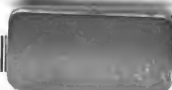

EX
BIBLIOTHECA
J.F.J. HEREMANS

EEK GENT

VONDEL.

DERDE DEEL.

Gedrukt by M. H. Binger, te Amsterdam.

DE WERKEN

VAN

VONDEL

IN VERBAND GEBRACHT MET

ZIJN LEVEN,

EN VOORZIEN VAN

VERKLARING EN AANTEEKENINGEN

DOOR

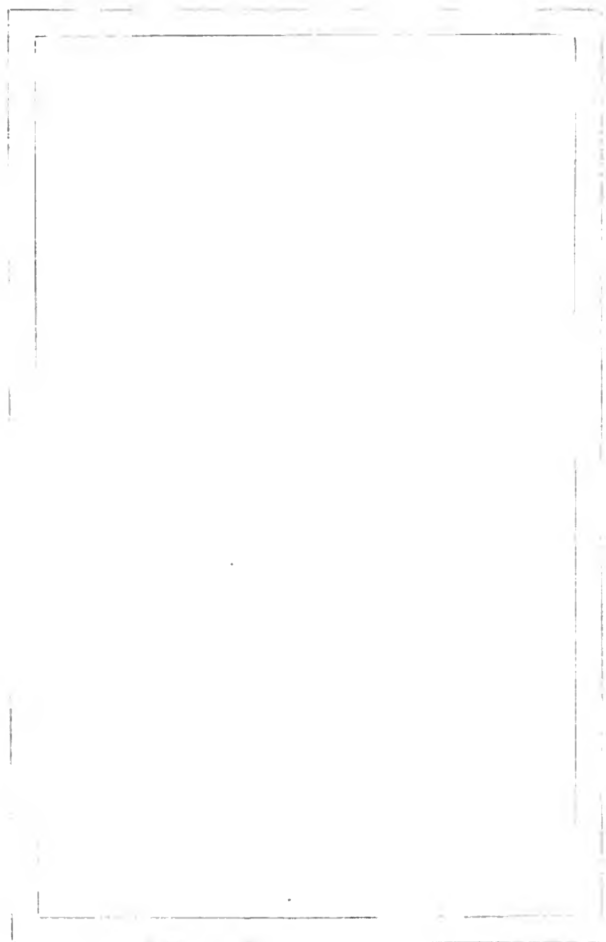
M^R. J. VAN LENNEP.

MET PLATEN EN AFBEELDINGEN.

DERDE DEEL.

UITGEGEVEN BY
GEBROEDERS BINGER, TE AMSTERDAM.
1857.

INHOUD.

VAN

HET DERDE DEEL.

WERKEN VAN VONDEL.

GEDICHTEN VAN ANDEREN.

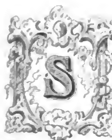
PLAATSING DER PLATEN.

DE WERKEN

VAN

J. VAN VONDEL,

IN VERBAND MET ZIJN LEVEN.

POEDIG hadden Vondel en zijn vrienden ſtof om zich te verhengen in de terugkomst van Reäel. Deze had, volgends van Baerle, zijn ontſlag te danken aan de onvermoeide pogingen van Roomschgezinde kooplieden by de vaders Jezuïten te Weenen. Hy was echter op deze plaats behandeld geworden met dien eerbied, welken zijn naam en verdienſten wel geſchikt waren ook een vyand in te boezemen, zoo dat Foppius van Aitzema, destijds Rezident te Weenen, getuigde: „dat hy er kwam als een gevangene, maar er van heenging als een Vorst."

De vrienden van Reäel hadden een uiterlijke gerustheid getoond:

zelfs vervaardigde Hooft een loos grafschrift op hem, hetwelk aldus luidt:

Het wispelturig lot
Hem hutselt, in dit kot,
Gelijk een' dobbelsteen,
Die, ('t zy waar hy belandt)
Geworpen uit ter handt
Zal blijven op de been.

Des niet te min was er groote vreugde, toen men hem in Maart terug zag. „Nu komt de blijdschap en snijdt mijn pen van den tongriem," schreef Hooft aan Tesselschade, „om u toe te roepen de goede maar van den Ridder Reäel, daar nu geen maar meer aan is. Zijn Ed. schrijft my uit Hamburg, dat hy aldaar was aangekomen, om een schip of tien van oorlog te verbeiden tot zijner herwaards komst en der fortuin, by dewelke hy in een kwaad blaadje schijnt te staan en onder het getal der dengdzamen, die haren haat verdienen, geen schoon spel te geven. Zijn Ed. verblijdt zich als uit der helle ontkomen te zijn. Ik weet het, dat UEd. de aderen rijzen zullen van deze verrijzenis. Voor my, het verlangen dubbelt zijn draf en veegt met den voerman heen, nu het de lucht van den stal zijner wenschen in den neus krijgt en schiet tusschen elken avond of morgen eene geheele maand in. Ach dat mijn hoop maar geen schipbreuk lijde als zy in Texel zal zijn, en dat onze gebeden, die hem ten toppunt van eere opheffen, hem maar voor ons niet wegwerpen en zoo diep in de bekommering van lands zaken, dat het ons jaren hengelens koste eer men eens hoek kan hebben aan een half uurtje van zijn aangenaam gezelschap."

De vrees van Hooft werd eenigermate bewaarheid, doch ten gevolge eener andere oorzaak dan hy had verwacht. Het waren niet de landszaken en dezer beslommering, die voortaan de vrienden van Reäel beletteden „hoek" aan hem te hebben. Nog maar weinige maanden was hy terug gekeerd, of hy trad in 't huwelijk met Suzanna Moor, Weduwe van Hendrik de Pieher, in leven vermogend koopman te Amsterdam.

Geen wonder dat deze echt — om eens de woorden van wijlen Mr. J. Scheltema te bezigen — „een hoogen feestdag gaf op den Nederduitschen Parnas. Huygens, van Baerle, Plemp en anderen besnaarden de Latijnsche lier, Hooft en Vos zongen in 't Nederduitsch." Volgends Scheltema ook Vondel, — ik heb hiervan echter spoor noch teeken kunnen vinden: — wel, en hier kom ik terug op hetgeen ik straks zeide, dat Reäel, sedert zijn huwelijk voor zijn vrienden verloren was, zoo dat deze zich herhaaldelijk beklaagden, dat zy zijn omgang misten. „Zeg my toch eens," schrijft Hooft aan Baeck, „waar de Ridder Reäel verzonken is. Toen hy met de zoolen van zijn voeten ten naaste by tegen de onze knijerde, was de kloot der aarde te kleen om hem zoo te beschaduwen, of wy werden zijnen glimp gewaar, toen hy in de hel van Weenen lag en spoelde de vergetelbeek ons nog niet uit zijn gedachte. Nu schijnt men hem kwijt met lijf en met ziel. Ik denk niet, dat die doorluchtige zinnen,

gelijk ze 't zijner tijd de hebbelijkheid hadden om zich tot omhelzing der grootste zaken uit te rekken, alzoo zich nu weten in te krimpen, dat ze in een luiermand schuilen kunnen en zich aan het toestellen derzelve te koste leggen, gelijk Tasso zeit van een oud soldaat:

De zoete naam van vader en gemaal
Had nu geweeckt zijn brave borst van staal."

Een gezach, dat door troepen, van buiten af ontboden, moet gehandhaafd worden, staat zelden zeer vast: en het zoû, geloof ik, den Burgemeesteren van Amsterdam op den duur moeilijk zijn gevallen, den tegenstand van Predikanten en Leeken, ook zelfs met behulp van uitzettingen, ontschutteringen en boeten te overwinnen, hadden niet de zaken van 't Vaderland op dit tijdstip een keer genomen, die schijnbaar Amsterdam in grooten nood bracht, doch juist ten gevolge had, dat het binnen die stad de rust herstelde. De Prins lag sedert April met zijn leger voor 's Hertogenbosch, en Graaf Hendrik van den Berg, die onlangs Spinola als Veldmaarschalk over 's vyands leger vervangen had, maakte gebruik van de gelegenheid, dat Gelderland van troepen grootendeels ontbloot was, om, op 23 Julij met een aanzienlijke macht in de Veluwe te vallen. Weldra bedreigde hy Arnhem, en Montecuculi, die de Keizersche hulptroepen aanvoerde, rukte voort tot aan Amersfoort, 't welk zich schandelijk overgaf.

Men kan beseffen, welken schrik deze onverwachte inval binnen Amsterdam moest te weeg brengen. Die stad, de eenige, die in den tachtigjarigen oorlog van de rampen des krijgs was verschoond gebleven; waar men was blijven voortgaan met geld verdienen, en waar alleen de ouderen van dagen zich herinnerden, hoe men, ja, in de dagen van Leycester, eens beducht was geweest, toen Tassis de Veluw bemachtigd had; die stad waar men zich, zoo ergends, veilig waande, werd nu met overrompeling, met plundering bedreigd; want aan de soldaten van Berg was zelfs geen voorraad verstrekt, en toen hun beschuit en water werd uitgedeeld, het vooruitzicht gegeven, van eens in de „kaaskamer" gekomen, hun hart aldaar op te halen. Doch, dit zij der Regeering van Amsterdam ter eere gezegd, met wakkerheid en beleid kweet zy zich van haar plicht. Niet alleen had zy reeds, op het eerste bericht van den inval, Muiden doen bezetten, maar ook schoot zy den lande *ƒ* 200.000 voor, overlegde met die van Utrecht de versterking van den Vechtstroom, en zond volk naar de meest bedreigde plaatsen met geschut en kruid.

In deze omstandigheden vergaten de meeste burgers hun byzondere grieven om zich in den algemeenen nood te vereenigen. Niet alzoo echter de Predikanten. Smout, die reeds op den Biddag in Mei zich op vrij ongepaste wijze tegen den Prins had uitgelaten, beschuldigde, op een volgenden Biddag, die den 1 Augustus gehouden werd, de Overheid, dat zy door hare handelingen den toorn Gods verwekt had en oorzaak was dat de vyand op de Veluw gekomen was, by dit gezegde nog verscheiden onbetamelijke uitvallen voegende. Hy werd hierover by Bur-

gemeesteren ontboden, en zijn preek hem afgevraagd, welke hy echter onder allerlei voorwendfelen terughield, terwijl hy 't in zijn antwoorden niet veel beter maakte. Wat de uitkomst hiervan was, zullen wy eerlang zien: de tijdorde brengt ons terug tot de algemeene zaken.

De verrasfing van Wezel, door Otto van Gent, Heer van Dieden, had de kans doen keeren, en de vyanden gedwongen, de Veluwe weder te ontruimen, en den 14 September gaf 's Hertogenbosch zich over. Vondel vervaardigde hierop het navolgende dichtftuk, een van de treffelijkfte zijner lyrifche voortbrengfelen.

ZEGESANG

TER EERE

VAN

FREDERICK HENRICK,

BOSCHDWINGER,

WEZELWINNER,

Prince van Oranje.

1629.

DEN

E. GROOTACHTBAEREN, EERENTVESTEN,

WIJSEN, EN VOORSIENIGEN HEEREN,

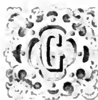
MIJNEN HEEREN

DEN

BURGERMEESTEREN EN REGEERDEREN

DER WIJDBEROEMDE KOOPSTAD

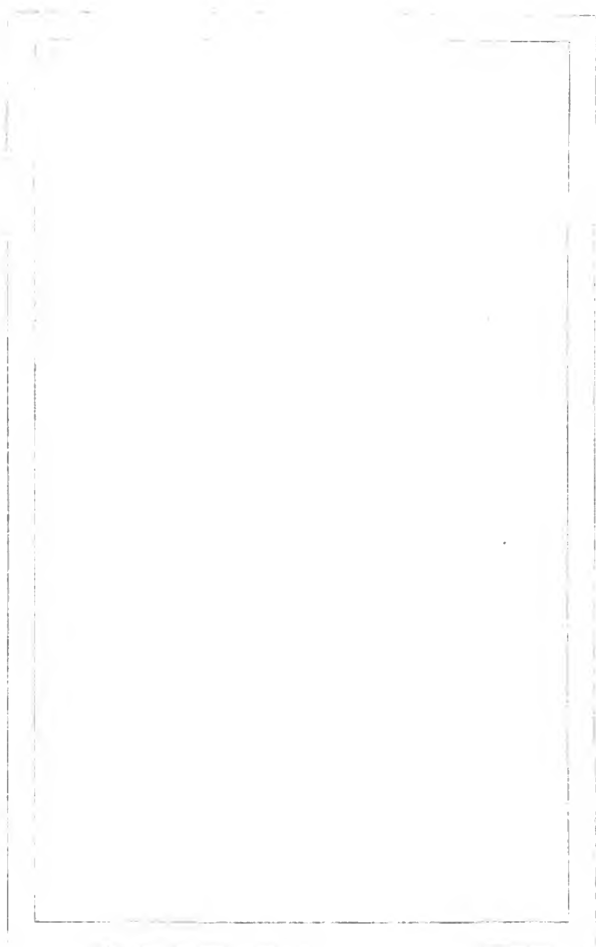
AMSTERDAM.

HY Burgervaders van deſe hooghgemelde ſtad,
Die rijck van burgery, van ſchepen, pracht en ſchat,
Verſtreckt des oorloogħs ſiel, het oogh der vrye ſteden;
Waer doorghe in Staetenraed als Goôn word aengebeden,
Geviert van onſen Vorſt, die ſich op God verlaet,
Op u, en op ſijn' deughd, wan't heyr te velde gaet:
Ick bid ontſlaet u wat van 's lands bekommeringen,
Nu d'algemeene vreughd mijn' geeſt bekoort tot ſingen:
Mijn' Sangheldinne volgt het triomfeerend ſwaerd,
Dat Spanjens Monarchy, en Ooſtenrijck vervaert.

Uwe E. onderdaenighſte
I. v. VONDELEN.

3 *Verſtreckt des oorlooghs ſiel:* door „het geld." Nog onlangs had de ſtad gelden verſtrekt.
Het oogh der vrije ſteden: Amſterdam, prat op hare vrijheden, zag naauw daarop toe, ook ten profijte en voorbeelde der andere ſteden.

ZEGESANG.

WIE is hy, dien de lauwer voeght,
En met een aenficht foo vernoeght,
Gefeten op den zegewagen,
Keert weer van vyands nederlaegen?
Is 't oock de fchutter[1] wiens geweer
De landfmet Python[2] ley ter neer,
Om wien de volcken vrolijck dringen,
Die hupplende het triomflied fingen?

[1] *De Schutter:* Apollo.
[2] *Python:* de bekende reusachtige flang, door Apollo gedood.

Of is 't d'wtdaeger van de moeyt,
Die Hydraes bloedende aders fchroeyt:
Wien danckbaerlijck Thebaenfche fchaeren
Toewijen kercken en autaeren?
Of is 't een held van't oude Room;
Die op den vyandlijcken boôm,
Tot weering van gemeene ellende,
Geluckigh d'oorlooghftoomen mende?
Of is 't der weereld wonderding,
De Macedoonfche jongeling:
Die, doen het jonge Tyrus fchempte,
De zee met 't oude Tyrus dempte,
En fmoorde foo veel ftofs en puyn,
En Libans cederrijcke kruyn,
Tot dat hy ftormde wt haeren fetel,
Die elck te trots was en vermetel?
Neen, 't is geen held van d' oude tijd,
't Is Fredrick henrick, die den nijd
En all' die hem fijne eer mifgonnen,
Door moedigh worftlen heeft verwonnen:
Die d'Oldenzeelfche veften dwong:
Die Wefel innam met een' fprong:
En Grol heeft tot fijn' winft geftreecken;
Dat tweemael 't leger op fagh breecken:
Die met fijn volck te voet te ros,
Verovert heeft 's Hartogenbosch;
Dat tweemael 't leger op fagh breecken.
O groote winft van weynigh' weecken!
O temmer van dat woeft gedroght,
Daer noyt geen kamper tegens moght!
Kan haet en nijd dien broek verduwen!
Kon die moerafdraeck dan met fpuwen
Van vier en voncken, vlam en roock,
Met overyflijck yfren fpoock,
Sijn' vyand niet ten poel wtjaegen?
Dit ondier, oorfaeck veeler plaegen,
Staegh knabbelde heldenbeen verwoed.

9 *d'Wtdaeger van de moeyt:* Herkules, die alle vermoeienisfen tartte.
10 *Bloedende aders fchroeyt:* 't is bekend, hoe Herkules de hydra, of veelhoofdige poelflang, wier koppen telkens weder aangroeiden, naarmate zy afgehouwen werden, overwon door de gapende wonden met vuur te verfchroeien.
18 *De Macedoonfche jongeling:* Alexander de Groote.
29 *Die d'Oldenzeelfche veften dwong:* dit werd eigenlijk door Graaf Ernst Kazimier verricht.
30 *Met een' fprong:* „by verrasling"; wat door Otto van Gent, Heer van Dieden, gedaan werd.
32,35 Beide deze regels fluiten wederom een geheime hatelijkheid in tegen Prins Maurits, die voor de genoemde vestingen 't hoofd geftooten had.
38 *Noyt geen kamper:* dubbele negatie, toen nog geöorloofd.

Het leckte Truxis edel bloed,
En vatte (schuw van staelen banden)
Graef Hohenlo met ysren tanden.
Maes, Wael en Yssel, Leck en Rhijn
Vergiftighde het met boos venijn.
Naest God sij lof den roem der vorsten,
Aen wiens granaeten 't is geborsten.
Wie sou gelooven kunnen, dat
Eene oude en noyt gewonne stad,
Gewent te swaeyen 't oorlooghsvendel;
Die sleutel was en grensegrendel,
En trots als Brabants pylaer stond,
En Holland scheyde en Brabants grond,
Soo onversiens, soo ongewroken
Gesloopt sou leggen afgebroken,
Door 't woen des Hollandschen soldaets?
Dat d'eer van Tilburg sijne plaets
Sou laeten d'eere van Oranjen?
Dat d'oorlooghsetel van Hispanjen,
En Isabels doorluchte troon
Sou open staen voor Welhems soon,
Tot schrick van Phlippes bondgenooten?
Breda had een' Baron verstooten:
't Was billijck dat weer een Baron
Den Bosch most ruymen voor dees' son:
Dat 's Hartoginnebosch most worden
Des Princen bosch, na 's hemels orden.
Ay lieve, sie doch eens 't gedrang
Van 't vrye Nederland, met sang
En spel voor Hollands heyland krielen:
Hoe burgers en hoe boeresielen,
Hoe oud en jong, hoe vrou en maeghd,
En wie 't gemeene gunst toedraeght,
Al lachend door malkandren swieren:
Hoe vrolijck steên en dorpen vieren,
En luyen in 's verwinners feest:
Die als een hopman onbevreest
En rustigh 't heyr vooraen geleyde,
Op 't vlacke van de Mouckerheyde;
Alwaer hem inviel 't waerde lijck
Van sijnen oom graef Luydewijck;

46 *Truxis:* Ferdinand van Waldburg Truxes, broeder van den verstooten Keurvorst, die in 1585 by gelegenheid van den aanslag, door Kleerhaag op den Bosch beproefd, sneuvelde. Zie HOOFT, *Ned. Hist.* XXII.

56 *Grensegrendel:* wederom eene dier by Vondel geliefde alliteraties.

62 *D' eer van Tilburg:* Antonie Grobbendonck, die de stad verdedigd had.

68 *Een' Baron:* de Prins was Baron van Breda.

Die hier in't harrenafch gebleven,
Of na den flagh gevaen, moft fneven
Door Spaenfchen haet, foo fchendigh wreed,
Als hy fich vroom en eerlijck queet:
Terwijl hy dacht aen defe dingen,
Gevoelde hy fcharpe prickelingen,
En wraeck opfiedend 't edel bloed
Verdobbelt fijnen oorlooghfmoed.
Terwijl hy fich ten oorloogh rufte
Soo doodverwt hy de Vlaemfche kufte.
De ftarcke fteên, hoe vaft bemuurt,
Van Maes, en Rhijn, en Scheld gefchuurt,
Gevoelen 't bange fweet wtbreecken.
Hy houdfe in twijffel met fijn' treken:
En Handwerp wacht fijn heyr aen boord
In't harnafch. fchielijck ruckt hy voort,
En draeft op pijp, trompet, en trommel
De Maesbrugh over na den Dommel:
En vroegh voor bot, voor bloeyend blos,
Op 't veld koomt vallen voor den Bofch,
Met ruyterbenden nau om noemen,
Gelijck de byen op de bloemen.
Dit fagh de grijfe Grobbendonck.
Denck of het als een donder klonck
In d'onverwachtheyd fijner ooren.
Hy lachte en grenickte wt den tooren,
Doen hy op May den eerften dagh
Hier Mars den Mayboom planten fagh:
Maer 't lachen dat verging ten lefte;
Doen hy omringen fagh de vefte,
Die foo veel' rampen had geftuyt,
En meermaels lachte ons' legers wt:
Die, zedert menfe left ontfette,
Noch bet op haer' verfekring lette,
Met fchans by fchans, en werck op werck,
Van graft aen graft en hoornen fterck.
Hier lagh nu d'eer der heeren Staeten.
Flux quam by 't leger der foldaeten
Een boerenheyr. men wroet, men flaeft:
De bijl die kerft, de fchup die graeft.
Veel' boffchen worden omgehouwen
Om eenen Bofch: foo veel' landouwen
Geplondert kael van ruyghte en rijs.

96 *Soo doodverwt hy* enz.: „hy neemt den fchijn aan, als of hy de Vlaamfche kust beftoken wil."
101 *Handwerp:* Antwerpen.
105 *Vroegh voor bot:* „voor dat het geboomte uitbot, in 't vroege voorjaar."

Geen' veldnymf vlecht nu krans om prijs:
Geen Pan nocht Satyr hoortmen queelen,
Door 't derven van hunn' lustprieelen
En naere schaduw; die Natuur,
Aenqueeckster van het minnevuur,
Gevlochten had tot vriendlijck vryen,
Boeleeringen, en snoeperyen.
De deughd, gewoon na lof te staen,
Sich maeckte een' princelijcke baen:
Sloegh mijlen dijcx door waterplassen,
Door diepe meyren en moerassen.
Sy stiert de vlieten met een' toom,
En damt met kracht den Dommelstroom:
Sy dar den ouden kil verleyen,
En 't meyr een' nieuwe plaets bereyen,
Daer t'hans de visscher set sijn' fuyck,
Beurt 't land de mossige perruyck
Nu overdroncken in het hooge,
En vraeght: wat God scheyd vocht en drooge,
En binnen andren oeverboord
Bedwingt de watren door sijn woord?
Daer t'hans de visschen swaenen aesen
Nu legerpaerden weeligh graesen:
En om het leger bruyscht de zee,
Die sus onwinbaer maeckt de steê.
Dat heet voorby treen Cyrus stappen;
Die, met d'Eufraetstroom af te tappen,
Vermeestert 't pratte Babilon,
Soo ras de ruyter waden kon.
'k Sie dorpen hier in't rond gelegen,
Als met een snoer aen een geregen,
Met dobble graft, en schans op schans.
D'outsetter heeft hier kleene kans.
Ick sie 's Hartogenbosch vergrooten,
En 't leyt in 's Princen wal beslooten;
Wiens kruuckeligen ommekreys
Verstreckt een' somer sonnereys.
O Boschmaeghd, reken tot uw vordel.
Dat met soo rijcken legergordel
Uw vryer uwe lenden nijpt.
Wt liefde hy sijnen degen slijpt,
Op dat hy u den grijse ontrucke,
En 't heylighdom uws bloessems plucke.

138 *En 'n princelijcke baen:* „Hollandsche dijck." *Kantteek. der oude editie.*
149–150 Zinspeling op *Genesis* 1: 9.
151 *De visschen swaenen* voor „de visschen *en* zwanen."
171 *Den grijse:* „den grijzen Grobbendonck." Zie vs. 109.

De Chrifte Koningen alom
Begroeten uwen bruydegom:
Soo verre heeft fijn' korton gedondert.
De grootfte Vorften al verwondert
Befoecken hem van wijd en veer,
Om deel te hebben aen defe eer:
Soo luyde heeft fijn trompet geklonckcn.
Der Staeten achtbaerheyd gefoncken
Vry laeger dan haer voorigh heyl,
Die overfchrijd 't gefette peyl,
Door 't braef beftaen van uwen minner,
Den allerftoutften ftedewinner.
Philippes fend gefanten wt
Om vorderen het vrebeflnyt.
Hy port den Keyfer forg te draegen
Om Fredrick van den Bofch te jaegen:
't Welck fal verplichten kroon aen kroon,
Als waer belegen fijn perfoon.
Dies fluytmen, op der vorften bede,
Met 't rijck van Denemarcken vrede,
Om Spaenfche en Ooftenrijcxfche maght
Te paeren tegens Hollands kracht.
Soo veel gewoels aenfchout de fonne,
Tot redding defer Roomfche nonne.
Te Bruffel, onder 't Bofch belegh,
Daer twiftme' om d' appel van't gefegh,
Waer heen met defe raferye?
Graef Henrick met veldheerfchappye
Gemoedight, komt ten leften aen:
De tiger fal den leeu verflaen.
Het is hem mogelijck vergeeten
Hoe fel hy werd voor Grol gebeeten.
Met fchup en fpaden hy by nacht
Den Dommeldam te breecken tracht:
Maer die het leger onderkruypen
In doods vergetelnat verfnypen,
En 't grof gefchut dat dondert in
't Hooghhartigh heyr der Hartogin:
't Welck moedeloos te rugh moet wijcken.
Wy viffchen de verdroncke lijcken.
Ia Hollands Hercules en held
Den vyand wacht in't vlacke veld,

191,192 Zie over het fluiten van den vrede met Denemarken. D. II. bls. 674
196 *Defer Roomfche nonne:* 'sHertogenbosch.
198 *'t Gefegh:* „'t gezach, het opperbevel".
200 *Graef Henrick:* de Graaf van den Berg. Zie *Veroe. van Grol*, vs. 12.

En dart ſijn' veyligheyd miſbruycken.
Hy denckt niet eens om 't oogh te luycken
Ten ſlaep, als of hy waer gewoon
Te waecken eewigh met den goôn.
Hy luyſtert watter word gemompelt.
En als Achil in Styx gedompelt,
En ſcheutvry tegens kling en kloot,
Soo geeft hy ſich op 't ſpitſte bloot:
En leyt ſlechs toe op hoornenwringen,
Op nadren, en op mijneſpringen:
En in die vorſten worſtelplaets,
Verſelt de vroomheyd des ſoldaets,
En wroet, by ſonne en maeneſchijnen,
In ſtof van loopgraef en van mijnen,
Gehaſpelt tot aen 's hemels troon,
Vermengt met vlammen, roock en doôn,
Met colonellen en ſoldaeten;
Die eerlijck hunnen dienſt verlaeten,
Met eenen oock alle oorlooghſramp:
En ſijn door dien ontſteken damp,
Als in triomf voor yeders oogen,
Met Mavors wagen opgetogen,
Op dondertoonen ſijn en grof.
Dit lijckt nu by 't Olympiſch ſtof,
Als een kortouſcheut in mijn' dichten,
By 't ſnorren van geſchote ſchichten;
Al maeckt het Pindarus ſoo fier,
Om ſtijf te ſtoffen op ſijn' lier,
Van Grieckenlands vergode ſielen:
Op 't barnen van geſwinde wielen,
Ten renſtrijd licht gevoert voorwt.
Terwijl de raden van d' affuyt
Op roockend rijſwerck, langs hoe traeger,
Voor deſen Delffchen blixemdraeger,
Den wegh, door omgewroete duyn,
Opbaenen langs der veſten puyn:
Wtlachend d' oude kinderſtryen:
Die 't groot gevaer der gaelderyen
Waer door mijn held ten hemel gaet,
Aenhooren als een ſotte praet.
Hier volgen Britten, Schotten, Vrancken,
En Duytſchen de Naſſauſche rancken,

224 *Nadren:* hier een term van krijgsbouwkunst.
232 *Die eerlijck hunnen dienſt verlaeten:* d. i.: „die *ſneuvelen*"
238–245 De zin dezer regels is: „dat deze ſtof oneindig meer waard is bezongen te worden dan de Olympiſche wedſpelen, die Pindarus zoo fier bezong".
248 *Delffchen:* Frederik Hendrik was te Delft geboren

Bebloed bekrosen en besweet:
Of soo sich ergens Vranck vergeet,
Koomt Brianté den stoffen weeken;
Wiens groote schim in dese plecken
Noch ongewroken waert en spoockt,
En 't harte sijner landtsien koockt,
Om wraeck te nemen aen den woede,
Die hem doorschoot met koelen bloede,
En verwde valbrugh en stepoort
Met sprencklen van soo vuylen moord:
Een' ope wond, die lange smarten
Sal Vranckrijcx eedle en strijdbaere harten.
De Bosdraeck 't hoofd opbeurt na Vucht,
En snoffelt in de bange lucht,
Vermits de watren hem ontsincken.
Sijn' kiesen laet hy grimmigh blincken,
En hoopt vast elcken oogenblick
Dat hem d' ontsetter hulpe schick.
De Berggraef siet geene eer te haelen,
Met binnen 's Princen storrempaelen
Het hoofd te steecken tegens 't spits,
En vreest des legers Lynceus Wits.
Hy gaet sijn krijghsheyl elders soecken;
Dies hem de Boschenaeren vloecken,
En Grobbendonck sijn hartseer kropt,
Het daeghlijcx quetsen 't gasthuys propt,
En 't kerckhof mest. de Brit en Franssen
Gaen strijcken met de Vuchterschanssen.
Ernest en Willem 't achterst klooft,
De Veldheer kneust het draeckenhoofd,
En Brero stoopt de flincke lenden,
De rechte Pinsen met sijn' benden.
Het ondier woelt en worstelt lang,
Als eertijds dese waterslang,
Die vruchtbaer van doorsnedene aeren,
Niet deede als nieuwe koppen baeren.
Terwijlnen 't eene lid doorvlimt,
Soo leyt een ander hoofd en grimt.

259 *Brianté:* Karel van Brianté, wiens lijfgerecht tegen Leckerbeetjen bekend is. Zie aant. *Hist.* B. 37.
263 *Den woede:* „den verwoede".
278 *Lynceus Wits:* de vaak genoemde Wachtmeester des legers, Jacob Wijts. Om 's mans waakzaamheid aan te duiden geeft Vondel hem den toenaam van Lynceus, naar den argonaut van de fabel, die zoo scherpziende was, dat zijn blik door muren heenboorde, ja zelfs door de korst der aarde in de diepten des afgronds drong.
283 *De Brit en Franssen:* deze stonden onder 't bevel van den Hertog van Bouillon.
285 *Ernest:* Graaf Ernst Kazimier.
Willem: Graaf Willem van Nassau, Gouverneur van Heusden.
287 *Brero:* Wolfert van Brederode.
288 *Pinsen:* de Kolonel Pinsen van der Aa.
290 enz. Zie op vs. 19

De fprencklen bloeds fijn nieuwe faeden.
O vruchtbaer veld van oorloghfdaeden!
Maer wat voor een verbaeft gerucht
Veroorfaeckt ons de Veluwvlught?
Ah Aernhem fijtghe in flaep betovert!
Alreede is d' Yffelftroom verovert:
De wollef jaeght uw' fchaepen na,
Tot uwe en tot uw nabuurs fcha.
Wien fal ick defe rampen wijten?
't Moet billijck onfen Prince fpijten,
Dat 't geen hy lang te vooren fpelt
By reuckloos breyn niet meer en geld.
Ghy waert gelijck verftroyde lammers,
Had Hollands harder de Amfteldammers
Om u t' ontfetten niet beroert;
Die voor en na de vlagge voert.
De Burgermeefters van den Yftroom
Handhaeven Vechts en Yffels vrydoom.
De vruchthoorn van Europe ftut
De fteên, en levert wt gefchut,
En kruyt en lood, en oorloghflieden,
En graen, om 't hoofd den beer te bieden,
Die om den biekorf woelt ontruft,
En laegen leyt de Betuwkuft:
Maer Cazimir en Styrum waecken,
Tot redding der verlegen faecken,
En treffen, volgens 's Princen laft,
Op d' oorden, daer de vyand baft.
De vyand felf die kan getuygen,
Hoe noo den vryen hals wil buygen,
Om op te nemen 't flaeffche juck.
De nood maeckt d' onbeflepe tuck,
De vrygevochte willge flaeven.
Men fiet veel mylen lands begraven,
En fchanffen rijfen fonder end:
Elcx lufthof fonder leet gefchend.
De Vechtvliet opent dijck en fluyfen:
Dies foute en foete baeren bruyfen
En weyden over vee en ftal:

298 *De Veluwvlught:* men weet, dat, tijdens het beleg van den Bosch, de Oostenrijkfche en Spaanfche troepen, onder Montecuculi en den Graaf van den Berg, in de Veluw vielen, en zelfs Amersfoort vermeesterden, het geheele land in ontfteltenis brengende.

308 *d' Amfteldammers:* byzonder loffelijk kweten zich die van Amfterdam te dezer gelegenheid, zoo door het ontfangen en bergen der vluchtelingen, als door het zenden van krijgsvoorraad, benden vrijwilligers en het nemen van verdedigingsmaatregelen. Zie vs. 311 en volgg.

313 *De vruchthoorn van Europe.* „Amftelredam." *Kantteek. der oude editie.*

328 *Begraven* voor „met loopgraven en verfchanfingen bedekken."

330 De zin is: „elk geeft zonder leedwezen, vrijwillig zijn lusthof of landverblijf ten beste, voor zoo verre dit voor de verdedigingslinie noodig is".

Die 't al wil houden waeght het al:
't Is voor den vrydom al ten beften.
Doch wint hy d'Amerffoortfche veften:
Dat veelen fchielijck vreefe gaf.
Maer Hattem flaet fijn' ftormen af,
En Elburgh fier hem voeder weygert.
Het briefchend paerd komt aengefteygert
Op Harderwijck: fijn hoef alree
Het ftrande fchud der zuyder zee:
Noch wil 't niet luyftren na de wetten
Der Keyferlijcke krijghftrompetten;
Op dat het onvermogen blijck
Van't Spaenfche en bafterd Roomfche rijck.
Laet Phlips en Ferdinand fich kittlen
Met overydele eerentitlen:
Of Cuculi wat weeldigh weyt,
'S Lands veldheer op fijn' luymen leyt.
De blijde bo komt aengeronnen,
Die wtblaeft: Wefel is gewonnen,
Graef Henrick fiet verbaeft te rugh,
En fteent om fijn' gebroke brugh,
Sijn' koorenfchuur, fijn' blixemkoker.
Lofano vloeckt hy en den moker,
Die poort en poortflot brack te ty,
En inliet Didens ruytery.
Prins Henrick looft fijn fchut al tevens.
Al 't land, al 't leger is vol levens.
Men fwaeyt de Wefelfche banier.
De Vuchter tooren bralt met vier.
O Wolf die paft voor Mavors wagen!
O Gent, die Gent noch fult belaegen,
En ftormen op der Staeten leer,
De muurkroon drucke uw' kruyn met eer.
Die blixem Bruffel trof van boven,
Doen 't fich vermetel dorft beloven,
Eerlange binnen Amfteldam
't Ontfteecken d' overwinningvlam.
O Prins, God heeft u wtgekofen,
't Geen andre dwaes verreuckeloofen,
Dat brengtghe wederom te recht,

349 *Cuculi:* Ernst, Graaf van Montecuculi, bevelhebber van het Keizerfche leger.
352 *Wefel is gewonnen:* door Otto van Gent, Heer van Dieden. Zie vs. 358.
353 *Graef Henrick:* ... van den Berg.
354,355 Wezel was tevens de *brug*, waarover de vyanden in het land kwamen, de *voorraadfchuur* en het *tuighuis* hunner legers.
356 *Lofano:* Francisco Lozano, een Spaansch bevelhebber en Gouverneur van Wezel.
363 *Wolf:* de overfte Wolf, ftadhouder van Breevoort.
364 *Gent:* Otto van Gent.

Al fijtghe aen 's legers forg gehecht:
Gh' ontruckt een' ftad des vyands tanden.
Terwijl hy glory foeckt met branden
En blaecken van de boerenhut;
Die naulijcx wind en regen fchut:
Terwijl hy, van verdriet verbolgen,
De wapenloofe gaet vervolgen:
Den landman met fijn ega blood,
De kinders bergende in haer' fchoot,
Al fchreyend d' ackers doet verlaeten;
Wt fchrick der fchemende Croaten:
Geen ftrijdbaer flagh, maer wreed in't woen;
Als op een duyfken een Griffoen:
Miffchien in 's vyands heyr betrocken,
Om Holland daermede aen te locken,
Dat onbeluyd de Spanjaerds dolf:
Maer 't geld ons even beer of wolf.
Moft FREDRICK niet den Bofchdraeck temmen,
Hy foufe wacker leeren fwemmen
Den Yffel over en den Rhijn.
Sy voelen 't voorfpoeck van die pijn.
't Verlies van Wefel komtfe weeken,
En roept: 't is tijd te rugh te treecken.
Vertfaeght verlaetenfe Amerffoort,
Geplondert tegens eer en woord.
Hun vloecken Cerberus vervaerde;
Vermits al watfe met den fwaerde
Oyt wonnen, in den Duytfchen ftrijd,
In Wefels onweer fchipbreuck lijd.
Noch laeten de befchote wallen
Van krijgelheyd den moed niet vallen:
Maer ftreng geparft van't bitter lot,
Soo vlienfe met gebeên tot God,
En all' fijne heylgen. 's vollex yver
Aenroept den Euangelifchrijver
Sint Ian den opperheyligh aen,
Dat hy fijne hoofdkerck by wil ftaen.
Men offert op de hooge antaeren:
Men wieroockt tuffchen kerckpilaeren:
Na Roomfche fede, en viert alom
Met omnegang, en heylighdom.

388, 389 Verfta: „Om Holland (Hollands aarde), die onbeluid (zonder begrafenisplechtigheid) de Spanjaarts bedolf, belust op hen te maken."

404 *Krijgelheyd* is „hardnekkigheid, onverzettelijkheid." *Kriegel, krijgel* en *kregel* (van 't praeteritum.) zijn 't zelfde. Zie TEN KATE, D. II, blz. 250.

406 *Soo vlienfe:* d. i.: „zoo nemen zy hun toevlucht."

408 409 *Aenroept . . . . aen:* vreemde en ongeöorloofde herhaling van 't voorzetfel.

414 *Heylighdom:* „gewijde reliklën."

Kapellen, kloofters, kercken fteenen:
Gewijde en ongewijde weenen.
Sy hopen dat op 't allerleft
Geene hemelhulp de heylge veft,
In't allerwterft fal ontbreecken:
Al fchijntfe een weefkind, gants verfteecken
Van menfchentrooft, in dit gevaer:
En hy, die voormaels wonderbaer
Den vyand floegh met duyfend vreefen,
Door een dood lichaem, nau verrefen,
Door 't plompen van een' loffen fteen,
Door 't roeren van een' trom alleen,
Sal middel ter verloffing vinden.
Maer 't is vergeefs, mits weer en winden
Ten dienfte ftaen 't Naffaufch geflacht,
En 't water lofen vt de gracht.
Voor 's Princen godheyd neyght fijne hoornen
De Maes, 't gefchut dat fchud de toornen,
En donderd reys op reyfe los,
En beuckt het bolwerck van den Bofch.
Bellone blixemt met granaeten.
Met ftorm op ftormen wtgelaeten.
De veldheer fiet den zege bly
Ten ende van fijn' gaeldery:
Daer koevoet hamers en houweelen
Volendigen de krijghfkraeckeelen.
Soo ras de jongfte mijne fpringt,
De ftad geknielt genade fingt,
En kuft des overwinners handen,
Tot glory der vereende landen:
En word der landen medelid,
Met 't overtreffelijck befit
Van allen vlecken, fteên en dorpen,
Die haer gebied fijn onderworpen:
Dies danckt, ô Staeten, uwen Held,
Die 't onverwinnelijck geweld,
Uw' ftaet ten goên, beftond te kneufen,
In't aengeficht der Bergfche reufen:
Welck' dreyghden met een' trotfe tre
Te ftappen door fijn' legerzee:
Maer die niet fuft voor 't luyde fchreeuwen,

424-426 Deze regels zien op vroegere uitreddingen van den Bosch, veroorzaakt door het wegfluipen van een half dood geflagen portier, het plompen van een fteen, en het ontijdig roeren van een trom.
428 *Mits* is hier „vermits, dewijl."
432 *'t Gefchut dat fchud:* weder een klankherhaling.
434,435 *En beuckt het bolwerck van den Bofch. Bellone blixemt*, fraaie alliteratie.

Dat is de leeu der waterleeuwen;
Die ſtal hiel als een ſtijl dat pas,
In 't perck dat hem bevolen was:
Die noo 't gegreepen wou verlieſen,
Doen ſuffers ree den aftoght blieſen,
En had beſtemt te vlien ter nood,
In eene onſterfelijcke dood.
Waerop ſal Spanjen wijders hopen?
Voor Holland leyt heel Brabant open.
Self Henegou en Lutzenborg,
En Namen brandſchat ſchaft wt ſorg.
Ons' vlieten voelen geen' beſmetting;
En met een' eenge ſtads beſetting
Beſpaeren wy een legers laſt.
De Betuw dar geen' wtheemſch gaſt
Den vryen diſch met dalers decken.
Soo veele ſtarckten, ſteden, vlecken,
En waerden voelen ademtoght:
Die eerſt door daeghlijcx ramp beſocht,
Van loopers, ſtroopers, ſtokebranden,
Van knijpers, knevlers, ruw van handen,
Alle oogenblick met ope teſch,
Verwachten het getrocken mes
Op bloote keel, de ſchuur aen koolen,
Op 't kloppend hart gelaen piſtolen:
Dies roepe een yeder, dien dit raeckt:
Een god heeft ons dees' ruſt gemaeckt:
Doen Spanjen wou Euroop verbaeſen:
Doen d' Ooſtenrijcker opgeblaeſen,
Had van den Donau met ſijn heyr,
Verwinner tot aen 't Baltiſch meyr,
Gants Duytſchland in ſijn bloed verſopen,
En Holland droomde t' overloopen:
Ia ſtofte van den hoogen ſtoel:
De leeu leyt in den modderpoel
Geſneuvelt, door te veel te willen:
De Boſchkrijgh ſal ſijn' krachten ſpillen.
Nu hang wie wil, tot zegemerck,
In hofgewelf, in ſael en kerck

470 *Dar: derf, durf*, „hoeft": „'t is opmerkelijk," zegt HUYDECOPER in zijn belangrijke aanteekening op dit woord, „dat, gelijk wy zeggen *be-hoev n*, van 't geen noodig is, en, van 't geen onnut is, doorgaands *'t hoeft niet*, zonder het voorvoegſel *be*, ook de Ouden, op gelijke wijze, zeiden en ſchreven *be-derven* en *derf niet*." Zie HUYDECOPER op MELIS STOKE, D. III, blz. 428-430.

470 *Geen'* is *derde* naamval.

471 *Dalers*: „daalders;" volgends KILIAEN komt deze benaming van *dalen*, dewijl het zilver, waar munt van geſlagen werd, uit de *dalen* werd opgegraven. *Quod ex vallibus materia ejus argentea defodiatur.*

477 *Teſch*: „tasch."

482 *Een god heeft ons dees' ruſt gemaeckt*: letterlijke vertaling van het Virgiliaanſche: *deus nobis haec otia fecit.*

De Thurenhoutſche ruytervaenen,
Borgoenſche kruyſſen van Maraenen,
En Vlaemſche ſtanderds, die vol moeds
Wel tuygen ſtorting van veel bloeds;
Maer dees' verwinning ſtoot de wolcken,
En ſtreckt tot vrucht der vrye volcken.
Dat ander overſt vry braveer
Met bynaem, en met tyteleer,
En ſtoffe en ſwelle op Aſianer,
En op De Groote, en Africaner:
't Vernoeght ons dat de ſchelle Faem
Hem noemt Boschdwinger by ſijn' naem,
Die als Auguſt komt ingereden.
Bont ſijn' triomfboogh op twee ſteden,
Die als onſloopbre zuylen ſijn,
Waer tuſſchen vlieten Maes en Rhijn.
Fortuyn in't alleropperſte houde
Een' weeghſchael, ſijn van loutren goude,
Die 's Konings ſcepter 's Keyſers kroon,
En 's Tibers mijter luyſterſchoon,
Vind lichter dan Oranjens degen;
Die dees' Meduſe heeft afgeſlegen
Het ſchaedlijck hoofd, doen Pallas mild
Hem ſchonck den kriſtalynen ſchild.
God wil Prins Fredrick Henrick ſpaeren,
En rijcklijck recken ſijne jaeren,
En ſegnen hem met moed en raed,
Die wijſe wetten blincken laet:
Die vaderlijck en recht als ſpeelend,
De burgerlijcke wonden heelend,
Den vyand op de hacken treed
Soo ſchielijck, dat hy 't naulijcx weet,
En doet hem ſtaen tot ſijn' genade:
En haelt met woecker in de ſchade
Van ſijn Breda, om 't welck onnut
Caſtiljens kroon is wtgeput.
Op 't rijſen van Prins Henricx ſtarre,
Heyn veel geluckiger van verre

495 *De Thurenhoutſche:* waarvan „Thurnhoutſche" by ſamentrekking.
501 *Dat ander overſt vry braveer* voor „dat zich een ander Veldheer verheffe."
503,504 *Aſianer . . . De Groote . . . . Africaner: Aſiaticus, Magnus, Africanus,* tytels aan verſchillende Romeinſche Veldoverſten gegeven.
506 *Hem:* Frederik Hendrik.
508 *Twee ſteden:* 's Hertogenbosch en Wezel.
518 *Den kriſtalynen ſchild:* herinnering der fabel van Perzeus, die, uitgetogen om Meduza het hoofd af te ſlaan, 't welk al wie het aanzag in ſteen verkeerde, van Pallas een gepolijst ſchild ontfing, waarin de gedaante van Meduza terugkaatſte; zoodat hy zijn opzet volbrengen kon zonder de oogen naar haar te wenden.
532 *Heyn:* Pieter Pieterszoon Hein.

Keert van Matanee, aen onſe ree,
Als l' Heremijt van Lima deê.
Hoe moſt Havaen uw hart beſwijcken,
Doen ghy uw Konings ſeyl ſaeght ſtrijcken
Voor 's Princen vlaggen al benout?
Doen ghy het ſilver en rood goud
Saeght plondren, en de purperoeghſten,
Die Holland dreyghden te verwoeſten?
De ſchim van Attabaliba
Vernamt, en huppelde om uw' ſcha:
Om datmen hem de zeenwen kerſde,
Die niet door deughd ſijn' ſcepters erſde:
Maer ſchoot met voordeel van geweyr
In't moedernaeckt en weerloos heyr.
Dat heet den draeck op 't harte trapplen,
Den wachter der Heſperiſche applen,
En na'et verovert Indiſch vlies
Hem ſuchten doen, om 't Boſchverlies.
In Liſſebon en oud Siviljen.
De ſchrick ſchud beyde de Caſtiljen,
Als of ons' vloote Carthageen
Hadde wtgeplondert en beſtreen;
Daer ſoo veele afgeſlaefde ſielen
Vol hoops najuychen onſe kielen,
Die bruyſen door den Oceaen,
Met ſchat tot ſinckens toe verlaen:
't Is tijd dat Spanjens beurt ſich wende.
Hier is, hier is het oorlooghſende.
Prins Welhem heeft den grond geheyt,
Sijn naſaet vrydoms muur geleyt
In rood eiment van't bloed der helden;
Niet ſonder raedſman, dienmen ſelden
Ter weereld als een Phœnix ſocht:
Maer Fredrick heeft het werck volwrocht,
En d' opperoverwinnings kroone
Geſet voor Chriſtenrijck ten toone
Op 't ſpits der vryheyd, 't oorlooghs wit.

534 *l'Heremijt:* Jacob l'Hermite, beroemd Zeereiziger.

535 *Havaen:* de Havanna.

541-546 De zin is: „de ſchim van (den Peruaanſchen Koning) Attabaliba vernam het, en verheugde zich in uwe ſchade (o Spanjaart!), omdat men de zeeuw kerſde (het goud ontroofde) aan hem, die zijn (Attabaliba's) ſchepter bekwam, niet door oorlogsdapperheid, maar in een ongelijken ſtrijd."

548,549 Zeer eigenaardig vergelijkt de dichter den koning van Spanje hier by den draak, die de gouden appelen bewaakte, en het door hem bemachtigd goudland by den hof der Hesperiden.

562,563 Vergelijk *Verov. van Grol*, vs. 767, 768.

De vryheyd is geleyd in't koſtelijck cement
Van dierbaer burgerbloed.

562 *Sijn naſaet:* Maurits, wiens krijgsbedrijven de dichter hier alleen als ter loops herdenkt om er zijn lieveling Oldenbarneveld de eer van toe te ſchrijven.

564 *Niet ſonder raedſman:* Oldenbarneveld.

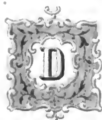
Maer vryheyd, handveft, wat is dit?
Sijn 't enckle krachteloofe klancken?
Niet niet, ô edelfte aller rancken!
Laet yeder eygnaer hier af fijn.
De vryheyd als een' fonne fchijn'
Op allerhande flagh van menfchen,
Die om 't gemeene befte wenfchen.
Men maeckt van't Chriftelijck geloof
Geen' plondering en fielenroof:
Men onderdruck geen vroom gewiffe,
Met boeten en gevangeniffe:
Maer laet God rechter van't gemoed,
Uw Vader ftorte hierom fijn bloed.
Soo dat gefchied, foo fal de vrye,
In liefd tot Hollands heerfchappye
Ontvoncken; foo fal yeder een
Om 't befte bidden van't gemeen:
Soo fultghe voelen 's hemels fegen,
Uw' vyand fchricken met uw' degen:
Soo fultghe fijn der vroomen wijck,
Het voorbeeld van gants Chriftenrijck.
En leven op de tong der geeften:
Tot datghe moe van aerdfche feeften,
En levens fat, uw' fterflijckheyd
Laet hier beneen van elck befchreyt.
't Onfterflijck word van Iupijns vogel,
Op gouden wagen met fijn' vlogel
(Die t' hemwaert neyght, die oirfprong nam
Van Duytfchlands Keyferlijcken ftam:
Stam die in ftanderds aernen fwaeyde,
Soo dickmael Mavors oorlogh kraeyde)
Gevoert ten hoogen hemel, daer
't Ontmoet de falige heldenfchaer,
Den Grootvaer Adolf, met fijn' neven,
Geftreden in het eeuwigh leven.
My dunckt ick fie alree van verr
Sijn aenfchijn fchittren als een' ftar,
Wien Holland wieroockt met gebeden:
Om dat hy 't hoofd van 's vyands fteden
Opofferde als een heyligh pand,
Sijn vaders graf, fijn vaderland.

599 *Aernen:* „arenden."
603 *Adolf:* Keizer Adolf van Nassau.
604 *Geftreden in het eeuwigh leven:* d. i.: „die al ftrijdende gevallen zijn."

DE

TRIOMFEERENDE AEMILIA,

Princesse van Oranie. [1]

Dus lange was mijn' borſt belegert en beſchoten,
Van angſt en ſorgen voor mijn bruygoms ongeval.
Mijn hart vol breſſen ſprong, met 't ſpringen van den wal.
Ick dacht het ongeluck nu kleynen treft, dan grooten:
Maer doen de veſten vrede, en wy de veſt genooten,
En dat de vreughd opdaeghde, en vulde het overal,
Met juychen, handgeklap, en ſchaterend geſchal;
Doen was mijn' ſiel ontſet van ſchroeven en van ſloten.

Triomfen reede ick toe, en vloogh den Held te moet,
Met geen verganklijck vier, maer Goddelijcken gloed;
Daer Cypris haeren Mars mede is gewoon t'onthaelen:

En 't onverwinlijck hart, dat voor 's lands vrydom vocht,
Daer oorlooghs donderkloot nocht blixem op vermoght,
Verovert werd van Mins onleſchelijcke ſtraelen.

1) In de gewone uitgaven komt dit Sonnet met het jaartal 1630 voor. De onjuistheid dezer opgave bleek al dadelijk, alzoo het gedicht reeds gevonden wordt achter den Zegezang in de afzonderlijke eerſte editie daarvan (p. 25) · „t' Amſtelredam by Willem Blaeu. M. DC. XXIX."

Volgends Brandt was Vondels Zegezang gefteld onder een prent, waarop men den Prins, in een Triumfwagen, gevolgd van zijn helden, de poort van 't Hof zag binnen rijden: boven aan de plaat zag men den hemel, en daarin Keizer Adolf van Nasfau, omringd van een aantal helden uit zijn bloed, en Hendrik IV van Frankrijk. Dan in dit hemelsch gezelfchap was ook Oldenbarneveld afgebeeld. 't Gebeurde, dat iemand, Vondel in een boekwinkel ontmoetende, hem vroeg: „waarom ftelt gy Barneveld onder de Nasfaufche helden in den hemel?" — welke vraag hy zonder zich te bedenken met het volgende kniedicht beantwoordde:

Vraeght men waerom Barnevelt
In den hemel word geftelt?
't Is om dat de Predikanten,
Die als heylige Gefanten,
Voor hem baden op 't fchavot,
Voerden foo fijn fiel tot God:
Doen hy, om 't quaed bloed te koelen,
Storf in't Gommarift gevoelen,
In't gevoelen van een fwaerd
Dat geen Patriotten fpaert.

8 *In't Gommarift gevoelen;* Sommige Kontra-Remonftranten beweerden, dat Oldenbarneveld in hun gevoelen, aangaande 't leerftuk der predeftinatie, was geftorven. Men proeve echter de bittere, ontkennende tegenftelling in de twee flotregels.

Onder de gedichten welke Vondel in dit jaar nog vervaardigde, behoort een Lofdicht op een toen in 't licht verfchenen werk van Z. Heins:

OP

DEN WEGHWIJSER TER SALIGHEYD

VAN

ZACHARIAS HEYNS.

MENIGH ydel weerelds kind
Dwaelt in desen labyrinth,
Afgedwaelt van 't rechte pad,
Verre van behouders stad:
En die tracht om recht te gaen,
Dickwils mist de rechte baen,
Of staet op den driesprong stil,
Weet niet wat hy kiesen wil,
Heel bekommert van gepeyns.
Uyt medoogenheyd toont *Heyns*
Sulcke sielen 's hemels steê,
En geeft haer een wijser meê,
En een leydsman, diese leyt
Na den burg der saligheyd.
Billijck moet men saligh prijsen,
Die hier wijst, en sich laet wijsen.

9 *Gepeyns* is „gemoed, ziel".
15 *Billijck* voor „billijkerwijze"

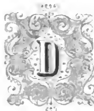
en eenige keurige lierzangen. De eerste daarvan, *de Rhijnstroom*, werd opgedragen aan Johan Wolfert Heer van Brederode. Welke de aanleiding tot die opdracht geweest, of hoe onze dichter met dat hoofd des Hollandschen adels bekend geworden zij, heb ik niet kunnen opsporen. Alleen weten wy uit de opdracht van het „Pascha" aan den toenmaligen Heer van Jaersveld, dat Vondel niet geheel onbekend was met de boorden van de Leck: en offchoon Jan Michielse Vaerlaer reeds in 1616 zijn Heerlijkheid weder verkocht had (zie *Nal. en Aant.* I. Deel. blz. 17), is het toch mogelijk, dat hy zich ergends in den omtrek hebbe nedergezet, en dat Vondel er hem nu en dan een bezoek gegeven hebbe, by welke gelegenheid hy zijn hulde heeft kunnen brengen aan den Heer van Brederode, op diens rezidentie te Vianen. Ik waag hier echter maar een bloote gisfing: doch 't zal in allen gevalle den lezer blijken, dat hy in den hier volgenden lierzang tot den doorluchtigen Edelman spreekt als tot iemand die hem niet onbekend is.

DE RHIJNSTROOM,

AEN

IOHAN WOLFERT,

Heer te Brederode, Vryheer te Vianen.

DOORLUCHTE Rhijn, mijn foete droom,
Van waer fal ick u lof toefingen?
Mijn treckende geboorteftroom
Ghy koomt uyt Zwitferfche Alpes fpringen,
Als hoofd-aêr der begaefde Europ.
De Donau, uw afkeerigh broeder,

JOHAN WOLFERT. Reinout van Brederode, Heer van Cloetinghe, Voshol en Asten, volle neef van den beroemden Hendrik van Brederode, den aanvoerder der Verbonden Edelen, had, na diens kinderloos overlijden, aan de Staten van Holland zijn naast en wettig bloedmaagfchap bewezen, en was daarop in 1579 met al de rechten verlijd geworden, welke Hendrik van de Graaflijkheid plach te houden. De oudfte zoon van dezen Reinout, Hendrik geheeten, was gefneuveld by den mislukten tocht tot ontzet van Haarlem; zoo dat de tweede, Walraven III, toen zijn nicht Geertruida in 1590 ongehuwd overleed en hem de goederen Vianen en Ameide naliet, de voornaamfte goederen, welke zijn geflacht van ouds in Zuid-Holland bezeten had, wederom op zich vereenigde; terwijl zijn vader reeds in 1584 te Haarlem overleden was. Deze Walraven werd in 1585 Raadsheer van het hof van Holland, en ftierf in December 1614, by zijn echtgenoote Willemina van Haeften, vrouwe van Nyevelt, geene kinderen nalatende. By uiterfte-wils-befchikking benoemde hy zijn neef Walraven, zoon van zijn broeder Floris, Heer van Cloetinghe, tot zijnen erfgenaam.

Walraven IV, gehuwd met Margareta Maria de Hennin, dochter van den Grave van Bronck en Falckefteyn, en kommandant over een vendel kurasfiers in dienst der Staten, overleed ten jare 1620, in den bloei zijns levens, mede kinderloos, en bracht alzoo de goederen over op Johan Wolfert van Brederode.

Deze Johan Wolfert was de laatfte fchitterende fter aan den glorierijken hemel van zijn geflacht. Als vendrig in dienst getreden, werd hy in 1618, op negentienjarigen ouderdom, hoofd van een vendel voetknechten, in 1633 kolonel van een regiment, en twee jaar later Gouverneur van 's Hertogenbosch en omliggende forten. Later werd hy benoemd tot Grootmeester der artillerie, en eindelijk in 1641 tot Veldmaarfchalk over het volk van oorloge te paard en te voet. Kort voor deze laatfte verheffing gaf hy, met drie fchepen naar Engeland zeilende, een wakker bewijs van zijn heldenaart. Onverwachts door vier kapers van Duinkerken aangetast, fpoedde hy zich, ongewapend en nog in zijn flaaprok, naar het dek, en gaf hy zijn bevelen met zooveel beradenheid en onverfchrokken moed, dat de roovers, niettegenftaande hun overmacht, na een vinnigen ftrijd van byna vier uren, zich genoodzaakt zagen af te houden, en hem zijn tocht ongedeerd te laten vervolgen.

Hy ontviel het vaderland te vroeg: op den 3 September 1655 overleed hy aan de gevolgen der waterzucht, en werd te Vianen by zijn voorouders begraven. Twee malen was hy gehuwd geweest: de eerfte reize met Anna, dochter van Graaf Joan van Nasfau, die hem by haar dood, in 1630, vijf dochters naliet; de tweede met Louiza Christina van Solms, oudfte zuster van Frederik Hendriks echtgenoote: by deze won hy drie zonen en vijf dochters. Van deze drie zonen ftierf de oudfte op tweejarigen leeftijd: de tweede, Hendrik, volgde zijn vader op, doch overleed reeds in 1657 te Amiens aan de mazelen: de derde, Walraven, zonk op den 19 Junij 1679 in 't graf, en met hem de laatfte wettige mannelijke nazaat der Brederoden uit den tak van Walraven den Eerfte.

3 *Mijn treckende geboorteftroom* voor „de ftroom, aan welks oever ik geboren ben, en die mijn genegenheden tot zich trekt."

5 *Der begaefde Euroop:* blijkbaar zweeft hier den dichter de mythifche voorftelling of ook wel de gewone perfoonsverbeelding van Europa, als een vrouw, voor den geest, dat hy het woord hier vr. maakt.

6 *Uw afkeerigh broeder:* de korte *e* wordt aan 't flot der adjectiva in fommige gevallen te recht weggelaten wanneer het fubft. onzijdig is; doch min juist wanneer het mann. is, zoo als hier. *Uw afkeerig broeder* heeft hier niet de overdrachtelijke beteekenis van „de broeder, die een *afkeer*, een hekel aan u heeft," maar de eigenlijke van . „die zich van u afkeert, die een anderen koers neemt."

Nam ooftwaert op fijn' fnellen loop,
Ghy noordwaert; toen een' felve moeder,
Begort van regen ys en fneeu,
U baerde voor foo menigh eeu.

Germanje lagh noch wild begroeyt
Van fijn' Hyreijnfche wilde wouden,
Tot dat het namaels wiert befnoeyt,
En door de tucht in toom gehouden.
Ten lefte dorft ghy, ftrijdbre Rhijn,
Den Tiber op fijn feeft beftoken;
Die voor u neegh, doen Conftantijn,
Van uwen oever opgebroken,
Ging ftrijcken met den ouden roof
Van Rome en 't Heydenfch bygeloof.

Ghy naemt het juck van Chriftus aen,
Men hoorde uw' vrolijcke oevers fchateren,
En fcheent de heylige Iordaen
Te tarten met gedoopte wateren.
Het Chriften kruys viel uwen rugh
Soo fwaer niet, als weleer te dragen
Den laft van Cefars legerbrugh,
En Drufus, die u dede klagen
Om vijftigh floten fwaer van fteen,
Gebouwt langs uwe kanten heen.

Maer uw geloovigh Chriftendom
Beproeft werd, als het gond in d' oven,
Toen Attilaes verwoede trom
't Geruyfch uws waters quam verdooven,
En verfde met onnofel bloed
En damde uw kil met kuyfche dooden,
En trapte met een droncken voet
Op woefte fteden, leegh gevloden,
Of brande uw hayr af met fijn' toorts,
Beklad en druypend van veel moords.

9 *Begort* is 't zelfde als „bevrucht," doch wordt alleen gebezigd wanneer er fprake is van onwettige bevruchting. De reden dat Vondel hier dit triviale woord bezigt, 't welk anders zelden dan in kluchtfpelen of boertige rijmen voorkomt, is, dat hy hier drie vaders ftelt, *regen*, *ys* en *fneeuw*, en alzoo onkuifche minnaryen, waar ook, naar zijn gevoel, geen ander dan een onkiesch woord by past.

15-20 't Was voornamelijk met de legerbenden uit Galliën en Germaniën getrokken, dat Konftantijn de Groote in 312 Maxentius floeg en zich meester maakte van Rome.

22 Is een tusfchenzin.

33 *Attilaes verwoede trom*: in de vijfde eeuw; ik zal gelegenheid hebben daarop terug te komen by de behandeling van Vondels *Maeghden*.

39 *Hayr*: op zeer fchilderachtige wijze geeft de dichter dien naam aan de welig bewasfen oevers van den Rijn.

Ghy fchreyde met een' heefche keel
Den hemel aen, om trooft verlegen,
Die fond u Karel, 't Rijxjuweel:
Dees kon d' onveylige oevers veegen
Van onduytfch en balddadigh fchuym,
Gelijck uw Conftantijn voorheenen.
Doen kreeght ghy uwe randen ruym,
En famelde uw' verftroyde fteenen,
En faeght dien held vol godefvrucht
Sijn' lufthof planten in uw' lucht.

O onvermoeyde molenaer,
O ftedebouwer, fchepedrager,
O rijckfgrens, fchermheer in gevaer,
Wijnfchencker, veerman, oeverknager,
Papieremaker, fchaf papier,
Daer ick uw' glori op magh fchrijven,
Uw water dat ontvonckt mijn vier.
Mijn finnen in uw wedde drijven,
En fpelen als een dartle fwaen,
Verleckert op uw' wingerdblaên.

Ghy fchijnt een aerdfche regenboogh
Gekleed met levendige kleuren,
En tart den hemelfchen om hoogh,
Die hierom nijdigh fchijnt te treuren.
De blaeuwe en purpre en witte druyf
Verciert uw' ftedekroon en locken,
En mufcadelle wingerdkuyf,
De vlieten ftaen met wingerdftocken
Rondom u, druypende van't nat,
En offren elck hun watervat.

Daer is de Mayn, een pijnbergs foon,
De Moefel met haer appelvlechten,
De Maes, die met een' mijterkroon
Om d' eer met onfen Rhijn wil vechten,
De Roer, die 't hayr met riet vertuyt,
De Necker, met een' riem van troffen,
De Lip, gedoft met mofch en kruyd
Van overhangend eycke boffen,

43 *Karel, 't Rijxjuweel:* Karel de Groote.
50 *Sijn' lufthof:* Aken.
55 *Papieremaker:* d. i.: „de papiermolens in beweging brengende."
71 *De Mayn, een pijnbergs foon:* om het met pijn- of denneboomen begroeld gebergte waar ze doorkronkelt
72 *Appelvlechten:* fchilderachtige uitdrukking voor „appelboomgaarden."
73.74 De Maas loopt evenzeer als de Rijn door Bisdommen.
75 *Vertuyt* voor „bekranst."
76 *Een riem:* een „gordel."

En duyfend andren min van roem,
Bekranft met loof en korenbloem.

Ghy ftreckt de voeten aen't gebergt,
Daer fich de Zwitfers in befcharmen,
Wanneermen hen om oorlogh vergt:
Ghy grijpt de Noordzee met uw' armen,
Waerin het heldeneyland leyt,
Daer Bato fich ter nederfette,
En dat foo fchuw van dienftbaerheyd
Uytheemfche beckeneelen plette,
En deê gevoelen, dat de Rhijn
Gefchapen was om vry te fijn.

Ghy flingert, als de Grieckfche flang,
Uw' blaeuwe krullen om de ftruycken,
En groene bergen breed en lang,
En fwelleght in foo veele kruycken
Van ftroomen, dat uw lichaem fwelt
Van waterfucht, en parft de planten,
En fchuurt foo menigh vruchtbaer veld,
En knabbelt aen de ruyge kanten,
Nu tuffchen berg en krommen bult,
Nu door een dal, met wijn gevult.

Al is uw eene keel verfand,
Die 't huys te Britten plagh te fchaven,
Dat nu verdroncken leyt op ftrand;
De Leck en Yffel doorgegraven
Vergelden dubbel defe fcha,
En leyden u met hooge dijcken
In zee; op dat uw' ongena
De vlacke beemden niet koom ftrijcken
Met maght van regen, en geweld
Van fneeu, dat in de fonne fmelt.

De heldre en ftarrelichte vliet,
Die door den hemel vloeyt by duyfter,

85 volgg. In deze regels herkent men den dichter van de zegezangen ter eere van Frederik Hendrik.

91 *Grieckfche flang* of „reuzeflang."

99 *Krommen bult*: „heuvel" wat de Franfchen *mamelon* noemen.

102 *'t Huys te Britten*, „in de verftoppinge des Rhijns, by Katwijk, onder de duynen geraakt, licht heden verdronken en is niet te fien, als met een aflandige ftormwind, uyt den weften of fuydweften, de zee wegftuwende en deze ruïnen ontblootende," zegt LUDOLF SMITS in zijn *Schatkamer der Nederl. Oudheden*, ter welke gelegenheid hy dit gedicht den naam geeft van „Vader Vondels gefpreck met de Rhijnftroom." Over den ftichter en den naamsoorfprong van dat oude kasteel verfchillen de fchrijvers van gevoelen.

111-114 Om deze regels te verftaan, dient men zich te herinneren, dat de Po, Italiëns hoofdrivier, en de Nijl, wegens den invloed, welken zy op de vruchtbaarmaking der landen uitoefenen, onder de gefternten geplaatst en aangebeden werden.

Is d' Italjaensche Padus niet,
Nocht oock de Nijl, Egyptens luyster,
Neen seker, 't is de rijcke Rhijn,
Wiens visschen, met een wust gewemel,
In't onbevleckte kristalijn
Van eenen onbetrocken hemel,
Met silvre schubben silverklaer
Als starren dolen, hier en daer.

O suyvre en blancke Rhijnmeermin,
Die my tot stervens toe kunt kittelen,
Ghy helpt veel sielen aen gewin,
En menigh Graef aen eeretittelen,
En landen aen een' hoogen naem.
Hoe menigh heeft u overtogen,
En met uw' rand bepaelt sijn' faem?
Hoe dickwils saeght ghy met uw' oogen
Het hooghgeboren Hollandsch bloed,
En voelde in't water sijnen gloed?

Het sij ick dan mijn' oogen sla
Op uw bisschoppelijcke torens:
Of met een' lent van vaersen ga
Bevlechten uwe silvre horens:
Of volg uw' wusten ommeswaey:
Of sing op 't ruysschen van uw' baren:
Of huppel op mijn' Keulsche kaey:
Of koom door Basel afgevaren,
Daer ghy Erasmus graftte kust,
En wenscht het wijs gebeente rust.

Het sij ghy 's Keysers vierschaer schaeft
Te Spier, dat swart van pleyters grimmelt,
Daer Themis grijs en afgeslaeft
Bekommert sit, en 't pleyt beschimmelt:
Het sij ghy brult in't Binger loch:
Of Neerland drenckt met volle vaten,
En groeyen doet van wingerdsogh,
En ydle en sotte sorgen haten:
Uw vocht bestelt mijn' veder inckt,
Tot datse in zee met u verdrinckt.

122 *Die my tot stervens toe kunt kittelen*: „in 't genot van wier liefde ik gaarne zoû willen sterven."
124 *Menigh Graef aen eeretittelen*: zinspeling op uitdrukkingen als „de *Rijngraaf*, de Paltsgraaf aan den Rijn," enz.
128-130 d. i.: „Van hoe menig Hollandschen Edelman is het bloed niet met uwe wateren vermengd geworden."
134 *Uwe silvre horens*: de „krommingen" der rivier.
143 *Afgeslaeft*: *slaven* en *slooven* is hetzelfde; doch 't eerste nog krachtiger. Zoo *Palamedes*:
„*Die sorght, en waeckt, en slaeft.*"
150-160 Deze regels zien op den oorlog, die toen in Duitschland woedde.

Maer, och! ick fchrey mijn oogen uyt,
En fal noch in een vliet verkeeren,
Om datter fulck een Hydra fpruyt
Uyt kerckgefchil en haet van Heeren;
Een helfche Hydra vol vergift,
Die 's Rhijns gefonde en foete boorden
Vergiftight, en gants Duytfchland fchift,
En groeyt in onverfoenbre moorden.
Een lang gewenfcht Verloffer vaegh
Het Rijck van 's Rijcx vervloeckte plaegh.

Hoe moedigh fal de Rhijnfche Leck
Al fchuymend bruyfen langs Vianen,
Wen *Wolphard*, wachter van ons heck,
En d' eere der Naffaufche vanen,
Een jongen Soon geboren word,
In wiens gemoed de goude feden
Der overoudren fijn geftort,
En 's Vaders ftrenge dapperheden;
Een telgh die weder bloeyen doe
Den grijfen ftam van Brederoe.

De Rhijnfche Leck die teere ranck
Daer na met fachter tong fal leeken,
En vrolijck wiegen fonder dwanck;
Om met haer fchaduw te bedecken
De Moeder, die nu met een fchaer
Van fchoone dochtren defen fegen
Verbeyt, en wenfcht om 't blijde jaer,
Gelijck een roofengaerd om regen.
De Hemel bou dien vruchtbren hof,
En helpe my aen Wiegeftof.

163 *Wachter van ons heck* voor „verdediger van onze grens."

170 *Brederoê*: *rode* kan even goed tot *roê* als tot *roi* worden faamgetrokken, en wellicht was Vondel hier indachtig aan de — alles behalve authentieke — overlevering, volgends welke de naam *Brederode* zijn oorfprong zoû hebben in het gezegde van Graaf Aernout tot zijn zoon Sikko: „ik zal u *breede roeden* geven."

171 *Die teere ranck* ftaat in den 4en n. v.

174,175 *Om met haer fchaduw te bedecken De moeder*: dit ftaat met den aanvang der periode in geen behoorlijke verhouding, en men zoû het er voor kunnen houden dat de Lek de moeder met haar fchaduw moet bedekken. De zin is evenwel: „opdat die *teere ranck* (eenmaal) de moeder befchaduwe, befcherme".

175,176 *Een fchaer Van fchoone dochtren*: zijn eerfte vrouw — zie de aant. op den tytel — fchonk hem alleen dochteren.

De tweede lierzang werd toegezongen aan de fchoone Katharina, die nog altijd ongehuwd was [1]).

1) Ik zal by een volgende gelegenheid op de familie Baeck terugkomen en dan tevens haar geflachtlijst mededeelen.

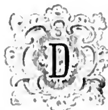
AEN DE BEECK,

OP

DE HOFSTEE

VAN

LAURENS BAECK.

DOORLUCHTE *Beeck*, van bloeyend loof bedeckt,
Die menighmael verftreckt
Een fpiegel voor de fiere Katharijn,
Daer fy den fonnefchijn
Ontfchuylt, en fingt op uwen waterval,
Met liefelijck gefchal;
Wanneer 't bekoorde en vrolijck pluymgediert
Daer onder tiereliert:
Doorluchte Beeck, wel waerom ruyfchtge niet
Haer voor met eenigh lied,
Waer door fy werd gebetert en geftieht,
Om langer niet foo licht
De vierge beê der genen af te flaen,
Die na haer hylick ftaen?
Wat draeghtfe toch op jeughd en fchoonheyd roem?
Wat ftoftfe van een bloem,
Die open luyckt met 's levens dageraed,
En 's middaghs weêr vergaet?
De tijd is fnel, 't onfeker leven kort.
De roofekrans verdort.
Vergankelijck is Venus en haer vrucht:
Men grijptfe maer ter vlught,
En d' ouderdom met naberou verrafcht
Al wie niet toe en taft.
D' ooghappel ftraelt niet eeuwigh klaer en hel.
De rimpel kreuckt het vel,
Dat voor een wijl gefpannen ftond en glad.
De wittigheyd beklad

3 *De fiere Katharijn*: zie D. II, blz. 222.

Met vlecken, en de pruyck met fneen belaên,
Geen vryers locken aen.
Wat vrolijckheyd men dan aen andren fiet
Dat ftreckt tot meer verdriet;
Vermits men fich foo renckeloos en fot
Verftack van't foet genot
Der jonckheyd, die bepaelt, als in een punt,
Natuur ons had gegund.
Wel is fy wijs die hueren tijd gebruyckt,
En voor den hagel duyckt.

29 *De pruyck* voor „'t hoofdhair," als overal.
35 *Bepaelt, als in een punt:* „voor een bepaald tijdperk, maar, dat, door het fnelle vervliegen der jaren, niet meer dan een *punt* fchijnt."
38 *Voor den hagel:* „voor dat de onderdom of grijsheid komt."

Het derde gedicht was een dankdicht aan Katharinaas broeder Jacob, die Vondel in 't late nafaizoen een korf met appelen had t'huis gezonden; en gewis zullen mijn lezers de daarop vervaardigde dichtregelen niet minder goed fmaken dan hem in der tijd het welkome tafelooft.

DANCKDICHT

AEN

IACOB BAECK,

Rechtsgeleerde.

VOOR SIJNE SCHOONE APPELEN, MY MET EEN GEDICHT TOEGEZONDEN.

ELEERDE en heufche Iongeling,
Met uwen appelkorref ging
Mijn hart op, door het groot genoegen
Aen uw met rijm beftroyde vrucht;
Getuyge van d' oprechte fucht,
Die oyt de *Baecken* tot my droegen.

4 *Aen uw met rijm beftroyde vrucht:* geestige woordfpeling met *rijm* „het gedicht van Jacob Baeck", en *rijm*, „den fchitterend witten uitflag, waarmede de wintervruchten wel bedekt zijn."
6 *Oyt:* „altijd."

Ghy geeft my weder nieuwe ſtof,
Om boven Heſpers gouden hof
Uw vaders boomgaerd te waerdeeren;
Waer in mijn' ſiel ſoo menighmael
Geprickt wierd van een heldren ſtrael,
Om uyt de borſt te quinckeleeren.

Soo veelerley genoten goed
Verplicht mijn overtuyght gemoed
U weder danckbaer te gemoeten,
En met een ſchaemrood maetgedicht
En neergeſlagen aengeſicht
Voor alle weldaên te begroeten.

Uw hofſteê ſtreckt een Helikon:
Uw klare Beeck een Hengſtebron,
Tot laeſnis van mijn' dorſtige ader;
Het ſij ick op mijn' Duytſche wijs
Het huys vol ſchrandre kindren prijs,
Of hunne moeder of den vader.

Mijn geeſt, benevelt en verwart,
Vond t'elckens daer een open hart,
My noodigende, om toe te taſten
Naer hofbanckct en lecker ooſt,
En wat de boomgaerd meer belooft
Sijn' altijd wellekome gaſten.

Doen ick vervloeckte waerheyd ſprack
Verſtreckte my uw vaders dack
Een toevlught, als ſelf magen weecken
En deyſden, morrende en verſtoort,
En weygerden ter nood een woord
Voor mijn' onnoſelheyd te ſpreecken.

Uw broeder ſchaft my dickwils koſt
Van Huygens, of den Muyder Droſt,
En blaeckt, gelijck ſijn' gemalinne
In lieſde tot de Poëzy,
En ſuyght haer' ſuyvre borſt; en ghy
Laeght jonck en teêr by haer te minne.

30 *Sijn'*: verst.: „aan zijn."
31 *Vervloeckte waerheyd*: „waarheid, die gevloekt, veroordeeld werd." Hy bedoelt het gebeurde ter zake van „Palamedes."
33-35 Zie D. II, blz. 522.
37 *Uw broeder*. Justus Baeck. Zie Deel II, blz. 158, 226.

Ghy waert mijn broeders reysgesel,
En saeght de weereld en haer spel,
En holpt hem hooge bergen banen,
En vond Urbaen in't gulden jaer,
En naemt de grijse aeloudheyd waer,
En leerde spreecken met Tuskanen.

Uw breyn ontwart 't verwarde Recht,
En strijckt krackeelen vlack en slecht,
En heeft de heelsame artsenyen
Doorkropen, niet ter loop nocht los:
Oock hangt het aen den mond van Vos,
En smeet een reecx van d' oude tijen.

Uw aengename tonge sluypt
Den maeghdeboesem in, en druypt
Van honigh en bevalligheden.
Ghy schift het wijze van het dwaes,
Wanneerghe, met den wijsen Haes,
Door gras en bloemen heen gaet treden.

Maer schuwende der steden smet,
Verschalcktghe nu met strick en net
Een' vette snip, of slechte lijster;
Terwijl uw' suster liedjes singt.
Dan 'k wou ghy beyde uw' sinnen hingt
Aen eenen vrijer of een' vrijster.

Soo moght ick voor u henengaen,
En stroyen 't pad met rooseblâen
En maeghdepalm, en lauwerieren.
Mijn opgeweckt vernuft, ick wed
Sou dan uw weeligh bruyloftbed
Met puyck van Poëzy vercieren.

43 Zie Deel II, blz 659 volgg.
46 *Urbaen.* Zie D. II, blz. 660.
53 *Vos:* de geleerde Vossius.
59 *Den wijsen Haes:* de Haes, geneesheer in de Wijk. Zie Deel II. blz. 225.
63 *Slechte lijster:* „domme lijster", die zich licht vangen laat.
64 *Uw' suster:* Katharina. Uit de omstandigheid, dat Vondel hier maar van één zuster gewach maakt, kan men opmaken dat de anderen toen getrouwd waren.

Wy hebben hierboven gezien, hoe de Predikant Smout door de Overheid over zijn prediking was onderhouden. Maar ook Cloppenburg liep de berisping niet vrij, en, de gramschap der Wethouderschap duchtende over zijn bemoeijingen in de zaak der Schuttersadressen, week hy de stad uit, en werd in den Briel beroepen. Hy stierf in 1652, als Hoogleeraar te Franeker.

Middelerwijl verwachtten Burgemeesteren, dat de Kerkeraad iets tegen Smout zoû doen; doch dit gebeurde niet, en Smout floeg zoo weinig acht op de ontfangen vermaningen, dat hy, op 21 November predikende, het nog eens zoo grof maakte, en de Overheden voor geveinsden fchold, die 't ruim zoo erg maakten als vroeger de Koning van Spanje. Hierover op nieuw ontboden, zocht hy wederom de zaak op de lange baan te fchuiven, en achter den Kerkeraad te fchuilen; doch Burgemeesteren begrepen nu een eind aan de zaak te moeten maken, en zonden hem het volgende lakonieke briefjen t'huis:

„Burgermeefters ende Regheerders der Stadt Amfterdam belaften Ds. Adriaen Smout, om redenen, op morghen voor 't ondergaen van de fonne de Stadt ende de Vryheydt van dien te ruymen, fonder daer weder in te komen, op pene indien hy voor de voorfz. tijdt niet en vertreckt, van door der Heeren Officier daer wtgeleyt te worden. Actum den fevenden January 1630."

„Ter Ord. van Haer E. E.
(Get.) D. Mostart."

De Leeraar vertrok, met een zoogenaamde tochtfchuit, hem door Burgemeesteren toegefchikt, nog diezelfde nacht, onder een grooten toeloop van volk. Een bezending uit den Kerkeraad, met Trigland aan 't hoofd, kwam zich over dat uitzetten beklagen, doch werd zeer uit de hoogte behandeld en met weinig gunftig befcheid teruggezonden.

Een byna gelijktijdige gebeurtenis toonde hoe zeer de hekken federt 1618 verhangen waren. De beroemde Episcopius, broeder van Rem Bisfchop, was niet alleen uit zijn ballingfchap teruggekeerd, maar had ook op den 30sten December in de Remonftrantfche Vergadering te Amfterdam gepreékt. 't Is waar, de eerdienst was niet afgeloopen zonder dat onrustige lieden pogingen hadden aangewend om die door 't verwekken van gerucht en opfchudding te ftoren; doch deze woeling was de laatfte, en op den 1sten January 1630 bracht hy zijn predikatie zonder de minfte ftoornis ten einde. Reeds hadden de Remonftranten een huis aan de westzijde der Keizersgracht, tusfchen de Leliegracht en Prinfeftraat, gekocht, met het doel om het tot een Bedehuis in te richten, waarin op 31 January door Hermanus Montanus voor 't eerst gepredikt werd. Men morde wel; doch 't verzet was uit. De Regeering had zich, door haar wakkere houding by den inval des vyands in 't vorige jaar, en door de te dier gelegenheid bewezen dienften, zulke aanfpraken op de dankbaarheid niet alleen van den Prins en van de Staten, maar ook van de ingezetenen verworven, en zoo veel in kracht en achtbaarheid gewonnen, dat zy haar zegepraal voortaan als zeker, en haar gezach als voor goed gevestigd befchouwen kon. In de Wethouderfchap hadden in het vorige jaar Oetgens van Waveren en Dr. Andries Bicker, in dit jaar Jacob de Graef, Van Beningen en Dirck de Vlamingh van Outshoorn zitting genomen; in Schepensbank Harmen Gijsbertsz. van de Poll, Schaep, Jacob Backer, Joan Huydecoper, Bas, Dr. Pieter Jansz. Hooft, Kloeck, en eindelijk ook onze vriend Lan-

rens Reael; allen, zoo niet Remonſtrantsch in 't hart, dan toch tot de Staatsgezinde party behoorende; — en de tegenſtand in het lichaam der Vroedſchap was niet noemenswaardig meer.

Doch, handhaafde de Regeering van Amſterdam aan de eene zijde haar gezach tegenover den yver van overmoedige Predikanten, zy begreep, by het *ſystême de bascule*, dat zy toen volgde, evenzeer den yver van haar eigen aanhangers, wanneer die te ver ging, te moeten temperen, en des noods tegengaan. Haar hoofddoel was — en in de Regeering eener ſtad, die door den handel groot was geworden en bloeide, was dit verſchoonbaar, ook al mocht het wat waereldſch ſchijnen: — „vrijheid voor allen," doch daarom ook: „betengeling van al wat ſtrekken kon om den band der eensgezindheid te breken." Van haar voorſtaan van dit beginſel gaf zy in den loop van dit jaar meer dan één blijk, en meest alle in verband met de geſchiedenis van onzen dichter. Alvorens ik echter het eerſte van die door my bedoelde blijken bybreng, vind ik my verplicht, een weinig op den afgelegden weg terug te gaan.

't Zij in 't laatst van 1629, 't zij in den aanvang van 1630, had de Amſterdamſche Akademie, die, onder de leiding van Coster en Vondel, zich niet onthouden kon, bot te vieren aan een beſtendigen geest van ſtekeligheid en zucht tot ſpotterny, en nu vooral gebeten was op de kerkelijken, die haar zoo heftig van den kanſel hadden doorgeſtreken, een vraag in het licht gegeven, in dichtmaat vervat, en waarvan Vondel de maker was. Die vraag luidde aldus:

D'AMSTERDAMSCHE AKADEMI,

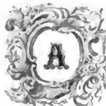
AEN ALLE

POETEN EN DICHTERS

DER

VEREENIGHDE NEDERLANDEN,

Liefhebbers van de goude Vryheyd.

POLL', op Helikon geſeten,
Vraeght al ſijn' heylige Poëten:
Wat beſte en ſlimſte tongen ſijn?
Of waerheyd ſaligh maeckt, of ſchijn?
Of dwang van vromen Chriſten-ſielen
Niet ſtreckt om Holland te vernielen?

1 *Slimſte*: niet in den zin van „ſchranderſte," maar, in tegenoverſtelling van 't voorafgaande *beſte* — „ſlechtſte, verkeerdſte." In dezen zin bezigen wy 't woord nog, als wy zeggen „dat ziet er *ſlim* uit: hy maakt het nog *ſlimmer*: de zieke is *ſlimmer*, *verſlimmert* van dag tot dag."

Of vryheyd niet en was de ſchat
Waerom men eerſt in Oorlogh trad?
Of oock in welbeſtierde ſteden
Een Oproer-maecker word geleden?
Of Huyſe-plondr'en veſten ſticht?
Of d'Eed geen Burgery verplicht?
En of ſich Leeraers niet verloopen,
Wanneerſe deſen band ontknoopen?

Wiens antwoord kortſt en bondighſt is,
En klaerſt in deſe duyſternis,
Dien ſullen d'AKADEMI-HEEREN
Met eenen PRINCEN ROEMER eeren:
Daer Pallas, met haer diamant,
In ſne den Veldheer van het land,
Die met 's Hartogenboſch gaet ſtrijeken,
Daer Maurits tweemael of moſt wijcken.

I. v. V.

YVER.

D' antwoorden moeten ingebracht worden, voor den eerſten van Somermaend, ſijnde de dagh onſer verkieſinge, als Apollo *te recht ſal ſitten, om den prijs te geven dienſe verdient.*

De vraag was nog ſtekelig genoeg, hoezeer, gelijk Bakhuizen van den Brink te recht aanmerkt, 1) wanneer wy aan het onderſchrift *Yver* (de zinſpreuk der Akademie) gedenken, wy echter erkennen moeten, dat de byen uit den ouden eerwaardigen byenkorf ditmaal haar ſcherpſte angels niet hadden uitgeſtoken.

Scherp of niet, de vraag wekte dadelijk de heftigſte verontwaardiging by de wederparty, die geen zomermaand (den fatalen termijn) afwachtte, om een tal van antwoorden, het eene nog boosaardiger dan het andere, in 't licht te zenden. Uit die menigte zal ik er maar drie hier ter plaatſe aanhalen, alle merkwaardig, het eene omdat het kennelijk van een geöefende pen was, de beide andere om de perſonen door wie zy vervaardigd zijn.

Het eerſte, waarvan nog o. a. een exemplaar berust op de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage, kwam in 4° uit met den volgenden tytel:

1) *Vondel met Roskam* enz. blz. 281.

BERICHT

OP DE VRAGEN

VANDE

AMSTERDAMSCHE ACADEMI

OPTE

NARREN-SCHOOL,

INGHESTELT

BY EEN LIT VAN DE BRABANTSCHE KAMER

GHENAEMT:

't Eeliken onder de Doornen.

Ghedruckt int Jaer 1630. *)

OSTER van Apollos Feeften,
Kofter van des Amftels geeften,
Opgevoet in Helicon,
Droncken van de Helfche Bron:
Derf u Penn' beftaen te vragen,
Hooger dan u breyn can dragen?
T'is dan tijt dat ghy eens nieft,
Eer ghy heel u breyn verlieft.
Siet doch liever d'urinalen
In u fieck-huys wijde falen,
Dat's u ampt; zijt daer een man,
Die de fiecken raden can.
Soeckt ghy immers dan te weten
Wat my dunckt van u fecreten?
K'fegh het mijn op yder vraegh,
Of ick fchoon geen prijs bejaegh.
Op gerecht dan, van de *Tonghen*,
Word u dit bericht gefongen.

*) Eerst is de Vraag zelve afgedrukt, met ingevoegde cyfers by de te beäntwoorden punten, waarop de hier voorkomende cyfers terug wijzen. Dan volgt het *Bericht*, 't welk wy, even als het daar achter geplaatfte ftukjen, doen afdrukken, *letterlijk* naar de oude editie, zonder daar iets aan te wijzigen zelfs niet in de interpunktie.

1 *Kofter:* Dr. Samuel Coster.

5,6 „Vraagt gy meer dan gy zelf zoudt kunnen beäntwoorden?"

10 *In u fieck-huys:* „in 't gasthuis".

13,14 „Begeert gy te weten, hoe ik de raadfels, die gy ftelt, zal oplosfen?"

16 Uit dezen regel kan men befluiten, dat het antwoord niet als naar den prijs dingende werd in geftuurd.

1. T'is de *Beſt*, die God recht eert,
Die de Goden, niet en ſmeert:
Die de waerheyd mint alſt leven,
Sonder Ketters aen te kleven.
2. T'is de *Slimſte Tong* van t' Land,
Die met s'maetheyds laſter-ſchand
God, en d'hooge *Macht* gaet ſchennen,
En tot liegen ſich wil wennen:
Daer van t' Lybertijnſch gebroet,
Daeg'lix haer profeſſi doet.
3. D'hypocrijt die haet de *Waerheyd*,
Bruyct haer ſchijn, maer ſchouwt haer claerheyd.
Pronct dan, met des *Waerheyts* ſchijn,
Wild' gh' int eynd bedrogen zijn.
Maer die t'heyl des ziels wil bouwen,
Moet geen *Schyn* maer *Waerheyt* houwen.
4. Pronct oock met dijn *Vroom* gemoet,
Dat de *Vrome* ſuchten doet:
Dwongmen dan ſoo ſnoode zielen
Soumen daerom *t'Land* vernielen?
Iſt al gout dat goeligh blinct?
T'is dan gout, dat ſchendigh ſtinct.
Son den Rechter oock verbeuren
Als hy ſon dien dreck wegh keuren?
T'land dat had een ſoeter locht,
Vry ſijnd, van dat vuyl gedrocht.
5. *D'oorloogh'* is noyt aengegrepen,
Om een *Vryheyd* ongeſlepen:
Dat den Vry-geeſt al ſou doen,
't Geen des dwael-ſuchts Geeſt kan broen.
Vryheyd heeft oock hare palen,
Om te ſteuyten t'laſter-dwalen.
Waer was doe de Remonſtrant,
Alſmen *d'Oorloogh* greep by d'hand?
Armijn was doe veer te ſoecken,
Alſmen ſtreed' om *'s Vryheyds* hoecken:
Waerom raeſt dan ſijn gebroet,
Datmen haer groot onrecht doet
Alſmen wil haer oproer ſteuyten?
Want haer doen is niet dan meuyten:

20 *De Goden, niet en ſmeert:* „de afgoden niet dient;" of, wil men: „de magistraten, die de kettery beſchermen, niet bewierookt en vleit."

37,38 De zin is: „zoû dat tot 's Lands bederf ſtrekken, dat men zulke ſchelmen, als ik daar even geſchilderd heb, in bedwang hield?"

45,46 De zin is: „men heeft geen oorlog gemaakt om volkomen losbandigheid te verkrijgen."

51-55 „Waar was Arminius, toen de vrijheids-oorlog begonnen, en het vaderland van vreemde overheerſching bevrijd werd?"

t'Princen-Moorden is haer deucht;
t'Lant-beroeren is haer vreucht:
Oock foo zijn de ftrengfte wetten,
(Die *S'lands* hoogfte *Staten* fetten
Voor dit volxken tot een toom)
In haer oogen als een droom.
6. Zijnt geen welbeftierde Steden
Daer d'oproerder wert geleden.
Hoe comt dat dan Amfteldam,
Hier van d'hoogfte prijs bequam?
Daermen *Vond'len*, waert te hangen,
Prijs, en roemt zijn oproers gangen;
Noyt en waffer vuylder guyt,
Dan fy houden in haer fchuyt.
Ift dan recht, dien mont te fluyten
Die des Heeren recht wil uyten?
Ift dan recht, dat wert gehoort
Die, die niet dan zielen moort?
Sluyt en opent dan u Veften:
Weert de vromen: hout de Peften:
Siet wat t'eynd u laten fal,
Van het goede niet met al.
7. *Huyfen plond'ren*, kan niet ftichten,
Weert dat, Machten, naer u plichten:
Weert de *Moeder* van dit quaet,
Eer dijn ftaet gantfch ondergaet,
Leert de Meuyters ftille fwijgen,
Sult wel ftilder Borgers krijgen,
Alfmen hierop niet en paft,
Werd t' gedwee, wel tot een quaft:
Stopt dien vloed in hare gronden,
K'wed ghy werd in ruft bevonden.
T'is de Remonftrantfche pert,
Dat het grauw foo gaende wert.
Troubel water doet wel viffen:
t'Clare water doet wel miffen:
Hierom foect *d'Armijnfche* Geeft,
Troubel water aldermeeft.
8. Laet des *Eedes* heyl'ge banden

59 *t'Princen-Moorden*: dit ziet op den aanflag, tegen Prins Maurits gemaakt.
72 *In haer fchuyt* voor „in haar omtrek."
73,74 „Is het recht, hun, die voor het recht des Heeren yveren, het zwijgen op te leggen?"
81-88 De zin is: „hoe zeer het plunderen van huizen op zich zelf verkeerd zij, en geweerd behoort te worden, zoo moet men vooral de aanleiding tot muitery tegen gaan, en wanneer men den burgers geen reden geeft, oproer te maken, zullen zy wel ftil zijn: maar 't is de Remonftrantfche party *(pert)* die hen heeft getergd."
87,88 De zin is: „past men hier niet op, dan wordt wie anders het meest rustig en gedwee is, kwasterig en lastig."

T'ſaem verbinden hert, en handen,
Van de Borgers int gemeen,
Maeckend' van veel herten een,
Die Gods *Eer* en *Leer* betrachten:
Wie ſal ſulckers doen verachten?
9. Dan de Leeraer hem verloopt,
Als hy ſulck een band ontknoopt.
Maer ſal *d Eed* den Menſch verbinden
Dat hy ſal ſijn vrient verſlinden?
Droegh wel oyt goe Borgery,
Weer en wapen aen haer ſy,
Om te plagen en te quellen,
Haers gelooves Metgeſellen,
Metgeſellen van een rot,
Metgeſellen van een lot?
T'zijn dan rechte *Kamer Sotten*,
Die dus met de *Eeden* ſpotten:
Meynen ſoo dat *Waerheyds* kint,
Noch int eynd ſijn *Moer* verſlint.
Daer het *Kind* is voor ſijn *Moeder*,
Steeds een wacker trou behoeder.
Doch deeſſ' leſſ' is veel te hoogh,
In deeſ' *Kamer-Speelders* oogh:
Die veel beter konnen vaten,
10. *Prineen-Roomers* van goe maten.
Roomers vol van ſtercken wijn,
Daer van datſe helden zijn.
K'wil doch hier geen prijs behalen,
K'laet den Roomer by deeſ' ſtalen,
Daer hy doch veel beter paſt,
Als by een ſoo ſlechten gaſt.
Doch ick ſou de Penn' wegh leggen,
Maer ick heb noch wat te ſeggen,
Op het ſlot van u gedicht,
Slordigh ſmadigh afgericht,
11. Op dien *Prins* van grooten aerde,
Die wel eer ons *Land* bewaerde:
Die ons ſtaet ſoo heeft verrijckt,
Dat hy niemant hier in wijckt.
Moet hy nu int graf outgelden,
Daer hy was een *Held* der *Helden*,

103, 104 „Maar de leeraar, die zich van den band der Leer losmaakt, verloopt, misgaat zich."
105-112 De zin is: „kan de eed de Burgers verplichten, tegen dezulken het geweer te voeren, die met hen in één geloove ſtaan?"
115-118 Door de *Moeder* wordt hier de kerk *ſumpt* haar leeraar, door het *kind* de Burgery verſtaan.
126 *Deeſ' ſtalen:* verſta *gast* (vs 128): de zin is: „Ik laat dat zuipen aan hen die er beter tegen kunnen."
133 *Dien Prins van grooten aerde* voor „dien grootaardigen Prins, Maurits."

Dat ghy hem niet waerdich acht
Als een *Prins* te zijn gedacht?
Dat ſijn *Naem*, ſoo werd geſchreven
Of hy waer te kort gebleven,
Int betrachten van ſijn *Eed?*
Foey dien Laſter! Foey dat Leed!
Meyndy dat mijn *Heer* ſijn broeder,
Die nu is, onſ' *Prins* en hoeder,
Sal verdouwen deſen ſmaet,
Die ghy brenght op ſijnen ſtaet?
Meyndy met ſoodanigh quelen
Hem ſijn Edel hert t' onſtelen?
Meyndy dat ſijn Princ'lick hert
Can verdragen ſulck een ſmert?
Heeftmen hem niet ſien beerven,
Naer ſijns broeders ſalich ſterven,
Al ſijn eer; en al ſijn goet;
Al ſijn Landen; al ſijn moet?
Meyndy dat hy met behagen
Soeckt ſijn luyſter te bejagen
Met ſijns Broeders Laſter-naem
Met de ſchendingh van ſijn faem?
Ey! ſiet doch deeſ' *Yeer*-ſotten,
Waert de roe, als *Eeren*-motten.
Denckt dat t'bloed van grooten ſtaet,
Dickmaels kruypt, daert niet en gaet.
Meyndy vuyle Lodderboeven,
Onſen Prince ſoo te toeven,
Dat hy hem geheel vergaep,
Aende louxkens van u Aep?
Dat hy niemand minnen wilde,
Dan de broeders van u Gilde:
Dat hy wierd geheel verſot,
Op het ſmeren van u pot?
Daer toe gaet ghy ſlimme gangen,
Om ſijn hert te konnen vangen,
Dat hy aen u Gild alleen,
Sou ſijn groote Liefd beſteen.
Waer heeft *d'Yeer*-Geck geleſen,
Dat hy die alleen ſou weſen,
Die de boter vet en dick,

141 Voor: „dat men zoo van hem ſpreekt."
149 *Quelen:* „zingen." Zie D. I, blz. 177.
161 *Yeer-ſotten:* zinſpeling op het woord *yeer*, dat de Akademie op haar blazoen voerde.
162 *Eeren-motten* voor „eerbedervers, eerdieven:" de *mot* vereet, bederft toch de ſtof, waarin zy huist.
165 *Lodderboeven* voor „liederlijke boeven." Zie over *lodder* D. I, blz. 380.
166 *Te toeven:* „te onthalen, te vergasten." Hiervan *toefdrank*. Zie D. II, blz. 546.

Sou genieten op fijn ftick?
Ey! fiet doch deef' *Yver*-dwafen,
Eygen liefd die doet haer rafen:
Meynen, t'is gewonnen fpel,
Beyd: de kanffen, keeren wel,
En de grijfe tijd fal leeren,
Wie van beyden hem beft eeren:
Of de Kerck: of *Yver* rot,
Dat met God en Goden fpot?

180 *Stick:* „boterham," waarvoor de landlieden het ten onzen tijde nog bezigen.
184 *Beyd:* „toeft! hebt gednld!"
188 *God en Goden;* door *Goden* worden hier de „Prinfen" verftaan. Men ziet uit dit voorbeeld, dat het niet alleen Vondel en die van zijn foort waren, die den naam van *Goden* bezigden, waar het Vorften of hooge perfonaadjes gold; maar dat zulks evenzeer door dezen hoogst-rechtzinnigen pamfletfchrijver werd gedaan.

Daarachter volgt nog:

HOLLANDSCHEN

HOLIPODRIDO

TOT EEN TOEMATE DIENENDE ALS EEN

COLLATIE

VOOR DE

AMSTERDAMSCHE KAMERISTEN.

EEMT *Koornhert*, t'famen met *Armijn*,
Oock *Menno Simons*, en *Socijn*,
Een ftuck van *Vorft*, en *Bellarmijn*,
Oock wat vant *Libertynfche* fwijn;
Dit hoort te famen als een rot;
Smoort dat by een in uwen pot,

Toemate, Collatie: „toegift, *desfert.*"
1 *Koornhert:* Dirck Volkertsz. Coornhert.
3 *Vorft:* Coenraad Vorftins. Zie D. II, blz. 146
Bellarmijn: een beroemd Jezuit, die o. a. over de tijdelijke macht des Paufen fchreef, en tegen wien, even als tegen Vorftins, de pedante en geleerde koning Jacobns I van Engeland te velde trok in gefchrifte.
4 *'t Libertynfche fwijn:* Vondel of Coster.
5 *Een rot:* „een hoop, een mengelmoes."

En ſchaft het dan door uwen ſot,
Voor u gerecht en tafel-lot:
Ick wed ghy werd dan ſoo gevoet:
Ick wed ghy krijcht dan ſulck een moet:
Dat ghy te ſaem op ſtaende voet,
Als bittervogels t'beſte doet,
Om flux te plagen Godes kerck,
Met tongh met dichtens laſterwerck:
Maer beyd; als compt dijns levens perck,
Dan brand Gods vier, oock wel een merck.

Naer dit een beter. Ick leer noch.

7 *Uwen ſot:* „de nar van de Kamer."

Het andere antwoord, of liever een parodie op de eindrijmen der vraag, 't welk insgelijks in 't licht gezonden werd, had tot maker den man, van wien de meeſten mijner lezers een taal, als daarin gevoerd wordt, 't minst van allen zouden verwacht hebben, te weten, den vromen, gemoedelijken Jakob Cats. Wellicht zal het reeds meer dan eens verwondering gebaard hebben, hem in de rij van dichters en ſchrijvers, waarover tot nu toe geſproken is, niet te hebben zien optreden, ja zelfs zijn naam naauwelijks anders dan ter loops genoemd te vinden. 't Is dat Cats, hoezeer ook met Anna Roemers, vooral ſedert haar vertrek naar Dordrecht, bekend, nimmer eenige betrekking ſchijnt te hebben gehad met haar Amſterdamſche vrienden. Tot de Kontra-Remonſtrantſche party behoorende, en vooral nayverig op de Amſterdamſche dichtſchool, die de Dordtſche, waarvan hy het hoofd was, in vele opzichten overtrof, gevoelde hy zich genoopt, zijn wrevel jegends Vondel, die voor de Remonſtranten party trok, en hem als dichter naar de kroon ſtak, te luchten, en deed dit in den volgenden uitval, dien ik uitgeef zonder er een enkel woord tot opheldering by te willen plaatſen.

AMSTERDAMSCHE

KAKADEMIE.

OFTE

GUYT-SCHOOL.

AEN ALLE OP-ETERS ENDE DRONCKAERTS, LIEFHEBBERS VAN DE VOLLE KANNEN

L-VOL, op *Heele-Ton* geſeten,
Vraeght al ſijn droncke kale Neeten,
Wat beſte of ſlimſte toogen ſijn?
Of water droncken maeckt of wijn?
Of drinckens dwang van Bacchi-ſielen,
Niet ſtreckt om vol-kan te vernielen?
Of ſuypery niet was de ſchat,
Waerom hy eerſt ontſtack ſijn Vat?
Of oock in wel-bebierde Steden,
Een Bier-verſaecker dient geleden?
Of Huys verdrincken 't lach ontſticht?
Of eed tot drincken niet verplicht?
En of ſich dronckaerts niet verloopen,
Wanneerſ' om Bier den Broeck verkoopen?

Wiens ſlemp-mael ſloſſt en ſlompighſt is,
En gaerſt tot Dronckaert dreck en pis,
Dien ſullen KAKADEMI Heeren,
Met een beſmeerden droel-pot eeren,
Daer Bacchus met ſijn droncke hand,
In ſne den vuylſten Fiel van 't Land,
Die ſoo beſpogen heen gaet ſtrijcken,
Dat Mors-bel voor ſijn ſtanck moet wijcken

ANAGRAMMA.

Nu is, JOOST VAN VONDELENS,
Wijs en heyligh dunckend mens,
In uw naem bevonden,
Sooje ſiet,
Datje hiet,
SOTJE VOL VAN SONDEN.

Nacta est patella ſuum operculum.

Nu is de ſlimme Pot gedeckt,
Nu is de Schimper weer begeckt.

I. C.

Gewis, men zoû niet denken, dat het de *goede*, vrome vader Cats, de ſchrijver van het „Tachtigjarig Leven" en van zoovele zedelijke en ſtichtelijke werken, kon geweest zijn, die zich met zulke vuile praat afgaf, en iemand, door wien het niet blijkt dat hy vooraf beleedigd was, op zoo gemeene wijze doorhaalde. Ik zoû dan ook én de nagedachtenis des mans én de kieschheid mijner lezers geſpaard, en dit prulvaers niet in mijn verhaal hebben opgenomen, ware het niet, dat het bereids een historiſche vermaardheid verkregen had, en ik het niet weg kon laten, zonder de geſchiedenis, waartoe het behoort, te verminken, en vooral niet, omdat die weglating den geheelen blaam van wat verder gebeurde op Vondel alleen zoû werpen, terwijl die oorſpronkelijk bernstte by Cats. Te recht, mijns inziens, is aan mijn voortreffelijken vriend Mr. G. Groen van Prinsterer verweten, dat hy, van de geſchillen gewagende tusſchen Willem I en zijn gemalin Anna van Saxen, uit kieschheid de brieven heeft teruggehouden, waaruit het misdadige van haar gedrag bewezen en 's Prinſen houding ten haren opzichte gerechtvaardigd werd. Niemand toch behoefde den Geſchiedſchrijver, hoe eerlijk en waarheidlievend ook, op zijn woord te gelooven: vooral niet, waar het niet op feiten aankomt, die hy gezien of van ooggetuigen vernomen heeft, maar waar het brieven geldt, waarvan de uitlegging naar de ſubjectieve opvatting der lezers verſchillen kan. Dat dit laatſte waar is, blijkt uit de geheel tegenſtrijdige wijze, waarop het karakter van Hendrik van Brederode uit zijn brieven beöordeeld is: de een vond daarin ſtof om hem te laken, de ander om hem te prijzen, en ſomtijds naar aanleiding van dezelfde uitdrukking. Het was uit aanmerking van de hier aangevoerde gronden, dat ik begreep, my niet te mogen vergenoegen met de eenvoudige verklaring, dat Cats een vaers ſchreef tegen Vondel, even gemeen van vorm als van ſtrekking: ik moest zulks aan mijn lezers, waarvan velen my hier niet geloofd, of althands gedacht zouden hebben, dat ik de zaak overdreef, door het overleggen van het vaers bewijzen.

Dat Cats in dat vaers zijn pen met morſige en walgelijke ſtraattaal bezoedelt, zoû nog eenigzins aan den ſmaak of liever aan den wanſmaak van zijn tijd zijn toe te geven; maar het ſchelden en razen, dat hy zich veroorlooft, is, hoe men de zaak ook beſchouwe, onverſchoonlijk. Immers, een van beiden is waar: of Vondel was een dronkaart en de *vuilſte ſiel*

van 't Land, en dan was het beneden een man als Cats, hem op dergelijke wijze aan te tasten en zich daardoor met hem gelijk te ftellen: — of de befchuldiging was valsch — gelijk zy in de daad op geen grond ter waereld fteunt, — en dan was de taal, door Cats uitgeflagen, vuile laster, elk mensch, laat ftaan iemand in zijn hooge betrekking, ten eenemale onwaardig.

Misfchien had de Penfionaris van Hollands oudfte ftad, de Curator der Leydfche Hoogefchool, de gewezen Ambasfadeur aan 't Hof van Groot-Brittanje, de rijke, gevierde en geridderde Cats, zich verbeeld, dat hy zich met een eenvondig Amfterdamsch winkeliertjen niet behoefde te geneeren, en dien ongeftraft ten laste kon leggen wat hem goed dacht. Maar hierin had hy buiten den waard gerekend: Vondel was uit zijn aart kitteloorig genoeg, en behoefde niet aangehitst te worden, om van zich af te bijten. Ongelukkig raapte hy, om zijn vyand te beftrijden, de wapens, waar deze zich van bediend had, uit denzelfden drek op, in plaats van zich in een deftig gedicht te verdedigen tegen den hem aangewreven blaam, of die fcherpe ironie te hulp te roepen, welke hem by andere gelegenheden zoo gelukkig ten dienfte ftond. Zijn gedicht, nu een waardige tegenhanger van dat van Cats, luidde als volgt:

AMSTERDAMSCHE

KAKASTORIE,

OF

MUYT-SCHOOL.

AEN ALLE GEESTELIJCKE DOEL-EN DRONCK-VAERS, LIEFHEBBERS VAN BRASSENDE KLASSEN EN EEUWIGHDUURENDE SLEMP-SYNODEN

ap-vol, op *Doele-ton* gefeten,
Lands beedlers vraeght, die 't volck op-eeten,
Wat vetfte en flimfte logens fijn?
Of bloed oock fmaeckt gemengt met wijn?
Of dwanck van Gommers plonder-fielen,
Niet ftreckt om 't bras-mael te vernielen?
Of fnypfnypuyt niet was de fchat
Daer Gommer om op 't wijn-vat fat?

KAKASTORIE: parodie op *konfistorie*.

1 *Doele-ton:* een ton, als in de Doele te Dordrecht, waar de Synode gehouden, en, als men nagaf, gedacht gedronken was.

4 Neusdoecken in Barnevelts bloed gedoopt in wijn uytgewrongen, en die tot een triomfe uytgedroncken. *Aant. der O. U.*

Of oock in wijn-en-cijs-vry ſteden
Een bier-Synodes dient geleden?
Of 't glas-uytdrincken 't volck ontſticht?
Of ſchincken, drincken niet verplicht?
En of ſich doel-vaers niet verloopen,
Wanneerſ' om wijn hun ſiel verkoopen?

Wiens doel-feeſt ongebondenſt is,
En Gommer hooghſt ſet aen den diſch,
Dien ſullen KAKISTORI-BEEREN,
Met een Synodes-Roemer eeren,
Daer Dordrechts grootſten olyfant
Mee tart Kolkoentjen aerts-bacchant,
Die met karbonckels ſoo gaet prijcken,
Dat Bacchus ſelf de vlagh moet ſtrijcken.

Qui Curios ſimulant, et Bacchanalia vivunt.

Dat is:

Hy lijckt een ſant en dubbel gens
En voert een roo kalkoenſe neus.
Al ſpeelt de droes de paep in 't ſwart,
Sijn ſnuyt verraet hem, of ſijn ſtart.

Anagram van
IAPICK PRIAEP
ICK PAI PRIAEP.

I. v. V.

PRINCIPIUM.

9 *Wijn-en-cijs-vry ſteden:* dit ſtaat op Dordrecht, als ſtapelplaats der wijnen.
14 *Doel-vaers: Doele-vaders,* Leden van de Synode, even als in het opſchrift *Dronckevaers.*
17 *Kakistori:* zoo ſtaat er in al de my bekende uitgaven, niettegenſtaande het opſchrift *Kakaſtorie* luidt: in eene van beide ſpellingen ſchijnt een drukfout ingeſlopen.
Kakistori-beeren voor *Konſistorie-heeren;* ongelukkige woordverdraaijing, hoedanige nog heden te veel in den geest onzer Natie zijn. Men denke aan het laffe: *Gedepeerde Staten,* enz. enz.
19 *Dordrechts grootſten olyfant:* vermoedelijk wordt hiermede Bogerman bedoeld
20 *Kolkoentjen:* Trigland.
25 Verſta: „Al kleedt de duivel zich als een Predikant.”
IAPICK PRIAEP: bynaam, aan Cats, ik weet niet, wanneer, noch door wien, gegeven.

By dit behoorde nog het volgende:

T E X T.

aep *Priaep* die peylt de Synodaele Fortuyn,
Of hy tuyn-god magh worden van Grave-duyn,
Om de fnoep-vogels te fien uyt de kriecke-boomen,
Gelijck fijn genan in d' oude Hoven van Romen:
Maer fijn gemoed verflapt, en het hart hem ontfinckt,
Dewijl by-geloof en Roomfche afgodery hier ftinckt.
Noch ftijft hem wat hoops, om dat de Bethelfche Paepen
Alle afgoden lubben, behalven Priaepen.

Paften op den text oyt gloffen,
Hannen paften bet de kloffen
Met de fpille, doen fijn vrou
Lijfken 't garen hafplen fou.
Pijn ift fprack hy, dus te flaven.
Sy fey, bloed van Brouwerfhaven,
Swijght, ghy quaemt van kalis-dijck,
Ghy waert kael, en ick was rijck.
Ift om 't jock, of ift om 't wats-fpel?
Sijt ghy Cats, ick ben het Kats-vel.

Plus ultra.

1,2 „De zin is: *Jaep Priaep* (Jacob Cats) *peilt de Synodale Fortuin* (tracht te onderzoeken by de invloedrijke Predikanten, en voorftanders der heerfchende leer, *of hy tuingod mag worden van Grave-duin* (of hy Raadpenfionaris mag worden van Holland)." Dit ambt was namelijk opengevallen door den dood van Antonie Duyck in September 1629, en tot Kandidaten werden Adriaan Pauw, Cats en Rochus van den Honaart gefteld. Op den eerften was in April 1630 de keuze der Staten gevallen; en Vondel verwijt hier bedektelijk aan Cats, dat deze er moeite voor gedaan zoû hebben, wat echter door den dichter van 't „Tachtigjarig Leven" wordt tegengefproken.

3 *Om de fnoep-vogels te fien: fien* ftaat hier in den zin van „wegdrijven;" de zin is dus: „om voor vogelverfchrikker te dienen."

4 *Sijn genan:* „zijn naamgenoot": de *Priapen* of „tuingoden" werden in de tuinen der Romeinen als cieraden of ook als vogelverfchrikkers geplaatst.

6 *Hier:* te 's Gravenhage, of in Holland, waar meer Roomschgezinden woonden dan in Zeeland, waarvan Cats geboortig, of te Dordrecht, waar hy Penfionaris was.

9-12 De zin is: „indien wy op den *text*, d. i. op de gefchiedenis der kandidatuur van Cats, eenige aanmerkingen wilden maken, dan zouden wy zeggen, dat *Hannen* (Cats zelf) liever *Lijsken* (Elizabeth van Valckenburg, zijn huisvrouw) moest helpen fpinnen, dan zich met ftaatzaken te moeien."

14 *Brouwerfhaven:* de geboorteplaats van Cats.

16 Cats had met zijn vrouw een belangrijk vermogen getrouwd.

17 *Wats-fpel: wats* heeft den zin van „ernst" en ftaat alzoo tegenover *jok*. BREDERO bedient zich van dezelfde uitdrukking in zijn *Moortje*, blz. 21:

So 't Ritfert deedt om 't jocks hy falt wel doen om 't wats.

Zoo ook by J. W. KOOL in *Conftantinus:*

A. *Uyt joex en dat om reden.*
B. *Al waffet oock* in 't wats, *ick binder mee te vreden.*

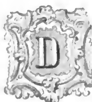
Wats is de adverb. genit. van *wat*, even als *iets* van *iet*, en ftaat in gelijke beteekenis tegen *niets* over. Vergelijk het aangeteekende door DE VRIES op den *Warenar*, blz. 103, 104.

18 *Ick ben het Kats-vel:* „ik ben het, die u kleedde."

Het antwoord aan Cats, zoo wy reeds zeiden, in vorm en ſtrekking even afkeurenswaard als 't vaers van den Penſionaris, en alleen eenigzins verſchoonbaar in zoo verre het door den aanval was uitgelokt, was niet het laatſte dat ten gevolge der Vraag van de Akademie in 't licht kwam. Een geheele cyklus van vaerzen, meest alle in denzelfden vorm gegoten, verkreeg daaruit het aanzijn, en het regende ſchimpvaerzen over en weder, waarmede ik echter den lezer hier ter plaatſe niet vermoeien zal, vertrouwende, dat hy reeds meer dan genoeg zal hebben aan de opgedischte ſtaaltjens, en daarom te meer ook het Beſluit billijken, door de Regeering van Amſterdam te dien opzichte genomen. Die Regeering namelijk, in aanmerking nemende, dat dit twistgeſchrijf niet anders kon ſtrekken dan om de reeds zoo hevig opgewekte verbittering nog te vermeerderen, en wenſchende aan dergelijke hatelijkheden voor 't vervolg paal en perk te ſtellen, deed door „mijne Heeren van den Gerechte," by Beſluit van 12 April, alle vragen, met de antwoorden daarop, verbieden.

Intusſchen was er een Antwoord op de Vraag ingekomen, dat, zoo het den prijs niet behaalde, dien althands, volgends bevoegde beöordeelaars van toen en van onzen tijd, dubbel verdiende. Dat Antwoord luidde als volgt:

A N T W O O R T.

De beſte tong die ſtemmen ſmeede,
Zong gode loff, den menſchen vreede.
Die ſwijgent meeſt haer deught betoont,
Is die met vuer d' Apoſtels kront.
De ſnoodtſt' op aerde, deed de menſchen,
Nae godts verborgen wysheyt wenſchen. *
De booſte ſprack int heemelrijck,
Myn macht ſy d' hooghſte macht gelijck.
In hun ſticht godt zyn heerſchappyen,
Die met het doen 't gelooff belyen.
Schyn als een drogh en dwael licht, leidt
Wie dat haer volght ter duyſterheit.
De vrome zielen te belaegen,
Kan Hollants zachte gront niet dragen.
De Roomſche geus het ſmekent blad,
Tot Bruſſel, ondertekent had,
Soo wel als d' ander; en verſochter
's Lants vryheyt by, aen 's Kaizars dochter.
Den muiter die geruſtheyt haet
Looſt altyt een geſchickte ſtaet.

* In latere uitgaven is deze regel veranderd in: *Zoo wijs als God te weezen wenschen.*

Daer d'eene burger 's anders muiren
Bestormt, die stadt en kan niet duiren.
  Geen aerdtsche god, off hy wordt by
  Een Eedt verknocht: meer schuttery.
Wat leeraers ook dien bant ontlitsen
Die kerven 't snoer der zeeven flitsen.

Elck zijn Waerom.

Wie was de auteur van dit fraaie en gematigde stuk? — In de uitgave van Brandt staan daaronder de letters P. C. H. te lezen, en door allen, die tot heden over de zaak der Akademie-pamfletten gesproken hebben, is het dan ook aan Hooft toegeschreven: werkelijk straalt er de geest in door van iemand, die warsch is van alle partyschap en godsdiensthaat, gelijk wy den Drossaart hebben leeren kennen. — En toch is het niet van Hooft; en hebben de schrijvers, die van de zaak gewach maakten, door de kapitale letters misleid, elkander nagepraat. — De vergelijking van een oorspronkelijk afschrift van het stuk, met den inhoud van een brief, door den Drossaart omtrent dien tijd geschreven, heeft my het overtuigend bewijs geleverd, dat ten dezen aan geen dichter, maar aan een dichteres te denken is, en dat die dichteres niemand anders was dan . . . . Tesselschade.

Dat oorspronkelijk afschrift, hetwelk ter Leydsche Boekery berust, en waarvan ik hiernevens het fac-simile geef, is van de hand van Tesselschade zelve, en geteekend met haar zinspreuk: *elck zijn waerom.* Het is door haar, gelijk men ziet, afgezonden met het navolgend adres:

Aen Sr. Joost van de Vondeln, woonende in de trouw in de Warmestrat om te bestellen aen myn Heere De Heere Hooft Drossart tot Muyden.
port.

Het was dus blijkbaar bestemd om door Vondel eerst, en vervolgends door Hooft gelezen te worden, eer het aan de Akademie werd ingeleverd.

Vondels oordeel daarover is ons niet gebleken; dat van Hooft leeren wy kennen uit den volgenden brief: [1])

„Mejofvrouw!

„Als ik naa de prijs van de Academie staan wilde, ik zoude staan „houden, dat de beste tong [2]) is die van Joffrouw Tesselschaas pen. „Want haar uitspraak heeft niet alleen my wel gevallen, maar mijn „liefste Helionora zoo wel gesmaakt, dat ze door die lekkernye, tot haare „eerste liefde tot Poezie bekoort zijnde, ernstelijk op my verzocht heeft, „ik zoude dat gedicht doch uitschrijven, 't welk 't eerst is, dat zy my

1) Hoofts Brieven, 199.
2) Zie het Antwoord: vs. 1.

Antwoort

De beste tong die stemmen smeede
Zong gode loff, des menschen vreede.
Die swygende meeste haer danckt eetvont,
Is die met vier d'Apostels kroont.
De snoodtste op aerde, door den menschen,
Maer godts verborgen wysheyt wenschen.
De booste sprack int Hemelrycke,
myn macht sy d'hooghste macht gelycke.
In hem sticht godt syn Heerschappyen.
Die met gelt doen 't geloofft belyden.
Treyn als ellyn Droog den swaer lucht, leydt
wie wat haer volght tot duysterheyt.
De dwaeme Kintelyn te beclaeghen,

Aende Sr Joost vanden
Vondelen ~~[illegible]~~ woonende
inde kroone inde warmoesstraat
om te bestellen aen
myn Heeren

Die heeren Hooft-
drossart tot Muyden

Port

„zulx in alle haar leeven gevergt heeft [3]). Zy verlangt zeer naa UE. tegenwoordigheidt, ende alzoo wy rekening maaken in 't eerst van Juny, „de vrienden van de Beverwijk [4]) te verzoeken [5]), zijn ook in meninge „van alsdan UE. met eenen by te koomen, mits dat UE. gelieve ons de „eere te belooven, van met ons naar Muiden te trekken ende te zien, „oft dat gewest stof tot festoenen zal uitleeveren. Mijn Huisvrouw verzoekt hartelijk nevens my, dat ons deeze bede niet geweigert werde, „maar UE. gelieve haar zaaken daarnaar te schikken. Het bygaande „antwoordt op de vraage kan UE., zoo betuttelt [6]) als 't nu is, in 't net „stellen, ende beslooten aan de Academie overzenden, oft aan UE. zuster [7]) om aldaar ingeleevert te worden. De Roemer verstaa ik, zal door „haare handt gesneeden worden, ende misschien zucht tot de vrienden „hebben, om niet uit het geslacht van Roemer te gaan. Wij gebieden „ons beide aan UE. ende mijn Heer UE. man, die Godt met alle de „Uwe in eere ende voorspoedt altijds bewaare, naar wensch,

„Mejoffrouwe, van

„UE.

„Uit Amsterdam, „gansch dienstwilligen

„10 van Grasmaandt 1630. „P. C. HOOFT."

Toen ik dezen brief van Hooft las, had ik het onmeestaand afschrift van 't gedicht nog niet gelezen, en verkeerde ik, even als mijn voorgangers op de letters P. C. H. afgaande, nog altijd in de meening, dat hy de maker daarvan was. Wel was my de inhoud van den brief wat duister; doch ik onderstelde, dat het eerste gedeelte daarvan betrekking had op een antwoord, door haar, en het laatste op een, door Hooft vervaardigd, en 't welk hy door hare tusschenkomst wilde afgevaardigd hebben. Doch de spreuk van Tesselschade onder 't stuk, die niet te pas kwam wanneer 't van Hooft ware geweest, deed een licht voor my opgaan; en nu werd ook de brief my volkomen duidelijk. De eerste regel daarvan geeft reeds te kennen, dat hy *geen* plan had om naar den prijs te dingen, en uit het laatste gedeelte leeren wy, dat hy aan Tesselschade haar werk *betutteld*, d. i. „nagezien en verbeterd", terugzendt, en haar den weg wijst, hoe zy er verder mede leven moet, er de verwachting byvoegende, dat zy, „Roemers kind", den uitgeloofden „roemer" winnen zal. — Eindelijk, en deze bewijsgrond is niet minder afdoende dan de overigen, het gedichtjen, hoe fraai en kernachtig het zij wat den inhoud betreft, bezit in den vorm iets onnaauwkeurigs, iets duisters, dat aan Hooft nimmer eigen was.

3) Mevrouw Hooft schijnt dus over 't algemeen niet byzonder veel met vaerzen te hebben op gehad. 't Spijt my, in 't jaar 1842 dezen brief niet gekend te hebben; hy had my stof geleverd tot een afdoend antwoord aan de Recensenten, die my doorhaalden, omdat ik in mijn *Amsterdamsche Winteravond* van mevrouw Hooft geen *savante*, maar eenvoudig een fatsoenlijke vrouw gemaakt had.

4) De Baecken.

5) *Sic!* doch 't moet *bezoeken* zijn; anders heeft de zin geen zin.

6) *Betuttelen:* d. i.: met tittels voorzien: *mettre les points sur les i*, was een tusschen Hooft en Tesselschade gezijkte term voor „verbeteren."

7) Naar alle gedachte valt hier niet te denken aan Anna, die te Dordrecht, maar aan Truitjen, die te Amsterdam woonde, en dus in de gelegenheid was, het gedicht verder aan zijn adres te bezorgen.

Van waar dan de dwaling van Brandt, en de onder het gedicht geſtelde letters? Waarſchijnlijk zal de goede man onder de papieren van Hooft het afſchrift gevonden hebben, dat deze, blijkends zijn brief, er op 't verzoek zijner gade van gemaakt en bewaard had, en het toen, ter goeder trouw, aan den Drosſaart hebben toegeſchreven. Te gereeder kunnen wy die dwaling veronderſtellen, omdat waarſchijnlijk het antwoord van Tesſelſchade nimmer by de Akademie inkwam, en de prijs nimmer gegeven werd. Men lette er op, dat de brief van Hooft van den 10den April gedagteekend, en dus maar twee dagen ouder is dan het Beſluit van de Regeering, waarvan ik hierboven gewach maakte. Na de uitvaardiging van dat Beſluit zal Tesſelſchade het vermoedelijk verſtandiger geöordeeld hebben, aan de inzending geen gevolg te doen geven.

Indien zy, indien de Akademie zich door de Publikatie der Regeering wellicht eenigzins te leur geſteld hebben gevonden, wy mogen aannemen dat Vondel er zich ſpoedig in troostte. Hy behoorde tot de zoodanigen die zich niet licht laten ontmoedigen, maar integendeel, zoodra hun aan de eene zijde de weg geſloten wordt, zich aan de andere zijde een pad weten te maken, en altijd meer dan één pijl in hun koker, en meer dan ééne koord op hun boog hebben.

Alsnu den losſen toon van het gewone ſchimp- en kniedicht of het deuntjen der liedtjenszangers latende varen voor den Horatiaanſchen briefſtijl, droeg hy aan den Drosſaart een meer deftig dichtſtuk op, waarin hy zich voornamelijk toelegde op het doorhalen en aan de kaak ſtellen der (volgends hem) onbekwame en zelfzuchtige Regenten, door welke Oldenbarneveld en die van zijnen aanhang in 't hooge ſtaatsbeſtuur waren vervangen geworden. Ook hier wist hy, naar zijn gewoonte, reeds in den tytel aan te duiden wat men te wachten had; en, gelijk men zien zal, het gedicht beäntwoordde aan 't geen de tytel beloofd had.

R O S K A M,

AEN

DEN HEER

H O O F T,

Drost van Muyden.

OE koomt doorluchte Droft, dat elck van Godfdienft roemt,
En onrecht en geweld met defen naem verbloemt?
Als waer die fneck in fchijn en tonge-klanck gelegen:
Of fou 't geen Godfdienft fijn, rechtvaerdigheyd te plegen?
Maer flincx en rechts te ftaen na allerhande goed?
God voeren in den mond; de valfcheyd in't gemoed?
De waerheyd greep wel eer die menfchen by de flippen,
En fprack: uw hart is verr': gy naecktme met de lippen.
De waerheyd eyfcht het hart, en niet foo feer 't gebaer.
Dit laefte fonder 't eerft, dat maeckt een huychelaer;
Die by een cierlijck graf feer aerdigh word geleecken:
Vol rottings binnen, en van buyten fchoon beftreecken.
Soo was uw vader niet, die burger-vader, neen:
Van binnen was hy juift, gelijck hy buyten fcheen.
'k Geloof men had geen gal in defen man gevonden,
Indien, nadat de dood fijn leven had verflonden,
Sijn lijck waer opgefneên. hoe was hy foo gelijck
Dien burgermeeftren, die wel eertijds 't Roomfche rijck,
Door hunne oprechtigheyd, opbouden van der aerde
Ten top; doen d'ackerbou in achting was en waerde:
Doen deege deeglijckheyd niet fpeelde, raep en fchraep;
En 's vyands goud min gold dan een gebrade raep.
Hoe heeft hem Amfteldam ervaren wijs en fimpel:
Een hoofd vol kreucken, een geweten fonder rimpel.

11 *Aerdigh:* hier niet „vernuftig, geestig," maar „juist, eigenaärdig."
11.12 Zie MATTH. XXIII, 27.
22 *Gebrade raep:* men kent het geval met den Romeinfchen veldheer Curius Dentatus, die juist bezig was rapen te braden, toen hem de afgezanten der Samniten gouden vaten kwamen aanbieden, om hem om te koopen, en die hun vroeg, of iemand, die zich met zulke fpijze vergenoegde, vatbaar voor omkooping kon geächt worden. Voorts lette men hier op de woordfpeling met het woord *raap* in vs. 21 en 22, en de klankfpeling *raap* en *fchraap.*
23 *Ervaren:* „bevonden." *Ervaren* is echter méér: 't wil hier zeggen „zóó bevonden, tot haar, Amfterdams, profijt."

O befte BESTEVAÊR! wat waert ghy Holland nut,
Een ftyl des raeds, doen 't lijf van't ftocxken werd geftut:
Op dat ick ga voorby ons Catilinaes tijen:
Doen 't vaderland in laft, door twift der burgeryen,
Ghy 't leven waert getrooft te heyligen den ftaet:
En doen, uw hoofd gedoemt, door 't hoofd van eygebaet,
Ghy geen gedachten had van wijcken of van wancken.
De wees en weduwen, de ballingen u dancken:
Hoe welghe noyt om danck hebt, fonder onderfcheyd,
Befcheenen met den glans van uw goedaerdigheyd,
Ondanckbre en danckbre, dienghe kont ten oorbaer ftrecken.
O fpiegel van de deughd! o voorbeeld fonder vlecken!
Noyt fooptghe 't bloed en mergh der fchamele gemeent:
Nocht ftopte d'ooren voor haer rammelend gebeent.
Wat lietghe uw foonen na, doen 's levens licht won neygen?
Indien 't gemeen u roept, beforgt het als uw eygen.
Soo was uw uyterfte aem flechs ware klare deughd;
Daer ghy vermaerfte ftad, uw kroon meed' çieren meught.
Soo 't land uw vaders deughd foo wel had erven mogen,
Als fijn gedachtenis, 's had fwaerder ruym gewogen
Dan duyfend tonnen fchats, en duyfend, en noch bet:
En 'k fagh de fwaerigheên van onfen ftaet gered.
Indien de Spanjaerd fagh het land van Hoofden blincken,
Hoe fou fijn fiere moed hem in de fchoenen fincken:
Hoe fou hy vader Ney opweeken, door gebeên,
Om met fijn tong dees fchenr te neyen hecht aen een.
Geen Duynkerck fou de zee met vlooten overheeren.
Matroos die roovers ras fou aerfling klimmen leeren;
En 't lage Waterland doen kijcken door een koord,
Dien, dien nu blindeling ons flingert over boord,
En viffchers vangt en fpant, verwt zeeluy doods van vreefen:
Soo datter een gefchrey van weduwen en weefen
Ten hoogen hemel rijft, uyt dorpen en uyt fteên.
Wat's d'oorfaeck' vraeght men, wat? die gierigheyd alleen,

26 *Doen 't lijf van't ftocxken werd geftut:* in de dagen der Regeeringsverandering door Prins Maurits „Toen hy zijn oude lijf met een ftoksken by 't gaan moeft fteunen toen was hy zelf nog de fteun van den Raad." Tegenftelling, even als vs. 24.

27 *Catilinaes tijen:* de dagen van Leycester en de toen gevoerde burgertwisten.

30 *En doen, uw hoofd gedoemt, door 't hoofd van eygebaet:* de dichter wil zeggen, dat Kornelis Pietersz. Hooft door Leycester, dien hy hier het *hoofd van eygebaet* noemt, de dood was toegedacht. Zie P. C. HOOFT, *Hist.* pag. 1200 en 1201, waar hy verhaalt, dat aan Leycester veertien van de vroomfte voorftanderen der vrijheid en getrouwfte aanklevers van 't Huis van Nasfau, onder welke ook de naam van des fchrijvers vader gefteld ftond, op de lijst geleverd waren, en dat hy hun een fchandelijken dood meende aan te doen.

49 *Vader Ney:* Jan Neyen, Generaal van de orde der Minderbroederen, was in 1607 van de zijde van Spanje naar den Haag gezonden om het Beftand voor te bereiden, dat twee jaren later gefloten werd, en by gelegenheid waarvan hy zich als een bekwaam en fluw onderhandelaar deed kennen.

50 *Neyen:* „naaien". Wederom eene woordfpeling.

52 *Aerfling klimmen:* „de ladder op naar de galg."

53 *Doen kijcken door een koord:* „ophangen". Zie *Gulden Winckel*, I, blz. 247, vs. 1, 2.

Die 't algemeen verfnymt, en vordert flechs haer eygen:
En fprack ick klaerdre fpraeck, ick forg fy foume dreygen
Met breuck en boeten, of te levren aen den beul.
Want waerheyd (dat's al oud) vind nergens heyl nocht heul:
Dies roemt men hem voor wijs, die vinger op den mond leyd.
O kon ick oock die konft: maar wat op 's harten grond leyd
Dat weltme na de keel: ick word te ftijf geparft,
En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de fpon uytbarft.
Soo 't onvolmaecktheyd is, 't magh tot volmaecktheyd dijen
Van dees rampfalige en beroerelijcke tijen,
Waer in elck grabbelt, tot fijns naeften achterdeel,
Schrijft andren toe, en fchuyft op hen de fchuld van't feheel.
Waer *Cato* levend, die geftrenge *Cato*, trouwen,
Hoe donker fon hy, met een donker paer winckbrouwen,
Begrimmen over-fijds de feylen onfer een,
En ringelooren den geringeloorden leen;
Die fich foo fchendigh nu van rekels laet verbaffen.
Hoe fon hy graeuwen: flux en paft dit af te fchaffen:
Dat weder ingefet. hier ftuurman waer het roer,
En let op 't oud kompas. voort, voort met defen loer,
Die noyt te water ging: hy fal ons 't fpel verbrodden.
En ghy, houd oogh in't feyl. waer heen met defe vodden,
Ghy lompe plompe dief, die 't fcheeps-volck ftreckt tot laft?
t' Hans grijp ick u by 't oor, en fpijcker 't aen den maft.
Waer *Cato* levend, wis, daer fou geen haer aen feylen,
Of 't ging als 't plagh te gaen. wat fou men lands befeylen:
Daer nu de norffe nyd ons flapend feylt voorby,
De loef afftеeckt, terwylwe leggen in de ly,
In vaer van fchip-breuck, fchier aen lager wal vervallen.
Het roer den meefter mift, en daerom is 't aen't mallen:
En wilme' op 't dreygement niet letten van den nood,
Soo berg aen't naefte land uw leven in de boot.
Doch 'k hoop een beter, van die gaerne 't befte fagen,
En fucht tot 't vaderland in vromen boefem dragen.
De fulcke vind men noch als parrelen aen ftrand.
De fchaerfchheyd maecktfe dier. indien maer 't onverftand

60 Men denke aan de vervolging ter zake van den „Palamedes."

63 *Heyl nocht heul:* te voegen by de zoo talrijke en by onze natie zoo geliefde fpreekwijzen, waarby twee woorden met dezelfde aanvangletters worden famengevoegd, als: *man en muis, rijden en rotfen, rotten en rooven, geel en groen, huid en haar*, enz. enz.; ook als in vs. 61 *breuck en boeten.*

71 *Cato:* Kato, de *Cenfor.*
Trouwen: ftoplap, om 't rijm. Wat den vorm *trouwen, trouwens* betreft, vergelijke men het aangevoerde, *Nal. en Aant.* 1, blz. 21.

77 *Dat weder ingefet:* heet, met terugblik op wat voorafgaat: „zorg, dat weder in te zetten."
Waer het roer: „bewaar het roer."

78 *Loer:* „loeris", als wy nu zeggen.

87 *Vaer:* „vrees". Van *vaar* komt *vervaren, vervaard.* Of 't is hier, met weglating van het voorvoegfel, voor *gevaar.*

88 *Aen't mallen:* „aan 't flingeren, zonder regel noch ftuur."

Soo weynige alſſer ſijn erkende in hun' waerdye,
En wijſer heeren liet begaen met heerſchappye,
Men vonder noch genoegh; die niet ſoo ſeer en ſtaen
Na heerſchen, danſe met 'slands welſtand ſijn begaen,
En wenſchen tijd en ſorg en moeyte hier in te ſchieten,
En niet een penning voor hunn' dienſten te genieten:
Dat ſijn niet ſulcke, daer ick eerſt van heb geſeyd,
Wiens Godſdienſt op de tong en op de lippen leyd:
Maer in een vroom gemoed; waer uyt die deughden groeyen,
Die Hollands welvaert eer ſoo heerlijck deden bloeyen,
In ſpijt des dwingelands. wel wilmer noch niet aen?
Of rijm ick, dat een boer dit Duytſch niet kan verſtaen?
Neen ſeker, 't is dat niet. 't ſijn koſtelijcke tijen.
Het paerd vreet nacht en dagh. in een karos te rijen.
Een Ioffer met haer ſleep. de kinders worden groot:
Sy worden op bancket en bruyloften genood.
Een nieuwe ſnof komt op met elcke nieuwe mane.
De ſluyers waeyen weyts, gelijck een ruyter-vane.
En eyſcht men meer beſcheyds, men vraegh het Huygens ſoon,
In 't koſtelijcke mal: die weet van top tot toon
De pracht en ſotte prael tot op een hayr t' ontleden.
Hier ſchort het. overdaed ſtopt d'ooren voor de reden:
En kromt des vromen recht: deelt ampten uyt om loon:
En ſtiert den vyand 'tgeen op hals-ſtraf is verboôn:
Luyckt 't oogh voor ſluyckerye, en onderkruypt de pachten:
Beſteelt het land aen waere, aen ſcheeps-tuygh, en aen vrachten:
Neemt giften voor octroy: of maeckt den geldſack t'ſoeck:
En eyſcht men rekening, men miſt den ſack en 't boeck.
Hoewel het menſchlijck is dat ſulcke ſaecken beuren:
't Heeft dickmael oock ſijn reên. dick raeckter meed' te veuren,
Die verr' ten achtren was. kort om dit's onſe plaegh.
't Is, drijft den eſel voort: gemeenten-eſel draegh:
Het land heeft meel gebreck: dus breng den ſack te molen.
Het dryven is ons ampt: het pack is u bevolen.
Vernoegh u, datghe ſijt een vry-gevochten beeſt:
Is 't na het lichaem niet, ſoo is het na den geeſt.
Tot 's lichaems laſten heeft de hemel u beſchoren.
Dit paſt u bet dan ons. ghy ſijt een ſlaef geboren.
Beſt doet ghy 't willighlijck van ſelven, dan door dwang.
Dus raeckt het ſlaefſche dier, al hygende, op den gang.
En ſweet, en ſucht, en kucht. de beenen hem begeven.
Hy valt op beyde knien, als bad hy: laetme leven;
En giegaecht heeſch en ſchor. de dryvers ſtock is doof,

114 *'t Koſtelijcke mal:* allergeestigst gedicht van Konſtantijn Huygens.
124 *Dick raeckter meed' te veuren:* d. i.: „vaak komt hy er meê vooruit."
137 *Giegaecht:* *giegagen*, „aenmechtig hijgen"; klanknabootſend woord van 't geluid des ezels.

En tont des efels huyd, en fwetft vaft van't geloof.
Hoe kan een Chriftenhart dees tyranny verkroppen!
Ick raes van ongeduld. en fijnder dan geen ftroppen
Voor geld te krijgen, dat men 't quaed niet af en fchaft?
En dat lands-dievery tot noch blijft ongeftraft?
Of iffer niet een beul in't gantfche land te vinden?
Men vonder eer wel drie, doen bittre beuls-gefinden, &c.
En vraeght men wat ick fegh? dat fegh ick, en 't is waer:
Die 't willens wederfpreeckt, dat is een logenaer.
Dus klaeght de galge, die lang ledigh heeft ftaen prijcken:
Die lang geen krayen 't oogh van groote dieven-lijcken
Wtpicken fagh, en fel van raven werd begraent,
Die heen en weêr om aes uytvlogen heel benaeut.
Of nu een fnoode Harpy dit averechts wou duyen:
Dat tegens d'Overheên ick 't volleck op wil ruyen,
Om tol en fchot en lot te weygren aen den heer;
Soo lochen ick 't plat uyt. neen feker, dat fij veer.
Gehoorfaemheyd die paft een oprecht ingefeten:
Den heer 't ontfangen weêr rechtvaerdigh uyt te meten;
Gelijck die Haeghfche Bie vereert is met dien lof,
Dat fy noyt honigh foogh uyt ander lieden hof;
Maer na haer eygen beemd, op onbefproke bloemen,
Om nectar vloogh, wiens geur oprechte tongen roemen.
Waer yeder foo van aerd, wat fou men metter tijd
Het arrem efelkijn al laften maecken quijt?
Hoe fou 't aenwaffend juck ontwaffen met den jaren?
Wat worder nu gefpilt? wat fou men dan befparen?
Men had, in tijd van nood, een fchatkift fonder tal.
Maer nu is 't Muyfevreughd, de kat fit in de val.
'k Heb, o doorluchtigh Hoofd der Hollandfche Poëten,
Een kneppel onder een hoop hoenderen gefmeten:
'k Heb wetens niemand in't byfonder aengerand;
Miffchien wie 'k trof, tot nut van ons belegert land:
'k Heb aen uw vaders krans al meede een blad gevlochten,
En noch een fiel geroemt, wiens deughden elck verknochten.
Dit nam fijn oirfprong niet uyt vleyfch-lufts ydelheên,
Der dichtren erfgebreck; maer uyt een rype reên.
Ick wenfchte mijn copy niet fcheelde van het leven;
Soo fou, als 't aenfchijn u de fchilder heeft gegeven,
's Mans deughdige ommetreck hier fweven in de fiel;
Die ftand hiel ongebuckt, doen 't dor gebeente viel.

144 *Men vonder eer wel drie:* dit ziet daarop, dat men, toen Oldenbarneveld werd onthoofd, drie beulen by de hand had.

146 In de afzonderlijke uitgaaf der Hekeldichten is deze regel aldus veranderd:

Sijn twee noch niet genoegh, foo neemt'er twaelf paer

waar *twaelf paer* is een toefpeling op de 24 rechters van Oldenbarneveld.

157 *De Haeghfche Bie:* dit ziet op Joris de Bie, die aan Reingoud als Thezaurier-generaal opvolgde, en zijn ambt met byzondere getrouwheid waarnam.

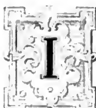
Een tweede hekeldicht, van gelijken aart, dat zeer ſpoedig op den „Roskam" volgde, was van dezelfde ſtrekking, maar meer bepaald gericht tegen de kerkelijken.

HARPOEN.

AEN

JONCKHEER LANDESLOT,

Heer van Vryburg.

CK heb, heer *Landeſlot*, doorreyſend uw gebied,
Daer menighmael vernacht, en veel van Godefried,
Den preker van uw vleck, de boeren hooren roemen,
„Wiens lof ſy met geen kunſt behoefden te verbloemen.
„Wie vond in deeghlijckheyd oyt ſijns gelijcken meer?
„Gode offerde hy ſijn dienſt, ſijn trou aen ſijn landſheer,
„En braght dat woeſte volck tot deughdige bekeering,
„Door voorgang eer dan door ſijn ongetoyde leering.
„Sijn woord was even-eens als een geſegend ſned.
„Hy was der ſielen ſout, noyt moeyde hy ſich met ſtaet
„Of weerlijcke heerſchappy, het licht blonck uyt ſijn leven.
„Al wat de bybel leert ſtond in ſijn hart geſchreven:
„In ſijn godvruchtigh hart, dat was der deughden Kerck.
„Wat drempel hy betrad, daer bleef een heyligh merck.
„Sijn mond was trooſtelijck den aengevochten bedde.
„Wat onluſt reeſſer, dien hy niet met wijſheyd redde?
„Baldadigheyd nam af, ſoo ras hy trad op ſtoel,

1 *Heer Landeſlot*: onder dezen naam verſtaat de dichter 's Lands Overheden.

2 *Godefried:* onder dezen naam verſtaat hy een Predikant, gelijk die naar zijn meening behoort te zijn, geen twistzoeker noch kettermeester, maar een die *vrede in Goddelijke* zaken houdt.

4 In dit gedicht ſtaan, overeenkomſtig de oude uitgave, voor een aantal regels aanhalingsteekens, waarvan de juiste bedoeling zich niet overal bepalen laat. Van vs. 4 tot 24 ſchijnen daarmede de boeren, die een lofſpraak houden op hun Predikant Godefried, ſprekend te worden ingevoerd, en elders, als vs. 33, 64, 86, 105, enz. dienen zy tot aanwijzing van ſpreuken of leſſen — even gelijk zulks meer, o. a. in den *Gulden Winckel* plaats heeft. Doch ten opzichte der „ „ voor vele andere regels geſteld, heb ik de reden daarvoor niet kunnen uitvorſchen, en hebben wy vermoedelijk die alleen te zoeken in de zucht des dichters om op die plaatſen de aandacht des lezers meer byzonder te vestigen.

11 *Weerlijcke:* in de latere uitgaven, en zeer juist, veranderd in *wereldts*.
Het licht blonck uyt ſijn leven: d. i.: „door zijn vromen levenswandel toonde hy, dat hy door het licht van boven, het licht der waarheid, beſtraald werd."

14 *Daer bleef een heyligh merck:* „daar liet hy een goeden, ſtichtenden indruk achter."

15 *Den aengevochten bedde:* „den kranke."

„Gerechtigheyd die groeyde, en pleyters werden koel.
„De kroegen ftonden leegh. geen mes werd uytgetrocken.
„d'Oprechtigheyd des mans klonck luyder als de klocken.
„Hy was vernoeght in't kleen, gewilt by arm en rijck,
„En ftondfe bey ten dienft. Sy golden hem gelijck.
„Men fagh hem felden aen der rijcke lieden diffchen:
„Wel moght hy wit fien; maer vermyde d' argerniffen.
Soo lang fijn leven duurde hing 's volckx hart aen God,
En 't was gehoorfaem fijnen vry-heer *Landeflot*.
Hoe wenfchelijck fou 't fijn voor landen ende fteden,
Indien men nu 't geloof niet na fpits-vondigheden,
Die luttel ftichten, ging waerdeeren al te bot,
„(Verkeerdheyd is 't van't minft te maken 't hooghfte lot)
Maer na 'et beleven: daer foo veel is aen gelegen,
Dat niemand, fonder dit, kan erven *Chriftus* fegen.
„Gewis had Godefried de waerheyd foo gevat,
„En hierom woeckerde hy met yver om dien fchat.
't Getal dat focht hy min, met bidden en met wenfchen,
Als 't pit en merregh van ter deughdgefinde menfchen,
En drong op 't weten niet foo vierigh, als op 't doen.
Dat was de rechte melck om heylgen op te voên.
Waer fulcke voefters fijn, daer bloeyen d'onderfaten:
Daer hoeft de grootfte ftad geen wachthuys vol foldaten,
Om huysbraeck, plondring, moord, en ftokebrandery
Te bluffen binnen muurs, of fielen-tyranny:
Daer word de Godfdienft niet gevordert, met luyd krijten,
Om 't arm eenvoudigh volck in rotten te doen rijten:
Daer waecken, om een tong foo vele fpieffen niet:
Maer yeder burger wacht op 'tgeen fijn heer gebied,
En voor 't gemeene beft quijt fich een yeglijck Chriften:
Als in d'Apoftel-eeu, die lagen kent noch liften.
De Kerck is als een kooy vol lamren, als een korf
Vol torteldnyven, daer d'onnoofelheyd om ftorf.
Maer zedert Wolfaerd floegh fijn klauu in d'oeghft des Heeren,
Veraerden de gemoên in barelijcke beeren:
Dat heught heer *Landeflot* noch heden defen dagh.
Wat dagh verlieper, dat hy niet fijn hartfeer fagh?
De land-lie maeckten van hun heerfchappen tyrannen,
„En tegens 't overhoofd was 't lichaem ingefpannen,
De leden onderling te jammerlijck verdeelt,

18 *Pleyters werden koel:* „twistende partyen kwamen tot bedaren."
24 *Wit fien:* „vrolijk, opgeruimd wezen."
30 Dit fpreekwoord wil hier zeggen: „'t is verkeerd, het meeste gewicht te hechten aan ondergefchikte, min beduidende zaken."
40-42 Zie het verhaalde, II, blz. 578 volgg.
44 *In rotten te doen rijten:* „in oproerige famenrottingen te fplitfen."
51 *Wolfaerd:* „die de *aart* van een *wolf* heeft: een ondeugend Predikant."
52 *Barelijcke beeren:* „openbare, wezenlijke beeren."

En uytgewischt, in't hart, Gods heerlijck evenbeeld:
Dat Godefried, met smart en arbeyd, daer in druckte.
Elck riep: dat 's uw: dat 's mijn. elck grabbelde en elck pluckte:
Dies oude *Karsten*, die hierom sijne handen wrong,
Kreet: wat al boos vergif verspreyt een pape-tong!
En 't was waerachtigh waer. wie kan de waerheyd laken?
„Dat allerkleenste lid beschickt wel groote saken:
„Gelijck de slimme slang, in't heyligh Paradijs.
Wie 't in den wind slaet, word het t' sijner schade wijs:
Dies loven wy met recht den wackren heer van Schagen,
Die toomt den voerman, voor het hollen van den wagen,
En maeckt hy 't hem te grof, hy besight self de sweep,
En graent eens: bengel hou! flus krijghje van de leep.
Hy leert den leeraer uyt een ceél sijn schuld bekennen,
Soo word hy handelbaer, en kan de paerden mennen
Op 't Euangelisch spoor. wat schiet den man te kort,
Die soo demoedigh, en ten lesten saligh word?
Hy leert hem, na sijn staf is, springen, en niet verder:
Dus is de Schager heer sijn eygen prekers harder.
Rechtschapen edelman, hoe edel is uw siel!
Hoe luyster-scharp uw oor, op 't rollen van het wiel.
„Al word men uytgeluyd voor godeloosen schellem:
„Soo schold *Datheen* wel eer den wijsen held prins *Welhem*.
„De laster-kunst valt licht: de botste kanse best.
Doen weeldigh Vlaendren was beseten van die pest,

60 *Elck grabbelde:* zie *Roskam*, vs. 68, 69.

Van dees rampsalige en beroerelijcke tijen,
Waer in elck grabbelt, *tot sijns naesten achterdeel.*

61 *Oude Karsten:* Karsten is hetzelfde als „Gekerstende, Kristen". *Oude Karsten* is dus „de oude, vrome Kristen."

64 *Dat allerkleenste lid:* „de tong". Zie *Jacob.* III: 5, 6.

70 *En graent eens:* vergelijk *Roskam*, vs 76.

Flus krijghje van de leep: LULOFS verklaart *van de leep geven:* „iemand zoo aftouwen, afkloppen, dat hem van pijn de oogen overloopen, en hy dus traanoogig, *leepoogig* wordt." 't Is mogelijk dat de verklaring juist is; doch my komt ze wat gewrongen, en de sprong van de slagen op het rezultaat wat groot voor. Moet hier *leep* ook wellicht worden opgevat in den zin van *links?* Immers aan al wat van die zijde komt hecht zich iets ongunstigs.

71 *Uyt een ceél:* uit een soort van instruktie of programma, waarop de leeraar beroepen is, en die, door hem onderteekend, dus als een schuldbekentenis voor hem wordt.

78 *Luyster-scharp:* fraaie samenstelling. Vergelijk Vondels *Danckoffer aen den Aertsbisschop van Mechelen*, vs. 45:

Het bloeyend kruys, dat niet verdart,
En uw gehoor, soo luysterscharp,
Vereyschen David, en sijn harp.

79 *Uytgeluyd:* „uitgeklonken, met geweld uitgeroepen." 't Woord heeft echter ook de beteekenis van „iemands einde of uitgang verkondigen", in welken zin men ook nu nog spreekt van het „uitluiden der kermis." LULOFS herinnert ons op dit woord een tafelgebruik onzer voorvaderen. In Alvaas tijd had men hier te lande bekers of bokalen, waaraan niet, gelijk LULOFS meent, een klokjen hing, maar die zelve als een klok met een klepel waren voorzien, en welke men, na ze op Alvaas verderf geledigd te hebben, omkeerde en er mede bengelde.

80 *Datheen:* Petrus Datheenus, de Psalmberijmer en doldriftige yveraar, die Prins Willem I, toen deze den Geloofsvrede wilde invoeren, heftig tegenstond en het hem zeer lastig maakte.

82 *Weeldigh Vlaendren:* het was vooral Vlaanderen, dat, ten gevolge der woelingen van Datheen en zijn aanhangers, na onder al de Nederlanden het meest bloeiend Gewest te zijn geweest, tot diep verval geraakte.

Ontfteecken door den ftanck van weynigh boofe pryen,
Verftorf de welvaert, en de ftaet geraeckte aen't glyen:
Tot dat de graeflijckheyd fat deerelijck geftrand.
„Dit ftreckt een heldre baeck, gelijck een fchip op 't fand.
Dies laet, heer *Landeflot*, den breydel niet meer glippen:
Maer muylband Wolfaerds al te lafterlijcke lippen.
„Want foo hy u niet vreeft, foo ziddert ghy voor hem.
„Wanneer uw blixem fuft, foo dondert fijne ftem,
En weckt een onweer, eer het plompe finnen mercken,
Dat op het land een zee gaet boven alle kercken,
En ghy verlaten en vermeeftert fit aen't roer.
Dit wift de Stuurman, die met jonckheer Robert voer,
En met fijn meeftren doen waer over boord gefprongen,
Had hy niet ree geweeft voor putger en kocx jongen.
„Men berreght fchip en goed, door oeffening van tucht:
Want d'ongebondenheyd is wonder nau van lucht,
En fcharp van fnof en reuck, als fommigh flagh van dieren,
En weet haer moed hier na te ftracken en te vieren.
Veel dingen fijn wel nut, maer al en is 't niet fraey.
Een huys verçiert is met een fchoonen papegaey,
Maer fnatert hy te veel, hy is gelijck eene aecxter,
En moeylijck voor 't gefin, gelijck een vuyle kaecxfter.
„Een woord te fijner tyd geuyt, in fuyvre tael,
„Een gulden appel is, in eene filvre fchael.
„De wijfe weeghtfe als goud. Qua klap bederft goe feden.
Dit treft vernaemlijck, die in't openbaer fal reden,

83 *Pryen:* „krengen." Zie *Gruwel der Verwoeftting*, vs. 115, 116.

Verbrant die boofe prye,
Sy ftinckt tot in den baerd van uw theologye.

94 *Dit wift de Stuurman, die met Jonckheer Robert voer.* De hier bedoelde *ftuurman* is Oldenbarneveld en *Jonckheer Robert* de Graaf van Leycester. Men weet, dat laatstgemelde, toen hem de waardigheid van Landvoogd over de Vereenigde Nederlanden was opgedragen, van den aanvang af door de Staten, waarvan Oldenbarneveld de ziel was, in alles gedwarsboomd werd, totdat hy het eindelijk moest opgeven. Hy werd naderhand voorgefteld als hebbende naar de vrijheid des Lands geftaan — een vrijheid, waar men toen zelf nog weinig om gaf, daar men er overal meê te koop liep — en dit wordt nog heden ten dage door velen geloofd of naverteld. Dat Leycester de ftreng-orthodoxe theologanten op zijn hand had, was niet gefchikt om Vondel gunftiger over hem te doen denken.

96 *Had hy niet reê geweeft:* de vorm *geweest hebben* was toen nog algemeen in gebruik: eerst een latere wetgeving in de Taal heeft hem eigendunkelijk en zonder reden verbannen.
Putger: Zie „'t Lof der Zeevaert," D. II, blz. 173, vs. 175.

De Wachter van't kajuyt, de Putger, *de Provooft.*

Voor putger en kocx jongen: LULOFS vertolkt dit in zijn *Breedvoerige, den gang der gedachten verduidelijkende omfchrijving voor min geletterden* aldus: „indien hy tegen kajuitwachters en koksjongens niet by de hand ware geweest." Juister, mijns inziens, en meer *verduidelijkend* had hy gefchreven: „indien hy niet had weten te zorgen, dat de kwaê jongens aan boord (hier de Predikanten) den baas niet fpeelden."

98 *Nau van lucht:* „fijn, fcherp van *lucht*". Zoo zegt men „'t luistert *nauw*" voor „'t luistert fcherp." *Lucht* is hier in de daad hetzelfde als *fnof* en *reuck* in den volgenden regel.

100 *Stracken* voor „ftrak maken, fpannen."

101 *Al en is't niet fraey* voor „'t en is niet al fraai," of „'t is alles niet fraai," gelijk wy tegenwoordig, min eierlijk, zeggen.

104 *Kaecxfter:* „fnapfter", van *kaken*, d. i.: „praten, het kakebeen roeren"; gelijk *kakelaarfter* van 't freq. *kakelen*. 't Fr. *caquet* en 't platte *kak maken* is van denzelfden oorfprong.

108 *Reden*, waarvan nog ons *redenaar*, beteekent „fpreken", als nog in 't H. D.

En reeckent dat hy ſal den rechter reeckning doen
Van elck ontuchtigh woord. Nu braeckt men rijp en groen,
Op wettige Overheên, ja ſelfs op alle grooten,
Op nabuur-Koningen, 'slands trouwe bond-genoten:
„Een laſtering ſoo dier den Chriſten mond verboôn.
„Hoe gortigh 't varcken ſij, men roept al ſchoon, al ſchoon,
„Al ſuyver Chriſtendom, met heyligheyd behangen:
En 't hart een ſtinck-poel is, vol padden en vol ſlangen.
„Men dring ſijn meſten van den oever, om een punt,
„En elck ſijn mede-chriſt de ſaligheyd miſgunt.
't Geſchil word groot geſchat, 't is menighmael een kleentje.
In't ydel beckeneel daer rammelt ſteentje beentje.
„En hierom ſluyt men voor een andren 's hemels poort,
„En die in eer wil ſtaen, moet trecken aen die koord.
De ſchemeringen ſijn verlegen met de klaerheyd.
„Het minſte ſtipken heet noodſaeckelijcke waerheyd.
„Geveynſtheyd ſpeelt haer rol op 't geeſtelijck tooneel.
„Het weerlijck dooptmen met den naem van Gods krackeel.
„Wat kan de lamren rock al huychelaers verſchuylen!
„Maer datter wolven ſijn, barſt uyt wanneer ſy huylen,
En jancken over kruys en miſſelijcke pijn.
Om dat tot 's anderen ruſt ſy wat getengelt ſijn,
En volgens hunnen aerd geen wreedheyd kunnen plegen.
„De namen van party uyt 's levens boeck te veegen
„(Indien hun deſe macht van boven is vertrout)
„Waer billijck hun genoeg. Nu maeckt die waen hen ſtout,
„Om ſulck een balling van den aerdboôm noch te weeren,
Dien 't onvervalſchte boeck de voetbanck noemt des Heeren.
„Wie ſchreyt niet die dit hoort, of lacht ſich ſlap en moe?
't Is ſeker, roept'er een, 't behoort ons alles toe.

110 *Ontuchtigh:* niet „vuil en onkiesch" of bepaald „boos;" maar eenvoudig „ondeugdelijk, ydel."

112 *Op nabuur-Koningen:* dit ziet op het ſchelden van Smont en anderen op Lodewijk XIII en op ons bondgenootſchap met hem. Maar was het niet eenigzins verſchoonbaar in hen, dat zy die groote vriendſchap met een Vorst, of liever met zijn alvermogenden Minister Richelieu — onder wien hun geloofsgenooten te la Rochelle en elders vervolgd werden — met leede oogen aanzagen?

113 *Soo dier:* „zoo nadrukkelijk."

114 *Al ſchoon* voor „heel ſchoon". Zie het aangeteekende door mijn vriend J. H. HALBERTSMA in den *Overijss. Almanak voor O. en L.* 1838, bl. 304.

114,115 De zin is: „de leelijkſte dingen, mids in hun kraam te pas komende, weten zy op te cieren, en voor rechtzinnig Kristendom uit te krijten."

117 *Om een punt:* „om een punt der leere namelijk."

118 *Mede-chriſt* voor „medekristen", als meermalen. Zoo ook elders *Kristdom*, *Kristliefde*, *Kristkerk*, enz.

120 *Steentje beentje:* het beeld is ontleend van het bikkelſpel. Vergel. *Uytv. van mijn dochterken*, D. II blz. 527, vs. 21, 22. Zy ... *rolde en greep, op't ſpringend elpenbeen,*
De beentjes *van den* ſteen.

123 De zin is: „myſticke dweepers vinden Gods Woord veel te helder, en brengen er hun nevels in over." Vergelijk *Tegen het verg. der Geest-dr.*, D. II, blz. 574, vs. 56—64.

126 *Weerlijck* voor *waerelдlijk*.

129 *Miſſelijcke pijn:* „onaangename pijn."

138,139 Sommigen beweeren, dat Vondel hier bepaaldelijk doelt op een plaats in een boek van den Franſchen Predikant Petrus Molinaeus, waarin deze zegt: „die in Kristus niet gelooft, is Gods zone niet, en derhalve kan hy geen erfgenaam noch rechtvaardig bezitter der aardſche goederen zijn, hoe hy ook moge uitmunten in burgerlijke deugden."

't Geloof is erfgenaem van wereldlijck en geeftlijck,
„En wie dit niet begrijpt, leeft luttel min als beeftlijck.
Ick ken de Paufen wel, die Vranckrijck deelden uyt,
En fchatten 's Konings erf op predikanten-buyt:
Maer 't is Rochel in't end vry bitter opgebroken.
„Niet datwe met haer val de tanden willen ftoken:
„Maer toonen, hoe men door verblindheyd fteygren dar
„In top, om bet vermaert te fijn als Lucifer,
„Die, van des hemels trans, tot in den afgrond ftorte,
„Doen God de dartelheyd van fijne wiecken korte.
Noch heeten 't yveraers, en die 't wel gadeflaen,
Sien vorftendommen door dien yver ondergaen.
Al hun betrouwen is een hollende gemeente,
Wiens oproer fit in't bloed, in't merregh van't gebeente.
Van haer was d'oirfprong, en van haer beducht men 't end,
't En fij een wijs geval de faeck ten beften wend:
't En fij dees barffe ftof gemengt werd met yet fmedighs,
Om die te vlyen tot wat dienftighs en wat vredighs.

141 *De Paufen:* Vondel doelt hier op de Hervormde Leeraars in Frankrijk, die zich, volgends zijne meening, als heerschzuchtige Paufen gedroegen, en die hun hoofdzetel hadden binnen la Rochelle, welke ftad het in 1628, na een langdurig beleg, moest opgeven.

144 *Niet datwe met haer val de tanden willen ftoken:* een gemeenzame uitdrukking voor „niet dat wy ons in haar val verheugen, of dien als een bagatel behandelen", Gelukkig dat Vondel hier ten minfte eenig voorbygaand mededoogen toont met hen, die (toen nog) zijn geloofsgenooten waren.

145 *Dar* voor „durft;" als meermalen, 't Eng. *to dare.*

146 *Bet vermaert* voor „even goed vermaard."

148 *De dartelheyd van fijne wiecken: dartelheid* is van *darren*, „durven", en heeft hier zijn oorfpronkelijke beteekenis van „vermetelheid, roekelooze ftoutheid" (gelijk de tweede tytel van Vondels *Lucifer* luidt) behouden.

149 *En die 't wel gade flaen:* verfta: „maar zy, die wel op de toedracht der zaken letten."

152 *Wiens*: vr. gebezigd, als meermalen.

155 *Werd* voor *wordt*, als meermalen.
Yet fmedighs: „iets weeks, iets dat verzacht, dat handelbaar is."

Hooft uitte op de navolgende wijze zijn gevoelen over het laatste dichtstuk, in een brief aan zijn zwager Baeck: „De Harpoen is aardig, al zal hy veelen hairig dunken, niet min dan de Roskam. My dunkt hy te genaadiger, omdat hy ieder nageeft wat hem naa komt, en zoo wel voor een goedt betaaler als voor een scherp maaner gaan magh. Maar verwondert UE., dat die geest het zoo op groote persoonaadjen gelaaden heeft? Daaraan ziet gy zijne grootmoedigheit.

Virtutis est domare quae cuncti parent.
Hetgeen daar alle man voor zwicht
Te temmen is manhaftheits plicht.

„Kan ook een heerlijk hart zich hooger ophouden, dan met het weiden zijner gedachten door een heerschappye, gevoert over de geenen, die met eenen grauw aan Keisers en Koningen 't hart in de schoenen doen zinken. Maak vrij reekening dat marmere zaalen en gulde galeryen niet dan prullen en poppegoedt zijn voor den geenen, die gewendt is over toppen van myters en kruinen van drievoude kroonen te wandelen. Ik zie het wel wat U E. zeggen wil. Dat er weinigen zijn, dien 't gelukt zonder struikelen oft aan die heete hoofden zoo veel blaaren in hun voeten te branden, dat het sop de kool niet waardt is, en veelen mitter waar in een houte schotel over straat te kruipen. Te eelder is de kunst en te meer eers heeft hy daar af, die 't loffelijk uitvoeren kan. Niet dat my schempen en schieten een ridderlijke hanteering dunkt, oft, gelijk de vliegen op een glas, over 't gladde heenen te loopen, en op 't rompelig stal te houden; maar, gelijk U E. wel zeit, den verweerden bakhuizen hunne wanschaapenheit en ezelen hunne ooren te toonen; op hoope dat zy 't zoo klaar niet vindende t'hunnent, oft het een duif geleezen hadt, wat waaters in hunnen wijn doen moogen en kleender leeren zingen.

„Wat anders is my tegens de borst dat men de luiden leelijk en afschouwelijk in 't oog der gemeente maakt, daar zy leer en stichting by te zoeken en uit te zuigen heeft. . . .

De Godsrucht 's heemels gaaf is nut voor best en boost
In voorspoedt 's menschen toom, in onspoedt 's menschen troost.

„Maar de Heer van Schagen mogt hem wel een fraaien roemer op de handt zetten [1]) voor de klank van zulk een trompet, als de geene daar hy zijn lof op speelt. Ende als hy dat gedaan heeft zal hy nog diep in zijn schuldt blijven staan. Ik beken ook dat my zulke rymen niet alle daaghs voor de neus koomen en daarom als U E. raadt om weet, zal er mijn vingeren naa flikken. Zoo U E. gelieft den vriendt zulks aan te dienen nevens mijn' groetenis, ik zal 't geirne gestandt doen".

De Heer van Schagen nam echter de hem gebrachte hulde niet zoo dankbaar aan als Hooft gedacht had, en zette Vondel geen fraaien roemer op de hand. „Ik vind my" (schrijft Hooft in d°. 3 Junij aan Baeck) „bedrogen in de meeninge, dat de Heer van Schaagen den schrijver

1) Met andere woorden: „mag hem wel een fraaie vereering geven". Men denke hier dat ook de uitgeloofde prijs voor het beste Antwoord op de Vraag der Akademie in een *roemer* bestond: wellicht heeft dit hier den schrijver voor den geest gespeeld.

van den Harpoen grooten dank zoude weten, en verftaa, dat zijne Ed. met ernft verklaarde, zy zoude hem, wift zy wie hy waare, doen gevoelen, dat haar leedt is, voor alle de werelt uitgekreeten te worden, als een perfoon, die zijnen luft naame in 't draagen van roem, op zulk een verrichtinge tegens zijnen Prediker. Waar aan UE. bevindt, dat de voorzienigen ende wereldwijzen den naam fchuwen, van der partijdigheit meer toe te geeven, als den noodt" [1]). — En deze opvatting van den Heer van Schagen verwondere ons niet: er zijn daden welke men wel voor zich zelven weten wil, maar waar men liever in 't openbaar geen gerucht van wil hebben. — Bovendien valt het niet te ontkennen, dat de perfoonlijkheid zoo van gemelden Heer als van Prins Willem en van Datheen al zeer zonderling te pas gebracht waren in een gedicht, 't welk voor 't overige een allegorie moest voorftellen. Doch het was een gebrek in Vondel, dat hy de kunst niet verftond, zich een ondengd in 't afgetrokkene voor te ftellen, maar die altijd in verband moest befchouwen met de perfoon die er mede befmet was: — ja, in 't algemeen was het hem onmogelijk, zich op het terrein der verziering te bewegen, zonder nu en dan uitfprongen te doen op het gebied der wezenlijkheid. Dat hinken op twee gedachten geeft aan de *Harpoen* iets onbeftemds en verwards, en belet my de meening van Hooft te onderfchrijven, als zoû het aardiger gedicht zijn dan de *Roskam*, in welk laatfte voortbrengfel een bepaalde gedachte den dichter helder voor den geest zweefde en met kracht en eenvoudigheid werd uitgewerkt.

Op de *Harpoen* en *Roskam* volgde in de maand Juny een nieuw fchimpfchrift, van den navolgenden inhoud:

1) P. C. Hooft, Brieven, 47.

MEDAELLIE

VOOR DE

GOMMARISTE KETTERMEESTER

EN

INQUISITEUR TE DORDRECHT.

YTSCHAEP in het geufe Trenten,
Moeyt u met uw Sacramenten,
Die geknaeght fijn van de Muys,
Grooten Lands-dief, Hollands kruys.
Wilje wat van hangen kouten,
Hang de jonge en ouwe Smouten,
Hang haer aen uw rechte leer,
Datfe ruften in den Heer.
Hang een van uw ledematen,
Die tot nadeel van de Staten,
Voor den Duyvel heenen feylt,
En het Land aen Vranckrijck veylt,
Die veel fchatten heeft verfwolgen,
En ftaegh toeleyt op vervolgen.
Hang de Paep, die d' onderfaet
Eerloos van ftads eed ontflaet.

1 *Bytfchaep voor wolf.* Zeker Predikant.
Geufe Trenten: Dordrecht, 't welk V., als de plaats waar de Synode gehouden werd, met Trente, om haar Konciliе vermaard, vergelijkt.

2 *De Muys:* Hugo Muis van Holy, Ridder, Heer van Woude, Ketel en Spalandt, was Schout en Burgemeester van Dordrecht, Baljuw en Dijkgraaf van Strijen, en achtereenvolgends Lid van fchier al de Kollegiën van Staat. In 1616 trok hy, nevens Huig de Groot en andere ftaatslieden, naar Amfterdam, om de Regeering dier ftad te bewegen tot handhaving van een Staatsbefluit, onlangs genomen, ftaande op het verbieden van alle partyfchap, fcheuring en oneenigheid. Schoon men hieruit meende te mogen opmaken, dat hy een aanhanger was der Staatsgezinde party, bleek aldra het tegendeel, daar hy niet alleen in 1618 deel uitmaakte van de Kommisfie, die de zaak van Oldenbarneveld, Hoogerbeets en de Groot onderzocht, maar ook zitting nam in de Gedelegeerde Rechtbank. Zijn invloed op Prins Maurits bleek daaruit, dat hy hem wist over te halen, in de Regeering te Dordrecht geen verandering te maken; tot reden gevende, dat al de Regeeringsleden aan elkander vermaagfchapt waren, zoo dat de afzetting van geen hunner zonder krenking van allen zoû kunnen gefchieden. Dat dit een en ander weinig gefchikt was om hem genade te doen vinden in Vondels oogen, zal wel niemand bevreemden. Hy was echter in 1626, en dus voor dat dit vaers gefchreven werd, reeds overleden.

6 *Hang de jonge en ouwe Smouten:* zie den *Nieuwjaerwenfch op Smout*, blz. 759.

7 *Hang haer aen uw rechte leer:* Vondel bedient zich hier van een woordfpeling. De *rechte leer* kan evenzeer het „zuivere dogma", als „een rechte (galg-) ladder" beteekenen, en het woord *hangen*, zoo wel als het volgende: *datfe ruften in den Heer*, kan in beide gevallen van toepasfing blijven.

9-14 Hier wordt François van Aerfen, Heer van Sommelsdijk, bedoeld. Zie *Palamedes*, vs. 262 volgg., namelijk in de *Variant*, D. II. blz. 376.

15,16 Zie den *Boeren Categismus* D. II, blz. 693, vs. 14, 15.

Vraeghje na de narren-ſtoelen,
Soeck die op de Dortſe doelen,
Daer men van een pape-veeſt,
Maeckt den wiſſen heyl'gen geeſt.
Kan men beter kroegen vijnen,
Als de ſtapel van de wijnen,
In broer Gommers paradijs,
Om te leppen ſonder cijs.
Rijnſche vocht in't lijf te ſlorpen,
Is verkieſen en verworpen.
Gommer is 't verkoren kind,
Wy ſijn negen dagen blind,
Even als de jonge honden.
Sijn 't geen ſraeye pape-vonden,
Daer men dus om ſteent en ſucht?
'k Stop mijn neus voor deſe lucht,
Die ons ſtont wel duyſend gulden,
Doen al Gommers prieſters brulden
Recht als Tigers in het woud,
Doen men dreck woegh tegens goud,
Doen mijn heer in't prekers net ſat.
'k Nam geen paep voor een civet-kat,
Daer men noch wat Hoofs af ruyckt,
t'Elckens ſy haer poort ontluyckt.
Nu ſtinckt Gommer als een ander,
Die 't niet ruyckt, die is niet ſchrander.
'k Hoor nu dat de Dortſe maeghd
Gommers dreck van't Raedhuys vaeght.
Maer wat raed om hem te ſuſſen;
Want hy yvert weer om 't kuſſen,
Hy wil met een vuylen beck
Treen ſijn meeſter op de neck;
En dit heet hy 't werreck Godes,
Daerom janckt hy om 't Synodes.
Maer ghy vorſten van ons land,
Hond den rekel kort nen band,
Of hy bijt u in de hielen.

18 *De Dortſe doelen:* waar de Synode gehouden was.

21 *Vynen* voor *vinden* als *kijntjen* voor „kindtjen," waarby wegens de wegſmelting der *d* de vokaal verdubbeld wordt.

22 *De ſtapel van de wijnen:* de *wijnſtapel*, die te Dordrecht was. De vergaderde Synode-leden werden beſchuldigd, zich gedurende hunne vergadering niet weinig te zijn te buiten gegaan in 't gebruik van 't Rijnſche vocht.

24 *Sonder cijs:* daar zy den wijn ter ſtapelplaats dronken, betaalden zy daarvoor geen *cijs* (accijns of impost).

26 *Verworpen* voor *verwerpen*.

27 *Gommer is 't verkoren kind:* „de uitverkorene", volgends 't leerſtuk der predeſtinatie.

37 *Doen mijn heer in't prekers net ſat:* d. i.: „toen Oldenbarneveld in de gevangenis zat."

40 *Ontluyckt: openluikt*, „openſluit, open doet."

51 *Ghy vorſten van ons land:* de Overheden.

Wacht u van die truggel-fielen,
Want fy knorren ftaegh om meer,
En verflinden hunnen Heer.
Sonder knorren, fonder klagen,
Kunnen fy een been niet knagen.
Elck die hapt om 't grootfte deel,
d'Een fiet boven d'ander fcheel.
Drincken, plengen, fwelgen, braffen,
Op Synoden, en in Klaffen,
Met een wel gebaeckert lijf,
Dat is al hun tijd-verdrijf.
Veel van fuyverheyd te roemen;
Vrome luyden te verdoemen,
Is by u het reedfte werck.
Lijckt dat oock een Chriften Kerck?

Gedicht door een vyand van de Loeveſteynſche Inquiſitie.

55 *Die truggel-fielen:* famenftelling vol kracht en uitdrukking: *truggelen* of *troggelen* is „met bedrog ontroven", waarvan wy nog *aftroggelen, ontroggelen* zeggen; *trog* (vergel. 't II D.) en *bedrog* is 't zelfde.

60 „De een, terwijl hy zelf een brok knabbelt, ziet *fcheel*, ter zijde, naar dat van den ander." De vergelijking met de beenkluivende honden is mooi volgehouden.

Het uitvaren, 't welk Vondel zich hier veroorloofde, was van dien aart, dat ook zy die anders eene lijn met hem trokken, zich er aan ergerden, en te recht oordeelden, dat zulk fchrijven tot niets anders dienftig wezen kon, dan om de wederzijdfche verbittering nog feller te doen ontbranden, en op die wijze aan de Remonftranten, die hy wilde begunftigen, meer na- dan voordeel te berokkenen. Zoodanig blijkt althands het gevoelen te zijn geweest van Hooft, immers te oordeelen naar zijn woorden in 't P. S. van den laatst aangehaalden brief: „Alhier", zegt hy, „ontfang ik UE. aangenaame van heden, met de loopmaare, ende medalie, etc. Ik kan den ftookebranden ter wederzijde niet vergeeven hunne reukelooze dulligheit, daar niet. dan verergering onzer quaale uit komen kan". Niet te onpas vergeleek een ander tijdgenoot zulke gedichten by krijgsgranaten, die zwanger gaan van verderf, en niet baren om ter wereld te brengen, maar om daar uit te helpen.

Vondel, die, naar de getuigenis van zijn levensbefchrijver, de wonden ten zijnen tijde zoo diep ingeworteld befchouwde, dat men er wijn en edik in moest wrijven, ftoorde zich aan geen berisping, maar ging op zijn wijze voort met het uitftorten van zijn gal in onderfcheiden hekeldichten van meer of minder waarde. Niet onder de minften daarvan was het navolgende, waarby hy de papieren noodmunten, gedurende het beleg van Leyden geflagen, met het opfchrift: „voor de vrijheid", tot aanleiding nam:

HAEC LIBERTATIS ERGO,

PAPIEREN GELD,

GEOFFERT

OP HET

AUTAER VAN DE HOLLANDSCHE VRYHEYD.

HET jaergetijdigh feeſt, in Wijnmaend, by den Rhijn,
Vernient die burgery, hoe groot die vreughd moſt ſijn,
Doen God ter harten nam het uytgemergelt Leyden,
En, met den Noordwind, joegh een ſpringvloed, op de weyden:
Waerom *Baldeus*, ſiende alle ons galeyen vlot,
Sijn ſchanſſen gaf tot buyt den Amirael *Boyſot.*

HAEC LIBERTATIS ERGO: Met dusdanigh opschrift, sijn te Leyden penningen gemunt, geduurende het belegh, tot onweersprekelijck bewijs, dat men voor Vaderland, en Vryheyd gevochten heeft, en niet om de Gommarifsten beuls te maecken, over het geweeten van andren Christenen. *Aant. der Oude Uitgave.*

1 *Het jaergetijdigh feest, in Wijnmaend:* den 3den October, dag van Leydens ontzet, waarop de volgende regels doelen, en waaromtrent hier in byzonderheden te treden, wel noodeloos zal zijn.

Doen was 't: matroofen roeyt, en vreeft geen Spaenfe fnyeken:
Vaert ruftigh in den mond der hongerige buycken:
Smackt brood en haring toe, en wat tot voedfel ftreckt.
't Scherminckels heyr viel uyt. 't geraemt met vel gedeckt:
Het dor gebeent foo lang met ratten, katten, honden,
En paerde vleyfch gefpijft, verwoed en ongebonden,
Inflickte, fonder maet, het geen de hemel gaf:
En all' de ftad verrees, als uyt een open graf.
De glory van't ontfet fij Gode toegefongen:
En eeuwigh, niettemin, leef, op der vromen tongen:
De prijs van *Van der Werf*, die beyde Catoos tart:
Een Burgermeefter, die den moed van *Burgerhart*
(Die Holland geen flavin wou laten van den *Tiber*)
Geërft heeft, en geftuyt de ftormen van den *Iber*,
Van peft en oproer, en geftrengen hongers nood:
En, voor ftads VRYHEYD, fich geoffert aen de dood.
Hoe fprack hy tegens hen, die door 't lang vaften kreeten,
En toonden 't mager lijck, al rafende en befeten:
Mijn eed verplicht mijn trou. 'k ontfegh u defen eyfch.
Indien u honger perft, flacht my, en eet mijn vleyfch.
Soo kaetft een rots te rugh 't geweld der woefte golven.
Soo vryd een harders hart fijn kudde voor de wolven.
Verwerf, o *Van der Werf!* dien wel-verdienden krans.
Verleenme dichtens ftof, en geef mijn' vaerfen glans.
Het luftme nu den naem der helden te vervarfen,
In't aengeficht van die op hunne tanden knarfen,
En Holland poogen, na 't verfchoppen van den Graef,
Te maecken fchandelijck een tienmael fnooder flaef.
O Held! die, met uw bloed, den burgerbrand woud bluffen,
Indienghe nu uw bloed gefchopt faeght van het kuffen,
Vervloeckt, vervolgt, en van verradery beticht,
En op ons vry autaer, de tyranny geftlicht,
Ghy foud uwe oogen nocht uwe ooren nau gelooven.
Wy klagen 't God, en u, en roepen 't voor den dooven.
Wat uyterlijck geweld niet winnen kon, op 't land,
Word onder deckfel van een fuyver' predikant,
Behendigh ingevoert, met ongeftuymigh woelen.
De Duyvel raefkalt, door 't Orakel van de Doelen,

10 *'t Scherminckels heyr:* de uitgevaste en tot op het geraamte uitgeteerde burgery.
18 *Burgerhart:* verduitfching van (Claudius) Civilis.
24 *Lijck:* „lichaam."
25 Zinfpeling op 't aan v. d. Werff toegekend gezegde tot de burgers, die op overgave aandrongen.
28,29 *Harders hart — Verwerf, o Van der Werf:* woordfpelingen.
34 Beter verheert, als verboeft. *A. d. O. U*
36 *Uw bloed gefchopt — van het kuffen:* Frans Pietersz. Duist van der Werff, geb. 26 Dec. 1574, dus maar een paar maanden na 't beleg, was in 1618 Schepen te Leyden, doch werd by de verandering der Regeering op 23 October van die waardigheid ontzet; hetzelfde gebeurde met Bartholomeus Willemsz. van As'endelft, die met v. d. Werffs zuster Geertrui getrouwd was.
44 *'t Orakel van de Doelen:* de Synode is te Dordrecht op den Doelen gehouden, daer de Chriftenen verdoemd werden, die Duyvels eigenfchappen, Gode niet darren toefchrijven. *A. d. O. C.*

Met macht gewapent: en het Trentiſche beſluyt
Word, op den tytel van hervorming, ingekruyt.
De ſpiegels van de deughd, ſijn martelaers t'Athenen.
Men hoort op 's Gravenſteyn de Chriſte ſielen ſteenen.
Griffoenen ſlaen hun' klaen in't eerlijck burgers goed.
Men plaeghtſe om 's Heeren Woord, met ballingſchap, en boet,
Men dwingtſe, tegens recht, ſich ſelleve te grieven
Met eed, en leydſe voort, als knevelaers en dieven.
Men geeftſe om een ſermoen den plondergeus ten roof,
En krijghſlien. dit's de vrucht van 't Gommariſt geloof.
Vergeefs hebt ghy geſtreen, met WILLEM van Oranjen,
En voor de borſt gehad de monarchy van Spanjen.
Een lichte monnick, die ſijn kap hing op den tuyn,
Stelt Leyden nu de wet, en maeckt ſich 's volcx tribuyn,
En treckt 't geſegh aen ſich, met eenen Burgermeeſter,
Soo boos als onbeſchaemt. elck ziddert'er, elck vreeſt'er.
Heeft uwe ſtad nu voor *Calvin* de ſpeer gevelt?
Heel anders ſpreeckt 't geſchrift van't ſtom papieren geld.
's Ontfang haer eygen munt, in deughdige betaling:
Die tuyght van VRYHEYD, en verlochent de bepaling
Der lange mantels, en der breed gerande hoên:
Die, onder de gemeent, ſoo grove logens voên:
En ſulck een logentael betreed den ſtoel der waerheyd,
En ſchept erfduyſternis, uyt middaghs heldre klaerheyd.
Ghy blaffers ſchuurt uw poort. geen logen heeft hier kans.
De Leeu die voert 't blaſoen der VRYHEYD op ſijn lans.
Hy pronckt hier niet vermomt, met Schriftgeleerde grijnſen,
Om VRYHEYD geeft hy ſchot en lot, en pacht en chijnſen,
En ſweet van al den laſt: dus vergt hem niet te veel.
't Is noch het ſelve dier, dat Philips greep by de keel:
Dat *Albaes* aenval ſchutte, op ſijn bebloede tanden.
Men ringeloor het niet, met Synodale banden.
Men nijp het in geen kou van *Loeve-* of *Graveſteyn.*

45,46 De zin is: „de vervolging om 't geloof, op 't Concilie van Trente voorgeſchreven, wordt nu wederom ingevoerd, onder den naam van Hervorming."
47 *Hogerbeets*, d'oprechtigheyd ſelf, en ſijne getrouwe Gemaelin, die degelijcke ſiel, ſijn in eeuwige gevangenis verſtickt: wier bloed noch het verleden jaer, ſoo bitter vervolgt werd, om immers de Remonſtrantſche Chriſtenen, met verradery, te brandmerken. O booſwichten! ô Nerones! *A. d. O. U.*
48 *'s Gravenſteyn:* de ſtadsgevangenis te Leyden.
56 *Voor de borſt gehad:* „voor de borstweering der veste gehad."
57 *Een lichte monnick:* 't Heeft geen kleen bedencken, waerom verloope monnicken, en leerlingen van Jeſuyten, in dit land, ſoo den meeſter maecken, boven anderen, gelijck *Fabritius* te Leyden, en *Trigland* nog onlangs t' Amſterdam. *A. d. O. U.*
59 *Met eenen Burgermeeſter:* Baersdorp, waarover vroeger.
64 Wy roepen hemel en aerde tot getuygen, over d'onbeſchaemde logens der oproerige Predikanten, die, om heerſchappye, tegens hunne wettige Overheyden inſpannen. *A. d. O. U.*
68 *Erfduyſternis:* toeſpeling op de leer der „erfzonde."
70 Dit ziet op den leeuw, met de lans en den vrijheidshoed, op 't papieren geld afgebeeld
74 Doen tyranniſeerde Koning Philips, nu Koning Broeckhoven. *A. d. O. U.*
77 *Kou:* „kooi."

'T Wil ruymschoots weyen: sulcke koten sijn te kleyn.
Sijn munt roept dat hy heeft *Voor 't Vaderland* gevochten,
En niet sijn tuyn alleen voor *Bogerman* gevlochten,
Voor Wael, of Vlaming, die 's Lands ingeboren tergt:
Van wien hy, in sijn nood', is sacht geherrebergt.
Ondanckbre vreemdeling, die om uw oproer stucken,
Korts naeckt verbannen, tracht uw huysheer te verdrucken,
En trappelt op het hart uw voester-vrou, die elck
Gebaeckert heeft, en opgekoestert, met haer melck.
O bittre spruyten van dien alssembittren stamme,
Die, naulijcx 't vyer ontvloon, Serveet verwees ter vlamme,
Hoe aerdghe na den struyck, daerghe uyt gesproten sijt:
Wanneerghe galle braeckt, en in de glasen smijt,
En spoockt, als Duyvels, langs de straten op en neder.
Schout *Bont* die grasselt vast, en blinckt in't gouden leder,
En, als een tiger, op d'onnooselheyd verwoed,
Parst wijn uyt tranen, en laed smeer, by 't sweet en bloed
Der schaemle burgers, die soo mannelijck sich queeten:
Die liever eenen arm, op schildwacht, wilden eeten,
En met den andren noch verdadigen hun saeck,
Als vallen in't geweld des vyands, soet op wraeck.
Wat sijnse vryer nu als Indiaensche slaven.
Hen pickt geen Spaense kray, maer *Gommers* felle raven,
Die prassen, om het aes van Hollands melleck-koe,
Die boter karnt, en krijght de huyd vol slagen toe.
Haer huyd, haer gras, haer smeer, haer hoornen pacht betalen:
Noch deedse 't willigh, moght haer siel slechs adem halen,
In d' algemeene lucht, vrypostigh ongemoeyt.
Maer ah! sy sucht vergeefs. vergeefs is 't datse loeyt.
Men slijt den tijd te hoof, met *Classicale* grollen.
Men heeft het veel te drock, met Sisyfs steen te rollen.
Broeckhoven vangt en spant, en graeft aen't Malle gat:
Daer Amsterdam om lacht, die wel bestierde stad:
Wiens VRYHEYD gaet ten Rey, op pijpspel, trom en snaren:

78 *Koten:* m.v. van *kot*, 't zelfde als *keet*, *keut*, wat „kleine stede" beteekent, en hier tegen 't *ruime weiden* overstaat.

79 *Voor 't Vaderland gevochten:* „*Pugno pro Patria*," mede devies der Leydsche noodmunt.

81 Vremdelingen, Puriteynen, en Akervarkens, wroeten den Hollandschen tuyn om. *A. d. O. U.*

86 't Moet vroeg krommen, dat een goed haeck wil worden. *A. d. O. U.*

92 Schout Bont set sijne diefleyders in 't goed der vrome burgeren, die van den Predikanten, en het gepeupel, voor landverraders en Prince-moorders, alleen uyt haet en bitterheyd, worden uytgekreeten. *A. d. O. U.*

94 *Grasselt:* freq. van *grazen*. Thands zegt men „grasduinen."

96-98 Toespeling op het, den schildwachten op den Leydschen wal, tegenover de honende Spanjaarden, toegekende gezegde.

100 *Maer Gommers felle raven:* Onverdragelijck is de tyranny der Gommaristen. *A. d. O. U.*

109 *Broeckhoven:* Jacob van Broeckhoven, Burgemeester van Leyden, een der Rechters van Oldenbarneveld.

Malle gat: een opening of doorgraving in de duinen by Katwijk, in 1571 gemaakt, aan welke die naam werd gegeven door hen die aan de mogelijkheid twijfelden om aldaar een waterlozing te verkrijgen.

Wiens Chriften tempel rijft, met pylers en pylaren:
Dat lockt d'uytheemfchen, die verbaeft ftaen ftijf en fterck,
En breven gunftigh uyt hun fegen, over 't werck.
God, God, feyt d'Amftelheer, fal elcx geweeten peylen.
De VRYDOM ga fijn gang, en vliegh, met volle feylen,
Den Y-ftroom uyt en in: foo word ons veft gebout:
Soo taft de koopman tot den elleboogh in't goud.
Geen paep, geen ftokebrand, magh hier den wervel draeyen,
De tochtfchuyt leyd gereed, voor all' die oproer kraeyen,
Als *Smout*, en *Cloppenburg:* wien nu het herte breeckt,
Soo dick hy, in den Briel, voor fes paer ooren preeckt:
Om dat hy trouweloos fijn rotgans Paus wou hullen,
En botfen d'Overheyd met Geufen aflaetbullen.

Gemunt in Vryftad, met oude Leydfche ftempels,
I. V. V.

112 *Wiens Chriften tempel:* het bedehuis der Remonftranten.
113 Beroemde regel. — Chriftelijck befluyt van den wijfen Raed der vermaerde koopftad Amftelredam. *A. d. O. V.*
119 *Geen paep:* hier voor een leeraar in 't algemeen genomen.
121 *Cloppenburg, Smout,* en de vier Leydfche Schriftgeleerden, hebben gepoogt, onder fchijn van Godfdienftigheyd, d'Amfterdamfche burgers meyneedigh te maecken, om de wettige Overheyd te fchoppen, en het Gomarifte Paufdom in te voeren: waerom men fich oock jammerlijck behelpt met den belachelijcken tytel van Theologifche Faculteyt. Her wt geck. *A. d. O. V.*
123 *Sijn rotgans Paus wou hullen* ftaat gelijk met: „zijn haan koning wou doen kraaien."

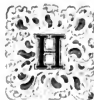
Onder de Oude Rijmen, in Brandts uitgave van Vondel, gelijk mede in de Amersfoortfche, vinden wy hier bygevoegd de volgende

DRUCK-FAUT

IN'T

PAMPIERE GELD

ALDUS TE BETEREN.

HET kant-fchrift, by de *h* gefteld,
Van't oude *Leyds* Pampiere Geld,
Is by dien geen, die 't heeft gefet,
Verfuymt: Want hy niet heeft gelet,
Door al te grooten vaerdigheyd,
Op 't fpeel-woord, Dichters aerdigheyd.
Doen *Koning Phlips*, dat 's recht gefeyd,
Nu *Koning*, Fy, dat 's flecht befcheyd

't Moet Keutel ſijn. Want 's Koninex beeld
Veel meer als dreck van hem verſcheeld.
Broeckhoven is ſijn naem, niet waer,
En in den Broeck, wat Hof is daer
Toch anders als het Keutels gat?
Daer mee hy op de Sleutels ſat
Van't vrome *Leyden*, van dien tijd
Dat hy 's Lands Vader, door de nijd,
Heeft helpen doemen, dat om reen,
Sijn Maets, en hem, bekent alleen.

S. K.

Merk hier des dichters vaerdigheyd,
En hoe, in't rijmen wonderſcherp,
Hy dartelt met ſijn onderwerp:
Dit is ook de eenige aerdigheyd.

Zoo al een zekere onduidelijkheid van uitdrukking en gedwongenheid van veriztikatie, hoedanige wy van Vondel, althands in dit tijdperk zijns levens niet meer gewoon zijn, ons eenigen twijfel kon doen opperen of dit rijmpjen wel van zijne hand zij, worden wy in dien twijfel verſterkt door de voorletters aan 't ſlot, die waarſchijnlijk van niemand anders dan van Samuel Koſter zijn.

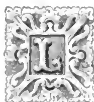
Ook werd aan Vondel toegeſchreven het volgende hekeldicht, van hetwelk hy nochthands evenmin de vervaardiger zal zijn als van het vorige. Immers de bezorger der amersfoortſche uitgaaf, waarin het met een enreijſletter gedrukt en alzoo van de overige ſtukken onderſcheiden is, zegt reeds in eene aanteekening dat het „met alle waerſchijnlijkheid niet van Vondels maekſel is," en bovendien werd het devies, waarmede het onderteekend is, door onzen dichter nimmer gebezigd.

U Y T R O E P

DER

V E R L O R E N V R Y H E Y D

TOT LEYDEN:

LEYDSCHE Roeper met uw becken,
Wilt haeſt door de ſtad eens trecken,
Roept, en klinckt doch over al,
Voor een yeder groot en ſmal;
Roept, hoort, Luyden Vry-geboren,
Vry gevochten, vry verkoren,
Brengt te voorſchijn, brengt ter hand,
't Waerſte goed van't Vaderland.
Laet de gulde Vryheyd blincken,
En ſoo luyd alſt Becken klincken,
Laet aen't koſtelijckſt Land-juweel,
Yeder hebben part en deel.
'k Sal u heerelijck beloonen,
En mijn danckbaerheyd betoonen;
Maeckt maer datter nu ter tijd
Niemand om de Vryheyd krijt;
Wiltſe naerſtelijck op ſoecken,
Achter d'Academy Boecken,
Achter Preeck-ſtoel, achter banck,
Of daer ſy is tegens danck:
Vatſe, Roeper, by de lurven,
(Immers iſſe niet geſturven?)
Vat en brengtſe rechtevoort
Aen de Burgers, daerſe hoort:
Aen de Burgers, die beſloten
Goed en Bloed voor 't Vry vergoten:
Die getravaljeert met Peſt,
En met Honger, hielden 't Neſt:
Die den val des Spangjaerts ſochten,
En de ſaeck daer toe oock brochten,

1 *Met uw becken:* het bekken, waar de omroeper op ſlaat.
18,19 *Achter d' Academy Boecken, Achter Preeck-ſtoel, achter banck* Dit ziet op de 1°) Kontra-Remonſtrantſche Hoogleeraren, 2°) Predikanten, en 3°) Vroedſchappen, die, naar Vondels oordeel, de vrijheid hadden geſnuikt.

Dat fy wonderlijck ontfet
Leefden na haer eygen wet.
Waer toe dees hartneckigheên?
Waer toe 't Spaens pardon vertreên?
Waerom niet aen d' hand gegaen
Na Jan Janfes foet vermaen?
Wat beduyden al 't befchermen?
Waerom foo langduurigh kermen?
Waerom tweemael in de nood,
Alffer nu noch naeckt de dood?
Tweemael fagh men haer omringen,
Tweemael in de wapen fpringen;
't Lijf en alles is verfmaet,
Waerom? om Jan Janfes haet
Op ons vrijen hals te laden?
Om al 't grouwelijck verfmaden,
Om den lafter, hoon, en fpot,
Met vervolging tot in't kot?
Neen, ten is niet reden-matigh
Dat men alfoo wangelatigh
Worden over ftuur gefet,

36 *Jan Janfes foet vermaen:* In dit gedicht — zegt de bezorger der amersfoortfche uitgaaf — wordt door *Jan Janfe* geenszins *Barnevelt* verftaen, want die raedde niet tot het aannemen van het Spaenfch Pardon, tot onderdrukking der vrijheid, waervoor hij het leven opgezet heeft. Deefe *Jan Janfe*, is dan zekere *Jan Janffe Baersdorp*, met den bijnaem van *Halfleien*. Hij was Burgemeefter te Leiden in de jaeren 1573. en 1574. nevens *Pieter Adr. vander Werf Cornelis van Noorden* en *Kornelis Klaesz. Brouwer*. Hij zette met zijnen amtgenoot *van Noorden* de quaedmeenenden in den Raedt, geduurende het tweede beleg van Leiden, om de ftadt aen de *Spaenfchen* over te geeven, en het aengeboden Pardon aan te neemen. *Douza* de Vader fpreekt eens en andermael van hem en zijne twee quaedtgefinde amtgenooten *Korn. Klaesz. Brouwer*, dien hij *Clusius*, en *van Noorden*, dien hij *Circius* (eigentlijk de Noordtweftenwindt,) noemt in zijne *Carmina Leidenfia*, en onder anderen, Lib. II. Od. 2.

Tribunos
Quos Patrum accitos frequenti
Concilio Bonus ille Circii
Collega, dictus Dimidium tui,
O Leida, Jano progenitus Patre
Et ipfe Janus
Septentrionali tepentes,
Usque recalfaciebat aura.

De zin is dat *Jan Janfz Halfleien*, de Wijk of Bouwmeeftera door zijnen amtgenoot *Corn. van Noorden* reeds aengeftookt, op 't Raedthuis noch meer tot oproerigheid aenhitfte:

Wederom zegt hij van *Jan van Houten*, Secretaris der Stadt:

Calcafti antiem fub pedibus metum
Janiqe conatus, gravesque
Circi inimicitias & iras.

Deeze *Jan Janfe* was de Burgemeefter, welke toen 15 burgers gewapent ten Raedthuize inftooven, en uit den naem van 300. hunner medeburgeren zeiden, datze voedfel wilden hebben, of middel om het te verkrijgen, met hooge woorden betuigden: *geen fchuld aen het vergaen der menfchen te willen draegen.*

Douza wederom:

Magna illa totum quaffarat opidum
Metu fuorum Partium & Hoftium,
Confilia defenfore Jano,
Colluvies tunicata vulgi.

Hij was echter in billijk vermoeden van noch 6 of 7 zwijnen ten zijnen huize verborgen te hebben, volgens het verhael van *Dirk Volkertfz. Koornhart. Juftificatie van de Magiftraet van Leiden*, uitgegeven 1579.

41,42 *Tweemael:* dit ziet op de twee belegeringen, welke Leyden had doorgeftaan.

50 *Wangelatigh:* „met een ongunftig, gram gelaat."

En in Vrydoms Rijck belet.
Sal ons eygen volck ons plagen,
En de Vryheyd dus verjagen,
Dus verplet'ren, dus vertreên,
Anders niet oft Spangjaerts deên?
Roeper, let wel op de gangen,
Of de Vryheyd is te vangen,
Roeper, let oft heel gewis
Binnen 't Slot te houden is?
'k Hoor (my dunckt) haer ſelves ſpreken:
En 't verdruckte Hoofd op-ſteken:
Sal een vry-gevochten Maeghd
Dus ellendigh ſijn geplaeght?
't Roomſche Rijck plagh my te vieren
En ontſagh de Batavieren,
En daer toe de vrye Vries
Meer en meer in vryheyd wies.
Och hoe heeft mijn volck geſtreden,
Och wat heeft het niet geleden
Om 't ontgaen den naem van ſlaef,
By verdrucking van de Graef:
Noch ontbreeckt het niet aen handen,
Om te weeren alle ſchanden,
Al 't geweld en overlaſt,
Dat een Batavier niet paſt.
Heb ick 't Spaenſche Jock verbroken,
En't Toleedſche Swaerd ontdoken,
Moet ick diergekochte pand
Nu noch ſwerven achter Land?
Leyden, is uw munt geſlagen,
Om een nieu vreemd Jock te dragen?
'k Meen het om de Vryheyd was,
Dat men op uw Penning las,
Niet om yemand te verdrucken,
In't gewis of ſulcke ſtucken:
Want neemt ghy de Bruyd alleen,
't Is met anderen gemeen.
Al die ſchot en lot betalen,
Mogen deſe Bruyd in-halen;
Luyter, Menno, Remonſtrant,
Burgers van het Vaderland.
Alle die het met Orangjen

67 *Daer toe:* 't H. D. *dazu* „bovendien."
72 *De Graef:* Filips van Spanje.
78 *'t Toleedſche Swaerd:* van Alva, hertog van Toledo.
83 *Om de Vryheyd:* *libertatis ergo.* Zie 't opſchrift boven 't „Papieren Geld."

Houden tegen 't Huys van Spangjen,
Hebben ſy een vrye Zee,
Waerom oock het Land niet meê?
Aen een Schip ſoo ſiet men reden
't Hoofd en al de trouwe Leden:
d' Equipagie gaet ons aen,
Laet ons meed' ter Schepe gaen.
Roep, helpt ons aen't verlooren,
Om een dicken Duyt t' oirbooren,
't Waer ghy met papieren geld
Woud' te vrede ſijn geſtelt?

LIBERTATIS ERGO.

99 *Om een dicken Duyt t' oirbooren:* „om een goed ſtuk geld te verdienen."

Niet minder perſoonlijk dan het vorige, maar geestig van vinding, gelukkig van vorm, en, gelijk Vondel zelf zich uitdrukte:

Gemaeckt om op een brug te ſingen,

is „de Otter in het Bolwerck". De man, die hierby bedoeld werd, was Otto Badius, een Duitſcher van geboorte, die te Amſterdam eerst by de Hoogduitſche, later by de Nederd. Hervormde gemeente, Predikant was geworden. Te gelijk met Smout aldaar beroepen, was hy, gelijk deze, een heftige tegenſtander van alle „Poëten, Orateurs en Politieken". Geen wonder dat hem, als vreemdeling van afkomst, de vinnige aanvallen tegen de borst ſtuitten, waaraan vooral de uitheemſche leeraars van de zijde der dichters waren blootgeſteld. Nergends echter waren zy meer geteisterd geworden dan in Costers treurſpel „Iphigenia", gewis een toonbeeld van boosaardigheid, waarby geen van Vondels gedichten haalt. En echter had Badius het moeten aanzien, dat, ondanks zijn tegenſpartelen, gezegd treurſpel in ditzelfde jaar ten tooneele gevoerd werd, waarin Smout en Cloppenburg de ſtad hadden moeten ruimen, en dat het de beſcherming verwierf dier Overheid, welke zijn ambtgenooten verdreven had. Luide verhief hy zijn ſtem op den kanſel, om de kudde, aan zijn zorg betrouwd, te waarſchuwen tegen de goddeloosheid der Akademie: en de Akademie, altijd verheugd wanneer zy aan haar geſlagen vyanden, de Predikanten, een bitter woord kon toeduwen, haastte zich den haar toegeworpen handſchoen op te rapen. Vondel ſchreef het zangerig volksliedtjen, dat aldus luidde:

EEN OTTER INT BOLWERCK.

NA DE WYSE:

Betteken voer na Maryemont.

EL hoe is *Otjes* hart ſoo groen?
Wel hoe is *Otjes* hart ſoo groen?
Dat hy dus yvert in't ſermoen,
O jeemy, o jeemy.
Om *Boogers* dochter iſt te doen,
Hy preeckt van d'Academy.

Ongs *Otje* is gien ſtomme hongt,
Ongs *Otje*, etc.
Hy woeckert met ſen Mieſters pongt,
O jeemy, o jeemy.
Het quyl dat loopt hum uyt ſen mongt,
Soo ſchelt hy d'Academy.

Dat preken klinckt tot Haerlem toe,
Dat preken, etc.
Elck vreeſt hum as de Roode-Roe,

EEN OTTER IN'T BOLWERCK: men weet, dat Otters groote land- en waterdieren zijn, die geduchte verwoestingen onder de viſchen aanrichten, en tevens weinig goed doen aan de kanten der wateren, waar zy zich onthouden; weshalve er ook groote premiën op de uitroeijing van dit ſchadelijk gedierte zijn geſteld.

Betteken voer na Maryemont: een toen veel gezongen en ook uit Bredero bekend liedtjen, waarvan de melodie alzoo populair was.

Otjes hart: Otto Badius was in 1620 tot Hoogduitsch en in 1629 tot Nederduitsch Predikant beroepen. Hy ſtierf den 8 Mei 1664. Onder zijn afbeelding werd het navolgende lofvaers gelezen, van H. F. WATERLOOS.

> *Dit's* Otto Badius, *dien dapperen beſchermer*
> *Der Godtheit en zijn raat, die midden in den brandt*
> *Van't kerkkrakeel gelijck een Regulus hieldt ſtandt.*
> *Die denght verduurt den tijdt, en't goudt, en't blinkend marmer.*
> *Met recht is Otto dan de hoofdtſtijl van die ſtutten*
> *Die Kristus kerk aan 't Y, voor't wankelen beſchutten.*

Zie Holl. Parnas, blz. 167.

Groen: „friſch, wakker, opluikende". Even zoo zegt Elsjen, in de *Bruiloft van Kloris en Ro sje*, tegen haar vrijer: *Ik loof, je zoudt me haaſt bekooren.*
Je ſchijnt me zoo geweldig groen.

4 *o Jeemy, o jeemy.* Dit telkens terugkeerend referein drukt op kluchtige, maar meesterlijke wijze, het onbehagelijk gejammer en gesteen uit, dat, volgends Vondels voorſtelling, de Jeremiaden van den Predikant vergezelde.

5 *Om Boogers dochter iſt te doen:* Vondel onderſtelt hier — of 't kan werkelijk zoo geweest zijn — dat de Predikant op de dochter van onze meer genoemde kennis Jan Willemsz. Bogaert zijn oog had laten vallen, en, om haar hart en de gunst van den ſtreng rechtzinnigen vader te winnen, zich dus byzonder *yverig in't ſermoen* toonde.

6 *Hy preeckt van d'Academy:* d. i.: „*over, tegen* de Akademie." Zie vs. 12.

9 *Hy woeckert met ſen Mieſters pongt:* „met het talent, dat hy ontfangen heeft." Toeſpeling op *Mattheus* XXV: 14—29.

13 *Dat preken klinckt tot Haerlem toe:* Bogaert had de ſtad moeten verlaten en zich voorloopig naar Haarlem begeven. Zie Dl. II, bl. 760.

15 *De Roode-Roe:* de „roêdrager van 't Gerecht," of wel: „de beul."

O jeemy, o jeemy.
Hy maket alle Speulers moe,
En hekelt d'Academy.

Wel *Boogers* dochter loopt hum na,
Wel *Boogers*, etc.
En feght nou tegens *Otje* ja.
O jeemy, o jeemy.
Wangt kreeghje'm niet 't was fongt en fcha,
Soo fchrobt hy d'Academy.

En afje gaet na 't Bruylofs huys,
En afje, etc.
Soo laet vry docter *Cofter* thuys:
O jeemy, o jeemy.
Al is hy Bruydjes Neef incluys,
Hy metfte d'Academy.

Hy fpeulter nou fijn Iphigeen,
Hy fpeulter, etc.
Wel mannen broeders fijn dat reên,
O jeemy, o jeemy.
't Sijn Fielten fticken al mit een,
God fchen deus Academy.

Al baet dat fpeulen 't Weefhuys yet,
Al baet, etc.
Dat geeft an *Otjes* Vleefhuys niet,
O jeemy, o jeemy.
Wat beurt ongs fpijt en groot verdriet
Van denfe Academy.

Neen *Otje* ftraf dit mit Goods Woord,
Neen *Otje*, etc.
Al fouje mit de tocht-fchuyt voort,
O jeemy, o jeemy.
Vry *Otje* fchray iens datme 't hoort
In *Cofters* Academy.

19 *Loopt hum na* voor „loop hem na."
21 *Seght nou tegens Otje ja:* „geef Otjen uw jawoord."
23 *Songt* voor *zonde*. De invoeging der *g* naar het volksdialekt kwam ons vroeger ook al voor.
25-29 „Verzoek Doctor Coster niet op de bruiloft, al is hy een neef van de Bruid."
30 *Hy metfte:* hy *metfelde*, d. i.: „bouwde, ftichtte."
33 *Sijn dat reên:* „is dat gezonde, betamelijke taal?"
37 *Al baet dat fpeulen 't Weefhuys yet:* men weet, dat het Weeshuis een gedeelte van de opbrengst van den fchouwburg genoot.
45 *Al fouje mit de tocht-fchuyt voort:* „al zoudt gy, even als Smout, de ftad worden uitgezet en weg moeten varen."
47.48 „Schrel (fchreeuw) eens vrij uit, zoo dat men 't in de Akademie hooren — en er pret van hebben — kan."

Wel is dit niet ien wongder werck,
Wel is, etc.
Sy hieten ongs de plongder-kerck,
O jeemy, o jeemy.
Och broeders fchout het dongder-perck
Van *Cofters* Academy.

Mocht *Smout* nou op de preeck-ftoel ftaen
Mocht *Smout*, etc.
Hoe fou haer dan de Haegel flaen,
O jeemy, o jeemy.
Jan-rap, in ftee van Monckel-baen,
Sou plongd'ren d'Academy.

Ick woufe faten in den Briel,
Ick woufe, etc.
Dit fpeulen raeckt mijn ongder-fiel,
O jeemy, o jeemy.
Ick hou mier van ien plongder-fiel,
As van dens Academy.

51 *De plongder-kerck:* omdat het plonderen door de Kerkelijken goedgekeurd was.
52 *Het dongder-perck* voor „het perk, de fchouwplaats, die door den donder getroffen moest worden."
59 *Jan Rap:* „'t tapalje, 't graauw." Nog fpreekt men van „Jan Rap en zijn maat."
Monckel-baen: de Arminiaanfche Vergadering by den Montalbaanstoren. Zie D. II blz. 578.
61 *Ick woufe faten in den Briel:* daar had zich Cloppenburg neêrgezet na zijn uitdrijving.
63 *Mijn ongder-fiel:* *onderziel* voor „het onderfte, het diepfte, het innigfte der ziel."
65 *Mier* voor *meer.*
Ien plongder-fiel: „een plunderaar." Vondel verlustigt zich hier en elders in famenkoppelingen met 't woord *plonder.*

Dit liedtjen kwam naamloos uit; doch Vondel liep gevaar ontdekt te worden; want een der Onderfchouten kwam, zeker op vermoeden, onvoorziens op de drukkery, daar men met het zetten bezig was. Gelukkig had de zetter de tegenwoordigheid van geest om den vorm, als by ongeluk en uit ontfteltenis over zijn komst, op den grond te laten vallen, waardoor het werk in „pastij" lag en het oogmerk van den Schout verydeld was.

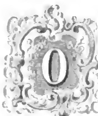
Het huis, door de Remonftranten aangekocht, en waarvan ik vroeger gewaagde, was intusfchen tot een bedehuis vertimmerd, — hetzelfde waarvan nog heden door de Broederfchap gebruik wordt gemaakt — en werd op den 8 September door Episcopius ingewijd. Dit gaf Vondel aanleiding tot het vervaardigen van de navolgende gedichten, waarvan het laatfte onder een afbeelding van de kerk gedrukt en openlijk ten toon werd gehangen.

INWYING

VAN DEN

CHRISTEN TEMPEL

T'AMSTERDAM.

Op, op mijn Sang-goddin, ſchep adem, in de hoven,
De winter is voorby: de wolcken ſijn verſtoven.
De ſinnelijcke May weeſt bloemen, tot een huyſ,
En mengelt geur en kleur. ick hoor de tortelduyf:
Die, bang voor havick, valck, griffoenen, rave, en wouwen,
In ſteenreet en ſpelonck ſich naulijcx dorſt betrouwen.
Het voſken druypſtaert, dat den wijnberg heeft geſchent,
En ſijnen ſtaert ſoo fier te krullen was gewent.
Al ſijn de ganſen ſchuw van heylige laurieren,
En vyand van de ſwaen: op wiens muſijck ſy tieren,
Met heeſche keelen, en wanſchickelijck geſchal:
Soo menighmael ſy wijckt, in Amſtels burreghwal,
De Chriſte maeghden, en de vryers haer geſpeelen:
Wien vryheyd waerder is, als ringen en juweelen:
Daerom en voeght het niet, dat Poëſy en geeſt
Verſtommen, aen den rey van deſe tempel-feeſt.
Iehova, die het ſaed, uyt *Abrams* ſtam geſproten,
Had uytgeteeckent, tot ſijn lieve bondgenoten,
En van't Egyptiſch juck verlicht, op 't ongeſienſt,
Door *Moſes*, dat verplichte aen een byſondren dienſt.
Het ampt des Prieſterdoms bekleeden de Levyten.
De bond-kiſt werd betrout den heyligen tapyten,
En dwaelde, met het heyr: verdadight door 't geloof,
En 't ſwaerd: en was ſomtijds der Filiſtijnen roof:
Tot dat haer Iſrel bergt, met prieſterlijcke ſtaci,

3 *De ſinnelijcke May: zinnelijk* heeft hier de kracht van „zinnen-ſtreelende, beminnelijke."
4 *De tortelduyf* is hier „de Remonſtrantſche Broederſchap."
5 *Havick, valck* enz.: de Kerkelijken.
7 *Het voſken druypſtaert:* dit ziet op Reinier Pauw (zie „Reyntjen de Vos", D. II blz. 627), wiens gezach en invloed te Amſterdam omtrent dezen tijd zoodanig verminderd waren, dat men hem niet alleen niet weder tot Burgemeester verkoos, maar dat hy ook in de Vroedſchap niet by machte was, het bouwen der Remonſtrantſche kerk te beletten of de vergadering te ſtuiten.
9 *De ganſen:* de Amſterdamſche Predikanten, vyanden van de poëzy, van Vondel, Coster en andere Akademisten, hier door de *zwaan* voorgeſteld.
20 Verſta: „verplichtte *dat (het zaad uit Abrams ſtam)* aan een byzondere dienst *(cultus).*"
22 *Den heyligen tapyten:* aan 't heilige der heiligen, hetwelk van den Tabernakel met tapijten afgezonderd was en waarin de Arke des Verbonds werd bewaard.

In *Salem*, *Davids* ftad, befchermt voor plonderaci.
De Koning denckend, dat hy alfchen was en ftof,
Sprack fchaem-rood: ick bewoon een prachtigh cedren hof:
Maer 's hemels heerlijckheyd, uytmuntend door den luyfter
Der wonderdaden, bergt haer heldren glans, in't duyfter:
Men bou haer een paleys, op Sions vafte rots.
Soo fprekend, klonck de ftem des waren Donder-gods:
O *David*, ftaeck den bou, in uw gemoed befloten:
Ghy hebt, met menfchen bloed, het aerdrijck overgoten:
Uw wijfe na-faet, die de wreede wapens fchorft,
En *Iudaes* fcepter fwaeyt, gelijck een vrede-vorft,
Sal mijnen naem een huys, met hooge daecken, wyen:
En wat hy aengrijpt fal tot *Iakobs* heyl gedyen.
De kracht van dees beloft bleeck namaels, doen de fon
Haer ftralen fpiegelde, in het koor van *Salomon:*
Die felf de bond-kift, op het juychen van de fcharen,
Met pracht, ten tempel voerde, en offerde op d'autaren:
Soo dat, op fijn gebeên, het hemelfch vyer terftond,
Gelijck een blixem, ftorte, en d'offerhand verflond.
De Kerck was vol van God: de ftammen al beladen
Op 't aenficht vallend, hem, met fchrick geraeckt, aenbaden.
Dit bede-huys verknocht de Godheyd, aen't gebed:
De Godheyd wederom d'aenbidders, aen haer wet.
Maer naulijcx ftaet 't gebreck der befte dingen open,
Of 't misbruyck komt terftond fchijnheyligh ingeflopen.
De reuckeloofe Iood word op fijn voordeel ftout,
En ftoft op dat gefticht, en op 't gewyde goud,
Op Arons borft-gefteent, op Sabatten, en feeften,
Op wieroock, offerhand, en flachting veeler beeften:
De Priefter 't voorhoofd kreuckt: weeft fpreucken in fijn kleed,
Maer 't meeft gehoorfaemheyd weerfpannigh hy vergeet.
O reuckeloos geflacht, die met uw guychel-troni,
Meent God te paeyen door een bloote ceremoni:
Wat ftoft ghy op uw Kerck, met Cherubins bemaelt?
Der heem'len hemel felf Gods grootheyd niet bepaelt:
Sijn voet-fchabel is d'aerd: de hemel is fijn fetel.
Wat flachtghe fchaep, en koey, en kalvers, foo vermetel?
Hy drinckt geen bocken-bloed: fijn almacht alles fchept;

26 *Plonderaci* voor „plundering." By 't gebruik van dit bastertwoord lag V. waarfchijnlijk het *of es den menfch eylaci*, van Reael in 't hoofd. (Zie D. II blz. 327), en in allen gevalle het gebeurde by den Montalbaanstoren.

32 *Soo fprekend, klonck:* onjuist van konftruktie: er moest ftaan: „hy fprak: — daar klonk" enz.

35 *Die de wreede wapens fchorft* voor „die den krijg doet eindigen."

45 *Beladen:* „belast." Zie vs. 147 en *Matth.* XI: 28.

55 *De Priefter 't voorhoofd kreuckt* voor „zet zijn gelaat in een ernftigen plooi."

56 De zin is: „maar vergeet zijn hoogften plicht, te weten: *gehoorzaamheid.*" Goed! maar aan wie? aan God? of aan de Burgemeesters van Amfterdam? Daarin verfchillen gewoonlijk de *party*-meeningen.

59 *Met Cherubins bemaelt:* d. i.: „vercierd met afbeeldingen van Cherubijnen."

Wat op het aerdrijck weyd, wat in de lucht fich rept.
Het luft fijn Majefteyt in tempels nocht in troonen,
Maer in een buyghfaem hart te waeren en te woonen.
Hy roept: befnijdenis nocht voorhuyd geld voor my,
Indien men hart en fin niet breydel en befny.
Maer 't is vergeefs gepreeckt, geroepen en gekreten,
Gewaerfchout en gedreyght, door teeckens en Profeten:
De boofheyd kanckert in; fy heelt door *Smout* nocht falf.
Men knielt voor valfche Goôn; men huppelt, om het kalf.
De dolle fchenrfucht valt aen 't rijten en verwarren:
Men foeckt aen Baäl trooft, aen 't noodlot van de ftarren:
Men fmoockt voor Aftarot: men offert kinders op,
In 't fuygeling, ten brand, aen Molochs gruwel-pop:
Men fchend fijn handen aen Gods boden en gefanten:
Men fteenight, vangt en fpant, die deughd en waerheyd planten:
Rechtvaerdigheyd gefchopt, moet kroppen haer verdriet:
De rechter 't vonnis velt, gelijck 't de vorft gebied.
De fonden klimmen hoogh, en darren God aenblaffen:
Hy word geterreght, om hun laftering te ftraffen,
En maeyt, met Babels kling, als in een rijpen oeghft:
En boeyt het overfchot, en laet den tempel woeft.
Doen fteendenfe, aen d'Eufraet, om 't fot en valfch betrouwen.
De hemel gaf in 't end genade, tot herbouwen:
Sy nau gebetert, door de ftramen van de roe,
Lardneckigh keeren hem den rugge t'elckens toe:
Dies houdfe God, door ftraf, geftadigh in den toome:
Nu plaeghtfe Antiochus, nu 't heyr van't maghtigh Rome:
Tot dat Iudea, na 't ontwyen des autaers,
De Kerck weer ryfen fagh, in fpyt des plonderaers;
Recht voor de koomfte van den hemelfchen Meffias:
Die (na fint Ians hoofd was 't bancket van Herodias)
Verruckt, door yver Gods, befocht fijn heylighdom:
Verfteurde 't duyvekoor: ftiet wiffelbancken om,
En dreef de beeften uyt, en riep: men maeck mijn ftede
Tot moord nocht grouwel-kuyl; maer wydfe den gebede.
Wee, Schriftgeleerden, wee, geveynfde Farifeên,
Ontfien door meefterfchap, vermomt met lange kleên;

65 Zie *Handel.* XVII: 24. Men denke aan de ruimte der oosterfche troonen en aan de plaats der openbaring: „wie overwint ik zal hem geven met my te zitten *in* mijnen *troon*."

71 *Smout:* zie D. II blz 693. De gedurige toefpelingen op namen mogen geestig zijn, zy pasfen kwalijk by de deftigheid van de gekozen dichtfoort.

76 *Suygeling:* vergelijk het *Decretum horribile*, vs. 1.

God ruckt d' onnofelheyd van moeders borften af
En fmacktfe in't eeuwigh vyer. o poel! o oopen graf!

77-79 Vervolgingen, tegen de Remonftranten ingefteld.

80 Deze regel ziet op de Gedelegeerde Rechtbank, die Oldenbarneveld veroordeelde, en op Prins Maurits.

85 *Aen d' Eufraet:* „In hun ballingfchap." *Pfalm* CXXXVII.

96 *'t Duyvekoor* voor „hen, die duiven verkochten in den Tempel" — Zie *Joh.* II, 14 — met een flaande op het ftoren der remonftrantfche vergaderingen.

99-110 Zie *Mattheus*, Hoofdftuk XXIII.

Op muggefiften graegh, en op 't kameel-verflinden:
Voorfitters aen den difch: dwael-ftarren voor de blinden.
Ghy reyft om zee en land, en woelt, en wroet, en leert:
En broed een duyvels kind, van elck, dien ghy verkeert:
Ghy pronckt, in 't voor-geftoelt, en dart den hemel fluyten,
Voor andren menfchen, en blyft felf verftockt daer buyten.
Ghy bout de graven der Profeten, uyt uw fchat,
En jaeght Godvruchtigheyd, uyt haet, van ftad tot ftad:
En fteeckt met klaeuwen, die van verfchen neerflagh leken,
De torts aen, die uw burg en tempel aen fal fteken.
Dat was het wolve neft barmhartigheyd gevergt:
Leyt nocht onderling gebetert, maer getergt.
Verbolgen borftenfe uyt, als borffen aen hun keten:
Gods-lafteraer, mutyn, van Belfebub befeten:
Wijnfuyper, fondaers vriend, vervloeckt Samaritaen:
Verleyder, die het volck vervoert van Mofes baen,
Den heylgen Sabbat breeckt, en hindert cijs te geven.
Sy raepten fteenen op, en ftonden na fijn leven:
Tot datfe, op 't Paefch-feeft, hem, om macht en leer beroemt,
Door fynodael befluyt, van *Kayfas* verdoemt,
Verraên van *Iudas*, om 't genot van filverlingen,
Door *Salems* landvooghd, by de moordenaers ophingen.
De galgen-berg het bloed des Salighmaeckers fwelght:
Dies *Titus* ftad en kerck, ten gronde toe verdelght.
Doen fpotte 't heydendom, met hun die God befpotten,
En onder het belegh fich fpliffen, in twee rotten:
Dan wederom in twee, al d'yvraers voor de wet:
Een gouden tytel, foo die niet en waer befmet,
Met kerreckfchennis, doen vaft daeghlijcx dol en dwafer,
d'Een, onder de banier van blaefbalg *Eleafer*,
Met fteenbufch en met fchicht befchoot d'omringde ftad,
En bruyckte 's tempels tin, tot haere ftorrem-kat.
Sy felve branden 't graen: en hoe fou *d'Arend* wijcken?
De woende tempel fchaft hem lecker aes van lijcken:
De marckt een kerck-hof word: de ftraten een woeftijn:
Op dat, in doodfe plaets, den uyl min fchuw moght fijn.
De Chriften nu verlicht, door 's Euangeli's klaerheyd,
De Godheyd over al aenbid, in geeft en waerheyd.
De fchaduw wijckt de fon. Het heylige is gefteurt:
Wiens voorhang al voor heen was midden doorgefcheurt,
Doen ons aertfpriefter, na 't verloop van *Arons* uuren:
Sijn afgepijnden geeft, door vloeyende quetfuuren,
In 's vaders handen gaf: om opgeweckt, weerom

113 *Borffen: bors* is fynoniem met „beer." Zie KIL. *in v.*
126,127 De verdeeldheden der Joden onder Johannes, Simon Zelotes en Eleazar, vóór en tijdens het beleg van Jeruzalem door Titus, leze men by JOZEFUS in zijn *Joodfche Gefchiedenisfen.*
132 *d'Arend:* de Romeinfche adelaar.

Aen Godes rechterhand, ſijn eenwigh prieſterdom,
Als een *Melchiſedech*, in't hemelſch koor, t'aenvaerden:
Als hoofd van ſijn gemeente, in hemel, en op aerden.
Schep moed, belade ſiel, de gramſchap Gods word koel:
En vol betrouwens, kruyp voor dien genade-ſtoel.
Swijght, hutte des beſcheyds, oraklen, en Sibyllen,
Synoden, en Rabbijns: in nood en kerck-geſchillen,
Blijft Chriſtus 's menſchen trooſt, die niemands recht verkort.
Wat Prieſter, wat Profeet was oyt ſoo overſtort
Met gaven van den geeſt? wijck, ſchriftgeleerde ſotheyd:
Lichaemlijck woont in hem de volheyd aller Godheyd.
Waeck op dan, Burgery van't nieu Ieruſalem:
Gehoorſaemt 't woord des ſoons, vereert door 's vaders ſtem:
Aenbid hem, die u, door ſijn ſalving, kan verſtercken:
Vergaep u niet te ſeer, aen prael van ſichtbre Kercken.
De Chriſtelijcke ſchaer, door Goddelijck bevel,
Aen onderlingen plicht verbonden evenwel,
Heeft, na gelegentheyd van vrye of ſlaeſſche tijden,
Gepooght des Heeren naem eenſtemmigh te belijden:
En God in ſchuur of huys of tempel aengebeên:
En door gemeenſchap ſich geſmolten onder een.
O redelijcke dienſt, wie weygert aen te bidden,
Daer *Ieſus*, als een duyf, van boven daelt, in't midden:
Dan die van God veraerd, van ydelheyd verſaed,
Als 't vee, het oogh om laegh, en niet ten hemel ſlaet?
Wat oprecht Chriſten ſou dien ſegen willen derven,
Om boeten, ballingſchap, om raſp-huys, en om ſterven?
Den goeden God ſij lof, en Amſtels wijſen Raed:
Dat den verdruckten nu dees tempel open ſtaet:
Dat Chriſte ſielen noch, om Chriſtlijck te vergaren,
Nocht ſchat nocht yver, aen dien tempel-bou, beſparen,
Maer redden ſich, door ſmaed, en allerhande kruys.
Bewaeck, o *Iakobs God*, bewaeck dit bede-huys:
Wilt, met uw vleuglen, dees vergadering bedecken,
En op haer ſuchten een Naſſauſchen Heyland wecken:
Die op ſijn ſchouders tors de poort van Loeveſteyn,
En om-voer, in triomf, dien norſſen kaſteleyn:

149 *Hutte des beſcheyds:* In de latere Bybelvertaling „arke der getuigenis."

166 *Als een duyf:* by verzien is in de zinſpeling het neerdalen *als een duif* aan *Jezus* toegekend. De duif, het beeld des *Heiligen Geestes*, daalde, volgends 't Bybelſche verhaal, *op* Jezus.

170 *Om boeten, ballingſchap, om raſp-huys:* deze regel ſlaat op de vervolgingen, den Remonſtranten aangedaan, toen de toehoorders boeten moesten geven, de Predikanten gebannen werden en, hun ban overtredende, in 't rasphuis werden geſloten, gelijk te Amſterdam met Greve en Prince en te Haarlem met Vezekius geheurde.

179 *De poort van Loeveſteyn:* te dier tijd zaten aldaar nog zeven Remonſtrantſche Predikanten gevangen. In dit vs. is een zinſpeling op den Israëlietiſchen Simſon, die de poort van Gaza wegdroeg. Zie *Rigteren* XVI: 3.

180 *Dien norſſen kaſteleyn:* ik geloof niet dat V. het bepaald op den „kastelein *pro tempore*" geladen had; maar, in hem, op „alle cipiers der heerſchende party."

Op datwe u loven, en gedrooght van alle tranen,
De machten eeren, als geloovige onderdanen:
Die door Godsaligheyd, en vryheyd van't gemoed,
Dit aerdsche rijck versmaên, op hoop van't eeuwigh goed.

Psalm 118.

Dat is van den Heere geschied, en het is een wonder voor onsen oogen.

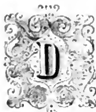
OP

DEN BOU

VAN DEN

CHRISTEN TEMPEL

T'AMSTELREDAM.

DE schaer, die niemand doemt, als dien Gods Woord affondert;
En streckt een pylaer, aen 't bouvalligh Christendom,
Die eeuwigh werd geboeyt, vermoort, verdoemt, geplondert,
En 't opgeleyde kruys geduldigh droeg alom:
Dees veylge famel-plaets verworf ten lange letten.
Bewaer, o Heer, bewaer d'onnoosle lamren koy:
Bescherm oock *d'Overheyd* van d'Amsterdamsche vesten,
Dat nimmer wrevel-geest haer wijsen raed verstroy:
Op dat wy heylighlijck, en met een goed geweten,
U, na uw heyligh woord, aenbidden onbelet,
En onsen wandel soo, na uw geboden, meten,
Dat wy den berg des heyls beklimmen, sonder smet.
Verganck'lijck is de stof van desen tabernakel:
Dies heffen wy ons hart na 's hemels hooge Kerck:
Van waer een stem ons wees op Christus, Gods orakel:
Wiens kracht in ons voltoy sijn aengevangen werck.

1 *Die niemand doemt, als dien Gods Woord affondert:* d. i. „die niemand veroordeelt, of bant, dan die werkelijk door Gods Woord verklaard wordt onder de veroordeeling te liggen." Zeer goed! maar de Kontra-Remonstranten beweerden wel degelijk, dat zy die door hen veroordeeld werden, ook door Gods Woord werden veroordeeld; — en zoo is 't altijd geweest.

2 *En streckt:* lees: „en *die* strekt."

3 *Die eeuwigh: eeuwig* staat hier voor „gedurig"; de *schaar* der Remonstranten was eerst sedert *elf* jaar vervolgd geworden, en de eeuwigheid was dus betrekkelijk.

OP

'T AFBEELDSEL

DER SELVER TEMPEL.

De heyligheyd hing noyt in kostelijcke stof;
Al was de Tempel gants van louter goud gegoten.
Gesmeed van diamant. wie anders denckt, is grof.
Ook werd de Godheyd in Kappel noch Kerck besloten:
Sy straelt in't heyligh hart: waer dat is, daer is God.
't Eenkennigh By-geloof wil poppen met de sinnen,
En soeckt hem in't gevaer, en schelt de wijsheyd sot.
Wie God sluyt buyten 't hart, die sluyt den Afgod binnen.

3 *Gesmeed van diamant:* dit zal hier waarschijnlijk moeten beteekenen: „met diamant samengehecht"; in geen geval is de uitdrukking van een tempel, die *gegoten* is van *goud* en — of waarvan 't goud is — *gesmeed* van *diamant*, gelukkig of klaar te noemen. Of wellicht heeft V. 't in den zin van „bewerkt" *fabricatum* (van *faber*) gedacht. Men denke ook aan *gesmijde* „een juweelenkastjen." *Wie anders denckt, is grof: grof* staat hier voor „onbeschaafd, dom"; doch mede om 't rijm.

6 *Poppen met de sinnen:* „de zinnen door uiterlijke vertooning streelen."

7 Onduidelijke regel: de zin schijnt te wezen: „'t Bygeloof zoekt God (alleen) in tijd van nood en bespot hen die wijzer zijn."

8 Deze regel is alleen meer waard dan 't geheele gedicht, met de beide voorafgaande op den hoop toe.

De Wethonderschap bliefde echter, evenmin als by een andere gelegenheid de Heer van Schagen, van den haar toegezwaaiden lof gediend. Zy wilde niet, dat men met haar goedheid pronken zoû, terwijl men in andere steden den Remonstranten nog lastig viel. Het stond altijd te vreezen, dat men op een oogenblik dat er nog geärbeid werd om de Staten tot een gestreng handhaven der plakkaten aan te zetten, de gunst, door haar oogluikend aan de Remonstranten betoond, als een honend uittarten der Hooge Landsregeering zoû aanmerken, en zy deed alzoo niet alleen de prent en 't gedicht ophalen, maar zelfs de koperen plaat op 't Stadhuis brengen, alwaar ze eenige jaren liggen bleef, tot men die, na 't meer algemeen veld winnen eener gematigde denkwijze, den eigenaar, den Boekverkooper Abraham de Wees, liet volgen.

In de maand September van dit jaar was Frederik Hendrik, van 't leger terugkomende, door Amsterdam getrokken en verwacht geweest op 't slot te Muiden, waar Hooft niet weinig toebereidselen gemaakt had, om zijn doorluchtigen bezoeker op een waardige wijze te onthalen. Onderscheidene brieven van hem en meer bepaaldelijk twee daarvan behelzen daaromtrent belangrijke byzonderheden [1]), en uit die beiden — 29 en

1) Zie daaromtrent ook: *Merkw. Kasteelen:* 't slot te Muiden.

30 Aug. aan Baeck geſchreven — blijkt, dat de Drosſaart te dier gelegenheid ook Vondels medewerking had ingeroepen. Wy lezen althands in den eerſten brief: „Wat ik aan Vondelen ſchrijf, kan UE. by den ingeſlooten zien, denzelven daarnaa ſluiten, en hem behandigen, blijvende Gode bevolen, enz."; en in den tweeden: „Vondelen heeft my geantwoordt. Ik zal hem zelf dienen te ſpreeken."— Ongelukkig was de Prins te veel overhaast, en kwam niet te Muiden, zoodat Hooft met zijn beſtellingen, en Vondel met zijn gedicht — geſteld dat hy er een vervaardigde — bleven zitten.

In een anderen brief, in 't zelfde jaar door Hooft aan Baeck geſchreven, drukt hy zich aldus uit: „Doctor Koſter plaght Amſterdam een modderpraam te noemen, omdat het rondom in moeren leit. Roemer zaliger zeid' er tegens, dat de natuur voor zijne vailigheit gezorght had, had zy zijn wellustigheit vergeten."— Anders luidden de beſchrijvingen, welke Vondel van de ſtad gaf.

OP

AMSTELREDAM.

Aen d' Aemſtel, en aen 't Y, daer doet ſich heerlijck ope
Sy die, als Keyſerin, de kroon draeght van Europe,
Amſtelredam, die 't hoofd verheft aen 's hemels as,
En ſchiet, op Plutoos borſt, haer wortels door 't moeraſch.

1 *Daer doet ſich heerlijck ope:* zoowel HUYDECOPER in zijn *Proeve*, III, 358, volgg., als VAN LELYVELD aldaar, halen talrijke voorbeelden aan, dat Vondel *op* en *open* willekeurig en, naar dat maat, rijm of welluidendheid zulks vorderen, door elkander gebruikt. Intusſchen die verwisſeling is niet eigen aan Vondel en zijn eeuw alleen, maar heeft nog dagelijks plaats; immers zeggen wy evenzeer *opſtaan* voor *openſtaan*, *opmaken* voor *openmaken*, en beiden *opſcheuren* en *openſcheuren*, *opkrabben* en *openkrabben* enz. De voorbeelden, in de *Proeve* aangehaald, zoû ik met honderden kunnen vermeerderen; doch ik wil my vergenoegen met tegenover het hier ter plaatſe voorkomende er een ander te ſtellen, waarin *op* of *open* insgelijks met *doen* is ſamengeſteld, en wel het gezegde van Diederik van Haerlem in den „Gysbrecht", II Bedr. 2e T., tegen den Portier:

Doe *vry* op *en vrees niet*,

en zulks om te doen opmerken, dat in beide gevallen Vondel het byw. juist omgekeerd bezigt als wy thands zouden doen. 't Zij echter verre, dat wy de uitdrukking, zoo als zy in dit fraaie gedicht voorkomt, zouden afkeuren. In tegendeel geeft zy volkomen het denkbeeld terug van een ſtadsgezicht, een panorama, dat zich voor den toeſchouwer *openſluit;* en ſtond hier *ſluit* voor *doet*, dan zoû by geen ſterveling zelfs de minſte twijfel over de juistheid der uitdrukking oprijzen.

2 *Als Keyſerin;* zinſpelende op de Keizerskroon boven 't ſtadswapen.

4 *En ſchiet, op Plutoos borſt, haer wortels door 't moeraſch: op Plutoos borst* ſtaat hier cierlijk voor „tot in de benedenwaereld, in den ondergrond," en de uitdrukking is met opzicht tot Amſterdam volkomen waar. Immers, terwijl andere ſteden op den bodem en dus boven den groud gebouwd zijn, ſtaat Amſterdam in een moeras en rust op palen, die door veen, klei, water en aarde heen gedreven zijn, en hoog dichterlijk hier met wortels vergeleken worden, geſchoten tot op de borst van den onderaardſchen God. Wie nu alle mythologie uit de dichtkunst verbannen wil, beproeve eens een ander woord in de plaats van *Pluto* te bezigen; en ik vrees dat de heerlijke regel van Vondel onder die verandering mat en prozaisch zal worden, in ſtede van cierlijk en verheven, als die thands is.

Wat waetren worden niet befchaduwt van haer feylen?
Op welcke marckten gaet fy niet haer waren veylen?
Wat volcken fietfe niet befchijnen van de maen;
Sy die felf wetten ftelt den ganfchen Oceaen?
Sy breyt haer vleugels uyt, door aenwas veler fielen,
En fleept de weereld in, met overlade kielen.
Welvaren blijft haer erf, foo lang de Priefterfchap
Den Raed niet overheert, en blindhockt door de kap.

5 *Befchaduwt van haer feylen:* wederom echt dichterlijk gedacht en uitgedrukt. Vergelijk hier: *Zeetriomf der vrye Nederlanden*, vs. 13:
Noyt befchaduwt *Xerxes 't water*
Met foo ftout een overmoed —
en het *Bruiloftsdicht van de Witt* vs. 86:
Soo wijd als Bickers vlagh den grooten Oceaen
Befchaduwde.

8 *Sy die felf wetten ftelt den ganfchen Oceaen.* Vergelijk: *Aen G. Schaep*, vs. 44:
Sy fal den ganfchen Oceaen
Doen luyftren na heur wet.

9 *Sy breyt haer vleugels uyt:* dit ziet op de vergrooting of uitbreiding der ftad.
Door aenwas: „ten gevolge van den aanwas."

10 *En fleept de weereld in* voor „de koopmanfchappen, de waren der geheele waereld." Vergel *Bruiloft J. de Witt*, vs. 87:
Met rijck geladen fchepen,
Die 's weerelds *gouden oeghft in Hollands boefem* flepen.

11 *De Priefterfchap:* „de Predikanten."

12 *Blindhockt door de kap:* „de (priesterlijke) kap den Raad als over de oogen haalt."

Later werd dit gedicht door Vondel uitgegeven met verandering van de beide eerfte en de beide flotregels. Min krachtig echter van uitdrukking en min dichterlijk, naar mijn inzien. Men oordeele:

Het Y en d'Aemftel voên de hoofdftad van Europe
Gekroont tot Keyferin; des nabuurs fteun, en hope;
Amftelredam, die 't hoofd verheft aen 's hemels as,
En fchiet, op Plutoos borft, haer wortels door moerafch.
Wat waetren worden niet befchaduwt van haer feylen?
Op welcke merckten gaet fy niet haer waren veylen?
Wat volcken fietfe niet befchijnen van de maen;
Sy die felf wetten ftelt den ganfchen Oceaen?
Sy breyt haer vleugels uyt door aenwas veler fielen,
En fleept de weereld in met overlade kielen.
De welvaert ftut haer' Staet, foo lang d'aenfienlijckheyd
Des Raeds gewetens dwangk fijn' boofen wil ontfeyt.

1 *Het Y en d'Aemftel voên:* het denkbeeld is: „onderhouden hare welvaart, door de fchepen, welke zy aanvoeren."
De hoofdftad van Europe: „de voornaamfte ftad van Europa."

11 *De welvaert ftut haer' Staet:* deze halfregel is althands minder welluidend dan die V. eerst gemaakt had.

11,12 *D' aenfienlijckheyd Des Raeds*, voor de *Raad zelf*, is gewrongen: de oorfpronkelijke regels waren meer vlak en fiksch in Vondels echten trant.

OP

AMSTERDAM.

DE STAD SPREECKT:

VRAEGHT yemand, wat my maeckt de beurs van Chrif-tenrijck?
Waerom de Hanfefteên my als haer' fpeelnoot fetten?
Waerom ick Zeegodin de vlagh voor niemand ftrijck?
En op- en ondergang gehoorfaemt mijne wetten?
Aenfchou de KROON, daer ik mijn' vlechten meê vercier:
En hoe mijn' kruyn, recht op, de ftarren gaet doordringen.
Ick fwets, als andren, niet van harffeloos laurier:
'k Geef rede en klaer befcheed van onverzierde dingen.
Het reuckloos Vlaendren hielt fijn' eygen Graef gevaên:
Onnoofle fprengklen bloeds de Brughfche ftraet befmetten:
Dies fchoot de vader, heet van wraeck, het harnas aen:
Self Fredrick draeft in't veld om fijnen foon t'ontfetten.
De ftanderds worden vlugh: de hoef doorwroet het ftof.
O groote ftad van Brugh nu fal 't uw welvaert gelden:
De haven word geftopt: de koopman neemt verlof.
Doen erfde ick Amfterdam de gunft des hooghgemelden.
Mijn trouheyd is den Vorft gebleecken menighwerf;
't Sij dat hy vry was, of in vangenis moft treuren:
Wefhalve, op dat het ftreck' tot Bruggelings bederf,
My word bevolen 't hoofd te water uyt te beuren.
De Koning kroont mijn' pruyck, met heyligh diamant,
En fpreeckt: 'K MAECK U VOOGHDES, TE WATER EN TE LAND.

Gefchreven en uitgegeven gedurende het Burgemeefterfchap van
JAKOB DE GRAEF,
DIEDRICK BAS,
ANTONI OETGENS,
ANDRIES BICKER.

Uyt P. Scriverius Latijn vertaeld.

1 Anno 1370 in de handveft van Woldemaer den darden, Koning van Denemarken, en in de Straalfontfche overdraght. *Aant. d. O. U.*
9 *Sijn' eygen Graef:* Maximiliaen van Ooftenrijck, Roomfch Koning. *Aant. d. O. U.*
12 *Fredrick:* Keyfer Frederick de darde, Anno 1488. *Aant. d. O. U.*
22 Koning Maximiliaen vereert Amfterdam met de Keyferlijcke Kroon, in 't jaar 1489. den xj. van Sprockelmaend. *Aant. d. O. U.*

Ter afwisfeling bied ik, na dit deftige gedicht, den lezer een paar onbeduidende grollen aan, omtrent dezen zelfden tijd vervaardigd.

Het eerfte was gericht tot Gerard van Broeckhuyfen, hoedemaker van beroep, later klerk ter Sekretarie te Amfterdam, en vader van den beroemden Johan van Broeckhuyfen.

DE WAERDIGHEYD VAN DEN BROECK.

Broeckjen houd uw broeck op geld;
Want ons' Mopfus heeft gefpelt,
Datter noch eens feven wijven
Om een broeckjen fullen kijven.

2 *Ons' Mopfus:* wie met dezen *Mopfus* gemeend wordt heb ik niet kunnen vinden. De zin van 't vaersjen is: „hoû uw waar op prijs; want er is voorfpeld, dat eens nog zeven vrouwen zullen dingen naar de eer van de uwe te worden, even als zeven fteden over Homerus hebben getwist."

Over het tweede zoû ik een zeer uitgebreid vertoog kunnen fchrijven, en daarin bewijzen, dat het zinfpeelt op des dichters zoon, Joost, die een zeer onbeduidend wezen was — als wy later zien zullen uit onderfcheiden voorbeelden — en op het vergeefs zoeken van dien knaap naar een vrijfter die van hem gediend bliefde: — of wel, dat hier Vondel zich zelven voorftelt overal in den ftrijd der leeringen naar licht zoekende, en in geen der hem bekende vormen van eerdienst eenige gerustheid of zekerheid vindende voor zijn geflingerd hart; ik wil echter maar aan den lezer overlaten te zeggen wat hy er van denkt.

OP JOOST.

Siet onfe Jooft
Die foeckt, maer vind geen trooft.

Van meer ernftigen aart was een gedicht, hetwelk hy omtrent dezen tijd opdroeg aan Diederik Matham. Deze was de zoon van den beroem-

den plaatſnijder Jacobus Matham, en muntte zelf in die kunst uit, vooral in het maken van portretten. De moeder van Matham den vader was getrouwd geweest met den vermaarden Hendrik Goltzius. Op dezen vervaardigde Vondel nu een grafſchrift:

DE SERCK

VAN

HENRICK GOLTSIUS.

AEN

DIEDRICK MATHAM.

IE helptme nu een Grafſtê bouwen,
En kunſtigh op het marmer houwen
Uw Grootvaêrs heerlijckheyd en kunſt,
Die na ſich treckt een yeders gunſt,
Ja teffens oogh en hart der Grooten
Uyt hun doorluchte en hooge ſlooten.
Het doet van verre d'Afgunſt wee
Dat Bayervorſt en Borromé,
Ten roem van Henricks duym en vingeren,
Medalje en goude ketens ſlingeren
Om ſijnen hals. Sy knaeght uyt ſpijt
Des Helds graefyſer, pen, en krijt,
En ſiet, vol drucks (hoe kan het erger?)
In eene ſchael den Nurenberger,

GOLTSIUS. Hy was in 't jaar 1558 te Mulbracht in 't land van Gulik geboren en had zich, van kindsbeen af, zonder hulp of te-recht-wijzing, geöefend in het teekenen, glasſchilderen, etſen en graveeren. Eenige zijner jeugdige proeven waren onder de oogen gekomen van Coornhert, die, hoe gebrekkig zy ook waren, er een gelukkigen aanleg in zag, en daarom den vader van den jongeling aanraadde, dezen naar Haarlem te zenden, om er zich, onder zijn leiding en die van Filip Galle, tot de kunst bekwaam te maken: gelijk dan ook gebeurde. Een ſlepende ziekte, die hand over hand toenam en naar geen geneesmiddelen luisterde, deed Goltzius, die zich intusſchen reeds naam verworven had, het beſluit opvatten om een verandering van lucht te beproeven, en zoo reisde hy in 1590 over Duitschland naar Italië, achtervolgends Venetiën, Milaan, Bologna en Florence bezoekende. In 't volgende jaar bereikte hy Rome, deed een uitſtapjen naar Napels, en keerde, na verloop van eenigen tijd, herſteld weder terug te Haarlem, waar hy in 1617 overleed. Hy had op de reis nog grootere vorderingen in de kunst gemaakt, en was overal met lof en eer ontfangen geworden.

8 *Bayervorſt en Borromé:* Willem V, Keurvorst van Beyeren, en de Kardinaal Karel Borromeüs, die beiden den grooten plaatſnijder met gunstbewijzen en eereblijken overlaadden.

14 *Den Nurenberger:* Albert Durer, die van *Neurenberg* geboortig was, en wiens manier de *Gulikker* Goltzius meermalen op eene 't oog bedriegende wijze wist na te bootſen.

En Gulicker, voor haer gesicht,
Gelijck staen, en in evenwight,
Sy moet gedwongen hier bekennen
Hoe twee in't kunstperck t'samen rennen
Na eenen palm, al even stout.
Sy leest'er elders: Eer voor goud,
En siet, om print op print verbolgen,
Hem d'Italjaensche geesten volgen,
En Lukas steken na de kroon;
Het sij men 't Vrouweleven toon',
Of haer den bitt'ren Kruysgangk wijse
Tot daer 't begraven licht verrijse,
En sy, verbijstert van gelaet,
Verbaesder dan de grafwacht staet,
Vermids geen' serck de Fenicxstucken
Van Goltsius kan onderdrucken.
O opperteeckenaer, o Licht
Van uwen tijd! ghy heelt en sticht
Het scheemrende oogh der Christe Leken
Met levendige verwe en streken.
Uw heyligh yser en uw' hand
Breeckt harten, hard als diamant.
Wy voelen hoe Gods dorens pramen,
Oock d'ope wonde en diepe stramen
Van speere en spijcker, en de roên,
Gesleten op der menschen Zoen
En sijn' onnoosle borst en ribbe.
Geen mensch vergold u Kruys en Kribbe,
Soo rijckelijck en net gesneên,
Gesielt in koper, hier beneên;
Maer d'Allerhooghste self, daer boven.
Nu sietghe God niet meer verschoven
In eenen stal, maer in een' glans.
Sijn' moeder eert u met een' krans,
De selve, die haer' Nicht gemoete,
En hoorde des Aertsengels groete
In uwe plaet, ontfangt geen' eer
Of haere vrucht beloontse weêr
Tienduyzendvoud in't ander leven.
Soo word uw' Kunst in't end verheven.

22 *d'Italjaensche geesten volgen:* de „Boodschap aan Maria" van Goltzius is in den stijl van Rafaël, de „Heilige Maagd, Elizabeth bezoekende", in dien van Mazzuola.
23 *Lukas:* Lukas van Leyden, wiens manier Goltzius o. a. in de print van de „Wijzen uit het Oosten" navolgde. De overige regels in dit gedicht zinspelen allen op bekende platen van den grooten meester.
40 *Zoen:* niet om 't rijm voor *zoon;* maar de Dichter beschouwt Kristus als 't *zoenoffer* voor 't zondig menschengeslacht.

Tot de vrienden en kunstbroeders van Diederik Matham behoorde ook Hendrik Bloemaert, een der vier zonen van den beroemden Abraham Bloemaert, en die allen, als deze, voor de kunst werden opgeleid. Frederik, omtrent 1600 geboren, werd een bekwaam graveur, en bracht onder anderen het Teekenboek zijns vaders in plaat; Adriaan werd een goed historie- en portretſchilder; en Kornelis, de jongſte, die in 1603 geboren was en in 1680 te Rome overleed, werd een der vermaardſte plaatſnijders van zijn tijd. Hendrik, de oudſte, ſchilderde portretten; doch ſchijnt daarin ſlechts matig te zijn geſlaagd. Hy maakte ook vaerzen; die echter even vergeten zijn geraakt als zijn portretten. Zijn vertaling van Guarini's „Pastor fide" moet echter niet geheel zonder verdienſten zijn geweest, zoo wy eenige waarde mogen hechten aan de volgende getuigenisſen, ons door Vondel gegeven:

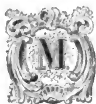
OP

DEN GETROUWEN HERDER

VAN

HENRICK BLOEMAERT,

DOORLUCHTIGH SCHILDER EN POEET.

AGH men hem niet BLOEMAERT noemen,
Die twee kunſten, als twee bloemen,
Minnelijck te ſamen paert,
En uyt beyde honigh gaert,
Die de biën komen ſtelen,
Waer dees' vloeyt uyt ſijn' penſeelen
En ſijn' penne? ô leckerny!
Puyck van Schilderpoëzy!
Riep ick daedlijck, doen ſijn' dichten
Mijn gemoed aen hem verplichten,
Die met ſijn' Latijnſche tong
Liefelijck als Naſo ſong.
Nu verlang ick dat mijn' ooren
Den Getrouwen Herder hooren,
Die gewilligh ſterven wil
Voor de ſuyvere Amaril.
Jongkheyd, laet Tuſkanen varen:
BLOEMAERT leert in luttel blaren

U in Duytſch het Herderſpel.
Wet uw breyn, en luyſter ſnel
Hoe hy d'eene ſpraeck in d'ander
Kan vergieten, ſoet en ſchrander,
Dat de koelſte ſich vergeet
Aen Guarijn, in't Neerduytſch kleed.

Niet veel meer bekend dan Hendrik Bloemaert als kunſtenaar is Peter Serwouters. Volgends Immerzeel zoû hy omſtreeks het jaar 1574 te Antwerpen geboren zijn en aldaar in 't begin der zeventiende eeuw eenigen roem hebben verworven als graveur. Wellicht was het zijne geboorteplaats, die er aanleiding toe had gegeven dat Vondel hem bezong. 't Zoû my evenwel niet vreemd voorkomen, dat Vondel ten opzichte van de verdienſten van Serwouters misleid ware geweest. Hy maakte wel eens meer lofvaerzen op min waardige voorwerpen, en wanneer men hem dan daarover berispte, was zijn verontſchuldiging, dat hy door de aanbeveling van anderen in wie hy vertrouwen ſtelde, was misleid geworden. Of misſchien hebben wy hier een onregelmatigheid in de ſpelling van den naam, te dier tijde niets ongewoons, aan te nemen, en is die P. Serwouters niemand anders dan de ons bekende P. Serwout, aan wiens ſtift wy de keurige tytelplaat, voor de eerſte uitgaaf van Vondels Gulden Winckel prijkende, te danken hebben (zie D. I, Nal. en Aantt. blz. 32) en is dat zoo, dan is Vondels bekendheid met hem zeer verklaarbaar, en dan verdient ook de kunſtenaar den hem toegezwaaiden lof ten volle.

OP
DEN KUNSTRIJCKEN
PETER SERWOUTERS.

SERWOUTERS, edel door der oudren ſchild en wapen,
Noch eedler door ſijn' deughd, verdiende een yeders gunſt.
Sijn kopren beeldewerck, en penneteeckenkunſt,
Getuygen levend van den geeſt, hem ingeſchapen.
De menſch blijft nimmer hier in eenen ſelven ſtaet:
Nocht is 'er yet dat blijft en nimmermeer vergaet.

Of zekere J. Serwouters, van wien onderſcheiden vrij goede vaerzen voorkomen in de „Hollandſche Parnas" [1]) van de familie des Antwerpſchen plaatſnijders geweest zij, durf ik niet beſliſſen.

Ik gewaag daar van „Parnas". Verdiend is de lof, welken hy in het volgende gedicht gefchonken heeft aan dien van Bokkalijn.

1) Amfterdam, by Jacob Lescalje, 1660.

OP

TRAJAEN BOKKALIJN'S

KUNDTSCHAPPEN VAN PARNAS.

STIMULOS SUB PECTORE VERTIT APOLLO.

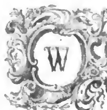
IEN 't luft orakels uyt Apolloos mond te hooren,
Begeef fich op PARNAS, daer geen leergierige ooren
Vergeefs beluyfteren de leffen en den raed
Des Gods, die elck berecht na fijnen eyfch en ftaet.
Wie in de weereld wil verkeeren, vranck en veyligh,
En leeren ommegaen met heyligh en onheyligh,
In't hof, en op de merckt, vind hier het onderwijs,
Den Leydfman, die hem leyd voor een' geringen prijs.
Het valt gemacklijck, wat een ander heeft begrepen,
Sich t'eygenen. 't Vernuft, dat dom is, word gellepen
Op defen wetfteen. Welck een heldre fonnefchijn
Verlichte Italien, foo ras als BOKKALIJN
Te voorfchijn quam! elck ftond verbaeft en opgetogen,
En fagh de werrelt aen, maer heel met andere oogen,
Dan oyt voorheenen. O het leeren is een ftut,
En yeder even na, doch niet al even nut.
De befte meefter heeft den minderen afgekeecken.
Maer hier komt BOKKALIJN: ick bid u, hoor hem fpreecken.

TRAJAEN BOKKALIJN. Trajanus Boccalini was van Rome geboortig en zoon van een bouwmeester. Hy begaf zich vroegtijdig aan 't dichten, en werd in onderfcheiden Akademiën aangenomen. Zijn *Raguagli di Parnaso*, welk werk in 't begin der Eeuw uitkwam, werd met veel toejuiching ontfangen; doch zijn latere gefchriften, inzonderheid tegen de Spaanfche heerfchappy in Italiën gericht, veroorzaakten hem vele vervolgingen.

Wy moeten, zij het onzes ondanks, tot de kerkelijke twisten terugkeeren. Had de Regeering van Amfterdam zich zonder veel moeite van Smout en Cloppenburg kunnen ontflaan, niet zoo gemakkelijk zoû zy

zich maatregelen van gelijken aart tegen Trigland veroorloofd hebben. Deze toch was niet alleen rechtzinnig in de leer, ſtandvastig in zijn yver, maar ook gematigd en mild in zijn taal, voorzichtig in zijn doen en handelen. Vandaar dat hy, hoezeer een warm voorſtander van de zaak der Calvinisten, echter in der tijd de hardheid van Bogerman had afgekeurd, en zich aan de meer gematigden aangeſloten; vandaar dat hy, hoezeer een gezworen vijand van Oldenbarneveld, en van allen die in dezes gevoelen omtrent de onafhankelijkheid van Kerk en Staat deelden, by duurzamen tegenſtand van de Regenten, toch gedurende vier-en-twintig jaar zijn ambt en invloed wist te handhaven. Beurtelings ſcherp en bijtend, of liefderijk en welwillend, wist hy zich even goed door zijne vyanden te doen ontzien, als onverſchilligen tot zich te lokken; en wel wist hy te zorgen, nimmer tegen den vorm te zondigen, en daardoor geen aanleiding tot wezenlijke grieven te geven. Geen wonder dus, dat de geestelijke en waereldſche voorſtanders der Orthodoxie hem als den ſtevigſten pyler hunner party eerbiedigden, terwijl hunne tegenſtanders geen wapen ongebruikt lieten, dat hem treffen kon. Daaronder was er een, 't welk men, geöorloofd of niet, begreep tegen hem te kunnen voeren. Het praatjen, dat hy de Synodus-bokalen niet minder dan de Synodus-artikelen beminde, was rondgeſtrooid; zijn blozende kleur, die hem den naam van „'t kalkoenſche haentjen" had doen verwerven, verſterkte het gerucht; en de brouwer Pieter Evertz, in 't Haentjen, had ſtaande gehouden, hem „op ſtroobiezen" te hebben zien gaan (met welke beſchuldiging men later 't plunderen van des brouwers woning door het gepeupel in verband heeft gebracht). Dat een en ander was genoeg om het vertelſel ingang te doen vinden, of althands om aan de vyanden van Trigland gelegenheid te geven, hem, by gebreke van andere punten van beſchuldiging, voor een volſlagen dronkaart te laten doorgaan. De heftigheid, waarmede hy in der tijd de uitzetting van Smout had opgenomen, en de moeite, welke hy zich thands gaf om de Regeering tot intrekking van haar beſluit te dwingen, gaven Vondel aanleiding om hem ten toon te ſtellen in het navolgende, vrij onkieſche, ſchimpdicht:

OP HAEN KALKOEN.

WIE ſagh oyt gecken ſonder bel?
Kalkoentjen is wat rood van vel
En ſuyver geus,
Om dat de Rhijnſe muſkadel
Met al het ſuyver nat
Van't Heydelbergſe vat.
Treckt in ſijn' neus,

Haen Kalkoen: Trigland. Zie D. II, blz. 581, 585 enz.

En daerom buldert hy ſoo fel,
Als Goliath den Reus;
Wy achtent boert, en kinder-ſpel.
By dronck is hy wat beus;
Maer nuchteren wonder geus.

Bachant had gy niet onbeſchaemt,
En 't geen een' Leeraer minſt betaemt,
Ons Burgemeeſters wel geneyght,
Op 't Raedhuys met een' moord gedreyght:
Men had, o droncke plonder-geus,
U met geen' roo kalckoenſche neus
Op 't openbaer tonneel gebraght,
En als een' Schijtvalck uytgelacht.
Gaet heen nu als een huylebalg,
En hangt ons aen uw' ſuylegalg.

13 *Bachant:* de Bachanten waren vrouwen; hier beteekent het woord eenvoudig: „navolger van Bacchus, wijndrinker." Trigland, om zijn kunde en welſprekendheid, vooral ook om zijn invloed by de Landsregeering, als een der wakkerſte ſteunpilaren der Gereformeerde Kerk geëerbiedigd, was voor de nu Staatsgezinde en half-Arminiaanſche Regeering een vrij wat gevaarlijker vyand dan Smout of Cloppenburg. Men kon met hem niet omſpringen gelijk met deze zijn ambtgenooten, en daarom zocht men hem door aantijgingen van dronkenſchap zwart te maken.

15 *Wel geneyght* voor „ten goede geneigd." Of misſchien ook „*well nigh*," „bykans gedreigd."

17 *Plonder-geus:* dit ziet op de plunderingen en baldadigheden door 't graauw in 1627 bedreven, waarvan de predikanten als aanhitſers werden beſchouwd.

19 *Op 't openbaer toneel:* zie Costers „Iſigenia", waarover nader.

OP DENZELFDEN.

HOORT ghy Heeren hoort, ick laet u weten,
't Kalckoenſe Haentjen heeft ſijn wijf geſmeten;
En ſijn' Meyd, die wat ſnar in de beck is,
Sey, Meeſter weetje wel dat onſe Vrou geck is?
Swijght (ſeyde hy) ick volg mijn' ordonnantie,
Om niet ſuſpect te ſijn van tolerantie.

2 *Geſmeten:* „geſlagen."

3 *Snar:* *Snarren* is volg. KIL. *furere, rixare,* en een *ſnarre* „*mulier maledica, rixoſa.*" *Snar in den bek* is dus wat wy zouden noemen „niet op haar mondtjen gevallen."

5,6 De zin is: „ik ſla mijn vrouw, offchoon ik weet, dat zy niet wijs is; omdat men my anders zou betichten van partijdigheid ten opzichte van degenen die my dierbaar zijn."

Tot afwisſeling van al dat kerkelijk gehaspel, wil ik hier een paar bruiloftsvaerzen inlasſchen, omtrent dezen tijd door onzen dichter gezongen. Het eerſte klonk ter eere van Pieter Willemszoon Hooft en

Kornelia de Vries. Wie de bruigom was, en in welke betrekking hy tot den Drosfaart ftond, heb ik nergends vermeld gevonden. Waarfchijnlijk was hy een zoon van Willem Pieterszoon, dien ik op de Regeeringslijsten als Schepen vermeld vind op 't jaar 1592. Het is ook mogelijk, dat hy tot een tak van het geflacht behoord hebbe die zich te Amersfoort onthield, en met welken Vondels familie, als wy later zien zullen, vermaagfchapt werd. Omtrent de bruid kunnen wy, by de algemeenheid van den naam dien zy droeg, zelfs geen gisfing maken. Gelukkig komt het er te minder op aan, hier te weten wie men voor heeft, omdat het gedicht op zich zelf, en afgefcheiden van alle toefpeling op perfonen, allerliefst is, ja een model van een kort bruiloftsvaers.

TROURINGK

VAN

PIETER WILLEMZ. HOOFT

EN

KORNELIA DE VRIES.

EEN dartel wicht met vlammeftoocker,
Met taeyen boogh, en fchichtekoocker,
Heeft Hooft in't hart geraeckt,
En Bruydegom gemaeckt;
Maer 't eerbaer aenfchijn van Korneli,
Daer roode roos en blancke leli
In toonen aen de jeughd
Hoe fchoonheyd voeght by deughd.
Het kuyfche vyer en blakende oogen
Verftreckten fackel, pijl, en bogen:
Die Chriftelijcke gloed
Ontftack fijn vroom gemoed.
De brand hem minnetael deed fpreecken.
Hy viel aen't vleyen en aen't fmeecken:
Geen moeyte was te veel
Om winnen 't hart kafteel.

8 *Voeght*: niet „past", maar „in deze Kornelia zich paart aan —"

11 *Die Chriftelijcke gloed* voor „eerbare, kuifche gloed: een zoodanige, namelijk, die op een wettelijke wijze wil gebluscht worden." Het epitheton *Kristelijke* doet hier intusfchen, in verband met de rest, een zonderlinge uitwerking.

16 *Om winnen*: nog de oude, en anders door Vondel niet langer gebruikte vorm. Zoo ook in 't volgende ftukjen, vs. 54: *om temmen*.

Hier was de kuyfcheyd in belegen.
Sy werd beftormt langs fteyle wegen,
En elcke vryers praet
Had kracht, als een' granaet.
Sy wift geen' raed om 't vyer te leffen,
En vond gevaer door foo veel' breffen;
Noch boodfe tegenweêr,
Uyt hoop niet, maer om d'eer.
Hy badfe: lief, genoegh gevochten,
't Is beft een nut verdragh gevlochten,
En uwe trou verlooft
Aen my, uw wettigh Hooft.
In't end haer boefems vorft' ontdoyde,
En al die fiere moed verftroyde:
Sy trad den held te moet
Behoudens lijf en goed.
Doen faghfe wat de fiel betovert,
En hoe 't geluck haer had verovert,
En onder Hoofts vooghdy
Gehult tot heerfchappy.

17 *Belegen* voor „belegerd," van „beleggen", offchoon de regelmatige vorm van 't deelwoord alsdan „belegd" zoû moeten luiden. Doch Vondel maakte algemeen, als wy vaak gezien hebben, geen onderfcheid tusfchen *liggen* en *leggen*.

19,20 *En elcke vryers praet Had kracht, als een' granaet:* „en elk woord, dat de vrijer tot haar fprak, deed op haar hart dezelfde uitwerking als een granaat, of gloeiende kogel op een vesting."

21 *'t Vyer:* namelijk „dat, 't welk hy in haar hart ontftoken had."

24 *Uyt hoop niet, maer om d'eer:* „niet met het uitzicht van den vyand af te flaan, maar om een eerlijke overgave te kunnen bedingen."

28 *Uw wettigh Hooft:* voor *uw* is te lezen „als". Hy was 't nog niet, maar ftond er na het te worden.

30 *Verftroyde* voor „verftrooide zich," of „werd verftrooid."

32 *Behoudens lijf en goed:* een gewone formule by de overgave, doch waaraan zich de vrijer waarfchijnlijk maar voor zoo veel 't hem goed dacht, gehouden zal hebben.

Nog minder dan van het vorige echtpaar weten wy van Joan Nikolaasz. en A. Simonsz, mede door Vondel ter gelegenheid van hun huwelijk bezongen. Waar noch de bruigom noch de bruid een geflachts- of toenaam bezitten en zy alleen worden aangeduid door den voornaam van hun vader achter den hunnen geplaatst, daar zoû het, by de menigvuldige Nikolaasfen en Sijmens, die Amfterdam op dat tijdftip bezat, niet dan door een byzonder toeval wezen, indien men te weten kwam wie men voor had. Uit het gedicht blijkt, dat Jan Nikolaasz. in krijgsdienst geweest, en kort vóór zijn huwelijk uit Duitschland was terug gekeerd. Het gedicht heeft voor 't overige de verdienfte van zoo duidelijk te zijn, dat ik het onnoodig heb geächt, er een enkele verklarende noot by te voegen.

DE HAVEN,

AEN

JOAN NIKOLAESZ.

EN

ANNA SIMONS.

AL met honigh overgoten,
Heyligh bitter, minnaers deel,
Naulijcx word uw ſoet genoten,
Of het walleght in de keel.
't Heught den blijden Bruygom noch,
Hoe hy 't Jawoord hoorde ſlippen
Met een' ſucht van Annaes lippen,
Sonder erregh of bedrogh:
't Jawoord, 't welck door open ooren
't Hart ſoo graegh en gierigh dronck,
Dat het ſcheen in vreughd te ſmooren.
O hoe ſoet paert jongk by jongk.
Maer trompet en trommelſlagh
Steurt dat vriendelijck vergaren,
En jaeght Anna door de baren,
Daer ſich kuyſcheyd bergen magh:
Daer geen' teere jofferſielen
Schricken voor geſchrey en moord:
Daer als mieren menſchen krielen,
Op den rijcken Aemſtelboord.
Denck hoe is haer lief te moê,
Dat hy dus ſijn lief moet derven,
En verlaten omme ſwerven.
Godlooſe oorloogh, minnaers roê,
Moet ick, ſucht hy, als veel harten,
Oock beſmuren uwen haet?
Blixem, die met duyſend ſmarten
't Heerlijck bloeyend Duytſchland ſlaet.
Moet ick 't koſtelijcxte pand
Door gevaerelijcke vlagen
Uwent halven angſtigh wagen,
Over zee en over ſand?
En mijn' weelde en welluſt miſſen

In het quickste mijner jeughd?
In dees' Noordsche duysternissen,
Daer mijn' son my niet verheught?
Daer de wreede wintertijd
Schent met vloeken al mijn roemen,
Al deef' bruyloftlijcke bloemen,
Die mijn bed sijn toegewijt?
't Bedde, dat me sal gedijen
Tot een doods en droevigh graf.
Om t'ontgaen een eeuwigh lijen
Kies ick tijdelijcke straf.
Maer wat sterf ick sonder nood?
Is de wegh dan opgedolven?
Soeck uw leven door de golven,
Door de paden van de dood.
Naulijcx krijght hy die gedachten,
Of het woedende ongeduld
Scheept hem, sonder af te wachten
Dat de voorwind 't seyldoeck vult.
O hoe krachtigh is de liefd,
Die Leander, niet om temmen,
Na sijn' Hero toe doet swemmen.
Sie hoe 't vlot de vloeden klieft.
O Neptuyn, weest toch genegen
Desen vrijer, dienghe voert.
Streel hem met bedaerden segen,
Die door 't minnen is beroert.
Maer wy tergen eer den God
Aller buijen door het bidden.
's Bruygoms siele drijft in't midden
Van het wilde woeste lot.
Sie die barrening eens woeden
Op het aengevochten sand.
Och de zeeman wenscht om vloeden,
Sonder grond, en vloeckt het land.
Met soo stoot en kraeckt het hout.
't Hart des stuurmans kraeckt met eenen,
Met soo gaet het op een steenen.
Elck is honderd jaren oud.
En de Bruygom, vol ellende,
Stroyt sijn' klaghten in de locht;
Liefste die u voor sijn ende,
Voor sijn' dood eens kussen moght.
Willigh willigh sou ick soo
In dien ruymen plas versincken.

38 *Vloeken*: *Sic* in alle uitgaven. 't Kon echter een drukfout zijn voor *vlocken* (sneeuwvlokken).

Lieſt in enger ſtroom verdrincken.
Bruygoms harten ſterven noô.
't Water magh het leven bluſſen,
Maer geenſins het minnevyer.
Moght ick ſlechs de lieſte kuſſen,
Och ick voer getrooſt van hier.
Venus hoorde 't ſuchten ras,
En, bewogen door het treuren,
Soo begonſe 't ſchip te beuren
Door de barning, door 't gebas
Van die blaeuwe en zeegroen honden,
Die de Noordſche Scylle op hiſt;
Daer veel zielen zijn verſlonden;
Daer de viſſcher lijcken viſcht.
Eurus adem ſpande 't ſeyl,
En de hoop van onſen minner,
Die als vrolijck zeeverwinner
Sagh van verre tot ſijn heyl
Anna op den oever blaken.
Wacker, riep hy, Palinuur,
Stier den ſteven na dat baken,
Na mijn' Noordſtar, na mijn vuur.
Anna, die, van tranen nat,
Docht het meyr heeft hem begraven,
Siet hem landen in de haven
Van onſ' ſegenrijcke ſtad.
An grijpt Jan in bey haer armen.
Jan houd An gegrepen ſtijf,
En ſy drucken vol ontfarmen
Mond aen mond, en lijf aen lijf.
Gal met honigh overgoten,
Heyligh bitter, minnaers deel,
't Suur is al voorheen genoten,
Glij nu lieflijck door de keel.

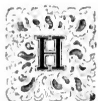
De twist over den ſchutterlijken eed, die welke het afzetten van Smout en Cloppenburg ten gevolge had gehad, die over het recht der Regeering van zitting in den Kerkeraad, en andere meer daarmede in verband ſtaande, waren onder dit alles al hooger en hooger geſtegen, en in 1631 was de verwarring nog vermeerderd, doordien de Synode, deze reis te Enkhuizen vergaderd, lijnrecht party koos tegen de Amſterdamſche Regeering, en de misnoegden ſtijfde in hun verzet. Vondel, niet weinig hierover gebelgd, gaf zijn verontwaardiging wederom lucht in een gedicht, op de oude eindrijmen van de „Vraag der Akademie."

B L I X E M

VAN'T

NOORD-HOLLANDSCHE SYNODE.

M D C X X X I.

ERARCH, van Kuſſen-ſucht beſeten,
Vraeght ſijn' brood-eetende Profeeten:
Of donder-klocken bengels ſijn?
Of oproer preeckt in Engels ſchijn?
Of Heerenwacht by Harders ſielen,
Niet ſtreckt om 't Biſdom te vernielen?
Of Landvooghdy niet was de ſchat
Waerom dat *Smout* in oorlogh trad?
Of Tochtſchuyt, tegens Preeckſtoels reden,
Ons voeren magh in vreemde ſteden?
Of 't Kruyſte-kuſſen, Kruyſkerck ſticht?
Of Seſſi ons den voet niet licht?
En Leecken groflijck ſich verloopen,
Die Klercken aen 's lands Recht verknoopen?
Wat Kardinael ſpitſvondighſt is,

BLIXEM. Men ziet dat dit ſtukjen geheel in dezelfde manier is van de „Vraag der Akademie" en bybehoorende ſtukken.

1 *Hierarch* voor *Hiërarch*, „opperpriester"; hiermede wordt de Voorzitter van de Synode gemeend. *Van Kuſſen-ſucht beſeten:* „ſtrevende naar de plaats der waereldlijke overheden, *die op't kusſen zaten;* trachtende die overheid onder den duim te krijgen. 't Is mede een woordſpeling die wy in meer pamfletten van die dagen aantreffen, en beteekent *heer-arg* of *erg.*"

2 *Brood-eetende Profeeten:* het rijmpjen:

Een profeet
Die brood eet,

werd toen reeds, als nu nog, toegepast op logenachtige profeeten.

3 *Donder-klocken:* klokken, die 't onweer aankondigen (?); de vraag beteekent: „of men het recht niet heeft in de kerk, als door middel van een *klok* of *bengel*, alarm te roepen?"

4 De zin is: „of een oproer, als dat te Amſterdam plaats had, niet wettig mag genoemd worden?"

5,6 De zin is: „of het gezach der Kerkelijken niet te gronde gaat, wanneer de Overheden door haar manſchap de leeraars doen bewaken en zelfs uitleiden?"

9 *Tocht-ſchuyt:* „de ſchuit, die Smout had weggevoerd."

11 *'t Kruyſte-kuſſen:* „het Burgemeesterskusſen," waarop drie kruisſen, het wapen der ſtad, geborduurd waren.
Kruyſkerck: de zin van dezen regel is: „of aan de waereldlijke Overheden het oppergezach over kerkelijke zaken mag worden toegekend?" V. bezigt dit woord om den klankſlag met „kruyſtekusſen", niet in den ſtoffelijken zin van een in kruis-vorm gebouwde kerk, maar in dien van „de kerk of gemeente van Kristus, den gekruiste," of wel in dien van „de kerk onder 't kruis", d. i. „de wederrechtelijk verdrukte."

12 *Seſſi:* „zitting van de Magistraten in den Kerkeraad."

13,14 De zin is: „of het aan leeken (waereldlijke Overheden) niet geoorloofd is, klerken, *clerici*, leeraars, te onderwerpen aan het gemeene lands recht?"

15 *Kardinael:* „Predikant."

En blaeſt allarm, en ſlaet niet mis:
Dien ſullen d' Inquiſiti-heeren
Met een' Synodes-brief vereeren:
Waer mee de Paus van Noorder-land
Het Toorntjen in den afgrond bant:
Dat in ons HEYLIGHDOM dar kijcken,
En *Aron* doet voor *Moſes* ſtrijcken.

Procul, ô procul eſte profani,
Conclamat vates.

Dat is:

De Weerhaen kraeyt, van groot verdriet:
Maeck hier den Burgemeeſter niet.
Of ſijtghe van dit parck niet ſchuw,
Soo krijght de Duyvel maght aen u.
Wegh met die politijcke claus,
Dees' ſtoel is voor den Geuſen Paus,
Dees bancken voor ſijn' amen-vaers:
Niet voor een ongewijden aers.

PERSIVS.

. . . . *Sacer eſt locus, extra*
Meiete.

Dat is:

Die aen't heyligh huys wil piſſen,
Moet ſijn' hoed en vrydom miſſen.

I. v. V.

17 *d' Inquiſiti-heeren*: „de leden van de Synode."

18 *Een Synodes-brief*: „een beſluit van de Synode, tegen het uitzetten van Smout en 't nemen van feeſte."

19 *De Paus van Noorder-land*: de Noord-Holl. Synode, te Enkhuizen vergaderd.

20 *Het Toorntjen*: de Burgemeesters van Amſterdam, wier kamer onder den toren van 't oude ſtadhuis plach te zijn en daarom in de wandeling „het torentjen" werd genoemd.

22 *Aron .... voor Moſes*: dit was de gewone uitdrukking, waaronder in die dagen de verhouding tuſſchen Kerk en Staat verperſoonlijkt werd. Naar aanleiding van de woorden, *Exod.* IV vs. 16, koos Coſter dit motto voor zijn *Iſgenia*: „Moſes, ghy ſult Aarons Godt zijn; Aaron, ghy ſult Moſes mondt zijn."

24 *Maeck hier den Burgemeeſter niet*: „ſpeelt hier — in de Synode — den Burgemeester niet."

29 *Amen-vaers*: „Vaders (leden der Synode), die op alles *ja* en *amen* zeggen."

32 *Sijn hoed*: gewone misgrepen verbeurde men in die dagen met „het opperkleed": hier met den *hoed*, als zinnebeeld der vrijheid.

Maar onder al de hekeldichten, door Vondel in deze jaren uitgegeven, was er niet een dat den kerkelijken meer aanſtoots gaf, dan het *Decretum horribile*, waarin hy onbeſchroomd, en met al den gloed der verontwaardiging tegen de leer der Voorbeſchikking, zoo als hy meende dat zy door de Kontra-Remonſtranten werd voorgeſteld, te velde trok.

DECRETVM HORRIBILE.

GRVWEL DER VERWOESTINGE.

OD *ruckt d'onnoofelheyd van moeders borften af,*
En fmacktje in't eeuwigh vyer. o poel! o open graf!
Waer berg ick my van ftanck! dar dit gedroght fijn' pooten
Noch branden aen Serveet? en hem ten afgrond ftooten,
Als een' Godflafteraer; nadien dit fchendigh boeck
In 'shemels aenfchijn fpuwt dien gruwelijcken vloeck?
Waer ben ick? onder 't Licht der Godgeleerde lampen?
Of onder Lucifer, in't fwarte rijck der dampen?
Is dit het nood-lot van't verkoren wierroock-vat?
Is dit de fiecken-trooft, en Chriftelijcke fchat?
En was die lafter-muyl dus op *Michiel* gebeten?
Of was het om, met eer, fijn' Spaenfe gonde keten,
Die klincklaer fich, door foo veel' roode fchakels, vont,
Te taecken? fou men dan, om piftolette-goud,
Of heldren fonneglans van Franfche lely-kroonen,
Geen Vaderland verraen, en feven Vorften-troonen?
Maer dit verklaert geen text, noch miekt op 't rechte doel.
Mijn yver dwaelt van 't fpoor: hy flacht den predickftoel.
Quackfalvers venten dit vergift noch, voor Triakel.
Dees kinder-duyvel was, een' eeu lang, 's volcx Orakel.
'k Getrooftme licht, foo mans noch derwaert bevaerd gaen:

Decretum horribile. Dit ziet op hetgeen Kalvijn zegt, in zijn *Inftitutio*, III B., 23 hoofdft. 7 afd.: „*Fateor*, horribile *esse* decretum," d. i. „ik beken dat het een gruwelijk befluit is"; naar den grond van 't woord: „een befluit dat iemand de hairen te berge doet rijzen."

1.2 Kalvijn zegt in zijn antwoord aan Castalio: „braak nu uw gal-vergif uit tegen God, omdat hy onnozele kinderkens van moeders borften afrukt en in het eeuwige vuur fmakt."

3 *Dit gedroght*: Kalvijn.

4 *Serveet*: Michiel Servetus, Spanjaart van Tarragone van geboorte en Geneesheer van beroep, werd te Geneve door de Overheden wegens kettery en verzet ten vure verwezen en op den 27 October 1553 aldaar levend verbrand. Kalvijns bedrijvigheid ten deze, fchoon misfchien te verontfchuldigen, is toch geenszins goed te keuren.

9 *Verkoren wierroock-vat:* Paulus. *Aant. d. O. U.* — Dan zinfpeelt V. op Hand. IX. 15; doch maakt van 't daar gezegde *vat* (vas, medium, inftrumentum) eigenmachtig een *wierook*-vat.

11 *Michiel*: Servetus.

14 *Taecken of tacken* is „grijpen," 't Eng. *to take*. Zie ook *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

14-15 Dit ziet weêr op Aerfens. Zie de aant. op de „Medaljo" en elders.

18 *Hy flacht*: „hy is gelijk aan."

19 *Triakel, diersaeckel, driaeckel, theriak* was een oudtijds zeer beroemd veelmengfel, dat 160 beftanddeelen bevatte, waaronder opium 't voornaamfte was. De theriak werd een beproefd tegengift geächt by den beet van vergiftige dieren (*theria*). Zie ook KIL. *in v.*

21 *Bevaerd*: „ter bedevaert."

Maer datm'er vrouwen vind, en kan ick niet verstaen,
Voornamelijck die, met een hartelijck genoegen,
Geswangert, onder 't hart, oyt siel en leven droegen:
En levend tuygen, met hoe hartelijck een' sucht
Het moederlijck gemoed omhelst sijn' lieve vrucht.
Hier uyt heeft *Salomon* het vonnis vlack gestreecken.
En noch kon hongersnood dat stalen hart-slot breecken.
De buyck en luystert na geen kinderlijck gekarm.
De honger holt en raest, en vult den blinden darm.
Men noem dan dit een moord van ongesonde sinnen.
En schoon een' moeder staeckt haer suygeling te minnen:
Des Scheppers liefde, die 't onschuldigh schepsel kust,
En koestert en omarmt, word nimmermeer geblust.
Dat staet, gelijck een' rots, die stormen kan verduuren,
Dit slot beschermt 't Geloof, met diamante muuren.
Hier ziddert niemand, voor de blixems van *Kalvijn*.
Die door het misbruyck krachteloos geworden sijn:
Waerom hy mutserds dient te prachen van de Goden:
Op dat in eere blijf de klapmuts der Synoden.
Want Loevesteyn, dat slacht de Rotterdamsche kerck,
Die ledigh loopt van self. Het volck en maeckt geen werck
Van dees' verdoemelijcke moord-predestinaci:
Al sit sy opgepronckt, met Trentens doele-staci:
Al word de bybel hierom, op een nieu, vertaelt.
Elck walleght van dien draf, die wijn is lang verschaelt.
Hy smaeckt op niemands tong, die lecker is op 't proeven:
En dient slechs om het krancke kraem-bed te bedroeven;
Als 't afgepijnde breyn sich ernstigh innebeeld:
Wat baetme, dat ick heb een tweeling-vrucht geteelt?
En datse beyde reyn, door't doopsel, sijn gewassen,
In Christus dierbaer bloed, die kostelijcke plassen?
Men twijffelt, wie van tween, in't ende, word verdoemt.
Men troost ons, met een' leer, die gruwelen verbloemt,
En teeder harssen maeckt, door 't mijmeren, verwarder.
Ah! schaepkens! wie van u sal doolen, sonder harder,

27 Zie 1. Kon. III: 16-28.

28-31 Hier wordt gezinspeeld op 't geval, dat eene moeder, door den honger gedreven, haar kind braadde en opat, 'twelk, volgends Flavius Jozephus, by de belegering van Jeruzalem onder Titus, zou gebeurd zijn; en, volgends de kronijken, ook te Parijs, toen die stad door Hendrik IV was ingesloten.

30 *Den blinden darm:* niet in ontleedkundigen zin, het *coecum*, maar overdrachtelijk: „het hongerige ingewand der verblinde moeder."

31 *Van ongesonde sinnen:* „in krankzinnigheid gepleegd."

32-33 Toespeling op *Jesaia* XLIX, vs. 15.

39 De zin is: „waarom hy van de Goden (de Overheden) mutserds (brandstapels) dient af te vorderen."

40 *De klapmuts:* misschien de hoed met breeden, flappen rand, toenmaals door de geestelijken gedragen.

41,42 Dit ziet op het ontsnappen der te Loevestein gevangen Predikanten.

44 *Trentens doele-staci:* „de Dordtsche Synode."

55 Volgg. Klachte van eene Christelijcke kraemvrou, die, tweelingen gebaert hebbende, bekommert is voor hare vruchten, over de kinder-duyvelsche praedestinaci-leere. *Aant. d. O. U.*

In duyftere woeftijn, daer kruyd nocht lover waft?
Daer 't grimmigh ongediert des diepen afgronds baft,
En huylt, en brult, en loeyt; om, fooghe quaemt te fticken
Aen't eerfte fogh, u voort, als wildbraed, op te flicken!
Wie van u beyden is een fnickje van de Hel?
Schept God, als Nero, dan in dit moordadigh fpel
Des Helfchen fchouburgs, vreughd, om fijn' verdoemde flaven,
In't ingewand van beer en tiger, te begraven?
Is God een ftoocke-brand, tot glori van fijn hof?
En luft hem Troje weer, in puyn en glimmend ftof
Te ftorten, met haer' pracht van tempels en gewelven:
En foo veel weefkens, diep in affche, te bedelven?
Is God de krokodil, die 't verfch geboren kind,
Aen d' oevers van den Nijl, voor leckerny verflind?
Daer *Mofes* nauwelijcx in't kiftje, word behouwen;
En drijft, door 't moord-gefchrey der Ifralijtfe vrouwen,
Door lijcken fonder tal. is God een huychelaer,
Die d' Oofter leyd-ftar vleyt, met kerckelijck gebaer?
En verwt het moord-tonneel der Bethlehemfe ftraten?
En fiet de worfteling van vrouwen en foldaten,
Een deerlijck fchou-fpel, noch met lachende oogen, aen?
En pijnight Rachels geeft, by duyfter, op te ftaen?
Om, van kranckfinnigheyd, te fpoocken en te rabbelen?
Het hayr te fcheuren, en den boefem op te krabbelen?
Is God een Moloch, van barmhartigheyd vervreemt?
Die 't offer-popken, in fijn' gloeyende armen, neemt?
En laeft het, aen de fpeen, met oli, vyer en voncken?
Maer dat's genadelijck een flaep-dranck ingedroncken.
Soo ruft het ongewieght: ontflagen van veel fchricks.
Ick raef-kal. plonder-paep, ga doop mijn lam in Styx,
In Kalchas hellevont. het fal Verworpling heeten.
De Raferyen ftaen, met fackelen, als peeten.
Soo word het Plutoos kerck geheylight, als een lid.
Wie rooft mijn arrem fchaep? wie braed mijn hart, aen't fpit?
Wie droopt mijn vleefch, met bloed? wat baetme 's Heeren fuyvel,
Indien mijn wichtje word een fpyfe van den Duyvel?
Of fal het eeuwigh braen? en is het nimmer gaer?
Of is 't een' vledermuys, op 't ongewijd altaer?
Mijn' oogen fijn vol roocx. mijn neus vol fwavel-reucken.
Is dit een' kraem-koets, of een' Belfebubfe keucken?

61 *Een fnickje van de Hel:* d. i.: „een zieltjen, waar de hel naar *fnikt* of *snakt*.
69 *De krokodil:* Farao. — *Aant. d. O. U.* Farao, die de kinderen der Israëlieten, in de rivier, voor de krokodillen deed werpen.
73 *Een huychelaer:* Herodes. *Aant. d. O. U.*
73 volgg. Zie *Matth.* Hoofdft. II.
74 volgg. Zie *Matth.* II: 17, 18.
79 *Rabbelen:* 'tzelfde als „revelen," verward praten." Hooft heeft ook *rabbeling*, en wy zeggen nog *brabbeltaal*.

Wat galge-trooſters ſtaen daer, achter de gordijn?
Of ſijn 't gewetens-beuls? nu ben ick ſonder pijn.
Hoe dunckt u? is 't geen tijd dat elck die krancke redde?
Op baker-moeder: drijf die docters weg, voor 't bedde,
Met bedſtock, toffels, of met graeuwen: 't is all eens.
't Geloof heeft nimmermeer met wanhoop yet gemeens.
Ghy kinder-vlegels, is dit ſuyver reformeeren?
Of waerheyds dorſchvloer dicht, met logenkaf, ſtoffeeren?
Heeft Naſſau, aen dees' leer, geoffert 's lands trofeen?
Is dit de ſonne, die in modder-poelen ſcheen?
En ruſt hy ſaligh, die het hoofd bergt in dees' kappen?
Is dit uw' galg-leer, met praedeſtinaci-trappen?
En wordt *Goulart*, die voor 't onmondigh wieghſken pleyt,
Van't Walen-heck geſchopt, en 't vrye land ontſeyt?
Nu ſal *Trigland* den ſtoel, aen ſpaenders, ſtucken kloppen,
En, met ſijn' ſpreucken, dees Godlooſe breucken ſtoppen.
Hy bulckt: de Poëſy die bid den Duyvel aen,
Den barelijcken Droes. de wereld moet vergaen.
Dat's recht, *Trigland*, dat's recht. verbrand die booſe prye:
Se ſtinckt, tot in den baerd van uw Theologye:
Die 't aenſchijn Gods begruyſt met ſoo veel ſchoorſteen roets;
Hetwelck de Moor blancket, als oirſprong alles goeds:
Wan hy geknielt, ſlechs beeft, voor dreygende Pagoden.
Hoe noodigh waer hem 't licht van *Bogermans* Synoden,
En 't Euangeli-boeck der Genevoiſche rots:
Verheerlijckt, door den ſtrael der klare kennis Gods?
Wiens glans ſelf *Michael* ter aerde ſloegh, met blindheyd,
Door 't vyer, dat *Guize* ſmolt, tot heyl der bloedgeſindheyd.
Mijn' kraem-ſiel, ſijt getrooſt, ghy hebt op uwe ſy'
Jehova, die uw ſaed al meer bemint, als ghy.
Hy heeft ſijn harteblоed, voor uwe vrucht, vergoten:
En teeckentſe in den boeck der ſaelge bondgenoten.
De hemel is haer erf. hy locktſe, met ſijn' ſtem.
Hy ſameltſe, in den ſchoot van't nieu Ieruſalem,
Veel liefelijcker als een' klock-hen, met haer' wiecken,

101 *'t Is all eens.* „'t is alles 'tzelfde; neem maar wat u eerst onder de hand komt."
109 *Goulart:* Simon Goulart, Predikant der Walſche Kerk te Amſterdam, werd in den jare 1615 in zijn dienst geſchorst, omdat hy tegen de verwerping der kleine kinderen had gepredikt. Doch men lette wel, dat dit door den Walſchen Kerkeraad was gedaan, en vóór de Synode.
108 *Galg-leer:* woordſpeling met „de leêr (ladder) van de galg" en „de leer der predeſtinatie."
110 *'t Walen-heck:* „de Walſche kerk."
117 *Begruyſt:* „beſmeert, bemorst."
123 *Michael:* wederom Serveet. Zie vs. 3.
124 *Guize:* François van Lotharingen, Hertog van Guiſe, door Jean Poltrot vermoord.
125-144 Treffend van ſchildering, duidelijk van ſtijl en vloeiend van verſifikatie is dit ſlot, en ſteekt daardoor vrij wat af by hetgeen voorafgaat: de beſchrijving van de kinderkens in den hemel is den dichter van „Lucifer" waard; en geestig van vinding zijn de ſlotregels, waarmede de dichter op vrij wat deftiger wijze dan hy anders gewoon is, de leer, waar hy tegen te velde trekt, ten ſpot maakt, en na er eerst het afſchuwelijke van aangetoond te hebben, nu het nietige, het ydele, het kinderachtige daarvan wil doen uitkomen. Het engeltjen, dat over de leerſtellingen van Beza lacht, is wel een der meesterlijkſte zetten in al de Hekeldichten van Vondel.

Befchaduwt en befchermt het ongepluymde kiecken.
De waerheyd is oprecht: fy hoeft geen plonder-grijns.
Sy toont u 't Paradijs, en d' eer der Cherubijns:
Dat fijn de fieltjes, daer uw' fiel om was verlegen:
Die fich, als Duyven, op hun witte fchachtjes, wegen;
Veel witter als de melck, die uyt uw' tepels fprinckt.
Sy weyen in het goud en hemels-blaeu. hoe blinckt
Hun kuyf en fachte pruyck, van ingevlochte fteenen,
Van d' ongenaeckbre fon der eeuwigheyd befcheenen.
Dit hang-wieckt, en dat fwaeyt den triomfanten palm.
Een ander tockt de fnaer, en weckt yvoiren galm.
Een ander blaeft de fluyt. een ander goude noten
Uyt roofe-bladen leeft. een ander onverdroten
Eet mann'. een ander lept der Englen leckerny.
Een ander lacht, om *Bezaes* kinder-kettery.

HALLELUIA.

134 *Plonder-grijns:* d. i.: „bedekkende, verbergende grijns," *plonder*, *plonje* en *plunje* is 't zelfde. Zie BILDERDIJK, *Geſl. in v.*
135 *Daer . . . om was verlegen:* „waarover . . . was bezwaard."
141 *Hang-wieckt:* een fraai woord en op een rij te plaatfen met „knipoogt, watertandt, trekkebekt" enz.

Ik heb ftraks gezegd, dat Vondel in het voorgaande dichtftuk de leer der Kontra-Remonftranten heeft voorgefteld zoo als hy die *meende* te zijn; en ik vertrouw, dat hy ten dezen alleen van wat onbedachten yver is te befchuldigen, en nimmer behoorlijk de leer heeft onderzocht, welke hy beftreed. Immers de voorftelling, welke hy hier geeft, als zoû, volgends die leer, een kind van zijn geboorte af verdoemd zijn, is ten eenemale verkeerd. Men leest toch in 't „Befluit van 't Dortfche Synode:" „Waer uyt claerlick blijckt, dat de ghenen, den welcken fulcx minft betaemde, teghen alle waerheyt, billickheyt ende liefde hebben gehandelt, die den volcke hebben willen wijs maecken: *Dat met de leere der Gereformeerde Kercken gheleert wort, dat veele onnofele kinderkens der gelooviqhe van de borften der Moeders worden afgheruckt, ende tirannighlijck in het Helfche vyer geworpen, alfoo dat haer noch het bloet Chrifti baten en kan, noch den doop, noch ghebedt der Kercken by haren doop.* Ende wat diergelijcke andere dingen noch veel meer zijn, die de Gereformeerde Kercken niet alleen niet bekennen, maer oock van ganfcher herten met verfoeijinghe verwerpen." — Zoo ook zegt de Synode in 't 17 Art. van 't Eerfte Hoofdftuk der Leer: „Naedemael wy van den wille Godts uyt zijn woort moeten oordeelen, 't welck getuycht dat de kinderen der ghloovigen heyligh zijn, niet van natueren, maer uyt cracht van 't genaden-verbont, in 't welcke fy met haere ouderen begrepen zijn, foo en moeten de godtfalige ouders niet twijffelen aen de verkiefinghe ende falicheyt harer kinderen, welcke Godt in hare kintsheyt uyt dit leven wech neemt."

't Is waar, de bepaling „kinderen der geloovigen," die wijd of naauw kon genomen worden, en die van „godzalige ouders", doen hier niet weinig af; en V. heeft ook minder het oog op de ſofistisch juist bepaalde leer der Synode, dan op dezer onder den volke gangbare gevolgtrekkingen, en op de uitdrukkingen van Kalvijn en anderen. In allen gevalle blijft de voorſtelling der tweelingsvrucht in de geöpperde twijfeling, of niet wel *één van beiden* een verworpeling zoû wezen, onjuist en zonder toepasſing, daar volgens de Synodale leer ze *allebei* òf verkozen òf verworpen zouden zijn.

In toon niet minder dan het vorige, ja voortreffelijker te noemen, was het volgende gedicht, 't welk hy in dit jaar uitgaf, ter gelegenheid van de verjaring der ſtrafoefening, aan Oldenbarneveld voltrokken.

JAER-GETIJDE

VAN

WIJLEN DEN HEER

JOAN VAN OLDENBARNEVELT,

VADER DES VADERLANDS.

ORAKEL.

Quid ſentire putas omnes, CALVINE, *recenti*
De ſcelere, & fidei violatæ crimine?

I.

's LANDS treurſpel weêr verjaert: om wiens gedoemde trouwe,
Als weeu, of wees, in rouwe,
Bedruckt en trooſteloos, treurt Hollands goê gemeent,
Op GROOT-VAERS koud gebeent.

II.

Soo ras d' Aerts-laſtertong van't huychelaers Synode,
Den aerd des Duyvels, Gode
Aenteegh, en had Gods naem, tot ſuyvring van haer ſaeck,
Gebrandmerckt, op haer Kaeck.

Quid ſentire caet. „Hoe denkt gy, Kalvijn! dat men in 't algemeen wel oordeelt over het ſchelmſtuk en de misdaad der geſchonden trouwe?"

5 *Den aerd des Duyvels:* in de latere uitgaven leest men: *den aert des afgronts,* wat minder krachtig is niet alleen, maar zelfs in de daad geen gezonden zin oplevert.

III.

Ontbrack'er 't fegel, om dien gruwel kracht te geven,
Met quetfing van het leven,
En afgemartelt bloed der allervroomfte borft:
Daer Helfche Wraeck na dorft.

IV.

De Bafter-vierfchaer dan, na 't fchoppen van 's volcx Vaders,
Gefchandvleckt, als verraders,
Verwijft ons BESTEVAER, met afgeleefden ftrot,
Te verwen 't Hof-fchavot.

V.

Geduldigh ftapt hy, met fijn ftocxken, na het ende
Van doorgezolde ellende,
Van laft, en barens wee. o banck des Doods! o fand!
Waer toe verfeylt ons land?

VI.

De fiele feyl-vlugh, om, door d' aders, uyt te varen,
Begraeut de trage jaren,
En noopt den ouderdom. Haer friffche jonge moed
Wil bruyfen, door fijn bloed.

VII.

Na onfchuld, en gebed, getrooft voor 't fwaerd te bucken,
Door 's boefems open-rucken,
Sagh elck in't oprecht hart: dat allefins beftreen,
De maet floegh, als voor heen.

VIII.

Hy knielt. ah! ah! hy fneeft, met fleep van nederlagen,
En ftorting aller plagen.
De boôm van Duytfchland kraeckt, en ziddert over al,
Van foo vermaerden val.

IX.

Van foo vermaerden val, befterft de vreughd, en hope,
In't aenfchijn van Europe:

19 *Van laft, en barens wee:* de uitdrukking is by den eerften opflag niet zeer duidelijk; — maar men vergelijke de vaerzen in het *Stockske* van Oldenbarneveld, Dl. II., bl. 315., vs. 17-19.

Als hy, belaft *van ouderdom*,
Papier en fchriften, overleende,
En onder 't laftigh *lantfpack fteende*.

En de *Geufe-Vefper*, Dl. II., bl. 318, vs. 1.

Had hy Hollant dan gedragen
Onder 't hart . . . .

En men zal zien, dat *last* hier „zwaarte van ftaatszorgen" beteekent, en *barens wee* al de „moeilijkheden verbonden aan het beramen en ten uitvoer leggen der ontwerpen, waarvan de Advokaat als 't ware zwanger was gegaan ten oorbaar des Lands."

o Banck des Doods! o fand! Op het fchavot plach by halsrecht een zandhoop geplaatst te wezen om het fpattende bloed op te vangen. De dichter ontleent aan die omftandigheid een woordfpeling in de volgende zinfnede.

21 *De fiele feyl-vlugh:* later veranderd in: *de ziel, nu zeilvlugh.*

29 *Ah! ah!* veranderd in „*och! och.*"

33 *Soo vermaerden val:* veranderd in: *zoo vermaert een val.*

Europ gevoelt dien ſlagh. ſy ſucht, en ſit verdooft,
Door 't ploffen van dat Hoofd.

X.

Dat Hoofd, dat heyligh Hoofd, dat ſpring- op ſpring-vloed ſchutte:
Dat Naſſaus glori ſtutte:
Dat Hoofd, dat Spangjen, eer het ſloot ſijn' goude mond,
Op goude bergen ſtond.

XI.

De geeſt ontkerkert, ſagh, van 's hemels hooge deelen.
Den dollen Moord-luſt ſpeelen,
Met romp en kop, en 't bloed verſtrecken, verſch en laeu,
Een roof van't papegraeu.

XII.

Soo kinders, riep hy, ſoo: vermueckt u, op mijn leſte.
Ick offer 't lijf ten beſte.
Mijn' ſiel, oh! of de Staet verbergt waer, door mijn' dood,
Vind ruſt, in Godes ſchoot.

XIII.

De ſchim was heen, de ſtem, voor wind, oock heen gevlogen.
Wy klueghden 't aen ons' oogen:
En 't oogh was, na dat Licht, in 't nare nachtgevecht,
De VRYHEYD quijt, en 't RECHT.

ALTA MENTE REPOSTVM.

De tijd en heeft noyt wegh genomen
Den naem, en 't overſchot der vromen:
Want, na dat ſy ſijn overleen,
Soo blinckt hunn' deughd voor yeder een.

I. v. V.

37,38 Deze regels bevatten wederom eene woordſpeling, naml. van „Oldenbarnevelds hoofd" en een „havenhoofd."

43 *Met romp en kop*: *kop* is hier 't juiste woord, in tegenſtelling van het voorafgaande *hoofd*: later is het verkeerdelijk in *hoofd* veranderd.

44 *'t Papegraeu* is verzacht geworden in *plondergraeu*.

47 *Verbergt* voor „gewaarborgd, gered."

Alta mente repostum: „'t blijft in 't diepſte des gemoeds bewaard."

De tijd en, enz. Deze regels zijn in de latere uitgaven achter dit gedicht weggenomen. Ze ſtaan ook als eene navolging van „de Meſopiſche treurſpeeler in zijne Andromache", aan het ſlot der Voorrede van den „Palamedes", Dl. II, bl. 352 en 353.

Opmerkelijk is hetgeen wy by Jacobus Scheltema [1]) lezen met betrekking tot dit gedicht. Na verhaald te hebben, hoe Reael de rampen van het Vaderland had geſchetst in een treffende elegie, gaat hy aldus voort: „Het bleek aan Petrus Burmannus Secundus, uit een brief van Niëllius, dat deze met andere zijner vrienden vergeefſche pogingen hadden aangewend tot wedervinding van dezen klaagzang, als mede, dat de stoutste beelden in het voortreffelijkste meesterstuk van Vondel, beginnende:

's Lands treurſpel weer verjaert,

hieruit ontleend waren."

Hy voegt er in een noot by, dat dit getrokken is uit „geschreven aanteekeningen van een zeer vertrouwden leerling van Burman."

De ontkoming van Niëllius en zes andere op Loeveſtein gevangen Remonſtrantſche Predikanten [2]) moest, als men denken kan, aan onzen dichter niet weinig ſtof tot vreugde geven, en onmiddellijk kwam hy met Coster naar Muiden, om aan Hooft 't belangrijke nieuws mede te deelen. Het gebeurde gaf ſtof tot een klinkdicht, dat onder Vondels Poëzy in de Schiedammer Editie van 1660 is opgenomen. Ook al ſtond er geen *Allengskens* onder, welk motto Vondel nooit gebezigd heeft, zouden de vaerzen zelve genoegzaam verraden, dat het niet van onzen dichter wezen kan. Men oordeele:

1) *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, II, blz. 81.
2) Zie WAGENAAR, *Vad. Hist.* XI. 144 volgg.

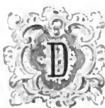
KLINCK-DICHT

OVER

DE VERLOSSINGE

VAN

DE SEVEN LOEVESTEYNSCHE GEVANGENEN.

DOOR over-jaerden haet had bitterheyd, in glans
Van yver tot Gods Wet, gewonnen het geweten
Van't baet meeſt lovend' Volck, en was nu al geſeten
Door Prieſt'ren tong' geſtijft, in wreedheyds hooghſte trans.
Daer hieldſe haer woedend'; doch onmaghtig meer te ſchaên;
Dreyghde evenwel met bloed-geverfde ſwepen
Oprechte Onnoſelheyd in muuren dicht benepen,
En regende veel bloeds, van ijl na haer te ſlaen.

Dees' wel gemoed, voor haer, was hevigh in gebeden,
Van wien ſy doen noch leed, en voormael had geleden;
En ſeyde: Haer vyand had onwetende miſdaen:

Tot haer Heer Vader nu bedaerder ſich ontfermde;
En gaf den Hemel laſt, die oock ſich haers erbermde;
En lietſe uyt Loeveſteyn, de wacht ontduyſtert gaen.

Allengſkens.

Zelfs by het bezingen van gebeurtenisſen, waarmede de kerkelijke twisten hier te lande in geen het minſte verband ſtonden, kon hy niet nalaten daarop te zinſpelen. De Markies van Santa Croce, die den Graaf van den Berg als Opperbevelhebber vervangen had, begeerig om zich door een glansrijk feit verdienſtelijk te maken jegends Spanje, had in de maand September een ſterke krijgsmacht, aangevoerd door Graaf Jan van Nasſau en den Prins van Barbançon, te Antwerpen doen ſcheep gaan in vijf-en-dertig vaartuigen, van vele krijgsbehoeften voorzien, en onder 't bevel van Jacob Janszoon Boy van Zierikzee. Het doel was een landing op de Zeeuwſche kusten, en de onderneming was beraamd door een Zeeuwsch Edelman, den Heer van Wisſekerke. Gewis was het merkwaardig genoeg, dat een aanſlag tegen onzen Staat juist beraamd was door een Zeeuw, en onder 't bevel ſtond van een anderen Zeeuw en van een Nasſau.

Zoo bedekt was de onderneming gehouden, dat zelfs Boy er geen kennis van had, voor dat hem Graaf Jan op de Schelde het ſchriftelijk bevel der Infante mededeelde; waarop de zeeman verklaarde, het plan voor onuitvoerlijk te houden. Hy moest echter gehoorzamen; en in de daad, de onderneming ſcheen in den aanvang met den besten uitſlag te zullen bekroond worden. Terwijl de ſchepen de Schelde afzakten, was des Konings leger op Rozendaal gemarſcheerd, eenig volk vooruit zendende naar Prinſenland, om dit te bezetten en aan een aanſlag op de Klundert te doen gelooven, welk laatſte eiland reeds onder water was gezet. De Hollandſche en Zeeuwſche oorlogſchepen, opgezeild zijnde om de vyandelijke vaartuigen te keer te gaan, werden van voor Saeftingen door het kanon des vyands tot beneden Zuidbeveland teruggedreven. Men verwachtte nu een landing op dat eiland; doch 's vyands vloot, het voordeel hebbende van den wind, kwam achter om den Doel door het Saeftinger gat, nemende het getij zoo te baat, dat onze ſchepen beneden winds waren en op het drooge zaten; waardoor zy dezen een getij vooruit kwam, en zoo gezwind voorby Bergen-op-Zoom voer, dat men niet anders dacht of het waren onze ſchepen, tot dat zulks anders bevonden werd. De Prins zond terſtond den Schotſchen Kolonel Morgan, met vier regimenten, naar Tholen, om langs den dijk den vyand

te volgen, die door 't flijk moeften waden om daar te komen; terwijl de fchepen, die in de haven van Bergen lagen, terftond door den Kolonel Maisonneur met 1500 musketiers bemand en zeilreê gemaakt werden. Alle baken op de ondiepten waren alreê weggenomen; waardoor eenigen van 's vyands grootfte fchepen voor Reimerswaal op 't drooge bleven zitten. Graaf Jan belegde nu krijgsraad, of men wachten zoû, tot de fchepen wederom vlot waren, of niet: waarop tot het eerstgemelde befloten werd; 't geen een groot geluk voor dit Land was; daar anderfins de vyand voet aan wal zoû hebben kunnen zetten eer de onzen hem naby hadden kunnen komen. Op de eilanden heerschte groote ontfteltenis: de boeren vluchtten van 't platte land; en in Zierikzee, waar geen bezetting lag, braken de burgers de bruggen af. Echter vatte men, nadat de eerfte fchrik voorby was, goeden moed, en bemande overal fchepen met volk, om die op den vyand af te zenden, hopende hem in zijn eigen net te vangen. Tegen den avond veranderde de wind en begon onzen fchepen te dienen, die met de nacht den vyand achterop kwamen, terwijl de maan zoo helder fcheen als of het dag ware geweest. Weldra vond de vloot van Boy zich van weêrskanten bezet, zoo door de van Bergen-op-Zoom gekomen vaartuigen, onder 't bevel van Kapitein Heerde, die op 's Prinfen jacht gebood, als door de Hollandfche en Zeeuwfche fchepen, onder den Vice-Amiraal Marinus Hollaert, reeds beroemd wegends het aandeel, dat hy in de overwinning voor Gibraltar had gehad. Ongeveer te half elf uur begon het gevecht, waarby de onzen den vyand, onaangezien zijn grof gefchut, moedig aan boord klampten. De ftrijd duurde ongeveer drie uren met gelijke dapperheid aan weêrszijden; tot dat omtrent twee ure een dikke nevel viel, die den vyand met zoodanigen fchrik floeg, dat hy niet meer om vechten, maar om vluchten dacht, aan alle zijden om kwartier riep en zich zocht te redden zoo goed hy kon. Velen verdronken en ettelijke fchepen en floepen werden in den grond gefchoten, en fommige door den vyand zelven in brand geftoken; doch de meefte vielen in onze handen. De lantaarn van den Amiraal Boy werd uitgedaan, en hy zelf benevens Graaf Jan en de Prins van Barbançon fprongen in een kleine roeifchuit en reddeden zich aan 't Prinfenland, van waar zy zich naar Rozendaal by Santa Croce begaven. Wisfekerke verdronk jammerlijk, en maar negen van 's vyands fchepen ontkwamen: meer dan 4000 man, waaronder vele officieren en een belangrijk krijgsmaterieël vielen den Staatfchen in handen; terwijl talrijke vluchtelingen, by Steenbergen geland, aldaar onderfchept werden door de troepen welke de Prins had afgezonden.

Het was deze glansrijke overwinning, gewoonlijk die van 't Slaak genoemd, naar de plaats waar zy bevochten was, welke door Vondel bezongen werd in het navolgende gedicht.

TRIOMF-TORTS

OVER

DE NEÊRLAEGH DER KONINGLIJCKE VLOOTE

OP

HET SLAECK.

't GEWAPENT Scheld ging t'ſeyl, met dit geſchreeu:
Dat geld, dat geld den Leeu:
Sijn hartebloed, ſijn' ſiel te vet gemeſt,
Doorſchiet hem in ſijn neſt.
Het wacker dier, hoe vreeſlijck datmen riep,
Sich veynſde, als of het ſliep.
De vloot, hierdoor gemoedight, nader quam.
Haer draecken ſpogen vlam,
En ſwavelvyer, granaten, lood, en ſtael;
Des Hollands *Amirael*
Hem noopte, dat hy rees, getergt tot wraeck,
En ſloegh ſijn' klaeu in't Slaeck.

Triomf-torts. Vondel is doorgaands kiesch op het betytelen zijner gedichten. Die tytel moet, naar zijn bedoeling, dadelijk een helder denkbeeld geven van hetgeen men te wachten heeft. Zoo noemt hy zijn gezangen ter viering van de eene of andere overwinning, nu eens een *Zegeruur*, dan weder een *Scheepskroon*, een *Zegekroon* enz. Hier kiest hy het woord *torts*, ons *toorts*, en in beide gevallen 't zelfde als 't Fr. *torche*. (Reeds meer is opgemerkt, dat 't Fr *ch* altijd door ons *ts* wordt teruggegeven). Dit *Triomf-torts* is hier letterlijk 't zelfde als „Zegeruur."

1 *'t Gewapent Scheld ging t'ſeyl:* dichterlijk, en met een ſtoute perſoonsverbeelding, wordt hier, in plaats der vyandelijke vloot, die de rivier afzakt, de Schelde of 't Schelt zelf voorgeſteld als onder zeil gaande. Zoo zegt men nog: *de heele ſtad liep uit* voor „de geheele bevolking der ſtad." *Ging t'ſeyl: te zeil gaan* is min gebruikelijk dan „te ſcheep gaan." Wy zeggen thands: „onder zeil gaan."

2 *Den Leeu:* de *Leeuw* is hier, als in ontelbare gedichten van Vondel, de verperſoonlijkte Republiek.

3 *Sijn hartebloed:* verſta: „(het geldt) het *hartebloed* van den *leeuw*."
Sijn' ſiel te vet gemeſt: ſiel is hier genomen voor „den Staat zelven," die door den bloeiende koophandel reeds tot een hoogen trap van welvaart geſtegen was, en daarom door den vyand ſchimpenderwijze *vet gemest* wordt genoemd.

6 *Sich veynſde:* meermalen wordt dit woord by Vondel wederk. genomen, even als hy op andere plaatſen *gelaten* zonder *sich* bezigt.

8 *Draecken:* wy zullen dit woord dikwijls door Vondel zien bezigen in den zin van „geſchutvoerend ſchip of vloot."

10 *Des* voor „weshalve, waarom."
Hollands Amirael: Frederik Hendrik, als Kapitein Amiraal en Generaal.

11 *Hem:* „den Leeuw," die zich (zie vs. 6) ſlapende hield.

12 *Sloegh ſijn' klaeu in't Slaeck:* „vatte er post." Hetzelfde echt dichterlijke beeld komt voor in Vondels *Scheepskroon* voor *Van Galen.*

Soů de Leeu van Holland ſlaeuwen
Na een zeegevecht of twee?
Neen, hy ſlaet al weer ſijn klaeuwen,
In de Middelandſche zee,
Onder het Toskaenſche ſtrand,
In het hart van Engeland.

De maen beſweem, beſprenckelt van het nat,
Van breyn en bloed beſpat,
Verdooft van al 't gejammer en 't gekarm,
Erbarm, erbarm, erbarm.
Als Xerxes, ſonder hart, uyt Griecken vloot,
Soo viel Graef Ian in't boot,
Met Barbançon. 't was roey, eer alles blijf.
Marye berg ons lijf.
Die roof bleef ons van ſchepen, volck en ſchut.
Al d'arbeyd was onnut.
Leer, ſtoffer, leer, hoe dat een oogenblick
Veel jaren ſmoort, in't ſlick.
En ghy, die hier te land 't gewiſſe plet,
En doemt uw' eyge wet,
En nijpt, en grijpt: ſie toe, ſie toe, ſie toe;
Rechtvaerdigh is Gods roe.

Patriæque Patrique.

I. v. V.

13 *De maen beſweem:* de ſlag had na zonsondergang plaats, en gedeeltelijk by lichte maan, die echter verduisterd werd door den rook van kruitdamp en door het opſpattende water. Met een echt dichterlijke hyperbole ſtelt Vondel dit voor, als bezweek de maan van ſchrik, zoo werd zy beſpat door bloed, brein en water.

17 *Als Xerxes:* bekend is het, dat de Perziſche koning Xerxes, na met ontzettende overmacht een vruchteloozen aanval op Griekenland beproefd te hebben, terug geſlagen werd, en zich, na het verlies van byna zijn geheel leger, met moeite in een visſchersboot redde, die hem over den Hellespont voerde.
Sonder hart: „moedeloos," *le coeur lui défaillant*, gelijk de Franschman zoû zeggen. De bedoeling kan niet zijn om hier Graaf Jan *gebrek aan hart* toe te ſchrijven; zijn Nasſausch bloed en zijn geheele leven bewijzen het tegendeel; maar hy moest het opgeven; en dat alleen wil Vondel te kennen geven. — Vergelijk hier voorts *'t Lijckoffer van Maeghdeburg*, vs. 168.

19 *'t Was roey:* levendige voorſtelling. Vergelijk *Papieren geld*, blz. 74, vs. 7.

20 *Marye:* de natuurlijke uitroep der Roomsch-Katholijke Zuid-Nederlanders.

21 *Schut* voor *geſchut*.

25 Deze en de drie volgende heftige regels tegen de Kontra-Remonſtranten dorst Vondel in den tweeden druk van zijn lierzang niet plaatſen. Recht geſproken komen zy er ook zonderling by te pas en getuigen alleen van zijn jeukte om er die kerkelijke twisten altijd by te brengen.

26 *En doemt uw' eyge wet:* „de Gereformeerden," wil Vondel zeggen, „hadden voor gewetensvrijheid geſtreden, en zijn nu degene die haar onderdrukken."

Zeer gaarne onderſchrijf ik over dezen meesterlijken lierzang het oordeel van Lulofs: „Persoonsverbeeldingen, krachtige herhalingen, hyperboles, vergelijkingen en verschillende andere rhetorische figuren maken den dichterlijken stijl hier des te stouter en levendiger. De voor het onderwerp bijzonder gelukkig gekozene versmaat bruist er hare korte, afgebroken zinnen als een stortvloed voort. Eene groote deugd van het stuk is ook *deszelfs* beknoptheid."

Nog beſtaat er een klinkdicht op dezelfde overwinning, 'twelk te vinden is in het Tweede Deel van Vondels Poëzy, te Schiedam in de Oude Drukkerye, anno 1660; doch niet in de gewone 4º. uitgave is overgenomen. Waarſchijnlijk hield Brandt het, om het motto, niet van Vondels hand. Ik meen het echter hier geen plaats te moeten weigeren, eensdeels omdat het in allen gevalle aan V. is toegeſchreven geworden: anderdeels om dat ſtijl en verſificatie zoo veel overeenkomst hebben met de zijne, dat ik zelf niet zou aarzelen het hem toe te ſchrijven. Zeker is het motto ongewoon; doch ik heb niemand anders kunnen vinden, die het voerde, en onze dichter, als wy gezien hebben, veranderde meermalen van zinſpreuk.

KLINCKDICHT

OVER

D'ONDERGANG VAN DE SPAENSCHE VLOOT,

OP HET SLAECK.

1631.

ELOOFS prang vierde, van de helſe Raſerijen,
Tot barſtens vol van ſpijt, om 't ſlippen van den Bos,
Verweckte een' tweeden *Schwartz* (ſijn ſchieten ging te los),
Die ſou 't geſchut bet tot vernielen doen gedijen:

Sy port d' *Infante* oock om niet ſonder wraeck te lijen
Dat hare ſtad verciert den Staten-Pijlen-tros.
Dies deckt men 't ruyme Scheld met ſchepen in het gros,
Om 't Secten-land, en die 't verdadight, te kaſtijen.

Maer ſoo *Philippes* Vloot wel eer de moed verloos;

1 *Geloofs prang:* 't zelfde als „geloofsdwang."
2 *Om 't ſlippen van den Bos:* „om 't verlies van 's Hertogenbosch."
3 *Een' tweeden Schwartz:* men weet, dat aan Schwartz de uitvinding van het buskruid wordt toegeſchreven.
6 *Pijlen-tros* voor „pijlbundel."
8 *'t Secten-land:* „'t land, waar de *Secte* heerſcht, die zich van „de moederkerk heeft afgeſcheurd;" of ook: „'t Land, waar verſcheidene ſekten heerſchen."

Mits 't dooren-ſteecken in het vatten na de *Roos:*
Soo ſpatte haer trots nu voor *d' Orange-boom* aen ſtucken.

't Veel-jarigh woelen leyt in eenen nacht gevelt;
Haer Santen ſijn onnut; verloren is het geld:
Soo moet hy varen die de Vrijheyd tracht te drucken.

Die 't al wil, krijght niets.

10 *De Roos:* „Engeland," deze regels zien op de vernieling der *armada* of onoverwinnelijke vloot. *Die 't al wil, krijght niets* behoeft niet zoo zeer als een zinſpreuk des *ſchrijvers* te worden aangemerkt dan als een motto, in 't byzonder op deze *gebeurtenis* van toepasſing, en tegen de Infante gericht.

Terwijl Fredrik Hendrik hier te lande de Spaanſchen met afwisſelend geluk beſtreed, was in Duitschland de krijgskans op eens veranderd. Gustaaf Adolf, Koning van Zweden, ſedert lang daartoe aangezocht, had de banier voor de zieltogende zaak der gewetensvrijheid opgevat, en, in Juny 1630 met eenige duizenden manſchappen in Pommeren geland, de Keizerſche benden voor zich heen gedreven. Zich met Frankrijk verbonden, en de nog aarzelende Duitſche Vorsten overgehaald hebbende om met hem gemeene zaak te maken, ſloeg hy den nog nooit verwonnen Tilly in September 1631 by Leipzig, aldus de ramp wrekende van het ongelukkig Maagdeburg, dat in Mei te voren door gemelden veldheer ingenomen, op zulk een gruwelijke wijze door hem en den bloeddorſtigen Graaf van Pappenheim, bevelhebber zijner ruitery, was geplunderd en uitgemoord. Het was op dien zege, door den Zweedſchen held behaald, dat Vondel het fraaie gedicht vervaardigde, 't welk hier volgt.

LIJCK-OFFER

VAN

M A E G H D E B U R G.

ONTSTEECKEN

OP HET HOOGH AUTAER

BY

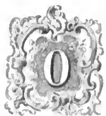
LEIPZICH,

DOOR DEN

ONVERWINNELIJCKEN KONINGHLIJCKEN HELDT,

GUSTAEF ADOLF,

ARM DER DUYTSCHE VRYHEYDT.

Op Sanggodin, en huw uw' heldenluyte
Aen't zegefpel der koningklijcke fluyte:
En volg de maet van Saxens trommeldans,
Bohemen vlught, en Sweden wint de kans.
  Fortuyn verkieft, om d'eeu, uyt foo veel koppen,
Een hoofd: om dat, tot walgens toe, te kroppen,
Met rooffchat en triomfen, reys op reys:
Tot glori van een Keyferlijck palleys.
  Wie met dees' eer bewierroockt vaert ten grave,
Eer hy veraert: bedanck haer voor die gave;
Want menigh, daerfe lang meê heeft gepopt,
Verbaftert, en ten troon word uytgefchopt.
  Tilly getuyght van defen keer der dingen:
Tilly, voor wien de floten openfpringen:
Voor wiens gelicht heel Duytfchland ruymt het veld:
Wiens fwaerd bereyckt den Donau en de Belt.
  Is 't wonder dat fijn moed te dartel fteygert,

3 *Saxens trommeldans:* het zegevierend getrommel op de vlakte van Breitenfeld, by Leipzich in Sakfen.
4 *Bohemen:* het heir van den Keizer, die tevens Koning van Bohemen was.
5-6 Wie denkt by deze regels niet — met Lulofs — aan Napoleon I?
11 *Daerfe lang meê heeft gepopt:* d. i.: „die zy lang geliefkoosd, geftreeld heeft." Zie blz. 92. *Afb. Chr. Tempel*, vs. 6.
16 *Den Donau en de Belt:* het Zuiden en het Noorden van Duitschland. Vergel. *Aen den Droft.* vs. 22.
Hoe ongelooflijck 't fchijnt te fluyten dit geweld,
Dat van den Donau *af komt bruyfen in* de Belt.

En ieder ſexe en oude het leven weygert!
Daer d'Elve koockt, door 't gloeyen harer kolck,
Onnoſel bloed van overrompelt volck.
Daer Chriſtiaen, uyt Brandenburgſe ſtamme,
Met Valckenberg, in d'algemeene vlamme,
Op 't heet autaer, den jongſten ſlagh verbeyd:
En niemand ſwicht, voor dat de nood hen ſcheyd.
De Raſery, door 's legers wreede tenten,
Van band geſlaeckt, hier alle d'elementen
Oppreſt, ten val van't overoude Stift:
En d'aſch word in den wind en ſtroom geſift.
Hier ſtond de moeder met haer' ſeven vruchten.
Sy ſtort geen traen, nocht 't hart en kan niet ſuchten.
Sy druckt de borſt met 't ſuygeling, haer krooſt.
De reſte kermt vergeefs, om hulp en trooſt.
S'is ſtom. dat's God, niet ick, kan u beſchutten.
't Een ſmoort in roock, het ander drenckt in putten.
Het ander ſpringt in't Papenheymſe vyer,
En ſy en 't kleen, in't punt van een rappier.
De blixem ſchend ſoo boom met tack en wortel:
En d'Arend kluyſt ſoo d'opgegrepe tortel.
Haer' pluym verſtuyſt, haer teer gebeente kraeckt.
En 't ſieltje ſteent, eer 't aen ſijn' dood geraeckt.
Des kreunt ſich niet, die Godheyd aller vogelen,
Die 't Roomſe rijck beſchaduwt, met haer' vlogelen:
Schoon d'Oder drenckt den ſier gekroonden Leeu,

18 *Oude:* „ouderdom."

19 *Daer d'Elve koockt:* Zie Dl. II. blz. 678. — Hier wordt gedoeld op den brand, die Maagdeburg binnen twaalf uren in de asch lei.

21 *Christiaen:* Christiaan Willem van Brandenburg, Administrator van het Stift van Maagdeburg, was in den rijksban gedaan en had zich met Gustaaf Adolf verbonden; hy kwam by de bestorming van Maagdeburg om.

22 *Valckenberg:* aan Frederik van Valkenberg, met de Zweedsche hulpbenden binnen Maagdeburg gekomen, was het bevel over de vesting opgedragen; hy sneuvelde by de bestorming.

23 *Op 't heet autaer:* dit staat hier figuurlijk, en beteekent eenvoudig: „In dien fellen krijg, waar zy vielen als dieren die op 't altaar geöfferd worden."

25 *'s Legers wree e tenten:* staat hier voor „'t leger zelf."

27 *Opprest* voor „op elkander prest of stapelt." 't Kan ook zijn „dwingt ten strijde."
't Overoude Stift: Maagdeburg was een Aartsbisdom, doch na de Hervorming in Protestantsche handen overgegaan.

29 *De moeder met haer seven vruchten:* Vondel zinspeelt hier op de moeder, waarvan in 't 2de Boek der Makkabeën, Hoofdst. VII, gewach wordt gemaakt. „Ook hier," wil hy zeggen, „vond men zulke rampzalige moeders, die haar kinderen voor haar oogen zagen vermoorden."

33 De zin van dezen regel is: „de moeder geeft, door haar zwijgen, zoo veel te kennen, als: niet ik, maar God alleen kan u in dezen nood beschermen."

34 *Drenckt* voor „verdrinkt." Men versta nochthands: „een paar anderen verdrinken in *putten*," want met één kind ging dat kwalijk.

35 *'t Papenheymse vyer:* „'t vuur, door de krijgsknechten van Pappenheim gestookt."

37-40 Aandoenlijke en keurig uitgedrukte vergelijking.

41 *Des kreunt sich niet: des* is de 2e n.v. van *dat;* zoo zeggen wy nog *deswege* en „van wege dat," *des aangaande* voor „aangaande dat."
Die Godheyd aller vogelen voor „de voornaamste, de koning der vogelen," hier „de Keizersche Adelaar". — De zin van den regel is: „de Keizer bekreunt zich niet om de gepleegde gruwelen."

44 *Schoon d'Oder:* de Oder stroomt door de streken, waar Gustaaf Adolf, in Pommeren geland, op marsch was.
Den fier gekroonden Leeu: Gustaaf Adolf.

Die over zee ſijn' ſtappen liet in't ſneeu.
Dees' heeft beſlecht, met Pool en Moſkovyter,
Sijn erfkrackeel, en vlamt op Habſburgs myter,
Die Sweden tergt. ſie toe, baldadigh Praegh,
Sijn' mane rijſt, en ſpelt een' toorenvlaegh.
  Swijgh Ooſtenrijck, die bruller, uyt den Noorden,
Sal grabblen alle uw' ſtanders, rood van moorden.
Tirol, miſbruyck uw' weelde niet ſoo ſtracks.
Vergeldghe ſoo die noodhulp van den Sax!
  't Verdruckte volck dat telt 's verloſſers uuren,
Eer Leypſigh ſiet, van ſijn' verwonne muuren,
Het brieſſend ros vertreen 't geſchudde land,
En ſchrap, om ſtrijd, GUSTAEF en FERDINAND.
  O Karels ſoon, wick, wick uw' kracht te vooren
Ghy tart hem, die tot zege werd geboren,
En ſooveel lands geploeght heeft met het ſwaerd,
En acht uw' kroon tot ſijn' triomf geſpaert.
  Dees' ſtem verdwijnt, by trommels en trompetten:
Daer vaen op vaen, kornetten op kornetten
Aentrecken, dat de hemel dient geſtut,
En d'afgrond duyckt en davert van't geſchut.
  Der Gotten God, die luyſter van mijn eerdicht,
Ter wolcke quam uytbarſten, als een weerlicht,
En blixemſtrael, doen 't lot in twijffel hing:
Eer 't aertſgeweld, in roock en ſtof, verging.
  Iupijn, en Mars die woen, met vyer en donder.
Het onweer duurt. de ſon gaet op en onder,
En d'avond groet den Koningklijcken held,
Die 's Keyſers maght verſtroyt, in't bloedigh veld.
  Den veldheer en afworſtelaer der jaren,
Beſwijckt het hart, door 't gapen ſijner aren,
En bergt het lijf. hoe draeſt hy nu ſoo trots,

46 *Habſburgs myter: myter* ſtaat hier voor „myterſtad", en beteekent het Aartsbisſchoppelijke Praag, de hoofdſtad van Bohemen, thands in het bezit van den Keizer, die afſtammeling was van Rudolf van Habsburg.

47 *Baldadigh Praegh:* Praag wordt hier, gelijk ſtraks *Ooſtenrijck* en *Tirol*, voor den Keizer zelf genomen, die Gustaaf Adolf lang tot den oorlog getergd had.

48 *Sijn' mane:* de manen van den *ſier gekroonden Leeuw*.
Een toorenvlaegh: „een vlaag van toorn."

50 *Sal grabblen alle uw' ſtanders:* „zal u al uw ſtanderts ontrukken."

53 *Die noodhulp van den Sax:* de Keurvorst van Sakſen had den Keizer vroeger veel dienst bewezen: thands werden tot dank daarvoor zijn landen verwoest.

56 *En ſchrap, om ſtrijd:* 't woord *ſchrap* hangt af van 't voorafgaande *ſiet;* zoo dat de zin is: „Leipzich ziet Gustaaf en Ferdinand zich ſchrap ſtellen, of ſchrap ſtaan, om ſtrijd tegen elkander te voeren."

63 *De hemel dient geſtut:* ſtoute hyperbole.

65 *Der Gotten God* voor „de Koning der Gothen." De tytel der Koningen van Zweden is, als men weet: „Koning der Wenden en Gothen." Men lette hier wederom op de klankſpeling.

66 *Ter wolcke:* meermalen ſtelt Vondel 't beeld des oorlogs voor onder de gedaante eener *wolk*.

69 *Jupijn, en Mars: Jupijn* is hier de Keizer met zijn Adelaar, en *Mars* is Gustaaf Adolf.

73 *Den veldheer:* Tilly.

74 *'t Gapen ſijner aren:* hy kreeg een aantal wonden in den ſlag.

75 *Trots:* hier ironisch gebezigd.

Die onlangs was een ftrenge geessel Gods!
  Die d'eerbaerheyd, van moorders uytgetogen,
Verftickt in bloed, lagh schenden voor fijn' oogen:
Een leemtigh schuym, een handvol overschots
Verkrachten en schoffieren, met veel fpots.
  Hoe luttel dacht hy doen, in 't fpel der pijpen,
Dat Meyburgs faed, in Leypfighs klay, fou rijpen:
En al fijn vee, gemeft op defen ftal,
Door Laplands bijl, moft schaffen vleefch te Hal.
  Wat grouwel trapt, met Chriften hoofds banieren,
Op maeghdepalm, tot schennis van laurieren!
En schaeckt'er ween en wees haer' roosekrans:
Op 't versche lijck van vaders en van mans!
  Die tiranny paft Turcken en Maranen.
Ach hemel! ftrem, op 't aenschijn, defe tranen,
En knyschen dan, tot parlen altemael:
Dit fuyver bloed, dees' fprengklen tot korael.
  Ons' Sangheldin heeft luft, met die juweelen
Verciert, voor moordautaer, op treurtoneelen,
Te vieren dien beschreyelijcken dagh:
Die God nocht heyligh kerckenrecht ontfagh.
  Mijn dicht fich schaemt te leeren grijfe hayren
Den wrevel treen, den overwonnen fparen:
Voor al, voor al der maeghden lieflijck oogh,
Daer Herkules voor offert knods en boogh.
  Gescheurde pruyck en tranen doen verdwijnen
Die droeve wolck, daer Romers en Sabijnen
In woeden, met een blind en ftreng gevecht.
Waer Venus schreyt, gaen hooge vloeden flecht.
  Met recht verwelckt die zege, fonder fegen.

79 *Leemtigh schuym*: *leemtig* is „vuil, ftinkend."
Een handvol overschots: „de weinige overgebleven vrouwen."
81 *In't fpel* voor „by 't fpel."
82 *Meyburg*: dit ftaat hier by verachting en famentrekking voor *Maagdeburg*, gelijk *meid* voor *maagd*.
84 *Laplands bijl*. Gustaaf Adolf, die ook over Lapland heerschte.
Hal: woordfpeling met de ftad *Halle* en de „vleeschhal."
85 *Grouwel*: hier, als meermalen, genomen voor „gedrocht, ondier." Vergel. *Veror. van Geel*, vs. 236 Dl. II. bl. 610.
86 *Maeghdepalm* voor „maagden," en tevens met toefpeling op *Maagdeburg*.
87 *Roosekrans* voor „maagdom, kuischheidsbloem."
89 *Maranen*: „Mooren," doch veelal voor „Spanjaarts" genomen.
93-95 Vondel wil hier zeggen, „dat hy de gedachtenis van 't bloedbad, te Maagdeburg aangerecht, wil vieren met treurdichten."
97 *Grijfe hayren*: dit ftaat op Tilly, die zeventig jaar oud was.
98 Krachtig, recht dichterlijk; verfta: „dat men zijn eigen wrevel moet onderdrukken en de overwonnenen fparen."
100 De zin is: „waar zelfs een Herkules onderdanig aan was," ziende op zijn minnary met Omfale
102 *Droeve wolck*: „oorlogswolk."
Romers en Sabijnen: toefpeling op den krijg tusfchen de Romeinen en Sabijnen, over den gepleegden maagdenroof ontftaan, en door de tranen en fmeekingen der vrouwen, die zich tusfchen de ftrijders wierpen, geëindigd.
104 *Slecht* is „vlak, effen": *geflecht* is „geëffend, met den vlakken grond gelijk gemaakt." De zin is: „de tranen eener beminde vrouw *flechten*, effenen, brengen tot bedaren het meest verbolgen gemoed."

Door maeghderoof en vrouwekracht verkregen.
De Troyſche vorſt ontſagh ſijn' hand te ſlaen
Aen yeders vloeck, daer Troje om moſt vergaen.
  Der dieren prins in d'yſre kou, betoonde
Sijn' henſcheyd, die de bleecke nymf verſchoonde.
Hy lonckt verlieſt, op dat aenminnigh beeld,
En quiſpelſtaert, en blaeckt, en vrijt, en ſtreelt,
  Dat hart beſit ſoo veel van't edelmoedigh.
Hoe verwt een graef ſijn' ponjerds dan ſoo bloedigh?
Hoe ſleeptmen ſoo Kaſſandren, uyt haer' Kerck?
Hoe ſmet hy ſoo ſijn wapen, en ſijn merck?
  Lof Luydewijck, den roem van't Euangeli,
Die ſelf Rochel, ontwijſter ſijner leli,
Genade ſchonck; doen 't merg was uytgeteert,
En, ſonder wraeck, haer' poort en veſt verneert.
  Soo wintmen, met de ſteên, der menſchen harten.
Wat balſem kan nu heelen deſe ſmarten?
Indien de wraeck dan holt, en wederwraeckt:
Hy draeght de ſchuld, die lammers wolven maeckt.
  Wat Albaes ſwaerd en ſackel heeft gebrouwen,
Sal Nederland en Spangjen eeuwigh rouwen.
De weereld brand, door eenen Faëton,
Die roeckloos ment den breydel van de ſon.
  Die ſich, aen't vyer des oorloogħs, niet wil ſengen,
De gal der ſtraf, met honighraet, leer mengen.
De ſondaer kuſt de roe, en blijft haer vriend,
Die lieflijck queſt, wanneer hy 't ſtreng verdient.
  Een heelſaem arts, die 't leven noo ſagh ſterven,
Magh ſnijden, niet den krancken gants bederven.
Het Keyſerdom is ingewijt tot heul.
't Verſtreck den volcke een vader, en geen beul.
  Indien het volck veroirſaeckt ſulcke wonden;
De heer die biechte en boete oock al ſijn' ſonden.
Hy pars geen' ſiel; hy breeck geen Chriſten Recht.
't Geloof is Gods, geen aerdſchen Keyſers knecht.
  O Serklaes, denck uyt helm noch harrenaſſen

107 *De Troyſche vorſt:* Priamus, die naliet zijn zoon Paris — hier *yeders vloeck* genoemd — te ſtraffen en daardoor oorzaak werd van den Trojaanſchen oorlog en den val zijner ſtad.

109-112 Dit ziet op het bekende vertelſel van den Leeuw te Florence, die, uit zijn kooi losgebroken, een vrouw of maagd (*nymf*), welke hy ontmoette, ſpaarde en liefkoosde.

115 Zinſpeling op Kasſandra, de dochter van Priamus, by de verwoesting van Troje uit Minervaas tempel geſleurd.

117-120 Deze regels zien op Lodewijk XIII van Frankrijk, die, na dat hy de ſtad la Rochelle, den zetel der Hugenooten, had ingenomen, de wallen en muren ſlechten deed, maar de inwoners vrij genadig behandelde.

127 *Faëton:* men weet, dat Faëton de zoon was van Febus, en, zijn vader hebbende verzocht, den zonnewagen te mogen mennen, dit zoo onhandig deed, dat hy de halve waereld in brand ſtak. Zie Vondels „Faëton."

133 *Heelſaem:* „die weet te heelen"; even als *deugdzaam* „die beſtendig deugt"; *werkzaam* „die werkende blijft"; *lijdzaam* „die weet te lijden."

Die moordvleck uyt te fchuuren nocht te waffen.
„Uw graffchrift fij: Tilly (elck fchrey, die 't hoort)
„Heeft Maeghdeburg verdelgt door maeghdemoord.
Nu fchuwt hy als een haviek fijnen drijver,
Den klaeu des Leeus der Vinnen, heet van yver:
Die flincks en rechts het al aen flarden rijt,
Wat voorvoets hem dien vetten roof benijd.
Gods arrem maeyt, met fijn' gerechte feyffen,
Een yfren oeghft: en deckt den grond van Meyffen,
Veel mijlen velds, met lijcken fonder tal.
Vergeefs gevloon: de Dood is overal.
De dood verflind, en fcheurt, met ftale tanden.
Een roode zee die bruyft, op d'ackerlanden.
De klepper gaet, tot aen den buyck, te wed:
En wafcht fijn fweet en ftof in't laeuwe bed.
Soo dreef de fné van Alexanders fabel
Den doodfen fchrick vooruyt, na Suze en Babel.
De Perfiaen gevoelde, veel te laet,
Wat die vermoght, wiens jeught hy had verfmaed.
Soo ftort de bloem en 't puyck des Roomfen adels
By Kannas neer, uyt haer' vergulde fadels:
En 't Kapitool, alle oogenblicken, hoort
En fiet verbaeft Karthago, voor de poort.
Guftaef aldus met *Naffau* aengefpannen,
Op eenen tijd, vermeeftert twee graef Iannen:
Van welcken d'een, gedreven van den nood,
Te paerde vlught, en d'ander met den boot.
Die neerlaegh kneuft de hoop der heerfchappye
Van Ooftenrijcks gedroomde Monarchye.
De Vryheyd, die weêr aêm fchept, fonder forg,
Looft God, den Held, Keur-Sax en Brandenborg.
De Chriften Held word in triomf ontfangen,
Beftuwt met roof, met vanen dicht behangen,
Vereert met lijcken, in hun' tomb geleyt:
Waerom, van vreught, 't verlofte Duytfchland fchreyt.

146 *Leeu der Vinnen:* Gustaaf was ook Koning van Finland
148 *Voorvoets:* even goed als *voorhands.*
150 *Meyffen* voor „Sakfen", dat den Meisfifchen kring mede bevatte.
162 *By Kannas:* te Cannae verloren de Romeinen tegen Hannibal 40,000 man en de bloem hunner Ridderfchap.
165 *Naffau:* Frederik Hendrik.
166 *Twee graef Iannen:* Serklaas en Graaf Jan van Nasfau. Zie *Triomftorts*, blz. 123.
168 *Met den boot:* Vondel gebruikt hier het woord onz. en zegt dus *met den boot*, gelijk hy zoû gezegd hebben: „met *den* zwaarde, met *dien* verftande," enz.
169 *De hoop der heerfchappye:* Oostenrijk vleide zich toen met de opperheerfchappy in Europa.
172 *Den Held:* Gustaaf Adolf.
Keur-Sax: den Keurvorst van Sakfen.
Brandenborg: den Keurvorst van Brandenburg, die, even als die van Sakfen, fchoon na lang dralen, party voor Gustaaf Adolf gekozen had.

't Zeeghhaftigh Hoofd fprack danckbaer, na het knielen:
„Dees' wrake Gods ftreck offer, voor de fielen
„Van Maeghdeburg: wiens ingetrapte kruyn
„Begraven leyt, in eeuwigh fmoockend puyn.
Vaer voort *Guftaef*, ghy vorftenmorgenwecker:
Ga voer den Paltz, ten berg op, aen den Necker:
En 't vyer des krijghs, met wapens, uytgebluft,
Wifch Adolf uyt, en fchrijf: *Guftaef Auguft.*

177 *Na het knielen:* toen de flag van Leipzich beflist was, knielde Gustaaf Adolf ten aanfchouwe van zijn heir op het flagveld, en dankte God voor de overwinning.

181 *Vorftenmorgenwecker:* „die de Vorften opwekt uit hun vadfigen flaap."

182 *Voer den Paltz, ten bergh op:* d. i.: „verhef den Paltz weder tot zijn vorigen luister." Men blijve indachtig, dat de aanleiding tot den dertigjarigen oorlog gelegen was in den Paltz en om het afzetten van zijn Keurvorst Frederik.

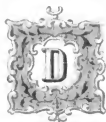
184 *Guftaef Auguft:* vergelijk *Tot tot*, enz. (Orakel), vs. 12-14. D. II, bl. 689, 690. Den naam van Augustus wil Vondel aan den Zweedfchen Koning gegeven hebben, zoodra deze (zie vs. 183) 't krijgsvuur zal hebben *uitgebluſcht*, dus, met andere woorden, als een tweede Augustus, na jaren oorlogs, den vrede aan de waereld hergeven.

Dit gedicht verfcheen in 4° en in plano, met het motto uit VIRGILIUS *Aeneidos* I. 289 op den tytel:

Hunc tu olim cælo, fpoliis Orientis onuftum,
Accipies —

en voorafgegaan door het ons reeds bekende gedicht uit Gottenburg thands met den tytel van *Orakel* voorzien, en met de navolgende toewijding:

AEN DEN KONING.

E diamante knoop van't maghtigh Rooms verbond,
Ten leften fwichte, voor den Koninghlijcken degen:
Die weeldigh weyen gaet, in 's triomfeerders zegen.
En Ferdinand verfchrickt op fijnen eygen grond.

Dit's ftoffe voor de Faem en haeren kopren mond;
Om Alexanders en om Caefars lang verlegen,

2 *Ten leften fwichte:* de latere uitgave heeft: *moſt eyntlick zwichten.*

5 *Haeren kopren mond:* de „trompet," waarmede de Faam wordt uitgebeeld.

6,7 De zin is: „terwijl de latere eeuwen van geen helden konden gewagen zoo als de Alexanders en Cezars der vroegere eeuwen."

Terwijl de jonge, voor all' de oude tijden, fwegen,
Eer fy ter wereld foo volmaeckte deughden vond:

Vernuft en dapperheyd een lichaem ingefchapen:
Het een in raedflagh blijckt, het ander in de wapen.
O hemelfch wonderwerck! o overfeldfaem lot!

Wie luft fchept in uw' lof, voltoyt de faeck met fwijgen:
Het menfchelijck begrijp en kan foo hoogh niet ftijgen,
De fterffelijcke tong die ftamelt van een' God.

10 *Het een in raedflagh blijckt:* later omgezet:

In raedflagh blijckt het een.

In de wapen voor „in de *wapenen*," even als wy nog zeggen: „op de *been*," enz. Zie HUYDECOPER, *Proeve* II, 213.

11 *Voltoyt de faeck met fwijgen:* niet „maakt er zich met zwijgen af," maar „acht zwijgen 't best, by't onbereikbare van den lof," volgends den regel van Frans I in zijn bevallig vaersjen op Laura:

Qui te pourra louer qu'en fe taifant,
Car la parole est toujours reprimée,
Quand le fujet furmonte le difant.

Even zoo zegt ook Huyghens van Amfterdam:

Die 't fchicklijkft van my fwijght, heeft allerbeft gefeyt.

12 *Het menfchelijck begrijp en kan foo hoogh niet ftijgen:* later, om het negat. *en* weg te werken, veranderd in:

Geen menfchelijck begrijp kan tot die hooghte ftijgen.

Op de afbeelding van den beroemden held vervaardigde Vondel dit byfchrift:

OP DE AFBEELDING

VAN

GUSTAEF ADOLF.

Koningk van Sweden,

TE PAERDE.

Soo draeft *Gustaef* in't veld, op fpel van fchut en buffen,
Wen hy groothartigh tart den bodem van de Ruffen:
Of tart de fabel van den ftrengen Segemond;
Of 't heyr van Ferdinand, op fijnen eygen grond.
O Praegh, bewaer uw' kroon. 't en fij 't Geluck hem toome,
Hy fal der Gotten Rijck herftellen binnen Rome.

3 *Den ftrengen Segemond:* Sigismundus III, Koning van Polen, die in der tijd aanfpraak gemaakt had op de kroon van Zweden, doch aan wien toen Karel, Hertog van Sudermanland, Gustaafs vader, was voorgetrokken; ten gevolge waarvan tusfchen de beide Rijken een oorlog was ontftaan, die niet ophield dan te gelijk met den dood van beide Vorften.

De haspelingen tusfchen de Regeering van Amfterdam en de Kerkelijken waren ten laatfte geëindigd, ten gevolge van een overeenkomst, waarby aan Smout het behoud zijner wedde als Predikant gewaarborgd werd, mits hy zich buiten de ftad onthield, en zoo lang hy niet elders beroepen werd, wat niet gebeurde; tevens verkreeg de Overheid recht van zitting in den Kerkeraad, waarvan zy echter maar korten tijd gebruik maakte. Intusfchen befloot de Regeering, misfchien uit ontevredenheid over de houding welke de Leydfche Faculteit in de zaak der Schutters had aangenomen, en zeker uit zucht om aan de Predikanten binnen de ftad een foort van tegenwicht te ftellen, een nieuwen ftap te doen, wel gefchikt om aan de Kontra-Remonftranten vrij wat ergernis te geven. Het gold niet anders namelijk dan de oprichting eener School van Hooger Onderwijs. Als aanleiding daartoe gaf men voor, dat de jeugd te vroeg, en eer zy eenige gronden van filozofie gelegd had, van de Latijnfche Scholen naar de Akademiën gezonden, aldaar ligt tot ongebondenheid verviel.

In 1629 befloot men tot het beroepen van een Profesfor in de Filozofie en Historie, en in het volgende jaar tot dat van twee Profesforen, waartoe Burgemeesteren gemachtigd werden. Ook werd toen goedgevonden het St. Agnieten klooster-kerkjen, ftaande op den Oudezijds Achterburgwal, 't welk door de Amiraliteit tot een pakhuis gebruikt werd, in te richten tot het houden van openbare lesfen. De voorgenomen oprichting van een zoodanige Voorbereidende School was echter naauwelijks ruchtbaar geworden, of Leyden, beducht voor de vermindering zijner Akademie, kantte er zich ernftig tegen. Amfterdam voerde van zijn kant aan, dat het niets voor had ftrijdig met de privilegiën der Hooge School: en zoo werd in April 1631 goedgevonden, 't gefchil, voor zoo verre dit het geven van openbare lesfen betrof, te doen verblijven aan de uitfpraak der twee Gerechtshoven. De Kerkelijken, zelfs de buitenlandfche, vonden intusfchen groote zwarigheid in de oprichting der Schole te Amfterdam; en zelfs fchreven Akademiën en Kerken van Zwitferland, dat, volgends hare meening, die nieuwe Akademie nergends anders toe dienen zoû, dan tot een fnooden winkel, niet van rechtzinnigen, maar eerst van Arminiaanen, en daarna van Sociniaanen, en vervolgends van de gedrochtelijkfte gevoelens, welke die looze menfchen zich, tot hiertoe, gefchaamd hadden te openbaren. De Gerechtshoven echter verklaarden zich ten voordeele van Amfterdam, dat nu voortging met het werk, en Gerardus Joannes Vosfius, benevens Caspar Barlaeus, die beiden, in 't jaar 1619, van hun ambten by de Hooge School te Leyden verlaten waren, tot eerfte Profesforen beriep, genen in de Historiën, en dezen in de Filozofie en Welfprekendheid. De Doorluchte School of *Athenaeum Illustre*, hoedanig men die gewoonlijk noemt, werd op 8 January 1632 geöpend met een plechtige redevoering, welke de geleerde Vosfius

uitſprak ten aanhoore eener talrijke ſchare. De oprichting dier School, en de eervolle plaats daarby toegekend aan twee mannen die by Vondel in hooge achting waren, moest natuurlijk zijn dichtgeest opwekken, en hy richtte het volgende lierdicht aan den Schepen Harmen Gysbertsz van de Poll, die tot de eerſte Verzorgers der Schole behoorde.

INWYING

DER

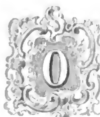
DOORLUCHTIGE SCHOLE

T'AMSTERDAM.

AEN DEN HEER

HERMAN VAN DER POL,

Raed en Schepen der selve stede.

OPRECHTE POL, de hemel heeft geſpaert
Uw rimpligh voorhooſd, en beſneeuden baerd,
En ſtaetſitabberd, die ſtads Recht bewaert,
Om noch te tuygen,
Met u, in't ander leven, vrij van leed,
Hoe ghy de bloem der jeughd, te min beſteet.
De ſuyvre borſt van heylige Angeneet,
Met luſt ſaeght ſuygen.
O vrome vader, glori van mijn' luyt,
Uw ſtemme ſteef dit loflijck Raedtbeſluyt.
Nu veeght ghe noch, van vreughd, een krenckſken uyt,
En word herboren:
Gelijck ſomtijds de gure winter plagh
t'Ontluycken met een' ſomerſonnelach,
En 't hart t'ontdoyen op een' ſoeten dagh,
Als 't was bevroren.
Mijn' ſwaneſchacht, mijn' treckebeckſke drinckt

6 *Te min beſteet:* „by een *min*, voedſter, beſteed."
7 *Angeneet:* het gebouw was oorſpronkelijk aan Sinte Agnes toegewijd: en de dichter onderſtelt hier, dat zy er voortdurend haar beſcherming over blijft uitſtrekken.
11 *Een krenckſken:* een „rimpel." V. wil zeggen dat de blijdſchap over deze welgeſlaagde poging den grijzaart verjongt, en alzoo de rimpels op zijn voorhoofd doet verminderen.
17 *Treckebeckſke* is hier „de ſchrijfpen, die de letters *trekt*."

Sich droncken in onfterfelijcken inckt:
Ons wapenkroon veel heerelijcker blinckt
Op d'eer der feeften.
Men fet de Wijsheyd op den hooghften trap,
Befchoncken met den glans der burgerfchap,
En toegejuycht met vrolijck handgeklap
Van brave geeften.
Nu ijckt de Deughd de fielen met haer merck.
Nu fweet men in't Sokratifch worftelperck.
Nu bout men aen de fede-en-redekerck,
Doorgalmt van leering,
Die 't buyghfaem hart der jongkheyd vormt en fout,
En heylfaem voor verrotting onderhoud,
En inftort vroegh, 't geen onvermuft veroud,
Door deughds hanteering.
Hier blaeckt het nonnenouter ongedooft,
Hier ftuyft de Vorften renplaets, daer men flooft.
Partyfchap hier geen' lammen guylen looft,
Tot yemants voordeel.
De pallemtack en lover, nimmer droef,
Word toegeleyt, na Recht, den vluggen hoef,
Die glimt, als goud, na d'uytgeftane proef,
In't billijck oordeel.
Dit is 't doorluchtigh Argo, 't welck bevracht
Met hemelfch puyck van Ridderlijck geflacht,
Na d'eere ftreeft van Kolchos gulde vacht,
Door Nereus weyden.
Hier vind men 't wettigh fwaerd, dat, buyten hoop,
In ftucken hieuw den Gordiaenfchen knoop,
Oock 't kluwen, dat, in doolhofs ommeloop,
Ons recht kan leyden.
Dees' fchoolmeeftres haer' fchatten maeckt gemeen.
Sy weet Natuurs geheymenis t'ontkleên,
S'ontleedfe moedernaeckt, van top tot teen,
Voor 's leerlings oogen

31 *En inftort : inftort* wordt hier actief gebezigd : 't is de *leering*, die, in *'t hart der jongheid, vroeg* datgene *inftort*, wat, door het hanteeren der *deugd, onvermuft*, d. i. zonder bedorven te worden, met blijvende frischheid, ook in den ouderdom byblijft."

33 *Het nonnenouter :* de *nonnen* zijn hier de „zanggodinnen". Zie vs. 92.

34 *De Vorften renplaets* voor „de vorftelijke renplaats." Zeer gewoon is en was van oudsher de vergelijking van de oefeningen op 't gebied der wetenfchap met die welke de Ouden by hunne feesten hielden : vooral by die plaats hadden op de Olympifche fpelen, om hun luifter vorftelijk genoemd.

35 *Guylen : guil* is een „oud, flecht paard". Zie D. I. blz. 401, 621

37 *Droef* is hier „nederhangend," naar de oorfpr. beteekenis van 't woord ; *never drooping* zouden de Engelfchen zeggen.

41 *Argo :* 't fchip, waarmede Jafon en zijn medeftanders naar Kolchos voeren, om 't Gulden Vlies te winnen.

44 *Nereus weyden :* „de zee."

49 *Dees' fchoolmeeftres* voor „deze Doorluchtige Schole."

En wroet, op 's overonden Thales ſpoor,
Haer' grondeloosſen boeſem door en door.
De nectartong verleckert 't leerſaem oor,
Op ſoete toogen.
't Geſchichtboeck wacht ſijn' beurt in dees' kappel;
Dat brengt Fortuyns lichtvaerdigheyd in't ſpel,
En toont 'er leeuwenhuyd en Voſſenvel,
Geweld en treken;
Oock hoe men heelt het ingekanckert quaed;
Wat vloecken ſijn, wat ſuylen voor den Staet;
Hoe 't een verrijſt, en 't ander ondergaet
Door landgebreken.
d'Ervaren Chiron bant den blinden Dwerg
Uyt ſijn' ſpelonck en wackren oefenberg;
En voed het voeſterkind met dierenmerg,
Op dat het ſchrapper
Sijn' krachten ſtell' voor 't land van ſijn' geboort,
En verw' den grond des vyands rood van moord;
Of hou in vredehandeling het woord,
Soo wijs, als dapper.
d'Eerwaerde Themis op den rechterſtoel,
In berning van krackeelen even koel,
Verwerpt het valſch, en mickt op 't witte doel,
En ſchift partye.
Het doodſche lijck, dat ſtus lagh uytgeſtreckt,
Nu uyt den yſren doodſlaep opgeweckt,
Bedanckt den God, die 't leven ſchept en reckt
Door artſenye.
De Poëſy, het Goddelijckſt van al,
Spant keel en ſnaer op ſluyſenwaterval,
En trippelt op ſluweelen burreghwal,
Die krielt van ſwanen.
Sy dompelt Baerles hooſd in Aemſtelbron.
Sy ſchept door hem in Holland Helikon.
Ick quinckeleer, beſchaduwt voor de ſon
In lindelanen.
O goude lettereen! o wijſe lent!
O lucht vol geurs, na 's onweêrs dreygement!
Ick raeſkal, of Apol is hier ontrent
Met negen nonnen.

53 *Thales:* een der zeven Wijzen van Griekenland.
62 *De zin is:* „welke lieden men heeft te beschouwen als *vloeken*, welke als *zuilen* van den Staat."
65 *Chiron:* deze Centaur of Paardman was, volgends de fabel, de voedsterheer van Eskulapius en Achilles.
Den blinden Dwerg: „Cupido"
83 *Fluweelen burreghwal:* zoo wordt de O. Z. Voorburgwal, langs welken men tot het gebouw der Doorluchtige Schole toegang bekwam, en nog bekomt, ook genoemd.
91 *Ick raefkal:* versterkte uitdrukking, voor „bedrieg ik my?"
92 *Negen nonnen:* „de Muzen."

Die maken tien met hem: of tel ick elf?
Gewiflijck ja; daer fieuwe Pallas felf
Haer heylighdom betrouwen 't hoogh gewelf,
Noch ongefchonnen.

Ook de meer door ons genoemde geleerde P. Scriverius, of Schrijver, bezong het gebeurde in een Latijnsch gedicht, 't welk door Vondel aldus vertolkt werd:

DE DOORLUCHTIGE SCHOLE

IN

'T KERCKSKEN VAN HEYLIGE AGNES,

T'AMSTERDAM.

De heylige Augenees, gedaelt van hooge ftammen,
En d'eer te Rome van het maeghdelijck geflacht,
Word als een lam gekeelt, geoffert aen de vlammen,
Om dat fy Chriftus eert, en Jupiter veracht.
En, 't voorhoofd groen bekranft met onverwelckbre bladen,
Word by 't gewijde volck, by martelaers geboeckt.
Een reyfer faemt 't gebeent, om haer met rouw beladen,
Begraeft het in het Sticht. Maer dat ghy 't daer niet foeckt,
Dewijl men Agnes heel fiet aen den Amftel leven.
Hier fchudfe een vollen fchoot van Roomfen rijckdom uyt.
Wat Romen oyt bedreef, wat haer' geleerde fchreven,
Haer' wijfheyd word alhier door Agnes weêr genyt.
Aen ieder fy belooft het forgeloofe ruften,
En wijft hoe d'oude fede een plaets hier open ftaet.
De foon van Maja felf, ontvonckt in wijfheyds luften,
Sich in den hengftebron door Pallas doopen laet.
Dies is het noodeloos te gaen na 't Grieckfch Athenen,

1 *De heylige Augenees.* Zie over deze het gedicht tot haar lof, D. II, en het daar aangeteekende.
8 *Begraeft het in het Sticht:* volgends fommige fchrijvers zouden de ftoffelijke overblijffelen van Ste. Agnes naar Utrecht zijn vervoerd geworden; doch ook weêr, volgends anderen, van daar weggenomen, naar Normandyen en eindelijk naar Parijs zijn overgebracht.
14 Verfta: „en wijst, hoe hier ook voor de oude talen enz. een leerftoel is opgericht."
15 *De foon van Maja:* „Mercurius." De zin van dezen en den volgenden regel is: „dat ook de volgelingen van Mercurius, t. w. de kooplieden, zich in de oude talen enz. laten onderwijzen."

Of na Italiën, om redenerens kunſt.
't Geen daer te krijgen is, kan Agnes hier verleenen:
Sy ſchaeft het ruwe volck, beſtraeltſe met haer' gunſt.
Wat lacht ghy, Barber, hoe? Al ſijt ghy van vermogen
Seer groot: dees' Agnes kan, indien ſe wil, oock yet.
Sy maeckt de jeughd oock wijs: en wilt ghy 't niet gedoogen,
Sy wijckt in't minſte voor haer' nagebuuren niet.
Sy teelt een waerden ooghſt van geeſten, door haer' leſen
Bequaem en vroet gemaeckt om dragen de bonnet.
Vrees Agnes niet, als of ſe u in den wegh ſal weſen.
Om niet Barbaers te ſijn, is 't eenigh daer ſe op let.

Uyt P. Schrijvers Latijn.

21 *Barber*, hier voor „de Leydſche Akademie." By de ſtichting dier Hooge School was namelijk het voormalige Ste. Barbara klooster ingericht tot Akademie-gebouw. Later, in 1581, werd zy in het konvent der Witte Nonnen overgebracht.

26 *De bonnet:* „de Doctors-muts of kap."

28 Deze regel is, de tijdsomſtandigheden en de eigenlijke aanleiding tot de oprichting der ſchole in aanmerking genomen, zeer tweeduidig van zin. Oppervlakkig leest men er uit: „Wy deden 't alleen om in onzen eigen boezem beſchaving aan te kweeken." De bedoeling is echter: (vs. 27) „Vrees wel niet, dat wy u den toeloop van elders willen ontrooven; maar (28) wy deden 't toch om van u, Ste. Barbara (Leydſche Akademie), niet afhankelijk te zijn." Dat is Vondels eigenlijke meening met *niet Barbaers te ſijn*. Verg. vs. 21.

Hadden de beide aangehaalde gedichten, hoe voortreffelijk ook, geen ander doel dan het verheffen eener heuchelijke gebeurtenis, het vaers, dat Hooft by gelegenheid der inwijding uitſprak, had een tweeledig oogmerk. Pas twee maanden geleden was de beroemde Huig de Groot uit zijn lange ballingſchap terug gekeerd. Den 9den December had hy zich uit Rotterdam in ſtilte naar Amſterdam begeven, waar Vondel hem in het navolgende gedicht verwelkomd had:

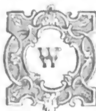
WELLEKOMST

VAN DEN HEER

HUYGH DE GROOT,

T'AMSTERDAM,

NA SIJNE LANGDUURIGE BALLINGSCHAP.

Wat snelge wind is 't, die van't Leli-strand
Den stroom op, in't ondanckbre Vaderland
Hervoert het Delfsche wet-orakel, dat
Gekoffert, als een kostelijcken schat,
Wel eer de bange Maes afdrijven quam,
Tot dat de Sein het in haer' armen nam,
En sette dat gebergde Gods-kleenood
Met blijschap op den Koninglijcken schoot
Des Allerchristelijckften Luydewijcx,
Die 't herberg schonck, tot glori sijnes Rijcx:
Op dat het, na 't versnuyven van die wolck
Des drucx verscheen, tot heyl van't vrije volck,
En 't misverstand aensiende 's helds geduld
Hem weder eerde, en riep: het is mijn' schuld.

De Vader der welsprekendheyd herblonck
Soo weer te Rome, als d' ordenloosheyd stonck
Van Klodius, die schadelijcke pest,
Voor 't lichaem van het algemeene best.
Het treurigh aensicht van den Staet dat lacht.
De swacke wetten voelen nieuwe kracht.
Self d'ontucht werd beschaemt van't eerlijck licht,
Rechtvaerdigheyd houd vree door evenwight.
De Rede stemt niets troebel, maer gesond.
Soo vele ste'en besluyten uyt een' mond.

1 *'t Leli-strand:* „Frankrijk."

3 *Het Delfsche wet-orakel:* „de Groot", als uit Delft geboortig. Men lette tevens op de speling met „het orakel van Delphi" der Ouden.

4 *Gekoffert:* namelijk „In een koffer verborgen by zijn ontvluchten uit Loevestein." 't Staat meteen in verband met hetgeen volgt, omdat men alleen zeer kostbare dingen in *koffers* wegsluit.

9 *Des Allerchristelijckften Luydewijcx:* men weet dat de koningen van Frankrijk den tytel droegen van *Allerkristelijkste Majesteit.*

15 *De Vader der welsprekendheyd:* „Cicero", die, aangeklaagd door Clodius, Rome een wijl had moeten ruimen.

21 *d'Ontucht: ontucht* is hier het tegenovergestelde van *tucht*, en alzoo „ordeloosheid, losbandigheid."

Men taſt niet meer in blinde duyſternis,
Der burgren oorbaer 't eenigh doelwit is;
En rept' er ergens een van dwinglandy
Daer ooght men op als hiel hy Spanjes ſij'.

O groote ziel, o ſon van mijn geſang,
Die weer verrijſt, na uwen ondergang,
En ons verhenght met deſen gouden dagh,
Dien Holland wel met eere vieren magh:
Wat woorden ſal de danckbare gemeent
Beſt vlijen, als de goudſmid dier geſteent,
Om u t' onthalen op den hooghſten trap;
Van 's kerekers ramp na ſnure ballingſchap.
O ſtalen hart al gloeyend hard geſmeet!
O Groothart, met wat hemelſchen magneet
Beſtreeck Standvaſtigheyd uw vaſt gemoed,
Dat het ſoo heet van lieſde t' onſwaert woed,
En wraeckt de weelde van een aerts-palleys,
En kuſt het land ſijn' ſtrenge ſtieſmoer peys.

28 *Daer ooght men op:* wy zouden zeggen: „dien houdt men in 't oog", of wel, „die loopt in 't oog."
34 *Vlijen:* „ſamenzetten", als de goudſmid doet met kostbare geſteenten.
42 De zin is: „en geeft den vredekus aan het land, dat hem tot een ſtrenge ſtiefmoeder verſtrekt heeft."

Hooft, die nimmer een gelegenheid voorby liet gaan, noch een poging onbeproefd liet, om den doorluchten geleerde van dienst te zijn, wilde thands bewerken, dat hem het profesſoraat in de Rechten wierd opgedragen, waarop zeker niemand meer aanſpraak had dan de Schrijver van het werk *de Jure Belli et Pacis*. Vrij duidelijk drukte hy dit uit in het ſchitterende gedicht, waarmede hy de Overheid van Amſterdam met de oprichting der Doorluchte School geluk wenschte: en hetwelk men my niet ten kwade duide dat ik hier, als ter zake pasſende, invoege:

AAN DEN HEERE

HUIGH DE GROOT.

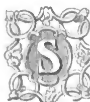
OP 'T BEROEPEN VAN TWEE LEERAARS

TER

DOORLUCHTIGER SCHOOLE.

EN

ZIJN' KOOMST TOT AMSTERDAM.

INT uw geluk zijn' opgang nam,
O hooghgereezen Amſterdam,
En trof uw' eerzucht noit het wit,
Daar nu haar' heerepijl in zit;
Naardien ghy u gingt ſtellen t' ſchrap,
Tot winſt van waarde weetenſchap,
En t' uwer onderrechting riept,
Twee helden, die der dingen diept
En ſteilte afpeilen op een prik,
Van 's hemels kruin in 't hart van 't ſlik.
Noch mangelde aan uw grootheidt wat,
Tot dat het Delphiſch puik in ſtadt
Quam ſtorten uit den boezem Goodts.
Hier mede zijt ghy buiten ſchoots
Van 't alverblindend onverſtandt,
En midden in de zon geplant
Der gloory en voorzienigheit.
Kent dan uw' kans, eer datze dreidt.
Een aardekloot verçiert en drukt
Het ſpanſel uwer kroone. Rukt
Die blaauwe perel van haar' top,
En zet'er 't oogh der wijsheit op
Den overgrooten Huigh de Groot,
Apollos dierbaarſte kleinoodt,

4 *Heerepijl:* „de pijl van den ſchutter*koning*, van hem die 't rechte *wit* treft, en dus het *heere-* of *meester*ſchot doet."

5 *Naardien ghy u gingt ſtellen t' ſchrap* voor „naardien gy alles behoorlijk beſchiktet, wat ſtrekken kon," enz.

8 *Twee helden:* Voſſius en Barlaeus.

12 *Het Delphiſch puik:* de Groot. Zie het vorige gedicht, vs. 3.

18 *Dreidt:* „draait, keert".

19,20 d. i. „boven de kroon, die uw wapen verçiert, prijkt een waereldbol."

21 *Die blaauwe perel:* „de voormelde waereldbol, die azuur is van kleur."

'T welk glad doorkeek, wat Griek, Latijn,
Egyptenaar bekent moght zijn;
Gezuivert boven dien, is meê
En afgefpoelt, in all' de zee
Van 't hof der Frankifch' heerfchappy;
Daar eeuwigh gaat zoo heet een' ty
Van wereldwiffels eb en vloedt,
Dat het een dwaas kan maken vroedt,
En fneedigh flijpen door 't verzoek,
Veer beter dan 't geleerdfte boek.
O blaakende vernuft, zoo puur
Als 't rookelooze ftarrevuur,
Wanneer hem wolk noch fchaduw let!
Ghy ftelt aan krijgh en vreê de wet;
'T wargaaren van 't gerecht ghy fchift;
Verlicht de duifternis der fchrift;
De naamen die uw lof verbreidt
Vergoodt ghy met onfterflijkheidt,
Oft eeuwelijk onzaaligh maakt
De geene die uw oordeel wraakt;
Baardt wonderwerk by wonderdaadt;
En altijds even zwanger gaat.
Maar alle wondren ftreeft verby,
O Lief der deughde, dat, daar ghy
Die groote wonderen bedrijft,
Zoo kleen noch by u zelven blijft.
Dan mits dat ghy u dus verneêrt,
Houdt zich der Eng'len fchaar vereert,
Met zich te draagen onderdaan,
Aan u, en ftaâghs ten dienft te ftaan.

P. C. HOOFT.

25 *'T welk:* dit flaat niet op 't onmiddelijk voorafgaande *kleinoodt*, maar moet tot *oogh* terug gebracht worden.

33 *Sneedigh* voor „fcherp van fnede," en dus overdrachtelijk voor „fcherpzinnig."
Verzoek voor „beproeving, ondervinding."

35 *Puur:* „zuiver"

36 *Rookelooze* „onbewolkte."

37 *Hem* voor *het*, als wy nu zouden zeggen; 't flaat op *ftarrevuur*.

38 *Ghy ftelt aan krijgh en vreê de wet:* dit flaat op het werk van de Groot: *de Jure Belli et Pacis*.

39 *'T wargaaren van 't gerecht ghy fchift:* dit flaat op de Groots *Inleidingh tot de Holl. Reghtsgeleertheyt*.

40 Deze regel doelt op de Groots werken over Bybel-exegefe.

41-44 Dit ziet op zijne twistfchriften, lofgedichten, enz.

48 *Lief der deughde* voor „door de deugd beminde."

51-55 Van die „onderdanigheid" der Engelen heeft de Groot gedurende zijn leven weinig kunnen bemerken, en de „dienften", welke zy hem bewezen hebben, waren fchraal genoeg. Doch waarfchijnlijk moet het hier door Hooft gezegde in esthetifchen zin worden opgevat, en wil hy er alleen mede te kennen geven, dat het brein, de geest van de Groot fteeds door een hooger hemel-ch vuur verlicht wordt, 't welk hem, wat verftand en kennis betreft, verre boven alle andere ftervelingen doet uitfchitteren.

Hoezeer ook wellicht de Wethouderſchap gaarne zoû hebben gehoor gegeven aan het verzoek van Hooft, en mannen als Bas, Boom, van Beuningen en Backer, die toen het Burgemeestersambt bekleedden, de Groot ongetwijfeld genegen waren, begrepen zy echter, dat een te groote tegenſtand zoû worden opgewekt door de benoeming van een man boven wiens hoofd nog altijd een vonnis van eeuwigdurende gevangenſchap hing. Immers, al had de vervolging tegen min beteekenende lieden opgehouden, de Groot was een der hoofdleiders zijner party geweest, en met kracht yverde men ter Landsvergadering om hem het land te doen ruimen. Haarlem, Leiden, Gouda, Alkmaar en Enkhuizen hadden doorgedreven, dat den Baljuwen en Schouten werd aangeſchreven, de Groot in verzekerde bewaring te nemen; en al wat de Regeering van Amſterdam kon doen, was zijn verblijf aldaar oogluikend te gedoogen, of liever, te ignoreeren. De Groot hield zich dan ook ſtil te huis, waar zijn vrienden hem kwamen bezoeken, en het liep tot Maart eer hy zich op ſtraat dorst vertoonen. Als een merkwaardig bewijs der algemeene achting, welke hy, ondanks zijn gevoelens in 't politieke en zijn vriendſchap met de Remonſtranten, genoot, diene zijn ontmoeting met Jan Willemsz. Boogaart. Deze was nu onlangs in de ſtad terug gekeerd, en 't gebeurde, dat hy, over ſtraat gaande, verzuimde, de Groot, die hem groette, wederom te groeten. Hierover kwam hy zich by de Groot verontſchuldigen, tot reden zijner ſchijnbare onbeleefdheid gevende, dat hy het hoed aflichten van dezen beſchouwd had als niet hem, maar zekere vrouw, die voor hem uitging, te gelden, en er byvoegende, dat hem veeleer gepast had, iemand als den Heer de Groot eerst te groeten, dan diens groet niet te beäntwoorden. Waarop de Groot van zijn kant betuigde, dat waarlijk een oud-Schepen van Amſterdam zich niet had behoeven te vernederen om zich over zulk een geringe zaak by hem te komen verontſchuldigen.

Intusſchen brachten de vyanden van de Groot het toch zoo ver, dat door de Staten van Holland, met meerderheid van ſtemmen, een beſluit genomen werd, waarby *f* 2000 op zijn lijf werden gezet, en *f* 500 op dat van elk die hem huisvestte of verbergde. Zich nu niet langer, zelfs te Amſterdam niet, veilig achtende, en niemand om zijnentwil in ongelegenheid willende brengen, vertrok de Groot den 17 April te ſcheep naar Hamburg. Het was vermoedelijk gedurende zijn verblijf te Amſterdam, dat Vondel de navolgende vaerzen vervaardigde:

HUYGH DE GROOTS
VERLOSSING.

AEN MEVROU

MARIE VAN REYGERSBERG.

EWELD van wallen, dubble gracht,
Ontruſte honden, wacht by wacht,
Beſlage poorten, yſre boomen,
Geknars van ſlotwerck, breede ſtroomen,
En d'onvermurwde kaſteleyn
Verſekerden op Loeveſteyn
Den Grooten Huygen, buyten duchten
Van in der eeuwigheyd t'ontvlughten!
Ten waer ſijn ſchrandre gemalin
En druckgenoot en kruyſheldin
Een eerlijcke uytkomſt had gevonden
En hem van lang verdriet ontbonden.
Sy ſprack: mijn lief, mijn levens licht,
(De tranen ſtonden in 't geſicht)
Sal dees ſpelonck uw' glans verſmooren,
En is uw deughd dit graf beſchooren?
Helaes! maer 't is vergeefs geſuſt.
Hier helpt geen kermen maer vernuft.
Mijn geeſt ſal nu wat groots beſoecken.
Terſtond verandert hy in boecken.
De ſchildwacht draeght dien vetten buyt
Op hare beê voor boecken uyt.
Een vrou belacht al die haer parſſen,
En laet hen op de tanden knarſſen.
Een vrou is duyſend mannen t'erg.
O eeuwige eer van Reygersberg,
De volgende eeuwen ſullen ſpreken,
Hoe ghy den Haet hebt uytgeſtreken.
Nadatghe op 't droef gevangenhuys,
Gelijck Marye neffens 't kruys,

Mevrou: tytel, die in dien tijd nog zelfs aan geen vrouwen van Regenten werd gegeven. Men zoû hieruit opmaken, dat Vondel dien tytel eerst boven het gedicht ſchreef toen de Groot Ambasſadeur was, wat met het opſchrift van het volgende vaers zonder twijfel het geval was.

19 *Beſoecken* is „beproeven." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT. By de Friezen wordt het nog gemeenlijk zoo gebruikt.

Uw' bruygom, onder moordenaren
Gerekent, troofte heele jaren.
Soo liet de trouwe Michal eer
Haer' lieffsten fchat met koorden neêr;
Doen Sauls fwaerden hem befetten,
Gelijck de jagers 't hart met netten.
Aldus werd Lynceus oock gered,
In fijn belegert bruylofsbed,
Doen foo veel ledekanten fmoorden
In 't gruwlijck bloed der mannemoorden.
Vergun mijn luyte datfe fpeel'
Het bergen van ons landjuweel,
In 't onweêr, dat het roer vermande,
Doen 't groote fchip van Holland ftrande.

33 Zie 1 *Sam.* XIX : 11 volgg.
37 *Lynceus:* de man van Hypermnestra, eene der vijftig dochters van Danaüs, die, alle op een nacht getrouwd, haar mans in de eerfte bruiloftsnacht ombrachten, en daarvoor de ftraf ondergingen van in de onderwaereld, eeuwig door, water te fcheppen in bodemlooze akers. Hypermnestra was de eenige die haar man fpaarde.

UYT HET STAM-BOECK

VAN

CHRISTIAEN KAS,

DIENAER VAN SIJN EXCELLENTIE

DE GROOT.

Een *Chriften-kas* bewaert ter nood:
Ons heyligh landjuweel, *De Groot:*
Doen 't Vaderland hem viel te kleen.
O blindheyd! o verkeerde feên?

1 *Een Chriften-kas:* woordfpeling met de trouwe zorg, die gezegde *Kas* voor zijn heer droeg, en met de kist of *kas*, waarin deze uit Loeveftein ontkwam.

ANDERS.

Waer lijd een onderdruckte ftaet
Dat *Caffius* met *Brutus* gaet?

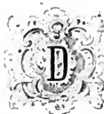
Caffius met Brutus: Kas met *de Groot:* flaauwe woordfpeling.

UYT

HUGO DE GROOT.

AEN

THUANUS.

DOORLEES met yver reys op reys het heyligh boeck,
Dat klaer is voor een vroom en oprecht onderfoeck;
Sie naerftigh van onfe een terngh, na d' oude jaren,
Doen d' eerfte Godfdienft flecht en recht en onervaren
Noch geene konft verftreckte: doen 's oorlooghs onbefcheyd
En Helfche ftaet-fucht noch met geen Godvruchtigheyd
Verbloemt werd: doen Gods wet tot betring kort begrepen,
Alleen niet was bekend den Leeraer fcherp geflepen,
Maer felf 't gemeene volck: doen 't vinnigh School-krackeel
Geen faed tot fcheuring faeyde om noodeloos verfcheel;
Maer elck om ftrijd beminde, en met den geeft gedreven,
De waerheyd ftaende hiel, oock met gevaer van 't leven,
En niemand focht uyt haet te ftorten yemands bloed.

Franciscus Augustus Thuanus: Deze was de zoon van Jacobus Augustus du Thou of Thuanus, Voorzitter van 't Parlement te Parijs en beroemd geleerde. De jonge Thuanus was, even als de Groot, reeds vroeg om zijn geleerdheid vermaard, en klom, nog jong zijnde, van trap tot trap tot de waardigheid van Koninklijken Raad en Rekestmeester en Opziener der Koninklijke Boekery. In weêrwil van zijn groot aanzien, werd hy in verzekering genomen en den 2 September 1642 onthalsd, omdat hy een famenzwering, door zijn vriend, den beroemden Cinq Mars, tegen Richelieu gefmeed, had verzwegen. Hy ftierf met veel ftandvastigheid op vijfendertigjarigen ouderdom.
13 De flotregel heeft geen rijm: doch men bedenke dat het ftukjen flechts een fragment is.

Ook het vertrek van de Groot werd door Vondel niet onherdacht gelaten. Het gedicht echter, waarin hy hem het affcheid toeriep, getuigde zoo zeer van verontwaardiging en fprak zulke taal, dat hy het, zich nader bezinnende, niet in het licht dorst geven. De Groot zelf ftemde toe, dat de maker reden tot befchroomdheid had: immers hy fchreef hem in zekeren brief: „UEd. bedenkingen over het dicht op mijn vertrek vinde ik goedt. Zeer quaalijk zou men de ergernis hebben kunnen mijden, en lichtelijk zou men zich zelven quaad doen zonder my goed te doen." — Dit was voorzeker wèl gezien; maar toch mogen wy het betrenren, dat een dichtftuk, waarin ongetwijfeld de gandfche ziel van Vondel zich heeft uitgeftort, voor ons op die wijze is verloren geraakt.

Het was in dit jaar, dat de zegevierende wapenen van Gustaaf Adolf, al verder en verder zich verbreidende, ook Keulen bedreigden. En nu toonde Vondel, dat, hoe zeer hy ook Nederlander, ja, Amsterdammer in het hart was, de herinnering zijner geboorteſtad niet by hem geweken was. In een alleraandoenlijkst gedicht wendde hy zich tot den roemruchtigen Veroveraar, om hem te ſmeeken, zijn wapenen niet tegen de grijze Rijnſtad te keeren.

OLIJFTACK,

AEN

GUSTAEF ADOLF,

OM SIJNE MAJESTEYT TE BEWEGEN

DAT SE

KEULEN, MIJN GEBOORTESTAD,

VERSCHOONE.

'T WILD vogelkijn dat ſingt, daer 't onbeknipt is
Al d' ope lucht is mijn:
Noch ſteent het om te ſijn
By 't lieve neſtje, daer het uytgekipt is.
Ick meed; hoewel mijn blijde geeſt vaert ſpeulen
Daer draeyboom ſluyt nocht heck;
Een heymelijcke treck
Verleyt het hart na mijn geboortſtad Keulen.
Daer heb ick eerſt om honigh uytgevlogen,
Ontrent den blonden Rhijn,
Beplant met Rhijnſen wijn;
En als een bie violendau geſogen.
Uyt dit geboortſogh word mijn ſorg gebooren,
Nu 't Zweedſe vaendel vlieght
Daer ick ben opgewieght;

Olijftack. Ook hier wederom drukt de tytel van 't gedicht op uitmuntende wijze de ſtrekking daarvan uit. Vondel biedt hier aan den zegevierenden koning den olijftak aan, het zinnebeeld des vredes, om te kennen te geven, dat hy hem tot vredelievende gedachten wil aanſporen.

1 *Vogelkijn:* bevallige uitgang van 't verkleinwoord, en deftiger dan *vogeltjen*. Zie talrijke voorbeelden van zoodanige diminutieven aangehaald by HUYDECOPER, *Proeve*, I. 34.

4 *Uytgekipt:* d. i.: „uit de *kip* gekomen, uitgebroeid, geboren."

5 *Meed:* mede, „insgelijks."

6 *Daer draeyboom ſluyt nocht heck:* namel. „in het onbegrensde rijk der verbeelding."

7, 8 Buiten den *heimelijken trek* van Vondel naar zijn *geboorteſtad Keulen*, ſchijnt reeds in dit gedicht een *heimelijke* trek te ademen naar de Roomsch-Katholieke eerdienst.

12 *Violendau:* zinſpeling op zijn geboorte in een huis waar de *viool* uithing. Zie D. II, blz. 548, vs. 560.

Nu 't grof geſchut vaſt dondert in mijn ooren.
Hoe wenſch ick, als een Rhijnſwaen, Mars t' ontmoeten,
En met de borſt in ſtroom,
Aldus door ſang ſijn' toom
Te temmen, langs het ſtof van paerdevoeten!
De ſware ſmack van Tyrus trotſe muuren
Deê zidderen in 't rond
Den Aſiaenſen grond,
En ſchreende, dat ter weereld niets kan duuren.
't Verſlegen Sion laet ſijn ſchilden hangen.
Het heyligh Prieſterdom
Sich ſtatigh toereed om
Den dappren triomfeerder wel t' ontfangen.
Hy naeckt in 't end: Iäddus treed hem tegen,
Met Godgewijde pracht
Van 't Kerckelijck geſlacht,
Om den geſteurden Veldheer te bewegen.
De jonge krijghſheld blijft verwondert ſtaren
Op 't prieſterlijck gewaed;
En 't Goddelijck çieraed
Sijn bittre wraeck verweldight tot bedaren.
Hy leeſt Jehovaes dieren naem geſneden
In 't voorhooſd, op den hoed.
Hy ſiet der ſteenen gloed,
Den glans van goude en purpere offerkleeden.
Ootmoedigh ſtijght hy van den hoogen paerde,
En eert Gods Prieſters ſelf,
En Salems kerckgewelf,
Met neygend hooſd en afgeleyden ſwaerde.
Jeruſalem, bekleet met groene meyen,
Hem feeſtelijck begroet;
Terwijl hy met ſijn' ſtoet
Op Davids burg ſich vreedſaem laet geleyen.
Soo vreedſaem wenſch ick dat met fluyt en cyter
Mijn Rijckſtad u onthael',
Met geeſtelijcke prael,
En Roomſen Biſſchopſtaf, en witten myter:
Dat ſy niet ſwijm' voor uwen rooden ſtander;
Maer hou haer verwe braef,
En groete u, o Guſtaef,

25-44 Zinſpeling op het verhaal, dat Alexander de Groote, toen hy tegen Jeruzalem optrok, door den Hoogepriester Jaddus zoû ontmoet zijn geworden, en — even als in latere dagen Attila voor Leo — zoû zijn terug gedeinsd en de ſtad geſpaard hebben. 't Eene verhaal ſchijnt al zoo authentiek als 't andere.

27 *Sich ſtatigh toereed* voor „zich gereed maakt, met het plechtgewaad tooit."

36 *Verweldight*: *overweldigt*, „dwingt."

44 *Met ..... afgeleyden ſwaerde*: wy vinden hier den vorm, waarop ik vroeger wees, met een b.v. n.w. terug.

Als een van God gedreven Alexander,
Ghy fult haer' grijfen onderdom verfchoonen,
Wanneer fe heufch en mild
U toont den wapenfchild,
Het bloedigh veld, gewijt met goude Kroonen.
Dat 's d'eeuwige eer der Perfiaenfe Wijfen,
Die met gefchenck en ftem,
In 't nedrigh Bethlehem,
Den grootften Koning offeren en prijfen.
Dat 's 't jammerteecken, dat haer oude ftraten
Gedoopt fijn foo verwoed
In 't kuyfche Maeghdenbloed,
Vergoten van Barbarifche foldaten.
Ghy fult, als eertijds Franckfe en Hunfe rotten
En woedende Attila,
Niet fluyten uw gena;
Maer harten winnen door bedaerde Gotten.
Soo word aldus uw zege niet befproken
Van 's dichters fcharpen ftijl:
Hier heeft de Gotfe bijl
Den arbeyd der Agrippen afgebroken.
Soo fweeftghe boven Alexanders vlercken,
Die Pindars wooning ftut;
Daer mijn gefang befchut
Een ftad vol volcks, vol kloofters, en vol kercken.

60 *Goude Kroonen:* van de zoogenaamde Drie Koningen.
72 *Bedaerde Gotten:* in tegenftelling van de Gothen, die Vondel later in zijn treurfpel *de Maeghden*, onder Attilaas geleide, zal opvoeren, en die alles behalve bedaard waren.
73, 74 De zin is: „In dat geval, wanneer gy u genadig betoont, zullen de dichters, in hun fcherp afkeurenden ftijl, later niet van u zeggen, enz."
76 *Den arbeyd der Agrippen:* Keulen werd door Agrippina geftieht; van waar de naam *Colonia Agrippina*, waaruit „Keulen". Zie nader op *de Maeghden*.
78 Alexander, den val van Thebe gelastende, beval, dat men alleen het huis van den dichter Pindarus zoû fparen.

Intusfchen had Frederik Hendrik het befluit gevormd, Maaftricht te belegeren, zijn leger in 't veld gebracht en op de Mookerheide vergaderd. Terwijl hy zelf Venlo aantastte, was Graaf Ernst Kazimier, de wakkere Stadhouder van Friesland, op Roermonde, en de kolonel Wijnbergen op Stralen aangerukt. Alle drie de plaatfen gaven zich, tusfchen den 4 en 6 Juny, byna zonder flag of ftoot over; maar de inneming van Roermonde ging vergezeld met de treurige omftandigheid, dat Graaf Ernst, reeds by het openen der loopgraven, door een musketkogel in het hoofd gefchoten werd en het in negen-en-vijftigjarigen onderdom beftierf. Vondel betreurde zijn dood in het navolgende lijkdicht.

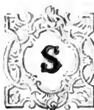
LIJCKKLAGHT

OVER

ERNEST KAZIMIR,

GRAEF VAN NASSAU,

Stadhouder van Vriesland.

Sijn tranen kleen bewijs van grooten rouwe,
Soo ſtaeck miſbaer, medoogende gemeent,
En treur, gelijck die trooſteloose vrouwe,
Dat marmerbeeld, 't welck ſtom, niet ſucht nocht ſteent.
Het leeſt nochtans, maer 't hart dat is geſloten
Van 't bittre wee, van al te ſtreng een nood.
De geeſt bewelt ſit vaſt, en kan niet vloten:
En nauwlijcx ſcheelt hier 't leven van de dood.
Al eveneens ſat Andromaech beneepen,
Doen ſy helaes! de leide maere ontſing:
Doen Trojes veſt het lijck door 't ſtof ſagh ſleepen,
En 't kermen boven alle daecken ging.
Bedrieghlijck lot des oorloogs, wy beloofden
Ons ſelven vaſt laurieren na'et Lelegh
Van 's vyands ſteên; en ah! ghy treft de Hooſden
Des volcks, en ruckt ſe in hun triomſen wegh.
Triomſen, neen, bedroefde nederlagen,
En ſchipbreuck, die gaet ſtrijcken met de winſt.
De blijſchap word verdruckt door 't jammerklagen.
't Gequetſte breyn weeght meeſt, de zege minſt.
Waer is de deughd, die alle lemmers wette?
Hoe blaeckt ſijn oogh nu niet van 't gloeyend vyer,
Gelijck het deed, doen hy den helm opſette?
Hoe ongelijck is dees nu *Kazimir!*
Die *Kazimir*, die ſlus, ſoo braef te paerde,
Noch draefde met den vluggen hoef in 't ſand:

3 *Die trooſteloose vrouwe:* Niobe.

10 *De leide maere: leide* is 't zelfde als *leede*, van *leed*, en beteekent alzoo „droevig, treurig." Vroeger troffen wy ook *leider* voor „helaas" aan als in 't H. D. *Leider leed* is een dikwerf voorkomende ſamenkoppeling.

17-18 De zin is, „dat de overwinning, by Roermond behaald, te duur gekocht was met den dood des Graven, en de vyand daardoor meer won, dan verloor."

En eyfchte fier, met fchitterenden fwaerde,
Den flentel van het ftrijdbre Gelderland.
Die heldenbaeck, die d'uyterfte gevaren
Was doorgefolt met onverfchrocken moed,
Hoe fienwe nu de grijfheyd fijner hayren
Geverft, geklift van fijn doorluchtigh bloed?
Nu fal hy meer geen fwarte Spanjaerds jagen
In 't vlacke veld; nu fal hy ftad nocht flot
Nocht fchanffen meer beftormen, en belagen,
Of dondren met kortouwen, als een God.
Hy fal voortaen de Veluw niet meer vegen,
Nocht 't woefte fchuym en 't bruyfen van dien vloed
Des dwingelands op fijnen ftalen degen
Afftuyten trots, en fetten voet by voet.
De Hemel wil dees dapperheden kroonen
Met eeuwigh heyl, terwijl wy onvermoeyt
Die danckbaerlijck verdienen aen fijn foonen;
Twee rancken daer des vaders aerd in bloeyt.

28 *Gelderland* is niet de tegenwoordige Provincie van dien naam, maar het eigentlijke Land van Gelder, waar toen het oorlogstooneel was. Opmerkelijk is het, dat noch Gelder, noch Limburg, meer gelegen zijn in de landen waar zy hun naam aan fchonken, en zelfs geen deel meer uitmaken van het Rijk waartoe deze behooren.

32 *Geklift* is „nat gemaakt," van *klifen* of *klesfen*.

41 *Dapperheden* voor „dappere daden" Vergel. de Rhijnstroom, blz. 33, vs. 168. — Zie over de naamwoorden die het m.v. kunnen aannemen wanneer zy een begrip uitdrukken dat in een aantal byzonderheden bestaat of bestaan kan: Brill, *Holl. Spraakl.* bl. 151.

43 *Verdienen* is hier voor „vergelden", of liever „pogen te vergelden."

44 *Rancken*: de latere uitgaven hebben *fpruyten*.

Maastricht, nu eerlang berend, werd door den Prins op den 21 Augustus tot de overgave genoodzaakt, gelijk ik ergends gezongen heb,

In 't aanzicht en ten fpijt van 's vyands oorlogsheiren: —

namelijk van het leger van Santa Croce en van dat des Keizerfchen Generaals, Grave van Pappenheim, beiden tot ontzet der fterke vesting aangerukt, en die beiden vruchteloos de liniën des Prinfen hadden aangevallen. Vondel verhief de glansrijke verovering, door Frederik Hendrik behaald, in het volgend gedicht:

STEDEKROON

VAN

FREDRICK HENRICK.

OP

DEN GROOTEN TRIOMF

VAN

MAESTRICHT

EN D'ANDERE STEDEN EN SCHANSSEN.

OP DE WIJSE: *van Periofte.*

IE bange nacht, doen Alexanders volck
Sich droncken dronck in lecker burgerbloed,
En grimmigh borft uyt d'onderaerdfe kolck,
Gelijck een flang, getrapt van vyands voet,
De lucht befmet en beemd en waterval
Met peft en blaeu vergift en groene gal:

Die nacht gedenckt hoe droef de Trichtfe Maeghd
Gefleept geboeyt op haren oever fat,

Stedekroon: men weet dat het by de Romeinen de gewoonte was, den overwinnaar eener ftad *een ftedekroon*, gelijk den muur- of bresbeklimmer een *muurkroon*, den zeeheld een *fcheepskroon*, te fchenken.

En d'andere fteden en fchanffen: de plaatfen, kort voor of na de overgave van Maastricht veroverd, als: Roermonde, Sittart, Venlo, Limburg, Valkenburg, Daalhem, enz.

1 *Alexanders volck:* hier wordt bedoeld Alexander Farnefe, Prins en later Hertog van Parma, die in 1578 Juan van Oostenrijk als Landvoogd in de Spaanfche Nederlanden opvolgde, en in 1592 ftierf. Hy had zich in de nanacht van den 29 Juny 1579 meester gemaakt van Maastricht, waar toen door zijn krijgsbenden een gruwelijk bloedbad werd aangericht. Zie ook vs. 35.

2 *Lecker:* dit woord zou thands min edel fchijnen.

6 *Blaeu vergift:* het flangegif heet hier, naar zijn loodkleur, blaauw, of ook omdat het met blaauwe plekken doet uitflaan.

7 *Die nacht gedenckt:* 't is hier het *nox illa meminit* van den Latijnfchen dichter, en 't is my onbegrijpelijk, hoe de anders fcherpzinnige Lulofs, die 't Latijn hier zelf aanhaalt, zich zooveel moeite geeft om in zijn aanteekeningen, in plaats van de klare en eenvoudige opvatting, een gezochte en duistere aannemelijk te maken. Hy wenfcht namelijk *nacht* niet in den 1en, maar in den 4en nv. te ftellen, en, vs. 1 gelijk hier, te lezen: „gedenkt die nacht". Maar dan wordt het de vraag: tot wie de dichter zich wendt? Het is wel gewoon, tot tijdgenooten te zeggen, wanneer men van een gebeurtenis fpreekt, die in onze dagen voorvalt: „gedenkt dit of dat feit!"; maar zelden zal men, fprekende van een voorval dat ruim 50 jaar geleden is, iemand verzoeken, het te *gedenken*.

De Trichtfe maeghd: „de ftedemaagd van Maastricht"

Gedoodverft en door vyer en vloed gejaeght,
En afgewaeckt, en ftrijdende afgemat.
Sy klaeghde 't leed den Vaderlijcken Stroom,
Wiens geeft verfcheen in haer' benaeuden droom.

Een bloedigh fweet brack hem van alfins uyt,
En hing als kralen aen fijn biefenhayr.
Hy fteende, en floegh in 't ende een heefch geluyd:
Mijn Dochter, die op 't oorlooghfmoordautaer
Uw fnchjes en bedruckte traentjes looft,
Grijp moed, mijn kind, grijp moed, en wees getrooft.

't Is waer, ghy fijt de bloem uws maeghdoms quijt,
Dat 's noodlot, en 't belieft den hemel dus.
Maer fus, mijn fchaep, daer koomt een andre tijd.
Soo fpreeckend gaf hy haer een harteknus,
En wifchte met fijn kleed (hy fuchte diep)
Het roode bloed dat langs haer boefem liep.

Daer koomt een tijd (foo voer hy lieflijck voort)
Die reeckening van Spanjen eyfchen fal,
En fuffen 't landgefchrey van defen moord,
En troofteu uw langduurigh ongeval:
Dan fal de Wraeck den Spanjaerd, als een baes,
Doen ommezien, en jagen over Maes.

Die held is een beloofde Frederick,
Uw wreecker en befchermer in der nood,
Der vromen fchild, der dwingelanden fchrick.
Dees fal beleeft u koeftren in fijn' fchoot;
Na dat ghy hebt, geketent van Farnees,
Een halleve eeu gekermt flavin en wees.

Al treuren nu uw ftraten doods en woeft,
Ay fie dat met geduldige oogen aen,

9 *Gedoodverft:* „met de doodkleur op 't gelaat."
11 *Den Vaderlijcken Stroom:* „den Maasgod."
12 *In haer' benaeuden droom:* het denkbeeld, om het eene fictieve wezen aan het andere in een droom te laten verfchijnen, hoezeer fraai uitgewerkt, is op zich zelf niet gelukkig te noemen.
13 *Van alfins:* „van alle kanten." Thands wordt het woord meer gebezigd waar het zielswerkingen betreft; b. v. „ik ben *alfins* van uw gevoelen."
19 *De bloem uws maeghdoms:* een ftedemaagd werd, wanneer de ftad, die onder haar befcherming ftond, genomen werd, figuurlijk gezegd, haar maagdom te verliezen. Zoo ook droegen fommige fteden, die nooit genomen waren geworden, in 't Fransch den naam van *pucelle.*
27 *'t Landgefchrey:* „'t gefchrei, dat over 't land heenklinkt". Zoo in de *Kersnacht:*
En weckt een ftad- en landgefchrei.
30 *Over Maes* voor „over de Maas".
31 *Frederick:* hier in zijn beteekenis van *rijksvrede* of *rijk aan vrede.*
34 *Beleeft:* „welwillend."

Soo lang tot dat in Parmaes rijpen oeghſt
Oranjen koom de ſtrenge zeyſſen ſlaen,
En ſelfs mijn Maes en 't fier beſchanſte Scheld
Sich buygen voor een maghtiger geweld.

Dan ſla op uw' Verloſſer 't blij geſicht,
En wij hem de verdiende Stedekroon.
Vlecht Boſchloof om de Schildſtar van Maeſtricht,
En hef hem hoogh in 't goud van Neêrlands troon.
Dan ruym uytheemſch gebroedſel veld en ſlot,
En Brabant kniel' voor Hollands Wapengod.

Ick ſie alreê (mijn geeſten worden vlugh)
Den blixem, die mijn vochten vliet verſengt.
Alreede tors ick meer als eene brugh,
Een weeck robijn mijn klaer kriſtal beſprengt.
De gallem baeut 't geſchut na ſonder mond,
En tart het Spaens en maghtigh Rooms Verbond.

Hun antwoord is niet ſchaers van donderkruyt,
En Mars ſijn rol volſpeelt op 't wreed tonneel,
En d' uytvaert van Kaſtilie word beluyt,
Met onweer van kortouwen, grof van keel:
De Vryheyd op dit graf haer Standert plant,
In 't aenſicht van Filips en Ferdinand.

Soo word met vyer het eeuwigh vyer gebluſt.
Soo vreet de vlam des Hemels taye roe,
En Henrick bond de heyrbaen van Auguſt,
En ſluyt de poort van 't gruwlijk oorloogh toe:
Vaer wel, mijn hart, leer harden, en ſwijgh ſtil:
Soo droop hy door haer armen in ſijn kil.

45 *Boſchloof:* woordſpeling op de eerlaurieren door Frederik Hendrik met de verovering van den Bosch behaald.
De Schildſtar: Maastricht heeft een ſter in het wapen.

51 *Meer als eene brugh:* Frederik Hendrik had tijdens het beleg boven en beneden de ſtad een brug over de rivier geſlagen.

52 *Een weeck robijn:* „bloed". Zoo in de *Kruysberg*, vs. 11:

De regendropplen ſtrecken ſchoon
Robijnen aan de doornenkroon.

54 *Het Spaens en maghtigh Rooms Verbond:* d. i.: „het machtige verbond tusſchen Spanje en Oostenrijk."

55 *Donderkruyt:* „buskruit."

60 *Filips en Ferdinand:* Filips IV. Koning van Spanje; Ferdinand II. Keizer van Duitschland.

63,64 Keizer Augustus ſchonk der waereld vrede, en by die gelegenheid werd te Rome geſloten wat men verkeerdelijk den tempel van Janus noemt, doch niet meer dan een *poort* was: — waarop hier gezinſpeeld wordt.

65 *Mijn hart, leer harden:* wederom eene, doch hier zeer goede uitwerking doende, woordſpeling. *Mijn hart* ſtaat hier voor „kindlief!"

Steeds yverende om een hooger trap in de kunst te beſtijgen, en in aanmerking nemende, dat ſchier alle voorname dichters van vroeger en later tijd hun roem in 't byzonder gevestigd hadden door een *epos* of heldendicht, was Vondel reeds voor eenigen tijd tot het beſluit gekomen, hun ſpoor daarin na te volgen, en verkoos tot zijn onderwerp den tocht van Keizer Konſtantijn den Groote naar Rome. Zijn eigen oordeel hieromtrent echter niet vertrouwende, raadpleegde hy de Groot, dien hy voor het orakel aller geleerdheid hield, en zond hem, als een ſtaaltjen, den aanvang van 't voorgenomen werk: waarop hy dezen brief ontfing:

„Seer geleerde en treffelijke vriendt,

Ik oordeele dat UE. tot een volkomen Poëma een bequame ſtof bedacht heeft, van den tught van Konſtantijn naar Rome 't welck ſoo grooten gewichte heeft mede gebraght in de ſaaken van de wereld. De Grieken roemen Konſtantijn ſeer hoogh en noemen hem den Apoſtelen gelijk. My dunkt dat hy geen quaadt Prins is geweest ſedert hy de Chriſtelijke Religie heeft aangenomen; maar gelijk de Chriſtenen hem tot den hemel verheffen, zoo zie ik dat Zoſimus, een blindt yveraar in 't Heidenſch geloof, alles opzocht wat hy kon, met recht met onrecht, om hem te doen klein achten. Doch UE. zeit wyſſelijk, dat het den Poëten recht is de fauten over te zien, ofte niet te geloven van de geenen, die zy nemen tot ſtoffe van haar lof, en tot een voorbeelt van deucht. UE. begrijpt wel dat daar gelegenheit zal zijn om te ſpreken van de Heidenſche en van de Chriſtelijke kerkgewoonten. Van de eerſte heeft UE. genoeg voorſchriften by de Griekſche en Latynſche Poëten, en de oude uitleggers daarop: ook hebben weinigh voor onſen tijdt daarvan niet onbequamelijk geſchreven Giraldus en Roſinus. De Chriſtelijke kerkgewoonten van dien tijdt kan men zien in de Verdaedigingе van Juſtinus, de werken van Tertullianus, Cyprianus, de Conciliën van Neoceſarië, Gangres, Laodicea, Ancyre en het generaal van Niceën, 't welk, gelijk ook dat van Eleberi in Spanje, en 't eerſte van Arles in Walſchlandt, zijn gehouden ten tijde van Konſtantijn. 'T beginſel ſtaat my wel, en zoo voortgaande twijffel ik niet aan het duuren van het werk. Godt wil daartoe zijnen zeegen verleenen en UE. met zijn gezin neemen in ſonderlinge hoede.

UE. gantſch dienſtwillige

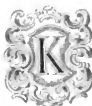
17 Auguſti 1632.

H. DE GROOT."

Door dezen brief, waarin wederom de zonderlinge belezenheid van den ſchrijver doorſtraalt, aangemoedigd, zette Vondel zijn arbeid yverig voort. Terwijl hy hiermede bezig was, gebeurde het, dat zijn vrouw van een zoon beviel. Toen men overleide welk een naam het kind zoû gegeven worden, zeide Vondel, wiens geest op dat tijdſtip geheel met zijn onderwerp vervuld was: „noem het Konſtantijn." — „Konſtantijn!" herhaalde de verbaasde huisvrouw: „niet een onzer vrienden of bloed-

verwanten heeft ooit zulk een naam gedragen: waarom zoû 't geen Hans heeten, als zijn grootvader, of Abraham, als mijn broeder, of Willem, als de uwe. Of als het kind dan volſtrekt een vreemden naam moet hebben, geef het dan ten minſte een naam uit de Schrift."— „Wel!" hernam Vondel, wien het gemaal begon te verveelen, en met den wrevel, dien de Poëet ſoms gevoelt tegenover Prozaïsten, al zijn hem die Prozaïsten nog zoo lief en waard: „noem het dan Gad." — Maar die naam geviel der goede vrouw nog minder, en zy ſtemde toe, dat het kind Konſtantijn geheeten zoû worden. Dit verheugde hem zeer, daar hy nu hoopte twee Konſtantijnen na te zullen laten, en den eenen alleen te zullen voortbrengen. In beide opzichten bedroog hem zijn hoop. Wat den papieren Konſtantijn betreft, wy zullen later zien, welk lot hem weêrvoer: en zijn zoontjen ſtierf in zijn eerſte kindsheid, getuige het bevallig lijkdicht, dat hy er op vervaardigde, en 't welk in ieders mond is.

KINDER-LIJCK.

ONSTANTIJNTJE, 't ſaligh kijntje,
Cherubijntje, van om hoogh,
d'Ydelheden, hier beneden,
Uytlacht met een lodderoogh.
Moeder, ſeyt hy, waerom ſchreyt ghy?
Waerom greyt ghy, op mijn lijck?
Boven leef ick, boven ſweef ick,
Engeltje van 't hemelrijck:
En ick blinck' er, en ick drinck' er,
't Geen de ſchincker alles goeds
Schenckt de ſielen, die daer krielen,
Dertel van veel overvloeds.
Leer dan reyſen, met gepeyſen,
Na palleyſen, uyt het ſlick
Deſer werrelt, die ſoo dwerrelt.
Eeuwigh gaet voor oogenblick.

6 *Waerom greyt ghy:* *greyt* voor „treurt, klaagt."
10 *De ſchincker:* in de latere uitgaven is dit dwaaslijk in *ſchencker* veranderd, waardoor het rijm verloren gaat
13 *Met gepeyſen:* „met zielen."

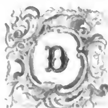
Het was gedurende zijn arbeid aan dit werk, dat hy aan des Prinſen geheimſchrijver De Willem, met wien hy door Hooft bekend was geworden, het volgende dankdicht zond wegens een geleend boek.

DANCKOFFER

AEN

DAVID DE WILLEM.

Raed en Geheymschrijver van zijn Hoogheyd.

De *Willem*, Raed van Willems ſoon,
Die 't goud van ſijn Oranjekroon
Laet blincken door den lauwerhoed,
Begruyſt van ſtof, beſprengt van bloed;
En 't Princelijck genadepand
Verſegelt met uw rechtehand;
Waer mee ſal ick u danckbaer ſijn,
Voor den geleenden Barbarijn?
Die allerminſt barbariſch ſpreeckt;
Als hy den heylgen myter ſteeckt
Ten hemel, uyt ſijn Engels ſlot,
En bromt op aerdrijck, als een God.
De woeſtheyd heeft de rotſen in
Van Griecken, Machomets ſlavin.
't Is met Apollo daer gedaen.
Wie hem wil ſoecken, ſoeck *Urbaen*,
Die op de ſeven bergen pronckt,
En 't Chriſtelijcke hart ontvonckt,
Wanneer hy weyden gaet ſoo breed,
En Kallioop in purper kleed.
Is 't wonder dat de Tiber krielt
Van ſuyvre ſwanen, die, geſielt
Door dit geſalſt vernuft, alree
Gaen bruyſen na de rijcke zee.
O Raedſheer van dien braefſten Vorſt,
My dunckt een Godheyd blaeckt mijn borſt:
En 'k ſoude uw heuſcheyd danckbaer ſijn,

1 *De Willem . . . Willems:* weder de beſtendige liefhebbery van woordſpeling.
5,6 De zin is: „die 't zegel zet op brieven van *pardon*."
8 *Barbarijn:* men kon meenen, dat Vondel hier van den dichter Barbarino ſpreekt, die in de dertiende eeuw leefde, ware het niet dat de *myter* en het *Engels ſlot* (het kaſteel St. Angelo, de Engelenburg, te Rome) ons aan den geleerden kardinaal Antonio Barberini deden denken, die in 1671 overleed.
12 *Bromt:* „luide ſpreekt, zich met lof doet hooren."
14 *Griecken: Griekenland*, als meermalen.
16 *Urbaen:* de Paus, waarvan Deel II. blz. 659.
20 *Kallioop in purper kleed:* aan Kalliopé, de epiſche muze, ſtof geeft zijn lof (als in 't purper gekleeden geestelijke) te bezingen.
22 *Suyvre ſwanen:* in hun tijd zeker zeer beroemde, maar thands meest vergeten dichters.

Ten deed de groote Conftantijn:
  Indien ick dat godvruchtigh hoofd
Niet fes paer boecken had belooft;
En nu het Chriftaenhangend heyr
Niet voerde aen 't Adriatifch meyr.
  Mijn Sangheldin, wanneerfe fuft,
Ontbeert uw meefters krijghfvernuft,
En 't breyn des Helds, die d'eer verworf
Dat hy al ftaende in 't harnas ftorf.

28 *De groote Conftantijn:* het heldendicht, waar Vondel aan bezig was.
31 *Chriftaenhangend* voor „Kristus-aanhangend."
31,32 Hiermede geeft V. te kennen hoe ver hy met zijn heldendicht gevorderd was.
33,34 Wie hier vitten wilde, zoû al licht vragen, of Vondels zangheldin, wanneer *ze niet* fufte, het krijgsvernuft van Frederik Hendrik bezat; maar hy wil zeggen: „wanneer myn zangheldin fuft, is het omdat zy „by het fchilderen der heldenfeiten" in de krijgskunde zoo bedreven niet is als uw meester.
33 *Sangheldin:* fraai voor „zanggodin"?
35,36 Wellicht wordt hier op Ernst Kazimier gedoeld. Zie hierboven blz. 151.

Bekend is het, hoe in de zeventiende eeuw het fchoonfchrijven, hoezeer meer oefening en geduld, dan wel bepaald genie vorderende, onder de kunften gefteld werd, ja niet zelden met een lof vereerd, die aan voortbrengfelen van esthetifche waarde niet of in mindere mate werd toegekend. Onder hen die het in dit vak tot een vrij groote hoogte fchijnen gebracht te hebben, behoorde zekere Hendrik Meurs. Vondel verhief diens talent op smaakvolle wijze in de navolgende regelen:

OP DE SCHRIJFKUNST

VAN

HENRICK MEURS.

De tong is tolck van 't hart, by tegenwoordige ooren.
De ftomme pen laet fich veel duyfend mijlen hooren,
  Door 't oogh, en niet door 't oor. s' is d'eelfte, die ick ken.
  Ay, kus eerbiedighlijck dat beexken van de pen.

Ook vervaardigde hy deze byſchriften onder 's mans afbeelding en onder die zijner gade.

OP DENZELFDEN.

Hier ſiet ghy Hendrick Meurs, gelijck ſijn aenſchijn leeft:
Maer die wat meer begeert dan ſchaduwen van prenten,
Sla d' oogen op ſatijn, pappier, en perckementen,
Daer maelt hy ſelf ſijn' geeſt, die op ſijn' veder ſweeſt.

OP

JUDITH KOKERMANS.

Hier leeft de wederga van Judith Kokermans,
Die Meurs in 't harte ſtraelt met vriendelijcke voncken.
Sijn veder rijck van geeſt gaet weyden op dat loncken.
Als ſy haer oogen luyckt dan leeft hy ſonder glans.

1 *De wederga*: t. w. „de afbeelding."

Hendrik Meurs was intusſchen beter kopiïst dan ſchrijver, en leende daarom het vernuft van Vondel, om een antwoord voor hem te ſtellen aan zekeren rechtsgeleerde, Abraham Ojens genaamd, die mede een lofdicht op 's mans arbeid had vervaardigd. Dit antwoord luidde als volgt:

ANTWOORD

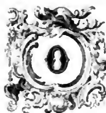
VOOR

HENRICK MEURS.

AEN

ABRAHAM OJENS,

Rechtsgeleerde.

JENS, vrijer van de kunſt:
't Was uyt oordeel niet, maer gunſt,
Dat uw Sanggodin my ſtelde
By den Fenix van den Velde;
Dat uw wel geſtelde lier
My geleeck by Karpentier;
Schrijvers die voor niemant wijcken,
Niemant vreeſen, en gaen ſtrijcken
Met de kroone van de Pen,
Daer ick my te kleen toe ken.
'k Sou my ſelven noch bedriegen,
En met Ikarus gaen vliegen,
Daer de ſon verſmelt het was,
En my ſtort in Thetis plas:
Maer ick wil van Meeſters leeren,
Hunne brave trecken eeren,
En u dancken voor het dicht,
Daer mijn dienſt ſich voor verplicht.

2 *Uyt oordeel* voor „naar recht, naar verdienſte."
4.6 *Van den Velde; Karpentier:* ſchoonſchrijvers van die dagen.

Onder het afdrukken dezer bladen werd ik aangenaam verrast door de ontfangst van een oorſpronkelijk handſchrift van Vondel, door een minnaar van autografen onder een verzameling van oorſpronkelijke brieven van Hooft, Huygens en anderen aangekocht, en een gedicht van onzen dichter vertoonende, by my, en voor zoo verre ik wist, by alle vroegere beminnaren zijner poëzy, ten eenemale onbekend. Noch het gezelſchap, waarin het gevonden, noch de kennelijke hand, waarmede het geſchreven werd, lieten eenigen twijfel aan-

gaande de echtheid over; en het is tot overtuiging van al wie dienaangaande op mijn verzekering niet zoû willen afgaan, dat ik het *facſimile* van het ſtuk hiernevens voeg. Daar het alle dagteekening mist, is de tijd der vervaardiging onzeker; doch, zoo verre ik naar den ſtijl oordeele, moet het omſtreeks den jare 1625, of vroeger nog, vervaardigd zijn. Het ſtaat echter met geen andere gebeurtenis of gedicht in verband, en kan dus, even goed als ergends elders, hier zijn plaats vinden.

AEN MYN HEER

DEN DROST VAN MUYDEN.*

HIJ die als kasteleyn van d' Amſterdamsche vesten
De Voorſteen trou bewaeckt, wij bidden, neemt ten besſten
Dat buyten onſe ſchuld van uw treurſpelig end
Mij Morpheus heede heeft een ſchrick in 't breyn geprent:
En ſoo een droeve droom is oorſaeck van verblyen
Soo moet u ſulx tot vrengd, en ſegening gedyen:
Gelyck men ſegt een lyck, een doodkist vallen uyt
Op gryſen onderdoom, op tortſen op een bruyt.
Ick ſal u ſlecht en recht het naer geſicht vertoogen,
En niet na dichters kunst opproncken deeſe loogen,
Op dat men niet en waen 't is waeckende verſiert,
'T geen waerlyck in de ſlaep my is door 't hooft geſwiert.
Ick ſluymerde als de ſon alree was aen 't verhoogen,
En ſagh een wreed ſchavot opryſen voor myn oogen
Heel dicht, en toefde vast, geprangt door bangen nood
Om u, die ſoomen ſey beſuren most de dood.
Ten leſten quaemdy daer, myn Heer u niet wilt belgen,

* Dit oudere ſtuk, in ſpelling afwijkende en daarin ook met zich zelf ongelijk, is letterlijk gevolgd naar het origineel Handſchrift.

1 *Kasteleyn van d'Amsterdamsche vesten:* het gemis van een komma zoû hier al licht den lezer in den waan brengen, dat Hooft werd voorgeſteld als *kaſtelein* niet van *Muiden*, maar van *Amſterdam*. Doch men leze: „gy, die, als kaſtelein, de voorſtad van Amſterdam bewaakt." Muiden werd toen, gelijk nog heden, beſchouwd als eene der buiten-ves'ingen, gebouwd om Amſterdam te verdedigen, of des noods in te toomen. Hierop zinſpelen de regelen, welke Leycester aan Bax als parool medegaf, toen hy hem gelastte Muiden te bezetten:

Siet dat ghy wel bewaert
Den toom van 't groote paert.

3 *Uw treurſpelig end:* zie, omtrent het woord *treurſpelig*, Henricus de Groote D. 1, bl. 34, vs. 200.

6,7 *Vallen uyt Op:* d. i.: „beduiden, hebben ten gevolge." 't Is de nog gewone volksmeening, volgends welke men de droombeelden, om de juiste voorbeduiding te vinden, zoû moeten verwiſſelen voor het tegengeſtelde: zoo zegt men, als ge van iemand als dood of ſtervende droomt, dan beduidt dit zijn lang leven.

Aen myn Heer

M

Gij die als kasteleyn van d

De voorst tijs trou bewaerht

Dat buytens onse schied van

My morghens heeft ghet

En soo dit droeve droom ic

Soo moet u seggen tot bedui

Gelijckenis soo als lycht,

Op grysis ouderdom, op to

Ick sal u segghen d' uyt

En niet na dunckens kun

Op dat mis niet is waer 't

'T gas waerlyck inde slaep

Ick sluymerde als die son

En sage als wonder schauw

Gelijck

En

Als

Ooch

Gestal

Mijn

Ick

Hier

En

Op da

Doe

? te wassen 'tond des geerts, die troost en aelyck,
ng van jaren viel, beklaeght ma danck en Roem,
j Eloren[illegible] waer in bijsond[illegible] won.
Sag ick hin 't verstijve voed[illegible] sich verschen
Haden besig om Sneden vonten vis tot voeden.
Leeuws was vol angst mijn hert smolt als de sneeu
dagen oc Goedel God wat coms van een Leu.
Godt 'tbeeld des druemb. Hille Drost, God wil u spanden
[illegible] tijn soo lang als Nestors jaren,
u nu sangers t'hooghravis van haer edye
treffet wel gemoed gelijck een schutter fel.

L. A. Verpleghe.
I. V. Vondelen.

Ick was begeerig om uw reeden te verſwelgen,
  En drong vast dichter aen. Ghij ſaegt eens gints en hier,
  En ſpraeckt niet veel, maer braef: POVR VIVRE IL FAVT MOVRIR.
Doen toogdy 't wambays wt, en eer wy 't naulyx ſagen
Soo lag uw lyf ter neer daer 't hooſd was afgeſlagen,
  En weeder aengeſet. ick wenschte menigmael
  Te hebben meer met u geyvert in ons tael.
Een waſſer op 'tooneel die ſich ter neder ſtreckte,
En 't verſch geplengde bloet met ſyne tonge leckte.
  Ick twijfelde of hij 't dede wt wreedheyds onbeſcheed,
  Of dat hy lecker was op tbloet van ons Poeet.
Een tratter voor het volck met weeſen en gebaren
Wtbeeldende de geen die voormaels is gevaren
  Na d' Indiaenſche kust, als Heerſcher van tgemeen,
  Dees romde uw vrome dood, uw lest geſproocke reen
Herhaelde hy menigvout. uw wtgang ſcheen my heerlyck
Gelyck te weeſen 't end des geens, die trots en eerlyck,
  En jong van jaeren viel, beklaegt met druck en rouw,
  Als hy Florenſſen weer in vrijheyd ſtellen wou.
Oock ſag ick in 't verſchiet vele heere ſich verſellen
Getabbaert beſich om meer vonissen te vellen.
  Mijn leeven was vol angst myn lust ſmolt als de ſneeu.
  Ick dacht och goede God wat leeven wy een Eeu.
Hier hebdy 't beeld des drooms. Heer Drost, God wil u ſparen,
En recken uwen tyt ſoo lang als Neſtors jaeren,
  Op dat uw ſangeres t hoogdraven van haer ſtyl
  Doe treffen ons gemoed gelyck een ſchutters pyl.

U. E. A. Verplichte.
I. V. VONDELEN.

21 *Wambays:* „wambuis". Zie *Vill. Woordenb.* op HOOFT, KIL. en BILD. *Geſl. in v.*

23.24 *Ick wenschte menigmael te hebben meer met u geyvert in ons tael:* dit is echte droomſtijl. In den droom bekommert Vondel er zich heel weinig over, of Hooft onthoofd is, wel, dat hy geen taalſtudie met hem kan voortzetten.

25 *Tooneel:* hier voor „ſchavot."

29-31 Hier kan niemand anders dan Reael bedoeld worden; — 't geen alzoo een bewijs oplevert, dat het gedicht na diens terugkomst uit de Oost moet zijn gemaakt.

34-36 Het valt moeilijk te giſſen welken Jonkman V. bedoelt; want: „nolt ſtadt onderwaariger aan ſcheuringen en oproeren, dan Florence eertyds," zegt HOOFT in zijn *Rampſaaligheden der verheffinge van den huize Medicis.*

De nieuw benoemde Profesſor aan het Athenaeum, Kaspar van Baerle, was, gelijk ons reeds gebleken is, even als Vondel, een welkome gast by Laurens Baeck. Waarſchijnlijk had hy op Schey-beeck de najaarsvakantie doorgebracht, gelijk bleek uit een Latijnsch gedicht, door hem vervaardigd tegen het lijstervangen, een gewone najaarsliefhebbery. Doch nu bezong hy ook de beek, die door de hofſtede vloeide, in een zachtvloeiend dichtſtuk, 't welk ik meen dat hier niet te onpas mag worden ingevlochten:

LOFF-GEDICHT

OP HET

EEUWICH-STROOMENDE BEEKJE

VAN DEN HEER

LAURENS JOOSTEN BAECK

AEN

DE JOFFROUWEN

MAGDALENA EN SARA BAECK.

EECKJE, daer de duyn haer droppen
'T Saem verſamelt in een bron,
Als ſy met haer witte toppen
Glinſtert in de morgen-ſon,

Beeckje, open al uw' adren
Die verſcholen gaen door 't ſant,
Wil op myne comſt vergadren
Al de ſtroompjes van het lant.

Sprengt myn opgetoogen ſinnen
Met uw heldre waterval,
Soo ſal ick uw loff beginnen
In het haſelaeren dal.

Beeckje, al de zeegodinnen
Brengen in uw beeck haer nat,
Al de traentjes van haer minnen
Soeten in uw waterbad.

Waer Actaeon comen vluchten
Naer dit beeckjen uit ſyn duyn,
Nooyt en had men hem ſien ſuchten
Om de hoorens op ſyn kruyn.

Had Apollo willen loopen
Naer ſyn Daphne by uw ſtroom,

Nooyt en waer ſy wech-geſloopen
Of verandert in een boom.

Had Narciſſus in uw' klaerheyt
Hem geſpiegelt aen uw boort,
Nooyt en waer hy door verwaentheyt
In ſyn eigen liefd' verſmoort.

Waer Leander hier gedompelt
Als hy naer ſyn Ero keeck,
Nooyt en waer hy overrompelt
In de golfjes van dees beeck.

Al de dropjes, die daer dringen
D' een op d' ander door den ſteen,
Doen de minne-aertjens ſpringen,
En verkwikken al myn leen.

'k Sie een dropje van medooghen,
'k Sie een ſtraeltje van uw gunſt,
'k Sie een dropje, dat de oogen
Leert de ſoete lonckjens-kunſt.

'k Sie een ſtraeltje vol van vreden,
'k Sie het ſtraeltje van verſtant,
'k Sie de ſtraeltjens van goê reden,
Loopen uyt het gulle lant.

Beeckje, als men u ſiet vloeyen.
Als men hoort uw ſoet geruyſch,
Voelt men al ſyn geeſtjens gloeyen,
En verhuyſen druck en kruys.

Hier is 't beeckje der Poëeten,
Niet in 't liegend Griekenlant,
Hier heeft Perſeus paert geſmeten
't Hippocreentjen uyt het ſant.

Hier heeft Hooft geſcherpt ſyn veder,
En gewrocht ſyn ſinryck dicht;
Hier ſat Vondel dickwils neder,
Als hy van der aerd gelicht

Drong om hoog door al de wolcken,
Boven bergen, boven locht,
En verliet de aerdſche kolcken,
Van dit beeckjens nat bevocht.

Dit is 't beeckje daer de Baecken
Van het vrouwelyck geſlacht,
Altemets haer kranſje maken
Vol van geur en denghden kracht.

Lachjens, kusjens, lieve woordtjens
Luſjens ſonder arch off liſt,
Groeyen aen dees waterboordtjens,
Nyt en haet wort hier gemiſt,

Beeckje, vol van minlyckheden,
Beeckje, vol van vrolyckheyt,
Vloey in allen eeuwigheden, —
Nooyt verdroogh uw' vochtigheyt.

Sleep het leven van de Baecken
Alſoo lang als ghy hier loopt:
Wil niet eer uw ſtroomen ſtaecken,
Voor dat Baeck ſyn leven ſloopt.

Dan ſal Jupiter uw ſtraelen,
Al uw dropjens, al uw nat,
Opwaerts tot de ſterren haelen
Boven d'oude Beverſtad.

Tot dus verre het gedicht van Van Baerle. Maar wie waren de Magdalena en Sara, aan welke het was opgedragen, terwijl wy vroeger een Katharina en een Dianiera hadden? — Ik wil het den lezer zeggen, en tevens een begaan abuis omtrent den waren naam van laatstgemelde herſtellen. Ik had, namelijk, te blind geloof hechtende aan Lulofs en aan zijn voorganger Jac. Scheltema, voor onbetwistbaar aangenomen, dat Dianiere, gelijk zy zeiden, eigenlijk Margarethe heette. Waar zy dit uit gehaald hebben is my onbekend; een authentiek geſlachtlijstjen van de geheele familie heeft my op dit punt beter ingelicht, en ik laat het hier volgen. Men zal er uit leeren, dat Dianieres naam toch met een D. begon en de verdooping dus niet zoo groot was.

- LAURENS BAECKE, JOOSTZOON, trouwt: *Debora van Harencarfpel, JacobsD.*
  - CATHARINA BAECKE, trouwt: *Hillebrant Beates.*
  - JACOB BAECKE, fterft ongehuwd.
  - JUSTUS BAECKE, Heer van Wulverhorst, fterft op den 14 December 1681 [1]). Hy was getrouwd met *Magdalena van Erp.*
    - MAGDALENA BAECKE, fterft ongehuwd.
    - ARNOUD BAECKE, fterft ongehuwd.
    - SARA BAECKE, fterft ongehuwd.
    - LAURENS BAECKE, Heer van Wulverhorst, Rentmeester van Klundert, fterft ongehuwd.
    - DEBORA BAECKE, trouwt: 1e. *Joan Wuytiers,* 2e. *Euftatius v. Bronkhorst.*
    - JACOBA BAECKE, trouwt: *Godefroy van Edelfteyn,* Baron van Affenburg, Rijks Kamerheer.
    - ADRIANE BAECKE.
    - CHRISTINA BAECKE, fterft ongehuwd
  - DEBORA [2]) BAECKE, trouwt: *Cornelis Schouten.*

1) Zoo dit geen fchrijffout is — waar ik het voor houde — moet de man al heel oud geworden zijn
2) Vondels „Dianier."

Men ziet, de meisjens, wien 't gedicht van v. Baerle werd opgedragen, zijn dochtertjens van Justus Baeck.

Hoe de Baecken met het gedicht van Van Baerle waren ingenomen, bleek uit de beantwoording, welke Jacob Baeck er van gaf.

Soolang myn beeck fal water hebben,
Soolang het Y fal vloen en ebben,
Soolang de fon ons fchijnfel geeft,
Soolang een menfch op aerd fal wefen,
Sal uw gedicht ftaegh fyn gelefen,
Omdat men weynig fulcke heeft.

In uw gedicht myn Hof fal bloeyen,
Met eeuwigh groene fpruyten groeyen,
Mijn beeck al ruyfchend ftroomen ftaegh.
De Veldtgoon fullen gunft toe brengen
En droogt noch kou myn vruchten fengen
In zijn verloop fchoon oud en traegh.

De Hof fal 't onder fich niet laeten
Syn kindren, die men noyt en haetten,
Sal hy u dankbaer offren weer.

Hy ſeyt, „ſoo vaeck myn blos ſal blikken
„Mijn tack gelaên met ooſt of ſtrikken,
„Op lyſtervangſt, beſoeck my, Heer!"

Maer ick ſal ſtaegh in myn gedachten,
Dees aenvangh van ons vrientſchap achten,
Soo waert als myn geboortedagh.
Nu moeyt my dat ghy ſoeckt te ſcheyden,
Vaerwel, 'k ſal haeckende verbeyden,
Dat ick u welkom heeten magh.

Voor mijn vader.

Aen den Wel-wijzen Hooggel. Heere C. Barlaeus, Profeſſor der Philoſophie tot Amſterdam.

16-18 Deze regels doelen op Van Baerles gedicht tegen het lijstervangen. Zie hiervoren blz. 163 volgg.

Vondel liet het er ook niet by, en wenschte de hofstede, die door Van Baerle bezongen was, met deze eer geluk in het navolgende dichtstuk.

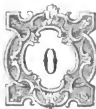
AEN

DE HOFSTEÊ

VAN

LAURENS BAECK,

TOEN BAERLE HAER MET SIJNE VAERSEN VEREERDE.

Hofſteê, luſtpriеel der wijſen,
Hoe heerlijck ſien wy nu alree
Uw hoogh geboomt ten hemel rijſen,
En kijcken over duyn in zee,
Veel veerder als de Grieckſche Tempen!
Nu kan de tijd uw grooten naem
In geen vergetelpoelen dempen:
Maer eeuwigh ſal uw ſchelle Faem
Sich laten hooren in de wolcken,
Soo lang als *Baerles* maetgeſang
In waerde blijft by alle volcken,
Van 't ooſten tot den ondergang.
Men ſal ſich met uw loof vercieren,
Om dat het onverganklijck leeft,
Gelijck des dichters lauwerieren,

Daer bitſe nijd geen maght aen heeft.
De klare Beeck, uyt ſchorre duynen
Geſproten, om uw ackerland,
Uw vijvers boſch en groene tuynen,
Langs oevers, dicht met ooſt beplant,
Te laven, met een lieflijck morren,
Tot datſe valt in 't Wijcker meer,
Die magh verdroogen en verdorren,
Door ongelegenheyd van weer;
Maer t'elckens ſal haer bron ontſpringen,
Doorluchtiger als Peneus bron,
En ruyſchen op dit deftigh ſingen,
Daer *Baeck* ſich bakert in de ſon.
Al koomt die grijſe man te ſterven,
Sijn naem ſal roem nocht leven derven.

17 *Schorre duynen: ſchor* is „droog, dor": zoo zegt men „een *ſchorre* ſtem," „een *ſchorre* hoest", voor een drooge ſtem of hoest: zoo noemt men *ſchorren* by laag water droog vallende aanwaſſen op opslibbingen van land aan de oevers der groote ſtroomen, welke later bedijkt tot nieuwe polders worden, zoo als vooral in Zeeland te zien is.
21 *Morren:* 't Lat. *murmurare*, waarvoor men thands het bastertwoord „murmelen" bezigt.
26 *Peneus bron:* een rivier in Theſſaliën, die door de vallei Tempe vloeide, en aan wier oever Apollo Dafne vervolgde.

Hoe beſtendig nog altijd de vriendſchap tusſchen Vondel en de Baecken was, blijkt o. a. uit de omſtandigheid, dat wy telkens in de brieven, omtrent deze jaren door Hooft aan Justus Baeck geſchreven, geſproken vinden van mededeelingen, door Baeck aan Vondel of door dezen aan Baeck te doen: zoo b. v. Br. 353 „wenſchte wel, dat UEd. geliefde van den Vondel aan te zeggen, dat onze overkoomſt noch, voor een wijle, onzeker blijft." Zoo Br. 355 „UEd zal my verſtendigen kunnen. Indien by monde, nevens den Heer Moſtaart en Vondelen, zult hartelijk welkoom zijn."

Onder de vrienden van Vondel behoorden de leden der familie van zekeren Claes Claesz Anſlo, geboren in 1555 te Anſloo, tegenwoordig Christiania in Noorwegen, die zich omſtreeks 1580 te Amſterdam had nedergezet, in 't jaar 1582 huwde, en er in de Egelantiersſtraat het Anſlooshofjen ſtichtte. Deze Anſlo dreef den lakenhandel, en drie zijner zonen werden te Amſterdam overlieden van het lakenbereiders gilde, waartoe Vondel door zijn nering ook behoorde. Dit, en daarby de omſtandigheid, dat zy mede tot de Doopsgezinden behoorden, gaf ongetwijfeld aanleiding tot de betrekking, die tusſchen hen beſtond. De vierde zoon, Cornelis Claesz. Anſlo, werd Leeraar by de Waterlandſche Doopsgezinden, en maakte zich onder zijn geloofsgenooten zeer bekend door zijn menigvuldige geſchriften, rakende twisten onder de verſchillende ſekten der Doopsgezinden in zijnen tijd en byzonder tegen Nittert Obbens. 1) Van dezen Anſlo, die in 1592 geboren was en in 1646

1) Zie verder over hem het *Biogr. Woordenb.* van VAN DER AA. in v.

overleed, vervaardigde in dit jaar de beroemde Rembrandt van Rijn een afbeelding, en Vondel daarop het navolgende Byſchrift:

OP

CORNELIS ANSLO.

Ay, Rembrand, mael Cornelis ſtem:
Het ſichtbre deel is 't minſt van hem:
't Onſichtbre kent men ſlechs door d'ooren.
Wie Anſlo ſien wil, moet hem hooren.

Vreemd is het, dat dit het eenige gedicht van Vondel is, waarin Rembrandt voorkomt; — doch Rembrandt, als meer groote mannen, is eerst na zijn dood op prijs geſteld.

Of G. Anſlo, op wiens huwelijk met A. Schouten Vondel het navolgende bruiloftsdicht ſchreef, van de familie des voorgaanden was, durf ik niet beſliſſen. 't Is echter wel waarſchijnlijk.

DE BRUYLOFT VAN KANA.

AEN

GARBRANT ANSLO

EN

ABIGEL SCHOUTEN.

Wie kan harten t' ſamen lijmen
Beter als de groote Hymen,
Die, gedaelt uyt 's hemels ſchoot,
Binnen Kana werd genood.
Hy quam met geen fackel lichten,
Maer met ſijnen wandel ſtichten,
Die by 't menſchelijck geſlacht
Blonck, gelijck een ſtar by nacht.
Sou men blijer Bruyloft wenſchen,

4 De Heidenſche godheid Hymen op de bruiloft te Kana is wederom een ſtaaltjen van de overdrevene zucht naar mythologiſche beeldſpraak.

Als daer God ſich met de menſchen
Koomt verſellen ſoo gemeen,
Om ſijn ſegen te beſteên?
Kon de Bruyd te Kana ſchreyen,
Doen haer God te bed quam leyen?
Son 't geſegend Bruylofts-huys
Angſtigh ſijn voor eenigh kruys,
Doen de twee gelieven ſagen
Hem, die 't kruys voor hun quam dragen?
Seker wat een majeſteyt
Braght ſijn tegenwoordigheyd,
Onder 't lieſelijck vergaren,
Doen Gods blijſchap ſelf de ſnaren
Stelde van een yeder ſiel,
Die hier feeſt met Englen hiel;
Maer op dat dit uyt ſou ſteecken,
Moſt 'er eerſt de wijn ontbreecken;
Wijn, een oirſaeck van de vreughd;
Wijn, die God en menſch verheught.
Jeſus Moeder ſagh verlegen,
Om na haers Geſalſden ſegen,
Na den wijnſtock hoogh van prijs,
Die in 't weeligh Paradijs
Alles doet van blijſchap ſchatren:
Dees verkeerde ſtraex de watren
In een' dranck, by oud en jong
Smaeckelijcker op de tong
Als die eerſt was ingeſchoncken,
En ſy werden Godlijck droncken:
En dat eerſte wonderwerck
Klinckt noch daeghlijcx in ſijn Kerck,
Waer men ſijnen lof hoort ſingen,
Die ten hemel op koomt dringen,
Van het weſten tot in 't ooſt.
Dit gedijt tot vreughd en trooſt
Voor die paeren met malkandren.
God kan druck in vreughd verandren,
Als hy Kanaes water dee.
Schept dan hart en moed, ghy twee,
Die, door kuyſche trou verbonden,
Al wat u word toegeſonden
Van den hemel, neemt in danck,
Dan wat ſuurs, dan ſoeten dranck.
Garbrant ſij in deughd een ſpiegel
Van ſijn toegevoeghde *Abigel*,

40 *Klinckt* voor „wordt met ophef vermeld."

Brengende op ſijn tijd te pas
Wat hy in de boecken las,
Wat hy leerde van de ſtommen,
Wat hy uyt de heylighdommen
Van de ware wijſheyd broght,
En met luſt en arbeyd ſocht.

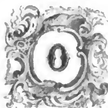
Weinig, in vergelijking met de andere jaren, waren in getal de gedichten die in 1633 verſchenen: Vondel was nog te druk bezig met zijn „Konſtantijn," dan dat hy zich van dien arbeid zoû hebben laten aftrekken om opzettelijk eenig nieuw werk aan te vangen: en de enkele gedichten van dien tijd, welke wy bezitten, zijn dan ook gelegenheidsvaerzen, waartoe hy door de eene of andere gebeurtenis bepaald moest worden opgewekt. Van dien aart was de Vredezang, welken hy aan Konſtantijn Huygens toezong, nadat de verovering van Maastricht en de voorſpoed onzer wapenen de Infante had doen overhellen naar vrede, en eerst de Hertog van Aerſchot, vervolgends de beroemde Rubbens naar herwaarts waren overgekomen om daarover te onderhandelen. Vondel, die natuurlijk, als allen die van dezelfde party waren, naar 't einde van den oorlog haakte, gaf dien wensch op deze wijze aan 's Prinſen geheimſchrijver te kennen:

VREDEWENSCH

AEN

CONSTANTIJN HUYGENS,

Ridder, Heer van Zuilichem.

O Ridder die den noyt verwonnen held
Geſtadigh volgt, in 't bloedigh oorloogh'ſveld,
En ſaeght hem korts, in 't oude worſtelperck,
Beſchieten mijn geboortſtroom, voor Rhijnberck;

Wat portghe my dat ick den leeu ophits,
Die al te heet, op 't ſorgelijcke ſpits,
Sich ſelven waeght, in veldſlagh, en voor veſt,
En ſleept den roof in ſijn doorluchtigh neſt?

1 *Ridder:* Huygens 's Prinſen geheimſchrijver, en als zoodanig hem ſteeds vergezellende. *Den noyt verwonnen held:* Frederik Hendrik.
5 *Al te heet:* meer dan eens moest Frederik Hendrik door de Staten-Generaal gewaarſchuwd en gebeden worden, zich in den krijg niet te veel bloot te geven.

Hy ſpiegel ſich veel eer aen Kaſimier,
Die onlangs wierd getroffen van dit vyer.
Hy ſpiegel ſich aen d' eer van Swedenrijck,
Wiens weduw treurt op het geballſemt lijck.

Het oorloogh lot verſchoont nu den ſoldaet,
En lacht, wanneer het opperhooſden ſlaet.
De koegel ſnort d' onedelſten voorby,
En blindling treft de grooten, op een ry,

't Is veylighſt dat ghy den Naſſauwer ſtuyt,
Op ſijnen toght: dus ſtel uw gulde luyt,
En ſtreel den vorſt, dat ſijn gemoed bedaer,
En vrede kies voor oorloogh, en gevaer.

De vrede, een ſchat by veelen onbekend,
Die overtreft triomfen ſonder end.
D'olijf behaeght my boven den laurier.
Wat is de krijgh een woeſt verſlindend dier!

Dat weet het volck, 't welck op de grenſen ſucht,
En eeuwigh kermt, in een benaeude lucht.
Wat heeft het ſchier een eeuwe niet beſuurt.
Elck vecht om peys, maer Neerlands oorloogh duurt.

Het uytheemſch ſchuym d'inlandſche vruchten maeyt.
De zee en 't veld met lijcken ſijn beſaeyt.
De nagebuur die ſchent ons jaerlijcx aen,
Uyt eyge baet, en lacht ſoo wy vergaen.

Vervloeckte krijgh, is 't noodlot, dat dit land
Tot anders ruſt heel Spanje hou aan band;
Soo moeten wy het dragen met geduld,
En achten ons rampſaligh buyten ſchuld.

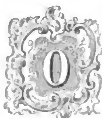
9 *Kaſimier:* Graaf Ernst Kazimir. Zie *Lijckklaght*, Blz. 151.
11 *D'eer van Swedenrijck:* Gustaaf Adolf.
33-36 Merkwaardige regels, waaruit blijkt, dat toen reeds, by velen en ook by Vondel, het onſtaatkundige bleek van den krijg te willen voortzetten, nu die niet langer werd gevoerd tot verdediging tegen Spanje, maar meer bepaaldelijk ter wille van onze Bondgenooten, inzonderheid van Frankrijk.

In een andere maat, doch met dezelfde warmte, drukte hy zich uit jegends Mr. Kornelis Tymensz. Padbrué, *Muſicyn* van Haarlem:

DEVNTJE.

AEN

M^R. CORNELIS TYMENSZ. PADBRUÉ.

O genoegelijcke *Tymen*,
Als uw tong begint te lijmen,
Op het veld, of in het koor,
Lijmt ghy alles aen uw oor,
Wat in vellen fchuylt en veeren.
Nachtegalen felfs verleeren
Hunnen foeten fang om u.
Geen konijn in duyn is fchuw,
Harten komen aengeftooten.
Op uw goude en filvre noten
Drijft het Sparen door de ftad.
In den Hont ruyfcht loof nocht blad,
Nocht geen luchjes in de blaren,
Als ghy fang en fpel wilt paren.
Luftigh Tymen, noch een reys.
Tymen, fing den oorloogh peys.
Sing, dat *Frederick* ga flapen,
Sonder harnas, fonder wapen,
Sing hem fonder yfren kraegh,
Sonder helm in 's Graven Haegh.
Sing de fwaerden in de fcheden.
Sing de welvaert in de fteden.
Sing de fchepen aen de ree.
Sing het onweêr uyt de zee.
Wilje fingen, ick wil rijmen.
O genoegelijcke Tymen,
Soo mijn fang geen waerheyd derft,
Ghy fult fingen, als ghy fterft.

PADBRUÉ. Ook de dichter J. Westerbaen wijdde dezen Toonkunstenaar een lofdicht toe. Zie *Bloemkrans van verfch. Ged.*, 1659, blz. 533.

Het belang van den vrede belette echter Vondel niet, belang te ftellen in den voorfpoed onzer wapenen; althands ik vind my onbezwaard, hem het navolgend gedicht toe te kennen, hetwelk in het II Deel zijner *Poëzy* te Schiedam ten jare 1660 gedrukt, voorkomt. Wel is het niet opgenomen in de gewone 4° uitgave, door Brandt bezorgd; doch 't zoû my niet verwonderen, dat fommige der daarin voorkomende regels den dichter na zijn geloofsverandering minder bevallen hebben, en hy daarom zelf 't vaderfchap van zich zal hebben afgewezen. Het motto bewijst hier evenmin iets als dat hetwelk blz. 125 voorkomt, achter den *Triomftorts.... op 't Slaeck*, en toon en manier zijn volkomen Vondeliaansch.

ONVERWACHT GERUCHT

VAN

DES KARDINAELS EERSTE VLUGHT.

AT Slot, wat Wal, wat Poort, of wat
Onoverwinnelijcke Stad
Was 't, daer voor eerft Paep Ferdinand
Werd vluchtigh tot fijn eyge fchand?
Was 't oock voor Grol, daer Dulckens trots
Befweeck voor FREDRICX Helden rots?
Of was 't de Stad, daer Diedens luck
Sloegh Cuculi met Veluws druck?
Was 't oock de Bos-draeck, die de Held
Van Naffauw, dwang met klaer geweld?
Of was 't in Gelderlands gebied?
Of daer Kaf'mier fijn leven liet?
Of oock 't geweldige Maeftricht?
Daer op het heldige gewricht
Des Prinffen, waerlijck heeft geproeft,

3 *Paep Ferdinand:* 's Konings broeder, de Kardinaal en Aartsbisfchop van Toledo, over wien reeds gefproken is D. II, blz. 554, vs. 795, en blz. 609, vs. 225. Hy was in 1631 tot Landvoogd over de Nederlanden aangefteld; doch kwam er niet voor 1634 aan.

5,6 Zie *Veroe. van Grol*, D. II, blz. 601—624.

7 *De Stad:* Wezel, dat door Otto van Gent, Heer van Dieden, verrast werd, toen Montecuculi in de Veluwe ftroopte. Zie blz. 17, vs. 298.

9,10 Zinfpeling op de Verovering van 's Hertogenbosch door Frederik Hendrik. Zie blz. 5.

11 *In Gelderlands gebied:* onderfcheidene plaatfen, als Venlo, Roermond, Stralen, enz., die toen nog tot Gelder gerekend, en door Frederik Hendrik bemachtigd werden.

12 *Kaf'mier:* zie blz. 151.

13 *Maeftricht:* zie *de Stedekroon*, blz. 153.

14 *Het heldige gewricht:* vroeger fchreef Vondel *heldijfch*. Zie D I, blz. 31, vs. 82, en blz. 332, vs. 300 enz. II blz. 98, vs. 34.

Hoe ydel dat Caſtiljen ſchroeft?
Of is 't ontrent de Berger ſtreeck,
Daer Spinola met ſchand af weeck?
Sou 't oock wel Rhijnberck weſen, daer
De Spanjaerds noch 't verleden jaer
Te bévaert op Sint Jakobs nacht,
Soo dapper wierden uytgelacht?
Of is 't een ander? wat wilt 't ſijn?
Ey! 't is het Schanſken Philippijn.

Exitus acta probat.

16 *Schroeft*. men zoû al licht kunnen denken, dat hier verkeerdelijk *ſchroeft* voor *ſnoeft* ſtaat; doch 't woord ſtaat tegenover het voorafgaande *gewricht*. Door een *gewricht* vast te zetten of te *ſchroeven*, belet men het zich te bewegen; doch vruchteloos waren de pogingen der Spaanſchen geweest, om de vrije werking van 's Prinſen batteryen voor Maastricht — hier het *heldige gewricht* — te verhinderen.

17 *De Berger ſtreeck*: in 1628 was door de Spaanſchen een vruchtelooze aanſlag beproefd.

19 *Rhijnberck*: deze ſtad ging den 2 Juny 1633 aan Frederik Hendrik over; de daarop volgende regels ſchijnen op een omſtandigheid te doelen, welke te dier gelegenheid heeft plaats gehad; doch welke het my niet gelukt is, op te ſporen.

22 *Uytgelacht*: Vondel ſchrijft elders, als wy zouden doen, *uitgelachen*. 't Is hier een lleenel.

24 *Het Schanſken Philippijn*: de ſchans Filippine werd in September 1633 door Graaf Willem van Naſſau veroverd. — De Kardinaal vluchtte dus hier evenmin als hy voor Grol of eenige der andere genoemde plaatſen gedaan had; en in den tytel zoo wel als elders moet met den *kardinaal* zijn *leger* worden verſtaan.

De nu te Amſterdam beroepen Hoogleeraar Gerardus Joannes Voſſius had by zijn vrouw, Elizabeth Junius, dochter van den beroemden Leydſchen Hoogleeraar Franciscus Junius, een zevental kinderen verwekt, doch het ongeluk trof hem, dat hy allen, op eenen na, overleefde. Zijn oudſte zoon, Joannes, die in Engeland ſtudeerde, gedroeg zich ſlecht, werd genoodzaakt naar Oostindiën te gaan en overleed aldaar: zijn dochter Kornelia, die zes onderſcheidene talen verſtond, kwam ongelukkig in 't ijs om; haar zuster Johanna ſtierf mede in den bloei der jaren, en nog drie andere zonen van hem insgelijks. Den dood van twee hunner, Geraert en Dionys, gelijk ook van de beide dochters, heeft Vondel bezongen. Van Geraert is weinig anders bekend, dan dat hy veel voor de toekomst beloofde. Dionys, in 1612 te Dordrecht geboren, was in zijn tiende jaar reeds in 't Grieksch zoo bedreven, dat hy de meeste ſchrijvers in die taal gelezen had en er uittrekſels van vervaardigd. Naar Leyden gezonden, had hy zich aldaar in de Oosterſche talen geöefend. Wy vinden van hem vermeld, dat hy op zijn veertiende jaar reeds al de boeken van 't Oude Verbond in 't oorſpronkelijke gelezen had, en op zijn zestiende het Arabiſche woordenboek van Rafalengius vermeerderd in 't licht gaf. Sedert begaf hy zich aan de ſtudie der Armeniſche, Ethiopiſche en verdere Oosterſche talen, gelijk ook aan die der meeste Europeſche. Hy vertaalde een werk uit het Spaansch in 't Latijn, om eenige ſchijnbaar ſtrijdige plaatſen van 't Oude Verbond in overeenſtemming te

brengen: tot welken arbeid hem inzonderheid zijn diepe kennis der Talmudifche en Rabbijnfche fchriften te ftade kwam. Ook ondernam hy een overzetting der Jaarboeken van Everhard van Reydt in fraai Latijn, met het voornemen, dat werk tot op zijn leeftijd voort te zetten. Onderfcheidene aanbiedingen om buiten 's lands in andere betrekkingen geplaatst te worden floeg hy af; doch hy had zich gereed gemaakt om naar Zweden te reizen, ten einde aldaar bouwftoffen te verzamelen tot de famenftelling eener gefchiedenis van dat land, toen hy door een ziekte overvallen werd, die hem op den 25 October 1633, in een-en-twintigjarigen ouderdom uit het leven rukte.

De gedichten, door Vondel aan de nagedachtenis der kinderen van Vosfius gewijd, laat ik hier volgen:

KLAGHTE
OVER
CORNELIA VOS.

O jonge fon, geteelt van d'ouwe,
Hoe word ghy ons foo ras ontrooft!
Hoe fit uw vader over 't hoofd
Gedompelt, aen den Rhijn, in rouwe,
Als aen den Po 't geflacht der fon
Weleer betreurde Phaëton?

Wy fagen hier den avond vallen,
Doen ghy in 't Oolten opgepronckt
Met ftraelen, in het Weften fonckt,
Niet veer van Leydens hooge wallen.
Een nevel fonck ons op het hart,
En was de voorbo van uw fmart.

Wy ftonden reed met blijde rijmen
Om u te leyden na het koor;
Te volgen het gebloemde fpoor,
En vrolijck licht van uwen Hymen:
Maer God, aen uwe fiel verlooft,
Heeft d'aerdfche fackel uytgedooft.

4 *Aen den Rhijn*: zy was alzoo verongelukt op den Rijn, niet verre van Leyden Zie vs. 10.
5,6 Betreffende Faëton en zijn droevig lot verwijs ik den lezer tot het treurfpel, waarin zijn uiteinde door V. opzettelijk is behandeld.
13-16 Hieruit blijkt dat zy verloofd was.

Een oogenblick heeft foo veel gaven,
Gedaelt van 't hemelfch paradijs,
Op u verflingert, in het ijs
En fneen, op 't onverfienft begraven.
Een waterflang verbeet die bloem
Van onfe jeughd, der maeghden roem.

Nu fwijgen al uw fchelle fnaren,
D'yvoyre fluyt, de foete keel,
Daer 's vrijers goddelijckfte deel,
De fiel omhoogh op plagh te varen,
Doen fy ten ooren uytgelockt,
Ghy haer tot in den hemel troekt.

Uw onvolwrochte beelden treuren,
En roepen al: ick fterf, ick fterf.
Papier, panneel verfchiet fijn verf.
Men fiet geen leven in de kleuren
Van uw tapijten, met de naeld
En fijde na de kunft gemaelt.

Nu fult ghy geeft nocht wijfheyd foecken
In 't Neerduytfch, Franfch, of in Tufkaenfch,
Nocht u vermaecken in het Spaenfch,
En lefen 't keurighft uyt de boecken:
Of antwoord geven op 't Latijn
In Duytfch, als u gevraeght fal fijn.

Hoe kan uw moeders hart verfwelgen,
Dien al dien al te bittren dranck,
't Ontijdigh miffen van die ranck,
Het levenft van haer lieve telgen!
Geen boom en fcheyt van fijnen tack,
Als met een fucht, en met een krack.

Uw fufter houd niet op van karmen,
Die hallef dood u fterven fagh,
En tot de kin verdroncken lagh
In haer getrouwen broeders armen,
Die driemael, maer vergeefs, befocht
Of hy uw leven bergen moght.

21 *Op u verflingert:* „op u verzot, fmoorlijk verliefd:" — 't woord wordt hier in een edelen zin gebezigd.
23 *Een waterflang:* hier voor „het water" zelf.
29 *Sy ten ooren uytgelockt:* nomin. abfol.: ftrijdig met ons taaleigen.
38 *Tufkaenfch* voor „Italiaansch."
44 *Dien al dien al:* fraaie herhaling, die het fnikken en nokken der moeder fchildert.
53 *Befocht:* „beproefde." De beide zusters fchijnen door het ijs gezakt te zijn, en flechts de eene door den broeder kered geworden.

Uw grootvaer *Junius*, beneden
In 't open graf, hoort ſtads geſchrey,
En wellekoomt den friſſchen May,
Uit hem gegroeyt, nu afgeſneden:
En niemant die geen tranen ſtort,
Om dat uw jeughd ſoo jong verdort.

55 *Junius*: Franciscus Junius, Hoogleeraar te Leyden.

OP

IOHANNA VOSSIVS.

Hier treckt *Iohanna* yeders gunſt,
Door haer penſeel en ſchilderkunſt,
Na ſich, door deſen ſerck.
Haer nagelaten werck
Beſprengen wy, met traen op traen.
De Dood ſiet geeſt nocht jongkheyd aen.

OP

GEERAERD VOSSIVS.

DEN JONGE.

Verstand, in honighraet gedoopt,
Geleerdheyd, daer al 't huys op hoopt,
Had *Geeraerd*, die, ſoo vroegh,
Sijn broeders overwoegh;
En dreyghde alree des vaders Faem
En vlught te volgen, als ſijn naem:
Maer 't hemelſche beſluyt
Troek hem ſijn ſlaghveêr uyt.
Hy viel in 't eerſte van ſijn vlught.
Hier merckt hy 't ſand, gelijck een vrucht,
Vroegh rijp, en vroegh verrot.
Een yeder treckt ſijn lot.

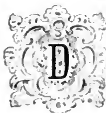
LIJCKSANG

OVER

DIONYS VOS.

AEN

KASPER VAN BAERLE.

OORLUCHTIGE *van Baerle*,
Ghy koftelijcke paerle
Aen Amftels wapenkroon;
Nu helpme 't roukleed dragen,
En *Dionys* beklagen,
Sijn vaders waerdfte foon.

Die goudbloem leyt vertreden,
En van den ftruyck gefneden,
In 't vrolijckft van haer lent.
Wat gaet het fterflot over,
Dat het de befte lover
Van Phebus lauwer fchent?

Of trof hem 't heylloos weder,
Om dat de Sweedfche veder
Sijn hand was toebetrouwt;
Die, fwanger van hiftori,
Guftaefs verdiende glori
Befchrijven fou met goud?

Of kon de Nijd niet lijen
Dat hem de Teems quam vrijen?
Of dat hy docht te treên
In onfen *Fredricx* laerfen,
Met foete vredevaerfen,
Als in triomf voorheen?

Ghy heeregraftgodinnen,
Ghy burreghwals meerminnen,
Befluyt een treurverbond:

2,3 *Paerle Aen Amftels wapenkroon:* in zijn tegenwoordige hoedanigheid van Hoogleeraar aan de Doorluchte Schole. Vergelijk het gedicht van HOOFT, blz. 142

14,15 *De Sweedfche veder Sijn hand was toebetrouwt:* fraaie uitdrukking om te kennen te geven, dat het befchrijven der gefchiedenis van Gustaaf Adolf aan Dionys Vosfius was opgedragen.

20 *Dat hem de Teems quam vryen.* Zie hierboven blz. 176, 177.

Beſtroyt het lijck met reucken,
En weeft een pel van ſpreucken,
Gevloeyt uyt ſijnen mond.

Bedouwtſe met meedoogen,
En tranen van uw oogen:
Miſſchien of dit verlicht
Soo veel bedruckte vrinden
En geeſten, die hem minden,
En ſchencken dit gedicht:

Al leyt hier 't lijf begraven;
De deughdelijcke gaven
En geeſt van *Dionys*
Sijn boven 't graf gevaren,
By d'uytgeleerde ſcharen,
In 't hemelſch paradijs.

29 *Pel*: *pellis*, „doodwade." Zie D. II, bl. 548.

VERTROOSTINGE

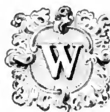
AEN

GEERAERD VOSSIUS,

Kanonik te Kantelberg.

OVER

SIJN SOON DIONYS.

AT treurt ghy hooghgeleerde Vos,
En fronſt het voorhoofd van verdriet?
Beny uw ſoon den hemel niet,
De hemel treckt, ay, laet hem los.

Ay, ſtaeck dees ydle tranen wat,
En offer, welgetrooſt en blij,
Den allerbeſten vader vrij
Het puyck van uwen aerdſchen ſchat.

Vertroostinge. Een der bekoorlijkſte en zinrijkſte Gedichten die immer in onze taal geſchreven zijn. Kanonik te Kantelberg. Vosſius, die zich op lateren leeftijd zelden of nooit in de toenmalige godsdiensttwisten mengde, had in 1618 een geſchiedenis van de Pelagiaanſche twisten geſchreven, welke hem de gunst van zeer vele invloedrijke geestelijken in Engeland, en onder anderen die van den Aartsbisſchop Laud verwierf, aan wien hy zijn prebende in de hoofdkerk van Kantelberg (Canterbury) te danken had.

Men klaeght, indien de kiele ſtrand,
Maer niet, wanneerſe, rijck gelaên,
Uyt den verbolgen Oceaen,
In een behoude haven land.

Men klaeght, indien de balſem ſtort,
Om 't ſpillen van den dieren reuck:
Maer niet, ſoo 't glas bekoomt een breuck,
Als 't edel nat geborgen word.

Hy ſchut vergeefs ſich ſelven moe,
Wie ſchutten wil den ſtarcken vliet,
Die van een ſteyle rotſe ſchiet,
Na haren ruymen boeſem toe.

Soo draeyt de weereldkloot; het ſij
De vader 't liefſte kind beweent:
Of 't kind op vaders lichaem ſteent.
De dood ſlaet huys nocht deur voorby.

De dood die ſpaert nocht ſoete jeughd,
Nocht gemelijcken onderdom.
Sy maeckt den mond des reedners ſtom:
En ſiet geleerdheyd aen nocht deughd.

Geluckigh is een vaſt gemoed,
Dat in geen blijde weelde ſmilt,
En ſtuyt, gelijck een taeye ſchild,
Den onvermybren tegenſpoed.

Ook Barlaeus bezong hetzelfde onderwerp in een Latijnsch lijkdicht.

De dood van den beroemden Burgemeester Gerrit Dirksz. van Beuningen, die mede omtrent dezen tijd voorviel, gaf Vondel het navolgende gedicht aan 's mans neef, den Sekretaris Mostert, in de pen:

GEDACHTENIS

VAN

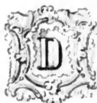
GEURT DIEDRICKS VAN BEUNINGEN,

Raed en Burgemeester van Amsterdam.

GESTELT TEN DIENSTE VAN SIJNEN NEVE,

DANIEL MOSTERT,

SECRETARIS DER SELVE STEDE.

DOEN *Beuningen* het ſieckbed hiel,
En d'oude en afgeſlaeſde ſiel
Het ſwacke lichaem won begeven,
En ſuchte na het eeuwigh leven;
  Verſcheen voor hem, en wel te ty,
De droeve Maeghd van 't ſeylrijck Y.
Haer pruyck, vermaſt van goud en ſteenen,
Die blonck door 't ſwarte lamper heenen.
  Sy ſteende, en ſprack voor 't ſtenend bed:
O Diedricks ſoon, ſoo ghy my red,
Soo is 'er hoop, mijn Staet word krancker.
De burgertwiſt vreet in, als kancker.
  Mijn goude vryheyd in de klem,
Die hangt aen 't ſtijven van een ſtem.
Ick heb veel Raden, luttel vaders.
Doen ſloegh ſijn hart, en al ſijn aders
  Van ſchrick, en vaderlijcke vrees;
En hy verpijnde ſich, en rees
Al hijgende op, en liet den wagen
De krancke leên op 't Raedhuys dragen;
  Soo uytgemergelt en gemat:
Niet eens beducht of ſchockend rad
Of winterlucht ſijn tijd moght korten,
En op een nieu hem in doen ſtorten.
  De wederſpannigheyd vernam

7 *Vermaſt:* „overladen"
8 *Lamper* of *lanfer:* „zwart floers", hier „rouwfluier."
15-20 Zie over het feit, waarop hier gezinſpeeld wordt, het verhaal van Mw. Bosboom-Tousſaint, in den almanak *Holland*, jaargang 1849, getyteld: *de goede raad van Dr. Gerrit.*
22 *Schockend rad:* de wielen van het rijtuig, dat hem naar den Raad bracht.

Den geeft, die uyt den grave quam:
Een voorſpoock, dat haer' afgang ſpelde.
Men denck hoe 't bitter hart ontſtelde.
  De flaeuwe Vroedſchap ſcheen verlicht,
Alleen door *Beuningens* geſicht,
En ſtemde 't eerlijckſt met malkandren.
Soo kon een ſtem de kans verandren:
  Soo leeft een grijs en rijp verſtand
Een' oogenblick voor 't vaderland;
Na lange moeyte, en veele jaren.
God wil ſijn bloed en *Moſtert* ſparen.

Onder de aanzienlijke mannen, die Vondel genegen waren, en met wier familie hy gedurende zijn geheele leven is bevriend geweest, behoorde Michiel Le Blon, Agent van de Kroon van Zweden aan 't Hof van Groot Brittanje, doch Hollander van geboorte, en getrouwd met een Hollandſche vrouw, Margreta Houtmans, gelijk wy vernemen uit de opdracht van T. Rodenburghs „Geboorte Christi" enz. aan hen beiden den 15 September 1638 gedaan. Le Blon ſtond in blakende gunst by den beroemden Rijkskanſelier Axel Oxenſtjerne, zoo zelfs dat Reinier Anslo, in een gedicht op Le Blons verwachte wederkomst uit Zweden, diens vrouw ſprekende invoerende, haar tot haren echtgenoot laat zeggen:

Ghy blijſt wel by uw Leydſtar, wijdt beroemt,
By Oxenſtern, dien ghy uw Grootvaer *noemt:*

doch dit kan alleen by manier van ſpreken gezegd zijn; want daar Oxenſtjerne in 1583 geboren werd, is het onmogelijk dat Margreta Houtmans, die in 1633 reeds een huwbaren zoon had, zijn kleindochter kan geweest zijn. Wat echter zeker is, is dat die zoon, Kornelis genaamd, even als zijn vader gebezigd werd in Zweedſche dienst, 't geen hem echter niet belette, oogen te hebben voor een Hollandſche ſchoone en de hand te vragen en te verwerven van Elizabeth van den Kerckhove, dochter van den Heer van Heenvliet, en zuster van den beroemden Joan van den Kerckhove, gezegd Polyander, Heer van Heenvliet, die de Staten onderſcheiden reizen in Gezantſchappen diende en later Grootmeester werd van het Huis van Willem III. Het huwelijk werd in dit jaar gevierd, en wel hier te lande, waar Oxenſtjerne zich thans bevond, gelijk dit uit onderſcheidene brieven blijkt, hem door Hooft geſchreven [1]) bepaaldelijk ter aanbeveling van de Groot. Ter gelegenheid van des Kanſeliers verblijf alhier geraakte ook Vondel met hem in kennis; en dit gaf dezen vrijmoedigheid hem het Bruiloftsvaers op te dragen, dat hy ter gelegenheid van dezen echt vervaardigde.

1) *Brieven* van HOOFT, Uitg. van Huydecooper, Br. 455-461.

OP

DE BRUYLOFT

VAN

CORNELIS LE BLON,

SOON VAN

MICHAËL LE BLON,

Agent der Kroone en Koninginne van Sweden, &c.

GETROUWT MET

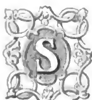
IONGKVROU

ELISABETH VAN DEN KERCKHOVE.

AEN SIJNE EXCELLENTIE

AXEL OXENSTERN,

Rijxkantselier.

UYL en Kantfelier van 't rijck
Dat den Duytfchen grond doet daveren,
En 't gebergt dorft overklaveren,
Op 't rappier, fijn ftale wijck;
OXENSTERN, nu druck het fegel
Van genade op 's Ionglings fchuld,
Pijnigende uw taey geduld,
Doen hy dwaelde van fijn regel;
Doen het Hof, met moeyte, een brief
Uyt hem perfte, in foo veel maenden,
Die hem 't pad na 't Bruydfbed baenden.
Schuyf dees flofheyd op fijn lief.
Wijt die fmet de fedige oogen
Van fijn lieve *Elifabeth:*
Defe ftelden hem een wet,
Groot van aenfien en vermogen.
Sonder haer verviel de Staet,
Dien ghy ftutte, foo veel jaren,
Met dat hoofd, vol grijfe hayren.

17 *Haer* „huwelixwet." — *Aant. d. O. U.*

Even friſch, en rijp van raed.
Eenwigh menſchevleeſch te ſlijten
Met gebit en klaen, 't geweer
Van dien Gotſchen Winterbeer,
Schricklijck grimmigh, in het wrijten
Tegens 't Heyligh Arendſneſt;
En, terwijl hy groeyt in 't ſtroopen,
Pen op pen in bloed te doopen,
Hijght om aêmtoght, op het leſt.
Eenwigh veldtrompetten ſteecken,
Trommels roeren, nacht en dagh,
Rood van weerlicht, ſlagh op ſlagh,
Heet om 's Konings lijck te wreecken;
Valt een diere wraeck, in 't end,
Als ſy miſt aen bloed en krachten.
Gun dan Hymen oock ſijn nachten,
Venus vriendſchap toegekent.
Gun uw dienaers uyt te ſpannen,
Om te boeten ſulck een ſcha
Van des oorloogs ongena,
En de muren weêr te mannen.
Die aen 't menſchelijck geſlacht
Reeden wil, magh niet verſmymen
Ga te ſlaen ſijn Ioffers luymen
Somtijds ſuur, en ſomtijds ſacht.
Vryers luyſtren na geen maren
Van den Teems, of van de Seyn.
Ay, vergeef het minſieck breyn,
Is het uyt ſijn ſtreeck gevaren.
Dat men volg het ſachte ſpoor
Sijner oudren, en de wijſen,
Kan de reden niet miſprijſen.
D'ouden gaen de jongen voor.
Overlegh uw eerſte jaren,
Doen de weerga van uw ſiel
't Ieughdigh hart gevangen hiel;
Oirſaeck van 't geſegent paren,
't Welck u holp aen uwen wenſch,

23 *Dien Gotſchen Winterbeer* voor „het Zweedſche krijgsheir."
24 *Wrijten:* „krachtig tegenſtreeven."
25 *'t Heyligh Arendſneſt:* „het Roomſche keizerrijk."
32 *'s Konings lijck:* dat van Guſtaaf Adolf, in den ſlag by Lutzen geſneuveld.
41 *Die aen 't menſchelijk geſlacht Reeden wil:* d. i.: „die nieuwe loten wil *toereeden*, toebrengen aan het menſchelijk geſlacht."
45 *Maren:* „tijdingen."
49-51 De konſtruktie is: „De reden kan niet misprijzen, dat men 't zachte ſpoor en de wijzen zijner vooronderen volge."

Rechte beelden van hun vader.
't Selve vyer ontvonckt ſijn ader,
  Die ſich uytgeeft voor een menſch.
Als de bruyloft is voltrocken,
  Die de blijde torts ontſteeckt,
  Sal de pen, 't geen nu ontbreeckt,
U voldoen met ſtadigh blocken.
  Wint hy, midlerwijl gepaert,
't Eerſteling der bruyloftstelgen,
Schenck het, ſonder u te belgen,
  Uwen Naem, ſoo wijd vermaerd.
Laet dien jongen Axel noemen,
  En, in dienſt van uwen Soon,
  Eer bewijſen aen de *Kroon*,
't Hooghſt waer van uw *Blon* kan roemen.

58 *Rechte beelden van hun vader:* Oxenſtjerne had, behalve twee dochters en een zoon, Gustaaf, die jong ſtierf, nog twee zonen, Johannes, die, in 1611 geboren, Rijksraad en Rijksmaarſchalk werd en in 1642 overleed, en Erik, die, in 1624 geboren, in 1651 Rijksraad werd en in 1654 zijn vader opvolgde als Rijkskanſelier.

59,60 De zin is: „'t zelfde vuur ontfonkt de aderen van al wie mensch wil heeten."

69 *Laet dien jongen Axel noemen:* hy werd, als later blijken zal, naar zijn grootvader, en alzoo Michiel genoemd.

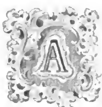
72 *Uw Blon:* uit deze woorden blijkt de innige verkleefdheid, die tuſſchen den Kanſelier en den Agent moet beſtaan hebben.

Ook tot dezen zelfden tijd behoort het bevallige gedicht, door onzen dichter toegezongen aan de teekenaarſter Apollonia van Veen. Wie deze was, heb ik niet kunnen ontdekken; het komt my echter niet onwaarſchijnlijk voor, dat zy tot de maagſchap behoorde van de beroemde ſchilders en teekenaars van dien naam. Wy weten dat Rochus van Veen, volgends ſommigen een zoon, volgends anderen een neef van Otto Venius, de ſchilderkunst beöefende, doch meer bepaaldelijk die met waterverw op papier of perkament, en daarin ook een zijner zoons had onderwezen. Zy woonden in de Beverwijk, en brachten hun tijd aldaar door met het ſchilderen van allerlei vogels en andere dieren. Hun kunstverzameling werd er, nadat de laatſte telg uit hun geſlacht geſtorven was, in 1706 openlijk verkocht. Is het nu te veel gewaagd, te giſſen, dat Apollonia een dochter van gezegden Rochus was, en door Vondels herhaald verblijf in de Beverwijk met hem in kennis kwam? Het gedicht luidt als volgt:

AEN

APOLLONIA VAN VEEN,

GEESTIGE TEEKENSTER EN SANGGODIN.

pollo, die op aerde fiet,
Uyt fijnen hemelhoogen troon,
En belgt fich 't allerminfte niet,
Dat ghy, o geeftige *Apolloon*,
De Sanggodinnen toegewijd,
Na fijnen naem geheeten fijt:

Want fittende, in 't gewijde koor,
Gelijckt ghy, in den blijden rey,
Met fang en fpel, een Terpfichoor,
Die, afgerecht op allebey,
Soo foet van keel als vingerfnel,
Het fingen huwt aen fnarefpel.

De milde Apollo faeyde noyt
Soo fchoone bloemen in de lent,
Als ghy, op fuyver parckement,
En hagelwitte bladen ftroyt.
Al watghe treckt, 't fij menfch of dier,
Dat heeft een goddelijcken fwier.

Indien het u eens beuren kon
Te fchildren uwe fpeelgenoot;
Soo fet den blixem en de fon
In 't midpunt van den hemelkloot
Van haer geficht, dat nu verfchrickt,
En dan den jongeling verquickt:

Soo dat hy luyftert na heur luym,
En, vliênde 't grimmigh aengeficht,
Te paerde volgt d'Oranje pluym,
Of voor Rhijnberck, of voor Maeftricht;
En keert, wanneerfe hem vermagh,
En begenadight met een lach,

17 *Treckt* is „teekent," overeenkomftig met het Eng. *to draw*.
20 Wie die hier bedoelde fpeelgenoot was is my onbekend. 't Schijnt uit de volgende regels dat zy nu eens zuur, dan weder vriendelijk keek naar haar vrijer, en dat deze in de Staatfche ruitery diende.
29 *Wanneerfe hem vermagh*: d. i.: „wanneer zy hem genegen is." *Iemand mogen* zeggen wy nog voor „van iemand houden." Zie *Uitl. Woordenb. op* HOOFT, op *vermogen*.

Merkwaardiger intusſchen dan alle de hier aangehaalde gelegenheidsgedichten is dat 'twelk V. vervaardigde aan het eind van dit jaar, op het overlijden van iemand, die zeker geen recht had, te verwachten dat in het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden een lijkzang op haar gedicht zoû worden: te weten — de Infante Izabella Klara Eugenia. Zy ſtierf op den 1 December van dit jaar, kinderloos, na dat zy haar man tien jaren overleefd, en uit haar eigen recht de Soevereiniteit over de Zuidelijke Nederlanden gevoerd had, in zeven-en-zestigjarigen ouderdom. Door haar dood kwamen die Gewesten weder aan Spanje. Merkwaardig, herhaal ik, is het gedicht dat Vondel op haar ſterven maakte, in meer dan een opzicht. Doch men hoore hem zelven ſpreken.

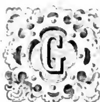
OP

HET OVERLIJDEN

VAN

ISABELLA CLARA EUGENIA.

AEN HAER SELF.

ODVRUCHTIGE *Iſabel*,
Hoe pijnighde u dees Hel
Des oorlooghs, doen ghy ſocht
Het geen, uw leven lang, u noyt gebeuren moght,
Door d'yverighſte beê:
Ghy ſocht de heylge Vreê,
En vond haer al verblijd,
En greeptſe, maer helaes! voor eenen kleynen tijd!
S'ontglipte u wederom,
En d'ongeruſte trom
En dolle moordtrompet
Verſteurde u, daer ghy laeght in 't vyerigh vreêgebed.
Het ſchrickelijck geluyd
Van 't heylloos donderkruyd
Verdoofde uw ſtem, en joegh
Alſins door Chriſtenrijck den landman van den ploegh,
Den burger uyt de ſtad.
De dorpen leggen plat:

1,31,39 *Iſabel, Clare, Eugeen:* de drie namen der Vorstin.
7 *En vond haer:* in 1609, by het twaalfjarig Beſtand.
14 *Donderkruyd* voor „buskruit."

De ſloten ſtaen in brand,
En 't wreede krijghſgedroght dat weet van boey noch band,
Doen kreeght ghy een verdriet
In 't leven, en verliet
De weereld, om den Pais
Te ſoecken boven d'aerde, in 't Goddelijck palleys.
De Pais had van omhoogh
U, doen ghy quaemt, in 't oogh,
En vloogh u te gemoet,
Ontrent den maenkloot, met eenen heuſchen groet,
En groenen vredetack,
En kuſte uw mond, en ſprack:
O *Clare*, mijne vreughd,
Die heerlijck blinckt door 't goud en purper van de deughd:
Weeſt welkom, mijn bemind',
En vreedſaem voeſterkind,
Wat ſochtmen my om laegh,
Daer ick niet duuren kan, als voor een korte vlaegh?
Hier is mijn wiſſe wijck,
In 't eeuwigh vrederijck.
Soo ſprackſe, en voerde *Eugeen*
In 't ſaligh rijck des vreeds, waerom ſy had geſtreên:
Daer wordſe niet geſtoort
Door landgeſchrey, of moord:
Daer blincktſe nu vernoeght,
Gelijck een nieuw geſtarnt, den hemel toegevoeght.
O Chriſtelijcke lamp!
Sie neêr in onſen damp:
Verſacht uw Neerlands wee,
En ſteeck, is 't mooglijck, eens het bloedigh ſwaerd in ſcheê:
Op dat men hier beneên
Van witten marmerſteen
U wije een vredealtaer,
Waer voor men, u ten roem, magh ſingen, jaer op jaer:
O Vredemoeder, eer
Van Neerland, nimmermeer
Verwelck uw vredelof;
Ghy ſtond na vrede in 't aerdſch, en ſluytſe in 't hemelſch hof.

40 Zie vs. 6 volgg.
43 *Landgeſchrey:* vergel. *Stedekroon* blz. 154, vs. 27.
48 Vondel meent niet „ſteek uw bloedig zwaard in de ſchede;" want dat zoû kwalijk overeenſtemmen met den vredelievenden zin van haar die hy herdacht; maar „zoek den hemel te bewegen dat eindelijk het bloedig oorlogszwaard eens in de ſchede geſtoken worde."

Gewis kon geen Noordnederlander reden hebben jegends haar perſoonlijk eenigen wrok te voeden. Dit wettigde reeds, dat Vondel, in een tijd

toen men in allen gevalle een Vorst, alleen daarom dat hy Vorst was, gewoon was te eeren, lijktoonen over haar liet hooren. Maar bovendien, zy had den vrede voorgeſtaan: en dit moest in zijn oog haar aanſpraak geven op erkentenis.

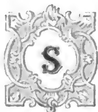
Reeds vroeg in 't volgende jaar had een gebeurtenis plaats, die aan Vondel ſtof verſchafte tot een boertig gedicht. In January overleed de hond van den beruchten Mr. Willem de Bont, vroeger Profesſor in de Rechten te Leyden, en die, in 1619 tot Schout aldaar aangeſteld, zich gekenmerkt had door de hevigheid, waarmede hy de Remonſtrantsgezinden vervolgde. De Bont had dezen hond op den 20sten Janarij met eenige plechtigheid laten begraven, 't geen tot vrij wat opſpraak aanleiding gegeven had. Vondel kon zoo ſchoone gelegenheid niet laten voorbygaan om zijn gal uit te ſtorten tegen den vervolger zijner vrienden, en het navolgende ſchimpdicht — altijd op de oude rijmwoorden der Akademievaerzen — verſcheen in 't licht.

AEN

ALLE HONDE-SLAGERS EN HONDE-BEULS,

BONDGENOOTEN VAN 'T HONDEKOT, &c.

LIEFHEBBERS VAN DE VRYE HONDE-JAGHT *.

SCHOUDT Hondt op 't hondekot geleten,
Laet alle honde-melckers weten,
Dat Tyter moet begraven ſijn,
Dat hy ſal ſchencken koeck en wijn,
En met ſijn reeckels en ſijn fielen,
Begieten 't graf der honde-fielen,
En ſlobbren uyt het Rhijnſche vat,
En ſlaen een oxhooſd wijns in 't gat.
De naeſte Bloed-hond word gebeden
Met rou-band achter 't lijck te treden,

* Hier van is mij 't volgende bericht ter hand gekomen: de hond Tijter werd gelegt op een ſchabel in een matje; zeker hondeken en ettelijke kinderen werden ter begraveniſſe verzogt, en quamen in den rouwe; hunne namen werden opgelezen. Twee jonge honden van Tijters maegſchap met rouwhalsbanden van de dienſtmaegt gedragen, met een lange ſluijer over 't hooft, hadden den voorrouw. Daer na volgde de hondt van zekeren Profeſſor, die ook van 't maegſchap was, insgelijks in den rouw. De zoon van zekeren Advokaet droeg 't hondeken ſtatelijk met een swart kleet bedekt. Maer de kat die mede te groef was genoot, wilde niet volgen en nam de vlucht. In deze ordre ging men driemael om 't bleikvelt, tot dat men eindelijk bij 't graf quam, 't welk de Cipier onder den peereboom hadt gemaekt. Ondertuſſchen trok de ſchout de bel, en beluidde den dooden; elk ſtond met blooten hoofde, tot dat men den hondt met aerde bedekt hadt, toen gingmen naer huis, ſchonk wijn, onthaelde de kinderen met rijſtenbrij, pannekoeken en andere lekkernij, en liet hen elk met een koek beſchonken weer hene gaen.

Daer *Spier* en *Bout* toe is verplicht,
Al fou het Kerckhof fijn ontflicht.
Oock fal men in de deur opknoopen
Die ongelefen mee durf loopen.

Wie eerft komt ter begraeffenis,
En krijght van rou de kouwe pis,
Dien fullen de Hond-gravers Heeren
Het aldervetfte kalf vereeren,

Men hadt zedert veel praets van die honde begraveniffe; iemant zeide: hebben die van Leiden een mifflag begaen, dat zij een hond ophongen, nu hebben zij hem weer eerlijk begraven.

Dit verhael is getrokken uit een' brief ter dier tijd aen den Heer KORNELIS VAN DER MYLE gefchreven, ziet C. BARL. epist. lib. epist. 234. pag. 500, 501.

Men vindt in eenen Brief van Barleus aen Joachim van Wikkefort, gefchreven den 4 van Maert 1634 wegens deze fraeie historie noch dit volgende.

Ik heb de histori van des Schouts hond geleezen. Hier wordt den dichteren een ruim veld tot bijfchriften gegeeven. 't Komt mij niet gelegen, mijne goede uren aen zulke beuzelingen te koft te leggen. Deeze vaersjes zijn mij van iemand ter hand gekoomen.

Dum miferos duro vexat fub confule cives
Et male damnatas forbet egenus opes:
Deplorat cineres & mollis fata catelli,
Et pecus invifum beftia Praetor amat.

Dat is:

Schout Hond bemint, betreurt, begraeft zijn vuile beeft.
En kermt: mijn Tijtertje gij zijt'er dan geweeft!
Terwijl de Schrokker, ftout op 't ftrenge burgerhoofd,
't Onrecht gedoemden plaegt, en hunne goed'ren rooft.

Dit heb ik noch van iemand anders gezien:

Excepi fures latratu, mutus amantes;
Sic placui domino, sic placui dominae.

Dat is:

Ik was geen ftomme hond, als dieven ons genaekten,
Maer zweeg als zulken, die in geile liefde blaekten,
Ons huis bezogten: dus in mynen plicht getrou,
Behaegde ik aen mijn' Heer, 'k behaegde ook aen Mevrou.

Ook dit heb ik gelezen:

Viderat alma Themis condi ferale cadaver,
Cuftodemque fuum justa parare cani.
Moerque ait: heu quo, quo ruis, o Refpublica; jura
Quae fuerant hominum fiat ea facta canum.

Dat is:

De waerde Themis zag den Schout, die 't recht bewaert,
Zijn' afgeftorven hond bedelven onder d'aerd.
Ach, waer vervalt ge toe, ô Nederlandfch Gebied!
Zoo fprakze, dat een hond een 's menfchen eer geniet.

Deze vaersjes zwerven ook onder de hand:

Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
Contiguus poni Scipio magne tibi:
Tityrus emeruit, canibus Leidenfibus ortus,
Contiguus poni Praetor inique tibi.

Dat is:

Verdiende een Ennius, uit Rudie gefprooten,
Vermaerde Scipio, naeft u in 't graf gefloten,
Het voegde Tyter ook, een' hond van Leidfchen ras,
Dat hij, ô wreede Schout, in 't graf uw nabuur was.

Vaer wel zeer groote Man: doodt deeze kinders der ftekelige Poëten, alsze u ter hand gekomen zijn. Voor mij, ik heb met die belagchelijke dingen weinig op. — *Aant. der O. Amersfoortfche Uit.*

1 *Schout Hondt:* met kleine verandering: *Schout Bondt.*

9 *Bloed-hond* is hier een fpeling met „*bloed*-verwant."

11 *Spier en Bout* fijn oom en neef, en naafte Bloedt-honden van Tyterken, het uitverkooren troetelhondeken van Schout Bont. *Aant. d. O. U.*

14 *Ongelefen.* Op de uitnoodigingen ter begrafenis, of zoogenaamde begrafenisbriefjens ftond: „uw naam zal gelezen worden." Wie dus meêging zonder dat zijn naam gelezen was, werd als een indringer befchouwd.

Geſpoogen met de meeſte ſchand
Van 't aldergrootſte beeſt van 't land,
't Welck ſoo beſlobt, beſlickt gaet ſtrijcken,
Dat het geen menſch meer magh gelijcken.

Nu leyt Bont
Als een hond
Kort in 't kot gebonden,
Kleyn en groot
Doopt hem dood-
Graver van de honden.

Saxo Grammaticus.

Gedruckt by Ioſeph van der Nave,
Verlooren drucker van Schonts Hond,
Die geen goe muts en heeft op Bont,
Om dat hy niet moght gaen te grave,
En ſetten 't kruyxken aen de mond,
En drincken meed ſijn buyxken rond.

21-22 Men zal my hier de analyſe wel kwijt ſchelden

Reeds vele jaren was te Amſterdam de Walſche Gemeente in ſtand en bloei geweest, toen haar kerkeraad, beſpeurende, dat vele arme ledematen kinderen nalieten, die, omdat de ouders geen poorters waren geweest, niet in het Burger Weeshuis konden worden geplaatst, en die, als van ledematen geboren, niet gevoegelijk aan de Aalmoeſeniers konden worden overgegeven, in 't jaar 1631 te rade werd, met bewilliging van Burgemeesteren, een eigen Weeshuis op te richten. Men verkoos hiertoe een erf in de Laurierſtraat aan de zuidzijde, omtrent in 't midden, tusſchen de eerſte en tweede dwarsſtraat, alwaar, uit vrijwillige giſten en legaten van eenige Leden der Gemeente, een gebouw met drie voorgevels werd geſticht, 't welk zijn ingang had door een poort, die nog in wezen is, en de Wale-Weespoort wordt genoemd. Van achter had het gebouw zijn uitgang op de Lauriergracht, aan de noordzijde, door een hardſteenen poort, boven welke een duif en eenige weeskinderen waren afgebeeld. Op den 29sten Mei van het jaar 1634 werd de eerſte vergadering der Regenten aldaar gehouden, en op den 1sten July kwamen de weezen er hun verblijf nemen. Het was ten behoeve van dit geſticht, dat Vondel de hier volgende Bede vervaardigde, welke, fraai door Nachtegaal met het penſeel geſchreven, ook nu nog in eene der kamers van het tegenwoordige gebouw, op de Vijzelgracht, te prijk hangt.

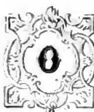
BEDE

VOOR

HET WALEN WEESHUYS

T'AMSTERDAM.

AEN ALLE CHRISTENEN.

OCH laet uw mededoogen ftralen
Op dees van elck vergete fchaer,
Op 't arme Weefhuys van de Walen,
Wiens laft noch aengroeyt jaer op jaer,
Wanneer 't ontfangt met open armen
Die arm fijn fonder hunne fchuld,
De Weefkens, die om nooddruft kermen,
En voed hen op met groot geduld
In tucht en eerelijcke feden.
Wie fietfe fonder fchreyen aen?
Heeft Chriftus arm voor ons geleden,
Wie kan voorby dees kribben gaen,
En ftallen, fonder met den Wijfen,
Te offeren een luttel goud,
Om 't naeckt en hongrigh kind te fpijfen,
Dat in dit Bethlehem verkout?
Ay forgt niet, dat de fchatten minderen,
Die ghy aen God op woecker geeft,
Door vreemde en ouderloofe kinderen.
Gedenckt dat God hun vader leeft,
Die in uw weldaed word geprefen
En 't goed dat nimmer fal vergaen.
De fuyvre Godfdienft is den Weefen
In hun ellende by te ftaen.

13 15 Zinfpeling op de „Wijzen uit het Oosten", die het kind Jezus kwamen huldigen. *Matth.* Hoofdft. II.
14 *Te offeren:* meer heb ik opgemerkt, dat Vondel voor 't woord *offeren* de *e* niet elideert.
17 *Sorgt niet* is „zijt niet bezorgd."
23,24 Zinfpeling op *Jacob.* I, 27.

Schooner en aandoenlijker nog zijn de byfchriften, welke Vondel ten gevalle van het Burger-Weeshuis vervaardigde: het eene prijkt boven de poort naar de Kalverftraat en luidt als volgt:

OP ONS WEESHUYS.

Wy groeyen vaſt, In tal, en laſt:
Ons tweede Vaders klagen.
Ay, ga niet voort, Door deſe poort,
Of help een luttel dragen.

de beide anderen zijn op de rechtſche en linkſche zijmuren, elk onder de gebeeldhouwde afbeelding van een weeskind, te lezen:

ANDER.

Hier treurt het Weeſkind met geduld,
Dat arm is ſonder ſijne ſchuld,
En in ſijn armoê moet vergaen,
Indien ghy 't weygert by te ſtaen.
Soo ghy geſegent ſijt van God,
Vertrooſt ons uyt uw overſchot.

ANDER.

Geen armer Wees op aerde ſwerft
Dan die der Weeſen Vader derft.
Der Weeſen Vader derft hy niet,
Die Weeſen trooſt in haer verdriet:
Dies ſla uw oogen op ons neêr,
Ons aller Vader trooſt u weêr.

Hoe velen, die de Kalverſtraat dagelijks doordraven, en die nimmer een oog ſlaan op de voormelde opſchriften, en, zoo zy dit al doen, niet droomen, dat die gedichtjens van Vondel, en alleen genoegzaam zouden zijn om 's mans naam te vereeuwigen.

Onder de publieke gebouwen, die, als de beide Weeshuizen, met een dicht van Vondel prijkten, behoorde het toenmalige krankzinnigenhuis, in 1562 door Henrik Pauluszoon Boelens geſticht, en ſtaande aan de westzijde van den Kloveniersburgwal, op een gedeelte van den grond van het voormalige St. Urſelsklooster, op welks overige gedeelte het Spinhuis geſticht was. De ingang prijkte met het ſtads wapen en die van den ſtichter en zijn huisvrouw. Men las er onder:

Dit Godtshuys is geſticht, uyt liefde milt von aert,
En toomt de Dolheyt, die ſich ſelfs, noch niemont ſpaert. 1562.

Het zuidelijkſte gedeelte van 't gebouw, 't welk in 't jaar 1615 getimmerd werd, plach ook een poort te hebben, die ſedert werd toegemetſeld. Daar boven was een basrelief, het voeden van eenige krankzinnigen voorſtellende, die zich in dolhuisjens achter de traliën bevonden, en daaronder las men deze regels:

Die met krankzinnigheydt zijn begaeſt,
Worden hier geſpijst en gelaeſt.

Algemeen werd dit distichon aan Vondel toegeſchreven: ik verwacht dat mijn lezers verſtandiger zullen zijn, en, zonder dat ik 't hun uitleg, begrijpen zullen, dat de eerſte regel althands nooit door Vondel, noch door iemand die begrip had van maat en taal, geſchreven kan zijn geweest. Maar wel van Vondel, offchoon niet van de treffendſte, waren de navolgende regels, boven den ingang der groote galery geſteld:

OP HET DOLHUIS.

Treê ſacht, en ga geruſt verby.
Hier word ghetoomd de Raſerny —

hetwelk later aldus veranderd werd:

Tree zacht en wandel onbeſchroomt.
Hier wort de Razerny getoomt.

De vriend van Hooft en van Vondel, Daniël Moſtert, had omtrent dezen tijd een ſoort van *Ars Epistolaria*, onder den tytel van *den Nederduitſchen Zentbrieſſchrijver*, in 't licht gegeven. Naar de gewoonte dier dagen gingen aan dit werkjen eenige lofdichten vooraf, onder welke ook een van Vondel, 't welk luidt als volgt:

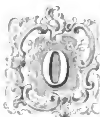
OP

DEN ZEND-BRIEFSCHRIJVER

VAN

DANIEL MOSTART.

Secretaris van Amsterdam.

weeligh Amfterdam, mijn hope,
Ghy glori van het fchoone Europe,
Die dertel fijt door foo veel keurs,
Nu ftof niet op uw rijcke beurs,
Nocht op ontelbaer tal van fielen,
Nocht wijde waelen, fwart van kielen,
Nocht huyfen aen de lucht gebouwt,
Nocht op uw opgeftapelt goud,
Nocht al den oeghft van 't vruchtbre Polen,
Nocht d'eere der Doorluchte Scholen,
Nocht Keyferlijcke wapen-kroon,
Nocht wijfen Raed van aerdfche Goôn,
En al het geen foo openbaer is:
Maer juycht, om dat uw Secretaris,
Uw Zend-brief-fchrijver treed recht door
Op 's Roomfen Burgemeefters fpoor,
En volgt den vader van 't wel-fpreecken,
Soo dat ick hem de fchaduw reecken
Van *Cicero*, die omme fiet
En belgt fich om dien volger niet,
Die, door het voorfchrift van fijn brieven,
Kan allerhande pen gerieven,
En houden foo de rechte maet,
Dat elck ontmoet word na fijn' ftaet,

3 *Door foo veel keurs:* verfta: „keus van fchatten", en de zin is: „door dat gy 't maar voor 't kiezen hebt uit al den rijkdom, die zich in uw vesten bevindt." Zie vs. 8 en 9.

6 *Waelen: walen*, voor „wielingen, kolken", ftaat hier in 't algemeen voor „grachten". Men heeft nog „de Waal", „de kromme Waal". Van hier welligt het fchijnbaar vreemde dat men te Amft., in tegenftelling met elders, van den *wal* fprekende, 't *water* bedoelt, en *niet* den vasten wal, die er langs loopt, die integendeel *gracht* heet.

7 *Aen de lucht:* „hoog."

9 Dit ziet op den graanhandel van Amfterdam.

13 Verfta: „en al h t overige, dat zoo waereldbekend is."

15-20 Van Cicero (den *Roomfen Burgemeefter* [vs. 16] zooals *Conful* meer wordt vertaald) beftaat eene verzameling van treff-lijke brieven, doch die hy juist niet met opzet, gelijk Mostart de zijne, vervaardigd en uitgegeven had om tot een hand- of modelboek te dienen

En rechten eysch van schrijvers stoffen.
Uw Mostart heeft het wit getroffen,
Daer menigh geeft vergeefs op mickt.
Sijn stijl staet vast en onverwrickt,
Gelijck een suyl van uw' gestichten.
Ontfang hem onder d'andre lichten,
Daer uwe stad meê is vereert,
En eer hem, die uw burgers leert.

Dat van Hooft is te vinden in zijn Gedichten, blz. 293.

Cierlijker gedicht schreef Vondel aan denzelfden Mostert, tot lof van Horatius.

DE ROOMSCHE LIER.

AEN

DANIEL MOSTERT,

Secretaris van Amsterdam.

IE Flaccus pooght te steecken na sijn kroon,
Die tart als Pan Apolloos hoogen toon,
En krijght in 't end den welverdienden loon
Van Midas ooren.
De Venusijnsche vogel blanck van pluym
Gaet bruysen, als een schip voor wind door 't schuym,
Of schept sijn adem op het luchtigh ruym,
En laet sich hooren.
Ghy, *Mostert*, saus van onse Poësy,
Bestemde dit niet reuckeloos, doen wy
Versopen in Latijnsche leckerny
Hem singen hoorden.

1 Navolging van den aanhef der bekende Ode van Horatius *Lib* IV. *Od.* 2. Zie blz. 202.
Pindarum quisquis studet aemulari.
Flaccus: toenaam van den Romeinschen dichter Horatius.

4 *Midas:* Midas was, volgends de fabel, een koning van Frygiën, die, in den zangwedstrijd tusschen Apollo en Pan den prijs toewees aan laatstgenoemde, en daarvoor door Apollo met een paar ezelsooren beschonken werd. Zie hierover Vondels liedtjen: *Speelstrijd tusschen Apollo en Pan.*

5 *De Venusijnsche Vogel:* Horatius, van Venusium geboortig.

9 *Mostert, saus:* woordspeling, die elders grappig zoû wezen, doch in dit deftig gedicht misplaatst is.

10 *Bestemde dit niet reuckeloos:* „stemde dit niet op lossen grond toe."

Hy mengelt onverdrietigh hoogh en laegh;
En maeckt de doffe en laffe geeſten graegh,
Door ſonneſchijntjes, of een guure vlaegh
Verweeckt van 't Noorden.
Sijn maet is uytgeleert, wanneerſe vrijt:
Sy jauckt van hartepijn, of kropt haer ſpijt:
Of pracht om 't mondekijn, of walght, of bijt
Verſlete boelen:
Of ſtoeyend op 't onbloedigh veld van Mars,
Verſlijt den ſpaden avond met geſchars:
Of d'oudheyd komt het bloed van minne wars
En vyer verkoelen.
Nu levert hem de milde Klio ſtof
Om op te ſtijgen in het hemelſch hof,
En uyt te meten aller Goden lof
En heerlijckheden.
De Vader, die door winter, ſomer, lent
En herfſt der dingen beurten ſtadigh ment
En wijſlijck matight, is begin en end
Van 's dichters beden.
Tyrannenvlegels oorlooghſhelden Gods
Gewaſſen tegens ſtormen als een rots,
En dapper in de weer met ſwaerd en knods
En ſcharpe ſchichten,
Die varen op dien klanck de ſtarren in:
Gewelkomt van 't onſterflijck hofgeſin,
Vooruyt geſpoeyt met uytgeſtreckte kin
En aengeſichten.
Indien het voorhoofd ſet een wijſe krenck,
Men leeſt 'er in een goude Godenſpreuck,
Die Delphis voeght, en overtreft in reuck
De rooſenhoeden,
Daer, op haer feeſt, de lieſelijcke Mey
De pruyck meê ciert, wanneerſe gaet ten rey,
Om, in het veld met dertel veldgeſchrey,
Haer vreughd te voeden.
Hy ſchuurt der ſeylen kanckerigen roeſt,
Die ſtalen glanſſen opvreet en verwoeſt;
En ſaeyt en maeyt een deughdelijcken ooghſt

18 *Zy jauckt van hartepijn*: b. v. *Lib.* I. *Od.* 19, 22, 23.
Of kropt haer ſpijt. b.v. *Lib.* I. *Od.* 5, 13. III. 9.
19 *Of pracht om 't mondekijn*: d.i.: „verlangt kusjens van een bevallig mondtjen." b.v. *Lib.* I. *Od.* 18. III. 10.
19,20 *Bijt verſleten boelen*: d. i.: „ſchempt op oude wijven," als *Lib.* IV. *Od.* 13. *Epod.* 8, 12.
21 *Op 't onbloedigh veld van Mars* voor „in minneſtrijd."
22 *Geſchars*: „ſcherts"
25 Zie *Lib.* I. *Od.* 12 enz.
29-32 Zie *Lib.* I. *Od.* 2, 34. III. 7.
33 *Tyrannenvlegels*: zie *Lib.* I. *Od.* 12. II. 1.
37 volgg. zie *Lib.* I, *Od.* 8 enz.

Van jongelingen,
Die met hun fchoudren ftutten 't Roomfe rijck,
Den quaên tot fchrick, den vromen tot een wijck;
Geneyght tot Recht, verhit op 't ongelijck
Den roof t' ontwringen.
Sijn fchatrend gaftmael, wel vernoeght in 't kleen,
Onthaelt met fang den maghtigen Meceen,
Die fich ontflaet de forgen van 't gemeen,
In koele lommer:
Hier fchaft de boeredifch geen hoofſch banket,
Met flangenfpogh en blaeu vergift befmet;
Maer veldgerechten, na Pythagors wet,
Bevrijt van kommer.
Wie treurt niet wanneer dees Melpomen treurt;
't Sij datfe de Trojaenfche weelde fteurt:
Of 't hayr om Varus bloende neerlaegh fcheurt:
Of deerlijck fchreye
Op 't natte lijck, noch laeu en verfch geftrand,
Na wreede fchipbreuck, op den oeverkant
Daer 't aenhoud, datmen 't doch in 't foute fand
Een graf bereye.
Onnutte forgen fpoelt hy ruftigh af
Met vernen wijn, dien d'eelfte wijnftock gaf;
En boet en befight tuffchen wiegh en graf
Sijn lieve luften.
Vermaeckt met frifchen geur en bloeyend veyl,
Mifhaeght hem 't geen verdrietigh valt en fteyl.
Sijn hoop die droomt na 's levens licht geen heyl
Als 't eeuwigh ruften.
Op dit geluyd vaert Cefar als een God
Ter poorten in, op 't hoogh verheven flot;
En voert voor fich de ftreng geboeyde rot
Der trotfe necken,
Getuchtight door fijn fchitterenden dolck:
Soo word hy opgenomen in de wolck
Des wijfen Raeds en van 't ontelbaer volck,
Vermoeyt van trecken.
Hy fmaeckt al fingend, hoe hem is bereyt
Om fijner vaerfen heylge majefteyt,

57-60 Zie *Lib.* I. *Od.* 1. 9. II. 18. III. 29. 31, 38.
62 *Blaeu vergift:* zie *Stedekroon Maeftricht.*
63 Zie *den Gulden Winckel*, XXXII. D. 1. blz. 215.
66 Zie *Lib.* I. *Od.* 28
67 Zie *Lib.* I. *Od.* 24. 35. II. 9. III. 2, 5.
74 *Vernen wijn* is „ouden wijn"; *vernen* of *vernigher* is *veteranus.* Zie KIL. *in v.* Zie voorts *Lib.* I. *Od.* 7. III. 21.
77 *Vermaeckt* is hier 't verl. deelw. Zie *Lib.* II. *Od.* 9, 11.
81 Zie *Lib.* I. *Od.* 2, 35. III, 5, 14.
88 Zie *Lib.* IV. *Od.* 3.

Een fetel midden in d'onfterflijckheyd.
Hy klapt fijn wiecken,
En boven 't wiffelbare licht der maen
Opftijgend, durf den jammerpoel verfmaen;
En fet fich neffens de Dirceefche fwaen,
Den roem van Griecken.
Verheft die goddelijcke luytefnaer
Het leven der gerufte boerefchaer,
Soo famelt Alf de felle woeckeraer
Sijn lomberdgelden,
En krijght een treck tot hofsteên en tot lucht,
Tot fon en bron en beeck en vee en vrucht,
Gefonden ackerbou, en jaght en vlught
Door bofch en velden.
De horen toet afgrijflijck, wen hy quift,
In dien befchreyelijcken burgertwift,
Het burgerbloed, tot moorden aengehift
Van Raferyen.
Terwijle Rome dus de Romers kruyft,
Soo lachen Meed en Parthen in hun vuyft.
De troni is van ftof en bloed begruyft
Door 't heylloos ftryen.
Soo menigh lied, foo veelerhande flagh
Van ftof van wijfen, midden in 't gelagh,
Op vriendenwelkoomft of geboortedagh,
Op Godenfeeften,
Op fegeftaci en gemeene vreughd.
't Gebreck is hier mifmaeckter by de deughd.
Hier fteent de grijfert: hier krioelt de jenghd,
Gepropt van geeften.
Hoe dunckt u, *Daniel?* hoe klinckt die klanck?
Ick wed ghy weet uw gantfche leven langk
De vriendelijcke ringelduyven danck,
Die 't wichtje deckten
Met aengedragen myrt en lauwerier,
Daer 't fachtjes fliep, belaeght van menigh dier;
Op dat de deun'jes der Tufkaenfche lier
Ons kortfwijl ftreckten.

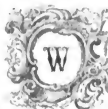
95 *De Dirceefche fwaen:* Amfion, aldus genaamd naar de bron Dirce, welke op haar beurt haar naam ontleende aan Dirce de vrouw van Lykos, die Antiope, Amfions moeder, gevangen had gebonden, en daarom door Amfion en diens broeder aan de hoornen van een ftier vastgebonden, ter dood toe rondgefleept, en in de gemelde bron gefmeten werd. Zie voorts *Lib.* IV. *Od.* 2
97 Zie *Epod.* 2.
104 Zie *Epod.* 7, 16.
110 Zie *Lib.* II. *Od.* I. III. 6.

Een navolging van Horatius, in gelijke maat als het vorige ftuk, zal hier gevoegelijk haar plaats vinden.

AEN

ANTONIUS IULUS.

HORATIUS: *Tweede Gefang van't Vierde Boeck.*

WIE toeleght, o Iulus, met fijn' toon,
Self Pindarus te fteecken na de kroon,
Betrout fich, als de reuckeloofe foon,
Op waffe vlogels;
Daer 't hemelfch vyer het was verfmilte en praem',
Om 't kriftalijn der watren met fijn naem
Te helpen aen de fpiegeluutte faem
Van ftoute vogels.
Held Pindarus komt bruyffen als een vliet,
Die met gedruyfch ten fteylen berg affchiet,
En aengegroeyt van regen, dat het giet,
Op waterkanten,
Befaemt om 't uut van hunnen rijcken ftroom.
Hy bruyft en ftroomt heel diep, en fonder toom,
Verdient den krans van Phoebus lauwerboom
En groene planten;
Het fij hy keur van nieuwe woorden vind,
En door fijn vaers, dat trots is, rolt, of bind
Sich aen geen maet, en wet, en treed gefwind;
't Sij hemelheeren
Te raede gaen, en drijven op fijn maet,
Of Koningen van 't goddelijcke faed,
Het welck met recht Centauren nederflaet,
En dempt Chimeeren,
Die blaeu vergift uytbraecken, vlam en vyer;

1 *De reuckelooſe ſoon: ſoon* moet hier genomen worden in den zin van „Jongeling," of het woord beteekent niets. Men zegt wel „*de verloren zoon,*" doch dan verftaat men er bepaald by: *uit het Evangelie:* maar *in abftracto* van een *zoon* te fpreken, zonder dat men weet van wien, of zonder dat er van een *vader* gewaagd is, kan er niet door. De hier bedoelde *reukelooze* is Ikarus, de zoon van Dedalus.

5 *Praem, prame:* „neêrdrukke, bedwinge."

6 *Met ſijn naem:* Ikarus gaf zijn naam aan de zee, waarin hy nederftortte.

7 *De ſpiegelautte faem* voor „een waarfchuwende fpiegel, nuttig voor ftoute (ondernemende) vogels."

25 *Blaeu vergift:* zie *Stedekroon Maeftricht* en *de Roomsche Lier*, vs. 62.

Het ſij hy looft, die, onder Goden hier
Getelt, met palm van Elis keeren ſier
Na huys, vol weelden,
Als worſtelaers, of in den renſtrijd braef
Beſchoncken met een ſegenrijcke gaef,
Die beter is, hoe hoogh een ander draef,
Dan honderd beelden;
Het ſij ſijn klaght den bruydegom beween',
De droeve bruyd ontſchaeckt, en fors ontſtreên,
Of dapperheyd en kracht en goude ſeên
In top verheffe,
Haer Styx benijde, en d' eeuwigh duyſtre hel.
De ſwaen van Thebe, ANTOON, ontvlieght ons, ſnel
En hemelhoogh door 't ſwerck, en draeght te wel
Wat ſy beſeffe.
Ick, min begaeft, met moeyte u vaerſen wy,
Vergaêrt als geur, van een Matynſche by
Geſogen uyt den tijm te Tivoly,
Met moeyte, en ſweeten,
Ontrent ſijn woud en oevers, koel en vocht.
Ghy dichter ſult, geſteegen in de locht,
Met trotſer ſtijl, wat Ceſars ſwaerd vermoght
In ſang uitmeeten;
Als hy, met dien verdienden lauwerier
Omvlochten, voor ſijn ſtandert en bannier
Den Gelderſman in ſtaci omvoert hier,
Als trioinfeerder
Op 't Kapitool: want nocht de gunſt der Goôn
Nocht 't noodlot oyt op d' aerde yet broght ten toon
Dat beter is en grooter en ſoo ſchoon
Als 's Rijcks vermeerder.
Al quam een eeu van goud, gelijckſe plagh,
Verwacht geenſins yet grooters aen den dagh.
Oock ſal uw ſang ons melden, na den ſlagh,
De blijde feeſten,
De vreughd van Stad en Raed en burgery,
Wanneer Auguſt, de held, ons naeckt ſoo bly,
En Klio weeckt met al de poëſy
Der Roomſe geeſten;

41-44 *Met moeyte*: de herhaling van dit woord binnen een verloop van drie regels, bewijst, dat Vondel hier *met moeite* gewerkt, en zich *geen moeite* van nazien getroost heeft.

51 *Den Gelderſman.* HORATIUS heeft:

Concines majore Poëta plectro
Caeſarem, quandoque trahet feroces
Per ſacrum clivum, merita decorus
Fronde, Sicambros.

V. vertaalt *Sicambros* met *den Geldersman* alsof het alleen die kleine volksstam was, welke zich na den Kimbriſchen vloed aan den Rijn in het tegenwoordig Gelderland neêrzette, en waarvan er een hoopjen voor Cezars zegekar uitliep.

Terwijl het recht van pleyten viert en ruft.
Indien ick yet ontvouwe van Augnft,
Dat d' ooren ftreelt en keetlen kan met luft,
Ik fal mijn dichten
Met d' uwe paeren, en, gelukkigh door
Auguftus komft, u volgen op fijn fpoor,
Om met dees wijfe een yegelijcks gehoor
Aldus te ftichten:
O fchoone fon! o loffelijcke glans!
Terwijl de Held voornyt rijd met den krans,
Dan ftijght ons ftem aldus in 's hemels trans,
Om 't feeft te ftercken:
Iō triomf. De heele Rijckftad fal
Iō triomf vaft roepen met gefchal.
Wy wierroocken den Goden overal
In hunne kercken.
Tien ftieren, foo veel koeyen op een ry
Ontflaen u van uw kerckbelofte, en my
Een teder kalf, gefpaent, aen 's moeders fy
Geweyt by 't grootfte.
En dat, heel ros doorgaens op al fijn vel,
In fijne ftar een blaer voert, wit en hel,
En 't nieuwe licht der maene wonder wel
Op 't hoofd nabootfte.

86 *In fijne ftar:* „In zijn voorhoofd."

Onder de mannen van aanzien en kennis, met wie Hooft in betrekking ftond, behoorde ook Gerard Staakmans, die in de Staten Generaal zitting had wegens Friesland. Hy was, volgends getuigenis van denzelfden Hooft, „een doorluchtigh verftandt, grondigh geoeffent in weetenfchappen, en der kenniffe en vrundtfchap waardigh." 1) Aan dezen Staakmans fchreef Vondel, 't is my onbewust ter welker gelegenheid, den navolgenden brief:

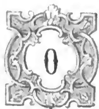
1) Br. 104.

G R O E T E

AEN DEN HEER

G. S T A E C K M A N S,

Staet Generael.

Staeckmans, 't ga u na uw wenſch;
Het ſij ghy d' allerveerſte grens
Der vrije landen ſtercken gaet;
Of, midden in den hoogen Raed
Der Staten, als een ſteen in 't goud,
Den glans van uw vernuft ontvout;
Of helpt, met rijpen raed in 't veld,
Den Veldheer ſtuyten 't Spaens geweld,
En drijven na ſijn eyge veſt.
Geluckigh is 't gemeene beſt,
Wanneer geleerde wijſheyd, d'eerſt',
In aenſien, over 't volleck heerſcht.
Nu roockt van yver mijn papier;
Om dat een hoofd des lands noch vyer
In ſijn beleefden boeſem heeft,
En met ſijn geeſt de ſporen geeft
Aen Nederlandſche Poëſy:
Na dat hy, als een honighby,
Nu ſwanger van het Duytſe rijm,
Uyt puyck van Roomſe en Grieckſe tijm
Sich vol geſogen heeft en ſat;
Soo dat'er ſijn beſchaduwt blad
Na rieckt, waer dat de veder blinckt,
Die nectar geeft, in ſte van inckt,
En voed met maet of mateloos
De ſiel met goddelijcke ambroos.

Staet-Generael: dit is geen tytel, en geen taal. Men was in 1634 *Afgevaardigde ter Staten-Generaal;* men is thands *Lid van de Staten-Generaal;* en de ſamengekomen Afgevaardigden vormden toen, gelijk thands de Leden, het kollegie der Staten-Generaal; — maar dat kollegie was, en is nog, naar den aart van zijn beſtaan en beſtemming, ondeelbaar, en als individueel Lid van 't kollegie had noch heeft iemand eenige qualiteit of gezach. Bovendien wilde de naam *Staten-Generaal* eigentlijk zeggen: „de Vereenigde *Staten* van de verſchillende Gewesten" enz. Maar welken *Staat* maakte nu Staeckmans uit?"

2,3,7,9 Staeckmans was onderſcheidene reizen Kommiſſaris te velde geweest.

14-19 Uit deze regels mag men opmaken, dat Staeckmans onzen dichter by brief of anderſins had geprezen en tot dichten aangeſpoord.

14 *Een hoofd des lands:* „een die mede aan het hoofd des lands ſtaat;." een tytel, wel niet volkomen te rechtvaardigen, maar toch te verſchoonlijken, wanneer men let op de macht, welke de Staten-Generaal te dien tijde uitoefenden.

15 *Beleefden* in den zin van „fijn beſchaafden, humanen," die de *humaniora* bevordert.

Huygens had in het vorige jaar een vertaling beproefd der gedichten van Dr. Donne, Deken van St. Pauls te Londen, een bekwamen Engelschen schrijver, van wien, onder koning Jacobus I, eenige scherpzinnige, levendige hekeldichten, in den smaak der Ouden, in 't licht waren verschenen. De vertaling werd aan Tesselschade opgedragen; doch haar niet dan door een omweg toegezonden, gelijk blijkt uit de volgende woorden uit een brief van den vertaler aan Hooft: „De verschimmelde schuld, daervan Juffw. Crombalch vermaent, quyt ick met dees weinige papiers: de kladden daeraf werden 't voorleden jaer, te velde, te schepe, te waghen, te paerde, meest geboren. Tot d'afschriften hebb' ik my nu eerst kunnen verledigen. Magh deze vreemdelingh zoo veel voordeels van sijn Nederlandsch kleedsel genieten, dat hy, door Amsterdam'treckende, met UE., de Heeren Reael, Barlaeus, Baeck, Vondelen of anderen, die 't verder lusten en gebeuren moghe, kennis make, en voorts sijn reise op Alckmaer bespoedighe, de ruyme snijder in andermans leder die hem uytreedde, salder sich de meeste gunst af toemeeten. 4 Maart 1634."

Dat Hooft de gedichten althands niet langer onder zich hield, dan noodig was om er een vluchtig oog in te slaan, blijkt uit zijn hier volgenden brief aan Baeck:

„Mijn Heer en Broeder,

„Ik hebbe op gisteren aan den Heere Ridder Reael bestelt zeekere gedichten, uit het Engelsch overgezet, en my door den Heere van Zuilichem toegezonden, om eerst alhier by den voorsz. Heere Reael, UE., Barlaeus, Vondelen en andere liefhebbers, geleezen, daarnaa aan Joffrouw Tesselscha gestuurt te worden. UEd. gelieve de voorsz. dichten van ZEd. Gestr. te vorderen, en voort van handt tot handt te doen wandelen, en eutlijk my wederomme te doen hebben. Waartoe my verlaate, blijvende,

„Mijn Heer en Broeder,

UE.

„Amsterdam den 7 van Lentemaandt 1634."

„Gansch dienstwillige Broeder
P. C. HOOFT."

De afgezonden gedichten wandelden werkelijk van hand tot hand, volgends het oogmerk van den zender. Hoewel de stijl en uitdrukking in vele opzichten verre van gepolijst konden genoemd worden, en de satyres te dien opzichte althands niet voortreffelijker dan die van Vondel en de meesten zijner tijdgenooten, heerschten echter, in die voortbrengselen van Engelsch vernuft, genoeg luim, geest en belezenheid, om ze welkom te doen zijn aan de meesten der geraadpleegde kunstrechters. Wel konden zy niet ontkennen, dat Donne hier en daar duister was, en daar de stijl van Huygens uit zijn aart reeds min vloeiend en helder was, dan b. v. die van Vondel, kon het oorspronkelijke, op zich zelf reeds onduidelijk, niet winnen by de kopy, en ik zoû er aan twijfelen, of Tesselschade het boek wel zonder de hulp van haar geleerde vrienden hebbe verstaan. Hooft, altijd beleefd, drukte zich in de volgende plichtplegingen jegends Huygens uit: „Het Engelsch ooft, van UEd in Hollantsch suiker gesult, heeft

my grootelijx verplicht, door de maghtige fchaamte, die 't onze boom- of liever aartvruchten aanjoegh, doende verwelken de feftoenen, by de dochter mijner huisvrouwe, tot fieraadt deezer zaale opgehangen, ende alle andere fiere haaren fmaack verliezen. Want mijn zwager Schuil, op dat pas hier, en een liefhebber zijnde, daar een' zoetigheit uit zoogh, die hem docht bet te bevangen, als eenigh Rijnfch oft ander nat, daar de lekkertanden gewoon zijn hunne vingers naa te flikken. Nu 't Noorden lieflijkheden uitlevert van die geur, en dus naa onzen mondt, zoo magh Arabië zelf, en 't uiterfte van Ooften, den zijnen wel toehouden. De geeft van dien man dunkt my een tijdtgenoot van den zondtvloedt en door een' van de zoonen der andere werelt bezwangert te wezen. Want zoo hoogvliegende vonden zijn elders, als op den aardbodem, geraapt en meer als mannelijk de kracht van adem en kloekheit van fpieren, waarmede hy dit ter keel is uitzettende."

Van Baerles oordeel over het werk was niet minder gunftig. „Ik ben thands," fchrijft hy aan Huygens, „geheel in uwe vertalingen verdiept. Ik bewonder den maker, niet minder den vertolker. Ik beken, dat ik nimmer in het Minnedicht iets gelezen heb, dat met die kont en geeftigheid gelijk ftaat of haar ook maar naby komt. En gy hebt ze zoo overgezet dat ze van u oorfpronkelijk fchijnen. Hoe goddelijk en verwonderlijk is die toefpeling op de vlooi (!) hoe liefelijk en hoe krachtig! Als ik den Droom lees, of de Vervoering, raak ik buiten myzelf, en de Drydubbele Geck heeft my byna tot een vierden gemaakt. Ik heb beproefd ze in Latijnfch gedicht over te brengen, maar het is my niet gelukt. Ik beken, dat het Latijn die fcherpte, die fpitsvondigheid niet heeft, en het Neêrduitfch het daarin voornit is. Bewonderend roep ik uit:

Is fterfelijk vernuft tot zulke dingen machtig.

„Ik weet niet, of gy iets tot de bevalligheid hebt toegedaan, of dat de kracht der woorden en zinfneden in het Engelfch dezelfde zij: het komt my echter voor, dat uw fchaduw het beeld moet te boven gaan! Zoodra ik ze herhaaldelijk gelezen en mijn geeft er meê vervuld heb, zal ik ze den Droft terug geven, enz."

Ondanks den lof, door Hooft aan Donne en den vertaler gegeven, ftraalt toch uit den brief, dien ik hierboven heb aangehaald, vooral uit de laatfte zinfnede, door, dat de Drosfaart het werk wel wat al te hoog vond om door een gewoon menfchenverftand bevat te worden. Vondel, die in duidelijkheid van ftijl boven de meesten zijner tijdgenooten uitmuntte, en, naar zijn aanleg, geen behagen kon hebben in iets wat maar eenigzins duister of verward was, vond dus ook geen vermaak in de gedichten van Donne, en, min beleefd of meer oprecht dan de Drosfaart, ontzag hy zich niet, in het navolgende luimige vaersjen, aan Tesfelfchade gericht, en Donne, en zijn navolgers, en hun bewonderaars — te perfifleeren.

OP

DE DIEPZINNIGE PUNTDICHTEN

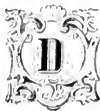
VAN

DEN ENGELSCHEN POEET

JOHN DONNE.

VERTAELT DOOR

C. HUYGENS.

De Britſe Donn',
Die duyſtre ſon,
Schijnt niet voor yeders oogen,
Seit Huygens, ongeloogen,
Die taelgeleerde Haegenaer,
Die watertant na Kavejaer,
Na ſnoftoback, en ſmoocken,
Die raeuwe herſſens koocken:
Maer dit is ongemeene koſt,
't Is een bancketje voor den Droſt,
En voor ons kameraedje,
Het ſoete Teſſelſchaedje,
O lieve Nymfje Teſſelſchaê,
Verſtaeje 't niet, ſoo ſlae'er nae,
Of laet het u bedieden:
Want dit ſijn hooger lieden,
Dan 't Hooge Lied van Salomon,
Dat geen vernuft oyt vaeten kon,
Dan hooghgeleerde Smouten,

4,5 zijn een tusſchenzin. *Die watertant*, en vs. 6 behoort by *yeders* vs. 3.

6 *Kavejaer:* kaviaar, een ſoort van visch, die, ingemaakt, een zeer krachtigen ſmaak heeft, en alzoo aan ſommigen by uitſtek, aan anderen geheel niet gevalt. Koning Willem I was er een groot liefhebber van.

7 *Snoftoback:* 't woord *ſnuif* is van latere dagteekening.

8 *Die raeuwe herſſens koocken:* „die een prikkel verwekken aan de hersfens, en er daardoor denkbeelden in opwekken."

16 *Lieden* voor *liederen*, als dikwijls.

18 *Vaeten:* krachtiger dan *vatten* en hier tevens bij wijze van woordſpeling met opzet gebezigd, om de gedachte aan ſpijzen, gerechten, gezouten visch enz., die het gedicht doorzweeft, te beter levendig te houden. Zie overigens D. 1, blz. 345.

19 *Hooghgeleerde Smouten:* De Predikant Adriaen Smout had over 't Hooglied van Salomon eenige liederen gedicht, en aan Teſſelſchade gegeven; maer zij vonden den geeſtelijken zin, met zulke vleeſchelijke woorden uitgedrukt, datſe ſich ſchaemden zulke zangen voor eerlijke ooren te zingen. *Aant. d. Amersf. Uitg.*

Van langer hand gefouten.
Maer waerom of mijn oordeel laeckt,
Het geen mijn faus, mijn Moftaert, fmaeckt.
Die fich niet kan verfaden
Met fullecke faladen.
Nu, mannen, eet u felve moe;
Gebruyckt'er eeck en peper toe:
Want wy dees leckernyen
U geenfins en benyen.

20 *Van langer hand gefouten:* d. i.: „doorzout in de kennis, in de wetenfchap van dergelijke fraaijigheden."
22 Dat gedurig opdisfchen van *Mostertfaus* zoû aan een dichter van onzen tijd door de recenfenten geducht ingepeperd worden. 't Riekt ook fterk naar valsch vernuft, doch is hier beter te verdragen dan in een zoo verheven lierdicht als de *Roomfche Lier*. Zie hiervoren.
25,26 d. i.: „die er maar niet genoeg van fmullen kan."

Indien de goede Tesfelfchade ftof tot vermaak vond in dit geestige vaersjen, weldra vond zy bittere ftof tot tranen. Reeds had Hooft zich verwonderd getoond, dat zy hem haar meening omtrent de vaerzen van Huygens niet had medegedeeld, en in Mei aan zijn vrouw, die te Amfterdam eenige boodfchappen te verrichten had, een briefjen medegegeven met de woorden: „Tesfeltje, leef je nog?" toen deze den brief terugbracht met de tijding, dat haar oudfte dochtertjen en haar echtgenoot byna gelijktijdig overleden en te famen begraven waren. Aandoenlijk zijn de verhalen, welke Hooft en Huygens elkander geven van den dubbelen flag, die haar getroffen had 1). Vreemd mag het ons intusfchen voorkomen, dat van de vrienden der beminnelijke Weduwe alleen de laatstgenoemde haar een treurdicht toewijdde, 't geen bovendien niet van gemaaktheid is vrij te pleiten 2).

Weldra moest Vondel een gelijke flag treffen als die zijn Alkmaarfche vriendin getroffen had, en het verlies, dat hy leed, ook voor onze letterkunde een onherftelbaar verlies ten gevolge hebben. Nog altijd was hy met rusteloozen yver bezig aan het voortzetten van zijn heldendicht op Konftantijn den Groote, gelijk wy dit leeren uit de navolgende plaats van een brief van Hooft 3) aan Baeck, in d. 12 Sept.: „Ik had verhoopt UE gezelfchap hier te hebben, als Dr. Paauw, dien ik verwacht, zal van Alkmaar gekomen zijn, om alsdan een' Poëetfche maaltijdt te houden, mits Vondelen my aangeboden heeft, ons zijn vijfde Boeck der Conftantinade voor te lezen." Dan 't was befloten, dat deze epos niet zoû voltooid worden, en 't vervaardigde zelfs niet tot ons zoû komen. Zijn zorgende huisvrouw overleed, en van dat oogenblik af was by Vondel alle lust om verder aan zijn Konftantijn te arbeiden voorby gegaan.

1) Hooft, Br. 415.
2) Korenbl. XVI. 10.
3) Hooft, Br. 430.

Noch den aart der ziekte, die Maria de Wolf in 't graf fleepte, noch den juisten dag van haar overlijden heb ik kunnen te weten komen; doch in het grafboek No. 7 der Oude Kerk, op het Archief te Amfterdam berustende, leest men:

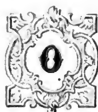
„15 Februarij (begraven) Mayken van de Vondel, huyfsvrouw van Joost van de Vondel, in de Warmeftraat."

Dat Maria een waardige vrouw was, blijkt ook daaruit, dat haar gemis innig en diep door haar echtgenoot werd betreurd, waarvan de hier volgende rouwzang getuigen mag:

LIJCKKLAGHT AEN HET VROUWEKOOR,

OVER

HET VERLIES VAN MIJN EGA.

O heyligh Koor, dat van den mijnen
't Vergaen en onvergaen gebeent
Bewaert, en fachte ruft verleent,
Tot dat de fon vergeet te fchijnen;

Nu groeyt 't getal van uwe lijcken
Door een, dat meeft mijn geeft bedroeft,
En met de lijckfchroef 't harte fchroeft,
Die voor geen jammerklaght fal wijcken.

Nu parft uw harde ferck het kermen
En traenen uyt het hart en oogh,
Om mijn Kreüfe, die om hoogh
Gevaren, fmolt in bey mijn armen:

VROUWEKOOR. Van de dertien chooren of kapellen, in de Oude Kerk aanwezig, droeg een den naam van het „Lieve-Vrouwe Choor," later vereenigd met het „Voetboogfchutters-Choor," waarvan het met een houten hek plach gefcheiden te zijn. Deze twee Chooren, die zich ten Oosten van den Noorder ingang bevinden, zijn kenbaar aan hun glazen, de fraaiften, die in deze kerk of elders in de ftad te vinden zijn. In het eene, ziet men Paulus en Petrus, met den fchenker van 't glas, Burgemeester Jan Claaszoon van Hoppen, in monniksgewaad, en eenige vrouwen: op de glazen, die in 't andere — het eigenlijke Vrouwen-Choor prijken, is 's Heeren befnijdenis voorgefteld op het eene, dat door het geflacht der Branden aan de kerk gefchonken is, en op het andere de ftervende Lieve Vrouw, met een waskaars in de handen en een ftoet treurenden om haar heen. Al deze glazen zijn gefchilderd door zekeren Disman, in 't jaar 1555; doch, veel van den tijd geleden hebbende, in de vorige eeuwen wederom, in Brabant, herfteld.

1 *Van den mijnen*: de oude 3e n. v. achter een voorzetfel, waarvan wy meer voorbeelden vinden.

4 *Tot dat de fon vergeet te fchijnen*: verheven en echt dichterlijke uitdrukking voor „tot aan den jongften dag."

7 *Lijckfchroef* voor „lijkkistfchroef."

11 *Kreüse*: de vrouw van Eneas, welke deze by 't verlaten van 't brandende Troje verloor.

12 *Smolt* voor „ftierf weg." Zoo in zijn gedicht op Roscius, D. II, blz. 212, vs. 14.

[Zy] *fmolt aen geeft, en hy gingh met haer adem glippen.*

Terwijl ick t'Aquileia ftreefde
Met Conftantijn, den grooten held,
Door fwaerden, op de keel geftelt,
Door vlam, die na de ftarren fweefde.

Ick wenfchte noch om eenigh teecken
Van haer, die als een fchim verdween;
Wanneerfe my te trooften fcheen,
En in den droom dus toe te fpreecken:

Mijn lieve bedgenoot, dees faecken
Gebeuren geenfins fonder God.
Vernoegh met uw getrocken lot,
En wil uw heldenwerck niet ftaecken.

Dat ramp nocht druck uw dagen korten,
Voor dat ghy fiet, na uwen wenfch,
Den vlughtigen tyran Maxens
Beftorven in den Tiber ftorten.

Dan fal uw fiel ten hemel draven,
Wanneer het triomfeerend hoofd
't Gewijde fwaerd, aen God verlooft,
Ontgord, op der Apoftlen graven.

Beftel mijn fterflijck deel ter aerde
In 't Koor der fegenrijcke Maeghd,
Daer fulck een fchaer den naem af draeght,
En die mijn naem oock gaf fijn waerde.

13 *Aquileia:* Vondel begint hier te zinfpelen op zijn heldendicht. Aquilea was ten tijde des Romeinfchen Keizerrijks een bloeiende koopftad en fterke vesting in Opper-Italiën, niet verre van de Adriatifche Zee en aan den Timaeus. Zy werd, even als Trier, wel eens het tweede Rome geheeten, en ftrekte een bolwerk des Rijks tegen de Barbaren. Scherp werd hier op den tocht van Konftantijn naar Rome tegen Maxentius gevochten. Later, in 't jaar 462, werd Aquilea door Attila, koning der Hunnen, geheel verwoest en is thands een onbeteekenend vlek.

19 *Wanneerfe my te trooften fcheen:* Vondel voert hier de fchim zijner echtgenoote in, in navolging van Virgilius, die ook zijn Eneas door de fchim zijner verloren Kreüze laat troosten.

23 *Vernoegh met uw getrocken lot* voor „vergenoeg u met het lot, dat u ten deele viel."

27 *Den vlughtigen tyran Maxens* voor „den vluchtenden." Marcus Aurelius Valerius Maxentius was de zoon van Maximianus, welke laatfte met Diokletiaan het keizerlijk gezach gedeeld, doch er later afftand van gedaan had. In het begin der vierde eeuw, had Maximianus het oppergezach in Italiën weten te verfchaffen aan zijn zoon Maxentius, die zich echter door zijn dwingelandy zoo gehaat maakte, dat men Konftantijn te hulp riep, die met zijn leger optrok, en Maxentius in drie veldflagen overwon. By den laatften flag, die onder de muren van Rome voorviel, ftortte Maxentius in 't vluchten van de Milvifche brug in den Tiber.

29 *Ten hemel draven:* „een hooge dichterlijke vlucht nemen."

30 *Het triomfeerend hoofd:* „Konftantijn de Groote," die, na het verflaan van Maxentius, in 312 Rome zegevierend binnentrok, en met Licinius Heer bleef van geheel het Keizerrijk.

31 *'t Gewijde fwaerd:* Vondel noemt het zwaard van Konftantijn *gewijd* en *aan God verloofd*, omdat hy was opgetrokken als voorftander van het Kristendom, 't welk hy vervolgends aannam.

32 *Ontgord, op der Apoftlen graven:* „aflegt op de graven van de Apostelen Petrus en Paulus," beiden, volgends de overlevering, te Rome onder Keizer Nero gemarteld. Zie Vondels Treurfpel *Peter en Pauwels.* — Uit de hier voorkomende regels blijkt, dat, naar het plan van Vondel, zijn epos van Konftantijn met de vestiging van diens opperheerfchappy te Rome had moeten worden befloten.

35,36 „Wier naam (Maria) aan zoo velen en ook aan my gegeven werd."

'k Verhuys, van 't aerdfche juck ontflagen,
Om hoogh, in 't hemelfche gebouw.
Beforg de panden van ons trou,
Twee kinders, die ick heb gedragen.

Soo fpreeckend weeck fy uyt dit leven.
Marie, al laet ghy my alleen,
Uw vriendfchap, uw gedienftigheên
Staen eeuwigh in mijn hart gefchreven.

Hoe veer dees voeten moghten dwalen,
'k Sal derwaert mijn bedruckt geficht
Noch flaen, daer voor het rijfend licht
Uw bleecke ftar ging onderdalen.

40 *Twee kinders*: Joost en Anna.
43-44 Hoe eenvoudig en hoe aandoenlijk door eenvoudigheid! Het is de ware fmart, die nimmer naar weidfche uitdrukkingen zoekt, doch daarom dieper roert.

De dood van zijn brave vrouw ontnam aan Vondel voor een wijl alle zucht tot den arbeid en geheel den lust om aan zijn Konftantijn voort te werken, gelijk hy dit zelf o. a. getuigde in een brief, dien hy later (4 Sept. 1639) aan de Groot fchreef: „mijn moed heeft federt den dood van mijn falige huifvrouw een' krack gekregen, foo dat ik mijnen grooten Konftantijn moet vergeten, en met iet minders my foecken te behelpen. Ik ben aen de treurfpelen vervallen. Als ik mijn' luft in treurftoffen heb geboet, mag ik fien of ik weder aen mijnen Konftantijn valle."

Maar verre van later het epos te hervatten, liet hy 't liggen, en handelde, volgends Brandt [1]), zijn Konftantijn, gelijk Maro zijn Eneas meende te mishandelen. Deze had bevolen, dat men zijn voortreffelijk werk na zijn dood zoû verbranden; maar Vondel fcheurde by zijn leven zijn Konftantijn aan ftukken: zoodanigen tegenzin had hy, met of zonder reden, in een gedicht gekregen, 't welk hem zoo veel tijds had gekost. Brandt gist, dat terwijl dit werk lang onder handen gebleven, en hy intusfchen in de kunst was toegenomen, zijn oordeel, meer en meer gellepen, by het nazien van het gefchrevene, daar misflagen in vond, welke hy met zulke fcherpe oogen inzag, dat hem de lust tot voortgaan verging, waar zulk een ongenadig vonnis, en 't vernietigen van al zijn kostelijken arbeid, op volgde. Niets bleef er van over, dan eenige ftukken en brokken, welke hy federt in andere werken te pas bracht.

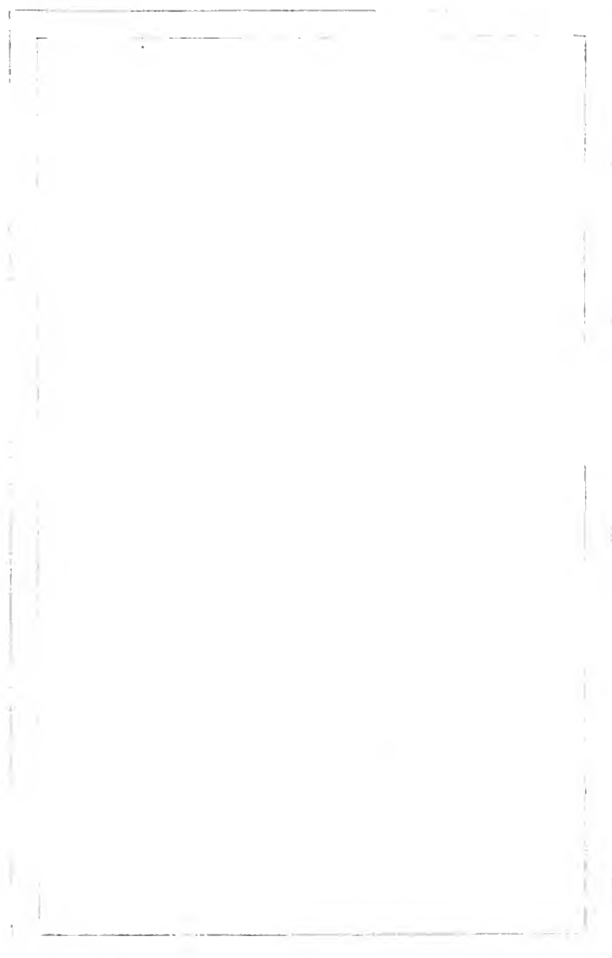
Wellicht had Vondel, door rouw overftelpt, dit jaar geen ander gedicht buiten dat op zijn overleden huisvrouw vervaardigd, had hy niet een byzondere aanleiding daartoe bekomen.

1) Vondels Leven, 38.

[illegible]

[illegible]

Het treurſpel „Sophompaneas", van Huig de Groot, was in 't licht verſchenen en had den kenners van Latijnſche taal en poëzy zulk een genoegen verſchaft, dat zy het met de beste ſtukken der Ouden vergeleken. Vondels vrienden, te regt oordeelende, dat niemand beter dan hy in ſtaat was, de ſchoonheden van 't oorſpronkelijke in cierlijk Nederduitsch terug te geven, en wellicht ook beſeffende, dat niets beter ſtrekken kon om hem in zijn droefheid eenigſins op te beuren, dan gezette arbeid, ſpoorden hem aan, zijn ledige uren aan de vertaling van het Latijnſche treurſpel te beſteden. Zelf ingenomen met het werk van den man, wiens voortreffelijke gaven niemand meer huldigde dan hy, liet hy zich te lichter overhalen om zoodanige taak te aanvaarden, waarby hem zijn vrienden Mostert en Joan Vechters de hand boden. Toen het in 't licht kwam verwierf het de algemeene goedkeuring, zoo by de lezing als by de opvoering. Uit het *Berecht* voor den „Salmoneus" blijkt, dat de Princes van Engeland, dochter van koning Jacobus, eene der voorſtellingen met haar tegenwoordigheid vereerde. De Groot, er kennis van bekomen hebbende, ſchreef in December uit Parijs, waar hy eenige maanden te voren zijn intrede als Gezant had gedaan: „Ik verſta dat Vondel mijnen Sophompaneas d' eere heeft aengedaen van hem met zijn eigen, dat is zeer gelukkige handt in 't Hollandtſch kleedt te ſteeken. Ik ben hem grooten dank ſchuldig, omdat hy die uit zich zelven beter dingen kan voortbrengen, nu in 't vertalen van de mijne, tot blijk van vriendſchap, zijnen arbeidt beſteedt heeft."

SOPHOMPANEAS,

OF

JOSEPH IN'T HOF.

TREUR-SPEL.

VERTAELT UYT HET LATIJN

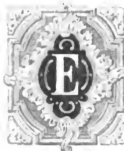
DES HEEREN

HUYGH DE GROOT.

1635.

Joseph sal groeyen, hy sal groeyen, als een spruyt by een bron.

DE VERTALER AEN ALLE NEDERLANDERS.

ER de getrouwe propheet Mofes den Ioodfchen volcke Goddelijcke wetten voorfchrijft, verciert en behangt[1]) hy den ingang van fijn heyligh werck met de Godvruchtige voorbeelden der oude aertfvaderen; waer onder Iofeph, mede Sophompaneas[2]) genoemt, als een heldere ftarre uytmunt, en verftreckt een fuyvere fpiegel der eerft verdruckte, maer namaels gekroonde deughd en Godvruchtigheyd. Na verloop van foo veele eeuwen koomt de Hebreeu op het Roomfche tooneel[3]), en fpeelt fijn perfonagie foo deftigh in't Latijn, dat d' aeloudheyd fich des verwondert, en hy onbeteutert neffens haer magh ftand houden; een eere, die allen ouden felfs niet gebeuren magh[4]). Hy koomt, gelijck een fon, op met de fonne[5]), en treckt aller leergierigen oogen en ooren tot fich; d'oogen met fijn aengebore en onverzierde bevalligheyd[6]); d' ooren met fijn hemelfche en beflepe wijfheyd[7]). Hy voert het woord niet als een hoeder van fchapen, maer als een harder van ontelbare menfchen, en een vorft des Rijcxs, en leyt eerft de grondveften van fijn kunftigh gebouw, in 't gelijcken van fijnen tegenwoordigen by fijnen voorleden Staet; in 't aenteeckenen van de grondoirfaeck fijner omfuekelingen[8]); in 't befchrijven

1 *Verciert en behangt* enz. Cierlijk is de beeldfpraak, welke Vondel bezigt, en waarby hy het boek *Genefis*, 't welk als de inleiding is tot het Wetboek der Israëlieten, vergelijkt by een voorportaal met fraaie fchilderyen en portretten behangen.

2 *Sophompaneas: Zaphnath Phaneah* was de naam, dien, volgends *Genefis* XLVI, vs. 45, Farao aan Jozef gaf by zijn verheffing tot eerften ftaatsdienaar. De Groot verlatijnfchte dien naam, of liever die twee namen, tot Sofompaneas.

3 *Koomt... op het Roomfche tooneel:* met andere woorden: „wordt in een Latijnsch drama bezongen."

4 *Een eere, die allen ouden felfs niet gebeuren magh:* 't klinkt oppervlakkig wat vreemd, ja tegenftrijdig, dat er *ouden* (d. i. oude fchrijvers) zouden zijn, die *beteuterd* zouden ftaan neffens de *aeloudheyd*. Het zijn toch de ouden die de aeloudheid uitmaken; doch dit laatfte woord moet hier genomen worden in den zin van: „de klasfieke oudheid, de Gouden eeuw der Romeinfche litteratuur. V. wil te kennen geven dat de Groots Sophompaneas, Latijnfch drama, waardig is naast de beste ftukken der ouden in eere ftand te houden, boven vele ftukken van tijdgenooten dier ouden zelven, als die verloren en vergeten zijn. Of V. prophecy vervuld is?

5 *Hy koomt... op met de fonne:* dit flaat op de eerfte regels van het treurfpel.

6 *Onverzierde bevalligheyd:* daar hier niet bedoeld kan worden „een bevalligheid, die niet uitgedacht is," maar „een bevalligheid zonder geleenden tooi," had er moeten ftaan: *onvercierde*, even als boven, reg. 2 „*verciert* en behangt." Vondel neemt altijd het onderfcheid tusfchen *vercieren* en *verzieren* te naauwkeurig in acht, dan dat wy hier niet aan een druk- of althands aan een fchrijffeil zouden denken.

7 *Hemelfche en beflepe wijfheyd:* het tweede epitheton fchreeuwt hier tegen het eerfte: dit doet ons aan iets geheel geestelijks, het andere aan iets zeer materieels denken.

8 *Omfuekelingen:* 't woord fchijnt in den eerften opflag wat trivaal, en toch ware het moeilijk er een te kiezen, dat meer juist en fchilderachtig ware. *Omdoolingen* zoû, toegepast op Jozef, hier niet dragelijk geweest zijn.

van den aerd der Egyptenaren, en de ſwarigheyd van dien benaeuden tijd, en het middel om die te verduren; in 't beraedſlagen om ſijner broederen genegendheyd t' hemwaert te doorgronden, waer aen het princelijck onderwijs van ſijnen ſoon Manaſſe gehecht word. Daer na opent en ſuyvert hy, gelijck een voorſightigh wondmeeſter, door ſcharpe en bijtende artſenye, de vervuylde en ſtinckende wonden ſijner broederen, omſe dan te verſachten te ſalven en te heelen. Middelerwijl raeckt het volck op hollen, door d' onverſadelijcke geldgierigheyd der goddeloose amptlieden, rechte bloedſuypers der ſchamele gemeente. Hier ſien wy den aenvang en voortgang van burgerlijck oproer, en de bittere vruchten des ſelfs, namelijck den moord der amptlieden en des gemeenen volcx, het ſchendigh plonderen en verwoeſten van Koptos, en 't vervoeren der edelen in ſlaverny, en de wiſpelturige regeeringe en jammerlijcke regeerloosheyd daer op volgende, met den laſt om dit door krijghſvolck te dempen, en ordentlijck te ſtraffen. Iosephs vorige wedervaren, Pharoos droomen en geſichten, en den welgeſchickten Staet van Egypten, die anders niet konden op het toonneel komen, worden geeſtigh in ſchilderyen te pas gebroght. Daer op houd Ioſeph in 't byſonder geſpreck met ſijne broederen, en bejegentſe met een ſekere lieflijckheyd, ondermengt met zerpigheyd [9]), en maeckt ſich ſelven bekent; en ſiende hun aller verſlegе nederigheyd, en waerachtige liefde en getrouwigheyd tot ſijnen vollen broeder, vertrooſt en omhelſtſe, en laet van blyſchap tranen over hen en Benjamin, en doet alle toeſienders ſoo ſchreyen en tot water ſmelten van beweeghlijckheyd, dat de treurſpeelder den wijſen Euripides (die in 't harteroeren boven anderen uytſteeckt) niet durf wijcken [10]). Benjamin toont mede, dat hy ſijn vaders vreedſame leſſen niet in den wind ſlaet. Endelijck loopt het treurſpel vrolijck na het eynde, met Pharoos geluckwenſchen aen Ioſeph; en de gunſte, het goed, en de vryheyd, die Ioſeph voor ſijnen vader en broederen, en allen den Hebreen by den koning verwerſt; het welck met eenen dieren eed beveſtight word: en terſtond met de prophecye van Salomons huwelijck aen Pharoos dochter, en de komſte van den beloofden Meſſias, ſijn vlught voor den tyran Herodes in Egypten, en de beroepinge van Ioden en Heydenen tot het Chriſtelijck geloof, heeſt de rol uytgedient des avonds, gelijckſe 's morgens begon. Ondertuſſchen ſingen en ſpelen de reyen der Moorinnen als Engelen Ioſephs loflijcke kuyſheyd, onverwinnelijck in de bloem ſijner jeughd, tegens de bekoorlijcke ſchoonheyd van ſijns heeren gemalin, en wat hem te lijden ſtaet, eer hy ter eere geraeckt: hoe letterkunſt en zeevaert by die van Phenicien gevonden, wat bedorve tijden daer op gevolgt, en van den hemel geſtraft ſijn; ſy ſingen oock van den Nijl en ſijn eygenſchappen, en d'onſekerheyd van des ſelfs oirſprong, daer d'Egyp-

9 *Zerpigheyd: zerp* is „zuur, wrang," en wordt voornamelijk gebezigd waar van vruchten, als druiven, citroenen, geſproken wordt.

10 *Niet durf wijcken* voor „niet behoeft te wijken. Vergel. blz. 21, vs. 470. Zoo zegt VAN HEELU, aangehaald by HUYDECOPER, *Proeve* 1, 504.

Dat ſelen wi ſoo helpen weren
Dat ghi V niet dorvet *ontſien.*

tifche neufwijfen foo veel winds om breecken [11]), terwijlfe nutter faecken verfuymen: mitfgaders de fcheppinge der eerfte ouderen, het begin des huwelijcx, en het bloedverwantfchap hier uyt geboren. Boven al blijckt hier Gods wonderbaere voorfienigheyd, die de boofheyd der blinde menfchen, buyten hun wit, weet te befigen en te beleyden tot behoudeniffe van geheele koninkrijcken landen en volcken; en wat al fwarigheyd men fomtijds kan verhoeden door de wijfheyd van eenen eenigen raedfman. Iofephs onwraeckgierige verfoenelijckheyd ftelt hem eer onder den Chriftelijcken doop, als onder de wet der befnijdeniffe. Hy draeght fich als een degelijck vorft, en toont dat mogendheyd en vromigheyd wel kunnen vergefelfchapt gaen, fonder dat de regeerder fich aenftelle, als een die van fchellemftucken en boofe geveynftheyd t' famen hangt, Men hoort hier geen grollen nocht beufelingen, veel min ophitfingen tot weêrfpannigheyd, moorden, rooven, en plonderen; maer de toehoorder word aengemaent tot vrede en vromigheyd; de vorft tot rechtvaerdigheyd en Godvruchtigheyd; de gemeente tot gehoorfaemheyd aen God en den koning, en haere wettige overheyd. Hier is niets dat verre gehaelt, opgetoyt, of geblancket is, maer de leeringen fijn fuyver, gelijck oock de ftijl: de fchildery is natuurlijck levendigh en gloeyende. Ick hier mede vaft in 't vertolcken en rijmen befigh en verruckt [12]) fijnde, liet my fomtijds voorftaen, dat Iofeph, in den treurfpeelder verrefen was, of dat de treurfpeelder Iofephs fpoor moft bewandelt hebben. Secretaris Daniel Moftert, en Ioan Victorijn, beyde Rechtfgeleerden, boden my ruftigh de hand. Wy hebben het Latijn niet al te dicht willen op de hielen volgen, nocht oock te verre van onfen treffelijcken voorganger afwijcken. Maer of wy hier in de rechte mate houden, dat fal het Groote Vernuft (nu na veele rampen en wederwaerdigheyd tot de waerdigheyd van koningklijcke gefantfchap verheven en verheerlijckt, en met gewightige Rijcxfaecken beflommert) kunnen oordeelen, wanneer het fich gewaerdige onfen Neerlandfchen Sophompaneas in fijn ftamelen te berifpen, en hem foo volmaeckt in Duytfch als in Latijn te leveren; wy fullen fijn oordeel als een orakel opnemen, en wenfchen dat d'almaghtige hem lange fpare, en in fijn doorluchtigh ampt fegene met wijfheyd en kloeckhartigheyd, tot eere van Neerland, vereeniging der geheele Chrifte wereld, ende genoegen van veel duyfend eerlijcke fielen, die hem in fijn vaderland wenfchen.

t' *Amfterdam*, CIↃ IↃ CXXXV.
den 1 *van Wijnmaend.*

11 *Soo veel winds om breecken*: wy zouden zeggen: „zoo veel drukte over maken." Men bezigt evenwel nog heden ten dage het woord *windbreker* zoowel als dat van *windmaker;* fchoon beiden toch onderfcheiden zijn. Een „wind*maker*" is een man van „veel gefchreeuw en weinig wol"; een „wind*breker*" is een „Haantje de voorfte."

12 *Verruckt*: „vervoerd, opgewonden."

SPREECKENDE PERSONAGIEN.

IOSEPH, mede **SOPHOMPANEAS** genaemt.

DE REY DER MOORINNEN.

RAMSES, Jofephs Hofmeefter.

IUDAS,
RUBEN, } Jofephs Broeders.

BODE.

SIMEON,
BENJAMIN, } Josephs Broeders.

PHARAO, Koning van Egypten.

STOMME.

MANASSE, Josephs Soon.

Josephs andere feven broeders.

Het tooneel is te Memphis.

SOPHOMPANEAS.

HET EERSTE BEDRIJF.

IOSEPH.

Nu alle duyfternis voorvlughtigh is geweecken,
Soo komt het fonnelicht al weder uytgeftreecken
Met heerelijcken glans, gelijck in't purpren kleed
Een prachtigh bruydegom uyt fijne kamer treed.
De dagh, op fijne beurt, gelijck hy plagh, gerefen,
Getuyght wel klaer van God, en van 't oneyn-
digh wefen;
En fichtbre ftraelen vyers die toonen yder een,
Al klaerder als fijn goud en fuyver elpenbeen,

1 *Voorvlughtigh*: in den zin van: „vooruit vluchtende." Van gelijken vorm zijn *voorvugen*, *voorrhe-ten*, *voorftralen*. Zie HUYDECOPER, *Proeve*, uitg. van VAN LELYVELD, D. III, blz. 88.
2-4 Ik behoef nauwelijks te zeggen, dat deze regels letterlijk naar *Pfalm* XIX gevolgd zijn.

Den allerhooghſten God, op ſijnen troon verheven,
In 't ongenaeckbre licht, en eeuwigh duurend leven.
De dagh, en moeyte, en ſorg, beginnen te gelijck.
't Ondraegelijcke pack van dit grootmaghtigh Rijck,
Het welck van Meroë ſich uytſtreckt aen de ſtranden,
En al de laſt van 't land, omarremt van de randen
Des wijd vermaerden Nijls (wiens oirſprong God den Heer
Bekent is) leunt op my, en niemants ſchouders meer.
Laet ſich een ander vry verwondren om gebouwen
Van duurſaem cedren hout, op Liban afgehouwen;
Geboomte en marmerſteen, gerechten ſonder end,
En uytheemſch ſlagh van viſch, den onſen onbekent,
En 't opgejaeghde wild, daer 't Zuyden af magh boogen,
En vogels in het net des Arabiers getogen,
En kleedren van de wol der Seres ons geſtuurt,
En binnen Babylon op 't geeſtighſt geborduurt,
En parlen, blanck als ſneeu, geviſcht op Indus kanten;
Om 't hof, en om den vorſt, ſijn lijfwacht en trawanten:
Al dat is min als niet, al ydelheyd, hoe ſchoon,
En voor ſoo groot een' laſt een al te kleyne loon:
Wat is 't een ſwarigheyd den tulleband te draegen;
Die, onder 't geen, waer door men Pharo moet behaegen,
Een ſekren luyſter heeft, en uyterlijcken ſchijn,
Die in een' man van ſtaet, en die in aenſien ſijn
Vereyſcht word, en waer op 't gemeene volck blijft ſtaeren.
Ick treck wel dienſt van pracht en blinckende Tiären,
Maer ſchep geen' luſt daer in. Hoe ſleet ick met geneught
Wel eer ſoo ſorgeloos en vry mijn jonge jeughd,
Doen ick in 't luchtigh kleed een ſorgloos leven leyde,
En Abrams kudde volgde, in Sichems groene weyde,
En het genoeghlijck dal, dat dau en regen drinckt,
En vrolijck tuſſchen twee geſonde heuvels ſinckt.
Geen koſtelijcke ſpijs mijn' graegen honger boette,
Geen hooſſche leckerny; maer 't geen ick eerſt ontmoette,
't Sij dat 'er alruyn bloeyt, of pallemboomen ſtaen,
Wier tack ſich niet en buyght, hoe ſwaer hy haugt gelaen;
Geen Meroëſche wijn mijn dorſtigh hart ververſchte;
Geen dranck oock, dien de Nijl uit ſijne graenen parſte,
En Zythus word genoemt by den Egyptenaer;

23 *Wol der Seres:* „zijde." Seres heetten by de Ouden de Aziatiſche volken uit China's Noorderdeel. De zijdeteelt, weet men, is uit China oorſpronkelijk.

28 *Een al te kleyne loon: loon*, hoewel gewoonlijk, ook by Vondel, onzijdig, wordt hier mann. gebezigd. By Cats vinden wy het in alle drie de geſlachten. Zie BILDERDIJK, *Geſl. in v.*

30-33 De zin is: „die (welke tulbant) onder andere dingen, waar Faro op geſteld is, een zekeren luister en uiterlijken ſchijn geeft, hoedanige vereiſcht worden in lieden van ſtaat en aanzien." De herhaling van de woorden *die in* bevordert hier noch de fraaiheid noch de duidelijkheid van den zin.

47 *En Zythus* voor „en *die* Zythus;" de zuiverheid van taal vereischte hier een herhaling van het betrekkelijk voornaamwoord.

Maer eene silvre bron, en altijd springende aêr,
Daer onse vaders selfs sich meê genoegen lieten.
Mijn speel- en rinckeltuygh dat waren slechte rieten,
Met wasch aen een gekleeft, waer op ick eer bewees,
En na 's lands wijsen staegh den grooten schepper prees.
Indien de bitse nijd op my had dit vermogen,
Doen ick noch dicht by huys, en onder vaders oogen,
En by mijn' broedren schier alleen hem was ontrent;
Indien de droom van 't ampt, waer toe ick steegh in 't end,
Mijn kindsche onnoselheyd dien bittren haet kon baeren;
Wat haugt my over 't hoofd by dese Egyptenaeren
Te Memphis, nu ick, hier een vreemdlings aengesicht,
Soo groot een' staet besit, dat alles voor my swicht?
Dit volck is bars van aerd, en kitteligh van ooren,
En weygert dickwils 't jnck van eygen ingeboren;
Het welck tot meerder moeyt gedijt van hem, die 't woord
Des konings voeren moet. 't Is nimmer als 't behoort:
't En wil geen' toom te kort nocht al te lang gehengen,
Men moet de sachtigheyd van pas met strafheyd mengen,
En sien dat sedigheyd versel de majesteyt.
Dees dingen hebben elck hun eyge swarigheyd;
Maer boven dat is yet van wightiger beswaren.
Wanneer een schip voor wind gaet bruysen door de baren,
Dan word het licht gestiert van een gemeyn verstand:
Maer kunst is 't, als het ruyscht en barrent op het strand,
Als buyen na den toom van 't roer te luystren weygeren;
Een stoocker van een' wind den grond der zee doet steygeren
Tot aen de wolcken toe, en geesselt al het vlack,
Te houden sijne streeck. Egypten, sulck een' krack
Gevoeltghe in desen storm, nu 't koren van den velde
Den landman in sijn hoop te leure tweemael stelde,
En ydele ayren gaf, en halmen sonder sned;
Een plaegh die altijd was gevaerlijck voor den Staet:
Want hongers nood en weet van nergens op te passen.
Een uytgehongerd volck is al 't gesagh ontwassen.
Ick loof ten hooghsten God en vader, en de bron

56-60 De zin is: „Indien een bloote droom van toekomstige waardigheid my als kind reeds zoo veel leeds berokkende, van de zijde mijner broederen; wat heb ik, nu ik werkelijk dien hoogen staat bekleed, niet te vreezen van deze Egyptenaren, die in my nog een vreemdeling zien."

63-64 *'t Woord . . . voeren moet:* niet „'s konings Bode", maar „zijn eerste staatsdienaar, Groot-Vizier, hier Jozef zelf.

65 *'t En wil:* later veranderd in: *het wil.*

72-76 *Maer kunst . . . . streeck: als het ruyscht . . . . vlack* (vs. 75) is de lange tusschenzin.

72 *Als het ruyscht en barrent op het strand. Barnen* is, gelijk men weet, hetzelfde als „branden:" de zin is dus: „als er een zware branding gaat." Zie HUYDECOPER, *Proeve*, D. III, bls. 100 volgg.

73 *Te luystren weygeren* voor „weigeren te luisteren," is een onhollandsche konstruktie, even gelijk vs. 78 *te leure tweemael stelde* voor „tweemaal te leur stelde."

83 *God en vader:* in de latere uitgave staat *God den Vader*, en te recht. Ware de eerste lezing de ware, dan moest op *en vader* ook volgen *en bron.*

Van alles wat 'er word befchenen van de fon,
Dat hy, gefind om forg in dees benaeude dagen
Voor d'arreme gemeente en 't ganfche Rijck te dragen,
Door my uytvoeren wou fijn' wil en wijs befluyt,
En dien befchoren nood ons fpelde lang vooruyt.
De vorige overvloed boet nu 't gebreck der ayren,
En levert ons volop, in defe onvruchtbre jaren:
Want door mijn voorforg leeft Egypten niet alleen,
Maer Syrien roept felf om hulpe met gebeên.
Dit middel vond de vooghd der menfchelijcke faecken,
Om 't geen ick eertijds droomde en fpelde eens waer te maecken.
Mijn Broeders hebben, eer de honger hen vernielt,
Al tweemael onbekent voor my ter neêr geknielt,
Mijn oude vader felf heeft tweemael door mijn broeders
My jammerlijck gefmeeckt, oock fy, die nu mijn moeders
Gewoone plaets bekleed. Ick ben die ftar, dat licht,
Daer vier- en fevenftar voor boogen 't aengeficht:
Voor wie de Son en Maen, tot een eerbiedigh teecken,
Haer goude ftraelen felfs, en filvre horens ftreecken.
Schoon haet en nijd wel eer mijn broeders daer toe broght,
Dat met der dood gedreyght, en voor een' flaef verkocht,
Ick herwaert werd vervoert, in foo veel drucx en fmarte,
'k Vergeet dat altemael, 'k vergeef het hun van harte;
Als die van fachten aerd, van vader opgevoed
Tot deughd, gebeten ben door foo veel tegenfpoed.
Doch 'k ben met recht belaên, of noch in 't hart magh fitten
Een wortel van dien wrock: dies (om eens om te fpitten
Den harden grond, die fich foo diep in 't binnenft ftreckt,
En eertijds met een' mift van veynfen werd bedeckt)
Is 't noodigh op dit ftuck al mijn verftand te wetten.
Dit's d' oirfaeck waerom ick op giftren dede fetten
Meer difchgerechten voor den allerjongfte, en focht
Of ick uyt hun gebaer en wefen mercken moght
Of fy mijn' vollen broêr verdragen en beminnen,
Dan of 'er d'oude haet en veete fteeckt van binnen:
Maer ick en kon het noch niet klaer genoegh verftaen.
Ick moet 'er noch al meer met ernft op houden aen.

91-94 *Jozef* fchrijft hier alles aan God toe, niets aan zich zelven, en hierdoor wil de fchrijver de nederigheid zijns helds doen uitkomen.

95 *Eer de honger hen vernielt* voor „om voor te komen, dat zy van honger omkwamen." 't Woord *vernielt* is hier niet gelukkig gekozen, en er moest in alle geval of *verniele*, of, nog beter, *vernielde* ftaan.

98,99 *Mijn moeders Gewoone plaets*: zoo ook in 't voorbericht: *fijn vaders vreedfame leffen*; beide met onverbogen voornaamwoord.

100 *Vier- en zevenftar*: een *zevengefternte* kent men: geen *vierftar*; maar hy wil eenvoudig zeggen „*elf fterren.*"

108 *Gebeten*: overdrachtelijk voor „gepijnigd, gekweld." In gelijken zin komt *bijten* ook by Hooft voor. Zie *Uitl. Woordenb. in v.*

109 *Belaên*: namel. „met zorg."

120 *Ick moet 'er.... op houden aen*: wederom een min gelukkige regel.

Een opgedichte fchuld van dievery fal 't melden,
En vreefe dat het moght dien jongen 't leven gelden.
Het fchip vaert altijd niet recht uyt voor wind in 't meyr:
't Is fomtijds beter dat het omloop en laveer.
't Is fomtijds groote kunft, om achter lift te raecken.
Ick hoop hen allen vroom te vinden of te maecken.
Manaffe hoor: foo u word d'eene of d'andre tijd,
Wanneer ghy mannelijck, en tot uw jaren fijt,
Een deel van 't Rijck betrout, foo hou dit land te vriende,
En voor uw vaderland, vermits het dat verdiende.
Sie datghe deughd met deughd en weldoen weêr vergeld.
Denck dat de koning is in Godes fteê geftelt.
Uw gulde hoofdwet fij te volgen fijn bevelen,
Gehoorfaem hem te fijn, en trou in alle deelen.
Schuw opgeblafenheyd, en al wat grootf'heyd baert.
Der vorften mogendheyd en gunft fijn bros van aerd.
Een oogenblick die velt d'uytmuntenften ter neder:
Die ftracx geboden gaf vervalt tot bidden weder.
Indien uw hoogheyd word gequetft, gefchied u leed,
Sie dat ghy 't garen elck vergeeft, en 't quaed vergeet;
Nadien wy menfchen fijn. wy ftruycklen allegader
Heel lichtelijck, als blijckt aen onfen eerften vader,
Die door 't verboden ooft te proeven deerlijck fneeft.
God felf word licht verbeên van elck die licht vergeeft.
En meet elck foo hy mat. Ghy moet voor al betrachten
Godvruchtigheyd de hoofd en hooghfte deughd te achten,
En 't fout dat alle deughd voor ftanck en rotting hoed.
Godvruchtigheyd vertreed de dood met haren voet.
Vermij de ledigheyd, wiens aerd is deughd te haeten.
De hooge Staet en 't ampt fich gaerne vieren laeten.
Soo ras een man tot Staet en eenigh ampt geraeckt,
Ontgaet hy niet de Faem, die alles ruchtbaer maeckt;
Dan of 't met fchande fij, of 's volleex prijs en fegen,
Daer aen heeft hy veel maghts, dat is aen hem gelegen,

122 *En vreefe:* „zal 't melden" namelijk.

127 *Manaffe hoor* enz.: dit *princelijk onderwijs* (zie blz. 218) van Jozef aan zijn zoon, die verondersteld wordt tegenwoordig te zijn, moge zeer nuttig en ftichtelijk wezen; het is hier misplaatst en dient alleen om de handeling noodeloos te rekken.

143 *Sneeft* voor „valt, ftruikelt, de wet overtreedt." Zoo in de *Spelen van Sinne*, Gent, 1539 8vo, f. 160.

Alfo verre als ghi daerna geleeft hebt,
En in Gods geboden niet ghefneeft *hebt*

en *Spelen van Sinne*, Rott. 1561 Refer. f. g. 4.

Dat hy daer deur van Gods wet ghinck fneven,

Zie voorts Huydecoper, *Pr.* III. 137 volgg.

144 *Meet* hangt af van 't voorafgaande *God.*

146 *De hoofd en hooghfte deughd:* versta: „de hoofddeugd, en hoogfte deugd."

150 *De hooge Staet en 't ampt fich gaerne vieren laeten:* een echt Hoogduitsche konftruktie, en waardig om geplaatst te worden naast het heden ten dage zoo gebruikelijke: „zy lieten het zich wèl fmaken." De zin is: „een hooge Staatsambtenaar zoekt nog al licht zijn gemak."

153.154 De zin is: „'t is de fchuld van den man van ftaat of hy gelaakt of geprezen wordt door 't volk." Jozef is hier van een andere leer dan Palamedes in 't ftuk van dien naam.

Maer laet ons, dat ons plicht ten vollen werd voldaen,
Stads ſchmuren nu beſien, en 't opgeleyde graen.

REY.

Aſnethe (die alleene leyd
Op 't ſachte bedde, en ſich vermoeyde,
Met luyſtren na heur' man, die vloeyde
Van aengenaeme lieflijckheyd)

Geſind de ſchade van den nacht
By daegh met ſlaepen in te haelen,
Belaſt ons hier aen dees metaelen
Geſlote poort te houden wacht:

Gelijck wy doen, die herwaert aen
Geſonden van den vorſt der Mooren,
Uyt een doorluchtigh bloed geboren,
Haer trouwelijck ten dienſte ſtaen;

En Nubien verlieten, daer
De Niger ſtroomt, ſoo hoogh in 't Zuyden,
Bewoont van veer gelege luyden,
Gelijck getuyght ons aller hayr;

Dat wy als golven van de ſon
En niet met yſer krullen laten.
Ons platte neuſen wijd van gaten,
En 't ſwarte vel, dat nauwlijcx kon

Het ſteecken van den ſonneſchijn
Verdragen, daer heur ſtraelen branden,
Ons dicke lippen, daer de tanden
Van wit yvoir omheynt van ſijn,

Getuygen van ons vaderland.
Geluckigh huys, daer man en vrouwe
Verknocht ſijn door gelijcke trouwe,
En daer de ſoon het huwlijcxpand

Uyt 's vaders aenſicht ſchijnt geſneên;
En d'overkuyſche gemalinne
Haer' man verſekert van haer minne,
En hem bemint en anders geen':

En daer de kraemvrou vrolijck leeft
Met hem, en hy (als woeſte heeren
Gewoon ſijn) 's nachts niet loopt boeleeren,
En t'huys geen ſtof tot onluſt geeft:

177 *Aſnethe:* Jozefs vrouw.
Die alleene leyd enz.: d. i.: „die (thands) alleen te bedde ligt, en nadat zy zich vermoeid heeft met te luisteren naar het lieflijk onderhoud van haar man, de ſlapelooze nacht wil vergoeden door nu te ſlapen."

175-181 *Ons platte neuſen... Getuygen:* min juist: het Nubiſche negerras is ſchoon, en fraai van vormen, en heeft noch de platte neuzen noch de dikke lippen der negers van de Westkust.

182 *Geluckig huys:* dat van Jozef namelijk, en niet dat van de Nubiërs.

Maer een alleen bemint: dit vroom
En onbefoedelde geweten
Is van geen' geylen luft befeten;
Maer houd fijn luften felfs in toom:

Gelijck hy flaef en jongling, noch
Soo korts, bedwong de valfche minne,
En vryer was als fijn heerinne;
En d' overfpeelfter haer bedrogh,

Haer naeckte borft, en fchoon gelicht,
En tongh (die eerft wel vriendlijck fmeecken,
Maer ftracx weêr vyer en vlam kon fpreecken:
En wiens gebod hem hiel verplicht)

Verfmaden dorft, gelijck in't meyr
Een harde fteenrots opgewaffen,
Om op geen' ftorm nocht ftroom te paffen,
Nocht bulderen van wind en weer.

Wat wiltghe, feyt hy, dat ick my
Verloope tegens mijnen heere
Door een aertsfchelmftuck, en uw eere
Bekladde, en door die fchelmery

De toegefeyde trouwe breeck,
En tegens Godes wil en wetten,
Mevrou mijn ziele ga befmetten,
En haer in vuyle fchennis fteeck.

O ghy beleyder van den dans
Der ftarren, die de jaergetyen
Alfoo verdeelt en voort doet glyen,
Dat nu met haeren roofekrans

De lente pronckt, 't gewas daer aen
Door hitte rijp word om te plocken,
En dan de herreffts wingerdftocken
Met blaeuwe druyven fijn gelaên,

En dan de vorft het aerdrijck fluyt;
Waerom verdraeghtghe, dat tot 's vromen
Verdrucking fchelmen boven komen?
Een vrou op goddeloofheyd uyt,

En overfpeligh van gemoed,
Den jongling, dienfe 't kleed ontruckte,
Doen haer die heete toght miflucktc,
Noch in de boeyen worpen doet,

En leyd haer eyge fchuld op hem,

199 *En vryer was als fijn heerinne:* „en, offchoon flaaf, meer vrij was dan zijn meesteres (die flavin was van haar hartstocht)."

200-205 Konftrueer: „en het bedrog, de naakte borst, het fchoon gezicht, en het gevlei der overfpeelfter verfmaden dorst."

217 *O ghy beleyder:* hier is het niet langer Jozef, die fprekende wordt ingevoerd, maar zijn het de Moorinnen, die haar lied voortzetten.

221 *Daer aen* voor „daarna, vervolgends."

En loert haer' man, en ondertusschen
Den rechter treckt met vriendlijck kussen
En een beweegelijcke stem.

Nu leyd, op sijnen hals gevaen
Hy, die heel schootvry van de kuyscheyd
(Die by de schoonheyd selden t'huys leyd)
Gemaeckt, de stormen uyt kon staen.

De heylige en oprechte by
De rechte eebreeckers moet verkeeren:
Hoewel hy daer oock weet te leeren,
Wat schande huwlijckschennis sij.

De kercker is verwonderd om
Sijn' heuschen mond en rijpe reden,
En om sijn ingetoomde seden.
Sijn schaemrood aensicht maeckt elck stom.

De megevangen sich verstreckt
Een rechter: wie sijn' eygen wandel
Wel gade slaet, bevind sijn' handel
Van veel misshandeling bevleckt.

Gelijck God sijnen wil niet heel
Verbergt aen d' uytverkore scharen,
Soo wil hy dien niet openbaren
Ten vollen aen sijn erresdeel.

Als een rechtschapen oorlooghsheld
De vroomheyd van sijn soudenieren
Gebruyckt op veelerley manieren,
En menighmael te werreck stelt;

Soo wil ons aller vader meê
Dien hy bemint in ramp doen harden:
Verhoende datse niet en werden
Wanhoopigh door al 't hartewee.

Doch hy en laet hen midlerwijl
Niet ondergaen door troosteloosheyd,
Maer stut den lijdsaeme in sijn broosheyd
Met blijde hoop, een stercke stijl.

Alsoo was d'onse oock even vry,
In 't midden van het nare duyster,

234 *En loert:* niet *beloert*, maar *fopte;* als meermalen.

242 *Eebreeckers* voor „echtbrekers." *Ehe*, H. D. voor „echt." In 't Groningsche zegt men nog „ehelieden."

249,250 *De megevangen sich verstreckt Een rechter:* d. i.: „de medegevangene, Jozefs vroomheid ziende, treedt met zich zelven in 't gerichte." Of 't ziet op Jozefs uitlegging der droomen van Schenker en Bakker, die als ware 't een vonnis voor hen inhield.

252 *Mishandeling* staat hier voor „verkeerde handelwijze, misgrepen."

253-256 De zin is: „God zal zijn wil aan zijn uitverkorenen noch geheel verborgen, noch geheel openbaren."

258 *Vroomheyd:* „dapperheid."

261-266 Vreemd gekonstrueerd. Naar den zin moeten vs. 265,266 gelezen worden vóór 263,264.

269 *d'Onse:* namel. „onze lijdzame, Jozef."

En buyten dwang van yſre kluyſter,
Bevryende andren noch daer by:

Te voren noyt gewentelt in
Begeerlijckheyd, nu onbenepen
Van vrees; en die eerſt had gegrepen
Door ſijne ſchoonheyd ſijn heerin,

Verwon gevangens en cipier,
En was door ſijne gaven ſtercker
Als ſy. Hem werd de ganſche kercker
Alleen betrout: waerom men hier

Uyt ſpelde ſijne heerſchappy:
Gelijck hy noch gevaen regeerde,
En daer de kercker 't licht ontbeerde,
In 't midden van ſijn ſlaverny,

Verſcheen de goddelijcke dagh,
En quam de ſuyvre ſiel verlichten.
Hy ley aldaer den booſewichten
Hun droomen uyt, als of hy 't ſagh;

En wiſt den eenen ſijne dood,
Den andren ſijn ontſlagen leven,
Gelijck 't hem God had ingegeven,
Te ſeggen in den bangen nood.

Soo fleet die droeve tijd, tot dat
't Geſicht des konings hart deê yſen,
En hy verbaeſt d'Egyptſe wijſen
Vergeefs om raed verſocht en bad;

En uyt den loop der ſtarren 't wit
Van duyſter noodlot pooght te weten,
En maeckt terſtond van boey en keten
Hem los, die tot ſijn onſchuld ſit:

En eert ſijn' duym met diamant,
En kleed hem braef in witte ſye,
En draeght hem op de landvooghdye,
En ſet hem aen ſijn rechte hand.

282 *Noch gevaen:* d. i.: „terwijl hy nog gevangen zat."

290 *Sijn ontſlagen leven* klinkt nog al vreemd en beteekent „zijn leven van de doodſtraf of doodsangst bevrijd."

293 *Soo fleet die droeve tijd:* hoewel men gewoon is te zeggen: „den tijd ſlijten," waarby 't w.w. bedr. en 't z.n.w. in den 4den n.v. ſtaan; kan men even goed 't w.w. onz. en het z.n.w. in den 1sten n.v. ſtellen, gelijk men zegt: „de tijd vergaat, ſnelt weg, loopt voort" enz.

294 *'t Geſicht:* „welk gezicht?" zoû hier ieder vragen, die de geſchiedenis van Jozef niet kende, en dus niet wist, dat hier van Faroos droomen geſproken wordt. De zin en de taal beiden vereischten hier: *een droomgezicht* of *een droom.*

TWEEDE BEDRIJF.

RAMSES. IUDAS. RUBEN.

RAMSES.

O jongen, dat ick u, dus jong, en al benepen
Van yfre boeyen, moet na 't hooge hof toe fleepen
Van Sophompaneas, doet felf mijn harte wee,
Maer 't is door dwang: mijn laft brengt nu niet anders meê,
En 'k moet mijn meefters wil volbrengen, niet bedillen.

IUDAS.

Och Ramfes, moght het fijn, ick fou ter nood wel willen
Wat fpreecken voor dit kind, en voor fijn ongeval.
Soo 't eerlijck opficht, en fijn hart noch fonder gal,
Dien jongen, van het geen dat hem word opgeteegen,
Niet heel ontfchuldigen, foo wil eens overwegen
Wat giftren is gebeurt. Het geld dat uwe hand
In onfe facken ftack uyt enckel misverftand,
En al in Syrien, te verre om na te taelen,
Vervoert werd, daer men 't oock met recht niet weer kon haelen,
Dat brengen wy van felf u weder fonder laft;
En tot fchenckaedjen noch het geen tot onfent waft,
En kleen is van waerdy, hoewel een danckbaer teecken;
Als honigh, artfeny voor veelerley gebreecken,
Amandels, Dadels, Myrrhe en Balffem: ja indien
De muyl meer torffen kon, ick meen ghy foud dan fien,
Dat wy niet gierigh fijn, veel min ons ontrou noemen.

RAMSES.

De faeck fpreeckt felf te klaer: hier hellept geen verbloemen,
'k En roer het geld dat ghy betaelde voor het graen,
En in uw facken ftack voorheenen, niet eens aen:
Ons hof dat vloeyt van geld, meer als wy wenfchen konden.
Maer merck, die goude kop, by 's jongens goed bevonden,
Is die, waer uyt mijn Heer gewoon is wijn alleen
Te offren, als hy ftort fijn vyerige gebeên

313 *Opgeteegen* is „aangetegen" en even goed als „opgedicht, opgeladen." Zie *Vill. Woordenb.* op HOOFT *in v.* en hieronder vs. 429.

320 *En tot fchenckaedjen noch* enz. d. i.: „en wy brengen nog (bovendien) ten gefchenke enz."

328 *En in uw facken ftack*: hier vorderde de zuiverheid der taal: „en *dat* in uw zakken ftak," daar het *dat*, 't welk in den vorigen regel voorkomt in acc. ftaat en dus niet als onderwerp van dit w. w. gelden kan.

332 *Te offren*: Evenzoo in *Gijsbreght van Aemftel*:

Te offren al mijn bloedt.

Waar insgelijks de *e* in *te* niet met de opvolgende *o* famenfmelt. Vermoedelijk werd *te*, even als het Eng. *to* (beide voor *tot*), met eenigen, hoezeer dan geringen nadruk uitgefproken. Zie ook *de Roomfche Lier*, hiervoren.

Voor fich en fijn gefin, en verreght God met fmeecken,
Dat hy hem openbaer, door eenigh helder teecken,
Het geen toekomende is: want God ontdeckt dien man
Verborgendheden, daer geen menfch af weten kan.

IUDAS.

Weet hy verborgendheen, foo weet hy, 't kan niet miffen,
Dat wy onfchuldigh fijn.

RAMSES.

Doortaft eens uw gewiffen,
De waerheyd fultghe beft uyt uw gemoed verftaen:
Maer oordeel ftuckswijs niet van 't geen ghy hebt gedaen.
Ghy moet den ganfchen loop uws levens wel doorgronden,
Van uwe kindfheyd af. God ftraft altijd de fonden
(Want hy langkmoedigh is) niet op de verfche daed:
Maer fiende datmen 't een op 't ander fchelmftuck laed,
Vergeld de lang gefpaerde al met een fcherper roede.
De reufen pleeghden lang met ongetemden moede
Hun boosheyd, eer de plas des hemels neder feegh
In zee, en weer de zee tot aen de ftarren fteegh,
En golven, ftrand, en duyn, en bergen overvlogen.
Het volleck van dien tijd, dat lang had uytgefpogen
Sijn boosheyd tegens God, en uyt vermetelheyd
Gelaftert en gedreyght des hooghften majefteyt,
Werd, doen het een gebouw ten hemel op wou haelen,
Geftenrt en ganfch verftroyt, door warring veeler taelen.
Na dat het van veel bloed en wreedheyd was befmet,
En tegens de natuur en hare fuyvre wet
Sich felven had verhit, quam God om laegh geftegen,
En ftack de fteên in brand door eenen fwavelregen.

IUDAS.

Vervloeckt moet Dothan fijn, en oock de duyfternis
Des grondeloofen kuyls, die naer en ijflijck is:
En ghy Arabifch volck, wiens baetfucht van verfading
Nocht van vernoegen weet, waerin hebt ghy geen gading?
Hoe klopt mijn hart: hoe denck ick aen u met verdriet.

RUBEN.

't Gedencktme noch hoe feer ick u dat ftuck ontried.
My dunckt ick fie hem noch erbarmelijck ftaen fmeecken
Sijn broeders; die niet eens hem wilden hooren fpreecken.

341-345 Hier zweefde den dichter het *lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira* enz. voor den geest.

338-358 Deze Ramfes, hoewel een Egyptenaar, fchijnt een vroom man en in de „gefchiedenis des menschdoms volgends den Bybel" wèl ervaren.

346 *De reufen*: niet de *Titans* der Griekfche mythologie, maar „de Enakskinderen" uit *Genefis*. — De Zondvloed (zie de volgg. vs. vs.) volgde er op.

350 volgg. V. haalt hier Babels torenbouw — dien hy mede aan de *boosheid* toefchrijft — met de historie van Sodom en Gomorra, Adama en Zeboïm, poëtisch vrij dooreen.

360 *Des grondeloofen kuyls*: namelijk „van den put, waarin Jozef geworpen was."

God heeft ſijn ſtem verhoort, dat druckt ons nu ſoo fel.

IUDAS.

Beriſpen is geen kunſt, ſoo ghy u ſelven wel
Beſiet, ghy ſult u meê om uw gebreecken ſchaemen.

RAMSES.

Wat mompelt ghy aldus in 't heymelijck te ſaemen?

IUDAS.

Wy roemen Syrien, een land dat hoogh geacht
De woonplaets heeft geweeſt van vaders oud geſlacht,
Den nagebuur bekent, door ſijne vrome daden,
Daer groote vorſten ſelfs in vaſt verbond meê traden,
En wiens oprechtigheyd en deughd al 't land verbreyd
Dat tuſſchen den Euphraet en de Jordane leyd.

RAMSES.

Maer 't volleght altijd niet dat juyſt de kinders bloeyen
En komen in de deughd der oudren op te groeyen.
't Gebeurt wel dat de geen die van den vromen quam
Door ſchelmery ontaert van ſijnen eerſten ſtam.

IUDAS.

O teere ſpruyt van onſen bloede,
Nu in uw bloem en eerſte vreughd,
Hoe ongeluckigh is uw jeughd
En jongkheyd, die niet eens bevroede
In welcke rampen datſe leyd
Gedompelt. Aengenaeme kaecken,
Soo ſoet en lieſelijck in 't blaecken,
Als purper over melck geſpreyd:
Gelijck de roos begint t' ontluycken.
O glinſtrigh hayr, dat goud verdooft,
Waer in een luchje ſpeelt om 't hoofd,
Voor hoe veel ſlagen ſultghe duycken:
Of ſoo ghy 't leven noch behoud,
Hoe diep en naer leght ghy gevangen,
Met duyſternis en ſchrick behangen:
Of in wat land, in wiens gewouwt
Vervoertmen u uyt vaders oogen,
En van uw' broedren alſoo wijd
In ſlaverny: helaes! ghy ſijt
Tot dit verdriet niet opgetogen:
Ghy die van oudren werd geteelt,
Daer koningen ſich meê verbonden.
Och vader ſal te geene ſtonden
Meer aenſien, hoe ghy loopt en ſpeelt
Langs 't huys, gedoſt met bonte vellen.

381 Judas preekt van Benjamin.
398 *Gewouwt* voor „geweld", als meermalen. Zie HUIDECOPER, *Proeve* I, 281.

Ghy fult, wanneer wy fijn vermoeyt
Van 't weyden, als de hitte groeyt,
En in het Zuyden ons komt quellen,
Niet met den middaghkoft, als eer,
Van huys afkomen aengefprongen:
En mooghlijck fullen quade tongen,
Die allefins toch fijn, u weêr
Een lack opworpen, daer u, arme
En vreemdling, niemants hulp befcharme.

RAMSES.

Ick prijs u datghe mint uw' naeften bloedverwant.
De menfchen fcheelen veel in feden: yeder land
Dat heeft fijn eyge wet, na wil der heerfchappyen,
Of na fulcx d'oirbaer van de plaets en 't volck kan lyen:
Dees wet heeft alfins plaets, die niet en word gefneên
In cedren hout, metael, of gladden marmerfteen,
Maer felf in 't harte ftaet met d'eyge hand gefchreven
Van hem, die alle ding fijn oirfprong heeft gegeven.
Wie defe wet niet kent, die kent fich felven niet.
Self 't wildfte dier bemint, als 't fijns gelijcken fiet.

IUDAS.

Ghy foud ons op ons feer niet beter kunnen raecken.
Maer fie de landvooghd koomt, die al 't bewind der faecken
Van 't Rijck heeft, uyt fijn huys, met lijfwacht om fich heen.
Wat raed nu, om geloof te krijgen by de geen',
Die 't aengetegen ftuck voor vaft en feker achten?
Bekent men 't, wat gena is dan voor ons te wachten?
De wroeging van 't verleên mijn finnen foo verdooft
Dat ick verfuf, en fie beftorven om mijn hoofd.

RAMSES. IOSEPH. IUDAS.

RAMSES.

't Gaet wel: ten lefte werd de rechte man gevonden.
By defen, dienghe dus geboeyt fiet en gebonden,
Werd d'offerkop ontdeckt. Ick nam dien eenen meê.
Sijn broeders volghden hem, die vaft hun hartewee
Betuygen, en vol drucks aldus hun kleedren reten.

IOSEPH.

Verblinde menfchen, hoe, wat durft ghy u vermeten?
Wat baetfucht heeft u toch tot fulck een ftuck vervoert?
En kentghe my niet meer, die van Gods geeft geroert
Al wat verborgen is weet aen den dagh te bringen,

111-114 In deze regels legt Juda zijn vrees aan den dag, dat Benjamin een gelijk onheil als Jozef mocht overkomen.

115 Deze monoloog, mag inderdaad een der meest gelukkige en cierlijke brokken van het geheele dichtstuk heeten.

En door en door verfta den grond van alle dingen?

IUDAS.

Grootmoedighfte van 't Rijck, de tweede aen Pharoos kroon,
Wat fullen wy (op dat men defe daed verfchoon)
Die met geboge knien voor u ter aerde leggen,
Tot ons verdadiginge en aller onfchuld feggen?
Met wat getuygen ons befchermen, die alree
Sijn overtuyght van hem, die fit in Godes fteê?
Maer ghy die volcken toomt, betoom en laet toch vallen
Uw groote hevigheyd, het fwaerfte ftuck van allen,
Nocht wil niet al het geen ghy wel vermooght en kunt.
Befcherm ons leven toch, dat ghy ons hebt gegunt,
En redde uyt honger: red het weder na ons wenfchen.
Een faeck verheft tot Goôn de fterfelijcke menfchen;
Dat 's op te helpen hen, die flibberden op 't glad.
Maeck flaeven, niet alleen dien defen beker had,
Maer oock fijn vijf paer broêrs, die fich dees ftraf getrooften.

IOSEPH.

't Was eer 't gebruyck en noch by veelen in het ooften,
Dat ftraffe niet alleen de boofwicht felf ontfing,
Maer over onders, broêrs, en over kinders ging,
En in een felve fchuld vijf heele huyfen raeckten,
Om ftucken, daerfe fich noyt fchuldigh aen en maeckten:
Maer zedert dat my hier dit ampt werd opgeleght,
Soo bloeyde in Pharoos Rijck al heel een ander Recht,
Een Recht dat eeuwighlijck fijn' adem op moet halen.
Elck fondight maer voor fich. De fchrick gaet nu de palen
Der mifdaed niet voorby: al wie mifdoet die boet.
Wie op de mifdaed dan gegrepen is, die moet
Mijn eyge flave fijn. Dat d'andren vry van vlecken
Na hunnen vader vry, die vaft verlanght, vertrecken.

IUDAS.

Hoewel ick, om den glans van uwe majefteyt
(Den koning felf gelijck) en ons gelegendheyd
Niet fpreecken durf; kunt ghy bedwingen uwen toren,
Soo bidde ick, dat ghy u verwaerdight aen te hooren
Genadigh flechs foo veel (toch 't geen in dit geval
Genoegh tot bidden is) ick arrem menfch u fal
Verhaelen. d'Eerfte reys, dat wy gebroeders t' faemen,

443 *De tweede aen Pharoos kroon*: d. i.: „die in rang het eerst op den Koning volgt." 't Eng. *the next to the Crown.*

449 *Laet toch vallen* voor „laat toch bedaren." 't Eng. *to abate.* Zoo zegt men ook in 't Fr. *ma colère* tombe *devant fon repentir.*

460 *Maer over*: lees: „maar dat de ftraf over" enz.

465 *Sijn' adem op moet halen*: overdrachtelijk voor „leven."

474-475 De zin is: „Zoo bid ik u, dat gy u verwaardiet, flechts zoo veel als ik arm mensch u verhalen zal, genadig aan te hooren."

475,476 *Toch 't geen in dit geval Genoegh tot bidden is*: „doch 't geen in het geval, waarin wy ons bevinden, reeds vereifcht, dat wy u moeten bidden, het u voor te dragen."

Van hongers nood geparft, alhier om voorraed quamen,
Berichte ick u, doen ghy verhoorde ons allegaer:
Wy waren alle foons van een ftockonden vaêr,
Die verre boven 't peyl van 't menfchelijcke leven,
In fijnen ouderdom foo lang was overbleven;
Dat, boven ons tien foons, hy noch een' andren had,
Die in de bloem der jeughd fijn luft was en fijn fchat,
Om dat die fchier in 't end fijns levens werd geboren;
En noch een eenigh kind, geteelt by een verkoren
En lieve moeder, doen noch onlangs overleên,
Waer by hy d'eerften foon gewonnen had voorheen;
Ghy woud dat wy tot u dien jongen brengen fonden,
Op dat hy in uw maght en gunft moght fijn gehouden.
Daer tegens feyden wy, maer 't was vergeeffche praet:
Dat een gewiffe dood afknippen fou den draed
Van vaders leven, quaem hy van dat pand te fcheyden:
Want ghy en woud, foo wy hem felf niet voor u leyden,
Ons hooren nochte fien. Dit was een bitter woord
Voor defen ouden ftock; die alfoo ras hy 't hoort
Niet fpreecken kan: men fou hem in fijn traenen waffchen.
Het grijs Godvruchtigh hayr begruyfde hy met affchen
En flijck, en fagh 'er fwart bekrofen uyt een wijl.
Doen nu al 't graen, het welck gebroght werd van den Nijl,
Verteert was, en wy vaft malkandren bang aenkeecken,
Vermits de voorraed fchier verteert begon t' ontbreecken;
Belafte d' oude man ons wederom om graen
Te reyfen na dit Rijck: maer wy daer tegens aen
Verhaelden uw bevel, het welck men moft betrachten,
En dat, indien wy niet den jongen mede braghten,
Geen koren meer voor ons ten befte was. Daer na
Begon die droeve man: mijn trouwe wederga,
Mijn Rachel baerde my twee foonen; van die beyde
Was 't d' oudfte, die helaes! van mijne fijde fcheyde,
En dien ick zedert noyt meer fagh, nocht nimmermeer
Gedencke weer te fien: die leyder noch foo teêr
Van een verflindend dier verfcheurt is en verflonden,
Gelijck wy trouwen doen uyt uwen mond verftonden.
Indien ghy nu den jongfte oock van mijn' oogen ruckt,
En het gebeurt dat hy al meê verongeluckt,

482 *Overbleven*: „overgebleven".
496 *Ouden ftock*: „oude man." Zoo in het tweeregelig gedicht onder op 't blazoen van den fchouwburg:
De byen ftorten hier het eelfte dat zy lezen
Om d' ouden ftock *te voên en d' ouderlooze wezen.*
499 *Bekrofen*: „bemorft." Dit vs. bevat een vrij tautologifchen ftoplap.
514 *Trouwen*: *trouwens*, als thands meer in gebruik is, offchoon dit laatfte, om zoo te zeggen, een etymologisch pleonasmus kan genoemd worden: aangezien de uitgangen *en* en *s* elk op zich zichzelven adverbiaal-uitgangen zijn. Jakob fpreekt hier *in pluralis* met *wy* voor *ik*, om met het rijm uit te komen.

(Want dickmael word de menfch op 't fpoedighft weghgenomen)
Wat fal my arm oud man al droefheyd overkomen:
Van hartfeer uytgeteert, vol druck, van 't leven fchuw,
Sal ick ten grave gaen. Nu bid, nu fmeeck ick u,
Om defen grijfen man, nadien ghy oock voor defen
Een' ouden vader had, foo 't eenighfins magh wefen;
Ick bid u om fijn fiel, die na dit kind verlangt,
En nergens aen foo feer als aen fijn welvaert hangt,
En om fijn minfte leed het fwacke lijf outglipte;
O heyland van dit Rijck, behoeder van Egypte,
Gedoogh niet dat men u den dood des ouden wijt',
Ick bid maeck my uw' flaef, in plaets van hem. Ghy fijt
Verfekert grooter dienft van my als hem te trecken.
Soo teer een knecht fal flechs een laft in huys verftrecken.
Ick bleef by vader borg, en ben voor hem verplicht.
Laet ick foo trouweloos niet onder fijn gelicht
My laeten om mijn woord en mijn beloften maenen:
Dat hy, met fucht op fucht en biggelende traenen,
My niet beftrafte, en ick, wanneer men in den fchoot
Der aerde hem begraef, heet oirfaeck van fijn dood.

IOSEPH.

'k Geloof daer is wat aen, na dat ick heb vernomen,
Maer twyfel of het al op waerheyd uyt fou komen.
Wie lichtlijck borge blijft heeft licht berou daer aen,
Men fal'er, als het paft, wat nader acht op flaen.

IUDAS.

Hoe groot is uw geluck, ô Jofeph, foo ghy 't leven
Ontbeert, om datghe niet in druck fijt overbleven
Als wy; en foo ghy leeft, om dat God felf uw leed
Niet ongewroken laet, nocht 't ongelijck vergeet.

REY.

Beooften aen Egypten leyd
Phenicien, alfins verbreyd
Door twee noch nieuwe vonden;
Dat al de wijfen kibblen laet,
Of fy tot nadeel of tot baet
Der menfchen dienen konden.

Taäutas naem op wiecken fweeft,

525 *Verfta*: „en die (t. w. de ziel des ouden vaders) om 't minfte leed den jongeling gefchied, aan zijn zwak lichaam zien ontvluchten."

530 *Knecht*: „knaap."

535 *Beftrafte*: moet *beftraffen* zijn, gelijk ook in de latere uitgave is verbeterd.

541 Hier fpreekt Juda niet tot Jozef, maar tot zich zelven.

546 *Phenicien*: men weet dat aan de Feniciërs de uitvinding van het letterfchrift en de eerfte ontwikkeling van de fcheepvaart worden toegefchreven.

548 *Dat* flaat op *Phenicien*.

551 *Taäutas*. De Lat. naam van Thaut of Thot, de godheid der Feniciërs, die als uitvinder der wetenfchappen en dus ook als die van het letterfchrift, waardoor die wetenfchappen verbreid zijn, aangebeden werd.

Door 't geen het eerſt gevonden heeft:
Want al wat in de baeren
Op aerde in lucht en hemelkloot,
Die 't al verbergt in ſijnen ſchoot,
En al wat van 't ervaeren

Vernuft des menſchen, 't welck den ſchat
Van 't groote ruym en 't Al bevat,
Oyt magh gevonden weſen,
Dat beeld het al (ô klaer beduyt)
Met twalef paeren lettren uyt,
Bekent by dieſe leſen.

Maer 't ſelve volleck nimmer ſtil,
(Of koorts, en dier, en krokodil,
Die toeleyd op bederven,
Niet volcx genoegh verſlonden) ging
Verzieren noch een ſonderling
En miſlijck ſlagh van ſterven.

't Begon het ſchuymend pekelſout.
Te ploegen met een hobblend hout,
Niet langs bekende kuſte,
Maer diep in zee, en veer van honck
Voor wind, en daer de Noordſtar blonck
Te vaeren, waer 't ſich luſte:

Niet om uytheemſchen met ſijn ſtuur
Te haelen al het geen natuur,
Met luttel wel te vreden,
Vereyſcht, maer overlaên en vol
Van ſchat, te brengen purpre wol,
Om koningen te kleeden;

En oock den groenen eſmerald,
Die aen der ſoekren vingers bralt.
Dit alles is gewaſſen
Uyt goudſucht: dees vervloeckte toght.
(Die eerſt ons leerde op ſtormen, nocht
Op wind of weer te paſſen,

En op een broſſe en krancke kiel
Te wagen onſe diere ſiel)
Waer toe brengt ſy de menſchen!
Sy onderſcheyd geen goed van quaed.
De Godſdienſt wijckt voor eyge baet.
't Is roof al wat wy wenſchen.

De vrybuyt is de beſte waer.
Men roofde 't wel van Gods autaer.

556-558 Zie den *Gulden Winckel.* D. I. blz. 153 vs. 5,6.
Den Menſch, den kleenen Menſch toont u in korter ſtonde,
Kleen zijnde, t' heel begrijp van s' Weerelds groote ronde.

568 *Miſlijck* voor „ongelukkig, noodlottig."

572 *Honck*: „huis," 't Eng. *home*. Waarom is dat woord alleen in de beide ſpreekwijzen „ver van *honk*" en „dicht by *honk*" en in het krijgertjen-ſpelen der kinderen overgebleven?

582 *Foekren*: „rijkaarts"; men zegt nog „een rijke *fokker*."

Geluckige oude tyen.
Doen d' aerdbey was foo wellekoom,
En fap van felfgewaffen boom
De befte leckernyen.

Doen al de wereld door een wet
Alleen den menfch was voorgefet,
Dat 's van geen quaed te weten;
En yeder in eenvoudigheyd
En kuyfcheyd leefde fonder kleyd,
In ftilligheyd vergeten.

Na dat het kleed geraeckte in fwang,
En d' aerde vruchten gaf door dwang,
Vergreep men fich uyt toren:
De bloedverwantfchap kon niet ftaen,
De broeder greep fijn' broeder aen,
Het maeghfchap ging verloren.

Noch hond de ftoutigheyd geen' ftand.
Maer d' aerde voelt haer ingewand
Al bevende ommewroeten.
Men vind het ftael en d' yferaêr,
Die beter noyt gevonden waer:
Men maeckt den vrede voeten.

't En bleef'er niet by eene fiel,
Die door het fcharpe lemmer viel,
Maer menighten van benden,
Ja heele volcken vielen dick
Verflagen in een' oogenblick
Door 's ooreloogh's ellenden:

En op den naem van weerparty
En oorloogh, nam de fchelmery
Soo toe in 't alverdelgen,
Dat d' aerde uyt ongeduld verwoed
Verdaghvaerde al den fonten vloed,
Om alles te verfwelgen.

En boven dat viel uyt de lucht
Een andre zee, met een gerucht
Gelijck de Nijl komt ftuyven
Van 't hoogh gebergt: oock baete 't niet
Dat wijn geparft in backen vliet,
Vol fchuym en fap van druyven.

De fchaemte krijght een' krack alom.

596 *Aerdbey:* niet bepaaldelijk onze vrucht dus genoemd: maar in 't gemeen „beziën, vruchten," die de aarde van zelf opleverde, zonder land- of tuinbouw, als by de latere befchaving. Men vindt in deze verzen den *locus communis* tot roem van de oude zoogenaamd gouden eeuw, vrij van alle befchaving, en dus ook van alle kwaad dat er meè verbonden kan zijn: eene eeuw, zoo zy ooit was, er moet geweest zijn nog vóór dat „Adam fpitte en Eva fpan."

603 *Kleyd:* voor *kleed:* even als *klein* voor *kleen*. Zonderling, dat in het eene woord de *ee*, in het andere de *ei* de gebruikelijke fpel- en uitfpraakvorm gebleven is.

626 volgg. Zie *Genefis* VI volgg.

635-638 Deze regels flaan op Noach, Cham en Loth. Zie *Genefis* IX, 20-27, en XIX, 30-38.

Het kind beſpot den ouderdom
Van 't vaderlijcke leven.
De maeghd den vader neefkens baert.
Wat heeft de wellust vuyl van aerd
Bedacht, en oock bedreven.

Maer ghy Egyptenaeren, nu
Verheugh ick my te recht met u
En onſe betre tyden,
Wier hooſheyd dees doorluchte man
Soo kort in toom houd als men kan,
Om ontucht te beſnyden.

Met ſtrenge wetten, en ontſien,
Een ſpiegel ſtreckt voor veele liên.
Het luſtme hier te beyden,
Daer is wat wightighs op de baen:
My luſt te ſien hoe 't ſal vergaen,
Eer datmen koom te ſcheyden.

638 *De maeghd*: d. i.: „de meid, het meisjen," in tegenſtelling van „gehuwde vrouw."
Neefkens: t Lat. *nepotes*, „kleinkinderen."

DARDE BEDRIJF.

BODE, IOSEPH.

BODE.

Daer dat geweſt vol woeſte en wilde menſchen leyd,
En ſich het roode meyr van het Carpaetſche ſcheyd,
Is al het volck in roer, en recht ſich met den degen:
'tEn paſt op 's Konings woord nocht wet; maer raeſt' er tegen.

IOSEPH.

Dat is een ſchendigh ſtuck, toch nu al lang gemeen
By den Egyptenaers: maer d' arts moet niet alleen
Verſtaen, hoe hoogh de brand der koortſe ſij geſtegen,
En waer 't den ſiecke ſchort, wat ſteeckte hem verlegen
Van pijne kermen doet; maer d' oirſaeck ſien, waeruyt
De groote ſwaerigheyd van deſe kranckheyd ſpruyt:
Dies meld my eerſt waer uyt dit jammer ſij geſproten.

BODE.

De ſwarigheyd begon van amptliên en van grooten,
Die tegens uw bevel het graen uyt eyge baet
Vervoerden buyten 't land, en met een kleender maet
Het landvolck maetten toe, en dagelijcx noch minder.
De rijcke leefde een wijl uyt 's armen nood en hinder;
Want d' arme 't graen verkocht, en leed ſelf hongers nood,
En hongerde na goud veel meerder als na brood.
Doen al het veld nu kael van koren was, begonnen
De lieden 't land ſijn gras en groente te miſgonnen,
En 't vee ſijn daeghlijcx voer; en ſloegen raeu in 't lijf
De ſpruyten en het kruyd: en blind in dit bedrijf,
Verſtonden niet, wat quaed hier eyndlijck uyt moſt komen:
Want alſoo ras het veld ſijn groente was benomen,
Soo ging de ſterfte eerſt aen van 't ruygh en wolligh vee,
Dat ſwart van honger ſagh, en d'oſſen ſtorven meê,
En alles wat natuur tot voedſel had gegeven.
Het uytgemergelt volck liet geenen wachthond leven,
Nocht geenen oyevaer, en beſighde dat pas

660 *Steeckte* voor „ontſteking," of eer voor *ſteek, pijn:* gelijk men nog zegt: „ik heb een hevigen *ſteek* in de zijde."

680,681 De *wachthond* en de *oyevaer* komen hier anders wel wat raar byeen. Men zal te denken hebben aan de Egyptiſche *Ibis*, die in geur van heiligheid ſtond, en dien niet te ontzien was dan wel 't *non plus ultra* van ellende.

Voor fpijs, wat voort te vuyl om aen te raecken was.
Het geen ick fegh fijn ongeloofelijcke dingen.
Met voordacht werd vergift van adders, diefe vingen,
Van veelen ingeflickt. Sy fagen doods: elck fcheen
Een geeft: het lijf was niet dan enckel vel en been,
En d'oogen ftonden diep en naer in 't hoofd geweecken:
De beenen onder 't lijf verflapten en befweecken.
Sy kropten lang hun leed ftilfwijgens fonder klaght.
In 't end begon een deel der luye boevejaght,
Die eerft oock qualijck dorft van fijn regeerders fpreecken,
In 't vallen van den dagh de hoofden op te fteecken,
Doen 't fchemeravond werd, en haelde daer verfteurt
Al op, wat overlang en onlangs was gebeurt:
Of ley op aenhang toe, daer 't volleck met gebeden
(Want menfchen yvren meeft in tijd van fwaerigheden)
Sijn wierroock voor 't autaer den Goôn had toegewijd,
En fprack: wat fal het end van defe droeve tijd
En honger fijn? of ftaet ons lijdfaem af te wachten,
Tot dat men handgemeen om ftrijd met volle krachten
Malkanderen verfcheur? de moeder felf haer kind
Aen 's vaders fpit gebraên van een rucke en verflind?
Ontfietghe foo de maght, alleen uyt fchrick gefproten,
Om dat wy onverknocht ontfien den naem der grooten?
Wie 't al doet fchricken, fchrickt voor elleck in 't gemeen.
Al wie dit hoorde fey het voort aen yeder een,
Waer dat hy quam, en wift het breeder te ftofferen.
Een kleen getal floegh voor, men fou fich t' uwaert keeren,
En houden aen om hulp: maer dit werd overftemt.
De meefte hoop, als wild en woeft en ongetemt,
Was ongeftuymiger dan felfs de ftokebranden.
Gelijck een ftorremwind de bergen aen durf randen,
En rijt 'er ftucken af, en buldert met geweld,
En eycken uyt den grond geruckt ter aerde velt,
Soo komt het landvolck dol by drommen aengetrocken,
Gewapent in de vuyft met barrenende ftocken,
En ftucken van den ploegh, en opgekrabden fteen,
En fchreeut by duyfenden: op op, na Koptos heen;
Daer houd de focker hof; daer fchaft men brood en koren;
Daer luyftren na ons vuyft, die na geen woorden hooren.
Soo trock men op: de hoop nam toe van over al:

690 *Luye boevejaght* voor „lui volk, flecht gefpuis." *Jaght* ftaat hier voor „troep, hoop." 't Zijn dezelfden als de *ftokebranden* van zoo aanftonds (711): de volksmenners, opruijers, *fainéants, mauvais fujets*, die niets te verliezen hebben, maar alles te winnen bij 't visfchen in troebel water.
691 *Die eerft:* voor „die de eerfte waren om" enz.
696 *Yvren meeft:* d. i.: „toonen zich 't vroomfte, 't godvruchtigfte."
704 *Onverknocht* voor „onverfchuldigd, zonder daartoe verbonden te zijn."
716 *Barrenende ftocken:* „brandend hout."
719 *De focker:* hier als fcheldnaam gebezigd. Zie boven vs. 582.

En veel verwondren ſich om 't ſchrickelijck getal,
Waer dat men henen trock, en ſtercken ſelfs de ſcharen.
Doen ſy in ſtads geſicht nu dicht by Koptos waren,
Soo vloogh men na de poort, die toegeſlooten was:
Men ſtack het vyer in 't hont. De dennen branden ras,
Te lichter, doen een wind met kracht daer in quam bruyſen:
De vlam verſpreyde ſich in d' allernaeſte huyſen:
De voncken vlogen veer. Een ſwarte nevel ging
Sich ſpreyen na de lucht. Terwijl de ſtedeling
Nu toeſchoot, en om 't vyer te bluſſen deed ſijn beſte,
Viel 't landvolck, midlerwijl elck ſchrickte, daer de veſte
Maer ſlechtlijck was beſet, in ſtad met al ſijn maets,
En ſchoot het harnas aen, na dat de ruſtingplaets
Daer van geplondert was; en liet de ſwaerden ſchitteren.

IOSEPH.

Sijn 't amptliên, die alleen d' oproerigen verbitteren,
Of heeft de muyter oock in anderen verdriet?
Of is 't om even, al wie ſchuldigh ſijn of niet?

BODE.

Die dolle menſchen eerſt op d' amptliên fel gebeten,
Niet weynigen van hen verwoed in flarden reten,
Soo dat'er niet een lid ter uytvaert overſchoot.
Een kleen getal ontquam 't, dat in ſpeloncken vlood,
En ſchuylt by 't ongediert, daer 't nauwelijcx kan duuren.
Men viel terſtond daer na oock in de korenſchuuren:
En 't graen (waer meê het volck was langen tijd bewaert
Voor honger, ſoo men 't had georbert en geſpaert)
Onordentlijck gerooft, en ſchendigh weghgedragen,
Verhinderde den nood alleen voor luttel dagen.
Dus ving het oproer aen, maer het geweld verſtoord
Hiel noch geen' ſtand, het ſloegh van quaed tot erger voort,
Gelijck 't in ſieckten gaet. Soo veel geſchoncke wercken,
Gehangen tot een pronck om hoogh in heylge kercken,
Stads ſchatten, en al 't geld, dat yeder had gekiſt,
Verſtreckten goede buyt: ja ſelf de brand en wiſt
Geen raed om met ſijn vlam des roovers ſucht te dooven.
Dus ſagh men een hoop ſchuym in 't brandend Koptos rooven.
De vrygebore jeughd en adel moſt, gevaen
Verkocht vervoert voor ſlaef, den vreemdling dienen gaen.

IOSEPH.

Wie durf dat vrye volck toch koopen?

BODE.

d' Arabieren,
De ſes paer vorſten ſelfs, die dat geweſt beſtieren.

141 *Uytvaert:* „begrafenis."
146 *Georbert* voor „ten nutte gebezigd."

IOSEPH.

Dat onrechtvaerdigh volck behoud noch Agars aerd.
Maer fegh, hoe Koptos nu met fijn regering vaert.

BODE.

Het is'er by een flagh van heerfchen met gebleven.
Sy hebben een' alleen tot opperhoofd verheven,
En walgden ftracx van hem, en kofen eenen, dien
Sy fchatteden bequaem om 't krijghfvolck te gebiên,
En lieten fijn gefagh van mackeren befnoeyen.
Maer die regering kon al meê niet lange bloeyen.
Men droegh het hoogh gebied doen op aen 't algemeen.
Sy kreeten vaft om ftrijd, en raefden onder een:
De ftoute hiel het veld: 't en bleef 'er niet by woorden
In 't oproer: 'k hebfe felf malkandren fien vermoorden.

IOSEPH.

'k Verfeker ons de fege uyt uw verhael alleen.
Op Ramfes, ruck terftond de ruytery by een:
Berenfe, 'k fal u ftracx de hand biên met foldaeten,
En onder d' aerde door oock volck in Koptos laeten,
Langs een bedeckten wegh. 't En fal my niet aen maght
Ontbreecken, om een' ftorm te levren langs de gracht,
Nocht aen geen ftorremdack om aen de veft te raecken.
Wanneer ghy van de ftad u dus fult meefter maecken,
Soo hou uw volck in toom, dat het de burgery
Niet plonder nocht vermoord. De krijghfliên fullen my
Bedancken, want ick fal hun moeyte wel beloonen:
De kroon is rijck genoegh. De burgers laet verfchoonen.
Men reecken geene winft by 't algemeen verlies.
Dat men de rijckften niet tot ftads regeerders kies;
Want d' al te rijcken ftaegh na meerder rijckdom ftreven,
En weten allerminft van 't volleck toe te geven,
Maer drijven alles vaft gelijck hun breyn behaeght.
Kies geen' behoeftige oock, wiens harte word geknaeght
Van bitfe nijd, en haet gelijckheyd; ongebogen,
Onrecklijck, fiet hy niet als met afgunftige oogen
Een anders welvaert aen. Door middelbaeren ftaet,
Van vuyle vreckheyd vry en quiftige overdaed,
Word beft een ftad in ruft gehouden uyt ellenden.
Ick fal u graen genoegh van defe plaetfe fenden,
Om elck te meten na gelijckheyd met befcheyd.
Befet en fterck al 't ftrand dat over Cyprus leyd.
En tuffchen 't roode meyr, Egyptens lefte palen.
'k Verwacht een betere eeu, die op ons hoofd fal ftralen,

775 *Berenfe*: *fe* is hier „de muiters," en *berennen* is „belegeren."
792 *Onrecklijck*: „die zich niet *rekken* (d. i. plooien, buigen) laat; die niet weet toe te geven."

Als 't Nabateesche volck, dat om ons rampen lacht,
Sal voelen Pharoos arm. Laet d'amptliên, die hun maght
Misbruyckten, in den nacht des duystren kerckers treuren;
Oock die ondraegelijck als vyanden versteuren
Den burgerlijcken vreê, en hand aen heeren slaen;
Schoon d' overheyd sich meê te buyten heb gegaen.
Die straf sal allermeest doen d' overtreders schromen,
Die niet op heeter daed in gramschap word genomen,
Maer met een' koelen moed, een vriend van rijpen raed.
Vergeef genadigh hen, dien, van geen graen versaed,
De hongers nood alleen tot dit vergrijp vervoerde;
Niet die uyt gierigheyd een anders goed beloerde.
Maer die sijn' landsman en sijn vryheyd heeft bespot,
En hier uyt troek gewin en schandelijck genot,
Laet daer nu sulck een straf en vonnis over vellen,
Als daer hy self meê socht alle anderen te quellen:
Men jaegh hem onder d' aerde in diepe en donckre mijn,
Op dat hy d' uuren tel (daer son nocht maen en schijn)
By sijnen arrebeyd, met boeyen om de beenen;
Doch wat de noodruft eyscht dat sultghe hem verleenen.
Dat hy soo 't vaderland, door sijne schelmery
Geschonden, langen tijd een baeck en spiegel sij.
Beschick dit soo 't behoort. 'k Ga binnen, om van saecken
Te spreecken met mijn vrou, die mijn huyshouding raecken.

IUDAS. SIMEON.

IUDAS.

Wat dunckt u Simeon, wat dunckt u? dat's een man!
't Is wonder hoe hy 't al soo wijs beschicken kan.
O hoe rechtvaerdighlijck, hoe billijck weet hy tegen
De misdaed yeders straf te wicken en te wegen!

SIMEON.

Soo lang ick hier voor u in gijselinge sat
Bevond ick hem altijd soodanigh. t' Elckens dat
Ick hem als scheydsman sagh met sijn geduldige ooren
Partyen van weersy en haer krackeelen hooren,
Kon ick noch noyt verstaen, door uyterlijcken schijn
Van woorden of gelaet, hoe hy gesind moght sijn.
Hy wist sijn oordeel meer te neygen en te buygen

801 *'t Nabateesche volck* : de „Arabieren," waarvan in vs. 758-760 is gesproken.
818 *Daer son nocht maen in schijn:* slaet op de *mijn*, in den vorigen regel vermeld.
823,824 Een kluchtig slot van een anders fraaie en verstandige rede.
825 Uit dezen regel, vergeleken met vs. 861, blijkt, dat al de broeders, en dus ook de wacht, die op Benjamin paste, by het vorige tooneel tegenwoordig zijn geweest. Wanneer men daarby in aanmerking neemt, dat ook de Moorinnen (zie vs. 652) waren blijven luisteren, dan moet men tot het besluit komen, dat aan het Hof van Faro, zelfs wanneer er gewichtige *depêches* voor den Landvoogd kwamen, reeds een zeer konstitutionele openbaarheid heerschte.

Na geloofwaerdigheyd, als na getal van tuygen.
Hy nam tot een getuygh 's verweerders wandel aen
En voorigh leven. Op de wetten bleef hy ftaen
Wel ftip, 't en waer gena en goedigheyd verkofen
Een fachter ftraf, doch niet foo facht, dat fy den boofen
Den fchrick benam, vermits fy t' ongebonden was.

IUDAS.

Wat of 't beduyden wil, dat Sophompaneas
(Doen hy ons giftren foo onthaelde ten banckette)
Een yeder aen den difch na fijne jaeren fette?

SIMEON.

Geloofme, 't geenghe meeft in defen landvooghd acht
Is 't allerminft in hem. God heeft een groote kracht
Geftort in defen man, een kracht die hem van binnen
Ontdeckt door Godes geeft, 't geen met vernuft en finnen
Geen menfch begrijpen kan.

IUDAS.

Wat galery is dat,
Die driemael loopt om 't hof?

SIMEON.

De koning, rijck van fchat
En mild, liet die, fijn' vriend ten dienft, van fuylen bouwen
En overzeefche fteen, in Griecken uytgehouwen.

IUDAS.

Is 't oock geoorlooft die van binnen te befien?

SIMEON.

O ja, en 't fal van u met grooten luft gefchiên,
Want Pharo ftelde daer uytnemende fchildryen,
Van 't puyck der meefteren; waer in op lange ryen
De vreemdelingen fien de brave daeden ftaen,
Die Sophompaneas de Rijcxvooghd heeft gedaen,
Op dat hy roem daer af geniete by fijn leven.

IUDAS.

Nu laet ons binnen gaen. Men fal u niet begeven,
Nu vrees niet, Benjamin, weeft vroed en wel te vreê:
Wy blijven dicht by u, niet veer van defe fteê.
En keeren daedlijck weer, foo ras wy, defe faecken
Befchouwende, de deur des landvooghds hooren kraecken.

SIMEON.

Nu laet uw oogen eens gaen weyen in der haeft.

841 t' *Ongebonden:* d. i.: „al te weinig bindende, te weinig knellende, en daarom te zacht om als ftraf te kunnen dienen."

854 volgg. Niemand verwondere zich dat Simeon zulk een goede cicerone is, als hy zich in dit tooneel toont te wezen. Hy heeft zeker in zijne gyzeling gelegenheid gehad om den toeftand en de gefchiedenis des lands goed te beftuderen; offchoon het dan wel wat vreemd is, dat hy er niet de „*fnof*" van zoû gekregen hebben *wie* de landvoogd kon zijn.

IUDAS.

Wat wil het, dat die vrou, in 't aenficht foo verbaeft,
Van groote gramfchap blaeckt, en 't hayr gefleurt laet hangen,
En ruckt den jongeling met nat betraende wangen
Den mantel van het lijf, terwijl hy voor haer vlught?

SIMEON.

Een fchoone en heerfche vrou, die raeft met groot gerucht
Om haeren knyfchen knecht, die byflaep durf ontfeggen,
En weet van haren hals de fchuld op hem te leggen,
En fy bewimpelt 't een met 't ander fchellemftuck,
En foeckt geloof door 't kleed, dat fy de deughd verdruck.

IUDAS.

Ick fie een vangenis daer fon nocht maen in ftraelen.

SIMEON.

Hier in moft hy gevaen een anders fchuld betaelen.

IUDAS.

Wie offer wynen uyt drie troffen perffen magh,
En fchenckt'fe in 's konings kop, op fijn' geboortedagh?

SIMEON.

Dat is foo niet gebeurt, maer 't was een megevangen
Van Sophompaneas, die luft had en verlangen
Te weten defen droom, en uyt fijn propheey
Verftont, dat als de fon ten darden dage bly
En heerelijck verrees, op haer gewoonlijcke orden,
Hy weêr aen 's konings difch fon konings fchencker worden:
En d' uytkomft van de faeck die maeckt het voorfpel waer.
Dan och hoe luttel docht hy defe weldaed naer:
Want uyt fijn hechtenis in ftaet geftelt, als voren,
En maghtigh, rijck, gefien, verheerlijckt en verkoren,
Belofte, propheey, nocht vriendfchap overwoegh,
Tot dat de klaere fon haer roffen tweemael joegh
Door 's hemels baen, verciert met fes paer goude mercken,
En Pharo, doen de flaep hem flaeckte uyt fijne vlercken,
Van den Egyptfchen Raed der wijfen focht vol fchroom
Een', die hem dienen kon op fijnen duyftren droom.

IUDAS.

'k Sie in den kercker noch yet droefs om voor te fchricken,

870 *Heerfche:* even goed van vorm als *kindsch, diefsch, boersch,* enz. 't Woord is thands verkeerdelijk door *heerschzuchtig* verdrongen.

887-889 Hier is de lofe ablativus van 't oorfpronkelijke Latijn bewaard gebleven, waardoor de zin in 't N. D. niet recht los loopt. Lees dus hier: „want (toen de fchenker) uit zijn hechtenis in ftaat gefteld (was) als (te) voren, en machtig, rijk, gezien, verheerlijkt en verkoren (was, toen) woeg (by hem noch) belofte (noch) profecy (noch) vriendfchap over (of genoeg).

889 *Overwoegh: woeg, woog, weegde* zijn alle drie als imperf. van *wegen* by de beste fchrijvers in gebruik. Zie HUYDECOPER, *Pr.* I, 273.

891 *Verciert met fes paer goude mercken:* „de twaalf hemelteekenen." Deze nadere aanduiding van des hemels baan zou hier een overtollige ftoplap zijn, ware het niet, dat zy te kennen geeft, dat hier aan twee *jaren* moet gedacht worden, en niet aan twee *dagen*, gelijk anders uit vs. 890 even goed had kunnen worden verftaan.

't Sijn vogels ſcharp van beck, die uyt drie korven picken,
Vol koninklijck gerecht: hoe gulſigh ſchenden ſy
En ſlaen hunn' wreeden klaen in deſe leckerny.

SIMEON.

Dit was oock een geſicht, het welck ſijn' megevangen,
Die eer aen 's konings diſch de ſpijs pleegh aen te langen,
In ſijnen droom verſcheen, en aen een' baſt tot ſtraf
Gehangen, met ſijn lijf den vogelen eten gaf,
Doen 't bloſend morgenrood den darden dagh verweckte,
Gelijck de ſiender hem dit duydelijck ontdeckte.

IUDAS.

'k Sie ſeven koeyen gins verrijſen uyt den Nijl,
Die vet langs 't water logh gaen graſen voor een wijl,
Tot dat uyt vuyl moeraſch gelijck getal van koeyen,
Die dor en mager ſijn, by d' andere vette loeyen.
De magre ſlickt de vette in hare keel. Een veld
Draeght ſeven ayren rijp en vol, waervan elck helt
Geſwollen na den grond. Ick kan u daer oock wijſen
Noch ſeven dor van halm, die uyt der aerde rijſen,
En droogh ſijn, mits de ſon haer ſap heeft ingeſlickt
Door hitte, welcx vergif het rijpe ſaed verſtickt.
Wie ſiet op 't purpren bed dit al van veer geſchieden?

SIMEON.

Het is de koning ſelf, want God hem wil bedieden
Door ſeven ayren ſwaer van ſaed de ſeven jaer,
Die rijck ſijn van gewas; en door de ſevenayr,
Die dor gewaſſen is, ſoo veele onvruchtbre tyen.
Maer niemant kon, dien knoop ontknoopend, hem verblyen,
Als dees, die, uyt den nacht der vangenis geſlaeckt,
Van Pharo hierom werd de tweede in 't Rijck gemaeckt.

IUDAS.

Ick ken hem, die daer ſit op den yvoiren wagen,
En aen den ſijden rock en diamant, gedragen
Aen ſijne ſlincke hand die ſlickert menighvoud;
En aen ſijn halſcieraed, de keten rood van goud.
Al 't volleck knielt voor hem, en looft met ſang en ſnaeren,
En bid den wijſen aen. Maer wat ſijn dat voor ſchaeren
Van driederleyen ſtaet, die elck in orden ſtaen?
Het eerſte ſlagh heeft opgegorde kleedren aen,
Het tweede in 't harnas ſteeckt, bereyd en vroom ten ſtrijde,
Het darde ſlagh van top tot teen in witte ſijde.

901 *Baſt:* „ſtrop" touw van boombastvezels gedraaid
906 *Die vet langs 't water logh*: min gelukkig voor „die vet en log langs 't water."
918 *De ſevenayr* is, voor zoo ver de zeven airen uit hetzelfde zaad geſproten zijn en dus een geheel vormen, even wettig gevormd als *tweeling, drieblad, vierhoek, duizendpoot*, enz.

SIMEON.

Al 't volleck binnen 't Rijck ſijn zee en grooten vliet
Dat werd in drien gedeelt, doen hy 't den koning ried,
En in 't byſonder elck ſijn eyge werck gegeven.
Het allereerſte ſlagh is 't landvolck, dat ons leven
Met ſijnen arbeyd ſtut; waer van een deel het nat
Des witten ſtrooms, met een geſtadigh draeyend rad,
Om hooge maelt; een deel ('t luyd vreemd in verre landen)
Het deegh met voeten kneed, en 't klay met ſijne handen.
Het tweede ſlagh dat ſijn de krijghſlien, dien hy meê
De wapens handlen leert, in 't midden van den vreê.
Sy graven wal en graft, of leeren al bedropen
Van ſweet, begruyſt van ſtof in volle ruſting loopen:
Of leggen toe, om net te micken op het wit,
Te houwen op een hayr, of met een ſcharp gebit
Het ros te breydelen, en in den ring te rennen;
Of zeyſſenwagens wel en meeſterlijck te mennen;
Of ſteecken legers af, en houden die beſet,
Met wal en graft: dees draeght een ſpringſtock; die ſchiet net
Met boogh en pijl: de ſom met bijlen vechten leeren.
Ghy ſiet'er troepen ſich nu rechts nu ſlincx om keeren,
Nu ſluyten met een' ſwenck, nu oopnen hun geleên.
Het darde ſlagh is toegewijd de heyligheen,
En laſtvry word gevoed van 's konings treſorieren.
Dit wierroockt niet alleen, en offert koey en ſtieren,
Maer vorſcht oock na, op 't ſpoor van Sophompaneas,
Waerom de dwaelſtar deyſt: waerom aen 's hemels as
De ſonne langer mart, wanneer ſe ſtaet in 't teecken
Des Kreefts, en of de Beer blijft even veer geweecken
Van 't Noorder aſpunt, daer hy ſtadigh ommevaert:
Waerom een nieuwe ſtar ſich ſomtijds openbaert.
Oock ſoeckenſe uyt den aerd der dingen op te viſſchen
En 't weereldlijck gebouw al Gods geheymeniſſen.
Siet ghy die treecken oock in 't ſand geſchreven ſtaen:
Daer leggenſe over hoop, om op een hayr te raên,
Hoe groot de driehoeck ſij, waerin men kan beſluyten
Des werelds ommering: hoe veel de ring, die buyten
Den aerdboom ommeloopt, ſij grooter als de lijn,
Die door het aerdrijck gaet: wat braeve ſtucken ſijn
Van den Egyptenaer in oorelooghb bedreven,

933 *'t Rijck ſijn zee en grooten vliet:* met den gew. harafraet over de zee (deRoode zee) en den groo ten vliet (den Nijl) in 't „Rijck."

933-977. Een meer uitvoerige beſchrijving van al die byzonderheden is by Herodotus te vinden.

951 *De ſom:* d. i.: „het meestendeel, de rest," *la plupart.*

956 volgg. 't Geeft te kennen, dat de Egyptiſche Prieſter-kaste niet alleen als Geestelijkheid de Godsdienst bediende, maar tevens de vertegenwoordigſter was der Wetenſchap; dat beide by uitſluiting haar eigen terrein waren.

963,964 Lees tot recht verſtand *op te viſſchen* achter *Gods geheymeniſſen.*

En hoe geruſt men hier in tijd van vreê kon leven;
Al wat by wetten oyt, tot oirbaer van het land,
Geſtelt werd, en elcx naem, van al wie tulleband
Van Meſors tijden af te Memphis droegh, dat maelden
De prieſters af op ſteen, en hieuwen 't uyt op naelden,
Met ſtomme teeckenen, en niet met letterſpraeck.

IUDAS.

Wat wil dat tafereel toch ſeggen, om wat ſaeck
Of 't volck verbaeſt en doods voor 's vorſten hof komt dringen?

SIMEON.

Men handelt daer met ernſt van treffelijcke dingen.
Het eerſte jaer, doen d' oeghſt ſoo dor op 't veld bleef ſtaen,
Verwiſſelde elck uyt nood ſijn ſlaven voor het graen,
Het welck de koning, mits dees man ſijn' droom verklaerde,
In tijd van overvloed vaſt opley en vergaerde.
Na dat de hongers nood hen drong met grooter wee,
Verkochtenſe al het groote en oock het kleyne vee,
Daer na de weyden, flucx hun eyge vryheyd mede.
Soo eygende de vorſt gewilligh en ter bede
De landen langs den Nijl en ſijnen langen plas,
Behalven 't land het welck den prieſtren eyge was;
En al de menſchen (want de vorſt wiſt datſe ſtrecken
En ſijn de kracht des Rijcx) van d' ackren deê vertrecken,
Die hunne voorders lang beſaten, en verſond
Hen allen na den bou van eenen andren grond.

IUDAS.

Het blijckt dat hy wat weet, het ſij door 't openbaeren
Van God en ſijnen geeſt, of door ſijn wedervaeren:
Maer 'k vrees niet ſonder reên dat het ons hindren moght.
Ick wenſchte dat hy min in veelen was verſocht.

SIMEON.

De ruymt van achter aen de wijde galerye

991.992 De in parentheſis gevoegde verklaring ſluit niet met den hoofdzin. Men *verplaatſte* de lieden om de bewoners der onderſcheidene oorden van het Rijk meer als burgers van het ééne rijk als 't ware te amalgameren, ook om later geharrewar te voorkomen, als men uit gehechtheid zijn voorvoorvaderlijk erfland mocht terugwenſchen, van waar men nu intusſchen verre verwijderd en afgewend werd. Zoo te handelen was de beſtendige gewoonte der Oosterſche Veroveraars, om 't overwonnen land te beter te behouden. Zoo vervoerde de Perſer de bevolking uit de veroverde Griekſche ſteden. Zoo deed de Babyloniër met het Rijk van *Juda*, gelijk de Asſyriër vroeger met dat van *Iſraël* had gehandeld, waardoor de Samaritanen in die oorden kwamen en zich met het overblijfſel des ouden volks amalgameerden.

993 *Voorders*: „voorouders, voorzaten."

997.998 De zin van deze regels is by de eerſte lezing niet zeer duidelijk. De verklaring hangt af van de beteekenis, welke men hier aan 't woord *verfocht* moet hechten, en die, wanneer men vs. 995 en 996 raadpleegt, blijkbaar geen andere kan zijn, dan „beproefd." Juda is, en, gelijk hy zelf zegt, niet zonder reden, bevreesd dat de ſchrandere en doorziende Jozef ook van hunne vroegere verkeerde handelingen kennis draagt, en hy er hen voor zal laten boeten; waarom hy wenſcht, dat Jozef minder door tegenſpoed geleerd ware, minder ondervinding had opgedaan. Wil men echter *verfocht* verſtaan in den zin van „belemmerd, geökknpeerd," ik heb er vrede meê; in dat geval zoû Juda willen zeggen: „ik wenschte, dat hy het wat minder druk had; want nu zal hy den tijd niet hebben, om onze zaak goed te onderzoeken; en dat zoû ons tot hinder, tot ſchade, kunnen zijn."

En heeft niet dat u dient, maer ftreckt een prophecye
Van al wat Pharoos volck bejeegnen ſal, geſtelt
Door laſt van 't Groot Vernuft, dat veele dingen ſpelt.
De tijd ſal leeren 't geen nu duyſter valt om raemen.
Maer het benaeude kind verlangt na ons al tſaemen.

REY.

O Nijl, of 't ſij ghy lieſt alleen
Den naem van Siris hebt te dragen,
Of Aſtapus, gelijck voorheen
U d' ouders hieten in hun dagen;
Wiens wuſte vliet geſprongen koomt
Uyt onbekende en duyſtre bronne,
En diep door 't aerdrijck heenen ſtroomt,
Daer 't wild en woeſt is ſonder ſonne;

En dan tot dienſt der menſchen weêr
Te voorſchijn komt, en 't hooſd opſteecken,
En tweemael van de rotſen neêr
Geſtort, ſijn ſchuymend water breecken,
En bruyſt en ſpliſt ſijn nat in twee,
En leckt Egyptens kant en gronden,
Tot dat hy ſtreeſt en ſchiet in zee
Door ſeven opgeſparde monden;

Wat ſal ick ſlechte onnooſle maeghd
Toch ſeggen van verborge ſaecken,
Daer ons geleerden om gevraeght,
Krackeel en ydle woorden maecken;
Gelijck wy dickmael hoorden, dat
Aen 's vorſten diſch ſy reden gaven.
Hoe komt het, dat uw weygrigh nat
(Gewoon Egypten ſoo te laeven,

Dat het den regen derven moght)
Niet hooger waſt als vier paer ellen.
Hoewel het Hondſgeſtarnt om vocht
U ſmeeckt, en menighmael komt quellen?
Geſchied het mits het ſonnelicht,
Gevoeght met andre ſtarren t' ſaemen,
Een' grooter brand en hitte ſticht,
En mijn geboorteland het aêmen

Verhindert, door verſmachten dorſt:
Soo dat door droogħte ganſch geen regen
En laeſt der beecken ſchorre borſt?

1002 *'t Groot Vernuft:* Jozef zelf.

1003 *Om raemen:* deze uitlating van *te*, zeer gewoon in de vroegere werken van Vondel, treffen wy nu al minder aan.

1004 *Het benaeude kind:* Benjamin, namelijk, die onder toezicht van de wacht was achtergebleven.

1008 *d'Ouders:* in den zin van „'t voorgeſlacht," gelijk wy nog „de vaadren" zeggen. Maar in den mond der Moorinnen, wier *ouders* niet in Egypte woonden, is de uitdrukking min gepast. Daarby vormen *voorheen*, *d' ouders* en *in hun dagen* een ongelukkige tautologie.

1036 *Geboorteland*, der Moorinne, namelijk, Nubiën, waaruit de Nijl in Egypte kwam.

Of ſtrijd Saturnus traegheyd tegen
Mercuurs geſwindheyd, die u vaert
Moet geven? of en heeft de Weſte,
Dat nu ſiechs enckle koude baert,
Geen lentewinden meer ten beſte,

Om uwen ſtroom te ſtuyten van
Den zeekant, en u ſoo te parſſen,
Dat over d' oevers heen, ghy dan
De dorſtige ackers ſoud ververſchen?
Of is uw ſpringaêr toegeſtopt,
En weygert ſy, gelijckſe plaghte,
Uw kil, daer nu geen vocht in dropt,
Te drencken, dat het ſand verſmachte?

Dewijl de vader Oceaen,
Die om den aerdboom loopt, verhindert
De zeen, die tegens Atlas ſlaen,
En haer in hare vaert vermindert:
Soo datſe heymelijcke niet
Door d' aerde heenen kunnen kruypen
By een, op dat uw groote vliet
Het nat der beecken koom te ſuypen.

O neuſwijs volck, 't en ſij 't my miſt,
Ghy onderſoeckt vergeefſche dingen.
De ſchepper, die de watren wiſt
Met ſtrand en oever te bedwingen,
Schiep oock den Nijl, aen ſekre wet
Verknocht, die hy om 's volleex booſheyd
Verandert, dat het omgeſet,
Eens ophou van ſijn goddeloosheyd.

VIERDE BEDRIJF.

IOSEPH. IUDAS. BENJAMIN.

IOSEPH.
Ontbind den jongen, dat hy ſpreeck met vryer harten:
En ghy, mijn wacht, vertreckt, oock ghy, geſlacht van Swarten,
'k Heb wat met den Hebreen te ſpreecken. Seghme toch,
De man, daer ghy van ſpraeckt, uw vader, leeft die noch?
IUDAS.
Hy leefde noch, doen ick trock na d'Egyptenaeren.
IOSEPH.
Hoe oud is hy?
IUDAS.
Ontrent de honderd dartigh jaeren.
IOSEPH.
Is hy ſoo oud, en noch geſond en wel geſtelt?
IUDAS.
't Is enckel hartewee en droefheyd dat hem quelt.
IOSEPH.
Bedroeft hem dan, dat hy dit kind ſoo lang moet derven?
IUDAS.
Noch is 'er yet, dat hem van quelling ſal doen ſterven.
IOSEPH.
Mijn vader is oock oud, magh 't ſijn, ſegh op, wat is 't?
IUDAS.
Ick ſey 't u, hy betreurt ſijn' ſoon dus lang vermiſt.
IOSEPH.
Door welcke rampen heeft uw vader hem verloren?
IUDAS.
Dat 's Gode alleen bekend, die 't al kan ſien en hooren.
IOSEPH.
Ghy neemt tot tuyge dien, die al 't verborgen weet.
IUDAS.
Noyt broght ons eenigh menſch van hem het recht beſcheed.
IOSEPH.
De tijd ontdeckt ſomtijds veel onbekende ſaecken.
IUDAS.
Och quam eens aen den dagh het geen daer wy na haecken.
IOSEPH.
Ghy wenſcht miſſchien hem weer in 's ouden vaders ſchoot?

IUDAS.

'k En toeſde niet, moght ick dat koopen met mijn dood.

IOSEPH.

Of hem ſijn vader dan ſoo hartelijck beſinde?

IUDAS.

Soo ſeer, dat vader noyt ſijn' ſoon alſoo beminde.

IOSEPH.

Was 't daerom, dat hy vroom niet nijdigh was nocht ſtraf?

IUDAS

Oock om ſijn' goeden aerd, die groote hope gaf.

IOSEPH.

Wat dunckt u van dit land, en Pharoos groote Rijcken?

IUDAS.

't En hoeft voor Syrien in 't minſte niet te wijcken.

IOSEPH.

Behaeght de heerſchappy en ſlagh van dien u niet?

IUDAS.

Te wonder, allermeeſt nu ghy 'er hebt gebied.

IOSEPH.

Soud ghy wel wenſchen hier te woonen met u allen?

IUDAS.

Van harten, om niet weer in hongers nood te vallen.

IOSEPH.

Wat jaeght u dan na huys?

IUDAS.

                                        Ons vader, d' oude man,
Dien daer gelaeten, men geenſins verlaten kan.

IOSEPH.

Of yemant d' oude man wel herwaert ſou beleſen?

IUDAS.

Dat ſtaet alleen aen hem, ick moet gehoorſaem weſen.

IOSEPH.

Miſſchien trock hem wel hier de ſoon dien hy bemint?

IUDAS.

Want dees was oock altijd ſijn lief en waerde kind.

IOSEPH.

Hoe hiet de vader hem? of magh men dat niet weten?

IUDAS.

Men plagh na vaders wil hem Benjamin te heeten.

IOSEPH.

Die brave naem beduyd de kracht der rechte hand.

IUDAS.

Wel kuntghe meê Hebreeus?

IOSEPH.

                                        'k Was eertijds in uw land.

IUDAS.

Wat deê, met oorlof, u dus verre herwaert komen?

IOSEPH.

Een ondier, tegens my met afgunſt ingenomen.

IUDAS.

Men weet tot onſent oock te ſpreecken van die peſt.

IOSEPH.

Verkooptmen vrye liên al meê in dat geweſt?

IUDAS.

Gewoonte en wetten ſcharp die vuyligheyd verbieden.

IOSEPH.

Wat ſietmen tegens Recht en wetten niet geſchieden?

IUDAS.

Wat hier niet word geſtraft, dat ſtraft de hoogſte troon.

IOSEPH.

Nu ſegh ons toch, hoe hiet die lang vermiſte ſoon?

IUDAS.

Och, Ioſeph was ſijn naem.

IOSEPH.

En wat is dat te ſeggen
Op uw Hebreeuſche ſpraeck, indien men 't uyt ſou leggen?

IUDAS.

Geluck en aenwas van den huyſe in 't algemeen.

IOSEPH.

De ſaeck quam met den naem wel ſomtijds overeen.

IUDAS.

Maer d' uytkomſt leert, hy heeft dien naem vergeefs gedragen.

IOSEPH.

Gods maght is niet verkort, dus wilt niet licht vertſaegen.

IUDAS.

Gaef God ons onverwacht een uytkomſt in 't verdriet.

IOSEPH.

Hy gaf 't en geeft het u. Siet hier, mijn broeders, ſiet,
Ick ben die Ioſeph ſelf: d'Egyptenaeren noemen
My anders. Siet hoe God, wiens goedheyd ick magh roemen,
Mijn lot verbetert heeft. Nu denckt om Dothan niet,
Om moordkuyl Arabier nocht wat 'er is geſchied.
Mijn droomen blijcken waer, in deſen ſtaet en eere:
Dat 's my genoegh; dat 's al wat ick van u begeere.

IUDAS.

O edelmoedigh vooghd des Rijcks, want ick my ſchaem
Dat ick u broeder noem, nadien ons daed den naem
Verlochent, en wy niet als broeders u ontmoetten;
Wy knielen weêr vol druck ootmoedigh voor uw voeten.
Doch niet op dat ghy ons voor hongers nood beſcharmt,

1133 *Ontmoetten*: „behandelden."

Maer u bedwingt, ons fchuld vergeeft, en u ontfarmt:
Dat wil, belieft het u, het vaderlijcke harte,
't Welck afgepijnight is door lang gelede fmarte:
Of hebt ghy 't liefft, hy vergt u dit met fijn gebeén.

IOSEPH.

Laet varen uwe forg, nocht bid nu niet om 't geen
Ghy al verkregen hebt; en is 'er yet misdreven,
Het is een kleyne faeck die mifdaed te vergeven.
'k Bemin mijn broeders als een broeder, nu ick vind
Dat ghy foo ongeveynft oock Benjamin bemint,
Het welck ick lang verfocht door foo veel omnewegen:
't Verdriete u niet, nadien dees uytkomft rijck van fegen
Dit dubbel waerdigh is, en ick met danck erken,
Dat ick door u de naefte aen Pharoos fcepter ben.
God die het al beftiert, en forgt voor alle faecken,
Wiens nimmer fluymrend oogh niet moede word van waecken,
En buyten ons beleyd, 't geen hy geraden vond,
Tot uw en vaders heyl my hier voorhenen fond.
't Is nu het tweede jaer dat honger plaeght dees paelen,
Daer 't omgelegen volck fijn fpijs moet komen haelen.
Vijf jaeren wacht men noch, vol druck en hongers nood.
Gaet heen, brengt vader dan, die jammert om mijn dood,
Dees onverwachte maer; dat ick, dien hy verloren
Dus lang gereeckent heeft, alleen niet als herboren
Noch leve, maer oock, hoogh verheven en vermaerd,
Soo groot een' fchat befitte, en ghy my even waerd,
Oock deel hebt aen mijn maght, en fijt mijn ftaetgenooten.
Laet hem, den rechten ftam waer uyt ick ben gefproten,
Oock weten, wat geluck hy nu door my al wint:
Dat vader herwaert koom, en fie met vreughd fijn kind,
Waer na fijn harte treckt. Ick fal fijn rundren leyden
In 't allervetfte land, en in d' Egyptfe weyden
Doen groeyen Ifaecx vee. Mijn waerde broeders, ach!
'k Omhels met luft en vreughd u, dien ick noyt en fagh
In heele twintigh jaer: 't en kan my niet vervelen,
O broeder Benjamin! uw goudgeel hayr te ftreelen;
Te hangen om uw' hals met bey mijn armen vaft;
Te fchreyen, dat mijn vreughd my in mijn traenen wafcht;
Mijn hart befwijckt van vreughd, ick kan niet langer fpreecken.

BENJAMIN.

O broeder, wellekom, dien ick mijn' broeder reecken
Van vollen bedde, en dien ick onvermoedlijck vind.
O overgroote man, befcharm my arrem kind:
Beftier uw' vollen broêr, gelijck defe onderdanen;
En 'k bid u, laet my toe, dat ick dees teere tranen,

1145 *Verfocht:* hier voor „onderzocht."

Een ongeveynst bewijs van waere liefde en trou,
Magh storten over u, dien ick omarremt hou.

IOSEPH.

O noyt verwachte dagh, hoe doetghe my verblyen!

BENJAMIN.

Nu routme niet, dat ick betight een poos most lyen,
En tot mijn ontschuld werd geboeyt, en in dit land
Van Sichem werd vervoert, soo verre van der hand.

IOSEPH.

Om weten, hoe mijn broêrs sich neffens u al hielen
Gebruyckte ick soo veel list. My rout dat ick hun sielen
En trou niet proeven kon als met uw vrees en scha.

BENJAMIN.

Het is een groote saeck; dat ghy hen al daer na
Soo suyver vond: 'k getroost my gaerne dese smarte.

IOSEPH.

Wat was my 't leven soet, doen ick hun deeghlijck harte
En hun godvruchtigheyd en hun getrouheyd sagh!
Ick moet bekennen, dat die aengenaeme dagh,
Doen ick den kercker liet, waer in men my verdoemde;
Doen Pharo en al 't volck my sijnen vader noemde,
My noyt soo aengenaem nocht lief en is geweest.

BENJAMIN.

Als ick uw heyl aenschou verheugh ick in mijn' geest.

IOSEPH.

Mijn broeder, al het mijn dat is voor u ten beste.

BENJAMIN.

Hoe bly waer d' oude man, sagh hy dit voor sijn leste!

IOSEPH.

Hy sal, hy sal eer lang en sonder beyden meê
Ons vreughd deelachtigh sijn, en komen hier ter steê.
Ghy sult hem haelen gaen, en afgevaerdight worden,
Met sulck een' braven staet en sulck een statige orden,
Gelijck gesanten en gebroedren wijd besaemt
Van eenen grooten Vorst en Rijcxvooghd wel betaemt:
Ons sal noch tijds genoegh en leven overschieten
Om lange dese vreughd te saemen te genieten.
Nu is mijn tijd voorby, dat ick den koning vroed
Sou maecken al het geen hy noodigh weten moet;
En wat' er desen dagh op nieu is voorgevallen.
Mijn lijfwacht, komt en volgt my daedlijck met u allen.

1185 *Om weten:* zie vs. 1003.
1196 *Verheugh ick* voor „ben ik verheugd, verheug ik my."
1199 *Hy sal, hy sal:* deze herhaling, die hier overtollig zou kunnen schijnen, is daar en tegen in den mond van den verblijden Jozef zeer natuurlijk. Het stotteren en herhalen pleegt veelal plaats te hebben by lieden, die door groote aandoeningen, van welken aart ook, geschokt zijn.

IUDAS. RUBEN. BENJAMIN.

IUDAS.

Al is het ſoo dat my de goedertierendheyd
Mijns broeders (die al 't geen wat hy heeft toegeſeyd
Godvruchtigh houd) ontſlaet van 't allerminſt te vreeſen;
Noch ſchrick ick ſoo verbaeſt voor 't opſicht en het weſen
Van ſijn onnoſelheyd, miſhandelt door dien ſmaed,
Door d' overtuyging oock der gruwelijcke daed,
My noch te wel bewuſt, dat na ſoo luttel woorden
Naeu uytgeſtamelt, ghy my in een wijl noyt hoorden
Geluyd ſlaen. Benjamin! nu bidden wy, nadien
Ghy allermeeſt by hem gewilt ſijt en geſien,
Om dat een moeder u heeft onder 't hart gedragen,
En uw onnoſelheyd en deughden hem behagen;
Bevredigh en verſoen hem met ſijn broêrs: hy ſal
Al wat wy oyt miſdeên, uyt gunſt u te geval,
Van harten lichtelijck vergeten en vergeven.

RUBEN.

Hy ſpreeckt uyt aller mond. Indien wy oyt ons leven
U deden eenigh goed, vergeld dat nu ghy meught:
Dat ſtaet u licht, en 't ſal ons doen een groote deughd.
Verricht dat, ons ten dienſt, het ſal tot alle tijden,
Soo dickwijls ghy 't herdenckt, uw hart en ſiel verblijden.
De vader moet geſond daer voor u weder ſien.

BENJAMIN.

My dunckt 't is noodeloos: nochtans ſoo wil ick biên
Mijn broederen de hand, op dat ick hen behoude.
De vader ſey my dit, doen ick vertrecken ſonde:
Mijn ſoon draegh niemant haet: bemin uw eyge bloed:
Verplicht op 't allerhooghſt door weldoen hun gemoed,
Door weldoen niet alleen, maer mede door verdragen.
Soo droegh ſich Abraham by Loth in ſijne dagen;
Om wien hy ging 't gevaer van eenen ſlagh beſtaen,
Op dat de neef, die nu alreede was gevaen,
Uit 's vyands wreeden klaeu verloſt werd, en 't geluckte,
Doen hy den verſchen roof vier koningen ontruckte:
En om den landſcheys twiſt te mijden, ſoo begaf
Hy 't Ooſten, en vertrock in 't Weſten van hem af.
Soo droegh ſich Iſack oock by Iſmaël uyt minne;

1218 *Noyt* ſtaat hier niet in den zin van „nimmer," maar in dien van „in 't geheel niet," gelijk het mede aldus voorkomt in 't voorgaande tooneel, vs 1168 en 1195.

1228 *'t Sal ons doen een groote deughd* voor „'t zal ons zeer voordeelig, 't zal zeer goed voor ons zijn." *Deugd* ſtaat hier in zijn echte en oorſpronkelijke beteekenis; en zoo zeggen wy nog: „dat *deugt* my niet" voor „dat is my nadeelig." *Dat doet my deugd* is een by onze oude ſchrijvers zeer gebruikelijke uitdrukking.

1231 Een Joodſche wensch, in Joodſchen vorm uitgedrukt.

1243 *Den landſcheys twiſt* voor „den twist over de landſcheiding." Zie *Geneſis*. XIII.

Die, fchoon dees was de foon van Agar de flavinne,
Hem nochtans laftigh viel: en dat ick nu oock roer
Van my, doen Efau meê, mijn wreede en forffe broêr,
My dreyghde met der dood, foo fworf ick met befwaren,
Als balling buytens lands, geheele twintigh jaren,
Op dat fijn grimmigheyd moght flijten meer en meer:
En keerende na huys, foo fette ick hem ter neêr,
Met fmeecken en gebeên, en veelerley gefchencken.
'k Wil niet alleen altijd aen vaders les gedencken,
Maer die getrouwlijck oock beleven als 't behoort.

IUDAS.

Gewiflijck Rachel braght gewenfchte kinders voort.

REY.

Ick heb een blyde Maer gehoort,
Hoe dat ons landvooghd rechtevoort
Sijn ellef broêrs gevonden heeft.
d' Aertfprieflers dochter, in wie leeft
De roem van 't priefterlijck geflacht,
Verblijd fich, dat haer man geacht
En edel is van bloed en ftam,
Ja die van ouds fijn' oirfprong nam,
Daer de klayfpoelenden Euphraet
En Tigris ftroom (die fneller gaet
Als pijl of fchicht) tot tweemael met
Malkandren vredigh gaen te wed.
God nam de klay van 't felve land,
En bootfte met een wackre hand
Die na fijn eygen everbeeld:
En maeckte hem, die d' andren teelt,
In wien de lange reeckening
Van 't menfchlijck faed ten ende ging.
God tot fijn opperfte oogemerck
Befloot aldus 't fefdaeghfche werck,
En ftaeckte doen fijn' arrebeyd.
Hy blies een geeft vol majefteyt
In hem, en fchiep hem, dat hy 't oogh
Ten hemel fla, en 't hoofd om hoogh:
En korts daer na, op dat de neef
Veel eeuwen na den grootvaer bleef,
Nam hy een ribbe uyt fijne fy:
Waer uyt een fchepfel fchoon en bly,
Een fchoone vrou te voorfchijn quam.
Soo haeft hy fijne ga vernam,

1247,1248 *Dat ick nu oock roer Van my:* „om nu ook van myzelven te fpreken."
1258 *Rechtevoort:* zie HOOFTS *Warenar*, uitg. van DE VRIES, blz. 19. vs. 35.
Ik zal gaen beftellen nu rechtevoort.
en LANGENDIJKS *Cartouche*, II Bedr. 1e toon.
O lieve Sint Niklaas! ik ben benodigt rechtevoort,
Niet om peperneuten, appelen, of vijgen, enz.
't Woord beteekent: „dadelijk, zoo aanftonds, op ftag," en in den laatften zin komt het hier voor.
1265 *De klayfpoelenden Euphraet:* de *n* is hier welluidendheidshalve ingevoegd.

En opſchoot uyt die ſoete ruſt,
Sagh hy haer aen met grooten luſt,
En voelde ſtraex ſijn hart en nier
Ontſteecken van het minnevyer.
Soo nam het huwlijck ſijn begin;
Wiens band en goddelijcke min
Alle andre banden, in waerdy
En heyligheyd, gaet veer voorby.
Dus werden kinderen gebaert,
Den vader altijd lief en waerd,
En ſuygelingen aen de borſt
Der moeder, dieſe queeckt en torſt.
De naeſte na dien hartetoght
Is liefd' van broederen, verknocht
Als telgen uyt de ſelve ſaên;
Die met malkandren ſpelen gaen,
Gelijck het paerd by ſijn geſpeel,
Of oſſen onder een gareel.
Och of de Phenix, daer gewis
Maer een af in de weereld is,
Op ſijne vleugels, die ſoo eel
En geurigh riecken na kanneel,
My voerde door de heldre locht,
En in het land der Mooren broght,
By mijnen broedren; daer men van
De hitte naulijcx duuren kan.

Maer ſiet, hoe Pharo daer uyt ſijn paleys komt ſtrijcken,
Met tortſen, die de ſon in klaerheyd niet en wijcken.

1311,1312 *Daer men van De hitte naulijcx duuren kan*: t. w. niet bepaaldelijk by de *broederen* der Mooren, maar *in het land der Mooren*.

VIJFDE BEDRIJF.

PHARAO. IOSEPH. IUDAS. REY.

PHARAO.

Na dat ick u geluck gewenſcht heb, koom ick meê
Begroeten uw gemael, die haer geſlacht alree
Door ſulcke ſwagers ſiet in naem en glans vermeeren.
Men kan uw deugden niet met dancks genoegh vereeren.
'k Beſit in vreê dit Rijck, dat door u veyligh is.
Egypten weet u danck voor ſijn behoudenis,
En ick voor mijne ruſt. Ghy ſijt mijn vaſt betrouwen,
En d' eenige oirſaeck, dat men d' ackers hoopt te bouwen,
Die anders ſouden woeſt en ledigh ſtaen: dies wy
U eeren willen, met die eer en lof, dat ghy,
Na d' Aſiaenſche wyſe, om uwe brave daden,
Geſet word in den Stier, in 't veld dat overladen
Van ſchoone ſtarren ſtaet; op dat men aen uw deughd
En groote weldaed denck: gelijckſe noch met vreughd
Aen Meſors vader zelf den ouden Hammon dincken,
Soo dickmael ſy by 't Rams geſtarrent hem ſien blincken.

IOSEPH.

Grootmogende Monarch, 'k heb van uw majeſteyt
Genoten ſoo veel goeds, en gunſt en waerdigheyd,
Dat ick uw gaven wil veel liever ſien beſnoeyen,
Dan dat die in getal vermeerderen en groeyen:
Nochtans word hartelijck dees bede aen u verſocht,
Dat vader, met mijn' broêrs, oock herwaert komen moght
Uit Syriën: ſy hoên het vee, om van te leven.
Omtrent de ſtad, wiens naem de ſon haer heeft gegeven,
Daer leyd een grafrijck land, dat op ſijn weyden roemt,
En Goſen word geheel Egypten door genoemt.
Dit land werd noyt gebruyckt van uwen onderſaeten,
Om dat ſe onluſtigh ſijn tot vee, en 't weyden haeten.
Indien men ons geſlacht die lege beemden gun,
'k Blijf borge, dat het den Egyptenaer en hun
Tot voordeel ſtrecken ſal. Het geen wy u vertoogen,
Dat bidden ſyliên meê, ter aerde neergebogen.

1323-1330 Faro wil namelijk van Jozef een ſterrebeeld maken; een eer, welke Jozef wel kan misſen en waarvoor hy in de volgende regels beleefdelijk bedankt.

1329 *Dincken* met den gewonen klankwisſel voor „denken," gelijk *ſchincken*, *wincken* enz.

1338 *De ſtad, wiens naem de ſon haer heeft gegeven*: „Heliopolis."

1341 *Van uwen onderſaeten*: wederom een ingeſchoven *n*, evenals vs. 1263.

IUDAS.

Dat God den koning van Egypten lange fpaer!

PHARAO.

Staet op, het grafrijck land dat fchenck ick u, om daer
Te faemen neer te flaen. De wagens, om te gader
Te voeren 't huyfgefin en uwen ouden vader,
En fpijfe, dieghe tot de reys hoeft voor een wijl,
En 't edelft dat 'er waft aen onfen grooten Nijl,
Die fijn den ouden man gefchoncken na uw wenfchen.

IOSEPH.

Vergunne dan oock dit, dat defe vrye menfchen
(Die ghy hier voor u fiet, en fich gewillighlijck
Begeven onder u) toch nimmermeer in 't Rijck
Gedwongen werden, om van hun godfdienftigheden,
Geërft van hand tot hand, nocht van hun wet en feden,
En overoud gebruyck te wijcken eenen voet:
En als 't hun elders luft te trecken, 't fij het doet
De fwarigheyd, die hen in 't eynde moght beloopen;
Of dat fy elderwaert op yet wat beters hopen;
Dat niemant hen belet te volgen hunne fucht.
Soo waerlijck hebb' dit land altijd gefonde lucht:
Soo waerlijck hou de Nijl fijn peyl in 't overvloeyen:
En dat dit Rijck in tal van kindren aen magh groeyen,
En nimmermeer fijn' ftaf ontwringe uw oud geflacht.

PHARAO.

Ick fweere by dien God, die 't al heeft in fijn maght,
En alle ding beftiert, en fet daer voor te pande
Mijn hoofd en erfgenaem, dat binnen defen lande
't Hebreeufche volck altijd fal blijven by fijn wet,
En trecken waer 't fich luft in vrede en onverlet.
Indien mijn nafaet koom dien hoogen eed t' ontwyen,
Soo moet de Nijl, in bloed verkeert, na fee toe tyen
Met ongeftuymigheyd; en aerde en water meê
Van wormen grimmelen; en peft 't vergiftight vee
Vernielen; kruyd en gras verdorren, 't faed verfengen,
De kaele boomen loof nocht vrucht te voorfchijn brengen;
De menfchen met gefwel en fweeren fijn bevleckt;
Met helfche duyfternis het aerdrijck overdeckt;
De nachten fonder dagh vervolgen op malkanderen;
De huyfen kinderloos hun vreughd in rou veranderen:
Is dat noch niet genoegh, dat dan de foute fprinck

1349 *Te faemen neer te flaen*: te weten: „uw tenten."
1362 *Elderwaert* voor „elders."
1373-1384 De zoogenaamde „plagen van Egypten" en 't verdrinken van een lateren Farao met zijn heir in de Roode Zee, tijdens den uittogt der Israelieten onder Mozes en Aaron, worden hier voorgefteld als door den vroegeren Farao ingeroepen als ftraffen op 't fchenden van zijn eed, tot welks naleving zijn opvolgers mede solidair verbonden waren.
1383 *De foute fprinck*: „de zee, de fpringzee."

Geen ftranden kenne, en al mijn volck te hoop verdrinck.

IOSEPH.

O rijck Egypten, 't fal u tot veel winft gedyen,
Dat ghy 't Hebreenfche volck, in dees benaeude tyen,
In uwen fchoot ontfangt: want alfoo lang ghy tracht
Te koefteren dit vroom godvruchtige geflacht,
En uytverkoren volck, fult ghy in glori bloeyen,
En boven uwen wenfch u alles toe fal vloeyen,
Natuur u ftaen ten dienft. De tijd fal komen, dat
De koningen des Nijls, foo rijck van naem als fchat,
Sich fullen in verbond met ons geflacht begeven,
En een Egyptfe vrou, op Ifrels troon geheven,
Sal baeren eenen foon, die Ifraël regeer;
Daer tegens fullen dan in Pharoos Rijcken weêr
Verplaetfelingen uyt Hebreeufchen ftamme komen
Bewoonen nieuwe fteên. Wanneer tot trooft der vromen,
De vader van den vrede en van Godvruchtigheyd,
En 's weerelds heyland, lang verkondight en voorfeyd,
Uit 's hemels fchoot gedaelt, op aerde komt verfchijnen,
Sal hy, na fijne vlught, door wonden en woeftijnen,
Hier in fijn ballingfchap huyfvefting foecken gaen.
Hy fal Egyptenaers en mijn Hebreen doen ftaen
Op eenerhande wet; den Godefdienft vermengen,
En leerenfe op een wijs Gode eer en offer brengen.

REY.

Laet ons dat groot geluck toch meê deelachtigh fijn.
Een heyligh hemelfch vyer, hetwelck den fonnefchijn
In klaerheyd overtreft, beftrael de Zuyder landen,
En doe der Mooren hart tot God in yver branden.

1384 *Te hoop:* 't zelfde als „te famen, op een hoop."

1394 *Een Egypfe vrou:* de echtgenoote van Salomo, wier huwelijk door Vondel naar Bartas bezongen werd. Zie D. I blz. 339.

1397 *Verplaetfelingen* „landverhuizers." Vele Israëlieten hebben zich later weder in Egypte gevestigd. Te dezer behoeve werd de Griekfche vertaling van 't O. T., bekend onder den naam van die „der zeventigen," vervaardigd.

1398 *Wanneer enz.* Profetie van de vlucht van 't kind Jezus naar Egypte voor de vervolging van Herodes; en dat (vs. 1404) later èn Hebreën èn Egyptenaars onder de ééne Godsdienftbanier van 't Christendom nevens elkander zouden ftaan.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

SOPHOMPANEAS.

De behandeling van het drama op zich zelf te analyzeeren, behoort minder tot de taak, welke ik my heb voorgefteld. Niet den arbeid van de Groot, dien van Vondel ben ik geroepen uit het oogpunt der kritiek te befchouwen. Een woord echter ter rechtvaardiging van onzen dichter — voor zoo verre hy in iemands oog rechtvaardiging behoeven mocht — dat hy dit treurfpel of liever dit blijeindend fpel de eere der vertaling waardig keurde, zal hier niet ongepast fchijnen. Hetgeen het eigenlijke ftuk uitmaakt, is niet anders dan het verhaal van de vergiffenis, door Jozef aan zijn broeders gefchonken, welk verhaal hier gedialogeerd en van weinig meer uitgebreidheid is dan wy het in den Bybel lezen. Te recht intusfchen had De Groot begrepen, dat dit onderwerp op zich zelf ongenoegzaam was om meer dan een tooneel of vijf te vullen, en geen vijf bedrijven, ten zij men, ter aanvulling van het ontbrekende, — gelijk dit gefchied is in de bekende opera, in het treurfpel. „Omasis of Jozef in Egypte," en in andere ftukken over dit onderwerp, — de hoofdgefchiedenis doorvlechte met verzierde epizoden, die daarmede al of niet in verband ftaan, of wel aan het Bybelverhaal geweld aandoe en b. v. Jakob voorftellende als met zijn zonen naar Egypte getrokken en aan 't Hof aanwezig of in de nabyheid verwachtende wat verder gebeuren zal. De Groot heeft begrepen, eenvoudig de gefchiedenis te moeten laten gelijk zy was, doch, behalve een hoofd, dat tot inleiding dient, en een ftaart, die de ftrekking heeft om de tevredenheid des lezers of toehoorders over het wel afloopen van de zaak te verhoogen en hem omtrent de toekomst gerust te ftellen, heeft hy een paar tusfchen-tooneelen in het ftuk gebracht, in het eene waarvan een befchrijving gegeven wordt van de beeldengalery of liever het fchilderyenkabinet des eerften ministers van Faro, en het andere het verhaal inhoudt van een opftand des landvolks, door gebrek aan levensmiddelen veroorzaakt. Beide die tooneelen, offchoon zy in den famenhang volkomen konden gemist worden, hebben hun eigenaardige verdienften. De famenfpraak tusfchen Simeon en Ruben, waarin de eerfte met den tweede de galery doorwandelt en hem de verklaring geeft van het daar aanwezige, is vernuftig gevonden en bevat een fchets zoo wel van de zeden en van het leven der Egyptenaren als van de lotgevallen van Abrahams nakomelingen, die hier niet kwalijk is te pas gebracht, en ik geloof, dat, werd immer het ftuk opgevoerd, en hetgeen door Simeon uitgeleid wordt, werkelijk in fchildery voorgefteld, dit tooneel een hoogst gelukkige uitwerking zoû kunnen doen.

Wat het verhaal van den Bode betreft, dit heeft bloot een letterkundige verdienfte als een by uitnemendheid fchoon dichtftuk, en in de eeuw van De Groot en Vondel, toen een dramatisch werk, om aanfpraak te kunnen maken op den lof van aan de eifchen der kunst te voldoen, ten minften een verhaal van eenige uitgebreidheid moest bevatten, kon het hier bygebrachte niet anders dan ftrekken om de waarde van het geheel te verhoogen; ja, ik ben overtuigd, dat, behalve den naam des fchrijvers, en de fikfche wijze, waarop de onderfcheidene karakters geteekend zijn, het dit verhaal van den Bode is, waardoor zich Vondel het meest opgewekt heeft gevoeld om zijn krachten aan een vertolking te beproeven. In zijn arbeid is hy over 't geheel allergelukkigst geflaagd: vele brokken, inzonderheid de geheele rol van Judas, is treffend geverfifiëerd, en op enkele zwakke vaerzen na, waarop in de aanteekeningen aan den voet der bladzijden gewezen is, geloof ik, dat men niet anders dan lof kan toezwaaien aan de wijze, waarop hy zich van zijn taak heeft gekweten. Niet de minfte verdienfte van het ftuk in mijne oogen is deze, dat het waarfchijnlijk aanleiding gegeven heeft tot de geboorte van „Jozef in Dothan," een van 's dichters meesterftukken.

Het beſtand, in dit jaar tusſchen Zweden en Polen geſloten, gaf aan Vondel ſtof tot het navolgende gedicht.

BESTAND
TUSSCHEN
POLEN EN SWEDEN.

AEN DANTSICK.

CHOONE Star van 't vruchtbre Pruyſſen,
Koningin van 't Noords geweſt,
Die de ſevenſtarre leſt
Draeyde op uwen duym, en 't ruyſſchen
Durft verbieden aen d'Ooſtzee,
Als het ſtorremt op uw ree:

Parrel aen de kroon van Polen,
Die ghy eert in ſoet en ſuur:
Bijkorf, groote korenſchuur,
Wie de nooddruft is bevolen
Van ſoo menigh land en Rijck:
Veler menſchen burg en wijck:

Brand nu van uw trotſe veſten
Los al 't ſwangere metael
Dat het als een blixemſtrael
Schittre van het Ooſt in 't Weſten;
Datmen 't, als een donder, hoort
Baldren buldren Zuyd en Noord:

Want de Goddelijcke Vrede
't Swaerd des Gottiſchen ſoldaets,
En de ſabel des Sarmaets
Weder ſegelt in de ſcheede,
Willigh ſonder ſchrick of dwang,
Vijfmael vijf en een jaer lang.

1 *Schoone ſtar:* namel. Dantzig.
2 *Koningin van 't Noords geweſt:* Dantzig is de hoofdſtad van 't gewest van denzelfden naam.
3 *De ſevenſtarre:* de zeven Keurvorſten., tegen wie Dantzig, in 1632 tot Rijksſtad verheven, hare ſtem deed gelden.
4-6 *En 't ruyſſchen* enz. Dantzig is een der ſterkſte vestingen van Noord-Duitschland.
7 De Koning van Polen oefende, onder den tytel van Burggraaf, ook gezach uit op de aangelegenheden van Dantzig.

Vraeghtghe na de rechte reden:
'k Sagh Gustaef en Segemond
Vreedsaem tot een vast verbond
In een heldren hemel treden,
En vergeten aerdsch krackeel
Om een saliger juweel.

'k Saghse rust voor oorlogh kiesen,
En hoe sy dien sachten sin
In der Englen eendraght in
Hunner kindren hoesem blie sen.
'k Sagh den Vré op elcke kroon
Dalen van den hooghsten troon.

Nu en hoeftghe niet te duchten,
Dat de kleppers sonder tal
Gaen vertrapplen over al
Ceres oeghst en gonde vruchten:
Datmen 't alles hang en waegh
Aen een droeve nederlaegh.

'k Sie den Wijssel uyt sijn kanen
Schudden sonder tegenstoot
In uw opgedanen schoot
Maght van opgeleyde granen.
'k Hoor uw weelde wederom,
Na het swijgen van de trom.

Ladislaus triomfeerde
Doen hy Osman maeckte vlugh,
En hem nytloegh op den rugh:
Oock doen 't heyr der Scythen keerde
Schendigh met geboge knien,
Om sijn hof in brand te sien.

Nu en is 't geen minder sege,
Dat hy binnen sijn paleys
Kust dien vorderlijcken peys:
Dat de peys hem swaerder wege
Als de Koninglijcke staf,
Dien hem 't wettigh erfrecht gaf.

25-30 't Is een schoon denkbeeld van den dichter om het sluiten van het Bestand toe te schrijven aan den invloed van de beide afgestorven Koningen, van Zweden en van Polen, thands in beter gewesten verzoend en vereenigd.

43 *Kanen:* „schuiten." In 't H. D. is 't woord nog bewaard.

50 *Maeckte vlugh* voor „op de vlucht dreef."

52-54 Lees: „toen het heir der Scythen (Turken) gebukt en verslagen uit den strijd keerde om het hof van Osman in brand te zien."

Op ſijn heyligh voorbeeld volgen
Alle vorſten van Euroop,
Die geheylight door den doop,
Haten datmen ſmoort verbolgen,
Rood van moord, vermaſt van roof,
't Saed van 't Chriſtelijck geloof.

Dat hem alle Chriſte tongen
Daer voor dancken, dat ſijn lof
Streck der dichtren rijckſte ſtof.
Eeuwigh werd ſijn eer geſongen
In triomf op 't allerblijſt,
Van de monden, dien hy ſpijſt.

Dat, als d'Iſter 't hoofd op ſteecke,
Hy gelijck een ſuyl blijft ſtaen,
Tegens wie de Turckſche maen
Haer geknenſde hoorens breecke,
En ſy bleeck het godloos bloed
Weder afwaſch in haer' vloed.

73 *Als d'Ister 't hoofd op steecke*: „als de Turken van den Donaukant e n aanval beproeven."
73-78 Een overheerlijk dichterlijk slot.

Eens weder aan den arbeid geraakt, had een geest als die van Vondel aldra zich opnieuw weten op te heffen uit de dofheid, die hem een tijd lang had overmand, en zelfs was het, als wilde hy den verloren tijd met nieuwen yver weder inhalen. Zoo was dan ook wederom het volgende jaar rijk aan nieuwe dichtvruchten, offchoon over 't algemeen van kleinen omvang. In de eerſte plaats vermeld ik de keurige aanſporing aan Hooft, tot het voltooien van zijn reuzewerk der Nederlandſche Historiën.

S P O R E

AEN DEN HEER

H O O F T,

TOT

VOLTRECKING SIJNER AENGEVANGEN

NEDERLANDSCHE HISTORIE.

ALS 't Roomſche nonnevyer, ſoo blaeck uw heylige yver,
Vaer onverdrietigh voort, gewijde Storiſchrijver
Van onſer eeuwen ramp, en flackerend geluck:
't Welck ſomtijds gaf een' blick, in oorlooghſdamp en druck:
Sprack Neêrland, doen ſy Hooft al bevend aen ſagh vatten
Sijn pen, tot waering van verwaereloosde ſchatten:
Nadat ſe, in Poëſy gemat en afgeſlooft,
Voltrecken ging 't geen ons van 't noodlot was belooft:
Dat aen den Amſtelſtroom verrijſen ſou de wreecker
Van onſe ſloffigheyd, en Duytſch en duydlijck ſpreecker:
Die ſelf den Swijger van den ouden Tibervliet
Sou tarten, met ons' tael, en toonen, dat'er niet
Geredent is ſoo rijp van deftige Latijnen,
Of 't licht van Holland dar wel tegens Rome ſchijnen.
Dit werreck eyſcht een God, die ſchicklijck ſcheyden ſal
Dien bayerd, ſoo verward, door allerley geval:
Een' God, die ganſch volmaeckt, en ſonder ſijd' te draegen,
Aenſchout van 's hemels top der ſterffelijcken plaegen:
Soo veel vermaerde ſteên, bedoven in haer' aſch,

1 *'t Roomſche nonnevyer:* het vuur in den tempel van Vesta, dat nimmer mocht worden uitgedoofd, en voor welks onderhouding de Vestaalſche maagden moesten waken.
2 *Stori:* op zijn Engelsch, voor *historie.*
3 *Flackerend:* 't zelfde als *flikkerend*, doch nog meer het denkbeeld van weifelend uitdrukkende.
5 *Al bevend:* d. i.: „ſchroomvallig", by 't overdenken, welk een reuzetaak hy aanvaardde.
11 *Den Swijger:* Tacitus. — *Kantt. d. O. U.* Hooft, namelijk, ſpitſte zich op de navolging van Tacitus' ſtijl, van wiens jaarboeken hij een Neêrduitsche vertaling gaf.
13 *Geredent* voor „gezegd."
17 *Sonder ſijd' te draegen:* „zonder naar de eene of andere zijde over te hellen, onpartijdig."
18-33 Een korte, maar volledige opſomming der rampen, die 't Land gedurende de eerſte worſteling met Spanje had ondervonden.

Berooft van ſchat en pracht, de kampen van 't gewas:
Heyrlegers tegens een gevoert, door raſerye:
De Vrijheyd hier aen 't woên, en daer de tyrannye:
De Koning tegens 't volck: de burgers onderling
In 't harrenas, vermengt met buſſe, ſpies, en kling:
De Graeven op 't ſchavot, en d' Edelliên aen 't vlughten:
Hier 't vyer des Martelaers: de wetten daer aen 't ſuchten:
De Kercken gins in laſt, geplondert van cieraed:
Geloof en breyn geſplitſt: gedeelden raed en Staet:
't Verbond beſwooren, en lichtveerdigh weêr gebroken:
Hier quaed berockent: daer geſponnen: gins gewroken:
Verkrachte kuyſchheyd, en vermoorde onnoſelheyd:
Verraed en oproer: 't juck de ſteden opgeleyd.
Maer wat verpijn ick my u all' d' ellend te noemen:
Eer tel ick 't oeverſand, en al de lentſche bloemen.
Oock is mijn wit alleen te noopen uwen geeſt,
Die op dees heyrbaen draeſt, en nijd nocht opſpraeck vreeſt:
Een' heyrbaen die u ſal geleyden na de ſtarren:
Terwijl, om ſnood gewin, hier ſnoode ſielen marren:
Die, als het domme vee, ſlaen d' oogen na beneên,
En hebben 't leven nocht met menſch nocht God gemeen.

20 *De kampen van 't gewas:* d. i.: „de velden (beroofd) van 't gewas."
34 *De lentſche bloemen:* in *lentſche* vinden wy een oude kennis terug uit de eerſte dagen van Vondels dichtleven. Zie daarover D. I. blz. 147, vs 11.

Ter gelegenheid dat hy aan zijn werk bezig was, verzamelde of ontfing Hooft van verſchillende zijden voorwerpen van allerlei aart, die betrekking hadden tot de perſonaadjen, wier daden hy beſchreef. Zoo was hy onder anderen in 't bezit gekomen van een metalen duim, behoord hebbende aan 't omgeworpen ſtandbeeld van den Hertog van Alva. Het was op dezen duim dat Vondel de navolgende regels maakte:

OP DEN KOPEREN DUYM

VAN 'T BEELD

DES HARTOGEN VAN ALBA,

WEL EER IN'T KASTEEL VAN ANTWERPEN OPGERECHT:

welcke duym daerna in handen des heeren Drossaerts P. C. Hooft is geraeckt.

Uw hand die fweeft vaft op uw pluym,
En fpeelt met Albaes kopren duym:
Maer waer fy van geen' maght berooft,
Sijn hand fou fpeelen met uw Hooft;
Gelijck de lepel met den klos.
O Dwinglandy wat fijt ghe bros!
Ghy hadt wel eer den duym er op:
Nu ftreckt uw duym Hoofts finnepop.

1 *Uw pluym:* „uw veder, uw fchrijfpen."
3 *Sy:* „de *hand* van Alba, waarvan in den volgenden regel gefproken wordt."
5 *De lepel met den klos: klos* is hier de houten bal, die met een houten *lepel* werd op en neder geworpen: een fpel, niet ongelijk aan 't raketten.
7 *Er op:* „op het land", namelijk.
8 *Sinnepop* voor „fpeelpop."

Van Baerle bezong later ook dezen duim; doch zijn vaerzen bevielen niet aan Huygens: 't geen aan Hooft aanleiding gaf, zelf eens op het onderwerp te peinzen, en zoo fchreef hy de volgende regels, die als tegenhanger van die van Vondel mogen ftrekken:

Den Duim, de rechte wederhandt,
Die, eertijds, van ganfch Nederlandt
Zich kuffen deedt, terwijl hy 't fchond,
Heeft nu Matroos in zijnen mond
Oft wringt hem, wil hy. in een hol
En bruikt den vinger voor een dol.

6 *Dol:* pen, die in den rand eener floep geflagen, en waar de roeiriem aan wordt vastgemaakt.

Een meer bevallige, offchoon min hiftorifche ftof voor den zanger leverde een ander voorwerp, dat zich ten huize van Hooft bevond, t. w. een muschjen, aangekweekt door de lieve Suzanna Bartelotti, de voordochter van Mevrouw Hooft. Even als de musch van Lesbia door Catullus, werd die van Suzanna in Latijnfche vaerzen bezongen door Plemp en van Baerle. Ik weet niet, of de goede jonkvrouw de taal der geleerden machtig was: in allen gevalle kon zy zich gedeeltelijk troosten, naardien Vondel zich de moeite gaf, het gedicht van laatstgenoemde in zoetvloeijend Nederduitsch te vertalen; het luidt aldus:

DE MUSCH

VAN

SUSANNE BARTELOT.

UIT BAERLES LATIJN VERTAELT.

USCHKEN, voesterkind, te minne,
  By de minnelijcke Maeghd,
Vleyertje van uw vriendinne,
  Die uw gild den krans ontdraeght,
En hoe kleen, in wetenschappen
  Baes en overvlieger sijt,
En met tjilpen, hupplen, trappen,
  Boertigh picken alletijd
Uw *Susanne* kunt verquicken,
  En doen lachen; en nu stout
In de pruyck op 't hoofd koomt picken,
  En haer met de tuytjes houd:
Dan van daer om laegh komt vliegen,
  En op neck of armen sit,
Armen, die het sneeu bedriegen;
  En van daer op 't hagelwit
Van haer borstjes alle beyde
  Speelen loopt, en soeckt 'er rust,
Op Cupidoos rechte weyde,
  't Lockaes van den lieven lust:
O mijn Musch, hoe hooge sprongen
  Doet uw luck: wat lof verdooft
Uwen lof, altijd gesongen
  Van 't onsterffelijcke *Hooft*.

1,2 *Te minne, By de minnelijcke maeghd.* Verg. *d' Inwijing der Doorl. Schole* vs. 6.

De bloem der jeughd. te min bedeet.

Minne en *minnelijcke* staan hier wederom, als eene dier by Vondel zoo geliefde woordspellingen, opzettelijk nevens elkander.

11 *In de pruyck:* ofschoon 't reeds lang aan onze lezeressen bekend zal zijn, dient haar herinnerd te worden dat *pruic* „hoofdhair" beteekent. Zy mochten anders denken, dat de lieve Suzanna werkelijk valsche krullen droeg.

12 *Met de tuytjes* is „by de lokken, vlechten."

21,22 *Hoe hooge sprongen Doet uw luck. Hooge sprongen* wordt by de schrijvers van dien tijd doorgaans genomen in den zin van „overmoedige handelingen." Zoo zegt Velzen tegen Floris in HOOFTS *Geeraert van Velzen:*

Uw hooge sprongen *zijn, heer meester, nu gedaen.*

Even zoo zegt men *verkeerde sprongen, kromme sprongen, dwaze, wilde sprongen* voor „verkeerde, dwaze daden," enz. Hier echter zou ik *hooge sprongen* eenvoudig nemen in den zin van „verhevene voorrechten:" zoo dat de zin wezen zou: „welke hooge voorrechten heeft uw gelukkig lot u te beurt doen vallen," die, namelijk, welke in de overige vaerzen genoemd worden.

Seghne toch, wat jaghtgodinnen,
  Boſchgod, Pales, of wat Pan,
Of wat Goyer, ruygh van ſinnen,
  Die de neſjes ſteuren kan,
U verkocht ter goeder uuren
  Aen de tangre *Bartelot*,
Om in ſpijt van uw gebuuren,
  Vogelneſt en muſſchepot,
Tot haer boeſem in te ſluypen?
  Of nu d'een nu d'andre knie
Te genaecken? of te kruypen
  Langs dees hand, en dan langs die?
't Lichaem te betreên, waer 't ſchoon is,
  Met uw korte pootjes? ach,
Een genade, die Adonis
  Nocht Menalkas beuren magh.
Sedigh durftghe 't beexken ſtippen
  In den onbevleckten mond,
En ontwijd de maeghdelippen,
  Sonder vleck, en ſonder wond:
En ghy ſuyght 'er, en ghy leckt 'er
  Lecker ſpoghjen, en ghy drinckt
Honighdaeuw, en wijn, ja neckter,
  En al wat men ſoeters ſchinckt.
Op de ſchouders laetghe u dragen,
  En ſchijnt Iſis ſelf alree,
En wat meer, na uw behagen,
  Als de maeghd en moeder meê:
En ghy tjillept haer in d'ooren:
  En hoe heet en geyl van min,
Nochtans luyſtert (kan men 't hooren)
  Ghy haer ſchaemte en kuyſcheyd in:
En ghy kuſt het roode koontje,
  Daer een hoveling op vlamt,
Of een trots Bewindheers ſoontje:
  En geen klaeutje 't kaecxke ſchramt.
Ghy belonckt haer heldre lonckers,
  Spiegelt daer u ſelven in,
En verbaeſt door veel geſlonckers
  Word ontvonckt door eyge min.

26 *Pales:* een akkergodheid.
27 *Goyer:* „Inwoner van Gooiland."
39,40 *Adonis, Menalkas:* ſtaan hier eenvondig voor „herders, minnaars" in 't algemeen.
54 *Heet en geyl van min:* „de musch, namelijk".
59 *Bewindheers ſoontje:* „de zoon van een Bewindhebber," namelijk der O. I. Kompagnie.
60 De bedoeling van dezen — wel wat harden — regel is: „in (onder) 't kusſen laten uw nagels geen ſchrap of krab op het koontjen achter."

Ghy ſiet hier vol wonderheden
  't Glaſen huys aen reys op reys,
't Hof der drie Bevalligheden,
  Dat u ſtreckt een braef paleys:
Daer Pyraem, Catul, Leander,
  Die in zee ſonck, of Achil,
Schoone Phaon, d'een by d'ander
  Wel in herrebergen wil.
Huppelende wel te vrede
  Op het nette parleſnoer,
Picktghe t'elckens, treê by trede,
  In de perlen, die een boer
Op den oever heeft gevonden
  Van Hydaſp, den koſtlen vliet,
Of een ſlaef uyt Indus gronden
  Viſcht, en ſijnen meeſter bied.
Komt de honger u bekooren,
  Soo verteert uw hart, van ſpijt,
Om dat ghy ſoo lang verlooren
  In de harde ſteentjes bijt;
Om datſe u te leure ſtellen.
  't Miſſen van uw onderſtaen
Geeft u oirſaeck u te quellen,
  En ghy vlieght 'er af, en aen,
En ghy wiltſe t'elckens hebben,
  En ghy wiltſe weder niet,
En ghy grijptſe met de nebben
  En verpicktſe, van verdriet.
Kleur en ronde uw oogen rooven.
  Uw onnoſelheyd aldus
Doet *Suſanneke* gelooven
  Dat ge breyn hebt van een muſch.
Ghy durft wel op 't ſchaemrood laecken,
  Dat het reyne bed beſpreed,
Springen, en de koets genaecken,
  Daer ſich *Bartelotte* ontkleed;
Daer de ſon ſal onderduycken,
  En haer beentjes kruyſſen koomt,
En het licht der ooghjes luycken;

71 *Phaon:* de minnaar van Saffo.

74 *Hydaſp:* de *fabuloſus Hydaspes*, waar Horatius van ſpreekt, nu *Sine-Aba* of „kleine rivier" genaamd, is een tak der Sinde in Oost-Indiën.
Koſtlen: met den ouden adjectivalen uitgang voor *kostelijken*.

83 *Verlooren* is „vergeefs." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

86 *Onderſtaen* is „pogen, beproeven." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in v.*

91 *Nebben:* gewoonlijk neemt men *neb*, *ſneb* of *ſnavel* voor den geheelen *bek*; hier bewijst het mv. dat Vondel het voor de beide gedeelten daarvan genomen heeft; en in de daad vormt zoo wel de boven- als de onderbek ieder een *nebbe*, d. i. „een ſcherpe punt," op zichzelf.

93 *Ronde* voor „rondheid," gelijk elders *oude* voor „ouderdom."

Daerſe ſoo genoeghlijck droomt;
Daerſe van den ſachten wieger,
Opſchiet, in de ledekant,
En den tjilper en den vlieger,
Na ſich lockt, met mond, en hand.
Leeſtſe rijmen van omhelſen,
Minnebrief, of deftigh dicht,
En het bloedigh ſpel van Velſen,
Daer heur vaders geeſt in licht;
Dan ſchijnt ghy den ſin te vatten.
Maer uw wieckjes ſchud ghy meeſt,
En verkieſt de ſy' der Katten,
Als ſy Batoos treurſpel leeſt.
'k Sie nu treuren droef en druckigh
D' arend van den god Iupijn.
't Kleene Muſchken is geluckigh,
By dat groote vogels ſijn.
Sou Iupijn, die 't al doet trillen,
En de rotſen breeckt, als glas,
Nu niet om ſijn ſcepter willen,
Dat hy oock een Muſchken was,
En den hemel moght verruylen,
Voor de kamer van dit ſlot,
Daer mijn muſchken in magh ſchuylen,
By de blancke *Bartelot.*
Phoebus wenſcht een muſch te weſen,
Wou dees Dafne met hem door:
Peleus ſoon, in muſch verreſen,
Nam 'er geen Briſeis voor.
Paris quam in muſſcheveeren,
Soo hy die Helene kreegh.
Mars ſou in een muſch verkeeren,
Soo dees Venus voor hem neegh.
Flaccus wou een muſch gelijcken,
Gaf dees Lydia gehoor:
Gal uyt muſſchenoogen kijcken,
Had hy deel aen dees Lykoor:
En Tibul met muſſchevloglen
Vlogh by deſe Delia:
Stella (onder andre voglen)
Snorde deſe Hyas na.

109 Dit ſlaat op de minnedichten van Hooft.
116 *Batoos treurſpel:* den *Bato* van Hooft.
138 *Lydia:* de beminde van Horatius.
139 *Gal uyt*, lees: „Gallus wou uit," enz.
140 *Lykoor:* Lykoris, de beminde van den dichter Gallus.
142 *Delia:* de geliefde van Tibullus.
143 *Stella:* Latijnſche dichter, die onder Domitianus leefde, en enkele vogelminnaryen bezong.
144 *Hyas:* de dochter van Atlas. Zie OVID. *Fast.* V. 170.

Elck van hun wenſcht in een muſchken
  Te verandren ſijne jeughd,
Om een byſlaep, om een kuſken
  Van die Maeghd, om al die vreughd.
Aecxſters, groene papegaeyen,
  Hanen van uytheemſchen ſlagh,
Torteldnyven, paeuwen, kraeyen,
  Treurt, ſoo treuren helpen magh:
Watervogels, en faiſanten,
  En ghy al die in de kou,
Sonder hoop, van allen kanten
  Sit betralyt, maeckt nu rou;
Die u moet met water lyen,
  En met haver word geloont;
Daer ons muſchken, t'allen tyen,
  Huys en hof en burg bewoont;
Vry en vranck op ley en panne,
  Spitſe en ſteyle toorens ſweeſt,
En de kamer van *Suſanne*
  Tot vertreck en wooning heeft:
En ſich meſt met leckernyen,
  Daer men Ioffrons tafel deckt;
En laet d'arend dat benyen,
  En de duyf, die Venus treckt.
Muſchken, ſchrander, gaen en aerdigh,
  Uw vernuft en ſnedigheyd
Maecken u de ſtarren waerdigh,
  Daer men u een plaets bereyt.
Ghy beſtiert, dat nimmer faelde,
  Overkunſtigh, nu als voor,
Met uw beexken Ioffrons naelde,
  En treckt gaen de draedjes door.
'k Ga in uw geleerdheyd weyen,
  'k Sie wat *Bartelot* beſchickt,
Die ghy wercken helpt en neyen,
  Als ſy hemde of neuſdoeck ſtickt,
Huyf en ſluyer helptghe ſoomen,
  Die Thalas ſijn Cinxia
Sou vereeren, om te komen
  Aen haer gunſt en haer gena.
Gaet de jongkvrou ſich onthullen,

179 *Neyen:* „naaien", als meermalen.

182 *Thalas... Cinxia.* Livius I. 9 verhaalt — waaruit de Romeinſche huwelijksroep *Talasſio* wordt verklaard — dat by den roof der Sabijnſche maagden ſommigen, eene extra ſchoone geſchaakt hebbende, den vragers, „voor wien deze ware?" toeriepen, dat de geroofde was voor Talasſius (*Talasſio*). Talasſius zou, zegt V. B., die geroofde, hier „zijn Cinxia" genoemd, willen bevredigen met de ſchoone produkten van Bartelottis naaldekunst, waaraan het muschjen haar hielp.

Ghy ontſpelt haer huyve kap.
's Morgens vlijdghe pruyck, en krullen,
Kemt heur hayr, en ſet heur kap.
Wat magh nu Arachne weven?
Pallas, die de wolle ſpint,
Moet het met haer ſchietſpoel geven,
Nu een muſch d' olijſkroon wint.
Peneloop, hoe kan ick prijſen,
Dat ghy uw tapyten neyt?
't Muſchken laet ſich onderwijſen.
Sie eens, hoe 't bordnurt en breyt.
Geeſtigh Muſchken puyck van geeſjes,
Koning, Profeſſoor, en Droſt,
Kroon van uws gelijcke beeſjes,
Kleene najer om den koſt:
Geeſtiger dan alle muſjes:
Die, te Muyden op het ſlot,
Kunt voltojen alle luſjes,
Vreughd en trooſt van *Bartelot*:
Die uw dichter niet verlegen
Laet, maer rijcke ſtof beſtelt,
Soo hy met noch meerder ſegen
Uwen roem op maet vermeld.
'k Moſt uw tjilpen dus verbreyen,
En wat kunſt uw naelde ons gaf.
'k Sal uw uytvaert gaen beſchreyen;
En dit ſnijden op uw graf:

Hier leyt een muſch, Suſannes tijdverdrijf, en bel.
Suſan, het tijdverdrijf der muſch, acht dit voor ſpel.

194 *Neyt.* Zie vs. 29.

200 *Najer:* hieruit blijkt, dat de vorm toen evenzeer was *naaien* en *neien*, gelijk *braaien* en *breien*. Vergel. vs. 196. Opmerkelijk is het, dat van 't eerſte woord alleen de vorm *aai*, van 't laatſte de vorm *ei* in de ſchrijftaal is overgebleven.

214 *Bel:* als ſynoniem van *tijdverdrijf* gebezigd, omdat Suzanna met het muschjen als een kind met een *bel* ſpeelde. 't Woord is echter alleen om 't rijm, en vrij ongelukkig gekozen.

Ongelukkig droeg het muschjen een ondankbaar vogelhartjen onder de veêren: noch de teedere zorgen zijner voedſter, noch de fraaie poëzy waarmede men het vereerde, konden het bewegen onder het gastvrije dak van Hooft te blijven: en, als Hooft ſchreef aan van Baerle, „de mus, opgeblazen van 't lof uwer veerzen, ende misſchien om er haar ooren op 't best van 't ſpel te doen uitſcheiden met zoo zoet een mondt, heeft, eer de gedichten der Heeren Plemp ende Vondel hier konden baavenen, haaren ſtaart gelicht en haare minnaares met eindelooze treurlust geladen. Onuitſchrijflijk is dat ſchreyen van heete traanen, dat kermen, dat misbaar van de twee oudſte meisjens" enz.

WAERSCHOUWING

VOOR

HET MUSCHKEN

VAN

SUSANNE BARTELOT.

ETROU uw finlijckheyd en lufje,
Niet al te veel. Het is geen mufje,
Onnoofle Maeghd, dat met u fpeelt,
Uw fpoghje fuyght, uw kaecxkens ftreelt,
Uw lipjes kuft, of prickt uw tongfke,
Of blancken hals. 't is Venus jongfke,
Het welck aldus in mufſchenfchijn,
Uw kuyffchen mond met foet venijn
Vergiftight. 't fal fich openbaren,
Als 't vyer, door al uw bloed en aren,
Sich over 't ganfche lichaem fpreyt;
En ghy uw ongeval befchreyt.
Het is gewoon vermomd te vliegen,
Om fimple harten te bedriegen.
Gedenck, hoe 't Dido is vergaen,
Doen 't (in geftalte van Afkaen,
Na dat het uytfchoot wieck en pluymen)
In haren fchoot lagh, op fijn luymen.
Het bytje geeft een honighvliet,
Maer wie en vreeft den angel niet.
Dat fchallecke en doortrapte wichtje,
Gebruyckt fijn beexken voor een fchichtje.
De veders, blinde *Bartelot*,
Bedecken dickwijls eenen God.
Wie kon Iupijn toch onderkennen,
Bekleet met witte fwanepennen?
't Is forgelijckft met mufch of fwaen
En tamme vogels om te gaen.
Dat leert men beft uyt Ledaes klaghten.
Men kan fich voor een arend wachten,
Die in de lucht uyt rooven vaert,

WAERSCHOUWING VOOR HET MUSCHKEN: de dichter waarfchuwt namelijk Suzanna *tegen* het muschjen.
16 't Venus jongske waarvan vs. 6 gefproken is.
26 *Witte swanepennen*, die hy aangordde om Leda te verfchalken.

En ſelf geen Konings kinders ſpaert.
Sy leggen toe op ondermijnen,
Die anders ſijn, en anders ſchijnen,
Het is oprecht dat nimmer lieght:
Maer valſche verwe en ſchijn bedrieght.

Een treuriger ongeval dan het wegvliegen van een muschjen trof in den zomer van dit jaar het huisgezin van den Agent Le Blon, door het ontijdig ſterven zijner bevallige en beminnelijke dochter Izabella. Hoe dit ſterfgeval Vondel ſchokte, die van haar ouders vele bewijzen van welwillendheid genoten had, moge men opmaken uit de navolgende gedichten.

GRAFDICHT

OP

JONGKVROU

ISABELLE LE BLON.

IE hoor ick op mijn graf?
Ghy minnaers gaet'er af.
Wat koomt ghy rouwe draegen
En mijne dood beklaegen?
Ay ſtaeckt uw droef geſteen:
Schept moed, en weeſt te vreên,
En wenſcht my niet op aerde
By u te ſijn in waerde.
De weereld die is doch
Vol valſcheyd en bedrogh.
De menſch leeft met beſwaeren
Om ſchatten te vergaeren:
Daer alles, wat men ſiet,
Veel minder is dan niet,
En in 't rechtvaerdigh oordeel
Heeft niemant eenigh voordeel.
Self d' allergrootſte vreughd,
De ſchoonheyd en de jeughd
En kan niet lange duuren.
't Moet al den dood beſuuren:

Hoe maghtigh en hoe rijck,
't Vergaet tot ſtof en ſlijck.
Al wat'er is geboren
Werd aſch, als 't was te vooren.
Ick ruſt hier wel te vreên,
En ben u voorgetreên,
En ſal uw komſt verbeyden,
Om ſonder meer te ſcheyden
t' Ontfangen ſelf van God
Het onverganckklijck lot,
En na een ſaligh ſterven
De ſaligheyd te erven.

32 *Te erven*: zoo ook elders *te offeren*, zonder eliſie.

VERTROOSTING

AEN

DE OUDERS VAN ISABELLE.

MIJN Ouders weeſt geruſt,
Ick ben met grooten luſt
Van d'aerde hier geſcheyden,
Om u te gaen verbeyden
In 't hemelſche prieel,
Der vromen erfdeel;
Daer hoop ick mijn behoeder
En oock mijn lieve moeder
t' Aenſchouwen met genenght
In endeloofe vreughd,
By d' engelen daer boven,
Die hunnen ſchepper loven.

OP

JONGKVROU

ISABEL LE BLON.

HIER ſluymert *Iſabel le Blon*,
Die, als een rooſje met de ſon,
Blygeeſtigh op haer ſteeltje ſtond,

En riep met een bedaeuden mond:
Wat is de schoonheyd? wat 's de roem
Der jongkheyd anders, als een bloem?
Dit was haer eerste en leste leer,
Doen sweeghse stil, en sprack niet meer.

En riep: de latere uitgave heeft: *en sprak.*
Deze regel is later aldus veranderd: *En voort verwelckt soo seeghse neêr.* Cierlyker, omdat het beeld van het *roozen* alzoo beter bewaard blijft.

Van Michiel le Blon werden twee afbeeldingen vervaardigd, het eene door den beroemden Van Dijck, het andere door den min bekenden schilder Bandrigeen of Bandrigeen. Vondel vereerde die met de navolgende byschriften:

OP
DEN HEERE
MICHAEL LE BLON,
Agent der Koninginne en Kroone van Sweden, by den Koningk van Groot-Britanje.

Dus maelde Bandringeen *Le Blon*,
Agent der Swedenrijcksche son
In Karels overmaghtigh hof.
Hy schept sijn eer uyt 's Meesters lof.

1 *Der Swedenrijcksche son:* namelijk van Kristina, de *zon* (koningin) van 't Rijk van Zweden.

OP DENSELVEN
DOOR
DEN RIDDER VAN DIJCK
GESCHILDERT.

Als Dijcks penseel sijn kunst en geest op 't rijckst sal toonen,
Verwacht dan *Michael* geschildert met een band,
Waer mee hy drie en vier doorluchte Koninghskroonen,
In vriendschap t' samenbind, en houd in goed verstand.
Le Blon, ghy lacht, en vraeght: wat band heeft dat vermogen?
Vergeef het my, *Agent*, uw lippen, en uw oogen.

De Westindifche Maatfchappy had zich federt eenige jaren in Brazyl weten te vestigen, ja — inzonderheid door het beleid en de dapperheid van den Kolonel Christoffel Artifchofski — het grootfte gedeelte van dat Gewest vermeesterd. De Vergadering van Negentienen, welke het beftuur over de Maatfchappy voerde, werd hierom te rade, aan 't hoofd van een zoo aanzienlijk wingewest ook een man van aanzien te plaatfen, en droeg de Landvoogdy op aan Graaf Joan Maurits van Nasfau, den wakkeren kleinzoon van den ftichter der Unie. Deze begaf zich in October, aan 't hoofd van drieduizend man, naar Amerika fcheep, alwaar hy in het volgende jaar aankwam en aanmerkelijke voordeelen behaalde. Het verhaal zijner verrichtingen aldaar behoort niet te dezer plaatfe: en zoo ik van zijn tocht in 't voorbygaan gewach make, het is alleen om te vermelden, dat hy naar Brazyl vergezeld of althands fpoedig gevolgd werd door den Geneesheer Willem Pifo, dien hy tot zijn lijfarts gekozen had. Vondel zong aan gemelden geneesheer het hier volgende gedicht als affcheid en heilbede toe:

BEHOUDE REYS

AEN

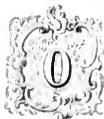
WILLEM PISO,

GRAEF MAURITS VAN NASSAU'S DOCTOR.

STAENDE OP SIJN VERTRECK

NA

BRESIJL.

O *Pifo*, die, tot 's Graven heyl,
Na 't fuyckerland, Brefijl, gaet varen,
Gewenfchte wind die vare in 't feyl,
En voere u veyligh door de baren,
En fette u vrolijck op het ftrand,
Daer Naffau nu fijn vaendel plant.

Geen menfchenvreter knaegh uw been:
Geen koegel quets gefonde leden,
Daer 't roockt en hagelt om u heen:
En is'er kracht in mijn gebeden,
Soo fmette u geen vergifte lucht:
Soo volge uw ampt een goed gerucht.

9 *Daer 't roockt en hagelt*. t. w. „daar 't kruitvuur *rookt* en 't kogels *hagelt*."

Gods fegen vloeye in d' artfeny,
Die ghy tot 's meefters quael fult bruycken,
En wat ghy voorneemt, dat gedy
Soo wel, dat wy in Holland ruycken,
Hoe Maurits Grafelijcke gunft
Befchenckt uw koftelijcke kunft.

De fege, die de Vorft behaelt,
Word dan uw forge toegefchreven;
Uw eer met fijn triomf bepaelt,
Door foo veel Indiaenfche fteden,
En over al den Oceaen,
Van fchat en fchepen overlaên.

Uw pillen wijcken dan in faem
Geen Roomfche Pifoos nocht hun boonen,
Wier oude en lang bekende naem
Noyt quam ter ooren hun, die woonen
In d'andre weereld wijd en fijd,
Ontdeckt by onfer oudren tijd.

Dat wenfcht u mijne Poëfy,
Waer na uw drooge lippen dorften.
Dat wenfchen hartelijck met my
Soo veel geleerde en brave borften,
Die deerlijck op den oever ftaen,
En fterven, nu ghy t'feyl moet gaen.

25,26 De tegenftelling van *pillen* met *perfonen* is niet gelukkig.
26 *Roomfche Pisoos:* het geflacht van Pizo was te Rome vermaard. Men weet, dat Horatius zijn *Ars poëtica* aan de Pizoos van zijn tijd opdroeg.
Boonen: Pifo beteekent eigenlijk een *erwt*, en geen *boon*; maar, *'t kwam zoo in 't rijm te pas.*
36 *En fterven:* als of er na Pizoos vertrek, geen Geneesheer hier te lande overbleef! doch hy meent misfchien fterven van verdriet over zijn heengaan.

De wenfchen, door Vondel ten behoeve van den arts geuit, werden in zoo verre vervuld, dat hy behouden in 't vaderland terugkeerde: althands vond ik zijn naam in het register der *Infpectores* van 't *Collegium Medicum* te Amfterdam op 't jaar 1655. Of hy na zijn terugkomst de oude kennis en vriendfchap met Vondel onderhield, durf ik niet beflisfen: 't is echter niet onwaarfchijnlijk, te minder omdat zijn doorluchte befchermer — als wy later zien zullen — onzen dichter niet ongenegen was.

Nog vervaardigde Vondel in dit jaar een treffelijk lied op het vieren van het fchuttersfeest aan de Demer onder het patronaat van Gilles van Vinckenroy. Daar my noch deze perfoon, noch de aanleiding tot het gedicht gebleken zijn, geef ik het zonder verdere verklaring.

SEGE-SANG

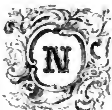
TER EERE

VAN

GILLIS VAN VINCKENROY,

Burgemeester, Twaelfman en Keyser van den edelen Kruys-boge.

SANG.

Nu giet de molenrijcke Demer
Meer waters, uyt ſijn glaſen eemer,
En ruyſcht en bruyſcht, gelijck de zee,
Door Haſſelt, ſijn verheughde ſteê,
En langs de vruchtbare oevers neder.
Hy drijft en dobbert, op de veder
De Burgemeeſterlijcke faem;
En VINCKENROYS doorluchte naem
Laet achter ſich ſijn eycke bouten;
Braverende al die ſich verſtouten
Te ſchieten, Ridderlijck en fraey,
Na d'eere van den Papegaey,
Braverende de ſtrenge handen,
Die oyt den eedlen Kruys-boogh ſpanden,
Den Kruys-boogh, die den vogel treft,
En deſen ſchutter vijfmael heft
Op 's Konings troon, in drie paer ſchoten,
Tot blyſchap van ſijn gildgenooten.
Drie goude vogels, op de borſt
Van onſen ſchutterlijcken Vorſt,
Getuygen, hoe hy, boven andren
Bedreven, driewerf, na malkandren,
Den prijs, ja Cæſars lauwer ſtreeck.

TEGEN-SANG.

De wapen-haſelaer word bleeck

1 *Demer:* een riviertjen, dat zijn oorſprong neemt niet verre van Maastricht en voorby Sichem, Haſſelt en Aerſchot loopt; waarna het zich vereenigt met de Delle en, vandaar naar en door Mechelen vloeiende, aldaar fluit aan de Nethe.

4 *Haſſelt:* een klein ſtadtjen in het thands Belgiſche gedeelte van 't Hertogdom Limburg gelegen.

9 *Eycke bouten:* „*bouten* of bogen van eikenhout."

19 *Drie goude vogels:* drie behaalde eereprijzen.

24 *De wapen-haſelaer word bleeck:* de boom, van welks takken (of *telgen*, zie vs. 26) de *wapens* (pijlen) geſneden waren, waarmede Vinckenroy de overwinning had behaald. Hoewel *groote vreugd* gewoonlijk hem dien zy treft *blozend* en niet *bleek* doet zien, is dit laatſte woord echter niet ongelukkig gekozen; daar boombladeren wel kunnen verbleeken, maar moeilijk blozen.

En doods van fchrick, en kan niet fwelgen
Dien roem gefchoncken aen fijn telgen,
Terftond noch groen en bly van loof.
Hoe menigh vlamde op fulck een roof
Vergeefs: hoe heet hoe vyerigh blaecken
De broeders, om het hart te raecken,
En een alleen gewint den prijs.
Wat jaer ontfing, op fulck een wijs,
Oyt Burgemeefter, op 't gedommel
Van trommelflagh en holle trommel,
En 't fwencken der ontvouwe vaen;
Daer ree de meye-boomen ftaen
Voor 't huys geplant, en heldre kranffen
De ftaet verçieren, met hun glanffen
Van flickrend goud en lachend groen.
Nu rieckt hier juyft in haer faifoen
Des Keyfers fchild-roos wit ontloken.
Sijn Kamer, noyt van vleck befproken,
En vreedfaem, noodight d' andre dry,
En al den Raed, en burgery,
Om haren Twalef-man te groeten:
Stadhuys en huyfen krijgen voeten.

TOE-SANG.

Om ongelijck en overlaft
En woeft geweld, dat langfaem paft
Op recht en reden, af te keeren,
Vergaert d' ontfagelijcke Tucht
Verftroyden, onder een gehucht,
En buurt, en dorp, die haeft vermeeren,
En groeyen endlijck tot een borg,
En heele ftad, door 's wijfen forg,
Voorfien van wetten, Overheden,
En burgerloon, en fcherpe ftraf:
Maer godvergeten moedwil gaf
Om Overheyd, nocht wet, nocht feden,
Nocht ftraf, en randde oock fteden aen;
Dies quam de noodweer op de baen,

34 *Trommelflagh en holle trommel:* bevat in de daad hetzelfde denkbeeld; doch V. wou hier waarfchijnlijk door die herhaling de klanknabootfing langer volhouden.
35 *Swencken:* „heen en weder zwaalen," by wijze van begroeting.
39 *De ftaet* voor „de ftaetfie," ten zij 't een drukfout zij voor: „de ftraat."
46 *Stadhuys en huyfen krijgen voeten:* d. i.: „zoo wel de Leden van de Vroedfchap als de burgers haasten zich, den Overwinnaar te gaan begroeten."
47 In dezen *Toezang* fchetst de dichter den oorfprong der wapenoefeningen, als ontftaan uit de noodzakelijkheid om zich tegen moedwillige aanrandingen te verzetten.

En wapenhandeling der vromen,
Om landgedroghten te betoomen,
Met knods, en fwaerd, en fpiets, en boogh:
Doen droop het quaed den fchelm in 't oogh.

SANG.

Men focht de wapenfchool te ftijven
't Olympia met groene olyven,
Ter eere van Alkmenes foon:
Gelijck de fwaen haer heldentoon
Verheft, op 't worftelen, en rennen,
En vuyftkamp, daer fich Vorften wennen
Ten oorloogh, in een wolck van ftof,
En damp van fweet, onthaelt met lof,
En loof, van Elis verfch gevlochten,
Voor hen die andren overmoghten,
Met arm, of vuyft, of voet, of hoef,
Soo dick de deughd quam op de proef.
Oock vierde Æneas 't jaergetijde,
En,oeffende, getrooft en blijde,
De Troyfche helden, op het ftrand.
Eurition, vol yvers, fpant
Sijn taeyen boogh, en fchiet den vogel,
Die in de wolcken, op fijn vlogel,
Vaft fweeft, en drijft, van boven neêr;
En huppelt, nu hy 't hand-geweer
Van God Apollo magh hanteeren.
De Goden felfs hun fchutters eeren:
De hemel draeght fijn fchuttery.

TEGEN-SANG.

Dit ging van ouds in fwang: en wy
Braveren noch op fulcke braeven,
En fagen dickwijls Vlaemfche Graeven
Den Kruys-boogh handelen, om ftrijd.

62 *Landgedroghten:* geen wezenlijke *monfters*, als de Hydra of de Python, maar „roovers en fchelmen."
64 *Doen droop het quaed den fchelm in 't oogh:* „toen keerde het leed, door hem aan anderen toegedacht, tegen hem zelven terug."
65-67 De zin is: „men ftelde, ter bevordering van den wapenhandel, de Olympifche fpelen in, ter eere van Herkules."
68 *De fwaen:* Pindarus, die de Olympifche fpelen bezong.
70 In deze regels ziet men dat den dichter de vaerzen der eerfte Ode van Horatius voor 't oog gezweefd hebben:

Sunt, quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse juvat: metaque fervidis
Evitata rotis palmaque nobilis
Terrarum dominos evehit ad deos.

77 *'t Jaergetijde:* namelijk dat van 't overlijden zijns vaders Anchifes.

De vijfde Karel, soo benijd
Om sijn geluck, sagh Brussel springen,
En hoorde 't volck triomfe singen,
Rondom sijn fieren boogh: gelijck
Sijn soon, de son van Oostenrijck,
Die, in den zee-strijd van Lepante,
Sich tegens Selims mane kante,
De pen van Loven loven liet,
Hoe net de soon en vader schiet.
d' Infante volgt hun spoor van achter,
En mickt en klinckt, en velt, niet sachter
Dan haren grootvaer, 't groene hout,
Gelijck een Amasoon; en bout
Haer eer op 't Keyserlijcke voorbeeld;
Hoe averechts de manschap oordeelt
Van vrouwen, sonder hart, en moed.
Heldin, ghy eerde uw strijdbaer bloed,
Door uwe boogh-pees, oock door d' Orden
En koorde, die u lenden gorden.

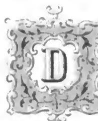
TEGEN-SANG.

QUINTIJN, die, trouwer dan een schild,
De stad beschut, en 't Kruys-booghs Gild,
Daer Engelen voor menschen waecken;
Beschut hem, die op 't eerlijck spoor
Der Keyseren en Vorsten, voor
Sijn burgers treed: beschut de daecken
Der stad, voor 's oorlooghs fellen brand:
Bescherm den Rijcx-vorst Ferdinand,
En Rhijn, en Maes, sijn rijcke stroomen;
Soo menighwerf een ongeval
En landplaegh dreygen berg, en dal,
En steên, en dorpen op te komen.
De Burgemeester strale en blinck,
Gelijck de puycksteen, in een ringk,
Wat raed en daed een man behoeven,
Die uytsteeckt, door soo brave proeven,
En d'ampten door sijn deughden eert,
Terwijl hy sich en 't volck regeert.

96 *Sijn soon, de son van Oostenrijck*. Don Jan van Oostenrijk, de verwinnaar by Lepante.
99 *De pen van Loven:* een lofdicht, door een Leuvensch Hoogleeraar op de boogschietersbekwaamheid van Don Jan vervaardigd.
111 *Quintijn:* een Romein, die in 't jaar 287 te Augusta, de toenmalige hoofdstad van Vermandois, den marteldood voor 't Christelijk geloof onderging.
118 *Ferdinand:* waarschijnlijk Ferdinand II.

Eindelijk dichtte Vondel dit jaar nog een vrolijk Bacchantenlied:

REY VAN BACCHANTEN.

D OEN Bacchus lagh en sliep,
In Ariadnes armen,
Euoe, Euoe,
Al 't leger song en riep.

De zee en 't eyland klonck
Van bommen, en cymbalen,
Euoe, Euoe,
Wat voeten had, dat spronck.

De Saters dansten voor,
Op 't schreeuwen der Menaden,
Euoe, Euoe,
Neptuyn lagh op sijn oor.

Sileen, het volle vat,
Versopen op sijn esel,
Euoe, Euoe,
Wist naulijcx waer hy sat.

Sijn esel hiel den trant,
Gods schildknaep sat en ronckte,
Euoe, Euoe,
Het dier had meer verstand.

Sileen reed averechts
En, als hy was aan 't vallen,
Euoe, Euoe,
Dan stutten hem sijn knechts.

Wie hand sloegh aen den thirs,

2 *Ariadne:* eene der dochters van Minos, Koning van Kreta, die aan Thezeus het middel aan de hand gaf om, na 't verslaan van den Minotaurus, uit den beroemden Doolhof te geraken. Met hem gevlucht, was zy door hem op 't eiland Naxos verlaten, en vervolgens door Bacchus tot zijn gemalin verkoren.

5 *'t Eyland:* Naxos.

13 *Sileen* Silenus was de medgezel of schildknaap van Bacchus; zie vs. 18. Hy wordt voorgesteld als een dikke, dronken, naakte grijzaart, met wijngaartbladen bekranst, en rijdende op een ezel.

18 *Gods schildknaep* voor „de schildknaap van *den* God," van Bacchus; zoo ook *Herscheppingen*, I, 290: *De sommigen bestemmen Jupyns besluit en* voên Godts *gramschap;* doch verkeerdelijk, daar *God*, zonder lidw., alleen van den *waren* God gezegd wordt.

Moſt maghtigh ſijn te veegen,
Enoe, Enoe,
Een beker met een ſmirs.

De ſpietſen, groen van blaên,
Vaſt drilden hene en weder,
Enoe, Enoe,
Geen boxvoet recht kon ſtaen.

De Nymphen halleſ naeckt
Met ongeſnoerde vlechten,
Enoe, Enoe,
Van Bromius geraeckt,

Die hadden, met haer kleed,
De ſchaemte oock uytgetogen,
Enoe, Enoe,
Wat Sater was dit leed?

Soo ſleten ſy dien nacht,
En doen de dagh quam rijſen,
Enoe, Enoe,
Sliep Bacchus warm, en ſacht.

De bruyd ſloegh d'oogen op,
Daer quam de ſon uytſtralen,
Enoe, Enoe,
Wie ſagh oyt ſchooner pop?

De bruygom loegh haer toe,
En kuſte mond en wangen,
Enoe, Enoe,
De bruyd nam 't al in 't goe.

Nu dochtſe om Theſeus niet,
Den trouweloofen vryer,
Enoe, Enoe,
Die haer op ſtrand verliet.

26 *Veegen*: „glazen te *veegen*," voor „ſnel met een teug, als met een *veeg* te ledigen," plach hier te lande een zeer gemeenzame uitdrukking te zijn. Zoo luidt ook het liedtjen in het kluchtſpel: *de Bruiloft van Kloris en Roosje*:

U'e kannen te leegen,
U'e glazen te veegen
Is 't eenigſte zoet.

28 *Met een ſmirs* voor „met één teug." *Smars, ſmirs, ſmorren* zijn verwante worden, en geven alle het denkbeeld van „iets dat ſnel geſchiedt."

36 *Van Bromius geraeckt*: Bromius is een der toenamen van Bacchus. *Van Bromius geraeckt* beteekent hier zooveel als „van wijn bevangen."

48 *Pop* voor „beeld." Zie BILDERDIJKS *Geſl. in v.*

49 *Loegh* voor *lachte*. Zie HUYDECOPER *Proeve*, I. 375, die *loegh* als den wettigſten vorm van 't imperf. aangeeft, hoewel in zijn tijd door *lachte* verdrongen.

52 *Nam 't al in 't goe*: „nam alles wèl op," zouden wy zeggen.

S'omhelſde een beter lot,
In haren ſchoot gevallen,
Euoe, Euoe,
Den vriendelijckſten God.

De wijnſtock wies om 't bed,
En hing van troſſen ſwanger,
Euoe, Euoe,
Het mager ſtrand werd vet.

De myrt beſloegh den grond,
Een luchje blies violen,
Euoe, Euoe,
En roosen uit ſijn mond.

Maer endlijck afgeſlooft
Van kuſſen en omhelſen,
Euoe, Euoe,
Nam hy haer kroon van 't hooft.

Hy ſmeetſe na ſijn troon.
De ſteenen werden ſtarren.
Euoe, Euoe.
Hoe heerlijck blinckt haer kroon!

Daer hangtſe noch te pronck,
Tot haer gedachteniſſe.
Euoe, Euoe,
Sijn lief dees glori ſchonck.

74 *De ſteenen werden ſtarren*: het nog onder Ariadnes naam bekend geſternte.

De verkiezing van Dr. Gerard Schaep tot Burgemeester kon aan Vondel niet dan aangenaam wezen; daar gemelde Regent, als onder de voorſtanders der „Arminiaenſche Santen" behoorende [1]), natuurlijk zeer hoog by hem ſtond aangeſchreven. Bovendien is het waarſchijnlijk te achten, dat onze dichter te zijnen huize geen geheel onwelkome bezoeker was. De huisvrouw van Schaep, Maria Spieghel, was een dochter van Laurens Janszoon Spieghel, en haar ondoom was des ronden Roemers vriend en Vondels beſchermer, de beroemde Hendrik Laurenszoon Spieghel, over wien ik vroeger geſproken heb [2]). Vondel had haar, en haar beide zusters, van welke Hillegonda met Michiel Pauw gehuwd was, en waarover nader, voorzeker als jonge meisjens gekend, en zoo er al, door verloop van tijdsomſtandigheden, eenige afſtand was

1) Zie Deel II, blz. 593.
2) Zie Deel I, blz. 14–17.

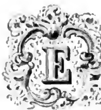
gekomen tusſchen twee van de mooiſte en rijkſte erfdochters van Amſterdam — nu beide met hoogstaanzienlijke Regenten getrouwd — en den eenvoudigen winkelier uit de Warmoesſtraat, die niet eenmaal poorter was, de oude kennis zal toch in 1637 niet geheel afgeſleten zijn geweest. Wat hiervan zij, zoo wel Schaep als zijn vrouw mochten Vondel dank weten voor de keurige gedichten, welke hy hun toezond, en welke ik hier laat volgen.

GELUCK

AEN DEN HEER

GEERAERD SCHAEP,

MET SIJN BURGEMEESTERSCHAP.

EN heerelijcker glans bequam
De wapenkroon van Amſterdam,
Doen ghy beklomt den hoogen trap
Van 't eerlijck Burgemeeſterſchap:
Wat gaf de ſon een blijden ſchijn,
Doen *Schapen* Herders ſouden ſijn
Van menſchen, en de kudden voên
Met bloemen, kruyd, en klavergroen,
En drenckenſe aen den Amſtelvliet;
Daer die in 't Y vol ſchepen ſchiet.
Regeeren voeght niet alle man,
Maer een die tegens moeyte kan,
En tegens laſt en arbeyd trots
Is opgewaſſen, als een rots:
Die met een onbetentert hart
't Geweld van 's weerelds baren tart.
Dees houd ſijn ſinnen in den dwang,
En gaet reght door den reghten gang,
En maeckt (wie geemlijck mort of knort)
Dat elck by 't Reght gehanthaeft word.

6 *Doen Schapen Herders ſouden ſijn*: wederom viert Vondel het aan zijn zucht tot woordſpeling.

De grijfe Romers haelden vroegh
Soo dappre Helden van den ploegh,
En hebben foo hun naem verbreyd,
En d' oude veften uytgeleyd.
De deughd, na 't micken, treft haer wit,
Als fulck een op drie kruyffen fit,
Die d' eerfte opreghtigheyd gelijckt,
En geen Sabijnfchen tabberd wijckt.
Dees ftad aen fulck een bloed betrout,
Heeft foo te water uytgebout
(Dat eerft flechs netten droegh en torf)
Haer Beurs, die, als een byenkorf
Vol byen, nu van Koopmans krielt.
Hoe vele vloten fijn vernielt
Door vloten op Heer Gijfbreghts erf,
En arrebeydfaem timmerwerf
Getimmert. Hoe getrou en mild
Heeft fy ten oorloogh gefpilt
Haer fchatten, om haer vrijdoms wijck
Om hoogh te heffen, uyt het flijck:
Dies danckt haer noch de heele Staet.
Indienfe flechs geen fijgang gaet,
Nocht afwijckt van der oudren baen;
Sy fal den ganfchen Oceaen
Doen luyfteren na heure wet;
Van daer de daghtorts uyt haer bed
Des morgens rijft, tot daerfe daelt,
En 't hoofd by Thetis onderhaelt.
De krijgh, na eenen fellen eyfch,
Sal baren liefelijcken peys.
Dan worden wreede wolven tam.
Dan fult ghy vrolijck, op den Dam,
Den Veldheer, in 't geweer verwacht,
Verwellekomen, uyt fijn jaght.
Terwijl de tijd die feeft vertreckt,
En u de forgh in 't bedde weckt;
Daer uw Marie, vry en ftout,
Het woord der burgerye houd,

21,22 Zeer waar: dit was o. a. met Cincinnatus het geval; maar het voorbeeld is er niet te beter om gekozen; want Schaep was, in weerwil van zijn naam, niet van het veld gehaald.

28 *Sabijnschen tabberd:* hier wordt op Numa gezinspeeld, den Sabijnfchen koning van Rome; of wel ftaat *Sabijnsch* hier als fynoniem van *Romeinsch* — aangezien de Romeinen grootendeels, immers volgends de Legende uit Sabijnfche moeders waren voortgekomen — en *Romein* is wederom — naar den fmaak der eeuw — fynoniem met al wat voortreffelijk is.

32 *Haer Beurs:* in 1608.

36 *Timmerwerf* hier onz. gebezigd.

46 *De daghtorts:* „de zon, Febus."

53 *Den Veldheer:* Frederik Hendrik, die bezig was Breda te belegeren.

57 *Marie:* Maria Spieghel.
Verfta: „ten voordeele der burgery het woord voert."

En ftreckt, als fy haer vaerfen leeft,
't Affetfel van Oom Spieghels geeft;
Terwijl ghy elck en haer befchut;
Werd u gewenfcht al 't geen het nut
Van 't algemeen vereyfcht, en dat
Ghy leeft, in 't leven van uw Stad.

59,60 Dat Maria Spieghel werkelijk vaerzen maakte, blijkt ook uit het navolgende lofdicht, haar toegezongen door Jan Vos:

Dus ziet men Spiegels beelt, de fpiegel aller oogen,
Waar oordeel, huiszorg, tucht en trouw in zijn te zien:
De luifter van de deught wordt nooit met damp betoogen.
Zy lag by Pallas, om de leedigheidt te ontvliên,
Op 't fteil Parnas te fchool, in 't oog der zanggodeffen.
Zoo wierdt zy aan het Y de tiende zanggodin.
Wie 't brein wil fcherpen leent zijn oor aan wijze leffen.
Haar glans en fchranderheidt, twee piflen van de min,
Deurwonden Kortenhoef, dat hem de borft deed blaaken,
Een dubb'le pijl heeft macht om tot in 't hart te raaken.

Al laten wy nu uitdrukkingen van *Tiende Zanggodin*, *Pallas*, *Drie Bevalligheden* en andere, die in dit en in Vondels gedicht voorkomen, en die tot in het begin dezer eeuw nog algemeen gelijkt waren, in hare waarde, dan kunnen wy, naar my voorkomt, toch wel aannemen, dat Mevrouw Schaep geen gewone vrouw moet geweest zijn. — Ook op de afbeelding van haar echtgenoot vervaardigde Vos een byfchrift, en fchreef insgelijks een graffchrift op haar.

60 *'t Affetfel:* „de kopy, de afdruk". Vergelijk den beklaagzang aan C. Huygens, vs. 84.

SPIEGEL

VAN

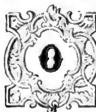
MARIE SPIEGHEL,

GEMAELIN

VAN

BURGERMEESTER

GEERAERD SCHAEP.

Spieghels kind, terwijl uw fchoone fchijn
Reght voor u leeft, in fuyver kriftalijn,
En ghy u toyt, van vleck en misftal fchuw,
Soo fpiegelt fich de minnegod in u.

Hy fiet fijn torts, fijn koocker, fijnen boogh,
Sijn lodderlijck in uw bekoorlijck oogh;
Waarmede ghy doorftraelde 't jenghdigh hart
Uws bruydegoms, doen hy uw vryer werd.

1 *Uw fchoone fchijn: fchijn* ftaat hier voor „fpiegelbeeld, weerkaatfing, weerfchijn."
2 *In fuyver kriftalijn:* „in 't heldere kristal van den fpiegel," of „in zulver water."
3 *Misftal: ftal* is „ftand, gedaante, leest:" — *misftal* is alzoo hetzelfde als „misftand, onbevallige vorm, wat niet cierlijk noch behagelijk ftaat."
6 *Sijn lodderlijck: Lodderlijck* wordt hier als fubft. genomen voor „het *lodderlijke*, d. i. behagelijke, liefdeverwekkende voorkomen des *minnegods*."

Als ghy daer na gebruyckt, tot 's levens toom,
Het ſedeboeck van Henrick, uwen oom,
En voor uw ſiel den Harteſpiegel hangt,
Waer van uw hart verlicht ſijn wet ontfangt;

Dan leert ghy, hoe de ſedigheyd en deughd
By vrouwlijck beeld en lichaems ſchoonheyd veught:
Hoe ware deughd, in wel gedaen geſtalt,
Als ſteen in goud, het ooge meer gevalt.

Ghy overleght, wat wel, wat niet betaemt,
En verſt de wang met eerbaerheyd en ſchaemt.
In dat cieraet verluſtight ſich uw geeſt,
Die Poëſy als bloemen t'ſamenleeſt;

En 't eelſte puyck tot eenen ruycker ſchickt,
Waermede ghy uw waerde *Schaep* verquickt,
Als die vermoeyt van landſaeck of geſchil
Sijn lief ontmoet, daer 't hart by ruſten wil.

Dan heldert hy ſijn voorhoofd van de kreuck,
En word vermaeckt met aerdigheen of ſpreuck,
En hoort: hoe wel 't een hoofd der reghtren ſtaet,
Dat het niet paſſe op 's volleeks gunſt of haet.

Dan ſtapt ghy, als vrou Porcia, hem voor,
En wijſt uw man uw eyge grootvaers ſpoor,
Dien Amſtels Raed verkoos tot Vrijheyds mond,
Doen ſy ſich wees en ſonder vader vond:

Doen hy verſtreckte een Cato van ſijn tijd,
Waer van ick roem dat ghy de dochter ſijt,
Niet ſlechtelijck geſproten uyt dat bloed,
Maer uyt ſijn aerd, en eerelijck gemoed.

'k Sie Pallas, gaet ghy ſonder ſuſters treen:
Verſelt ghy haer, 'k ſie drie bevallijckheen,
Of ſulcke drie, als Paris voor ſich had,
Doen hy beducht in ſijne vierſchaer ſat.

14 *Veught:* dialektverſchil voor *voeght.*

15 *In wel gedaen geſtalt: geſtalt*, hier ons. genomen, is 't zelfde als „ſtal, ſtand, vorm, gedaante": *welgedaen geſtalt* ſtaat alzoo tegenover *miſſtal.* Zie vs. 3.

16 *Steen* voor „edelgeſteente."

29 *Porcia* deze was de dochter van Kato van Utika en de gemalin van Brutus den moordenaar van Cezar; zy werd beroemd door haar belezenheid, kloek verſtand en vastheid van karakter.

30-33 Jan Laurenszoon Spieghel werd Lid van den Raad by de omwenteling van 1578. Hy weigerde in 1581 met zijn ambtgenooten Jakob Janszoon Bannink, Jacob van Campen, Jan Laurenszoon en Jacob Franszoon, aan Prins Willem I als hooge Overheid den eed te zweeren. Geen wonder, dat hy hoog by Vondel ſtond aangeſchreven.

39 *Sulcke drie, als Paris voor ſich had:* de drie godinnen Juno, Pallas en Venus, die voor Paris om den prijs der ſchoonheid twistten.

40 *Beducht:* d. i.: „voor de gramſchap der godinnen, die den prijs niet wegdroegen."

Reeds vroeger 1) hebben wy gezien, dat tot de voornaamste beschermers van onzen dichter behoorde de Schepen en Raad Harmen Gysbertsz. van de Poll. Deze had onderscheiden zonen, die allen, ofschoon zy de jaren der eerste jeugd reeds lang voorby waren, nog steeds ongehuwd bleven, tot groot verdriet van hun grijzen vader, die reeds vreesde, dat zijn geslachtsnaam met hen te niet zoû gaan. Eindelijk scheen een hunner, Jan genaamd, die den 17 April 1597 geboren was, te begrijpen, dat het nu langzamerhand tijd voor hem werd, een vrouw te zoeken. Hy wendde zich te dien einde tot Duifjen van Gerwen, die, in 't begin van 1618 geboren — zy werd althands den 18 January van dat jaar in de Oude Kerk alhier gedoopt — nog maar negentien lenten had doorgebloeid en dus naauwlijks de helft van zijn ouderdom had. Zy sloeg echter zijn aanzoek niet af, en hun huwlijk, op den 9 Juny gevierd, gaf aan Vondel stof tot het navolgende bruiloftsdicht.

1) Deel II, blz. 521.

DE BRUYLOFT

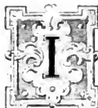
VAN

DEN HEERE

JOAN VAN DE POL

EN

DUYFKEN VAN GERWEN.

N'T noorden van de stad, daer 't Y de palen schuurt,
En draeght een mastrijck bosch, is een onvruchtbre buurt,
Een guren suren hoeck, die nimmermeer den wagen
Des dageraeds het licht de weereld toe siet dragen:
De winter houd'er hof, en staet gelijck een stijl,
En wijckt den somer niet, als voor een korter wijl.
Onwilligh groeyt'er loof, en watmen groen magh noemen.
De lent en schildert hier geen spickelige bloemen,
Of tulpen schoon van verf, daer Bloemaerts hart aen hangt,
Tot dat hy met Narcis een schijn in 't water vangt.

3 *Een guren suren hoeck:* de Ykant, die aan den noordewind is blootgesteld.
3,4 d. i.: „die de zon nooit ziet opgaan."
9 *Bloemaert:* een der schilders van dien naam. Zie blz. 99.

Het woelt'er dagelijcx met laden en met loffen
Van afgehouwen hout en heele Noordfche boffchen,
Geftapelt hemelhoogh; waer door de fonnefchijn
Van 't weften word gefchut, en nergens, als met pijn,
En fomtijds by geval alleen, word ingelaten
Van lieden, die, om winft, het licht des hemels haten,
En buyten fijn gewoon, en hagel, fneeu, en vorft,
En tarten Venus vyer met hun bevrofe borft.
De ftrenge jeughd en paft op vryen nocht op huwen,
En flaet den tijd voorby, en leert'er Hymen fchuwen:
En of de minnegod om 't jaer hier doet een keer,
Geen boefems vatten vlam: al rieckt de plaets van teer,
Sijn torts kan qualijck brand in dit gewefte ftichten.
Sy fijn gelijckerhand gewapent voor fijn fchichten,
En flaen de vleyery en praetjes in den wind:
Dies Cypris nimmer hier twee harten t' famen bind,
't En waer om feven jaer eens bruyloft werd gehouden.
't Is altijd tijds genoegh. fy fuffen en verouden:
Of gevenfe wat fchijns van vrijen, 't is uyt fpel
En nauwelijcx uyt ernft. het doet hen wonder wel,
Indienfe op hun verfoeck noch worden afgeflagen.
Onftadigh is hun min, gelijck de fomervlagen.
De finnen fijn verlet door dagelijcx gewoel.
Sy woonen 't Y te na, en blijven waterkoel,
Gelijck de koele ftroom, en hun gedachten ebben
En vloeyen heen en weêr. wat fonn' er doch aen hebben?
In 't kort, 't is wonder, dat een buurt, die 't leven derft
Het welck van Venus vloeyt, niet eens heel uyt en fterft.
Ick fie de weereld doods, en omgewroet van mollen,
Indien men liefdeloos de jaren heen laet rollen.
  Hier was 't bekende huys van onfen grijfen *Pol*,
Den degelijcken man, wiens ooren altijd vol
Bedruckte klaghten fijn, en dick om rufte wenfchen,
Wanneer hy word omringt van radeloofe menfchen:
Het fij hy, onder dack, foo veer van 't volleck, duyckt,
Het fij hy, op fijn tijd en pas, de ftraet gebruyckt,
En na het raedhuys treed, dat lang van hem befeten,
Van fijn oprechtigheyd en onbevleckt geweten
Getuygeniffe geeft, foo lang het eere fchat,
Dat yemant heb geleeft ter eere van fijn ftad.
Van ftaetfucht wift hy noyt of yemant te benijden.
Wat overfchot van deughd men in bedorve tijden
Moet foecken, vindmen hier nog heel en onverminckt

38 *Het welck van Venus vloeyt:* dat door 't huwelijk wordt voortgeplant."
47 *Lang van hem befeten:* „waar hy lang, als Schepen en Raad, gezeten had."

In hem, daer 't fweemffel felf van Romulus in blinckt,
Soo feer als hy verfcheelt van ftrijd en broedermoorden,
Die niet een kind en queft met wercken of met woorden.
Gemeenfaem, elck ten dienft, een yeder even na,
En wie fijn ampt verfuymt, hy flaet fijn nuren ga.
De reghtbanck fagh hem dick, als mond van 't Reght, beladen
Met d'uytfpraeck van 't gereght. De fes en dartigh Raden,
De Burgermeefters felfs getuygen 't, en men weet
Hoe hy fich voor den Staet en goude vrijheyd queet:
Met wat een eer hy wierd van fijnen dienft verlaten,
En weder aengefocht. hoe fchamen fich de ftraten,
Waer langs 't oproerigh volck hem landverrader fchold,
Doen trouweloofheyd meer dan eere en eeden gold.
Nu was hy, als een kleed, in dienft der ftad gefleten,
En treurde fonder ga, verlangende eens vergeten
Te flijten ampteloos het weynige overfchot
Des levens, dat hem noch vergunt moght fijn van God.
Hy fat nu doof, verdooft van al 't langduurigh fchreeuwen.
Dat hy, als vader, vooghd, en man van wees en weeuwen,
Veel jaren achter een geduldigh had gehoort.
De fwackheyd van het lijf die ftuwde hem vaft voort
Na 't graf. hy was getrooft al 's levens luft te fterven,
Soo hy 't verlaten moght, met hoop van wettige erven
Te fetten in fijn erf en 't vaderlijcke leen:
Maer lacs! fijn moed die fonck: de hoop daer toe was kleen;
Vermits fijn foonen bey tot noch toe Hymen vlughten:
Dat deê die oude ftock en goede vader fuchten.
'T Alwetend Wefen riep, op 't fuchten defes mans,
De Teelfucht endelijck tot fich na 's hemels trans,
Van waer fijn alfiende oogh der menfchen doen aenfchoude,
Met forge dat hy 't al in fijnen ftand behoude.
Ghy, fprack hy tegens haer, die op mijn wencken paft,
En over ftammen waeckt, en heyt de huyfen vaft,
Door teelen fonder end, hoe hebtghe foo veel jaren
De forgen over 't bloed der *Pollen* laten varen?
Hoe hebtghe 't vroom geflacht, het algemeen tot nut,
Niet door een brave ranck verheerlijckt en geftut?
De dood die knipt bykans den draed van 's ouden leven.
Ghy fiet hoe hy vergaet, en hoe fijn beenen beven,

54 *'t Sweemffel felf van Romulus:* waarom van Romulus, daar de dichter zelf in den volgenden regel erkent, dat de goede man er niets van had? Als er dan toch by *fub-* en *opreptie* een Romein moest bygesleept worden, waarom dan geen beter voorbeeld van gelijkenis gekozen?
55 *Broedermoorden:* volgends de overlevering sloeg Romulus zijn broeder Remus dood.
59 *Als mond van 't Reght:* als Schepen.
63 *Hy wierd van fijnen dienft verlaten:* by de verandering der Regeering door Prins Maurits, in 1618.
64 *En weder aengefocht:* in 1629, toen hy in zijn vorigen rang, ja op zijn ouden eed, weder werd ingelaten.

En hoe hy over 't graf van ſijn geſelſchap helt,
En met den minſten ſtorm ter aerde leyd gevelt.
Ga toe dan met der haeſt, en laet geen tijd verloren.
Ick heb ſijn oudſten ſoon een ſchoone Bruyd beſchoren,
Een *Duyfken* ſonder gal, een weerga ſoet van aerd;
En ſoo ghy 't onderſtaet, ick ſieſe ras gepaert.
Ick ſal d'afkeerigheyd uyt hun gemoeden bannen,
En hen eendraghtelijck in uwen wagen ſpannen.
  De Teelſucht op dat woord terſtond na d'aerde vloogh,
En trof den jongen *Pol*, uyt *Duyfkens* blinckende oogh,
Met eenen ſcharpen pijl, aleer hy 't ſelf vermoede.
De wonde ſat in 't merg, hoewelſe niet en bloede.
Het bloed begon te ſiên, door 't heymelijcke vuur.
De jongeling bevond de ſtralen van natuur
Veel maghtiger dan oyt. hy liet ſijn handel loopen,
En dacht om vaders huys, nocht koopen en verkoopen:
Maer ley op kuſſen toe, en vriendelijcken kout,
Op loncken en gevley. de liefde maeckt hem ſtout.
Sijn eenigh wenſchen is om in haer gunſt te raecken,
Hy keurt de woorden uyt, die maeghdekens doen blaecken,
En is in yverigheyd ſich ſelven ongelijck,
En vordert nacht en dagh den bouw van Venus Rijck.
't Is wonder hoe de min de menſchen kan verkeeren,
En in ſoo kort een tijd ſoo veele dingen leeren.
De minne wet het breyn, en ſet de ſinnen ſchrap,
En leert in hare ſchool ons deughd en wetenſchap,
Ootmoedigheyd, geduld, en ſedige manieren:
Te hopen ſonder hoop: een anders luymen vieren:
Te dienen ſonder loon: te ſwichten, te beſtaen:
Gewillighlijck geboeyt in ſlaverny te gaen:
Te derven om 't genot, en ſterven en verrijſen:
Den maghteloſen geeſt met roock en wind te ſpijſen.
Sy weckt de tragen op uyt hunnen droom, en vraeght,
Of niet een friſſche jeughd, een wackre en heldre maeghd
In aengenaemheyd ſelf de ſonne gaet te boven?
Of koſtelijcker bloem, in 't puyck van alle hoven,
Gevonden word als dees, daer *Pol* nu 't oogh op ſlaet?
Om haer is 't dat hy peynſt, al waer hy gaet of ſtaet:
Het ſij het morgenrood verlicht de groene kruyden;
Het ſij de groote torts de hoofden braed in 't ſnyden;
Het ſij die achter duyn in 't ſoute water ſinckt;
Of ons by nacht ontſchuylt, en voor een ander blinckt.
Mijn *Pol* is op ſijn *Duyf* verſlingert, als een doffer.
Hy heeft geen ander hart als 't hart van ſijne joffer.
Verſuft hy, daer het loof hem voor de ſon beſcharmt,

115 volgg. Allerliefſte beſchrijving der liefde, en wel waardig onthouden te worden.

Hy ſiet hoe groen 't geboomt malkanderen omarmt,
Den lindeboom den Yp, den wilgetack den elſen;
Hy wenſcht terſtond ſijn lief te kuſſen en 't omhelſen.
Siet hy den bloeſſem aen, ſoo lieſelijck van lucht;
De maeghdom rieckt hem toe, en ſijn beloofde vrucht.
Soo hy een klare ſtar ſiet flickren in het doncker,
Hy denckt om 't lachende oogh, en 't hemelſche geſloncker
Van 't minnelijck geſicht, en ſuyver diamant
Dat in haer aenſchijn gloeyt. hy ſmoort van heeten brand.
Soo hy twee paerden ſiet een ſelven wagen trecken,
Hy denckt om 't ſachte juck: en ſiet hy treckebecken
Twee duyven op een ſlagh, niet ongelijck van knyf,
Hy raeſt, hy is ontruſt, en roept om ſijne *Duyf*.
En geeft ſich op de vlught, en krijght geſwinde wiecken,
En weet waer dat ſy is te raden en te riecken,
En valtſe moeyelijck, en weetſe t' ondergaen.
Sy ſiet haer vryers trou en grooten yver aen,
En krijght genegentheyd, en andere gepeynſen,
En wenſcht gepaert te ſijn: maer 't hart wil t' elckens deynſen,
Uyt teere bloodigheyd, en jeughdelijcke ſchaemt;
De reghte bloſentheyd die ſoo een maeghd betaemt,
En ſchooner is dan 't rood op haer ontloke wangen.
De wil ſou overſlaen, maer blijft in twijffel hangen.
Het jawoord, dat de gunſt te met na voor toe drong,
Is rijp en in den mond, maer 't hapert op de tong,
En kan 'er qualijck uyt. doch wat baet tegenſtrijen?
Wie met den hemel vrijt, die heeft voor wind in 't vrijen,
En raeckt de haven in behouden met gemack;
Gelijck dees Bruygom deê, doen ſy het jawoord ſprack,
En met een ſucht ontfing ſijn aengebode trouwe,
En aen ſijn ſijde ging, gelijck ſijn echte vrouwe.
 Leef lang, geluckigh paer, en beſigh uwen tijd,
En treck getrooſt te velde in deſen eerſten ſtrijd,
En mengel onder een triomf en nederlagen:
Ghy ſult hier over ſmart noch over wonden klagen.
Het is een lieve luſt, die nimmermeer verveelt.
Wie vreeſt voor ſulck een dood, die 't eeuwigh leven teelt.
Nu droom niet anders dan van harten te verovren.
De ſoete koele May beſtroyt uw bed met lovren,
En bloemen ſonder tal, en lacht u vrolijck aen.
De ſon, om uwent wil, ſal ſpader onder gaen.
De ſchaemte heb hier uyt, en moet geen kaecken verwen.
Ga mengel bloed met bloed, en *Pollen* en *van Gerwen*.

153 *En valtſe moeyelijck*: d. i.: „en beſtormt haar gedurig met zijn aanzoeken en beleefdheden."
En weetſe t' ondergaen: „en weet haar te belezen, voor zich te winnen."
164 *Wie met den hemel vrijt*: lees „met *bijſtand* van den hemel."

Daer volge, beurt om beurt, een dochter na een ſoon.
De liefde is niemants laſt, ſy is haer eyge loon.
Ick ſie den erfgenaem den kleenen *Pol* geboren,
Eer negenmael de maen verwiſſelt haren horen.
Ick ſie hoe grootvaêr 't kind vaſt kuſt, en wel gemoed
In bey ſijn armen vat, en met dees woorden groet;
Terwijl de tranen vaſt van blijſchap ſtaen en hangen
In d'oogen en op 't vel der rimpelige wangen:
  De Roomſche Pol en was nocht kon ſoo blij niet ſijn,
Doen hem geboren werd het ſoontje Salonijn,
(Waer op Auguſtus ſwaen de goude tijden ſpelde)
Als ick met deſe vrucht, het leſte dat my quelde.
Mijn lang gewenſchte neef, Gods wille moet geſchien.
Hy hael my in ſijn ruſt, nu ick u heb geſien;
De weereld viel te kleen, en ſat te nau verdrongen,
Soo d'oude niet en weeck, en lietſe weêr den jongen.
Mijn voorgang ſij uw ſpoor, en word geen weldoen moe.
Aldus ſpreeckt oude *Pol:* de jonge lacht hem toe.

189 *De Roomſche Pol:* Aſinius Pollio, Konſul en Redenaar te Rome. Hy bloeide voor en onder Augustus en verwierf zich veel roem, zoo in den krijg dien hy tegen de Dalmaten en ſtaande de burgertwisten voerde, als door zijn geſchriften, van welke er echter geene meer zijn overgebleven.
190 *Salonijn:* Saloninus, aldus genoemd naar de ſtad Salone, welke Pollio had ingenomen toen hem dit zoontjen geboren werd.
191 *Auguſtus ſwaen:* Virgilius, in zijn beroemden herderszang, die op de geboorte van dit kind geſchreven werd:

Magnus ab integro saeclorum naſcitur ordo.

Eer wy van het bezongen echtpaar afſtappen, zij hier nog vermeld, dat Jan van de Poll in 1646 Raad der Stad werd en in 1653 Burgemeester. Tot de Staatsgezinde party behoorende, zag hy zich op den 10 September 1672 door Prins Willem III ontſlaan, en overleed den 20 September 1678 op zijn hofſtede, genaamd Zonnenberg, in de Buikſlooter-meir. Zijn vrouw was twintig jaren voor hem, op den 11 December 1658, geſtorven. Merkwaardig is het, dat hun kleinzoon, mede Jan geheeten, het Burgemeesterſchap van 1718 tot 1744 bekleedde, zoo dat de vier geſlachten — Harmen Gysbertsz. was Lid van den Raad geworden in 1595 — juist honderd vijftig jaren in het bewind zaten. Voor 't overige is de vrees van den grijzaart, dat zijn geſlacht zoû uitſterven, tot op heden toe ydel gebleken te zijn.

Dat Jan van de Poll werkelijk langen tijd een tegenzin in 't huwlijk gehad moet hebben, blijkt uit het navolgende byſchrift, 't welk Jan Vos vervaardigde op het afbeeldſel van Duifjen van Gerwen, door van der Helst geſchilderd:

Dus pronckt van Gervens glans als 't lichaam zal verdwijnen,
Maar zoo de verf verdwijnt behoudt haar deugdt noch ſtandt.

De deugden blinken als de zon geen meer zal ſchijnen.
Zoo wist zij 't hart van Pol, ſchoon hy de huwlijksbandt
Altoos ontworſtelt was, *tot liefde te verplichten.*
De deugdt en ſchoonheidt zijn twee ſcherpe minneſchichten.

Het byſchrift, dat dezelfde dichter op de afbeelding van haar man vervaardigde, luidt aldus:

Dus ziet men Pol, die burg der trouwe burgerijen,
Die raadt geeft op zijn tijdt en ſtandt houdt in gevaar.
Zoo plag zijn Vader voor het burgerrecht te ſtrijen.
Want deugdt ontziet geen nijdt noch gal van laſteraar.
Hadt Roomen, by Auguſt, de Pollen tot een waapen,
Het Y durft op de zorg der Pollen veiligh ſlaapen.

Wy hebben gezien 1) hoe Reael, ſedert zijn huwelijk in 't jaar 1629, zich aan den omgang met zijn voormalige vrienden eenigſins had onttrokken, om geheel voor zijn huisgezin en voor zijn ambts- en handelszaken te leven. In 1630 Lid van de Vroedſchap geworden, had hy mede niet weinig aandeel gehad aan de ſtichting der Doorluchte School, en voorts de Stad gediend in de betrekkingen van Weesmeester, Schepen en Kommisſaris tot de wisſelbank, welke hem in 1633, 1634 en 1635 waren opgedragen geworden. Behalve met de bemoeijingen aan zijn post van Bewindhebber en aan zijn kantoor verbonden, had hy zich ook voortdurend met beſpiegelingen omtrent de wiskunde, zijn hoofdliefhebbery, bezig gehouden, een belangrijk werkjen „over den magneetſteen en de magnetiſche kracht der aarde" geſchreven, en onlangs (in 1636) een gewichtige uitvinding van den beroemden Galileus Galilei — om de lengte op zee te vinden — by de Staten-Generaal ter tafel gebracht, die hem, met Willem Blaeuw, Martinus Hortenſius, Golius en Izaak Beeckman, in kommisſie ſtelden om de zaak te onderzoeken. Dit had aanleiding gegeven tot een allerbelangrijkſte briefwisſeling tusſchen hem en Galilei, welke echter, ten gevolge van het overlijden van de meesten die in de zaak betrokken waren, tot geen bepaalde gevolgen leidde [2]).

In zijn huisgezin was Reael gezegend geweest: zijn huisvrouw had hem twee zonen geſchonken, Laurens en Bartholomeüs, die de ſchoonſte verwachtingen gaven voor de toekomst: en Reael had alle redenen om zich gelukkig te noemen, toen zich op eens het uitzicht voordeed, dat hy zijn ſtille en rustige levenswijze weder tegen een drukke en woelige — hoezeer dan ook glansrijke — loopbaan verwisſelen zoude. Filips van Dorp, de Luitenant Amiraal van Holland, had zijn ontſlag bekomen.

1) Bl. 3.
2) Zie Scheltema, *Redevoering over de verdienſten en lotgevallen van* Laurens Reael, geplaatst in zijn Geſchied- en Letterkundig Mengelwerk, D. II, en ald. blz. 105—109.

Zoo weinig had deze zich bemind gemaakt in zijn bediening, dat het graauw hem te Veere mishandeld had en de aanzienlijken op zijn verwijdering hadden aangedrongen. „Te bidden is het," fchreef Hooft, „dat het fcheeprijkft en ftrijdbaarft volk aan een Amiraal met hart en harffenen geraake" 1).

Nu werd een zestal bekwame perfonen aan den Prins voorgedragen, om daaruit een nieuwen Amiraal te kiezen. De twee eerften op deze lijst waren Reael en Marten Harpertszoon Tromp: en daar de Staten van Holland den eerstgemelde met byzonderen aandrang by den Prins aanbevolen, was het hoogstwaarfchijnlijk, ja genoegzaam zeker, dat hem deze luisterrijke bediening zoû worden opgedragen. Het behaagde echter derVoorzienigheid anders. Een befmettelijke ziekte, die omtrent dezen tijd in Amfterdam woedde, trof ook zijn huis. Zijn beide zoontjens werden eensklaps aan zijn hoop en aan zijn hart ontrukt, en die treffende flag deed hem zoo zeer aan, dat hy eerlang tot geheele wezen- en lusteloosheid verviel, zoo zelfs, dat verfcheidene brieven, waaronder een van Galilei, ongeöpend bleven liggen. By de ongefteldheid van zijn geest kwam een heete koorts zich voegen, die op den 10 October een eind maakte aan zijn nuttig en werkzaam leven.

Algemeen was de rouw over dit verlies. Reygersbergh fchreef aan zijn zwager de Groot: „het is een zware ramp voor de Stad, het Land, de maatfchappy, maar vooral voor zijn vrienden, waaronder ik my geenfins als den minfte reken."

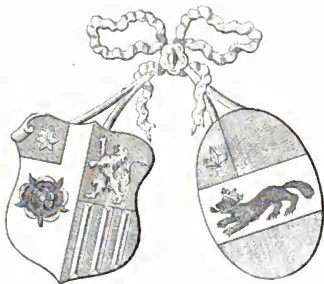
Vreemd is het, dat, terwijl andere dichters hun fmart over dit affterven uitdrukten, Vondel en Hooft, beiden zoo innig aan Reael verbonden, geen enkelen treurtoon aan hun fnaren ontlokten. Wellicht had de rouw hun hart te diep vervuld, dan dat het zich in vaerzen lucht kon geven.

Velen onder onze voorvaderen uit de gouden eeuw van Frederik Hendrik hebben zich roem verworven: niet een heeft dien wellicht meer verdiend dan Reael. Staatsman, dichter, hoveling, wiskundige, taalkenner, zeevoogd, huisvader, koopman, regent, al die hoedanigheden, hoe verre uiteenloopende, ja hoe fchijnbaar tegenftrijdig, vereenigde hy, en in alle blonk hy uit. Van zijn godsvrucht, zijn braafheid, zijn beminnelijk karakter, dat gulheid en vrolijkheid aan deftigen ernst wist te paren, getuigen allen, die hem gekend hebben: en de afbeelding van zijn fchoon mannelijk gelaat levert nog een fpiegel van de edele ziel, welke daarin moet gehuisd hebben.

Tromp bekwam nu — en tot heil van 't vaderland — de hooge betrekking, die aan den overledene was toegedacht geweest.

1) *Brieven* No. 164.

Komt mijn gisfing, dat Vondel te zeer getroffen was door den dood zijns vriends, om diens nagedachtenis te bezingen, aan den lezer min waarfchijnlijk voor, zoo wil ik er een andere wagen, t. w. dat hy afwezig was en andere zaken in 't hoofd had. Zeer mogelijk is het, dat hy voor een korten tijd het gevaar der befmetting ontweken zij: althands is het niet ongeloofbaar, dat hy zich in 't laatst van dit jaar by zijn oude kennis en vriendin Anna Roemers, de echtgenoote van Van Wefel, te Dordrecht bevond. Deze gisfing is by my opgekomen, om dat wy een bruiloftsdicht van hem vinden, omtrent dezen tijd vervaardigd, op het huwlijk van twee Dordtenaren. De bruidegom was Michiel Pompe, Heer van Meerdervoort en Kortambacht, die op 22 January 1613 geboren, op den 16 July van dit jaar 1637 door Karel I van Engeland tot Ridder geflagen was, by gelegenheid, dat hy, met een diplomatieke zending belast, zich te Londen onthield. De bruid was Adriana van Bevere of de Bevere, in 1618 geboren, oudfte dochter van Kornelis de Bevere, Ridder, Heer van Strevelshoek, West-Ysfelmonde, en de Linde, Burgemeester van Dordrecht, Raad en Rentmeester van Zuidholland, enz. Daar noch van Pompe noch van zijn gade in de vroegere of latere gedichten eenig gewach wordt gemaakt, en het alzoo raadfelachtig zoû blijven, hoe Vondel er toe gekomen ware, hun echtverbintenis te bezingen, indien hy niet door een toevallig verblijf te Dordrecht met hen in kennis ware gekomen, geloof ik, dat wy geen te vermetele gisfing wagen, door aan te nemen, dat dit verblijf — langer of korter — omtrent dezen tijd plaats vond. Het gedicht luidt als volgt:

GELUCK

AEN

DEN HEERE

MICHIEL POMPE,

EN

MEVROU

ADRIANE VAN BEVEREN.

De fiere Venus voert met roem nu Karels woord,
En fchrijft, met meerder reght, om 't heerlijckft *Meerder voort;*
Nadien fy *Pompe* perft, in 't bloeyenft van fijn leven,
Met haren pijl geraeckt, na Strevels-hoeck te ftreven;
Uyt liefde tot fijn gade, en minnelijcke Bruyd.
Geen Paris quam foo blij, met fijn gefchaeckten buyt,
Van Lacedemon af, na Troje toegevaren,
Als hy, van Brittenland, te Dordrecht, om te paren,
Met d' uytgelefe Maeghd, de fuyvere *Adriaen,*

2-4 *Meerder reght — meerder voort — Strevels-hoeck — ftreven:* woordfpelingen.
1,2 De zin is: „Karel I had Pompe tot Ridder verheven: Venus helpt hem verder voort."

Die Theems en Merwe ontvonckte, en al den Oceaen,
Door 't lonckende oogh, waer 't ſchip de baren door ging bruyſen.
Nu paren, in dit paer, de heerelijcke Huyſen,
En ſtammen groot van naem. De Vader ſtaet verblijd,
Dat hy die hooge hoop noch ſchept, in ſijnen tijd,
En ſiet, van veer, ſijn bloed, op ſijnen voorgang, ſtappen
In eerlijck ampt op ampt, in Burgermeeſterſchappen,
Geſantſchap, en in Raed, en met een rijp verſtand,
Sich quijten voor den Staet, en d' eer van 't Vaderland.
Beſegelt 's Vaders hoop, geluckige gepaerden,
En treed in 't worſtelperck, en oorlooght ſonder ſwaerden.
't Beſtand en duur niet lang, indien ghy 't ſomtijds ſluyt,
En ramp nocht voorſpoed bluſſche uw ſoete vriendſchap uyt.

Michiel Pompe werd in 1638 Schepen, in 't volgende jaar Gekommitteerde tot de Amiraliteit van Zeeland, doch ſtierf reeds den 9den December 1639.

Dat Vondel, al bezong hy Reael niet, geenszins ongevoelig was aan de rampen, die zijn vrienden troffen, blijkt uit de aandoenlijke en treffende rouwklacht, welke hy in ditzelfde jaar aan Konſtantijn Huygens toezong, na dat deze het ongeluk had gehad, zijn beminde echtgenoote, Suzanna van Baerle, door den dood te verliezen.

AEN DEN HEER

CONSTANTYN HUYGENS,

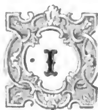
RIDDER, HEER VAN ZUYLICHEM,

Raed en Secretaris van Sijn Hoogheyd.

OP HET OVERLIJDEN VAN SIJN GEMAELIN,

MEVROU

SUSANNE VAN BAERLE.

s Zuylichem een ftercke fuyl,
Hy wanckel niet, nocht wroet den kuyl
Van 't graf, waer in fijn Ega leyd
En flaept, en wacht op d' eeuwigheyd,
Niet open, nocht verfteur Gods acker,
En roep fijn lijckrou t' elckens wacker.

Het treuren baet den doode niet,
En voed des levenden verdriet.

1 *Is Zuylichem een ftercke fuyl.* Zeker zoû het ons tegenwoordig vrij zonderling, zoo niet ergerlijk, voorkomen, zoo iemand een rouwbeklag met een woordfpeling aanving. Doch behalve dat daarin, als wy reeds honderdmaal gezien hebben, in die dagen niets vreemds was, en Huygens minder dan iemand recht zoû gehad hebben, Vondel deswege een verwijt te doen, zoo is die woordfpeling te dezer plaatfe gelukkig gekozen, of liever, zy bood zich geheel ongezocht aan. 't Is als wilde de dichter zeggen: „Uw naam alleen, Zuilichem! moet u reeds aanleiding geven, u in tegenfpoed krachtig te gedragen."

Zuylichem. Huygens was — ik geloof dit nog niet gezegd te hebben — Heer van Zuilichem, Zeelhem en Monnikeland.

5 *Verfteur: verfteuren*, of alleen *fteuren*, is „overhoop halen, verontrusten."

Gods acker: den „akker, waarop het fterfelijke gezaaid wordt om in onfterfelijkheid te herrijzen." Zoo noemt Klopftock de begravenen:

Saat von Gott gesaët dem Tage der Garben zu reifen.

En op gelijke wijze zegt Schiller:

Dem dunkeln Schooss der heil'gen Erde
Vertrauen wir der Hände That,
Vertraut der Sämann seine Saat,
Und hofft, dass sie entkeimen werde
Zum Segen, nach des Himmels Rath.
Noch köstlicheren Saamen bargen
Wir traurend in der Erde Schooss,
Und hoffen, dass er aus den Särgen
Erblühen soll zu schönerm Loos.

In 't gemeenzame leven heeft echter de uitdrukking *Godsakker* voor „kerkhof" nooit wortel kunnen vatten, en zelfs ftuit zy ons in romans en vaerzen als een fentimenteel Germanisme. En te recht, want zy rust in den grond op een valsch en onbybelsch denkbeeld. Maar dit uit een te zetten ware hier ter plaatfe minder gepast.

6 *Lijckrou:* „het leed, de rouw over de afgeftorvene."

7,8 Schoone en ware regels.

Al focht ghy schoon met Charons schuyt,
Eurydice, en al kon uw luyt
De harp van Orpheus self verdooven;
Ghy speelt haer geest niet weder boven.

En waer dit mooghlijck te geschien;
Ghy sond niet laten om te sien,
En haer verliesen, nat beschreyt,
Daer 't licht en naere duyster scheyd.
Uw morgenstar sou u ontsincken,
Daer onse son begint te blincken.

Wat moeyt ghy 't onverbidsaem hol:
Uw schoone bloem is in haer bol
Gekropen om weêr op te staen,
Daer haer geen hagelsteenen slaen,
Nocht al te heete stralen roosten.
Ghy kunt u met d' affetsels troosten.

d' Affetsels, daer haer siel in leeft,
Haer geest en sedigheyd in sweeft.
De mensch, die, na het oogh, vergaet,
Herleeft, onsterflijck in sijn saed.
Al schijnt de serck 't gesicht te hinderen;
Men siet de Moeder in haer kinderen.

Der kindren wackere oogen sijn

9 *Al focht ghy schoon* voor *alschoon gy zocht;* een by de dichters gebruikelijke en zeer geöorloofde tmesis. *Alschoon* is *al ofschoon;* even wettig als *al-hoewel.*
Charons schuyt: Charon was de bekende veerman, die de zielen der afgestorvenen naar de onderwaereld voerde, en met wien Orfeus mede zich inscheepte om zijn Eurydice terug te halen.

14-16 De zin is: „en al ware het u gelukt, uw gemalin uit het schimmenrijk terug te voeren, gy hadt niet kunnen nalaten, even als Orfeus, naar haar om te zien en haar dan weer te verliezen."

10 *Eurydice:* zie over de fabel van Orfeus en Eurydice het bekende gedicht van Vondel, getyteld „*Orfeus.*"

16 *Daer 't licht en naere duyster scheyd:* d. i.: op de grens tusschen de onder- en de bovenwaereld.

Jam luce sub ipsa
Immemor, heu, victusque animi respexit,

zegt Virgilius, *Georg.* IV, 490.

17 *Morgenstar:* *Stella*, gelijk Huygens zijn vrouw noemde en bezong.

19 *'t Onverbidsaem hol:* „de onderwaereld", van welker koning, Pluto, Virgilius, in zijn verhaal van Orfeus en Eurydice getuigt, dat hy zich door geen gebed vermurwen liet:

Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.

Vondel bezigt willekeurig de achtervoegsels *faem* en *lijk* door elkander.

20-23 „Een fraai beeld, en goed volgehouden," gelijk Lulofs te recht in zijn uitgave van dit gedicht aanmerkt.

25 *d'Affetsels. Afzetsel* wordt door Vondel veelvuldig gebruikt in den zin van „kopy, afdruk, nabootsing": zoo noemt hy het gedicht, waarin hy de hoedanigheden van Koningin Kristina van Zweden bezingt: *'t affetsel der koninckliijke prente:* zoo de kleindochter van Michiel le Blon, „*'t affetsel* van haer grootvaders *stel.*" Zoo zegt Adam tegen Eva (*Adam in Ballingschap*):

Laet onse affetsels *jaer op jaer van ons getuygen.*

en zoo troffen wy ook vroeger *afzetter* voor „schilder" aan.

27,28 Heerlijke, ware en fraai uitgedrukte gedachte.

De ſpiegels en het kriſtalijn,
Waer in der onderen gelaet
En ſchijn en aenſchijn voor ons ſtaet:
't Sijn onverzierde ſchilderyen,
En verwen, die ons hart verblyen.

23 *Kriſtalijn*: het „kristalhelder water". Zoo ſpreekt V. in zijn *Tafelkrans* van een *narcis in kriſtalijn*, voor „in een glas met water."
24 *En ſchijn en aenſchijn*: *ſchijn* is hier „ſpiegelbeeld, reflektie;" *aenſchijn* „uiterlijk voorkomen, aangezicht."
25 *Onverzierde ſchilderyen*: d. i.: „echte ſchilderyen," in tegenoverſtelling van kopyen.

Hy vervaardigde ook op de overledene het volgende grafſchrift.

OP

MEVROU VAN ZUYLICHEM,

SUSANNE VAN BAERLE.

SY SPREECKT:

Wat ſchreyt mijn Vaſthart hier, en ſtaet gelijck een poſt,
En ſmilt van druck altoos.
Ghy tronde een bloem, een Roos,
Suſanne; en wiſt ghy niet dat die verwelcken moſt?

1 *Vaſthart*: vertaling van *Konſtantijn* of liever van *Conſtans*.
Gelijck een poſt: „roerloos, ſtijf als een ſtaak, ſtijl of *post* van een gebouw."
2 *Van druck altoos* voor „geheel in druk." Zoo zegt Vooren ook tegen Gysbrecht:
hier is geen hoop altoos, —
voor „hier is volſtrekt, geheel geen hoop."

Hetzelfde lot, dat Vondel en Huygens trof, was ook dat van Van Baerle geweest. In 1635 was hem zijn vrouw ontvallen. Hy had haar innig betreurd, en aan zijn ſmart in vrij wat gezwollen ſtijl lucht gegeven: ja wanneer wy den opgeſmukten en dwazen brief lezen, waarin hy aan Huygens het beklagelijke voorval mededeelde 1), dan komen wy allicht met Prof. van Vloten 2) tot de gevolgtrekking, dat zulk een ſmart te luidruchtig was, en, ſpijt alle betuiging van het tegendeel, te cierlijk en te gezocht in haar redeneertrant, om diepgeworteld en onover-

1) Barlaei *Epistolae*. pag. 615-619.
2) *Teſſelſchade en hare vrienden*, blz. 17.

koomlijk te zijn. Het beeld der aangebedene Barbara was ſpoedig genoeg, zoo niet uit de herinnering, dan althands uit het gemoed van haar welbeſpraakten echtgenoot verdwenen. Ook was het niet zoo zeer de perſoon, als wel de kunne zijner gade, wier gemis hem het meest deed zuchten. Men behoeft tot bewijs hiervan alleen het klaagdicht te lezen, dat hy, maar weinige dagen na den dood zijner echtgenoote, aan een vriend richtte, die in gedwongen geestlijke eenigheid leefde en die hem een troostdicht had toegezongen:

Etſi mihi dilectae deploras fata maritae,
Balthaſar, et viduo condoluiſſe potes,
Plus doleas ſi ſacra thori, ſi gaudia noſſes,
Baſiaque a thalamis non aliena ſuis.
Heu miſer! in gelido languent tibi corpora lecto
Heu miſer! ignaro nox tibi tota perit [1]).

Men houde hierby in 't oog, dat Van Baerle een man was van 51 jaar, en vader van zeven kinderen! Een voegzamer antwoord gaf hy op den navolgenden raad, hem door Jacob Baeck gegeven:

1) *Epistolae*, pag. 641.

SONNET

AEN DEN

WELWYSEN HOOCHGELEERDEN HEER

C. BARLAEUS.

Die wesens, Goodts en Geest en oorſaakx aert kund melde',
Wat lichaem heeft, 't vergaen, het worden, ſielens macht
Tijt, plaats, beweeging, heemel, ſon, en dagh, en nacht,
Wat 't Aertrijck vaſt, wat eb' en vloeden wetten ſtelde.

Die 's werelts wondren weet uyt 't menſchlijk lijf te ſpelde'
Dat hoed voor ſieckt', geneeſt en geeft het nieuwe kracht,
Die in 't geloof geſterckt, met lieſd en hoop doorwracht,
De ſiel hebt en gemaeckt 't puyck van de Christenhelde'.

Zyt door u wysheit, Baerle, Godlyck meer als menſlijk,
Maer achtje lichaams nut geoorloft en ook wenſchlijk
Wrackje de Eenſaemheyt en ſoekj' een wedergae?

'T gebed en wens u volght van al die deught beminnen
Maar wat is waerd genoech voor u ſoo eedle ſinnen?
Niet isſer of 't moet zijn de wyze *Teſſelſcha.*

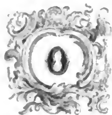
Op de hofſtee by de Beverwyk.
den XIII May MDCXXXVI.

Van Baerles antwoord was in cierlijk Latijn, en werd door Vondel aldus vertolkt:

KASPER VAN BAERLES
AENSPRAECK
AEN
JACOB BAECK,
Reghtsgeleerde.

DOEN HY HEM RIED TE HERHUWEN.

UYT HET LATIJN VERTAELT.

Baeck, de Baeck van eerbre ſeden,
Die met een ſchrandren geeſt verciert
En veelerley bevalligheden,
Uw heylge voeſter Themis viert:
Wiens tong met honigh is begoten,
En ſap van duyſend aerdigheên
En in uw boeſem draeght beſloten
De wetenſchappen, en al 't geen
De jonckheyd leert van minnetreecken:
Wat wiltghe my tot huwen raên?
Wat wiltghe een wyſer hart ontſteecken,
En in Cupidoos boeyen ſlaen?
De lieve Barber och! die bluſchte
In haren arm mijn kuyſche vlam;
Doen ick niet vruchteloos haer kuſte,
En aen den naem van vader quam;
Soo wel gepaert als 't hart moght wenſchen.

'k Heb my gequeten, als een held.
'k Voel nu de bloem der jeughd verſlenſſen,
En d' allereerſte hitte ſmelt,
En leert my met der tijd bedaren.
My voeght geen min; maer deftigheyd.
Mijn waerde Baeck, dit voeght uw jaren:
Dit is uw werck, en Venus vleyt
En noodight u. de roode kaecken
Der maeghden ſijn met u gedient.
Uw jeughd is rijp, uw bloed aen 't blaecken.
Ghy ſijt der maeghden reghte vriend.
Ga toe, de vlugge minneſtoocker
Beſtelt u wapens en geweer:
Treck pijlen uit een vollen koocker,
En tref de vrijſter, u tot eer.
Het minnekooſen paſt uw ſinnen;
My wijſe woorden: uw geſicht
Ontfonckt de jeughd: uw oogen minnen.
Nu ſiecht op my geen wulpſche ſchicht.
Uw May die bloeyt noch ongeſchonden;
Mijn bloed verkoelt. ghy, in uw kracht,
Verbeyd de vrolijcke avondſtonden,
En ick verſlijt den naren nacht
In eenſaemheyd. De Kraemgodeſſe
Verheuge u met een jonge ſpruyt:
Ick heb volleerd mijn huwlijcx leſſe,
En munt door ſeven kinders uyt.
'k Wil u dat ampt dan overgeven.
Op, vryer, na de vrijſter toe,
En kus haer, dat de kuſkens kleven,
En ſtreel, en word geen kuſſen moe,
En ſpreeck: mijn echt moet wel gedyen,
Mijn lieſſte eerlange ſwanger gaen.
Ick onbequaem tot dartel vryen,
En om mijn ega noch belaên,
Legh hier de wapens neêr met vreden:
's Is voor dees tijd genoegh geſtreden.

't Was echter by Van Baerle niet gemeend geweest. Hy was van hoogst minzieken aart, en men kan hem in zijn brieven aan zijn vrienden dien aart zien blootleggen tot onkiesch wordens toe: reeds na eenige maanden zijn die brieven vol toeſpelingen op den treurigen ſtaat, waarin hy verkeert, en vult hy b. v. een geheelen brief aan Hooft met klaagredenen dienaangaande. Deze had hem patrijzen gezonden.

„Dat zijn vogels voor u," antwoordt hy: „zwanen, duiven, patrijzen, musſchen, want zy zijn den echt gewijd, welks kusſen, gekoos, omhelzingen en genot naar hun voorbeeld gevolgd zijn; — maar mijn vogels zijn uilen en vleermuizen en ander nachtvogelte, aan huilen, krasſen en ſteenen gewoon [1])." En aan Van der Mijle ſchrijft hy: „zonder vrouw is het leven der mannen dat van ballingen: — zonder vrouw kwijnen en zuchten zy en loopen met geſcheurde en vuile kleêren en ſlechte ſchoenen: zonder vrouw is hun keuken koud, even als hun bed" enz. enz. [2]).

Ik haal, om zooveel Latijn niet te ſchrijven, de ergerlijkſte plaatſen niet aan. Geen wonder echter, dat hem Hooft, nu de zaken zoo ſtonden, alras niets beter had weten te ſchrijven, dan: „om er geen doekjens om te winden, ik wenſchte UwE. wel een beſcheiden plaatsvulſter van uwe waarde, zalige Barbara, die zich niet eens daaraan ſteuren zoû."

Niet lang echter duurde het, of de ſchrandere Huygens had ontdekt, dat Van Baerle niet alleen den wensch, door Hooft geüit, begeerde te vervullen, maar ook den raad op te volgen, hem door Baeck gegeven, met andere woorden: dat hy het oog gewend had naar de ſchoone Alkmaarſche weduw. Het bewijs daarvan leverde juist het ontwijkend antwoord, dat hy toezond op een brief van zijn Haagſchen vriend: „Welk een beweging maakt gy over niets, mijn Huygens! omdat ik een week gedichtjen ſlaak voor de geprezene Tesſelſchade, denkt gy, dat ik op haar verliefd ben! Ik ben zeker geen ſteen, als ik by haar zit; maar ik ben ook geen nafta, dat maar zonder aanraking in brand vliegt: ik ben koud geworden, mijn vriend! met de jaren klimt ook mijn bezadigdheid [3]).

Intusſchen bewees het vervolg, dat dit maar uitvluchten waren. 't Schijnt echter dat van Baerle in zijn nieuwe huwlijksplannen door een voorbeeld wilde geſterkt worden: en van daar, dat hy zich tot Vondel wendde, en dezen poogde te bewegen, den arbeid aan zijn heldendicht op Konſtantijn te laten varen, en liever een jonge vrouw te nemen.

AD

JVSTVM VONDELIVM

CVM A

CONSTANTINO ET HELENA

AD AMORES IPSVM REVOCAREM.

Vondeli, mea quo toties interprete Muſa
Teutonico populis geſtit ore loqui:
Vondeli, Bataræ decus et laus prima Camœnæ

1) *Epistolae*. p. 627.
2) Ibid. p. 636.
3) Briev. 438.

Fontis inexhaustum flumen Apollinei:
Sperne truces vultus, tibi quos Maxentius offert,
Gestaque per Latium bella cruenta solum.
Cur Licini cantare minas et castra laboras?
Aut Helenæ sacras ante sepulchra faces?
Cur Constantino gaudes comes ire per orbem?
Et magnum mundi sistere sede Ducem?
Da veniam bellis. satis est scripsisse renatum,
Extincta veterum relligione, Deum.
Paulisper jam vive tibi. tibi quære maritam,
Et post castra, velis mitia castra sequi.
Quin aliam thalamis Helenam genialibus infer,
Verbaque quæ recites mollia dictet amor.
Ipse tuos cauta plectro leviore furores.
Et viduæ loculos ingeniumque tuæ.
Sic tibi Constantinus eris, sic conjuge lætus
Finge Minervinam te sociasse tibi.
Invenies signum, quo possis vincere. verum
Ne tibi sit conjux crux, sapienter ama.

Dat is:

Mijn Vondel, gy wiens lier den weêrgalm van mijn snaren
Zoo vaak herklinken deed in Nederduitsche maat!
Mijn Vondel, eer en roem van Hollands dichterscharen,
Wiens onnavolgbaar lied onze ooren nooit verzaadt!
Wat pijnigt gy u af, de gruwlen af te beelden,
Die dwingeland Maxens in langverloopen tijd
Of wrevele Licijn aan 't zuchtend Rome teelden,
De toortsen, 's Heeren graf door Helena gewijd!
Wat volgt gy over de aard den trotschen zegewagen
Van 's waerelds opperheer, roemruchten Konstantijn!
De ware God regeert: de Heidnen zijn verslagen:
Dit zongt ge: 't zij genoeg: 't moge uw voldoening zijn.
Werp weg de krijgsbaznin: uw cyther klink van vrede.
Leef voor u zelven, zoek een lieve gezellin:
Verlaat de legerplaats voor zoeter legerstede,
En fluister Liefde zelve u zachte deuntjens in.
Wees zelf uw Konstantijn: zoo ge uw Heleen moest derven,
O! in een nieuwe gaê herleef weêr uw Heleen.
Zing, als gy door Gods gunst dit heil u mocht verwerven,
Van d' echtelijken kamp de blijde zaligheên.
Zoek, zoek als Konstantijn het teeken u te ontdekken,
Dat u den zege spelt, waarin gy overwint 1);

1) Men weet, dat volgends de overlevering aan Konstantijn een *kruis* aan den hemel verscheen met de woorden: „In dit (teeken) zult gy overwinnen."

Maar wees — opdat u nooit die gade een kruis moog' ſtrekken,
Bezadigd en bedaard by 't geen ge u onderwindt.

Vondel volgde de helft van den gegeven raad: hy liet den arbeid aan zijn Konſtantijn varen; offchoon niet om aan de uitzichten te voldoen, welke Van Baerle hem geöpend had. Immers hy hertrouwde niet: — en Van Baerle evenmin: welke moeite hy er ook voor deed. Omtrent dezen tijd was het, dat beider vriend, Jakob Baeck, overleed. Zwaar trof Vondel die ſlag, en hy drukte zijn leedwezen daarover uit in den volgenden klaagzang:

UYTVAERT

VAN

JACOB BAECK.

Licentiaet in de Reghten.

AEN

NIKOLAES VAN DER HAES,

OUD PROFESSOR.

Nu is, natuurgeleerde Haes,
Dees eedle ſiel van Baeck (die aes
Van deughd en wijſheyd uyt den mond
Der wijſheyd ſocht, en altijd ſtond
Na nutte en wijſe wetenſchap)
Geſteygert op een hooger trap,
Daer ſy, bevrijt van duyſternis,
In hare kennis gaet gewis,
En een veel klaerder licht ontſing
Als hier, doenſe op uw ſijde hing.

Hier ſtond haer 't onderſoecken vry,
Hier ſooghſe, als eene leckre By,

Nikolaes van der Haes. Kan deze dezelfde zijn als de zoo dikwijls genoemde Geneesheer in de Beverwijk? Vs. 106 van het hier volgende bruiloftsgedicht ſchijnt dit te bevestigen, en het kleine verſchil in den naam kan niets bewijzen in een tijd, toen men elken naam op onderſcheiden wijze ſpelde: alleen de tytel van *Profesſor* zoude hier twijfel kunnen doen ontſtaan.

Het ſap van uytgeleſen geur,
Uyt allerhande bloem en kleur.
Het lichaem achte ſy gering,
Of 't quijnde, en dagelijcx verging,
In al te yverigh eene vlam,
, Wanneerſe ſlechs haer eyſch bequam.
De hef des lichaems, en het grof
Moſt dienen om een betre ſtof.

Aldus verkracht men klay, en kluyt.
Soo bout men 't merg des ackers uyt.
En, in dien arbeyd al te graegh,
Verlieſt de klont in 't leſt heur vaegh.
Het onverſadelijck gemoed
Op wijſheyds vruchten al te ſoet,
Verhaeſt ſich ſelf, om 't rijck genot
Des letter-ooghſts en haeſt ſich tot
d' Onſterflijckheyd, die boven ſweeſt,
Wanneer 't hier eens den ſmaeck af heeft.

Het aerdſche deel op ſijnen rugh
Geraeckt, en alle geeſten vlugh,
Nu willen ſcheyden ſonder pijn,
Soo onbelemmert alſſe ſijn,
Aen lijm nocht taeye ſenuw vaſt.
't Geraemt bedanckt dien waerden gaſt;
Den geeſt ſijn huyſwaerd, die beleeft
Hem voor een wijl geherberght heeft:
De Geeſt verlaet het huys van been,
En klapt de vlengels tegens een.

19 *De hef:* „het min edele gedeelte, het ſchuim." Thands bezigt men 't woord alleen in de uitdrukking: „de *heffe* des volks."
21 *Aldus verkracht men:* d. i.: „maakt men krachteloos, berooft men van kracht."
24 *Vaegh:* „frischheid."
30 Lees: „wanneer het eens den ſmaak weg heeft van de vruchten der wijsheid."
31-33 Lees: „wanneer het lichaam zoo zwak is geworden, dat het ter aarde zinkt, en de geest daarentegen, meer en meer vlug geworden, opwaarts zoekt te ſtijgen." Het beeld is gelukkig voorgeſteld en keurig volgehouden.
36,37 Lees: „het lichaam bedankt den geest voor zijn gezelſchap; de geest wederom het lichaam voor de huisvesting."

Niet lang echter duurde het, of aan het huis van Baeck werd de rouw in vreugde verwisſeld. De „fiere Katharijne", die zoo lang weêrſtand geboden had aan alle aanzoeken van vrijers, liet zich eindelijk vermurwen door de gebeden van Hillebrand Bentes, een aanzienlijk Amſterdammer, doch omtrent wien ik geen andere narichten heb kun-

nen bekomen, dan dat hy ten jare 1629 mederegent van het Aalmoesſeniers Weeshuis daar ter ſtede was geworden. Waarſchijnlijk was hy met Jacob Baeck zeer bevriend geweest: en wy zouden uit het navolgende bruiloftsdicht van Vondel kunnen opmaken, dat de voorſpraak van den ſedert overleden broeder niet ongunſtig by de zuster gewerkt had.

DE FEEST

VAN

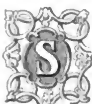
DEN HEERE DIRECTEUR

HILLEBRAND BENTES

EN

JOFFROU

KATHARINE BAECK.

CHOON d' een na d' ander vaſt de Minne gaf ſijn reght,
Noch ſleet Katrijn den tijd des levens buyten echt.
De ſon had negenwerf haer hemel omgevaeren,
En Ceres negenwerf het hayr gehult met ayren,
Terwijle Bentes leefde op heur genade alleen,
En in den wind ſagh ſlaen ſijn klaghten, en gebeen.
De kamer, daerſe ſliep, beſloot haer kuyſche ſinnen,
Verbonden aen den dienſt der ſuyverſte Godinnen,
Aen Pallas, en Diane, en Veſte; om wie ſy hier
Een lamp van bergkriſtal ontſtack met eenwigh vyer.
Nocht Venus, nocht de min, nocht Hymen moght 'er duuren.
De kuyſcheyd deſer Maeghd was witter dan de muuren,
Waer meê ſy zat bemuurt, vernoeght met deſen roem,
Dat ſy dees Godheên ſchonck heur maeghdelijke bloem.
Maer doen de hemel, die haer yver had genoten,
In 't end voltrecken wou 't geen boven was beſloten,
Verſcheen de Maeghd, daer ſy in heur ſlaepkamer ſat,
Haer trouſte Broeder ſelf, die langs 't gemeene pad

9 Zie over de dienst van Vesta het aangeteekende op de *Spore aen Hooft*, vs. 1.
18 *Haer trouſte Broeder*: Jakob. Zie vs. 44.

De weereld had verſmaed, en 's weerelds ydelheden,
En 't vaderlijcke huys ſich heel in rou ſien kleeden.
De kamer roock van geur, en blaeckte door den brand,
Die afſcheen van de torts in ſijne ſlincke hand.
Een kleed, ſoo blanck als ſneeu, geſlingert om de leden,
Hing met een eedlen ſwier van boven tot beneden,
En rijck beſaeyt met goud van ſtarren, ſonder tal:
Gelijck de hemel blinckt, en eeuwigh blincken ſal.
De ſlaepen van ſijn hoofd, verlicht door deſe glanſſen,
Sich lieten om en om met eenen krans bekranſſen
Van bloemen, ſonder naem, verſamelt daer omhoogh,
En kunſtigh geſchakeert, gelijck een regenboogh:
Al vaſte verwen, die verwelcken nocht bevrieſen,
En ſich, om ſchooner kleur, alle oogenblick verlieſen,
En ſpelen ſoo in 't licht van dien gemaeckten dagh,
Dat qualijck menſchlijck oogh hier oogh op houden magh.
Hoe bly, hoe welgedaen ſagh ſy dien lieſten Broeder!
Hoe anders, als doen hy van Vader en van Moeder
En al ſijn Vaders huys vernoeght ſijn afſcheyd nam,
Na dat een koorts, ter ſluyck, door eene onſichtbre vlam,
Al 't lichaem had verteert en naenlijcx om te leven
Wat ſiels in vel en been en ſchinckels was gebleven.
De Suſter vreeſde in 't eerſt, en midlerwijl verheughd
Vermengde ſich de ſchrick in d' onverwachte vreughd.
Sy haeckte en blaeckte om hem t' omhelſen, en te kuſſen,
Maer 't hart wert t' elckens ſlaeu, en Jakob ondertuſſchen
Genaeckende, verdreef met eenen heldren blick
Uyt heur verbaeſt gemoed dien ingebeelden ſchrick,
En opende ſijn mond met ſulcke lieflijckheden,
Gelijckſe was gewoon ſijn trooſt en wijſe reden
Te drincken met haer oor, eer hy, tot haer verdriet,
Om een onſterflijck kleed, het ſterfelijck verliet.
Gedeelte van mijn ſiel (ſoo ſprack de Geeſt ten leſte)
'k Verlaet d' onſterflijckheyd, en dael in dit geweſte,
Uyt liefde, die ik noch u toedraegh, na mijn dood;
Niet ſoo gelijck weleer, maer duyſendmael ſoo groot.
De liefde gloeyt om hoogh al anders dan op aerde.
Wy geeſten ſchatten daer het maeghſchap na ſijn waerde,
Beminnen ſonder gal, en wenſchen, in dien ſtaet
Des hemels, u noch nut te ſijn met rijpen raed.
Het opperſte beſluyt miſhaeght dat ghy uw jaeren
Dus koel en eenſaem ſlijt, en leyd u op te paeren
Met hem, die lang genoegh ſijn tijd in ſlaverny
Om u heeft doorgebroght. 'k verſeker u, dat hy

36 *Hoe anders:* het *quantum mutatus ab illo* van Virgilius; maar hier op gunſtige wijze.

De reghte weêrga is, en met fijn aerd en feden
Uw feden foo gelijckt, dat geene oneffenheden
Uw onderlinge ruft verfteuren fullen, foo
Ghy 's hemels raed voltreckt. wat fchaemte maeckt u bloô?
Wat verftfe met een gloed van roofen beyde uw kaecken?
De koelte had haer tijd: nu is het tijd te blaecken
Van ongeveynfde min, en ruftigh en goedrond
Te drucken hart aen hart, te vlyen mond op mond,
Te loncken hand aen hand, en lip op lip te kleven.
Wat weygertghe dien Held uw hand en trou te geven,
Nadien uw huwelijck van 't noodlot is gefmeed
Op 't unbeeld van Gods Raed? begeef, in Venus eed,
U onder Bentes vlagh. hy fal u veyligh voeren,
Niet onder het geweld van oorelooghfrumoeren,
Waer van de weereld waeght, wanneer de felle dood
In eenen hagel fpoockt van yfer en van lood;
Maer in een foet gevecht, en oirfaeck van veel levens,
En aerdfche faligheên, en leckre luften t' evens:
Daer ghy oplnycken fult uyt aengenaemen luft,
En den gewenfchten loon der wederliefde kuft,
Een jonge Katharijn, of Bentes, of te gader
Een dochter en een foon, die moeder en den vader
Affetten foo volmaeckt, dat uwe fchildery
By dit gefielde beeld een fchim en fchaduw fij.
Ghy moet op defe wijs voortaen den Goôn behagen.
De tijd lijd geen vertreck, en alle Geeften klagen
Daer boven allermeeft om 't fpillen van den tijd,
En kennen fijn waerdy, wanneer hy hen ontglijd.
Sy wenfchen, moght het fijn, den eerften tijd te koopen,
Om nutter te befteên. fy fien de ftarren loopen,
En rennen om den ring van defen duyftren kloot,
Behangen met den damp, die eerft mijn oogen floot
Voor 't hemelfche gelicht, en hinderde te dringen
In 't allerbinnenfte des boefems aller dingen.
Al wat op 't aerdrijck fchuylt ontdeckt fich daer al ftil.
Hier fiet men nauwelijcx door een papieren bril.
Daer vat een oogenblick ontallijcke gedachten.
Daer fchijnt een langen dagh, gevolght van geene nachten.
Men leyd 'er 't oor te weeck op 't goddelijck gefang
Der heem'len, die op maet geftadigh gaen hun gang,
En danffen, dat fy 't veer in lieflijckheyd afwinnen
De toverende keel der fingende Meerminnen.

72 *Dien Held:* niet dat Bentes, zoo verre my althands bewust is, eenige heldendaden verricht had: maar *held* ftaat hier voor „Jongeling, minnaar, wakkere borst."

81 *Aengenaemen:* fommige uitgaven hebben *kittelenden.*

88 *Vertreck* is „uitftel."

91 De zin is: „zy (de geesten der afgeftorvenen) wenfchen, dat het in hun vermogen ware, den op aarde doorleefden tijd terug te koopen, om dien nuttiger te kunnen befteden."

Natuur ontkleed ſich daer heel naeckt van top tot teen.
Hier toonde my mijn Haes niet als d' ontdeckte leên.
Self 't allerwijſte breyn bekent om hoogh ſijn botheyd,
En noemt dees letterkunde en wijſheyd loutre ſotheyd.
Ons Themis, die 't geſicht aen geene letters hecht,
Ontvout en ſchift'er net het onreght van het Reght,
Het heyligh Reght, 't welck hier beneden is te ſoecken,
En blind word opgeviſcht uyt eene zee van boecken,
Waer in 't verſtand verſinckt, en dickwils ſchipbreuck lijd.
Maer dit loopt buyten ſpoor. mijn laſt gaet niet ſoo wijd.
Mijn Suſter, 'k ſie ghy wenſcht t' omhelſen uwen Broeder,
Maer al vergeefs. ick ga. omhels mijn oude Moeder,
En Vader noch voor my. omhels uw Bruydegom.
Soo ſprack hy. en verdween, en liet haer droef, en ſtom.
Sij ſagh hem, doenſe ſich tot kuſſen wou verpijnen,
In haere ledekant, met ſijne torts, verdwijnen,
Gelijck een Bruyloftsgod, en ſloegh van angſt een galm.
't Geſin ſchoot toe, en vond den vloer al groen van palm
En loveren beſtroyt, en trooſte de verlegen,
En nam dit voorſpoock aen: en wenſchte 's hemels ſegen
De nieugewijde Bruyd, die, na dien ſtorm beland,
Den blijden Bruydegom haer trou gaf met haer hand.

106 *Mijn Haes*: de doktor In de Wijk. Zie D. II blz. 225.

Hoe lang Katharina met haar echtgenoot leefde is my onbekend; dat zy hem een zoon ſchonk blijkt uit het grafſchrift, hetwelk ik hier geef, als te kort om er op terug te komen, en tevens als het laatſte gedicht, dat onze dichter op een Lid uit het geſlacht der Baecken vervaardigde.

GRAFSCHRIFT

OP

KATHARINE BAECK,

GEMAELIN VAN DIRECTEUR

HILLEBRAND BENTES.

Al deckt dees ſerck Katrijn, ſy leeft in 't eenigh krooſt,
Sijn Moeders ſchildery, ſijn Vader Bentes trooſt.

De Brabantſche kamer „*Wt levender Jonst*" was, ſedert de ſtichting van Costers Akademie, meer en meer in verval geraakt, en eindelijk geheel te niet gegaan. De Oude Kamer, hoezeer de meest verdienſtelijke van haar Leden tot de Akademie waren overgegaan, had nog lang den ſtrijd volgehouden, doch was eindelijk, in 1632, door bemiddeling van Burgemeeſteren, met de Akademie vereenigd geworden. In het jaar 1635 had het Weeshuis een derde gedeelte van het erf en getimmerte, met de kleedingen en andere benoodigdheden, tot de ſpeelplaats behoorende, aan het Oude-Mannenhuis verkocht. De twee Godshuizen namen toen het beſluit, de Akademie, die maar van hout was opgeſlagen, en voor welke een loods ſtond, die in den jare 1631 aan een ſteenkooper was verhuurd geworden, te hertimmeren. Volgends de beſchikking van Burgemeesteren, moesten de kosten van dit werk voor twee derde deelen door het Weeshuis, en voor een derde deel door het Oude-Mannenhuis gedragen worden, welke Godshuizen dan ook een dergelijk aandeel in de opbrengsten van het ſpelen hadden. De Akademie van Coster had, van haar eerſte oprichting af, tot blazoen gehad een Byekorf met het woord YVER; maar nu vond men goed om gemeld blazoen met dat van de Kamer *In Liefde Bloeyende* ſamen te voegen, en van de twee zinſpreuken deze eene te maken: „door yver" of „yver in liefde bloeiende." De kosten der herbouwing beliepen in het geheel *f* 29103 en eenige ſtuivers. Zy werd in 't laatst van 't jaar 1637 voltrokken, en ſedert dien tijd aan de Akademie de naam van „Schouwburg" gegeven. De bouwmeester, de beroemde Nikolaas van Kampen, had den lof ingeöogst van, uit aanmerking der enge ruimte waarover hy te beſchikken had, een treffelijk gevaarte te ſtichten: en met recht zong Pels van hem, in zijn „Gebruik en Misbruik des Tooneels," dat hy

Het werk,
Schoon klein van omtrek, groot en wyd, gelijk een kerk
Dee ſchijnen en 't gemak so met de welſtand paarde,
Dat dit gebouw, verſierd met zulk een pracht, en waarde,
Gelijk so braaf een' kunſt en groot een' ſtad betaamt,
Een meeſterſtuk verſtrekte en Schouwburg werd genaamd.

Men trad er binnen door een hardſteenen poort van de Doriſche orde, boven welke het navolgende distichon van Vondel in gouden letters was uitgehouwen:

De weereld is een ſpeeltooneel,
Elck ſpeelt ſijn rol en krijght ſijn deel. —

terwijl het woord SCHOUWBURG boven het frontespies te lezen ſtond.

Noordwaarts in deze poort had men het kantoor, waar het geld voor den toegang ontfangen en de loodtjens uitgegeven werden: daar boven ſtonden buitenwaarts twee lantarens en binnenwaarts de borst-

beelden van Heraklict en Demokriet. Vervolgends ging men, over een vierkante plaats, door een andere poort, in een ruim portaal, waar zuidwaarts de ingang zich bevond naar de woning van den kastelein en een ſpreekvertrekjen. De fronteſpies dezer tweede poort rustte op twee kolommen, boven welker kapiteelen insgelijks twee lantarens geplaatst waren. De woning van den kastelein beſtond uit verſcheiden wel ingerichte vertrekken. In het portaal daarvoor hingen drie gedichten: een van Vondel, luidende:

Geen kind den Schouburgh laſtigh ſij.
Tobackspijp, bierkan ſnoepery,
Nocht geenerley baldadigheyd.
Wie anders doet, word uytgeleyd.

Een van Jan Vos:

De Godsdienſt roept de Ziel: het lijf de zorgh voor 't leven:
Elck heeft haar eygen tyt: wie die hier tegen ſtreven.
Wie tyt in tyden vint, wort geen tooneel ontzeyt
Zoo leert men door het ſpel noch deught in ledigheyt.

En nog een van Vondel:

Tooneelſpel quam in 't licht tot leerſaem tijdverdrijf,
Het wijckt geen ander ſpel, nocht koninklijcke vonden.
Het bootſt de weereld na: het ketelt ſiel en lijf:
Het prickeltſe tot vreughd of ſlaet ons ſoete wonden:
Het toont in 't kleyn begrijp, al 's menſchen ydelheyd,
Daer Demokryt om lacht en Heraklyt om ſchreyt.

Aan de zuidzijde van het portaal was een ruime opgang naar de kamer der Regenten, rondom met kasſen voorzien, en van boven koepelsgewijze bepleisterd. Boven den ſchoorſteenmantel las men Vondels regels:

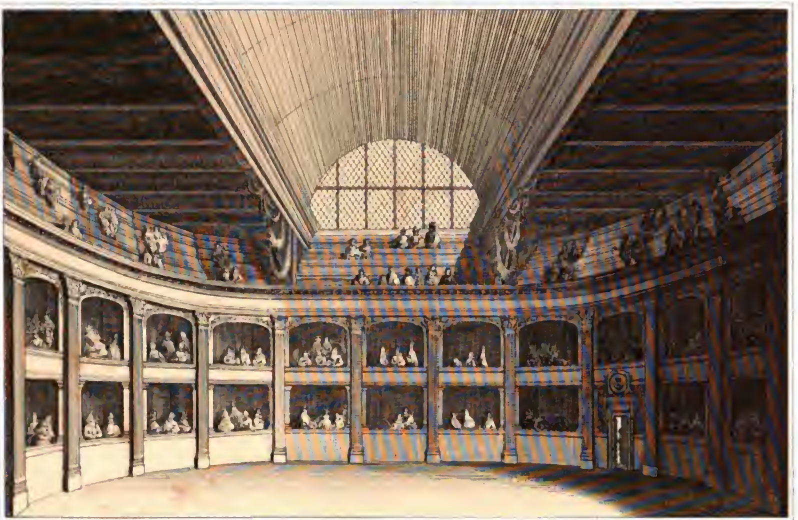
Geluckigh [1]) is het Lant
Daer 't kind ſijn moer verbrant.

Voorts was dit vertrek voorzien met afbeeldingen van verſcheiden oude Godheden, die van de Kamer *In Liefde Bloeyende* waren overgebleven.

Wat de zaal zoo wel als het tooneel betreft, men zal daarover, beter dan door eenige beſchrijving, kunnen oordeelen door de nevensgaande afbeeldingen, waarby ik alleen nog het volgende heb op te merken:

Men ziet, by de vergelijking der beide afbeeldingen, dat de konſtruktie van deze ſchouwburgzaal in vele opzichten van die onzer hedendaagſche theaters verſchilt, voornamelijk daarin, dat, terwijl men thands

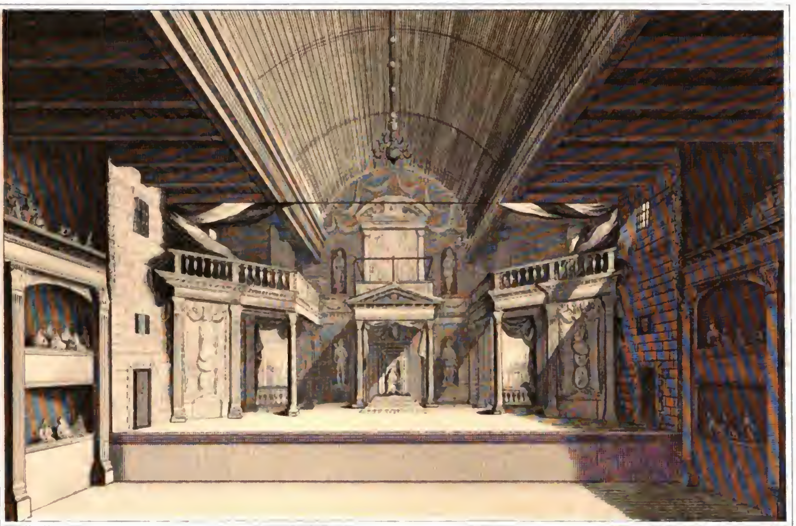
1) In de gewone uitgaven lezen wij voor *geluckigh* het woord *gezegent.*

Steendr. v. Ch. Binger.

ZIT- EN STAANPLAATSEN VAN DEN AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, GESTIGHT IN 1637.

Steend' v. Ch' Binger

HET TOONEEL VAN DEN AMSTERDAMSCHEN SCHOUWBURG, GESTICHT IN 1637.

de zaal, waarin de toeſchouwers zich bevinden, een eigen zoldering heeft en door een voorportaal van het tooneel wordt afgeſcheiden, hier daar-en-tegen zaal en tooneel een geheel vormen, dezelfde zoldering met balken en middelgewelf van 't een tot het andere einde doorloopt, en de zitplaatſen der toeſchouwers daar eindigen, waar het eerſte zijſcherm begint, zonder dat het tooneel zelfs door een zoogenaamden Harlekijnsmantel wordt afgeſloten. Wat men thands den „bak" heet, is hier door een opene ruimte vervangen, zonder zitplaatſen, en waar de kijkers alzoo genoodzaakt waren te ſtaan, — doch in vergoeding vrijheid hadden, heen en weder te loopen: iets wat niet moet geſtrekt hebben om de ſtilte gedurende de vertooning te bevorderen. Alleen de loges, in twee gaanderyen boven elkander tusſchen cierlijke pilasters geplaatst, wijken in vorm en grootte niet af van de hedendaagſche. De bovenſte gaandery, uit vaste oploopende banken beſtaande, zoo wel als het groote halfronde venſter, doen ons eer aan een kerk of bedehuis denken dan aan een ſchouwburg: en terwijl men tegenwoordig by het bouwen van theaters er zich op toelegt, het daglicht op alle wijzen buiten te ſluiten, is hier daar-en-tegen blijkbaar zorg gedragen, daarvan party te trekken: zoo dat, dewijl men toen te vier ure begon te ſpelen, een groot gedeelte van 't ſtuk — althands gedurende drie vierden van 't jaar — by daglicht zal hebben kunnen vertoond worden: een merkbaar voordeel, in zoo verre de bezuiniging van uitgaven aangaat.

Wat het tooneel betreft, men ziet daarin vooral een groot verſchil met de hedendaagſche. Het dekoratief ſtaat vast, doch is zoodanig ingericht, dat het naar verkiezing — en met behulp van een weinig verbeeldingskracht by de toeſchouwers — onderſcheiden lokaliteiten kan voorſtellen. Op de eerste zijmuren — want zijſchermen kan men ze niet noemen — is een gevangenis afgebeeld: en wanneer het tooneel nu een gevangenis moest voorstellen, liet men het gordijn, dat onmiddelijk achter die zijmuren om een dwarsſtang geſlingerd was, vallen. Werd het noodig, dat een der perſonaadjen van een ſtadsmuur of een toren of uit een venſter ſpreken moest, dan ging hy op eene der aan weêrskanten aangebrachte galeryen ſtaan: en viel de handel in de open lucht voor, dan werd dit aangeduid door de tooneelisten te laten opkomen uit de opene ruimte tusſchen de kolommen, die een uitzicht naar buiten opleveren. De troon, die, even als de rest, vast ſtond, werd veelvuldig gebezigd, en ſpeelde het ſtuk elders, dan in een paleis, dan had men vrijheid, dien weg te denken. Vertoonde men een kluchtſpel, dan werd weder het gordijn achter de gevangenis nedergelaten, en de voorgrond door 't aanbrengen van eenige meubelen in een gewoon vertrek herſchapen. Men ziet, de toeſtel was nog zeer eenvoudig en *primitief* en alle optiſche illuzie ontbrak; — doch die kwam men daar ook niet zoeken, en werkelijk beſtaat hierin het grootſte verſchil tusſchen den toenmaligen en den hedendaagſchen ſchouwburg, dat het prikkelen der zinnen, 't welk nu als het hoofdvereischte wordt aangemerkt, te dier tijd niet in aanmerking kwam. Het ſtuk zelf, als drama

of poëetifch voortbrengfel, kwam in aanmerking, en het overige was een byzaak, waarover zich niemand veel bekommerde.

Niet lang echter — haasten wy ons er dit by te voegen — bleef deze ftaat van zaken voortduren. Aldra begon men, voor ftukken, waarvan men goede ontfangften verwachtte, opzettelijke dekoratiën te vervaardigen: 't zij door het aanbrengen van een gebouwden toeftel, 't zij door het befchilderen van doeken, die dan voor den troon werden opgehangen. Het zal ons, by volgende gelegenheden, blijken, dat ook menig treurfpel van onzen dichter met nieuwe dekoratiën werd opgeluisterd.

Ik heb gemeend, dat deze korte uitweiding over de gedaante en de hulpmiddelen van het toenmalige tooneel niet ongepast ware; daar zy den lezer de gelegenheid aanbiedt, om zich een klare voorftelling te geven van de wijze, waarop de tooneelftukken werden opgevoerd, en van het verband, dat er beftond tusfchen de dramatifche werken van die dagen en de lokaliteit waar zy vertoond werden. De omftandigheid, dat byna elk belangrijk voorval niet aanfchouwelijk voorgefteld, maar in een verhaal befchreven werd, had natuurlijk ten gevolge dat er minder uiterlijke toeftel noodig was dan thands, nu men *actie*, geen *declamatie* begeert; en wederkeerig waren de dichters, by mangel van de noodige hulpmiddelen, wel gedwongen, zich van het aanbrengen van zoogenaamd theatraal effekt te onthouden.

Verder fchreef onze dichter te dezer, of by een latere gelegenheid nog de navolgende fchouwburgdichtjens: waarvan het eerfte nog in 't begin dezer eeuw onder den byenkorf op het voorfcherm van den fchouwburg te lezen ftond.

De Byen ftorten hier het eêlfte datfe lefen,
Om d'ouden ftock te voên, en onderloofe weefen.

Het fij ghy fpeelt voor ftom, of fpreeckt,
Let altijd in wat kleed ghy fteeckt.

Twee vaten heeft Iupijn. Hy fchenckt nu fuur, nu foet,
Of matight weelde en vreughd met druck, en tegenfpoed.

Het fpel heeft ook fijn tijd, wanneer 't de tijd gehengt.
't Vermaeckelijk en nut word hier van pas gemengt.

VERBIE de lieden het tooneel,
Soo loopt 'er fevenmael foo veel.
't Verboden wil men allermeeft,
En tegenftreven noopt den geeft.
Wie dan den YVER bluffchen wil,
Sie door de vingers, en fwijgh ftil:
Want word ghy op uw feer geraeckt,
Soo denck: ick heb t 'er na gemaeckt.

De afbeeldingen, waarvan wy hier kopyen geven, waren oorfpronkelijk met byfchriften voorzien. Onder die van het Tooneel ftond het gedicht van Vondel, hierboven aangehaald, en beginnend:

Tooneelfpel quam in 't licht, enz.

Onder de andere het navolgende gedicht op Van Kampen:

TER

EEUWIGER GEDACHTENISSE

VAN

NIKOLAES VAN KAMPEN,

Stichter des Schouburgs,

IN DEN JAERE MDCXXXVII.

't ONTBREYDELEN der jeughd, nocht godloos voedfel van
Vervloeckte afgodery, en al wat fy verdichte,
Maer ftichtigh tijdverdrijf was 't ooghmerck van dien man,
Die, tot een oefenfchool van deughd, den Schouburg ftichte;
Der arme Weefen trooft, der Ouden ftock en ftaf.
Soo fchrijft Pompejus niet, maer Kampen op fijn graf.

3 *Stichtigh* voor „ftichtelijk," als meermalen.

6 *Pompejus:* deze had te Rome een grooten fchouwburg gefticht: — de dichter wil echter dien naam niet aan Van Kampen toeëigenen, omdat de fchouwburg te Rome — volgends het uitgedrukte in de vorige regelen — diende tot bederf der jeugd en tot voorftelling en bevordering van afgodery, terwijl die, welke thands opgericht werd, een oefenfchool der deugd moeft ftrekken. *O Utinam!*

Aan Vondel was het opgedragen, een treurſpel te vervaardigen, waarmede de nieuwe Schouwburg zoû worden ingewijd; en wenſchende te dier gelegenheid een ſtuk te doen opvoeren, hetwelk meteen een plaatſelijk belang had, en waarin hy ſtof mocht vinden, den luister en roem van Amſterdam te verheffen, zoo meende hy hierin het best te zullen ſlagen, wanneer hy, door navolging van Virgilius, hetgeen deze van den ondergang van Troje zong toepasſelijk maakte op een verzierde verwoesting van Amſterdam, ter wrake van den moord aan Floris V gepleegd. De Schouwburg zoû geöpend en het treurſpel opgevoerd worden omtrent de Kersdagen — en met die bedoeling had de dichter dan ook de kataſtrofe van zijn ſtuk op Kersnacht doen invallen; maar de tegenkanting van ſommigen, die zich ergerden aan 't vertoonen der Roomſche kerkzeden, was oorzaak dat een en ander een poos werd opgehouden, zoodat het ſtuk niet voor den 3den January in 't volgende jaar geſpeeld werd. Het verwierf niet alleen herhaalde toejnichingen, maar genoot ook de eer — in de dramatiſche jaarboeken misſchien eenig — om, ſedert dien tijd en nog voortdurend, met het einde en 't begin van elk jaar, zoo te Amſterdam als ook (later) te 's Gravenhage en te Rotterdam, te worden opgevoerd.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

D'ONDERGANGH

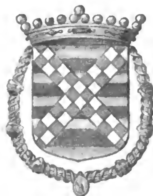
VAN

SIJN STAD

EN

SIJN BALLINGSCHAP.

TREUR-SPEL.

1637.

Urbs antiqua ruit.

DEN HEERE

HUYGH DE GROOT,

GESANT DER KONINGINNE EN KROONE VAN SWEDEN,

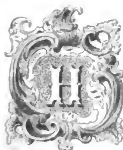
BY

DEN ALLERCHRISTELIJXSTEN KONING,

LUYDEWIJCK VAN BOURBON,

Koning van Vrankrijck en Navarre.

MIJN HEER,

ET rijſen van onſen nieuwen Schouburg, gevordert [1]) door de Heeren Weeſvaders, en inſonderheyd door den yver des Raedſheeren Nikolaes van Kampen, niet onbedreven in Boukunſt, en liefhebber van alle fraeye geeſten en wetenſchappen, dede onſen luſt rijſen, om dit aenſienelijck gebouw in te wijen met eenigh werck, dat deſe ſtad en Burgery moght behaegen: waerom wy voor onſe ſtoffe uytkooſen de jammerlijcke verwoeſting van Aemſtel-

1) *Gevordert:* niet „geëiſcht," maar „bevorderd," als meermalen.

redam, en ballingfchap van Gijfbreght van Aemftel, doenmaels Heer der felve ftede:

Genus a quo principe noftrum: [2])
De reghte ftam Van Amfterdam.

Het is kennelijck dat d' aeloude Dichters pooghden de gedichten den volcke fmaeckelijck te maecken met faecken te ververfchen [3]), die hunne Vorften en voorouderen betroffen. Homeer verhief de daeden en rampen der Grieecken, fijne landflieden, en trompette wat geduurende en na het belegh van Troje gebeurde. Maro geleyde Æneas, na Priams ondergang, van Xanthus aen den Tiber, en huwde het Latijnfche aan het Trojaenfche geflacht, waer uyt de Romers fich roemen gefproten te fijn. Silius voert den Punifchen, Lukaen den burgerlijcken oorloogh. De poëten onfer eeuwe volgen der aelouden voetftappen. Taffo doet der Chriftenen ooren na hem luyfteren, terwijl hy Buljons Chriftelijcke dapperheyd voor Ierufalem fingt. Ronfard kittelt de Vrancken met fijnen Francus, Hektors oir, den ftam der Franfche koningen: en Hooft de Droft van Muyden ftreelt d' Amfterlanders en fijn geboorteftad, in Velfens treurfpel, met de voorfpelling van de Vecht; en de Baethouwers [4]) met fijnen Baeto, der Katten vorft, van wien de Baethouwers, nu Hollanders [5]) genoemt, hunnen oirfprong reeckenen: en onder de Grieckfche tooneeldich-

2) *Genus a quo principe noftrum.* Deze woorden zijn ontleend aan VIRGILIUS, *Aeneid.* III, vs. 168.
3) *Te ververfchen:* „onder een nieuwen, frisfchen, behagelijken vorm voor te ftellen."
4) *Baethouwers:* d. i.: *baat* (winst) *houders:* deze afleiding was vernuftig gevonden en pasfend bygebracht op een tijdftip, toen de Nederlanders zich zulke onmetelijke winften verwierven. Een beter inzicht in de taal heeft ons echter geleerd, dat Batavieren zooveel beteekent als „bewoners der *bat-ouwe*, *(Betuwe)* d. i. „goede grond," in tegenoverftelling van *Veluwe*, *vaal-ouwe*, „vale, dorre grond."
5) *Nu Hollanders:* hier blijkt, hoe algemeen men, reeds in 1638, het geheele Gemeenebest in de provincie Holland zag. Vondel wist toch dat de eigenlijke Batavieren *daar* niet gewoond hadden.

ters hangen Sophokles, Euripides en Æſchylus doorgaens om Ilium, en wat daer aen vaſt is, gelijck wolcken om het gebergte, en bouwen hunne bloedige tooneelen te Thebe t' Argos, en elders, en ſmelten tot traenen van droefheyd, of raecken aen 't hollen [6]) van dolligheyd, en ydele inbeeldingen:

Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris,
Cum fugit, ultricesque ſedent in limine dirae. [7])

Gelijck het Pentheus docht, wanneer ſijn breyn aen 't glyen
Geraeckte, dat hy ſagh ontelbre Raſeryen,
Twee Thebens in de lucht, twee ſonnen klaer van ſtrael:
Of Agamemnons ſoon Oreſtes, t' elckemael
Op 't hoogh tooneel gejaeght, terwijl met ſchrick bevangen
Hy vlood voor 's moeders geeſt, verſien met ſwarte ſlangen
En tortſen, daer de Wraeck den drempel dight beſet.

Het en is oock de reden niet ongelijck. [8]) dat onſe eyge ſaecken ons meer ter harte gaen, dan die van vreemden en uytheemſchen. Beneffens dit inſicht prickelde ons hier toe de genegenheyd, om eens (waer het mogelijck) den ſchoonen brand van Troje t' Amſterdam, in het geſicht ſijner ingeſetenen, te ſtichten, na het voorbeeld des goddelijcken Mantuaens, die een vyer ontſtack, dat geuriger

6) *Of raecken aen 't hollen* enz. Men zie in dezen regel niet zoo zeer een verwijt aan de Griekſche Treurſpeldichters, voor wie Vondel, als bekend is, een grooten eerbied koesterde, als een veroordeeling van de onderwerpen, welke zy behandelden.

7) Deze vaerzen zijn uit de *Aeneis* IV. 469-473.

8) *Het en is oock de reden niet ongelijck*: met andere woorden: „het ligt ook in de reden."

en heerlijcker blaeckt dan de Hemelfche vlam, die den fenix verteert; gelijck hy d' eenige fenix is, in wiens schaduwe het ons luft (fijn wy des waerdigh) laegh by der aerde te fweven: en uyt wiens affche, eens om de honderd jaeren, een fenix [9]) te voorfchijn koomt, dien ick nu met den vinger niet hoef te wijfen, nadien de glans van fijn pennen alle de weereld in d' oogen fchittert. Wy bouden dit treurfpel op de gedachtenis, ons by de fchrijvers en de faem daer van nagelaeten; en ftoffeerden en bekleeden de faeck na de wetten, regelen en vryheyd der poëfye; oock na de tooneelwetten, waer tegens wy wetende niet en mifdeden, 't en waer miffchien in talrijckheyd van perfonagien [10]), dat wy qualijck konden vermijden, fonder het werck fijnen eyfch te weygeren. Of eenige Amfterdammers moghten walgen van den fwaren val hunner muuren, en 't verftroyen der voorouderen te hooren; foo word die bittere nafmaeck verfoet, door Raphaëls voorfpelling van de heerlijcke verrijfeniffe der verdelgde veften en verftroyelingen; dat wy nu op 't allergeluckighfte beleven, onder de wijfe regeering der tegenwoordige Burgemeefteren, die het gemeen befte boven hun eygen behartigen, en geenen oorloogh prijfen, dan die om vreede gevoert word [11]). Ick vermat my verwaendelijck dit uwe Exc. op te dragen, en dat te vrypoftiger, overmits uwe Exc. van den treurigen

9) *Een fenix*: de Groot zelf.

10) *'t En waer miffchien in talrijckheyd van perfonagien.* Volgends de zoogenaamde regels van Aristoteles, moesten er in een behoorlijk drama niet meer dan ten hoogften zeven perfonen optreden. Een dergelijk getal ftelde de Tweede klasfe van het Koninkl. Ned. Inftituut als *maximum* toen zy in der tijd een eereprijs uitloofde aan het best gefchreven Treurfpel. Wy zullen er tegenwoordig echter geen verwijt meer over richten tegen Vondel, maar integendeel hem er over prijzen, dat hy zich in deze zaak aan de tooneelwet niet geftoord heeft.

11) *Geenen oorlogh... dan die om vreede gevoert word.* De lof, hier aan Burgemeesteren toegezwaaid, was in Vondels mond geen vleiery; ook hy zag — gelijk uit al zijn gefchriften blijkt — met leede oogen het voortzetten van den oorlog aan, en dit te meer, naarmate zijn hart fterker naar zijn Zuid-Nederlandfche taal- en ftamverwanten trok.

tooneelſtijl, die de hooghdravenſte, en onder allerley ſlagh van ſchryven de kroon ſpant, niet afkeerigh en ſchijnt; gelijck blijckt by den gekruyſten Chriſtus, eertijds in vryheyd [12]), ſedert by de Thebaenſche dochter in gevangenis, en onlangs by den degelijcken Ioſeph in ballingſchap geteelt, en van ons, ſoo wy beſt konden, op het Nederduytſche tooneel gebragt, tot ſtichtelijck vermaeck deſer loflijcke burgerye, en en van alle eerlijcke lieden. Wy vertrouwen dat dit uwe Exc. te min ſal miſhagen, aengeſien hier, onder de oudſte en treffelijcxſte edelen en bondgenooten, niet oneerlijck in 't harnas ſneuvelt de ridder Heemſkerck [13]), een adelijcke en manhaftige ranck, uyt dat bloed, waer van uwe Exc. ſijn brave afkomſt telt. Ick offer dan uwe Exc. in ſijne ballingſchap mijnen Gijſbreght van Aemſtel, den godvruchtigen en dapperen balling. Omhels hem uyt medoogen, die eer medoogen dan gramſchap waerdigh is, en leef lang ter eere van uw Vaderland.

t' Amſterdam, CIↃ IↃ C XXXVII,
de XVI *van Wijnmaend.* [14])

uwe Exc. ootmoedige dienaer

JOOST VAN DEN VONDEL.

12) *By den gekruyſten Chriſtus, eertijds in vryheyd* enz. *By* is hier: „door." — De zin is by den eerſten opſlag niet duidelijk, en zulks alleen door het gemis der twee monoſylben: *door u:* Vondel wil zeggen, dat het treurſpel van den gekruisten Christus door de Groot was geſchreven toen hy zich nog in vrijheid bevond, dat van de Thebaanſche dochter in zijn gevangenis, en het treurſpel van Jozef (door Vondel vertaald) in zijn ballingſchap.

13) *Heemſkerck*, enz.: Hugo de Groot, Heer van Noordhoorn enz., geboren in 1511 en vijf malen Burgemeester van Delft, was in tweede huwelijk getrouwd geweest met Elſelinge van Heemskerck, by welke hy twee zonen verwekte, van wie de jongſte, Johan Hugo, in 1554 geboren en op den 3 Mei 1640 te Delft overleden, de vader was van den grooten Hugo. Zie de *Levensſchets van Mr. Pieter de Groot*, door JAN JOHAN PIETER CORNETS DE GROOT, te 's Gravenhage by Gebroeders Belinfante in 1847 gedrukt (doch niet in den handel).

14) *'t Amſterdam* enz. Deze aanwijzing van plaats, dag en jaartal, zoowel als de onderteekening, komen niet voor in de uitgave by Joost Hartgerſen, maar werden reeds opgenomen in den mede nog in 't jaar 1638 uitgegeven verbeterden druk by Smient.

VOORSPEL

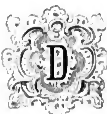
VAN

GYSBREGHT VAN AEMSTEL,

AEN

Schout, Burgemeesters, Schepens, en Raed

VAN AMSTERDAM.

DE trotſe Schouburg heft ſijn ſpitſe kap
Nu op, en gaet de ſtarren naderen,
En wellekoomt met dartel handgeklap
Al 't Raedhuys, en ons wijſe Vaderen.
Het heyligh Raedhuys wijd den Schouburg in,
En wacht met ſijn aendachtige ooren,
Soo vyerigh als Karthagoos Koningin,
Beluſt het droef verſlagh te hooren.
Hoe Ilium van Argos werd verplet,
En door de torts in d' aſſche raeckte:
Dat ſoeter, dan al 't Afrikaenſch bancket
De tong, haer leckre ſinnen ſmaeckte.
Het nieu tooneel drie eeuwen ſpringt te rugh,
Om Aemſtels veſten te verſtooren,
En bout de wreedheyd eene breede brugh.
't Aeloude Troje word herboren,
En gaet te gronde in 't gloeyende Amſterdam.
Onſe Aemſtel ſal een Xanthus ſtrecken,

5 *Heyligh Raedhuys* *heilig* ſtaat hier niet in de beteekenis, welke tegenwoordig meer uitſluitend aan 't woord gehecht wordt, maar in den zin van 't Lat. *facer*, en geeft te kennen, dat het Raadhuis een plaats was, waar niemand komen mocht, dan die er behoorde, en waar het *vulgus* geen ſchendige handen aan ſlaan mocht

7 *Vyerigh* behoort by het volgende *beluſt*.

13 *Haer leckre ſinnen : lekker* is hier gebezigd in den zin van „kieskeurig en weeldorig." Zoo zegt men nog: „lui en *lekker*," en gebruikt men 't woord in gemeenzaam geſprek als tegenſtelling van „lusteloos."

Geverft van bloed: de Kermerlandſche vlam,
Als 't Grieexſche vyer, de daecken lecken.
't Beſtormt ſtadhuys dat ſweemt na Priams hof.
Hoe kort kan 's weerelds pracht verandren.
Hoe ſtuyſtſe wegh voor wind in rooek en ſtof.
Kriſtijnen ſtrecken hier Kaſſandren,
By 't hayr geſleurt. De Biſſchop Goſewijn
Beſprengkelt als Priaem d' antaeren:
Daer Pyrrhus woed en moord, in Haemſtees ſchijn,
En geen Klaeris nocht grijſe hayren
Verſchoont. De helſche en goddeloofe Vries
Geen ſnoode Ulyſſes wijckt in booſheyd.
Noyt leê Heleen door 't ſchaecken dit verlies,
Dat door des ſchenners trouweloosheyd
Vrouw Machteld deê. De ſchalcke Voſſemeer
Bootſt Sinons aerd na in 't ſtoffeeren.
Het ſwanger paerd van Troje baert 'er weer
De krijghſlien, die de kans doen keeren.
Heer Gijſbreght draeght ſich als Anchiſes ſoon,
En word door tegenſpoed niet ſlapper:
Sijn deughden ſtaen in top voor elck ten toon,
Niet min Godvruchtelijck als dapper.
Prooſt Willem ſtort in 't Prieſterlijck gewaed,
Als Panthus, Phebus prieſter, neder.
Vrou Badeloch, die op Kreüſe ſlaet,
Verbeeld ons, hoe getrou en teder
Oprechte liefde in rampen is belaen
Met haer beminde wedergade.
In Veenerick herleeft de kleene Afkaen,
Waermeê de held op Gods genade
Sich ſcheep begeeft, en op een beter wacht:
Dat wy ter goeder uur beleven,
Nu Amſterdam en 't Aemſtelers geſlacht
Sijn kroon ten Hemel heeft geheven.
Soo eens de vreê ons ſcheeprijck Y beſtrael,
En 't oorloogħs onweer ruſt van ruyſſchen,

29 *De helſche en goddeloofe Vries:* Grobber, eigenlijk, als wy later zien zullen, „de Grebber" genaamd, en die de Westfriezen, tijdens Floris' gevangenſchap, tegen 't Mulderſlot aanvoerde.
34 *Stoffeeren:* „verdichten, opſmukken, liegen."
41 *Prooſt Willem:* Willem van Aemſtel, van wiens dood vs. 1201 volgg. geſproken wordt.
49 *Op een beter:* verſta hier onder *lot.*

Kieſt gants Euroop dees ſtad tot Amirael:
En 'k ſie eer lang ons ſilvre kruyſſen
Beſaeyt met goud van ſtarren eerſt ontdeckt,
En 't wapen, tot een Hemelſch teecken,
Om hoogh, van miſt nocht aerdſchen damp bevleckt,
Den Zeeheld hart en moed in ſpreecken,
Daer hy, beducht door 't gieren van de naeld,
In d' yſzee drijft en dwaelt.

56. *Ons ſilvre kruyſſen:* voor „'t veld van de zilveren kruizen."

OP

DEN NIEUWEN SCHOUBURG,

AEN

DEN RAEDSHEER

NIKOLAES VAN KAMPEN.

y bootſen 't groote Rome na in 't kleen,
Nu KAMPEN beſigh is met bouwen,
En na den hemel vaert met hout en ſteen.
Geſchut nocht donders van kortouwen
Verſteuren hem, terwijle Spinola
Van boven ſiet ſijn maenden krimpen
In 's Princen weecken, en hoort in Breda
Ons kort ſijn lang belegh beſchimpen.
De Boukunſt bloeyt in 't midden van 't gevecht,
En opent Schouburg en tooneelen:
Daer ſtrijckt de grijſe Raed het voorhoofd ſlecht,
En word door droeve en blijde ſpeelen
Verquickt: daer groeyt onſe Amſterdamſche jeughd,
Die in haer ſchick den bouheer prijſen:
Soo dat ſijn naem op 't ſchatren van haer vreughd,
Tot in den boogh om hoogh koomt rijſen,
En ſtuyt 'er op, en barſt ten venſtren uyt.
Pompejus ſou ſijn eer benijden,
En Scaurus ſelf, vernamen ſy 't geluyd,
Dat, na'et verloop der eerſte tijden,

5-8 Men weet, dat het beleg van Breda, door Spinola den 20 Aug. 1624 aangevangen, tot op den 2den Mei 1625 duurde. Frederik Hendrik berende de ſtad op den 20 July 1637 en dwong haar tot de overgave den 10 Oktober van 't zelfde jaar, zoodat hy tot het winnen daarvan ongeveer evenveel weken bezigde, als Spinola maanden: waarop Vondel hier op zeer eigenaardige wijze zinſpeelt.

11 Verſta: „daar ſtrijkt de grijze Raad de rimpels van het voorhoofd glad."

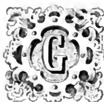
18 *Pompejus:* zie de noot op het gedicht aan Van Kampen, hier boven blz. 323.

19 *Scaurus:* Marcus Aemilius Scaurus deed, ten tijde van zijn Bouwmeesterſchap, te Rome een ſchouwburg oprichten, die al de vorigen in pracht en grootte overtrof.

Hun faem verdooft; mits 't oude Rome vlack
Ter aerde plofte met fijn wallen,
En 't yffelijck gevaerte kreegh een' krack,
In puyn begraeven of vervallen.
De krijgh fiet heyligh nocht onheyligh aen:
Wat kan 'er tegens ftaen?

21 *Mits*: ftaat hier voor „vermids", of „dewijl."
23 *Yffelijck* voor „geweldig, ontzettend groot."

KORT BEGRIJP.

YSBREGHT van Aemſtel, Heer van Aemſtelredam en Aemſterland, met meer treffelijcke Heeren en Edelen, om het vangen van Graef Floris, die den ouden Adel verdruckte, en Vrouw Machteld van Velſen, ſijn ſuſters dochter, ſchendigh verkrachte [1]), lang in ballingſchap omgeſworven hebbende, quam, na de dood van 's Graeven erfgenaem, weder t' Aemſtelredam: maer de Graeſſgeſinden, (waer onder Kennemers en Waterlanders de verbitterſten waren) belegerden hem in ſijn ſtad een rond jaer lang, en om die te vermeeſteren, verzierden ten leſte eenen aenſlagh, en gelieten ſich oſſe aftrocken. Die van de ſtad vervolgden hen een ſtuck weeghs, en broghten Voſmeer, den doortrapten ſpie, uytgemaeckt [2]) om d' Aemſtelredammers te bedriegen, gevangen. Deſen, van Gijſbreght ondervraeght, werd het leven geſchoncken, en belaſt het rijſſchip, genoemt het Zeepaerd [3]), (waer in het puyck van Ridderen en Knaepen, en de bloem der Krijghſlieden met den Reus verborgen laegen) te helpen inhalen. Ter middernacht, ſijnde Kerſnacht, eer de maen op, en terwijl de Burgery ſonder achterdencken ter Kercke in haeren yver opgetrocken was, overweldighde de verborge laege

1 *Schendigh verkrachte:* men weet, dat aan deze oude volkslegende geen waarde te hechten is.

2 *Uytgemaeckt:* d. i.: „afgezonden," in welke beteekenis het o. a. ook by Hooft, zoowel in gunstigen als min gunstigen zin vrij dikwijls voorkomt. Hier moet er echter de ongunstige beteekenis van *clam submissus, ſubornatus*, gelijk KIL. het verklaart, aan gehecht worden. *Zich uitmaken* vinden wy ook by Hooft voor „vertrekken," en 't is even wettig van vorming als „zich opmaken."

3 *Genoemt het Zeepaerd:* dat Vondel hier aan het ſchip den naam van „'t zeepaard" laat dragen, is, gelijk een ieder gemakkelijk begrijpen zal, om de gelijkenis nog nader te bewaren tusſchen dit beleg en dat van 't oude Troje, waar de ſtad door middel van een „houten paard" met krijgslieden gevuld, werd genomen.

de Haerlemer poort, en Vosmeer ftichte brand in 't rijffchip en door al de ftad; waer op Diedrick van Haerlem met fijn krijghfvolck, dat fich heymelijck in 't Kathuyfers kloofter onthiel, en voort Willem van Egmond met het gantfche leger, 't welck fpade in den avond weder keerde, binnen ruckten. Broer Peter [1]), deken van de groote Kerck, braght d' eerfte tijding op het huys, foo mevrou van Aemftel over haeren droom en gezicht vaft bekommert was; dies de Heer van Aemftel, gevolgt van de reedfte Bloedverwanten en Bondgenooten, na den Dam vloogh, en daer en elders orde focht te ftellen, en Kerck en Marckt te befchermen, doch al vergeefs: waer van Badeloch befcheyd kreegh door fijnen Broeder Arend. Het Raedhuys middelerwijl beftormt en vermeeftert fijnde, raeckte Gijfbreght van daer in het Klaeriffe-kloofter, begeerigh om Biffchop Gofewijn van Aemftel, fijnen oom, en d' Abdis Klaeris van Velfen, fijn nicht, te bergen; het welck fy weygerden. De vyanden op d' Abdy aenvallende, dwongen den Heer over den binnen-Aemftel te vlughten. Hy aldaer de nieuwe fijde verloren, en d' oude mede in brand fiende, en hoorende de Ruytery de Doelebrugh over trecken, weeck na den Burg met eenen hoop vlughtelingen, en verhaelde fijn gemaelin het overige van fijn wedervaeren; gelijck oock de Bode kort daer op hem verflagh dede, hoe het met d' Abdye en al de ftad voort afgeloopen was. Terftond dede men van 't flot eenen uytval, en werd binnen gedreven, met verlies van Arend van Aemftel, dien de broeder doodlijck gewond boven broght, daer hy datelijck den geeft gaf. Straex quam de Heer van Vooren het huys opeyffchen, het welck Gijfbreght hem ruftigh afsloegh. Maer terwijl hy yverde om Gemaelin en Kinders met allen den gevlughten fcheep te doen gaen, en voor had felf het huys te verdedigen, verfcheen 'er Raphael, een der feven Engelen, die hem vermaende fich met allen den fijnen te water en na Pruyffen te begeven, en daer een ftad, die noch Holland heet, te ftichten, en vertroofte den Godvruchtigen held, met de voorfpelling der toekomende grootheyd van Aemftelredam, en 't geluck fijner nakomelingen; en daer op verliet Gijfbreght het flot.

Het tooneel is voor en in de ftad en op het huys. Gijfbreght van Aemftel doet de voorrede. De Reyen beftaen uyt Amfterdamfche maeghden, Edelingen, Klaeriffen en Burgfaten. Het treurfpel begint na middagh ten drie uuren, en eyndight in den morgenftond.

[1] *Broer Peter*, reeds in de uitgave van 1659 by *de Wees* leest men hier *Heer Peter*. Vermoedelijk was het Vondel by de vervaardiging van zijn treurfpel nog niet bekend, dat aan het ambt van „Deken” de tytel van *Heer* verbonden was.

Tot recht verftand van de gebeurtenis, die hier in het treurfpel voorgefteld wordt, diene nog de navolgende

HISTORISCHE TOELICHTING.

De ftof van het treurfpel is ontleend aan een verhaal van Beka, waarmede de overlevering overeenftemde. Dit verhaal behelst, dat Gysbrecht van Aemftel, na den dood van Graaf Jan I, binnen Amfterdam is teruggekeerd en de ftad rondom heeft bevestigd met houten bruggen en toreaburchten; maar dat de Haarlemmers en Waterlanders hem verdreven, en de bruggen en fterkten tot asch verbrand hebben.

WAGENAAR, in zijn *Befchrijving van Amfterdam*, II Deel, I Boek, blz. 52—63, dit verhaal nauwkeurig onderzoekende, heeft er op goede gronden de onwaarfchijnlijkheid van bewezen, en bovendien getracht den oorfprong daarvan uit de echte ftukken en gefchiedenisfen van dien tijd aan te toonen.

Ook VAN SPAEN, *Hist. der Heeren van Aemftel*, §. 58, 29, houdt Bekaas verhaal voor onnauwkeurig, en meent dat „hy den vader toegefchreven heeft, wat tot den zoon behoorde."

't Blijkt bovendien ontegenzeggelijk uit den brief van Jonkheer Willem (van Oostervant) van 22 Mei 1304 — door WAGENAAR uitgegeven, I Deel, I Boek, blz. 126, — dat de Heer van Aemftel, die na den dood van Graaf Jan binnen Amfterdam is teruggekeerd, Jan van Aemftel was; terwijl de naam van Gijsbrecht niet genoemd wordt.

Zoo veel men uit de verfchillende berichten kan opmaken, heeft zich het gebeurde op de volgende wijze toegedragen.

Jan van Aemftel, Gijsbrechts zoon, heeft geen dadelijk deel genomen in den aanflag tegen Graaf Floris V, en is ook deswege niet vervolgd (VAN SPAEN, § 29). Jonkheer Willem onderfcheidt hem in den brief van 22 Mei 1304 bepaaldelijk van de moordenaars van Flôris. Maar de verbeurdverklaring van zijns vaders goederen kon hem niet onverfchillig zijn, en niets was natuurlijker, dan dat hy pogingen aanwendde om zich in het bezit te herftellen. In die pogingen kon hy onderfteuning vinden, behalve by de uitgeweken Edelen, ook by de vyanden van Holland, gelijk toenmaals Bisfchop Willem en Gwy van Vlaanderen waren. Daarby nog was Jan van Renesfe, het wakker opperhoofd der Zeeuwfche ballingen, zijn byzondere vriend. En het zal zekerlijk ten gevolge van zoodanig een poging zijn, dat wy Jan van Aemftel in het voorjaar van 1304 werkelijk binnen Amfterdam vinden, vergezeld van eenigen diergenen, die Floris hadden vermoord.

Wanneer hy in Amfterdam gekomen zij, is onzeker: mogelijk in 1301. In dat jaar toch deed Bisfchop Willem een inval in 't Land van Aemftel, en het is te vermoeden, dat Jan van Aemftel, wiens belangen daarby zoo nauw betrokken waren, daaraan ook deel heeft genomen. Hy zal dan te Amfterdam gebleven zijn; terwijl de Bisfchop zijn veldtocht vervolgde en eerlang — 4 July 1301 — in een gevecht verflagen werd.

Zekerder is het, dat hy zijn vaderlijke veste niet met geweld heeft behoeven in te nemen, maar dat de Amſterdammers hem hebben ingehaald, gelijk de brief van Jonkheer Willem uitdrukkelijk zegt. Ook waren de omſtandigheden hem allezins gunſtig, om geruimen tijd in het ongeſtoord bezit te kunnen blijven; want de Graaf van Holland had toenmaals de handen vol werks met de Vlamingen en Zeeuwen. Maar de verlosſing van Holland uit de handen zijner vyanden, binnen eene week (26 April— 1 Mei 1304), volbracht door Witte van Haemſtede en Nikolaes van Putten en Stryen, maakte het Jan van Aemſtel ondoenlijk, zich in zijn Heerlijkheid te handhaven: hy week over Utrecht naar Gelderland.

De wraak des Graven van Holland, of eigentlijk die van zijn zoon, trof nu Amſterdam. Het vonnis was geſtreng. Maar juist die geſtrengheid, en de woorden zelve van den brief — dat Jonkheer Willem zich voorbehield om de ſtad te doen boeten voor hetgeen zy misdaan had jegends hem, jegends de ſtad Haarlem, jegends de Kennemers en Waterlanders, en jegends anderen — geven ſterk vermoeden, dat het by de weder inneming van Amſterdam niet vreedzaam is toegegaan, dat de ſtad zich eenigen tijd tegen den Graaf heeft verdedigd, dat er werkelijk een belegering door Haarlemmers, Kennemers en Waterlanders heeft plaats gehad, en zy daarom ſtreng geſtraft werd met het afbreken harer bruggen, het flechten harer vesten, het verliezen van vrijheden en rechten, en het opbrengen van dubbel gruitgeld.

Het blijkt derhalve, dat, volgends de Geſchiedenis, niet Gijsbrecht maar Jan van Aemſtel de held van het treurſpel had moeten zijn; want al wilde men ook aannemen, dat de vader den zoon kan hebben vergezeld, zoo blijkt het echter duidelijk, dat deze laatſte de hoofdperſoon der onderneming is geweest

Deze verwisſeling van den hoofdperſoon door den dichter, kan hem evenwel niet als een feil verweten worden, en is zelfs niet als een dichterlijke vrijheid te beſchouwen; het verhaal van Beka en de overlevering beide zijn oorzaak geweest eener dwaling, die eerst door later onderzoek is aan het licht gekomen.

Wat de voorſtelling van perſonen en zaken betreft, deze is geheel ingericht naar de verbeelding des dichters, en volgends het recht en de vrijheid, ten allen tijde aan dichters toegekend. Doch dat Vondel bovendien het onaanzienlijke Amſtelredam van 1304 als eene reeds aanzienlijke, rijke en handeldrijvende ſtad voorſtelde, daartoe vond hy zich gedrongen, eensdeels om daardoor aan zijn publiek van de zeventiende eeuw behagen te geven, als ook omdat het „aeloude Troje" moest worden „herboren" en „onze Aemſtel een Xanthus ſtreeken, geverwt van bloed," — maar bovenal, omdat het onderwerp den hoogen treurſpeltoon behoorde waardig te zijn.

Met kwistige hand heeft dan ook de dichter de verzieringen aangebracht, waardoor hy begreep den luister van zijn dichtſtuk te kunnen verhoogen; — en zoo wel is hy daarin geſlaagd, dat zijn voorſtelling den toeſchouwer, die van de geſchiedenis onkundig is, in den waan moet brengen, dat alles werkelijk zoo geweest is, als het hem wordt voorgeſteld. En toch is die voorſtelling, hoe bekoorlijk ook, geheel buiten de waarheid.

Tot grondſlag zijner voorſtelling van Amſterdam heeft de dichter gekozen de groote

houtsneêkaart van Cornelis Anthoniszoon, uitgegeven in 1544, die wel de oudste is die bestaat, maar die toch de stad vertoont zoo als zy was 240 jaren later dan het tijdstip, waarop het stuk speelt. — Om deze afbeelding nu verder op te cieren, laat de dichter daarop eenige stralen vallen van den luister, waarmede het machtige Amsterdam van zijne dagen schitterde. En ten einde over het geheel een waas van aêloudheid te werpen, die 't weder eenigzins in verband stelt met den tijd der gebeurtenis die vertoond moet worden, tracht hy zich by de aanhaling van feiten, die buiten de handeling vallen, zoo streng mogelijk aan de Geschiedenis te houden: — gelijk dit nader uit mijne aanteekeningen op het treurspel zelf herhaaldelijk zal kunnen blijken.

SPREECKENDE PERSONAGIEN.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

WILLEBORD, Vader van 't Kathuyſers Klooſter.

AREND VAN AEMSTEL, Gysbreghts Broeder.

VOSMEER, de ſpie.

REY VAN AMSTERDAMSCHE MAEGHDEN.

WILLEM VAN EGMOND, Veldheer.

GYSBRECHT. Reeds in de uitgave van 1659 vinden wy dezen naam *Gijsbrecht* geſpeld. — Vondel ſchijnt by de voorſtelling van Gysbrecht en de zijnen gevolgd te hebben de geſlachttafel der Heeren van Aemſtel, door W. VAN GOUTHOEVE opgeſteld, en die ook door TOBIAS VAN DOMSELAER achter zijn *Leven en Daden der Heeren van Aemſtel* gevoegd is. Mogelijk heeft hy ook het geſlachtregister dier Heeren, dat door Buchelius is ſamengeſteld, nagezien. De dichter heeft alzoo gebruikt wat hem ten zijnen tijde ten dienſte ſtond. Maar die ſtukken zijn niet naauwkeurig. Eerst in het begin dezer eeuw heeft de Rijks-vrijheer VAN SPAEN over de geſlachtrekening van het Huis van Aemſtel een beter licht verſpreid en daarin meer orde gebracht. Volgends dezen geleerde was Gysbrecht niet, gelijk door de vorige ſchrijvers was aangenomen, de *derde*, maar de *vierde* Heer van Aemſtel van dien naam, en geboren niet later dan 1235 — zie *Historie der Heeren van Aemſtel*, § 28 : — zoo dat hy by den dood van Floris ruim 60 en by de inneming van Amſterdam byna 70 jaren oud is geweest. Vondel ſtelt hem echter — „na de vryheyd der poëzye" — als een man voor in de kracht zijner jaren. Dat hy hierin afwijkt van de Geſchiedenis, die Gysbrecht reeds in 1296 een „oud, ſimpel man" noemt, is te verſchoonen — en hetzelfde heeft BILDERDIJK in zijn *Floris de Vijfde* gedaan, waar Gysbrecht als een jongeling voorkomt; — maar Vondel is ook in wederſpraak met zich zelven. Immers hy laat Gysbrecht, vs. 96 en 97, zeggen :

Ick heb Graef Floris trou gehanthaeft by zijn' ſtaf,
Soo lang hy ſat verrooght en niet een woord kon ſpreecken.

Waaruit volgen zoû, dat hy ten tijde van des Graven minderjarigheid, d. i. voor 1266, reeds op zoodanigen leeftijd was, dat hy de voogdyſchap kon bekleeden : — en toch na den dood van Jan I treedt hy op als een man van middelbaren leeftijd, die wel de vorſten heeft zien opkomen en verdwijnen, maar zelf niet veroudered is.

WILLEBORD, *Vader van 't Kathuyſers Klooſter*. De Kathuizers, of, zoo als men meer gewoonlijk en beter ſchrijft, Karthuizers, hadden oorſpronkelijk in Holland drie kloosters, een by Geertruidenberg, een by Delft, en een te Amſterdam. Dit laatſte werd echter eerst ten tijde van Aelbrecht van Beyeren gebouwd, toen deze Ruwaard over Holland was — en dus ongeveer vijftig of zestig jaar na den tijd, waarin de gebeurtenis, in dit treurſpel bezongen, verondersteld wordt te hebben plaats gehad. Het gebouw ſtond buiten de (toenmalige) Haarlemmerpoort; doch werd by de uitlegging van 't jaar 1612 binnen de ſtad betrokken.

AREND VAN AEMSTEL. Deze was de tweede zoon van Gysbrecht III : en, met een jonkvrouw van Heuckelom getrouwd, erfde hy de goederen van Yſelſtein, (zie het aangeteekende op vs. 172), voerde het wapen dier Heerlijkheid, en werd de ſtamvader der Heeren van Yſelſtein en van Mijnden. Hy deelde niet in 't eedgeſpan tegen Graaf Floris, daar hy reeds in 1291 overleden was. Zie VAN SPAEN, *Hist. van het Huis van Yſelſtein*, § 1.

VOSMEER. Belachlijk is het, dat ſommigen, o. a. in der tijd de ſchrijvers van den *Tooneelkijker*, in dezen een Edelman, ja zelfs een Baanderheer hebben willen zien. Ik geloof nader te zullen kunnen aantoonen, dat Vondel in hem een eenvoudigen gelukzoeker heeft willen voorſtellen.

WILLEM VAN EGMOND. Deze was, in 't jaar 1296, een der yverigſte vervolgers van des Graven moordenaars. Hy belegerde meer dan eens Kroonenburg, in welke laatſte plaats Velzen en anderen gevangen werden, en hielp de zaak van Graaf Jan I getrouw onderſchragen. Hy overleed in 1304. Ook de verwoesting van het ſlot en land van Aemſtel in 1203 is onder het bevel van een Egmond geſchied, wat wellicht den dichter tot de keuze van dien naam geleid heeft.

DIEDRICK VAN HAERLEM, Maerſchalck.

HOPLIEDEN.

POORTIER VAN 'T KLOOSTER.

REY VAN EDELINGEN.

BADELOCH, Vrouw van Aemſtel.

BROER PETER, Deken.

BONDGENOOTEN.

REY VAN KLAERISSEN.

GOSEWIJN VAN AEMSTEL, Biſſchop van Uytrecht.

KLAERIS VAN VELSEN, Abdis.

REY VAN BURGSATEN.

Diedrick van Haerlem. Deze edelman, uit een der oudſte geſlachten van Kennemerland geſproten, was Droſsaart van Muiden, en ſneuvelde in Zeeland, in den ſlag tegen de Vlamingen. In een brief van 1303 verpandt Graaf Jan II het Ambacht van Sloten aan Dirk van Haarlem Simonszoon.

Rey van Edelingen: deze is de oudſte vorm; de woorden „Edelen" en „Edellieden" zijn eerst van latere dagteekening.

Badeloch. Vondel ſtelt haar voor als een dochter uit den Huize van Woerden. De Geſchiedenis vermeldt haren naam niet: wel een zuster van Gysbrecht, Ba.. geheeten, dat Badeloch kan zijn, en die met Herman van Woerden getrouwd was. Zie van Spaen. *Hist. d. H. v. A.*, § 13.

Broer Peter. In de uitgave van 1659 ſtaat „*Heer* Peter." Zie de noot op bladz. 338.

Gosewijn van Aemstel. Deze was de zoon van Aegidius van Aemſtel, die de ſtamheer van den oudſten tak van Mijnden en de broeder van Gysbrecht II is geweest. Zich tot den Geestelijken ſtand begeven hebbende, werd hy in 1225 Proost van St. Jan te Utrecht, en in 1232 Domdeken van Keulen. In 1249 werd hy met eenparige ſtemmen door 't Kapittel tot Biſſchop van Utrecht verkozen, doch had niet lang genot van die waardigheid. Hy was een zeer goed man, doch onbekwaam om den last van de regeering te dragen; althands hy zag zich gedrongen in 1250 van den zetel afſtand te doen en dien in te ruimen aan Hendrik van Vlanden.

Klaeris van Velzen. De dichter voert Klarisſe van Velzen, Gerrits dochter, op als moeder van 't Klarisſen klooster en laat, by de overrompeling van dat geſticht, haar — „Machtelts kind" — hetzelfde lot wedervaren van Floris' zoon, 't welk haar moeder van Floris zelven had ondergaan. Dat deze dochter van Velzen werkelijk beſtaan heeft, leert ons onder anderen Commelin, die in zijn *Beſchrijving van Amſterdam*, D. I, blz. 123, een brief medegedeelt van Graaf Willem III, gegeven in 1325, waarby deze Graaf verklaart te „gheven Clariſſen, Gheryts dochter van Velſen thien pont Hollandts 's Jaers tote haeren lijve alſoo verre als ſi ghienen Man en neemen.... ende waer dat ſaeke dat ſi eenen Man name, ſoo ſoude ſi deſe voorſeyde Rente quyt te weſen." — Uit dezen brief blijkt 1°) dat hetgeen Gozewijn vs. 961, 962 zegt:

Klaerisſe, reyne maeghd,
Die 't onreght noch den haet van vader Velſen draeght —

letterlijke waarheid bevat: want er beſtond een dochter van Velzen, die Klarisſe heette; zy was ongehuwd; en zy droeg „den haet van vader Velſen," dewijl de behoeftige omſtandigheden, waarin zy blijkbaar verkeerd heeft, het gevolg moeten geweest zijn van de verbeurdverklaring van haars vaders goederen: — 2°) dat voor 't overige de voorſtelling van deze Klarisſe in het treurſpel historisch onjuist is, vermits zy in 1304 te Amſterdam niet is omgekomen: 3°) dat in den brief van geen van hare bloedverwanten, dan alleen van haar vader gerept wordt: hieruit, en omdat nergends van eenigen zoon van Velzen melding is gemaakt, valt met eenige waarſchijnlijkheid op te maken, dat zy Velzens eenig kind is geweest, en dat haar moeder niet meer leefde, hetgeen ook ſamenſtemt met de overlevering, die in het treurſpel gevolgd is: — 4°) dat dit jaargeld aan Klarisſe gegeven werd eerst 29 jaren na den val van haar huis. Indien men nu mag aannemen, — waartoe de geſtelde voorwaarde in den brief aanleiding geeft — dat zy in 1325 nog in den bloei des levens was, zoû daaruit volgen, dat zy ten tijde van den moord van Graaf Floris nog een kind geweest is. Zy zal dan, by de ramp, haar huis overkomen, door vrienden of betrekkingen zijn geborgen en verzorgd, en later, toen deze haar ontvallen waren, in behoeftige omſtandigheden zijn geraakt, waardoor zy dezen onderſtand noodig had en, door voorſpraak van „Henrycaerde van Brederode ende van andere goede luiden", ook verkreeg.

Abdis: In de latere uitgave ſtaat *Moeder van 't Klaeriſſen klooſter*.

Rey van Burgsaten. Deze, zoo wel als de Vlughtelingen, hieronder vermeld, komen in de uitgave van 1659 op de lijst der Perſonaadjes niet voor, en worden in het treurſpel vervangen door den Rei van Edelingen.

BODE.

VLUGHTELINGEN.

DE HEER VAN VOOREN, met den Trompetter.

ADELGUND, Gysbreghts Dochter.

VEENERICK, Gysbreghts Soontje.

RAPHAEL, een der feven Engelen.

S T O M M E.

KATHUYSER.

EGMONDS SOLDATEN.

GYSBREGHT VAN AEMSTELS DIENAERS.

WITTE VAN HAEMSTEE, Graef Floris onechte Soon.

De Heer van Vooren. Deze was Gerrit van Voorne, Burggraaf van Zeeland, uit het Grafelijk Huis van Holland voortgefproten, en een der machtigfte en vermogendfte Edelen van zijn tijd. Zie over hem mijn *Strijd met Vlaanderen*, van welk dichtftuk hy een der hoofdperfonaadjen uitmaakt, en het aldaar aangeteekende.

Adelgund. Veenerick. In 't 5e Bedrijf genoemd:

De huwbare Adelgund, d'onnoofle Veenerick.

Twee kinderen van Gysbrecht zijn bekend, Jan en Elizabeth: Jan, die eigentlijk de held der hier voorgeftelde gebeurtenis had behooren te zijn, was thands wel boven de 25 jaren oud, want reeds in 1290 verfchijnt hy als borg in zekeren giftbrief. Elizabeth was reeds in 1287 non in het klooster der Witte Vrouwen te Utrecht.

Stomme. Van deze wordt in den druk van 1659 geen gewach gemaakt.

Kathuyser: deze treedt alleen op, om Willebord in het tweede tooneel te vergezellen.

Witte van Haemstee: daar deze in het geheele ftuk, zoo als het door Vondel gefchreven is, niet optreedt, noch optreden kan, is zijn vermelding hier ter plaatfe een bewijs, dat, reeds by de eerfte voorftellingen, het zoogenaamde ftomme tooneel van de verwoesting des kloosters aan den volke vertoond werd.

Met recht mogen wy het betreuren, dat Vondel, zonder dat de Gefchiedenis hem daartoe de minfte aanleiding fchonk, den edelen en ridderlijken held, door wiens moed Noord-Holland, in eene week tijds, uit de macht der Vlamingen verlost werd, als een booswicht heeft voorgefteld, voor wien geene wandaden te affchuwelijk zijn. Hoe men ook over de vrijheid denken moge, welke in vele opzichten den dichter gefchonken wordt, nimmer kan die zoo verre gaan, om aan perfonen, die geleefd hebben, in ftrijd met hun aart en handelingen, gruwelen toe te dichten, waarvan niemand ooit gedacht heeft hen te befchuldigen, ja, welke zy zelfs niet hebben *kunnen* bedrijven. Immers hoe kon Haemfteê Gozewijn hebben doodgeftoken, die reeds vóór zijn geboorte overleden was? of Klarisfe binnen Amfterdam gefchoffeerd en vermoord, die nimmer aldaar gewoond, en nog jaren daarna geleefd heeft? of grafsteden omgehaald, die nog niet beftonden? Ik heb, in mijn *Strijd met Vlaanderen*, gepoogd, op het voetfpoor van mijn onvergetelijken vader, een verdiende, hoezeer dan ook zwakke hulde te brengen aan:

den zoon van dien Floris zoo goedig,
Hem, het beeld van zijn vader in houding en oog,
En niet min dan zijn vader kloekmoedig.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

HET EERSTE BEDRIJF.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

HET Hemelfche gereght heeft fich ten lange leften
Erbarremt over my, en mijn benaeude veften,
En arme Burgery; en op mijn volcx gebed,
En dagelijcx gefchrey, de bange ftad ontfet.
De vyand, fonder dat wy uytkomft durfden hopen,
Is, fonder flagh of ftoot, van felf het veld verlopen.
Mijn Broeder jaeght hem na. Sy neemen vaft de wijck,

1 *Leften:* veranderd in *lefte.*

2 *Erbarremt:* „ „ *ontferremt.* — *Veften:* in *vefte.*

Mijn benaeude veften: het flot aan den Amftel, waar een goed deel van het ftuk gefpeeld wordt, beftond ongetwijfeld nog in 1304; doch is waarfchijnlijk ten zelfden jare geflecht. — Het heeft geftaan aan den Nieuwendijk, omtrent de Dirk-van-Hasfeltsfteeg, waar men in 1564 de grondflagen van de torens gevonden heeft. Ook fpreken verfchillende vroegere befchrijvers van Amfterdam van oude dikke muren in dien omtrek, en onder anderen van een ouden fteenen trap, wat meer naar de Vrouwefteeg heen, in den grond gevonden. Zie LE LONG *Reform. v. Amft.* p. 109 volgg., waar men de verfchillende berichten byeen vindt. — Uit het vervolg van het treurfpel (vs. 850) blijkt echter, dat de dichter een andere plaats aan het flot heeft toegekend, te weten den Schreiershoek: — waarin hy een meening volgde, die ten zijnen tijd beftond en ook by anderen wordt aangetroffen.

4 *De bange ftad ontfet:* in 1304 was Amfterdam reeds een ftad. In de keur van Gwy van Henegonwen, gegeven in 1300 of 1301, heet zy „*poirte* van Aemftelredamme."

En vlughten haeftigh langs den Haerelemmer dijck.
Soo ftuyft de zee voor wind met haer gedreve golven.
Soo faghmen menighmael een kudde wreede wolven,
En felle tigers vlien, voor 't yffelijck gefchreeu
Van aller dieren vorft, den hongerigen leeu,
Om niet al levendigh en verfch te fijn verflonden
Van hem, die op fijn jaght geen aes en had gevonden.
Hoe fnel, hoe onverfiens is defe kans gedraeyt?
Alhier, daer 't leger lagh, is 't veld alfins befaeyt
Met wapens en geweer, verbaeft van 't lijf gereten,
Van ingebeelden fchrick, en uyt der hand gefmeeten,
Om fonder hindernis te vlieden langs den wegh.
Ja op 't verjaeren felf van 't jaerige belegh
Word d' afgeftrede muur van 't lang belegh ontflaegen.
Hoe fal het gantfche land van ons verloffing waegen!
De Kermerlander had met Waterlander dier
Gefworen duyfendwerf, dat hy met fwaerd en vyer
Vernielen fou eerlang de menfchen en de daecken,
En tot een kerreckhof en afch en puynhoop maecken
Mijn oud mijn wettigh erf, en delven al mijn eer
In eenen poel, tot wraeck van Floris hunnen Heer:
Om wiens vervloeckte dood ick lijde foo onfchuldigh,
Als yemant lijden magh, doch draegh mijn kruys geduldigh:
Of foo ick fchuldigh ben, en heeft het my gemift,
't Is uyt onnofelheyd, en fonder arg of lift.
Neef Velfen, lang getergt, van eyge wraeck geprickelt,
En Woerden hebben my hier liftigh in gewickelt,
En 't fchoonfte voorgeftelt, en eerft de faeck verbloemt

9 *Den Haerelemmerdijck* t. w. den dijk, buiten de ftad, langs het Y, — die tot in 1631 de gewone landweg was van Amfterdam naar Haarlem — en niet dat gedeelte, hetwelk, federt binnen de muren getrokken, eene der hoofdftraten van Amfterdam geworden is.

16 Veranderd in: *Hier, daer het leger lagh.*

20 *'t Jaerige belegh.* Hoezeer men, naar aanleiding van Jonkheer Willems brief van 22 Mei 1304, geloof moge ftaan aan een beleg van Amfterdam, zoo kan dit evenwel geen *lang beleg* geweest zijn, en verre van een jaar, kan het zelfs geen maand hebben geduurd. Immers den 22 April waren nog de Vlamingen meester van byna geheel het Graafschap, en dus Amfterdam nog buiten nood, en reeds den 22sten Mei was de ftad ingenomen en had haar vonnis ondergaan. — Maar zoowel dit *jaerige belegh*, als de met list verzonnen aftocht des vyands en het overrompelen der ftad door middel van een fchip waarin krijgsvolk verborgen lag, het deerlijk verwoesten en verbranden van Amfterdam, ja zelfs de vlucht van Gysbrecht over zee, behooren allen tot die versieringen, waarmede de dichter „de faeck" ftoffeerde en bekleedde „na de ...... vryheyd der poëfye", en die, vreemd aan de historie van Amfterdam, ontleend zijn aan de verwoesting van Troje. Want „beneffens dit infieht" om den nieuwen fchouwburg „in te wijen met eenigh werck, dat defe ftad en Burgery moght behaegen," prikkelde den dichter „de genegenheyd, om eens den fchoonen brand van Troje t' Amfterdam, in het gezicht fijner ingefetenen, te ftichten."

23 *Dier* behoort by het onmiddelijk daarop volgende *gezworen*. 't Is: „met een duren eed gezworen." Zie vs. 53.

29 *Ik lijde foo onfchuldigh:* aan zijn *dood*, ja, voor zoo verre hy daar perfoonlijk niet aan handdadig was, maar zeker niet aan het vloekgefpan, noch aan het plan om hem naar Engeland te voeren.

33 *Neef Velfen.* Gerard van Velzen was getrouwd geweest met Machteld, dochter van Herman van Woerden: en Badeloch, de huisvrouw van Gysbrecht, wordt voorgefteld als uit hetzelfde huis gefproten. Zie vs. 760.

Met wonderbaeren glimp: maer 'k heb hun wit verdoemt,
Soo dra, als ick verſtond, hoe grof ſy ſich vergreepen,
Met den gevangen Graef op Engeland te ſcheepen,
En ſloegh dien voorſlagh af, ten beſte van 't gemeen,
En ried de Ridderſchap en al de groote ſteên
Te roepen, om den Vorſt ſijn' moedwil te beſnoeyen,
En geen uytheemſche maght nocht Koningen te moeyen,
Nocht overzees geweld te haelen in het land;
Veel min het hoofd des lands te helpen aen een' kant:
Waer uyt een ſpringvloed is van ſwaerigheên geſproten,
Die over ſteden ging en vaſt geboude ſloten,
En dorpen ſonder end, en menſchen ſonder tal,
Van allerhande ſtaet, dien 't eeuwigh ſmarten ſal.
Noch hiel de wraeck geen' ſtand, en gaf ſich noyt te vrede,
Al had ſy uytgeroyt, ten negenſten gelede,
Wat Velſens ſtam beſtond, of van ſijn maeghſchap ſcheen.
De nieuwe Ridderſchap en ſteden in 't gemeen

38 *Op Engeland:* later veranderd in: *naer Engeland.* — Men weet, dat Woerden, Velzen en andere eedgenooten, na Graaf Floris buiten Utrecht gevangen te hebben genomen, aan welk verraad Gysbrecht, ondanks zijn betuiging (vs. 31, 32), medeplichtig was, hun gevangene naar 't Muiderslot voerden, met het voornemen om hem van daar te ſcheep naar Engeland te voeren en aan zijn vyand, Koning Eduard, over te leveren; in welken toeleg zy zich verhinderd ziende door het te wapen toeſnellende landvolk, zich met den Graaf op de vlucht begaven en hem, uit vrees, dat hy hun ontweldigd worden zoû, onderweg laaghartig vermoordden.

40 *De Ridderſchap en al de groote ſteen* worden hier voorgeſteld, alsof zy reeds ten tijde van Floris, even als toen Vondel leefde, de landsregeering uitmaakten. Wel vindt men, dat in de tweede helft der XIIIde eeuw, de groote ſteden in Holland, op het ſpoor van die van Vlaanderen, eenig deel aan ſtaatszaken begonnen te bekomen, als o. a. het medezegelen van verbonden of verdragen; doch van *Staten* vindt men eerst later gewach gemaakt, en zelfs tot in de XVIe eeuw werden zy niet anders beſchouwd dan als lichamen, ſamen geroepen om van raad te dienen en beden toe te ſtaan, maar by wie geen regeeringsmacht berustte. Intusſchen zullen wy over zijn wanbegrip den *dichter* niet lastig vallen, als wy zien, dat de *historieſchrijvers* van die dagen, die toch beter hadden kunnen weten, evenzeer aan anderen en aan zich zelve zochten wijs te maken, dat de Graven van ouds hun gezach van de Staten des Lands (Ridderſchap en Steden) ontleenden. Zie b. v. HOOFT, in de eerſte regels zijner *Nederl. Histor.* enz.
Wat in Vondel echter, ook zelfs in zijn ſtelſel, min verſchoonbaar ſchijnt, is, dat hy het doet voorkomen, alsof Gysbrecht zoû aangeraden hebben, de *ſteden* op te roepen, om de *macht te beſnoeien* van een Vorst, tegen wien de adel juist geen grootere grief had, dan het begunſtigen dier ſteden en het bevorderen van haar bloei. Doch tot zulke verwarring van denkbeelden bracht het gebrek aan kennis van onzen vroegeren politieken toeſtand. En zijn onze hedendaagſche zoogenaamde vrijzinnigen niet nog vrij wat minder te verſchonen, wanneer zy b. v. Oldenbarneveldt en de Witt voorſtellen als voorſtanders van het recht der Gemeenten?

41 *Den Vorſt ſijn' moedwil:* met den gen. paraſr. voor „'s vorſten moedwil." Zoo nog „Pietgijſenbrug" voor „(Piet Gijs zijn brug) de brug van Piet Gijsz."

44 *Aen een' kant:* zuiverder van vorming dan het later meer gebruikelijke „van kant."

49 *Noch hiel de wraeck geen' ſtand:* namelijk onder Jan van Avennes, later Graaf Jan II, die de moordenaars van Floris en hunne aanhangers vervolgde.

50,51 *Uytgeroyt, ten negenſten gelede, Wat Velſens ſtam beſtond:* dat dit *niet geſchied* is, blijkt klaar uit een brief van Graaf Willem III, gegeven in 1325, en hierboven aangehaald bl. 343.
Toen leefde Klarisſe van Velzen, Gerrits dochter, en ontfing een jaargeld van den Graaf.

52,53 *De nieuwe Ridderſchap en ſteden in 't gemeen Verbonden ſich* enz. Zulke verbintenisſen hebben werkelijk plaats gehad, als tusſchen Graaf Jan I en den Bisſchop van Utrecht, den 29 Septemb. 1197 (ARENDT, *Alg. Geſch. des Vaderl.* II. 1 St. p. 395), tusſchen de beide Graven Jan van Holland en Jan van Henegouwen en de Hollandſche en Zeeuwſche ſteden den 27 Oct. 1299 (*Ibid.* p. 404). Ook werd in 1303 weder een dergelijk verbond aangegaan door eenige Edelen, (VAN WIJN op WAGENAAR III, bl. 89), dat zy „Gysbreght van Aemſtel, Herman van Woerden en Gerard van Velzen en alle dieghene die van hem commen ſijn of commen ſullen, emmermeer helpen of ſtarken ſullen in gheenre maniere," met byvoeging, „dat ſy ſe ſouden helpen houden met al hunne maght uyten lande." Ik vermoed, dat met deze woorden gezien wordt op Jan van Aemſtel, die zich binnen Amſterdam geworpen had. Zie hierboven blz. 339.

Verbonden fich wel ftreng, met diergefwooren eeden,
Handtafting en gefchrift, dat fy befeeglen deden,
Van nu in eeuwigheyd, met onverfoenbren haet,
Aen Woerden, Velfens bloed, en Aemftel, defen finaed
Te wreecken, en van foen te reppen nocht te roeren.
Ons maeghfchap fit verdruckt, durf fchild nocht wapen voeren,
En geeft gewilligh fchot en lot, om foo geruft
Te leven, en de glans des Adels blijft gebluſcht.
Hier holp geen tuffchenfpraeck van Koningen en Heeren.
Men wou mijn trouwe ftad noch 't onderft boven keeren,
Met Burgery met al, wat my is hou en trou.
De hoop was, dat de tijd allengfkens flijten fou
De bitterheyd des volcx, en d' oude wrock verfterven:
Waerom ick my getroofte in ballingfchap te fwerven
Veel jaeren achter een. Of ymmers, doen de Soon
Van Floris werd gehaelt in aller fielen troon,
Verhoopte ick, fonder laft van dele Burgerye,
Te keeren in 't befit en d' erref heerfchappye

54 *Handtafting* : „handflag."

58 *Ons maeghfchap fit verdruckt, durf fchild nocht wapen voeren.* De dichter verkeert hier in een dwaling, welke hy met een aantal fchrijvers gemeen heeft. De maagfchap van Aemftel is niet verdrukt geweest en is het wapen blijven voeren. Alleen de fchuldigen zijn getroffen. Gysbrecht en zijn nakomelingfchap hebben voor altijd het land verlaten, doch hun adeldom in Gelderland en Kleefsland behouden. Ook Otto van Aemftel en Arend van Benskoop hebben, wegens perfoonlijke deelneming aan het eedgefpan, het land moeten ruimen. Maar de Heeren van Yfelftein en van Mijnden, beide takken van Aemftel, bleven met behoud hunner ftamwapens in eer en aanzien. VAN SPAEN, *Hist. der H. van A.* § 44. De Heeren van Mijnden zegelden in de 14e eeuw met het volle wapen van Aemftel, hetwelk zy voorts, federt het laatfte vierendeel dier eeuw, met Ruwiel hebben gequartileerd. Nog een andere tak voerde in de 14e en 15e eeuw den naam van Aemftel in Holland en Utrecht (*ibid* § 40). In 't begin der 15e eeuw vindt men in de Regeering te Amfterdam Gijfe of Gijsbert van Aemftel en Dirck van Aemftel.

61 *Hier holp geen tuffchenfpraeck van Koningen en Heeren.* Van zulk een bemiddeling ten behoeve der Edelen, die fchuldig werden gehouden aan den dood van Floris V, is geen blijk, ten ware de dichter doelde op Dirck en Loef van Kleef, wien men nagaf, dat zy voor 't flot Kroonenburg gekomen waren om de daar gevluchte of belegerde Edelen te redden of te befchermen, of wel op den Graaf van Gelre, die hun ook niet ongunftig fchijnt geweest te zijn.

62 *Men wou mijn trouwe ftad noch 't onderft boven keeren.* Men vindt niet, dat aan Amfterdam eenig leed wedervaren zij ten gevolge van 's Graven moord, vóór 1304, toen de ftad geftraft werd voor 't inhalen van Jan van Aemftel en diens helpers.

67,68 *De Soon Van Floris* : Graaf Jan I

70,71 *d' Errefheerfchappye Van Vecht en Aemftelftroom.* Deze woorden zijn gelukkig gekozen, als met een losfen trek de ligging en het gebied der Heeren van Aemftel aanduidende; want werkelijk hadden zy hun voornaamfte bezittingen in de ftreken die door deze beide rivieren befpoeld worden. Die bezittingen echter met juistheid te bepalen is thands niet meer mogelijk: de gedaante des lands is in den loop der eeuwen merkelijk veranderd, hier door het inbreken der wateren, daar door het bedijken van polders: de namen zelfs der plaatfen, in oude charters of brieven voorkomende, zijn dikwijls niet meer te herkennen: ook zijn die bezittingen gedurende de twee eeuwen, dat men de gefchiedenis der Heeren van Aemftel min of meer kan volgen (de 12e en 13e), niet altijd dezelfde geweest. Zoo veel blijkt uit de historie, dat de Heeren van Aemftel, vroeger of later, het gebied hebben gevoerd over Aemftel, onder welken naam men ten naastenby zal moeten verftaan de landftreek, die thands beflagen wordt door de ftad Amfterdam, de gemeenten Ouder- en Nieuwer-Amftel, Diemen, Muiden, Weesp, de ftreek langs de Vecht tot Breukelen, de Bijlmerlanden, Mydrecht, Benskoop, Polsbroek, Achterfloot, Eyteren of Yfelftein: voorts dat zy huizen bezaten te Utrecht en te Loenen, tienden te Bodegraven, goederen in Gooiland, 't Gein, Keplikerweerd, Hoenkoop, Lopik, Schalckwijk, Opburen en elders. Sommige dier bezittingen waren allodia, andere Stichtfche leenen. By het verdrag van 1285 moest Gysbrecht aan Floris V afftaan zijn rechten op Gooiland, Muiden en de Bijlmerlanden. Daarenboven droegen Gysbrecht en Arend alle hunne allodiale goederen aan den Graaf op en ontfingen ze van hem weder ten rechten leen. In het vredesverdrag den 29 Septemb. 1227, te Veere gefloten tusfchen Jan I en

Van Vecht en Aemſtelſtroom: dan laes! 't is al om niet.
En was 't om my alleen, het was een kleen verdriet.
Ick liet my ſelf van lid tot lid in ſtucken ſaegen,
En nam op my alleen de gruwelijcxſte plaegen,
Die oyt tyran bedacht; was dan de ſchuld geboet,
En ſpraekmen daer meê vry mijn al t' onnoſel bloed,
Mijn lieve Gemaelin, en willige onderſaeten.
Ick won, om hunnent wil alleen, mijn leven laeten,
En ſpringen in een' poel, en ſtoppen deſe wel,
En dempen met een' ſprong de nimmerſatte hel.
Dat weet hy, die het al beſightight uyt den hoogen,
En wat in duyſter ſchuylt, met ſijn alſienden oogen,
Ontdeckt tot op den grond, en alle harten kent.
Waerom hy oock mijn Reght gehandhaeft heeft in 't end
En met den ſegekrans my heerlijck begenaedight,
En tegens al de maght der vyanden verdaedight;
Die licht ſlaen in den wind van ouds genote deughd,
Waer aen wy volck en vorſt verplichten van ons jeughd
Soo yvrigh, ſonder oyt van trouwe te veranderen.
Mijn vader heeft geſtreckt een hoofd van Waterlanderen
En Kennemers in 't veld, en met geweld alom
(Hoewel door nood geparſt) vervolgt den Adeldom,
En aller vyandſchap op ſijnen hals geladen.
De Koning Willem ſou getuygen van ſijn daeden,
Indien hy eenmael moght verrijſen uyt het graf.
Ick ſelf heb Floris trou gehandhaeft by ſijn' ſtaf,
Soo lang hy ſat vervooght, en niet een woord kon ſpreecken,
'k Heb hem ſijn vaders dood reghtvaerdigh helpen wreecken:
Het Koninglijck gebeent ontdeckt, den Vries getemt,
En, als geheymen raed, in al ſijn heyl geſtemt:

den Biſchop, komen nog weder Weesp, Mulden, „'t goet bi der Vecht" en de Bijlmerlanden voor als voormalige bezittingen van den Huize van Aemſtel. — Ook de Heerlijkheid Mijnden was een afdeeling van de Heerlijkheid van Aemſtel; doch daarvan reeds in vroeger tijd (op 't einde der 12e eeuw) afgeſcheiden, ten behoeve van Heere Aegidius van Aemſtel, den broeder van Gysbrecht II De Loosdrechten behoorden hier mede toe.

82 *Met ſijn alſienden oogen.* Veranderd in: *met zijn doorzichtige oogen.*

90 *Mijn vader* enz. Niet zijn *vader*, maar Gysbrecht IV zelf is de hoofdman der Kenmers, Westfriezen en Waterlanders geweest in hun bekenden opſtand van 1268. Gysbrecht III was reeds in 1252 overleden. Zie VAN SPAEN, *Hist. der H. v. A.*, § 13.

94 *De Koning Willem ſou getuygen van ſijn daeden.* Dit is juist: toen Graaf Willem II tot Roomsch Koning verkozen was, is Gysbrecht III een der Nederlandſche Edelen geweest, die hem volgden en in zijn leger dienden: in 1248 bevond Gysbrecht zich voor Keizersweert. Zie VAN SPAEN *Hist. der H. v. A.*, § 11. Dat evenwel 's Konings genegenheid tot het Huis van Aemſtel niet zeer groot was, blijkt uit hetgeen kort daarna met Biſchop Gozewijn is voorgevallen.

96,97 Onder de voogden van Floris V wordt Gysbrecht van Aemſtel niet genoemd.

98 *'k Heb hem ſijn vaders dood* enz.: In den oorlog namelijk tegen de Westfriezen.

99 *Het Koninglijck gebeent ontdeckt.* Zie hierover mijn romance: *Graaf Floris eerſte krijgstocht.* By dien tocht kan echter Gysbrecht niet tegenwoordig zijn geweest; want hy zat toen in Zeeland gevangen. Immers heeft deze veldtocht tegen de Westfriezen plaats gehad in 1282, en Gysbrechts gevangenſchap heeft geduurd van 1278 of liever van 1280 tot 1285.

100 *En, als geheymen raed, in al ſijn heyl geſtemt.* Gysbrecht van Aemſtel en Herman van Woerden zijn door Floris tot zijn Raden aangeſteld; maar men leest niet, dat Gysbrecht zijn *geheime* raad ge-

Met Brero voor de vuyſt het Vlaemſche heyr geſlaegen,
En in Kaſant met kracht den ſtanderd wegh gedraegen;
Doen Guydo nijdigh was, dat Floris, al t' uytheemſch
Geſint, ſijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems,
En Vlaendren Walchren ſocht te trappen met ſijn rotten.
Oock voer ick over zee, om hem de kroon der Schotten
Te ſetten op het hooft, hoewel het anders viel.
Ick ſtond den Graef en 't volck ten dienſt met lijf en ziel,
En noch verſaemeltmen in 't harnas ſoo veel troepen,
Die over Amſterdam en Aemſtel wraecke roepen,
En brullen nacht en dagh, en ſien niet, hoe de vlam
Van deſen fellen brand haer' eerſten oirſprong nam
Uyt Floris geyle borſt, en 't ſchandelijck omhelſen,
En ſchennen van mijn Nicht, die ſchoone bloem van Velſen;

weest is: en wat het „ſtemmen in al zijn *heil*" betreft, dat deed onze Aemſtelheer toch niet, toen hy mede zijn ſtem gaf om den Graaf gevangen te nemen.

101,102 *Met Brero* enz. Het was in 1295, dat de Westfriezen, onder Dirk van Brederode, den Vlamingen, die zich in het land van Kadzant hadden nedergeſlagen, een nederlaag toebrachten. Zie MEIERI *Chron.* Het is my echter niet gebleken, of Gysbrecht zich by den tocht bevond.

103,104. De dichter ſchrijft het ontſtaan van den krijg toe aan het *nijdigh* zijn van den Vlaamſchen Graaf Guido of Gwy, omdat *Floris ſijn' erfgenaem wou huwen aen den Teems.* Maar de oorlog, hier bedoeld, was enkel een gevolg van vroegere twisten met Vlaanderen, en er waren andere oorzaken dan het huwelijk van Jan van Holland met Elizabeth van Engeland. Zie AREND, *Algem. Geſchied. des Vad.*, Deel II, 1e ſtuk, blz. 334 en 353, 355—359, 360—362. De beſchuldiging, dat Floris *al t' uitheemſch gezind* was, ziet op zijn verbonden met den Koning van Engeland. Zeker is 't, dat Floris geen middelen onbeproefd heeft gelaten, om zich naauw te verbinden met Koning Eduard: en zoo hierby al ſtaatzucht en eigenbelang in 't ſpel mogen gekomen zijn, het valt echter niet te ontkennen, dat de vriendſchap met Engeland van groot belang was voor zijn onderdanen. De handel der Hollanders en Zeeuwen op Engeland was destijds reeds zeer bloeiend, en de Engelſche wolſtapel te Dordrecht leverde belangrijke voordeelen op. — In 't laatst zijner regeering echter heeft Floris zich meer naar den Franſchen Koning gewend; doch dit niet zonder gewichtige redenen. Eduard handelde trouwloos met Floris, door zich aan te ſluiten aan diens geſlagen vyand, Gwy van Vlaanderen, en benadeelde de Hollanders, door den wolſtapel van Dordrecht naar Brugge over te brengen. Hierover wilde de Graaf zich wreken, door ook met Eduards vyand, den Koning van Frankrijk, een verbond aan te gaan. Dit verbond werd door Floris tot ſtand gebracht met medewerking van Hollandſche en Zeeuwſche Edelen, en hy hield het in de toenmalige omſtandigheden te zijn in het ware belang zijner ſtaten. En dit was het ook, indien men als waarheid moet aannemen, dat de heerschzucht van Eduard zich uitſtrekte naar het gezach over Floris' landen. 't Verbond met Frankrijk mocht zulke uitzichten verydelen; de ſpijt en wrok, die de Engelschman daarover gevoelde, waren zoo hevig, dat Floris daarvoor met zijn leven heeft moeten boeten.

106 *De kroon der Schotten.* Na den dood van Koning Alexander van Schotland dongen onderſcheidene Vorſten, allen aan hem vermaagſchapt, naar zijn kroon. Edward Baliol, Robert Bruce en onze Graaf Floris waren onder hen degene die 't meest in aanmerking kwamen. Laatstgemelde liet zich echter afkoopen. Uit de Geſchiedenis blijkt intusſchen niet, dat Gysbrecht, 't zij by den tocht in 't land van Kadzant, 't zij by dien van Floris naar Schotland tegenwoordig zoû zijn geweest.

113,114 *'t Schandelijck omhelſen, En ſchennen van mijn Nicht, die ſchoone bloem van Velſen.* De overlevering aangaande het verkrachten van Velzens vrouwe is ongetwijfeld zeer oud. Zy is beurtelings geloofd en beſtreden, ja ook uitgeteekend; want DOMSELAER heeft goedgevonden er in zijn *Leven en Daden der Heeren van Aemſtel* een plaat van te geven! Echter blijft het na veel lezens en ſprekens nog altijd by WAGENAAR: „'t geval blijft twijfelachtig, ſchoon 't niet voor ongeloofljk moet gehouden worden." *Vaderl. Hist.*, III, blz. 69. Die twijfelachtigheid ſtrekt zich thands zelfs tot den *naam* der vrouw uit. Naar het oud gevoelen was zy *Machteld* van Woerden, de dochter van Herman, en daar deze Badeloch van Aemſtel tot vrouw had, zoo was ook Velzens vrouw Gysbrechts nicht. Maar volgends een oud liedtjen over dit onderwerp, 't welk ontdekt is op een ſchutblad van een geſchreven rijmbijbel van Jacob van Maerlant, en afkomſtig uit het laatst der 14e of 't begin der 15e eeuw — dus eene eeuw nadat het feit zoû gepleegd zijn — heet Velzens vrouwe *Izabelle* van Benthem. Daar-en-tegen wordt die *Hildegonde* genoemd in 't Register der Leenkamer. Zie VAN WIJN op WAGENAAR, III St., bl. 33, en AREND, *Alg. Geſchied. des Vaderl.*, II Deel, 1 St., bl. 368. Nog verdient het opmerking, dat de naam *Izabel* ook bekend is in een ander oud liedtjen, waarvan J. ORLERS, de beſchrijver van Leyden, een afſchrift heeft gezien — zie DOMSELAER,

't Verongelijcken van den Adel in fijn Reght,
Befworen met fijn' mond. Verblinde menfchen, feght,
Indien geen wrock en wraeck uw oogen en verblinden,
Soud ghy niet ftofs genoegh tot Aemftels onfchuld vinden?

t. a. p. blz. 68, 69 — doch daar wordt gegeven aan een byzit van Floris. — Mogelijk zoû in deze naamsverwarring nog wel een uitweg te vinden zijn, indien voor 't overige de duisternis ware opklaard, die omtrent het feit zelf heerfcht. Neemt men de oude overlevering als waarheid aan, dan wordt daardoor opgehelderd, waarom Velzen en Woerden — in weerwil van de weldaden, die zy van den Graaf ontfangen hadden — zich by zijn gevangenneming en dood zoo verbitterd en wreedaardig hebben betoond, en waarom zy met Aemftel fteeds als de hoofden van het eedgefpan worden genoemd. Verwerpt men het geval geheel, dan wordt het moeilijk te verklaren, waardoor het gekomen zij, dat het gerucht daarvan reeds in of kort na Floris' tijd zoo algemeen verfpreid was. Ja, men leest by oude fchrijvers, aangehaald by DOMSELAER, *t. a. pl.* blz. 67. (Zie ook WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, III, blz. 91), dat Velzen, na de overgaaf van Kroonenburg, voor al 't volk een belijdenis zijner misdaad heeft afgelegd, en men kan veronderftellen, dat hy toen openlijk den vermoorden Graaf van Holland van 't bedoelde kwaad kan hebben beticht, waardoor de overlevering onder 't volk zoû zijn gekomen.

115 *'t Verongelijcken van den Adel.* Zeker is het, dat Floris V de vriend des volks was, en gevallen is door den haat der Grooten, die aan deze voorftelling hun zegel hebben gehecht door hem *der Keerlen God* te noemen; en de dankbare liefde, welke de gemeente hem toedroeg, blijkt ook uit de geestdrift, waarmede zy na zijn gevangenneming, op de been kwam en te wapen vloog om den beminden Graaf uit de handen der Edelen te verlosfen. Intusfchen, hoe waar deze voorftelling zij, men moet ook jegends de Edelen billijk zijn, en in 't oog houden, vooreerst, dat een deel van den lof, aan Floris toegekend wegens het begunftigen der opkomende burgeryen, eigentlijk toekomt aan den tijd, waarin hy leefde: voorts, dat 's Graven volksgezindheid ook tevens in een onaffcheidelijk verband ftond met het ftreven naar uitbreiding van eigen macht en grootheid, waartoe het kortwieken der Edelen noodig, en het bevoorrechten van burgers zeer dienftig was: en, eindelijk, dat wel dit kortwieken der Edelen door Floris, doorgaands, en met het oog op de gevolgen, lofredenaars en de gekortwiekte Edelen, als vernederde dwingelandtjens, weinig genade — hebben gevonden by de nakomelingfchap, maar dat toch dit kortwieken, te dier tijd tegenover de Edelen zelve, meermalen was een onrechtvaardigheid, een werkelijk *verongelijcken van den Adel in fijn Reght.* — Hetgeen met Gysbrecht zelven gebeurd was moge dit ftaven. De Graaf van Holland had geen gezach over den Heer van Aemftel, wiens Heerlijkheid buiten Holland lag en onafhankelijk was; maar laatstgemelde was wegens fommige „Gerichten" leenroerig aan het Sticht. Toen nu de zwakke Jan van Nasfau den Bisfchopszetel bekleedde, poogde Gysbrecht die banden los te knoopen, en floot zich te dien einde nauwer by den Graaf van Holland aan. Floris had te gelijk het plan gevormd, om de omliggende onafhankelijke Heeren, waartoe ook Aemftel en Woerden behoorden, tot manfchap te dwingen of hunne bezittingen aan de Graaflijkheid te brengen, en was evenzeer genegen voet in 't Sticht te bekomen. Hy trad dus met Gysbrecht en diens vrienden in verbintenis (1274), maar ftookte heimelijk in den twist, en toen het (in 1275) zoo verre gekomen was, dat er een openlijke krijg tusfchen Gysbrecht en den Bisfchop was losgebroken, kwam Floris den laatfte krachtdadig te hulp en zette Gysbrecht met zijn beide broeders in de gevangenis. Daarop leverde hy den Bisfchop zoodanig eene rekening van oorlogskosten over, dat hem daarvoor de bezittingen van Gysbrecht werden in handen gefteld. En toen de broeders, in 1288, hunne vrijheid terug bekwamen, gefchiedde dit niet zonder afftand van het eene deel hunner goederen, terwijl zy voor het andere deel den Hollandfchen leenband op zich moesten nemen. Zoo kortwiekte Floris de Edelen. Men leest het hier vermelde by VAN SPAEN, *Hist. der H. v. A.*, § 18, 23.

117 *En verblinden:* de zoo bevallige negatie *en* — hier echter, achter *oogen*, minder gelukkig geplaatst — werd in de latere uitgaven veranderd in *dus*.

118 *Soud ghy niet ftofs genoegh tot Aemftels onfchuld vinden?* Boven de grieven, welke de Edelen in 't gemeen tegen Floris V hadden, of meenden te hebben, had Gysbrecht in 't byzonder nog de volgende:

De handelwijze van den Graaf omtrent hem van 1274 tot 1280, byzonder in de zaak van het flot te Vreeland;

De veeljarige gevangenfchap, met zijn beide broeders van Floris ondervonden, zonder ander recht daartoe dan dat van den fterkfte;

Het in-bezit-nemen door Floris, tijdens die gevangenfchap, van Gysbrechts goederen in „Nardingerlant" (Gooiland);

De harde voorwaarden van 't verdrag van 1285;

Den dwang, dien Floris hem nog in 1291 aandeed, om alle brieven, rakende goederen in „Nardingerlant", die hy van den Roomsch-Koning Willem, den Paus, en den abt van St. Paulus, in handen had, aan den Graaf over te leveren;

En — indien er grond is tot het verhaal — ook het fchenden zijner Nicht, de Velzens vrouwe.

Bovendien kan nog tot eenige verontfchuldiging van Gysbrecht dienen:

Dat het niet blijkt, dat hy aan den *moord* des Graven heeft deel gehad;

Dat hy — naar de algemeene getuigenis — weinig loosheid bezat, en door Woerden in de famenzweering gelokt was. Zie vs. 33 en 34.

Hoe fochtmen hem van ouds te maecken tot een' flaef!
Wat leed hy niet al leeds van Biffchop en van Graef!
Men won fijn loflijck bloed in 't Bifdom niet gedoogen.
d' Aertfbiffchop aen den Rhijn kon met fijn nijdige oogen
Niet aenfien ons geluck, gaf Gofewijn de fchop,
En fette fijnen Neef den hoogen Myter op.
Wy ftreden om den ftaf, tot datfe my en Woerden,
Aen weerfij van fijn' paerd, tot een triomfe voerden
In Uytrecht, met veel fmaeds, van yeder aengehoort.
Men heeft my 't Vrelandfch flot ontweldight, hem Montfoort.
'k Beken het flot was my met voorwaerde opgedraegen,
Maer nergens om gebout, dan om mijn land te plaegen.
'k Heb 's Graeven vangenis wel feven jaeren lang
Befuurt, en Swaenenburg noch afgeftaen door dwang.
Mijn erf in leen verkeert, en manfchap moeten fweeren;

Daar-en tegen is hy niet vrij te pleiten van:
De misdaad van felonie, eedbreuk of ontrouw jegends zijn Leenheer, uithoofde van 't verdrag van 1285. (Zie VAN SPAEN, t. a. p. § 26.);
Een huichelend en verraderlijk gedrag te Utrecht op den 23 Juny 1296. En daar Gysbrecht genoemd wordt een „oud, fimpel man", komt men tot het vermoeden, dat ook dit hem door zijn zwager Woerden was ingegeven.

121 *Sijn loflijck bloed:* Gozewijn. Zie de noot op blz. 343.

122 *d' Aertfbiffchop aen den Rhijn.* Die van Keulen, namelijk, die den zetel voor zijn neef Hendrik van Vianden begeerde. Bovendien zag de Roomsch-Koning Willem van Holland ongaarne een Aemftel aan 't hoofd van het Sticht, en zoo verbonden zich beiden met den Pausfelijken legaat Capochi, om Gozewijn tot den afftand te dwingen.

125 *My en Woerden.* Gysbrecht had zich, behalve met Woerden, ook met den Graaf van Gelre en de Heeren van Goor, van Voorst en van Almelo verbonden tegen Bisfchop Hendrik. Een beflisfende flag werd geleverd naby Utrecht op den 16den July 1252, die ten voordeele des Bisfchops uitviel, en waarna aan Aemftel en aan Woerden de vernedering ten deel viel, die in bovenftaande vaerzen is uitgedrukt. Echter werden zy, op verzoek van Koning Willem en van den Aartsbisfchop van Keulen, in vrijheid gefteld. Onzeker is het echter, of deze Gysbrecht zij geweest de III of IV; maar het eerfte is meer waarfchijnlijk.

128 *Men heeft my 't Vrelandfch flot ontweldight, hem Montfoort. Hem* is hier Woerden.

129,130 Na den flag van 16 July 1252 viel de Bisfchop in de Veluwe om Gelre te tuchtigen, die Gysbrechts bondgenoot was geweest; en uit den buit, dien hy daar behaalde, ftichtte hy het flot Vreêland, om den Aemftelheer in bedwang te houden. Zie *Batavia Sacra*, II, 195. Jan van Nasfau, de zwakke opvolger van Hendrik, verpande later ditzelfde flot juist aan Gysbrecht, die daardoor meester van de Vecht werd; gelijk hy (de Bisfchop) ook het flot Montfoort in handen ftelde van Woerden, tot wiens beteugeling het dienen moest. Op de klachten der Stichtfchen, en vooral wegens een tol, dien Gysbrecht te Vreêland hief, befloot eindelijk de Bisfchop het flot terug te vorderen, en bood Gysbrecht de pandpenningen aan; maar deze weigerde. De Bisfchop wilde hem met de wapens dwingen; maar werd zelf door Aemftel en Woerden geflagen by Zoeterenge. Nu kwam Floris tusfchen beiden en eindigde, met eerst Vreêland, daarna Montfoort in te nemen, Gysbrecht met zijn broeders in de gevangenis te zetten, en Herman van Woerden het land uit te jagen.

131,132 *'k Heb 's Graeven vangenis wel feven jaeren lang Befuurt.* Volgends 't oud gevoelen, van 1278 tot 1285, waarvoor ook WAGENAAR (*Amft.* I.) bewijzen bybrengt. Maar 't blijkt, dat Gysbrecht nog in 1279 in 't bezit van Vreêland was, en dat Floris den 28sten April 1280, en ook nog in de volgende maand, voor het flot lag. Het zou dus niet meer dan een vijfjarige gevangenis geweest zijn. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.*, § 20, 21. — Vreemd mag het in den eerften opflag fchijnen, dat Floris niet alleen Gysbrecht, maar ook zijn broeders, waarvan de een zelfs een geestelijke was, gevangen zette; doch dit wordt opgehelderd door de opmerking van den laatst aangehaalden geleerde, dat de ware oorzaak van den oorlog is geweest de tegenftand van de Heeren van Aemftel tegen het verdrag van 25 July 1279, waarby de Bisfchop het gezach en de inkomften van 't Sticht in 's Graven handen ftelde: § 20

132 *Swaenenburg.* Hierdoor heeft men wel eens een kasteel of flot onder Polanen verftaan, misleid door de gelijke benaming, welke ook nog heden ten dage het Rijnlandfche Huis te Halfweg Haarlem draagt. Het flot, waarvan hier en later, vs. 486 en 1672, sprake is, was in Waterland, aan de overzijde van 't Y, of op den wal van Amfterdam zelf gelegen, als wy nader zullen aantoonen.

133 *Mijn erf in leen verkeert.* Dit is gefchied in 1285. Om zijn vrijheid te herwinnen, moest Gysbrecht de onafhankelijkheid, welke hy van zijn voorvaderen beërfd had, opofferen, en leenman van Holland worden.

Daer ick eerst God alleen, en anders geene Heeren
En kende in mijn gebied, nocht reeckeninge gaf.
Noch dringtmen evenwel op my soo stijf en straf.
Doch Haerlem draeght met reght de grootste schuld van allen.
Dat om sijn voordeel wroekt, en wenscht mijn stercke wallen
Te slechten tot den grond, in schijn van 's Graeven saeck,
En weet sijn baetsucht loos te decken met de wraeck,
Misbruyckt hier toe den Zeeu, de Hollanders en Vriesen,
Om door mijn grootheyd niet aen eere te verliesen.
Soo leyd de saeck by my, en daer op ga ick aen,
En heb in 't swaer belegh de stormen uytgestaen,
En dagh en nacht voor aen geworstelt op de wallen.
't Vermoeyde volck gesterckt, en rustigh uyt gevallen:
Mijn' Broeder Ot gequetst sien sterven in mijn' schoot:
Krackeelen neer geleyd: in brand, in waters nood,
Gelijck een vader my voor 't algemeen gedraegen.
En noyt besweeck mijn moed in droeve nederlaegen:
Nocht blies 'k my selven op in voorspoed, nocht socht roem
In 's vyands ondergang: hoe noode ick vyand noem
Die onversoenelijck sich tegens my versetten,
En wenschen met mijn bloed hun blanck geweer te smetten.
'k Vergeef hen dese feyl, en die onwetenheyd,
En stel my in sijn hand, die Reght van onreght scheyd,

135 *En kende:* veranderd in *Oit kende*

137 *Haerlem.* Hier wordt geenszins de Maarschalk bedoeld, die in 't volgende Bedrijf optreedt, maar de Stad, die nayverig was op den aanwakkerenden bloei van Amsterdam. Vergelijk vs. 420.

Ook by andere schrijvers der 17e Eeuw vindt men somtijds op dien wrok gezinspeeld, b. v. by J. COMMELIN, in DOMSELAERS *Besch. v. Amst.*, III Boek, blz. 214, of M. FOKKENS, *Besch. v. Amst.*, blz. 36. Voor dezen vermeenden haat van Haarlem tegen Amsterdam, waarvan de overlevering hier ter stede in de 17e Eeuw nog vrij levendig blijkt geweest te zijn, is het moeilijk een voldoenden grond uit de Geschiedenis op te sporen. Men kan de oorzaak toch niet wel zoeken in gebeurtenissen der 15e eeuw, toen het land van Aemstel meermalen door de Kenmers is geteisterd. Of moet men denken aan den krijg van 1304? Of aan de Hoeksche en Kabbeljauwsche tijden, toen in beide steden wel eens verschillende partyen de overhand hadden? Of aan den Spaanschen tijd en hetgeen toen tusschen Haarlem en Amsterdam is voorgevallen? Of wel aan dit alles te samen?

Volgends sommiger meening, zoû de overlevering aangaande den wrok van de Haarlemmers tegen de Amsterdammers dagteekenen van omstreeks 1480, toen Amsterdam zoû worden bemuurd, en waarvan een tijdgenoot — de ongenoemde schrijver, door Pontanus uitgegeven — zegt, dat de Amsterdammers daartoe verlof moesten verwerven van de Haarlemmers, deels tot weder opzeggens toe, deels onder zekere lastige verbintenissen. WAGENAAR heeft dit vrij duister bericht pogen op te helderen. *Amst.* I Deel, I Boek. blz. 55—59. De moeilijkheden, die den Amsterdammers toen door die van Haarlem schijnen te zijn in den weg gelegd en niet zoo spoedig uit het geheugen raakten, kunnen den grond hebben gelegd tot de bedoelde overlevering.

Intusschen komt het my voor, dat voor den nayver tusschen buursteden dikwijls geen andere grond te vinden is, dan dat zy buursteden zijn. Zoo vindt men in onze Geschiedenis herhaalde twisten tusschen Kampen en Zwolle, tusschen Dordrecht en Rotterdam, tusschen Arnhem en Nymegen, tusschen Middelburg en Arnemulden, enz. enz.

143 *En daer op ga ick aen:* d. i.: „en daarop verlaat ik my." Een gelijke kracht heeft ook *afgaan* in uitdrukkingen, als b. v. „gy moogt veilig *afgaan* op zijn beloften."

147 *Mijn' broeder Ot:* Otto van Aemstel was Gysbrechts broeder niet, en is ook niet te Amsterdam gestorven. Hy was de zoon van Egbert, wiens vader, mede Egbert geheeten, de broeder was van Gysbrecht II. Hy werd in 1296 gebannen, wegens medeplichtigheid aan de samenzweering, en is te Antwerpen begraven. Zijn geslacht heeft in Brabant gebloeid tot in 't midden der 17e eeuw en wellicht nog later. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. van A.* § 39.

148 *In waters nood:* veranderd in: *in hongers nood.*

155-156 *En die onwetenheyd, En stel my in sijn hand:* veranderd in: *en domme onwetenheyd, Beveel my in zijn hant.*

En ſtreckt in 's Hemels ſtoel der onderdruckten trooſter.
Maer 'k ſie den vader daer van ons Kathuyſers klooſter
Genaecken van ter ſij, op dat hy my begroet.
Hy ſchijnt om ons geluck verheughd en wel gemoed.
'k Sal beſt verſtaen uyt hem, die noyt en was beſproken,
Waerom het leger ſij dus ſchichtigh opgebroken.

WILLEBORD. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

WILLEBORD.

Mijn welgeboren Heer, de ſoete Jeſus ſij
Met u en uwe ſtad, en ſta u eeuwigh by,
In allerhande nood. De Broeders van ons orden,
En ick, ſijn ſoo verblijd, als of we levend worden
Getrocken in den troon van Gods volmaeckte vreughd.
Ons klooſter ſingt en klingt, en is niet meer verheughd
Op 't allerhooghſte feeſt en heyligh jaergetye,
Het welck de kercke viert ter eere van Marye,
Die ſuyvre Moedermaeghd, of Chriſtus haeren Soon,
Die ons verloſte aen 't kruys, en droegh een doorne kroon,
Als nu, om uwent wil, die van de wreede plaegen
Des goddelooſen krijghs verloſt ſijt en ontſlaegen:
Nu al uw vyanden verbaeſt ſijn doorgegaen,
En laeten tenten, tuygh, en hunne hutten ſtaen,
En alles, wat ſy meer uw volck ten beſte geven.
'k Geloof, Gods Engel ſelf die heeftſe weghgedreven,
Als 't heyr des Aſſyriers, die ſijn vermeetle ſtem
Hiſkia hooren liet, tot voor Jeruſalem:
Het welck in eenen nacht ſoo wonderlijck verkeerde,
Doen een, die 't al regeert, dat ſtoffen hem verleerde.
Hoe menigh dreygement, en vloeck heb ick gehoort?
Wat heeftmen gift en gal gebraeckt, en brand en moord
Getiert, en 't gantſche jaer geſcholden en gekreten,
Niet anders, of ſy u met tanden wonden eten?
d' Een ſette u levendigh geketent op een rad:
Een ander rolde u naeckt in Velſens ſpijckervat:

161 *Die noyt en was:* veranderd in: *die nummer was.*
162 *Sy:* veranderd in: *is.*
170 *Het welck de kercke viert:* de latere uitgave heeft: *Geviert van al de kerck.*
171 *Die ſuyvre Moedermaeghd:* later veranderd in *De:* — 't geen meer uitdrukt: „de maagd bij uitnemendheid."
Of: veranderd in *en.* — Deze beide veranderingen, hoe ſchijnbaar nietig ook, zijn niet zonder beteekenis, wanneer men bedenkt dat de eerſte uitgave voor, de tweede na Vondels overgang tot de Roomſche Kerk geſchiedde.
178 *Gods Engel ſelf* enz.: de latere uitgave, heeft cierlijker: *Godts Engel heeft den vyant wechgedreven.*
181 *Wonderlijck* ſtaat hier voor „wonderdadig." Hier is zinſpeling op de wonderdadige verloſſing van Samaria uit de hand van Sanherib. 2 *Kon.* XVIII en XIX. 2 *Chron.* XXII.
187 *Levendigh geketent,* beter in de latere uitgaven: *levende en geketent.*
188 *Velſens ſpijckervat:* DOMSELAER haalt in zijn *Leven en daden der Heeren van Aemſtel* een menigte oude ſchrijvers aan over Velzens dood. Volgends den eenen zoū hy na gevangen genomen te zijn

Een ander wou uw hoofd, uw beckeneel, vergulden,
En vatten in fijn goud. 't Was byfter hoefe brulden,
En deelden bloed voor wijn, uw vleefch voor voedfel uyt,
En keven om 't geraemt, en dongen na uw huyd,
En wouden die getout op eenen ketel fpannen,
Tot endeloofen fchrick van fchelmen en tyrannen.
Maer God fij eeuwigh danck, die hmme boofheyd fchut.

GYSBREGHT.

Dien d' opperfte befchermt, die heeft een vafte ftut.
Godvruchte vader, dat u God en Chriftus loonen,
Nadien de Broeders fich met u foo gunftigh toonen
Te mywaert. Ick vertrou uw yverige gebeên
Die hebben dagh en nacht voor mijne ftad geftreên,
De ftormen afgekeert, en 't vyer van onfe daecken;
Want waepens fijn onnut, foo d' Englen niet en waecken,
En 't yverigh gebed van 't geeftelijcke volck.
Wat hing u over 't hoofd een fwarte en donckre wolck
Van fwarigheên, terwijl hier 't leger heeft gelegen?
Ghy fijt niet mifgedeeld in 's oorlooghs milden fegen.

WILLEBORD.

Geen hayr is ons gekrenckt, geen overlaft gebeurt.
Men heeft het kloofter noyt in fijnen dienft geftenrt.
Wy hebben ftaegh volhard in onfen ouden yver.
De boomgaerd leed geen fcha aen vruchten, nocht de vyver
Aen vifchen, nocht de kerck aen d' allerkleenfte ruyt.

GYSBREGHT.

Wie heeft dan des foldaets baldaedigheyd geftuyt?
Wat hiel foo kort in dwang die breydeloofe gaften?

WILLEBORD.

Met geen inlegering won Egmond ons belaften:
Behalven dat hy felf en fijne lijfwacht meê
(Die altijd tuchtigh is) hier nam fijn legerfteê,
En boven onfe poort liet aenflaen 's Graeven waepen,
Daer wy in fekerheyd geruft op moghten flaepen.

GYSBREGHT.

Dat doet my wel, gelijck een liefelijcke lucht.

op het flot Kroonenburg, waar hy zich tegen de troepen van den Graaf van Kleef had verfchanst, over de ftraten van Delft gerold zijn geworden in een vat, met fpijkers en mesfen van binnen beftoken; volgends een ander levend op een rad gezet en onthoofd; of — volgends anderen — geradbraakt. Uit al hetwelk DOMSELAER tot het fchrander befluit komt, dat „hy eerst in 't fpijkervat gerold, daarna geradbraakt en eindelijk op een rad gelegd 't hoofd afgeflagen en dit op een pen daarboven uitgeftoken is." Hy zoû dan zeker wel goed dood geweest zijn: en toch blijkt het, dat diezelfde Gerard van Velzen zeven jaren later nog leefde. Zie aant. op vs. 52. Waarfchijnlijk, dat onze fchrijvers, zoo niet in zijn gevangenis, echter in zijn opgevolgde ftraf, zich bedriegen, en dat hy, op zijn best genomen na een korte gevangenis, zal zijn ontfnapt. VAN WIJN op WAGEN. III St., blz. 39.

190 *En vatten in fijn goud:* later veranderd in: *En vatten het in gout.* Intusfchen is *vergulden* en in *goud vatten* hier een pleonasme of een kontradiktie.

191 *En deelden:* veranderd in: *Zy deelden*, gelijk vs. 192. *En keven* in: *krackeelden:* — waardoor de hier min cierlijke herhaling van *en* vermeden wordt.

Ick felf en al de ftad was meeft om u beducht,
En vreefden ofghe lang verjaeght waert en geplondert.
Maer vader, fegh my eens: een yeder is verwondert,
Waerom 't verbittert heyr foo onverfiens vertrock,
En liever niet volharde in 't opfet van fijn' wrock.

WILLEBORD.

Verwondert u niet eens, de nood heeft hen gedrongen.

GYSBREGHT.

Mijn burgers laegen ftil, en 't leger onbefprongen.

WILLEBORD.

Van buyten wel, maer niet van binnen, dat ghy 't weet.
Het wintert fel, wanneer 't een ondier 't ander eet:
Soo ging 't in 't leger toe. Belieft het u te hooren,
Al 't geen ick heb gehoort met dees mijn eygen ooren,
En met mijn oogen felf gefien noch defen dagh?

GYSBREGHT.

Godvruchte vader, fpreeck, ick luyfter na'et verflagh.

WILLEBORD.

Na dat ick d'Overften een wijl had hooren mompelen
Van Amfterdam, al ftil, by duyfter t'overrompelen,
Rees tuffchen Diedrick felf en Egmond een krackeel,
Dat uytborft meer en meer, en yeder trock een deel
Van 't krijghfvolck op fijn fy, en focht het ftuck te ftijven,
En na fijn eyge hoofd den aenflagh door te drijven.
Veel hoplien yverden te fliffen het gefchil.
Maer Diedrick ftijf van kop, die nimmer luyftren wil
Na reden, nocht befcheyd, en 't veld behond met kryten,
Werd trotfer, overmits de lange Klaes van Kyten,
De Sparewouwer Reus, foo onbefchoft als groot,
In alles wat hy dreef hem hulp en byftand bood,
En Egmond met fijn klock, en grove ftem vervaerde,
En dreef hem met een vuyft, dat hy een wijl ter aerde
In fwijm lagh en voor dood. Die moedwil en die hoon,
Den veldheer aengedaen, ging veelen aen hun kroon,

228 *Wanneer 't een ondier 't ander eet:* veranderd in: *Wanneer een wolf den andren eet.* En ongelijk beter: immers het beeld, dat Willebord hier gebruikt, wordt veel levendiger en krachtiger, wanneer een bepaalde dierfoort genoemd wordt, dan wanneer maar van ondieren in 't algemeen wordt gefproken.

232 *Godvruchte:* veranderd in: *Eerwaerde.*

235 *Diedrick felf:* veranderd in: *Diederick,* met weglating van het onnoodige *felf.*

240 *Stijf van kop:* de latere uitgave heeft: *hard van hooft.*

243 *De Sparewouwer Reus:* een historifche perfonadje, waarvan niet alleen de oude kronijken gewach maken, doch waarvan men nog het vaêm op de kerk van Sparenwoude kan zien afgeteekend. Hy fchijnt echter een zeer vreedzame boer geweest te zijn, en lang niet zulk een wreede en gevaarlijke kaerel als hoedanig hem Vondel in dit treurfpel affchildert. Doch Vondel had gelijk zich van hem te bedienen, als ik nader hoop aan te toonen.

245 *Klock* voor „keel," of liever „'t holle keelgeluid zelf," in Vondels tijd nog gemeen, toen men zeide: „een *klok* opzetten" voor „een keel of ftrot opzetten." Wy zeggen ook: „een ftem als een klok."

246 *En dreef hem met een vuyft:* verbeterd in: *hem dreef met eene vuift.*

En fonder het ontfagh des Reufen fel gebeten,
Men had malkanderen terftond in 't hayr gefeten,
En onder een banier malkandren aengerand.
Men raefde een heele weeck. De haet, het mifverftand,
En mifvertrouwen wies. Daer fporrelden de finnen.
Men vreefde min de ftad, en meer verraed van binnen:
Tot dat al d' overften verfaemelden heel ftil
In 't klooster, defen dagh, tot flechting van 't gefchil:
Doch al vergeefs: men was veel eer gefint te vechten,
En dees oneffenheyd met degens te beflechten,
Dan reeklijck, en bedaert, te luyftren na verdragh.
Ick trad'er in den hoop, gelijck ick fomwijl plagh,
En fprack hen toe, en broght aldus hen aen 't bedaeren:
Manhafte hoplien, God wil 't leger lange fpaeren,
In onderlingen peys, het eenigh dat'er magh
Uw' vyand, wie 't oock fij, gedijen tot ontfagh.
De tweedraght is een peft, die allen ftaet te fchroomen.
Gedenckt dat u de ftad, die 't rieckt, op 't lijf fal koomen.
Wat middel is'er, om den Aemftel 't hoofd te bien,
Nu elck, wantrouwigh, d'een na d'ander om moet fien?
Ghy fijt, aleer men 't gift, geflaegen of gevangen.
Wanneer de harder dwaelt, wat pad, wat reghte gangen
Kan d'arme kudde gaen? dus maeckt een kort befluyt.
Verdraeght het fcheel, of fchort den krijgh, en fcheyd'er uyt,
En keert van waer ghy quaemt. Waer toe veel wercks begonnen?
Berockent foo veel fpels, als 't niet word afgefponnen?
Ick merckte dat mijn raed niet weynigh en vermoght.
Men nam mijn woorden in. Sy kregen achterdocht,
En forge voor gevaer van uw verfteurde wallen,
En dat de burgery en landfaet uyt moght vallen.
Daer liep een kleen gerucht, ghy waert al op de been.
De doodfchrick quam'er in. Men ruckte 't heyr by een.
Men brack al heymlijck op, en fonder eenigh teecken
Van horen en trompet, of hut in brand te fteecken.

GYSBREGHT.

Ghy hebt de ftad, en my geen kleenen dienft gedaen:
Een deughd, die nimmer fal uyt mijn gedachten gaen.
Gedenck my in 't gebed, voor uw autaer, ten goede.

251 *Malkandren aengerand:* in de latere uitgave ftaat: *wraeckgierigh aengerant;* wat ongelijk fierlijker luidt.

252 *De haet:* veranderd in: *De twift.*

269 *Aleer men 't gift:* veranderd in: *eer 't iemant gift.*

272 *Verdraeght het fcheel* voor „legt den twist by." *Scheel* is „gefchil, krakeel.

274 *Berockent — afgefponnen:* door deze woorden, die hier eigenaardig tegenover elkander ftaan, wordt in dezen eenen regel het beeld, van het fpinnen ontleend, volkomen uitgewerkt.

275 *En:* veranderd in *hier.*

277 *Verfteurde:* veranderd in: *gefteurde.*

281-284 Vier ftaende regels achter elkander. Dit doet Vondel meer, wanneer er een nieuw tooneel, met onderftelde tooneelsverandering, plaats heeft. Vergelijk vs. 605—608.

WILLEBORD.

De lieve Jefus neem u eeuwigh in fijn hoede.

AREND VAN AEMSTEL. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. VOSMEER.

AREND.

Heer broeder fijt geruft, en luyd van vreughd de klocken.

GYSBREGHT.

Waer is het heyr? hoe veer waert ghy hen nagetrocken?

AREND.

Ontrent een booghfchent weeghs aen geen fy Slooterdijck.

GYSBREGHT.

Hoe ging 't u op den toght?

AREND.

Sy ftoven algelijck
Voor uyt, als voor den wolf een kudde onnoofle fchaepen.
Mijn volck hoefde op dien toght geweer nocht eenigh waepen,
En keert met rijcken buyt. De Kermers fcheenen ftom:
Want hoemen 't vechten focht, fy faegen niet eens om,
En reckten vaft hun pad, van dooden fchrick befeten.

GYSBREGHT.

Noyt kraeyde haen, als hem de kam was af gebeten.
Een dogh en bafte noyt, maer droop, als hy 't verloor,
Met ingetrocken ftaert, en hangende ooren, door.
Wat vogel brengtghe dus geknevelt en gevleugelt?

AREND.

't Is eener uyt de vlught van 't vlughtige gevengelt,
Gegrepen buyten dijcx, alwaer hy ftack in 't flick.
Hoe beeft hy! 't aengeficht fiet doods en bleeck van fchrick.
Hy is gefleept, geflenrt, en heeft veel fmaeds geleden.

GYSBREGHT.

Een woedende gemeent en ftaet in reght nocht reden,
Wenfe yemant over magh. Men breng hem hier voor my.
Wie fijtghe? waer van daen?

288 *Hen:* veranderd in *het*, meer grammatikaal wellicht, doch minder levendig.

289 *Ontrent een booghfchent weeghs aen geen fy Slooterdijck* Onzeker is het, of in 1304 het dorp Sloterdijk reeds beftond: men vindt er geen gewach van gemaakt dan na het midden der 15e eeuw. Het dorp Sloten is veel ouder en reeds in de 11e eeuw bekend. Zie WAGENAAR, *Amfterd.* V Deel, II Boek, blz. 233

293 *De Kermers:* Vondel bezigt naar verkiezing de vormen *Kermer*, *Kennemer* en *Kennemaer*.

295 *Van dooden fchrick:* misfchien een drukfeil: de latere uitgave heeft: *van doodtchen fchrick.*

297 *Een dogh en bafte* enz.: Wederom heeft, om de negatie *en* te vermijden, Vondel hier den regel veranderd, en gezet:

Noyt bafte een dogh, maer droop heel ftil, enz.

299 *Aen.* II. 57.

Ecce, manus iuvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant.

300 *'t Is eener:* oude vorm, ook nog by 't volk gebruikelijk. De latere uitgave heeft: *Het is een.*

301 *Alwaer hy ftack in 't flick:* veranderd in: *Daer ftack hy in het flick.* Waarfchijnlijk om het min welklinkende van *ftack in 't flick* te vermijden.

306 *Waer van daen?* dit klonk Vondel wat plat, en hy veranderde 't in: *Uit wat land?*

VOSMEER.

Heer Gyſbreght, ſtraſme vry.
Ick ben van 's vyands volck, en waerdigh om te ſterven.
'k Heb meê geſocht uw ſtad en burgers te bederven,
En duyſendmael verdient een ſchandelijcke dood.
Ick geef my in uw hand, geparſt door hoogen nood.
Mijn ramp wil Kennemer en Waterland behaegen,
Maer 'k ſal de dood van u met minder pijn verdraegen
Dan van mijn eyge volck, dat ſich ondanckbaer toont,
En mijn' getrouwen dienſt ſoo onreghtvaerdigh loont.

GYSBREGHT.

Wat ſijtghe voor een gaſt? of in wat land geboren?

VOSMEER.

Ick ben een Goyers kind, vervallen in Gods toren,
Te Haerlem opgevoed, 'k ontliep mijn ondren vroegh.
Mijn vader vielme hard, want ickme paſlijck droegh.
'k Heb al mijn leven lang gevolleght vreemde Heeren,
En buyten moeten 't geen ick t' huys niet woude leeren.
De bittere armoe heeft mijn herſſenen gewet.
'k Heb menigh ſtuck verziert, en 't lijf daer na geſet,
Om door een braeve daed of aenſlagh op te raecken,
En door een anders ſcha eens mijn fortuyn te maecken:
Maer 'altijd heeftſe my den rugge toegewent;
Doch noyt ſoo dwars als leſt. Het noodlot, ick beken 't,

307 *Aen.* II. 77.

Cuncta equidem tibi, Rex, fuerit quodcunque, fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo.

308 *Bederven*: juister is het latere: *verderven*.

311 Vergel. VIRGILIUS *Aen.* II. 104:

Hoc Ithacus *velit, et magno mercentur* Atridae.

312 *Pijn:* veranderd in: *smert*.

316 *Ick ben een Goyers kind:* hoogst waarſchijnlijk ſpreekt Vosmeer in dit gedeelte van zijn verhaal de waarheid. In allen gevalle is het een gelukkige greep van den dichter, dat hy dezen „doortrapten ſpie, uytgemaeckt om d' Amſterdammers te bedriegen", en wien Gysbrecht te goedgeloovig in zijn dienst ontfangt, zich voor een Gooier laat uitgeven. Immers Gysbrecht had vroeger bezittingen in Gooſland gehad, die Floris V in 1280 zich zelven had weten toe te eigenen. De Gooiers waren dan, voor een deel ten minſten, Gysbrechts oude onderdanen. En nu verkrijgt hetgeen hier tusſchen hem en Vosmeer voorvalt een zweem, als of er by den Heer nog eenige genegenheid voor zijn voormalige onderzaten, en eenig goed vertrouwen in hem herleefde. Gelijke gevoelens jegends hemzelven schijnt hy ook te onderſtellen in den Gooier, wanneer deze zich (vs. 342 en volgg.) aan zijn genade overgeeft en hem het „verraed" belooft te „ontdecken." — Van welke ontdekking echter „Heer Gyſelbreght" het ſlachtoffer werd

317 *Te Haerlem opgevoed:* de latere uitgave heeft: *te Laren opgevoed*. Doch mijns inziens verdient de eerſte lezing de voorkeur. Dat een *Gooiers kind* zou zijn opgevoed te *Laren*, dus in Gooiland, daarin ſteekt niets dat de moeite waardig was om verteld te worden; wel, dat hy, offchoon in Gooiland geboren, zijn opleiding te Haarlem kreeg, en zulks omdat hy „zijn ouders vroeg ontloopen" was.

318 *Paſlijck:* even als: „maar redelijk," by eufemisme voor „vrij ſlecht." Zoo zegt men nog: „'t is maar *pasſelijk* met de zieke."

323 *Op te raecken:* d. i.: „er boven op te raken."

326 *Het noodlot:* later heeft de dichter het Heidenſche Noodlot veranderd in het Kristelijker *Godts ſchickinge*. Wel is waar, de eerſte lezing ſchijnt beter het denkbeeld terug te geven van een wilden gelukzoeker, die van God noch zijn gebod weet, en alles aan een blind geval wijt: maar men houde in 't oog, dat de listige ſpie het vertrouwen van Gysbrecht wil winnen, en daartoe moet aanvangen den boetvaardige te ſpelen, en op die wijze het medelijden en de vergevingsgezindheid des vromen krijgshelds gaande te maken.

Is ſtercker dan de menſch, of ſijn geboorteſtarre.
En of ons breyn yet bout, dit ſtoot het al om verre,
Met eenen dartlen voet. Met wat een liſtigheyd,
Met wat een' rijpen raed was d' aenſlagh aengeleyd,
Om te vermeeſteren uw lang beſtormde muuren.
Soo Voſmeer na ſijn' ſin dat ſchip had mogen ſtuuren,
Gelijck het by hem lagh, ſy hadden, het is waer,
Gewonnen in een uur door liſt, dat in een jaer
Door uyterlijck geweld nocht ſtormen werd verovert.
Het ſchijnt dat d' Overſten verblind ſijn en betovert.

GYSBREGHT.

Sta op, en heel my niets van alles wat ghy weet.

VOSMEER.

Nu ben ick immers vry van Hollands dieren eed,
En Egmond kan my hier niet heeten of verbieden.
Hy dreyghtme met de dood, en parſtme hier te vlieden.
Mijn aenſlagh is verbrod en ydel en onnut.
Heer Gyſelbreght, gena. Ick geef my in uw ſchut.
Ghy kuntme, wiltghe ſlechs, een vriend en vader ſtrecken,
Nadien ick u 't verraed volkomen wil ontdecken,
En hoe 't geſchoren lagh in 's krijghs geheymen raed,
Tot ondergang van u, en uwen heelen Staet.

GYSBREGHT.

Ontbind den knecht, ſoo magh hy onverhindert ſpreecken.

VOSMEER.

De hoplien wenſchten dick het leger op te breecken,
Nadien met ſtorm op ſtorm, en endeloos gevecht,
Het heele ronde jaer, niet meer was uytgerecht
Dan moeyte en volck geſpilt, en tijd onnut verſleten:
Het welck ſoo menighmael den veldheer werd verweten;
Een ſmaed die laſtigh viel: en hiel hem niet verplicht
Sijn eer en eed, hy had ſijn ancker lang gelicht:
En och, of 't waer gebeurt een goede wijl te voren,
My waer dit ongeluck, nocht onheyl noyt beſchoren:
Want 't is een maend geleen, dat ick hem heymlijck ried

328,329 *Dit ſtoot het al om verre, Met eenen dartlen voet*, moest veranderd worden in: *Zy ſtoot het al om verre, En gaet een andren gangh.*

338,339 *Aen.* II 157.

Fas *mihi Graiorum ſacrata reſolvere* iura,
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt, teneor patriae nec legibus ullis.

341 *Verbrod:* later veranderd, maar niet verbeterd, in, *mislukt.*

342 *Gyſelbreght:* de echte vorm, waarvan *Gysbreght* de kontraktie is. Het vr. is *Gisela.*

347 *Aen.* II, 146.

Ipſe viro primus manicas atque arta levari
Vincla iubet Priamus.

348-350 *Aen.* II, 108.

Saepe *fugam Danai* Troia *cupiere* relicta
Moliri, et longo feſſi diſcedere bello
Feciſſentque utinam!

356 *Noyt:* veranderd in: *niet*

Te maecken, op mijn woord, een ende van 't verdriet,
En soo hy was gesint een luttel volcx te waegen,
Ick won hem in de stad op bey mijn handen draegen,
En stappen self voor aen, en maecken hen het spoor.
Ick opende mijn wit, en sloegh het middel voor.
'k Had somtijds door de graft, by duyster nacht, geswommen,
En al de wacht bespied, en 't groot rondeel beklommen,
Dat aen den hoeck van 't Y uw stercke stad bewaert.
Hier laegen Blijden in, en ander krijghs gevaert.
'k Nam aen, en 't kon geschien, door muur door al te booren
Reght waterpas, soo stil, dat niemant my sou hooren.
Wanneer nu door de bresck een krijghsman heenen moght,
Sou 't braefste puyck, hiertoe geloot en uytgesocht,
De graft, daerse ondiepst is, met rijs op Kersnacht dammen,
En kruypen in 't rondeel, om d'eerste poort te rammen,
Als d'afgewaeckte wacht gevelt lagh en vermoort.
Het heyr dan over dam, en door geramde poort,
Aen 't nederhouwen, wat op straet sich openbaerde,
Terwijl de burgery kappel en kerck bewaerde.
En 't was te nacht de tijd, en vraeghtghe na bewijs?
Ghy siet, hoe daer een schip, het Zeepaerd, leyd, vol rijs;
Het welck men door de vlught versuymt heeft en vergeten.
Wat werd'er niet al tijds met kibbelen versleten?
De hoofden laegen vast ellendigh overhoop.
Men schoof de schuld op my. 'k Had menschen vleesch goedkoop:
Nocht wist niet wat ick dreef: sy souden 't niet gehengen,
Dat ick het volck soo licht sou op de vleeschbanck brengen,
En jaegen in hun dood. Dus ging 't aen d'eene sy:
Aen d'andre stemdemen eendraghtelijck met my:
Terwijl verliep de kans, en d'aenslagh die bleef steecken.
Doen sochtender een deel hun leed aen my te wreecken.
Daer quamen, sonder slot, veel klaghten t'mijnen last.
Ick was een tovenaer, en daer op raeckte ick vast,
En most, door pijn geparst, al 't opgedichte melden.
Men doemde my ter dood, en heden sou 't my gelden:
Maer gistren avond brack een vriend mijn boeyen los.
Ick vlughte langs den dijck gelijck een hollend ros,
Doch hiel'er niet, uyt angst van 't leven te verliesen.
Ick sloegh ter sijen af, en schoot'er in de biesen,

363 *Somtijds:* later verbeterd in: *somwyl.*

364 *'t Groot rondeel:* men schijnt hierby te moeten denken aan den H. Kruistoren, later Haringpakkerstoren. De naam van Rondeel zou wel beter passen aan het Kamperhoofd; maar dit kan niet bedoeld zijn, vermits het aan de tegenovergestelde zijde der stad lag. Evenwel waren, in 1304, zoo min de H. Kruistoren als het Kamperhoofd aanwezig. Beiden dagteekenen van de bemuring in 't laatst der 15e eeuw.

387 *En d'aenslagh die bleef steecken:* veranderd in: *En d'aenslagh bleef vast steecken.*

En ftack in diep moerafch al den verleden nacht.
Sy trocken my voorby. Ick hielme ftil, en fagh 't;
Tot dat uw burger quam de Kermers na gevlogen.
Ick riep om hulp, en werd uyt het moerafch getogen:
Want anders was ick daer gebleven en verfmoort.
Doch foo ick fterven moet, 'k wil liever voor uw poort,
Aen wie ick 't heb verdient, dit laftigh leven laeten,
Dan by mijn eyge volck, die my met onreght haeten.

GYSBREGHT.

Ga heen, ick fchenck u 't lijf. 't En is geen ftraffens tijd.
Wy fijn van onfen hals den grooten vyand quijt.
'k Ontfang u in mijn dienft, en fal u wel betaelen.
Ga help terftond het rijs en 't Zeepaerd binnen haelen.
De kou begint, en is noch veer van haer vertreck.
In 't wachthuys en op 't flot is hout en brand gebreck:
Men maghfe ftracx verfien, en barnen 't rijs tot affchen.
Soo kunnen fy hier meê de veften niet verraffchen.
Ick hoor de Goyer doet de waerheyd niet te kort,
Want fijn vertelling ftemt met vader Willebord.

REY VAN AMSTERDAMSCHE MAEGHDEN.

Nu ftelt het puyck van foete keelen,
Om daer gefangen op te fpeelen,
Tot lof van God, die op fijn' troon
Gefeten is, foo hoogh en heerlijck,
Van waer hy fien kon, hoe begeerlijck
Het Sparen ftack na Aemftels kroon.

Hoe wraeck met fwaerden en met fpeeren
De torenkroon van 't hoofd wou fcheeren
Der fchoone en wijdvermaerde ftad,

397 *En ftack in diep moerafch:* *Aen.* II. 135.
Limofoque lacu *per* noctem *obfcurus in ulva*
Delitui.
400 *Uyt het moerafch:* veranderd in: *uit diep moeras.*
405 *'t En is:* veranderd in: *het is.*
407 *Aen.* II. 149. *Noster eris.*
421,422 Vergel. EURIPIDES *Troj.* vs. 796. Ed. Valcken.
'Αλλὰ τὸν ὁπλοφόρον;
'Αρπαστ....
'Αρμασι καὶ ψαλίοις
422-425 Hier vertoont de dichter ons het Amfterdam van zijnen tijd, de machtige en beroemde „koopmarckt van Euroop," befloten in haar achttien bolwerken, als in een gordel van vestingwerken, en vervuld met de fchatten der vier waerelddeelen. Weinig, voorwaar, geleek daarop het Amfterdam van 1304. Om te beöordeelen, hoeveel aanfpraak het toen op den bynaam van *fchoon* gehad moge hebben, fla men een paar bladzijden op in WAGENAARS *Amft.*, V Deel, I Boek, blz. 127, en leze daar, hoe nog in Keizer Karels tijd de huizen van hout waren, gepekt en geteerd, met daken van ftroo of riet; nog in de 16e eeuw was de westzijde van het Rok-In met varkenshokken vercierd (III Deel, IV Boek, blz 322), en waren over het Damrak, Rok-In en andere grachten in de ftad fekreten getimmerd (V Deel, I Boek, bl. 161). Doch *vesten* had de ftad in 1304; want in den brief van 22 Mei werd haar opgelegd „alle hare *vesten* te flechten."

En rueken door geweld van benden
Der vesten gordel van haer lenden,
En plondren haer kleenood en schat;

En schenden d'edele en getrouwe,
Gelijck de schender Velsens vrouwe,
Wel ruym soo waerdigh als Heleen
Den brand van een herboren Troje,
En krijgh, die 't overschot verstroye,
Na datmen jaeren heb gestreên.

Waer is de Reus met al sijn stoffen,
Die Gysbreghts stad ter neer wou ploffen,
En om haer muur sijn' armen slaen?
Wat ydle schrick heeft hem geslaegen?
Wat ydle vreese magh hen jaegen,
Die nu met schande strijcken gaen?

't Is tijd de kercken te stoffeeren,
Te danssen, en te banckettceren,
En met een' uytgelaeten geest
Dees blijschap aen de vreught te huwen,
Die vrolijcke englen ons vernuwen
Met sang, op Gods geboortefeest.

Treck in, ô Aemstel, treck nu binnen,
Die sonder slagh kunt overwinnen.
Treck in, ô braeve burgery,
Die u soo moedigh hebt gequeten.
Geen eeu en sal uw eer vergeten.
De hemel sta u eeuwigh by.

427 *En schenden d'edele en getrouwe.* Den naam van *getrouwe* geeft Vondel niet ten onrechte aan Amsterdam: zoo getrouw toch waren de Amsterdammers aan hun ouden Heer, dat zy, nog verscheidene jaren na den val van zijn Huis, „dieghenen waren, die Janne van Aemstelle inhaelden," waarvoor zy zoo zwaar boeten moesten. 't Is, wegens de schraalheid der berichten, moeilijk te beöordeelen, of er ook, behalve gehechtheid aan het Huis van Aemstel, eenige andere reden bestaan hebbe, die de Amsterdammers bewoog, zich zoo gereedelijk in de armen van dien Heer te werpen: ontevredenheid b. v. met hun toenmaligen toestand kan daartoe veel hebben bygedragen. En voor zoodanige ontevredenheid laat zich wel eenige oorzaak aanwijzen. Na den moord van Floris en de vlucht van Gysbrecht, en meer bepaald by den vrede, den 29 Sept. 1297 tusschen Graaf Jan I en Bisschop Willem gesloten, kwam het geheele Land van Aemstel aan Holland. Amsterdam, toen reeds een handelplaats en met Graaflijke handvesten begiftigd, moest wel terstond inzien, dat in deze vereeniging met Holland veel voordeel voor den aanwas van zijn koophandel gelegen was: ten minste het toonde later daarvan zeer doordrongen te zijn, toen men in 1346 Gravin Margareet liet beloven, dat de stad nimmermeer van de Graaflijkheid zoû gescheiden worden — zie WAGENAAR, *Amst.*, II Deel, II Boek, blz. 130, — en die belofte, in 1355, door Hertog Willem deed hernieuwen. Zie P. SCHELTEMA, *Archief der ijzeren kapel*, *bl.* 23. 't Is dus te vermoeden, dat de stad die vereeniging met Holland op 't einde der 13e eeuw al terstond zal hebben op prijs gesteld. En wat gebeurde nu in 1300? Amsterdam en Aemstelland werden door Graaf Jan II als een afzonderlijke Heerlijkheid aan zijn broeder Gwy opgedragen. Zie WAGENAAR, *Amst.*, II Deel, I Boek, blz. 49. Dit moet den Amsterdammers onaangenaam zijn geweest, en hoezeer Gwy zijn nieuwe onderdanen aan zich poogde te verbinden door hen te beschenken met Keuren en Voorrechten, zoo is het niet-te-min mogelijk, dat hun ontevredenheid met dien toestand een voorname oorzaak is geweest, waarom zy, naar verandering hakende, Jan van Aemstel inhaalden.

428-432 De zin is: „Velzens vrouwe, die, vrij wat meer dan Heleen, waardig was, dat om harent wille een nieuw Troje verbrand, en, na jaren strijds, een krijg gevoerd werd, die 't overschot vernielde."

432 *Heb:* verbeterd in: *heeft.*

HET TWEEDE BEDRIJF.

WILLEM VAN EGMOND. DIEDRICK VAN HAERLEM. HOPLIEDEN.

EGMOND.

Wy ſijn by 't klooſter weer, daer Willebord in vreė
Met al de broeders woont, en ſtort ſijn avondbeė.
't Sal noodigh ſijn dat wy den hoplien openbaeren
Hetgeen op handen is.

DIEDRICK.

't Is tijd, ſy wiſten gaeren.
Wat hier van weſen magh. Verlos hen van die pijn.

EGMOND.

Manhafte hoplien, hoort; wy hebben, onder ſchijn
Van onderling krackeel, een' aenſlagh voorgenomen,
Om beter tot ons wit op eenen ſprong te komen.
Men heeft daer op het heyr van daegh te rugh gevoert;
Maer dat en is het niet, waer op de veldheer loert,
Nocht 't geen men onder 't volck veel daegen hoorde mompelen.

155 *Wat hier van weſen magh:* verbeterd in: *wat heimlijck by ons broeit* — en: *die pijn* in: *de pijn.*

Ons wit is, deſe nacht den vyand t' overrompelen,
Nu hy ſich veyligh acht, en buyten krijghs gevaer.
Voor 't opgaen van de maen, ('t en duncke niemant ſwaer)
Sal 't leger meeſter ſijn van poorten en van veſten.
Wat is 'er dan voor u een rijcke buyt ten beſten!
Hoe ſultghe weyden gaen op 't ſlot en in de ſtad!
Soo yemant ſtreeſt na eer, ick toon hem 't reghte pad,
De heyrbaen van de deughd, om moedigh op te ſteygeren.
Sy offert u den prijs, 't en ſij 't uw handen weygeren.
Wie ruſtigh is die ſpreeck, en hou de waepens reê.
Wie ſich flaeuhertigh vind, dat die te rugge treê.
Ick heb my op dit ſtuck met weynigen beraeden,
En 't Zeepaerd, 't welck eerſt lagh aen 't Y, met rijs doen laeden,
Opdat 'er de ſoldaet geruſt in ſchuylen moght.
De Sparewouwer Reus, met yver aengeſocht,
Ging met de bloem des volcx en 't puyck van al de grooten
Te nacht grootmoedigh ſcheep, op 't noemen van de loten:
Mijn Broeder Wouter ſelf, Vianen, met de ſorg
En hope van ſijn huys: Abcou en Ryſenborg,
Put, Grobber, Kuylenburg, met Arckel, Borſſlen, Vooren,
En 's Graven ſoonen beyde: en 't ſchip, nadat wy hooren
Uyt ons doortrapten ſpie, is al in ſtad gehaelt,
Door Voſſemeers beleyd. Soo dat 'er niets en faelt
Dan nu te nacht, ſoo ras ſy poort en ſloten breecken,

176-178 *Aen.* II 17.

Votum pro reditu ſimulant; ea fama vagatur
Huc delecta virûm ſortiti *corpora furtim*
Includunt caeco lateri, penitusque cavernas
Ingentes uterumque armato milite complent.

179 *Mijn broeder Wouter.* Deze, volgde zijn broeder, na diens kinderloos overlijden, op als hoofd des geſlachts. Hy overleed in 1321.

Vianen. Hubert van Vianen, uit het Huis der Heeren van Kulemborg afſtammende, was een van hen, die Baerte van Aemſtel op 't ſlot Yſelſtein belegerden. Zie 't aanget. op vs. 1727.

180 *Abcou:* wie hierdoor bedoeld wordt is niet klaar: het ſlot te Abkoude behoorde van ouds aan de Heeren van Aemſtel.

Ryſenborg: waarſchijnlijk een Stichtsch edelman: my is althands in Holland geen plaats of kasteel van dien naam bekend.

181 *Put:* hiermede kan niet anders dan de beroemde Gerard van Putten bedoeld worden, die de Vlamingen in 1304 verſloeg. Zie over hem mijn *Strijd met Vlaanderen.*

Grobber: hier wordt Claes de Grebber bedoeld, een Waterlandsch Edelman, en 's Graven hof- of kamerdienaar, *een cnape wel vermeten,* gelijk MELIS STOKE hem noemt. Hy was de aanvoerder der Waterlanders en Weſtfriezen, die op de tijding van 's Graven gevangenneming toeſnelden en het Muyder ſlot te zee en te land omsingelden. Waarom hy vs. 1189, 1228 en 1765 zoo affchuwelijk moest worden voorgeſteld, is my niet gebleken.

Kuylenburg: wie de hier bedoelde Heer van Kuilenburg geweest zij, durf ik niet beſliſſen.

Arckel: hiermede kan bedoeld worden Jan IX van Arkel, die als pelgrim naar Jeruzalem reisde, en van wien ik in mijn *Voorouders,* Deel V, geſproken heb: of een der andere Heeren uit dit Huis.

Borſſlen: Floris van Borſſelen, zoon van Wolfert, die in 1298 vermoord werd: hy wordt hier echter min juist onder de medeſtanders van Egmond genoemd; zijn goederen waren verbeurd verklaard en hy ten lande uitgeweken.

Vooren: Zie de noot onder de lijst der *Perſonagien.*

182 *'s Graven ſoonen:* met den eenen wordt Haemſtede bedoeld: wien Vondel met den ander gemeend heeft is my onbekend.

183 *Uyt ons doortrapten ſpie:* daarmede kan Vosmeer niet bedoeld zijn, wien Egmond nog niet geſproken had; ten zij Egmond meene te zeggen: „naar wy opmaken uit hetgeen onze doortrapte Vosmeer ons heeft doen weten."

En Swaenenburregh vyert, te letten op dat teecken,
En voort met alle maght te volgen op het licht
Des fchrickelijcken brands, dien Vofmeer binnen fticht.

HOPLIEDEN.

De Veldheer geef fleehts laft, aen ons fal 't niet gebreecken.

EGMOND.

Waer falmen beft een deel van 't oorloogfvolck verfteecken?

DIEDRICK.

't Kathuyfers kloofter is ons 't reedft, het leyd hier by.

EGMOND.

Dat volck is liefft verfchoont, en van inlegring vry.

HOPLIEDEN.

't Is voor een korte wijl.

EGMOND.

Een Godfhuys foo t'ontwijen:
Ick heb het lang verfchoont.

DIEDRICK.

Laet my daer meê betijen.
Ghy hoplien, voert terwijl den voortoght herwaert aen:
Wanneer ghy koomt, foo fal het kloofter open ftaen,
Of 't moft my aen de maght, dat fweer ick hen, ontbreecken.

EGMOND.

Ick gae terwijl na ftad, om Vofmeer noch te fpreecken,
Die ter gefette tijd koomt fwemmen door den boom.
Verfteur de broeders niet, maer hou u wat in toom,
Nocht roept niet luyd, men moght uw ftem te verre hooren.

DIEDRICK.

Een Krijghfman laet fich niet van paepen ringelooren.

POORTIER. DIEDRICK VAN HAERLEM. WILLEBORD.

POORTIER.

Wie klopt'er?

DIEDRICK.

Doe vry op, en vrees niet. 't Is uw vriend.

POORTIER.

't Is avond, en een tijd daer ons geen vriendfchap dient.
Koom morgen vroegh by daegh.

DIEDRICK.

Wat fal ons hier gebeuren?
'k Segh anderwerf, doe op.

486 *En Swaenenburregh vyert:* Aen. II: 256.

Flammas *cum regia puppis*
Extulerat.

Een kasteel aan 't Y, van 't welk een uitgeftoken lantaren of ander vuur tot aanvallein moest ftrekkon. Zie het aanget. op vs. 1672.

488 *Dien Vofmeer binnen fticht:* veranderd in: *Door Vofmeers toorts geflicht.*

502 *Niet van paepen:* veranderd in: *van geen paepen.*

POORTIER.

Men opent hier geen deuren
Soo ſpade, ga uw gang. Koom morgen tijdigh weer.

DIEDRICK.

Ick ſegh voor 't leſt, doe op, en doet ghy 't niet, ick ſweer.

POORTIER.

Wie ſijtghe, die dus raeſt, als wild en uytgelaeten?
Wy dochten langer niet om ruyters nocht ſoldaeten.
Heer Maerſchalck, wel hoe dus? wat jaeght u hier ſoo ſpa?
Men ſloegh u 't heyligh kruys, doen 't leger optrock, na.
'k Geloof niet dat ghy ons al weder ſoeckt te quellen.
En koomtghe dus alleen? waer ſijn uw rotgeſellen?

DIEDRICK.

Ick koom alleen. Waer is uw meeſter Willebord?

POORTIER.

Ter Kercke, daer hy vaſt, en ſijn gebeden ſtort.

DIEDRICK.

Ga roep hem, want ick moet dien goeden vader ſpreecken.

POORTIER.

O Jeſus, ſta ons by, dit is een miſlijck teecken.
Ick heb gebelt. hy koomt. ga roep den vader, ſlucx.
Soldaeten brengen ons heel ſelden veel gelucx.
Wy ſienſe noo van voor, en allerlieſt van achter.

DIEDRICK.

Al wie een Hopman huyſt, die heeft een trouwen wachter,
En ridderlijck beſchut, en hoeft geen poort nocht ſlot.

POORTIER.

De beſte wachter is de ſtercke en groote God,
Die nimmermeer en ſlaept, en luyſtert na ons ſuchten.
Wy bidden ſtaegh om peys, en haeten krijghſgeruchten,
En hooren met verdriet het kraeyen van dien haen.
In oorlogh houden eerſt abdy en klooſter aen.

DIEDRICK.

Ghy ſat hier in 't belegh voor allen moedwil veyligh.

POORTIER.

Wy weeten 't Egmond danck, en houden hem voor heyligh.
Daer is de vader ſelf, ſoo bleeck en afgevaſt.

518 *Een miſlijck teecken:* het woord *mislijk*, dat thands het gelach opwekt en daarom by de opvoering meestal vermeden wordt, is hier toch zeer gepast, en beteekent eenvoudig: „kwalijk, verkeerd, niet goed."

519 *Ga roep den vader, ſlucx:* dit bevel wordt in de latere uitgave in den mond van den Maarſchalk gelegd: het past echter even goed in dien van den Poortier, die onderſteld wordt, het te geven aan een der dienende Broeders, die op 't bellen verſchenen is.

531 *Daer is de vader ſelf, ſoo bleeck en afgevaſt.* Hoe de Karthuizers het vasten verſtonden, vertelt Walch Sieuwertsz in zijn „Roomſche myſteriën ondeckt," Amſt. 1604, p. 68. Zy waren, zegt hy, „den gheheelen vaſten ſonder ſuyvel, alſoo dat in plaetſe van haeren Rhyſchen Brye van Melck te koocken, als ſy tot andere tijden wel deden, naemen ſy een groot deel ponden amandelen, pel-

WILLEBORD.

Heer Maerfchalck, wel, wat nu?

DIEDRICK.

Ick koom by u te gaft.

WILLEBORD.

Ghy fijt my wellekoom, al koomt ghy ongebeden.
'k Verwachte u t' avond niet, en luyfter na de reden
Dat ghy dus fchichtigh keert: daer is wat meer aen vaft.

DIEDRICK.

'k Verfoeck alleen aen u, en dat door Egmonds laft,
Of ick wat Krijghfvolck magh te nacht in 't Kloofter leggen.
Het is een Krijghfmans bee, ghy mooghtfe niet ontfeggen.

WILLEBORD.

'k Geloof ghy deunt met my.

DIEDRICK.

't Is errenft, en geen fpel,
En Egmonds eyge laft, hy gafme dit bevel.

WILLEBORD.

Hoe falmen dit verftaen? heeft Egmond dat bevolen?
Hy ftack noyt Godfhuys aen, nocht focht fich by de kolen
Te warmen van dat vyer. 't is enckel misverftand.
Ghy fijt my wellekoom, mijn heer, daer is mijn hand.
'k Sal u en uwen ftoet gewilligh innelaeten:
Maer 't Godfhuys op te doen baldaedigen foldaeten
Of ruytren, 'k ly het niet: 'k vermagh 't met geen gemoed.
Het kloofter is Gods erf, en Jefus eyge goed.
Wie Kloofters raeckt, die raeckt den appel van Gods oogen.
Heer Overfte, geloof 't is buyten ons vermoogen.

DIEDRICK.

't Is om een uur of twee te doen, ten hooghften dry.
Ick blijf u borg, en hou uw Kerck en Kloofter vry
Van overlaft en fcha, en fal de boofheyd ftraffen.

WILLEBORD.

Met Krijghfmans borreghtoght en heb ick niet te fchaffen.
Al was 't de Veldheer felf, ick fey 't hem in 't gezicht.

den de felvighe, ende ftieten die wel cleyn in eenen grooten fteenen mortier, ende vermengden die met goet Enghels Bier, ende dat door eene teemfe ghellagen zijnde, koockten fy in defe amandel-melck, in plaetfe van foete-melck, haeren Rys, foo veele als daer toe van noode was, om eenen goeden dicken Brye te maecken. — Daer benevens fo mochten defe Monicken in de Vaften haere lichamen noch meer ghewelt aendoen, met leckere oly-koecken (die fy feer delicaet felfs wisten te backen) met vygen, rafijne, craeckelingen, en deughelijcke vaftens cost te eeten ende daertoe goede Franfche wijn te drincken — dat fy in 't gemeen fo mager waeren als Daffen en Mollen, gelijc hare aengefichten dat wel te kennen gaven. — Ende dat ick van defe Brye fchrijve en is gheen fabel noch gheen verfiert dingh, want ick daer felfs by ende omtrent ben geweeft als die ghemaeckt werde, ende waeren de amandelen ende de Rys, die men tot dat ghereecht ghebruyckte, door mijne handen ghepaffeert, al eer die int Cloofter quamen."

536 *'k Verfoeck alleen aen u:* de latere uitgave heeft *op u:* een vorm, waarop reeds gewezen is, door Vondel en zijn tijdgenooten meermalen gebezigd, doch thands byna geheel in onbruik.

Dit is een overoud, en Vorst'lijck gesticht,
Versorgt in krijgh en vreê met segelen en brieven,
Dat wie het quetst, gedenck een' Vorst des Rijcx te grieven,
Die seyd: hy raeckt mijn kroon wie 't Godshuys yet misdoet.
Sint Andries is 't gewijd. 't en past geen Krijghsmans voet.
't Sij veer dat Diedrick nu 's Kathuysers vyand werde.
Twee Alexanders selfs, de vierde en oock de derde,
Gelijck de tweede Urbaen bevestighden dit slagh
Van Godsdienst, daer men Bruyn wel d'eer van geven magh.
Ja op dat geen gerucht son steuren ons gemoeden,
Magh niemant dese plaets, beneden honderd roeden,
Betimmeren, veel min beswaeren met den last,
Dien d'oorlogh nu sich sleept, of eenigh oorloghsgast.
Wy staen op Keyserlijcke en Pauselijcke wetten.

DIEDRICK.

De wetten swijgen stil voor waepens en trompetten.
De nood breeckt wet: ghy mooght op geene wetten staen.

WILLEBORD.

Ontwijd ghy dan 't gewijde?

DIEDRICK.

Als David heeft gedaen.
Doen hy voor Sauls swaerd te Nobe quam gevloden,
En sijnen honger boete aen priesterlijcke brooden,
Dat niemant en vermoght 't en waer 't gesalfde hoofd.

WILLEBORD.

De stoute Usia werd reghtvaerdelijck berooft
Van sijn gesondheyd, doen hy 't heylighdom ontwijde.
De Priesters hebben God en d'Engelen op hun sijde.
Dit is het errefdeel dat ons te beurte viel.
Hy laed des Graeven vloeck rampsaligh op sijn siel,
Die 't Godshuys in sijn Reght en vrydom wil verdrucken.
Hebt ghy een' aenslagh voor, 't en kan u niet gelucken.

DIEDRICK.

Hoe luyd des Graeven vloeck, dat ick u wel versta?

WILLEBORD.

Dat aller Heyligen toorne en eeuwige ongena

556 *Dit is een overoud, en Vorstelijck gesticht.* Daar het geheele Karthuizerklooster in 1304 uit de lucht gegrepen is, moet men ook hetgeen later Willebord van dat gesticht staat te „prevelen" zoo nauw niet nemen. Wel heeft Hertog Aelbrecht het klooster in 1393 gesticht en rijkelijk begiftigd, waarvan natuurlijk „zegelen en brieven" voorhanden waren; — maar, dat het ook privilegiën van den Keizer zou hebben gehad, of dat het verboden zou zijn geweest, deze plaats beneden honderd roeden te betimmeren, daarvan heb ik by geenen schrijver de bevestiging gevonden.

557 *Verforgt in krijgh en vreê:* later omgezet in: *Verzorgh' in vrede en krijgh.*

564 *Bruyn:* Bruno, de stichter der Karthuizer-orde in het Jaar 1084. De dichter schijnt de stichting der orde met die van het Amsterdamsche klooster te hebben verward, en heeft dus dit laatste drie eeuwen ouder gemaakt dan het was.

573 *Voor Sauls swaerd:* niet verbeterd in: *voor 't swaert van Saul.*

575 *En vermoght:* beter dan het latere *oit vermoght*, omdat *oit* te onbepaald is, maar *en* op den tijd slaat, toen de gebeurtenis plaats had.

Alleen niet treffen ſal den kinderen en den vader,
O gruwel! maer hy moet met Judas, Gods verrader,
Met Lucifer en al ſijn engelen vergaen,
En ſchaemrood en verdoemt voor Jeſus vierſchaer ſtaen.
't Is ſchrickelijck. begint uw hart noch niet te beven?

DIEDRICK.

Ja 't klooſter heeft dien vloeck den Landſheer voorgeſchreven.

WILLEBORD.

Het ſij daer meê ſoo 't wil, men opent nu geen poort.
't Is Kerſmis, 't Klooſter viert Gods vrolijcke geboort,
De hooghſte feeſt van 't jaer; dus laet dit werreck ſteecken.

DIEDRICK.

Kathuyſer, hier en geld geen prevelen, nocht preecken.
Bewilligh mijn verſoeck, en ſta mijn bede toe,
Of anders ly dat ick het ongebeden doe.
De tijd verloopt, 't is ſpa: daer komen mijn ſoldaeten.

WILLEBORD.

'k Getrooſt my eer de dood, dan ick dit toe ſal laeten.
Wat wilt ghy 't Helſche vyer op uwe halſen laên?

DIEDRICK.

t' Sa mannen, vaert vry voort, en ſteeckt het Klooſter aen,
't Is kond, ſoo mogen wy ons by de kolen warmen.

WILLEBORD.

Och Maerſchalck, hou gemack, en wil u doch erbarmen:
't En is geen Chriſten menſch, die brand in Klooſters ſticht.
Al wat het Godſhuys heeft, huyſveſting, vyer en licht,
En ſpijs en dranck, het is voor 't krijghſvolck al ten beſte.

DIEDRICK.

Nu mannen, treckt vry in, treckt voor, ick blijf de leſte.

VOSMEER. WILLEM VAN EGMOND.

VOSMEER.

Ick koom al heymelijck geſwommen door de grachten.
Waer ſammelt Egmond nu? hy ſou my hier verwachten.
't Is doncker. ick ben nat, en klippertand van kou.

EGMOND.

Wel waer of Voſmeer blijft? ons afſcheyd was, hy ſou
Verſeker op dees uur alhier ſich laten vinden.

VOSMEER.

Hier is de man al ſelf. die ſich durf onderwinden
Een' aenſlagh vol gevaers, moet paſſen op ſijn tijd.

594 *Kathuyſer, hier en geld:* Willebord was *vader* in 't klooster, en 't was dus minder juist begrepen van Vondel, om deze woorden, toen hy van 't gebruik der dubbele ontkenning had afgezien, te veranderen in: *Kathuizerbroêr, hier gelt.*

600 *'t Sa mannen:* veranderd in: *Voort mannen.*

605 *En:* veranderd in: *och!*

603 *'t En is:* in: *Het is.*

EGMOND.

Weeft welkoom, braeve borft. nu blijckt het, datghe fijt
Een Krijghfman, op wiens woord men wel een kerck magh bouwen.
Hoe hebt ghy 't met den heer van Aemftel al gebrouwen?

VOSMEER.

Soo geeftigh, dat'er niets aen defen aenflagh faelt.
De burgery heeft felf het Zeepaerd ingehaelt,
Met fangen en triomf, als die van Troje deden.
Ick ftuurde en hiel het roer: maer 't oorloghfvolck beneden
En liep geen kleen gevaer, de bodem florpte 't nat.
Door 't ftooten op een pael, waer door een yeder fat
In 't water tot de knie, en vreefde te verfticken.
Het ongemack was groot, noch durfde niemant kicken:
Doch 't leck geraeckte dight, en ftopte wonderbaer
Van felf: doen broght de hooft ons weder in gevaer;
Vermits men 't fchor geluyd befcheydelijck kon hooren.
Soo God niet had verdooft des Amfterdammers ooren,
Wy waren van ons ftem en eyge keel verraen.
Ick gaf my felven moed, en hief eens ruftigh aen

618 *Het Zeepaerd.* By deze voorftelling heeft de dichter niet alleen voor oogen gehad het Trojaanfche paard, maar ook dat andere fchip met rijshout, waarmede een andere Heer van Egmond in 1480 Dordrecht verraste — en het turffchip, door middel van hetwelk Breda werd genomen. Ten einde men zie, hoe naauwkeurig in vele opzichten Vondel het verhaal der verrasfing van Dordrecht gevolgd zij, laat ik dit hier volgen zoo als VAN BALEN 't in zijn *Befchrijving van Dordrecht*, blz. 792, geeft.

„Heer Jan, namaals eerfte Grave van Egmond (die men uyt fmaat mank Jan noemde), Slot-voogd van Gornichem, daar fich de Kabbeljaufe van Dordrecht meeft by onthielden, was aangebrocht, dat Adriaan Janfz. Schout van Dordrecht, eenige fchandelijke woorden t' fijnen nadeel hadde gefproken. Waarop Heer Jan hem liet weten, dat hy zijn Stede wel zoude bewaren, want hy van meening was binnen Dordrecht te komen, niet by nacht, maar by fchoonen dage, en doen hem rede geven van 't gene hy hem te na hadde gezeyd. Dit wierd van den Schout in de wind geflagen en de ftad derhalven kwalijk bewaard. Heer Jan van Egmond rufte heymelijk toe twee Maas-fchepen, geladen met Rijs, daar onder in verborgen lagen 150 Engelfche, onder Hopman Thomas Aurifz en voorts eenige andere knechten, en hy zelver, met Jonkr. Anthonis, Basterd van Braband, Stad-Voogd van Rotterdam; Jonkr. Michiel, Heeren Jansz, Jonge Broeder van Bergen op Zoom, Otto van Egmond, namaals Heere van Kenenburg: en met hem veel Kabbeljaufche Ballingen van Dordrecht die t' federd 1477 uyter Stede geweken waren, onder andere, Saris van Slingeland, Sarifz: en zijn 's avonds laat, den 5 van Gras-maand, 1480 t' fchepe gegaan, en kwamen 's morgens aan de Waterpoort, 't Groote-Hooft, aan, gelijk ufze in de Oude Haven hadden willen varen. Den eenen fchipper, Jan Matthyfz, was in Dordrecht wel bekend; den Schout Adriaan Janfz. daar doen zijnde, vraagde hem wat hy geladen hadde? hy zeyde, Rijs, en allerley Goed dat ik haast zal loffen: en dezelve binnen gegaan zijnde, werd de Leuze gegeven, die was *Vierjarig Rijs, Rijft op in Godes Naam:* en daarmede de verborgene opftaande, zijn wel Gewapend, fnellijk de Stad ingelopen, hebbende elk een witte Nuesdoek om de armen, en kwamen tot voor 't Stadhuys, dat toen op, en naast de Tollebrug ftond, al eer zy wederftand vonden. De Schout, Onderfchout, Burgermeefter Gillis Adriaanfz, en de Burgers, hem haaftelijk Wapenende, fijn haar Vyanden tegen gegaan om die weder te verdrijven. Den Burgermeefter hadde uyt haaftigheyd een Koperen Pot, in plaats van Helmet op zijn hoofd geftolpt, en komende gelopen, zeyde tegen Heer Jan van Egmond: Mank Jan wat doeje in mijn Stad? En werd daarop met den Onder-Schout verflagen: welk de moed dede verliezen; elk 't op een Vluchten ftelde en na een goed heen-komen omfach," enz.

618,619 *Aen.* II. 238.

Pueri circum innuptaeque puellae
Sacra canunt, *funemque manu contingere* gaudent.

621 *En liep geen kleen gevaer:* veranderd in: *In 't fchip liep groot gevaer*

627 *Befcheydelijck* is „duidelijk", Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT in v. Vergel. ook vs. 874

676 *Aen.* II. 54.

Et, fi fata Deûm, fi mens non laeva fuisfet.

Te fingen, dat het klonck, fchoon hart en nieren krompen.
Dan trantelde ick van kou: dan viel ick eens aen 't pompen.
Soo raeckten wy in ftad, daer als een waterval
Al 't volleck fchoot na 't fchip, van ftraet en burreghwal.
De geeft van oud en jong door een fcheen uytgefpannen.
Men broght het Vofmeer toe met kroefen en met kannen.
Maer 't fagh'er deerlijck uyt, doen Gijfbreght liet gebien,
Men fou de naefte poort en 't flot van rijs verfien:
Want door het lang belegh, en door de koude daegen
Was al de torf verbrand. ick holpfe ruftigh draegen,
En fcheen de gaeuft van al, in 't bangfte van dien nood:
Want had het lang geduurt, de folder waer ontbloot,
Waer onder 't Krijghfvolck lagh gedoken in fijn laegen:
Doch d'avond viel heel kort, en ick begon te klaegen,
En hielme gantfch vermoeyt, en riep: van daegh genoegh
Geflaeft, men ftaeck het werck, en vall'er morgen vroegh
Met nieuwe kracht op aen. het is nu tijd van vieren,
Nadien ghy van den fchrick der Hollandfche banieren
Genaedigh fijt verloft, en ick'er 't lijf af broght.
Ick fchonckfe vry gelagh, en gaffe geld, en focht
Geveynft den arrebeyd tot 's morgens uyt te ftellen.
De tijd en lijd nu niet u alles te vertellen:
Hoe flecht het in het fchip en onder 't Krijghfvolck ftond,
En elck verfcheelde, en wat een yeder raedfaemft vond:
Hoe ickfe menighmael door dreygement deê fwijgen,
En konfe, om 't leven felf, niet aen 't bedaeren krijgen:
Hoe Arckel, feer verkoud, fijn' eyge ponjaerd bloot
Gefet had op den ftrot, en troofte fich de dood,
Om al fijn mackers niet door 't hoeften te verklicken.
Nu fchort'er dat wy elck ons werreck voort befchicken.
Het Zeepaerd, fwanger van gewapenden, fal gaen
In arbeyd, en van vracht, voor 't opgaen van de maen,
Ontrent ter middernacht, verloffen, als de kercken

646 *Men ftaeck het werck, en vall'er morgen vroegh Met nieuwe kracht op aen*: later veranderd in:
Men valle aen 't werck, na'et hooghtijt, 's morgens vroeg.
Het wachthuis is verzien.

650 *Ick fchonckse*: veranderd in: *Men schonckze.*
En focht: in: *ick zocht.*

651 *Tot 's morgens*: veranderd in: *om 't hooghtijt.*

652 *En lijd*: veranderd in: *gehengt*

653 *Hoe flecht het in het fchip*: ter vermijding van dat *het in het*, veranderd in: *Hoe zorghlijck het in 't fchip.*

654 *En elck verfcheelde*: d. i.: „verfchillende gevoelens uitbracht."

655 *Door dreygement deê swijgen*: vermoedelijk misvielen Vondel die drie *d-s*; althands hy verbeterde: *Door dreigen holp aen 't zwijgen*

657 *Arckel*: hier heeft den dichter voor den geest gefpeeld wat met Matthijs Helt gebeurde, die een van de mede ingefcheepten was in het turffchip van Breda.
Seer verkoud. Vondel fchreef later: *heel verkoud*: wat hier meer kracht heeft en beter het „door en door verkoud" uitdrukt.

663 Men vindt hier wederom de voorftelling van Amfterdam in de 16e eeuw. In 1304 had Amfterdam niet meer dan eene kerk, die van S. Nikolaas, nu de „Oude Kerk" genoemd. Eerst in 1408

Op 't hooghtijd fijn gepropt van menfchen, die 't niet mercken:
Dan fal de laegh in twee gedeelt, eer 't yemant hoort,
Terftond vermeeftren gaen de Haerelemmer poort,
En rammenfe met kracht: en ick, om u te lichten
Van veer, fal daedlijck brand in 't holle Zeepaerd ftichten,
Dat midden in de ftad by d' andre fchepen leyd.

EGMOND.

De Maerfchalck wacht op u in 't Kloofter, al bereyd
Terftond met duyfend man de muuren in te trecken,
En 't leger leyd niet veer. ick ga het hen ontdecken.

VOSMEER.

En ick al weer na ftad. nu Veldheer, pas op 't ftuck.

EGMOND.

God geef, dat u en my dees aenflagh wel geluck.

REY VAN EDELINGEN.

Wy Edelingen, bly van geeft,
Te kercke gaen op 't hooge feeft
Den eerft gebooren Heyland groeten,
En knielen voor de kleene voeten
Van 't kind, waer voor Herodes vreeft:

Het kind waer voor een ftarre rijft,
Die Wyfen met haer ftraelen wijft
De donckre plaets van fijn geboorte,
En leyd hen binnen Davids poorte,
Daer d'allerhooghfte 't laeghfte prijft.

Het Ooften offert wieroock, goud

werd de ftad kerkelijk in twee parochiën verdeeld. Zie P. SCHELTEMA *Arch. der ijzeren kapel*, blz. 61.

664 *'t Hooghtijd:* de inneming van Amfterdam had plaats in de maand Mei, en dus niet op Kersnacht.

665 *De laegh:* „het in hinderlaag gelegde krijgsvolk."

666 *Vermeeftren gaen:* verbeterd in: *vermeefteren.*

De Haerelemmer poort. De hier bedoelde poort ftond waar nu de nieuwe Haarlemmerfluis ligt, doch is eerst in 't laatst der 15e eeuw geftícht. Evenwel heeft er nog een andere Haarlemmerpoort geftaan, die ook „Nieuwendijkspoort," en „Windmolenfyde-poirthuys" genoemd werd, waar nu de oude Haarlemmerfluis ligt. Deze poort was daar in 1336, blijkends den brief van Graaf Willem III van 12 Mei 1336, aangehaald door WAGENAAR, *Amft.*, I Deel, I Boek, blz. 29: maar van haar beftaan in 1304 is geen bewijs.

676 *Hooge feeft:* veranderd in: *hooghfte feeft*

679 Zie *Math.* 11: 3, 7, 8: 12, 13 volgg.

680-684 *Math.* 11. 2; 9, 10.

680 *Een ftarre rijft:* verbeterd in: *een ftar verrijft.* Want *rijzen* fluit het denkbeeld in zich van 't opkomen van iets dat vroeger lager gezien was; terwijl *verrijzen* een geheel nieuw oorfpronkelijk opkomen uitdrukt, en dit ook beter ftrookt met de opvatting van het Bybelfche verhaal in Vondels tijd.

685-689 Dit koeplet is later aldus veranderd:

Het Ooften offert wieroock, gout,
En bittre myr, de gave ontvouwt
's Kints Godheid, priefterdom, vol waerde,
En zijne fterflijckheit op d'aerde.
Hier leght hy, die 't al heeft gebouwt.

Vondel heeft naderhand begrepen, dat de offergaven aan 't kind Jezus gebracht geenszins konden dienen tot levensonderhoud, maar dat zy ten zinnebeeld ftrekten van zijn verhevene beftemming gelijk het in 't Oosten gewoonte is een perfoon van aanzien nooit te naderen met leege hand.

685 *Math.* 11. 11.

En myr, tot 's levens onderhoud
Van hem, die, neergedaelt van boven,
In 't arme Bethlem leyd verſchoven,
Hoewel hy alles heeft gebout.

't Gevogelt, dat op wiecken ſweeft,
Sijn neſt, de vos ſijn holen heeft,
En woont in bergen en in boſſchen:
Een ſtal van eſelen en oſſen
Den Schepper naulijcx herberg geeft.

De kribbe hem een wiegh verſtreckt,
Die 't aerdrijck met den hemel deckt,
En elleck dier beſtelt ſijn voeder.
O kind, ghy ſijt, gelijck uw moeder,
Met pracht noch hoovaerdy bevleckt.

Hier voert de neergedaelde God
De trotſe weereld om met ſpot
In ſijn triomf, tot ſmaed der hoven:
Hier voert hy 't nedrigh harte boven
Met hem, in 't onverwinbre ſlot.

Hier ſchuylt dat godlijck aengeſicht,
Waer uyt de ſonne ſchept haer licht,
En alle ſtarren glans en luyſter.
Hier leyd hy ſonder glans in 't duyſter,
Die Englen tot ſijn' dienſt verplicht.

Des hemels reyen wiegen hem
In ſlaep met hunne ſoete ſtem,
Die noyt van vaeck en was beſchoten,
En weckt het hoofd van alle grooten,
In 't koningklijck Jeruſalem.

689 Hier en vervolgends — zie vs. 694, 696, 697, 700, enz. — is doorgaande identifiëering van de perſoon van Christus, zelfs van het *kind* Jezus, met den eenigen „God", den Jehovah des O. T. Zulks naar de konſequentie van de in Vondels eeuw gemeen geldende opvatting: welke konſequentelijke doordrijving ſoms tot de vreemdſte, ja beſpottelijkſte voorſtellingen leidde, zoo als o. a. de anders keurige Latijnſche elegiën van den pater Jezuit Sidronius Hoſſchius al zeer curieuſe aanbieden en ook by onze Holl. dichters en ſchrijvers niet weinige voorkomen.

690-691 Vrij leelijke en gewrongen konſtruktie, voor „'t Gevogelte heeft zijn nest, de vos heeft zijn holen."

690 Zinſpeling op een later gezegde van Jezus.

693 *Een ſtal van eſelen en oſſen:* verkeerd! hier wordt een koe- of ezelſtal bedoeld; maar dan moet het zijn „een ſtal *voor* ezelen en osſen." Het meervoud kon hier nimmer te pas komen. 't Is waar, dat zy dit niet zullen gevoelen, die *paardenſtal, hartenknop, peerenboom, hoedenmaker, vinkenbaan, muizenval, kraaiennest*, enz. enz. ſchrijven; als ware by die woorden eenigszins ſprake van een zeker getal *paarden, harten, peeren, hoeden* enz., en als ſtrekte het eerſte woord niet alleen om het laatſte te qualificeeren. 't Is wonder, dat men nog geen *appelenboom, Koeienpoort, Zwijnendrecht, kleerenkas, bierenglas, Engelenland, voetenvolk, eierenboer* is gaan ſchrijven! Men zie wat ik hierover heb geplaatst in het *Magazijn voor Ned. Letterk.*

De voorſtelling van dien *ſtal* is hier westersch en dus minder juist. Zie *Lukas* II, vs. 7.

696 *Job* IX: 8.

Zie *Ps.* CXLVII: 9 en CIV: 27, 28, enz.

697 *En elleck dier beſtelt ſijn voeder:* de zin is: dat „Hy, aan wien de kribbe ten wieg verſtrekt, het voeder beſtelt aan elk dier." Zie de noot op vs. 689.

703—704 Veranderd in:

Het nedrigh hart voert hy naer boven
Met hem in 't hooghgebouwde ſlot.

710 Leg den nadruk op *hem*, dan wordt de zin volkomen duidelijk.

710,711 Welligt zinſpeelt dit op *Lukas* II, 13, 14.

Augustus Rijck verlieft sijn eer:
De Roomsche scepter reyckt niet veer:
Het Oost versmaed Latijnsche naemen:
Maer dees beheerscht het al te saemen,
Oock daer de sonne neemt haer' keer.

De hemel 't aerdrijck en de hel
Die luystren scharp na sijn bevel,
En ziddren voor de suyvre wetten,
Die hy door vissichers laet trompetten,
En blaesen over duyn en del.

De doecken daer dit kind in leyd
Is 't purper van sijn Majesteyt,
Waer in de harders hem aenschouwen,
Dien God de zielen komt vertrouwen;
Gelijck van ouds was toegezeyd:

Dat God sijn kudde weyden sal,
En hoên voor ramp en ongeval,
En na'et verdwaelde schaepken vraegen,
En dat op sijne schouders draegen
Met vreughd by 't overigh getal.

Hier is de wijsheyd ongeacht:
Hier geld geen adel staet nocht pracht.
De hemel heeft het kleen verkoren.
Al wie door ootmoed word herboren,
Die is van 't hemelsche geslacht.

Ghy die der Vorsten harten leyd,
Gelijck een beeck, en schift en scheyd
Het licht van dicke duysternissen;
Laet den tyran sijn' aenslagh missen,
Die den onnooslen laegen leyd.

721 *Die luystren scharp:* verbeterd in: *Scherp luysteren.*

722 Jezus' meest genoemde Apostelen, Petrus, Johannes, waren visschers van beroep.

724 *Duyn en del:* echt *Hollandsche* uitdrukking: *dalen* noemt men de laagten tusschen *bergen*; *dellen* die tusschen *duinen*.

733 Min juist veranderd in: *En naer het afgedwaelde vraegen*

725,726 *De doecken... Is 't purper.* Hier moest ten minsten staan: *Zijn 't purper.* Zie *Lukas* II: 7.

725-734 Een schriklijk lange zin, uit kleine zinnentjens samengesteld, en die een paar reizen gelezen dient te worden eer men hem recht vat.

727 *Lukas* II: 16.

728,729 *Math.* I. 21. *Luc.* I. 31. volgg.

731-734 Zinspeling op eene gelijkenis van Jezus. Zie *Lukas* XV: 3–7.

738 Volgg. *Luc.* XVIII: 17. en doorgaande.

739 *Die is van 't:* veranderd in: *Is van het:* — Vondel had beter gedaan dit gedicht, 't welk zeker een onrijpe vrucht van zijn jeugd is, of geheel te veranderen, of hier niet te plaatsen tusschen de heerlijke poëzy van zijn *Gysbrecht*, waar tegen het met zijn gewrongen konstrukties en kwalijk saamgeregen teksten een misselijk kontrast maakt. Behalve dien was het als Rei eerder geschikt om door Kathuizers dan door Edelingen gezongen te worden.

740,41 Spreuk. Sal. XXI: 1.

742 *Gen.* I: 4b.

744 *Math.* II, 16.

HET DARDE BEDRIJF.

BADELOCH. GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BROER PETER. BONDGENOOTEN. AREND VAN AEMSTEL.

BADELOCH.

Ick had ſoo haeſt niet aen mijn pronck en Kerſnachts kleeren,
Om in de Kerck met al de ſtad te triomfeeren
Voor God, die 't leger dreef van d' aengevochten wal,
En ſich vernedren quam in Bethlems armen ſtal;
Of 'k raeckte in eenen ſtoel aen 't ſluymren en aen 't droomen,
En ben benaut en bang uyt mijnen ſlaep gekomen,
Gelijck de dau getuyght, die op mijn kaecken leyd.

GYSBREGHT.

Wel lieſſte, wat is dit? hoe ſietghe ſoo beſchreyd?

745 *Soo haeſt:* veranderd in: *zoo dra.*
Mijn pronck- en kerſnachts kleeren: veranderd in: *mijn beſte en hooghtijts kleeren.*
748 *Verneêren:* verzacht tot: *verneêren.*
749 Om de welluidendheid veranderd in: *Of raeckte aen 't ſluimeren en droomen.*
751 *De dau:* „het zweet."
752 *Wel lieſſte, wat is dit?* veranderd in: *Mijn halve ziel, wat is dit?*

Wat nevel van verdriet beſwalckt uw blinckende oogen?
Sta ſtil, mijn lief, ſta ſtil; uw Gyſbreght ſalſe droogen.
Nu kus hem eens, en ſegh, wat is het dat u ſmart?

BADELOCH.

My leyd, 'k en weet niet wat, een ſwaerigheyd op 't hart.
Ick heb in mijnen ſlaep yet ſchrickelijcx vernomen.
Een droom beſwaert mijn hart, geſichten doenme ſchroomen.

GYSBREGHT.

De droomen ſijn bedrogh, ghy vreeſt uyt miſverſtand.

BADELOCH.

Nicht Machtelt, dochtme, ſtond voor mijne ledekant,
Bedruckt, en in dien ſchijn, waer in ſy, by haer leven,
My dick haer hartewee te kennen plagh te geven,
Wenſe in haer traenen ſwom, en van geduld berooft
De handen deerlijck wrong, en 't hayr trock uyt heur hoofd,
De blancke borſten krabde, en ſcheurde 't kleed aen flarden,
En ſagh begruyſt van ſtof, ſoo dat ick 't nau kon harden,
Nocht hooren al 't gekarm, en jammerlijck miſbaer,
Nocht 't ſchelden op den graef, voor ſchelm, geweldenaer,
Verkrachter van een vrou, ſoo kuyſch, ſoo welgeboren.
Helaes! ſy quam my niet in die geſtalt te voren,
Waer meê haer ſuyvre ziel, van droefheyd afgepijnt
In 't leven, nu voor God en d'Engelen verſchijnt,
Met eenen pallemtack in haer ſneeuwitte handen,
En in het ſneeuwit kleed, en oogen, die nu branden
In 't Hemelſch Paradijs, als ſtarren aen de lucht.
Ick ſprackſe al ſchreyende aen, na eenen diepen ſucht,
O adelijcke ſpruyt van 't huys wel eer te Woerden,
Om welcker ongelijck de Helden oorloogh voerden,
Dat oorloogh, 't welck, na dat ghy in den Hemel trockt,
Soo onverſoenelijck tot noch toe ſmoockt en wroeckt:

754,755 Hoe jammer, dat deze bevallige natuurlijke regels, die zoo innig de teederheid des echtgenoots uit-drukken, aan Vondel te gemeenzaam, te weinig klassiek hebben toegeſchenen, of dat hy wellicht by overreding door preutſche critici, er toe gekomen is, hier in de plaats te ſchrijven het zwierige:

En heeft den hemel van uw aenſchijn dus belogen?
Nu zijt geruſt en zegh, enz.

756 *My leyd, 'k en weet niet wat:* dit naar *'k en weet niet wat* heeft later plaats gemaakt voor: *my leght, helaes, my leght.*

760-763 *Nicht Machtelt* enz. *Aen.* II. 270.

In ſomnis, ecce, ante oculos moestissimus *Hector*
Viſus adesse *mihi*, largosque effundere fletus.

764-773 Vergel. SENECA, *Troas:*

Non ille vultus flammeum intendere iubar,
Sed feſſus ac dijectus & fletu gravis
Similisque noſtroſquallida obtectus coma.

763 *Wenſe in haer traenen ſwom:* later: *Toen ze in haer traenen ſmolt.*

771 *Waer meê:* de latere uitgaven hebben: *Gelijck.*

777 *Van 't huys wel eer:* verbeterd in: *van 't hooge huis*; door welke verandering deze regel een der fraaiſte en welluidendſte is van dit verhaal, 't welk wederom zijn gelijke naauwlijks heeft in onze taal als voorbeeld van muzykale dikttie.

Wat oirsaeck drijft u hier op ongeruste paeden?
Of koomtghe om onsent wil, met swaerigheyd belaeden,
Om d'uwen by te staen, in 't kommerlijck belegh?
Nicht Machtelt, 't is vergeefs: de vyanden sijn wegh.
Wat treurtghe? wy sijn vry van laegen, van bespringen:
Dus hellep ons om hoogh by God triomfe singen.
Omring uw pruyck met licht, in steê van lauwerkrans,
En ley der Englen rey met vrolijckheyd ten dans.
Sy schudde 't hoofd, en scheen van gramschap te veranderen
In 't aengesicht, en sloegh de handen van malkanderen,
En steende, en suchte swaer, en borst in 't end dus uyt,
Maer met een heesche keel en dof en schor geluyd:
Onnoosle, sijtghe nu van vyanden ontslaegen?
En slaeptghe soo gerust? en vreestghe niemants laegen?
Daer ghy, om mijnent wil, op 't alleruyterst sijt,
En naest aen uwen val? op op, 't en is geen tijd
Van slaepen, het is tijd na andere gewesten
Te vlieden van dit huys. De vyand heeft de vesten.
De stad die staet in brand, het is met haer gedaen.
Oom Gysbreght heeft vergeefs sijn Burgers voorgestaen.
Geen tegenworstelen nocht strijden magh u baeten.
Gods heylgen hebben Kerck en Outers lang verlaeten.
Op op, berg Gosewijn, voor al mijn eenigh pand,
Klaeris, mijn soete sorg, aleer d' Abdye brand,
Of eenigh booswicht haer misshandel en missbruycke,
Na sijn vervloeckten lust, en sy haer oogen luycke.

786 *Dus hellep ons om hoogh:* verfraaid door de invoeging van twee letters; *Dus help ons nu om hoogh.* Het was ook niet noodig, van *help* twee syllben te maken, daar er toch een vokaal volgt.

787 *Pruyck* is in *hooft* veranderd.

788 *En ley der Englen rey met vrolijckheyd ten dans.* Welk een bevallige rythmus: dat *ley, rey, hey,* met die tusschenklinkende *l-s*, noodigt als 't ware tot den dans uit.

795 *Daer ghy, om mijnent wil, op 't alleruyterst sijt:* zeker een toespeling op Troje en op de...... *teterrima belli causa;* maar ook ten opzichte van vrouw Machtelt en van Amsterdam verdedigbaar. Wanneer een tijdgenoot van Floris V, Lodewijk van Velthem, schrijft.

Andere seggen (dat om eene vrouwe quam)
Dat men hem sijn leven nam, enz.

dan kon ook onze dichter zonder bepaalde verdichting zeggen, of laten zeggen, dat om harentwil de stad op 't uiterst was.

796-804 Vergel. SENECA, *Troas:*

Dispelle somnos, inquit et natum eripe.
O fida conjux: lateat; haec una est salus.
O mille fletus. Troja quod cecidit gemis?
Utinam jaceret tota, festina, amove,
Quocumque nostrae parvulam stirpem domus.

797 *Het is tijd* enz. *Aen.* II, 289.

Heu! fuge, nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros; *ruit alto a culmine Troja.*

799 *De stad die staet:* veranderd in: *De zeestad staet.*

802 *Gods Heylgen: Aen.* II, 351.

Excessere omnes, adytis arisque relictis,
Di, *quibus imperium hoc steterat*

804 *Mijn soete sorg:* veranderd, ik weet niet waarom, in: *Mijn eenig kint.*

Aleer d'abdye brand: — in: *Eer 't heyligh klooster brand,* omdat het klooster geen Abdy was.

Al ſijn de ſtraeten dight beſet en naeu bewaert;
'k Sal Gyſbreght, ongequetſt van ſpiets of eenigh ſwaerd,
En ſonder eene nop van 't kleed door 't vyer te ſengen,
Geleyen, en geſond op deſen drempel brengen.
Verlaet dan ſtucx dit ſlot: ſteeck af, op Gods gena,
En geef u zeewaert in, aleer het word te ſpa.
Al d' Englen ſullen u voor ſtormen en voor ſtranden
Behoeden, en de vloot behouden doen belanden.
Gedenck eens, welck een ſchrick mijn ſlaeprigh hart beving.
Mijn hayr dat rees te berg, en aen een yeder hing
Een druppel nats: het ſweet begon my uyt te breecken.
Mijn lijf werd kil als ys. Ick won, en kon niet ſpreecken,
En ſchoot uyt mijnen droom, al bevende en bevreeſt,
Greep toe, en ſocht vergeefs t' omhelſen haeren geeſt,
Die door mijn armen droop, en wegh vloogh uyt mijn oogen,
En liet my heel verbaeſt, en van het ſpoock bedrogen.
Dit is het datme ſteurt, en in de ſinnen ſpeelt.

GYSBREGHT.

't Is louter ydelheyd, die ſich het breyn verbeeld.

BADELOCH.

Och of het ydel waer! ick heb mijn uur verſlaepen,
Om na de Kerck te gaen. 't Is ſpade.

BROER.

Waepen, waepen.

BADELOCH.

Beſcherm ons, goede God, behoed ons voor gevaer.
'k Hoor onraed. Och ick ſorg mijn droom is al te waer.

GYSBREGHT.

Broer Peter, wel hoe dus? wat port u ſoo te roepen?
Wat jaeght u hier by nacht?

BROER.

God lof, dat ick de troepen
Des vyands ben ontvloon, ter dood toe afgemat.

GYSBREGHT.

Wat vyand? hoe? ghy raeſt.

808-810 *Aen.* II. 632.

Ducente deo flammam inter et hostes
Expedior: dant tela locum, flammaeque recedunt.

812 *Aleer het word te ſpa*: aan dezen regel is meer levendigheid bygezet door dien te veranderen in *Voort! voort! eer 't wort te ſpa.*

816-818 *Aen.* II. 774.

Obſtupui, ſteteruntque comae, et vox faucibus haesit.

817 *Begon*: hiervoor heeft Vondel later den zachteren vorm *begoſt* verkozen.

818 Zoo ook *kon* in *koſt*.

820-822 *Aen.* II. 790.

Lacrimantem, et multa volentem
Dicere, deſeruit, tenuesque recesſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter fruſtra *comprenſa* manus, effugit imago, etc.

821 *Wegh vloogh*: verſterkt in *wechvloog*.

BROER.

De vyand is in ſtad.
Het is met Amſterdam en met ſijn hooge wallen
Gedaen, ſy is de wraeck in 't end te buyt gevallen.
De gruwelijcke Reus heeft eene poort vermant.
Het Zeepaerd loſt ſijn vracht, en Voſmeer ſticht den brand.
In 't midden van 't gevecht, met ſchimpen en braeveeren.
De wachters vechten flaeu, en ſien hen niet te keeren.
Het leger treckt vaſt in met duyſenden, een maght
Soo groot als Waterland noch oyt te velde braght.
En Kennemer en Vries, en Zee- en Holland t' ſaemen,
Met allen die, op ons gebeeten, herwaert quaemen.
De Kersnacht heeft gedient tot dit verraeders werck,
Beſtaen voor maeneſchijn, doen 't volleck in de Kerck
Met offren beſigh was, en ſingen in de kooren;
Vermits de ſtad vol vreughd, als Chriſtus ſcheen herboren:
Wy weder uyt de muyl der bleecke dood verloſt.
Vergeefs heeft dit belegh u ſoo veel ſweet gekoſt,
En bloed en arrebeyd, nu alles loopt verloren.

GYSBREGHT.

Ick ſal terſtond om hoogh gaen ſien van Schreyers toren.
Ghy dienaers, brengt mijn' helm en harnas by der hand.

BADELOCH.

Helaes wat gaet my aen in deſen droeven ſtand!
Is dat triomf? heet dat ſijn vyanden verjaegen?
Nu kentmen Haerlem eerſt: nu blijcken Egmonds laegen.
Nu lachenſe om mijn ſtad, ſoo lang van hen benijd.
Mijn goede vrome man gaet quynen, en verbijt
Sijn leed des daeghs, en brengt de nachten door met waecken,

532,533 *Aen.* II. 325.

Fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Juppiter Argos
Transtulit; incensa Danai dominantur in urbe

536-540 *Aen.* II. 328

Arduus armatos mediis in moenibus adſtans
Fundit equus, *victorque* Sinon incendia miscet,
Inſultans.
. . . . . *Vix* primi *praelia tentant*
Portarum vigiles, *et* caeco Marte *resistunt.*

546 *Vermits:* later veranderd in: *terwijl.*

550 *Aen.* II. 302.

Summi fastigia tecti,
Adſcenſu ſupero nunc atque arrectis auribus adſto.

Schreyers toren: een der torens van het ſlot. Vergelijk het aanget. op vs. 2. Vondel volgt hier wederom de overlevering, die in zijn tijd beſtond. Het is echter niet wel te denken, dat de toren in 1304 reeds aanwezig was. Hy draagt het jaartal 1569; doch is ouder; want hy komt voor op de kaart van Cornelis Anthonisz in 1544; ook wordt de „Schreyhoeck" vermeld in een Keur van 1512, aangehaald by WAGENAAR, *Amſt.*, II Deel, VI Boek, blz. 74. Waarſchijnlijk is hy van gelijken tijd als de St. Anthonies poort op de Nieuwmarkt, die, blijkends het opſchrift in den ouden ſteen, geſticht is in 1488.

554 *Aen.* II. 65.

Accipe nunc Danaum inſidias, et crimine ab uno
Disce omnes.

Ick vind hem menighmael met traenen op de kaecken:
En vraegh ick, wat hem deert? hy fucht, en antwoord niet,
En kropt fijn hartewee, en dubbelt mijn verdriet.
Hoe veel geluckiger fijn arme en flechte dorpen,
En hutten laegh gebout, min ftormen onderworpen
Dan eenigh Heeren huys, dat door 't geboomte fteeckt,
En daer het bulderen des winds fijn kracht op breeckt.
Weet hier van eenigh menfch, ick weet 'er van te fpreecken:
Als ick den ganfchen tijd mijns levens overreecken,
Van mijne bruyloft af, van dat ick fat verlooft:
Wat ftormen fijn my niet gewaeyt al over 't hoofd?
Wat toren is foo hoogh, van waer ick defe baeren
En zee kan over fien van al mijn wedervaeren?
En wie fagh noch het end van dien begonnen ftrijd?
Hier meê ga ick mijn man, naeft God mijn toevlught, quijt.

BROER.

Geduld Mevrou, geduld. God proeft fijn uytverkoren.

GYSBREGHT.

Ick kan befcheyelijck en klaer 't geklicklack hooren,
En 't rammelen van 't ftael: 't geluyd koomt dichter by.
De Schepen branden al, en fchitteren in 't Y,
En in de Diemermeer en alle burreghwallen.
Ick fagh het groot gebouw, Jan Witten gevels, vallen.
En 't naefte huys daer aen dat ftaet in lichten brand.

560 *En dubbelt:* in de latere uitgaven ftaat: *verdubbelt.*

561-564 Herinnering aan HORATIUS, *Lib.* II, *Od.* X, vs. 9, sqq.

> *Saevius ventis agitatur ingens*
> *Pinus; et celfae graviore cafu*
> *Decidunt turres: feriuntque fummos*
> *Fulmina montes*

568 Deze vaersregel is later veranderd in:

> *Wat ftormen waeiden my niet federt over 't hooft?*

569,570 *Van waer ick deze baeren En zee* veranderd in: *Van waer mijn oogh de baren, De zee.*

571 *En wie fagh:* verbeterd in: *En wie ziet.*

576 *De Schepen branden al, en fchitteren in 't Y.* Aen. II, 312.

> Sigaea igni *freta late* relucent.

577 *Alle burreghwallen:* de wateren der Stad waren in de eerfte helft der 14e eeuw, behalve Y en Aemftel, de *Haven,* d. i. „het Damrak," en de *Graft,* die later „de oude Gracht" en nu „de O. Z. Voorburgwal" genoemd is. Bovendien nog drie of vier „fpuyen" en de „binnen grafte," waarin wel geen fchepen zullen gelegen hebben.

578 *Jan Witten gevels:* in het handvest van 9 December 1342, waarin de palen der ftads vrijheid worden omfchreven, leest men: „op die vestfide van der poerten an Jans Witten hofftede" — volgends het fac-fimile uitgegeven door de IIe Klasfe van het voormalig Kon. Ned. Inftituut. Dat het woord *hof.tede* een *erve* beteekent, blijkt uit den brief van Hertog Aelbrecht van 27 Oct. 1387, by DOMSELAER, VI Boek, blz. 130, waar men leest: „eenigh huys dat men breeckt van der Hofftede daer op 't ftaet." — De dichter heeft echter van Jans Witten hofftede een heeren huis gemaakt, waarmede hy Amfterdam in 1304 reeds verciert. — Gemelde Jan Witten zou zijn tijd dan wel zeer zijn vooruitgeloopen; want nog twee eeuwen later woonden de rijke en vermogende poorters dezer ftad in houten huizen, en moesten zy door het Gerecht gedwongen worden zich fteenen huizen te doen bouwen. Zie v. SCHELTEMA, *Archief der Ijzeren kapel,* bl. 161.

578,579 *Aen.* II, 310.

> *Jam Deiphobi dedit ampla ruinam,*
> *Vulcano fuperante, domus;* jam proximus ardet
> *Ucalegon.*

579 *En 't naefte huys:* veranderd in: *Het naefte huis* — *Dat ftaet:* in: *ftaet rede.*

De klocken kleppen vaſt. de heele waterkant
Die is in rep en roer. het bloedigh ſwaerd gaet weyen.
Men ſteeckt'er de trompet. men hoort de menſchen ſchreyen.
Brengt hier mijn harrenas. t'ſa dienaers, ſchaft geweer.
Al wie in 't harnas ſterft, die ſterft met krijghſmans eer.
Waer vrienden in den nood? waer ſijn ons Bondgenooten?

BROER.

Voor 't huys vergaeren vaſt de beſten van de grooten.
Als Heemſkerck, die vol vyers om uwe ſuſter quam,
Oudshooren en Polaen, hoe grijs hy is en ſtram,
En Swieten, Teylingen, en Waermond en uw Broeder,
En Kuyck en Kraeyenhorſt. geen tigers ſijn verwoeder,
Om aen te gaen op roof.

GYSBREGHT.

Men roep hen voor den dagh.

BONDGENOOTEN.

Mijn Heer, 't is vechtens tijd, ſoo vechten helpen magh.

881 *Die is:* veranderd in: *Is al.*
882 *Aen.* II, 313.

Exoritur clamorque viriûm clangorque tubarum.

883 *t'Sa:* veranderd in: *voort.*
884,885 *Aen.* II, 314.

Arma amens capio; nec sat rationis in armis;
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi. Furor iraque mentem
Praecipitant; pulchrumque mori *succurrit* in armis

886 Later: *Voor 't huis vergaderen de treffelijkſten, de grooten.*
887,888 *Aen.* II, 341.

Juvenisque Coroebus
— — — — — — — — — — —
Venerat, *in quo Casſandrae* incenſus amore.

en vs. 435.

Quorum Iphitus aevo
Jam gravior.

Al de hier genoemde perſonen dragen ja, historiſche namen, en ſommige onder hen behoorden tot de tegenſtanders van Graaf Floris; doch zy kunnen daarom toch wel niet gerekend worden voor te ſtellen „dieghenen, die dien grave Florenſe mettehant vermoerde," en die zich met Jan van Aemſtel in Amſterdam wierpen. Kennelijk heeft hier de dichter met dien ſleep van Edellieden den luister van zijn Held willen verhoogen; gelijk het nog in zijnen tijd de gewoonte was, dat Groote Heeren zich met een ſtoet van minder Edellieden omgaven.

887 *Als Heemſkerck:* later: *Heer Heemſkerck.* Omtrent dezen tijd leefde Gerrit van Heemskerck; doch hy overleed eerst in 1322; en wat hier van zijn vrijaadje met Gysbrechts zuster en van zijn ſneuvelen vermeld wordt, is alleen verzieriug van onzen dichter.

Uwe ſuſter: Gysbrecht was in 1304 — zoo hy toen, gelijk in Juny 1303, nog leefde — ruim 70 jaren oud. Die zuster, op wie de „ridderlijcke held" zoo verliefd was, zal dan ook wel een oude vrijſter of weduwe geweest zijn.

888 *Oudſhooren:* wy vinden op dezen tijd een Diederik van Oudshoorn vermeld, die in 1325 overleed.

Polaen: Jan van Wasſenaer, Heer van Polanen, overleed in 1317.

889 *En Swieten:* veranderd in: *Heer Zwieten.* Omtrent dezen tijd leefde Gerrit Emmersz. van Swieten, van welken ik echter geen byzonderheden vind aangeteekend.

Teylingen. Dirk van Teylingen, uit het Huis van Brederode geſproten, zag nog by zijn leven, wegens zijn medeplichtigheid aan 's Graven moord, zijn goederen verbeurd en aan de Graaflijkheid gebracht. Zijn moeder was een dochter van Herman van Woerden.

Waermond: Jacob van der Wonde en van Warmont moest in 1269, wegens zijn aandeel in de ſamenzwering tegen graaf Floris, uit den lande wijken; doch toen hy in 1303 in een ſtrijd tusſchen de Stichtenaren en de Heeren van Montfoort, Vianen, Duvenvoorden, enz., aan deze laatſten goede dienſten bewezen had, verkreeg hy door hunne voorſpraak zijn goederen terug en verzoende zich met den Graaf. Hy overleed echter in 't zelfde jaar.

890 *Kuyck:* door dezen wordt de Heer van Kuik bedoeld, de beruchte handlanger van koning Eduard van Engeland, en de voornaamſte bewerker van den aanſlag tegen Floris geſmeed.

Kraeyenhorſt: deze Heer, en zelfs de plaats van waar hy moet gekomen zijn, zijn my onbekend.

Geen tigers: veranderd in: *geen leeuwen.*

Wy sijn getroost met u te leven en te sterven.

GYSBREGHT.

Ghy sult in eeuwigheyd by God uw loon verwerven,
Voor desen trouwen dienst, in mijnen lesten nood.
Ghy siet hier anders niet voor oogen dan de dood:
Doch sooghe sijt gesint den vyand te verletten,
Soo veel als mooghlijck is, en 't leven op te setten
By stad en burgery, soo volghtme, dat 's u voor.

BONDGENOOTEN.

Wy volgen algelijck, en houden 't selve spoor.

BADELOCH.

Beschermt mijn' lieven man, dat bid ick, vroome Heeren.

AREND.

Vrou suster, ick beloof 'k sal sonder hem niet keeren.

REY VAN KLAERISSEN.

O Kersnacht, schooner dan de daegen,
Hoe kan Herodes 't licht verdraegen,
Dat in uw duysternisse blinckt,
En word geviert en aengebeden?
Sijn hooghmoed luystert na geen reden,
Hoe schel die in sijn ooren klinckt.

Hy pooght d'onnoosle te vernielen,
Door 't moorden van onnoosle sielen,
En weckt een stad en landgeschrey,
In Bethlehem en op den acker,
En maeckt den geest van Rachel wacker,
Die waeren gaet door beemd en wey.

Dan na het westen, dan na'et oosten,
Wie sal die droeve moeder troosten,
Nu sy haer lieve kinders derft?
Nu sy die siet in 't bloed versmooren,
Aleerse naulijcx sijn geboren,
En soo veel swaerden rood geverft?

Sy siet de melleck op de tippen
Van die bestorve en bleecke lippen.

897-899 *Aen.* II, 348.

Iuvenes, fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi...... *succurritis urbi*
Incensae: moriamur, et in media arma ruamus.

898 *Is:* verbeterd in: *zij.*
902 *Vrou suster ick beloof:* veranderd in: *Mevrou betrou me vrij.*
909 Deze fraaie regel is later geheel bedorven door de verandering:
Hy pooght onnooslen te vernielen.
En deze domme verandering brengt ons tot de overtuiging, dat onze dichter den vroegeren druk wel herzien, maar den herdruk niet zelf van zetfouten gezuiverd heeft. Met *d'onnoosle* wordt „het kind Jezus" bedoeld, en dat meerv. *onnooslen* zonder lidw. beduidt volstrekt niets.
913 Volgg. Zie *Math.* II: 16-18.
918 *Die siet:* misschien om de asfonance veranderd in: *hem ziet.*
919 *Aleerse:* later verbeterd in: *Vergaen die naulix.*

Geruckt noch verlch van moeders borſt.
Sy ſiet de teere traentjes hangen.
Als dan, aen druppels op de wangen:
Sy ſietſe vuyl van bloed bemorſt.

De winckbrau deckt nu met ſijn booghjes
Geloken en geen lachende ooghjes,
Die ſtraelden tot in 't moeders hart.
Als ſtarren, die met haer gewemel
Het aenſchijn ſchiepen tot een' hemel,
Eer 't met een' miſt betrocken werd.

Wie kan d' ellende en 't jammer noemen,
En tellen ſoo veel jonge bloemen,
Die doen verwelckten, eerſe noch
Haer friſſche bladeren ontloken,
En lieſelijck voor yder roken,
En 's morgens droncken 't eerſte ſogh?

Soo velt de zeyn de korenayren,
Soo ſchud een buy de groene blaeren,
Wanneer het ſtormt in 't wilde woud.
Wat kan de blinde ſtaetſucht brouwen,
Wanneerſe raeſt uyt miſvertrouwen!
Wat luyd ſoo ſchendigh dat haer rout!

Bedruckte Rachel, ſchort dit waeren:
Uw kinders ſterven martelaeren,
En eerſtelingen van het ſaed,
Dat uyt uw bloed begint te groeyen,
En heerlijck tot Gods eer ſal bloeyen,
En door geen wreedheyd en vergaet.

935 *Doen*: veranderd in: *vroegh*.
939 *Zeyn*: veranderd in: *zicht*.
950 Deze regel is wederom, ter vermijding der dubbele ontkenning, veranderd in:
En door geen tirannu vergaet.

HET VIERDE BEDRIJF.

GOSEWIJN VAN AEMSTEL. KLAERIS VAN VELSEN. REY VAN KLAERISSEN.
GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

GOSEWIJN.

Het loopt met Amfterdam, gelijck ghy hoort, ten ende.
En wy verwachten deel aen d'algemeene ellende,
't En fij dat elck van ons fich daetelijck vertie.
Voor my, 'k ben oud en traegh: my voeght niet dat ick vlie.
Soo veele moeyte en is het leven my niet waerdigh.
Belief het God, hy koom, fijn dienaer ftaet al vaerdigh:
Hy hael my in fijn' troon en aengenaeme ruft.
Maer ghy, mijn dochterkens, dien noch het leven luft,
En in het bloeyenft fijt van uwe jonge jaeren;
Set ghy 't op vlughten aen, of Jefus u wou fpaeren.

958 *Maer ghy, mijn dochterkens, dien noch het leven luft* veranderd in: *maer ghy, mijn dochter, wien het leven beter luft.*
958-960 *Aen.* II, 638.

Vos o, quibus integer aevi,
Sanguis, ait, solidaeque suo ftant robore vires,
Vos agitate fugam.

En helpen in der nood. Klaeriffe, reyne maeghd,
Die t'onreght noch den haet van vader Velfen draeght:
Begeef u op de vlught: al d'andren fullen volgen.
De vyand, blind van wraeck, is bitter en verbolgen,
En allermeeft op u. O Moeder, vlught voor heen.
Ick fal u byftand doen met traenen en gebeên,
En volgen met mijn hart, daer my geen voeten brengen.
Ga henen, Machtels kind, of God het wou gehengen
Dat ghy geborgen werd: 'k ben meest met u begaen.

KLAERIS.

Och vader Gofewijn! waer fietghe my voor aen?
Begaf ick u in nood hoe fou dat my betaemen?
Ghy fijt mijn maeghfchap doch, na vleefch en geeft te faemen.
Sou ick u hier alleen verlaeten tot een' roof,
Die my een vader ftreckt, en 't Chriftelijck geloof
My in het herte prent, van kindfbeen af herbaerde,
Den geeft verfterckte, en 't lijf in reynigheyd bewaerde?
'k Verlaet u nimmermeer.

REY.

Dit outer is ons wijck.

GOSEWIJN.

O edel maeghdeken, hoe fijtghe foo gelijck
Van aerd die Klaere felf, na wie ghy heet Klaeriffe!
Waer vind ick onderfcheyd in dees gelijckeniffe?

966 *Ick fal u byftand doen:* veranderd in: *Ick help u in dien noot.*

967 *En volgen:* veranderd in: *En volge u.* — Navolging van OVIDIUS *Epist.* 18. v. 30.

Et quo non possum corpore, mente *ferar.*

971 *Begaf ick u in nood:* veranderd in: *Zoo ick u dus begaf.*

975 Deze regel is later aldus veranderd:

In 't herte prente, vroegh van kintsbeen af herbaerde.

977 *Dit outer is ons wijck:* *Aen.* II. 523.

Haec ara tuebitur omnes.

978–984 Ter opheldering van het hier door Gozewijn vermelde diene het navolgende verhaal, getrokken uit *Het Leven van de H. Clara, Maghet, Patronesse der Clarissen.* An. 1253. *Wt o.de registers* „Op eenen tijt trock door de ftadt Affifium den leger vanden Keyfer Fredericus een groot vyant vande H. Kercke; ende inden felven waren veel ongeloovige Sarazijnen: ende alfoo 't klooster van S. CLARA was buyten de muren vande ftadt; foo vielen fy 't felve aen als vyanden Godts, ende van het Chriften geloove, om dat te berooven, te bederven, ende te doen alle quaedt dat fy konden. De bedruckte ende benouwde dochteren ghinghen 't felve fegghen aen hare heylighe Moeder, die om hare kranckheyt wille was in 't fieck-huys: ende fy vertrooftede haer met groote ftilligheydt ende betrouwen; ende dede haer felven draghen aende poorte van 't klooster, ende legghen in't ghefichte vande vyanden, hebbende voor haer in eene filveren cuftodie het alderheylighfte facrament. Aldaer hare knien booghende badt fy den Heere met groote devotien ende overvloedighe tranen, dat hy niet en foude toelaten, dat defe fijne dienftmaeghden, in fijne liefde opghebracht, ende die om fijnen wille hadden verlaten alle liefde des wereldts, fouden ghelevert worden aen die beeften die daer waren. Als fy haer ghebedt voleyndt hadde, wierdt daer eene ftemme uyt den hemel gehoort, die feyde: *Ick fal haer altoos bewaren;* ende d'ongheloovighe die op de muren gheklommen waren, wierden verfchrickt ende vervaert, ende vielen daer af, ende liepen wegh; latende den roof, die fy meynden in hunne handen te hebben. Ende de Heylighe beval hare dochteren, dat foo langhe fy leefde, foude fwijghen de jonfte, die Godt haer hadde ghedaen met de hemelfche ftemme. Ende om de devotie die S. CLARA hadde tot het H. Sacrament, wordt fy gefchildert met eene ciborie in de handt. Vergel. 12 Aug., bl. 152 volgg. van het IIe. D. der *Generale Legende der Heylighen, verf. wt de H. Schrifture, Oude Vaders, ende Registers der H. Kercke, door* PETR. RIBADINEIRA *ende* HERIBERTUS ROSWEYDUS, *Priesteren der Soc. Jes.*" Antw. Verduffen, 1649.

Doen 't Saraſijnſche heyr vermeeſterde al de ſtad.
Daer ſinte Klaere was, wat deedſe doch? ſy trad
Grootmoedigh in de poort van 't klooſter, daerſe woonde,
En ſagh den vyand wegh, ſoo ras hy ſich vertoonde:
Haer moed, haer ſterck geloof, en yverigh gebed
Verſtreckte haer een ſwaerd, en harnas, en helmet.
Ghy mooght dan, nu ghy hebt die ſelleve gedachten,
Met my, voor dit autaer, de vyanden verwachten.
Maer treckme (dat mijn dood ſij veer van ſchande en ſmaed)
Eerſt aen dit lamme lijf mijn prachtighſte gewaed,
Gelijck een' Biſſchop voeght, aleer ſy ons verraſſchen.
Set my den mijter op: hy ſal niet qualijck paſſen
Op mijn geſalfde kruyn. Breng hier den gouden ring,
En ſteeck aen deſe hand, die heeft, den vingerling,
Daer ick de bruyd van 't Sticht, de Roomſche kerck meê trouwde.
Geef my den harderſtaf, tot ſteunſel van mijn oude,
Daer ick Gods kudde meê gehoed heb en geweyt.
'k Heb noyt de teeckenen van 't Biſdom afgeleyt
Met wil, maer door bedwang: al leef ick als gebannen;
Al maeckte ick Henrick plaets, en Willem, en twee Jannen.
En 't waer een kleen verlies, al hadmen my verkort
In naem en eer, was ſlechs geen Chriſten bloed geſtort,
En ſoo veel ſaeds vertreen van menſche en paerdevoeten.
Moſt niet 't onſchuldigh volck de ſchuld der Heeren boeten.
Nu kinders ſet u hier, en dat een yeder Non

982 *Wat deedſe doch*: verfraaid in: *hoe droegh ze zich!*

990 *Aen dit lamme lijf mijn prachtighſte gewaed*: veranderd in: *aen dit ſtramme lijf mijn ſtaetighſte gewaet.*

991 *Aleer ſy ons verraſſchen*: veranderd in: *eer krijghſlien ons verraſſen.*

995 *De bruyd van 't Sticht, de Roomſche kerck.* De Kerk, waarmede Gozewijn, by zijn wijding tot Biſſchop geacht werd een geestelijk huwlijk aan te gaan, werd ten zijnen opzichte geperſonifiëerd in het Bisdom van Utrecht, in het Sticht, 't welk dus in dichterlijken en geestelijken zin kon gezegd worden zijn *Bruid* te zijn geweest.

996 *Oude*: „ouderdom".

998-1000 Behalve dat niet Amſterdam, maar Keulen, de wijkplaats is geweest, waar Gozewijn *als gebannen* leefde, en dat hy ook het jaar 1304 niet beleefd heeft — zie de aant. op vs. 1021 — is al wat in deze regels en in vs. 1066-1068 door hem gezegd wordt, zuivere geſchiedenis. Niet *met wil, maar door bedwang* heeft hy in 1250 de Biſſchoppelijke waardigheid nedergelegd, en het was de *ſtaatzucht*, zoo van den Roomſch koning Willem als van den Keulſchen Aartsbiſſchop, die daartoe, aanleiding hadden gegeven. Gozewijn wordt genoemd een „oprecht, eenvoudig en goedaardig man," eigenſchappen, welke Utrecht niet te dikwijls in zijn Biſſchoppen vond, en dus wel reden gaven hem „gelijk zijn vader" te eeren.

1000 *Al maeckte*: veranderd in: *Al ruimde.*

Hendrick: Hendrik van Vlanden, zoon van den Grave van Vianden. Hy bouwde het ſlot te Vreeland (zie het aangeteekende op vs. 130), en leide den grond van den nieuwen Utrechtſchen Dom. *Willem en twee Jannen*: de tiranny van de vaersmaat gedoogde niet, dat de hier bedoelde Biſſchoppen werden genoemd in de orde waarin zy elkander zijn opgevolgd. Na den dood van Hendrik van Vianden, die, volgends de meeste ſchrijvers, in 1267 voorviel, werd Jan van Naſſau tot zijn opvolger verkozen, die na een twintigjarig beſtier, door vele onlusten en verwarring gekenmerkt, in 1288 afſtand van zijn zetel deed. Hy was opgevolgd door Jan van Syrik, uit het Grafelijk Huis van dien naam geſproten. Deze was het, die het ſlot van Vreeland, dat door zijn voorganger aan Gysbrecht verpand was, wederom opeischte en hem ontweldigde, zie vs. 128. Na dat Jan van Syrik in 1296 tot Biſſchop van Toul was benoemd, volgde hem op Willem Bertholt, uit den machtigen ſtam der Heeren van Mechelen, die in 1301 ſneuvelde in een krijg tegen ſommige Leenmannen van het Sticht. Zie wijders over hen *Batavia Sacra* II.

Met my den loflang fing van oude Simeon.

REY.

Nu gun, ô God, op fijne bede
Na uw belofte, uw' knecht verlof:
Op dat hy reys van hier met vrede
Om hoogh na'et Hemelfche vredehof;

Nadien ick met mijn eygen oogen
Den algemeenen Heyland fagh,
Die als een fon fchijnt uyt den hoogen:
Daer yeder fich in verblijden magh:

Een fchoone fon; die met haer ftraelen
Het blinde Heydendom verlicht,
En Jacobs huys en Ifrels paelen
Verheerlijckt, en noch veel vafter fticht.

GYSBREGHT.

Dat God u allen fpaer! is 't hier noch tijd van fingen!
De vyand fackt vaft neer, om 't Klooster te befpringen.
Oom Gofewijn, koom hier; en fijt ghy oud en traegh.
Gedoogh dat ick u op mijn beyde fchouders draegh.

1006,1007 Van dezen lofzang vinden wy onder de bezangen, in de gewone uitgaven van Vondels Poëzy voorkomende, een andere lezing; aldus luidende:

SIMEONS LOFZANGH.

Wijze: Bedrukte harteke.

Nu gun, o Godt, op zijne bede
Naer uw belofte, uw' knecht verlof,
Op dat hy reis' van hier, in vrede,
Om hoogh na 't hemelfch vredehof.
Nadien ick met mijn eigene oogen
Den algemeenen Heilant zagh;
Die, als een zon, fchijnt uit den hoogen,
Waer in zich elck verblijden magh:
Een fchoone zon, die met haer ftraelen
Het blinde Heidendom verlicht,
En Jacobs huis en Ifrels paelen
Verheerlijckt en noch vafter fticht.

Men ziet, dat hier de vierde, achtfte en twaalfde regel verfchillen van die welke in het Treurfpel voorkomen. Waarfchijnlijk heeft de wijze, waarop zy gezongen werden, hier een fylbe meer vereifcht, die echter, al mocht zy overeenkomen met de zangmaat, in 's dichters ooren in disharmony was met de vaersmaat, en daarom in de afzonderlijke uitgaven van den lofzang door hem weder verworpen en op eene ander zangwijs gezet werd. Men leert er op nieuw de zorg uit kennen, waarmede Vondel zijn gedichten behandelde, en naar den eisch wist te wijzigen. Achter een uitgave der „Harpzangen" (in 1657) vinden wy nog een derde lezing, waarby de vierde regel als in het treurfpel luidt, doch de achtfte en twaalfde aldus ftaan:

Waerin elck een *zich verblijden magh.*
Verheerelijckt en noch vafter fticht.

1021 *En fijt ghy oud en traegh:* veranderd in: *ghy fijt ftockoud en traegh*, en zeker, hierin vergiste Vondel zich niet: immers Gozewijn, die reeds in 1225 als Proost van St. Jan te Utrecht voorkomt, zou in 1304, zoo hy toen nog geleefd hadde, wel om en by de honderd jaren oud zijn geweest. Doch hy was in 1267 reeds overleden en in zijn waardigheid van Proost van St. Jan opgevolgd door zijn neef Willem, den broeder van onzen Gysbrecht. Zie VAN SPAEN, *Hist. der H. van A.*, § 42. Wat voorts den tytel van oom betreft, dien Gysbrecht aan Gozewijn geeft, de Bisfchop was hem niet meer dan *oncle à la mode de Bretagne;* Gozewijns vader, Aegidius van Aemftel, Heer van Mijnden, was de oom van Gysbrechts vader, Gysbrecht III, en de broeder van Gysbrecht II, die in het eerfte derde deel der 13e eeuw leefde.

Klaeriſſe Nicht, ghy ſult my volgen met dees reyen,
Waer God of 't goed geluck ons allen wil geleyen.
Nu vader, volgh mijn raed. De vyand woed en raeſt.
Wie 't leven bergen wil, die berg het in der haeſt.

GOSEWIJN.

Gemack, mijn trouwe Neef, ghy mooght dees moeyte derven.

KLAERIS.

Wy ſijn aleens geſint, en wel getrooſt te ſterven.

GYSBREGHT.

Hoe nu? heeft God my dan, door water en door vyer,
Door ſpiets en ſwaerd, gered, en menigh blanck rappier,
Dat ick den Biſſchop noch ſou voor 't autaer ſien ſlaghten,
En in het laeuwe bloed de Nonnekens verkrachten?
Dat werde nimmer waer. O Goddelijck geſlacht!
Nicht Machtels geeſt verſcheen mijn lieſte deſen nacht,
En my belaſte een ſtem haer kind en oom te bergen.
Haer ſchimme waert om u, en moet ick 't u noch vergen?
En maecktghe ſelf uw ſiel noch ſchuldigh aen dien moord?
De krijghſlien ſijn niet veer van deeſe kloosterpoort;
Die leyd met eenen ſlagh ter aerde neer geworpen.
Dees godgewijde vloer ſal 't knyſſche bloed haeſt ſlorpen.
Het krijghſvolck nadert vaſt: ick hoor het aen 't gedruys.
Ick bid om ſijnent wil, die levendigh aen 't kruys
Om ons genagelt hing, voor Sions wreede muuren:
Ick bid u, om ſijn hand- en voet- en hartquetſuuren,
En om de doorne kroon, die 't hooft verplette en brack,
En om de ſcharpe ſpeer, die in ſijn ſijde ſtack;
Vergunne deſen trooſt, in ſoo veel ſwaerigheden,
Dat ick uw leven berg: ô vader, dat ick heden
Onſchuldigh blijven magh aen uwer aller bloed.
Dit eenige is mijn wenſch: en kan ick uw gemoed
Door ſmeecken nocht gebeên nocht bittre traenen buygen:
Soo roep ick God en al ſijn heylgen tot getuygen,
Dat geenerley gevaer, nocht ſelf de felle dood
My hinderden uw lijf te bergen in den nood.

GOSEWIJN.

Ghy hebt godvruchtigh, neef, u neffens ons gequeten.
Wy ſullen 't nocht voor God nocht Engelen vergeten.
Den grooten God alleen ſij eere in 't Hemelrijck.
Wy bidden u, ſta op. Ghy doet ons ongelijck,
Dat ghy ter aerde knielt voor ſterffelijcke menſchen.
Hoe ſou ick ſchooner dood na'et lange leven wenſchen,

1031 Deze regel is later welluidendheidshalve aldus omgezet.
Dat ick den Biſſchop noch voor 't outer zou zien ſlaghten.

1035 *En my belaſte een ſtem:* later omgezet in: *Een ſtem belaſte my.*

1046 *Speer:* veranderd in: *ſpiets.*

Dan hier voor martelaer, op dese heylge steê,
Te offeren mijn bloed, in 't yverighst van mijn beê:
Op 't allerhooghste feest van Gods geboortenisse.
Waer of de dood vertreckt? ick heb een reyn gewisse,
En haeckte lang te gaen na aller sielen bed;
Al zedert dat ick uyt mijn' setel werd geset,
Doen Uytrecht, dat den vorst, gelijck sijn' vader, eerde,
Door staetsucht opgeruyt, my wars den neck toekeerde:
Van die tijd was ick al dit lastigh leven moe.

GYSBREGHT.

Daer is de vyand self. Ick viegh na boven toe,
En sal soo lang ick magh, de kloosterpoort beschutten,
Of mijne hulp noch kon uw leven onderstutten.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL.

BADELOCH.

Heer Broeder, wel wat's dit? hoe keertghe dus alleen?
O God, waer blijft mijn Heer? is hy gebleven?

AREND.

Neen.

BADELOCH.

Wat tijding brengtghe dan? segh op, is hy gebleven?

AREND.

Ick liet hem voor 't Stadhuys gesond en noch in 't leven.

BADELOCH.

Helaes! waer magh hy sijn? mijn troost, mijn hoop, mijn hoofd.
En keertghe sonder hem? dat hadghe niet belooft.

AREND.

Versla u niet, maer toef. Ghy sult hem haest aenschouwen.

BADELOCH.

Dat toeven valtme bang. Och was hy slechs behouwen,
In 't onweer, daer het schip in zee drijft sonder roer.
Ick bid, verhaelme doch al 't geen u wedervoer.

AREND.

Ghy eyscht een' swaeren eysch. Wie sou daer niet voor gruwen?

1062 *Te offeren:* ook hier laat Vondel, gelijk wy by eene vroegere gelegenheid reeds deden opmerken, de *e* niet wegsmelten, offchoon het volgende woord met een klinker aanvangt; en werkelijk, zoo dit ooit vergund is, is het met de *e* van het woord *te*, waarin zy de *o* van 't Engelsche *to*, de *u* van 't H.D. *zu* vervangt, en dus niet geheel als een stomme *e* kan worden aangemerkt.

1064 *Vertreckt:* „verwijlt, vertoeft."

1081 *Daer het schip*: voorzeker vreesde Vondel dat men onder *schip* niet verstaan zoû, „het schip van staat" — voor zoo ver het beperkte gebied van Aemstels heer „een staat" mocht heeten — en veranderde hy het daarom in: *dat de staet.*

1073-1088 Evenzoo doet VIRGILIUS, *Aen.* II. 2. Aeneas zijn verhaal van den ondergang van Troje aldus beginnen: Infandum, *regina*, jubes renovare *dolorem*.
En, wat verder, vs. 6.

Quis talia fando,
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulixi,
Temperet a lacrymis!

Het fal ons hartewee, en droefheyd flechs vernuwen.
Wie hoort dit treurfpel aen, die niet fijn traenen laet?
Al ftond hier Grobber felf, of 't heyloos bafterdfaed,
Het waer onmogelijck dat hy dit hooren konde.
Het is een nieuwe flagh in mijne verfche wonde.
Oock fteecken we alle bey noch midden in den druck,
En wachten op den flagh van 't uyterfte ongeluck,
Ten fij het God verfie, en fet de wraecke paelen:
Doch nu ghy 't foo begeert, hoor toe, ick fal 't verhaelen.
  Wy quamen niet foo haeft ontrent den Middeldam,
Daer wat vergaering was van burgren, men vernam
Hoe 't ingetrocken heyr de nieuwe fy alreede
Vermeeftert had, en 't volck onnutten weerftand dede;
Dies Gyfbreght liet gebien, men fou in vaerdigheyd
De bruggen, daer de ftad fich reght in 't midden fcheyd,
Verbranden, en voor al den Middeldam befetten;
Om 's vyands overkomft daer mede te beletten,
En datmen d'oude fy moght vrijen voor gevaer,
Schoon of het Krijghfvolck van de nieuwe meefter waer.
Hy fellef was de voorfte, om elleck moed te geven,
En ging daer op met ons na merckt en raedhuys ftreven,
En broght met al fijn maght de burgers op de been,
Die ruckten hier en daer van allefins by een.
Men fpande ketenen, voor 't haeftige verraffchen.

1086 *'t Heyloos bafterdfaed:* hy bedoelt Witte van Haemftede.

1086-1093 *Aen.* II, 10.

> *Sed, fi tantus amor cafus cognoscere noftros. . . .*
> *Quanquam animus meminiffe horret, luctuque refugit,*
> *Incipiam.*

1093 *Den Middeldam:* zeer juist ftelt de dichter dit punt als de vergader- of loopplaats voor der burgery: 't is van ouds het middelpunt, de kern der ftad geweest. Deze dam, in de 14e eeuw gelegd, heette toen de *Amefteledamme* (Handveft van 1275), waarvan de naam der ftad: ook eenvoudig de Damme in de tweede helft der 14e eeuw, toen de ftad reeds fterk was uitgedegen, de *Middeldam* (Handvest van Albrecht van Beyeren 27 Oct. 1387), en finds de 17e eeuw, doch verkeerdelijk, de *Vijgendam*, welke naam behoorde aan het deel van het Damrak dat bezuiden de Zoutfteeg ligt.

1094 *En 't volck:* veranderd in: *het volck.*

1098 *De bruggen, daer de ftad fich reght in 't midden fcheyd:* omdat de dichter Amfterdam teekent volgends de kaart van 1544, heeft hy hier *vijf* bruggen bedoeld, die toen alle van hout waren, als: „de Nieuwe-, de Oude-, de Pape-, de Lange- en de Roode- of Doelebrug." Maar in 1304 beftond nog maar hoogstwaarfchijnlijk alleen de Oudebrug. — Na deze zijn de Papebrug en de Langebrug de oudfte. De laatfte heeft denkelijk in of kort na 1342 beftaan, terwijl WAGENAAR (*Amft.* III Deel, I Boek. bl. 238), een brug, die in 't midden der 14e eeuw de „tweebrugge" genoemd wordt, voor dezelfde als de Papebrug houdt.

1100 *Daer mede:* veranderd in: *waer 't mooghlijck.*

1101 *En datmen de oude fy moght vrijen voor gevaer:* dewijl de eerfte bebouwing dezer ftad begonnen is aan die zijde, die nog de Oude heet, zoo is de oorfprong der benamingen van Oude en Nieuwezijde, voor de beide groote deelen ter wederzijden van den Binnen-Aemftel, 't Rokin en 't Damrak, niet duister. — Tot in de 15e eeuw was ook nog een andere benaming in zwang: de Oude zijde werd de *kerkzijde* genoemd, omdat daar de Oude en vroeger eenige kerk van Amfterdam geplaatst was: — de Nieuwe heette de *windmolenzijde*, naar een molen, die reeds in 1336, toen die zijde nog weinig betimmerd was, ftond een eind weegs bezuiden de plek, waar nu de oude Haarlemmerfluis ligt. Zie *Brief van Graaf Willem III*, by WAGENAAR, *Amft.* I Deel, I Boek, blz. 29.

1107 *Men fpande ketenen:* nog in de vorige eeuw werden de toegangen tot den Dam 's nachts met

Men ftopt den toegang dight met facken, kiften, kaffen,
En alles watmen reedft kon vinden by der hand.
Doen vlogen wy met hem te faemen na den brand,
Om, waer het mogelijck, daer orden op te ftellen:
Maer laes! het was te fpa. Wat mond kan u vertellen
Den fmuren arrebeyd van defen naeren nacht,
En met hoe groot een' moord die over word gebraght?
De dooden leggen vaft langs burreghwal en ftraeten.
Geen kruyfwegh die niet dight befet is van foldaeten.
Men fiet'er allefins verbaeftheyd, en men hoort
Sich mengen onder een bloedftorting, brand en moord.
De groote aeloude ftad, vermaert in oorelogen,

yzeren kettingen afgefloten, en dit gebruik beftond reeds in de 16e eeuw. Ook by oproer werden deze ketenen by dag gefpannen; doch men liet dan eene zijde vooreerst open, om langs dien weg het volk van den Dam te drijven.

1112-1115 Zoo vervolgt Aeneas by VIRGILIUS II, 361.

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet?

En vervolgends II, 364

Plurima perque vias fternuntur inertia passim
Corpora.

1115 *De dooden leggen vaft:* veranderd in: *Men zagh de doôn geftroit.*

1116 *Befet is:* veranderd in: *bezet was.*

1119-1122 Zoo zegt Aeneas: *Aen.* II, 363.

Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos.

1119 De dichter fchildert hier Amfterdam af, gelijk het was, toen zijn *Gysbrecht* ten tooneele verfcheen voor „Burgemeefteren en drymael twalef Raeden." — Niets in deze befchrijving past op 1304, behalve alleen het woord „fcheeprijck," mits ook dit in verhouding tot de kleinheid der plaats worde opgevat. De fcheepvaart der Amfterdammers was reeds in 1275 van eenig belang, en vroeg in de 14e eeuw voeren zy over de Zuiderzee en langs Maas en Schelde. *Aeloud* kon Amfterdam allerminst genoemd worden: 't was pas vier of vijf jaar geleden, dat „Aemftelredamme" eene „poirte" geworden was. Zie VAN WIJN *over de Keur van Gey van Henegouwen*, en Mr. J. D. MEYER *over de Poorterijen.* En ook als dorp is het in geen ander ftuk bekend dan in het Handvest van 1276. De *grootte* van Amfterdam in 1304 is niet naauwkeurig bekend; doch laat zich wel ten naastenby bepalen. In het Handvest van 9 December 1342 zien wy, dat de vrijheid der „poerte" toen bepaald was tusfchen de beide Voorburgwallen, toenmaals de Oude gracht genoemd. De uitgebreidheid in 1304 beperkt zich dus ook tot de beide ftrooken gronds, die terwederzijden van het Damrak en Rokin tot aan de Oude- en Nieuwezijds Voorburgwallen reiken; maar hiervan moet nog een goed deel worden afgetrokken. Immers ten zuiden van den middeldam kan zich de ftad in den aanvang der 14e eeuw niet ver hebben uitgeftrekt; want de Kalverftraat was nog in 1342, blijkends het Handvest, grootendeels een *laan*, gelegen in een land, dat „Yfebrantsland" genoemd werd, en die laan fchijnt nog al eenige lengte te hebben gehad; daar de „uteren egghe" daarvan wordt aangewezen als de grenspaal der ftads vryheid, „op der Wester fide:" — en de „nesfe, leghens der lane over" (nog de Nes genaamd en juist tegenover de Kalverftraat gelegen), was een laag, waterig ftuk gronds, dat omftreeks 1400 nagenoeg geheel met kloofters betimmerd werd, en dus waarfchijnlijk vóór dien tijd weinig of niet bewoond was, behalve het noordelijkst gedeelte naby den Middeldam, dat van ouds „Gansoirde" heette, zekerlijk naar de Ganzen, die in deze waterachtige plek gehouden werden. — Wenden wy ons nu ten noorden van den Middeldam, dan vinden wy in de Warmoesftraat de plek, die 't eerst en meest bewoond is geweest. Maar ook hier was nog vry wat open ruimte. Omtrent de Oude Kerk lag, nog lang na 1304, veel Warmoesland, dat zich uitftrekte tot aan den Zeedijk, en waarvan de Warmoesftraat haar naam heeft bekomen. Zie WAGENAAR *Amft.* III Deel, II Boek, blz. 314. Daarnevens had men de „Liesdelle" (later verbasterd in „Niezel"), d. i. *del of laagte* met *lies* (lisch of biezen) begroeid, — die later tot bleekvelden diende. Zie COMMELIN, blz. 195, 6. En flechts weinig verder ontmoet men het Y; want dit water fpoelde toen weinig benoorden de Oudebrug. Zie WAGENAAR, *Amft.* III Deel, I Boek, blz. 231. Aan de westzijde van het Damrak moeten nog zeer weinig burgerwoningen hebben geftaan; want daar bevond zich toen nog 't flot van Aemftel, dat echter eerlang verdwijnen zoû. Het blijkt ook uit de brieven van Graaf Willem van 1333 en 1336, aangehaald by WAGENAAR *Amft.* I Deel, I Boek, blz. 29, dat dit deel der ftad eerst in dien tijd meer betimmerd begon te worden. Amfterdam fchijnt alzoo in 1304 het dichtst bewoond te zijn geweest in

Soo ſcheeprijck, en voor wie ſich ſee en ſtroomen bogen,
Den vreemde en nagebuur, en Rijcken tot ontſagh,
Gaet plotſelijck te gronde, en ſinckt met eenen ſlagh.
Wy worden niet te min door wanhoop aengedreven,
Dat menigh Graefſgeſinde en Kermer koſt ſijn leven:
En 't Aemſterlandſche bloed en ſneuvelt niet alleen.
De lijcken groeyen aen, en leggen onder een,
Met 't aenſicht na de ſtraet gekeert of op hun ruggen.
De kennis van den wegh, van ſtegen, ſtraeten, bruggen,
En ſtads gelegenheyd, by 't ſchijnſſel van de maen,
Die quam ons vry te baet, en hiel de drommen ſtaen
Der vyanden, die dick het ſetten op een loopen.
Dan ging'er eens een deur, en dan een venſter open.
Wy groeyden in getal en moed, en ruckten voort,
Of 't mooghlijck had geweeſt de Haerelemmer poort,
Die overweldight was, met dooden te verkroppen,
En weer met kracht al wat in ſteê was uyt te kloppen;
Maer quamen veel te ſpa. De naen ontſlipte wacht
Verhaelde ons, hoe alreê de voortoght met de kracht
Der Ruytren binnen was: wie ſon daer tegens mogen?
En ofmen hier en daer een brugh had opgetogen,
Men reghte weynigh uyt. De brand nam immer toe.
d'Ontſteltheyd was te groot. Men wiſt niet waer, of hoe.
Mijn broer, Prooſt Willem, quam, geladen onder d'armen
Met overſchot van 't kruys des Heylands: helpt beſchermen
Ons hoofdkerck, rijck gebout ter eere van Katrijn,
En Jeſus Moeder ſelf. O burgers, bergt Kriſtijn,
Heer Gyſbreghts ſuſter doch; en naulijcx kon hy ſpreecken.
Ick hebſe in 't vrouwe koor al bevende verſteecken,
En raeckte naulijcx uyt. De Reus die is'er veur.
Men hoort ſijn ſtem. Hy loopt met boomen op de deur.
Om Gods wil, gaet de kerck op 't hooge feeſt ontſetten.
Wy ſchieten derwaert aen, om 't onheyl te beletten,

den omtrek van den Middeldam, en verder langs de tegenwoordige Warmoesſtraat, oudtijds Kerkſtraat, tot aan of iets voorby de Oude kerk: wellicht ook reeds langs een deel van het Water en rondom „die plaetſe," nu den Dam.

1123-1125 Aeneas vervolgt: *Aen.* II, 367.

Nec ſoli poenas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in praecordia virtus,
Victoresque cadunt Danaï.

1129 *By 't ſchijnſſel:* niet verbeterd in: *by ſchijnen.*

1130 *Die quam ons vry te baet:* veranderd in: *Quam dapper ons te baet.*

1143 *Prooſt Willem:* Willem, derde broeder van Gysbrecht, was Proost van St. Jan te Utrecht. Hy was echter reeds in 1292 geſtorven. Zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.* § 13.

1145 *Ons hoofdkerck, rijck gebout ter eere van Katrijn:* dit is alzoo de *Nieuwe* kerk. Doch deze was niet geſticht voor 1408. Zie P. SCHELTEMA, *Archief der IJzeren kapel*, bl. 61.

1146 *Kriſtijn:* een perſonaadje, uit Vondels verbeelding voortgeſproten. De Geſchiedenis vermeldt maar eene zuster van Gysbrecht, die met Herman van Woerden was getrouwd. Zie de *Geſlachtstafel* by V. SPAEN, *Tab.* 1.

1149 *De Reus die is 'er veur:* veranderd in: *De Lautreus is er veur.*

Als beeren, die, by nacht van honger uytgejaeght,
Gebeten ſijn op roof. Wy vliegen onverſaeght
Door vyer en ſwaerden heen, om 't al voor God te waegen:
Maer vinden voor ons komſt de kerckdeur opgeſlaegen,
En hooren eenen galm, die uytbarſt over ſtraet,
En over al de ſtad, en God voor 't voorhoofd ſlaet,
In ſijnen hoogen troon, als eer de kerck der Joden.
d'Autaeren en het koor ſijn opgehoopt met dooden.
Wat bleef'er ongeſchent! wat kreegh'er niet een krack!
't Gevlughte volleck ſit op trans, gewelf, en dack,
En bied noch tegenweer, en queſt ons ſelfs met ſteenen
En hout, uyt miſverſtand. Men hoort de vrouwen weenen
En kindren, die vol ſchrick krioelen hier en daer,
De binnetranſſen langs. De kaerſſen op 't autaer
Sijn ſommigen gebluſcht, en ſommigen die blaecken.
De kerreckſchenners woên, en paſſen wat te raecken,
En vechten om den buyt, en plondren 't al, oock ſelf
Het Marianum, dat te pronck hing van 't gewelf,
Word afgerukt. Men ſet in 't glibbrigh bloed ſijn ſtappen.
Men torſt'er kelcken uyt, kaſſuyffelen en kappen,
Die ſtijf ſtaen van geſteent, van parlen en rood goud,
Om 't heerelijckſt, als 't plagh, wanneermen hooghtijd houd,
En koor en onterkleen. De Kerſnacht lagh in ſtucken.

BADELOCH.

Hoe ging 't u met Kriſtijn? hoe moſt dit Gyſbreght drucken!

AREND.

En my, bedenck dat eens. Hoe ſtaet my 't ſchouſpel voor!
Men ſleepteſe by 't hayr uyt ons Lievrouwe koor,
Om d' armen dun en teer met koorden ſtijf gebonden.
Hoe diep ging dit in 't hart, die na haer huwlijck ſtonden:

1153 *Als beeren:* even als de *tygers* vs. 890 in *leeuwen*, zijn hier wederom de *beeren* later in *tygers* veranderd.

1156 *Opgeſlaegen* is *opengeſlagen*.

1157-1159 De zin dezer regels is by den eerſten opſlag niet zeer duidelijk, en de konſtruktie verkeerd. Hoe kan een *galm* God *voor 't voorhoofd ſlaan?* En nog wel *als de kerk der Joden?* De bedoeling is, dat God zelf op dat geſchrei en gekerm met deernis bewogen is, even als Hy dit vroeger was, toen de tempel te Jeruzalem vernield werd.

1163-1164 *Aen.* II, 410.

Hic primum ex alto delubri *culmine telis*
Nostrorum obruimur, oriturque miſerrima caedes
Armorum facie et Graiarum errore *jubarum.*

1178, 1179, 1182 Min gelukkig is hier de navolging der cierlijke regels van VIRGILIUS, *Aen.* 403.

Ecce trahebatur paſſis *Priameia virgo*
Crinibus *a templo Caſſandra* adytisque Minervae,
Ad coelum tendens ardentia lumina *fruſtra*
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.

1178 *Ons Lievrouwe koor:* de Lieve-Vrouwen-Kapel ſtond aan de zuidzijde der kerk. Zy werd in 't jaar 1488 door *Meeus Gerbrandszoon* en *Catrijn* zijn moeder geſticht, die toen weinig droomden, dat er byna twee honderd jaar vroeger een Jonkvrouw van Aemſtel uit geſleept was.

Doch Heemſkerck meeſt, die dol dit langer niet verdroegh,
Doen ſy na 's Hemels troon haer blaeckende oogen ſloegh.
Wy ſloten ons wel dight, en volgden hem altſaemen,
En rucktenſe uyt de maght des knevlers. Daer op quaemen
De Gelderſchen, de Zeeu, de Vries en Kennemaer
Van allefins te hoop, vol ſpijts, op 't groot miſbaer,
En om d'ontruckte maeghd. Men ſagh'er 's Graeven ſoonen,
Men ſagh'er d'Egmonds ſelfs en Diedrick meê ſich toonen
Om 't moedighſte, elck om 't ſeerſt, met Grobber helſch van aerd.
De winden buldren ſoo, al eer het weer bedaert,
Des winters tegens een, en weten van geen ſtrijcken,
En ſetten in gevaer de dammen en de dijcken,
Door 't parſſen van den vloed. De vyand werd te ſterck,
En groeyde, en deê met kracht ons deyſen uyt de kerck,
En wijcken na den Dam, om verſch te ſijn geſteven.
Neef Heemſkerck had by 't koor alreê den geeſt gegeven,
De Ridderlijcke held en eere van ſijn' ſtam.
Polaenen viel'er by, die hem te hulpe quam,
En niemand weeck in moed nocht billijckheyd van oordeel,
En Kuyck hem ſeer gelijck. De deughd en had geen voordeel.
Het heylighdom van 't kruys den Prooſt deê weynigh nuts.
Geen ſtool beſchutte hem, nocht geen vierkante muts,
Nocht geen godvruchtigheyd kon Jeſus prieſter helpen,
Doen wy, ô Willem broer, uw bloed niet moghten ſtelpen,
Daer ghy te ſneuvlen quaemt, reght over 't hoogh autaer.

1181-1194 *Aen.* II, 407.

Non tulit hanc ſpeciem furiata mente *Coroebus*,

en vs. 409.

Conſequimur cuncti *et* denſis *incurrimus armis*.

voorts vs. 413.

Tum Danai gemitu *atque* ereptae virginis *ira*
Undique collecti, invadunt acerrimus Ajax,
Et gemini Atridae, Dolopumque exercitus omnis:
Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt.

Om te weten hoe het met Kristijn afliep, 't geen uit het verhaal van Arend niet blijkt, leze men vs. 1415, 1416, waar gezegd wordt dat Haemſtees arm nog warm was van haar bloed.

1185 *De Gelderſchen*: deze hadden hier niet behooren genoemd te worden; zy hadden met de Hollandſche oneenigheden niet te ſtellen; en veeleer ſchijnt hun Graaf den gevluchten Edelen niet ongunſtig te zijn geweest. Vermoedelijk heeft de herinnering van 't leed, 't welk Amſterdam in het eerſte gedeelte der 16e eeuw van de Gelderſchen heeft moeten verduren, den dichter bewogen, hen mede onder de vyanden van Amſterdam te tellen.

1189 Daar *elck om 't ſeerſt* eigenlijk een herhaling is van 't voorafgaande *om 't moedighſte*, is het later veranderd in: *in dien ſtrijt.*

1190 *Al eer het weer bedaart:* veranderd in: *eer 't bijſter weêr bedaert.*

1196-1199 Zoo zegt Aeneas, *Aen.* II, 424.

Primusque Coroebus
Penelei dextra divae armipotentis ad aram
Procumbit; cadit et Ripheus, juſtisſimus unus
Qui fuit in Teucris et ſervantisſimus aequi.

1200 *De deughd en had geen voordeel:* veranderd in: *Hier had de deugd geen voordeel.*

1202-1205 Navolging van *Aen.* II, 429.

Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, *nec Appollinis* infula *texit.*

BADELOCH.

Wat hoor ick hier al leeds! hoe voel ick my foo naer!
Verhael my evenwel al d'overige ellende.
't Begin vernoeghtme niet. 'k Verlang met fchrick na'et ende.
Hoe kon mijn droeve man foo fcheyden van fijn bloed?

AREND.

In foo veel rampen hiel hy al den felven moed,
En yverde om den Dam te houden onbefweecken,
Waer langs de vyand focht geweldigh in te breecken:
Gelijck een waterftroom geweld doet op een fluys,
En elcx gehoor verdooft met yffelijck geruys.
De deuren van de fluys fich kanten tegens 't wringen
Des fpringvloeds, voor een wijl, tot dat fy open fpringen,
En geven 't water ruymt, den vloed den vrijen toom:
Die wint dan veld, en ruckt de wortels met den boom,
En huys en hof om veer, en fet de laege landen
In eene baere zee, met groene en nieuwe ftranden.
Dus ging 't na datmen wel een heel uur lang den Dam
Verdaedight had, foo dra de Burgery de vlam
Ten daecke van de kerck ten hemel uytgeflaegen,
En 't heerelijck gebouw fagh branden lichter laegen,
En hoorde 't moordgefchrey des volcx, dat oud en jong
Van boven, om het vyer t'ontgaen, te barften fprong,
Of in de fpietfen viel ter aerde. Dit gefichte
Benam hen al den moed. De helfche Grobber ftichte
Met een gewijde torts den brand in 't heyligh dack.
Hoe leed het God, dat hem de moord niet eer en ftack!
Doen was het elck voor fich, een yeder berg fijn leven.
Mijn broeder riep, ick fou my flucx op 't flot begeven,
En fijne Gemaelin en kindren gade flaen.
Hy felf weeck op 't ftadhuys, en bleef de lefte ftaen.
Ick werd op wegh verlet, en koom den Burg bewaeren,
En hoop de goede God fal mijn'heer Broeder fpaeren.

BADELOCH.

Een hopeloofe hoop. Och Gyfbreght, lieve heer,

1213-1220 *Aen.* II 496.

Non fic, aggeribus ruptis cum fpumeus amnis
Exiit, oppofitasque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum ftabulis armenta trahit.

1213 *Geweld doet:* veranderd in: *geweld baert.*

1214 *Geruys:* later verfterkt in: *gedruisch.*

1215 *De deuren van de fluys fich kanten:* veranderd in: *De deuren kanten zich geweldigh.*

1217 *Den vloed den vrijen toom:* dat dubbele D. V. D. V. heeft Vondel by 't herlezen blijkbaar mishaagd; althands hy ftelde in de plaats:

Den fpringhvloet vryen toom.

1230 *Dat hem de moord niet eer en ftack!* voor „dat hy niet eer omkwam." Een uitdrukking, nog in den mond van 't volk bewaard.

Ick reecken hem al dood, en fie hem nimmer weer.

REY VAN BURGSAETEN. BADELOCH.

Waer werd opreghter trou
Dan tuffchen man en vrou
Ter weereld oyt gevonden?
Twee fielen gloende aen een gefmeed,
Of vaft gefchakelt en verbonden
In lief en leed.

De band, die 't harte bind
Der moeder aen het kind,
Gebaert met wee en fmarte,
Aen haere borft met melck gevoed,
Soo lang gedraegen onder 't harte,
Verbind het bloed.

Noch ftercker bind de band
Van 't paer, door hand aen hand
Verknocht, om niet te fcheyden,
Na datfe jaeren lang gepaert
Een kuyfch en vreedfaem leven leyden,
Gelijck van aerd.

Daer foo de liefde viel,
Smolt liefde fiel met fiel,
En hart met hart te gader.
De liefde is ftercker dan de dood.
Geen liefde koomt Gods liefde nader,
Nocht fchijnt foo groot.

Geen water bluſcht dit vuur,
Het edelft dat natuur
Ter weereld heeft ontfteecken.
Dit is het krachtighfte ciment,
Dat harten bind, als muuren breecken
Tot puyn in 't end.

Door defe liefde treurt
De tortelduyf, gefcheurt
Van haer beminde tortel.
Sy jammert op de dorre ranck
Van eenen boom, verdrooght van wortel,
Haer leven langk.

Soo treurt nu Aemftels vrou,
En fmelt als fneeu van rou

1238 De-e regel is meer in overeenftemming gebracht met den voorga nden door de verandering:
Ick reken u al dood, en zie u nimmer weêr.

1260 *De liefde:* veranderd in: *die liefde.*

1262 *Nocht fchijnt foo groot:* de latere uitgave zegt meer ftellig: *noch is zoo groot.*

1276 *En fmelt:* In de latere uitgave ftaat: *en fmilt,* wat meer de onzijdige vorm is, gelijk *fmelten* de bedrijvende.

Tot water en tot traenen.
Sy reeckent Gyſbreght nu al dood.
Die, om ſijn ſtad en onderdaenen,
Sich geeft te bloot.

O God, verlight haer kruys,
Dat ſy den held op 't huys
Met blyſchap magh ontfangen,
Die tuſſchen hoop en vreeſe drijft,
En ſucht, en uytſiet met verlangen
Waer dat hy blijft.

BADELOCH.

My dunckt ick hoor gerucht. daer roept een aen de poort.
God lof, het is mijn heer. ick heb ſijn ſtem gehoort.

1279 *Die* hangt af van 't voorafgaande *zy*
1286 *Waer dat hy blijft*: later veranderd in 't meer eerlijke: *Waer Aemſtel blijft.*

HET VIJFDE BEDRIJF.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BODE.

GYSBREGHT.

Mijn lief, hoe hebtghe dus uw oogen uytgekreten?

BADELOCH.

Nu ghy behouden ſijt, is al mijn leed vergeten,
Mijn trouwe bruydegom, mijn hoofd, mijn trooſt, mijn ſchat:
Nu ghy behouden ſijt, wat geef ick om de ſtad,
Om al des weerelds goed! hoe ſijtghe hier gekomen?

GYSBREGHT.

Na dat de vyand nu den Dam had ingenomen,
Nam ick en 't overſchot na'et Raedhuys toe de wijck,
En hiel hem ſtaen met kracht, als water voor den dijck;
Wen 't landvolck opgeklept ſich ſoeckt by nacht te redden,
En brengt vaſt ſoden aen, en ſteenen, paelen, bedden
En bulſters, en al 't geen den zeedijck ſtutten kan,
Daer die is doorgeweeckt; en ſweet met alle man.
Dat ſpeet den grooten Reus, die liet ſich vreeſlijck hooren,

En ftack met hals en hoofd, gelijck een fteyle toren
En fpitfe, boven 't volck en alle hoofden uyt,
En fcheen een Olyfant, die omfnoft met fijn fnuyt.
Sijn fpietfe was een maft in fijne grove vingeren.
Ick fagh hem man op man gelijck konijnen flingeren
Wel driemael om fijn hoofd, gevat by 't eene been,
En knenfen dan den kop op ftoepen of op fteen.
Hy kan met fijnen pols een' burgwal over fpringen.
Hy proeft op grendelen de deughd der ftaele klingen,
En hout met eenen flagh door yfer en door ftael,
En proeft fijn beckeneel op poorten van metael.
Hy fcheen een Polyfeem, het krijghfvolck fcheen fijn kudde.
De toren van 't ftadhuys beweeghde fich en fchudde,
Soo dick hy op een' poft, of op den gevel ftiet.
Hy vreefde Herkles knods nocht Samfons vuyften niet.
De Kermers volgen hem, en Noorderlandfche knechten.
Men voert den ftormbock aen: men gaet de ladders reghten,
En klimt, met d'eene hand ten gevel uytgeftreckt,
In d'ander met den fchild, die hals en hoofd bedeckt
Voor eene hagelbuy van fteenen hout en pijlen.
Ons jeughd, daer tegens aen, die wentelt heele ftijlen
En eycke balleken, en uytgelefen hout,
En wat'er is van ouds tot pracht en prael gebout,
Van boven in den hoop: en offe luttel hoopen,
Soo dient het om hun huyd ten dierften te verkoopen,
En Burgemeefteren en Raeden voor te ftaen,

1305 Deze befchrijving van 's Reuzen fpietfe fchijnt ontleend aan VIRGILIUS *Aen.* III. 656, waar van Polyfemus gezegd wordt

Ipfum inter pecudes vasta fe mole moventem
Pastorem Polyphemum . . . . . .
Trunca manu pinus regit.

1308 *Den kop:* hier heeft Vondel later de uitdrukking meer deftig willen maken, door te zetten: *het hoofd;* doch er niet op gelet, dat nu dit woord tweemaal in twee regels voorkomt.

1311 *En hout:* veranderd in: *houwt fel.*

1316-1326 Vergelijk hier *Aen.* II, 441.

Obfesfumque acta testudine limen.
Haerent parietibus fcalae, postesque fub ipfos,
Nituntur gradibus, clypeosque ad tela finistris
Protecti objiciunt, prenfant fastigia dextris.
Dardanidae contra turres ac tecta *domorum*
Culmina convellunt

En verder vs. 418

Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt.

1327 *Burgemeefteren en Raeden:* Vondel dwaalt hier en op andere plaatfen geheel in zijn eigen eeuw terug. Welk denkbeeld moet hy zich toch gemaakt hebben van een ftad, die een Gysbrecht van Aemftel tot *Heer* heeft, doch nog bovendien een *Overheid*, uit *Burgemeefteren* en *Raden* beftaande, en aan welke de *eed* gedaan wordt. 't Is waar, Amfterdam had in 1304 een Schout en Schepenen, die onder den Baljuw van Aemftelland ftonden, gelijk dit blijkt uit de Keur van Gwy van Henegouwen en uit de rekening van Bernd van Dorenweerde, Baljuw van Aemftelland, medegedeeld door WAGENAAR, *Amft.* III, blz. 270; en ook wordt in dezelfde rekening gewach gemaakt van eenen „Raed van Ameftelredamme;" maar men houde in 't oog, vooreerst, dat de Schout en Schepenen, in allen gevalle door den Heer werden aangefteld, en bepaaldelijk met de zorg voor rechtspleging en politie werden belast; ten anderen, dat die Raden oorfpronkelijk alleen, gelijk hun naam aanduidt, *raadslieden* waren en geen Overheidsperfonen; en ten derde, dat in allen

Tot quyting van den eed haer overheyd gedaen.
Men ſiet'er ſelf het bloed der overheyd verhitten,
En ſtijven de gemeent: behalven die hier ſitten
Blootſhoofd, en half gekleed, en ſonder weer te bien,
Van ſwacken ouderdom; en durreven wel ſien
Soo eerelijck een dood kloeckhartigh onder oogen:
En vechten met hun hart, nu handen niet en mogen.
Een deel der burgery beneen met hellebaerd
En ſabelen en ſpiets de poort en muur bewaert.
Ick ſteegh den toren op, die boven 't dack koomt rijſen,
In 't midden van 't ſtadhuys, van waer men u kon wijſen
De tenten om de ſtad, en hoe al 't leger lagh,
En van wiens trans men ſlaen den Dom van Uytrecht ſagh,
By klaer en helder weer. 'k ſagh hier uyt hoeſe ſtreden,
En met den ſtorrembock de poort geweld aen deden,
En ramden reys op reys, verdaedight door een dack
Van ſchilden dight gevoeght. de deur gaf krack op krack.
Wy ſtelden flucx in 't werck de diſſels en de bijlen,
En hieuwen in het rond in ſtucken alle ſtijlen,
En ſtieten ſpitſe en al 't gevaert van boven af;
Het welck een' ſlagh en roock de marreckt overgaf,
En maeckte een vreeſlijck loch in ſoo veel yſre koppen;
Dat anderen terſtond, gevoeght in orden, ſtoppen.
Terwijle ſtack de kerck de naeſte huyſen aen.
Van daer begon de vlam in 't leyen dack te ſlaen
Van 't Raedhuys, en de roock en ſmoock verblinde ons oogen.

gevalle, toen deze rekening gedaan werd, de rechte Heer van Aemſtel voortvluchtig was en de nieuwe Heer (Gwy) afwezig, en alzoo verpligt plaatsvervangers te hebben, die de Heerlijkheid voor hem beſtuurden. — De naam van Burgemeesteren komt niet voor dan in de 15e eeuw.

1335-1336 *Aen.* II. 449.

Alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores.

1337-1340 *Aen.* II. 460.

Turrim, in praecipiti ſtantem, *ſummisque ſub aſtra*
Eductam tectis, *unde omnis Troia videri,*
Et Danaûm ſolitae naves, *et Achaia castra.*

Het ſtadhuis, waarvan de dichter hier ſpreekt, is hetzelfde, dat, toen hy dit ſchreef, op den Dam ſtond, en in 1652 door brand vernield werd. Ongetwijfeld had Amſterdam ook in 1304 een ſtadhuis; vermits er een gebouw noodig was, waar Schout en Schepenen vergaderden en recht ſpraken. Maar waar 't geſtaan heeft, is onbekend; de overlevering zegt: in de ſteeg tegen over de Oude Zijds Kapel. — Met zekerheid weet men, dat in 1418 het ſtadhuis op den Dam ſtond. Zie den brief by COMMELIN, bl. 254. En waarſchijnlijk zal het oudſte Stad- of Rechthuis van Amſterdam onaanzienlijk en niet van andere woningen te onderſcheiden zijn geweest. Toen met de tweede helft der 14e eeuw de ſtad hooger in aanzien ſteeg, zal men het Stadhuis op „die plaetse" (den Dam) gebouwd hebben, 't welk wy daar in 1418 vinden.

1340,1343 *Aen.* II. 492.

Labat ariete crebro
Janua, *et emoti* procumbunt cardine postes.

1345-1350 *Aen.* II. 463.

Aggreſſi ferro circum, qua ſumma labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus; impulimusque: ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, et Danaûm ſuper agmina late
Incidit. Ast alii ſubeunt.

De poort beſweeck. het volck quam raſende ingevlogen.
'k Was al mijn vrienden quijt, en ſtond verbaeſt en ſtom.

BADELOCH.

En ſaeghtghe doen noch niet na vrou en kinders om?

GYSBREGHT.

In die verbaeſtheyd ſcheen een wolcxken uyt den hoogen
En Goddelijcke glans te blincken voor mijn oogen.
En uyt die heldre wolck quam eene ſtemme voort.
Ick heb het licht geſien, en ſelf de ſtem gehoort:
O Gyſbreght, laetghe nu Klaeris uw nicht verlegen?
Magh u oom Goſewijn, die grijſe, niet bewegen?
En ſteltghe huys en vrou en kindren in gevaer?
Doen ſchrickte ick, en ſteegh af, en packte my van daer,
Door een' verholen gang, die uytkoomt in een' kelder.
'k Aenbad het heyligh licht, dat voor my ging ſoo helder.
Ick raeckte op ſtraet, en quam gevaerlijck in d' abdy.
Maer niemant gaf gehoor, nocht luyſterde na my.
Die tegens 't noodlot aen noch renckeloos won wrijten,
En boven op het dack my in het uyterſt quijten:
Want eer ick boven quam, lagh poort en poſt om veer:
Dies gleê ick by een touw in 't kloosterſchuytjen neer,
Dat juyſt noch achter lagh, en 'k voer den Aemſtel over.
Daer klom ick op een' boom, nu dor en ſonder lover,
En luyſterde, en ſagh toe, hoe 't met d'abdy verging.

1356 *Aen.* II. 595.

Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?

1357-1359 *Aen.* II. 589.

Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit
Alma parens

1357 *Een wolcxken:* veranderd in: *een nevel.*

1361-1363 *Aen.* II. 596.

Non prius aspicies, ubi fessum aetate parentem
Liqueris Anchisen? superet coniuxne Creüsa,
Ascaniusque puer?

1367 *En quam gevaerlijck in d' abdy:* hy wil zeggen: „ik kwam *met levensgevaar*, of althands: *niet zonder gevaar* in de abdy." Miſſchien omdat het min naauwkeurige der uitdrukking Vondel zelf by 't nalezen hinderde, of ook omdat het gebouw geen *abdy*, maar een *klooster* was, heeft hy later den regel aldus veranderd:

En quam in 't klooster vranck en vry.

Uit Gysbrechts verhaal blijkt duidelijk, dat het klooster, waarvan hy ſpreekt, ſtond aan de Nieuwe Zijde, niet verre van de Doelebrug. Het kan alzoo het klooster van St. Klara in de Nes niet zijn, gelijk door JACOBUS KONING is beweerd geworden in zijn Redevoering over dit treurſpel, voorkomende in WITSEN GEYSBEEK *Apollineum* II, p. 30: — 't welk in 1454 in wezen was; maar het Klariſſen klooster, dat eerst in 1513 geſticht is „langhs de veſten by den *Heyligheweeh*, zich uitſtreckende tot de Regulierspoirte." Zie SCHELTEMA, *Archief der IJzeren kapel*, blz. 149 — op de plaats waar men nu het voormalig Rasphuis, het ſtads-Gymnaſium en het Klooster vindt. De dichter gebruikt evenwel een kleine vrijheid in de plaatſing van dit klooster: hy laat het van achteren aan „den Aemſtel" — d. i. het Rokin — uitkomen, terwijl het aan de westzijde van de tegenwoordige Kalverſtraat ſtond. Op de plaats, door Vondel bedoeld, ſtond al in de 14e eeuw het oude Jorishof, reikende van de St. Jorisſteeg tot de Olieſlagersſteeg, hoewel toen nog buiten de ſtad.

1369 *Tegens 't noodlot aen:* veranderd in: *tegen 't ongeval.*

1375 *En ſagh toe, hoe 't met d' abdy verging;* veranderd in: *Hoe 't met Gods klooster voort verging.*

My docht dat ick 't mifbaer met bey mijn ooren ving,
En fagh, doen ick een poos verbaeft had fitten proncken,
Een' dicken roock en fmoock, en na den roock de voncken.
Ick hoorde paerdevolck, dat langs de Doelebrugh
Quam trapplen na ons toe. mijn voeten werden vlugh.
Men had, o groot vernuym, dees brugh niet afgefmeten.
Ick vloogh'er heen, en focht te ftillen die vaft kreeten,
En gaf hen moed, en wou de ruyters houden ftaen:
Sy founden achter my de brugh in ftucken flaen,
Of fteecken die in brand: maer niemant durfde 't wagen
Oock fagh ick d' oude fy nu branden lichter lagen;
Een voorbo van het geen was naderhand gebeurt,
En dat de Middeldam alreé moft fijn gefcheurt:
Dies gaf ick 't op, en voort de ganfche ftad ten beften,
En waerfchuwde yeder een, en gafme langs de veften
Na'et flot toe, met een' fleep van menfchen arm en rijck,
Een' troofteloofen hoop, die herwaert neemt de wijck.

BODE.

Moft ick den Biffchop noch fien fterven en d' abdiffe?
Och vader Gofewijn! och reyne maeghd Klaeriffe!

GYSBREGHT.

Hoe is het mogelijck dat ghy 't hebt konnen fien?

BODE.

't Is mooghlijck, guntghe my dat ick u daer op dien.
Doen Heemfkerck Borffelen gevelt had voor uw oogen,
Lagh 't lijck ter fijden 't koor, in eenen hoeck getogen,
Na dat ick in den drang des vyands my verftack,
Mits ghy te rugge weeck, en viel dat pas te fwack.
Soo dra men, om den brand, de groote kerck moft ruymen,
Ontwapende ick den doode, en fette helm en pluymen
Van Borffelen op 't hoofd, en toogh fijn rufting aen.
En bond het fwaerd op fy; om in dien fchijn te gaen

1377 *Verbaeft* is hier geen fynoniem met „verwonderd" in welken zin het thands meestal gebezigd wordt. *Baefen* wordt door KILIAEN verklaard door *delirare, errare*, en nog heden is by ons het frequentativum *bazelen* in gebruik. *Verbaasd* ftaat dus gelijk met „verfuft, verfchrikt, verflagen", en wordt hier dan ook in dien zin gebezigd.

1379 *De Doelebrugh:* deze brug beftond zeker niet in 1304, maar dagteekent van 't midden der 14e eeuw. Daar de Lange brug (voor de Takfteeg) reeds vroeger beftond, zoo werd deze tweede brug over 't Rok-in genoemd: „de Lange brug by Regullerspoort," en ook „de Roode brug." De naam van *Doelebrug* kan onmogelijk in zwang geweest zijn voor 1522, omdat eerst toen de Kloveniers-Schuttery is opgericht, naar welker Doele die naam ontftaan is.

1391,1392 *Aen.* II, 797.

Invenio admirans numerum, matresque, virosque,
Collectam ex ilio pubem, miferabile vulgus.

1393 *d' Abdiffe:* hier is het woord, waarfchijnlijk om 't rijm, behouden gebleven.

1400 *Weeck — viel:* veranderd in: *weeckt — vielt.*

1401 *De groote kerck:* hier wordt de *Nieuwe* Kerk bedoeld; maar de naam van de *Groote Kerk* behoorde aan de *Oude.* Zie WAGENAAR, *Amft.* II.

1403-1406 Ontleend aan VIRGILIUS, *Aen.* II, 391.

Deinde comantem
Androgei galeam, *clypeique in igne decorum*
Induitur, *laterique Argivum* accommodat enfem

Ons vyanden befpien, en letten hoe men 't maeckte.
Ick volgde Haemltee na, doen hy in 't kloofter raeckte,
En vloogh de kerckdeur in, daer Gofewijn noch fat,
In 't midden van den rey, die even vyerigh bad,
En door een vaft geloof op God foo moedigh fteunde,
Dat niemant fich het woên der vyanden en kreunde.
Hy fcheen een fon gelijck, en fy de klaere maen:
Al d' andren ftarretjes, die bly ten reye gaen,
En juychen om dees twee, daer fy haer glans uyt fcheppen,
Men faghfe naulijcx yet dan kuyfche lippen reppen.
Maer Haemftee vaert hem toe met opgeftroopten arm,
Beklad en rood, en van Kriftijnes bloed noch warm,
En vat hem by den baerd met d' eene, met den degen
Gereed in d' ander hand, bebloed en bloot, mit ftegen
De Nonnen op, en geen, hoe lieflijck van gemoed,
Die geen leeuwin geleeck, wanneerfe brult en woed,
Vermits de jaeger 't neft wil plonderen en berooven.
Soo quam oprechte trou en eedle gramfchap boven.
Sy worftelen een wijl. Klaeris fet voet by voet,
Omarrent Gofewijn, omringt van haeren ftoet.
Wie fou 't godvruchtigh hoofd een hayr befeeren konnen,
Omheynt met eenen muur van godverloofde Nonnen,
Geftrengelt arm in arm? ô Chriftelijcken knoop!
Ick fie de deughden felfs, Geloof, en Liefde, en Hoop,
Met haere fufteren, die tegens Ondeughd ftrijden,
En nae den fege ftaen door kruys en medelijden.
De vyand ftond verfuft, en deyfde om defe faeck:
Maer 't aenfien van Klaeris beweeghde 't hart tot wraeck,
En braght hem in den fin den moord van fijnen vader,
En dat fy d' afkomft was van Velfen den Verrader.
Hy blaeckte, en kreegh een koorts, en door die koortfe dorft
Na haer en Aemftels bloed, en ftiet eerft door de borft
Met fijn bemorfte poock dan d' eene Non dan d' ander.
Sy vielen overhoop, en lagen by malkander
In 't rond, gelijck een krans van roofen wit en rood.
Doen ftond Klaeriffe daer by Gofewijn, ontbloot
Van menfchelijcke hulp, ghy fondfe bey fien proncken,

1110 *En kreunde:* veranderd in: *bekreunde.*
1112 *Starretjes, die bly* veranderd in: *ftarren, die met vreught.*
1117,1118 *Aen.* II, 552.

Implicuitque comam laeva, dextraque *coruscum*
Extulit . . . . enfem.

1118 *Mit:* veranderd in: *toen.*
1121 *Vermits:* veranderd in: *dewijl.*
1127 *ô Chriftelijcken knoop:* even als by de Latijnen wordt hier aan den vocativus de vorm van den accufativus gegeven.
1130 *Medelijden* ftaat hier niet in de alledaagfche beteekenis van 't woord, maar in die van „gemeenfchappelijk lijden." *Meelijdend* vindt men ook by HOOFT voor „mede lijdend".
1137 *Bemorfte poock:* veranderd in: *bebloeden dolck.*

Als bloemen op haer' fteel, in eenen beemd, verdroncken
Van eenen rooden plas. d'een fuchte noch, en d'een
Vertrock het hoofd, die d' arm, en defe noch haer been.
Een ander had den geeft foo daetelijck gegeven.
De Biffchop, fchoon hy ftond op d'oever van fijn leven,
En toomde fich niet in, van gramfchap en van rou:
Uw vader ley de hand wel eerloos aen een vrou,
Maer foop noyt vrouwenbloed, of is daer om gelaftert.
Dus blijckt het, datghe fijt een overwonnen bafterd,
Na lichaem en na geeft, nu ghy uw' aerd betoont
Aen nonnen, die altijd in 't woeden fijn verfchoont.
En d' ander antwoord hem: ghy fult die eedle Reyen
Als bafterdbiffchop dan gaen volgen en geleyen.
Hardneckige, legh nu den valfchen mijter neer.
Soo fprack de bafterdfoon, en ruckte hem om veer
Met ftoel met al in 't bloed: de mijter viel'er mede.
Klaeriffe viel'er by, doen fy haer befte dede,
En hiel hem even fterck om fijnen hals gevat,
En fcheen gevormt albaft, met purper overfpat.
Hy duwde 't bloedigh fwaerd in 's grijfen loome fyde,
Tot aen 't verguld geveft. foo faghmen eer, ten tyde
Van 't blinde heydendom, voor 't aengefteecken vyer,
Met 's priefters mes gekeelt een' witten offerftier
Wiens gladde hoornen gond, wiens lenden kranffen decken.

GYSBREGHT.

Hoe droegh Klaeriffe fich?

BODE.

Sy holp den degen trecken
Uyt 's ooms gewonde fy, en fette hem terftond

1443 *D'een — en d'een enz*: namelijk: „der nonnen."

1446,1447 *Aen* II, 533.

Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abftinuit, nec voci iraeque pepercit.

1447 *En toomde fich niet in*: veranderd in: *Betoomde zich niet eens.*

1448-1452 *Aen.* II, 540.

At non ille, fatum quo te mentiris, *Achilles*
Talis in hoste fuit Priamo, fed jura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exfangue fepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remifit.

1450 *Overwonnen* voor *overgewonnen*, „buiten echt gewonnen."

1454 *Bafterdbiffchop*: dezen fcheldnaam duwt Haemftede aan Gozewijn toe, omdat deze, offchoon van zijn waardigheid afgezet, zich nog verftoutte, de uiterlijke teekenen daarvan te dragen. Zie vs. 123, 124, 998—1000.

1456 *De bafterdfoon*: veranderd in: „het *bastertzaet*."

1461,1462 Byna letterlijke vertaling van *Aen.* II, 553.

Ac lateri capulo tenus abdidit enfem.

1461 *Loome fyde*: veranderd in: *ftramme zijde.*

1465 *Wiens gladde hoornen gond, wiens lenden kranffen decken*: later veranderd in: *met gulde hoornen, en wiens rugh de kranffen decken.* De vergelijking echter, hoe fchoon ook op zich zelve, en niet hinderlijk by de lezing, doet by de voordracht altijd een onaangename gewaarwording ontftaan, zoo wel by den tooneelfpeler, die na een levendig en roerend verhaal van 't geen hy aanfchouwd heeft, op eens in den deklamatie oon moet overftaan — als by den toehoorder, wien die fchildering als koud water op 't lijf valt, den indruk bedervende van wat vooraf is gegaan.

Den mijter op het hoofd, en kuft den bleecken mond.
Hy opent pijnelijck fijn half geloken oogen,
En fietfe noch eens aen, en fchijnt met haer bewogen.
Die hem fijn oogen luyckt, hy geeft den leften fucht.
Sy vangt den veegen geeft, en die benaende lucht,
En fwijmt een poos van druck, maer Haemfteê, eerfe weder
Bekoomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
En boet'er fchendigh mee fijn' godvergeten luft.
S'ontwaeckt in 't ende, en word van 't fchellemftuck bewuft,
En roept: mijn bruydegom, fie neder hoe ick lije,
En hoemen my fchoffeert, o fuyvre maeghd Marije!
O Klaere, aenfchoutghe dit? vrou Machtelt, fie uw kind.
De boofwicht flaet heur klaght en woorden in den wind.
Gelijck een vogel grijp 't gepiep der fimple duyven,
Wen hy'er uyt de vlught een vaft krijght in fijn kluyven.
Ga henen, feyd hy, klaegh uw moeder uwe fmart.
Hy trappeltfe op den buyck, en op 't benaende hart,
Dat haer het bloed ten neus en monde uyt quam gevlogen,
En fy den doodfnick gaf, en floot die hemelfche oogen,
En uytging offe fliep, in 's Biffchops open arm.

BADELOCH.

Hoort God dan langer niet na'et jammerlijck gekarm
Van fijn verkore fchaer? of luft het hem de boofheyd
Te ftijven in haer quaed, door fijne ftraffeloofheyd?

GYSBREGHT.

Was doen fijn moed gekoeld van alle fchendery,
En d'oude wrock gepaeyt?

BODE.

't En bleef er noch niet by.
Niet verre van 't autaer, vereert met rijcke gaeven,
Stond een albafte tombe: in defe lagh begraeven
Het koftelijck gebeente en d'overheylige afch
Van een, die om 't geloof aen God gemartelt was;
Daer moft de fnoode fchelm fich felven noch aen wreecken.
't Is wonder, als God fwijght, dat dooden niet en fpreecken.
Hy fchon en floegh'er aen fijn klaeuwen vuyl van bloed,
En brackfe toornigh op met grooten overmoed.
Terftond quam hem een geur en yet wat lieflijcks tegen:
Maer die verwaten menfch, wat fon fijn hart bewegen?

1489 *Van fijn verkore fchaer:* in de latere uitgaven ftaat: *van zijn gewijde bruit.*
1493-1504 Deze nieuwe gruweldaad aan Haemftee toegedicht, dient alleen om plaats te vergunnen aan de navolging van: *Aen.* II, 512.

Aedibus in mediis, nudoque fub aetheris axe,
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus,
Incumbens arae, atque umbra complexa Penates.

1499 *Hy fchon:* veranderd in: *Hy fchonze.*
1500 *Toornigh:* later veranderd in: *brullend.*

Den mijter op het hoofd, en kust den bleecken mond.
Hy opent pijnelijck sijn half geloken oogen,
En sietse noch eens aen, en schijnt met haer bewogen,
Die hem sijn oogen luyckt, hy geeft den lesten sucht.
Sy vangt den veegen geest, en die benaeude lucht,
En swijmt een poos van druck, maer Haemsteê, eerse weder
Bekoomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
En boet'er schendigh mee sijn' godvergeten lust.
S'ontwaeckt in 't ende, en word van 't schellemstuck bewust,
En roept: mijn bruydegom, sie neder hoe ick lije,
En hoe men my schoffeert, o suyvre maeghd Marije!
O Klaere, aenschoutghe dit? vrou Machtelt, sie uw kind.
De booswicht slaet heur klaght en woorden in den wind.
Gelijck een vogel grijp 't gepiep der simple duyven,
Wen hy'er uyt de vlught een vast krijght in sijn kluyven.
Ga henen, seyd hy, klaegh uw moeder uwe smart.
Hy trappeltse op den buyck, en op 't benaeude hart,
Dat haer het bloed ten neus en monde uyt quam gevlogen,
En sy den doodsnick gaf, en sloot die hemelsche oogen,
En uytging offe sliep, in 's Bisschops open arm.

BADELOCH.

Hoort God dan langer niet na'et jammerlijck gekarm
Van sijn verkore schaer? of lust het hem de boosheyd
Te stijven in haer quaed, door sijne straffeloosheyd?

GYSBREGHT.

Was doen sijn moed gekoeld van alle schendery,
En d'oude wrock gepaeyt?

BODE.

'T En bleef er noch niet by.
Niet verre van 't autaer, vereert met rijcke gaeven,
Stond een albaste tombe: in dese lagh begraeven
Het kostelijck gebeente en d'overheylige asch
Van een, die om 't geloof aen God gemartelt was;
Daer most de snoode schelm sich selven noch aen wreecken.
't Is wonder, als God swijght, dat dooden niet en spreecken.
Hy schon en sloegh'er aen sijn klaeuwen vuyl van bloed,
En brackse toornigh op met grooten overmoed.
Terstond quam hem een geur en yet wat lieflijcks tegen:
Maer die verwaten mensch, wat sou sijn hart bewegen?

1189 *Van sijn verkore schaer:* in de latere uitgaven staat: *van zijn gewijde bruit.*
1193-1204 Deze nieuwe gruweldaad aan Haemstee toegedicht, dient alleen om plaats te vergunnen aan de navolging van: *Aen.* II, 512.

Aedibus in mediis, nudoque sub aetheris axe,
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus,
Incumbens arae, atque umbra complexa Penates.

1199 *Hy schon:* veranderd in: *Hy schonze.*
1200 *Toornigh:* later veranderd in: *brullend.*

Hy vaert al voort, en ſtroyt de beenen hier en daer,
En ſmijt de tombe in twee, en breeckt 't gewijde autaer,
En doet terſtond den brand in 't dack van 't klooſter ſteecken.
Het vyer nam d'overhand, waer voor de plondraers weecken.
Ick quam ontrent de Beurs, te water uytgebout,
Nu half gebrand, en ſagh al 't ſilverwerck en goud,
Geplondert heyligdom, tapijten en ſchildryen,
Schaerlaken en fluweel, langs heen de gaeleryen
Geworpen overhoop, daer Grobber hiel de wacht.
De vlamme ſpeelde in 't goud, en ſchitterde by nacht.
Men ſagh'er by een ſchaer van weduwen en weeſen,
Bekreten en bedruckt, en die noch arger vreeſen.
Soo raeckte ick onbekent door 't krijghſvolck heen by 't ſlot,
Tot berging van mijn lijf. 'k vertrou my u en God.
De wind ſteeckt op, men hoort hem in de vlammen bruyſen.
Een zee van gloed verdrinckt al d'overige huyſen.
De burg lijd laſt. 't waer beſt dat ghy een' uytval deed,
En dan de brug afbraeckt.

GYSBREGHT

Mijn broeder ſtaet gereed.

BADELOCH. AREND VAN AEMSTEL. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.
BROER PETER. VLUGHTELINGEN.

BADELOCH.

Wat ſienwe te gemoet? de burgſaet koomt gevloden.
Mijn man loopt weer te rugh, en ſoeckt vaſt by den dooden
Sijn' broeder, dien hy miſt, en al te trou bemint,
En niet verlaeten ſal, 't en ſij dat hy hem vind,
En levendigh of dood magh torſſen op den rugge,
In 't uyterſte gevaer. daer ſloopenſe de brugge.

1303 *Hy vaert al voort:* veranderd in: *vaert grimmigh voort.*

1305 *En doet terſtond den brand in 't dack van 't klooſter ſteecken:* veranderd in: *Gebiet terſtond den brant in 't klooſterdack te ſteecken.*

1307 *De Beurs, te water uytgebout:* de Amſterdamſche Beurs in 1304!! — De eerſte ſteen tot de Beurs, die, op 't Rok-in, *te water uitgebouwd* werd, is gelegd den 29 Mei 1608. Voor dien tijd hielden de kooplieden Beurs in de open lucht op de Nieuwe Brug, en was 't wat al te winderig, dan liepen zy de Warmoesſtraat in; ſoms, by heel guur weer, in de O. Z. Kapel, of wel in de Oude Kerk.

1308-1314 *Aen.* II, 761.

Et jam porticibus vacuis Junonis aſylo
Custodes lecti, Phoenix et dirus Ulixes,
Praedam aſſervabant. Huc undique Troia gaza.
Incenſis erepta adytis, mensaeque deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque vestis,
Congeritur. Pueri et pavidae longo ordine matres
Stant circum.

1317,1318 *Aen.* II. 758.

Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Volvitur: exſuperant flammae; furit aestus ad auras

VLUGHTELINGEN: hiervoor ſtaat overal in de latere uitgaven: *Rey van Edelingen*

Helaes! wat gaet my aen? waer vinde ick mijnen heer?

AREND.

Och broeder, laetme los.

GYSBREGHT.

Hoe is 't?

AREND.

'k En kan niet meer.

BADELOCH.

Hoe is het, Arend broer?

BROER.

Nu doe ons eenigh teecken.

AREND.

Ick ben den adem quijt. ick kan niet langer ſpreecken.
Mijn hart beſwijckt door 't bloên. ick heb mijn' plight voldaen,
Mijn vaderlijcke ſtad ten ende voor geſtaen,
Na dat ick had ſoo lang in ballingſchap geſworven.
Heer broeder, 'k neem verlof, en als ick ben geſtorven
Soo voer, indienghe moet verlaeten deſe plaets,
Mijn lijck met u, op dat de wraecklust des ſoldaets
Het niet onteer, en gun het een gewijde ſtede.
Gedenck mijn ſiel voor God, ô prieſter, in uw bede.
Ick ſchey, ick ſwijm, ick ſterf. mijn tijd is hier geweeſt.
Och vrienden, bid voor my. ô God, ontfang mijn' geeſt.

BROER.

Hy is al dood, en heeft gena by God verworven.

GYSBREGHT.

Hy is met vollen roem in 't harrenas geſtorven,
En volgt ſijn' broeder Ot in 't hemelſch vaderland,
En triomfeert by God.

BADELOCH.

Ghy miſt uw reghte hand.

VLUGHTELINGEN.

Nu ſal hy ſich voortaen ten uytval niet beledigen.
Nocht 't Vrelandſch ſlot nocht dit met ſulck een' moed verdedigen,

1529 *'k En kan niet meer:* veranderd in: *ick kan niet meer.*

1533 *Na dat ick had ſoo lang in ballingſchap geſworven.* Niet alleen heeft Arend niet in ballingſchap *kunnen* zwerven, daar hy reeds vijf jaren voor den moord van Floris overleden was: maar ook zijn Huis te Yſelſtein is in eer en aanzien gebleven; ja Arends kleinzoon, ook Arend of Arnoud geheeten, is in 1307 of 1308 getrouwd met de nicht van Graaf Willem III, Maria, bastertdochter van Gwy van Henegouwen, den Bisſchop van Utrecht en Heer van Amſterdam. Zie VAN SPAEN, *Hist. van het Huis van Yſelſtein* § 4.

1541 *Hy is al dood:* hiervoor heeft de nu Katholijke Vondel later geſchreven: *Hy is bereght.*

1542 *Met vollen roem:* later veranderd in: *met krijghſmans eere.*

1545 *Sich — beledigen* beteekent niet „zich eenige kwetſuur of ongemak op den hals halen", maar „zich verledigen, bezig houden." Zie ook 't *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, by wien 't woord in gelijken zin dikwerf gebezigd wordt.

1546 *'t Vrelandſch ſlot:* het ſlot te Vreêland heeft Arend voor Gysbrecht verdedigd tegen den Bisſchop, en den Graaf van Holland, in 1279 en 1280, na welks overgave zijn gevangenſchap in Zeeland is gevolgd, die tot 1285 duurde. Andere oorlogsfeiten van Arend zijn niet bekend.

Nocht 't Amſterdamſche Reght beſchutten met ſijn ſwaerd,
Of draeven voor het heyr op eenigh brieſchend paerd,
Om prijs en eer in 't ſtof door ſweet en bloed te winnen.

GYSBREGHT.

Men treck het lichaem uyt, men draegh den doode binnen.

DE HEER VAN VOOREN MET DEN TROMPETTER. GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

VOOREN.

Mijn Heer, uw ongeluck is ons van harte leed.
Wy ſtaen voor deſe graft tot ſtorremen gereed.
't Waer tijd en meer dan tijd, dat ghy u kort berade,
En gaeft het huys voort op, met hope van genade,
En ſchutte d'ongena. ick eyſch 't in 's Graven naem,
En dat door Egmonds laſt.

GYSBREGHT.

Ghy eyſcht dat ick 't my ſchaem.
'k En ſchey'er ſoo niet af, als met mijn eyge leven,
En eer ick ſterref ſal noch menigh met my ſneven.

VOOREN.

Is 't eere dat een held ſich ſelf verreuckeloos?

GYSBREGHT.

Men houd de plaets op hoop.

VOOREN.

Hier is geen hoop altoos.
Met houden is hier niet met allen uyt te reghten.

GYSBREGHT.

Dat maghmen dan beſien. wy ſullen'er om vechten.

VOOREN.

't Was vechtens tijd, aleer de vyand uwe ſtad,
De poorten en de veſt noch heel vermeeſtert had:
Doen alle klocken brand en moord en onraed klepten,
En burger en ſoldaet om 't ſeerſt hun handen repten:
Nu die verweldight ſijn, het Raedhuys afgebrand,
En wat in 't harnas blonck, geſneuvelt en vermand,
Is 't al vergeefs het ſlot en overſchot verdaedight.
Bera u kort, ghy word noch mooghlijck begenaedight.

GYSBREGHT.

't Is mijn gewoonte niet te bidden om gena.

1548 Deze regel is veranderd in: *Of draeven door het heir op een luid brieschend paert.*
1556 *En dat door Egmonds last:* veranderd in: *Door veltheer Egmonts last.*
1557 *'k En schey:* veranderd in: *ick schey.*
1563 *Aleer:* veranderd in: *eer noch.*
1564 *Noch heel:* veranderd in: *geheel.*
1570 *Noch mooghlijck:* veranderd in: *mis'chien noch.*

VOOREN.

't Is wijſheyd dat men ſich ſomwijl te buyten ga,
En ſijn gewoonte ſtaeck, en ſtel 't gevaer voor oogen.
Sy kieſen 't beſt van twee, die beter niet en mogen.

GYSBREGHT.

'k Verwacht een uytkomſt dan, en geef het op aen God.

VOOREN.

Wat uytkomſt wachtghe toch? ghy ſult terſtond dit ſlot
Van alle kanten ſien beladdren en beſpringen.

GYSBREGHT.

Men ſalme van het Y ſoo lightelijck niet dwingen.
Ick heb noch hier en daer veel vrienden op mijn hand.
Mijn toeverlaet, naeſt God, dat is de waterkant.

VOOREN.

Geloofme, 'k ſoeck u niet met woorden te verſaegen,
Ghy ſult het van dien kant ſoo heerlijck op ſien daegen,
Met ſchuyten ſonder tal, eer u de ſon beſchijn.
Wat riemen voert of ſeyl heeft d'amirael Perſijn
Beſlaegen in ſijn' dienſt by Vries en Waterlanderen.
Al 't omgelegen volck ruckt haeſtigh by malkanderen,
En treckt vaſt op den brand van kerck en toorens aen.
Hoe is het mogelijck die maght te wederſtaen,
Met ſoo een hand vol volcx, dat door de nederlaegen
Der verſch vernielde ſtad vol ſchriex is en verſlaegen?
Ghy vielt, 't is waer, van 't ſlot, op uwen vyand uyt:
Wat holp 't? men dreef u in, ghy waert ſoo kort geſtuyt,
En keerde op uwen burg met roo bebloede koppen,
Van vreeſe datmen u den toegang toe moght ſtoppen.

GYSBREGHT.

'k Ontfing geen leed, alleen mijn boeſem ſagh bemorſt
Van bloed, vermits een kay, geſlingert langs mijn borſt,
Het vel had afgeſchuurt, en effen 't vleeſch gewreven.
Geen angſt en dreef ons meer dan wy ons ſelven dreven.

VOOREN.

Daer niet gewonnen word is 't ydel datmen ſtrijd.

1572 *Somwijl:* veranderd in : *uit nood.*

1579 *Hier en daer:* veranderd in : *overal.*

1580 *Dat is de waterkant:* veranderd in : *is Y en waterkant.*

1584 *d'Amirael Perſijn:* Claes Perſijn, Heer van Waterland, zie vs. 1673, werd in Dalveland in den jare 1305 verſlagen. Intusſchen heeft de dichter hier ongetwijfeld Jan Perſijn bedoeld. Deze wordt, hoezeer — volgends VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.* § 22, — zonder grond, gewoonlijk aangemerkt als eenigen tijd voor 1282 Heer van Amſterdam te zijn geweest; doch in allen gevalle was hy reeds in 1283 overleden. Zie WAGENAAR, *Amſt.* II Deel, I Boek, blz. 36. Zijn hoedanigheid als Heer van Waterland ſchijnt het te zijn, die den dichter aanleiding gegeven heeft, om hem „Amirael" te noemen.

1585 *Beſlaegen in ſijn' dienst:* d. i.: „tot zijn dienst gedwongen door er de hand aan te ſlaan" of „geprest." 't Woord *beſlaan* wordt ook door HOOFT meermalen in dien zin gebruikt. Zie *Uitl. Woordenb. in v.*

1598 *Geen angſt en dreef ons meer:* veranderd in : *Geen doodsſchrick dreef ons meer.*

GYSBREGHT.

Een krijghſman wint genoegh, al wint hy niet dan tijd.

VOOREN.

't Was raedſaemſt by verdragh, en niet uyt nood gegeven.

GYSBREGHT.

Mijn moeder leerde my, dat ick geen' raed ſou leven
Met vyanden, waer van men 't argſte moet vermoên.
Mijn heer, ick heb uw' raed voor dees tijd niet van doen.

VOOREN.

Mijn meeſters harte treckt na alle braeve helden,
Die voor hun eere en erf ſich vroom ter weere ſtelden.
d'Onmaetigheyd van wraeck, gepleeght na Velſens dood,
En heeft hy noyt beſtemt, noch yemants ſchuld vergroot.
Ick ken hem, als my ſelf: hy mint u in 't byſonder.

GYSBREGHT.

Hy mint my, als het blijckt, en keert het bovenſte onder.
Hy mint my avereghts. ſijn liefde ſtaet ons dier.
Wie heeft de ſtad vernielt, verwoeſt met ſwaerd en vyer,
En al den nacht gewoed, als wild en uytgelaeten?
Wie ſtopt den Aemſtel toe met dooden? wie de ſtraeten?
Waer ſietmen niet de vlam van dien geſtichten brand?
Wat grafſtee, wat autaer, wat kerck heeft 's roovers hand
Verſchoont? wat heylighdom, kapellen, klooſters, Nonnen
Sijn van die klaeuwen niet geſchandvleckt en geſchonnen?
Op dat ick niet en rep, hoe gruwlijck de ſoldaet
Na'et ſchennen martlen durf den Godgewijden ſtaet;
Daer al de volgende een met laſter van ſal ſpreecken,
En dat Gods ſtreng gereght te ſijner tijd wil wreecken.

VOOREN.

Dit, leyder! was een nacht vol ramps, vol ongevals:
Maer datmen d' overſten wil ſchuyven op den hals
Al wat'er is miſdaen by krijghſlien ſonder orden,
En die door geen geſagh in toom gehouden worden,
By die gelegenheyd; dat lijd de reden niet,
Nocht leert d'ervaerenheyd, en is wel meer geſchied;

1603 *Geen' raed ſou leven: raad leven* en *raad plegen* is 't zelfde. Zie vs 1891.

1605 *Mijn meeſters harte* voor „het hart van hem, die my zendt." Een machtig Baron, als de Heer van Voorne, zou geen Egmond „zijn meester" genoemd hebben.

1608 *En heeft hy*: veranderd in: *heeft Egmont.*

1617 *Kapellen, klooſters, Nonnen.* Er kunnen te Amſterdam in 1304, behalve de Oude Kerk, ook een of twee kapellen hebben beſtaan. De overlevering noemt als zoodanig de O. Z. of St. Olofskapel, door Vondel in zijn Inwijding van 't Stadthuis de *zeekapelle* genoemd. WAGENAAR heeft echter de ſtichting dier kapel terug gebracht tot het midden der 15e eeuw. *Amſt.* III Deel, II Boek, blz. 421; daar-en-tegen gelooft hy, dat de Lieve-Vrouwe kapel, die op den Nieuwendijk geſtaan heeft, zeer oud, en wel de kapel van 't ſlot is geweest, *ibid.* blz. 310. Volgends ſommiger aanteekening beſtond in 1304 reeds een klein Minderbroeders-klooster te Amſterdam. Zie LE LONG, *Reform. van Amſt.*, bl. 180. Anders vindt men geen bewijs van kloosters hier ter ſtede voor 1389, toen het klooster der Oude Nonnen geſticht werd.

1619 *Hoe gruwlijck de soldaet:* verbeterd in: *Hoe gruwzaem zijn soldaet.*

1624 *Wil wreecken: wil* heeft hier — als meer by Vondel, de beteekenis van „zal", gelijk in 't Eng.

Byſonder daer het hart van wraeckluſt was beſeten.
Wie keert een' dollen leeu, na'et breecken van ſijn keten?
Hy volght ſijn' wreeden aerd, en vlieght met eenen loop,
En grabbelt blindeling den reedſten uyt den hoop.
Wanneer 't verbolgen ſwaerd eens raeckt uyt 's krijghſmans ſcheede,
Het keert'er langſaem in, en acht gebod nocht bede,
Siet Vorſt nocht Veldheer aen. het ſwaerd, getergt van wraeck
En gramſchap, vind in 't bloed des vyands ſoeten ſmaeck.
De duyſternis des nachts maeckt alle ding oock gruwelijck:
Dan ſchijnt het, watmen dueghs ſich ſchamen ſou, min ſchuwelijck.
In dees bloed dronckenſchap, en blinde en dartle luſt,
Die tot een vonckxken toe al 't licht van reden bluſcht,
Van tamme menſchen maeckt onredelijcke dieren.
Men moet, men wil of niet, dan 't heyr den teugel vieren.
Mijn Meeſter, doen hy eerſt voor uwe veſten quam,
Wou wel bemaghtigen den muur van Amſterdam.
Maer dien tot in den grond ſoo ſchendigh te verdelgen
Was noyt ſijn wit, en 't valt hem bitter te verſwelgen:
Hoewel het krijghſreght hem verſchoont, hy verreght niet
Het uyterſt van ſijn Reght, en ſtraft noch met verdriet:
Is tot verſachting en verſchooning meer genegen,
Dan al te ſtijf te ſtaen op 't punt van ſijnen degen.
Verſchoon uw leven doch, en gun dees eere aen my.

GYSBREGHT.

Ick ben met eenen dood voor al mijn leven vry.
Vertreck, en wacht u my meer tijdlingen te brengen.
'k Getrooſt my al wat God u toelaet te gehengen.

GYSBREGHT VAN AEMSTEL. BADELOCH. BROER PETER. VLUGHTELINGEN. ADELGUND. VEENERICK. BODE. RAFAEL.

GYSBREGHT.

Wy gaven Vooren kort en duydelijck beſcheed.
Ghy hoort, hoe 't krijghſvolck ſtaet tot ſtorremen gereed:

1632 *Den reedſten:* d. i.: „die het eerst by de hand was, den eerſten den besten." Zie ook *Vill. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

1633 *Eens raeckt:* veranderd in: *geraeckt.*

1637-1644 Vergelijk SENECA *Troades*, vs. 279-286.

Regi frenis nequit.
Et ira, et ardens hostis, et victoria
Commiſſa nocti. quidquid indignum aut ferum
Cuiquam videri potuit, hoc fecit dolor
Tenebraeque, per quas ipſe ſe irritat furor
Gladiusque felix, cuius infecti ſemel,
Vecors libido est.

en het aangeteekende op de *Amſt. Hecuba*, Dl. II, blz. 251, vs. 425 volgg.

1641 *Van tamme menſchen maeckt:* veranderd in: *uit tamme menſchen ſchept.*

1645 *Maer dien tot in den grond:* veranderd in: *maer in den grond de ſtat*, en te recht: het was wel de *muur*, maar niet zoo zeer de *ſtad* zelve, welke Egmond verdelgen wilde.

1656 *Hoe 't krijghſvolck ſtaet tot ſtorremen gereed:* deze regel klonk Vondel min welluidend in 't oor, en hy ſchreef later: *Hoe 't oorloghsvolck tot ſtormen ſtaet gereet.*

Waerom het noodigh waer, aleer ſy 't huys beſluyten
Van achter met een vloot van ſchepen en van ſchuyten,
My van ommt geſin, en die geen weer en biên,
t'Ontſlaen, en met de bloem der mannen te voorſien.
Die maghtigh ſij 't geweld des vyands af te keeren.
Het welck ons koomt aen boord met ſtorrembrugh en leeren.
Mijn lieſſte, geef u ſcheep, al is het ſcheyden pijn,
't Is noodigh, Peter ſelf die ſal uw leydſman ſijn.
En dit gevlughte volck en u en uwe kinderen
Vervoeren na een plaets, daer niemant u kan hinderen.
Getrooſt u daer een wijl te wachten, tot dat God
Ons weer te ſnemen breng, en gun een beter lot.

BADELOCH.

Helaes, wat ga ick aen? wat koomt my weder over?
Waer ſendghe my? mijn lief, Perſijn den grooten roover
Uw' vyand in den mond, die op ons vlamt en loert
Uyt Swaenenburg, daer hy des Graeven vlagge voert?

1657 *Aleer ſy 't huys:* veranderd in: *eer zy dit huis.*

1661 *Die maghtigh ſij:* veranderd in: *die machtigh is.*

1664 *Peter ſelf die ſal uw leydſman ſijn:* veranderd in: *Peter zal uw trouwe leidsman zijn.*

1666 *Plaets:* veranderd in: *wijck.*

1670 Jan Perſijn, Heer van Waterland, de vader van Claes Perſijn, die hier bedoeld wordt, had, even als zijn voorvaderen, Waterland als een leen bezeten, doch in 1282 aan Graaf Floris V opgedragen en weder in leen ontfangen. Hy was later met Amſterdam door den Biſſchop van Utrecht begiftigd geweest, en ſtierf in 1291. Het is dus die Heerlijkheid van Aemſtelland wier derving vs. 1673 bedoeld wordt.

1672 *Uyt Swaenenburg:* vergelijk vs. 132 en 486. Het blijkt duidelijk uit hetgeen voorafgaat, dat men hier niet heeft te denken aan het Gebouw te Halfweg-Haarlem, 't welk tot Gemeenelands-Huis dient van Rijnland, en aldus genoemd is naar de zwanen, die de ſtijlen van den ingang versieren. Immers, indien Badeloch, volgends den last van haar echtgenoot, de vlucht moest nemen, kon zy dit niet anders doen dan naar de zijde van de Zuiderzee, het Y af, en dus juist in tegenovergeſtelde richting als die waar het Rijnlandſche Zwanenburg gelegen is. De woorden: *waer ſendghe my? — Uw' vyand in den mond, die op ons vlamt en loert uyt Swaenenburg,* wijzen op een kasteel, 't welk aan de oost- of zeezijde was gelegen, en vanwaar de vlucht verhinderd kon worden. Doch ook vs. 486 wederſpreekt het gevoelen als ware hier aan het Zwanenburg op Halfweg te denken. Daar toch waarſchuwt Egmond de Hoplieden, te letten op het teeken, dat door het *vyeren* (vuur ontſteken) van Swaenenburg gegeven zoû worden. Nu zoû het in de eerſte plaats zonderling zijn geweest, hen, die Amſterdam ten Oosten hadden, opmerkzaam te maken op een teeken dat ten westen, achter hun rug, zoû gegeven worden; doch in de tweede plaats kon het teeken, dat de aanſlag, door Vosmeer beraamd, gelukt was, alleen gegeven worden door een vuur, dat uit, of althands tegenover Amſterdam werd ontſtoken, en geenszins uit het verre van daar gelegen Halfweg-Haarlem. By dit alles komt nog dat het Zwanenburg te Halfweg naar alle waarſchijnlijkheid zijn naam eerst na de vertimmering in 1660 bekomen heeft, en dus niet alleen in Gysbrechts dagen, maar zelfs in die, waarin Vondel zijn Treurſpel ſchreef, nog niet beſtond. De Heer Mr. W. J. C. VAN HASSELT heeft dit in het Tijdſchrift *de Gids,* jaargang van 1848, no. 9, blz 480 en volgg., overtuigend aangetoond.

Er valt dus alleen te vragen, welk Swaenenburg heeft de Dichter dan bedoeld?

En nu komen twee gebouwen van dien naam in aanmerking. Het eene zoû, volgends SOETENOOM, door de Heeren van Perſijn van Waterland gebouwd zijn, om hun onderhoorigen in bedwang te houden, en alzoo tegenover Amſterdam. In een Handvest van den jare 1273 op *Onser Vrouwen nativitatis,* voorkomende in de *Handvesten en Privilegiën van Monnickendam, Waterland met den aencleven van dien,* 1624, blz. 26 en 27, verbiedt Johan van Perſijn, Ridder en Heer van Waterland, „de luyden van Waterland, om immer weder uit hun land, zonder zijn bevel, het zij tegen de Vrieſen, hetzij tegen eenig andere lieden, die onder den hemel leven, ten ſtrijd te trekken," en voegt er by: „voort Swanenborch loven wy nimmermeer weder van ſteen te maecken of weder te timmeren. Ende waert, dat wyt deden, dat veer van ons moet weſen, ſoo waer die vrede ende geleyde van ons in der Vrieſchen lot." Welk verdrag o. a. ook bezegeld werd door Graaf Floris van Holland, door Simon Ridder van Haarlem, en door Gerrit (Gysbrecht) van Aemſtel. Men weet, dat Gysbrecht in den jare 1268 aan het hoofd der Waterlanders, Kenne-

't Verdriet hem fulck een flot en vaften burg te derven.
Die ongereghte gift. uw faed, uw wettige erven
Te bluffchen in haer bloed, is al fijn wenfch en wit,
Op dat hy onverlet volharde in 't nieu befit.

mers en Westfriezen, onderfcheiden ftrooptochten gedaan (zie vs 90), en toen ook Vreêland belegerd heeft. Wat is er waarfchijnlijker, dan dat hy toen ook Swaenenburg, het eigendom zijns vyands, in handen gekregen, bemachtigd en behouden had. Maar by den zoen, dien hy gedwongen werd aan te gaan, had hy het weder moeten afftaan: gelijk hy dit vs. 132 verhaalt. — Het gezegde in dezen regel kan alzoo wel niet anders dan op dit Swaenenburg in Waterland worden toegepast.

Maar hieruit volgt nog niet, dat ook vs. 486 en vs. 1472 dit zelfde flot bedoeld wordt. Men zoû nog kunnen aannemen, dat Perfijn uit zijn kasteel van over het Y op zijn vyand loerde, om hem den aftocht langs het Y te betwisten: maar hy kon moeilijk van over 't Y een fein geven, dat de aanflag binnen Amfterdam gelukt was. Wy moeten alzoo hier denken aan een kasteel binnen Amfterdam zelf: — en ook dit beftond. Ik neem, ter aanwijzing daarvan, de woorden van het hierboven aangehaalde vertoog van Mr. W. J. C. VAN HASSELT over.

„In de vergrooting der stad van het jaar 1593 werden ook begrepen de Zwanenburgwal en de Zwanenburgstraat: — zie WAGENAAR, *Amst.* II deel, Boek 4, blz. 195 en 196. Van waar die namen? — Oudtijds hield de stad Amsterdam, even als zoo vele andere steden, een zeker getal zwanen, waarover het oppertoezigt aan een pluimgraaf, welk ambt gewoonlijk door een der Burgemeesteren werd waargenomen, was opgedragen. Hij had een bewaarder onder zich. WAGENAAR deelt ons in de Bijlagen van het 1e Boek van het Derde Deel zijner Geschiedenis van Amsterdam eene ordonnantie van Burgemeesteren, van den jare 1549 mede, voor Willem Huysman, bewaarder *van der stede zwaenen*. Het pluimgraaffchap werd in November 1672 opgeheven, en de zwanen, die toen bestonden, gesteld ter beschikking van Heeren Thesaurieren der stad. Uit de bovengenoemde ordonnantie van 1549 blijkt, dat de stede-zwanen in den winter moesten bewaard worden in de nabijheid van de Regulierspoort (thans de Munt), en bij de portiers gedurende dat faizoen gevoederd worden.

„Six van Chandelier, die in de eerste helft der XVII eeuw bloeide, zingt:

De trotse hagelblanke swaan
Najaade in Amstels waterlaan,
Die aan de lindewortels lekt,
Is van de poortwacht dicht omhekt.

„Zij hadden hier tegen de stadsmuren in den Amstel een hok, „hetwelk," zegt WAGENAAR, *Amst.* VII stuk, blz. 172, „indien ik mij niet bedriege, met het vergrooten der stad, naderhand hoogerop in den Amstel verplaatst is, en den naam aan den Zwanenburgwal en Zwanenburgstraat gegeven heeft."

„Volgens deze meening zouden de Amsterdammers der XVIde eeuw de nieuwe gracht en straat liever Zwanenburg-wal en Zwanenburg-straat, dan Zwanenhok-wal en Zwanenhok-straat hebben genoemd. Het eerste klinkt dan ook zeker beter, en zij handelden hierdoor alsdan taalkundiger, dan de wetgevers van onzen leeftijd, die van elken *Meyer*, *Schultz* en *Dorpsfchout* een' *Burgemeester* hebben gemaakt, en hierdoor van elken opgezetene ten platten lande een' *burger*, zoodat elk dorp een *burg* is geworden. Een *zwanenhok* is toch eene bergplaats voor zwanen, eene plaats, waar zij voor weêr en wind veilig zijn, een *borg*."

„Het is echter opmerkelijk, dat in de uitlegging van en na 1593 zoo vele plaatsen zijn begrepen, die den naam van *burg* dragen; behalve den *Zwanenburgwal*, *Blaauwburgwal*, *Montelbaansburgwal* (thans Oude Schans), *Groenenburgwal*, ook *Verwersgracht* genaamd, en *Huiszitten- of Leprozenburgwal*, ook onder den naam van *Turfgracht* bekend, den *Grimburgwal*, later *de Oude-* en *Nieuwezijds Voor-* en *Achterburgwallen* (daaronder den *Fluweelenburgwal*, nog later, bij de vergrooting van het jaar 1480, den *Kloveniersburgwal*, vindt men *Rapenburg*, *Uilenburg* en *Vlooijenburg*, met de grachten, straten en stegen van die namen, waar bij de vergrooting van den jare 1658, behalve de *Nieuwe Rapenburgergracht* en de *Reeterburgwal*, nog *Kattenburg*, *Wittenburg* en *Oosburg* bijkwamen. Veroorloof my eene gissing.

„Langs de bolwerken en de muren der stad stonden eertijds zeer vele kleine torens en rondeelen. Zie slechts de kaart van 1482. Tusschen de *Regulierspoort* (thans de *Munt*) en de *Jan Rodenpoort* telde men er vijf. Die torens, burgen, πύργοι, hadden, even als later de bolwerken, verschillende namen; zoo had men den *Leeuwenburg*, den *Uilenburg*, en waarschijnlijk ook den *Rapenburg*, den *Zwanenburg*, enz. Toen bij de uitlegging der stad, vooral in den jare 1600 tot 1613, die torens, die burgen, werden gesloopt, is het niet te verwonderen, dat de grachten, straten en stegen, welke in de nabijheid werden aangelegd, hare namen van de gebouwen, die aldaar geftaan hadden, ontleenden. De *Cloveniersburg*, veelal *Swygh-Utrecht* genaamd, die aan den *Cloveniersburgwal* zijnen naam heeft gegeven, op den hoek van den Amstel en de *Doelenftraat*, is nog een van die menigvuldige torens of burgen, die destijds rondom de stad stonden. Zoo ook de *Schreyerstoren*. De *Zwanenburgwal* en de *Zwanenburgerstraat* hebben dan niet, zoo als Wagenaar beweert, hunne namen van een zwanenhok, maar van den toren, den burg, die eertijds

BROER.

Mevrou, fijt wel getrooft, ick fal u felt geleyden.

op den ftadsmuur langs den Amftel heeft geftaan, en de *Zwanenburg* werd genaamd, ontvangen; hoezeer het wel mogelijk, ja hoogst waarschijnlijk is, dat deze burg dien naam ontleende van de ftads-zwanen, die aldaar haar hok hadden. Maar die naam kan ook eene herinnering zijn geweest van het oude kasteel *Swanenburg*, eens, even als Amftelland zelf, in het bezit van eenen der Heeren van Amftel.

„Dat gedeelte der *Staalftraat*, hetwelk tusfchen de Verwerftraat en den *Zwanenburgwal* is gelegen, beftaat uit flechts drie huizen, alle onder één dak, en kennelijk uit ééne hand gebouwd. Het middelfte huis heeft in den gevel een' fteen waarvan gij hier eene getrouwe afteekening ontvangt.

„Aan weêrszijde van dien steen is een andere; op den regter staat ANNO, op den linker 1640. — Het Zwanenburg, dat die steen u vertoont, is geen *zwanenhok*, het is welligt een *burg*, een *toren*, zoo als er weleer op de stadsmuren stonden; of het is een burg, een kasteel, een slot, met torens en transen. — Welk *Zwanenburg* moet het voorftellen? Wat had het met de in de nabijheid gelegene gracht (wal) en straat van dien naam te maken?"

„Nog dertig à veertig jaren geleden, hadden nog zeer vele huizen dezer stad een' steen in den gevel, waarop het een of ander ftond uitgehouwen. In de nieuwe uitlegging, na 1658, was dit wel niet zoo algemeen, maar echter, vooral in de straten, nog zeer gebruikelijk. In de oude stad was elk huis van zoodanig eenen steen in den gevel voorzien. Die steenen dienden om de huizen te onderscheiden, en daar de nommers van latere dagteekening zijn, werden die huizen in de overdragt-brieven door de afbeeldingen op die steenen aangeduid: vele geslachten hebben hunne namen aan die steenen te danken. Onder die steenen waren er verscheidene, die met veel zorg waren bewerkt, en naauwkeurig het afgebeelde voorwerp voorstelden. Wilt ge een voorbeeld? In een huis op den *Oudezijds Voorburgwal* bij de *Oudezijds Armsteeg* (vroeger) No. 142, zult ge op eenen steen eene der beste afbeeldingen van het slot van Egmond vinden. Zoo ook vindt men op de *Leprozengracht* een steen, waarop een slot, onder den naam *Rustenburg*, zeer goed is uitgehouwen."

My komt het nu meest waarfchijnlijk voor, dat op dit Swaenenburg, dat binnen Amfterdam gelegen was, door Vosmeer, of hen die binnen de ftad geflopen waren, een vuur ontftoken moest worden tot fein aan Egmond en de zijnen: — en offchoon met het Swaenenburg, in vs. 1672 genoemd, even goed, gelijk ik gezegd heb, het flot in Waterland kan bedoeld zijn geweest, zoo kan Vondel evenzeer den burg binnen Amfterdam meenen. Wy weten, dat de goederen der Heeren

GYSBREGHT.

'k Neem oorlof met een' kus.

BADELOCH.

'k En ſal van 't huys niet ſcheyden
Noch ſcheep gaen ſonder u, mijn heer, mijn waerde man.

GYSBREGHT.

Ick volg u eer ghy 't weet.

BADELOCH.

Daer weetghe luttel van.

GYSBREGHT.

De ſtroom is wijd genoegh, al ſtoptmen deſe haeven,
Een ſchuyt ontſlipt het light.

BADELOCH.

Men ſal u hier begraeven,
Beſtulpen onder 't puyn, ick ſie dit huys in brand.

BROER.

d'Onſterfelijcke God heeft alles in ſijn hand.

BADELOCH.

Och of de goede God ſich mijner wou erharmen.

BROER.

Mevrou, betrou op hem, hy kan ons wel beſcharmen,
En voert ſijn eygendom door water vyer en vlam.

BADELOCH.

Gelijck de brand getuyght van 't gloeyende Amſterdam.

BROER.

't Is ſijn gehengenis, wie durf ſich daer in mengen?

BADELOCH.

Wanneer ons leed geſchied, dan ſal hy 't oock gehengen.

GYSBREGHT.

Mijn lieve gemaelin, ghy ſtelt u 't ſwaerſte voor.

BROER.

Uw droefheyd houd geen maet, 't benevelt breyn geen ſpoor.

VLUGHTELINGEN.

Nu vollegh raed, Mevrou, en laet u doch geſeggen.

ADELGUND.

Och moeder lief, wat raed? ſy komen 't huys beleggen.
Bewaer mijn reynigheyd, mijn maeghdelijcken ſtaet.

van Amſterdam na den moord van Floris aan Perſijn waren geſchonken — in 't oog van Badeloch een *ongerechte gift* — en zeer aannemelijk is het, dat Perſijn, na de inneming der ſtad, zich haastte des Graven vlag op een der voornaamſte burchten te planten.

In elk geval maakt zich Vondel ſchuldig aan een anakronisme. Het ſlot der Perſijnen in Waterland was reeds voor 1273 verwoest, daar Jan van Perſijn in 1273 beloofde, het niet weder te zullen opbouwen. Het kon dus in 1304 niet meer beſtaan. En wat het Swaenenburg op de ſtadswallen betreft, dit was in dit laatſte jaar nog verre te zoeken.

1678.1679 *Aen.* II, 675.

Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum.

1685 *Erbarmen:* veranderd in: *ontfermen*

BADELOCH.

Och dochter, moeders trooſt is krancke toeverlaet.
De klockhen deckt vergeefs het ſidderende kiecken
Voor den doortrapten vos met ſchaduw van haer wiecken:
Hy grijptſe beyde, en ſtroyt de pluymen in den wind,
En koelt ſijn' luſt, en ruckt de moeder van het kind.

GYSBREGHT.

Sult ghy dan oirſaeck ſijn dat beyde uw kinders ſneven?

BADELOCH.

Ick ſou om eenen man wel bey mijn kinders geven.

GYSBREGHT.

Beweeght uw krooſt u niet, dit jongſken kleen en teer?

BADELOCH.

Niet luttel, maer mijn man beweeghtme noch al meer.

VEENERICK.

Wat ſchreytghe moeder lief? ſijt ghy bedroeft om vader?

BADELOCH.

Om vader ſchrey ick, kind, om u en ons te gader.

GYSBREGHT.

Uw moeder keert ſich niet aen u nocht uwe ſmart.

BADELOCH.

Met ſmarte baerde ick 't kind, en droegh het onder 't hart.
Mijn man is 't harte ſelf. 'k heb ſonder hem geen leven.
'k Sal u, om lief nocht leed, beſwijcken nocht begeven.
'k Beloofde u hou en trou te blijven tot de dood.

GYSBREGHT.

't Is oock getrouwigheyd, wanneer men ſcheyd uyt nood.

BROER.

Men ſcheyd om beters wil, om weder te verſaemen.

BADELOCH.

Indien ick van hem ſchey, wy komen nimmer t' ſaemen.

BROER.

Ghy ſcheyde menighmael, en ſaeght hem weer geſond.

BADELOCH.

'k En ſcheyde noyt, daer 't ſoo bedroeft geſchapen ſtond.

BROER.

De weerhaen van de kans ſeer lightelijck kan keeren.

BADELOCH.

't Verkeerde noyt ſoo ſnel, of 't was om my te deeren.

BROER.

't Was beſt de kinders dan in ſeeckerheyd gebroght.

1698 *Voor den:* later: *voor een.*
1709 *Mijn man is 't harte ſelf:* zeer juist verbeterd in: *Mijn man is zelf het hart.*
1710 *Beſwijcken:* hier als activum genomen.
1716 *'k En ſcheyde:* later: *ick ſcheyde.*
1717 *Seer lightelijck kan keeren:* later: *kan lichtelijck verkeeren.*

BADELOCH.

't Was beſt, en hielme niet de band des echts verknoght.

BROER.

Een vrou gedijt tot laſt: ſy weet niet uyt te reghten.

BADELOCH.

Beſtelme ſlechs een ſwaerd, ick ben bereyd te vechten,
Te ſterven aen de ſy van mijnen vromen man.

GYSBREGHT.

Ghy hebt een vrouwen hart.

BADELOCH.

Neem eens de proef daer van.
Heldinnen ſtonden eer als onbeweeghde poſten.
De faem van vrouwen roemt die ſtad en volck verloſten.
Uw moeder Baerte toont hoe veel een vrou vermagh,

1127,1128 Gysbrecht was in 1304 reeds, als wy gezien hebben, ruim 70 jaar oud. hoe oud moet dan zijn moeder niet gewoest zijn, toen zy die verdediging op zich nam, waaromtrent wy by MELIS STOKE, II Deel, IV Boek, vs. 106 het navolgende lezen:

Heer Wolfaert (van Borſelen) die wart te rade;
Dat hi quam metten Grave
In Hollant, eñ nam hier ave
Raet, wat men doe beſt dade.
Doe wort men aldaer te rade
Eñ dochte hem goet int ghemene
Dat men Ghijsbrecht van Yſelſtene
Ombode, dat hi den Grave
Yſelſteine ſijn huys op gave;
Want hijt te lene van hem hilt;
Eñ hijt selve beſitten wilt
Tſinen behoef, ſijn orloghe duere;
Eñ recht op de zelve ure,
Dattie orloghe ware gheent,
Sonde hijt weder ongheſcent
Eñ ongheſchaedt hem dan gheven;
Eñ alle ſtucken, diere bleven,
Sonde hi hem ghelden ſcadeloes.
Ghijsebrecht seide, dat hi altoes
Sijn huus niet rumen zoude;
Eñ hi ſinen rechten Here woude
Altoes weſen trouwen gherne.
Den Grave ſtaets an tonberne.
Rumedie thuus, dat ware ſcande.
Jane ben ic Marſcalc vanden lande
Van s' Biſſcops weghen, mijns Heren,
Ic ne mocht niet doen met eren.
Vergaenghe mi alſt mach vergaen.
Doe de Grave dit hadde verſtaen
Vraghedi heren Wolfaerde doe
Wats we en ſoude? Hi ſpracker toe:
Ghi ſult ghebieden herevaert
Eñ doen beligghen thuus ter vaert,
Eñ laten thuus niet begheven;
Eer ment op hevet ghegheven.
Men ſalre bliden maken ſterke;
Eñ anegaen met groten werke
Met catten eñ met even hoghen
Sine ſullent niet ghehouden moghen
Men ſalt hem winnen over thovet.
Mijn herte des niet ne ghelovet,
Dat ſijt moghen houden langhe,
Sine moetent opgheven bi bedwanghe.

Wanneer fy Yffelfteyn verdaedight jaer en dagh.

BODE.

Ick waerfchuw u, mijn heer, eerwe overrompelt worden.
De triomfeerder ftelt fijn vendels in flaghorden,
En d'eer van d'eerften ftorm verguntmen aen den Vries,
Die groote reedfchap maeckt: ons dient geen tijdverlies.
Men voert de ftormbrugh aen: men fteeckt'er de trompetten.
't Is over tijd de muur en torens te befetten.

GYSBREGHT.

Al lang genoegh gemart: voort, voort, de nood die preft.
Gehoorfaem uwen heer, en kus hem eens voor 't left.

BADELOCH.

Seer gaerne, braeve held, vergunme flechs een bede,
En ruck, het is mijn wil, dit lemmer uyt der fcheede,
En ftoot het door dees borft, en doop het in dit bloed.
't Is beter dat ghy 't felf dan Vries of Kermer doet,
Als ick u heb den geeft fien geven door uw wonden,
Mijn foontje fonder hoofd, mijn dochterken gefchonden,

Dus wart men te rade daer.
Ende corteliken daer naer
Wort Ohifebrecht felve gheraen
Dat hebben fine ghebueren ghedaen
Her Hubre ht en fine maghe
Diere dicke op leiden laghe;
En bildene vafte op Kulenborch.
Nu moet dat wijf aliene de forghe,
Vanden hu e draghen voert. —

. . . .

Joncfrou Beerte was so stout
Dat fijt om geenre hande gout
Haer huus op wilde geven
Noch doer vriende noch doer neven;

. . . .

Dus lachmenre so langhe voren
Dat Joncfrou Beerte, als wijt horen,
Boet thuus op daer ter ftede
Behouden lijf ende lede
Der gheenre, diere waren binnen,
De men levende mochte bekinnen.

Uit dit verhaal van STOKE ziet men, dat dit beleg van Ysfelftein nog onder de regeering van Jan I plaats had, en wel in 1297; voorts, dat de hier genoemde Beerte of Baerte de vrouw was van Gysbrecht van Ysfelftein, en deze laatfte wederom een Leenman en Maarfchalk des Bisfchops van Utrecht: zy kan alzoo de moeder van onzen Gysbrecht niet zijn geweest, en Vondel heeft zich door een gelijkluidendheid van namen laten misleiden. Immers wy weten, 1o, dat Gysbrechts moeder ook Bertrade of Bertrande heette, 2o, dat zy Ysfelftein, of liever het goed, dat later dien naam verkreeg, aan haar zoon Arend bracht. Hieruit heeft Vondel wellicht opgemaakt, dat Baerte of Bertrande in tweede huwelijk gemelden Gysbrecht van Ysfelftein tot man had. Doch latere nafporingen hebben de zaak tot klaarheid gebracht. De hier bedoelde Baerte of Berta was de Jonkvrouw van Heukelom, en de vrouw van Gysbrecht van Aemftel en Ysfelftein, die de zoon was van Arend, Gysbrechts broeder. Zie VAN SPAEN, *Hist. v. het Huis v. Ysfelftein.* De Heerlijkheid, hoezeer eerst aan Borfelens vrouwe gefchonken, is naderhand aan den rechten Heer weder terug gekomen.

1732 *Die groote reedfchap maeckt: reedfchap* of *gereedfchap maken* is fynoniem met „toebereidfel." Wanneer men tusfchen twee goede, echt Hollandfche woorden te kiezen heeft, is het treurig, dat men zich met een Hoogduitsch woord behelpt en fpreekt van: „*aanftalten* maken." — Voor het bovenftaande komt in de latere uitgave voor: *Die 't volck in orden ftelt.*

1734 *Voort, voort, de nood die preft:* veranderd in: *dewijl de noot u preft.*

1738 *Uyt der fcheede:* veranderd in: *uit de fchede.*

En hoor al 't huys vervult met brand met moordgeſchreeu:
Soo ſterf ick noch uw vrou, geen kinderlooſe ween.
Soo magh mijn kind of ghy noch bey dees oogen luycken,
Nadien ick 's levens licht niet langer kan gebruycken.

GYSBREGHT.

O gruwel, Badeloch, ben ick van ſulck een' aerd,
Dat ick een vrou, en noch mijn eyge, met mijn ſwaerd,
Soo eerelijck voor haer, voor kinderen, en maegen,
En deſe goe gemeent, mijn leven lang, gedraegen,
Vermoorden ſou, gelijck een gruwelijck tyran?
Soo ben ick langer niet uw bedgenoot, uw man:
Soo hebt ghy onbekent dus lange my verſleten,
En ick mijn Chriſtendom verſaeckt, mijn' plicht vergeten.
Hoe laetghe ſulck een woord uw' kuyſchen mond ontgaen?
Of wiltghe, dat ick u altſaemen ſal verraen,
En my aen uwe dood en ſchennis ſchuldigh maecken?
't Is tijd om weer te biên. de vyanden genaecken.
Het godloos baſterdſaed, beweeght door geen miſbaer.
Dat onſe nicht Klaeris van Velſen, voor 't autaer
En 't kruyſbeeld, in 't geſicht haers bruydegoms, verkrachte,
En trappelde op den buyck, en om den doodſnick lachte,
Sal daetlijck deſen burg verovren al verwoed.
Ick ſal mijn vrou, mijn ſaed, ſien in malkanders bloed
Verſticken. Haemſtee ſal 't in eenen beker ſchincken,
En dat, ſoo laeu als 't is, den vader op doen drincken:
Op dat d'ontruſte geeſt doorwaer het ingewand,
En pijnigh voor ſijn dood het los en vlot verſtand.
Waer ſijtghe dienaers? waer mijn lijfwacht? waer mijn knaepen?
Brengt herwaert mijn geweer. op mannen, waepen, waepen.
Het is de jongſte dagh, en met dit huys gedaen.
Noch ſal het wraeckeloos ſoo niet te gronde gaen:
Daer moet een groot getal met ons ten hemel vaeren.
Koomt volgme, daer we flus in 't harnas beſigh waren,
In 't midden van den moord. 'k gevoel een nieuwe kracht.

BADELOCH.

Waer wiltghe heen? u ſelf verdrincken in de gracht?
De brugge brand vaſt af. of hebtghe voor te ſterven,
Soo neem ons t'ſaemen meê: hier ſijn uw wettige erven,
De huwbare Adelgund, d'onnooſle Veenerick.
Mijn hayren ſtaen te berg; mijn harte klopt van ſchrick.
Och vader, 't is mijn ſchuld, en weeſt ſoo niet verbolgen.
Bedaer wat. ick ga ſcheep. ick ſal den Deken volgen

1246 *Kan:* later: *magh.*
1262 *Op den buyck:* kieſcher is het latere: *op het hart.*
1263 *Verovren al verwoed:* veranderd in: *veroveren verwoet.*
1265 *Haemſtee:* veranderd in *Grobber.* Zeker vond Vondel, dat hy Haemſteê al genoeg bezwaard had.
1277 *De brugge:* veranderd in: *de ſlotbrugh.*

Te water en te land: hy voerme waer 't hem luft,
Of na den wilden Yr, of aen de Noordfche kuft.
Nu vrees ick geen gevaer, nocht geen uytheemfche ftranden.
Ick neem verlof: ick ga: ick kus voor 't left uw handen.
'k Gehoorfaem u, gelijck een Chrifte vrouwe paft.
Ick fchrey en klaegh vergeefs. och mannen, houd hem vaft.

VLUGHTELINGEN.

Mijn Heer, erbarrem u, om uw bedruckte vrouwe:
Sy luyftert na uw raed. fy fwijmt, fy fterft van rouwe.

ADELGUND.

Och vader, moeder fterft. wat leyder gaet ons aen?

VLUGHTELINGEN.

't En fij ghy u bedaert, het is met haer gedaen.

BROER.

Om Gods wil, geef gehoor. ghy fiet hoe fy u minnen.

GYSBREGHT.

Wat rafery is dit! wat onverfetbre finnen!
Men reght met jammeren nocht jancken hier niet uyt:
De traenen doen 't hem niet. de wreedheyd word geftuyt
Met dapperheyd en moed. waer laet ghy u vervoeren!
Al 't kermen is onnut: men moet de handen roeren.
Scheep, fcheep. nu fijt getrooft, mijn lief, de tijd is kort.

BADELOCH.

Voor 't fcheyden, laetme toe dat ick mijn bede ftort.
Broer Peter, bid voor my, dat God dees arme fchaere
Door fijnen Engel ftuure, en mijnen heer bewaere.

BROER.

Ghy die der vromen fchild en wiffe toevlught fijt,
En van den hemel af den jammerlijcken ftrijd
Der menfchen gade flaet, en fiet de fteden daelen,
En wentelen, en fet de heerfchappyen paelen;
Erbarm u over dit bedruckt belegert flot:
Befcherm 't reghtvaerdigh hoofd, en berg het overfchot
Der uytgeroyde ftad, genoodfaeckt door de baeren
In lange ballingfchap, op Gods gena, te vaeren.
Ghy hebt het huyfgefin van Noah wel behoed,
Dat op de baeren dreef, en hoogen watervloed;
Doen 't water immer wies, tot daer de ftarren bloncken;
Doen 't hemelhoogh gebergte en alle fpitfen foncken,
En al de weereld lagh in eene baere zee
Gedompelt over 't hoofd, en kende ftrand nocht ree.

1784 *Den wilden Yr:* in de dagen van Vondel was Ierland nog weinig bekend, en de inwoners werden als halve wilden befchouwd. Nog in onze dagen hoort men dit gezegde wel als fpreekwoord.
1789 *Erbarrem u:* veranderd in: *Ontferm u toch.*
1791 *Wat leyder gaet ons aen?* veranderd in: *wat gaet ons leider aen?*
1792 *'t En fij ghy u bedaert:* veranderd in: *'t En zij gy wat bedaert*
1801 *Bid voor my:* verbeterd in: *bid voor ons.*

Ghy troofte door de duyf die overbleve fielen.
d'Olijftack fey haer aen, hoe alle waetren vielen.
Vertrooft ons defgelijcx in droeve ballingfchap.
Ghy weet daer van de maet, en kent den leften ftap.
Uw geeft die blaefe in 't feyl: uw heylige Engel ftiere
Het roer, en fette ons op, daer elck u vrolijck viere.

RAFAEL.

O Gyfbreght fet getrooft uw fchouders onder 't kruys
U opgeleyd van God. 't is al vergeefs dit huys
Verdaedight; hadden wy 't in ons behoed genomen,
't En waer met Amfterdam foo verre noyt gekomen:
Dus wederftreef niet meer uw trouwe gemaelin.
Verlaet uw wettigh erf, en quel u nergens in.
Al leyd de ftad verwoeft, en wil daer van niet yfen:
Sy fal met grooter glans uyt afch en ftof verrijfen:
Want d' opperfte beleyd fijn faecken wonderbaer.
De Hollandfche gemeent fal, eer drie honderd jaer
Verloopen, fich met maght van bondgenooten ftercken,
En fchoppen 't Roomfch autaer met kracht uyt alle Kercken,
Verklaeren 't Graeflijck hoofd vervallen van fijn Reght.
En heerfchen ftaetfgewijs; het welck een bits gevecht,
En endeloofen krijgh en onweer fal verwecken,
Dat fich ganfch Chriftenrijck te bloedigh aen wil trecken.
In 't midden van den twift, en 't woeden nimmer moe,
Verheft uw ftad haer kroon tot aen den hemel toe,
En gaet door vyer en ys een andre weereld vinden,
En dondert met gefchut op alle vier de winden.
Uw afkomft midlerwijl en fal niet onder gaen,
Maer eeuwigh adelijck en eerelijck beftaen,
Op floten en in fteên, en loffelijck regeeren,
En Aemftels oude naem en fal geen roem ontbeeren;
Als uw naemhafte ftad haer' Schouburg open doet
En voert op 't hoogh tooneel uw daeden te gemoet
Den BURGEMEESTEREN, en driemael twalef RAEDEN,
Gefeten op uw' fchild, van kruyffen overlaeden.

1525,1526 *Aen.* II. 777.

Non haec fine numine Divum
Eveniunt.

1526 *'t En waer:* veranderd in: *het waer:* en, om dezelfde reden, vs. 1843 *En fal niet:* in: *zal geenfins*, en vs. 1846 *En fal geen roem:* in: *zal geenen lof.*

1843 *Uw afkomft midlerwijl en fal niet onder gaen:* wie de afkomst van Gysbrecht is, die niet is ondergegaan, heeft VAN SPAEN in zijn *Historie der H. v. A.* § 36, 37, 38, duidelijk aangewezen. „De nakomelingen van Heer Gysbrecht van Amftel," zegt hy, „zijn niet uitgeftorven en bloeijen nog ten huidigen dage (1807)", en hy noemt, de zijlinïën voorbygaande, twee hoofdtakken: het Huis Heeckeren tot Nettelhorst en het vorftelijk Huis van Salm-Anhalt.

1847-1849 Door deze vaerzen wordt het treurfpel in verband gebracht met de plechtigheid, waarvoor het eigentlijk was beftemd en vervaardigd: de inwijding van den nieuwen Schouwburg op den 3den January 1638: waarby Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden in hun ambtsgewaad tegenwoordig waren.

1850 *Gefeten op uw' fchild:* de dichter ftelt alzoo hier, dat het wapen van Amfterdam afkomftig was van het fchild van Aemftel, dat goud was met vier zwarte balken, en een geruit St. An-

Dus geef u haeftigh fcheep: 't is tijd, want fonder God
En onfe hulp, 't was omgekomen met dit flot.
Ick fal u met een' mift en dicken nevel decken,
En voorgaen met mijn' glans, en 't volck een leydftar ftrecken,
In 't midden van den ftroom. fchep moed, en wanhoop niet,
Maer volg gehoorfaem nae het geen u God gebied.
Sijn wil is, dat ghy treckt na'et vette land van Pruyffen,

dries-kruis van keel en zilver daar over heen; en die voorftelling heeft de waarfchijnlijkheid voor zich. Immers uit al hetgeen WAGENAAR — *Amft.* III, blz. 12 — aanvoert, om de gisfing van Van der Wilp aannemelijk te maken, dat het Amfterdamfche wapen afkomftig zoû wezen van Perfijn, wordt niet opgelost, waarom al de Amftellandfche wapenborden zulk een opmerkelijke overeenkomst vertoonen. Want Ouder-Amftel voert vijf zilveren kruisfen, Nieuwer-Amftel vier, Amfterdam drie, en Waverveen twee, allen op keel-zwarte fchilden; doch de dorpen toonen dwarsbalken, terwijl de ftad daar-en-tegen een paal voert. Indien 't nu al bewezen ware, dat Jan Perfijn eenigen tijd het rechtsgebied over Amfterdam heeft gevoerd, dan nog weerfpreken de drie dorpswapens de meening, dat hun Amfterdamfche broeder een Perfijnsch fchild tot vader zoû hebben; want die dorpswapens kunnen niet aan Perfijn worden toegefchreven, daar deze Heer die dorpen nooit bezeten heeft, als WAGENAAR zelf erkent, blz. 14. Die overeenkomst wordt echter zeer natuurlijk, wanneer men een gemeenfchappelijken oorfprong aanneemt en dien, met onzen dichter, in het wapenbord van Aemftel zoekt.

1533 *Aen.* I 411.

At Venus obfcuro gradientes aëre fepfit,
Et multo nebulae circum dea fudit amictu,
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poffet.

Vergel. ook hetgeen Machtelt in den droom aan Badeloch zegt, vs. 888 volgg.

1537-1539 *Aen.* II, 780.

Longa tibi exfilia, et vastum maris aequor arandum.
Et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virûm leni fluit agmine Thybris.

1537-1561 Er beftaan twee verfchillende overleveringen aangaande het oord, werwaarts Gysbrecht is gevlucht. De een zegt, dat hy naar Pruisfen is gegaan en er de ftad *Holland* gefticht heeft; de andere, dat hy geweken is naar het flot Doornenburg, in de Over-Betuwe. Van de eerstgenoemde overlevering is geen ander fpoor te vinden dan in de vaerzen zelve. Zie WAGENAAR, *Amft.* II Deel; I Boek, blz. 64, VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.*, § 33. WAGENAAR poogt te bewijzen, dat zy niet van waarfchijnlijkheid ontbloot is, hoewel men moet erkennen, dat hy die waarfchijnlijkheid niet zeer hoog opvoert. Het fchijnt, dat hy de andere overlevering niet gekend heeft. — DOMSELAER hield het reeds in 1665 voor waarfchijnlijk: „dat niet anders dan de onkundigheit van onzen Heer Gysbrechts fchuylplaats, en de naam van dit ftedeken Hollandt, oorzaak tot dit gevoelen gegeven heeft," t. a. p. II Boek, blz. 149. — Ook is het in zich zelf niet waarfchijnlijk, dat Gysbrecht, die in 1297 in Vlaanderen was en toen reeds omtrent de 62 jaar oud moet geweest zijn, die ook door de kronijkfchrijvers een oud, fimpel man genoemd wordt, zulk een lange en moeielijke reis zoû hebben ondernomen. — De naam van de ftad, Holland, bewijst voor de overlevering niets: op velerlei andere wijzen kunnen Hollanders, naar Pruisfen getrokken, die ftad gebouwd hebben. Maar dat Gysbrecht de ftichter zoû zijn, luidt inderdaad vreemd. Hy toch was eigenlijk geen Hollander, en in hetgeen hy van de zijde van Holland had ondervonden, lag waarlijk geene reden voor hem, om dien naam in zijn ballingfchap als een liefelijke herinnering te vereenwigen.

De andere overlevering heeft oppervlakkig meer fchijn van waarheid. Niet, dat ik eenig bewijs zoû willen halen uit de omftandigheid, dat men nog heden, in het flot Doornenburg, tegen den muur van een der vertrekken, het wapenbord met 32 kwartieren en het geflachtregister van het Huis van Aemftel vindt, als mede een afbeelding van Gysbrecht in gips aan den zolder — zie *Gelderfche Volks-almanak* 1838, — en daar te boven, op een ruime opkamer het beroemde fchilderftuk, de vlucht van den Heer uit zijn brandende ftad voorftellende, een ftuk, dat wezenlijke verdienften heeft en waarvan de kleuren voortreffelijk zijn bewaard gebleven. Die afbeelding echter bewijst niets: zy is meer kunst dan waarheid, en heeft hierin eenige overeenkomst met het treurfpel: immers Amfterdam heeft er byna de tegenwoordige uitgebreidheid, en nog meer torens, dan het heden ten dage bezit. Maar bovendien is haar aanwezigheid te dier plaatfe, zoo wel als die van het wapenbord, juist daaruit te verklaren, dat het flot Doornenburg in de tweede helft van de 16e eeuw gekomen is in 't bezit van het Huis van Aemftel en Mijnden, door het huwlijk van Joost van Aemftel van Mijnden, Heer van Loenerfloot, ter Aa en Oudekoop, met Wilhelmina van Voorst, aan welke laatfte dit flot uit de nalatenfchap harer moeder, Josina van Gent, ten deel viel. Joost ftierf in 1615: en zijn tweede zoon, Zweder, werd Heer van Doornenburg. Hoogstwaarfchijnlijk is het deze geweest, die de fchildery heeft laten vervaardigen. Zie Mr. A.

Daer uyt het Poolſch gebergt de Wijſſelſtroom koomt ruyſſchen,
Die d' oevers rijck van vrucht genoegelijck beſpoelt.
Verhou u daer, en wacht tot dat de wraeck verkoelt.
Ghy ſult in dit geweſt een ſtad, Nieu Holland bouwen,
En in geſonde lucht, en weelige landouwen,
Vergeten al uw leed, en overbroghten druck;
Waer door uw naſaet klimt den berg op van 't geluck.

BROER.

Sijt ghy dat Rafaël? ſijt ghy dat ſelf, die beyde
Tobias en ſijn Bruyd ſoo veyligh t' huys geleyde?
Of liever die geſant des hemels, die ſoo klaer
Voor Moſes trock, gelijck een vyerige pilaer?
Of die den vromen Loth noch bergde, eer 't vyer van boven
De ſtede ſtack in brand? of die den gloenden oven
Verkoelde, en broght'er gaef drie jongelingen uyt?
Wy volgen op uw licht, wy ſien 't is Gods beſluyt.

GYSBREGHT.

Nu buygh ick my voor God, mijn lief, mijn uytverkooren:
Nu weyger ick geenſins nae uwen raed te hooren,
En legh hier 't harnas af, hier baet geen tegenweer:
Nu God dit huys verlaet, en geld er ſwaerd noch ſpeer.
Al 't volck ga voor, dan 't lijck, en niemant hoef te vreeſen;

W. ENGELEN, *Wandelingen door Gelderland*, blz. 129 en 130; VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. Mijnden.* § 19, 20.

Wy hebben alzoo uit al wat zich op Doornenburg bevindt, dat op het Huis van Aemſtel betrekking heeft, volſtrekt niet terug te blikken op eenig bezoek van onzen Gysbrecht te dier plaatſe; — maar toch is het meer waarſchijnlijk, dat hy op zijn leeftijd naar Gelre zal getrokken zijn, welks vorſtengeſlacht van oudsher in goede bondgenootſchap met het zijne geleefd had, dan naar het verwijderde Pruisſen. Het is bovendien in Gelre en Kleefsland dat zijn naaste afſtammelingen geleefd hebben. In die ſtreken heeft men gedurende de 14e, en in de eerſte helft der 15e eeuw, Heeren en Vrouwen van Aemſtel gekend.

Gysbrechts zoon, Jan van Aemſtel, bezat goederen en gerichten in de Betuwe, onder anderen de Heerlijkheid Nyerlede — zie VAN SPAEN, *Hist. d. H. v. A.* § 31. Hy woonde in Gelderland en hield by de geſchillen tusſchen Graaf Reinout en zijn zoon de zijde van den ouden Graaf — *ibid* § 32. De zoon van Jan, Heer Willem van Aemſtel, verliet Gelderland, en huwde in 't land van Kleef. Zijn weduwe werd nog in 1395 de vrouwe van Aemſtel genoemd — *ibid* § 34. Zijn oudſte dochter, Elizabeth, gehuwd met Dirk van Wisch, liet ſlechts eene dochter na, Anna van Wisch, die in 1445 kinderloos overleed. Deze Anna verkocht in 1442 haar ouderlijk huis te Kleef, achter de Groote Kerk gelegen, 't welk in de 17e eeuw door den toenmaligen eigenaar, den Vrijheer van Spaen, werd vertimmerd. „Zeer waarſchijnlijk verſtrekte het huis tot een verblijf aan de Heeren van Aemſtel, en wie weet, of Gysbrecht daar niet geſtorven zij?" vraagt de Heer van Spaen — *ibid* § 35.

Heer Willems jongſte dochter, Aleid van Aemſtel, ſtierf in 1446. Zy was de laatſte van den naam van Aemſtel in het land van Kleef — *ibid* § 36. Van hare twee zonen, Mathias en Ludolf van Schoneveld, genaamd Graesdorp, ſtammen de beide meergenoemde hoofdtakken af. Zie vs 1843.

1864 Hier liet Vondel, na zijn geloofsverandering, deze vier regels op volgen:

Valt u 't verwoeſten der godtsdienſtigheit te laſtigh,
Volhardt by 't out geloof en Godts altaer ſtantvaſtigh
Op 't ſpoor der ouderen, u moedigh voorgetreên,
Zoo draeft men reght naer Godt, door alle ſtarren heen.

Deze regels echter hangen niet alleen als een overtollige lap aan de rest, maar behelzen bovendien, in den mond eens Engels, al een zeer dwaze waarſchuwing. 't Was toch wat ver den tijd vooruit loopen, om in 1304 Gysbrecht aan te manen, dat hy gerust, in de 16e eeuw, by 't oude geloof kon blijven.

1873 *Nu buygh ick my, enz. Aen.* II, 704.

Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo.

Ick felf met mijn gefin fal d'allerlefte wefen.
Broer Peter, 'k bid u, taft dit heyligh kruysbeeld aen,
Dat voor mijn' oudren lang heeft op 't autaer geftaen,
En my is aenge-erft. ick ftorte in tijd van vrede
En oorlough menighmael hier voor mijn vyerge bede,
Soo wel des nachts als daeghs. hoort mannen, hoort nae my.
Wanneermen uyt den ftroom en Pampus raeckt voorby,
Soo doet ter flincke hand in zee fich op wat weyland,
Dat Marcken heet van ouds, een laegh en viffchers eyland,
Het welck een kloofter draeght genoemt Mariengaerd,
Een rijcke en oude abdy: wy fullen derrewaert
Ons fpoen, voor wind voor ftroom, met riemen en met feylen,
En daer de vloot voorfien, en voorraed ommedeylen,
En leven wijder raed. gaet fcheep, in die geftalt,
Gelijck ick heb belaft.

VLUGHTELINGEN.

Helaes! hoe bitter valt
Het fcheyden van fijn land, daer alles loopt verlooren!

BROER.

De liefde tot fijn land is yeder aengebooren.

BADELOCH.

Verdelgde ftad, wy gaen, en komen nimmer weer.

GYSBREGHT.

Vaer wel, mijn Aemfterland: verwacht een' andren heer.

1579 *Broer Peter, 'k bid u,* enz. *Aen.* II, 717.

Tu, genitor, cape sacra manu patriosque Penates.

1583-1589 *Aen.* II, 712.

Vos, famuli, quae dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus templumque vetustum
Desertae Cereris, juxtaque antiqua cupressus,
Religione patrum multos servata per annos;
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.

1587 *Een kloofter... genoemt Mariengaerd:* dit klooster behoorde, even gelijk het geheele eiland Marken en de ftad Monnikendam, aan de abdy van Mariëngaarde (*Hortus S. Virginis*) in Friesland, die het van de Perfijnen gekocht had, voor zoo verre het haar niet reeds toebehoorde. Een en ander werd haar echter ontnomen, en de ongelukkige monniken werden in zee gefmeten, op last van Keizerin Margareta, Gravin van Holland, nadat haar broeder, Graaf Willem IV, door de Friezen by Staveren was verflagen.

1596 *Vaer wel, mijn Aemfterland: verwacht een' andren heer:* die *andere Heer* was Gwy van Henegouwen, wien reeds in 1300 de Heerlijkheid gefchonken was door zijn broeder Graaf Jan II, en die in 1301 ook Bisfchop van Utrecht werd. Na de gebeurtenisfen van 1304 is Gwy weder Heer van Amfterdam en Aemftelland geweest; hy komt als zoodanig voor in 1305, 1306 en 1307, in de oude rekening van den Baljuw Bernd van Dorenweerde, aangehaald door WAGENAAR, *Amst.* III, p. 270. De oorlog dien Bisfchop Gwy in 1311 te voeren had tegen de Stellingwerver Friezen, en waartoe hy de hulp van zijn neef, den Graaf van Holland, noodig had, gaf aanleiding, dat in hetzelfde jaar Amfterdam en Aemftelland weder aan Holland kwamen. De afftandsbrief is geteekend den 11den October 1311.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

GYSBREGHT VAN AEMSTEL.

De opdracht van het treurſpel aan de Groot werd door dezen op de navolgende wijze beäntwoord:

Mijnheer!

„Ik houde my zeer geobligeert aen UE. beleefdheit ende groote affectie tot my, de welcke ſchier alleene, immers nevens weinige van die landen ſoeckt te verzoeten mijne geleden ſwaericheden, ende te vergelden mijne onbeloonde dienſten. Ick heb uwe gaven ende werken altijdt ten hooghſte geeſtimeert. Soo ick van dit werk ſoude ſeggen dat ick gevoele, ſoo ſoude ick mogen verdacht ſijn off ick de eer die my is geſchiedt door de toeeigening daerdoor ſoude willen erkennen, 't welck ick noch daer mede nochte op andere wegen en ſie te konnen doen nae behooren. By anderen wil ick wel ſpreecken vande geluckige uitkieſing van deze in de daedt waerachtige, maer by UE. ſchoon geeierde geſchiedeniſſe, de ſtadt van Amſterdam, daer dit werck is gemaect ende vertoont, eigentlijck toecomend; de ſeer wel voegende ſchickinge van alle deelen van het eerſte tot het laetſte, wijze leeringe, teere hartroeringe, vloeiende doch wel verknochte veerzen. By UE. ſal ick niet anders ſeggen, dan dat ick Amſterdam voor geluckig houde, ſoo veele daer ſijn die dit werck nae ſijne waerde connen ſchatten. Den Coloneeſchen Œdipus van Sophocles, de biddende vrouwen van Euripides, hebben Athenen noit grooter eere aengedaen dan Amſterdam hier mede geniet. Ende alſoo ick vertrouw, dat dit werck onſterffelijck is, ſoo derf ick daaruit verhoopen, 't gunt my mijne eigen wercken niet en derven toeſeggen, dat mijn naem ſal blijven levende in een ſtadt, die ick ten hooghſte altijdt heb geëert. Groote danckbaerheit ben ick UE. ſchuldigh; de welcke ick in mijn hart onverzeert wil bewaeren, tot dat ick eenige gelegentheit vinde om de zelve met 'er daedt te doen blijken. Tot Parijs den 28 Mey 1638.

UE. Dienſtwillige ende danckſchuldige

H. DE GROOT."

Ruimer lof kon zeker niet op kiefcher en fmaakvoller wijze worden toegedeeld: en dat de Groot niet vleide, bewijst hetgeen hy aan Vosfius fchreef over hetzelfde onderwerp:

„Vondel heeft my vriendtfchap gedaen dat hy een treurfpel van treffelijcken inhoudt, voeghelijcke fchickinge en overvloedige welfpreeckentheit aen my, als eenigen fmaek hebbende in zulke dingen, heeft toegeeigent. Ook verheugh ick my dat mijn naem, op wat wijze het ook zy, by u beiden wordt levendig gehouden. 't Waeren onverftandige menfchen, die in een treurfpel, handelende van een gefchiedeniffe, al drie hondert jaeren geleden, het vertoonen van de gewoontens dier tijden niet wilden toelaten: eveneens als die van Geneven, die in den Franfchen druk van Comienaeus overal daer verhaelt wordt dat de koning van Vrankrijk ter miffe ging, het woordt avondtmael in de plaets van miffe ftelden. Ook hebben zich Aefchylus, noch Euripides niet gefchaemt den aenfchouweren de Barbarifche godsdienften te vertoonen: d' eerfte in zijn treurfpel van de Perfen, d' ander in zijn Iphigenia in Tauren. Doch daaruit kan men zien hoe weinig zy zijn, die van zulke dingen wel kunnen oordeelen."

En ook nu nog, na meer dan twee eeuwen, onderfchrijven wy het oordeel door De Groot over Vondels treurfpel geveld.

Van al de treurfpelen van Vondel, is *Gysbrecht van Aemftel* het eenige dat aan het tooneel gebleven is; maar het is ook bovendien, voor zoo verre my bekend is, onder al de ftukken, waarvan de jaarboeken van eenig volkstooneel gewagen, het eenige dat, federt den tijd der vervaardiging, jaarlijks, onafgebroken en telken jare by herhaling, ten gehoore van een altijd belangftellend publiek, is opgevoerd geworden. Het is daarby het eenige, waarvan elk eenigzins befchaafd Nederlander, zoo niet geheele brokken, althands ftellig ettelijke regels van buiten kent.

Deze feiten gelden op zich zelve meer dan alle lofſpraak zoû kunnen doen: — en bykans zoû men er, ten betooge der voortreffelijkheid van het kunstgewrocht, mede kunnen volftaan; doch het is niet zoo zeer mijn taak, te bewijzen, wat geen bewijs meer behoeft, dat „Gysbrecht van Aemftel" een dichterlijke fchepping is van hooge waarde, als veeleer aan te toonen, waarin zijne voorname waarde beftaat, en door welke verdienften het zich byzonder onderfcheidt, in 't kort de hoofdreden op te geven, waarom het zich, alleen onder al de treurfpelen van Vondel, op het repertoire gehandhaafd heeft.

Die reden is niet daarin gelegen, dat het, als *drama*, al de overigen zoû overtreffen. Integendeel moet het, uit dat oogpunt befchouwd, naar mijne meening althands, onderdoen voor den „Lucifer", voor den „Adam in Ballingfchap", voor den „Jozef in Dothan" en voor de „Leeuwendalers". Evenmin is die reden te zoeken in de omftandigheid alleen, dat het onderwerp geheel plaatfelijk is, en den lof van Amfterdam beneveus de voorfpelling zijner grootheid betreft: er zijn meer ftukken vervaardigd, waarin die ftof behandeld werd, en die toch nimmer een blijvenden opgang gemaakt hebben. — Wel mag men de reden, uit den aart van het onderwerp geput, niet voorbyzien; maar men behoort, naar mijne overtuiging, er voornamelijk by in 't oog te houden, dat niet een van al de treurfpelen van Vondel zoo vele en

veelfoortige verdienften paart: en dat in den „Gysbrecht", — behalve het boeiende en aanlokkende van 't onderwerp — heerlijke befchrijvingen en wegflepende verhalen, levendige famenfpraken, kernige gezegden, lieflijke reien, aandoenlijke toeftanden, fijne karakterfchildering, luisterrijke tooneeltoeftel, meer dan in eenig ander ftuk zich vereenigen, om de ooren, de oogen, den geest en het hart des toefchouwers geftadig op aangename, onderhoudende en leerrijke wijze, en met geftadige afwisfeling, te boeien, te vermaken, te verrukken.

Dan het is niet genoeg, hier eenige loftuitingen op elkander te ftapelen, die op zich zelve als ydele klanken en *sesquipedalia verba* konden worden aangemerkt. Het is mijn taak, gelijk mijn plicht, aan te toonen, dat in die loftuitingen niets overdrevens gelegen is: en hiertoe diene de afzonderlijke befchouwing van de onderfcheidene verdienften van het treurfpel — tot welke befchouwing ik thands overga, en wel in de eerfte plaats tot die van het drama als zoodanig.

By de behandeling van zijn onderwerp ftelde Vondel zich, blijkends zijn eigen woorden in zijn Voorfpel, twee zaken voor: het verheffen van den roem van Amfterdam, en: het navolgen, of liever het aanfchouwelijk maken eener parafrazis van de befchrijving van Trojes ondergang, zoo als die in het tweede Boek der *Aeneis* is bezongen. Ter bereiking van dit dubbel oogmerk koos hy zich een historisch feit tot onderwerp; een feit, dat echter op zich zelf naauwlijks de gelegenheid fcheen aan te bieden om er eenig voldoend gebruik van te maken: — wat toch was het oude burchtflot, in 't moeras aan den Aemftel gelegen, in vergelijking met de machtige koopftad, zoo als zy zich in 1637 voordeed? — wat het beleg, of zelfs het verwoesten van dat flot, in vergelijking met de tienjarige belegering en de fchrikkelijke vernietiging van Priams veste? Doch hier, waar de historifche waarheid weinig of geene bouwftoffen opleverde, zoû 's dichters verbeelding het ontbrekende aanvullen. Hy fielde zich het Amfterdam van 1300 voor — en zoo zegevierend was de kracht zijner poëzy, dat hy lezer, hoorder, toefchouwer, de kritiek zelve dwong, hem zijn fictie te vergeven niet alleen, maar hem in die voorftellingswijze te volgen — niet zoo als het werkelijk was, een verzameling van eenige lage woningen, befchermd of beheerfcht door een adelijk flot, maar als toen reeds een machtige, fcheeprijke, handeldrijvende, door geheel Europa vermaarde plaats, het Amfterdam van zijnen tijd reeds volkomen gelijk. En met die fictie was alles gevonden.

Wat een tweede historifche onwaarheid betreft, waaraan hy zich fchuldig maakte, en waarop in mijn aanteekeningen op het treurfpel reeds meer dan eens gewezen is, de voorftelling van Gysbrecht als een toonbeeld van ridderlijke vroomheid, uit een dubbel oogpunt is zy nog lichter te verfchonen dan de eerfte. In de eerfte plaats toch, eenmaal het Amfterdam van Gysbrecht met een ftad als Troje gelijk ftellende, moest hy natuurlijk geneigd en geleid zijn om Gysbrecht zelf tot een *pius Aeneas* te maken. Maar ten anderen waren zijn verontfchuldiging van Gysbrechts handelingen en zijn vergoelijking van de famenfpanning tegen Floris gegrond op de wijze van beschouwing, door de toenmalige fchrijvers met betrekking tot dien Graaf fchier algemeen gevolgd, een befchouwing, ter goeder trouw door hem als de eenige ware aangenomen.

Maar buiten deze twee afwijkingen van de historifche waarheid, waarvan de eerfte door zijn doel, de tweede bovendien door zijn overtuiging verfchoond, zoo niet gerechtvaardigd, wordt, houdt hy zich voor 't overige, waar 't op feiten en *data* aankomt, geftreng aan de Gefchiedenis, en valt alleen op de appreciatie van

eerstgemelde nu en dan iets op te merken: — gelijk een en ander reeds door my te zijner plaatſe is aangetoond en betoogd. Nimmer dan ook heb ik den „Gysbrecht" herlezen, zonder my te verbazen over de uitgeſtrekte belezenheid des ſchrijvers. zijn bekendheid met alle oude kronijken en overleveringen, en zijn yzervast geheugen. Immers, om al de feiten, waarvan hy melding maakt, zoo terſtond te pas te hebben en te brengen, moet hy ze in 't hoofd gehad hebben. Een geſchiedſchrijver kan by zijnen arbeid zich met woordenboeken, bronnen en *adversaria* omringen, en die by elken regel, voor hy dien nederſchrijft, raadplegen · een dichter kan dit niet, of hy loopt groot gevaar, dat onder 't naſlaan alle dichtvuur hem verlaat, en de gedachten, welke hem door 't hoofd ſpelen, alle orde, verband en gloed verliezen. Reeds herhaaldelijk en by andere gelegenheden heb ik op die uitgebreide wetenſchappelijke, vooral historiſche kennis onzes dichters gewezen; doch er kan nimmer genoeg op gewezen worden, als op een leerrijk voorbeeld voor alle jeugdige dichters. Mochten ook zy zich wel in 't hoofd prenten, dat waar men zich er toe zet een dichtwerk te ſchrijven, dat een blijvende waarde hebben zal. poëtiſche verbeelding op zich zelve niet genoeg is; doch dat het plicht is, vooraf al wat tot het onderwerp betrekking heeft, of wat daarover geſchreven is, wel te onderzoeken, na te ſlaan, te lezen, te herlezen. en zich eigen te maken, zoo dat hetgeen zy weten moeten hun onder 't werk van zelve voor den geest komt, en hun bekendheid met hun ſtof door elken regel heenſchemert.

Misſchien maakt deze of gene de aanmerking, dat, zoo in 't algemeen belezenheid een nuttige en prijzenswaardige zaak is, zy minder op hare plaats is in een werk, waarvan de bedoeling meer is te bewegen, dan te onderwijzen, meer op het gemoed dan op het verſtand te werken. — Ik kan de aanmerking maar in zekere mate beamen, en ik acht haar geenszins van toepasſing op het tooneelſtuk waarvan thands ſprake is. Dat ſtuk toch ontleent een groot gedeelte van zijn waarde uit de lokale kleur die over 't geheel verſpreid is; door de mededeeling van zoo vele byzonderheden betreffende de handelende perſonaadjen, zoo wel die op het tooneel als achter de ſchermen hun rol vervullen, leeren wy hen beter kennen, hun bedrijven juister beöordeelen. en wordt onze belangſtelling in hen verhoogd. Alleen daar is geleerdheid overbodig, ja nutteloozo ballast, waar zy te onpas wordt aangebracht, of als een prachtige lap gebezigd wordt om naaktheid en armoede te bedekken. Maar in den „Gysbrecht" ſtrekt zy alleen om de ſchildery te voltooien en alzoo het genot te vermeerderen. Hebben wy eenmaal de fictie, die aan het ſtuk ten grondſlag ligt, aangenomen, dan verſchaft dit laatſte, door de levendigheid en helderheid der historiſche voorſtelling en den rijkdom der historiſche byzonderheden, ons, behalve de andere meer aesthetiſche genietingen, nog al het vermaak dat wy vinden by de lezing van een goeden historiſchen roman. En te recht zeide iemand, wien niemand zal beſchuldigen als te veel met poëzy en poeëten ingenomen te zijn geweest, Mr J. D. Meyer [1]), dat Vondel zich in zijn „Gysbrecht" een voorlooper getoond had van den nog niet geëvenaarden meester in 't vak, Sir Walter Scott.

Bereikte onze dichter zijn doel door in zijn „Gysbrecht" een treffelijke historiſche voorſtelling te leveren, niet minder ſlaagde hy als navolger van Virgilius. Waar en waarin hy, zoo wat den handel zelven als wat dichterlijke gedeelten, gedachten of enkele regels van den Latijnſchen ſchrijver betreft, dezen gevolgd is, heb ik in de aanteekeningen aangewezen. en den lezer daardoor in de gelegenheid geſteld, om te vergelijken en zelf zijn oordeel daaromtrent op te maken. Wilde ik hier in

1) *Verhandelingen*, 2de Bundel, blz. 96.

nadere byzonderheden treden, ik zoû in herhalingen vervallen en mijn betoog nutteloos rekken.

Maar nu bezit, behalve de beide door Vondel nagejaagde en door ons opgemerkte hoofdverdienften, zijn „Gysbrecht" er nog een derde, namelijk die van genoegzame dramatifche waarde te bezitten, om daardoor alleen ook zoodanigen lezer, wien noch onde gefchiedenis ter harte gaat noch de *Aeneis* bekend is, te boeien. Het aanwijzen daarvan is mijn taak, en daartoe zij het my vergund, het ftuk vluchtig met u te doorloopen.

Het begint wederom met een alleenfpraak of voorrede, en, offchoon een expozitie, door twee of meer perfonen gegeven, altijd verkieslijker ware, wie zoû die keurige alleenfpraak, dat meesterftuk van verfifikatie, waarin al wat de toefchouwer noodig heeft te weten tot recht verftand van 't geen volgen zal, zoo helder, zoo levendig en geleidelijk tevens wordt uiteengezet; waarin de plaats, waar de handeling aanvangt, zoo fchilderachtig wordt aangewezen, de loop der gebeurtenisfen, die vooraf zijn gegaan, met zoo veel orde en uitvoerigheid wordt ontwikkeld, en het karakter van den vromen held zoo juist bepaald. Maar zijn wy, na Gysbrecht gehoord te hebben, met het feit bekend gemaakt, dat de ftad „van 't lang beleg ontflagen is," wy weten nog even min als hy *waarom het leger is zoo fchichtig opgebroken?* en die reden wordt hem en ons gegeven door den vromen en gemoedelijken, maar eenigzins praatzuchtigen en ydelen Karthuizer Proost. In niet meer dan twee tooneelen treedt vader Willebord te voorfchijn; doch zy zijn genoeg om den man volkomen te leeren kennen, den echten kloosterheer, wiens waereld zich binnen zijn „met zegelen en brieven" voorziene kloostermuren bepaalt, die zich, ja, verblijdt over de verlosfing van Amfterdam, en deswege den Heer der plants ook gaarne zijn gelukwenfchingen brengt; doch die zich vooral daarin verblijdt, dat, ondanks al de rampen van den krijg, „de boomgaard geen fchade leed aan vruchten,

Nocht de vijver
Aen visfchen, nocht de kerck aen de allerkleenfte ruyt"; —

die voor alles naar rust verlangt, en hoe dapper ook ftrijdende voor zijn privilegiën, toch lijdzaam toegeeft, zoodra hy begint te vreezen, dat, by langer tegenftand, het klooster, „de appel van Gods oogen," 't ontgelden zoû. Met welk naïef zelfbehagen verhaalt hy zijn verfchijning als een vredeftichter tusfchen de twistende krijgsoverften, zijn redevoering, en de uitwerking, welke hy vermeent te hebben te weeg gebracht: — en hoe vernuftig is dit verhaal aangebracht, waardoor Gysbrecht voorbereid wordt om geloof te flaan aan de logens, welke hem Vosmeer later zal opdisfchen, en die volkomen daarmede in overeenftemming zijn. Die perfonaadje van Willebord is niet uit Virgilius overgenomen: integendeel vervult hy dezen de priester Laokoon een volkomen tegenftrijdige rol; want hy komt de Trojanen waarfchuwen tegen de lagen der Grieken; terwijl Willebord zonder erg Gysbrecht in zijn goed vertrouwen fterkt; — doch te meer vinden wy aanleiding om Vondel, wegens de invoering van deze oorfpronkelijke perfonaadje met zijn geheel eigenaardig karakter, den lof, die hem toekomt, niet te onthouden.

Het optreden van Arend van Aemftel met zijn gewapend krijgsvolk zet nu levendigheid aan het tooneel by. Kort en eenvondig is het bericht van den tocht. Een min oordeelkundig fchrijver zoû niet verzuimd hebben, Arend een omftandig en opgefmukt verhaal van zijn bevinding te doen geven; by Vondel maakt hy zich met enkele woorden er af, gevolgd door een geestige, en in deze omftandigheden zeer natuurlijke fcherts van den opgetogen Gysbrecht.

Meesterlijk wederom is de „fchalke Vosfemeer" gefchilderd, wiens verhoor nu volgt. Ik weet niet, hoe in der tijd de fchrijvers van den „Tooneelkijker" er toe gekomen zijn, in dezen een Ridder, ja zelfs een Baanderheer te willen zien. Daar gelaten dat in dat geval Vondel, altijd zoo naauwkeurig, niet nagelaten zoû hebben ons den waren naam van dien Baanderheer op te geven (want de naam van Vosmeer, welken hem niet alleen Egmond, vs. 484, maar ook Broer Peter, vs. 836, geeft, is blijkbaar alleen uitgedacht om 's mans listigen aart te fchilderen) — zoo is het niet waarfchijnlijk dat een Edelman van rang er zich toe zoû laten vinden, al de waagftukken te bedrijven, die de fpie uitricht: de grachten by winterkoû herhaaldelijk over te zwemmen, in 't diep moeras al de nacht te fteken, voor ftuurman en fjouwerman te fpelen, enz. — En eindelijk, zoû een Edelman geen gevaar hebben geloopen door iemand, hem in geboorte en ftand gelijk als Gysbrecht, herkend te worden? By deze gronden, geput uit het al of niet waarfchijnlijke der zaak, voegen er zich nog meer afdoende, uit de taal en houding van de perfoon zelve ontleend. Niet tegen Gysbrecht alleen voert hy den toon van den deemoedigen gevangene, van den gelukzoeker van lage afkomst, maar ook later, waar hy tegen over Egmond ftaat en zijn masker had kunnen afleggen, fpreekt hy, wel minder deemoedig, maar toch altijd als de man uit het volk, en de afftand tusfchen ben is uit de woorden die zy tegen elkander wisfelen, op te maken. Terwijl Egmond Vosmeer aanfpreekt als een „brave borst," een benaming welke men aan een ondergefchikte geeft, zijn de uitdrukkingen van Vosmeer tegen over den Veldheer, ja, gemeenzaam, doch het is de drieste gemeenzaamheid van den mindere, die zich verdienftelijk gemaakt heeft jegends zijn meerdere, en het hem doet gevoelen. — Neen, Vosmeer is niet anders dan wat hy zegt te zijn, „een Goyers kind," die zijn ouders ontloopen is, en al zijn leven lang vreemde heeren gevolgd en door eens anders fchaê zijn fortuin heeft zoeken te maken! Het is juist door hierin de waarheid te zeggen, door zich niet voor te doen als een heilige, die Gysbrechts gunst verdient, maar als een fchavuit zonder eer of geweten, die het verderf der ftad gezocht heeft en er zich op beroemt, dat hy den argeloozen Heer van Aemftel misleidt. Hy kan als de Manlius van La Fosse zeggen:

Sous mon audace, Albin, je me cache à ses yeux.

Maar met hoeveel flnwheid weet hy, door zijn fchijnbare oprechtheid of liever brutaliteit, Gysbrechts zwakke zijde aan te tasten, hem te vleien en een beroep op zijn grootmoedigheid te doen: hoe geestig — gelijk hy 't zelf later aan Egmond vertelt — zich het zoogenaamde geheim van den aanflag te laten ontlokken, en daardoor, tevens met de lijfsgenade, het doel zijner zending volkomen te bereiken. En toch — hier zit juist de verdienfte in der voorftelling — al bedriegt hy Gysbrecht, hy bedriegt den opmerkzamen lezer niet, die zijn betuigingen wantrouwt, en al twijfelt of de blijde juichtoonen, door de Amfterdamfche Maagden aangeheven, niet fpoedig in kreten van angst en rouw zullen veranderen. — Die Rei der Maagden is een juweel van welluidende en zangerige poëzy.

Reeds dadelijk in het Tweede Bedrijf ziet de lezer zijn vrees verwezenlijken, en verneemt hy, hoe de aftocht der belegeraars niet meer dan een krijgslist was, beftemd om de Amfterdammers in flaap te wiegen, en op eenmaal het lang beöogde doel te bereiken. Egmond ontvouwt zijn plan aan de hoplieden: en hy doet dit met die kort- en klaarheid, welke den bekwamen Veldheer kenmerken. De toefpraak, waarmede hy hun moed zoekt aan te vuren, is een waar model voor een proklamatie, en zoû in alle tijden en onder alle omftandigheden gefchikt zijn de beste uitwerking te doen.

Zeer gelukkig kontrasteert hier met den man van hoog befchaafde vormen, gelijk Egmond wordt voorgefteld, de Maarfchalk Diederick van Haerlem, dien wy reeds door Willebord hebben hooren heftempelen als

hard van hoofd, die nimmer luyftren wil
Nae rede nocht befcheyd, maer 't veld behoud met krijten.

De weinige woorden, welke hy met den Veldheer wisfelt, bewijzen reeds, dat de geveinsde twist, waarvan de Proost gewaagd had, al licht tot een wezenlijken zoû kunnen overflaan.

Allergeestigst befchreven is de ontmoeting tusfchen Diederick en den Portier; en vervolgends met den Vader Willebord. De angst der beide Geestelijken, de predikatie door den vromen Proost gehouden, de fpreuken, welke de twistende partyen elkander naar 't hoofd werpen, de kerkelijke en militaire welfprekendheid en hoogmoed tegen over elkander gefteld, dat alles is met een waarheid gefchilderd, die onovertrefbaar is. Even aanfchouwelijk en vermakelijk is het verflag, 't welk Vosmeer daarna aan Egmond geeft, aangaande den uitflag der list, waarmede hy den Heer van Aemftel heeft verfchalkt. Geheel dit Tweede Bedrijf is vol vuur en leven, en hoewel de toon van het treurfpel er niet in verloren gaat, is die niet onvermengd met een komisch element, dat er natuurlijkheid aan geeft, welke echter nergends in boerfche platheid ontaart.

Wat den Rei van Edelingen betreft, die het Tweede Bedrijf van 't Derde fcheidt, ontwijfelbaar is hy het minfte brok uit het geheele dichtftuk; en ik zoû zeker durven ftellen, dat het als een vroeger vervaardigde en hier ingelaschte ftoplap kan worden aangemerkt.

Een behagelijke afwisfeling, na hetgeen vooraf is gegaan, biedt het huislijk tooneel aan, waarmede het Derde Bedrijf geöpend wordt. Onnoodig is het, iets te zeggen tot lof van den Droom van Badeloch, als meesterftuk van poëzy genoeg vermaard: doch wat ik niet mag nalaten op te merken, is, dat, terwijl in vele andere dramatifche voortbrengfelen zoodanige droomen alleen zijn ingevoerd om een fraaie tirade te verkrijgen, die van Badeloch daar-en-tegen volkomen past in de geheele fchildery, en zich even goed op natuurlijke als op aesthetifche gronden laat motiveeren. Natuurlijk is hy; want hetgene wat zy flapende vernomen heeft fluit zich volkomen aan 't geen zy byna onmiddelijk na het ontwaken verneemt: en wien onzer is het niet gebeurd, reeds in den droom die klanken te hooren, die geftalten te zien, welke by 't ontwaken ons gehoor of gezicht troffen? Doch ook als bovennatuurlijke verfchijning is de geest van Machtelt hier op zijn plaats en een voorbereiding tot die inmenging van hoogere wezens, waarvan ook de volgende Bedrijven zullen getuigen.

Het opkomen van den ademloozen Deken, zijn afgebroken verhaal, de jammerklachten en bezorgdheid van Badeloch, de maatregelen, door Gysbrecht genomen, zijn toefpraak tot de faamgeroepen bondgenooten, dat alles is weêr vol vuur en leven.

Hebben wy in de vorige tooneelen het krijgsmansgewoel in 't open veld bygewoond, of de teedere liefde tusfchen man en vrouw gefchilderd gezien, wy vinden ons thands weder op een geheel ander terrein verplaatst namelijk tusfchen de gewijde kloosterwanden, waar het kerslied wordt aangeheven. Dat kerslied heeft een eer genoten, welke zelden aan eenig brok uit een dramatisch voortbrengfel is te beurt gevallen, van namelijk door de Kerk te zijn overgenomen: — en zeker zal niemand ontkennen, dat het die eer verdiende; — maar zeker ook om die zelfde reden is het, even als de daar op volgende *Lofzang van den ouden Simeon*, van het tooneel gebannen.

Was vader Willebord een type van den kloostervoogd, vader Gozewijn is het even zeer van den ftatigen kerkvoogd. Gene fpreekt als een befchaafd burgerman, die een geletterde opvoeding genoten heeft; deze als de man van hooger afkomst en rang: — gelijk hy dan ook overeenkomftig Vondels plan het evenbeeld van den grooten Koning Priamus moet voorftellen. Er is iets ongemeen waardigs en plechtigs in de wijze waarop de Bisfchop de Abdisfe en hare Nonnen aanmaant zich aan het dreigende gevaar te onttrekken, in zijn berusting in haar befluit om met hem het martelaarfchap af te wachten, in zijn kalmte tegen over Gysbrecht, die hem redden wil: — en niet minder fraai en bewegelijk is de wanhopige yver van dezen om hem tot andere gedachten te brengen gefchilderd.

In het volgende tooneel — want de opvolging der Bedrijven ftemt niet met die der tooneelsverandering over een — verpoozen wy ons van al het gewoel, dat het ftuk tot op dat oogenblik vervuld heeft, om te luisteren naar het verhaal van de jammeren, door ftad en burgery geleden, gelijk het ons achtereenvolgends door Arend, door Gysbrecht en door den Bodo gegeven wordt. Wy hebben hier de navolging van de *Aeneis* tot in de kleinfte byzonderheden; doch met in-acht-neming van 't verfchil tusfchen eeuw en plaats, en bovendien geftoffeerd met een aantal fchoonheden van den eerften rang, welke wy niet by Virgilius vinden. Onder deze noem ik: de heerlijke befchrijving der Groote kerk: die van den Spaerewouwer rens: die van de verdediging van 't ftadhuis: en die van de nonnen, om Gozewijn verzameld. Al wie eenig gevoel voor echte poëzy bezit zal in die drie verhalen telkens nieuwe fchoonheden ontdekken, en, indien zy al geächt kunnen worden den gang van het ftuk eenigzins te vertragen, het is my niet gebleken, dat zy immer, mits zy goede tolken vonden, eenigen toehoorder, die maar een greintjen fmaak bezat, hebben verveeld. Merken wy op, dat zy nog in 't midden worden afgewisfeld door den fraaien rei der Maagden, die de kracht der huwlijksliefde bezingen, en door de treffende ontmoeting tusfchen Badeloch en haar reeds verloren geächten echtgenoot.

In het laatfte Bedrijf krijgen wy wederom handeling, en volgen elkander de meest dramatifche toeftanden op: eerst de doed van Arend van Aemftel, in den ftrijd gevallen en ftervende opgevoerd om een laatst en aandoenlijk affcheid van de zijnen te nemen: daarna het onderhoud tusfchen Gysbrecht en den flnwen diplomaat Vooren, die 't kasteel komt opeifchen: — een tooneel, zoo meesterlijk, zoo kunftig, dat zelfs Witfen Geysbeek, de Zoïlus, die niet afliet de tanden ftomp te knagen aan Vondels roem, er geen feil in vinden kon, en er niets anders op wist te bedenken, dan dat het niet van Vondel was — och, ware dit zoo! Nederland zoû een grooten dichter meer tellen: — voorts, den zoo aandoenlijken twist tusfchen Gysbrecht en zijn gade, die zich noch door zijn bedreigingen, noch door de vermaningen van Broer Peter en de Edelingen wil laten overhalen om haar man te verlaten. — Wat dien Broer Peter betreft, ook hy is weder geheel anders voorgefteld dan de overige geestelijken, die in het treurfpel voorkomen: hy doet zich meer voor als een foort van huiskapellaan, die alleen fpreekt waar het hem gevergd wordt, of waar hy oordeelt, dat zijn raad van nut kan wezen, en zich voor 't overige befcheiden op den achtergrond houdt.

De verfchijning van den Engel, die aan Gysbrecht het bevel brengt om zich in te fchepen, is door velen gegispt, die den regel van Horatius:

Nec Deus interfit nifi dignus vindice nodus —

hier van toepasfing befchouwden. Ik meen echter het invoeren van een hooger

wezen eenigzins te kunnen rechtvaardigen. Vooreerst is die tusfchenkomst reeds vroeger in het ftuk voorbereid. In den droom heeft Machtelt aan Badeloch de befcherming van Gods Engelen toegezegd: later, na den val van 't Stadhuis, ziet Gysbrecht een „heldere wolk," waaruit een „ftem" voortkomt: en door dit een en ander is alzoo reeds aangewezen, dat Gysbrecht en de zijnen zich onder den invloed en de befcherming der geestenwaereld bevinden: terwijl van den droom tot de onzichtbare ftem en van deze tot den zichtbaren Engel een *climax* valt waar te nemen, die aan den eisch der kunst voldoet. Dan, in de tweede plaats, komt Rafaël niet ongeroepen uit de lucht vallen; maar wordt zijn verfchijning gemotiveerd door het voorafgaand gebed van Broer Peter, en is het de fchuld van Vondel niet, indien dit gebed ten tooneele wordt weggelaten. Eindelijk, ten derde, houde men wel in 't oog, dat het ftuk niet kon eindigen alleen met het vertrek van Gysbrecht en de zijnen uit Amfterdam, wat een vrij koud en dor flot zoû wezen. Niet Gysbrecht, de Stad zelve is de hoofdperfoon van 't ftuk, en nu moest, na de vermelding van haar verwoesting, de voorfpelling van haar toekomstige grootheid volgen, wilde men den toefchouwer niet onvoldaan heen zenden. Die voorfpelling nu kon door geen minderen mond dan dien eens Engels gedaan worden; en zy maakt dan ook het voornaamfte doel uit van Rafaëls toefpraak. Die toefpraak ftort vertroosting en rust in de gefchokte gemoederen van Gysbrecht en de zijnen, en geeft aanleiding, dat de kalme ftemming, onder de perfonen ontftaan, en waarmede het treurfpel eindigt, zich ook aan den tevreden gestelden toefchouwer mede leelt.

Ik heb, by het wijzen op de voortreffelijke fchildering der karakters van de onderfcheidene perfonaadjen, opzettelijk tot nog toe gezwegen van dat van den hoofdperfoon: en zulks omdat deze wel een afzonderlijke befchouwing vereifcht.

Naar een byna algemeen gevoelen, is Gysbrecht in den grond eigentlijk een misfelijke held: — de man, die altijd en overal te laat komt: die zijn tijd besteedt met, waar hy handelen moet, op torens en in boomen te klimmen: — in 't kort, die 't verdient, dat hem zijn ftad ontnomen worde.

Deze beöordeeling van den armen Gysbrecht heb ik honderden malen gehoord: en dat niet uit den mond van ontevreden *critici*, van vitters of bedillers, maar uit dien van onbevooroordeelde lezers of toefchouwers, uit dien van mans en van vrouwen, van inlanders en van vreemdelingen, ja uit dien van menfchen die voor 't overige hoog liepen met Vondels treurfpel, en het half van buiten kenden. — En toch is, naar mijne befcheiden meening, die beöordeeling geheel onjuist en onbillijk. Ik hoop ook by mijn lezers de overtuiging hiervan, die by my bestaat, te doen geboren worden: en men vergunne my daarom, nog eenmaal met hen het geheele ftuk, voor zoo verre het op den held betrekking heeft, te doorloopen.

In de alleenfpraak van Gysbrecht wordt hy geenszins afgefchetst als iemand, die traag in 't handelen was of 't gevaar ontweek. Van het tegendeel getuigt de opfomming zijner feiten, vs. 96—108, 144—150; 't is waar, het is hier zijn eigen getuigenis, waarmede wy te doen hebben; doch deze bedenking, welke in 't gewone leven geldig zoû zijn, vervalt, wanneer wy bedenken, dat Vondel hier geenszins verdacht kan worden, Gysbrecht andere woorden in den mond te leggen, dan die met de waarheid volmaakt overeenkomftig zijn.

In het derde Bedrijf, wanneer Gysbrecht verneemt, dat de vyand in ftad is, dan, 't is waar, is 't eerfte wat hy doet, den Schreyerstoren te beklimmen. Doch men vergete niet, dat hy, als 't opperhoofd der belegerden, alvorens een uittocht te doen, moet weten, wáár en hoe groot de nood is, en op wat wijze hy best de ver-

dediging zal besturen: en dat hy te dien einde geen beter middel kon by de hand nemen, dan van uit de hoogte den staat van zaken te gaan overzien: — en evenmin vergete men, dat hy, om geen tijd te verliezen, voor hy naar boven gaat, gelast, dat men zijn helm en harnas in gereedheid houde. Lang blijft hy dan ook niet op den toren: en de toespraak tot bemoediging zijner wapenbroeders duurt niet langer dan den tijd, waarin men veronderstellen kan, dat hy de wapenen aangordt.

Hy begeeft zich hierop ten strijde, en wat vinden wy nu aangaande zijn verrichtingen vermeld?

Vooreerst, in het verhaal van Arend: dat hy verstandige maatregelen neemt om het verder doordringen des vyands te beletten, (vs. 1097—1102); —
dat hy zelf de voorste was, „om ieder moed te geven." (vs. 1103); —
dat hy, na in de Groote kerk deel genomen te hebben aan den strijd, in al die rampen denzelfden moed behield en den Dam bleef verdedigen (vs. 1210, 1211); welke verdediging hy een uur lang vol hield (vs. 1221, 1222), en dat hy op het Stadhuis week, na 't laatst te zijn staan gebleven: — al hetwelk zeker niet van flaauwheid getuigt.

't Is waar, in 't verhaal van Gysbrecht zelven lezen wy, dat hy wederom op een toren klom, vs. 1337, en wel op dien van 't stadhuis; — doch hieruit mag men het gevolg niet opmaken, dat hy zulks deed om zich aan 't gevecht te onttrekken: integendeel, dat hy het alleen deed om beter den tegenweer te kunnen besturen, blijkt uit vs. 1345 en volgende, waarin hy vertelt wat door hem en zijn medestanders verricht is. Dat hy niet meer boven op den toren, maar beneden by den strijd was, blijkt uit de omstandigheid zelve, dat hy weg kwam: 't welk in 't eerste geval wel onmogelijk geweest ware.

In het klooster gekomen, poogt hy niet alleen den Bisschop en de overigen te redden; maar wil zelfs nog roekeloos wrijten tegen 't noodlot en de kloosterpoort verdedigen (vergel. vs. 1368 en 1369 met vs. 1070 en 1071), hoewel hy op dat oogenblik zich geheel alleen bevindt.

„Geheel alleen!" hoor ik daar roepen door hen die 't stuk hebben zien vertoonen: „en hy komt met zijn helbaardiers op: en dadelijk nadat hy als een bloodaart *naar boven* is geloopen, stormen zijn gewapenden binnen en vechten tegen de Kennemers en Waterlanders, dat het een aart heeft! Waarom nam hy geen deel aan dat gevecht?" —

Het doet my leed, Mijn Heer! of Mejuffrouw! die de aanmerking maakt; maar ik kan Gysbrecht alleen verdedigen uit hetgeen ik in het treurspel lees, en niet uit hetgeen gy hebt zien vertoonen. Het is mijne schuld niet, zoo men, en ik geloof al sedert onheuchelijken tijd, in 't klooster een gevecht voorstelt, dat daar geen plaats gehad heeft, noch heeft kunnen hebben; gelijk het my weinig moeite zal kosten te bewijzen:

Vooreerst: uit de verklaring van Gysbrecht vs. 1355:

'k Was al mijn vrienden quyt en stond verbaest en stom; —

vervolgends uit het geheele verhaal van zijn tocht van 't raadhuis naar 't klooster (vs. 1357—1367), waar hy bestendig in de eerste persoon spreekt en niet melding maakt van iemand die hem zoû vergezeld hebben; —

Voorts, uit zijn vraag aan den Bode, vs. 1395:

Hoe is het mogelijck dat ghy 't (sterven des Bisschops) *hebt kunnen zien?*

tot welke vraag geen reden hoegenaamd zoû geweest zijn, indien er gevochten ware in 't klooster; want dan zoû er niets bevreemdends in zijn, dat een der volgelingen van Gysbrecht aan den strijd ontkomen ware na den moord gezien te hebben; —

Uit de omſtandigheid, dat de Bode met geen enkel woord van eenigen ſtrijd in 't klooster gewach maakt; maar integendeel van een onverhinderd binnentreden van Haemſteê met zijn troepen.

Van waar dan die vertooning?

Heel eenvoudig daarvan, dat men den ſtrijd, die in de *Groote kerk* plaats had gehad en door *Arend* verhaald wordt, óf verward heeft met den inval in 't *klooster*, dien de *Bode* verhaalt, óf, „om 't ſpektakel," beiden in een heeft geſmolten: — in beide gevallen een groote dwaasheid begaan heeft, waar Vondel of zijn Gysbrecht niet voor behoeven te boeten.

Was Gysbrecht werkelijk *alleen* in 't klooster, waaraan, hoop ik, nu niemand meer zal twijfelen, dan was het integendeel een bewijs van wakkerheid, dat hy gaf, door *naar boven* te vliegen, dat is, „boven de kloosterpoort," om deze tot in 't uiterst te verdedigen: een daad, welke hy niet ten uitvoer kon brengen omdat, eer hy boven kwam „poort en post om veer" lagen. — Dat hy toen by het touw in 't kloosterſchuitjen nedergleed, en den Aemſtel overvoer, om zich aan een wisſen en nutteloozen dood te onttrekken, bewijst niets tegen zijn moed: en dat hy op een dorren boom klom, om den afloop van 't treurſpel te vernemen, even min. In 't geen hy verder onderſtaan wil, te weten de Doelebrug verdedigen tegen de aantrekkende ruiters (vs. 1379—1385) vinden wy wederom een bewijs van 's mans wakkerheid, die alleen voor den nooddrang zwicht 't Is waar, de moed van Gysbrecht gaat met kalm overleg gepaard; doch men vergete niet, dat zulks in een Veldheer ook betaamde, en dat de held van Vondel niet op Achilles, maar op Eneas is gemodelleerd. En al ware al het aangevoerde nog geen bewijs genoeg van Gysbrechts dapperheid en krijgsmansdeugd, dan zou de taal, door hem tegen den Heer van Vooren gevoerd, wanneer deze het ſlot komt opeiſchen, alsmede de lof, welken zijn vyand zelf hem geeft (vs. 1591,1592), hem de kroon moeten opzetten.

Daar „Gysbrecht van Aemſtel" het eenige treurſpel is van Vondel dat nog wordt opgevoerd, zal een enkel woord ook over de wijze dier opvoering niet ongepast zijn. Veel is daarin, ten opzichte van den uiterlijken toeſtel reeds verbeterd; en de tijd heugt my, dat noch de rei der Amſterdamſche Maeghden, noch die der Edelingen werden opgezeid, 't geen omtrent den eerstgemelden nu ſedert ongeveer veertig jaren, omtrent den laatſten eerst ſedert korten tijd geſchiedt. Doch wat te bejammeren valt, is, dat men zich nog ſteeds bedient van een zoogenaamde gekastigeerde uitgave, waarby Vondel op 't jammerlijkst verminkt is geworden. De bedoeling was zeker loffelijk; doch zy werd onhandig uitgevoerd. Men wilde, om geen ergernis aan ſommige overkerkige lieden te geven, de woorden God, Kristus, enz. uit het treurſpel lichten: voorwaar geen gemakkelijke taak, waar het een ſtuk gold, waarin, behalve een Engel, vier geestelijken optreden, en kerkplechtigheden gevierd worden; doch die taak werd nog bovendien op de meest onoordeelkundige wijze volbracht. Waar hy er anders geen raad op wist, ſmeet de verhanſelaar er geheele brokken uit: zoo (b. v. vs. 169 tot 171) waar het feest dat gevierd ſtaat te worden, wordt gepreciſeerd: zoo (vs. 178 tot 182), waar de zoo juiste vergelijking wordt bygebracht tusſchen het verdrijven van Sanheribs en dat van Egmonds leger. (vs. 195 tot 203), die het beleefdſte antwoord van Gysbrecht op de gelukwenſchingen van den Proost behelzen: — in de ſamenſpraak tusſchen Haerlem en den Poortier (vs. 503—506), in die met den Proost (vs 571—590): uit de toeſpraak van Gysbrecht aan Gozewijn (vs. 1041—1046), uit het tooneel met den Bode (vs. 1487—1490): eindelijk uit het laatſte tooneel het gebed van Broer Peter vs. (1801—1822), zijn

toespraak aan Rafael (vs. 1865—1872), en de bewaargeving van het kruisbeeld (vs. 1879—1883). — Dit was zeker nu 't minst bezwarende; — hoezeer op enkele plaatsen het rijm niet langer uitkwam en er dus een regel moest ingeschoven worden. Op andere plaatsen, waar het alleen een enkel woord was, 't welk men begreep dat aanstoot geven zoû, werd dit woord tegen een ander verwisseld, en hierdoor, niet zelden, of de zin of 't vaers verknoeid. Zoo werd (vs. 167):

de troon van Gods *volmaeckte vreughd* —
de troon van de *volmaekte vreughd,*

wat niet uit te spreken is, even min als „de *geboortenisse*" voor „Gods *geboortenisse*" (vs. 7063). Zoo werd (vs. 316) Gods *toren* „uw toren" (wat klinkklare wartaal is): zoo het klooster dat (vs. 549) *de appel van* Gods *oogen* genoemd was, 't geen wellicht eenigen indruk op Diederik had kunnen maken, *de appel van* onze *oogen,* wat hem zeker vrij onverschillig was; zoo moesten de vier fraaie regels, waar het Derde Bedrijf mede begint, saemgesmolten worden in de lamme:

Ik trok nog naauw mijn beste en hoogtijds kleêren aan
Om in de kerk met al de stad te feest te gaan: —

zoo het natuurlijke *God lof!* van Peter (vs. 830) in het flaauwe *'k Ben blij* veranderd, enz., enz. Dan ik zoû misbruik maken van 't geduld mijner lezers, indien ik al de dwaze varianten wilde opgeven. Slechts deze twee tot een toegift. Rafaël zegt aan Gysbrecht, dat hy zijn schouders onder 't kruis moet zetten, hem opgelegd door *God.* In de uitgave volgends welke gespeeld wordt, is dit laatste veranderd in „door *'t lot*" (!) En zulke dwaasheden legt men een *Engel* in den mond, om ergernis te voorkomen! En, of dit niet genoeg ware laat de verhanselaar (vs. 1856 en 1857) Rafaël zeggen,

Volgh gehoorzaem nae hetgeen ik *u gebied.*
Mijn *wil is, dat ghy treckt na'et vette land van Pruissen.*

Hier hebben wy alzoo een Engel, die, tegen de natuur van alle Engelen, niet Gods wil, maar zijn eigen wil komt verkondigen!

Al dwaasheden genoeg, zal men zeggen; — maar, neen! de ergste moeten nog komen. Het was niet genoeg, dat de veroordeelde woorden verbannen werden, waar zy als eigen namen voorkwamen; ook zelfs in de samenstelling of als byvoegelijke woorden mochten zy niet blijven bestaan. *Gods huis* moest in *klooster, Godsdienst* in *verdienst, Goddelijk* of *Kristelijk* in *deugdelijk, Kristen mensch* in *deugdzaam mensch, Kristen bloed* in *schuldloos bloed, Kristenrijk* in *Europa,* en de *Godvruchtigheid* van Proost Willem (vs. 1203) in *onversaagdheid* (!) veranderd worden. Doch de kluchtigste verandering is die welke in vs. 1834 voorkomt. Daar vertelt de Engel, dat de Hollandsche Gemeente, na 300 jaar, dus in de 16e eeuw, zich vereenigen zal

En schoppen 't Roomsch autaer *met kracht uyt alle kercken:*

de vermelding van dit historisch feit zoû, waande men, ergernis kunnen geven, en zoo werd in de plaats gesteld:

En weeren 't ongeloof *met kracht uit alle kercken* —

wat óf klinkklare wartaal, óf een zeer slecht kompliment aan de Roomsgezinden was, en zeker meer geschikt om hen te ergeren, dan de regel zoo als die oorspronkelijk luidde.

Eindelijk nog laat men by de opvoering Gysbrecht, voor dat hy zich na den Rei: „*Waer werd oprechter trou,*" ten tooneele vertoont, de beide volgende rijmen uitgalmen:

Getrouwe burgery en willige onderzaten,
Gehoorzaamt uwen Heer . . . . en wilt hem binnenlaten.

Deze befpottelijke regels fchijnen niet van den verhanfelaar: zy komen althands niet in diens uitgave voor. Wie er de maker van is, is een raadfel, even als hoe men er toe is gekomen, het inlasfchen daarvan noodig te keuren. Immers: het gezegde van Badeloch

My dunckt ik hoor gerucht, daer roept een aen de poort.
God lof het is mijn Heer, ick heb fijn ftem gehoord!

heeft geen zin ter waereld meer en bewijst althands niet voor de fijnheid van haar gehoor, na dat geheel het Publiek niet alleen de ftem van Gysbrecht vernomen, maar hem twee volle regels heeft hooren uitfpreken.

Omtrent dezen tijd leefde te Amſterdam zekere Sybrand Hansz. Cardinael, welken laatſten naam hy eerst later ſchijnt te hebben aangenomen, daar alleen de beide eerſte namen voor het eerſte van de door hem uitgegeven werken voorkomen. De man was van Harlingen, en een groot rekenmeester, gelijk de hier achter volgende tytels van de door hem in 't licht gezonden boeken ſchijnen te getuigen. Men oordeele:

„Honderd geometriſche queſtiën met hare ſolutiën door Sybrandt Hansz. van Harlinghen Reeckenmeeſter tot Amſterdam. t' Amſterdam. Ghedruckt by Jan Jansz. op het Water in de Pas-Caert". 8°. 118 pag. Met meetkunſtige figuren (houtſnede) in den tekst. Dit werk ſtaat achter de „Practijk des Landmeeters door J. Lems en J. P. Don."

„Arithmetica ofte Rekenkonſt. Haerlem 1639." kl. 8°.

„Mathematiſche ofte Wiskonſtige bewys-redenen, waarmede beweſen wort, dat de Aerdeloot ſtil ſtaet, en de ſonne dagelijcx en jaerlijcx ſijnen loop doet; naer de leeringhe van Ptolomaeus. Teghen het gevoelen van N. Copernicus, dat den Aerdeloot ſijnen daghelijckſchen loop ſoude doen, en de ſonne ſtil ſtaen in 't midden van de vaſte ſterren-Hemel. Door Mr. Sybrandt Hansz. Cardinael Reecken-Meeſter tot Amſterdam. t' Amſtelredam." 4°. 31 blz. met astronomiſche fig. in den tekst.

„Het tweede School-Boeck van Mr. Sibrand Hansz. Cardinaels Arithmetica. Daer in geleert worden de voornaemſte Rationale Rekeninghen, dewelcke daer voorvallen om te doen in het gebroken. Mitsgaders oock hoe men den Regel van Dryen ſal wercken in de gebroken getalen. t' Amſterdam. Ghedruckt by Jan Bouman, Boeckverkooper op 't Water, op de hoeck van de Vrouwe-Steegh; in de Lelije onder de Doornen 1669". kl. 8°. 142 blz.

Hy ſtond by zijn tijdgenooten in groote achting; althands J. H. Jarichs van der Ley, in de voorrede van „Het gulden Zeeghel des grooten Zeevaarts. Leeuw. 1615," zegt van hem „dat Sybrand Hanſſen een Vriese wt de Zeeſtadt Harlinghen ſeer vermaert in de tel- en meet-conſt heeft onlancks noch 100 ſeer conſtige geom. queſtien laten wtgaan".

Op dezen Cardinael vervaardigde Vondel het navolgende dichtſtukjen, waarby, zoo als dit meer by hem het geval is, de lof met ſcherts doormengd wordt.

LIJFWACHT

VOOR

MEESTER

SYBRAND HANSSEN CARDINAEL,

DEN VRIESCHEN EUKLIDES.

AEN SIJN SCHOLIEREN.

De Vrieſche Euklides hangt alleen
Van cijferletters hecht aen een,
Bewaert toch Sybrand met u allen,
Bewaert dien Rekenſchat getrou:
Viel Cardinael van 't plat, hy ſou
Aen cijferletters ſtucken vallen.

Nog eerder zouden wy geneigd zijn, te gelooven, dat Vondel by dit voorgaande ſtukjen geen ander doel had, dan den draak te ſteken met den Rekenmeester, indien zeker ander vaers, mede Cardinael betreffende, en opgenomen in de uitgave van Schiedam 1647, bl. 201, werkelijk van Vondel is. Ik voor my meen er aan te moeten twijfelen, omdat het niet in de latere uitgaven is opgenomen. Wat den aart van het verſchil aangaat, of wie I. H., D. V. S. en J. C. zijn, heb ik tot heden niet kunnen ontdekken.

MATHEMATICISCHE QUESTIE.

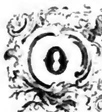
AEN

MEESTER

SYBRAND HANSZ. CARDINAEL.

Reecken-meester tot Amsterdam,

OVER HET VERSCHIL, VOOR-GEVALLEN TUSSCHEN I. H. TER EENRE ENDE D. V. S. BENEVENS I. C. TER ANDERE SIJDE, BEGREPEN IN DE BOECKENS, BY HUN LUYDEN RESPECTIVE, NU ONLANGS UYTGEGEVEN.

O Cardinael die u verſtaet op 's Hemels Starren,
En door de Reecken-konſt veel warring kont ontwarren,
Ontwart dit kluwen oock, en reeckent of 't Getal
Dat noyt bekent en was, u uytkomſt geven ſal
Om in 't geheymſt, en het diepſinnighſt aller ſaecken,
En deſe luin verſchil de reghte grond te raecken.
Dan ſoo ghy nae de kunſt daer in geen uytkomſt ſiet,
Soo bid ick dat u doch de moeyte niet verdriet,
Om eens een ſchrand're Vries te willen Divideeren,
Met een ervaren Boer, en wel te obſerveeren
Of het product geen Pool te voorſchijn brengen ſal,
En 't overſchot verſmelt tot nul of niet met al.
En als ghy 't ſoo bevind, ſoo kont ghy deſe luyden
(Ter liefde van de Konſt) de reghte grond beduyden
Doch ſoo haer twiſt-ſucht dan noch niet geneſen is,
Soo legh vrij voor dat volck de garden in de pis.

Ter gelegenheid, dat men in 't jaar 1633 het groot Rondeel by de voormalige Regulierspoort had geslecht, en dit laatſte vervangen door een groot burgerhuis, 't welk, tot logement ingericht, nog dien naam draagt, had men ook begrepen de lange houten brug, welke zich aldaar bevond, te moeten doen vervangen door een ſteenen brug. Deze was nu voltooid en rustte op acht zware zuilen, die zeven bogen vormden; welke zuilen niet op den bodem van den Amſtel rustten, maar op roosterwerk geſticht waren, dat door zware ingeheide palen gedragen werd. Hierop zinſpeelde Vondel in de twee navolgende regels, die boven den middelſten boog werden geſteld:

OP

DE STEENE BRUGH

OP DEN AMSTEL.

ACHT fuylen op de ry, een brugh van fwaeren laft,
Begrond den Amftel niet, en ftaet allijck wel vaft.

2 *Begrond:* d.i. „rust niet op den *grond*, raakt den grond niet”.

Maria de Medicis, weduwe van Hendrik IV en moeder van den regeerenden Koning van Frankrijk, Lodewijk XIII, had, op het aandrijven van den toen alvermogenden Minister Richelieu, het Rijk moeten verlaten. Zich een tijd lang in Brabant hebbende opgehouden, kwam zy in den zomer van 1638 naar Holland over, met oogmerk om de bemiddeling der Staten te verzoeken in de gefchillen tusfchen haar en den Koning haar zoon. Terwijl zy zich hier ophield, deed zy een reis door de voornaamfte Hollandfche Steden. Naauwlijks was de Wethouderfchap van Amfterdam van haar oogmerk verwittigd geworden, of de noodige toebereidfelen werden gemaakt om haar op de luisterrijkfte wijze te ontfangen. De vinding en regeling der vermakelijkheden, by die gelegenheid te geven, werd aan Dr. Coster opgedragen. Hooft had mede een ontwerp van feestviering gevormd, als blijkt uit den brief, door hem op den 22 Augustus aan van Baerle gefchreven: [1])

.....Naardien de Heer Kofter eenen *anderen* vondt heeft opgeworpen, om de intrée der Koninginne te verheerlijken, zoo mogen wy denken, dat wy ten minfte de genueght van 't naavorfen gehadt hebben, gelijk de wijze man die naa den wortel van den boom dolf, om te begronden hoe de vijgen zoo uitneemende zoet waaren; tot dat zijn' dienftmaaghdt hem quam zeggen, dat ze in een pot gelegen hadden, daar honigh in geweeft was. Waar mee zy kleinen dank behaalde, by hem, dien 't liever zouw geweeft zijn, onwetende te blijven, om de luft van 't jaagen naa wetenfchap. Evenwel ons ontwerp behaeght my wel zoo zeer als dat van Doctor Kofter; ende te bet om de braave veirzen van U. E. in 't Latijn, fampt om degene die Joffrou Tesfelfcha daar op gerijmt heeft

1) HOOFT *Brieven*, 593.

in 't Duitsch en Italiaansch. [1]) Doch U. E. en de Heer Mostaart zullen verre best daar van kunnen oordeelen, in 't genieten van den herfst haars gezelschaps, die met de vruchten overkomt. Zoo de Koningin, gelijk U. E. verwaant, door de steden en over den Haage gaat, wil 't nog al een wijl aanloopen, eer men haare Majesteit tot Amsterdam zal zien. 't Verdriet my, uit zucht tot de eere der stadt, dat zy alle toerustingen zal moeten gering achten, ten opmerke van 't geen zy in Italië en Vrankrijk, jaa in Brabandt, aanschouwt heeft. Eene der onthaalingen, die, mijns bedunkens, meest by haar zouden geacht worden, zoude een' treflyke muzijk zijn. Overzulks, ('t zy de Heeren zich der kosten ontzien) waar het wel raadzaam eenige vermaarde konstenaars uit andre steden t'ontbieden, ende daar in te volgen den raadt van den Orgelist Meester Dirk Sweeling, wiens gelyk ik meine dat zy nooit gehoort heeft; zulks hy tot een fraai sieraadt der stadt zal dienen. Konde men Joffron Tesselscha en Francisca bewegen, ende teffens die stijve stem van Rotterdam, om wat mildt met den rijkdoom haarder gaaven te zijn, ende zich, daardoor

1) Het Italiaansche vaers luidt als volgt:

IN HONORE

DELLA CHRISTIANISSIMA REGINA

MARIA DE MEDICI.

ALLA ENTRATA SUA FELICE NELLA CITTÁ

D'AMSTERODAMO.

Qual per le terre Phrygie gia beata
Si vidde andar la Madre delli Dei,
Tal per Ollanda passi hor adorata,
MARIA Augusta: Augusta piu di lei,
Quanto di piu gran Genitori nata
Di veri numi il secol nostro bei.
Aggradi, alta Regina, i bassi honori;
Che cosi suole il Ciel, mirando a i cu ori.

Aldus overgezet door den Heer J. A. ALBERDINGK THIJM:

TER EERE

VAN DE ALLERCHRISTELIJKSTE KONINGIN

MARIA VAN MEDICIS,

BIJ HARE BLIJDE INKOMSTE TER STEDE VAN

AMSTERDAM.

Als eens, voor het volk, in de frygische streken
De zalige moeder der Goôn trok voorbij,
Zoo ging thands door Holland, bij 't huldegroet-spreken,
Doorluchte Maria. Doorluchtre dan zij,
Naar grootere Goden uw vaderen bleken,
Zoo zegent ge onze eeuw met een Godhedenrij.
Neem, hooge Vorstin, onze needrige hulde:
Zoo deed steeds de Hemel, die 't harte vervulde.

Vergelijk verder BARLAEUS *Blijde Inkomst*, Holl. vert., blz. 66 en 81.

een' groote ſtadt te verplichten, haare Majeſteit zouw zich misſchien verwonderen, dat Italië haar in Hollandt bejegende. Een ſchouwſpel is 'er dat haaren oogen nergens gebeurt is, oft zal mogen gebeuren: de meenighte van ſcheepen, die men haar behoort te vertoonen, ende 't ſpel te eindigen met geklap van 't balderende geſchut. Welk geluit, uit haar ooren, zouw kunnen ſpoelen de weërſmaak, die zy, zoo ik duchte, in onze muzijk zouw gevonden hebben. U. E. gelieve deze mijne bedenkingen voor te draagen aan de Heeren Moſtaart ende Koſter; ſamt, oft het niet oorbaar waare, twee verſcheide vertooningen te doen, te weeten d'onze en die van den Heer Doctoor. Ik gebiede my aan U. E. enz."

In een brief, aan denzelfden eene week later geſchreven, komt Hooft op de zaak terug:

.....Dat zij UEd. geirne iets van de Kaiſarlijke kroon op 't Amſterdammer waapen hoorden zingen, dunkt my zoo vreemdt en verre uit den wege niet; gemerkt de Koningin geſprooten is uit Maximiliaan, den geever van dat cieraadt, die haar derde grootvaader geweest is. Men zouw hem kunnen ten toon ſtellen, in bedrijf van 't kroonen der ſtadt; en de Koningin daarby, in 't voeghlijkſte gewaadt, met deze woorden: *Instar dei;* oft anderſins, gelijk Uwer E. verheeve geeſt veel beter zal weeten te verzieren. In allen gevalle waar 't goedt, verſcheiden pijlen tot zijn boogh te hebben. Want alle Majeſteit wil zelden gezien zijn: ende zoo de Leyenaars Berecinthia voor den dagh brengen, de haare zal verwelkt wezen en nouw toonbaar t' Amſterdam. Doch, hoe konſtigh een zanger ook, 't is (ik belijd het) quaadt queelen met heeſche keel. Maar die van UEd. moeſte boven maate ſchor wezen, zoo haar de ſtem der Meereminne van Teſſel niet gladden konde, en gaalijk maaken, wen zy ſlechts eens begint te neuriën

Facundum concute pectus.

Indien wy morgen verneemen, dat de Koningin op Woensdagh oft Donderdagh zekerlijk verwacht wort, ik leg ons toe, den hoop te vermeeren, en overmorgen t' Amſterdam te zijn" enz.

In deze brieven, en in 't byzonder uit het zeggen, dat het goed is, „verſcheiden pijlen tot zijn boogh te hebben", ſtraalt nog al de wensch door van Hooft, dat men zijn ontwerp van feestviering niet geheel ter zijde zoû ſtellen. Ik durf echter niet beſliſſen, of men er zich by 't vastſtellen van 't programma van bediende. Wat daarvan zij, de Koningin reed den 31 Augustus uit den Haag en kwam dien avond te Haarlem. Burgemeesteren van Amſterdam zonden terſtond den Penſionaris Willem Boreel derwaarts, om haar Majesteit te verzoeken, de ſtad met haar tegenwoordigheid te vereeren, terwijl aan haar keus gelaten werd, zulks te water of te land te doen. Zij verkoos het laatſte en vertrok, op Woensdag, den 1 September, naar Amſterdam, vergezeld van de Princes van Oranje en van een aanzienlijken ſtoet Edellieden en Vrouwen. Omtrent het Huis ter Hart lag een groote menigte ſpeeljachten, langs 't Y derwaarts gezeild, en cierlijk uitgeſtreken met vlaggen en wimpels. Een der prachtigſte

was voor de Koningin gefchikt, die echter in 't rijtuig bleef, en den dijk langs reed (de ftraatweg beftond toen nog niet) tot aan de Vrijheid der ftad, waar zy, door een Eerewacht te paard, geleid door Kornelis van Davelaar, Heer van Petten, verwelkomd, en onder klokgelui en 't losfen van 't gefchut de ftad werd binnen geleid. Binnen de Haarlemmerpoort en langs de ftraten, welke de Vorftin moest doortrekken, ftonden twintig Vendelen Schutters gefchaard. Aan de poort werd de Koningin ontfangen door den Kolonel en Oud-Burgemeester Andries Bicker, en de Burgerhoplieden Pieter Reael, Gerbrand Janszoon Pancras, Oud Schepen en Raad, en Jacob Bicker, Bewindhebber der O. I. Maatfchappy. De ftoet, voorafgegaan door de jeugdige ruiters, en gevolgd van een gedeelte der Schuttery, kwam langs den Nieuwendijk op den Dam, trok aldaar door een eerepoort, die 't Koggefchip, het oud zegel der ftad, droeg, en waaronder de bruiloft van Koning Hendrik IV met de Koningin was afgebeeld, en eenige regels van Barlaeus, als volgt door Vondel vertaald, tot toelichting:

OP

DE VERTOONING DES HUWELIJX

VAN

HENDRICK DE IV

EN

MARIA DE MEDICIS.

Hier tront 't Hetrurifch bloed de hand, die 't lemmer paft,
En ftijght door huwelijck op 's weerelds hooghfte toppen;
En Hendrick aen haer fijde, al blanck geharrenaft,
Verwacht uyt haeren fchoot gekroonde Konings koppen.
Ay fie, 't is Herkules, 't is Pallas, die hier ftaet.
Hy ftut met dapperheyd de Rijcken; fy met raed.

1 *Hetrurifch:* Etrurlën, in 't Gr. Tyrrhenia, later Tuscia, is het tegenwoordige Toskanen, waarover de Medicis gezach voerden.

Van hier ging de ftoet door de Warmoesftraat en Niezel en voorts, langs de oostzijde van den Fluweelenburgwal, tot voor de Oude Doelenftraat, waar een andere eerepoort ftond, met een hoogen en

cierlijk geſchilderden gevel, voor welken dit halve vaers van Virgilius te lezen was:

Laeta Deûm partu.

Na 't opſchuiven der gordijnen, zag men hier de Koningin, in de gedaante van Berecynthia, op een zegewagen, die, nevens haar, haar vorſtelijke kinderen voerde, en door vier maagden, de vier waerelddeelen voorſtellende, vergezelſchapt werd. Deze vertooning werd door een Latijnsch gedicht van Barlaeus verklaard, 't welk Vondel aldus vertolkte:

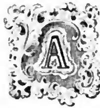
OP DE VERTOONINGE

VAN

B E R E C I N T H I A.

LÆTA DEUM PARTU.

BLIJDE MOEDER VAN DE GODEN.

ALs eertijds Berecinth, ſoo wijd beſnemt door 't baren
Van vele Goden, reed door Phrygiaenſche ſteên:
Soo kom, ter goeder uur, geſegent ingevaren
De poort van Amſterdam, tot blijſchap van 't gemeen,
O groote Koningin; ſla over al uw oogen:
Mijn kercken, mijn gebouw, en torens trots van ſtand,
Mijn havens dight beſet, getuygen mijn vermogen.
Ick ſwerf den aerdboôm om, te water en te land.
De beyde weerelden my haer ſchenckaedjen ſtieren.
En d' oude, en nieuwe word hier op haer' prijs geſtelt.
Uw Grootvaêr ſchonck my eer, om mijnen ſchild te cieren,
Sijn Keyſerlijcke Kroon. nu wenſch ick 't hooghgemelt
Geſchenck met danckbaerheyd ſijn Nichte te vergelden;
Te toonen dat ſijn deughd noch in mijn harte ſtaet.
Soo ſtond ick in de gunſt van deſen Held der helden,
Uw' man; ſoo komt uw Soon my jaerlijcx noch te baet.
Nadien ghy nu (dat 's meer) ſelfs Goden hebt gedragen,
Vergeefme, indien ick poogh hun Moeder te behagen.

1 *Berecinth:* een der namen van Cybele, de Moeder der Goden, als vereerd op den berg Berecynthos in Frygiën.
9 *Stieren:* dialektverſchil voor *ſturen*, nog in de volkstaal gebruikelijk.
11 *Uw Grootvaêr:* Maximiliaan van Oostenrijk, van wien Maria de Medicis afſtamde door haar moeder Johanna, dochter van Keizer Ferdinand I.

Tegen over den wagen vertoonde zich wederom het Koggeſchip, 't welk een maagd voerde, Amſterdam verbeeldende, die zich eerbiedig boog voor de Koningin. Tot opheldering dienden de regels van van Baerle, aldus door Vondel overgezet:

OP

DE BLIJDE INKOMSTE

VAN

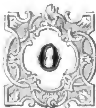
MARIE DE MEDICIS,

T'AMSTERDAM.

— —

OP DE KONINGIN EN DE STAD.

HARE MAJESTEYT

NTFING van Thetis groote Heeren
Tot ſwagers, die de zee regeeren.
DE STAD IS
Allengkſens van een lage veſt
En kleen gebied dus hoogh gewaſſen
Soo datſe nu des hemels aſſen
Bereycken kan, en ooſt en weſt.
DE KONINGIN IS
Moedigh op de Goôn, haer ſoonen,
Al verciert met Konings kroonen,
Die te ſijner tijd om hoogh
Sullen cieren 's hemels boogh.
DE STAD
Komt billijck lof en danck om haer lieftallige aerd,
Om dat de vreemden daer, als in hun land, verkeeren;
Om dat wy wijd en ſijd ons geven op de vaert,
En tot in d' ijſzee toe in 't noorden gaen laveeren,
Ontdecken onbeſchroomt de veergelege landen,
Ons eertijds tot een' ſchrick: dat wy den dorſt verſlaen
Met bruyſenden Oront, en ſchuymende Rodaen,
En ſijn, gelijck een volck, verknocht door eendraghts banden.

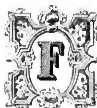
7 *Moedigh op de Goôn, haer ſoonen:* andere vertaling van den halven regel van VIRGILIUS: *laeta Deûm partu.*

15 *Oront:* de Orontes is een rivier in Syriën, uit den Libanon ontſpringende.
Rodaen: de Rhône.

De Koningin, zich nu naar 't Prinſenhof begeven hebbende, werd er begroet door de vier Burgemeesteren, Pieter Hasſelaer, Abraham Boom, Antoni Oetgens van Waveren en Albert Koenraad Burg, verzeld van de twee Penſionariſſen, Willem Boreel en Kornelis Boom. — Men kan hier uit afleiden, hoe zeer het denkbeeld der Soevereiniteit reeds by de Stad was ingeworteld, dat de Overheden de Koningin niet te gemoet waren gegaan, maar, als haar gelijken, tot hunnent verwelkomden. De Koningin nam haar intrek in 't Prinſenhof, de Princes in 't huis van den beroemden koopman Elias Trip. Het wachtwoord werd door de Koningin, zoo lang zy in de ſtad was, gegeven, en was den eerſten avond „Maria." Ten volgenden dage geleidden Burgemeesteren haar door de ſtad, en onder anderen naar 't Oostindisch huis, waar een banket was toebereid, alleen uit Indiſche gewasſen en voortbrengſelen beſtaande. Hier werden wederom Latijnſche vaerzen van Barlaeus gelezen of opgehangen, aldus door Vondel vertaald:

OP HET

OOSTINDISCH HUYS.

ORTUYN trock over zee, en ging nae Ooſten bruyſen.
En hiel in Indien ten lange leſte ſtand;
Daer was ſy wellekoom in der Molucken huyſen,
By Memnons Koningen, verbonden hand aen hand.
De Dageraed ontſloot ſijn kamers voor ons kielen.
Daer werden Hollanders van Mooren wel onthaelt.
't Was niet genoegh dat ſy in Neêrland 't veld behielen:
Sy ſeylden 't aerdrijck om, ſoo wijd de ſonne ſtraelt:
Vermaeckt om dat de ſon getuyghde van hun daden,
Soo verre en ſoo uytheems. Ons Holland ſtreckt een ſchuur
Voor Indiaenſch gewas. Het Noorden heeft geladen
Al 't geen het Ooſten teelt. Al wat het hemelſch vuur
Des ſomers koockt en braed, bewaert, in dit geweſte.
De kille wintervorſt, die vyer uyt peper kaeut.
Arabië geeft ons ſijn wieroockvat ten beſte.
De handel met den Pers tot noch toe niet verſlaeut.

4 *Memnons Koningen:* geen zeer duidelijke of begrijpelijke benaming voor „Oosterſche Vorſten." Memnon was, volgens de fabelleer, de broeder van Aurora.
7 *Sy:* de Hollanders.
14 *Die vyer uyt peper kaeut:* d. i.: „die zich met peper verwarmt."

Hy mangelt fijne fijde, en fijn kottoene waren.
  Het groote Java deelt ons fijne fchatten meê,
En China 't porceleyn: wy Amfterdammers varen
  Al waer de Ganges looft fijn wateren in zee;
Al waer de winft ons voert, nae alle zeên en kuften.
  Gewinfucht liet tot noch geen havens onbefocht.
Wy deelen met den Taegh de zee en 't land, en ruften
  Ten oorloogh tegens een', die alles overmoght.
Wie twijfelt, fla maer 't oogh op fchanffen, fteên, en wijcken.
  Ick wijs hem andre fteên, een ander vaderland,
Daer andre ftarren fijn. foo wiffelt men met Rijcken:
  Soo koopt de weereld fich, en ftreckt 't verkochte pand:
Aldus word d' oeghft gemaeyt op wijd verfpreyde gronden,
Heel Indien in een Ooftindifchhuys gevonden.

17: *Hy mangelt:* d. i.: „hy geeft in ruil."

OP HET GERECHT

DER

OOSTINDISCHE KOOPMANSCHAPPEN,

VOOR 'S KONINGS MOEDER AENGERECHT.

Des Konings Moeder ftond gelijck voor 't hoofd geflagen,
  Om d' ongemeene fpijfe, en proefde met haer' mond
Het Indiaenfch baneket, daer fy den difch fagh dragen
  Het edele gewas van 's aerdrijcx Morgenftond,
De vrucht des Arabiers, de Perfiaenfche waren.
  Sy proeft met grooten fmaeck welrieckend pijpkaneel,
't Verquickende gerecht, dat Oofterfche ackers baren.
  Sy rieckt de vruchtbaerheyd van 's weerelds ander deel,
De wierook, balffem, myrrhe, als heylige offergiften,
  Een yeder op fijn plaets: het een haer oogh behaeght,
Het ander fmaeckt de tong. wie fal partyen fchiften?
  Hier pleyten Reuck en Smaeck, terwijl men rieckt en knaeght
Men at op Thetis feeft noch noyt dees leckernyen.
  Jupijn werd noyt genood op diergelijck banecket:
Nocht Cefar, doen hy quam het Kapitool opryen
  Met fegenrijcken roof, van 's vyands bloed befmet.
De weereld, feyde een man, die Griecken Kofmos heeten,
Nood Kofmus dochter dus op haer banecket ten eeten.

17 *Kosmos:* Griekfche naam voor „waereld," bygebracht om een woordfpeling met den naam van Marlaas vader te verkrijgen.

Op den derden dag vermaakte men de Koningin met nieuwe vertooningen, die, tusſchen de Lange- en Doelebruggen, waar de gracht op 't breedst is, op een eilandtjen, uit de veenen derwaarts gevoerd, in eene nacht vervaardigd waren. Het Vorſtelijk Gezelſchap zat met Schout en Burgemeesteren in eene ſloep; en terwijl deze door de Grimmesſesluis kwam uitvaren, ging de Osſeſluis, daar recht over, open, en liet een Neptunu op zijn ſchelpwagen door. Hy werd gevolgd van Merkuur in een kogge: voor in zat de Amſterdamſche Maagd, die de Koningin met eenige dichtregelen begroette, waarvan hier de vertaling volgt:

EEN SCHOONE MAEGHD,

UYTBEELDENDE

A M S T E R D A M.

VERWELLEKOOMDE DE KONINGIN MET DESE VAERSEN.

MET welck een offerhand ſal ick den hemel dancken,
Dat my beſoecken komt de grootſte Koningin,
Die bey de weerelden beſchaduwt met haer rancken,
En my een voorſpraeck ſtreckte, en trouwe Noodvriendin
By Vader en by Soon, in hare heerſchappye?
Weeſt overwellekoom, geſegende Marye.

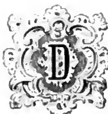
OP

NEPTUUN, MERKUUR,

EN

D'AMSTERDAMSCHE MAEGHD.

DIE DE KONINGIN, OP HET ROCKIN, ONTMOETEN, EN BEGROETEN.

E Zeegod, grijs van kop en kin, en ſtraf van oogen,
Die met ſijn ſpitſe vorck opborrelt uyt den vloed,
En in een vloocke ſchulp van monſters word getogen,
Daer waternymphen vaſt hem ſtrecken tot een' ſtoet;
Merkuur, des koopmans God, beleyder van den handel,
Die met ſijn gladde tong nu koopt, en dan verkoopt,

Vloocke is hetzelfde als „vlottende, drijvende."

En wifpeltuur in gunft, en light van aerd en wandel,
Veroorfaeckt, dat de winft nu ftand houd, dan verloopt:
En defe fchoone Maeghd, die met een nedrigh wefen
Sich neyght eerbiedighlijck; dees Godheên algelijck
Verwellekomen hier de fchoone, d' uytgelefen
Onfterflijcke Godin van 't Franfche koningrijck.
Sy ftorten over haer een' algemeene fegen.
De Zeevooghd draeght haer op 't gefagh der gantfche zee,
Van alle wateren, en hobbelende wegen;
Soo veer van Sein, of Teems, of Spanjes veerfte reê
De Scepters van haer wijd gevreefde kindren reycken,
Der Goden Taelman wijd fijn Stad dees Koningin,
En hare Lelien, tot een gehoorfaem teycken:
Maer d' Amfterdamfche Maeghd, ons Stroom- en Zeeheldin,
Van Zee- en Handelgod geftut, vernedert blode
Dees Koopgoôn voor Marie, en haer alleen voor Gode.

16,17 Omdat haar zoon Koning van Frankrijk, en hare dochters Koninginnen van Engeland en Spanje waren.
18 *Der Goden Taelman:* Merkuur, die tot bode en tolk der goden ftrekte.
21 *Blode* voor „zedig." De zin is: „zy doet déze goden zich beleefd voor Maria, en Maria alleen voor God buigen."

OP

DEN SLANGESTAF VAN MERKUUR,

WAERMEDE

Hy geeften, doods van verf, uyt Plutoos jammerpoel
Verdaghvaert, of hen drijft nae 's afgronds duyftren ftoel.

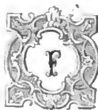
OP

AMSTERDAM.

Keer om de Stad: z' is bofch van onder, en gebout
Op boomen, onlangs noch gehaelt in 't Noordfche woud.

De sloep, die haar voerde, werd toen geroeid naar de noordzijde van het eilandtjen, waar, onder een grooten zegeboog, nieuwe vertooningen plaats vonden: eerst het huwlijk van François de Medicis en Joanna van Oostenrijk, vader en moeder der Vorstin, met deze vaerzen:

OP
DE VERTOONINGE VAN HET HUWELIJCK
VAN
FRANÇOIS VAN MEDICIS.
Groot Hertog van Toskanen.
EN
JOANNE VAN OOSTENRIJCK,
KEYSER FERDINANDS DOCHTER.

RANÇOIS, Toſkaenſche Vorſt, hier treed ghy op 't tooneel,
Met d' eer van Ooſtenrijck, Joanne, uw uytverkoren.
Hier trout uw halve ſiel noch eens haer ander deel.
Waer uyt Hertogen en regeerders ſijn geboren.
Door huwelijcken rijſt de Son van Medicis,
En ſteeckt haer ſtarren aen, die ſtralen van ſich ſchieten,
Haer heldre ſtarren, daer Maria een van is,
Die door de gunſt van God, die elck niet magh genieten,
Geen blijde moeder word, ſoo menighmael ſy baert,
't En ſij van Koningen. dat 's baeren; dat 's beklijven:
Dat 's 't aerdrijck geregeert door haer geſlacht en aerd.
Dat heet door hylicken de koningkrijcken ſtijven.

* *Geen blijde moeder word:* de dichter wil niet zeggen, dat „zy *geen* blijde moeder wordt," maar, dat, „telken reize als zy moeder wordt, zy koningen baart."

Toen — volgends de ſuggestie van Hooft — Maximiliaan, Amſterdam beſchenkende met de keizerlijke kroon, met dit byſchrift:

OP

DE VERTOONING

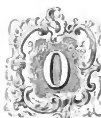
VAN

DE SCHENCKAEDJE

DER

KEYSERLIJCKE WAPENKROONE.

MAXIMILIAEN ſpreeckt:

AEMSTELERS, die, wijd te water en te land,
Verkoopt, en koopt, en wint, en winnen doet veel andren.
En ſtutte 's oorlooghs laſt, het ſij oock van wat kant.
En hoe veel vyanden my druckten met malkandren;
't Sij my Venetien, of Vlaendre dreyghde uyt haet,
En Brugh ſijn' eyge Vorſt en landſheer hiel gevangen;
Aenvaerd ons goude Kroon, der Keyſren hoofdcieraed,
En wil die, tot een loon van uwe deughd, ontfangen.
Dat ſy in 't midden ſta by leeuwen, rood van goud,
Voor den nakomeling, om met die eer te proncken.
Ghy triomfeert ter zee met vlugh en ſeylbaer hout.
Ons Keyſerlijcke Kroon ſij u uyt gunſt geſchoncken.
Te lande blinckt mijn kroon, en word alom gevreeſt:
Maer uwe Schildkroon blinckt te water allermeeſt.

5,6 Toefpeling op de oorlogen, door Maximiliaan gevoerd.
6 *Brugh*: Brugge, waar Maximiliaan in 1486 een geruimen tijd gevangen werd gehouden.
8 't Is reeds meer aangemerkt, dat Maximiliaan, toen nog maar Roomsch Koning zijnde, geen Keizerlijke kroon kon geven.
11 *Seylbaer hout*: „hout, dat gefchikt is zeilen te dragen" (*to bear sails*).

Aan de zuidzijde van 't eilandtjen, werwaarts de floep toen gevoerd werd, zag men den ellendigen ftaat van Frankrijk onder Hendrik III en den bloeienden onder Hendrik IV in vijf grootfche vertooningen afgebeeld, en aldus toegelicht:

OP

DE VERTOONINGEN

VAN

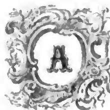
DEN RIJCXKLOOT VAN VRANCKRIJCK

ONDER

HENRICK DE III GESCHEURT,

DOOR

HENRICK DE IV GEHEELT EN HERSTELT.

LS Vranckrijck jammerlijck den Rijcxkloot ſiet gereten
Door burgerlijcken krijgh, en 't land gedeelt in twee,
De Vorſten handgemeen, en hart op hart gebeten,
Den Koning ſelf vermoort; doet dit haer herte wee;
Om dat de Kloot des Rijcx met kracht leyd afgeſmeten
Van ſulcke ſchouderen, waer op ſich elck verliet,
En d' aſſen uit de naef geheven: dies bekreten
In dien benaenden ſchijn het nae den hemel ſiet,
En ſmeeckt Jupijn om hulp, en al de groote Goden,
En wacht van boven trooſt in dien vervallen Staet.
Pomoon, en Bromius, en Ceres weghgevloden,
En van het ſwaerd verdruckt, en Venus, bloot van raed,
Met d' andre Godheên ſtaen bedruckt aen Vranckrijcx ſijde.
De Goôn erbarmen ſich om die verlege ſchaer,
Verdaghvaerden Borbon, dat hy hen al bevrijde,
En op ſijn ſchouders neem' den laſt van 't Rijcxgevaêr.
Triton met Mavors helpt den Held, op Vranckrijcx bede,
Waer hy door hun beleyd de vyanden verſtoort:
Soo word het rijck geheelt door langgewenſchten vrede.
Navarre, ſterck van hals, den Rijcxkloot onderſchoort,
Set d' aſſen in de naef met kracht: ſoo word herboren

4 *Den Koning zelf vermoort:* Hendrik III.
11 *Pomoon:* de godin der tuinen en lusthoven.
Bromius: Bacchus, de wijngod.
Ceres: godin van den oogst.
15 *Borbon:* Hendrik IV.
20 *Navarre:* wederom Hendrik IV.

De ruſt van 't oude Rijck: ſoo bloeyen alle ſteên,
De kercken, en het land weêr heerlijck, als te voren.
De Vreê keert wederom. Aſtrea gaet bekleên
Haer' troon en eerſten Staet: gevlughte Goden keeren
Uyt hunne ballingſchap in 't voorige beſit.
Dit word u hier vertoont: dit wil Alcides leeren,
Daer hy 't gerabraeckt land weêr ſet in ſijn gelid,
En heelt 't geſpliſte Rijck, gelijck dees ſtommen ſpreken.
Met reght word Henrick dan by Herkules geleken.

25 *Aſtrea*: de Vreêgodin.

Toen werd het gezelſchap vermaakt door een waterſtrijd, tusſchen tien matroozen, in witte linnen kleeding, met roode mutſen op 't hoofd, die elkander met handſpaken te keer gingen, en uit de ſchuiten in 't water deden tuimelen. Tegen den avond voer men door de St. Antonis Sluis, naar 't Y; waar de Koningin, op de Oostindiſche werf, een ſchip zag afloopen, aan 't welk zy, op verzoek van Burgemeesteren, een naam gaf, en wel dien van Maria de Medicis, waarop de navolgende regels werden gemaakt:

EEN OOSTINDISCH SCHIP.

DAT DE KONINGIN NAE HAREN NAEM NOEMDE.

MAGH NU SEGGEN.

Maria is mijn naem, mijn toenaem Medicis:
Het ſtreck' tot gunſt, is 't niet tot mijn behoudenis.

Den volgenden dag ging zy in ſtilte eenige winkels bezoeken, en verkreeg ontſlag voor een gevangene, die een onwilligen manſlag begaan had. Op Zondag 5 September nam zy — weder op 't Prinſenhof — afſcheid van Burgemeesteren, en trok weg, terwijl men haar op dezelfde wijze, als men haar had ingehaald, uitgeleide deed.

Ook de vriend van Vondel, Mr. Joan Vechters of Victorijn, leverde byſchriften op de vertooningen. Wy vinden die o. a. verzameld in den „Hollandſchen Parnas", in 1660 door T. van Domſelaer uitgegeven. blz. 213—215.

Op den dag dat Maria Amſterdam verliet, beviel de Koningin van Frankrijk van een Kroonprins. Barlaeus bezong deze gebeurtenis in Latijnſche vaerzen, welke Vondel, even als al de vorige, vertaalde:

OP

DE GEBOORTE DES DOLFIJNS.

GEVALLEN JUYST TEN SELVEN DAGE,

EN OP DIE UURE, DOEN MARIE DE MEDICIS UYT AMSTERDAM VERTROCK.

ELIJCK de ſtarren ſtaegh verrijſen, weder dalen,
Veranderen van beurt door op en ondergaen,
En nu in d' een, en dan in d' andre weereld ſtralen:
Alleveneens, terwijl de koningklijcke raên
Ontvoeren Amſterdam de ſtarre van Florenſſen,
Verſchijnt 'er aen de Sein een Son, een ander licht,
En d' Erfgenaem des Rijcx, tot heyl en trooſt der menſchen,
Geboren juyſt dien dagh, doen wy het aengeſicht,
De Majeſteyt en glans van Medicis verloren:
Op d' uur; dat Amſterdam betreurde haer vertreck,
Was 't hooghtijd te Parijs, daer een Dolfijn geboren
Gantſch Vranckrijck juychen deed met opgeheven neck.
Leef lang, Mariaes neef: dat Hollanders en Vrancken,
Van uwe Lelien geſegent, u bedancken.

5 *De ſtarre van Florenſſen:* Maria de Medicis.
11 *Een Dolfijn:* naderhand Lodewijk XIV.

Gedurende haar verblijf hier te lande, had zich de Koningin, op verzoek van Burgemeesteren van Amſterdam, en ter gedachtenisſe aan het bezoek, waarmede zy de ſtad vereerd had, laten afſchilderen door den beroemden Gerard Honthorst 1), welk afbeeldſel, door haar aan de Wethouderſchap vereerd, na den aanbouw van het nieuwe Stadhuis op den Dam, aldaar voor den ſchoorſteen werd geplaatst, en thands nog te zien is in 't voorvertrek van Burgemeesters-kamer. De navolgende dichtregelen zinſpelen op dat kunſtwerk:

1) Lees hierover de bevallige novelle van Mev. Bosboom-Touſſaint, getyteld: *Het Huis Honſelaarsdijk.*

OP

DE AFBEELDINGE VAN DE KONINGINNE,

DOOR HONTHORST GEDAEN,

EN VAN HARE MAJEST. AEN DE BURGEMEESTERS VAN AMSTERDAM VEREERT.

De groote Medicis, een Moeder van drie kroonen,
Quam dus, ter goeder uur, fich in ons Stad vertoonen.

Behalve deze fchildery behield de ftad nog een herinnering van haar bezoek in een ander fchildery, voorftellende de fchutters-vendels van den Kolonel Bicker, gefchaard ftaande tot onthaal der Koningin. Het vervaardigen van dit kunstwerk was opgedragen aan Jacob Sandrart, een fchilder, die in Duitschland uit Nederlandfche ouders geboren was, en van wien ik gelegenheid zal hebben meer omftandig te gewagen.

Omftreeks 1636 te Amfterdam gekomen, verwierf hy zich al fpoedig aldaar befchermers en beftellingen. Vondel fchijnt veel werk van hem gemaakt te hebben; althands wy zullen nog meermalen onzen dichter met lof van hem hooren fpreken. Op het voormelde Doeleftuk vervaardigde hy het navolgende byfchrift:

OP

HET KORPORAELSCHAP

DES HEEREN

V A N   S W I E T E N.

OP DE DOELEN, GESCHILDERT DOOR SANDRART.

De Vaen van Swieten wacht om Medicis t' onthalen:
Maer voor foo groot een fiel valt Dam en merckt te kleen.

Op het Korporaelfchap: men late zich hier niet misleiden door het woord korporaal, noch denke, dat men hier te doen heeft met de perfoon, die in het krijgswezen op den onderofficier in rang volgt: *korporaal* beteekent letterlijk „lijfwacht," en het *korporaalfchap* is alzoo hier hetzelfde als de lijfwacht, „*garde d'honneur*" (van Maria de Medicis).

Des Heeren van Swieten: de Kolonel Andries Bicker was Heer van Swieten — natuurlijk door aankoop, want hy behoorde geenszins tot het ftamhuis van dien naam; maar 't was reeds toen in de mode geraakt, dat de vermogende kooplieden, nu zy het gezach en de macht in handen hadden bekomen, zich door het aankoopen van Heerlijkheden en het aannemen van den naam daarvan, aan den ouden adel poogden gelijk te ftellen, en alzoo een flagboom te plaatfen tusfchen hen en hunne minder door het lot begunftigde medeburgers.

1 *De vaen van Swieten:* „het vendel — of liever de vendels die onder den Heer van Swieten ftonden."

En 't oogh der burgery te ſwack voor ſulcke ſtralen.
Die Son van Chriſtenrijck is vleeſch, nocht vel, nocht been:
Vergeef het dan Sandrart, dat hy haer maelt van ſteen.

5 Deze regel is onduidelijk: het ſchijnt dat Sandrart, in plaats van de Koningin zelve, haar ſtandbeeld had afgebeeld.

Op den 18 October van dit jaar overleed, in zeven-en-zestig jarigen ouderdom, de beroemde wiskundige Willem Janszoon Blaeu, die, als leerling van Tycho Brahe, zich, door het ſchrijven en uitgeven van talrijke en hoogst verdienſtelijke werken over de zeevaart en ſterrekunde, een grooten naam had gemaakt. Met het geſlacht van Hooft verzwagerd — de moeder van den Drosſaart heette Anna Blaeu — was hy ook met Vondel bevriend, die, gelijk ons dit zoo ſtraks nader blijken zal, op een gemeenzamen voet by hem en zijn zonen verkeerde. Een voortreffelijke afbeelding van Blaeu, door J. Falck, werd met een Latijnsch gedicht van Barlaeus vereerd, en met dit byſchrift van Vondel:

OP

DEN WISKUNSTIGEN

WILLEM BLAEU.

Men ſoeck volckomen breyn vergeefs, en vind er geen;
En ſelden een vernuft alleen bequaem tot een:
Noch ſeldener een man bequaem geacht tot velen:
Het ſchijnt Natuur heeft luſt haer gaven te verdeelen,
Maer trof in Blaeu een ſtof tot veelerley bequaem.
Soo draeght de Wiſkonſt moed op ſijnen grooten naem.

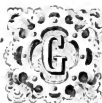
3 *Seldener* voor „zeldzamer."

Op twee van 's mans werken fchreef Vondel de navolgende klinkdichten:

OP HET GRAEDBOECK

VAN

WILLEM BLAEU.

Hy die ten Noorden nu daelt by de bleeke fchimmen,
Nu in 't geficht krijght 't fchip, waer over Tifis waeckt;
Nu weftwaert fpoed, daer 't licht fijn groote daghvaert ftaeckt;
Nu daer de morgenftar haer pruyck heft uyt de kimmen:

En die dick buyten 's weeghs geflingert door 't vergrimmen
Des woeften Zeevooghds, die 't de kielen bange maeckt,
Niet weet, hoe verre of nae ghy afdwaelt, of genaeckt,
Den Evenaer, die d' een noch d' andere As fiet klimmen:

Aenvaert mijn onderwijs, 't welck wijft waer ieder licht
Van God geplant fij juyft in 's hemels aengeficht.
Ick ftreck den Zeeman ftaegh een baeck en helder vuurwerck.

Dwaelgeeften, leght ghy toe te dwalen wijd en fijd,
En wilt ghy feecker fijn van plaets, en uur en tijd;
My tot uw' ftuurman neemt, uw wyfer, en uw uurwerck.

1 *Ghy:* „de zeevarenden."
1—4 De zin dezer vier regels is eenvoudig: „gy, die u naar alle hemelftreken wendt."
2 *Tifys:* de ftuurman der Argonanten.
9 *Mijn onderwijs:* het Graadboek wordt hier fprekend ingevoerd.
12 *Dwaelgeeften* ftaat hier eenvoudig voor „zwervende reizigers."

OP

HET DERDE DEEL

VAN'T

LICHT DER ZEEVAERT.

W as nu de Straet geveeght van hun die luttel ſtuyten,
De Middellandſche zee benaeuwen vroegh en ſpae,
En trecken hun gewin uyt vromer lieden ſchae,
En tergen God, en 't Reght met ſteelen en vrybuyten:

De Straetſche handelaer gaf geen twee kop're duyten
Uyt vreeſe van gevaer; 't verſeeckren bleef haeſt nae:
De Koopman ſliep geruſt, terwijl op Gods genae
Hy wiſſelt in katoen, en Zy ſijn zilvre kluyten.

Want angſt voor ſchipbreuck is van yeders hart geſtreken,
Nu 't Licht der Zeevaert blaeckt, en helder is ontſteken;
Men vreeſt er nocht Charybd nocht Scyl, nocht plaet, nocht banck,

Nature, die jeloers angſtvallighlijck ons banden,
Met klippen onder zee, van Turcxe en Griecxe ſtranden,
Moet dulden, dat wy daer gaen landen vry en vranck.

1 *De Straet:* t. w. die van Gibraltar.
Die luttel ſtuyten: „die niet veel deugen;" hy bedoelt hier de Algerijnſche zeeroovers. Zie vs. 4. De uitdrukking leeft nog in de volkstaal.
8 *Kluyten* voor „geldſtukken." 't Is van ouds onzer natie eigen geweest, daaraan in den platten ſpreektrant allerlei benamingen te geven, en zoo hoort men nog van „ſchijven, platen, moppen, koeken" enz. enz. ſpreken.
14 *Vry en vranck:* d. i.: „zonder avary of ſchade."

Het laatſte der hier genoemde werken werd door Hooft insgelijks met een klinkdicht vereerd, te vinden in zijn Gedichten, 148.

Ik heb zoo ſtraks gezegd, dat Vondel gemeenzamen omgang had met de kinderen van Willem Blaeu: en hiervan getuigt zoowel de omſtandigheid, dat elk hunner by verſchillende gelegenheden tot onderwerp ſtrekte aan een of meer zijner gedichten, als wel de ſchertſende toon, welken hy zich ten opzichte althands van twee hunner veroorloofde. De tweede zoon van Blaeu, Kornelis geheeten, ſchijnt in zijn jeugd tegen-

ſpoed gehad te hebben in zijn minnaryen: althans daarop doelt de navolgende grap van onzen dichter:

BLAEUWE SCHEENTJE.

Blaeutje ſou een meyſje drucken:
Maer de kunſt en wou niet lucken:
Blaeutje kreegh een blaeuwe ſcheen,
En hy liep al hinckend' heen.
[2] Blaeutje, met jou blaeuwe ſcheentje,
Lieve treurt doch niet om eentje.
Hebje een blaeuwe kous van doen?
'k Hebber noch van goed fatſoen.

1 *Drucken:* woordſpeling met het beroep van boek- en plaatdrukker, dat Blaeu uitoefende, en tevens met het *drukken*, „omhelzen," *premere*, van een meisjen.
2 *Een blaeuwe kous:* niet een *blue ſtocking*, een *blaauw-kous*, waardoor wy thands een *savante* verſtaan, maar een *kous* die 't *been* van *Blaeu* past, en welke Vondel, als winkelier in konſen, best in ſtaat was te leveren.

Het is my niet gebleken, of deze Kornelis Blaeu dezelfde perſoon is, als de overbrenger van een brief, door Hooft in d° 1 Julij 1634 [1]) aan Jakob Wijts geſchreven, en met de navolgende aanbeveling door hem voorzien: „Brenger dezes is een geſchikt en geleerdt jonkman, my in maagſchap beſtaande; de vader Willem Blaeu, een ſchrander wiskunſtenaar, leerling van Tycho Brahe, genoeg vernaamt en zoude het bet zijn als 't hem luſte. My waar lief, zoo U'Ed. hem een goedt woordt kon leenen, maar leeder veel, dat zy hier in iets deed, dat eenigzins aanſtootelijk, oft haar tegen de borſt mocht wezen, enz."

Het tweede ſtaaltjen van Vondels vrolijken toon tegenover de Blaeuwen ſpreekt uit het volgende gedichtjen, 't welk ik bekennen moet, meermalen in de gewone uitgave van Vondels Poëzy gelezen te hebben, zonder recht te vatten, wat er de wezenlijke aardigheid van uitmaakte: en ik ben overtuigd, dat het met andere lezers hetzelfde geval zal geweest zijn, voor zoo verre zy namelijk niet wisten, tot wie het vaersjen betrekking had — wat my het toeval heeft doen ontdekken. Eene der dochters van Willem Blaeu, Lucia, en by verkorting Sijtjen geheeten, werd namelijk ten huwelijk aangezocht door Philips van den Gyſen, zeepzieder

1) Br. 424.

te Delft, en het is nu op de beroepen, door den vader van het meisjen en door den minnaar uitgeöefend, dat Vondel in dit gedichtjen op vrolijke wijze zinſpeelt:

DEUNTJE.

Doe een abel Delvenaertje
Quam by Sijtje; ſeyſe, vaertje,
Dees wil drucken ſtijf en ſterck.
Help de landſknecht doch aen werck.
Eerje lang hem ſoud verletten,
'k Wil met hem den druck opſetten:
'k Laet den ſonne-wijſer ſtaen
Voor de wijſer van de maen.
Phlips ſey, 'k ben een ſeepe-koocker:
Wel (ſey Sijtje) benje een ſtoocker:
'k Heb in 't ſtoocken geen verdriet:
Stoock vry dat de ketel ſied.

3—5 Wederom dezelfde woordſpeling als in 't vorige gedichtjen. Sijtjen zegt tegen den ouden Blaeu „geef dezen landsman, dezen man, die van buiten komt, en die op het *drukken* geſteld is, daartoe toch de gelegenheid (door hem namelijk my tot vrouw te geven)."
7 *De ſonne-wijſer:* die in den gevel van het huis van Blaeu prijkte.
7,8 De zin van deze beide regels, is: „ik wil mijns vaders huis voor dat mijns Delvenaartjens verlaten."
9 *Een ſeepe koocker:* „een zeepzieder."

Meer ernſtig en deftig is het opſchrift door Vondel geſteld boven den ſchoorſteen van een andere dochter van Blaeu:

OP DE SCHOORSTEEN

VAN JOFFROU

KATHARINE BLAEU.

De heylighe Eendraght is het ſout,
Dat huys en ſtad in weſen houd.
Sy ſtelt d' oneffenheên gelijck,
En baert een goddelijck muſijck,
Het welck den geeſt en 't lijf verheught.
Een Wijſe kent en eert haer deughd.

Aandoenlijk is het korte grafſchrift op eene derde zuster:

OP

MARIA ELISABETH BLAEU.

Hier ruſt Maria, ſnel verdort.
De tijd der ſchoonſte bloeme is kort.

Vermaarder nog dan Willem Blaeu maakte zich zijn oudſte zoon Joan, die met zijn broeder Kornelis het beroep zijns vaders voortzette, en den roem verwierf van de vermaardſte boekdrukker zijner eeuw te zijn. Zijn Stedeboeken en vooral zijn Atlas waren door geheel Europa vermaard, en de laatſte werd door Vondel bezongen in het nevensgaande gedicht:

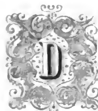
OP

HET TOONNEEL DES AERDRIJCKS.

OF

DEN NIEUWEN ATLAS,

UYTGEGEVEN DOOR DE BLAEUWEN.

De weereld is wel ſchoon, en waerdigh om t' aenſchouwen:
Maer reyſen heeft wat in. de koſten vallen ſwaer:
Men magh den Oceaen niet al te veel betrouwen:
De bergen ſteygren ſteyl: de boſſchen ſien te naer;
De ſtroomen gapen wijd, om overheen te ſtappen;
De mijlen recken ſtaegh: de landen ſtrecken veer:
De Rijcken tegens een, gedeelt door vyandſchappen,
Die ſtaen in 't harrenas, en trecken hun geweer:

De bittre kou verkleumt: de hitte braed de leden:
De lucht die hangt vol damps, of moord met felle peſt.
Men vind ongaſtvry volck, en onbewoonde ſteden,
Woeſtijnen, daer gediert des nachts verlaet ſijn neſt,
En brult, en huylt, om roof, en aes van vee of menſchen:
Het ſand beſwaert den gang: de ganger hijght, en roockt,
Op 't ongebaende pad: dan is 't vergeefs te wenſchen
Om den verlaten haerd, daer moeder eten koockt.
O reyſgeſinde geeſt, ghy kunt die moeyte ſparen,
En ſien op dit Tooneel de weereld, groot en ruym,
Beſchreven en gemaelt in kleen begrijp van blaren.
Soo draeyt de ſchrandre kunſt den aerdkloot op haer' duym.

14 De *ganger*, thands alleen maar gebezigd in ſamenſtellingen als: „voet*ganger*, bedevaart*ganger*" enz.

Ook het huwelijk van Joan Blaeu, van welks viering de tijd my niet gebleken is, werd door Vondel op de volgende wijze bezongen [1])

1) Ook door Barlaeus, in een Latijnsch gedicht. Zie BARL. *Poëm*: 520.

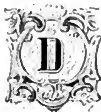
FACKEL

VAN

DR. JOAN BLAEU.

EN

GEERTRUYD VERMEUL.

De wackre Blaeu ſloegh 's avonds ſpae
Het gulden heyr des hemels gae,
En monſterde alle ſtralen,
Die vaſt ſtaen, of verdwalen;

Als Venus, dochter van Jupijn,
Hem in een' ongemaeckten ſchijn
Verſcheen, en quam voor oogen,
Daer hy ſtond opgetogen.

6 *In een ongemaeckten schijn*: d. i.: „zich voordoende in haar natuurlijken staat, als Mingodin."

Sy ſprack: mijn allerwaerdſte ſoon,
Die luſt hebt in der Goden troon
En 't eeuwighdurend leven
Met uwen geeſt te ſweven;

Al lang genoegh met ongemack
Gedragen 't aerdſch en hemelſch pack,
En Herkles naegetreden,
En Atlas wijde ſchreden.

Al lang genoegh tot 's vaders trooſt
Sijn' ſwacken onderdom verpooſt;
't Is tijd om eens te hooren
Nae 't geen u is beſchoren.

Ick wijs u nae de goude ſtad,
Daer is voor u een eedle ſchat,
Een ſchoone Maeghd ten beſte,
Treck heen nae deſe veſte.

Ghy ſult 'er vinden aen de Gou
De lieve lang beloofde trou,
En u in hare kaecken
En heuſch onthael vermaecken.

Of deyſtſe met bevreeſden gang,
Ick ſalſe met een' minneprang
Bedwingen tot mijn wetten,
En 't harde hart verſetten.

Soo ſprack de moeder van de min,
En liet hem met verbaeſden ſin,
(Terwijle ſy ging ſtrijcken)
Verbaeſt ten hemel kijcken.

Sijn boeſem brande ſtracx van hoop,
Die hem den luſt van ſtarrenloop
En 't ſchrander hemelmeten
Benam, en deed vergeten.

14 *'t Aerdsch en hemelſch pack:* hier „de moeite der ſtudie van de aardrijks- en ſterrekunde."
15,16 *Herkles, Atlas.* Atlas werd gezegd den hemel te torſchen, en van daar ook, dat een werk over ſterrekunde, en later ook een verzameling van kaarten, een *atlas* genoemd werd. Herkules ſchijnt hier meer als reiziger genoemd te worden:

Qui mores hominum multorum vidit et urbes.

17 *'s Vaders trooſt:* van W. Blaeu, den ſchrijver over de Zeevaartkunde, enz.
21 *De goude ſtad:* „Gouda."
34-36 *Met verbaeſden ſin... Verbaeſt ten hemel kijcken* is een ongeoorloofde tautologie: of wy moeten met het eerſte *verbaeſden*, het ſynoniem „verſlagen" verſtaan, en dan is 't een woordſpeling.

Ghy handelt passer, boogh nocht kaert,
O Blaeu, wat of u wedervaert?
  Nocht Tichoos wijse boecken:
  Ghy gaet uw weêrga soecken:

En Venus voorgang maeckt het spoor.
En wijst u met haer starre voor.
  En opent Geertruys armen,
  Genegen tot ontfarmen.

Geluck, ô blijde Bruydegom!
In Hymens vrolijck heylighdom.
  Uw Bruyd heeft u genesen.
  Laet sy uw spiegel wesen.

Nu staroogh op geen ander licht
Als dat 'er straelt uyt haer gesicht.
  Nu staroogh op haer oogen,
  Die alle ding vermogen.

Nu druck, in 't kussen even kloeck,
Met mond op mond een minneboeck.
  Nu druck met inckt van weelden
  Een huys vol minnebeelden.

45 *Tichoos wijse boecken* de werken van den beroemden sterrekundige Tycho Brahe.
59 *Weelden: weelde* neemt zoo min als *vreugde, leed, genot, smart, blijdschap, nood, rouw, zaligheid* een meerv. aan, wanneer het een toestand beteekent. Waar het echter meer eene aandoening beduidt, is het meerv. by sommigen dezer woorden door het gebruik gewettigd. Hier kan de *n* ook paragogisch zijn.

De onzekerheid, waaromtrent ik verkeerde ten opzichte van den juisten tijd der vervaardiging van de gedichten aan de Blaeuwen heeft my genoopt, die by elkander te voegen, 't geen ik onderstel dat ook den lezer niet onaangenaam zijn zal. Alvorens ik echter van Joan Blaeu afstap, wil ik hier nog byvoegen, dat hy in den jare 1651 tot Schepen en Raad verkozen werd, en zijn drukkery, die vroeger op de Bloemgracht. by de derde Dwarsstraat, had gestaan, in 1666 overbracht naar de voormalige Latijnsche School, ten noorden der Nieuwe Kerk. Maar weinige jaren had zy echter gestaan, toen zy, op den 22 February 1672. ongelukkig verbrandde, by welk ongeval de letters en platen van den vermaarden Atlas en der Stedeboeken vernield en, naar men berekende, een schade van wel *f* 382,000 geleden werd. Joan Blaeu overleefde deze ramp niet lang, als te zijner tijd zal gezegd worden.

Op den 6 October van dit jaar overleed de Burgemeester Jacob de Graeff, en werd door Vondel met het volgende grafschrift herdacht:

OP

DEN HEERE

JACOB DE GRAEF.

Heer van Polsbroeck, Burgemeester van Amsterdam.

De tytel maeckt alleen geen Graef,
Maer die fich uytert ongeveynft
Voor 't Vaderland, gelijck hy 't peynft,
In alle tijden even braef.
Hoe fchrijft party fijn graffchrift dan?
Hier flaept de Graef, de vrome man.

1 *Uytert:* d. i.: „by herhaling, voortdurend *uit.*”

Daar nu de dichter van de leden uit dit geflacht toen en later en hen later allen herhaaldelijk bezong, zal het niet ongepast zijn, hier een kort overzicht te geven van de voornaamfte lotgevallen, die hun den weg tot de hoogfte waardigheden binnen Amfterdam hadden gebaand.

De „de Graeven” waren oorfpronkelijk uit Tirol, waar zy den naam van „von Graben” hadden gevoerd, op grond waarvan zy dan ook later — op den 19 Julij 1677 — door Keizer Leopold by open brief in den adeldom bevestigd werden. Onzeker fchijnt het, wie de eerfte uit dit Huis is, die zich te Amfterdam had nedergezet. Zeker is het, dat Jan Pietersz. de Graeff reeds in de eerfte helft der zestiende eeuw op de Regeerings-lijsten voorkomt. Diens zoon, Dirck Jansz. de Graeff, in 1529 geboren, was met de aanzienlijkfte familiën aldaar ter ftede vermaagfchapt — zijn tweede vrouw was een dochter van den Burgemeester Jan Claesz. Kat — en bovendien met tijdelijke middelen ruim gezegend: zoo dat hy aan den bloei en luister van de ftad, waarvan hy Regent was, aanzienlijke fommen had kunnen toewijden. Dan de voorfpoed, dien hy genoot, moest voor een wijl in ramp en tegenfpoed verkeeren. De Graeff was de belangen en inzichten van Prins Willem I toegedaan, die, wanneer hy in Amfterdam overkwam, gewoon was zijn intrek by hem te nemen in zijne woning, gelegen op het Water, tusfchen den Dam en de Papebrug, waar de „Keizer” uithing, — en zoo moest de verwachte komst van Alva te Amfterdam, voor hem te vreezen zijn. Nog was hy echter in de ftad aanwezig, toen de vlucht reeds

een gevaarlijke onderneming was geworden: nog wilde hy de gewichtige betrekkingen niet verlaten, hem door het vertrouwen der burgery geschonken: nog het voorbeeld niet volgen van zoovelen zijner medeleden in de Vroedschap, die reeds het dreigend gevaar ontweken waren. Eindelijk zwichtte hy voor de tranen zijner vrouw, het dringend aanzoek zijner vrienden, bovenal de hartelijke en met kracht van redenen vervulde brieven van zijn naastbestaande Kornelis Boelensz. Deze had reeds vroeger zijn verblijf overgebracht naar Emden, en een som van zestig duizend gulden, aan de Graeff behoorende, op diens verzoek derwaarts mede gevoerd. Laatstgemelde verliet nu met zijn vrouw en vijf kinderen zijn vaderstad, en trok naar Oostfriesland, waar zoo velen zijner vrienden vóór hem een toevluchtsoord gevonden hadden.

Wel was hy nu het gevaar ontkomen, dat van Alvaas zijde dreigde: doch andere rampen wachtten hem in zijn ballingschap. Zijn vrouw bezweek van hartzeer en verdriet, en werd verre van haar vaderstad begraven. Een fraai gebeiteld grafgesteente in de kerk van Emden bewaart nog haar naam.

De zaak der vrijheid zegevierde eindelijk in de Nederlanden; en met zoo vele anderen keerde de Graeff naar Amsterdam terug, waar hy by de omwenteling van 1578 als een der Burgemeesters werd aangesteld. De lasten, verbonden aan de veelvuldige ambtsbetrekkingen, welke men hem voortdurend opdroeg, werden hem eindelijk te zwaar, zoodat hy zich naar Haarlem ter woon begaf. Hy keerde echter, na eenige rust genoten te hebben, op herhaalden aandrang zijner medeburgers, tot zijn geboortestad en tot het ambtelijk leven terug, tot dat hy den 25 Julij 1589 overleed.

Dirck Jansz had zijn zoon Jacob in achttienjarigen ouderdom achtergelaten. Gelukkig vond deze een raadsman en voogd in den boezemvriend zijns vaders, Kornelis Boelensz., die met vaderlijke genegenheid voor hem waakte, zijn studiën aan de Leydsche Hoogeschool met zorgvolle oogen gadesloeg, en hem, na volbrachte studiën, een buitenlandsche reize liet doen in 't gezelschap van den vermaarden Justus Lipsius. Geen wonder, dat, met zulk een leidsman, de jonge de Graeff overal een gunstig onthaal genoot, en de gelegenheid verwierf om veel te zien, te hooren en op te merken. Van die reis in 't jaar 1597 teruggekeerd, zocht hy den band van dankbaarheid, die hem aan Boelensz. verbond, nog te versterken door diens dochter Alida tot zijn levensgezellin te verkiezen.

Even als zijn vader deelde ook hy al spoedig in 't vertrouwen der Burgery. Reeds in 1598 werd hy tot Schepen aangesteld, in 1603 tot Lid der Vroedschap, en acht jaar later tot Burgemeester verkozen. Hy moest echter toen, als den vereischten ouderdom van veertig jaren nog niet bereikt hebbende — al verschilde het maar eenige weken — voor de hem bewezen eer bedanken. In 1613 echter nam hy de hem wederom aangeboden waardigheid aan, welke hy nog vier malen bekleedde. Als

een bewijs hoe hy de belangen der Burgery boven zijn eigene behartigde, diene het navolgende feit:

Er beftond een voornemen om de ftad ten derdenmale uit te leggen, en onderfcheiden Leden van den Raad, die eigendommen hadden buiten de ftad gelegen op den grond in de voorgenomen uitlegging begrepen, vleidden zich reeds een belangrijke winst te doen, wanneer die eigendommen van ftadswege zouden moeten worden aangekocht. Toen echter de zaak by de Vroedfchap in beraadflaging werd gebracht, deden Kornelis Pietersz. Hooft en de Graeff het voorftel, die perceelen over te nemen op een fchatting van deskundigen, door het Gerecht te benoemen. Hevig was de tegenftand van hen die op een openbaren of onderhandfchen verkoop gerekend hadden, en zich door den voorgeftelden maatregel het beloofde voordeel zagen ontgaan; doch de beide Burgemeesters beftreden, met klem van redenen, zoodanig winstbejach ten koste der Stad. Eenigen der Raadsleden deelden in hun gevoelen; terwijl de overigen morrende de vergadering verlieten, en weldra hun wrok en wrevel koelden, door te bewerken, dat Hooft en de Graeff in 't volgende jaar niet als Burgemeesters werden herkozen.

In den Raad bleef de Graeff echter de belangen der Stad behartigen tot aan het jaar 1618, toen hy door Prins Maurits, by gelegenheid der Regeerings-verandering, werd ontflagen.

Wat ons in die mannen der 17e eeuw treft, wat hen over 't algemeen zoo zeer van de meesten hunner nakomelingen onderfcheidt, is hun grondig wetenfchappelijke vorming. Niet een Staatsman van die dagen, die niet zijn bepaalde ftudie gemaakt had van de eene of andere wetenfchap. Zoo hebben wy gezien, hoe Reael uitmuntte in de wiskunde: zoo weten wy, hoe de Groot god- en rechtsgeleerde by uitnemendheid was: zoo was Tulp geneesheer. Blaeu aardrijkskundige: — en zoo behoefde ook de Graeff, toen hy voor een tijd van het tooneel der ftaatkunde was afgetreden, niet met zijn ledigen tijd verlegen te zijn; maar mocht dien aan zijn hoofdliefhebbery, de fcheikunde, wijden. Gemeenfchappelijk met zijn vriend Pieter Janszoon Hooft, had hy vroeger reeds een kunstftuk vervaardigd, dat onder den naam van *perpetuum mobile* aan Kornelis Janszoon Drebbel, van Alkmaar, werd toevertrouwd, om het naar Engeland te voeren, welks Koning verlangd had, het te zien. By gelegenheid dat de Koningin het bezichtigde, deed zy, wellicht door een der raderen onvoorzichtig te behandelen, het uurwerk ftil ftaan: en Drebbel, offchoon hy zich voor den maker had uitgegeven, was niet in ftaat het ongemak te verhelpen; — terwijl de ware uitvinders, uit ontevredenheid op Drebbel, zich ongezind toonden, het gebrokene te herftellen. — Zy ftichtten nu een fabriek van chemikaliën, die hoogelijk geroemd werd, en die den lust uitmaakte van de Graeff, tot dat hy, na den dood van Prins Maurits, weder tot de Burgemeesterlijke waardigheid geroepen werd, welke hy in 1628, in 1630, 1631, 1633 en 1637 bekleedde. Ook die van Gekommitteerden Raad van de Staten van Hol-

land en Westfriesland was hem meer dan eenmaal opgedragen. Hy had het genoegen, nog voor zijn overlijden zijn zoon Kornelis, van wien ik later meermalen zal moeten gewagen, in Stads-betrekking werkzaam te zien. Hij was — by aankoop — eigenaar geworden van de vrije Heerlijkheid van Zuid-Polsbroek, onder IJsfelſtein gelegen.

Van vrolijken aart was een liedtjen, dat Vondel in dit jaar uitgaf, maar zonder dat my gebleken zij, by welke gelegenheid:

HONIGHKORF.

WIJSE: *Engelsche fortuin.*

ELUCKIGH die te prijck ſat, eerſe ſtorf,
En proeven moght dien leckren Honighkorf,
Vol dau, vol geur van bloeſſem, bloem en kruyd.
Elck vlieght 'er in, en niemant ſcheyd 'er uyt.

Ay, ſwijgh, die Korf heeft luſt, en ongerief,
En ſoet, en ſuur, en beyde leed en lief;
Die milde Korf ſtaet yder even nae;
Maer menigh tergt en vergt hem met ſijn ſchâe.

Gebruyck den Korf, miſbruyck den Honigh niet.
Wie matigh ſlickt heeft onluſt nocht verdriet:
Dies maeck de Bruyd het hoofd niet kranck, nocht ſeer:
Al queſt de Bie, de Honigh heelt het weêr.

1 *Die te prijck ſat:* d. i.: „die de Bruid was." By onze vooronders was het de gewoonte, dat een Bruid, op de receptiedagen gezeten was op een verhevenheid, terwijl er een kroon, cierlijk van bloemen, linten en klatergoud opgemaakt en niet ongelijk aan die, welke men thands voor de winkels der haringventers ziet als de nieuwe haring in 't land is, boven haar hoofd was opgehangen. Men noemde dit dan: *te prijk* of *te pronk* zitten, welke uitdrukking ons nog dikwijls in de gedichten van Vondel zal voorkomen.

Zwaar drukte op onzen dichter het afſterven, op 't einde dezes jaars, van zijn waardigen en geleerden vriend, Cornelis Gijsbertz. Plemp. Ik heb reeds vroeger [1]) gewach gemaakt van de zonderlinge achting, welke deze by de Hoofts genoot; doch het is niet twijfelachtig, dat tusſchen hem en Vondel een nog inniger betrekking beſtond. Die betrekking was ontſtaan in den jare 1630, toen Plemp, de oefening der

1) D. II. blz. 159.

rechten moede geworden, den mantel aan den fpijker gehangen, den Haag verlaten en zich te Amfterdam had nedergezet. Hier was hy in den echt getreden met Geertruid Dobbes, uit een Amfterdamsch geflacht gefproten, doch toen te Haarlem woonachtig, gelijk dit blijkt uit het huwlijksgedicht, door Hooft hun toegezongen. Te Amfterdam, waar hy omtrent de Lange Brug woonde, bracht Plemp zijn dagen rustig door met de beöefening der poëzy en met ftille letteroefeningen. Uit de Latijnfche gedichten, die in het voormalige Stadhuis prijkten boven den ingang der boekery, en waarby de bezoekers tot orde werden aangemaand, alsmede uit de omftandigheid, dat eenige boeken door hem by uiterften wille aan die Inftelling werden vermaakt, blijkt zijn belangftelling in de wetenfchap en in de eer zijner geboorteftad. Op Vondel bracht hy, federt zijn vestiging aldaar, de vriendfchap over, welke hy vroeger voor diens broeder Willem gevoeld had, en hun gemeenzaamheid wies niet weinig, vermits onze dichter hem geftadig kwam raadplegen, en party trekken van zijn geleerdheid en veelzijdige kennis. Er valt niet aan te twijfelen, of by die bezoeken moest het gefprek meermalen vallen op theologifche punten, en evenmin is het te verwonderen, dat Plemp, vooral by het befpeuren, hoe de hairkloveryen in de Nederlandfche Kerk Vondel begonnen te verdrieten, hem langzamerhand een anderen weg heeft pogen op te leiden, en de eerfte grondflagen gelegd, waarop eerlang door anderen zoû worden voortgebouwd.

Zelfs reeds het flot van het graffchrift, dat Vondel op Plemp vervaardigde, heeft een Roomsch Katholijke kleur.

OP

CORNELIS GYSBERTSZ PLEMP,

LICENTIAET IN DE REGHTEN.

D'OVERLEDEN fpreeckt.

INERVE, by den Donauftroom,
Hiel mijne jongheyd by den toom.
Vrou Themis weeflne by de Loir
Haer heyligh Reght, en billijck fpoor.
Polymnia mijn' geeft verfoop
In klanck en galm; en Kallioop
In heure klare Hengftebron,

1.2 Hieruit blijkt, dat hy, in zijne jeugd, te Weenen of elders aan den Donau, moet geftudeerd hebben.
3.4 Met andere woorden: „ik ftudeerde te Orleans in de rechtsgeleerdheid."

Soo lang mijn ader drincken kon.
Doch boven Poëſy en ſnaer
Omhelſde ick vyrigh 't Roomſch autaer,
En hing om ſtaet nocht ſnood genot,
Mijn hart aen niemant dan aen God,
En Jeſus nimmer feylbre ſtem.
Hier ruſt nu Plemp. ay, bid voor hem.

Plemp liet twee zonen na, waarvan de een een beroemd advokaat werd: met beiden bleef Vondel, gelyk ons dit uit het vervolg blijken zal, tot aan zijn dood toe bevriend; gelijk mede met Vopiscus Fortunatus Plemp, van wien het my niet gebleken is, in welke betrekking hy tot Cornelis Gijsbertsz. geſtaan heeft. Hy was, als deze, een Amſterdammer en geboren den 23 December 1601, zoo dat hy een zoon van den Latijnſchen dichter zoû kunnen geweest zijn, indien men aanneemt, dat deze, voor zijn huwlijk met Geertruid Dobbes, getrouwd is geweest, waarvan echter geen bewijzen voorhanden zijn. Wie dan ook zijn vader moge geweest zijn, zeker is het, dat Vopiscus Fortunatus zich, eerst te Gent en te Leuven in de beginſels der wetenſchappen, en later, te Leyden, in de geneeskunde geöefend heeft: in welke wetenſchap hy, ſedert naar Italiën gereisd zijnde, te Bononiën tot Doctor bevorderd werd. Van hier te Amſterdam terug gekeerd, beöefende hy een tijd lang de geneeskunde, ten dienſte zijner medeburgeren, tot dat hy, in den jare 1633, door de Aartshertogin Iſabella Klara Eugenia tot het Hoogleeraarambt in de geneeskunde op de Hooge School te Leuven beroepen werd, waar hy met Anna Maria van Dive getrouwd, en op den 12 December des jaars 1671 overleden is. Hy heeft verſcheiden geneeskundige werken geſchreven en in 't licht gegeven, en, onder meer, Cabrolius' *ontleding des menſchelijken lichaams* in 't Nederduitsch overgezet: op welke vertaling Vondel het navolgende lofdicht heeft gemaakt:

OP

B. KABROOLS

ONTLEDING DES MENSCHELIJCKEN LICHAEMS,

VERDUYTSCHT DOOR

V. F. PLEMP,

NU PROFESSOOR TE LOVEN.

ERTIJDS voerde 't Grieckſch gewelf
In ſijn voorhoofd KEN U SELF,
Als een Goddelijcke leſſe
Van die wijſe Schoolmeeſtreſſe:
't Selve leert nu d'Artſen-School
Van den ſchranderen Kabrool,
Wiens vernuft met pit van reden
't Menſchlijck lichaem gaet ontleden,
Van den top af tot den teen;
Dies de Latiniſt voorheen
Van dien arbeyd hem moſt dancken;
Tot dat Plemp, een eer der rancken
Van Galeen en Hippokraet,
Tot des Nederduytſchen baet,
Deſe ſchatten uyt het duyſter
Brengend, met een rijcker luyſter,
Toonde, dat hy was een ſtut
Tot ſijn krancken Landſmans nut;
Wiens gedachten ſich nu wennen
Om te reght te leeren kennen,
Wat de Menſchenhuyd omvangt,
Waer de Menſch van 't ſamenhangt:
Hoe Gods Wijſheyd diep gaet waren
Door ons Seenen, door ons Aeren:

1 *'t Grieckſch gewelf:* de tempel van Apollo te Delfi.
2 *In ſijn voorhoofd:* „op het frontefpies, in den voorgevel."
Ken u ſelf. γνῶθι σεαυτόν, de zinſpreuk, die op den gevel des Delfiſchen tempels geſchreven ſtond.
4 *Die wijſe Schoolmeeſtreſſe:* Minerva? — of de priesteres van Apollo? — Dit is niet zeer duidelijk.
10,11 De zin is: „weshalve zy, die Latijn verſtonden, hem dank moesten weten voor het werk, dat hy geſchreven had."
12 *Rancken* voor „telgen, navolgers."
13 *Galeen en Hippokraet*, twee beroemde artſen, de eerſte by de Latijnen, de tweede by de Grieken.
24 *Seenen:* „zenuwen."

Hoe het kunftige geraemt
Alle kunftenaers befchaemt.
Soo nu yemant door dees wennis
Van den trap der felfkennis
Stijght tot kennis van Gods Troon,
Soo eyfcht Plemp geen' ander loon.

27 *Wennis, wenst, gewente* en *gewoonte* zijn 't zelfde. 't Hangt te famen met vs. 19.

Vondel had in dit jaar een treurfpel vervaardigd, hetwelk de beruchte Mesfalina, echtgenoote van den Romeinfchen Keizer Claudius, en haar onzinnig huwelijk, gedurende het leven van haar man, met den Romeinfchen Ridder C. Silius, tot onderwerp had. Dit ftuk was bereids ter opvoering gereed gemaakt en gerolleerd 1), toen het door een noodlottig toeval op zij raakte. Toen de tooneelfpelers, in 't byzijn van den dichter, voor de eerfte maal hun rollen lazen, om te weten, of elk de zijne goed verftond, vond men er, die den inhoud van 't treurfpel maar niet konden vatten, noch begrijpen, hoe Mesfalina tot zulk een dolle uitfporigheid had kunnen vervallen. De dichter, hen willende onderrichten, zei, meer eenvoudig dan voorzichtig: „Stelt, dat deze of gene Prins — dien hy noemde — een nar was, en de Princes, terwijl hy ergens was heengereisd, ondertusfchen met een raadsheer wilde trouwen". Om deze uitlegging en gelijkenis werd in 't eerst gelachen; maar daarna begonnen eenige domme en losfe tooneelfpelers in hun drinkgelagen tegen elkander te zeggen: „Zoû dit fpel ook op dien Prins flaan? Misfchien is Claudius die Prins, en Mesfalina die Princes, en Silius zulk een Heer" — dien zy, onder andere grooten, die de Princes op hare reis naar zekere ftad vergezelden, dwafelijk uitkipten. Dit praatjen liep eerst onder de fpelers en werd, zoo ongerijmd als het was, door fommigen, die onzen dichter niet gunftig waren, verder uitgeftrooid, tot dat het den Regenten van 't Weeshuis ter ooren kwam. Deze begaven zich terftond op den Schouwburg, en maakten zwarigheid in 't fpelen van een fpel, dat zoo fchendig misduid werd. Vondel, hier kennis van krijgende, ftond eerst verbaasd, doch merkte al ras waar de fchoen wrong, en vreesde nu, dat uit zulk een dwaze praat en misduiding, die op geen fchijn van waarheid rustte, nochtans iets kwaads tot zijn nadeel mocht ontftaan, daar men toch het beste verdraaien, en uit alle bloemen vergif kan zuigen. Na eenig overleg ging hy naar de drie fpelers, die voor Mesfalina, Silius en Narcisfus zouden fpelen, en eischte hun rollen terug, onder voorgeven, daar iets in te willen veranderen of verbeteren. Hierdoor kon men 't fpel, daar hy nu de voornaamfte rollen machtig was, niet door den druk gemeen maken: 't welk hy wenschte te voorkomen. Hy onder-

1) Zoo fchrijft Brandt, en te recht. 't Woord is klaar en krachtig, en in allen gevalle beter dan het belachlijke en ondultfche *inftudeeren*.

drukte alzoo het ſtuk, gebruikte eenige der beste brokken daarvan in andere treurſpelen, en verbrandde de rest.

Nog een ander treurſpel, mede een vrouw tot hoofdperſoon hebbende, had hy omtrent dezen tijd begonnen. Het onderwerp was insgelijks getrokken uit de Romeinſche geſchiedenis, hoe zeer dan uit een later tijdvak.

Alboyn, koning der Longobarden, die in de zesde eeuw leefde, had zich voor de Romeinen zeer geducht gemaakt, ten gevolge van een verbond, door hem aangegaan met de Franken, Hunnen, Bulgaren en Sarmaten. Na den dood van zijn eerſte gemalin Klodorinde, een dochter van den Frankiſchen Koning Klotharius, trouwde hy met Rozamunda of Rozemond, een dochter van Kunamundus of Kunemond, Koning der Gepiden, dien hy in een veldſlag overwonnen en verſlagen had, en wiens bekkeneel hy in goud had doen vatten en er een drinkſchaal van vervaardigen. Na 42 jaar in Pannoniën, dat hy mede onder zijn gehoorzaamheid gebracht had, te hebben geregeerd, liet hy in 568 dat gewest onder de beſcherming der Hunnen, zijn bondgenooten, en trok met een groot leger in Italiën, waarheen hem, volgens het bericht van ſommige geſchiedſchrijvers, de Romeinſche Veldheer Narſes had geroepen, ten einde wraak te nemen over een beleediging, hem aangedaan door Sofia, gemalin van Keizer Justinus II. Alboyn veroverde een groot gedeelte van Opper-Italiën, en werd voor de muren van het door hem belegerde Pavyen, door zijn krijgsvolk uitgeroepen tot Koning van Italiën. Niet lang echter genoot hy die eer; want, toen hy in 574 te Verona een groot feestmaal aanrichtte met zijn Vorſten en Krijgsoverſten, liet hy het bekkeneel van den verſlagen Kunemond te voorſchijn komen, en bracht het zijner gemalin toe, zeggende, zy zoû eens uit haar vader drinken. Dit ging haar zoo ter harte, dat zy voornam deze beleediging uit te wiſſchen in 't bloed des Konings: 't welk zy ook, met behulp van haar minnaar, den hoveling Peredeus, en Helmiges, des Konings kamerling, ten uitvoer bracht: waarop zy, met Peredeus en met al haar ſchat, naar Ravenna by 's Keizers ſtadhouder Longinus vluchtte.

Dit tot verſtand van het hier volgende fragment, al wat er van Vondels treurſpel is overgebleven:

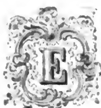
BEGIN

VAN

ROSEMONDS TREURSPEL.

HET EERSTE BEDRIJF:

PAUSELIJCK GESANT.

EN manfhart kropt fijn nijd, die uytbarft by de vrouwen.
Sophia, wat al leeds hebt ghy Gods Kerck gebrouwen,
Met eenen fchimpfchent (ach een fchimpwoord vry gering)
Die Narfes, door het hart, aen fijn vijf finnen ging,
En, als een pijl, uw tong foo los en bits ontglipte;
Waer door fijn eerfte trou, uyt wraecklucht overwipte,
En fchende Alboin, der Langebaerden hoofd,
Den Roomfchen op het lijf. Italie berooft,
Geknevelt, afgebrant, gefchoren, en gefchonden,
Van Goth, Alaen, en Hun, gevoelt, in verfche wonden,
Helaes, een' nieuwen flagh, van d'overfnoodfte fmet,
Die, van het Baltifch ftrand, fich had met kracht gefet
In 't vet Pannonie; van waer fy, met dees vreemden,
Avaer, Bulgaer, Sarmaet, en Sax, op al de beemden
Van Po en Arnus viel, in een veel eedler wey,
En aen de wolcken dreef dit jongfte landgefchrey.
Sophia, oordeel nu, of ghy wel, by uw leven,
Dit opgefette web van Narfes af fult weven.
Dit aes (van dien befneên gebefight tot een' toom
Der Gotten, reys op reys) regeert nu aen den ftroom
Des Ticiners, op 't hof; gebied, dat elck dit kenne,

3 *Met eenen fchimpfchent:* Sofia zoû namelijk aan Narfes, die een gefnedene was, hebben doen aanzeggen, dat hy de wapenen nederleggen en met haar vrouwen moest komen fpinnen, aangezien hem namelijk het rokken beter paste dan het krijgswapen; waarop hy haar ten antwoord gaf: hy zoû een rokken opzetten, 'twelk zy zoo licht niet af zoû fpinnen. Hierop doelt hetgeen wy lezen vs. 18 en vs. 37.

7,8 *En fchende.... op het lijf:* d. i.: „en joeg op het lijf, op den hals."

13 *Sy:* t. w. „de fmet;" Alboïn met zijn legerbenden.

19 *Dit aes:* t. w. Alboïn.

Van dien befneên: het is nog twijfelachtig, of de Narfes die de Longobarden in Italiën riep, dezelfde wezen kan als de beroemde gefnedene, die na Belizarius de legers van Justinianus deed zegevieren; immers deze zoû in 568 reeds een zeer hoogen ouderdom moeten hebben bereikt.

20-21 *Den ftroom des Ticiners:* de Ticino of Tefino.

21 *Kenne* heeft hier de beteekenis van „erkenne."

En drijft, tot voor de poort van Rome en van Ravenne,
Justijns besettingen te steên en sloten uyt,
En niemant heeft het hart dat hy dit euvel stuyt:
Want wat quam Ticinum sijn tegenstand te stade,
Als 't, na drie jaer, sijn poort opsette, ter genade
Des wreeden Langebarts, die met dat gruwelwoord
Sijn swarte siel verswoer aen 's overwonnens moord?
En seecker, had het paerd, ten intre van de wallen,
Uyt mededoogen, niet dien vloeck te voet gevallen;
De stad waer reê, in bloed en roock en vyer, vergaen,
Vergeten: en geen mensch sou Ticinum sien staen
Ter stede, daer 't noch staet, om onder 't juck te sweeten.
Oock hebben dierte en pest ons senuwen gesleten:
En yeder lands-aerd van dit mengsel maeckt sich sterck,
En acht sich mans genoegh, gantsch Christenrijck een werck
Te rockenen, dat niet kan worden afgesponnen,
Als met een' swaren toght. De Gotten, in Narbonne,
En Spanje; en oock de Hun (die sterck den Donaukant
Voor Alboïn bewaeckt, in 't ingeruymde land)
Beloofden, op sijn trom, in 't harnas aen te stappen.
Vier Fransche Koningen, ontsaghbre swagerschappen,
Handhaven desen Vorst, in 't overheert bewind,
Uyt gunst tot d' eerste vrou, hun suster, Klotsuind;
Hem van Klotaer, in echt en eygen, opgedragen,
Om soo veel dapperheên, getoont in trotse slagen:
En wat'er overschoot, nae 't slaen van Koenemond,
Wiens bloed sijn koets herwarmt; dat bergde sich terstond,
Uyt schrick, in sijnen eed, en volleghde te gader
Den man van Rosemond, soo troulijck als haer' vader.
Wat rest'er, tegens dit onkneusbare aertsgeweld,
Voor ons, dan dat men God, die 't onweêr wetten stelt,
Geduldighlijck het stuur des Rijcks bevele, in 't midden
Van 't bulderen; en, met schenckaedje, schatting, bidden,
Terwijl vermurwe en streel dien grooten Dwingeland,
Tot hindring van meer quaeds: waerom ick, een gesant
En mond van Paus Joan, ten dienst der myterkroone,
Van Ticinum den Vorst hier navolg, te Verone;
Alwaer dees onderdruckte en bange burgery

25 *Ticinum:* Pavyën.
26 volgz. Verbitterd door den hardnekkigen tegenstand welken Pavia hem gedurende drie jaren geboden had, zwoer Alboyn dat hy de stad tot den grond slechten en zelfs geen grijzaarts en vrouwen sparen zoû. Nadat hy haar eindelijk bemachtigd had en haar door de poort van den H. Johannes binnen woû trekken, struikelde zijn ros, waarom hy zich door zijn gevolg, dat zulks voor een noodlottig voorteeken hield, liet bewegen de stad te verschoonen, die tot het jaar 774, toen zy door Karel den Groote veroverd werd, de zetel van de Longobardische regeering bleef.
42 *Swagerschappen:* hier dichterlijk voor „zwagers."
44 *Klotsuind* of Klodewinde. Zie boven.
57 *Paus Joan:* namel. Johan de derde.

Dien Heyden vieren ſiet het vrolijck jaergety
Der ſege, op Audoïn, in 't bloedigh veld, bevochten.
O Heyland, wil ons eens van deſe landgedroghten
Verloſſen, door de vuyſt van een' reghtſchapen held.
Maer och! ghy meet het perck van elck ſaiſoen, en ſmelt,
Wanneer uw ſon genaeckt, dees ſneenjaght uyt den Noorden.
't Is u bekent, of God met Langebartſche koorden
Het Ooſten temmen wil, van wien het Weſten lijd
Meer wrevels en meer hoons dan oyt van Geet, of Scyth:
Want of de Boſphorus braveert het hoofd der vlieten,
Den Tiber, lang verdruckt, 't ſal God in 't end verdrieten.
God vry 't Latijnſche Reght, ſchuyf 't Grieexſche juck van hier,
En ſmijt (behaegh het hem) dees landroede eens in 't vyer.

De volgende Perſonagien leeren hun rol.

72 *Dees landroede:* de legaat bedoelt hier Alboyn, en gewis dacht Vondel, by 't bezigen van 't woord *landroede*, aan Attila, mede een *geeſel* of *roede* Gods genoemd.

Het mislukken zijner „Meſſalina" ſchrikte Vondel niet af van het vervaardigen van tooneelſtukken, en met rusteloozen yver begaf hy zich weder tot nieuwen arbeid. Intusſchen hield hy zich niet alleen bezig met het maken van vaerzen, maar ook met het nazien van die van anderen. Huygens had in den aanvang van het jaar 1639 zijn „Dagwerck" voltooid en aan Hooft ter beöordeeling toegezonden, met vrijheid om er ook het gevoelen van andere deskundigen over in te winnen. Dat dit werkelijk plaats had, blijkt uit het antwoord, dat hy van Hooft ontfing:

„Mijn Heere,

„UEd. Geſtr. dagwerk deedt my daatlijk heiligavondt neemen van ander werk. Ik ſcheidd' er niet uit, eer 't uit was, uitgezeidt bedt en taafel; ende beſteld' het voorts aan den Heere Barlaeus. Deez' houdende noch zijn' kaamer, vondt goedt het daar gezaamentlijk te doorzien met de Heeren Mostart, Baak, en Vondel, die nevens my eenige avondtuuren daaraan beſteedt hebben. Maar de vergaadering hieldt zoo wel geen ſtreek, dat ik ieder beletten kon, 't gedicht eens naa zich te neemen, om het in 't bezonder voorts te leezen. Moſtaart en Vondel hebben iets aangeteekent dat den taalſchik betreft; op dat UEd. Geſtr. overweege, oft zy zich dien aangaande met ons vergelijken konde 1); dewyl 't wel pasſen zoude daar in eenen gemeenen voet te volgen. Evenwel kan ik niet alles voor vol aanvaaten wat hun behaagt: ende Vondel dunkt my zomtydts knorven in de biezen te zoeken [2]). Wijders, aan

1) D. I.: „of zy te dien opzichte zich met onze zienswijze kon vereenigen."
2) D. I.: „tot in het overdrevene aanmerkingen te maken." *Knorven in de biezen zoeken* is 't Lat. *nodum in ſcirpo quaerere.*

zoo blinkenden dagwerk den dag te verbieden, waare jammer, ook, mijns gevoelens, een verlooren toeleg, gemerkt het met de fcherpe ftraalen zijner aardigheidt de dompigfte duifterheidt konde doen verdwijnen, en midnacht tot middag maaken. Mijn arme geeft, hoewel alleenlijk geftelt (en dit nog quaalijk genoeg) om maatvry geluidt te flaan [3]) heeft zich nochtans verpijnt de verdroogde rijmpen te doen inkt geeven [4]). De fpringaader van den Heer Barlaeus bruift met wel een' and'ren toon [5]). Deezes onderfcheidts zal UEd. Geftr. aan de bygaande reegelen gewaar worden, gelijk zy 't zonder twijfel verwacht heeft. De Heeren Moftert en Vondel hebben ook iets belooft. Dat (meen ik) zal haaft volgen, ende altydts uwe gebooden, wen z' hem gebeuren moogen.

„Mijn Heere,

„Uwer Ed. Geftr.
„verplichtfte ootmoedigfte dienaar
„P. C. HOOFT."

„Uit Amfterdam
„den 21 van Sprokkelmaandt 1639.

Voorzeker, ik zoû wel gaarne om een hoekjen geftaan hebben, om de redekavelingen dier fchrandere vernuften af te luisteren, en vooral om te vernemen welke „knorven" Vondel zoo al in de „biezen" zocht. My dunkt, het had niet dan vermakelijk en leerzaam kunnen zijn. — Dat Mostart aan de belofte voldeed, welke hy had gegeven, blijkt uit den volgenden, mede aan Huygens gefchreven brief:

„Mijn Heere,

„UEd. Geftr. zal door den Heere Wijts ontfangen hebben het gedicht van den Heer Moftart. Op zijne ende Vondels aanteekeningen heb ik, by mijnen laatften, gezeidt mijn gevoelen; ende vinde my daarin nog meer gefterkt door Uwer Ed. Geftr. wederleggingen, die, nevens 't wederleidde, hier by te rugge keeren. Ik heb Vondel by wijlen gemaant om yets op UEd. Geftr. loflijk dagwerk, ende laastmaals t' antwoordt gekreegen, dat hy een quaadt oog gehadt hadt, ende in twee oft drie pogingen geen rijmluim kunnen treffen. Nu bragt hy op gifter, in mijn afweezen, 't gedicht, dat hierby gaat. Het oordeel daarover zy Uwer Geftr. bevoolen, ende in haare befte jonfte.

„Mijn Heere

„Uwer Ed. Geftr.
„verplichte ootmoedigfte dienaar
„P. C. HOOFT."

„Uit Amfterdam den 14 van
„Lentemaandt 1639."

3) D. i.: „alleen geftemd om in proza te fchrijven."
4) D. i.: „vaerzen te fchrijven." Dit ziet vermoedelijk op het gedicht, dat Hooft ter eere van die van Huygens vervaardigde, 'twelk te vinden is bl. 288 zijner Gedichten.
5) Zie BARLAEI *Poëm.* II. 205.

En nu zoude my niets aangenamer zijn, dan het gedicht, 't welk Vondel, in weêrwil van zijn „quaadt oog" en zijn mangel aan „rijmluim," op het „Dagwerk" van Huygens vervaardigde, hier aan mijn lezers mede te deelen; — maar ongelukkig is het nergends te vinden: noch in eenige uitgave van Vondels werken, noch in die van Huygens: schier onverklaarbaar is het, dat juist dit gedicht, 't welk, uit hoofde van den man, aan wien het gericht was, van de gelegenheid, waarby het vervaardigd werd, en van de kennis, welke mannen als Hooft, van Baerle, Mostert en Baeck er aan droegen, zeer bekend had kunnen en moeten zijn, zoo jammerlijk is zoek geraakt.

Het blijkt uit den brief van Hooft, dat de omgang en taaloefening tusschen Vondel en de vrienden nog immer stand hield. Ook met de zeons van Vossius had onze dichter naauwe kennis aangeknoopt, en bepaaldelijk stond hem de geleerde Izaak Vossius by in het vertalen der „Elektra" van Sofokles, een arbeid, tot welken Vechters zijn vriend had aangespoord, en waarmede deze den welverdienden lof der geleerden en taalkenners inoogstte. Hy droeg dezen arbeid op aan onze oude kennis Tesselschade.

ELEKTRA

VAN

SOPHOKLES.

TREVR-SPEL.

GHESPEELT IN DE AMSTERDAMSCHE SCHOUWBURG,

IN NOVEMBER, 1639.

1638.

Sola Sophocleo tua Carmina digna Cothurno.

Sola Sophocleo, enz.: d. i.: „uw liederen zijn alleen den treurspeltoon van Sofokles waardig." De plaats is ontleend aan VIRGILIUS *Ecl.* VIII, *vs.* 10. De lezer zal opmerken, dat van dezen tijd af tot aan zijn dood toe, Vondel naauwelijks een gedicht van eenig aanbelang meer schrijft zonder het met een motto uit Virgilius te vercieren. Hy was bezig, dien dichter te vertolken, wat hy tweewerf volbracht, en hy had hem dus in 't hoofd.

AEN DE

WIJZE EN VERNUFTIGE IOFFROUWE

Maria Tesselscha Roemers,

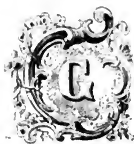
WEDUWE

VAN

WIJLEN HEER

ALARD KROMBALCK.

WIJZE EN VERNUFTIGE JUFFROUW!

ELIJCK een vryer met overlegh, en oordeel zijn hart, en liefde zet op een jonge vryfter, die, om haere natuurlijcke fchoonheid, aengebore bevalligheid, en voegelijck cieraed, bekoorlijck is; eveneens kreegh ick een' treck tot deze princes Elektra, of liever Electa, een uitgeleze dochter, uit dien naemhaftigen [1]) koning, en gezongen [2]) veldoverfte, Agamemnon, geboren; en herboren uit de harffenen van dien Atheenfchen en zegenrijcken veldheer, Sopho-

1) *Naemhaftigh: haftig* of *haft* is „hebbende, houdende, deelnemende aan." Zoo is *krijgshaftig* „die (op wakkere wijze) aan den krijg deel neemt," *manhaftig* „die mannelijke deugd bezit," *ernsthaft* „die ernst bezit," *waarachtig*, 't zelfde als *waarhaftig*, „die de waarheid vasthoudt, die de waarheid heeft," in welken zin men zegt: „God is *waarachtig*." *Naamhaftig* is alzoo „die naam heeft, die beroemd is." Vergelijk HUYDECOPER, *Proeve* II, 151.

2) *Gezongen:* wy zouden zeggen: „bezongen."

kles, die haer, tot verwondering zijner en der navolgende eeuwen, van ouds, op het tooneel, te voorſchijn broght,

Met vaerzen, ſchoejende op den leeſt
Van zijnen goddelijcken geeſt.

Meeſter Ioan Victorijn [1]), in wiens mond Elektra beſtorven is, prickelde ons zoo meniglımael hier toe aen, tot dat wy het ten leſte waeghden, en deze doorluchtige Ionckvrouw, op onze wijze, Neerlandſch ſpreecken leerden, met hulpe van dien hooghgeleerden Iongeling, Iſaak Voſſius; een loos vos, en wacker vernuft, om het Grieckſche wild, hoe diep en duiſter het oock verborgen zij, op te ſnuffelen. In dit treurſpel woelen veelerleie hartstoghten, gramſchap, ſtoutigheid, [2]) vreeze, bekommeringe, haet en lieſde, trouw en ontrouw, droefheid en blyſchap, elck om't hevighſte. Men hoort hier klaere vertellingen, gewightige beraedſlaegingen, gezonde gezonte leeringen, en goude ſpreucken. Dit vervat inzonderheid het geen den ſterflijcken menſchen ten allerhooghſten oirbaer is, naemelijck, dat Gods uitgeſtelde ſtraf endelijck ſchelmen en booſwichten rechtvaerdighlijck achterhaelt; welck leerſtuck het zout, en een van de zenuwen der godvruchtigheid ſtreckt. Æſchylus, Sophokles, en Euripides hebben, alle drie om ſtrijd, van deze ſtof gehandelt. Nadien wy deze ſchilderyen zelfs, die de heldere middaghzon niet ſchroomen, voor Nederduitſchen ten toon ſtellen, zal 't onnodigh zijn, in 't byzonder, en ten nauwſten, te ontvouwen alle d'onnavolgelijcke kunſt, die in dat aelonde werckſtuck, by opmerckende verſtanden, kan waergenomen worden. Alle leden dezer edele en koningklijcke maeghd zijn gelijckmaetigh, en onberiſpelijck, gelijck oock de verwen der welſprekendheid kunſtighlijck in 't Griex verdreven. Men ziet 'er niet wanſchapens, en alle deelen van 't minſte tot het meeſte hangen hecht te zaemen, en vloeien zonder dwang uit malkanderen. Hoe men met de zinnen hier dieper doordringt,

1) *Victorijn* of *Vechters*, van wien vroeger herhaaldelijk is geſproken. Zie Deel I. 656. III 213.
2) Tegenovergeſtelde van „bekommering of vreeze."

hoe zich meer wonderen openbaeren, en t' elckens yet anders, en 't geen men te voren over 't hoofd zagh. Walgelijcke opgeblaezenheid, waer van Griecken en Latynen hoe aelouder, hoe vryer zijn, heeft hier nergens plaets; oock geen wifpeltuurigheid van ftijl, en de tooneeldichter is overal zich zelven gelijck, en geeft te kennen dat'er een veldheer infteeckt. Toeftel en redenen zijn gepaft naer de perfonagien, elck naer den eifch levendigh uitgebeelt. Hebbenwe 't geen door tijds langduurigheid, en het menighvuldigh omfuckelen, van hand tot hand, uitgewifcht, gevlackt, of verbafterd zij, eer verdonkert dan verlicht, men ontfchuldige ons, die tegens ons geweten niet moedwilligh dochten te mifdoen. Men bejegent plaetfen zoo duifter als raedfels, waer over d' uitleggers noch met zich zelve, noch met anderen overeen ftemmen, en in 't uitleggen hemel en aerde verfchillen. Oock is 't onmogelijck de redenen wel te binden, indien men gehouden zijnde de Grieckfche koppelingen ftip te volgen, niet met een ruim geweten wat vrymoedigh daer over heenen durf vaeren. Rijm en maet, waer aen de vertolcker gebonden ftaet, verhindert oock menighmael, dat de vertaelder niet zoo wel en volmaeckteliјck nafpreeckt, 't geen zoo wel en heerlijck voorgefproken word; en yet van d'eene tael in d'ander, door eenen engen hals te gieten, gaet zonder plengen niet te werck: een zaeck die ghy, wijze en vernuftige Ioffrouw, maghtigh zijt te oordeelen, door ondervinding in 't vertaelen van uwen Tufcaenfchen Taffo, zoo menighmael ghy voor Ierufalem, met zijnen dapperen Buljon, dien Chriften oorloogh voert; waer over wy, met anderen vaft verlangende, eens hopen te vieren [1]), zoo dra uwe hand het heiligh graf, met d'yverige pen, gelijck Godefroy met den gewyden zwaerde, hebbe bemaghtight. Uwe bezigheid ondertuffchen by poozen wat uitgefpannen zijnde, om de fnede van vernuft en zinnen, door het al te ftadigh blocken, op een zelve werck, niet te verftompen, verquickt en zegent zomtijds den Hollandfchen Par-

1) *Te vieren:* „vreugdevuren te ontfteken." De hoop werd echter niet vervuld. Zie D. II. 157.

nas met eenen lieflijcken en aengenamen dauw, van aertige ſpitsvondigheden, en geeſtige bloemen, en druckt uwe ſchrandere gedachten, in verſcheide taelen, geluckighlijck uit, en koomt zelve op welgeſtelde toonen van leckere poëſy al zoetelijck en zachtelijck aen, gelijck het luiſterende hart naer den kittelenden galm van luiten en fluiten; waerom wy onze Elektra, voor uwe voeten, als aen eene der hemelſche zanggodinnen, opofferen, en wenſchen te blijven,

Wijze en vernuftige Joffrouw,

Uwe E. allerminſte dienaer

J. V. VONDEL.

t'Amſterdam, 1639. den 19en van May.

Aulus Gellius in het zevenfte boeck, en vijfde hoofdftuck van zijn Attifche Nachten.

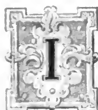
In Grieckenland was een wijd vermaert tooneelfpeelder, die in gebaer, bevalligheid, en heldere uitfpraeck alle anderen overtrof. Men noemde hem Polus: Hy fpeelde der doorluchtige poëten treurfpelen meefterlijck, en onbeteutert. De dood benam hem zijnen zoon, op wien hy al zijn hart gezet hadde. Toen hem docht dat de rouw uit, en zijn kind genoegh beweent was, begaf hy zich weder tot de kunft, om wat te winnen. Zullende in dien tijd t' Athenen Sophokles Elektra fpeelen, moft hy quanfuis Oreftes doodbus en gebeente draegen. Het inhoud van dit treurfpel brengt mede, dat Elektra, quanfuis haer broeders overfchot draegende, befchreit en betreurt de dood des genen, dienze meent by ongeval omgekomen te wezen. Polus dan Elektraes rouwkleederen aentreckende, haelde zijn zoons gebeente en doodbus uit den grave, en gelijck of hy Oreftes noch omhelfde, bootfte zoo die droefheid na, niet met eenen gemaeckten fchijn, maer natuurlijcke lijckklaghten, en waerachtige traenen, en verweckte door dit middel, onder het fpelen, zijn eige droefheid. [1])

Juftus Lipfius, het licht der geleerdheid zijner eeuwe, fpreeckt door Langius, in het eerfte boeck van zijn Standvaftigheid, aldus:

Men zeit van Polus, dien vermaerden tooneelfpeelder, toen men t' Athenen zoude fpeelen het fpel, waer in men droefheid moft uitbeelden, dat hy heimelijck zijn overleden zoons gebeente en doodbus op het tooneel broght, en den geheelen fchouwburg met waerachtigen rouw vervulde.

1) Hoe meer ik het bovenftaande verhaal gelezen heb, hoe minder ik my heb kunnen voorftellen, dat het waarheid behelst. De ondervinding toch van alle ervaren tooneelfpelers, welke ik immer op dit punt geraadpleegd heb, is fteeds eenftemmig geweest, dat zoo dra zy zich met hun rol zoodanig vereenzelvigen, om te vergeten, dat zy bloot een perfonaadje *voorftellen*, en door hun kunst de natuur moeten *nabootfen*, zy verloren zijn. Een wezenlijke natuurkreet doet, tusfchen die, welke door kunst zijn uitgebracht, dezelfde valfche en verkeerde uitwerking als een degelijke trap, of werkelijk vloeiend water, tusfchen gefchilderde dekoratiën. Hetzelfde geldt ten opzichte van den redenaar: wil hy roeren, wil hy fchokken, hy zorge zich niet te laten mede flepen door zijn onderwerp, en blijve zelf koud, waar hy zijn hoorders warm wil maken: — of hy loopt groot gevaar van belachlijk, of voor 't minst onverftaanbaar te worden. Aan een kanfelredenaar, die klaagde dat zijn toehoorders hem niet verftonden, en verzocht, van my te mogen weten, hoe hy dit kwaad zou verhelpen, voegde ik toe: „Het geheim is zeer eenvoudig: in de eerfte plaats, zet vooral punten op de i, en, in de tweede plaats, denk niet *om* 't geen gy zegt, maar alleen *hoe* gy 't zegt. 't Zal u toch niet baten, al verkondigt gy de verhevenfte waarheden in de meest uitgezochte taal, zoo niemand iets mede draagt van 't geen gy hem op 't hart hebt willen drukken." — Het fpreekt van zelve, dat al het bovenftaande alleen betrekking heeft tot voordrachten van gefchreven of van buiten geleerde ftukken. By de improvizatiën geldt het *pectus est quod difertos facit*, en kan fomtijds alles afhangen van de innerlijke beweging des gemoeds, die zich in woorden lucht geeft.

INHOUD.

n deze fabel word de grijze Voedstervader of Leermeester vooraen gesteld, die Orestes ontdeckt al 't geen t'Argos gebeurde. Want Elektra, een groothartige dochter, verzend haren broeder Orestes, noch een kind heimelijck gestolen, en den voestervader gelevert, naer Phocis, by Strophius, van waer hy endelijck, twintigh jaeren na 's vaders dood, wederkerende, wraecke neemt over zijn vaders moord.

De Fabel word t' Argos gespeelt. De Rey bestaet uit inlandsche Maeghden. De Leermeester spreeckt de voorrede.

PERSONAGIEN.

LEERMEESTER.
ORESTES.
ELEKTRA.
REY VAN INLANDSCHE MAEGHDEN.
CHRYSOTHEMIS.
KLYTEMNESTRA.
ÆGISTH.
PYLADES, EEN STOMME PERSONAGIE.

E L E K T R A.

LEERMEESTER.

O zoon van Atreus zoon, die 't opperfte gezagh
In 't Grieckfche leeger had, toen hy voor Troje lagh,
Nu zietghe zelf het geen, daer ftaegh uw hart naer haeckte.
Dit's Argos, d' oude Stad, daer uw gemoed om blaeckte.
Dit 's 't woud van Iö zelf, dat dolgeprickelt dier.
Het Wolfsveld van Apol, den wolvenfchrick, is hier,
En dees vermaerde kerck, die Argos Iuno wijdde,
Rijft ginder hemelhoogh, aen uwe rechte zijde.
Oreft, wy zijn geraeckt, daer ghy nu Pelops Stad,
Het rijck Mycænen, ziet, en 't Hof met moord beklad;
Van waer ick eertijds, toen uw Vader raeckte om 't leven,

5 *Iö dat dolgeprickelt dier:* men weet, dat Iö in een koe veranderd en naderhand door Juno, uit minnenijd, met razerny geflagen werd.

6 *Het Wolfsveld van Apol:* het *Lyceum*, een open plaats, aan Apollo, den wolvendooder, toegewijd.

U, die my van Elektre, uw zufter, werd gegeven,
Heb weghgedragen, ftil gebergt, en opgevoed,
Tot datghe maghtigh waert te wreecken Vaders bloed.
Oreft, en Pylades, mijn huisvriend, nu met zinnen
Eens haeftigh overleit, hoe wy dit beft beginnen;
Nadien de voglezang zoo fchel, en zoetgebeckt,
In 't kriecken van den dagh, de zon ten bedde uitweckt,
En ree de zwarte nacht de ftarren heb verdreven.
Eer zich dan eenigh menfch ga buitens huis begeven,
Zoo overlegh het ftuck; want wy zijn t' zaemen daer.
Dien aenflagh dient gefpoeit, en 't marren geeft gevaer.

ORESTES.

Mijn waerdfte dienaer, o wat is door menigh teecken
Uw onvervalfchte zucht te mywaert klaer gebleecken!
Want eveneens, gelijck een edelmoedigh paerd,
Hoe oud het zij, nochtans in onfpoed niet veraerd
Van zijnen tuck, maer briefcht met opgefteecken ooren,
Zoo vangt ghy 't ftuck zelf aen, en noopt ons, als met fpooren:
Derhalven zal ick u ontdecken mijnen zin.
Nu luifter fcherp, en is'er yet ontijdighs in
Mijn reên, verbeter dat; want toen ick God ging fpreecken,
Te Delphis, op wat wijze ick Vaders dood moght wreecken,
Ried my Apollo zelf, en antwoorde op mijn vraegh,
Dat ick niet met een heir, maer heimelijcke laegh
De moorders ftraffen zou rechtvaerdighlijck aen 't leven.
Nadien die God my dan dees antwoord heeft gegeven,
Ga by gelegenheid befpieden, hoe het ftaet
Ten Hove, en wat'er toch al by hen ommegaet,
Opdat ghy ons ontdeckt, en meld uw wedervaeren.
Ten Hoof zal niemant u, die omzworft zoo veel jaeren,
En grijs zijt, en ontmunt, meer kennen kunnen, nocht
Uw uitheemfch kleed, en draght geeft niemant achterdocht.
Geef u voor vreemdling uit, en ga voor een' Phocenfer,
Die afgevaerdight werd van hunnen Phanotenfer;
Want dat's hun befte vriend, en trouwfte bondgenoot.
Ga boodfchap hen, en fterck met eede Oreftes dood:

13 *Gebergt* en *geborgen* worden door V. en door meer van zijne tijdgenooten naar willekeur gebezigd, al naar mate het met het rijm uitkomt. Het ongelijkvloeiende part. is nochthands 't verkieslijkst. Zie HUYDECOPER, *Proeve* Uitg. v. v. LELYVELD *in v. Bergen*.

27 *Tuck: tuck* is „trek", en van daar zoo wel „een poos tijds" als „afkomst." Zie BILDERDIJK *Gest. in v.* Zoo fpreekt ook nog de hengelaar van „tuk hebben" voor „beet hebben", als de visch aan zijn fnoer *trekt*.

31 *Toen ick God ging fpreecken:* ongewoon is het bezigen van 't woord *God* zonder artikel, wanneer van een heidenfche Godheid gefproken wordt. *Spreken* ftaat hier voor „raadplegen."

32 *Te Delphis:* Lat. vorm. 't Is de *ablat. loci* van Delphi.

41 *Ontmunt:* even als een verfleten muntftuk, waarvan de *effigies* niet meer te erkennen is.

43 *Phocenfer:* een inwoner van Focis, een landftreek ten noorden van Beotiën, by de Golf van Korinthen.

44 *Van hunnen Phanotenfer:* door een inwoner van hun ftad Fanote." Fanote was een burgt in Phocis gelegen aan den Parnasfus.

Hoe hem de renzucht broght, daer Griecken renfeeſt hielen,
Aen 't ſneuvlen, en ten val, met barrenende wielen.
Laet dit uw boodſchap zijn, na dat mijn Vaders graf
Gekroont zij, naer den raed, die ons 't Orakel gaf,
Met afgeſneden hair, met offerwijn te plengen,
Zoo zie ons hier te moet; wanneerwe medebrengen
Die kopre bus, in ruight geſtopt, gelijckghe weet:
Op dat men door gerucht, met waerheids ſchijn bekleed,
En blyde tijding hen bedriegelijck verraſſche;
Hoe 't lichaem van Oreſt verbarrent zij tot aſſche:
Want dood te heeten deert my toch op geene wijs,
Indien ick leef, en zoo met grooter eer verrijs.
Ick kan een' nutten klanck niet laſtren noch miſprijzen.
'k Heb menighmael gezien, dat doodgeheete wijzen
Het hoofd met meerder roem verhieven in hun lucht;
En hoop oock deſgelijcks, na dit geſtroit gerucht,
Voor mijne vyanden verſcheenen, van zoo verre,
Te blincken, op een nieuw, gelijck een klaere ſtarre.
Maer o mijn Vaderland, en vaderlandſche Goôn,
Verwellekoomtme zoo, en baent den wegh zoo ſchoon,
Dat d' aenſlagh my geluck; en ghy mijn erfpaleizen,
Laet my met ſchande niet van dezen bodem deizen;
Nadien ick u ter liefde, en van de Goôn geport,
U waſſchen koom van 't bloed, op uwen troon geſtort.
Maeckt my nu eigenaer der Koningklijcke goeden,
En heiland van dit huis: dat bid ick. Nu aen 't ſpoeden,
Stockoude man, volvoer het geen u is belaſt.
Wy gaen oock; want 't is tijd, en 't is de tijd, die vaſt
Het meeſte zeggen heeft in menſchelijcke zaecken.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh menſch!

LEERMEESTER.

Mijn zoon, ick hoor genaecken,
Daer binnen, zoome dunckt, een dienſtmaeghd, die dus ſteent.

ORESTES.

Zou 't wel Elektra zijn, die om heur rampen weent,
Wat dunckt u? zullen wy vertoeven, om te weten
Waerom zy klaeght?

LEERMEESTER.

Geenſins, men moet zich niets vermeeten
Te doen, voor dat men hebbe Apolloos laſt voldaen.
Men vang van Vaders lijck, en moordgety eerſt aen;
Want hier aen hangt de kracht, en zege van dien aenſlagh.

70 *Goeden* voor *goederen*, als veel malen.
71 *Heiland*: „verlosſer, redder, heilbrenger."
83 Een regel, die 't rijmwoord mist: — een zeldzaamheid by Vondel.

ELEKTRA.

O koeſterende bron der daegen,
O lucht, geparſt om 's aerdrijx korſt,
Hoe dickwils hoorde ghy my klaegen,
En ſlaen voor mijn gekrabde borſt;
Wanneer de morgen was herboren:
Want al wat 's nachts bedreven word
Gezin en ledekanten hooren,
In dit paleis, met bloed beſtort;
Daer ick betreur mijn Vaders euvlen,
Die niet, op den uitheemſchen boôm,
Door wreeden oorlogh quam te ſneuvlen:
Maer door mijn Moeder, los van toom,
En door Ægiſth, onkniſch van zede.
Dees kloofden 't Koningshoofd zoo ſtont
Met d' yſre moordbijl, ſcherp van ſnede;
Als d' ackermans een eick in 't woud.
En, o mijn Vader! o mijn ſmarte!
Zoo ſchelmſch, zoo ſchendigh omgebroght,
Niet een neemt uwe dood ter harte:
Maer ick zal mijn gejammer, nocht
Mijn kermen, en geſchrey niet ſtaecken.
Zoo lang de zonne rijze, en dael,
En ſtarren aen den hemel blaecken:
En even als een nachtegael
Beſteent het plondren, van zijn jongen,
Zal ick, voor Vaders Hof, en poort,
My laeten hooren onbedwongen,
Zoo luide, dat het yeder hoort.
O onderaerdſche heerſchappyen!
O aerdſche Godstolck, gaeuw en kloeck!
Gods Dochters, felle Raezeryen,
En ghy, ontzaghelijcke Vloeck,
Slaet d' oogen neder, koomt ons redden.
Aenſchouwt dien ongerechten moord,
En die ter ſluick een anders bedden
Berooven; koomt, en helpt hen voort.
Koomt ſtraft mijn Vaders nederlaegen,
En ſtuurt mijn' Broêr, ick ben te zwack,
Om langer dus alleen te draegen
Mijn' druck, een al te laſtigh pack.

REY.

O Kind der jammerlijckſte Vrouwe,

92 *Mijn vaders euvlen* voor „mijn vaders rampen."
113 *O aerdſche Godstolck:* „Merkurius, die als *tolk* de bevelen van Jupiter op *aarde* verkondigde."
115 *Vloeck:* Nemeſis, 't Gr. heeft letterlijk: „Godin der Vervloekingen."

Elektra, droeve Dochter, ach!
Waeromme quijntghe, nacht en dagh,
Van onverzaedelijcken rouwe,
Om Agamemnon, eer verdaen
Door lift en fchalckheid, noit verwoeder,
Van uwe goddelooze Moeder,
En met haer booze hand verraên?
De donder fla hen, en wil 't wreecken:
Indien 't hier vry ftaet zoo te fpreecken.

ELEKTRA.

O fpruit, van vroomen voortgebroght,
Koomt ghy my trooften in ellende?
Ick weet het wel. 't zijn welbekende
En dingen lang by my bedocht:
Maer 'k wil niet laeten te beweenen
Mijn Vaders jammerlijcke dood.
Laet my begaen, ghy die in nood
My byftaet, om al 't goed voorheenen
Van my genoten. laetme toch.
Ick ben verloren. och och och!

REY.

Ghy zult nochtans met al dit krijten
En kermen Vader op zijn' ftoel
Uit den gemeenen jammerpoel
Niet wecken, maer u zelve flijten
Door endelooze droefenis,
En ongeneezelijcke fmarte.
Wat lichtenis verwacht uw harte
Uit leed, dat niet te boeten is?
Wat ftaetghe, door gedurigh klaegen,
Naer 't geen ghy niet vermooght te draegen?

ELEKTRA.

Een zot vergeet zijn ouders haeft.
Die omgekomen zijn zoo fnoode:
Maer 't vogelken, de zomerbode,
Dat altijd Itys Itys raeft
En kermt, gelijckt my gantfch in dezen.
Rampzaelge Niobe, o ick acht

136,137 *Welbekende en dingen lang by my bedocht:* verkeerde konftruktie, voor „'t zijn dingen, wel bekend, en die ik lang overdacht heb."

150 *Lichtenis* voor „verlichting."

156 *'t Vogelken:* de nachtegaal, of Filomele. Hier wordt zy echter even als vs. 107 met haar zuster Procne verward. Deze toch, en niet Filomele, had haar zoontjen Itys omgebracht. Zie OVID. *Metam.* VI. vs. 413.

159 *Niobe:* de Koningin van Thebe, die trotsch op haar veertien kinderen, Latona, die er maar twee had (Apollo en Diana), befchimpte, en tot ftraf daarvoor al haar fpruiten door deze beide Goden zag nederfchieten en vervolgends zelve in een fteen veranderd werd.

U een van 't goddelijck geflacht.
Ick acht u een Godin te wezen,
Die yflijck in een fteenen graf
Roept, wee en wach, en laet niet af.

REY.

O Dochter, onder die verfchoven
Gaen treuren, zijt ghy 't van uw' ftam
Alleen niet, die dit over quam;
En nochtans gaetghe in rouw te boven
Uw ganfche maeghfchap en uw bloed,
Daer binnen, als Iphianaffe,
Chryfothemis, en d' onvolwaffe,
Die ftil zijn ramp betreuren moet.

ELEKTRA.

Oreft, van hoogen ftam geboren,
Ter goeder uur zult ghy ten toon
Eens, op Iupijns verheughden troon
Gekeert, tot Koning zijn gekoren,
Van 't wijd vermaert Myceenfch gezagh.
Ick kinderlooze, en ongehuwde,
En ongeluckige, en gefchuwde,
U wachtende, van dagh tot dagh,
Met droeve traenen op de kaecken,
Verga terwyl van al 't verdriet;
Maer ghy gedenckt mijn weldaên niet,
Noch d' ongelijcken die u raecken.
Wat valfche maren hebben wy
Van u niet, reis op reis, vernomen?
Ghy dreight, en zult te voorfchijn komen,
Maer zet uw komfte aen eene zy.

REY.

Hou moed, mijn Dochter, tot het ende.
Iupijn, met zijn alwetende oogh,
Die 't al beftiert, zit daer om hoogh.
Beveel hem uwe groote ellende,
En weeft op henliên, dien ghy haet,
Niet ongeduldighlijck gebeten,
Ghy zult nochtans dit niet vergeten.
De tijd is langzaem van beraed:
En Agamemnons zoon, te Kriffe,
In 't weiland, vlughtigh door zijn lot,

163 *Wee en wach*: een alliteratie vrij algemeen by de oude dichters.
169 *Iphianaffe:* De naam, dien de epische dichters aan Ifigenia geven.
196 *Kriffe:* de hoofdplaats van het rijk van Strofius, den vader van Pylades, by wien Orestes was opgevoed.

Kan wel eens keeren, oock de God
Des afgronds, en der duisternisse.

ELEKTRA.

Een groot gedeelt van 's levens tijd
Is door, en noch zal hy verschijnen,
En ick, die onderloos ga quijnen,
Heb niet een' vriend die voor my strijd,
Noch kracht genoegh, om 't quaed te keeren:
En moet, gelijck een kamenier,
Verschoven, Vaders kamer hier
Bedienen, en in slechte kleeren,
Die my niet voegen, heenen gaen,
En dus voor lege tafels staen.

REY.

O droeve spraeck van Vaders komen,
En wederkomste uit Priams oord.
O naere kreet, die in dien moord
Uit Vaders kamers werd vernomen;
Toen hy dien slagh met d'ysre bijl
Op 't hoofd ontfing. Bedrogh bedocht het.
De Liefde trof hem, en volbroght het.
Zy stroiden schricklijck in der yl
Een schelmsch gerucht, en waren reede,
Als of een God of mensch dit deede.

ELEKTRA.

O dagh, dien ick vervloeck alleen,
Het zij wat dagh oock dat'er rijze:
O nacht, o moordbancket en spijze,
Wat brouwt ghy ons al zwaerigheên?
Wat snooder dood is hy gestorven,
Toen twee verraêrs hem randdden aen.
Die klaeuwen hebben 't my gedaen,
En met mijn' Vader my bedorven.
De groote God des hemels zet
Hen dit betaelt, en straf' rechtvaerdigh,
Noch maeck hen eenige eere waerdigh
Die met dit schelmstuck zijn besmet.

REY.

Zie toe, verloop u niet met spreecken.
Of mercktghe niet uit welck een' staet
Ghy, tot uw eige scha, en smaed,

198,199 *De God Des afgronds en der duisternisse*: lees hier — of deze woorden hebben geen zin — met terugslag op vs. 191: „Beveel hem uwe ellende, en ook den God des afgronds (Pluto) enz."

216 *De Liefde:* dat wil zeggen: „Klytemnestraas overspelige liefde voor Egisthus." De woorden *trof hem en* staan hier alleen om den regel te vullen.

218,219 *En waren reede, Als of een God of mensch dit deede:* versta: „en gingen met zoo veel beleid te werk, dat het scheen of geen onmenschen, maar een God of mensch het deed."

Vervalt, en blijft van gunſt verſteecken?
Ghy baert, door wraeckzucht, die u drijft,
U zelve vyanden en hinder.
Het is geen wijſheid, dat een minder
Met maghtiger krackeelt en kijft.

ELEKTRA.

Ick word geperſt van 't ſchendigh lijen.
Ick weet het wel, en ken mijn' kop:
Maer 'k zal mijn leven lang, mijn' krop
Uitſchuddende, niet konnen mijen
Mijn ſcha, om 't ſchendigh moordgeſchrey:
Want wanneer, om mijn' rouw te zachten,
Heb ick een trooſtlijck woord te wachten
Van dees gelieven allebey?
Van wien die pit heeft achter d' ooren?
Mijn trooſterſſen, verlaetme toch.
Verlaetme vry, dees droefheid, och!
Is niet te dempen noch te ſmooren.
Mijn zwaerigheid duurt voor altoos,
Zoo is 't geklagh oock endeloos.

REY.

Maer 't is uit gunſt, dat ick's my moeie:
Gelijck een trouwe moeder doet,
Op dat uw wellende gemoed
Niet d' eene ellende uit d' ander broeie.

ELEKTRA.

Nu zeghme, met wat maet, hoe kort
Zou ick mijn jammer zien geſleten?
Is 't voeghlijck dooden te vergeten?
Wien heeft Natuur dit ingeſtort?
Ick zou geen' roem van hen begeeren:
Noch by een wederga gevoeght,
Niet vreedzaem leven, noch vernoeght;
Indien ick moſt met luchte veeren
Gaen vliegen over het verdriet
Des moordkreets, die al 't Rijck vervaerde.
't Is waer, de doode is ſtof, en aerde,
En aerde zijnde, en anders niet,
Zal eeuwighlijck ellendigh leggen.
Zou daerom, die dien moordſlagh gaf
Niet draegen zijn verdiende ſtraf?

241 *En ken mijn' kop:* vrij plat, voor „ik weet, dat ik hoofdig ben." Zie vs. 644.
247 *Dees gelieven:* dit zou op Klytemnestra en Egisthus ſlaan, maar 't ſtaat niet in 't Gr. en 't ſtrookt ook weinig met hetgeen volgt.
248 *Die pit heeft achter d' ooren:* d. i.: „die gezonde hersenen heeft." *Pit* duidt nu eens *verſtand*, dan weder *hart* aan, al naar 't geplaatst is.

Wat had de Schaemte dan te zeggen?
Godvruchtigheid, voortaen veracht,
Had uit by 't menfchelijck geflacht.

REY.

O Dochter, ick koom hier in aller yl gevlogen,
Zoo wel door mijnen plicht als uwen druck bewogen:
Indien ick qualijck fpreeck, zoo win het vry: 'k zal nu
Gevolleghzaem terftond my buigen onder u.

ELEKTRA.

O Vrouwen, 'k fchaem my des, dat ick, dus bang te moede,
U overlaftigh val. neemt mijn gekerm ten goede.
Dit perft de nood van 't hart: want zekerlijck, hoe zou
Een Koningklijcke fpruit, een hooghgebore Vrouw
Dit ftaecken, daerze, nacht en dagh, geen' aêm kan haelen,
En vaders ongeluck verrijzen ziet, en daelen.
Vooreerft al 't gemme van mijn Moeder, uit wiens fchoot
Ick in de weereld quam, bejegent is zoo fnood.
Daerna verkeer ick vaft in 't eigen Hof mijns Vaders,
Met zijne moordenaers, en fchendige verraeders,
En word van hen beftiert, en moet van henliên ftaegh
Mijn' noodruft, en mijn' koft genieten alledaegh.
Oock denckt eens, hoe dien dagh met droefheid word gefleeten,
Als ick Ægifth moet zien, op Vaders troon gezeten,
Met Agamemnons kleed bekleed, en veel cieraeds,
En drincken offerwijn ons Huisgoôn toe ter plaets
Daer zy hem broght om hals: maer 'k zie, wie zou't gelooven?
Een hoofdfchand, die noch verre alle andre gaet te boven,
Dien fnooden moorder zelf, in Vaders plaets, het bed
Met mijn bedorven Moêr (indien ick zonder fmet
Haer Moeder noemen magh) die by hem leit, onteeren,
En haer te goddeloos met zulck een fmet verkeeren;
Geen Raezery ontzien, maer lachen welgemoed
In al dees gruwelen, die zy bedrijft en doet.
Zy ziet het moordgety te moet met groot verlangen;
Dien dagh, toen zy met lift mijn' Vader kreegh gevangen,
En zoo om 't leven holp. wanneer die dagh verjaert,
Dan fteltze danffen in: dan flaght zy onbezwaert
De fchaepen, die, ter maend gekeelt, voor d' outers bloeden,
Ter eere van dees Goôn, die haer tot noch behoedden.
Ick ongeluckige dit ziende, in ons paleis,
Verfmelt, en zucht, en fchrey, en vloecke reis op reis
Mijn Vaders moordbanecket, en moordmael, zoo zy 't heeten.
En ftondme 't fchreien vry, en had ick eens gekreeten

304 De zin is: „en dagelijks den moord, aan haar vader gepleegd, als voor haar oogen ziet opdagen en weder verdwijnen."
290,291 *Staegh, alledaegh.* Treurige Koplappen!

Zoo lang, als 't hart wel luſt: want deze trotſe Vrouw
Beſchimpt al mijn miſbaer, en jammerlijcken rouw:
O hellevloeck der Goôn, miſt ghy dien overleden
Alleen, en treffen u alleen dees zwaerigheden?
Dat dy de hagel ſla: dat d' onderaerdſche gloed
En Pluto geve, dat ghy eenwigh balcken moet.
Aldus beſchimptze my: maer als zy heeft vernomen,
En krijght een lucht, en rieckt dat Broeder ſtaet op 't komen,
Dan ſtaetze zinneloos by my en ſtampt, en raeſt:
Is dit niet uw bedrijf, die ſteelwijs in der haeſt
Oreſtes my ontdroeght? maer denck vry 'k zal 't eens ſtraffen,
Gelijckghe wel verdient. zoo hoort al 't Hof heur blaffen.
Haer lieve Bruigom ſtaet aen heure zy, en ſchent,
En hitſt heur aen: die bloed, en oirzaeck van d' ellend:
Die met de vrouwen treckt te velde, en aen den reie:
Maer ick, die midlerwijl Oreſtes vaſt verbeie,
Dat hy dit onweêr ſtil, verga in mijn verdriet:
Want ſammelend, bederft hy 't geen ick hoop, en niet
Verhoop: en o Vriendin, hoe kan ick, dus gedreven,
My maetigen in rouw, of recht godvruchtigh leven?
In quaede zaecken moet de hooge nood my raên,
Die raed een' quaeden wegh en omwegh in te ſlaen.

REY.

Wel zeghme, durftghe dus by uwen ſtiefvaêr wrocken?
Of als hy dit niet hoore, en zij van huis getrocken?

ELEKTRA.

Met reden. denck dit vry, was hy niet uitgegaen,
Dat ick voor deze deur geruſt zou blijven ſtaen.
Hy is naer buiten toe.

REY.

Zoo durf ick met u kouten,
Is 't waerheid, 't geenghe zeght.

ELEKTRA.

Ghy mooght u vry verſtouten.
Ægiſth is nu niet t' huis, dies vraegh al wat u luſt.

REY.

Zoo vraegh ick, watghe zeght, en wat u zij bewuſt
Van Broeders wederkomſte, of van zijn langzaem wachten?
Berichtme van dit ſtuck.

ELEKTRA.

Wie zou zijn zeggen achten?
Hy zeit veel, en volvoert niet eens het geen hy zeit.

REY.

Een die wat groots beſteeckt is traegh in zijn beleid.

316 o *Hellevloeck* enz. Dit zijn de woorden van Klytemnestra, welke Elektra hier aanhaalt.

ELEKTRA.

Maer ick was ſlof noch traegh, in 't bergen van zijn leven.

REY.

Hou moed. hy is te vroom, om vrienden te begeven.

ELEKTRA.

'k Vertrouw dit, anders was 't met my geheel gedaen.

REY.

Nu zwijgh, Chryſothemis koomt uit den huize gaen,
Uw Zuſter, van een bed en onderen geboren
Met u. zy draeght, het geen den afgrond is beſchoren,
Lijckoffer naer het graf.

CHRYSOTHEMIS.

Hoe roeptghe voor de poort
En op de plaets zoo luide, o Zuſter, dat men 't hoort?
Kan u 't verloop des tijds niet leeren anders zingen,
En uw oploopendheïd, die ydel is, bedwingen?
'k Beken wel, dat ick mede, als ramp voorhanden is,
Bedruckt ben, en bedroeft; en had ick maght, gewis
'k Zou daedelijck, wat hart ick henliên draegh, doen blijcken.
Nu wil ick liever 't zeil in tegenſpoed wat ſtrijcken,
En ſchijnen ſtil te ſtaen, en hen geen ongenoeght
Te brouwen, en wou wel dat ghy u oock zoo droeght.
Het geen ghy drijft is recht, en niet het geen ick oordeel.
'k Beken 't; maer ſtaet het vry, zich naer het meeſte voordeel
Te ſchicken, zoo is 't reên, dat elck dien wegh ingaet,
En hen gehoorzaem zij, daer 't hoogh gezagh by ſtaet.

ELEKTRA.

't En ſtaet niet wel, noch luid niet eerlijck by den vroomen,
Dat ghy vergeet het bloed van wienghe zijt gekomen,
En dus voor Moeder zorgt: want al wat ghy terſtond
Tot mijn vermaening zeid, dat hebtghe uit haeren mond,
En uit u zelve niet. ick geef u keur van beide:
Ghy ſtemt dien doodſlagh toe, dien ick tot noch beſchreide:
Of kennende het leed van Vader, u zoo lief,
Hebt geen gedachtenis van hem, om 't ongerief.
Ghy zeght wel, ſtond de maght aen u, de daed zou ſpreecken,
Hoe ghy hen haet; en ick vaſt bezigh, met beſteecken
Van al, wat tot dees wraeck vereiſcht word, krijgh van u
Geen hulp, en word hier door van dezen aenſlagh ſchuw.
Zoo koomt de ſuffery ons rampen noch vermeeren.
Maer 'k bid u, leer my toch, of laet ik zelve u leeren.
Wat voordeel geeft het my, indien ick 't huilen ſtaeck?
Ick leef, maer nauwelix. dat 's my genoegh. ick maeck

370 *En dus voor Moeder zorght:* d. i.: „en dus party trekt voor moeder. t. w. door Elektra tot gehoorzaamheid aan haar aan te manen.
Terſtond: d. i.: „te dezer ſtond, zoo even."

Hen 't leven zuur, en eere aldus dien overleden;
Indien men hier door gunst verwerreft daer beneden.
Maer ghy, die my belijd, dat ghy die moorders haet,
Die haet hen met den mond; maer houd het in der daed
Met vadermoordenaers. Al schonck men my geschencken,
Daer uw gemoed op vlamt; ick liet mijn trouw niet krencken,
Noch heulde met zulck slagh. ga heenen. zet u vry
Ter tafel, daer het vloeit van Hoofsche leckerny,
En overdaed van spijs. wat noodrufts, zonder wroegen,
Vernoeght my meer. kunt ghy u dus ten Hove voegen,
Om 't lief genot van eer; zy hangtme geenfins aen.
En waertghe zelve wijs, ghy zond die oock versmaên.
Nu past het, datghe niet, naer uwer trouwsten hoeder,
Uw Vaders Dochter heet, maer troetelkind van Moeder:
Zoo zal uw ondeughd klaerst ten toon voor yeder staen:
Wanneerghe Vaders asch, en maeghschap hebt verraên.

REY.

Om Gods wil, vaer niet uit; want in het overwegen
Van 't onderling gespreck veel voordeels is gelegen,
Zoo elck van wederzij zich dient met 's anders toon.

CHRYSOTHEMIS.

O Moeders, ick ben dit van Zuster al gewoon,
En had dit niet gerept, 't en waer uit groot erbarmen;
Nadien ick weet wat ramp haer naeckt, om al dit kermen.

ELEKTRA.

Zegh op, wat ramp? want ick zal hier niet tegens zijn,
Al raeckte ick oock daer door in noch bedroefder schijn.

CHRYSOTHEMIS.

'k Zal zeggen 't geen ick weet. zoo ghy niet rust van huilen,
Zal 't hof u, buiten 's lands, al levendigh, verschuilen
In een gevangenis, daer nimmer 's hemels lamp
In schijne, en ghy met recht mooght jancken, om uw ramp.
Nu spreeck, of zwijgh hier na, wanneerghe raeckt in lijden.
Nu kuntghe, wiltghe noch, dees zwaerigheid vermijden.

ELEKTRA.

Zoo hebbenze over my dees straf bestemt alree?

CHRYSOTHEMIS.

Zoo dra Ægisth van 't land in 't Hof koomt, en in steê.

ELEKTRA.

Wel laet hem in der yl om deze reden keeren.

385 *Daer beneden:* namel. „in de onderwaereld."
394 *Om 't lief genot:* „om 't u lief genot."
403 *o Moeders:* zoo spreekt Chrysothemis den Rei aan. De rei als „personagie" spreekt in 't enk., doch wordt als bestaande uit meer dan een persoon in 't meerv. aangesproken.
404 *En had dit niet gerept* voor „en had deze zaak niet aangeroerd." *Reppen* is „roeren," *tangere* Later is het w.w. van een transit. in een neutr. veranderd, en zegt men: *van iets reppen*, doch min naauwkeurig.

CHRYSOTHEMIS.
Ellendige, wenſcht ghy om 't geen u zelf kan deeren?
ELEKTRA.
Hy koom, indien hy dit beginnen wil, in ſtad.
CHRYSOTHEMIS.
Op datghe in lijden raeckt? waerom begeertghe dat?
ELEKTRA.
Op dat ick wijd en zijd van u werd weghgedreven.
CHRYSOTHEMIS.
Zoo ſcheptghe geen vermaeck in 't tegenwoordigh leven?
ELEKTRA.
Wiſt ghy hoe bly ick leef, ghy zoud verwondert ſtaen.
CHRYSOTHEMIS.
Het waer zoo, ſtelde ghy het wijſlijck daer naer aen.
ELEKTRA.
Ay, leerme niet, dat ick mijn vrienden moet onteeren.
CHRYSOTHEMIS.
Niet dit, maer datghe hoort naer henliên, die regeeren.
ELEKTRA.
Leer my niet, watme voeght: bezorg u zelf voor al.
CHRYSOTHEMIS.
't Is loflijck, dat men niet door reuckeloosheid val.
ELEKTRA.
Men val, zoo 't wezen moet, door Vaders wraeck ten leſte.
CHRYSOTHEMIS.
Neen, Vader, weet ick wel, houd zelf ons dit ten beſte.
ELEKTRA.
Die woorden hebben lof by menigh onverlaet.
CHRYSOTHEMIS.
Beweegh ick u noch niet te luiſtren naer mijn' raed?
ELEKTRA.
Ganſch niet, noch denck het niet, zou ick zoo breinloos doolen?
CHRYSOTHEMIS.
Ick ga dan heen mijns weeghs, gelijck my is bevolen.
ELEKTRA.
Waer heen? waer brengtghe nu dees offerkannen heen?
CHRYSOTHEMIS.
Ick gietze op Vaders graf, door Moeders laſt alleen.
ELEKTRA.
O haetelijckſte menſch, hoe ſpreecktghe toch, ghy ſnoode.
CHRYSOTHEMIS.
Ghy meent, ick gietze op 't graf, uit laſt van die hem doode?
ELEKTRA.
Wat bloedvriend leert u dit? Wie is 't, dien dit behaeght?

120 Onjuist van uitdrukking. De zin is: „opdat ik zoo ver mogelijk van u verwijderd worde."
128 *Door Vaders wraeck:* dat wil zeggen: „door Vader te wreken."

CHRYSOTHEMIS.

Een nachtſpoock, zoo my dunckt, maeckt Moeders hart verſaeght.

ELEKTRA.

O Vaderlijcke Goôn, nu helpt dees arme weeze.

CHRYSOTHEMIS.

Schept ghy wat harts, wat moeds uit deze haere vreeze?

ELEKTRA.

Vertel 't gezicht, en 'k zal 't u zeggen, zoo ick kan.

CHRYSOTHEMIS.

Ick weet'er nauwelix of maer een luttel van.

ELEKTRA.

Verhael het. weinigh reên die hadden dick 't vermogen,
Dat zy den menſch weleer of redden, of bedrogen.

CHRYSOTHEMIS.

De roep gaet, datze zelf ons' Vader weêr vernam,
Die, nu de tweede mael, zich met heur paeren quam,
En grijpende den ſtaf des Rijx, weleer gedraegen
By hem, maer nu gevat van die hem heeft verſlaegen,
Dien plantte, en uit dien ſtaf verrees een groene plant,
Die met haer ſchaduw deckte al dit Myceenſche land.
Dit heb ick uit den mond van eenen, die 't my melde,
En tegenwoordigh was, daer zy haer' droom vertelde,
Aen d'opgereze zon. ick weet'er meer niet af,
Dan datze my, uit ſchrick, gezonden heeft naer 't graf.
Nu bid, nu ſmeeck ick u, by Vaders eige Goden,
Dat ghy gehoorzaem volght mijn raeden, en geboden,
En niet zoo reuckeloos u zelve ſtort ter neêr.
Verjaeghtghe my, vergeefs roept ghy uw Zuſter weêr.

ELEKTRA.

Mijn waerde Zuſter, wacht u toch. het zou niet paſſen
Te gieten 't geenghe draeght op Vaders graf, en aſſchen;
Want dit kan nimmer recht, noch vroom noch billijck zijn,
Dat zoo een vrouw, als zy, een vyandin, met wijn
En offervaten doe des dooden graf beſprengen.
Ga pleng het onderwege, of ga het elders brengen.
Verberg het diep in 't zand, op dat het Vaders ruſt
Niet ſteure, en deze zaeck hem nimmer zij bewuſt:
En laetze dit juweel voor heure graftte ſpaeren,
Om t' offren, als haer geeſt beneden zij gevaeren:
Nadien dees goddelooze en godvergete vrouw
Zelf eenige oirſprong is van alle dezen rouw,
En met vervloeckten wijn noit d' aſch heeft overgoten

440 *Dees arme weeze:* hier meent Elektra zich zelve mede.

454 *Aen d'opgereze zon:* het was een gewoonte by de Ouden, hun droomen aan de zon te vertellen, ten einde alzoo de gevaren af te wenden, waarmede zy zich bedreigd achtten.

469 *T' offren:* hier bezigt V. het partikel *te* voor *offren* weer apokopisch.

Des geenen, dienze moorde, en holp ten afgrond ftooten.
Bedenck met wat een gunft, en minnelijck gelaet
Die doode ontfangen zal 't gefchenck van die hem haet;
Van die zoo eerloos hem vermoorde, en heeft gefchonden.
En wafcht met offerwijn het bloed, dat uit de wonden
Van zijn' gekloven hoofd quam fpringen op haer lijf.
Of meentghe, dat dit boet haer gruwelijck bedrijf?
Geenfins, dies ftaeck dit werck, en laet u onderrechten,
En fny veel liever af de tippen van uw vlechten,
En 't zachtfte hair van my, die naulix adem fchep.
Dit is gering, nochtans ick wij hem, 't geen ick heb,
Dit offerhair, en oock mijn riem, doch niet met fteenen
En parlen geborduurt. ga kniel voor hem, met eenen
Vermaen hem, bid, en fmeeck, dat van beneên al ftil
Hy zijnen vyanden toch eens opkomen wil,
En dat de kleene Oreft verflaeuwe, noch verflappe,
Maer levend met den voet op 's vyands hoofden trappe;
Op datmen 't graf bekroon met een gaefrijcker hand
Dan tegenwoordighlijck, in dezen droeven ftand:
En 'k hou het voor gewis, het is van hem gekomen,
Dat Moeder zagh, by nacht, dees fpoockery, en droomen.
Maer Zufter, nietemin doe dit, tot nut van my,
En u; ten dienft van hem, tot eer van hem, dien wy
Beminnen, boven al de menfchen, die hier woelen;
Ten dienft van Vaders geeft, gedaelt in 's afgronds poelen.

REY.

Dees Dochter fpreeckt zeer vroom. ghy Dochter zijtghe vroed,
Volbreng dit.

CHRYSOTHEMIS.

'k Zal het doen. een reedlijck fchepfel moet,
Om 't geen rechtvaerdigh is, niet twiften, noch krackeelen,
Maer 't werck benaerftigen. terwyl ick uw beveelen,
Vriendinnen, dan volbreng, zij zwijgen yeders plicht:
Want was ons Moeder yet van dit gefpreck bericht,
Wy zouden (hou ick vaft, dies wilt dees woorden ftaecken)
Hier door in groot gevaer, en zwaerigheid geraecken.

REY.

Spel ick geen verzierde zaecken,
Uit een hoofd vol ydelheid,
'k Zie, gelijck men heeft voorzeid,
De gedreighde ftraf genaecken,
Met rechtvaerdigheid, en maght
Toegerrift, en in heur kracht.

By de Grieken was het gebruikelijk dat de rouwdragenden als uiterlijk teeken hunner droefheid zich het hair afsneden en hun tool aflegden. Het offeren aan de dooden werd door hen op gezette tijden in acht genomen, maar gefchiedde ook op onbepaalde tijden.

Kind, zy zal eerlange komen:
Dat's mijn hope, nu ick hoor
Tuiten in mijn luiſtrende oor
Deze liefelijcke droomen:
Want der Griecken Vorſt vergeet
D'yſre bijl niet, die zoo ſneed
Van weerzijden ſcherp om 't even,
En hem ſchendigh broght om 't leven.

Uit haer ſchrickelijcke laegen,
Daerze ſtil verborgen lagh,
Springt Erynnis voor den dagh.
Tal van yſre voeten draegen
't Monſter, nimmer woedens moe:
Met veel klaeuwen taſt het toe:
Want met haer is 't omgekommen,
Die het ſchendigh bruilofsbed,
Op de feeſt van bloed beſmet,
Schaemte en eerloos heeft beklommen:
Dies ick vaſtelijck betrouw,
Dat dit onberiſplijck droomen
Niet voor euvel heb genomen
Al het roepen dezer vrouw
Over ons, die ingeſpannen
Wroeken tegens dees tyrannen.
Al het raemen, al 't beſcheid
Van 't gedroom is ydelheid,
Kan men uit dien droom niet raeden,
Daerwe nu me zijn beladen.

Pelops renſtrijd lang geleden,

518 Verſta: Van weerszijden even ſcherp.
522 *Erynnis:* lees *Erinnys* „de godin der wrekende ſtraf," 't zelfde als „de furiën."
531-535 Vrij onverſtaanbaar. Er ſtaat in 't oorſpronkelijke, „dat deze droom niet ydel zal zijn, en de uitwerking zal nederkomen op de bedrijvers der misdaad."
535-539 De zin is: „men zoû voortaan aan droomen niet meer hechten, indien dit nachtgezicht geen gunſtige uitkomst voor ons had."
540 *Pelops renſtrijd:* Enomaus, koning van Piza was door de godſpraak gewaarſchuwd, dat hy ſterven moest zoodra zijn dochter Hippodamea in 't huwlijk trad. Daarom legde hy aan alle jongelingen die om haar hand kwamen werven de voorwaarde op, dat zy met hem aan een renſtrijd moesten deel nemen, in welken hy hen van achteren doorſtak. Nadat reeds velen op deze wijze waren omgekomen, verzocht ook Pelops om Hippodameaas hand, welke hem onder 't zelfde beding werd toegezegd. Pelops echter wist Myrtilus, den wagenmenner van Enomaus, om te koopen dat hy de wielen van den wagen zijns meesters los op de as zette, waardoor deze in het renperk omver viel en door Pelops verwonnen werd. Nu bezitter van de dochter en het rijk des vorſten van Piza, moest Pelops aan Myrtilus de hem toegezegde belooning ſchenken, namelijk de helft van het door hem verworven land, doch in plaats daarvan liet hy hem in zee werpen. De vloek, welken Myrtilus, by zijn ſterven, over het huis [illegible] uitſprak, werd aan het gandſche geſlacht van diens oudſten zoon Atreus vervuld [illegible] dt door den dichter hier gezinſpeeld.

Oirzaeck van veel zwaerigheden.
Och hoe dier ftaet ghy dit land:
Sedert Myrtilus, aen ftrand,
In de baeren werd vergeten;
Na dat hy ter neêr gefmeeten
Werd van 't gouden rad in 't veld
Met een jammerlijck geweld.
Sedert nam de groote ellende
Van dit droevigh hof geen ende.

KLYTEMNESTRA.

Nu rinckelroitghe vaft, en fpringt weêr uit den band,
Vermits Ægifthus juift niet hier is by der hand.
Die u gemeenelijck verplicht hiel aen 't betaemen,
Op datghe buitens huis geen vrienden zoud befchaemen.
Nu hy naer buiten is, heeft Moeder geen ontzagh.
Nu maecktghe, by elck een, my zwart met uw beklagh:
Als of ick met een juck van onrecht u belade,
En u, en al uw doen, vermetelijck verfmade:
Hoe wel ick u vermij; want of my nu, en dan,
Wat quaeds ter ooren koomt, ick rep' er naulix van.
Ghy durft my dagelix wel bits in 't aenzicht bijten,
My Vaders dood alleen, en niemant meer verwijten:
Hoewel ick 't wel beken, 'k heb hem ter neêr geleit,
Doch niet alleen, dien flagh gaf hem Rechtvaerdigheid.
Gebrack 't u niet aen brein, ghy zoud my hulp beftellen:
Nadien uw Vader zelf, om wien ghy u gaet quellen,
Uit zoo veel volx alleen uw eige Zufters ziel
Durf offren aen de Goôn, hoe bang my 't baeren viel,
Weet ick, niet hy, die haer geteelt heeft, niet gedraegen.
Maer om wat reên moft hy den Goden dus behaegen?
Om der Argiven wil? wel wat lagh hen daer aen,
Dat juift mijn Dochter moft naer 't bloedigh onter gaen?
't Gefchiede om Broeders wil, om Menelaus beden.
Heeft hy dan niet om 't ftuck verdiende ftraf geleden?
Had Oom niet by Heleen twee kinderen geteelt?
't Waer beter dat men die geflaght hadde, en gekeelt,
Als eige kinderen dier ondren, om wier zaecken
Men heen naer Troje voer, of hyghden 's afgronds kaecken
Meer naer mijn Kinderen, dan naer zijn Broeders bloed?
Uw Vader moordgezind, had die uit zijn gemoed
De kinderzucht gejaeght, en voer die in de kinderen

550 *Nu rinckelroitghe*: *rinkelrooien* is „zich met den rinkelbom vermaken," en van daar eenvoudig: „zich met veel drukte vermaken."
566 *Uw eige Zufters*: var [illegible] or Agamemnon, toen hy naar Troje zou ftevenen, aan Diana geöfferd, om een gun[illegible]ekomen. Zie vs. 599—615.
574 *Oom*: Menelaus, [illegible]amemnon en de echtgenoot van Helena, Klytemnestraas zuster.

Van Menelaus, om zijn eigen zaed te hinderen?
Is niet dat Vaders hart onreedlijck, en veraerd?
Zoo ſchijnt het my, al gaet mijn oordeel niet gepaert
Met uw verſtand. ick weet my zou geen ſtem ontbreecken,
Indien die doode Maeghd zelf opzagh, en kon ſpreecken:
Waerom ick, om dit ſtuck, in 't minſt geen droefheid maeck.
En achtghe, dat ick dool, die recht heb in dees zaeck,
Beſtrafme, daer ick 't hoor.

ELEKTRA.

Ghy zoud niet kunnen zeggen,
Wat uwe bitſheid my niet al te laſt durf leggen;
En geeftghe my verlof, 'k zal, van onze Iphigeen,
En Vader, ſpreecken met beſcheidenheid, en reên.

KLYTEMNESTRA.

'k Vergun 't u. was ick zoo altijd ontmoet te voren,
Uw Moeder had u noit zoo dick gedreight, uit toren.

ELEKTRA.

'k Zal 't zeggen. ghy bekent dien manſlagh nu recht uit.
Waer ſprack oit vrouw een woord, dat ſchandelijcker luid?
Hy heeft met recht. of niet dien neerſlagh dan geleden.
Ick zegh, ghy broght hem om heel godloos, tegens reden.
Maer 't aenraên van dien boel en zijn vervloeckte min
Heeft u zoo veer gebroght. ga vraegh de Jaghtgodin,
Diane eens, om wiens wil, en om wat ſmaed te wreecken,
Zy 't ſchriekelijcke weêr in Aulis op deed ſteecken.
Of zoud ghy 't liever zelf uit mijnen mond verſtaen,
Nadien men 't nu niet kan vernemen uit Diaen?
Mijn Vader, zoô ick hoorde, op zekren tijd uit jaegen,
In 't woud van dees Godin, joegh op uit ruighte, en hagen,
Een ſchoon geſpickelt hart, het welck hy doodlijck trof,
En treffende verliep in 't roemen zich te grof;
Dies dees Godin verſtoort, d' Achaiers vloot verlette,
Opdat de Vader zelf, tot boete van die ſmette,
En dit geſchoten dier, zijn Dochter offren zou.
Dit offer eiſchte zy, en zonder 't offer wou
Zy 't leger noch naer huis, noch Troje laeten vaeren.
De Koning deed zijn beſte, om deze Maeghd te ſpaeren,
En marde lang, maer moſt, geperſt van overal,
In 't end daer aen, doch niet zijn' Broeder te geval.
Genomen (dat ick koom, daer ghy het liet voor dezen)
Mijn Vader wou zijn' Broêr hier in te wille wezen;
Moſt ghy hem daerom doôn? ay zeghme, naer wat wet?
Zie toe, zie toe, dat ghy het volck geen' regel zet,

594 *Dien boel:* Egisthus.
616 Lees: „dat ik het door u gezegde eens aanneme."

Die namaels allereerst u rouwe, en dapperst raecke:
Want zullen wy, uit haet, en onderlinge wraecke,
Malkandren randen aen, zoo denck, dat ghy gewis
Eerst sterven zult, indien'er recht by rechtbanck is;
Dies zoeck geen uitvlught, daer die nergens word gevonden:
En wiltghe, zegh, waerom ghy nu dus ongebonden
Volhard, aen uwen boel, en moordenaer verknocht,
Die Vader, och! met u, om lijf, en leven broght,
En kinders teelt by u; terwijl ghy onverdroten
Het kroost, van 't eerste bed zoo eerelijck gesproten,
Verjaeght, hoe zou ick toch u loven in die zaeck?
Of zeghtghe: Dochters moord vereischt die wederwraeck;
Zoo spreeckt uw mond het geen hy eer behoort te schuwen.
't Misstaet, om Dochters wil, aen vyanden te huwen:
Doch 't voeght niet wel, dat ick u leere, of yet verwijt,
En hard ontmoet, nadien ghy mijne Moeder zijt.
Ja 'k hou u te gelijck Vooghdes, en Moeder beide
Te wezen, over my, die zulck een leven leide,
En om uw' bedgenoot, en uwent wil vast zucht:
Gelijck die droeve Orest, uw handen naeuw ontvlught,
Zijn leven deerlijck slijt, om wien met harde woorden
Ghy my zoo dickwils scheld, als of, om u te moorden,
Ick hem hadde opgevoed: ja stond dit in mijn maght,
Denck vry, het zou geschien; dies houme vry verdacht,
En scheldme tegens elck voor koppigh, en quaedaerdigh,
En onbeschaemt van mond: want ben ick lastrens waerdigh,
Om die gebreecken, denck: Elektra aerd naer dy.

REY.

Ay zie, zy zwelt om 't hoofd, maer of 't met reden zij,
Dat kan ick niet bevroên.

KLYTEMNESTRA.

Wat straf zal haer betoomen,
Die dus haer Moeder scheld, van wie zy is gekomen,
En noch zoo jongh, en wulpsch? wat dunckt u zonze niet
Wel schaemteloos bestaen?

ELEKTRA.

Hoe wel ghy 't niet en ziet,
Zoo weet nochtans, dat wy ons dezer woorden schaemen.
Wy weeten wel, wy doen 't geen kindren niet betaemen,
En ganfch ontijdigh zij, maer 't ingewortelt zaed,
De haet, dien ick u draegh, verrucktme tot dit quaed:
Want d' eene schande geeft aen d' andre schande voedsel.
Men leert het quaed van 't quaed.

KLYTEMNESTRA.

O schaemteloos gebroedsel!

620 *En dapperst raecke:* d. i.: „en u zelve het hevigst treffe."

Mijn woorden, en mijn werck u ſchatten laſtrens ſtof.

ELEKTRA.

Dat zeght ghy zelf, niet ick. ghy ſpint het werck zoo grof,
En 't werreck baert krackeel.

KLYTEMNESTRA.

Ick zweer by ons Godinne,
Zoo dra Ægiſthus keert, en treed ter poorten inne,
Word u die ſtoute mond eens degelijck geſnoert.

ELEKTRA.

Nu wordghe wederom van gramſchap weghgevoert.
Ghy laet my 't ſpreecken toe, en wilt'er niet naer hooren.

KLYTEMNESTRA.

Zult ghyme hinderen, in mijn' gerechten tooren:
Nadien ick u vergun te ſpreecken zoo geruſt.

ELEKTRA.

'k Verhinder 't niet. 'k beveel 't. nu raes, zoo lang 't u luſt.
Geef mijnen mond geen ſchuld. 'k zal ſtom uw gramſchap vlughten.

KLYTEMNESTRA.

Ghy die rondom my ſtaet, aenvaerd deze offervruchten,
Op dat ick van dien ſchrick, die al mijn leên ontzet,
Ontſlagen werde. Apol, die op de huizen let,
Verhoor mijn ſtille be: want ick ſtort geene bede
By vrienden, noch men magh niet alles, hier ter ſtede,
Ontdecken, nademael Elektra by my ſtaet:
Op datze, met veel klaps, uit nijd, my over ſtraet,
En al de ſtad niet draegh. verhoorme goedertieren.
In 't geen ick nu verzoeck. o wildſchut, ſchrick der dieren,
Zoo dit geſpoock van bey mijn droomen, u vertelt:
En 's nachts geſien, geluck en geene rampen ſpelt;
Volvoer het: ſpelt het quaed, zoo keer het op de quaeden,
En al ons vyanden: en ſchoon'er zijn, die raeden
En ſtaen, door loos bedrogh, naer mijn bederf, hun wit:
Zoo ſchopme nochtans niet uit zulck een rijck bezit:
Maer gunme, dat ick, ſtaegh behouden, magh bewoonen,
In mijn onnozelheid, het hof van Atreus zoonen;
Regeeren met hun ſtaf; verkeeren, naer mijn' luſt,
Met vrienden, dien ick ken, en leven zoo geruſt.
By mijne kinderen, dien ick uit haet noch tooren
Verdruck. o ſchrick van 't woud, Apollo, neigh uw ooren,
Naer uw zachtmoedigheid, tot mijn gebeên, en my.
Verleen ons, al het geen wy bidden, en wat wy
Verzwijgen, weetghe toch, die, als een God, daer boven,
Doorziet al wat'er is; gelijckwe recht gelooven,
Daer Jupiters geſlacht het alles ziet, en weet.

LEERMEESTER.

Uitheemfche vrouwen, zeght, wie geeft my beft befcheed,
Of dit gebouw het hof zij van Ægifth, uw' koning?

REY.

Mijn vriend, ghy raed het juift. dit 's zijn paleis, en wooning.

LEERMEESTER.

'k Geloof dit 's zijn gemael. zy fchijnt de Koningin.

REY.

Zy is 't gewiffelijck.

LEERMEESTER.

Ick groet u, o Vorftin.
Ick koom van uwen vriend, en breng u, en met eenen
Ægifth, zoo blyde een mare, als yemant broght voorheenen.

KLYTEMNESTRA.

'k Aenvaerd het geen ghy zeght. maer wou wel eerft verftaen,
Wat man het zij, die u geftiert heb herwaert aen.

LEERMEESTER.

Uw vriend, Phanoteus zelf, om geen geringe zaecken.

KLYTEMNESTRA.

Wat magh dit zijn? ick weet hy zoecktme te vermaecken.
Een vriend, zoo lief als hy, die brengt niet onliefs voort.

LEERMEESTER.

Oreft is dood. daer hebt ghy 't nu in 't kort gehoort.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh dier! nu ben ick ganfch verloren.

KLYTEMNESTRA.

Wat zeghtghe vreemdeling? zegh op, en ftop uw ooren
Voor deze.

LEERMEESTER

'k Zeide, Oreft is dood, en zegh het noch.

ELEKTRA.

Helaes! ick ben onhals. 't is uit met my. och! och!

KLYTEMNESTRA.

Vaer voort, ghy Bo, vaer voort, en wil voor niemant fchroomen,
Vertel my, op wat wijze Oreft zij omgekomen.

LEERMEESTER.

Mijn boodfchap brengt dit meê. ick zal 't u al vertlaen.
Oreftes quam, gelijck als anderen, ter baen,
In die vermaerde plaets van Griecken, om te deelen
De glori, die men haelt in Delphis ridderfpelen.
Na dat de roeper luid ten loopftrijd daeght het tal,
Waer van de dapperfte de prijzen winnen zal,

704 *Phanoteus* is eigenlijk geen perfoonsnaam, maar de Fanotenzer van vs. 44.
708 *Dier:* ftaat hier voor „maagd," als meermalen.
714 *Verflaen:* „verflag geven."
717 *Delphis ridderfpelen:* de Pythifche fpelen, die volgends de mythe door Apollo zelf, nadat hy de reuzeflang, Python verflagen had, waren ingefteld.

Vlieght d' eedle jongeling vooruit met zulck een felheid,
Dat alle omftanders zich verwondren om zijn fnelheid.
De loopftrijd was zijn' aerd gelijck, die niet bezweeck,
Voor dat hy trots het lot des overwinners ftreeck.
En om te krimpen, 't geen wijdloopigh ftof zou geven;
'k Zagh diergelijcke kracht in niemant al mijn leven.
En ghy weet zelf, hoe al 't vijfjaerigh fpel verhaelt,
En ons, van tijd tot tijd, zoo breed zij afgemaelt.
Na dat de rechters nu door hunnen roeper riepen,
Dat hy den loopprijs won voor al die met hem liepen,
Noemde al de menight ftrax Orestes by zijn' naem,
Den zoon van Atreus zoon, die, groot van naem en faem,
Dat heir in Griecken had verzaemt, en opontboden.
Zoo droegh 't zich toe: want als d' onfterfelijcke Goden
Gezint zijn leed te doen een' fterfelijcken man,
Onmooghlijck is 't, dat hy dien flagh ontvlughten kan.
Dit bleeck, toen 's andren daeghs de zon de zeen en landen
Befchijnende, de beurt des renftrijds was voorhanden.
Oreftes quam'er met veel wagenridders aen.
Achaien zondt'er een', men zagh'er een' Spartaen,
Noch twee uit Lybien, op wagens met twee paerden.
Hy zelf, de vijffte, ging niet koel met hen aenvaerden
Met braeve Theffalers het vlugge wagenfpel.
De zefte, een Ætolier, had roffen geel van vel.
De zevenfte quam uit Magnefien, vol hitte.
Maer d' Ænianer reed hier d' achtfte met twee witte.
De negenfte verliet Athenen, Pallas ftad.
Beotien voer meê, en dreef het tiende rad.
Na datze vaerdigh ftaen met hun gezwinde wielen,
Een yeder op zijn plaets, naer dat de loten vielen,
Getrocken zonder nijd door hen, die zijn gezet
Tot wachters over 't fpel, zoo fteeckt men de trompet:
Daermede voortgeruckt, en elck 't gareel gefpannen.
Gebriefch van paerden mengt zich in geroep van mannen.
Men fchud de toomen vaft, men raeft van ongeduld:
Zoo dat de wagendrift de gantfche renbaen vult,
Gehafpelt ftof de lucht, zy worden ingewickelt,
En warren onder een, elck drijft, elck roept, elck prickelt
Zijn hijgend paerd om prijs, waer naer het al verlangt,
En 't fchuim verfpreit, om ros, en wiel, en wagen hangt.
Oreftes, achter opgezeten, heet op 't winnen,
Trock vaft den diffelboom naer zich, oock 't paerd van binnen,
En gaf het buitenft bot, de wagens dus gement,

724 *En om te krimpen*: „en om in 't kort te verhalen."
743 *Theffalers*: „Thesfaalfche paarden."
756 *Gehafpelt ftof de lucht* voor „gehaspeld (door elkander dwarrelend) ftof (vult) de lucht."

Die ſtreefden, in het eerſt, noch heel, en ongeſchent:
Maer toen een Aeniaen, met zijn geſpan aen 't hollen,
Zich keerde, en, na zesmael, recht toe recht aen, quam rollen
Op ons Barceeſche raên, geraeckte men dat pas
Van d' eene ramp in een, die noch veel arger was.
Hy ſtorte, en al die in 't Kriſſeeſche renperck reden
Vervulden 't perck, daer zy in ſtucken rabreuck leden.
De ſchrandre Athener zagh 't. hy ſtaeckte zijnen vaert,
Begaf zich buiten om, en wiſt met wiel, en paerd
Het midden, daer het barnt van wagenen, te mijden.
Maer uw Oreſtes quam de leſte, en ſpader rijden,
Met groote hoop naer prijs: en ziende neffens hem
Geen andren, noopte vaſt de hengſten met zijn ſtem,
En vloogh d' Athener naer. elcks kleppers, ſnel als vengels,
Geraeckten zy aen zy met evenſnelle teugels;
Dan weder d'een, en dan een anders kop wat voor.
Oreſtes had dus lang noch veiligh 't wagenſpoor
Gemaeckt, tot dat hy liet den ſlincken teugel glijen,
En raeckende onverziens den perckpilaer, in 't rijen,
Vermorſelde zijn as, en viel van boven neêr,
Gewickelt in den toom. door 't vallen van den Heer
Verſtroide het geſpan, in't heftighſte van't jaegen.
D'aenſchouwers, die hem dus zien ſneuvelen, beklaegen
Dien Jongeling, zoo groot en onverſtaeght van ziel,
Gelijck d'ellende was, die hem te beurte viel.
Hy word geſleept geſleurt, langs d'aerde, al 't renpad heenen,
En ſteeckt by wylen noch ten hemel bey zijn beenen,
Tot dat men, in hun' loop, de dulle roſſen ſtuit,
En dien gevallen red: maer laes! hy ziet'er uit,
En leit'er zoo bebloed, dat zelfs der vrienden oogen
't Ellendigh aengezicht, noch zwinxel kennen mogen.
Men brande 't lijck tot ſtof. Phanoteus ſtelde ras
Twee mans, die, in een kleine en kopre doodbus, d' aſch
Van 't groote lichaem u nu brengen tot een gaeve,
Op dat men 't in dit land, zijn vaderland, begraeve.
'k Verhael u dit zoo 't voer. 't verhael ontſtelt my, ach!
Die 't zagen, tuighden, dat noit menſch yet droevers zagh.

REY.

Och Pelops ſtam! ghy ſtort met al uw tacken neder.

KLYTEMNESTRA.

O Jupiter, wat hoor, wat hoor ick hier al weder?

766 *Barceeſche raên:* „de raderen van den wagen des Lybiërs (zie vs. 740) of inwoners van Barka."
769 *Rabreuck* of *radbreuck:* een ſnaaks doch ongewoon woord van dezelfde vorming als *ſchipbreuk* enz. Deze in-een-ſmelting van *rad* tot *ra* heeft men ook in *rabroken* en *rapaard:* „rolpaard."
785 *Sneuvelen:* „vallen."
792 *Zwinxel:* „zweem."

Hoe zal ick deze maer beſt noemen, quaed of goed?
Z'is my ten minſte nut. 't valt bitter voor 't gemoed
Met druck en hartewee te ſlijten al zijn jaeren.

LEERMEESTER.

Mevrouw, bedroeft ghy u om deze nieuwe maeren?

KLYTEMNESTRA.

Het kinderbaeren is een laſt, en ongemaght,
Want geene moeder haet heur ſchadelijcke vrucht.

LEERMEESTER.

Zoo breng ick u vergeefs nu tyding van dien doode.

KLYTEMNESTRA.

Geenſins, want ghy verſtreckt my een looſwaerdigh bode
Van hem, mijn halve ziel, dien 't luſte te verſmaên
Zijn voeſters, en mijn borſt, en lieſt wou balling gaen.
'k Heb ſedert dat hy 't land verliet, en was vertrocken,
Hem noit gezien, die, niet ophoudende van wrocken,
En vreeſlijck dreigend, my den vadermoord verweet;
Zoo dat ick nimmer dagh noch nacht geruſt verſleet,
Noch ſlaepen kon, my docht, zy ſtonden naer mijn leven:
En heden is my eerſt uit mijn gemoed gedreven
Dien ſchrick voor hem, en haer, dat my aen't harte trof:
En deze Elektra zoogh, gelijck een peſt in 't hof,
Mijn hartebloed; maer nu van ſchrick en angſt ontſlaegen,
Hoop ick voortaen geruſt te leven al mijn daegen.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh menſch! Oreſt, moet ick in nood
Beklaegen uw ellende, om datghe, na uw' dood,
Noch lijden moet dien ſmaed, en 't laſteren van Moeder?
Betaemt u dit?

KLYTEMNESTRA.

'k Verſma met recht, en reên uw' Broeder,
Niet u.

ELEKTRA.

Hoor Nemeſis, wie 't lijck met ſmaed belaſt.

KLYTEMNESTRA.

Zy heeft het al gehoort, en zoo gelijck het paſt,
En voerde 't heerlijck uit.

ELEKTRA.

Braveert nu vry uw' kindren.
Dewijl 't geluck u dient.

KLYTEMNESTRA.

Zult ghy my dit verhindren?
Of zal 't Oreſtes doen?

ELEKTRA.

Wy zwichten bang, en ſchuw,
En hinderen u niet.

KLYTEMNESTRA.

O vreemdeling, 'k zou 't u
Beloonen, wistghe haer dat snatren te verleeren.

LEERMEESTER.

Mijn boodschap is beschickt. het is nu tijd te keeren.

KLYTEMNESTRA.

Geensins. want hoe zou my, of dezen trouwen heer,
Die u heeft uitgestuurt, dit passen, datghe weêr
Vertrockt, zoo onontliaelt: dies ga met my hier binnen.
Laet deze voor de deur vergadren haere zinnen,
En treuren over 't leed van haer en haer geslaght.

ELEKTRA.

Dunckt u, dat wy bedruckt, met al te groot een klaght,
't Rampzaligh ongeval van uwen zoon beweenen?
Helaes! daer gaetze nu al bly en lachend heenen.
Wee my ellendigh mensch! Orest, mijn lieve broêr,
Ghy brengtme voort om hals, door 't geen u wedervoer.
Door uwe dood is my de hope voort bezweecken,
Dat ghy weerkeerend my, en Vaders dood zoud wreecken.
Waer wende ick nu mijn' tred? ick eenzaem, zonder hoofd,
Ben vaderlooze wees, en van mijn' Broêr berooft.
Nu moet ick zien mijn jeughd in slaverny verslensen,
En dienen de gehaetste en snoodste van de menschen,
Den vadermoordenaers: gedijtme dat tot lof?
Neen, 'k woon voortaen niet meer by hen in 't zelve hof,
Maer wil, voor deze deur, berooft van al mijn magen,
Gaen leggen, en aldus verslijten al mijn dagen.
Laet een van 't hofgezin, en dien 't niet lastigh val,
My doodslaen, daer ick hem noch voor bedancken zal:
Want ick ben 't leven moe: 'k verlang niet meer naer 't leven.

REY.

Waer of de blixem van Jupijn,
Waer of de klaere zon magh zijn,
Dat zy dit ongelijck verdraegen?

ELEKTRA.

Och och!

REY.

Mijn kind, waer toe dit klaegen?

ELEKTRA.

Och och!

REY.

Nu krijt niet al te luid.

ELEKTRA.

Ghy moordme.

536 Wederom een rijmelooze regel, waardoor 't getal weer in 't effen komt

REY.

Hoe? legh my dit nit.

ELEKTRA.

Indienghe my, die ben bedorven,
Noch hopen doet op dien geſtorven,
Zoo zultghe mijnen rouw ſlechs voên,
En my noch grooter hartzeer doen.

REY.

Amphiaraus, die vol zorgen
Voor 't oorlogh heimlijck zat verborgen,
Werd van zijn vrouw, die 't was vertrouwt,
Om eene keten, rood van goud,
Verraden, en beneên gevaeren,

ELEKTRA.

Och och!

REY

Quam hy noch openbaeren

ELEKTRA.

Och och!

REY.

Dit ſchendigh ſtuck daer na.

ELEKTRA.

Kreegh Eriphyl heur ſtraf?

REY.

O ja.

ELEKTRA.

't Is waer. Alcmaeon voortgekomen,
Heeft wraeck van 's vaders leed genomen:
Maer niemant denckt helaes! om my,
En die 't zou doen raeckt aen een zy.

REY.

Wat treffen u al ongelucken!

ELEKTRA.

Ick ken de rampen, die my drucken,

567 volgg. Amfiaraus, een beroemd waarzegger, zoon van Apollo en Hypermnestra, had by de jacht op het Kalydoniſche zwijn en den tocht der Argonauten zijn moed bewezen; doch aan den tocht der zeven tegen Thebe wilde hy geen deel nemen, wijl hy voorzag, dat hy er het leven by moest inſchieten. Voor Adrastus, die hem tot medebevelhebber verlangde, hield hy zich ſchuil; doch Polynices wist zijne echtgenoot Erifyle met het noodlottige halsſnoer van Harmonia om te koopen, dat zy hem haars mans ſchuilplaats verried, en dezen tot het deelnemen aan den krijgstocht overreedde. Amfiaraus nu geen kans meer ziende, om zich aan het gevaar te onttrekken, belastte zijn zonen met de wraak van het aan hem gepleegde verraad. Toen Amfiaraus met de zijnen door de belegerden van de wallen teruggeſlagen was, werd hy, op 't oogenblik dat hy door den vijand gedood zoû zijn, door de aarde, welke Jupiter met zijn bliksem van een had doen ſplijten, met ſtrijdwagen en al verzwolgen. Nadat de Epigonen, by den tweeden veldtocht tegen Thebe, waaraan ook Alkmeon, de zoon van Amfiaraus, deel nam, de zege behaald hadden, en Alkmeon te weten kwam, dat zijn hebzuchtige moeder zich ten tweeden male en nu door den mantel van Harmonia had laten bekoren, haar zoon tot den gevaarvollen krijgstocht aan te wakkeren, volvoerde hy de wraak, hem door zijn vader bevolen, en vermoordde zijn moeder, waarvoor de Furiën hem vreeſelijk ſtraften.

De lange ontelbre zwaerigheên,
Die t'zaemenloopen, en tot een.

REY.

'k Weet wat ghy zeght, geftadigh banger.

ELEKTRA.

Vertrooft Elektra dan niet langer,
Nadien'er geen......

REY.

Wat zeghtghe toch?

ELEKTRA.

Al d' overige hulp, tot noch
Verwacht, beftond alleen in loten
Van adelijcken ftam gefproten,
De tijdgenooten van Oreft.

REY.

De dood valt elck te beurt in 't left.

ELEKTRA.

Och dat de dood oock trof hen allen,
Als hem in 't renperck neergevallen.
Och datze oock warden in den toom.

REY.

't Vertreckt eer deze ftraffe koom.

ELEKTRA.

Wie ftraft dit? hy in vreemde landen,
Die word niet van mijn eige handen......

REY.

Och och!

ELEKTRA.

Hy leit'er al, hy leit
Van ons begraeven, noch befchreit.

CHRYSOTHEMIS.

Mijn allerliefte, ick koom hier haeftigh aengevlogen,
Vergeet al mijn cieraed. ghy ziet mijn vreughd in d' oogen.
Ick breng een blyde maere. uw jammerlijcke ellend,
Al uw geleên verdriet, en droefheid neemt een end.

ELEKTRA.

Van waer hebt ghy wat trooft voor mijne quael vernomen?
Ick zie geen menfch te moet, die my te hulp zou komen.

CHRYSOTHEMIS.

Zoo waer als ghy my ziet, Oreftesbroêr is hier.

ELEKTRA.

Befchimptghe uw lot, en my? o zot en arrem dier!

885 *Nadien er geen .. wreker overblijft*, wil zy er byvoegen.
894 *'t Vertreckt*: d. i.: „het duurt nog lang."
895 Dit vs. vormt met de beide volgg. één zin, even afgebroken door het beklag van den Rei. Verfta: „hy wordt in vreemde landen niet van mijn eigen handen begraven hy ligt er al, van ons noch begraven noch befchreid."

CHRYSOTHEMIS.

Ick zweer by Vaders hof, ick zegh het niet vermeten
Uit fchimp, hy is hier by. wy zeggen 't geenwe weeten.

ELEKTRA.

Rampzalige, wat menfch heeft u 't verftand berooft.
Dat ghy zoo lichtelijck zijn' dwaezen klap gelooft?

CHRYSOTHEMIS.

Ick heb het van my zelve, en niet van hooren fpreecken.
'k Geloofde toen ick zagh geen een onfeilbaer teecken.

ELEKTRA.

Waer meê bewijftghe dan het geenghe zeght? wat voed
Uw hope met die koorts, en ongeneefbren gloed?

CHRYSOSTHEMIS.

Ick bidde u by de Goôn, wil eerft mijn rede hooren,
En noem my dan vry wijs, of zetme by de dooren.

ELEKTRA.

Zegh op, nadienghe hier zoo zeer toe zijt beluft.

CHRYSOTHEMIS.

'k Zal zeggen al het geen waer van ick ben bewuft.
Toen wy naer 't oude graf van onzen vader fpoeiden,
Vernam men endelijck, hoe melleckbronnen vloeiden
Noch verfch en eerft geplengt van zijnen graftop af.
En allerhande flagh van bloemen over 't graf,
En Vaders kift bekranft. ick fta gelijck een ftomme,
Om dit gezicht, en zie verbaeft een poos rondomme,
Maer zie hier niet een' menfch ontrent, die my verrafch:
En ziende dat het hier heel ftil, en veiligh was,
Genaeckte ick 't graf heel dicht, daer lijckhout, rijs, en ftocken
Op een geftapelt zijn, en 'k zagh gekrulde locken,
Noch verfch van 't hoofd gefneên hier hangen: maer zoo ras
Ick dit bevond, mijn hart noch veel ontftelder was;
Om dat mijn broêr Oreft, de liefft van al die leven.
Voorhanden, my dit hair wou tot een teecken geven.
Ick vat het aen, en gaf wel geen bedroeft geluid;
Nochtans zoo borften my van vreughd de traenen uit:
En toen geloofde ick vaft, en nu geloof ick mede,
Dat niemant dit cieraed gebroght heb hier ter ftede
Als hy: want wie zou't doen, behalven ick, en ghy?
Ghy deed het niet, en 'k weet dit koomt oock niet van my:
Want hoe zoud ghy 't beftaen, die zonder rouw, en vloecken
Niet uit dit hof kunt gaen de Goôn, en 't graf bezoecken?
Noch dit raeckt Moeder niet: en deed zy 't, deze daed
Kon niet verborgen zijn. het is Orefts cieraed,

909 *'t Verftand berooft:* hier ftaat *berooft* zeker voor *geroofd*, als meermalen: of anders zoû er het voorzetfel *van* by behooren; of wel is *berooft* voor *benomen* gebezigd.
916 *De Dooren:* de „dwazen.” 'l H. D. *Thoren.*

Mijn Zufter, nu fchep moed. Fortuin te wifpeltuurigh,
Blijft in een zelve huis niet ftadigh, noch geduurigh.
Zy die voorhanden is ons veel gelux belooft.

ELEKTRA.

'k Heb overlang beklaeght uw zinnelooze hoofd.

CHRYSOTHEMIS.

Wat zegtghe? komt uw hart dit hoorende, niet boven?

ELEKTRA.

Ghy weet niet watghe zeght, noch watghe zult gelooven.

CHRYSOTHEMIS.

Hoe weet ick niet het geen ick met mijn oogen zie?

ELEKTRA.

Verdwaelde, hy is dood, en alle teeckens, die
Ghy van zijn welvaert zaeght, zijn ydel. 't is verloren,
Dat ghy noch hoopt.

CHRYSOTHEMIS.

Wee my, hoe quam u dit ter ooren?

ELEKTRA.

Ick heb het uit den mond van die hem fterven zagh.

CHRYSOTHEMIS.

Waer is die vreemde man? ick fta verwondert, ach!

ELEKTRA.

In 't hof, en wellekom by Moeder, nu genezen.

CHRYSOTHEMIS.

Wee my ellendigh menfch! wiens offer zou 't dan wezen?
Wie goot dit over 't lijck, eer ick het graf bezocht?

ELEKTRA.

'k Acht dat dit teeckens zijn, die yemant heb gebroght
Tot een gedachtenis van dezen droeven doode.

CHRYSOTHEMIS.

Wee my ellendigh menfch! ick docht een blyde bode
Te ftrecken in der yl, niet denckende dit pas,
Dat zulck een ongeluck ons overkomen was:
Maer komende, verneem ick nu, dat tot ons plaegen,
En ongevallen noch een ander zij geflaegen.

ELEKTRA.

Zoo is 't er meê geftelt, en volgtghe mijnen raed.
'k Wed ick u redden zal uit dien bedruckten ftaet.

CHRYSOTHEMIS.

Hoe dat? kan ick het lijck doen leven, als te voren?

ELEKTRA.

Ick zegh dit niet. ick heb mijn zinnen niet verloren.

CHRYSOTHEMIS.

Wat wiltghe dat ick doe, in dit ons ongeval?

ELEKTRA.

Het geenghe kunt, en 't geen ick u vermaenen zal.

CHRYSOTHEMIS.

Indien 't ons redden kan, ick zal'er niet voor ſchroomen.

ELEKTRA.

Men kan tot dit geluck niet zonder arbeid komen.

CHRYSOTHEMIS.

Ick zie het wel, en zal verduren wat ick kan.

ELEKTRA.

Zoo hoor nu, wat ick ra, en volg mijn' raedſlagh dan.
Ghy weet, wy zijn berooft van vrienden, en van magen,
Met een' van alle hulp, ons van de dood ontdraegen,
En zijn verdruckt alleen ſlechs over van 't geſlacht.
Zoo lang mijn Broeder leefde, en bloeide, en werd geacht,
Verhoopte ick, dat hy eens zijn Vaders moord zou wreecken.
Nu hy verſcheiden is, moet ick u moed inſpreecken,
Op datghe niet verſloft, met my, uw eigen bloed,
Dien vadermoordenaer te dooden: want ick moet
Nu ſpreecken, en kan u niet heelen mijn gedachten.
Wat ſloft ghy? of hoe lang wilt ghy op uitkomſt wachten?
Ghy die niet anders doet dan ſchreien, altijd nat
Van traenen, om ons erf, en dien beroofden ſchat.
Wat doetghe meer, dan dat ghy ongehuwt uw jaeren
Vaſt doorbrengt met verdriet, tot uwe gryze hairen?
Ghy hoeft uw leven niet te hopen op 't genot
Van erf, of huwelijck. Ægiſth is niet zoo zot,
Dat hy gedoogen zal, dat uwe of oock mijn erven
Vermeerderen, om hem in 't ende te bederven:
Dies zooghe mijnen raed te volgen zijt bereit,
Zoo zal voor 't allereerſt d' eer van godvruchtigheid,
Aen Vaders lijck, met een' aen Broeders graf bewezen,
U' niet ontſtaen. daerna, gelijckghe word geprezen,
Als een, die geen ſlaevin, maer vrygeboore zijt,
Zoo zultghe dezen naem oock draegen onbenijd,
En huwen naer uw' ſtaet: want elck bemint de braeven.
Begrijptghe niet, hoe hoogh ons beider Faem zal draeven,
Zoo ghy mijn' voorſlagh volgt? wat vreemde, of burger, die
Ons krijght in 't oogh, zal u en my niet loven? zie,
Ay zie, mijn vriend, dat zijn die zuſters, die te gader
Herſtelden in zijn' ſtaet het hof van heuren vader;
Die op haer leven niet eens paſſende, en vol moeds,
Haer vyanden in weelde opquamen onverhoeds.
Een yegelijck behoort eerbiedigh haer t' ontfangen.
Een yegelijck behoort op feeſten met gezangen
Te loven heuren naem, en onverſaeghden aerd,

996 *Ontſtaen* is „ontgaan, missen" Zie *Vdl. Woordenb.* op HOOFT *in v.* Men denke ook aan de uitdrukking „by ontſtentenis."
1006 *In weelde:* verſta: „die in weelde verzonken lagen."

In ſteden, daer het volck van overal vergaert.
Dien lof en roem zal elck ons bey te zaemen geven,
Noch lang na onze dood, en midlerwijl wy leven:
Zoo dat in eeuwigheid onze eer niet kan vergaen.
Dies, Zuſter, laet u toch van uwe Zuſter raên.
Verweer uw Vaders eer, verweer uw' Broeder mede.
Verlos u zelve en my van rampen, dat 's mijn bede;
En overlegh, en denck, hoe ſchandelijck het ſtaet,
Dat vry geboren bloed in ſlaeverny vergaet.

REY.

In zulcke zaecken is voorzichtigheid van noode,
Die 't zeit, en die dit hoort.

CHRYSOTHEMIS.

O vrouwen, deedze zoo de
Voorzichtigheid vereiſcht, zy deed gelijck 't betaemt,
En had, eer zy noch ſprack, dier woorden zich geſchaemt:
Want waerom ſtaertghe op my, zoo ſtout, en zoo vermeten,
En portme tot dit ſtuck? of hebtghe zelf vergeten,
Dat ghy een dochter zijt, geen man tot zulck een werck?
Uw handen zijn te teêr, de vyanden te ſterck.
Fortuin begunſtight hen, en ſchuwt ons, en gaet heenen.
Wie zulck een man beſpringt, dien ſpringt het voor de ſcheenen.
Wat kans, wat hoop is hier? zie voor u, watghe maeckt,
Dat ghy miſdoende, niet in grooter jammer raeckt,
Zoo yemant dit verneemt, wat heil kunt ghy verwerven,
Dat ghy naer eere ſtreeft, en eerloos koomt te ſterven?
Ja zelf de dood is niet zoo haetelijck, noch ſnood,
Dan dat men ſterven moet een altijdvliende dood.
Dies bid ick u, eer wy ellendigh ommekomen,
En ons geſlacht verga, wil toch uw gramſchap toomen.
En 't geenghe hebt gezeit, zal ick in ſtilligheid
Verzwijgen, als een zaeck van niemant oit gezeit.
't Is tijd, en meer dan tijd, om weder te bedaeren;
Nadienghe niets vermooght, zoo wacht u uit te vaeren,
En houd gevolleghzaem den maghtigen te vriend.

REY.

Gehoorzaem, wijſheid, en voorzichtigheid die dient
Den menſch op 't allerhooghſt.

ELEKTRA.

Ghy ſpreeckt, gelijckwe dachten.
Ick wiſt het wel, dat ghy mijn bede zoud verachten,
En zal dan 't ſtuck alleen volvoeren, en beſtaen:
Want deze daed magh hen niet ongeſtraft vergaen.

CHRYSOTHEMIS.

Och hadghe 't hart gehad, toen Vader quam te ſneven,
Ghy had al watghe wond met yver doorgedreven.

ELEKTRA.

Aen hart ontbrack 't me niet, 't ontbrack my aen vernuft.

CHRYSOTHEMIS.

Volhard dan, zooghe wilt, als een die nimmer fuft.

ELEKTRA.

Ghy leertme dit, en houd geen hand aen deze zaecken.

CHRYSOTHEMIS.

Wie 't quaed neemt by der hand, kan daer niet goeds af maecken.

ELEKTRA.

'k Bemin wel uw verftand, maer haet uw fuffery.

CHRYSOTHEMIS.

'k Verdraegh dit, oock wanneer ghy loflijck fpreeckt van my.

ELEKTRA.

Ghy zultme nimmermeer uw lafheid hooren prijzen.

CHRYSOTHEMIS.

De tijd die volgt is lang, en zal het vonnis wijzen.

ELEKTRA.

Ga heenen, want ghy hebt geen hellepende hand.

CHRYSOTHEMIS.

Zy is behullepzaem, maer ghy hebt geen verftand.

ELEKTRA.

Als ghy by Moeder koomt, verkliek dan al mijn treken.

CHRYSOTHEMIS.

Ick ben met zulck een haet noch niet op u ontfteecken.

ELEKTRA.

Ay zie eens watghe my niet doet tot fmaed, en fpijt?

CHRYSOTHEMIS.

'k Verfma u niet, maer wenfch dat ghy voorzichtigh zijt.

ELEKTRA.

Is 't recht dat ick u volge, en doe naer uw begeeren?

CHRYSOTHEMIS.

Wanneerghe wijflijck raed, dan zultghe my regeeren.

ELEKTRA.

Hoe hard is 't, dat die geen die wel fpreeckt zich vertaft?

CHRYSOTHEMIS.

Ghy geeft het quaed zijn' naem, en zijt'er zelf aen vaft.

ELEKTRA.

Hoe zoo? fchijn ick u yet met onrecht te verklaeren?

CHRYSOTHEMIS.

Wat wel gefproken word, kan fcha noch hinder baeren.

ELEKTRA.

Ick wil die wetten niet beleven met geduld.

1049 *'t Ontbrack my aen vernuft:* namelijk omdat zy nog te jong was.

1065 *Zich vertaft:* d. i. „mistast, zich vergist, zich bedriegt", hier namelijk „in de perfoon", terwijl Chryfothemis haar andwoordt, dat zy zich zelve „bedriegt" ten aanzien der omftandigheden. *Mistasten* of *zich vertasten*, is 't Fr. *se méprendre* en 't Eng. *to mistake one'felf.*

1069 *Beleven:* hetzelfde als „naleven". Zie KIL. *in v.*

CHRYSOTHEMIS.

Zoo ghy dit doet, ick weet dat ghy my prijzen zult.

ELEKTRA.

Ick wil het doen. geen ſchrick zal nu mijn opzet weeren.

CHRYSOTHEMIS.

Is 't waer? zult ghy van raed verandren noch verkeeren?

ELEKTRA.

Ick weet niet ſnoders als een valſche en quade raed.

CHRYSOTHEMIS.

My dunckt, dat ghy het geen ick zegge niet verſtaet.

ELEKTRA.

Dit is niet nieuw. ick heb dit lang al voorgenomen.

CHRYSOTHEMIS.

Ick ga dan heen mijns weeghs, nadienghe ſchijnt te ſchroomen
Te loven mijnen raed, en ick uw quade zeên.

ELEKTRA.

Ga in. 'k ben niet gezint te volgen uwe reên,
Hoe zeer ghy hier naer haeckt met hartelijck verlangen.
Een dwaeze jaeght het wild, dat nergens is te vangen.

CHRYSOTHEMIS.

Ghy zult mijn overlegh (zoo u geen brein ontbreeckt)
Noch loven, maer te ſpa, als ghy in droefheid ſteeckt.

REY.

Hoe koomt het toch, dat wy aenſchouwende
De ſchrandre vogels in de lucht,
Met zulck een' grooten treck, en zucht
Haer kleen gebroedſel onderhouwende,
Niet met onze afkomſt zijn belaên.
Maer by Jupijn, en zijne ſchichten,
By 't hemelſch Recht, zy zullen zwichten,
En jammerlijck eerlang vergaen.
O Faem der weereld, ſtil d' Atryden,
En hun gekerm, gehoort dat pas,
Het kermen, dat een voorbo was
Van een veel ſchandelijcker lijden.

Dewijl de zaecken nu daer binnen
Zoo qualijck ſtaen, het hof beroert,
De kinders, tegens een gevoert,
Malkandren helpen noch beminnen:
Die droeve Elektra dus alleen,
En ganſch verlaeten, heen en weder
Gedreven, jammert op en neder,
En treurt om 's Vaders zwaerigheen,
Gelijck een nachtegael; om 't even

't Zij datze leef, of't licht ontbeer,
Als zy twee moorders velt ter neêr.
Hoe kan een edel hart zoo leven!

Geen eedle ſpruit laet zich verdrucken,
Noch wil, by yder een veracht,
Haar faem en koninglijck geſlacht
Beſchaemen door oneerbre ſtucken.
O kind! o dochter vol verdriet!
Hoe treft u d'algemeene ellende,
Op datghe 't ſchelmſtuck wreeckt in 't ende,
En dubblen lof hier door geniet,
En werd genoemt, na d' ongevallen,
Het wijſte en beſte kind van allen.

Ick wenſch dat wy u mogen loven,
Wanneerghe rijck, door uwe daed,
Zoo laegh ghy onder henliên ſtaet,
Zoo veer uw' vyand raeckt te boven:
Nadien ick merck, hoe dwers het lot
U tegenvalt; hoewel uw zaecke
Gerechtigh blijckt, en roept om wraecke,
Nadatghe lange zijt beſpot.
Men hoope elx deughden op malkandren,
Ghy overtreft in dit al d' andren.

ORESTES.

O vrouwen, wijſt men ons, en gaenwe, zoo 't behoort?

REY.

Wat zoecktghe? waerwaert ſtreckt uw komſte in dezen oord?

ORESTES.

Ick heb Ægiſthus hof een wijl gezocht met dezen.

REY.

Ghy zijt oock niet verdoolt, men heeft u recht gewezen.

ORESTES.

Wie boodſchapt onze komſt hier binnen, daerze alree
Verlangen, uur op uur, en wachten naer ons twee?

REY.

Dees Joffer, die het paſt dees tijding eerſt te bringen.

ORESTES.

Ga vrouw in 't hof, en zegh: Phocenſer vreemdelingen
Verzoecken met Ægiſth te ſpreecken, magh 't geſchiên.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh dier! 'k geloof dat deze liên
Ons brengen wis beſcheid van 't geen ons quam ter ooren.

ORESTES.

Ick weet niet, watghe hier voor tijdingen mooght hooren.
Ick koom van Strophius den gryze in dit geweſt.
Hy vaerdighde my af met tijding van Oreſt.

ELEKTRA.

Wat's dat? ô vreemdeling! ick ſchrick om deze reden.

ORESTES.

Wy brengen 't overſchot van dezen overleden,
In deze kleene bus, gelijck ghy zelve ziet.

ELEKTRA.

Wee my ellendigh menſch! nu zie ick met verdriet
Mijn tegenwoordigh leed: nu zie ick 't met mijn oogen.

ORESTES.

Indien Oreſtes val u raeckt uit mededoogen,
Zoo weet dat deze bus zijn overſchot bevat.

ELEKTRA.

Ick bid u, by de Goôn, o vreemdling, geefme dat,
Op dat ick handel 't geen, waer in hy leit beſloten;
Op dat dees aſch van my met traenen overgoten
Magh werden, en ick my, en al mijn bloed beween.

ORESTES.

Nu hael het voor den dagh, en geef haer dit, als een
Die hem noch vyandſchap, noch haet ſchijnt toe te draegen;
Maer zijn vriendin moet zijn, of een der naeſte magen.

ELEKTRA.

Gedachtenis van dien ick hiel
Voor d' allerlieſte van de menſchen,
Kleen overſchot van Broeders ziel,
Ghy koomt niet 't huis, gelijckwe wenſchen;
Gelijck ick hoopte, toen ick u
Als balling zond in vreemde landen.
Oreſtesbroer, ick draegh dy nu,
Die ſtof, ja niets zijt, op mijn handen.
Ghy waert een aertigh kind weleer,
Toen ick, tot berging van uw leven,
U elders zond, zoo wijd en veer.
Och had ick eerſt den geeſt gegeven,
Eer ick u met dees handen ſtal,
En midden uit die moordellenden
Al bevend ſtierde, om 't ongeval
'T ontvliên, by vreemde, en onbekenden;
Zoo hadghe, toenmaels omgebraght,
Met Vader, op een' dagh, genoten
Het graf van 't vaderlijck geſlacht:

1139 *Strophius*: de Koning van Focis, en vader van Pylades, den boezemvriend van Orestes.

Maer nu 's rijcks balling, en verftooten,
Moft ghy, op dien uitheemfchen grond,
Dien fchrickelijcken fmack gevoelen:
Daer ghy uw Zufter niet en vond,
Noch zy 't gefleurde lijck kon fpoelen;
Noch met heur waerde handen 't bloed
Afwaffchende, met offer eeren;
Noch door het lijckhout, en zijn' gloed,
Zoo 't voeght, de grove ftof verteeren:
Maer vreemden hebben dit verricht.
Rampzalighe, komt ghy dus weder?
Helaes! hoe weeghtghe nu zoo licht?
Hoe heb ick u, noch kleen, en teder,
Zoo vruchtloos opgevoed met fmart?
Hoewel ick 't dede met verlangen,
Dies over Zufter meer uw hart
Als over Moeder heeft gehangen.
't Waer zot, dat een van 't hofgezin
Van uw opvoeding zich beroemde.
Ghy waert alleen by my te min,
Die ghy altijd uw Zufter noemde.
Dit alles houd al t' effens nu
In eenen dagh op met uw leven.
Alle andre dingen zijn met u,
Gelijck een buy, voorby gedreven.
Uw Vader is oock voort, ons hoofd.
En heden is mijn tijd verftreecken.
De Dood heeft my van u berooft:
Maer onze vyanden die fteecken
Den kop al lachende in de lucht.
En onze liefdelooze Moeder
Is dol van vreughd, om dit gerucht:
Zy, om wiens wil, o waerde Broeder,
Ghy my zoo dickwils troofte in nood,
En heimlijck liet een hart infpreecken,
Dat ghy ten lefte eens Vaders dood
Rechtvaerdighlijck zoud komen wreecken:
Maer nu heeft uw rampzaligh lot,
En 't mijn dit alles weghgenomen:
Nu wy, in plaetfe van 't genot
Uws lieven aenfchijns, afch bekomen.
En ydle fchaduwe, en bedrogh.
O wee! o wach! ick ben verloren.
O deerlijck lichaem! och och och!
Oreftesbroêr, mijn uitverkoren,
Hoe heb, hoe heb ick u verruckt

Naer zulcke doodelijcke wegen?
Hoe hebtghe my verongeluckt,
Mijn Broêr, mijn hoofd tot my genegen?
Hoe ſleeptghe my met u ten val?
Ontfang my, om by u te ſchuilen,
Die zijt, als ick, ganſch niet met al:
Op dat ick, na dit ſtadigh huilen,
By u magh woonen, daer beneên:
Want alzoo lang ick was hier boven,
Had ick het al met u gemeen:
Maer 't licht voor my nu toegeſchoven,
Die merck, dat voor begraeve doôn
Noch druck noch droefheid zij geſchapen,
Zoo wenſch ick by u met der woon
In 't zelve graf altijd te ſlapen.

REY.

Bedenck, Elektra, dat uw Vader en uw heer,
En Broeder ſterflijck was; dies zucht niet al te zeer.
Wy moeten altemael in 't graf, en d'aerde duicken.

ORESTES.

Och och! wat zegh ick beſt? wat reên zal ick gebruicken?
Ick kan mijn tong niet meer bedwingen. och och och!

ELEKTRA.

Wat wiltghe zeggen? ſpreeck, wat droefheid let u toch?

ORESTES.

Elektra, zijtghe dit, ghy wijdvermaerde vrouwe?

ELEKTRA.

Ick ben die zelve noch, maer ſteeck in grooten rouwe.

ORESTES.

Helaes! wat zie ick hier mijn hartewee aen u?

ELEKTRA.

Ghy vreemdeling, zegh op, waerom verzuchtghe nu?

ORESTES.

Hoe is uw lichaem dus verandert, en vervallen?

ELEKTRA.

Beklaeghtghe my alleen? of raeckt uw klaght ons allen?

ORESTES.

Hoe treckt men ongehuwt u op tot mijn verdriet!

ELEKTRA.

Ghy vreemdeling, waerom verzuchtghe, als ghyme ziet?

ORESTES.

Om dat ick niet eens wiſt wat rampen u omringen.

1221 *Hoe hebtghe my verongeluckt* voor „my in 't ongeluk gebracht." Het w.w. is anders intrans. in gebruik.

1247 *Hoe treckt men ongehuwt u op: optrekken* is „opvoeden, opbrengen." 't H.D. *erziehen* komt met dat *optrekken* 't meest overeen.

ELEKTRA.
Hoe weetghe 't geenghe zeght? hoe weetghe deze dingen?
ORESTES.
Om dat ick zie, hoe ghy om veele ellenden treurt.
ELEKTRA.
Noch zietghe 't allerminſt van 't leed, dat my gebeurt.
ORESTES.
Wat ſnooder ongeval kan yemant wedervaeren?
ELEKTRA.
Om dat ick leven moet by ſelle moordenaeren.
ORESTES.
Met wien? wie zijnze toch? wat zijn 't voor looze liên?
ELEKTRA.
By vadermoordenaers, dien ick gedwongen dien.
ORESTES.
Wat menſch bedwingt u dus tot deze nood, en ſmarte?
ELEKTRA.
Ick heet haer Moeder, maer zy heeſt geen moeders harte.
ORESTES.
Wat? dwingtze u met heur hand? miſguntze u dat ghy eet?
ELEKTRA.
Met ſlagen, met verdriet, en allerhande leed.
ORESTES.
Wel is 'er niemant, die u voorſtaet, op uw bede?
ELEKTRA.
Niet een, en die'er was, diens aſſche brengtghe mede.
ORESTES.
Rampzalige, 'k zie u met medelijden aen.
ELEKTRA.
Geen menſch, behalven ghy, was oit met my belaên.
ORESTES.
Om u, en om uw leed, ick my zoo veer verpijnde.
ELEKTRA.
Ghy koomt niet hier, als een van ons namaeghſchap zijnde?
ORESTES.
'k Zou 't zeggen, wiſt ick dat u dees ten dienſte ſtaen.
ELEKTRA.
Zoo doenze. ſpreeck recht uit. niet een zal u verraên.
ORESTES.
Zoo zet die doodbus neêr. ick al 't u zal belijen.
ELEKTRA.
Neen, by de Goden, neen. laet my hier meê betijen.
ORESTES.
Gehoorzaem. 't zal u niet berouwen, zoo ghy 't doet.
ELEKTRA.
Ick bidde, ontneemme niet dit allerwaerdſte goed.

ORESTES.

Legh af, ick ly het niet.

ELEKTRA.

Wee my, om deze gaeve.
Oreſt, miſgunt men my, dat ick uw aſch begraeve?

ORESTES.

Spreeck anders, want ghy zucht, en jammert zonder reên.

ELEKTRA.

Is 't onrecht, dat ick noch mijn' dooden Broêr beween?

ORESTES.

Ghy ſpreeckt van hem niet recht, maer ongerijmt, en ſnoode.

ELEKTRA.

Was ick dan zoo onwaerd voor dezen by dien doode?

ORESTES.

Geenſins onwaerd, maer dit gaet u in 't minſt niet aen.

ELEKTRA.

Dat ick Oreſtes draegh, en 't lichaem dus vergaen?

ORESTES.

Dit is Oreſtes niet, maer 't word zoo voorgegeven.

ELEKTRA.

Waer is dan 't graf van dien ellendigen gebleven?

ORESTES.

't Is nergens, want die leeft hoeft geen begraefenis.

ELEKTRA.

Wat zeghtghe, jongeling?

ORESTES.

Ick zegh gelijck het is.

ELEKTRA.

Hoe? leeft die man dan noch?

ORESTES.

Indienghe my ziet leven.

ELEKTRA.

Zijt ghy 't?

ORESTES.

Bezie dien ring van Vader overbleven,
En leer of 't waerheid zij, of valſch.

ELEKTRA.

O blijdſte dagh!

ORESTES.

Mijn allerliefſte, ick ben 't, zoo 'k waerheid ſpreecken magh.

ELEKTRA.

O ſtem! heb ick u hier?

ORESTES.

Nu luiſter naer geen maeren.

ELEKTRA.

Heb ick u by de hand?

ORESTES.

Ick wenſch dat ghy veel jaeren
My hebben mooght als nu.

ELEKTRA.

O ghy bemind geſlacht,
Poortreffen, dit 's Orest, zoo langen tijd verwacht,
Die dood geheeten werd, en levende is verſcheenen.

REY.

Ick zie 't, mijn kind, en moet met u van blyſchap weenen.

ELEKTRA.

O kind, o ſpruit, my oit zoo waerd,
Als oit een moeder heb gebaert.
Nu zijtghe weergekomen.
Nu vondghe, dieghe zoud.....
Nu keertghe, en hebt vernomen,
En ziet haer, dieghe woud.....

ORESTES.

Wy zijn by een, maer wacht al ſtille.

ELEKTRA.

Wat is er?

ORESTES.

Zwijgh, om beters wille.
Zoo zal uw ſtem ons niet verraên.

ELEKTRA.

Maer by die eerbaere Diaen,
Ick zal niet ſuffen, noch verflouwen,
Voor zulck een menighte van vrouwen.
Die binnen ſtrecken moeders ſtoet.

ORESTES.

Zie toe, in vrouwen is oock moed,
Gelijck d'ervaerenheid u leerde zoo waerachtigh.

ELEKTRA.

Helaes! ghy maecktme noch 't bekende ſtuck indachtigh.
Dat altijd brockt en wrockt, en geen verzoening lijd.

ORESTES.

Ick weet het wel, maer als de tijd
Voorhanden is, denck dan om 't wreecken.

ELEKTRA.

't Is altijd tijd van dit te ſpreecken.
't Komt altijd wel te pas met my.
Nu ſtaetme naulix 't ſpreecken vry.

ORESTES.

Dat zegh ick oock, dies wil dit ſpaeren.

1298 *Dieghe zoud:* t. w. vinden.
1300 *Dieghe woud:* t. w. zien.
1311 *Brockt:* „als een brok in de keel zit."

ELEKTRA.
Wat zal ick doen dan rechtevoort?
ORESTES.
't Is nu geen tijd van uit te vaeren.
Met veele woorden, dat men 't hoort.
ELEKTRA.
Van wien word dit niet wel genomen,
Dat ick, dewijl ghe zijt gekomen,
In ſte van ſpreecken, ſtille zwijgh,
Nu ick u buiten hope krijgh?
ORESTES.
Ick quam, toen my de Goden dreven,
Dat ick me zou naer huis begeven.
ELEKTRA.
Och och! waer laet ick mijn genught?
Dit ſtrecktme noch tot grooter vreughd,
Dat u de Goden herwaert braghten.
Ick zal 't voor een orakel achten.
ORESTES.
Betoom uw vreughd zoo onverhoopt,
En 't hart dat hier van overloopt.
Ick vrees uw vreughd zal ons bezwaeren.
ELEKTRA.
Och Broeder, na zoo veele jaeren,
Verſchijntghe op dees gewenſchte ſteê,
Daer ghyme ziet vol hartewee,
Bedruckt en ſmelten in mijn traenen.
ORESTES.
Wat wiltghe my hier meê vermaenen?
ELEKTRA.
Ghy zultme niet berooven van
Dees vreughd, die 't hart niet vatten kan,
Nu my uw aenſchijn magh gebeuren.
ORESTES.
'k Zou my hierom op andren ſteuren.
ELEKTRA.
Zijt ghy te vrede?
ORESTES.
Zou ick niet?
ELEKTRA.
Vriendinnen, 'k heb in mijn verdriet
Een onverwachte ſtem vernomen.
Ick was alreede ſtom van ſchroomen,
En nu een wijl zoo ver gebroght,
Dat ick 't geſchrey niet draegen moght:
Nu houde ick u, o mijn behoeder.

Nu hebtghe my, o liefſte Broeder,
Getoont uw trooſtlijck aengezicht,
Uw aenſchijn, my zoo lief als 't licht,
't Welck ick in zwaeren druck gezeten
Noch eenigh hartzeer zou vergeten.

ORESTES.

Laet vaeren al hetgeen u voordeel geeft noch my,
Of ghy het weet of niet. wat Moeders ſchelmery
Belangt, ick weet het wel, hoe zy zich heb gedraegen,
En hoe Ægiſth zoo dol ons erfgoed door kan jaegen,
Dat weghſmijt, of te koſt aen ydle dingen leit.
Terwijlghe dit vertelt verloopt gelegenheid
En tijd; dies zeghme, 't geen men noodigh moet bezorgen:
Waer wy opdonderende, of heymelijck verborgen,
Dees blyde vyanden beſt dempen op het pad,
Waer langs men haer verwacht. vooral draeght zorge dat
Ons Moeder niet bemercke uit bly gelaet noch reden,
Wanneer we te gelijck, en beide binnen treden:
Maer huil, om 't loos gerucht, dat u ter neder ruckt.
Het word eerſt lachens tijd, als d'aenſlagh ons geluckt.

ELEKTRA.

Mijn Broeder, 't zal geſchiên, gelijck ge hebt beſloten:
Want ick heb deze vreughd van u alleen genoten,
En niet my zelf gemaeckt, en woû geenſins om veel
Yet doen, 't geen ſtrecken moght tot Broeders achterdeel,
Noch tegenwoordigh heil in 't allerminſt yet achten.
Ghy weet wel, en verſtaet, wat onſliên ſtaet te wachten,
En hebt gehoort, hoe nu Aegiſth naer buiten is,
En Moeder binnen 't hof; en hou dit voor gewis,
Dat zy uit mijne vreughd het allerminſt zal weeten:
Want 't hart van binnen is van ouds op haer gebeten.
Wanneer ick u aenſchouw, dan zullen ſtadigh aen
Bedruckte traenen my van vreughd in d' oogen ſtaen;
Want hoe waer 't mogelijck, dat wy niet ſchreien zouden,
Die op een' zelven wegh u dood zien, en behouden;
Het welck zoo zeldzaem is, dan of men ſchoon vernam,
Hoe Vader levendigh weêr uit den grave quam;
'k Zou niet gelooven dit een ſpoockery te wezen,
Maer dat hy in der daed waerachtigh waer verrezen.
Dewijlghe dezen wegh dan ingeſlagen zijt,
Zoo doe al 't geenghe wilt; want ick had nu ter tijd
Alleen en onverzelt twee ſtucken voorgenomen;
My braef te redden, of met glori om te komen.

1372 *Achterdeel:* „nadeel."
1380 Verſta: „De tranen van bedruktheid nu veranderd zijn in vreugdetranen."

ORESTES.

Zwijgh ſtil, zwijgh ſtil, ick hoor een uit den huize gaen.

ELEKTRA.

Koomt binnen, gaſten, koomt, nadienghe hebt gelaên,
Het geen men noo nochtans een plaets vergunt hier binnen.

LEERMEESTER.

Ghy zotten, zijtghe bey berooft van brein en zinnen,
Noch draeghtghe zorgh voor 't lijf, mits u 't verſtand ontbreeckt,
Dat ghy niet riecken kunt in wat gevaer men ſteeckt?
Wat rampen om ons ſtaen? indien ick deze deuren
Niet gaeuw bewaeckte, uw raed, en raedſlagh waer te veuren
Ontdeckt, eer ghy uw' voet daer binnen had gezet.
Nu is dit ongeval door mijne zorg belet.
Ga in, zwijgh ſtil, 't is tijd uw vreughd den mond te ſnoeren.
Dit ſtuck lijd geen vertreck, de lof leit in 't volvoeren.

ORESTES.

Wel zeghme dan, hoe is 't in 't hof, en daer ontrent?

LEERMEESTER.

Het is'er zoo geſtelt, dat niet een menſch u kent.

ORESTES.

Broght ghy hen tijding, hoe ick raeckte om lijf, en leven?

LEERMEESTER.

Men rekent u voor dood, ghy word al dood geſchreven.

ORESTES.

Gedyt hen dat tot vreughd? wat zeggenze toch al?

LEERMEESTER.

Dit dient eerſt uitgevoert, eer ick 't u zeggen zal.
Zoo 't noch ſtaet, is'er niets dien grooten aenſlagh tegen.
Het ſtaet'er wel, oock daer 't niet wel meê is gelegen.

ELEKTRA.

Wie is dit? by Jupijn, ay zeghme, zoo 't u luſt.

ORESTES.

Wel kentghe dezen niet?

ELEKTRA.

Niet dat my is bewuſt.

ORESTES.

Wel weetghe niet, wiens trouw ick eertijds werd bevolen?

ELEKTRA.

Wat zeghtghe daer? wat man?

ORESTES.

Die my weleer geſtolen
Naer Phocis heeft gevoert, door Zuſters kloeck beleid.

1402 *Vertreck:* „uitſtel."
1408-1410 Verſta: „Eerst moet de onderneming gelukt zijn, eer ik het u zeggen zal. Gelijk het nu ſtaat, is er niets onzen aanſlag in den weg. Voor ons ſtaat het er goed, al is het daar ook niet goed, d. i. al gebeurt daar ook nog zooveel kwaad".

ELEKTRA.

Dien ick getrouw bevond, en tot mijn' dienſt bereid,
Toen 't op een weiflen ging, wanneerze Vader moorden?

ORESTES.

Dat is die man. verra my niet met veele woorden.

ELEKTRA.

O langgewenſchte dagh!
O eenige behoeder
Van Vaders huis, ach ach!
Hoe zijtghe met mijn' Broeder
Gekomen, hier ter ſteê?
Zijt ghy 't, die hem bewaerde,
En my, in 't hartewee
En leed, dat ons bezwaerde?
O allerliefſte hand!
O allerwaerdſte voeten!
Hoe waertghe in dezen ſtand,
Wanneerghe my quaemt groeten,
Zoo vreemd, zoo onbekent?
Waerom moght ick niet weeten,
Wat lot u herwaert zend?
Ghy deedme doodzweet zweeten,
Door deze droeve maer;
Nochtans quaemt ghy my nader,
Tot redding van 't gevaer.
Ick groet u, als mijn' vader,
Ick zie mijn Vaders geeſt.
Ghy waert, nu ick 't verzinne,
Die, wien ick heden meeſt
Vervloeckte, en nu beminne.

LEERMEESTER.

Hou op, ick ben vernoeght. Elektra, zwijgh, en ſtaeck
Dees reen; daer is noch tijds genoegh, om van die zaeck
Te ſpreecken. ghyliên die te zaemen zijt geſpannen,
't Is tijd, om werck te ſpoen, terwijl nu geene mannen
Daer binnen in het hof by Klytemneſtra ſtaen.
Indienghe dit vertraeght, zoo zultghe moeten ſlaen,
En vechten tegens haer, en die wat meer vermogen.

ORESTES.

Mijn Pylades, dit ſtuck dient langer niet vertogen.
Ga binnen, en aenbid de Goôn, die Vaders zael
Bewoonen, zoo als zy bewoonen dit poortael.

ELEKTRA.

O vorſt Apollo, weeſt genadigh

450 *Vertogen:* „uitgeſteld, vertraagd."

Dien jongeling, en hen, en my,
Die naer gelegenheid geſtadigh
Met zidderende handen dy
Vereerde. Apollo, ſchrick der dieren,
Ick eiſch, zoo hartelijck ick magh,
Val neêr, en koom uw Godheid vieren,
En bid, begunſtigh dezen ſlagh,
En raedſlagh. toon, hoe ghy van boven
Noch ſtraft de ſchelmery der hoven.

REY.

Ay zie, hoe Mars naer binnen ſchiet,
Terwijl zijn bloed van tweedraght zied.
Alree zijn d' onontvlughtbre blaffers,
Der booze ſchellemſtucken ſtraffers,
Naer binnen toe, zoo dat mijn ſchroom
Niet meer zal hangen aen dien droom.
  Des dooden helper gaet daer heenen,
Op zijn bedriegelijcke beenen,
En met zijn punt noch verſch beſmet,
Naer Vaders rijcken troon, en bed:
Maer Majas zoon, de ſchalcke bode,
Verbergt die wraecke van den doode,
Tot dat de booſheid ſtort ter neêr.
Hier geld, hier geld geen ſamlen meer.

ELEKTRA.

O waerde vrouwen, toeft, laet niemant zich verroeren.
De mannen zullen ſtrax dien aenſlagh uit gaen voeren.

REY.

Hoe zoo? wat doenze nu?

ELEKTRA.

Dees ciert voor 't graf een pot,
En deze ſtaen'er by.

REY.

Ghy waeckt voor deur en ſlot.

ELEKTRA.

Op dat Ægiſthus ons niet onverhoeds koom vinden.

KLYTEMNESTRA.

Och och! de huizen zijn ganſch leegh van trouwe vrinden,
En vol van vyanden.

ELEKTRA.

Vriendinnen, hoortghe niet?
Dat 's een, die binnen roept.

1465 *D'onontvlughtbre blaffers:* de Furiën — gelijk men althands uit 't Grieksch moet opmaken — die, als wraakgodinnen, Orestes naar binnen vergezellen.
1469 *Des dooden helper:* „de wreker des vermoorden (Agamemnons)."
1473 *Majas zoon:* Merkurius.
1474 *Verbergt die wraecke:* d. i. „verbergt voor aller oog den wreker, wien hy tot geleide ſtrekt."

REY.

My dunck ick hoor daer yet,
Dat onverdraeghlijck is te hooren.
Ick fchrick. wat koomt ons hier ter ooren!

KLYTEMNESTRA.

O my ellendigh menfch! Ægifth, waer zijtghe nu?

ELEKTRA.

Daer roeptze weêr.

KLYTEMNESTRA.

O Zoon, o Zoon, erbarrem u.
Erbarm u over my. Erbarm u over Moeder.

ELEKTRA.

Maer ghy erbarmde u niet om Vader, noch om Broeder,
Die van hem was geteelt.

REY.

O ftad! o afkomft, ach!
Hoe fchend, en hoe verdelght u 't noodlot dezen dagh?

KLYTEMNESTRA.

Wee mijn quetzuur! o lagen!

ELEKTRA.

Verdubbel deze flagen.

KLYTEMNESTRA.

Wee anderwerf! wee my!

ELEKTRA.

Het ga Ægifth, als dy.

REY.

't Zal gaen, gelijckghe wenfcht. de dooden leven weder;
Want dien de moord nu lang geworpen heeft ter neder,
Die neemen wederwraeck, met een verfteurt gemoed,
Van hen, die oorzaeck zijn van al 't vergoten bloed.

ELEKTRA.

Zy zijn nu by der hand, en hunne handen leken
Van 't bloed, door Mars geftort: en naulix kan ick fpreecken,
Oreftes, hoe het is.

ORESTES.

't Gaet binnen noch al wel.
Zoo 't recht is 't geen ick uit Apolloos antwoord fpel.
Z' is dood. zijt onbevreeft. ghy zult voortaen geen tijden
Beleven, datghe leed van Moeder hoeft te lijden.

REY.

Houd op. ick zie Ægifth. hy koomt, en is hier by.

ELEKTRA.

O zoon, ga wegh, ga wegh. ziet ghy dien man? dat 's hy.
Ghy hebt hem in uw maght. hy koomt verheughd van buiten.

REY.

Gaet naer de binnendeur, op datghe mooght befluiten

Het geen noch ovrigh zij.

ORESTES.

Vertrouw ons deze zaeck.
Wy zullen, 't geenghe denckt, voltrecken deze wraeck.

ELEKTRA.

Zoo haeſt u.

ORESTES.

Ick ga heen.

ELEKTRA.

Ick zal het voort bewaeren.

REY.

't Zal goed zijn, dat men hem inluiſter deze maeren.
Zijn' ooren aengenaem, en 't geen betreft zijn' ſtaet.

AEGISTH.

Wie van u weet van 't volck, daer dit gerucht af gaet.
Waer deze gaſten zijn van Phocis, deze boden,
Die tijding brengen van Oreſtes, onzen dooden,
Die rabreuck, zoo men zeit, nu korts in 't renperck leed?
Ghy korts hardneckigh dier, geef my hier op beſcheed;
Dewijl dees dingen u, veel meer als yemant, ſmarten.
Ghy kunt het zeggen, want dit gaet u meeſt ter harten.

ELEKTRA.

Ick weet het wel. zou my dit wezen onbekent?
Zou ick niet weeten, hoe mijn Broeder omgerent,
In 't renperck raeckte om hals?

AEGISTH.

Waer zijn die vreemdelingen?

ELEKTRA.

Hier binnen, daerze hen met groote vreughd ontfingen.

AEGISTH.

En zeidenze, dat hy geſtorven was alree?

ELEKTRA.

Zy zeiden 't niet alleen, maer toonden 't lichaem meê.

AEGISTH.

Wel is dit by der hand, dat wy 't aenſchouwen mogen?

ELEKTRA.

Dit deerlijck ſchouwſpel kuntghe zien met bey uw oogen.

AEGISTH.

Ghy boodſchapt my veel vreughd, en zijt dit ongewoon.

ELEKTRA.

Verheugh u, zooghe vreughd kunt ſcheppen uit dien doôn.

AEGISTH.

'k Gebiede dat men zwijgh, en deze deuren open,
Op dat Argivers, en Myceners, die noch hopen
Op zulck een' ydlen trooſt, aenziende Oreſtes lijck,
Zich buigen voor mijn' ſtaf, en onder 't juck van 't Rijck;

En merckende, dat hier niet tegens ſtaet te vechten,
Zich laeten, bang voor ſtraf, van my voortaen berechten.

ELEKTRA.

Ick ſchickme naer den tijd, die leertme meer verſtaen,
Naer wijzer luiſtren, en hen aen de hand te gaen.

AEGISTH.

Jupijn, wat zie ick hier! dit kan geen nijd ontſtijgen.
Maer is dit haetelijck, 'k heb liever dat te zwijgen.
Neem ſtrax het deckkleed af, dat in den wege leit,
Op dat mijn neef van my voor 't leſt noch werd beſchreit.

ORESTES.

Neem zelf het deckkleed af, dit zal u beter voegen,
Die luſt hebt dit te zien, om d'uwe te vernoegen,
Met deze maer.

AEGISTH.

Ghy ſpreeckt zeer wel. 'k gevoel als ghy.
Is Klytemneſtra t'huis, men roep haer hier voor my.

ORESTES.

Zy is heel dicht by u, zie nergens elders heenen.

AEGISTH.

Wee my! wat zie ick hier!

ORESTES.

Wat vreeze doet u ſteenen?
Of welck een kentghe niet?

AEGISTH.

Ellendige, ick ben vaſt,
En midden in hun net. Wie heeftme dus verraſt?

ORESTES.

Strax wiſtghe niet, dat ghy al levend ſpraeckt met dooden.

AEGISTH.

Och dat's Oreſtes ſtem, ick ſpreeck met dien gevloden.

ORESTES.

Hoe wis ghy ſpellen koſt van onds, noch miſte u dat.

AEGISTH.

Helaes! wy zijn om hals, helaes! wy zijn gevat.
Laet ons ten minſte noch yet zeggen watwe kunnen.

ELEKTRA.

Neen Broeder, by de Goôn, ghy zult hem niet vergunnen,
Dat hy yet wyders ſpreeck, noch tijd met woorden reck.
Ick kan niet zien, dat dit tot eenigh voordeel ſtreck,
Dat zulck een veege noch zijn hope langer voede;
Maer dood hem in der yl, en, warrem van den bloede,
Begraef hem buiten 't Rijck, gelijck het billijck is;
Op datme dit verlos van alle droefenis,
En mijn geleên verdriet.

ORESTES.

Nu haeft u, tre naer binnen.
Het geld uw' hals. hier is met woorden niet te winnen.

AEGISTH.

Maer waerom rucktghe my hier in, uit elcx gezicht?
Hoe dus? is 't werreck goed, wat maeckt u fchuw van 't licht?
Waerom berooftghe my niet openbaer van 't leven?

ORESTES.

Gebie niet. ga, daer ghy mijn' Vader eerft deed fneven.
Dat ghy daer mede fterft.

AEGISTH.

Moet ick dees zaelen zien,
En wat van Pelops oit gebeurde, en zal gefchiên?

ORESTES.

Ga voort. ick fpel u niets of 't zal zich openbaeren.

AEGISTH.

Wat roemtghe? uw Vader was in 't fpellen onervaeren.

ORESTES.

Ghy fmijt veel uit, en doet terwijle niets. ga voort.

AEGISTH.

Nu leyme.

ORESTES.

Ga zelf voor. ga voor. door deze poort.

AEGISTH.

Op dat ick u niet zou ontvlieden noch ontvlughten?

ORESTES.

Op datghe niet en fterft met blyfchap, en genughten,
Zal ick dees bitterheid vermeerdren: want het paft,
Dat een gerechte ftraf geweldenaers verraft,
Die tegens 't heiligh Recht vermeetlijck zich verzetten,
Op dat de boofheid niet meer menfchen zou befmetten.

REY.

O Atreus afkomft, hoe bezwaerlijck zijtghe in 't end
Geworftelt, en geraeckt door allerleye ellend,
En uitgeftaen verdriet, tot deze vryheids zegen,
Een vryheid op die wijs geluckighlijck verkregen.

1365 *Tre naer binnen.* Op het Grieksch tooneel mocht geen bloed geftort worden.

BREEDER INHOUD

VAN

E L E K T R A.

A dat alle vorſten van Grieckenland, overmits het ſchaecken van Helene met eede verbonden, in Aulis verzaemelt waren, om met gemeene maght het ongelijck, hen van den Trojanen aengedaen te wreecken; werd Agamemnon veldheer over het ganſche leger gekoren. Toen dees, beluſt op de jaght, in 't naeſte wond, een zeker uitmuntende en geſpiekelt hert, der Godinne toegewijd, geſchoten had; verlette de Godes, om dit ſchendigh ſtuck geſteurt, de geheele vloot door onweder, zulcx datze noch wederkeeren, noch den opgezetten toght volvoeren konden. De legerwichelaers, met het orakel dezer Godheid raed levende, zeiden, dat haere verbolgenheid niet bedaren kon, ten ware Agamemnon, in ſtede van 't gedoode hert, zijne dochter Iphigenia offerde, gelijck 't gebeurde. Zoo dra de koning, na de verwoeſting van Troje, weder t'huis quam, werd hy van zijn gemaelinne Klytemneſtra, door 't ingeven van Ægiſthus, met wien zy, gedurende den krijgh, boeleerde, afgemaeckt. Elektra een groothartige dochter, om haer vaders neerſlagh gebeten, en verbittert, en beduchtende, datze met Oreſtes den zelven gangh moghten gaen, verzond het kleene kind ter ſluick naer Phocis, by Strophius, om daer opgevoed, en tot zijn jaeren gekomen wezende, t' eeniger tijd van daer, tot vaders wraecke, te mogen opdonderen. Maer toen, na het verloop van veele jaren, terwijlze dagelix van hare moeder veel hoons moſt uitſtaen, niet zekers van Oreſtes vernam, en de hoop van hare verloſſinge uit was, leide zy toe om 't uiterſte te wagen. Zy ging Chryſothemis, de zuſter, aen met gebeden, gramſchap, dreighementen, en voort op allerleye wyze, om haer, by mangel van Oreſtes wederkomſte, te brengen daer toe, datze gezaementlijck met hare eige handen 's vaders moordſlagh zouden ſtraffen: doch de zuſter, laffer van geeſt, wickte haer eigen vermogen tegens de zwaerigheid van dit beſtaen, en dreef, dat dit geen maeghdenwerck was; datze van alle toeverlaet ontbloot, tegens 't geweld der tyrannye niet opmoghten; en ſloegh veel andere bedenckingen voor, waer mede zy zich verontſchuldighde, en van dit voornemen poogde te doen afſtaen Elektra, die even geſtreng by het voorige opzet bleef, en by het geen, waer toe de gelede wederwaerdigheid, en godvruchtigheid tegens den vader haer aenmaende, en prickelde; achtende eerlijcker het leven daer voor op te zetten, dan zulck een godvergeten ſchelmſtuck over 't hoofd te zien. Ten lange leſte, in het

twintighſte jaer na den vadermoord, na zoo veele hoop en wanhoop over en weder. word Oreſtes met Pylades heimelijck t' Argos van zijnen leermeeſter en opvoeder gebroght, die om, volgens het onderwijs van Apolloos Orakel, dit beſteck bequaemer en veiliger uit te voeren, Klytemneſtra valſche tyding brengt van haer zoons dood; hoe hy in den Pythiſchen renſtrijd omgekomen en verongeluckt zij, en zy brengen (om dit met geloofwaerdigheid te ſtoffeeren) te voorſchijn de doodbus, waer in Oreſtes aſch quanſuis begraeven leit. De Koningin, vrolijck om den dood des geenen, dienze met ſchrick, als een wreecker van zijn vaders bloed, te gemoet zagh, braveerde en beſchimpte, nu baelblaediger als voorheenen, Elektra, die gedurighlijck haer broeders ballingſchap en ellende beweende. Maer Oreſtes endelijck geraeckt met een broederlijcke genegenheid t' haerwaert, leit het momaenzicht voor haer oogen af, en maeckt zich aen zijne zuſter bekent; en zy helpen Klytemneſtra [die, terwijl Ægiſthus in de voorſtad gegaen was, het huis alleen bewaerde] van kant. Ægiſthus van buiten inkomende, en alreede geruchten van de aenkomſte der Phoceníer gaſten en Oreſtes omkomen gehoort hebbende, werd Klytemneſtraes lijck getoont, 't welck men, terwijl het bedeckt was, voor Oreſtes lichaem aenzagh. De bedriegery nu ontdeckt zijnde, holpmen hem, ter zelve plaetſe, daer hy 't Agamemnon klaerde, aen een zijde, tot een rechtvaerdige vergeldinge zijner ſchelmeryen.

GESLACHTBOOM VAN AGAMEMNON EN ÆGISTHUS.

JUPITER.

TANTALUS.

PELOPS.

ATREUS.	THYESTES.
AGAMEMNON.	AEGISTHUS.
ORESTES.	

KRITISCH OVERZICHT

VAN

E L E K T R A.

HET onderwerp van dit treurfpel, de moord van een moeder door haar eigen kinderen, en nog wel een moord, die als een loffelijke daad wordt voorgefteld, is niet alleen ftuitend en affchuwbarend voor het Kristelijk gevoel, maar zoû zelfs in Griekenland niet geduld zijn geweest, ware niet het feit als historisch aangemerkt, en waren de Grieken niet met de vertelling zoo gemeenzaam geweest, dat hierdoor de daad in hun oogen had opgehouden eenigen affchrik meer te verwekken. Ware dit niet het geval geweest, dan twijfel ik of eenige redenen van verfchooning, — b. v. dat het hier het wreken van den moord eens vaders gold, dat Klytemnestra voor haar kinderen als een onnatuurlijke moeder had gehandeld, zelfs dat de moord op uitdrukkelijken last van Apollo gefchiedde — genoegzaam zoû zijn geweest om de moordenaars in de oogen van een Grieksch gehoor genade te doen vinden. En toch is dit het geval geweest: anders zouden niet, behalve Sofokles, ook Efchylus en Euripides, en wie weet hoe vele andere treurfpeldichters meer, wier werken niet tot ons gekomen zijn, diezelfde ftof beärbeid, en, ook by verfchil van behandeling, dezelfde *fituatie* behouden hebben. Gewis hebben alle drie begrepen, dat zy een bekend historisch feit niet voor welonderrichte toefchouwers konden bewimpelen, en dat elke poging om het gruwzame daarvan te verzachten, alleen zoû ftrekken tot vermindering van het tragisch effekt. De denkbeelden, welke men toen koesterde omtrent het onverbiddelijk gezach van het noodlot, moesten het hunne bydragen om het yzingbarende en affchuwelijke van een moedermoord, in koelen bloede befproken en begaan, te verminderen.

Is men eenmaal met het onderwerp verzoend, dan is voor het overige het treurfpel van Sofokles voortreffelijk. De inleiding is een meesterftuk van beleid in het aanwijzen van den tijd, waarop, de plaats, waar de gebeurtenis voorvalt, en van den draad, die het weeffel des geheelen gedichts moet vormen. De droefheid van Elektra is onvergelijkbaar fchoon en aandoenlijk voorgefteld: haar karakter is met volkomenheid gefchetst in haar tooneel met Chryfothemis. Een fchitterenden toeftand vooral en een verrasfende uitwerking levert de herkenning op tusfchen broeder en zuster. In een woord, de behandeling van het geheele kunstgewrocht is zoo natuurlijk, zoo keurig, zoo verheven, zoo vol van treffende wendingen, dat de belangftelling van den

aanvang tot het einde gedurig klimmen moet. Wy behoeven ons dan geenszins er over te verwonderen, dat een man van gekuischten ſmaak, als Vechters, met de Elektra dweepte, en dat een dichter als Vondel zich gereedelijk door hem liet overhalen om het werk van Sofokles te vertalen. — Die onderneming was niet gemakkelijk, en hy ontveinst zich daarvan de zwarigheden in zijn opdracht niet. Over 't geheel echter mogen wy haar welgeſlaagd noemen; offchoon het niet te ontkennen valt, dat de zucht om het oorſpronkelijke met de meeste naauwkeurigheid terug te geven, hem nu en dan belemmerd heeft, en op enkele plaatſen iets gewrongens en ſtijfs te weeg gebracht. Waarſchijnlijk ware zijn vertaling beter, en ſtellig aangenamer te lezen geweest, indien hy die minder als een gewetenszaak had behandeld. In ſommige tooneelen intusſchen, vooral in dat tusſchen Elektra en Orestes, ſtreeft hy Sofokles op zijde, en niet geheel ten onregte zong Reinier Anslo, in een gedichtjen op een marmeren afbeeldſel van Sofokles, op Vondels overzetting doelende:

Dus ziet men Sophocles, zoo dapper met het wapen
Als ſchrander met de pen, van marmerſteen geſchapen;
Maar wie hem hooren wil, hoe hy t'Athenen zong,
Moet luyſtren na de maat van zijn Electra's tong.

Duifjen van Gerwen, die in 1637 met J. van de Poll getrouwd was[1]), had een zuster, die in dit jaar met zekeren P. van Buren trouwde, ter welker gelegenheid Vondel het navolgende bruiloftsdicht vervaardigde, uit hetwelk wy althands zoo veel te weten komen, dat de Bruidegom in de Warmoesſtraat woonde en dus een buurman was van onzen Dichter.

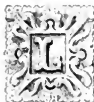
BEDE AAN HET WESTEWINDEKE,

VOOR

P I E T E R V A N B U R E N.

EN

I D A V A N G E R W E N.

AEUW en lieflijk Weſtewindje,
Voorbô van't gevleugelt kindje,
Vader van de zoete maend,
Die de drooge paden baent,
En beſtroit voor Venus wagen,
Na de gure en zure vlagen,
Als het al van minne praet;
Kom, beſtroi de Warmoesſtraet
Met meer lov'ren, met meer bloemen
Dan mijn zwanepen kan noemen.
Vraeghtghe noch wat dit beduit?
Buren zal zijn ſchoone Bruid
Met de roozen op haer wangen
In het vrolijck huis ontfangen,
Op den zegenrijcken galm.
Stroi nu onder kniſchen palm
Wit liguſtrum en viooltjes
Voor de maeghdelijcke zooltjes,
Die al bevende uit het koor
Treên op 't ongewoone ſpoor
Derwaert, daer de maeghden ſpreiden

1) Zie blz. 294.

't Bed, daer Ida op moet fcheiden
Van den bloeffem, die zoo waerd
Zy voor Buren heeft gefpaert;
Die door 't ftadigh minneprieken
Nu gevaer loopt van te fticken
In den jeughdelijcken brand,
Op de nieuwe ledekant,
Zoo ghy met uw koelen aeffem
En verquickelijcken waeffem
't Paer, dat vierigh treckebeckt,
Niet bevochtight, niet en leckt.
Trooftze dan die zieltjes fpinnen,
Onder 't web van 't weeligh linnen.
Laef met aengenamen douw
Venus beemd en ackerbouw,
En ververfch de roozetippen
Van de lieve leckre lippen,
Die, in 't kuffen onverzaed,
Zich verpijnen, zonder maet.
Laet u d'arbeid niet verveelen,
Want zy zullen bloemen teelen,
Schooner dan de fchoonft, die vaft
In uw Aemftelhoven waft.
'k Won mijn bede langer maecken,
Maer met putjes op de kaecken
Lacht de Bruid in haren geeft,
En die lach verciert de feeft.

28 *Ledekant:* vr. als „bedftede", offchoon 't woord, als afkomstig van 't Fr. *lit-de-camp*, onz. of althands mann. zijn moest.

Wellicht woonde zekere Spiering, op wien Vondel mede een bruiloftslied zong, evenzeer in de buurt van onzen Dichter. Zeker komt de naam, offchoon in Amfterdam over bekend, niet voor onder de regerings-familiën en evenmin onder die van Vondel. Daar noch de voornaam van den Bruidegom, noch de geflachtsnaam der Bruid in het hier volgende gedicht voorkomen, zoo valt het moeilijk eenige verdere opbelderingen aangaande hen beiden te geven:

SPIERINGS

GESTALTWISSELING.

ELDEN ſpeurtmen geeſt en ſchoonheid
In een lichaem. d'ongewoonheid
Van een ſchepſel, zoo volmaeckt,
't Hart der jongelingen raeckt,
Als met uitgeſchote ſchichten.
Had de hemel liever lichten,
Als een paer bruine oogen zijn,
In een geeſtigh maeghdekijn,
't Alleredelſte aller menſchen;
Niemant zou de zon verwenſchen
Voor dien wenſchelijxſten ſchat,
Zonder weêrga, zonder dat.
Wie zou niet van minne blaken?
Pallas lippen, Venus kaken,
Cypris oogh, Minervaes mond.
Redme, redme, 'k ben gewont,
Riep een Spiering in de vloeden.
(Overwonnen van de gloeden,
En verſchalckt in Venus fuick;
Toen hy Geertruid haer perruick
Op den waterkant zag toien)
Wie verwondert zich dat Troien
Om een ſchoonheid leit vergaen?
Minnevier ſteeckt water aen.
Lieflijck lockaes voor ons viſſen.
Vierbaeck in dees duiſterniſſen.
Te vergeefs is 't dat ick zucht:
Want uw leven dat is lucht,
't Mijn is water, doch voor dezen:
Nu wil 't vier en water wezen:
Zoo ick een van beide derf,
Wat is 't wonder dat ick ſterf?
'k Beur het hoofd niet uit de ſtroomen:
Ghy en kunt tot my niet komen.
't Onderſcheid is veel te groot.

18 *Gloeden:* verkeerd: *gloed* is een dier woorden die geen meerv. hebben, of waarvan de beteekenis in 't meerv. verandert, gelijk *min*, *zaligheid*, *wellust*, *goed*, enz.

't Onderfcheid is zelf de dood.
Doch is fterven mijn verlangen.
Schoonfte, treektme: 'k ben gevangen.
Schoone, 'k bid u om genâ.
Venus floegh zijn klaghten gâ,
En verleende flux den viffe
Menfchelijcke ftaltenifſe.
Spiering, overzeldfaem ding!
Als een jeughdigh jongeling.
Quam opborrelen van ondren.
Geertruid zweem fchier van verwondren,
En beweeght door 's vryers nood,
Nam hem op in haren fchoot.

Doch die bruiloftsdichten waren flechts verpozing van ftrengeren arbeid: dit bleek aldra, toen Vondel zijn *Maeghden* in 't licht gaf, een geheel oorfpronkelijk tooneelftuk, evenzeer de opmerkzaamheid trekkende door de ftoutheid der vinding als door de kracht van behandeling en den rijkdom der poëzy, en 't welk hy opdroeg aan zijne geboorteftad Keulen.

Beiden de „Elektra" en de „Maeghden" werden door den fchrijver aan de Groot gezonden, met den navolgenden brief, die alsnog onder de papieren van Papenbroch ter Leydfche boekery aanwezig is, en waarvan wy hier tegen over het *fac-simile* geven.

„Mijn Heer,

„Ick zende uwe Ex^tie^ hier twee treurfpelen, een van St. Urfels Maeghden, gedicht ter eere van Keulen, mijne geboorteftad, ende Sophocles Electra, vertaelt met hulpe van Ifaac Vosfius. Ick offer uwe Ex^tie^ 'tgeen ick vermagh en niet hetgeen ick foude willen. Sedert de dood van mijn zalige huisvrouw heeft mijn couragie eenen krack gekregen, zoodat ick mijnen grooten Conftantijn moet vergeten en met yet minders my zoecken te helpen [1]). Ick ben aen de treurfpelen vervallen en heb noch een ongedruckt leggen van Silius en Mesfalina [2]), en één ten halven voldaan [3]) van Sauls zeven zonen, die by [4]) die van Gabaon opgehangen werden [5]), zijnde mijns bedunkens het volmaeckfte argument van een tragedie, dat wy uit de H. Boecken fonden mogen nemen en uitkiezen. Als ick mijnen luft in treurfpelen hebbe geboet, magh ick zien, of ick weder aen mijnen Conftantijn valle:

1) Deze en de volgende zinfnede had ik hiervoren, blz. 212, reeds aangehaald, doch uit Brandt, die de oorfpronkelijke — wat my by de aanhaling nog onbekend was — niet zuiver terug geeft.
2) Hieruit blijkt dat Vondel toen nog geen bepaald plan had om dit treurfpel te onderdrukken.
3) voor „voltooid"
4) voor „door".
5) de „*Gebroeders*".

middelerwijl gelieve uwe Ex^{tie} dit voor lief te nemen, tot dat wy yet grooters vermogen. — De Profesfor Hortenfius [1]) is overleden, dat UEd. wel zult verftaen hebben. Hy was een man van groote hope en wenfchte niet om het leven, maer om 2 of 3 maenden uitftel om zijn gaflagingen over den diameter van de groote Hemellichten der wereld [2]) na te laten. Wy verwachten uwe E. gemalin hier t'Amfterdam, daer wy na verlangen, en hoope de eere te genieten van haer te fpreeken. Ick gebiede my in Uwe E. goede gunfte, en wenfche Uwe E. al 'tgeen de vyanden Uwe E. misgunnen, en ben te altyde

t'Amfterdam 1639, den 9 van Herfstmaand.

Uwe Ex^{tie} onderdanige Dienaer,
Jooft van den Vondel.

Aen mijn Heere den Heere Hugo de Groot,
gezant van de kroon van Zweden.
tot Parijs.
Met een paxken in blaeuw pappier gebonden."

Het antwoord van de Groot luidde als volgt:

Mijn Heer,

Ick dank UE. voor uwe fchenkaadje, twee werken waardig zulk een werkmeefter. Sofokles Electra is altijd gehouden geweeft voor uitnemende onder des treffelijken mans Treurfpelen. Ik heb by wylen wel gedacht van dezelve in 't Latijn te ftellen, gelijk ik tot Hamburg zijnde gedaan heb Euripides Taurifche Iphigenia, dewelke ik nu onlangs gezonden heb aen mijn' broeder de Groot. In S. Urfula heeft UE. boven zijn gelukkig verftant ook getoont een zeer loffelijke genegenheid tot zijne geboorteplaatfe, dewelke ik geluk wenfche met fulk een fpruit, en wenfche UE. lang leven, gefontheid en geruftheid van gemoet, om niet alleen zoodanige als deze zijn, maar ook grooter ftukken ten dienfte, nut en luft van alle Nederlanders voort te brengen. Tot Parijs den 22 October 1639.

UE. gantfch dienftwillige
H. de Groot.

(wat lager ftond:)

„Nadat ick dit gefchreven hadt heb ick de twee ftukken ten einde toe gelezen, en vinde in Elektra de zin en de hooghdravenheid van Sophocles wel uitgedrukt. In Sinte Urfel verwonder my over de kloeke vinding, fchikking en beweeglijkheit".

Zien wy nu, in hoeverre de lezer inftemt met het oordeel van de Groot.

1) Martinus Hortenfius, ten jare 1605 te Delft geboren en in 1634 te Amfterdam tot Profesfor in de Wiskunde aangefteld. Hy werd door Gasfendi hoog geprezen, doch volgends Descartes verftond hy de meetkunde niet.

2) *Der wereld* ftaat hier in den 3 n. v. en hangt af van *na te laten*.

Myn H

Ich zende

gedicht

Aus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Hugo
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible].

MAEGHDEN.

TREUR-SPEL.

Ὑμᾶς τ' ὀνήσω, τοὺς δέ τε βλάψω θανών.

[Door mijn ſterven zal ik u voordeel aanbrengen, hun ſchade doen.]

1639.

Mediisque in millibus ardet.

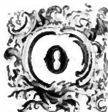
[„Zy schittert uit in 't midden der duizenden."]

Dit gelukkig gekozen motto is ontleend aan VIRGILIUS *Aen.* I, 495.

OPDRAGHT

AEN

AGRIPPINE.

AGRIPPIN, gemytert met Drie Kroonen,
Die zittende als op eenen regenboogh,
Kunt teeckenen van Roomſche aeloudheid toonen
En rekenen uw herkomſt van zoo hoogh;
Ghy roem des Rijns, vergeef ons datwe naderen
Uw Biſſchops ſtoel en Raedhuis, groot van faem,
En wyden u ons Maeghdelijcke bladeren,
Beſlagen met SINTE URSULS gouden naem:

1 AGRIPPIN: *Colonia Agrippina*, Keulen, als geſticht door Agrippa. Zie vs. 802, 804.
Gemytert met Drie Kroonen: als *keizerſtad*, en als zetel van een *keurvorst*, en van een *aartsbisſchop*: doch meteen met zinſpeling op de „Drie Koningen," wier gebeente aldaar vertoond werdt.

2 *Op eenen regenboogh:* de Godheid wordt doorgaands, inzonderheid op afbeeldingen van 't Laatſte Oordeel, voorgeſteld als zittende op een regenboog. Vandaar, dat de regenboog als de verhevenſte zetel, als de zetel by uitnemendheid beſchouwd wordt.

3 *Teeckenen van Roomſche aeloudheid:* als door Agrippina geſticht, en ook, als werkelijk nog oudheden uit den tijd der Roomſche of Romeinſche keizeren bevattende.

7 *Maeghdelijcke bladeren:* in deze woorden ſchuilt de dubbele zin van: „*bladeren*, die nog *ongerept*, d. i.: *onbeſchreven* zijn," en „*bladeren*, die over den marteldood der *maagden* handelen."

8 *Beſlagen:* dichterlijk, voor „beſchreven," en ook omdat er *gouden naem* op volgt en men met of in goud „beſlaat".

Befchreven met den Koningklijcken bloede
Van haer, en van haer Ellefduizendtal,
Gemartelt, en geflaegen met Gods Roede,
In 't aengezicht van uwen ouden wal.
D'inboorling is in zijne wiegh gehouden,
En bakermat, hoe kan ick die voorby?
Al wordt de melck der Moeder niet vergouden,
Van 't kind; dit ftrek ten allerminfte dy
Een klein bewijs van mijn genegentheden,
En groote zucht tot mijn geboorteplaets;
Daer ick, nu ftijf een halleve eeuw geleden,
Eerft ryzen zagh den glans des dageraeds.
Wy volgen dus de leidftar der aelouden.
Wy volgen in hun fchaduw, flechs van veer,
De Grieken, die hun boortefteden bouden
Zoo lang voor ons met onnavolgbaere eer.
Euripides, die wyze, 't wyze Athenen
Deed fchreien, om het moederlijck gefchrey

10 *Haer Ellefduizendtal* Waarfchijnlijker is de lezing, volgonds welke er in 't geheel maar twee maagden zouden geweest zijn, *Urfula* en *Undecemilia* (een naam die aan een elfde dochter gegeven werd, als *Quartilla*, *Sextilla* aan de vierde of zesde), die den marteldood ftierven, en zoû de onkundige, wien de zucht om de dingen te vergrooten bovendien een verkeerden bril opzette, in plaats van *Urfula et Undecemilla, virgines*, (de maagden Urfel en Undecemilla), door 't verkeerd fpellen van den laatften naam en 't verplaatfen der komma, gelezen hebben *Urfula, et undecim mille virgines* (Urfel en elfduizend maagden), en op die wijze het getal niet onaardig vermeerderd. 't Onwaarfchijnlijke van een hofftoet, uit elfduizend maagden famengefteld, fpringt in 't oog, en 't zoû althands reeds op zich zelf een mirakel zijn, volgens 't gevoelen van den Franschman, die op de aanwijzing uitriep: *Impoffible! Dans toute la France il n y en a pas autant!*

11 *Gods Roede:* men weet, dat Attila den naam droeg van: „den geefel," of eigenlijk „den [dorsch-] vlegel Gods."

13 *In zijne wiegh gehouden:* 't Eng. *beholden to*, „er aan verplicht, verknocht." De uitdrukking „er *in* gehouden" klinkt echter min gewoon.

14 *Bakermat:* een woord, door ieder gebruikt, door de meesten echter niet meer verftaan. De *baker* of minnemoer plach oudtijds — gelijk men dit nog op oude platen zien kan — op een *mat*, naast het kraambed te zitten, en daarop het kind te reinigen en ftil te houden.

15 *Der Moeder:* ftaat hier in den 3en n.v. als afhangende van *vergouden*.
Vergouden voor „vergolden", als meermalen; zoo ook in de „Maeghden" vs. 966 en elders. Zie UYTPECOPPEN *Proeve*, I. 281.

16 *Dy:* Vondel bezigt hier weder eens dit federt lang door hem ter zijde gezette voornaamwoord; doch hy fpreekt er, even als hy vijftig jaar vroeger deed, zijn moeder mede aan.

19 *Stijf een halleve eeuw:* „ruim vijftig jaren." Vondel was nu 56.

23 *Boortefteden:* met weglating van het voorvoegfel *ge*, als meermalen.

Der Biddenden, die om haer zoonen fteenen,
Opdat men hen een uitvaert toeberey.
't Hooghdraevend dicht van Sophokles geleide
Het levend lijck van Oedipus naer 't graf,
Te Kolon, daer die blinde balling fcheide
Van Antigoon, heur vaders oogh en ftaf.
Wy zingen hier van Sphinxen, noch Oedippen,
Noch heimlijck graf, waarvan Koloner yft;
Maer tuigen klaer, met ftomme Maeghdelippen,
Van Urfuls afch, daer Kolens roem uit rijft.
Dees ftof kan ruim 't gebreck van geeft vergoeden.
Hier ftort niet een Makaria ter neêr,
Maer Duizenden, al zalige gemoeden,
De dood getrooft, alleen tot Chriftus eer.
Hier tarten geen gewapende Scythinnen
Achilles, daer Penthefilea ftreeft;
Maer waepenlooze en ftrijdende Heldinnen
Dien wreeden Hun, voor wien al 't aerdrijck beeft.
Geen Amazoon is met die hoop gebleven,

27 *Der Biddenden*: In dit treurfpel zijn het de vrouwen en moeders der voor Thebe gevallen helden, die Thezeus, opperhoofd van Athene, komen fmeeken, de wapenen tegen Thebes Koning, Kreon, op te vatten, en aan de gefneuvelden in Attika een graf te fchenken, 't welk men hun in het Thebaanfche land weigerde.

29 *'t Hooghdraevend dicht van Sophokles*: In zijn Edipus Coloneus.

30 *Het levend lijck*: omdat hy, blind zijnde, niet meer aan zijn leven had.

32 *Haer vaders oogh en ftaf*: als *geleidfter* haars *blinden* vaders.

33 *Oedippen*, voor *Edipusfen*, met een verdubbeling der *p*: hoedanige verdubbeling des medeklinkers by de Ouden, om de maat te vinden, zeer gewoon is. Ter wille van maat of rijm lieten onze dichters den uitgang der Lat. en Gr. eigennamen wegvallen en vormden alsdan het meerv. naar de regelen onzer fpraakkunst. Zoo Homeer-Homerus, Lyfip-Lyfippus, enz.

34 *Koloner* voor „*de* Koloner"; verkeerdelijk is hier het lidwoord weggelaten.

35 *Met ftomme maeghdelippen*: Vondel wil niet zeggen, dat hy „met maagdelippen fpreekt; maar dat de zwijgende lippen der gemartelde maagden nevens hem getuigen."

38 *Makaria*. In het treurfpel van Euripides, de Herakliden, offert Makaria zich op ter redding van de overige kinderen van Herkules. Men merke op dat V. in de Gr. eigennamen ook de Gr. fpelling behoudt.

39 *Gemoeden* voor *gemoederen*.

42 *Penthefilea*: Koningin der Amazonen, door Achilles gedood, en op welke het aan het hoofd van dit treurfpel geplaatfte Latijnfche motto ftaat.
Streeft wordt zelden dus op zich zelf ftaande gebezigd; 't ftaat hier voor „vooruitftreeft."

44 *Dien wreeden Hun*: Attila.

Voor Trojes veſt, als mijne Koningin;
Die, na heur dood, gekroont in 't eeuwigh leven,
Nu heerſcht met God, alle eeuwen uit en in.
Geen Hengſtebron magh haelen by de beecken
Van 't eedle bloed der Joffren hier gevelt,
Dit bloed, waer mee ge hebt uw' Schild beſtreecken,
Uw Schild, die nog van 't Elleftal vermelt.
Driekoningsſtad ontfang mijn Maeghdenoffer,
Al breng ick dien in geen Driekonings koffer.

J. VAN VONDEL.

46 *Mijne Koningin*: Urſel.
51 *Uw' Schild*: „uw wapenſchild." Dit kan wellicht zinſpelen op de *twaalf* vlammen, welke men op het wapenſchild van Keulen vindt; *elf* maagden en Urſel.
54 *Driekonings koffer*: koffer, waar de reliquiën der „Drie Koningen" in bewaard worden, en die nog te Keulen vertoond wordt.

I N H O U D.

E Koning van Britanje 1), nu Engeland, verzocht ernftigh door Gezanten, voor zijnen eenigen Zoon Konaen, na den doop Æthereus, genaemt, ten huwelijck Urful, eenige Dochter van Maurus, of Deonot, Koning van Kalidonien, nu Schotland: maer het verzoeck werd t'elckens beleefdelijck afgeflagen; eensdeels, om d'ongelijckheid van den Godfdienft; d'een Chriftenfch, en d'ander noch Heidenfch zijnde; anderdeels, om dat de Kalidoonfche Princes voorgenomen hadde alleen haeren hemelfchen en geenen aerdfchen Bruidegom, te behagen. D'aenzoeckers van 't huwelijck zich het afflaen belgende 2), en voor onverdraegelijcken hoon inkroppende 3), dreighden endelijck Deonot, met alle maght gewapent, op te komen, en de geweigerde Maeghd met den zwaerde te haelen: waerom de Vader der Princeffe verlegen, te raede ging met zijne Dochter, die van boven verlicht, door zonderlinge openbaeringen, hem ried het huwelijck te fluiten, op voorwaerde, dat de Vorft van Britanje de bruiloft drie jaeren lang zoude uitftellen, om zich middelertijd tot het Chriften geloof te bekeeren, en de Bruid met eenen ftoet van tien, en haer zelve, en elck van de tien met noch duizend, maeckende te zaemen het getal van ellef duizend Maeghden of Staetjofferen te verzien, om met dat gezelfchap Rome te bezoecken; op hope dat middelerwijl de liefde des vryers zoude verkoelen, of God door andere middelen zijn voornemen met haer niivoeren. Met dit beding 4) werd het huwelijck, en zedert de bevaert of reis, den Rijnftroom op, aengegaen. Na dat mevrouw Urfnl te Rome alles, niet zonder merckelijcke vruchten 5), verricht hadde, keerdeze weder, vergezelfchapt met Paus Cyri-

1) *De Koning van Britanje:* lees hier — dewijl Engeland te dier tijd nog in onderfcheiden Rijken verdeeld werd: „*een* koning van Britanje," gelijk eenige regels verder: „*een* Koning van Kaledoniën."

2) *Zich het afflaen belgende: belgen* met een dubbelen verbogen naamval is thands min gebruikelijk; doch 't is even regelmatig als „zich iets fchamen, zich iets vermeten," enz. Zie

3) *Voor onverdraegelijcken hoon inkroppende:* niet „verkroppende," 't welk zoû beteekenen, dat zy door geen uiterlijk blijk aan den dag legden," dat zy zich beleedigd gevoelden; terwijl juist hetgeen volgt aantoont, dat zy er wel degelijk blijk van gaven. De uitdrukking geeft zoo veel te kennen als ftond er: „wien de weigering als een ondragelijke hoon *in den krop* ftak."

4) *Met dit beding* enz. Uit den aart van dit beding blijkt juist het onwaarfchijnlijke van het opgegeven getal. 't Is toch niet aan te nemen, dat een vorst, die heiden, en bovendien de fterkfte was, zich een zoodanige voorwaarde zoû laten voorfchrijven door den zwakkeren Kristen vorst, en uit zijn — toen nog weinig bevolkt — land elf duizend elf maagden wegzenden, gefteld, dat zy er al te vinden waren geweest.

5) *Vruchten* voor „goede, voordeelige uitkomften." Zoo zegt men ook „*vruchten* van iets trekken," voor „voordeelen." In den zin echter waar 't hier in genomen wordt, bezigt men 't woord anders doorgaands in 't enk. *vrucht*, en befchouwt het dan als een collectivum.

aeus, die, niet zonder openbaeringe, zijn ampt verliet, en met meer andere geeftelijcke en wereldlijcke perfonagien; ontmoetende op den wegh den Bruidegom Æthereus, met haere moeder, en zijn jongfte zufter; alle mede van het toekomende lot bewuft, en eendraghtigh, gelijck alle anderen, gezint met de Koningklijcke Maeghd naer de martelkroon te ftaen en te ftreven. Met dit opzet dreef men den Rijn af in der Hunnen laege, haer van den tyran Attila 6) (toen Agrippine hard belegert hebbende) geleit, door 't ophitfen, en de waerfchuwingen der Heidenfche Burgemeefteren, en Overften. Juliaens bloedvrienden, te Rome; op Urful, en haer gezelfchap niet weinigh verbittert. D'aertsbiffchop Aquilin 7), en Burgemeefters van Keulen, tyding van Koningin Urfuls gevangenis krygende, lieten in ftad niet na, met gebeden, raedflaegen, en alle mogelijcke middelen, der Maeghden behoudenis te behartigen. Zoo dra Attila de Koningin in 't leger zagh, werd hy, door haere fchoonheid en bevalliekheid, van raezende minne ontfteecken, en arbeide door zijnen Aerts Offervinder 8) en Legerwichelaer Beremond, om haer van Chriftus af te treeken, en door 't aenbieden van zijn Kroon en huwelijck te bekooren, doch al vergeefs. Inliaen, zijn Maerfchalck, en Beremond, hem voorftellende, wat gevaer het leger liep, met alle deze bekoorlijcke Ioffrouwen, konden den Veldheer zwaerlijck brengen tot het bewilligen van't ombrengen der Maeghden, en allerzwaerlijckft om de Kalidoonfche Vorftin 9), op wie hy verflingert was, van kant te helpen: maer ten lefte van hun aengeprickelt, en door hoogen nood gedreven, leide hy, al fchoorvoetende, de koningklijcke Maeghd op eenen heuvel, van Overften en Kornellen omringt, van waer Urful alle haere Maeghden, en Kruisgenooten, in regementen gedeelt, als in flaghorden ftaen, en van het gewapende krijghsvolck omcingelt zagh. Na datze den Tyran eenigen van d' uitfteeckenfte perfonagien, dicht voor haer gebroght hadde getoont, en kundigh gemaeckt, onweldighde hy haer de Kruisbanier, en trapteze met voeten: de Koningin hem hierom beftraffende, en zijn moordadigheid verwytende, werd met eenen fchicht doorfteecken. Het voet en paerdevolck ziende den Veldheer den blooten degen zwaeien, hetwelck de moordleus, en 't gezette teecken was, viel onder deze weerlooze fchaepen, als wilde woefte dieren, en holp haer jammerlijck om 't leven. Des avonds, na den moord, werden de veften, nu vol fchrick door dit gezicht, d'elffie mael, van 't gaufche leger t'effens, aen alle kanten, zoo vreeffelijck beftormt, en befprongen, dat de Stad in gevaer ftond van overweldight te worden, ten waere de Geeften der Martelaeren en Martelareffen verfchynende, de vyanden geftuit, ten deel in 't leger gejaeght, en ten deel op de vlught geholpen hadden. De Keulfche Ridderfchap daer op uitvallende, en befpiedende, hoe reuckeloos Sinte Urfuls lijck bewaerd werd en het krijghsvolck vaft verliep, overviel het overfchot der verfmoorde, verdroncke, en flaeperige Katten 10) in 't leger, en voerde de doode geluckighlijck in Stad; daer d'Aertsbiffchop, en Burgermeefters het lichaem der Heilige Martelaereffe, openbaerlijck ten toon zetten, voor

6) *Den tyran Attila:* volgends anderen zou het Gauno zijn geweest, in 382 met zijn Hunnen ter onderfteuning van Keizer Gratianus tegen Maximus getrokken, die Urfel en haar gevolg overviel.

7) *d' Aertsbiffchop Aquilin:* St. Aquilinus, of Solinus, ftierf in 473, en zijn voorganger mede in de vijfde eeuw: de naam van den Bisfchop, die tijdens het marteiaarfchap van Urfel te Keulen leefde, is niet bekend.

8) *Offervinder:* een uitdrukking, die ons meer zal voorkomen, en waarmede V. hem bedoelt, die uit de ingewanden der geöfferde dieren, of andere dergelijke teekenen, den wil der Godheid weet te raden, of te *vinden*.

9) *De Kalidoonfche Vorftin:* 't moest in elk geval *de Kaledoonfche* zijn; waarfchijnlijk heeft hier aan Vondel het *Kalydon* der Grieken door 't hoofd gemaald.

10) *Katten.* Ik twijfel of de Katten, een volk, 't welk Tacitus by Rijn en Wezer plaatst, in den tijd van Attila nog onder dien naam bekend waren; zy worden hier voorgefteld als vormende een hulpbende der Hunnen.

de ganfche gemeente, die bykans moedeloos en afgemat, door een algemeen gebed des Aertsbiffchops, trooft en ontzet verzocht van boven, van waer daetelijck de Geeft der zalige Maeghd, omringt van al haer gezelfchap, met eenen hemelfchen glans verfcheen, en bekent maeckte, hoe de Hunnen van haer en haer gezelfchap, eerft op de veften gekeert, ten deel aen 't verloopen gebroght, en daer na in 't leger verbaeft gemaeckt zijnde, voort opgebroken waren: met eenen voorzeggende den dood des Tyrans, en tot welck een grootheid, geluck, en glori de Stad Agrippine, door allerhande rampen, namaels zoude fteigeren: waer op d'Aertsbiffchop God den Verloffer danckte, en, by wijze van voorfpellinge, Sinte Urfuls lijck heerlijck ten grave geleide, en alle behoorlijcke eere en dienften toewijde.

Het treurfpel begint met den dagh, en endight in den avond. Het tooneel is t'Agrippine. De Rey beftaet uit Agrippiners.

PERSONAGIEN.

AQUILIN, Aertsbiſſchop van Keulen.

BURGEMEESTERS.

BODE.

ATTILA, Koning der Hunnen.

JULIAEN, Veldmaerſchalck.

URSUL, Koningin van Brittanje.

REY van Agrippiners.

BEREMOND, Aertsoffervinder, en Legerwichelaer.

Sinte Urſuls Geeſt.

Sinte Ætherens Geeſt.

AQUILIN: zie noot 7 op den *Inhoud.*
Burgemeeſters: een gewoonte by de ſchrijvers der zeventiende eeuw, om alle ſteden, ook uit den oudſten tijd, van *Burgemeeſters* te voorzien, en deze te bekleeden met dezelfde macht en waardigheid als de Bickers of de de Graeven van hunnen tijd.
ATTILA. Zie noot 6 op den *Inhoud.*
JULIAEN. Uit hetgeen V. in den *Inhoud* zegt van Juliaans „*bloed*vrienden te Rome," ſchijnt men te moeten opmaken, dat deze Juliaan te houden is voor een Romein, in dienst van den Koning der Hunnen.
URSUL, *Koningin van Britanje:* door haar huwelijk met Konaan of Aetherens.

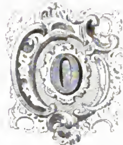

M A E G H D E N.

HET EERSTE BEDRYF.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS.

AERTSBISSCHOP.

CONSTANTIN, die nu, by God, een waerder kroon,
Een' eedler fcepter draeght, bezit een' hooger troon,
En heerelijcker Rijck, dan eertijds hier op d'aerde,
Toen ghy 't verwezen bloed verlofte met den zwaerde,
Gezegent zelf van God in uw manhafte vuift;
Op dat zijn heiligh zaed voortaen niet meer gekruift
Zou werden, als het vlood verzierde en valfche Goden,

1 *Conftantin*: t. w. Konftantijn de Groote.
2 *Verzierde*: „verdichte."

By 't goddelijcke Recht, zoo hard, zoo ſcherp, verboden;
Ghy Held, die 't aerdſch paleis om 't hemelſch hebt geruimt:
Wat baet het toch, dat ghy den ganſchen Rijnſtroom ſchuimt
Van woeſte vyanden, en Heidenſche tyrannen,
Eendraghtigh tegens God, en Chriſtus ingeſpannen?
Nadien die felle Scyth, en Noordvorſt opgeweckt,
Germanje niet alleen, maer 't aerdrijck overtreckt,
En, paſſende op gebergt, noch duinen, nochte ſtranden,
Gaet overweldigen, en ſchenden alle landen,
Die Gode, en zijnen zoon oit waren onderdaen.
Onnoodigh was 't Maxent, en Maximin te ſlaen;
Dewijl de Noorman, ruim zoo wreed, en moordbaldaedigh,
De Chriſte Kerck vervolgt, de Neroos maeckt genaedigh,
Al d'oude gruwlen weêr op heilooze outers zet;
De ziel, in 't klaerſte bad gewaſſchen, weêr beſmet
Met ongeloof, verdruckt 't geloof der eerſte Vaderen,
Ons dreight met vier en ſtrop, en opent Ieſus aderen;
Als of te luttel bloeds geſtort werd, toen de dwang,
En dolle tyranny drie eeuwen ging in zwang.
De vierige Matern, een leerling van Sint Peter,
Wees deze Stad vergeefs tot God, en op een beter;
Zoo Got, of Hun Gods diſch, in rood tiras, en bloed
Des Martelaers geſticht, magh trapplen met den voet,
En op het ſmoockend puin gaen huppelen, en draeven,
Waer onder uw gemeent leit levendigh begraeven.
De Vindſter van het Kruis, dat zoo veel harten treckt,
Uw Moeder, heeft vergeefs met louter goud gedeckt
De kerck van Gereoen, en 's Gulden Martlers drempel;
Indien een roovers klaeuw dien Godgewijden tempel
Zal plondren, en 't rood goud, en ſchitterend geſteent,
En ſtroien in den wind der Heiligen gebeent,

10 *Schuimt:* cierlijk, voor „zuivert, bevrijdt."

13 *Noordvorſt:* Attila kwam niet uit het Noorden, maar veeleer uit het Zuidoosten; doch zoo telt men in Engeland en Frankrijk nog het zuidelijker gelegen Oostenrijk onder de Noordſche Mogendheden.

18 *Maxent en Maximin:* beiden behoorden tot de Romeinſche vorſten, die 't Kristendom vervolgden.

19 *De Noorman:* hier is de uitdrukking ſtellig verkeerd; daar men by *Noorman* altijd denkt aan iemand die uit *Noorwegen* afkomſtig is.
Moordbaldaedigh: vreemde woordkoppeling voor „baldadig in 't moorden."

20 *De Neroos maeckt genaedigh:* d. i.: „de Neroos genadig, zachtzinnig doet ſchijnen, door hen in gruweldaden te overtreffen."

21 *Gruwlen:* hier in denzelfden zin gebruikt als meermalen in de H. Schrift, t. w. voor „afgoden."

27 *De vierige Matern:* Maternus was, volgends de overlevering, een leerling van Petrus, en bracht die van Keulen en Trier tot het Kristendom. Geſtorven zijnde, zoû hy door toedoen des Apostels weder opgewekt, en in 't jaar 130 voor de tweede reis overleden zijn. Hy wordt als de eerſte Biſchop van Keulen aangemerkt.

29 *In rood tiras en bloed* voor „in het *tiras* (cement) van *'t bloed.*" Zoo elders:

De vryheîſt is geſticht in 't koſtelijck cement
Van dierbaer burgerbloet.

33 *De Vindſter van het Kruis:* Keizerin Helena, de moeder van Konſtantijn. Men ſchrijft haar niet alleen het vinden van het kruis van Kristus, maar ook het ſtichten toe van kerken te Keulen en te Trier, waar zy zich zoû hebben opgehouden.

35 *Gereoen:* zendeling en martelaar, na Maternus gekomen.

En afch, met zorgh bewaert. waer toe de marmerzercken?
De toetfteen? het albaft? zoo veel vermaerde wercken?
Gevaerten, trots gebouwt met fchatten en vernuft?
d'Autaeren zijn onnut, waer voor zelf d'afgrond fuft,
En ziddert. waer toe lamp, en kandelaer ontfteecken?
Op dat het den foldaet niet zou aen licht ontbreecken,
Na'et overrompelen van poort en wal, by nacht?
Wanneer hy, tempelen oploopende met kracht,
Kappel, en koor ontbloot van dierbre Heilighdommen.
Hoe fnellijck velt men 't hoogh, zoo langzaem opgeklommen!
Waer bergt mijn fchaepskoy zich, in 't uiterfte gevaer?
De myter valt voortaen mijn' ouderdom te zwaer.

BURGEMEESTER.

Eerwaerdfte Vader, hoe? my dunckt aen al dit klaegen,
Ghy beeld u zelven in ons droeve nederlaegen,
En fpelt alree den val der Stad, 'twelck God verhoe.
Ghy waert, in al 't belegh, nog noit zoo bang te moe,
Noch zwichte, fchoon of al de klocken onraed klepten;
Dies Raed, en Burgery, in 't vechten, hope fchepten,
En moed uit uw gelaet, en voorhoofd even bly:
Ja nergens leed men laft, d'Aertsbiffchop quam 'er by,
En fteef met raed en daed de mannen, op de muuren;
Dat waer hy flechs verfcheen, daer moght geen vyand duuren,
Maer ftoof, gelijck het ftof, te rugh voor zijn gezicht.
Waer hy zijn oogen floegh, fcheen yeder blick een fchicht,
Die 't grimmigh harte trof, en 't leger broght aen 't wijcken.
Eerwaerdfte Vader, hoe? zoud ghy ons nu bezwijcken?
Wy hebben mannelijck tien ftormen uitgeftaen,
Geen elfte zal 't ons doen: hy koom vry echter aen.
't Ontbreeckt aen volck noch trouw. 't ontbreeckt aen hart noch (handen.
Men heeft voor dezen oock Agripftad aen zien randen:
Maer hoe 't Vitel bequam, getuight ons Houtvaertfeeft,
Het welck men jaerlix viert; wanneer Marfil zijn geeft

42 *Waer voor zelf d'afgrond fuft:* niet voor het onnut zijn der *autaeren*, maar voor de *autaeren* zelve. *D'afgrond* ftaat hier voor „de hel, de duivel".

64 *Zoud ghy ons nu bezwijcken:* zoo ook *Herfcheppingen* XI. vs 443.

De tongh is fpraeckeloos en wil en kan niet fpreeken
En bloet en fpartelt tot de kraghten haer bezweeken.

HOOFT, *Henrik de Gr.*, blz. 7, *dat zy nimmermeer der goede zaake* bezwijken zouden.
En meer anderen, aangehaald by HUYDECOPER, *Proeve* blz. 89—92. De vorm is cierlijk en gepast.

66 *Geen elfte:* zoo, elders, *zevenste*. enz.

68 *Agripftad:* door Agrippa geftickt.

69 *Vitel:* Vitellius werd naby Keulen door het Romeinfche leger tot Keizer uitgeroepen; doch de ftad door de Batavieren, die tegen Rome opgeftaan waren, bezet.

69-70 Om deze regels te verklaren dient men met de overlevering van Keulen bekend te zijn. My is het, ondanks alle pogingen, niet gelukt, te vinden, op welk voorval hier gedoeld wordt, noch wie die *Marfil* was, die de benden van *Vitellius* terugdreef en tot wiens eere het *houtvaertfeest* gevierd werd.

70 *Marfil zijn geeft:* oude fpreekvorm, thands geheel boersch klinkende, en veroordeeld; ook nu minder by V. voorkomende.

Noch om zijn tombe danſt; terwijlwe met ons allen
God loven in triomf, en, juichende om de wallen,
Gedencken aen dien Held, die Ridderlijcke ziel:
Hoe hy, gelijck een leeuw, die brult, ter poorte uit viel,
De voorſte was, in ſtreng beleggers voor te jagen,
En keerde gelauriert, gezeten op den wagen,
Van paerden, wit als ſneeuw, getrocken t'zijner eer,
Die ons tot erfgoed liet zijn hart, en oud geweer.

AERTSBISSCHOP.

De Burgemeeſter kan mijn' geeſt niet zeer vermaecken
Met een gelijckenis van ongelijcke zaecken.
Het leger van Vitel vult veel te licht en dun,
Gewogen tegens heir, en heirkracht van den Hun:
't Geweld, daer geen geweld ſchijnt tegens opgewaſſen.
Het vruchtbaerſte geweſt van menſchen (beſt zou 't paſſen
Dat ick hen dieren noemde, in menſchelijcken ſchijn)
Door 't welck de Tanais loopt, waermeê d'Europers zijn
Van hunnen nagebuur, den Aſiaen, geſcheien,
Zend krijghsvolck uit, als mut, en ſterckt zich met livreien
Des Konings Valamir, en 't heir van Harderick,
Vermaert ten oorelogh, en veeler landen ſchrick.
Hieronder mengen zich de Duringers, en Zwaven,
En Marckmans, met al die zich onder Scythen gaven,
En vleiden de Fortuin van Attila, wiens maght
Tot zijn gehoorzaemheid de forſſe Gotten braght,
De Rijcken reegh aen een, en zegenrijck ten leſten,
Zich meeſter maeckend, ſtreeck de ſluierkroon van 't Weſten.
Stoot die zijn' ſtaelen kop voor deze glaze Stad?
Neen Aquileia, 'twelck de zee te baete had,
Ja onverwinbaer ſcheen, en drie jaer uit kon harden,
Verſcheurde hy, als ragh, en ſpinneweb, in ſtarden.

86 *De Tanais:* of „Don." 't Woord wordt hier met twee lettergrepen uitgeſproken.

88 *Als mut: Zoo vol als mud*, hoort men ook wel hier en daar; doch daar ſchijnt het woord een andere beteekenis, misſchien als in 't Eng. die van „modder" te hebben.
Livreien: „wapenkleuren." — Zie HUYDECOPER, *Proeve* II. 255 volgg.

89 *Valamir — Harderick:* omtrent deze bondgenooten van Attila weet ik niets te vermelden. Vondel legt hier, als vs. 69-78 en op vele andere plaatſen, een belezenheid aan den dag, wel geſchikt om gemoedelijke navorſchers tot wanhoop te brengen.

91 *Duringers:* de inwoners van Thuringen.
Zwaven: de Zwaben of *Sueven*, d. i.: „zwevende, zwervende", onder welken naam reeds vóór onze jaartelling een talrijke volksſtam Germanje overſtroomd had.

92 *Marckmans:* of Marcomannen, een Zwabiſche volksſtam, die in de vijfde eeuw door de Hunnen geheel ten onder gebracht en uitgeroeid werd.

94 *Gotten:* de meest beroemde volksſtam der vierde en vijfde eeuw, die aan geheel zuidelijk Europa de kracht zijner wapenen deed gevoelen en Spanje onder zijn gebied bracht.

96 *De ſluierkroon van 't Weſten:* d. i.: „de rijkskroon van 't Westersch Keizerrijk, die niet *open*, maar geſloten of *overſluierd* was.

98 *Aquileia:* een voorheen zeer beroemde en machtige ſtad, in Opper-Italië aan de ſamenvloeiing van de Anſa en de Torre gelegen, en welke men het tweede Rome plach te noemen. Attila nam in 452 de ſtad in en verwoestte haar ten eenen male. Door Narſes herbouwd, werd zy in 590 nogmaals verwoest door de Longobarden.

Met zijn bloeddroncke kling, 't gelogen zwaerd des Gods:
Ick rep geen zwacker fteên, op veer na niet zoo trots.
O landftad, droogh van graft! ick zie uw' grondveft fpatten.
't Gedurig ftormen moet de befte burgers matten.

BURGEMEESTER.

Wy zijn dien Dwingeland noch voor een wijl getrooft.
Wie weet hoe 't midlertijd wil daegen uit het Ooft?
De zon zou Martiaen den Keizer eer verdrieten,
Dan tegens 't godloos Hoofd het harnas aen te fchieten.

AERTSBISSCHOP.

O Rijn, een krancke trooft, in 't bitterft van uw fmart.
De Bofphorus zit zelf beneepen en benart
Van overal, en heeft te vyand de vier winden.
Hy bid, en fmeeckt om hulp al zijn gelijckgezinden.
De Perfiaen van 't Ooft, de Vifigot van 't Weft,
In 't Zuiden de Vandael, in 't Noord dees Hunfche peft
Hem dreigen, elck om 't felft. wie zou 't verduuren kunnen?

BURGEMEESTER.

Hy fluit beftant met drie, en demp dan eerft dees Hunnen.

AERTSBISSCHOP.

Wat hoor ick voor gerucht daer buiten, op de ftraet?

BURGEMEESTER.

Hier koomt een drommel volx. hier komt een Bo.

AERTSBISSCHOP.

Men laet
Hem daedlijck binnen ftaen. Wat wil ons wedervaeren?
Mijn geeft voorzeit niet goeds. ick vrees voor quade maeren.

BODE. AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTER.

BODE.

Gelooft zij God, dat ick dien klaeuw des doods ontfprong.
Noch liever oud en grijs geftorven, dan zoo jong.

AERTSBISSCHOP.

Wat tyding? wat's er gaens?

BURGEMEESTER.

Wat tyding brenghtge? Bode.

BODE.

Ick zweet van al 't gedrang. qua tyding maecktme bloode.

AERTSBISSCHOP.

Zegh op. wie lijdt'er laft? waer lijd mijn Bifdom nood?

BODE.

Vrouw Urful is in 't net met haer geheele vloot.

110 *De Bosphorus:* het Oosterfche Keizerrijk, dat van alle zijden bedreigd werd.
113 *De Vifigot:* de Westergothen hadden Spanje vermeesterd en bedreigden van daar het Keizerrijk
114 *In 't Zuiden de Vandael:* de Wandalen, mede een zwervende volksftam, waren in 427 naar Afrika overgeftoken, waar zy Karthago hadden Ingenomen, en een rijk gevestigd.

AERTSBISSCHOP.

Die zwaerigheid heeft my, als lood, op 't hart gelegen.
Noit tygers, op hun jaght, onnoffer kudde kregen.

BURGEMEESTER.

Och Urful, komtghe zoo den ouden Maurus t'huis?
Hoe laedghe op uwen hals dit zwaer en laftigh kruis?

AERTSBISSCHOP.

Verhael ons 't ganfche ftuck.

BURGEMEESTER.

Hef aen, om tyd te winnen.

BODE.

Ick zal vrouw Urfuls toght van deze kaey beginnen,
En leien haer te Rome, in 't Paufelijck paleis,
Van Rome weder hier; nadien ick al de reis
Het Ioffrenleger volgde, uit luft tot zien en hooren.

BURGEMEESTER.

Begin, wy luyftren toe.

AERTSBISSCHOP.

Al is 't met droevige ooren.

BODE.

Van Keulen quam de vloot, voor wind, en onvermoeit,
Te Bazel aen, waer door dit blonde water vloeit,
En fnijd de ftad in twee doch ongelijcke deelen.
De Biffchop Panthalus ontfing dees Reisgefpelen
En Koningklijcke Maeghd met een beleeft gemoed.
Men liet de fchepen hier, en gaf zich voort te voet
Naer Rome, 's weerelds hoofd, tot dat men ons kon wijzen
Die floten hoogh gebouwt, daer zeven heuvels rijzen,
Ontrent den Tibervliet. Maer nauwelix vernam
Ons komft Cyriacus, haer landsman, of hy quam,
In Goddelijck geftalt, met alle Kardinaelen,
En Kerckelijcke pracht, dees Koningin onthaelen.
Hy opende het hof, en offerde al zijn' fchat,
En ley 't verwelkomt heir in 't befte van Gods Stad.
Om kortheid rep ick niet, hoe veel verlichte Maeghden,
Befprengkelt van zijn hand, het eeuwigh licht behaeghden:

128 *Noit tygers, op hun jaght, onnoffer kudde kregen:* min gewone, doch cierlijke en dichterlijke konftruktie voor: *Nooit kregen tygers op hun jacht onnozeler kudde.*

129 *Den ouden Maurus:* haar vader

140 *Panthalus:* St. Panthalus wordt gezegd in 238 Bisfchop van Bazel geweest te zijn. Wie ten tijde van Ufel die waardigheid bekleed kan hebben vind ik echter niet.

146 *Cyriacus, haer landsman:* Ik heb den naam van dezen niet op de lijst der Paufen van Rome kunnen vinden, en evenmin, onder de naaste opvolgers van Leo, een Schot van geboorte, noch een, die op de wijze als in dit treurfpel wordt voorgefteld zoû aan zijn end gekomen zijn.

147 *Alle Kardinaelen:* Ik meen te mogen twijfelen of deze — althands in den hun later toegekenden rang — ten tijde van Attila reeds bekend waren.

151,152 De taal brengt hier mede, dat de *verlichte maeghden* aan *het eeuwigh licht behaeghden:* de bedoeling, blijkbaar uit de volgende regels, is, dat die *joffers* een geestelijk kleed aannamen, zie vs. 347, 348; de wijze van uitdrukking is echter niet gelukkig, noch duidelijk.

Wat Joffers, aen Gods Stoel verbonden door haer bloed,
Dien band verdubbelden door een verzet gemoed.
Na datze Vatikaen, d' Apoftolijcke graven,
De kercken rijck gebouwt, en opgepronckt met gaven,
Der Heilgen overfchot bezichtight, en bezocht,
De bevaert, God belooft, ten vollen had volbroght,
Met vaften, en gebeên, met waecken, en met traenen;
Begonze 't kuifch geflacht met ernenft op te maenen,
Te ftaen op haer vertreck. wy groeien in getal
Van beiderleie kunne. een Maeghd ontvonckt het al,
Ontfangt het al, en keert den neck geen' laegh geboren,
Noch draeght op hoogheid moed. zy heeft het bey verkoren.
Cyriacus, op 't licht dat hem de hemel gaf,
Steegh van Sint Peters ftoel, en hooge trappen af,
En werd haer kruisgenoot. men dencke of 't nijd verweckte,
By 't Heidendom, daer zy een heldre leidftar ftreckte,
Voor menigh dwalend hart. Nu bid ick, luifter toch,
Wat ons gebrouwen word van 't Heidenfche bedrogh.

AERTSBISSCHOP.

Wy luiftren toe met zorg, dat hier geen ramp uit kome.

BODE.

De Burgemeefters zelfs, en Overften te Rome
(Maximiaen heet d'een, en d'ander Africaen)
Om 't eenigh Konings Kind behendigh te verraên,
Te bluffchen 't zuiver licht, beginnen t'ondervraegen,
Wat wegh zy veilighft acht, en leggen looze laegen,
Met valfchen fchijn; gelijck weleer Ieruzalem
Zijn kroon vernedren wou voor 't kind van Bethlehem,
En ondertuffchen zwoer den Heiland te vernielen,
Al waer het oock door 't bloed van veel onnoofle zielen.
Men reifde in 't end. op wegh ontmoet de Bruid van pas
Den Bruidegom, die van haer lot verzekert was,
En om de martelkroon zijn goude kroon wou geven.
Zijn Vader, oock befprengt met water, had dit leven
Verlaten, wel vernoeght. zijn Moeder, oock verlicht,
Met al haer Dochteren, behartighde haer' plicht.
Hy broght Daria meê, zijn Schoonmoêr, nu geruster
By Urful, 't eenigh pand, en oock zijn jongfte Zufter.

154 *Een verzet gemoed: verzet* ftaat hier in den zin van „bekeerd." Van waereldsch, dat zy vroeger waren, werden zy nu geestelijk.

155 *Na datze: ze* ftaat hier op Urfel.

164 *Zy heeft het bey verkoren:* d. i.: „zy heeft in haar gevolg zoo wel hooggeboren perfonaadjen als lieden uit een minderen ftand." Onder *het* versta men: *het* hooggeborene en *het* geringe volk.

172 *De Burgemeefters:* de Konfuls, welke onvertaalbare naam by onze fchrijvers van de 17e en 18e eeuw doorgaands met „burgemeester" wordt overgezet. — Ik vind echter geen der beide hier genoemde perfonen op de lijst der Konfuls genoemd. Zy fchijnen, zoo wel als de Paus Cyriacus, tot het gebied der legende te behooren.

177,178 *Gelijck weleer Ieruzalem Zijn kroon vernedren wou voor 't kind van Bethlehem:* dit ziet op de vragen, door Herodes aan de Wijzen uit het Oosten gedaan. *Matth.* II: 7, 8.

Zoo keerden wy gezond te Bazel voor de ſtad:
Daer d' Aertsheldin op 't hoofd van eenen heuvel trad,
Omvlochten met een krans van ellef duizend Maeghden,
En mannelijcken ſtoet; dien 't wonderlijck behaeghden
Henr aenſchijn aen te zien. zy wenckte. elck zweegh terſtond.
Toen ſprack een God, of geeſt door heur' begaefden mond:
Getrouwe, die mijn vaen gevolgt zijt van Britanje;
Toen onlangs t'Agrippijn, het hoofd van laegh Germanje,
De zoete en zachte ſlaep mijn harſſenen beving,
Verſcheen my in den droom een ruſtigh Iongeling.
'k Verſchoot in 't eerſt, en deê mijn oogen ſlaepende open.
Zijn vleugels, bont van pluim, van mann' en nektar dropen.
't Gekrulde en gonden hair by locken nederhing.
En 't hagelwit gewaed, met goud gezoomt, ontfing
Door 't ſlingeren een' zwier van boven tot beneden,
Niet minder aengenaem dan zijn volmaeckte leden.
Hy ſprack: o Maeghd, die luſt in 't hemelſch leven ſchept,
Het onvergangklijck goed voor 't aerdſch verkoren hebt,
En ſtreeft naer eenwige eer, ghy zult dees reis voltrecken,
Maer op uw wederkomſt dit veld hier by bedecken,
Met uw gewijde ſchaer, en ſteigren zoo naer God,
Die u beſchoren heeft een onwaardeerbaer lot.
Zoo ſprack hy, en verdween. Wie nu door oorloghsmaren
Zich vind bezwaert met my den Rijnſtroom af te varen,
Die kies een veiligh pad, na dat het heur behaegh.
Mijn wenſch is met dees vaen, die ick onwaerdigh draegh,
Dees Kruisvaen in de hand te ſcheiden uit dit leven.
Toen riep al 't heir: niet een van ons zal u begeven.
Wy wenſchen om die dood, wy treên in Iezus eed.
Zoo maeckte een yeder zich, als tot een hooghtijd, reed.

AERTSBISSCHOP.

O mannelijck geloof, in maeghdelijcke ſcharen!

BURGEMEESTER.

't Was ymmers wijd verſpreit dat wy belegert waren,
En Attila den ſtroom met brugh en palen ſloot.

BODE.

Al wie naer boven voer, die waerſchuwde Urſuls vloot,
En ſpelde 't onweêr al, het welck men op zagh komen,
Maer bluſchte 't vier niet uit. het opzet was genomen.
Men voer met voordacht recht den vyand in de mond,
Die op dees Ioffers vlamde, en krijghsvolck opwaert zond,
Op den verwittighbrief van Africaen geſchreven,
En van Maximiaen, ophitſers van hun neven.

200 *Mann' en nektar:* 't Bybelſche en mythologiſche byeen · — deze ſamenkoppeling kenſchetst volkomen de eeuw, waarin Vondel leefde.

224 *Ophitſers van hun neven:* zie wat in den *Inhoud* is gezegd, betreffende de bloedverwanten, die Attilaas veldheer Juliaan te Rome had,

Men rande ons aen. men dreef al ftil langs d'overzy
Des Rijns, langs Duitfch, de Stad, voor zonnefchijn voorby,
Eer 't yemant werd gewaer. Toen ftack men endlijck over,
Naer 't Hoofd van 't leger toe, en ick ontfloop dien roover,
Met dezen Hunfchen rock verkleed, en onbekent.
De Dwingeland verwacht mevrouw nu in zijn tent.

BURGEMEESTER.

Wat raed om den Tyran dien vetten roof t'ontrucken?

AERTSBISSCHOP.

Men vang van Iezus aen, miffchien of 't wou gelucken.
Dat alle de gemeent, gefcheiden uit haer werck,
Het Raedhuis uit zijn ampt, 't gemoed met vaften fterck,
En vierige gebeên. Dat kercken, en kappellen,
En kloofters 's volcx gebeên godvruchtighlijck verzellen:
En, offrende op 't autaer, God klagen heuren nood,
Tot redding, of tot trooft der aengevochte vloot.

ATTILA. IULIAEN.

ATTILA.

Ghy hebt die lichte vracht van Ioffren dan gegreepen?

IULIAEN.

Al Nymfen, elck om 't fchoonfte, en Venus met haer fchepen.
God Mars verleende u noit een' vriendelijcker buit.
Zoo 't krijghsvolck moght begaen, elck zocht zijn gading uit.

ATTILA.

Waer raecktenze in uw net zoo renckloos met haer allen?

IULIAEN.

Ontrent daer in den Rijn de Moezel koomt gevallen.

ATTILA.

Zijn 't mans, en vrouwen bei?

IULIAEN.

'T Zijn Ioffers blanck en fchoon.
De mans meeft wapenloos.

ATTILA.

U werd noch fpits geboôn?

IULIAEN.

Daer werd noch zwaerd noch pijl getrocken noch gefchoten.

ATTILA.

Men hoorde een veldgefchrey?

IULIAEN.

Een' zang van fpeelgenooten,
Gelijck of eene Bruid van Koningklijcken ftam

242 Ná dezen regel wordt het tooneel buiten de ftad verplaatst, naar het legerkamp van Attila.
244,245 *Venus—Mars:* men had in Vondels dagen nog geen denkbeeld van andere valfche goden dan van die der Griek'che en Romeinfche fabelleer. De vermelding van Venus, Mars en andere goden, wier namen in dit ftuk veelvuldig voorkomen, moge dus niemand ftuiten.
250 *U werd noch fpits geboôn?* voor „men heeft u toch wederftand geboden?"

Haer' lieven Bruidegom met vreughd in d'armen quam.
Hier onder mengde zich de wedergalm der klippen,
Langs d'oevers van den ftroom. op 't roeren van de lippen
Dreef 't water langzaem af, en luifterde naer 't lied,
Waermeê de Maeghderey Gods Roede welkoom hiet,
Daer Chriftenrijck om fchreit. zy fcheenen niet gevangen,
Maer, nu in vryer ftaet, om 't fterven te verlangen.

ATTILA.

't Is van 't hardneckigh flagh, dat naer zijn oudren aerd,
En liever met de borft en boezem loopt in 't zwaerd,
En 't fpits voor haer gevelt, dan ongequetft daer neffens.
Hoe droegh zich 't Hoofd der vloote, als ghy die vloot al t'effens
Beknelde in uwe fnick, en leid van land aen boord?

IULIAEN.

Vergeefme dit vergrijp. 'k beken 't, ick werd bekoort,
Zoo dra ick Urful zagh van verre zich vertoogen.
Men vraegh niet, hoe 't my ging, toen ick haer onder oogen
En nader quam. zy ftond (wat was 't een trotfe ftand!)
Op 't voorfte fchip, en hiel de Kruisvaen in de hand;
Gekroont met diamant, en met robijne roozen;
Maer fchooner bloncken dees', die op heur kaecken bloozen,
En blaecken allerfchoonft, wanneer een eerbre fchaemt
Het edelfte van bloed op elcke wang verzaemt.
Op haren boezem ftraelde en fpeelde met zijn vieren
Een goude Kruis, verzet met blaeuwe puickfaffieren.
Een weeligh luchje fpeelde, en vloogh vaft af en aen,
En vulde nu het zeil, en krulde dan de vaen,
Gehecht aen 't Standerdkruis, daer zy haer' trooft in ftelde.
Dit was al 't wapentuigh, de fpeeren dieze velde.
Maer 't oogh, een fcherper fpeer, doorpriemde my mijn hart.
Het purpren kleed, gevoêrt met witte armijnen, werd
Van dertle windekens by wijlen opgeheven.
De leli, en de roos, van goud in 't kleed geweven,
Ontftaecken t'elckens dan haer' luifter aen de zon,
Die onder ging van fpijt, en niet verdragen kon
Den weerglans van dit licht, 'twelck opging uit den Zuien,
En brack door nevels heen, en oorloogs regenbuien.
Waer 't eere als fchande, ick had den oorlogh uit den zin
Gezet, om zoo een puick, en fchoone vyandin.

ATTILA.

Ghy fpreeckt'er af met fmaeck, en fchijnt bykans t'ontvoncken.
Zy waer met vloot met al veel nutter ftrax verzoncken,

267 *Vertoogen* voor „vertoonen."

276 *Verzet;* van dezelfde vorming als „verguld" en beteekenende „*overzet*" over zijn geheele oppervlakte bezet met puikfaffieren.

282 *Witte armijnen* voor „hermelijn." Het is 't Fr. *hermines;* men weet dat de hermelijnen voering uit de aaneengehechte huiden der hermelijntjens beftaat.

Dan herwaert aengevoert; veel nutter ftrax verfmoort.
Waerom hebt ghy dit fchip niet in den grond geboort?

IULIAEN.

Dat was my niet geboôn. mijn laft broght dat niet mede.

ATTILA.

Men breng haer hier voor my.

IULIAEN.

Zy komt, en maeckt zich reede.
Ick trad vooruit, en hoop dat u mijn dienft behaeght.
Daer komen mijn Kornels, en offren u de Maeghd.

IULIAEN. URSUL. ATTILA.

IULIAEN.

Nu ftaetghe voor mijn' Heer, die laft gaf u te vangen.

URSUL.

Noit bleef een vry gemoed in yemants ftricken hangen.

ATTILA.

Die vryheid moght u licht ten befte niet vergaen.

URSUL.

Indien ick qualijck fpreeck, men wijs mijn feilen aen.

ATTILA.

Men kan hier d'eerfte reis met feilen 't lijf verbeuren.

URSUL.

Wie zich onfchuldigh kent zal om geen fterven treuren.

ATTILA.

Ghy ftoft te jong. zie toe, en fterf niet al te dra.

URSUL.

Zoo 't flibbren van mijn tong uw rechtbijl quam te na,
Of quetfte, ick ben 't bereit met dezen hals te boeten.
Is 't anders, ftelme weêr in ftaet op vrije voeten.

ATTILA.

Wie zijtghe? van wat land? hoe jong? wat jaeght u hier?
Met dezen langen fleep door water en door vier,
En midden door 't gevaer van 't omgewroet Germanje?

URSUL.

Monarch, ghy ziet hier 't oir van 't Kalidoonfch Britanje,
Het land van mijn geboorte, indien ick zonder roem
Van my, of yemants eer te mindren, my dus noem,
Die liever Urful heet. mijn oude, veertien jaeren,

315 *Mijn oude* voor „mijn ouderdom," als meermalen.
Veertien jaeren: jong genoeg voor een meisjen uit het noorden, waar de ontwikkeling niet zoo vroeg gefchiedt, en die — zie het voorbericht, en vs. 325 en vooral vs. 334 — al langen tijd gevreên is. Intusfchen mag ik hierby niet nalaten tevens aan te merken, dat in Vondels dagen niet alleen, maar zelfs nog in het laatst der vorige eeuw, de vrouwen veel jonger trouwden dan tegenwoordig. Mijn grootmoeder werd op haar twintigfte jaar de bruid, en ieder vond, dat zulks fchrikkelijk laat was. Vele van hare tijdgenooten — en dit is niet by manier van fpreken gezegd — fpeelden nog, in 't kraambed liggende, by voorkeur met de pop. Zoo hoorde ik verhalen van een moeder van tusfchen de 16 en 17 jaren, die, met haren eerfteling op den arm, zich met het bikkelfpel vermaakte, onder voorwendfel dat zulks voor het kind gefchiedde.

Gevalle Gode alleen. ick quam niet hier gevaeren,
Noch liet mijn Vaderland, en Vader over zee,
Noch voerde een' grooten ſleep van eedle Maeghden meê,
Uit reuckeloozen luſt. gelijck 't u vreemd magh geven.
Een hooger oirzaeck heeft my tot dees reis gedreven.

ATTILA.

Wat oirzaeck dryft u noch zoo verre, en zoo uitheemſch?

URSUL.

Een Prins, een eenigh Zoon des Konings van den Teems.
Noch Heidenſch en vervreemt van 't zaligh merreckteecken,
Al raezende van minne, en 't minnevier ontſteecken,
Hiel by mijn' Vader lang door zijn gezanten aen,
En boodme t'elckens trouw. men bad hem af te ſtaen,
Nadien ick voor had, God te dienen al mijn dagen,
En geenzins d'ydelheid der oogen te behagen;
Maer 't weigren was vergeefs. hy dreighde ſterck en ſtijf
Ons endlijck met zijn heir te vallen op het lijf,
Door 't pricklen van dien hoon. mijn Vader viel verlegen,
En ging 't gewightigh ſtuck met zinnen overwegen.
Ick ried het huwelijck op voorwaerde aen te gaen.
Nam uitſtel drie jaer lang. de Prins zou zich beraên
Met Iezus prieſteren; zou 't Heidendom verwerpen;
Al 'tgeen mijn Godsdienſt eiſcht zich laeten inneſcherpen.
De Bruigom zou de Bruid met een getal van tien,
Van oude, en zede als zy verzorgen, en verzien:
Dan elck van 't elleftal met duizend tot haer Reien,
Om 't oir van Deonot naer Rome te geleien.
Zoo werd ick met beding verbonden en verknocht.
Zoo won ick tijd, of tijd zijn' zin verzetten moght,
En ſmoorde in tijds dien krijgh, eer 't oorloogh werd geboren.
Dit dreefme naer den Rijn. dit gaf mijn' toght de ſporen.
Ick heb aldus verkoelt des Ionglings eerſte vlam.
Hy trockme te gemoet, en keert waer langs ick quam.
Veel Maeghden, op de reis beſprengkelt op haer hoofden,
Gehoorzaemheid aen God, en zijn autaer belootden:
Gelijck dees braeve Prins, nu eens gezint als wy.
Om Chriſtus wil verzwoer zijn blinde afgodery.

ATTILA.

Zoo roemtghe noch van volck en Vorſten te bekeeren?

URSUL.

Ick roem alleen in God, dat hem de menſchen eeren.

ATTILA.

Ghy voert van land tot land een doodelijcke ſmet.

URSUL.

Een Chriſtelijcke lucht, gezond voor 't quijnend bed.

ATTILA.

Wy weeten, hoe ghy u te Rome hebt gedraegen.

URSUL.

Wy weeten, wie u fchryft, en aenhitft tot dees laegen.

ATTILA.

Ghy ftijft d'oproerigheid met dien ontelbren hoop.

URSUL.

Ick ftuit het oproer zelf, in 't hardfte van zijn' loop,
En voe geen leeringen dan die naer vrede fmaecken.

ATTILA.

Ghy pooght het flechte volck uw laftren diets te maecken.

URSUL.

Zoo 't laftren is, al 'tgeen men avrechts laftren noemt.

ATTILA.

Met fchijn van Godsdienft word uw ydle drift verbloemt.
Men magh uw' aenhang noch gelooven, noch vertrouwen.
Men zorgt, men vreeft.

URSUL.

Voor wie? voor wapenlooze vrouwen?
Voor Maeghden zonder maght? voor mans, berooft van zwaerd?

ATTILA.

Wat vrouwen konnen doen, bleeck eertijds aen dien aerd
Der Amazonen wel, die met geweld van fchaeren,
Europe, en Afien zoo verre meefter waren,
Bekrijghden elck met meer dan mannelijcken ftijl,
De borften zetten af, en beeten met de bijl
Den ftroom Thermodoön, en onzen Tanais open,
In 't hartje van den vorft; bedorven 't al met ftroopen.
Verftickten 't manbre zaed, eer 't naeuw geboren was;
Dat ick van Lemnos zwijgh; daer zulck een groote plas
Van bloed vergoten werd, door dochter, en door moeder,
Verfchoonende noch man, noch kind, noch vaêr, noch broeder.
Quam Cyrus, Herkules, en Iazon voor den dagh,
Zy tuighden levendigh wat vrouwvolck al vermagh.

URSUL.

D'oprechtfte Godsdienft leert geen menfchen te verkorten.
Aen middelen noch eer, veel min hun bloed te ftorten:
Die leert ons d'Overheid, alwaer 't een dwingeland,
Te dienen, in al 't geen zich tegens God niet kant.

ATTILA.

Heeft niet uw Kruisbanier beoorlooght onze Goden,
En Rome zelf verdruckt?

360 *Uw laftren: laster* ftaat hier in den zin van „logen, verkeerdheid."
366-378 Waar haalt de woeste Hun al die geleerdheid van daan? zoû men fchier vragen, met een parodie op de vraag van Kamacho.

URSUL.

Een Vorst dien 't werd geboden,
Als 't glinsterende Kruis hem in de lucht verscheen.

ATTILA.

Gehoorzaeme aerd, wanneer 't u aen gelegentheen
Noch mangelt; maer zoo ras het tijd is, om te spreecken,
Dan krijghtghe last van God, om d'ooren op te steecken;
Dan houdghe woord noch trouw, en zet uw' zetel vast.
De weereld overlaên, en van uw juck vermast,
Heeft onder u gesteent, en deerlijck moeten zuchten.
Hoe dick zagh d'Isterstroom ons grijze Wichlaers vlughten,
En d'Offervinders zelfs, bestorven als de dood,
Met Heilighdom en Goôn geladen in den schoot,
Gevangen en vermoort, na'et plondren en berooven:
Dat leerde ons nimmermeer uw' aenhang te gelooven.
Trawanten, leit haer wegh, grijpt toe, en doet haer spoên.
'k Zal letten wat my staet met dit geslacht te doen.
Onsterflijck aengezicht, ick moet my toornigh veinzen,
Maer Venus uit haer' troon ziet Attilaes gepeinzen.

BEY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

Aertspriester, eertijds opgevaren
In 't hemelsch koor, daer maght van Engelen
Haer keelen, onder fluit en snaren,
Met kittelende galmen mengelen;
Daer ghy den Vader stelt te vrede,
Met d'allerheilighste offerhande,
En aldoordringenden gebede,
En zet uw bloed voor elck te pande;
Verlosser, ga om hoogh te raede,
Verlos dees Maeghden uit genaede.

TEGENZANG.

Ghy weet hoe u die hitte rooste,
Toen d'Engel, van Gods troon gezonden,
U, aen de Cederbeeck, vertrooste,
En balssem goot in zoo veel wonden,
Waer van ghy ree de voorsmart voelde,

384 *Een Vorst:* „Konstantijn de Groote."

386 *Gehoorzaeme aerd: aerd* staat hier voor „slag, soort, ras." De zin is: „gy toont u zeer gehoorzaam of gedwee, zoo lang u de gelegenheid ontbreekt om u te doen gelden."

401 *Aertspriester:* „Kristus."

409 en 410 *Ga om hoogh te raede:* de uitdrukking is verkeerd. Kristus, zelf *verlosser* zijnde, en in den regel zoo aangesproken, behoeft niet by iemand te *rade te gaan*. Bovendien geeft de samenvoeging van 't woord *verlosser* en *verlos*, daar 't eene op eeuwigen, 't ander op tijdelijken nood slaat, iets [dubbelzinnigs aan de geheele periode.

413 *Aen de Cederbeeck:* zie *Lukas* XXII, 43.

Toen doodzweet vaſt in bloed verkeerde,
Het bloed, dat 's Afgronds gloed verkoelde,
Na dat ghy u aen 't Kruis verneêrde.
Verloſſer, ga om hoogh te raede.
Verlos dees Maeghden uit genaede.

TOEZANG.

't Getal der Martelaren
Na zoo veel marteljaren
Is mooghlijck nog niet vol.
Vergaen dees Maeghden t'zaemen,
Zoo ſtaen met rood heur naemen
In Jezus martelrol.

HET TWEEDE BEDRIJF.

ATTILA. BEREMOND.

ATTILA.

Zoo Venus, 't hemelſch moe, uit luſt om aengebeden
Te werden hier beneên, met menſchelijcke leden
Haer Godheid noit bedeckte; of eenigh ſterflijck volck
Verſcheen; gelijck de Zon, met eene dunne wolck
Betrocken, zomtijds zich vertoont voor 's menſchen oogen,
Op datze haeren glans, en ſchijn verdragen mogen,
Zoo doet zy 't nu, en heeft vermomt het aerdrijck in,
En koomt voor my, in ſchijn der ſchoone Vyandin;
Een licht zoo ſchoon, als oit op d'aerde blonck van boven,
Om al wat naer de kroon der ſchoonheid ſteeckt te dooven.
O aengebede Zon, hoe helder ging de dagh

In mijnen boezem op, zoo dra als ick u zagh!
Hoe fmolt erfvyandfchap, en onverzoenbre veede;
Die ons verplicht, met onherroepelijcken eede,
Te vloecken 't Chriften bloed, en nimmer, openbaer
Noch heimlijck, in verbond te treên met hun autaer.
Dit hart, dat giftren noch verbittert deze wallen
Beftormde, is my met zwaerd, en beuckelaer ontvallen,
Voor 't hemelfch aengezicht der Goddelijcke Maeghd;
Om wie my liever vre dan ooreloogh behaeght:
Gelijck God Mars, dien wy met menfchenoffer eeren,
Weleer, om zijn Godin, zich zomtijds niet wou keeren
Aen veldflagh, noch belegh, maer fmeet de wapens neêr,
En maeckte zijn vriendin vooghdes van zijn geweer.
Nu ga ick langer niet met oorelooghsgedachten
Meer zwanger, noch legh toe op 't vullen van ftads grachten,
Op 't rammen van den muur, of torens dick gemetft,
Noch quets geen vyands borft; maer voel mijn borft gequetft,
En doodelijck gewond van d'aengename bogen,
Waer mede dees Diaen de zielen door haer oogen
Zoo treft, dat kunft noch kruid die wonden heelen kan.
Wat fuf ick voor dees Stad! men vlie, men treck'er van.
Het Maeghdenleger houd het mannenheir belegen.
Al wat ick zie, de krijgh, en 't krijghsvolck, ftaetme tegen.
Mijn quijnende gemoed, verwonnen van de Min,
Geeft zich gewilligh op aen deze Koningin.
Zy bindme met een fnoer, gevlochten van haer vlechten,
En voerme zoo in Stad. ick geef het zonder vechten.

BEREMOND.

Hoe nu? gelijckt die ftem naer Nimroths grooten neef,
Gods Roede, die den fchrick in alle Vorften dreef,
En om Europe niet alleene koomt krackeelen,
Maer eifcht de weereld noch twee overige deelen,
Door 't heiligh oorloghsrecht van Mars bebloede kling,
Die hy van Mavors zelf, tot dit gebruick ontfing.
Wat fchutter fchiet een' pijl, 't en zij uit uwe kokers?

438 *Veede:* de oude uitgave heeft verkeerdelijk *vrede.*

440 *Met onherroepelijcken eede:* zoo 't ooit vergund is, dat de fnede van een vaers in 't midden van een woord valle, dan is 't achter het voorvoegfel *on*, waar een fterke klemtoon op valt niet alleen, maar dat ook verwisfeld kan worden met *niet.*

453 *Gemetft:* als meermalen, en zoo als men in Vlaanderen nog zegt, voor *gemetfeld.*

459 *Belegen:* van *beleggen*, „belegeren", offchoon 't dan, naar de hedendaagfche gewoonte, *belegd* zoû moeten zijn.

461 *Mijn quijnende gemoed:* Hier heeft, om 't metrum het adj. een achtergevoegde *e;* doch fpraakkunftig is deze vorming met het voornw. even gewettigd als met het bep. lidw.

465 *Nimroths grooten neef:* Attila eigende zich in zijn brieven en openbare ftukken den tytel toe van: „Attila, zoon van Bendemus, *naneef van den grooten Nimrod*, opgetrokken en gevoed binnen Engaddi, door Gods genade Koning der Hunnen, Meden, Gothen, Dariërs, de fchrik van het heelal, en de Geefel Gods."

Is d'aerde uw aenbeeld, zijn uw vuiften niet de mokers,
Die 't al vermorfelen, en brijzelen, als glas?
Wat meeren overftaptghe niet, gelijck een' plas?
Men hoorde Illyricum verwonnen deerlijck fchreien,
De Thrax, en Macedoon, en Myfie, en Achaien.
Al wat aen deze zy van d'Alpes ackers bouwt,
In dal, of op gebergt zijn eige kracht miftrouwt.
Ghy hebt Hefperien, en Gallien doen roocken;
Den Donau, en den Rijn de horens knap gebroken.
En maeide met uw zein, met eenen flagh, om veer,
Al wat'er 't hoofd opfteeckt, aen 't Adriatifch meer.
Zou zulck een God zich aen een waffe pop vergaepen,
En renckloos zijn fortuin in haren fchoot verflaepen?
De Goden hoeden ons voor zulck een lafterftuck.

ATTILA.

Alcides zelf droegh wel het zachte minnejuck,
Ley leeuwshuid af en knods, voor lieve goelijckheden,
En ftond naer joffrengunft met vleiende gebeden.
De boogh wil in den krygh niet ftaegh gefpannen ftaen.

BEREMOND.

Het minnen is in 't end hem jammerlijck vergaen;
Toen hy van Dianier onweetend werd vergeven,
Door 't offerhemd, met gift van Neffus bloed bewreven.
De welluft heeft gevaer, en duizend zorgen in.
Het zwaerd des Krijghs verroeft by 't wapentuigh van Min.

ATTILA.

Och Beremond, mijn oogh zou al te deerlijck doolen,
Indien 't meer fchoonheid zagh in Keulens gloende kolen,
Dan in de kolen, die in Urfuls aenfchijn ftaen.
Indien het zwymen van dees Stad, dees halve Maen,
Befprengkelt van den Rijn, meer lofs werd toegefchreven
Van my, dan 't geen men ziet in Urfuls aenfchijn leven.
Zy mengt eerbiedigheid met een vrypoftigheid.
Het vriendelijck gelaet, verzelt de majefteit.
Al dooldeze onbekent, noch zou men zien en hooren,
Dat dees van Konings bloed, en ftam moft zijn geboren.
Men wenfch die vrouw geluck, die haer ter weereld braght,
En 't fchip dat herwaert dreef met zoo een' fchat bevracht.
Z'ontfchuldighde zich zelf, toen d'oogen my bekoorden,

475,476 Alle, landen door Attila veroverd of geplonderd; doch ftellig niet vóór den tijd, waarop het beleg van Keulen kan hebben plaats gehad.
480 *Knap* voor „zeker, fekuur, zonder herftel."
483 *Pop* voor „beeld." Zie BILD. *Gefl. in v.*
485 *Lafterftuck:* „verkeerd, fchendig ftuk."
501 *Zy mengt eerbiedigheid met een vrypoftigheid:*

J'aime fuperbement et magnifiquement.
Ces deux adverbes joints font admirablement,

zegt Belife in MOLIÈRES *Femmes Savantes;* doch hoe kon Vondel zulk een regel fchrijven?

Of zy mijn Majefteit onweetende met woorden
Gewond had, ja voorwaer wel doodelijck gewond,
Met die begaefde tong, met dien koraelen mond.
Die Meeremin won juift dees oevers niet vermyen,
Om my, op 't vafte land, dees fchipbreuck te doen lyen.

BEREMOND.

Ick moet, o Vorft, met u bekennen, dat die geen,
Die Urful zonder min aenfchouwt, eer marmerfteen,
Of harde rots gelijckt, uit Kaukafus gehouwen,
Dan eenigh menfch, dien wy rechtfchapenheid vertrouwen.
Waer vind men in al 't heir zoo ftout een' oorlooghsman,
Die koel en liefdeloos dat aenfchijn aenzien kan?
Hoewelze, door den drang der kryghsliên, ingetogen,
En fchaemrood heenen treed, met neêrgeflagen oogen;
Den dartlen ftraf ontmoet, den zedigen beleeft,
En niemants vlam, noch vier het minfte voedfel geeft.
Maer evenwel een' held ten fcepter opgewaffen,
En 's weerelds heerfchappy, zou 't al te qualijck paffen
Te flibbren in het veld, en buiten 's oorlooghs baen,
Tot argernis des volcx, dien onwegh in te flaen.
Ghy zijt in 't Scytifch heir van kindsbeen opgetogen,
Hebt uit uw voefters borft dien ftrijdbren aerd gezogen.
Een beucklaer was uw wiegh, de kille ftroom uw bad,
Geweer uw poppetuigh, en eerfte kinderfchat;
Voortaen het ridderfpel, een weeligh paerd te temmen,
Den Donau op zijn fmalft, dan wyder overzwemmen,
En leeren hitte en kou verdunren zonder pijn.
Uw zwangre Moeder zagh, hoe yemant, in den fchijn
Van Mars, haer vrucht het zwaerd quam binden op de zyde,
En u tot zijn autaer, van uw geboorte af, wijdde.
O onverwinbre Vorft, bedenck eens wie ghy zijt,
Wat ampt ghy nu bekleed. noch laet ons dit verwijt
Niet fnyden in het hart, dat Attila aen 't fuffen,
Zich van een Chrifte non in 't bedde laet verbluffen.

ATTILA.

Och Offervinder, 't oor is voor die rede doof.

BEREMOND.

Bega geen legerfchand, noch brandmerck 't Hunfch geloof.

ATTILA.

't Geloof moet in een' Vorft wat dulden en gehengen.

BEREMOND.

Hy magh zich in geen echt met heiloos bloed vermengen.

ATTILA.

Zy zal door hooger hoop zich voegen naer ons wet.

511 *Die Meeremin*: zy was niet op een *meir*, maar op een *rivier*: 't is waar, zy kwam van over zee.
530 *Uw poppetuigh*: „uw fpeelgoed."

BEREMOND.

Hardneckige aerd volhard in d'aengebore ſmet.

ATTILA.

Ick wacht haer vaſt. miſſchien laet zy heur dwaeling varen.
Daer komtze. quijt uw ziel, of ghy heur kunt herbaren,
Terwijl ick ſpreecken ga mijn Maerſchalck Juliaen.
De Goden laeten dit naer mijnen wenſch vergaen.

BEREMOND. URSUL.

BEREMOND.

Doorluchtighſte Vorſtin, de Vorſt heeft my geboden
U ten autaer van Mars, uit zijnen naem, te nooden,
Door deernis met uw vloot, en Maeghdelijcken ſtoet.
Nu kuntghe, wiltghe noch, het Koningklijck gemoed
Verzaechtende, zoo veel geboeide zielen ſlaecken,
Door eens het outerbeeld met wieroock te genaecken.
Bera u kort, dewijl de krijgh geen uitſtel lijd.

URSUL.

Hetzij ghy Wichelaer, of Offervinder zijt,
Wat vergtghe my, 'tgeen ſtrijd met ons gewoone zede?
Ick heb my al beraên, en ben in God te vrede.

BEREMOND.

Te vrede? weetghe niet wiens Goden ghy beſtrijd?

URSUL.

Uw Afgoôn, ick beken 't.

BEREMOND.

Zoo gaetghe 't leven quijt,
't En zij ghy Chriſtus naem verzweert voortaen te noemen,
En eert die rechte Goôn, waer op wy Hunnen roemen.

URSUL.

Wy roemen eenen God, die alles heeft gebouwt.

BEREMOND.

Dien blooden dooden God, gehecht aen 't ſchendigh hout?

URSUL.

Dien oock, die alle maght door 't ſterven heeft verworven.

BEREMOND.

Der Scythen Goôn zijn noit begraeven noch geſtorven.

URSUL.

't En waer miſſchien Iupijn, wiens graffte Kreten eert.

BEREMOND.

Iupijn met Mars om hoogh alle andre Goôn regeert.

URSUL.

Neen Chriſtus heerſcht om hoogh met zijnen lieven Vader.

359 *Zede*: hier enk. gebruikt, als by V. meermalen.

BEREMOND.

Wiens eenige afkomſt werd verkocht door dien verrader?

URSUL.

Een Vader, die ons vrijt door dit verkochte goed.

BEREMOND.

Door 't ſtorten van zijn Kinds onnozel hartebloed?
Hoe kan een Vaders hart zijn afkomſt zoo vergeeten?

URSUL.

Hoe kan Saturnus zelf zijn eige vruchten eeten?

BEREMOND.

Wie droegh 't begraeven kind herlevende in Gods ſchoot?

URSUL.

Wie voerde uw' Herkules ten hemel, na zijn dood?

BEREMOND.

Uw rot verſlind, en ſnijd het menſchevleeſch aen deelen.

URSUL.

Neen ghy, na'et moorden, ſtroopt uw vyands beckeneelen,
De huid al warm van 't been, vergult die tot een' kop,
Verzwelgt het laeuwe bloed: verkropt uw' helſchen krop
Met vrouweborſten, zoet van ſmaeck, met manneſpieren;
Min redelijck dan zelfs de wilde woeſte dieren,
En 't al verſlindend wond, dat noit at zijns gelijck.

BEREMOND.

Wy Scythen offren Mars ſlechs vyanden van 't Rijck,
Die zich aen onze Goôn, en Koningen vertaſten.

URSUL.

Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemſche gaſten,
En paeien de Godin met lillende ingewand,
Van menſchen zonder ſchuld, een gruwzaeme offerhand.
Ick zwijgh van kindervier; van die, om ſcheel van Goden
Vol haets, den nagebuur ter offermaeltijd nooden,
Op kruiswegh, en by kerck, vol glans van pijp en zang,
En harden 't, nacht en dagh, wel zeven etmael lang.
Met nuchtren zinnen dan, na'et huppelen en danſſen,
Malkandren onderling, by tafelen en kranſſen,

581,584 Urſel maakt hier de Hunnen tot menſcheneters: de beſchuldiging is wat kras; doch een nieuw bewijs van de begrippen in Vondels tijd, toen men aan elk byzonder en min bekend ras van Heidenen al de dwalingen en gebruiken toeſchreef, die by de onderſcheidene Heidenſche volkeren verſpreid werden waargenomen.

588 *Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemſche gaſten:* dat is wederom wat hard, aan den held der Nevelingen, den dapperen krijgsman uit de vijfde eeuw, onmenschlijkheden te wijten, die in den tijd van 't beleg van Troje plaats vonden.

591 *Kindervier:* d. i: „een vuur, waarin kinderen verbrand worden, en dat alzoo, in zekeren zin, met kinderen geſtookt wordt."

591,592 *Om ſcheel van Goden Vol haets:* 't is niet zeer duidelijk, of met *ſcheel* hier „geſchil" of „verſchil" wordt gemeend. In het eerſte geval ontbreekt er nog een woord tot ronding van den zin, en moet men er uit begrijpen: „om het geſchil van Goden, die elkander haten, te *ſlisten*": In het andere geval luidt de beteekenis eenvoudig: „uit hoofde zy verſchillende Goden aanbidden;" welke laatſte verklaring my, vooral omdat er tusſchen de nageburen werkelijk een ſtrijd ontſtaat — zie vs. 596—599 — de meest ware voorkomt; doch altijd blijft in de uitdrukking eenige duisterheid over.

Gezeten in den baerd: een yeder vuift een klaeuw,
Vol oogen, en vol bloeds; en, na dien moord, al raeuw
Den doode nagebuur half levende opgegeeten.
Quanſuis de Godheid ſmaeckt die koſtelijcke beeten.
Zoo voed het Heidendom een eeuwigh moordkrackeel.
Zoo maeckt het van de kerck een ſchricklijck moordtooneel.

BEREMOND.

Uw Prieſters paeien God noch daeghlix op d'autaeren
Met been, en brein, en bloed, waer in de zielen waeren:
Een leekre ſpijs, een dranck, die boven nektar ſmaeckt.
Wie 't Hunſch geſlacht dan ſcheld, en menſcheneeters maeckt,
Gelijck 't gerucht nu loopt, die maeckt hen nog wat beters
Dan 't Chriſtenvolck, met recht geſcholden Chriſteneeters.

URSUL.

Ons Prieſters luiſteren naer geen' verzierden vond,
Maer naer d'onfeilbre ſtem, 't Orakel van Gods mond,
Naer Jezus, 's hemels tolck, d'almaghtige, en alwijze,
Die, onder ſchijn van weite, en wijndruif, tot een ſpijze,
En dranck, zijn lijf en bloed, des nachts, gaf, aen den diſch,
Zijn jongren. Heidenſch brein, dat Gods geheimenis
Noch mond gelooft, durf bits ons Chriſteneeters noemen,
Om met die laſtering zijn' moordluſt te verbloemen:
Maer zoo door ons autaer des Hooghſten eer verkort,
Of eenigh menſch, aen lijf of lid, beledight word,
Zoo ruim ick 't veld van zelf, en geef u dit gewonnen.

BEREMOND.

By u verheft men hoogh de zuiverheid der Nonnen,
En echteloozen ſtaet, met hoop van dubbel heil;
Daer midlerwijl de faem geen ander volck zoo geil,
Noch hitſigh ſcheld dan dit, 't welck, op de vont geteeckent,
Zelf overſpel geen ſchand, noch bloedſchand ſchennis rekent;
't Welck, onder ſchijn, dat elck de Godheid offer brengt,
De lampen dompt, terſtond in 't honderd zich vermengt,
En acht geoorelooft een blinde en donkre ſchennis.

URSUL.

Een maeghd aen God verlooft, als ick, heeft ganſch geen kennis
Aen zulck een vreemde tael, die ghyliën beſt verſtaet.
Dit weet ick, waer een Hun of Got zijn klaeuwen ſlaet,
Al roockende van moord, daer blijft niets ongeſchonden.
Hun dartle moedwil ſtaet aen kerck noch koor gebonden.
De wyde weereld waeght van 't Iofferengeſchreeuw.
En wat mijn heir belangt; des winters viel noit ſneeuw

597,598 *Een yeder vuift een klaeuw, Vol oogen:* wy zouden zeggen: „een ieder knijpt een hand dicht, vol" enz.; doch de uitdrukking: „een *klaauw vuisten*" is, vooral waar het een voorſtelling van ongemeen woeste en verdierlijkte volkeren geldt, ongemeen ſchilderachtig en dichterlijk.
623 *Op de vont geteeckent* voor „by den doop genoemd," of eenvoudig „gedoopt."

Zoo zuiver, uit de lucht, op uw Rifeeſche bergen,
Als Urſuls Maeghden zijn, die ſneeuw en hagel tergen.

BEREMOND.

Beleefde Maeghd, ghy ſtreckt u zelve een laſtigh juck.
Gelukkigh ſtond uw ſtaet, begreept ghy uw geluck.

URSUL.

Ontdeckme mijn geluck, waer in het zij gelegen.

BEREMOND.

In 't hart van Attila, tot Urſuls hart genegen.
Val Mars terſtond te voet, uw' dooden ongod af.
Verbid dees bange Stad van haer gedreighde ſtraf.
Beſcherm uw eigen lijf, met eenen d'andre troepen.
Aenvaerd des weerelds kroon: ghy wordt'er toe geroepen.
Britanje waer te kleen voor zulck een groote ziel,
Op wie het keurigh oogh des grootſten Konings viel.
Al 't leger offert u zijn benckelaers, en ſpeeren,
Ghy kunt dit oorloogsſpel in Bruiloftsſpel verkeeren.
Hoe beurt uw Eiland dan ten hemel zijnen kop!
Hoe haelt dit huwelijck uw' ſtam zoo hoogh in top!
Nu ghy op 's Vorſten troon zoo trots te prijck gaet zitten.
En paert de wapenen der Hunnen met uw Britten.
De heerelijckſte kroon beſtraelt alree uw hoofd.

URSUL.

Uw aenzoeck koomt te ſpa, by een aen God verlooft.
Ick heb een' Bruidegom, een eenigh' Zoon, verkoren,
Den ſchoonſten, die noch oit van vrouwen werd geboren:
Den maghtighſten, die oit een Konings troon bezat:
Den rijckſten, die oit roemde op onuitputbren ſchat:
Den goedertierenſten, die yemant viel genadigh:
Getrouw in zijn belofte, in liefde, en min geſtadigh;
Dat's Jezus, dien ick min, en voor wiens kroon ick ſtry.

BEREMOND.

Hier koomt al weer een vlaegh, de zelve raezery.
Ontſtelde harſſens, och! hoe zal ick u genezen?
Verſmaed ghy Attila? wie kan toch grooter wezen?
't Geſtarrent ſuizebolt, het aerdrijck beeft voor hem.
De baeren van de zee gaen glippen voor zijn ſtem.
Zijn ſcepters reicken, van Mæotiſche moeraſſchen,
Tot aen de golven toe, die Atlas voeten waſſchen.
In 't Noorden hy den kop des Yſbeers ſtucken ſlaet.
In 't Ooſten deiſt voor hem de ſchuimenden Eufraet.
In 't Zuiden zweeten Nijl en ſtrand der Africanen.
Verſmaedghe 't godlijck hoofd van zoo veel onderdaenen?

669 *Stucken ſlaet*: min gewoon voor „aan ſtukken ſlaat" of „ſtuk ſlaat."
670 *De ſchuimenden Eufraet*: hier ſtaat de *n* ingevoegd, eenvoudig tot het voorkomen der ſamenſmelting. Ware het een Vlaamſche vorm van den nomin. dan moeſt er ook *den* voor *de* ſtaan.

URSUL.

'k Verſma dat gruwlijck hoofd, dien borſteligen baerd,
Dien platten neus, 't gezicht, dat ongediert vervaert,
Dien muil, die Jezus bloed verzwolg met droncke togen.
De tyranny ziet hem ten norſſe en dwaelende oogen
En aenzicht uit. 'k verſma dat zwijnshair van dien Scyth,
Daer d'aerdboôm niet alleen, maer God om hoogh van lijd.
't Onnozel zoghlam zal met wreede wolven paeren,
De bloode tortelduif in 't arendsneſt vergaeren,
Het kiecken, en de vos gaen treên in een geſpan,
Eer ick Gods trouw verzaeck, om zulck een aertstyran.

BEREMOND.

Zoo u de Veldheer niet gedreight had, heet van tooren,
Toen ghy hem ſtus begroete, en eer beweeſt, mijn ooren
Die zouden ongebelgt niet hooren zulck een ſmaed,
Dien Grootvorſt aengedaen, die naer uw huwlijck ſtaet.
Vorſtinnen weeten, hoe men Koningen bejegent,
En wat heur paſt, die min met kroonen zijn gezegent:
Dies bid ick, toom uw moed, geſteurde Koningin.
Aenvaerd dit wieroockvat, het pand van 's Konings min.
Vergun my toch dees eer, dat ick uw ziele redde,
Uw lijf met een, en ley zoo ſchoon een Bruid te bedde.
Vat aen dit wieroockvat, en nader het autaer,
Een toevlught, en een wijck, in 't uiterſte gevaer.

URSUL.

Vergeef het my, o God, heb ick dees reine handen
Beſmet door wieroockreuck voor afgod Mars te branden.
Ben ick van Wichelaers verraeden, en verraſcht:
Heb ick my ſchandelijck bezoedeld en vertaſt.
Daer leit het godloos vat, gebrijzelt en gebroken.
Genade, o God, indien ick 't offer heb geroken.
Mijn Bruigom, heb ick oock, op dit afgodiſch feeſt,
Door 't wieroockvat verzaeckt den trouwring van uw' Geeſt?
Wat Rijn, wat ſtroom, wat meer, wat grondelooze plaſſen
Vermogen lijf en ziel van deze vleck te waſſchen?
Meſſias, ſlaeptghe nu? en vaertghe niet beneên?
Ghy hebt weleer de ſlang den neck en kop vertreên.
Vertre dit loos ſerpent, dat door vervloeckte wetten
Uw kuiſche zielen durf bezoedlen en beſmetten.

BEREMOND.

O Vader Mars, Iupijn, Merkuur, en Herkles, ziet,
Wat durf dit heiloos zaed, wat gruwlen doet het niet?
Verdaedight, het is tijd, uw heilige offerdiſſen,

699 Het blijkt uit dezen regel, dat zy het wierookvat, haar door Beremond aangeboden, alleen heeft aangenomen om het te verbrijzelen; doch zelfs voor die aanraking, hoezeer met een goed doel geſchied, begrijpt vergeving te moeten vragen.

Uw beelden, tempelen, uw zielgeheimenissen,
En d'offervaten, uw' autaeren toegewijd.
O Goden, toont dat ghy geen blinde Goden zijt;
Gelijck d'erfvyanden, die uwen dienst verzwoeren,
Dit daeghlix in den mond, en op de tonge voeren.
Gequetste Goden, toont, dat ghy uw haeters haet,
En die uw Godheid schend niet ongeschonden laet.

ATTILA. BEREMOND. IULIAEN.

ATTILA.

Hoe roeptghe zoo verbaeft? begintze niet te wijcken?

BEREMOND.

Daer vlught dat helsch gedroght: daar heenen gaetze strijcken.
Men volg heur na. men straf dit lasterlijck bedrijf.
Moet ons godvruchtigheid dit lyden van een wijf?
Van een die achter land de landen gaet beroeren,
En op haer zyde treckt al wat zy aen kan snoeren?
Dit wierooekvat getuight van haeren overmoed.
Daer leit het neergesmackt, getrappelt met den voet,
Geborsten, en geblutst, in ste van aengebeden;
Gods wierooek hier en daer in slyck en stanck vertreden,
In 't aengezicht van 't beeld, van onzen Vader Mars.
Ghy ziet dit beeld gekeert. de God ziet overdwars.
Hy heeft het gruwelstuck alree den neck geboden.
Rechtvaerdighste, waeck op. verdaedigh 't Recht der Goden.

ATTILA.

Hebt ghy haer niet verzet, en gafze niet wat bots?

BEREMOND.

Zy luisterde naer my, gelijck een doove rots
Naer 't ruisschen van de zee. wie zagh oit yet verkeerders?
Zy luisterde, gelijck, naer 't prevlen des bezweerders,
De slang, die met den staert zorgvuldigh d'ooren stopt.
Z' is, tot de keel toe, dicht van Christus lucht gepropt,
In dwaeling opgegroeit. zy schuwt gezonde spijzen,
Als doodelijck vergif, en spreeckt 'er van met ijzen.

ATTILA.

Een jong scholier hoeft tijd, en klimt van trap tot trap.

130 *Ghy ziet dit beeld gekeert. de God ziet overdwars*: daar wy de tooneelaanwijzing missen, is het niet duidelijk, of het hier bedoelde afgodsbeeld zich werkelijk door eigen beweging *omgekeerd* heeft, dan of de Priesters het, om den Koning te misleiden, hebben *omgezet*. Beide is mogelijk: immers nog in de dagen van Vondel geloofde men niet, dat de Heidensche goden bloot verdichte scheppingen waren van smenschen brein, maar dat het wezenlijk bestaande geesten waren, die zich onder bepaalde namen lieten dienen, ja, in hun standbeelden woonden, gelijk wy dat later in Vondels *Samson* door Dagon zullen zien doen. In deze onderstelling was het aannemelijk, dat Mars, vertoornd over den smaad, hem door Ursel aangedaan, zijn standbeeld bezielde en van het *gruwelstuk* afwendde.

133 *Gafze niet wat bots*: zie Deel I, blz. 330.

BEREMOND.

De kruick houd allerlangst den reuck van 't eerste sap.
De puimsteen brijzelt eer den diamant tot mortel,
Dan ghy dit steeckligh zaed, dit onkruid, met den wortel
Geheel en al verdelgt. de boosheid hecht te vast,
Die in gebeente, en merg van jongs op groeit en wast.
Dit wulpsche brein durf stout dien gryzen baerd bedillen.
Die haer verzetten wil, zal tijd en arbeid spillen.

ATTILA.

Mijn Venus, mijn Godes, benydghe Adoon uw min?

BEREMOND.

Misschien tot uw geluck. wie zijn doodvyandin
Het bed vertrouwt, behoeft gewisse en vaste borge,
Dat zy, als Belus zaed, hem prieme noch verworge,
Die, droncken van den most, in haeren arrem slaept.
't Autaerboeck van dit rot verhaelt een stuck dat gaept,
En slaet op deze zaeck: men magh het overwegen.
't Assyrisch leger hiel een Joodsche stad belegen.
Een uitgemaeckte Weeuw komt listigh uit in 't end
Naer 't leger, en bekoort den Veldheer in zijn tent,
Die luttel docht, dat zich 't Hebreeusche volck won wreecken.
Zy munt in schoonheid uit. z'is prachtigh uitgestreecken,
Met perlen en gesteent. een aengenaeme geur
Van myrrhe rieckt het hair en alle leden deur.
Hy moe gedanst, en heet, verwacht zijn lief in 't bedde.
Die schalcke, op datze zich en hare burgers redde,
Na'et famlen, grijpt in 't end, zoo schelmsch, als onvervaert,
Daer Holofernes ronckt, met d'eene hand het zwaerd,
Dat aen de bedsteê hangt, met d'ander hand de locken,
En houwt hem 't hoofd van 't lijf, en zoo naer stad getrocken,
Met dezen vetten roof; die 's morgens, als het daeght,
Ter muren af, den schrick in 't gansche leger jaeght,
En 't heir verstroit. geloof, dit zijn van haer gezellen.
Zy vlammen op de muis, en vaele muizevellen:
Zoo schelden zy den Hun, om zijn gewoone draght.
Wie weet wat deze vloot u brouwen wil by nacht?
In wat verstand zy staen met dees beneepe wallen?
Hoe 't zij, dit Maeghdenheir my geenzins kan gevallen.

742 Beremond toont zich hier meer met de oude letterkunde bekend dan men van een Hun verwachten zou, by zijn citaat van het

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu.

Even zoo toont hy, vs. 756 en volgg. zijn belezenheid in de Apokryfe Boeken.

752,753 *Belus zaed* is Ninus, door zijn gevader Semiramis omgebracht.
Het hier verhaalde ziet tevens op het lot, dat Attila naderhand trof.

754 *'t Autaerboeck*: namelijk: het *Breviarium romanum; Feria quarta, Septembris.*

756 volgg. Zie het Boek *Judith*, onder de apokryfen des O. T. Hoofdst. VIII–XV.

757 *Uitgemaeckte Weeuw*. Zie over *uitgemaeckt*, Deel II, blz. 431.

Trock vrouwvolck oit met mans zoo fterck op legers aen?
Dees Urful fpeltme krijgh, met haer gekruifte vaen.
Waeck op, eer zy uw tent gewapent overrompelen.

IULIAEN.

't Is overwegens waerd. de Hoplien mogen mompelen,
Dat Attila niet meer in 's oorlooghs renbaen loopt,
Noch 't briefchend paerd van Mars met fcharpe fporen noopt.
De laffe foudenier, getreên in 's meefters ftappen,
Zal, fluimrende op de wacht, van dagh tot dagh verflappen:
De Keulfche Burgery herfcheppen aêm en moed.
De Koning zie wel toe, en raem een' vaften voet.

ATTILA.

Mijn hart gevoelt de Liefde en Oirbaer t'zamen ftryen.
Befluit ghy met u beide. ick laet u twee betyen.
Beraemtghe, dat men geen van 't Maeghdenleger fpaer,
Zoo wil ick dat men noch de Koningin bewaer.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

O Agrippine, 't hoofd der Belgen,
En allerondfte Stad na Trier,
Daer Ubien met Roomfche telgen
Gevlochten werden, toenze hier
Gejaeght, den Rijnftroom overvoeren,
Om woeft geweld te wederftaen,
En, voor Vipfaen, uw' Vader, zwoeren
Auguft, zijn' Schoonvaêr, onderdaen
Te blyven, als zy Caefar deeden:
Ghy Rijnftad zijt, gelijck een klip,
Veel ftormen moedigh doorgeftreden,
Van ouds, en lang eer Mark Agrip
(Spijt Maes en Moezel, uw gebuuren)
Ley d'eerften grondfteen van uw muuren.

TEGENZANG.

Ghy werd naemhaftiger door zijne
Doorluchtigheid, en dauckt hem noch.
Ghy baerde uw Voefter, Agrippyne,
Gekoeftert met uw druivezogh;
Gewieght op 't ruiffchen uwer Beecke;
Dies zy u heuren naem vereert.
En, trots al d'omgelege ftreecke,
Met eenen bouwtroep u vermeert.

788 *Ick laet u twee betyen*: „ik draag u de befchikking, de beredderingdezer zaak op." Zoo zegt *Diederick* in *Gysbr. v. Amft.*, II Bedr. 1 toon.

Laet my daer meê betyen:

d. i.: „laat my daar meê omfpringen"

797 *Vipsaen:* Marcus Vipfanius Agrippa, de gunfteling van Keizer Augustus, de verwinnaar der Ubiërs, en een der voortreffelijkfte mannen van zijn tijd.

Toen fcheen, door 't fteigren uwer wallen,
Al wat den Rijn, uw' ftroom, bevocht,
Een nieuwe fchrick op 't hart te vallen.
Ghy werd begroet en aengezocht.
Al die naer 's Tibers vriendfchap ftonden
Gezanten aen uw Vaders zonden.

ZANG.

Ghy waert van aenvang Rome in zeden,
En ftraeten, en gebouw gelijck.
Ghy had uw Capitool, betreden
Van Raed en Ridder, ftreckte een wijck
Den bangen balling met uw grachten.
Trajaen ontfing hier kroon en ftaf,
En ghy uw driemael vijf geflachten,
Die hy u met veel vrydoms gaf;
Om op het burgerlijck te paffen,
En raed en oorlogh te bekleên.
Dees Adel, zedert aengewaffen,
Gaet moedigh op zijn fchilden treên,
Verdient door prijs, in krijgh geftreecken,
Of fteeckfpel, daerze niemant weecken.

TEGENZANG.

Maer uwe glori ging veel verder,
Dan d'eer van 't Keizerlijck verbond,
Toen d'eerfte Apoftel, en Aertsharder
U zijn' Scholier Materren zond;
En uwe Burgers, tam als fchaepen,
Gebogen voor 's Aertsbiffchops ftaf,
Hem offerden geweer en wapen,
En, zweerende Teutates af,
Oock Hezus gruwelijcke autaeren,
Gekriftent werden op hun hoofd,
En ftonden zedert als pylaeren,
Van kerck of Godsdienft noit berooft,
Gelijck veel omgelege landen,
Herfmet door bloedige offerhanden.

ZANG.

Ghy volgt der wyze Vadren regel.
De fleuteldrager, Gods poortier,
Bewaeckt uw poort, bewaert uw zegel,
Aen parckement, of op pappier;
Ghy zelf der Heiligen gebeenten,
En 't overfchot des Martelaers,

824-833 Trajanus werd te Keulen door Nerva tot diens ambtgenoot in 't keizerrijk verheven en befchonk de ftad met onderfcheiden voorrechten. 't Schijnt, dat hy dit beleid der regeering aldaar aan zoogenaamde *Quindecimviri* of „vijftienmannen" opdroeg, uit wie de Patricifche familiën van Keulen ftamden.

836 *Materren* voor *Matern* (zie vs. 27), even als *hellem* voor *helm*, *kerren* voor *kern*, enz.

840,841 *Teutates-Hezus:* hier komt Vondel iets nader aan de waarheid, en hebben wy voor 't minst met geen Romeinfche, maar Gallifche godheden te doen.

In goud, en zilver, en gefteenten,
  Verlicht van lamp, en waſſekaers.
Ghy eert de Mauren, en Thebaenen,
  Die 't veld bebloedden, om de Stad,
En ſtreên met omgekeerde vaenen,
  In 't perck, daer Jezus voor hen trad.
Kappellen, cellen, kloofters, kercken
U meer dan muur of torens ſtercken.

TEGENZANG.

Benijde Stad, waer toe geboorte
  En aenwas van uw' ouden wal
Geroemt? nadien men, voor uw poorte,
  Vaſt dreight dit Ellefduizendtal,
En u met facklen, zwaerden, koorden;
  Nu 's oorloogls onweêr ijſlijck raeſt,
En ſchricklijck buldert, uit den Noorden,
  En in den brand der huizen blaeſt.
Wat baeten u de gryze hairen?
  Wat baet der mannen arrebeid?
Wat kercken, kloofters, of autaeren?
  Indien een Hun, Gods vyand, zeit,
Als 't licht uw ſmoockend puin beſchyne:
Op deze plaets ſtond Agrippyne.

855 *De Mauren en Thebaenen:* hier ſchijnen twee Keulſche martelaars bedoeld te worden, van wie ik echter nergends de geſchiedenis heb kunnen vinden. Ik ken een St. Maurus; doch die leefde later, en in Anjou.

857 *Met omgekeerde vaenen:* d. i.: „zonder weerſtand te bieden, met de punt van het vaandel naar beneden gekeerd."

873 *Beſchyne:* om 't rijm, voor *beſchijnt.* Dezelſde fout begaat de anders zoo keurige Boileau, waar hy ſchrijft:

Echo n'est plus un ſon qui dans l'air retentisſe,
C'est une nymphe en pleurs qui ſe plaint de Narcisſe.

HET DERDE BEDRIJF.

BURGEMEESTERS. AERTSBISSCHOP. REY VAN AGRIPPINERS.

BURGEMEESTER.

Klim zacht, vermoeide Vorft. geef my uw rechte hand.
Nu zet u hier. dees trans heeft over 't platte land
Zijn uitzicht. ick verneem alree des Konings tenten.
Ick zie het Maeghdenheir, verdeelt aen regementen,
Als in flaghorden ftaen.

AERTSBISSCHOP.

O Jezus, trooft uw volck.
Waer ftaenze?

BURGEMEESTER.

Naer den Rijn.

AERTSBISSCHOP.

Beneên die heldre wolck?

BURGEMEESTER.

Al recht.

AERTSBISSCHOP.

Getrouwe God, hoe kuntghe dit verdraegen?

BURGEMEESTER.

De vyand heeft een zeiſſenwagenburg geſlaegen
Naer Stad toe, als een wal, die ſtoot haer voor de borſt.
Het voetvolck van weerzy, gelijck een yſre korſt,
Bedeckt de lendenen, de ruiter, op de hielen
Van achter, kleed den rugh van dees gedoemde zielen.

AERTSBISSCHOP.

Zoo ziet men voor de banck een ſtomme kudde ſtaen,
Terwijl de ſlaeger zich gereed maeckt, om te ſlaen,
En mes en reedſchap ſlijpt.

BURGEMEESTER.

Wat middel om beſchermen?
Wat raed? men hoort de Stad, en alle dochters kermen.
Van torens, muur en poort, het grimmelt'er van liên.
De daecken zitten zwart, om 't ſchouwſpel aen te zien.
Zoo verre d'ooghſtrael reickt door eenen nevel traenen.
Hoe ſtillen wy 't gekrijt van zoo veel onderdaenen?
Men wringt de handen vaſt met jammerlijck miſbaer.
Men krabt den boezem op, de handen gaen in 't hair.
Men kan het volck van wal, noch ſteile torens weeren.
Dit kermen moght ten leſte in oproer wel verkeeren.
D'oploopende gemeent vervloeckt de hoofden vaſt.
't En zij men middel raem, ick zie de Stad in laſt.

AERTSBISSCHOP.

Toen dit verwaten Hoofd gereed ſtond met zijn ſchaeren,
Om daetelijck, daer Paeuw, en Mincius vergaeren,
Te zetten over ſtroom, recht toe naer Vatikaen,

582 *Een zeiſſenwagenburg*. hier valt, even als in vs. 440, doch op min verdedigbare wijze, de ſnede in 't midden van een woord: ik *zeg*, op min verdedigbare wijze, want hoe men nu ook zijn best doet om den regel te lezen, men krijgt nooit anders dan

De vyand heeft een zeis — 'n wagenburg geſlagen —

immers het is onmogelijk de eerſte vijf woorden in een adem, en zonder rust, te lezen.
De zeisfewagens waren groote legerwagens, welker raderen met zeisfen voorzien waren en, op den vyand indringende, een ſchrikkelijke ſlachting aanrichtten. De wagenburg diende ook tot verſchanſing van het legerkamp.

583 *Haer*: „de *maeghden*."

586 *Dees gedoemde zielen* voor „deze ter dood, ter ſlachting gedoemde wezens"; 't woord *zielen* is hier min gelukkig gekozen.

588 *De ſlaeger*: ondichterlijk woord, 't welk hier de Bybelſche en dichterlijke gedachte bederft.

589 *Reedſchap* voor „*gereedſchap*", met eene gebruikelijke weglating van het voorvoegſel.
Om beſchermen: ik zou hier op de weglating van *te*, waarop vroeger dikwijls gewezen is, niet verwijzen, hoewel ze in Vondels werken uit dezen tijd zelden meer voorkomt; doch ik *moet* wijzen op de verkeerde weglating van 't woord *hen*, of *haar*, waardoor 't w. w. *beſchermen* nu als 't ware in de lucht hangt.

592 *Om 't ſchouwſpel aen te zien*: door de uitlating der woorden „van menſchen," of „van toekijkers," zijn 't nu eigenlijk de *daken*, die 't ſchouwſpel bekijken.

602 *Paeuw* voor *Po*.

En 't heiligh Capitool, zat elck om 't zeerst belaên.
Geheel Italien, verlaeten, en verlegen,
Zagh deerlijck uit om troost: maer alle harten zeegen,
Behalven 't leeuwenhart van Leo, die den Stock
En Vlegel van Gods Stoel groothartigh tegens trock,
Met zijn' gekruisten staf; gehult met myterstraelen;
Gevolgt van Bisschoppen, en pracht van Kardinaelen,
En schutte op zijnen staf dien vreesselijcken slagh,
Ia broght den schrick in 't hart, dat God noch mensch ontzagh.
'k Voel Leoos yver brand in mijn gemoed verwecken.
Men laetme slechs begaen. ick wil hem tegens trecken,
Zoo daetelijck. 't is tijd. men laetme slechs begaen.
Ick wil met mijn gezicht dien Bazilisk verslaen.

BURGEMEESTER.

De kudde geeft zoo licht den Harder niet ten besten.

AERTSBISSCHOP.

Quam Aniaen niet weêr behouden in zijn vesten?
Schold hy dien Heremijt dat dreygement niet quijt?
Heeft Lupus zoo zijn stad, zijn schaepskoy, niet bevrijt?

REY.

Verlaet de Harder ons de kudde zal verstroien.

BURGEMEESTER.

Die bloedmuil zwoer met tack, en wortel uit te roien,
En met zijn winterbijl te flechten, vlack als slijck,
Dit doornen bosch, het welck den Roomschen tot een wijck,
En oorloghszetel streckt. hy scheld een bosch van doornen
Dees Stad, om datze draeght een kroon van spitse toornen,
Op haer gezalfde kruin. zy dreigenze algelijck,
Om haer getrouwigheid aen Rome, en 't Roomsche Rijck,
Welx maght de Noorman zwoer te kneuzen, en verdelgen.

AERTSBISSCHOP.

Ick kan 't in eeuwigheid verduwen noch verzwelgen,
Zoo koel, zoo schandelijck, en zonder weer te bien,
Met goeden oogen dus, dit treurspel aen te zien.
Een yeder volg zijn' zin: ick wil my zelven quyten.

906 *Alle harten zeegen* voor „bezwemen, flaauwden."

907-913 Deze regels slaan op een verhaal, dat, toen Attila in 451 tegen Rome optrok, Paus Leo de Groote hem zoû zijn tegengetrokken en door het gezach zijner achtbaarheid tot den terugkeer genoopt zoû hebben. Omtrent deze gebeurtenis zijn de geschiedschrijvers het vrij oneens. Zeker is het echter dat Attila van Rome een belangrijk losgeld ontfing.

918-919 Welke *Aniaen*, of welke *Heremijt* hier bedoeld worden, heb ik niet kunnen ontdekken, zoo min als den zin dezer regelen. — Wel zijn my personen in de geschiedenis onder de hier vermelde namen bekend; doch op geen hunner kan het hier vermelde slaan.

920 *Lupus:* deze was Bisschop van Troyes en bevrijdde, door zijn voorspraak, de stad van Attilaas geweld.

921 *Verstroien:* om 't metrum doch tegen den aart der tale onzijdig genomen.

929 *De Noorman:* min juiste benaming als reeds vs. 19 is opgemerkt.

Te kneuzen, en verdelgen: zie, over 't weglaten van *te* by een tweeden infinitivus, HUYDECOPER, *Proeve*, II, 62.

BURGEMEESTER.

Men zalme nimmermeer flaeuwhartigheid verwijten.
Zoo wil ick liever zelf ('t is tijd om werck te ſpoên)
Met al ons Ridderſchap, een' ſtercken uitval doen,
En midden in den drang met al dees Maeghden ſterven;
Zoo blijckt het noch, dat wy noch hart noch yver derven.

REY.

Zoo waer de Burgery een lichaem zonder hoofd.
Wy zijn noch niet geheel van ons verſtand berooft.
De Burgers zullen u dat nimmermeer vergunnen.

AERTSBISSCHOP.

Wy moeten gaen, en doen altzaemen watwe kunnen.
Dit ſchichtigh ſtuck vereiſcht een kort en ſnel beraed.
Stijght af met my, ick hoor al weêr gerucht op ſtraet.

IULIAEN. ATTILA. BEREMOND.

IULIAEN.

Ick heb, om vader Mars met heiloos bloed te zoenen,
De maeghdevloot gedeelt in ellef Legioenen,
Omringt met ruitery, en voetvolck, in 't gezicht
Der Stad, die vol geſchreis genade zingt, en zwicht.
Men wacht op uw bevel, om ſtrax dien roof te ſlaghten.

ATTILA.

Men dient, om Urſuls wil, een dagh of twee te wachten.

IULIAEN.

De nood verbied het u. het krijghsvolck ſtaet en vlamt,
Op dit bekoorlijck ſlagh. het krijghsvolck raeſt, vergramt
Dat 's Konings oogen vaſt naer Urſuls oogen draeien,
En zy van 's oorlooghs oeghſt geen minnevruchten maeien.
Indienghe 't Recht vertreckt, dit heir van wachten moe,
Van geilheid aengeport, taſt lichtlijck daedlijck toe.
Ghy zult de dapperheid de zenuwen afſnyen,
En langer niet met Mars, maer onder Venus ſtryen,
Met eenen laffen hoop. der Joffren vleiery
Zal 't leger om doen ſlaen, en trecken op haer zy.

ATTILA.

Och Juliaen, de Min verbied dit bloed te ſtorten.

BEREMOND.

Ghy zult der Goden, oock uw eigen eer verkorten.
Waer ſuſt nu Attila, die, met gelaerſden voet
Eens ſtampende, van ſchrick den aerdboôm davren doet?
Zijt ghy 't niet, in wiens deughd wy Scythen zijn gehouden?
Die 's grooten Cæſars ſtoel zijn' moedwil hebt vergouden?
En doen bekennen, dat al 't Noorden roemen magh,
Hoe Rome niet meer zij onwinbaer, als het plagh?

Ick wou den Koning wel ['t belief hem op te mercken]
Met een niet veer gezocht en levend voorbeeld ſtercken.
Uw' voorzaet zelf, die zege op 't godloos bloed bevocht,
Werd uit den Joffrenroof, de bloem daer uit gezocht,
Een ſchoone maeghd vereert. Die krijghsheld, zoet op 't minnen,
Docht langer om geen kroon, maer ſlechs om 't hart te winnen
Van 't allergoelijckſt beeld, dat in zijn harte lagh.
Een Vorſt, die 't al gebood, een boel naer d'oogen zagh,
Werd ſlaef van zijn ſlaevin, zy bond het zwaerd in ſcheede,
Met vlechten van heur hair, en oorelooghde in vrede:
Waerom het heir getergt, in 't ende aen 't morren viel:
Dat hy verwijft, niet meer de rechte heirbaen hiel;
Het Rijck veel afbreuck leed, ja ſchendigh moſt vervallen.
Ten waerm'er in verzagh, zy ſtonden met hun allen
Gereed, om tot de keur van een rechtſchapen hoofd
Te gaen, 't en waer de Vorſt der Wyzen raed gelooft,
En 't oproer daedelijck geſtuit had, en bejegent
Met Venus wederga, met ſchoonheid rijck gezegent:
Betoonende, dat zy, met recht beminnens waerd,
Noch niet verbaſterd had zijn' eerſten heldenaerd;
En leggende eene hand op 't hoofd, de Schoone onthoofde
Met d'ander, en dit vier in 't bloed der boelſchap doofde.
Dat voorbeeld ſtreck een baeck, en ghy den onderdaen
Een ſpoor, men vang van u dien Maeghdenoffer aen.
Dan Urſuls doode lijf aen eenen pael geſlaegen,
Om door 't gezicht de Stad verbaeſtheid aen te jaegen;
En als de zonne zinckt voor d'opgereze maen,
De ganſche maght van 't heir gedreven ſtewaert aen,
Om met een' avondſtorm dees zidderende wallen,

971 *Uw' voorzaet*. het is mogelijk, dat een feit, als het hier verhaalde, door dezen of genen Scytiſchen Vorst bedreven zij; doch dit weet ik, dat het verhaald wordt van Mahomet II, den beroemden Vorst, die 't Oosterſche Keizerrijk te onder bracht. Vernemende, dat zijn liefde tot zekere Irene, een zeventienjarige Griekſche ſlavin, die hem vereerd was, by zijn krijgslieden het vermoeden had doen ontſtaan, als zoude hy om harentwille het beleg van Konſtantinopel minder krachtig doorzetten, bracht hy haar voor zijn leger te voorſchijn en ſloeg haar 't hoofd af. Wellicht was V. dit verhaal bekend, zonder de namen der daarin betrokken perſonen, en daar Turk en Scyth by hem namen van eenerlei beteekenis waren, zal hy vrijmoedigheid gevonden hebben, het toe te paſſen op een Scythiſchen voorzaat van Attila.

985,986 Lees: „de oproerigen geſtuit had, door hen te gemoet te gaan, vergezeld met haar, die in ſchoonheid aan Venus gelijk was.'

990 *Boelſchap* voor „boel, minnares," in welken zin het by V. en by andere bekende ſchrijvers herhaaldelijk voorkomt, niet alleen by dichters, maar ook by prozaſchrijvers. Zoo b. v. by HOOFT *Henr.* blz. 63, *alhoewel hem de doodt van twee natuurlijke kinderen ende twee* boelſchappen *was overgekomen*. ALDEGONDE R. Byencorf VI. 4. *datmen geene Prieſters miſſe hooren en mach, die men weet een byſlaep* of boelſchap *te hebben*.

Naar den aart der taal zou 't woord „overſpel" moeten beteekenen, in welken zin ik het alleen vinde by HERCKMANS B. I. vs. 1107.

Dat hy in boelſchap *zich ter liefd' van haer vermenghden*
En teelt den Telegoon —

en by PELS *Dichtkunſt* vs. 619.

Een hof-nar, die by Grooten
In 't hof verkeert, en daer een boelſchap *heeft ontdekt.*

HOOFT gebruikt in dezen zin 't woord *boelaedje*.

Vol schrix, door zoo veel moords, al t'effens t'overvallen.

ATTILA.

Ick zweer het by mijn hoofd, 'k en zal niet minder zijn.
Dan eenigh voorzaet was, al waer het slechs in schijn.
Als ick dien degen zwaey, zoo pas mijn spoor te volgen.
De Min woed allerfelst, wanneerze word verbolgen.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

De wijnpers van Gods grimmigheid
Zal witte en purpre druiven parssen,
En met een' rooden dauw vervarsschen
Dit veld, dat om vervarssing schreit.
Gods snoeimes strecken zwaerd, en spiessen:
Zijn wijnberg 't Elfduizendtal.
De druiven, die hy parssen zal,
En aen den wijnstock Jezus wiessen.
De paerdevoet dreight in dees druif
Te trapplen met bloeddroncke hoeven
(Helaes hoe drucken ons dees schroeven!)
Dat hen het sap om d'ooren stuif.
Die most wil ons te bitter smaecken,
Maer alle Hunnen droncken maecken.

TEGENZANG.

't Is Wijnmaend, 't is de rechte tijd.
Laet dien Wijngaerdenier betyen,
Die maet kan stellen yeders lyen.
Hy zet den merckpael van den strijd.
Hy geest by beurte zon en regen.
Dan zonneschijn, dan regenvlaegh.
De zonne schijnt niet alle daegh.
Noch juist wanneer 't ons valt gelegen.
Het water leit niet eeuwigh vlack.
Het onweêr weet zijn tijd, en stonden.
't Staet al aen tijd, en maet gebonden.
Wat voorvalt onder 't hemelsch dack.
Gods roeden, die het lichaem plaegen.
Zijn bezems, om de ziel te vaegen.

TOEZANG.

Ghy zalige Englen altemael,
Ten dienst der vromen, uitgelezen,
Daelt neder, yeder met een schael.
Koomt, schept het sap der zuivre bezen,

1006 *Dit veld, dat om vervarssing schreit:* namel. „om uitkomst van de verwoesting door den vyand aangericht."

1034 *Bezen:* het meerv. van *bezie* is *beziën*, en van *bes*, *bessen*, gelijk *messen* van *mes*, *cypressen* van *cypres*, *princessen* van *princes*, *godessen* van *godes*, enz. De vorm *bezen* is en blijft af te keuren.

En mengelt dit, dat bidden wy,
Met bittre traenen, die wy fchreien.
Daelt neêr, onfterffelijcke Reien.
Verkeert dees gal in leckerny.
Verquickt ons, midden in doods pijnen.
En parft uit alfem puick van wijnen.

HET VIERDE BEDRIJF.

ATTILA.

'k Belafte mijn Kornels de Koningin te brengen;
Hoe zeer de Liefde raed heur leven te verlengen.
Was nu mijn borft kriftal, men zagh hoe 't waer geftelt,
In 't hart van Attila, dat kleene en enge veld
Voor Liefde, en Eer, die daer met maght te velde komen,
Uit bittre vyandfchap, en punt, noch fnede fchroomen.
O hand, zoud ghy dien dolck wel durven domplen in
Dien boezem, en die borft der lieve Vyandin?
Zoud ghy dat witte fneeuw met purper durven mengen?
Kan Min die wreedheid zien? of ymmermeer gehengen,
Dat zy haer oogen luick? twee zonnen, daer de zon,
Op 't klaerfte van den dagh, niet tegens opzien kon.
Kan Min gedoogen, dat de kille Dood ontdoie
Dit fneeuw van 't aengezicht? dat die met rijp beftroie
Die roozen op de wang, en fluit dien rooden mond,

Vol geurs? gelijck een hof, wanneer de morgenſtond
Met aengenamen dauw de bloemen, en de kruien
Bevochtight, en verquickt, en ademt uit den Zuien.
Neen, Attila uw minne is zoo noch niet verkoelt,
Dat ghy heur harte wond, en zelf geen wonde voelt.
Ghy zoud, in Urſuls borſt, uw eigen hart doorſteecken.
Hoe kon uw vyandin zich maeckelijcker wreecken,
Dan door uw eige vuiſt beſlechten dit krackeel?
Dees heuvel, die hier rijſt, zal die een moordtooneel
Verſtreecken, in den ring van hopliên en kornellen?
Zal die het bloembed zijn, daer ick my ſchrap moet ſtellen,
En houwen Venus roos van haeren teeren ſtruick?
Op dat de lent beſchrey het koſtelijckſte puick.
't Welck in den roozegaerd eens Konings werd geboren?
Zal Venus voet nu bloên van dezen yſren doren?
Ick zelf een doren zijn in haer' gequetſten voet?
Op dat der bloemen zon, uit zulck een edel bloed,
Verryze, tot vermaeck, en nut, en dienſt der menſchen.
Mijn oogen zullen die dees leli zien verſlenſen,
En ſterven, op het bed van deze groene zoôn?
Zal ick die blonde puick haer goude Koningskroon
Ontluiſtren, en dit hoofd, wel waerd mijn kroon te voeren,
Na'et ſneuvlen oock aen 't ſnoer van Nimroths zege ſnoeren.
By d'andre Koningen, en koppen, dien mijn kling.
Gelijck een ſtaele wind, door neck en ſtrotten ging?
Neen Attila, ghy mooght dit hemelſch zaed niet ſmooren;
Ghy moet nochtans, en hebt autaer, en Goôn gezworen,
En met geſtaefden eed uw trouw aen 't Rijck verplicht.
Zult ghy nu eer en eed vergeetende, zoo licht
Verwaereloozen d'eer, door dapperheid verworven?
Is d'eerſte vromigheid in uw gemoed geſtorven,
Dat ghy, die noit voor ſtroom, noch bergen ſtilſtaen bleeft,
Niet, blanck in 't harnas, voort ſtads graften overſtreeft,
Noch draeght de ſtorremleer de voorſte aen 's vyands wallen,
En klimt, en wenckt uw volck, om moedigh aen te vallen?
Zult ghy, in 't hart geprickt van Cypris geilen ſtrael,
Uw triomfeerend heir verſtreecken een ſchandael,
Dat over bergen klinckt, en grondelooze plaſſen?
Zult ghy in 't aengezicht der Stad ontharrenaſſen

1092 *Een ſchandael:* meermalen gebruikt Vondel dit woord, als b. v. in OVID. *Her ch.* I. 924. X. 478, enz. 't Schijnt, dat hy het voor Nederduitsch hield, en afkomſtig van *ſchande*. Zoo ook TUISMAN, die tweeërlei *ſchandaal* aanneemt, 't eene van Griekſchen, 't ander van Duitſchen oorſprong. Dan ten onrechte: *ſchande* en *ſchandaal*, ofſchoon in klank en beteekenis elkander gelijkende, hebben een wijd verſchillenden oorſprong. 't Eerſte is van *ſchaden*, *ſchaên* en letterlijk *ſchaende*, d. i. „ſchade aanbrengende"; 't ander is 't Lat. *ſcandalum*, of liever 't Fr. *ſcandale*. Zoo ook is *ſchandeloos*, 't welk by onzen dichter veel voorkomt, en 't geen, zoo 't van *ſchande* afkwam, „vrij van ſchande" zoû beteekenen, eenvoudig 't Fr. *ſcandaleux*, „ergerlijk." Zie HUYDECOPER. *Proeve* I. 388.

Dit braef gewapent volck, dat in zijn volle krits
Gereed ſtaet, om'er in te vliegen met zijn ſpits?
Maer hoe? ick raes, ick raes, en ben niet wel by zinnen.
Rechtſchapen krijghsman kan geen eer aen vrouwen winnen,
Inzonderheid wanneer zy weerloos ſtaen, en bloot.
De Liefde, aen d'eene zy, aen d'andre zy, de Nood
My trecken, elck om 't ſtijfſt; gelijck de herreſſtbuien
Beſtoocken, reis op reis, van 't Noorden en van 't Zuien,
Een hoogh gewaſſen eick, die over boſſchen ziet,
En diep in Taurus rugh zijn taeie wortels ſchiet.
Hy kraeckt vaſt, en beſtroit den grond met blad en lover,
En helt ter ſlincke hand, dan weêr ter rechter over.
Zoo word mijn vlotte geeſt gedreven heen en weêr.
Maer hier koomt Beremond, hy loopt vaſt op en neêr.

BEREMOND. ATTILA.

BEREMOND.

Schep moed, doorluchtſte Held, doe nu voor yeder blijcken,
Dat ghy alleen niet zijt een Koning van veel Rijcken,
Maer oock van uw gemoed; dat liefde tot uw' Staet
En glori vrouweliefde al veer te boven gaet.

ATTILA.

Aertsoffervinder, och! ick legh te diep verzoncken.

BEREMOND.

Grijp moed, een oogenblick, en daer mede is 't geklonken.

ATTILA.

O zuuren oogenblick, hoe ſtreef ick u voorby?

BEREMOND.

Sta vaſt een' korten ſtoot, zet liefde aen d'eene zy.

ATTILA.

En of ick in dien ſtrijd ten middewegh bleef ſteecken?

BEREMOND.

Ghy zorgt vergeefs, ick zal u hart, en moed inſpreecken.

ATTILA.

De liefde ſtaet en dreight, en maeckt mijn hart vervaert.

BEREMOND.

't Is ingebeelde waen, en geen bedenckens waerd.

ATTILA.

De Geeſt zal, na haer dood noch waerende, zich wreecken.

1095 *Krits* voor „*kreits*," of liever voor *krijt*, dat het eigentlijke woord is, en „ſtrijdperk" beteekende. Wy vinden 't woord *krits* ook by NIC. FONTANI *Triumphe-Trompet — op 't Veroveren van 's Hert. Boſch* (1629) vs. 159.

Dat al des Werelts Crijts *moet duycken onder een.*

Zie over *krijt, kreits, kriſſen, kraſſen*, enz. het aangemerkte door HUYDECOPER in zijn *Proeve* III. 52 en volgg. en het daarop aangeteekende van LELYVELD.

BEREMOND.

Zoo Mars zijn wieroockfchuld niet eerft met Urful reken.

ATTILA.

De minne na liefs dood brand feller in 't gemoed.

BEREMOND.

Men dooft die in haer afch: men blufcht die in haer bloed.

ATTILA.

De traenen zullen my geftadigh ftaen in d' oogen.

BEREMOND.

Ghy zultze aen 't heiloos lijck, en aen heur kleedren droogen.

ATTILA.

Hoe fcheid een minnend hart zoo noode van een vrouw!

BEREMOND.

Die u zoo fchendigh fchold, om d' aengebode trouw?

ATTILA.

De liefde is doof, en blind, en kan het al verdraegen.

BEREMOND.

De liefde tot uw eer geneeze u van dees plaegen.

ATTILA.

Men fla yet eerlix voor, dat Staet noch eere koft.

BEREMOND.

Men waerfchuwt u van Rome, en fchrijft u poft op poft.

ATTILA.

Is uu de Staet zoo veel aen eene Maeghd gelegen?

BEREMOND.

Zy won in 't eerft uw hart, nu grijptze naer dien degen.

ATTILA.

Dien draegh ick op de zy, gelijck een vroom foldaet.

BEREMOND.

Zijt ghy'er meefter af, gebruick dien niet te laet.

ATTILA.

'k En wil met Urfuls bloed het zwaerd van Mars niet fmetten.

BEREMOND.

Zy fmet 't autaer van Mars, zijn' godsdienft, en zijn wetten.

ATTILA.

't Befmette zwaerd zou ftaegh noch bloên voor mijn gezicht.

BEREMOND.

Verfchoontghe 't heiligh zwaerd, zoo priem haer met een' fchicht.

ATTILA.

Mijn fchicht, zal die het bloed der overfchoone lecken?

BEREMOND.

Grijp moed. ick zal'er een' uit uwen koker trecken.

ATTILA.

Ja treck'er een', die my dit bange hart aflteeckt.

BEREMOND.

Aenvaerd dien fchicht, noch noit in yemants bloed geweeckt.

ATTILA.

'k Aenvaerd hem blindeling. 'k gevoel mijn onvermogen.

BEREMOND.

Zy komt met uw Kornels. ftoot toe, en fluit uw oogen.

URSUL. ATTILA. BEREMOND.

URSUL.

Ontziehbre Vorft, 'k verfchijn al weêr, op uw ontbod,
En wacht van uwer hand mijn toegeleide lot.

ATTILA.

Men telt uw mannelijcke en Maeghdelijcke troepen.
'k Heb zommigen voor my gedaghvaert, en doen roepen.
Men kan het ganfche heir, van dezen heuveltop,
Met zinnen overzien, en tellen kop voor kop.
Klim op. 't is tijd. men moet my d'uitgepickte wyzen.
Ghy zult hen voor dees kruin al t'effens zien verryzen.
Daer ftaet uw leger nu in zijnen vollen krits,
Omcingelt van mijn heir, gewapent met het fpits.
Mijn krijghsliên zouden eer verlieft dan toornigh worden,
Op zoo veel aenzichten, al vierkant in flaghorden,
Zoo fchoon en braef, als oit Scythin te velde broght.
Vier regementen voor, en vier tot achtertoght,
In 't midden drie, dat 's elf, die elck een Kruis opfteecken,
Behalven 't middelpunt; daer fchijnt alleen t' ontbreecken
Uw trotfe Kruisbanier, die paft'er wonder by.
Het mannevolck verftreckt de vleugels van weerzy.
De rechte vleugel draeght al geeftelijcke kleeren.
De flincke wieck beftaet uit weereldlijcke Heeren.

URSUL.

O Ellefduizendtal, den hemel toegewijd,
Heldinnen, die voor d' eer van 't Rijck der Englen ftrijd;
Ghy Hoofden van Gods heir, verlicht van 's hemels ftraelen;
't Zij amptelooze Paus, Aertsvaeders, Kardinaelen,
Aertsbiffchoppen, met al dees Kerckelijcke pracht
En prael; 't zij Koningklijck, of Vorftelijck geflacht,
Baroen, of Edelman, altzaemen Jezus knechten,
Gevoert in 't martelveld, om zege te bevechten:
Ick groet u duizendmael, in 't loflijck worftelperck.
Vecht nu voor Chriftus naem: ghy draeght zijn heiligh merck.
Uw zielen zullen, na dien veldflagh, breed gaen weien,
En vaeren God te moet met roode lievereien.

1148 *Van uwer hand:* met de fterke buiging van den 2en. n. v.; thands nog gebruikelijk in de uitdrukking „van goeder hand."
1178 *Roode lievereien:* „bebloede kleederen."

ATTILA.

Nu dien my op mijn vraegh, met kort en klaer befcheed
Hoe komt dit reifbaer volck zoo koftelijck gekleed?
Hier vloeit al 's weerelds fchat by een van allen kanten.
Hier flickert Indien met al zijn diamanten.
't Is al fchaerlakenrood, al purper, dat'er blaeckt,
Al fijn en louter goud, al zilver, dat'er kraeckt.

URSUL.

Ghy ziet verzaemt een volck van tweederleie ftanden,
't Welck op den hoogen dagh, en 't hooghtijd nu voorhanden,
Ter eere van het onbegrypelijck DrieEen,
En dat almaghtigh Hoofd, ten hemel in geftreên,
Op 't allerheerlijckft dus voor u koomt uitgeftreecken.
Want fchoon zy amptloos zijn, noch leenen zy het teecken
Van hun veriaeten ampt, op dat die ziehtbre prael
Gods vyanden, door 't oogh, tot in het hart toe ftrael,
En krachtigh overtuigh 't hardneckige geweten.

ATTILA.

Ghy Chriftenen weet ruim uw ftucken uit te meeten.
Wie voert de Maerfchalck hier zoo dicht voor my ten toon?
Wie is die grijze kop, die met een fluierkroon
Zijn' myter driemael kroont, van fteenen overlaeden,
En van karbonkelen; vermaft van zijn gewaeden,
En fchitterenden ftaf, die driemael is gekruift,
En goude flentels draeght in zijne flincke vuift?

URSUL.

Dat is Cyriaens, het Hoofd der Chrifte bende.

ATTILA.

Een hoofd vol majefteit. my docht dat ick het kende.
Hoe zweemt hy naer dien God, die, by den Eridaen,
My onder oogen trad, en fchielijck af deed ftaen
Van d' opgezetten toght; toen met den blooten zwaerde
Een Godheid boven hem, voor bey mijn oogen, waerde,
En blixemde. hoe is hy Leo zoo gelijck!
Hy fchijnt geboren, niet gekoren, tot zijn Rijck,
En Opperpriefterdom. maer meld my dees twee andren,
Die, ftemmigh achter hem, gepaert ftaen by malkandren,
Wier borftftroock met een trits van Kruiffen hangt gelaen.

1180 *Reifbaer*: zoû eigenlijk beteekenen: „wat bereisd kan worden," en zoo zegt HOOFT te recht, blz. 397.

Fenwiê vondt vroeg op zee een reisbaer *padt.*

Even zoo zegt men ook nu nog: „*reisbaar* weer" voor „weer, waarin men gefchikt reizen kan." *Reisbaar* wordt intusfchen reeds by oude fchrijvers gevonden in de beteekenis van „reizende. Zoo vindt men in de *Handvesten* van Grave Jan van Henegouwen, by J. VAN OUDENHOVEN, Zuidholl. bl. 510; „'t En ware datter yemant ware ofte quame die *reysbaer* ofte *weeghbaer* ware, die mach keeren ende gaen fijns weeghs fonder misdoen." Waar *reysbaer* en *weeghbaer* beteekenen, „die op *reise*, die onder *weg* is." Zie HUYDECOPER, *Proeve* III 371, volgg

1203 *Dien God*: Paus Leo. Zie vs. 1207.

URSUL.

Men kent d' Aertsvaders dus, en d' een heet Kassiaen,
Dien ick te Rome vond, en, met zijn wyze Griecken,
My volgende, verstreckt een slaghveer aen mijn wiecken:
Een, dien geleertheid noch godvruchtigheid ontbreeckt:
Een helder licht, daer elck zijn harssens aen ontsteeckt.
Hy heeft de nevelen van menigh oogh geschoven,
En toonde 't onderscheid van 't vatten, en gelooven.

ATTILA.

Daer staet een Jongeling, recht achter hen, in 't wit.
Vry schotigh, schoon van leest, twee oogen, zwart als git.
De baerd breeckt effen uit. een ruighte schijnt de kaecken
Te kleên met goude wol. de heldre steenen blaecken,
Als starren, in de kroon, die hy zoo treflijck spant,
En d' eedle scepter past te voeghlijck in zijn hand.

URSUL.

Ghy hebt den Bruidegom geschildert naer het leven.
Dat is Æthereus, die, met my afgedreven,
Niet meer naer my, maer naer een rijcker huwlijck staet.
Hy heeft, dus jong van jeughd, gewraeckt het wulpsch gelaet.
Zoo stroopt de schrandre slang haer huid in scherpe heggen.
Hoe wenscht hy, om Gods Rijck, dien rijcxstaf neêr te leggen.
Hy groetme noch van veer, voor d'allerleste reis,
Tot wederziens by God, in 't hemelsche paleis.
Schep moed, mijn troost, schep moed. wy zullen haest vergaeren,
En 't sterflijck hier beneên, om hoogh 't onsterflijck paeren.
Zy groeten elck om 't zeerst, en worden my gewaer.
Mijn Kruisgenooten, zet u schrap op 't hoogh autaer.
Al d'Englen geven u den zegen. en 't geleide.

ATTILA.

Twee vrouwen vatten daer een jongsken tusschen beide.
Als of 't Gezusters zijn. indien ick recht bevroey,
Bedaeght van oude.

URSUL.

Al recht, mijn Moeder, en mijn Moey.
Met haren kleenen zoon, na mijnen Bruigom volgen.

1212 *d'Aertsvaders:* „de Patriarchen of Kerkvoogden."
Kassiaen: er zijn onderscheidene martelaren geweest, die den naam van Kassianus droegen, doch daar zy voor Attilaas eeuw leefden, kan hier niemand anders bedoeld worden dan Johannes Kassianus, die, van Scythische afkomst, doch te Athene geboren, zijn jeugd in de kloosters van Kanaän doorbracht, met den abt Gerardus Egypte bezocht, en later de vriendschap en 't vertrouwen van Chrysostomus genoot, in wiens belang hy naar Rome reisde, waar hem eerst de Paus Innocentius, later Paus Leo zeer in eere hielden. Hy schreef de *collationes Patrum* in XXIV, en een werk de *incarnatione Christi adversus Nestorium* in VII Boeken. Dat hy echter St. Ursel verzeld, of zelfs ergends als martelaar zoû gestorven zijn, heb ik nergends gevonden.
1218 *'t Onderscheid van 't vatten en 't gelooven:* „'t onderscheid n.l. van een onderworpen geloof en van zoodanig een, dat op tastbare overtuiging gegrond wil zijn.
1220 *Schotigh: scheutig:* „vlug". Zie KIL. *in v.*
1239 *Bevroey* voor „*bevroede,*" gelijk *spoeien* voor *spoeden;* de gewone samentrekking is echter zonder de *i*.

Mijn Moey heet Gerafijn, die, over den verbolgen
En woeften pekelplas, my aen den Teems bezocht,
En Ætna liet, door brand tot dezen Maeghdentoght.

ATTILA.

Wie proncken achter haer met ongevlochte tuiten?

URSUL.

Vier deughden in den aerd, alreede huwbre fpruiten,
Haer Dochters alle vier, die dus ter bruiloft gaen.

ATTILA.

Men ziet dit Elleftal, als met een halve maen
Van ellef Maeghdekens, van achter braef gefloten.

URSUL.

Die ftrecken voor Kornels van 't heir der Kruisgenooten.
Zy treden dus vooruit. en voeren 't leger aen.

BEREMOND.

Monarch, ontruck haer toch die fchandelijcke vaen.

ATTILA.

Legh af 't fchandael, waermeê ghy achter land loopt zwerven.

URSUL.

Rechtfchapen vaendrigh moet en wil by 't vaendel fterven.

ATTILA.

Ontzeghtghe my dees vaen, die 't leger fchande aendoet?
Daer leit de vaen, en 't Kruis. ick trap het met den voet.

BEREMOND.

't Gaet wel. verzet haer zoo die onverzetbre zinnen.

URSUL.

Ghy broedermoorder, moft dien Maeghdemoord beginnen
Met zoo een fchendigh ftuck, als 't fchenden van het Kruis.
Zoo komen u met recht Gods plagen t' effens t' huis.

BEREMOND.

Word een Monarch nu dus van zijn flaevin verfproken?
Stop toe dien laftermond.

ATTILA.

Ick heb mijn leed gewroken.
Zy leit'er toe. zy zwijmt, zy fterft. zy geeft den geeft.

BEREMOND.

Ghy quijt u als een Held. zoo viert men Mavors feeft.

1244 *Door brand:* d. i.: „door vurige begeerte." 't Woord is hier waarfchijnlijk gekozen omdat er juist van een vuurfpuwenden berg gewaagd werd.

1245 *Tuiten:* „hairvlechten."

1249 *Braef: braaf* is in den grond een bastertwoord, zoo goed als *bravade, braveeren.* 't Is oorfpronkelijk van 't Spaansch *bravo*, dat volgends MENAGE van 't Lat. *probus* zou komen. 't Heeft thands in deze laatfte beteekenis het burgerrecht bekomen; offchoon 't hier by Vondel nog voorkomt in den zin van „kloek, *ferm.*" GRIMM zegt dat het eerft in de 17e eeuw, gedurende den dertigjarigen oorlog door de foldatentaal in Duitschland in gebruik fchijnt gekomen te zijn.

1253,1255 *Schandael, fchande:* hier blijkt nog klaarder wat reeds op vs. 1092 is aangemerkt.

1258 *Broedermoorder.* Attila had in 444 zijn broeder Bleda, zijn deelgenoot in het oppergezag, doen ombrengen, onder voorgeven dat zulks op een goddelijk bevel gefchiedde.

ATTILA.

Nu krijghsliên, valt'er aen, ghy ziet mijn ſabel zwaeien.
Zoo moet men Vader Mars met Maeghdenoffer paeien.
Daer brieſcht de dertle hengſt op trommel en trompet.
Daer gaet hy in een zee van brein en bloed te wed.

BEREMOND.

Ghy kunt de feeſt van Mars niet koningklijcker vieren.
Een ander paeit Jupijn met honderd witte ſtieren;
Ghy Mars met vyanden van 't menſchelijck geſlacht,
Bij duizenden. 't gaet wel. het offer is volbraght.
De Veldheer, die verſlapt van minne werd geoordeelt,
Beneemt alle achterdocht door zoo een levend voorbeeld.

ATTILA.

Kornels, men recht dit lijck, voor 't ondergaen van 't licht,
Terſtond aan eenen pael gebonden, in 't gezicht
Des muurs, om door dien ſchrik 't hardneckigh volck te dwingen
En yeder hou zich reed, men zal de Stad beſpringen.

REY VAN AGRIPPINERS.

ZANG.

Waer zijn de maeghden? waer de vrouwen,
Die zich van ſchreien nu onthouwen?
En niet met ons heur hart uitklaegen,
Om dees bedroefde nederlaegen?
Men hoorde, eer noch trompetten gingen,
En trommel ſloegh, dees Maeghden zingen;
Terwijlwe ſmolten in ons traenen.
Men zeit dat zich de veege zwaenen
Noch met een' lofzang dus vermaeken,
Wanneerze zien de Dood genaecken.
Na'et zingen gaenze, zonder kermen,
Malkandren kuſſen, en omarmen.
Hier ſcheiden tweederleie ſtaeten,
Die zich op eenen God verlaeten.
Hier ziet men Vorſten, en Vorſtinnen,
En Koningen, en Koninginnen.
Ja Paus, Aertsvaders, Kardinaelen,
Aertsbiſſchoppen, en Prieſters praelen
Met 's weerelds allergrootſte ſchande,
Verwezen tot een offerhande,
In 't aenzicht van zoo veel tyrannen.
Hier groeten maeghden, vrouwen, mannen,
En jongelingen vaſt malkandren,
En 't aenſchijn weet van geen verandren:
Niet eene heeft haer verf verſchoten.
Verwanten, vrienden, ſpeelgenooten,
Een yegelijck voor ander vlugge
Bied 's weerelds ydelheid den rugge.
De Hunnen ſtaen van ſpijt en zwellen,

Als zy zich in geleden ftellen,
En in flaghorden, om door lyden
De maght der weereld te beftryden.

TEGENZANG.

De Hun zijn' blancken degen zwaeide,
Toen Urfuls vaen niet langer waeide:
Dit was de moordleus, en het teecken.
De trommels flaen, trompetten fteecken.
Het krijghsvolck, op trompet en trommel,
Komt t' effens ploffen in den drommel
Der Maeghden, bloot en zonder waepen:
Gelijck in eene kudde fchaepen
De hongerige wolven vaeren,
En geene met hun tanden fpaeren.
Den ruiter komt van achter rijden.
Het voetvolck parft heur van weerzijden.
De Maeghden ftaen als Gods gebonden.
Zy fneuvlen moedigh, daerze ftonden.
Zy kuffen noch de paerdevoeten,
Die lijf en ingewand doorwroeten.
Zy kuffen dees geverfde klingen,
Die door den rugh en d'armen gingen:
Dees pylen, die den boezem wonden.
De zom verfcheiden mond aen monden,
En, zonder kryten, zonder karmen,
Al lachende in malkanders armen;
Dat zelfs der krijghsliên harten krompen.
Hier rollen hoofden, ginder rompen.
Daer drijven afgefnede borften,
Hier brein en bloed, die haer bemorften.
Hier ziet men armen, beenen flingren,
Daer handen, voeten, teenen, vingren.
De Hun, als hy dees dooden plondert,
Zich om heur eerbaerheid verwondert;
Vermits die kuifche en eedle zielen
Met mond en borft op d'aerde vielen.

TOEZANG.

Zoo gaet het Chriftus uitverkoornen.
Zoo groeit de leli onder doornen:
De roos op fcharpe doornehaegen.
Zoo trekt men zegen uit de plaegen.

1308 *Geleden: lid* heeft in 't meerv. *leden*, en alzoo is ook *geleden* te rechtvaardigen. Volgends 't gebruik echter zegt men *geleden*, wanneer het woord *artus*, *gelederen* wanneer het, gelijk hier ter plaatfe, *reeks* beteekent.

1312 *Toen Urfuls vaen niet langer waeide*: *waeide* is de oude regelmatige vorm; gelijk *jaegde* en *vraegde*, waarvoor later *woei*, *joeg* en *vroeg* zijn in de plaats gekomen. Vondel bezigt beiden: als b. v. in *Gysbr. v. Aemftel*: III Bedr. vs. 868. Uitg. van 1659.

Wat ftormen waeiden *my niet zedert over 't hooft.*

en in *Palamedes*: III Bedr. vs. 897.

Was oirzaeck dat de vloot der Frygen overwoey.

Zie HUYDEC., *Proeve* III, 181, volgg.

1323 *Als Gods gebonden*: verkeerd: er moest ftaan of: *Gods gebondene*, of *Gode gebonden*.

1330 *De zom* voor *fommige*.

Geen ackers worden zoo gezegent
Als Urfuls Veld, van bloed beregent.
In deze zee gaen d'Englen baden.
Dit zijn de purpere gewaeden,
Daer Jezus bruiden zich meê kleeden,
Wanneerze naer heur staci treden.
Dees roode druppels, zijn robynen
Die boven licht, hier doncker fchijnen.
Men drinckt by God uit goude koppen,
Verzet met dees geftremde droppen.
Dit zijn de rechte lievereien,
Om d'allervroomften t' onderfcheien.
Zoo triomfeert men overwonnen.
Men vind geen koftelijcker bronnen,
Dan die uit 's Martlers adren fpringen.
Dees fluiers paffen hovelingen,
Die tot het hemelfch hof behooren.
Zoo ftrecken 's vyands punten fpooren,
Om 't Chriftelijck gemoed te noopen,
Veel fpoediger naer honck te loopen,
De renbaen aller Martelaeren.
Dies ftaeckt dit treuren, droeve fchaeren.
Geleit met vierige gebeden
Het Maeghdenheir, nu doorgeftreden,
Daer zy het al ten hemel wencken.
Noch dood noch vyand kan u krencken.
Ghy ziet de zon in 't water daelen,
Om op te ftaen met blyder ftraelen.

1366 *Honck*: *honk* is „have, huis," 't Eng. *home*, als meermalen gezegd is. Nog gebruikelijk in de gemeenzame fpreekwijzen: „dicht by honk" en „ver van honk." *Honk* is mede nog bekend by de fpelen der jongens.

HET VIJFDE BEDRIJF.

BURGEMEESTERS. BODE.

BURGEMEESTER.

Hoe 't quam, dat Attila het hoofd zoo plotſling ſtiet,
Met dezen elfſten ſtorm, begrijpt mijn brein noch niet;
Terwijl ick, by 't klincket, verwacht, ontrent de wallen,
Ons Ridderſchap, om 't lijck van Urſul uitgevallen.

BODE.

Zy komen, met dien buit geladen, naer de Stad.

BURGEMEESTER.

'k Geloof het nauwelix. O Jezus, loon hen dat.
Wie durft verbeten Lau, met bloênden muil gedraegen
In 't hongerige neſt, dien wreeden wolf ontjaegen?

BODE.

De ſpie verkondſchapte ons, hoe 't lijck in Manfrits tent
Te zorgloos werd bewaert door 't Kattenregement;
Dat van den ſtorm vermoeit, en dapper aen 't verloopen.

1383 *Manfrits tent:* Manfrid wordt hier voorgeſteld als een overſte der Katten.

Geen legerpoorte ſloot, maer lagh naer Stad toe open.
Dit gaf de Borſten moed. wy nadren altemet.
Verneemen man noch paerd op ſchildwacht uitgezet.
Wy zien vaſt hier en daer de herreſtvieren roocken.
D'een leit op ſtroo, en ronckt, met oogen toegeloken.
Verdroncken in den wijn. een ander drinckt, en druipt
Van moſt, en voelt niet eens dat hem de ſlaep bekruipt.
De zommigen den buit verdobblen, en verſpeelen.
Een ander hallef naeckt zijn wonden zoeckt te heelen.
De wagens ſtaen'er by, zom heel, zom half gelaên.
Hier leunt een ſpeer, daer hangt een ſchild of ruſting aen.
De vlammen ſchittren vaſt in helmen, en ſtandaerden.
De ruiters altemael, geſtegen van hun paerden,
Verzuimen hunnen plicht, gelijck de voetknecht doet.
Toen Liſkerck dit vernam, ontſtack zijn edel bloed,
Veel hitſiger dan oit op Keulens trotſe muuren,
Noch t'avond van zijn bloed, en druipende quetzuuren
Geverſt, daer hy den Hun manhaftigh wederſtond,
En, hoe vermoeit, het zwaerd niet eenmael af en bond.
O telgen, voortgeteelt van Roomſche en Duitſche ſtruicken,
Die niet om pracht, ſprack hy, maer eerlijck te gebruicken,
Het harnas geſpte aen 't lijf, en degens gorde op zy;
Hier is gelegentheid. een yeder volge my,
Om onze erfvyanden, dees Katten, die, als ſlaeven,
Zich onder 't Hunſche juck zoo ſchandelijck begaeven,
Betaelt te zetten 't leed, van ouds her aengedaen
Den Ubien; toen, na veel jammers, uitgeſtaen
Van woeſt geweld, zy heul aen Cæſars ſcepter vonden.
Dit 's Manfrits regement. ghy ziet den hengſt gebonden
Vaſt graezen by zijn tent, waer in hy ſtormens moe,
Houd ſchildwacht op tapijt, met bey zijn blicken toe.
Wie zagh oit ſchooner kans in al 't belegh geboren?
Mijn mackers, dat 's u voor. met gaf hy 't ros de ſporen.
Al d'andren op dat ſpoor hem rennen achter aen,
Het open leger in. wat kon 'er tegens ſtaen?
Wy ploften onverziens in 't honderd, in den drommel.

1393,1395 *De zommigen — zom.* Wy vinden hier en vs. 1330 drie vormen van dit woord gebezigd, geene van welke thands meer in gebruik is.

1400 *Liſkerck:* de overſte der uitgetogen Keulſche benden.

1404 *Niet eenmael af en bond:* hier vinden wy wederom de zoo bevallige, by Cats zoo geliefde, en by Vondel zoo zeldzaam voorkomende negatie.

1407 *Geſpte-gorde:* de weglating van de ſluit-*t* is in 't enk. te verſchoonen; doch hinderlijk in 't mv.

1411-1413 Om deze regels recht te verſtaan diene men zich te herinneren, dat, volgens de overlevering, Keulen geſticht werd door de *Ubiërs*, die eerst in Heſſenland woonden, doch door gedurige oorlogen met de Heſſen, of *Katten*, als V. hier beweert, zich, 35 jaren voor K. geb. hadden genoodzaakt gevonden den Rijn over te trekken, waar zy gunst vonden by Agrippa, en Keizer Augustus hun de velden der Kondruziërs en een deel van die der Eburonen en Menapiërs inruimde.

1421 *Drommel:* 'tzelfde als *drom*, gelijk wy thands zeggen.

Voor 't fteecken van trompet, voor 't roeren van de trommel
Des ronckenden foldaets. eer 't yemant hoorde of zagh
Gevoeldenze onze Ienghd niet eerder dan den flagh,
En 't yzer op den hals. dat was het zeker teecken.
En daer meê wapen, moord, en klocken opgefteecken.
Zoo overvalt op zee een onverwachte vlaegh
Den zeeman, daer hy flaept, en verre leit te laegh,
Als, onzacht opgeweckt, hy 't zeil begeert te ftrijcken,
En bulderende wind, en golven niet bezwijcken,
Voor dat het fchip gelloopt te gronde gaet, en zinckt.
Hier wordt'er een verrafcht, terwijl hy zit en drinckt,
En braeckt den wijn, en 't bloed, en mengtze met malkanderen.
Een ander wil zijn fpel te fpa in ernft veranderen,
En word, terwijl hy fpeelt, het fpel en 't leven quijt.
Een ander, vaft in flaep, van 't waecken word bevrijt.
Een ander grijpt zijn zwaerd, of zet zich in geleden;
Maer word van 't punt geraeckt, of van den hoef vertreden.
Een ander, die zijn quael verbond, met luttel harts,
Van 't fchichtigh zwaerd geheelt vond noit gezwinder arts.
Op 't roepen midlerwijl, op dit erbarmlijck fchreien,
Terwijl Agrippaes jeughd, zoo ftout, zoo breed, gaet weien,
Komt Manfrit uit zijn tent gefprongen, half gekleed,
Met eene hellebaerd, en fchuimbeeckt byfter wreed,
En fchreeuwt: wy zijn noch niet verbafterd van onze oudren.
Hy brengt een' flagh, maer 't hoofd dat hangt op beide fchoudren
Gekloven midden door van Lifkercks gladde kling,
Die hem te fnel ontmoete, en ruftigh tegens ging,
En zonder famlen fprong uit zijnen hoogen zadel,
De tent van Manfrit in, beftuwt van Keulfchen Adel,
En haelde'r Urfuls lijck, en fmeet het op zijn paard.
Toen daetlijck 't leger uit, en zoo weêr ftedewaert
Door dick door dun gejaeght, van bloed, en zweet bedropen.
Bezet de poort, en wal, en zet de poort wyd open.
Zy komen met het lijck. al 't leger raeckt in roer,
En was ten deel gevloôn. ick boodfchap u hoe 't voer.

1437 *Geleden.* Zie de aant. op vs. 1308.
1439 Versta: „een ander, die zijn wonde, bijkans uitgeput, verbond."
1442 *Agrippaes jeughd:* de „Keulfche jongelingfchap."
1444 *Met eene hellebaerd.* Zoo ook in *Gysbr. v. Aemftel*, IV Bedr.

Een deel der burgery beneên met hellebaerd
En fabelen en fpiets en poort en muur bewaert.

De hellebaard was echter noch in de dagen van Attila noch in die van Gysbrecht bekend: 't is het Spaansch *alabarda*, en minder een krijgsgeweer, dan een byzonder wapen, hetwelk ten kenmerk ftrekte niet alleen aan deur- en lijfwachten, maar ook aan den hopman; — waarom het dan hier ook aan Manfrit wordt gegeven.
1446 *'t Hooft:* t. w. dat van Manfred.
1450 *Keulfchen Adel:* wy hebben dit woord reeds meer ontmoet: 't levert een nieuw bewijs, hoe men in Vondels dagen reeds „Patriciaat" en „adel" begon te verwarren. *Een Keulfche adel*, en dat nog wel in de 4e eeuw, is, recht gefproken, onzin; doch dat kon V. niet weten.

BURGEMEESTER.

Manhafte Jongeling, die, zonder eens te flaeuwen,
Dien koftelijcken roof hebt uit die ftaele klaeuwen
Des Noordfchen Beers geruckt; uw Ridderlijcke daed
Blijft in geheugenis, zoo lang de dageraed
De duifternis verdryft, zoo lang de ftarren daelen,
En duicken, voor den glans van levendiger ftraelen.
Sinte Urful zal u niet vergeeten in Gods Rijck,
Daer zy, Gods blyde Bruid, voor d'Englen zit te prijck.

IULIAEN. ATTILA. GEEST VAN SINTE URSUL. GEEST VAN ST. ÆTHEREUS.

IULIAEN.

Hoe heeft de Noordzy zich zoo fchandelijck gedraegen?

ATTILA.

Hoe liet de Zuidzy zich zoo fchandelijck verjaegen?

IULIAEN.

Trompet noch trommel werd gefteecken noch geroert,
Voor dat men 't ftormgevaert had ftewaert aengevoert,
En wat tot ftorremtuigh en reedfchap kon verftrecken.
Al 't voetvolck quam vooraen, de ruiter achter trecken,
En noopte met zijn paerd ook 't hart des foudeniers,
Om den belegen muur t' ontginnen met meer viers.
De nieuwe maen ging op, dat was 't gezette teecken,
Om met een veldgefchrey altzaemen op te fteecken.
Zoo ging het ftormen aen, hardneckiger dan oit.
Het hagelde geweer, het veld werd dicht beftroit
Met pylen, die de lucht verduifterden, en vlogen,
En fnorden van de pees der afgefchote bogen.
Men broght den ftorrembock met eene fchildpad aen,
Geweld daer muur noch poort, noch toren voor kan ftaen.
Al 't vrouwvolck in de weer zich weert met traen en vlammen,
Met peckreep, ziedend kalck, en fteenen, om het rammen
Te hindren. heet gevecht maeckt heete harffens dol.

1157 *Manhafte Jongeling:* t. w. Liskerck.

1172 *Om den belegen muur te ontginnen. Belegen* zoû het d. w. zijn van *beliggen*, indien zoodanig w.w. beftond. Van *beleggen* — hier 't bedoelde woord — komt regelmatig *belegd* of *beleid*. Intusfchen geneerden zich noch Vondel, noch byna eenig ander fchrijver van zijn tijd, om de verbuiging der woorden *liggen* en *leggen* juist omgekeerd te nemen als wy het thands doen, gelijk wy daarvan talrijke voorbeelden kunnen vinden by HUYDECOPER, *Proeve* III, blz. 143 en volgg. *Ontginnen* ftaat hier in zijn oorfpronkelijke beteekenis van „openfnijden, openen." Om een land te *ontginnen*, moet men aanvangen met er het ploegyzer of de fpade door te laten gaan; en om een muur te *ontginnen*, er een bres in maken.

1179 *Schildpad: testudo, fchildendack*, zie vs. 1488, ftormtuig, by de oude volkeren in gebruik, of liever, foort van dak, waaronder het ftormtuig veilig was tegen de vernielingsmiddelen, die van binnen werden aangewend.

1181 *In de weer zich weert: zich weert* is „zich verweert." De uitdrukking is gelukkig en cierlijk. *Traen en vlammen* voor *vlammende traen*, d. i. „kokende olie," een gewoon verdedigingsmiddel, o. a. door die van Alkmaar tegen den Spanjaart met vrucht gebruikt.

De mannen fneuvelen. de graften raecken vol.
Men ftrijd eer reuckeloos als met verftand en orden,
Uit bitterheid, van wie zy aengedreven worden.
Gewight van fteenen rolt, en tuimelt van den wal,
Op 't fchildendack, dat floopt, door eenen zwaeren val;
Dat kraeckt, en knarft, en huilt. noch ziet men niemant fuffen.
Men laet zich door veel moords in 't rammen niet verbluffen.
De levendige treed terftond in 's dooden plaets.
In 't end bezwijckt de muur, door 't aenftaen des foldaets,
En ftort met roock, en puin, en groot gedruis ter aerde:
Die davert van dien flagh, als ofze Renzen baerde,
En weer in arbeid ging. het puin vervult de gracht,
En baent den wegh in Stad: die fchijnt in 's legers maght
Te ftaen, daer over ons de veften vreeflijck gaepen.
'k Zagh d' Agrippiners blanck op ftraet, in volle waepen,
Getrooft het Hunfch geweld t' ontfangen fterck en ftijf,
Als my, gelijck een koorts, een grilling reed door 't lijf.

ATTILA.

Wat grilling quam u aen? hoe is u 't hart ontzoncken?

IULIAEN.

My docht, dat in die breuck des muurs dees Mannen blonckeu,
Die flus verflagen, nu verfcheenen wederom
Tot wraecke van dien moord. 'k Zagh Urfuls Bruidegom,
Dien wackren Jongeling, den wyden mond der muuren
Bezetten, met die zelve en vloeiende quetzuuren,
Ontfangen van mijn hand, toen ick, verfteurt van moed,
Hem aengreep by zijn kleed, en flibbren deed in 't bloed
Van 't grijs en Pauflijck hoofd, het welleck, voor zijn oogen,
Doorfteecken van mijn zwaerd, zich mede quam vertoogen,
Tot wraeck van 't ongelijck, met eene heefche ftem;
Gelijck die dubble wolck van Mannen achter hem,
De moede Burgery quam byftaen, en verpoozen.
Men zagh'er zom gebaerd. men zagh'er baerdeloozen,
En jong, en oud. elck had zijn eigen handgebaer,
Een kruis, of ftaf, of torts, of zwaerd. 't gefpoock ftond naer.
En vreeffelijck by nacht. de krijghsman aen het dutten,
Wijckt af, verloopt, en ick zoeck hen vergeefs te ftutten.

ATTILA.

Nu merck ick, 't is geen droom, noch harffenfchildery.
Het heeft niet weiniger gefpoockt aen onze zy.
Ick, om geweer en moed van 't oorlooghsvolck te flypen,

1498 *'k Zagh d' Agrippiners blanck op ftraet, in volle wapen:* 't woord *blanck* ziet hier op de wapenrusting der Agrippiners, en men moet deze regel lezen, als ftond er: „'k zag de ftraat blank van Agrippijners in volle wapenrusting." De draai aan den zin gegeven is Latijnsch, en in onze taal af te keuren, niet alleen om dat zy met hare eigenfchap niet ftrookt, maar ook als onduidelijk.

1520 *Niet weiniger:* in 't H. D. bewaarde, by ons in onbruik geraakte comparativus van *weinig*.

Hadde opgezet eens zelf de torens aen te grypen,
En greep, in 't bits gevecht, na zoo veel tegenstand,
Den standerddrager zelf den standerd uit de hand
Met d'een, met d'ander hand de lange storremladder,
En riep: men volg mijn spoor, wie eerst van allen radder
Kan steigren, achter my, en schrap in 't heetste staen,
Dien magh onsterflijcke eer, noch muurkroon niet ontgaen.
Hier rijst het Capitool, hier is de wedergade
Van Rome, schats genoegh, tot boete van uw schade,
Geleden in 't belegh, val aen, ick wijs u 't spoor.
Mijn Arend met de kroon, mijn Astur vlieght u voor.
Het vier ontstack, men zagh hoe aller oogen glommen.
Ick recht de ladder zelf, en daedlijck opgeklommen:
Mijn regement my na, en zoo de zege ontgost.
Een yegelijck soldaet hiel stand, gelijck een post.
Ick zwaey den degen vast, ick schreeuw vast moord, en wapen,
Vrybuit, en brand, val aen, nu wreeck u eens rechtschapen.
De Burgery verflaeuwde, in tegenweer te bien.
De wal en Stad was ons: wanneer ick op zijn knien
Een oud eerwaerdighst Man zagh vallen, in het midden
Der Priesteren, en met gevouwe handen bidden.
Op dat gebed, helaes! verscheenme strax mijn Min,
Met haer doorschote borst, die schoone Koningin
Verscheen met dees quetzuur, die versch noch deerlijck bloede.
Hoe werd mijn hart zoo bang, dat strax zoo grimmigh woede!
De standerd zeegh, en viel, met eenen viel de moed.

IULIAEN.

Verscheenze slechs alleen?

ATTILA.

Met een' ontelbren stoet
Van duizenden bestuwt, en met die zelve Zielen
Die, van den hoef getrapt, door zwaerd en speeren vielen.
Zy trad my in 't gezicht, en dochtme ruim zoo schoon,
En ruim zoo groot als flus, haer diamante kroon
Verlichte straet en wal, door 't schitteren der steenen,
En 't kroonegoud, gelickt en goddelijck bescheenen

1532 *Mijn Arend met de kroon, mijn Astur:* dat Attila een arend in zijn banier gedragen hebbe, en dat die Arend den naam van Astur voerde, steunt zeker op een geboekstaafde overlevering; want Vondel was te naauwgezet om zoo iets te verzieren; ik heb er echter geen melding van gevonden in een der schrijvers die van Attila gewagen, voor zoo verre ik in de gelegenheid ben geweest, die na te lezen.

1535 *Ontgost:* van *ontginnen.*

1543 *Mijn Min:* ik herinner my niet, het woord *min*, in den zin van „beminde, geliefde", gelijk hier, elders te hebben aangetroffen.

1544 *Met haer doorschote borst:* zy was wel met een *schicht* omgebracht, die Beremond — zie vs. 1142 — uit Attilaas koker getrokken had, doch daarmede niet *doorschoten*, maar *doorstoken*, als blijkt uit vs. 1146 en uit vs. 1252—1264. *Doorschieten* met een pijl of schicht kan slechts op een afstand geschieden, en hier was een soort van worsteling vooraf gegaan.

1554 *Gelickt:* dit woord behoort by het in vs. 1556 volgende *tongen:* de konstruktie is echter vrij gewrongen.

Van eenigh godlijck licht, dat met een' ronden kring
Van tongen, rood als vier, om 't heiligh hulſel ging.
My docht ick zagh dien ſchicht noch in haer herte ſteecken,
Daer 't laeuwe bloed langs ſcheen op d' aerde neêr te leecken.
Ick ſtondt'er ſtijf en ſtom, al 't krijghsvolck zagh op my.
De Liefde en Schrick van d' een, de Schoone aen d' andre zy.
Noch drong ick ſtewaert in met zidderenden degen.
Maer waer ick quam, alom vloogh Urſuls Geeſt my tegen
Met haere ſtanderd vaen, haer Maeghden overkuiſch
Bejegenden mijn volck met dadeltack, of kruis,
Of maeghdewaſſe kaers, voor wie de krijghslien vielen,
En vloden hier en daer, zy zat my op de hielen,
Of ſtond voor mijn gezicht, veel troepen vloôn verbaeſt;
Dies ick den aftoght blies, want d' aftoght was ons 't naeſt.

URSUL.

Nu treffen den Tyran al 's hemels dreigementen.

AETHEREUS.

Nu Juliaen vervolgt in d' aengeſteecke tenten.

ATTILA.

Och Juliaen, wat raed? hier koomt het zelve ſpoock.

IULIAEN.

Hou ſtand, 't is ydelheid, en wind, en ſtof, en roock,
Of een ontſteecken damp, die ſchichtigh zal verdwynen.

URSUL.

De zonne zal voortaen uw hutten niet beſchynen.

IULIAEN.

Hou ſtand, 't is ydelheid, die eer verſtuift dan ſtof.

URSUL.

Des legers kreits verſtreck den Hun een kerreckhof.

IULIAEN.

Wie zijtghe, die by nacht ons quellen komt, en plaegen?

AETHEREUS.

Slechs wind, en roock, en damp, en ſtof, om uit te vaegen.

IULIAEN.

Indienghe niet ontvlught, ick ſtel mijn zwaerd te werck.
Wat of de veldheer doet?

ATTILA.

Ick ſchrijf met kool een perck,
Tot mijn verzekering, en zal 't met vloecken wyen.

IULIAEN.

Daer komt het yſlijck ſpoock, en durf het overſchryen.

ATTILA.

Is 't wonder dat mijn hair hier door te berge rijs?

URSUL.

Bevrieſt uw hart noch niet zoo ſtijf en kil als ijs?

ATTILA.

Och Urſul, laetme gaan. och ſpaer den Koning 't leven.

URSUL.

Tyran, uw vuiſt heeft my dien ſchicht in 't hart gedreven.

ATTILA.

Och Urſul, laetme gaen, vergeefme toch dien moord.

URSUL.

Wy Geeſten eiſſchen wraeck. de hemel is verſtoort.

AETHEREUS.

Durft ghy, aertsmoordenaer, u langer hier vertrouwen?

IULIAEN.

Wijck af, ick zal u 't hoofd van buick en ſchoudren houwen.

AETHEREUS.

Heeft wind, en roock, en damp, en ſtof nu buick en hoofd?

IULIAEN.

Daar leit de Geeſt. ick heb hem 't beckeneel geklooft.

AETHEREUS.

Noch leeft de Geeſt. uw zwaerd is veel te plomp van ſnede.

IULIAEN.

Och goede Geeſt, vertreck, laet Juliaen met vrede.

ATTILA.

Och Juliaen, wat raed? nu weet ick geen verblijf.

URSUL.

Gods ſtraffe volgt Gods Roe, gelijck de ſchaduw 't lijf.

ATTILA.

Het zweet breeckt uit. wie moet voor dit gezicht niet yzen?
Princes, ick zal my nu genadiger bewyzen.

URSUL.

Gelijckghe zijt gewoon, die 't al verwoeſt en ſtroopt.
En Chriſtenrijck in 't bloed der Martelaeren doopt.
Verbeeld u niet, dat God uw' moedwil wil verſchoonen.
Ick zal u 't halve hoofd van uwen Manfrit toonen.
Daer ziet ghy 't van het lijf geſneden, en noch nat.
De Ridderſchap valt uit, met al de ganſche Stad.
De tenten ſtaen in brand. uw volck verloopt te ſpade.
't Vergoten bloed roept wraeck. 't is uit met Gods genade.
De ganſche Stad valt uit. al 't leger ſtaet in vier.

ATTILA.

Wat zienwe, Juliaen? wat aenzicht zienwe hier?
't Is Manfrits eigen hoofd. verwacht geen ander teecken.
Och Juliaen, 't is tijd als d'andren op te breecken.
Och Juliaen, breeck op, met d'overige maght.
't Is veiliger gevloôn, dan 't uiterſte verwacht.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS. REY VAN AGRIPPINERS.

AERTSBISSCHOP.

Getrouwe Ridderſchap, zet hier de doodbaer neêr,
En 't Heiligh Lijck. 't word ſpa, oock valt de wegh te veer.
Voor eerſt genoegh, tot dat men 't lichaem voort geleide,
En op het ſtaetelijckſte een uitvaert toebereide,
Gelijck de heiligheid van zoo een Heiligh voeght.
Maer dit toeſchietend volck bleef al den nacht miſnoeght,
Indien hun oogen zelfs de doode niet eerſt zagen.
Men ſchuif de doodkiſt op. daer leitze nu verſlagen,
Die vrome Kruisheldin, en ſtut van 't eeuwigh Rijck.
Ghy Vaders van de Stad, ghy Burgers algelijck,
Om Gods wil, ziet toch eens, ghy maeghdekens, en vrouwen,
Koom leeck, en prieſter, koom de Koningin aenſchouwen.
Zy ſchijnt niet dood, noch oock den ſlapenden gelijck,
Maer levend lachtze u toe. hier leit een Bruid te prijck;
Wiens ziel in 't hemelſch koor, voor d'Engelen, ging trouwen
Den ſchoonſten Bruidegom. waer zagh men oit gehouwen
Uit marmer eenigh beeld, of lijck dat witter was.
Zoo leeft d' albaſte pop in d'ebbenhoute kas.
Noch ſchijnt de purpre mond gebeên tot God te morren.
De roos, op elcke wang, weet noch van geen verdorren.
Het hair behoud zijn' geur, ja krachtiger dan oit.
Zoo hadze zich voor 't leſte om Jezus opgetoit.
Zy heeft dien mond niet eens vertrocken, om de ſmarte
Des doods, toen haer de Dood de tanden zette in 't harte.
Met dien verwoeden ſchicht. geweerhaeckt hangt hy noch
In haer gequetſte borſt, zoo wit, als melck en zogh;
Gemarmert van het bloed, dat uit de wonde vloeide,
En maeckte een' rooden vliet, waer in de ziele roeide
En zeilde, en vlogh voor wind, voor ſtroom, recht hemelwaert,
Der zielen haven in, beſchut voor 't Hunſche zwaerd.
O wreede ſchicht, te wreed op zoo een teere ſpruite!
't Was wonder dat uw punt niet weder af en ſtuite,
Of ſtomp werd, op 't gezielt en levendigh albaſt
Der Kalidoonſche Maeghd, en hechtghe noch zoo vaſt,
In 't middelpunt van 't hart? maer waerom 't hart geſchoten,
Och edel hart! en niet een ander deel doorſtooten?
Neen, billijck is 't, dat zy, aen 't Paradijs verlooft,
Oock werde in 't hart gemerckt; gelijck 't gemartelt Hoofd,
Haer Heiland, dien de ſpeer in 't hart ging, door de zyde.
Onwetende eerde u dus, die u dees eer benyde.
O allerzalighſt lijck, ons allen voorgetreên,
En in het bloedigh perck met Jezus doorgeſtreên.

1631 *Morren* voor „mompelen."

BURGEMEESTER.

Zy triomfeert by God, met wien zy zich vereende,
Met al haer Duizenden, die, op de ſtarren treênde,
Nu omgaen met den kloot, aen 's hemels gouden boogh,
En, boven zon en maen, braveeren daer om hoogh
Gods vyanden, die niet onſterfelijcke zielen,
Maer ſlechs het ſterflijck lijf des Martelaers vernielen.
Het veld, dat door dien moord verwildert leit, en woeſt,
Gemeſt met bloed, en merg, teelt nu een' rijcken oeghſt,
Daer God de vrucht af maeit, en vult zijn ruime ſchuuren
Met garven zonder tal.

REY.

Wy tellen daeghlix d' uuren,
Ja elcken oogenblick, in 't uiterſte gevaer,
Dat Jezus ons verlos. 't verlangen valt ons zwaer.

AERTSBISSCHOP.

O waerde Burgery, de hemel wil u ſtercken.
Gedenck, ghy ſtrijd ter nood voor huizen, en Gods kercken:
Ghy ſtrijd voor lijf en ziel, voor Gods gerechte zaeck,
Voor 't algemeen geloof. ſchep moed. beveel de wraeck
Den allerhooghſten troon: hy bleef noit Dwingland ſchuldigh
De lang gedreighde ſtraf. volhard, beveel geduldigh
Hem d' uitkomſt van 't gevecht. de hemel weet zijn tijd.
Men triomfeerde noit dan na den bangen ſtrijd.
Nu dorſcht Gods ſtraffe hand den droeven ingezeten.
De vlegel breeckt niet eer voor dat die is verſleeten.
Gods oordeel ſcheid aldus het koren van het kaf;
Al dreunt'er 't ganſche Sticht, gelijck een dorſchvloer, af.
Wy zitten noch beſchermt, en met beſlote muuren.

REY.

Argentoraet, en Trier, en Tongren, ons gebuuren,
Zijn al in d'aſch geleit, en in den grond vergaen.
Indien een ſtercker valt, hoe kan een zwacker ſtaen?
De blixem met geweld gedreven op de toppen
Van toornen, en van kerck; het bloed, by roode droppen,
Geregent hier en daer; de tortſen in de lucht;
De wolcken vol geſchreis, en oorelooghsgerucht:
Het hemelſche gezang, het loeien uit de kooren,
Gaen zwanger van al 't leed, dat daeghlix word geboren.
Ons veſten gaepen vaſt, en waren flus vermant.
Wy hoorden dien Tyran vaſt brullen moord en brand.

1678 *'t Ganſche Sticht:* namelijk „het aartsbisdom van Keulen."
1680 *Argentoraet:* „Straatsburg," dat echter juist niet onder de allernaaste buurſteden van Keulen behoorde.
1683-1688 Zulke voorteekenen, die ons herinneren aan 't geen Jozefus en Hegezippus verhalen aangaande de wonderen die plaats hadden voor de verſtoring van Jeruzalem — werden nog in Vondels tijd onafſcheidelijk geacht van alle noodlottige gebeurtenisſen. Wie twijfelt, ſla GODFRIEDS *Kronijk* maar eens op, die er vol van is.

De maght der Burgery begon al uit te ſpatten.
De Hun zal ſtrax den ſtorm met meer gewelds hervatten,
En booren door de breuck in Stad, die open leit.
Ick zie, hoe 't grimmigh zwaerd langs marckt en ſtraeten weit,
En neervelt, wat het vind. ick hoor ons vrouwen krijten.
'k Zie dochters aengezicht en bloote borſten rijten,
Met hangende perruick geſchonden en geſleurt.
Ick zie dees Stad in brand, en als een kleed geſcheurt.
Nu zal ons Beeck van 't bloed der menſchen overloopen.
Men ſluit de poort vergeefs, de muuren leggen open.

BURGEMEESTER.

Godvruchtigh Licht, verlicht het volck met uw gebed.
Wy knielen al met u, en hopen op ontzet.

AERTSBISSCHOP.

Aendachtige gemeent, hou op, hou op van ſchreien.
Ick zie, om 't hoofd van 't lijck, een vlam van tongen weien,
En lecken Urſuls kroon. ay zie, hoe ſchoon het ſpeelt.
Ick zie noch meer, een wolck, die zich daer boven deelt,
En zwanger van Gods glans vaſt arbeid door te breecken.
Schep moed, mijn volck, ſchep moed. dit is geen ydel teecken.
Wy zijn alree verhoort. nu langer niet geſchroomt.
De wolck gaet op. wat Zon of hier te voorſchijn koomt?
Wat ſtarren of dit zijn, die voor en achter krielen?
Gewis 't is Urſuls geeſt, beſtuwt met Martelzielen,
Met zoo veel duizenden, als ſtus geſneuvelt zijn.
Ick ken die Kruisbanier. 't is ſpoock, noch droom, noch ſchijn.
Wy weckten haeren geeſt met ons eendraghtigh ſmeecken.
Zy wenckt ons. luiſter toe. daer vangt zy aen te ſpreecken.

SINTE URSUL.

Ghy Agrippiners, ſtaeckt dit jammerlijck geſteen.
Ick hebbe op uwen muur met al mijn heir geſtreen,
En ging dien Dwingeland in zijne tent beſtoocken.
Al 't leger vlught met hem, en is voort opgebroken.
De blixemſtrael, die brand in alle hutten ſticht,
Vergunt den Hun geen' tijd, dat hy zijn hielen licht.
Ganſch Keulen, met den dagh in 't leger uitgevallen,
Sleept eenen grooten roof in zijn verloſte wallen.
Die woedende Tyran, zoo wijd en zijd gevreeſt,
Zal 's nachts, in 't bruilofsbed, op 't vrolijckſt van zijn feeſt,
Smoordroncken van den wijn en 't bloed, allengs gedroncken,
Daer zijn beſtorve bruid hem reutlen hoort, na'et roncken,
Haeſt braecken 't godloos hart, en ſmooren in zijn bloed,
Dat tegens Chriſtus Kerck, en Gods autaeren woed.

1725-1728 Volgends ſommige ſchrijvers werd Attila, na met Ildike, dochter van den Koning der Baktrianen getrouwd te zijn, in de eerſte bruiloftsnacht door haar omgebracht.

Laet u 't geleden leed noch jammer niet bedroeven.
God wou uw hart door 't vier des oorloogs dus beproeven.
Bestelt ons lichaemen ter aerde, zoo 't behoort.
De hemel zal uw' Dom, uw Raedhuis, en uw poort,
Van hier, in tijd van ramp, en tegenspoed, vertroosten.
Verwacht in uwen schoot het Drietal, dat van 't Oosten
Zich boogh voor d'arme kribbe, en offerde zoo mild;
Drie Kroonen dan gevoert in eenen rooden schild:
Drie Kroonen zullen braef op onze Armijnen passen.
Ick zie der muuren kreits hoe langer wyder wassen,
Door allerhande ramp; d'Aertsbisschop, in den top
Van 't Keizerrijck te keur, om een' gekroonden kop;
En 't Heiligh Agrippijn, door tegenspoed verzochter,
Volharden, als een echte oprechte Roomsche Dochter.

AERTSBISSCHOP.

Verlosser, zijt gelooft, die d'eer behoud in 't veld,
En Englen zonder tal, en Martelgeesten stelt
Tot wachters van de Stad. wy buigen ons, wy groeten
SINTE URSUL en heur heir. wy offren aen heur voeten
Geen wieroockvat vol reuck, maer 't hart vol danckbaerheid.
My dunckt ick zie alree ons vesten uitgeleit.
Sinte Ursuls Veld daer in getrocken, en begrepen,
De Keulsche Maeghden maght van steenen t'zaemen sleepen,
En bouwen haer een kerck, zoo yverigh als oit.
Gezegent zij Klemaet, die Gods gebouw voltoit.
Drie zilvre tomben, rijck van Indiaensch gesteente,
Begraeven in 't autaer, beveelt men haer gebeente,
't Lijck van Cyriacus, en 't lichaem van Konaen;
Waerop men, onder spel en koorgezang, voortaen
Den hemel eeuwigh danckt, met heilige offerhanden.
Daer gulde kandelaers, daar gulde lampen branden.
Noch feest noch ommegang ontsta dees Maeghdekerck;
Daer elck haer rustbed hebbe, en haer gewyden zerck.
Men berg al 't overschot in eene goude kamer;
En haer gedachtenis zij Keulen aengenamer
Dan endelooze schat: maer d'asch, en Maeghdestof
Zich spreiende, vereischt een grooter kerreckhof
Dan d'aldergrootste Stad. men grabbelt om dees bloemen.
De Teems zal zelf een stad naer een der Maeghden noemen.
Zoo leven, na de dood, die 't leven hier versmaên.
Zoo koomt de glori t'huis, die naer geen glori staen.

1743 *Verzochter:* om 't rijm, voor *meer verzocht*, d. i. „meer beproefd"; doch even verkeerd als „beproefder" geweest ware.

1754 *Klemaet:* deze persoon is my onbekend.

1768 *De Teems zal zelf een stad naer een der Maeghden noemen.* Ook hier moet ik een ? plaatsen. Misschien was er onder die 11011 een *Londina*.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

DE MAEGHDEN.

By de beoordeeling van dit Treurſpel zal men, geloof ik, verſtandigst doen, met, even als de Dichter, de overlevering, waar het op gebouwd is, gaaf en zonder nadenken aan te nemen, en zich zoo min mogelijk tot historiſche naſporingen te begeven of op anakronismen te letten. Zeker is het, dat Vondel eer lof dan berisping verdient voor de moeite, welke hy zich gegeven heeft, om alle byzonderheden omtrent de geſchiedenis, zoo van Attila als van Keulen, op te graven, en dat het ſtuk op elke bladzijde de bewijzen vertoont van verbazende belezenheid; — doch van een anderen kant moet ik niet verzwijgen, dat het er niet beter door geworden is, en dat, zoo belezenheid op zich zelve nuttig en verdienſtelijk is, zy tot die eigenſchappen behoort, welke men best doet, zoo min mogelijk te vertoonen. Wie een dichtſtuk ſchrijft, moet in de eerſte plaats en voor alles er naar ſtreven, helder en verſtaanbaar te zijn; en wanneer de aandacht van lezer of hoorder geſtadig wordt geſtoord en van het hoofdonderwerp afgetrokken door de vermelding van perſonen en zaken, welke hy nooit heeft hooren noemen, dan gaat voor hem de indruk, dien het dichtſtuk verwekken moest, grootendeels verloren. Er beſtaan weinig poëtiſche voortbrengſelen, die in ſchoonheid van vormen, in rijkdom en gloed van ſchildering, in fijnheid van gevoel, in alles, in een woord, wat de voortreffelijkheid van een dichtſtuk uitmaakt, kunnen wedijveren met de Lalla Rookh van Thomas Moore: en toch zoû het oneindig meer behagen, indien de naauwkeurigheid in het vermelden van Oosterſche gewasſen, dieren, produkten, gewoonten, enz. er niet zoo kwistig in verſpreid ware, en men niet gedurig verplicht was, tot recht verſtand van den text, de aanteekeningen te raadplegen.

Behoudens dus de hierboven gemaakte aanmerking, is het Treurſpel, dat wy thands beſchouwen, allezins geſchikt om de aandacht te boeien en treffende indrukken te weeg te brengen. Men vindt er, by keur van uitdrukking, rijkdom van gedachten, behagelijke afwisſeling, fraaie karakterſchildering en luister van voorſtelling in vereenigd. De expozitie wordt ook hier wederom niet in een lange alleenſpraak, maar in een ſoort van beraadſlaging tusſchen den Aartsbisſchop en de Burgemeesters van Keulen gegeven. In dien Aartsbisſchop vinden wy niet weinig gelijkends met den goeden

vader Willebrord uit „Gysbrecht." Dezelfde naïeve, eenigzins beuzelachtige bekommering over zijn kerk-ruiten, zijn boomgaard en zijn vijver, die den Vader van 't nederige Karthuizer klooster kenmerkt, drukt ook den hooggeplaatften Aquilinus ten opzichte van de fchatten in de St. Gereoens kerk verzameld. Intusfchen zoû men met eenig recht kunnen vragen, of Vondel niet beter hadde gedaan, in dit eerfte tooneel de rollen om te keeren, en in ftede van een mistroostigen, beängften Geestelijke te fchilderen, die door de waereldlijke Overheden wordt opgebeurd, liever wat meer neêrflachtigheid by de Burgemeesters te onderftellen, en daar-en-tegen den Aartsbisfchop te doen wijzen op een mogelijke verlosfing der ftad uit haren nood, langs wegen, verborgen voor 't oog der menfchen, doch aan den Almachtige bekend en door Hem reeds voorbereid. Aquilinus, als een tweede Jojada tot een anderen Abner [1]) gefproken hebbende, zoû ongetwijfeld een meer waardige en zijn ftand meer voegende rol gefpeeld hebben.

Even min als de Aartsbisfchop, doet zich de Bode, die in 't volgende tooneel het gevangen nemen van Urfel en haar ftoet door de Hunnen, komt verhalen, van een voordeelige zijde kennen. Hy bekent reeds by de eerfte woorden die hy fpreekt, dat hy geen lust in 't martelaarfchap heeft, en liever *oud en grijs, dan zoo jong* fterft. Deze gehechtheid aan 't leven van den vluchteling was in Vondels plan wel noodig om zijn verfchijning binnen Keulen te motiveeren; doch zy vernedert den man in de oogen, die Urfels moedwillig ftreven naar den marteldood als iets loffelijks befchouwen, en vermindert daardoor den indruk, welken anders zijn zoo eierlijke befchrijving van den reistocht beftemd was te weeg te brengen.

Wy worden nu verplaatst in de legertent van Attila; want de inhoudsopgave, voor het ftuk geplaatst, is in zoo verre niet naauwkeurig, dat zy het tooneel voorftelt als uitfluitend *te* Agrippine: en, wat meer is, indien wy uit vs. 234 niet leerden, dat „de Dwingeland mevrouw in zijn tent verwachtte", wy zouden by de *lezing* niet zoo dadelijk begrijpen waar wy ons bevonden. Deze mindere naauwkeurigheid is vreemd by Vondel, die anders altijd zoo juist de plaats der handeling aanwijst of omfchrijft.

De nu volgende tooneelen tusfchen Attila en zijn Veldheer, en tusfchen den Koning en de Maagd, zijn keurig gefchreven. Het was een gelukkige gedachte, reeds den ruwen Juliaan gevoelig te maken voor het fchoon van Urfel, en daardoor de liefde voor te bereiden, welke Attila voor haar opvat, en niet minder dezen laatfte eerst zijn genegenheid te doen verbergen, om zoo doende zijn karakter als Vorst beter op te houden. Ook de Offervinder, waar hy vervolgends den Koning poogt af te brengen van zijn liefde voor de Kristen maagd, is treffelijk gefchilderd en fpreekt — van zijn ftandpunt befchouwd — verftandige taal. Minder gelukkig komt my de wijze voor, waarop Urfel, in haar onderhoud met Beremond, diens redeneringen poogt te wederleggen, en ik ben niet zonder fchroom, dat, zoo de redetwist van een onpartijdig ftandpunt kon beöordeeld worden, haar betoog nog zwakker dan dat des wichelaars zoû bevonden worden. Immers, verre van de waarheid en voortreffelijkheid van het Kristendom te bewijzen, zoo beäntwoordt zy meest alle tegenwerpingen van Beremond, door aan te voeren, dat hetzelfde wat deze in de Kristen Godsdienst belachlijk of verkeerd vindt, evenzeer in de Heidenfche plaats heeft. Zoo b.v. verdedigt zy het feit, dat Kristus begraven is, omdat dit ook met Jupiter gebeurd is: zoo het verfchijnfel, dat God den dood zijns Eengeboornen heeft toegelaten, met de omftandigheid, dat

1) Racine, *Athalie*. Act. I.

Saturnus zijn kinderen wel opät: zoo de hemelvaart van Jezus met die van Herkules. Voorts is het hinderlijk, wanneer aan Urfel een echtverbintenis met Attila wordt voorgeflagen, haar het afflaan van dit voorftel voornamelijk te hooren gronden op het *gruwelijk hoofd*, den *borfteligen baard*, en den *platten neus* van Attila. Daar zy, een aan God verloofde maagd, den Heidenfchen Vorst toch niet zoû begeerd hebben, al ware hy een Engel van fchoonheid geweest, is de vermelding van zijn fyzieke afzichtelijkheid in haren mond onnoodig, ja ongepast en onkiesch. Wy moeten Vondel echter over de min gelukkige wijze, waarop hy deze *disputatie* behandeld heeft, niet te hard vallen, wanneer wy bedenken, dat de theologifche polemiek van zijn tijd minder beftond in een wederkeerig liefderijk vermanen, te-recht-wijzen en overtuigen, dan in een heftig fchelden en tieren: en het is dan ook niet meer dan natuurlijk, dat Urfel, in plaats van verder te argumenteeren, of eenige pogingen aan te wenden om den Wichelaar te bekeeren, van woorden tot feitelijkheden overgaat, en het haar aangeboden wierookvat aan ftukken flaat — Meesterlijk daar-en-tegen, en Vondel weder volkomen waardig, is het volgende tooneel, waarin Beremond en Juliaan elk van hun ftandpunt aan Attila raden, tot behoud van zijn gezach, de Maagden op te offeren: en uit de natuur gegrepen zijn uitroep aan 't flot:

Zoo wil ick dat men toch de Koningin bewaer.

't Is Orosman, wanneer hy roept:

Laisfez furtout, laisfez Zaïre en liberté.

In het derde Bedrijf vinden wy ons wederom binnen Keulen, en wel op een torenplat, van waar de Burgemeesters met den Aartsbisfchop het Maagdenleger gadeflaan. Dat die goede Aartsbisfchop, die veel praat, maar weinig doet, het voornemen opvat, om, op het voorbeeld van Leo en Lupus, den dwingeland in perfoon te gemoet te gaan, en *dien bazilisk met zijn gezicht te verflaan*, is prijzenswaardig; maar fchooner zoû het geweest zijn, indien dit plan, al ware 't maar door een begin van uitvoering, gevolgd ware: nu dit geen plaats heeft, kon het geheele tooneel gerust worden gemist.

Met een fprong worden wy wederom in 't leger overgebracht, waar zich nu Attila door de redenen en *citaten* van Juliaan en Beremond laat overhalen, om noch de Maagden, noch des noods de Koningin te fparen. Die tooneelen, en de tweeftrijd van Attila, in zijn alleenfpraak vermeld, zijn fraai en waar van fchildering. Urfel met haar geheelen ftoet verfchijnt nu voor hem, en gewis zoû de theatrale voorftelling van

dit reifbaer volck, zoo koftelijck gekleed,

naar de befchrijving, die er van gegeven wordt, eene der luisterrijkfte zijn, welke eenig ftuk immer had aangeboden. De ftijl, waarin dit tooneel gefchreven is, is de majesteit van het tooneel zelf volkomen waardig. Wel wordt het fchijnbaar kalm en deftig onderhoud tusfchen Urfel en Attila wat fnel door den dollen moord gevolgd; doch het was menschkundig, aan den Dwingeland, nu Beremond plotfelings tusfchen beiden komt en hem waarfchuwt, aan Urfel haar kruisvaan te ontrukken, geen nieuwe vertoogen in den mond te leggen. By zijn nog fteeds brandende hartstocht voor zijn fchoone vyandin, moest hy of terftond of geheel niet op haar woeden. Hy haast zich, haar met zijn fchicht te doorfteken, bewust, dat hy haar by de minfte aarzeling fparen zoû.

Het verhaal, in het vijfde Bedrijf, van den uitval door de Keulfche jongelingfchap gedaan, is wederom geheel in Vondels trant gefchreven, en levert een nieuw bewijs van zijn onovertrefbaar talent in 't aanfchouwelijk voorftellen van gebeurtenisfen.

Alleen zoû een vitter kunnen vragen, waarom die Keulfche Ridderfchap — zie vs. 1378 — wel om 't *lijk*, maar niet om de *levende* Urfel haar dapperen uitval waagde, en is het jammer, dat de twee hoofdperfonen van 't verhaal, Liskerck, de aanvoerder der Keulenaars, en Manfrit, de bevelhebber der Katten, hier voor 't eerst genoemd worden, zoo dat hun beftaan den lezer geheel onbekend is en hun lot hem geen belangftelling inboezemt. Ja, wat den eerstgemelde betreft, wy vinden zelfs in vs. 1400, waar voor 't eerst van hem gewach wordt gemaakt, niet de minfte aanduiding van de hoedanigheid, welke hy bekleedt, en mogen eerst uit vs. 1450 opmaken, dat hy den *Keulfchen Adel* aanvoert.

Niet minder fraai, en uit den aart der zake nog levendiger, is het volgende tooneel, dat ons weder in het legerkamp der Hunnen overbrengt, en waarin Attila en Juliaan beurtelings vragen en ophelderen, hoe de beftorming, aan twee zijden der ftad beproefd, zoo fchandelijk mislukt is. De verfchijning der geesten van Urful en Aethereus, welke hierop volgt, is beftemd om ijzingwekkend te zijn, doch doet, althands op my, een tegenovergeftelde uitwerking. Dat fchriklijk bang zijn, dat fchrijven van een kring met kool, en dat vechten tegen fpooken, maakt Attila en zijn Maarfchalk tot belachlijke figuren en het geheele tooneel tot een poppekast-vertooning. Don Juan houdt zich in *le Festin de Pierre* nog beter tegen over zijn fteenen gast. Plechtig daar-en-tegen en indrukwekkend is het laatfte tooneel, waarin het lijk van Urfel binnen Keulen ten grave gevoerd wordt, en haar fchim de bevrijding der ftad en de luisterrijke toekomst, die Keulen bereid is, komt verkondigen.

Van de Reien heb ik geen melding gemaakt. Zy ftaan in dit ftuk op zich zelve en nemen geen deel aan de handeling. Voor 't overige zijn zy voortreffelijk van diktie en laten zich met telkens vermeerderend genoegen lezen.

Mocht men vrij algemeen inſtemmen met den lof, dien de Groot, in zijn hierboven 1) aangehaalden brief aan „de Maeghden" gaf, en die alleen de dramatiſche behandeling van het onderwerp gold, het onderwerp zelf was aanſtootelijk in de oogen van velen, die, ook in de wijze, waarop Vondel het had opgevat, en in talrijke plaatſen van het ſtuk een ingenomenheid zagen met de zeden en gebruiken der Roomſche Kerk, en een overhelling naar hare leer, die hen ergerde en bedroefde, en die hen ſterkte in een vermoeden, reeds by het aanſchouwen van den „Gysbrecht" in hen opgekomen, dat hy geneigd zoû zijn, die leer te omhelzen. Weldra bleek het, dat dit vermoeden gegrond was. De geloofsverandering van onzen hoofddichter, van een man, die reeds van bezadigden leeftijd was, en als vroom en oprecht bekend ſtond, is een te belangrijk keerpunt in zijn geſchiedenis en een te merkwaardig feit op zich zelf, dan dat wy er niet meer opzettelijk by zouden ſtil ſtaan.

Volgends Brandt plach zeker rechtsgeleerde „van goeden geloove" 2), die langen tijd met Vondel gemeenzaam verkeerd had, te verhalen, dat onze dichter, zijn echtgenoote nu voor ettelijke jaren verloren hebbende, zijn oog geworpen had op een welgegoede weduw van de Roomſche gezindheid, en dat hy, geen andere kans ziende om haar te behagen, by zich zelven begon te overleggen, of hy haar met geen goed gemoed in dat ſtuk zou kunnen volgen: dat hy in 't eerst, met dien rechtsgeleerde en andere vrienden van die zaken ſprekende, alles in twijfel trok, en eindelijk beweerde, dat er geene zekerheid op 't ſtuk van godsdienſt was, ten ware men een onfeilbaren Rechter, in al wat in geſchil ſtond, op aarde erkende; alzoo een Stedehouder van Kriſtus; dat dit eindelijk uitkwam op den Paus als nazaat van de Roomſche Kerk met haar gezach: te meer, omdat eenige Priesters en andere Geestelijken, hopende een man van zulk een vermaardheid te winnen, krachtig op hem werkten: dat eindelijk dit voornemen hun gelukte, en te lichter, dewijl Vondel zijn verſtand, gedachten en zinnen van jongs af zoo vlijtig aan 't rijmen en dichten had ten beste gelegd, dat hy zeer onkundig was in 't ſtuk van de godsdienst. Zoo kwam hy, volgends 't verhaal diens berichtgevers, tot de Roomſche Kerk, zonder dat nochthands het huwlijk, waar hy naar ſtond, en dat hem eerst aan 't twijfelen bracht, eenigen voortgang kreeg.

Ik heb die vertelling aangaande de hoofdreden, welke Vondel zoû hebben bewogen de leer der Roomſche Kerk te omhelzen, niet kunnen noch willen verzwijgen, eensdeels omdat zy in de beſchrijvingen van zijn leven voorkomt, anderdeels, omdat zy, als nader blijken zal, ter goeder trouw en naar aanleiding van een beſtaand feit ingang kan gevonden hebben; doch ik moet my haasten er by te voegen, dat ik,

1) Blz. 546.
2) G loofwaardig.

wat my betreft, die reden niet als de ware, veel min als de eenige, kan aannemen. De ongenoemde Rechtsgeleerde moge dan al een man „van goeden geloove" zijn geweest: 't komt my voor, dat hy zich in deze zaak te „licht van geloove" heeft betoond. Wy zijn veelal gewoon, aan de daden van onze medemenſchen byoogmerken, en zelden zoodanige die hun tot eere verſtrekken, toe te ſchrijven: en er is geene daad, waaromtrent de waarheid dezer ſtelling ſterker geldt, dan geloofsverandering: omdat deze doorgaands aan hen, die aan de leer, vroeger door den afvallige beleden, getrouw blijven, zoo onbegrijpelijk en buitenſporig ſchijnt, dat zy die alleen kunnen verklaren uit oorzaken, die buiten de zaak zelve liggen. „Hoe kan," zoo ſtel ik my voor, dat de Gereformeerden van die dagen zullen hebben geredeneerd, „hoe kan iemand, die zoo knap is en zoo helder denkt als Vondel, hoe kan die geloof hechten aan de Roomſche fabelen, en op zijn ouden dag de leer verlaten, waarin hy geboren en opgevoed is? Suf is de man niet, dat blijkt uit de geſchriften, die hy levert. Voordeel of nut kan het hem in zijn zaken ook niet aanbrengen; in tegendeel het kan niet misſen, of hy moet er de gunst door verliezen van de Regenten en van zijn voormalige beſchermers. Daar ſteekt gewis wat achter. Zoû 't ook wezen kunnen, dat hy de hand van deze of gene welgeſtelde Roomſche weduwe hoopt te bekomen, en, op die wijze, zijn zaken, die, naar wy hooren, ſedert den dood zijner vrouw niet zoo voorſpoedig meer gaan, zoekt te herſtellen! Daar is er eene, van wie hy reeds lang werk gemaakt heeft, en die hem misſchien wel zijn geloofsverandering tot voorwaarde van hare toeſtemming heeft gemaakt. Dat zal het wezen!" — En zoo komt het praatjen in de waereld en gaat rond en wordt eerlang als onbetwistbare waarheid aangenomen. —

Intusſchen, er beſtaat doorgaands eenige aanleiding tot alle praatjens, en zoo zoû het feit, dat Vondel omtrent dezen tijd zijn hof aan een Roomsgezinde weduwe gemaakt had, waar kunnen zijn, al ligt daarin nog niet de grond van zijn geloofsverandering — waarover nader. De Heer Alberdingk Thijm, die zeker niet de bedoeling had, een blaam te dezer oorzake op onzen dichter te werpen, heeft 1), in een beſchouwing van Dr. van Vlotens werk: „Tesſelſchade Roemers en hare vrienden", niet alleen de overhelling van Vondel tot een nieuwen echt als bewezen aangenomen, maar zelfs gegist, dat het welgegoede weeûwtjen niemand anders geweest is dan de beminnelijke vrouw, aan welke hy zijn „Elektra" opdroeg en later, onder den naam van Euzebia, zijn „Peter en Pauwels" toewijdde: — Tesſelſchade zelve. Zoo zeer is gemelde geſchiedvorſcher van deze gedachte doordrongen geweest, dat hy die nog nader en breeder ontwikkeld, ja aanſchouwlijk heeft voorgeſteld in een bevallige, half romantiſche, half historiſche ſchets. 2) Ik wil niet ontkennen, dat hy gelijk kan hebben in zijn gisſing:

1) In „de Tijd," N. Holl. Courant, van 19 en 21 January 1853.
2) In den Katholieken Almanak van 1854.

en zeker had Vondel even goed recht om op Tesſelſchade verliefd te wezen als Huyghens en van Baerle; — hoe wel het niet waarſchijnlijk voorkomt, dat de Amſterdamſche winkelier uit „de Warme-ſtraat" kans zoû gehad hebben om te ſlagen, waar de Haagſche Staatsdienaar en de deftige Profesſor vergeefſche moeite deden: doch ik zie niet in, dat de gronden, door den Heer Thijm bygebracht, tot iets meer dan een gisſing brengen kunnen. De „opdrachten" op zich zelve bewijzen niets dan warme en oprechte genegenheid en vriendſchap, hoedanige ſedert jaren tusſchen Vondel en Roemers dochter beſtaan had, en nu nog verſterkt werd door gelijkheid van geloof; — maar verdere of nadere aanwijzingen van een wensch by Vondel om dien vriendſchapsband met een nog naauweren te verwisſelen, kan ik niet ontdekken. Er is zelfs niet het minſte blijk voorhanden, dat zy elkander bezochten; want ik mag hier niet als een feit ſtellen, wat de vernuftige ſchrijver uit verbeelding teekent, en die bezoeken, waar de Heer Thijm van gewaagt, welke Vondel, als hy naar zijn zuster te Hoorn trok — N. B. in 't voorbygaan — by Tesſelſchade op haar *Belvedère* buiten de Kennemerpoort te Alkmaar bracht, komen my vrij apokryf voor 1). Met dat al, te dezen opzichte geldt het bekende *ſi non è vero, è bene trovato.*

Dan, toegegeven dat Vondel een tweede vrouw zocht, en dat hy Tesſelſchade tot dien rang wilde verheffen, zoo vind ik nog geen vrijmoedigheid, om daarin 't zij de hoofd-, 't zij zelfs een byoorzaak van zijn geloofsverandering te zoeken: vooreerst, omdat ik ongaarne by menſchen, aan wie ik achting toedraag, een onedele drijfveêr veronderſtel: ten anderen, omdat Vondel gedurende zijn geheele leven een kordaatheid in zijn handelingen en een onverſchilligheid omtrent geldzaken heeft aan den dag gelegd, waarmede een baatzuchtige handelwijze, als die hem toegeſchreven wordt door den rechtsgeleerde „van goeden geloove," in lijnrechten ſtrijd is, en eindelijk, omdat wy, ter verklaring van 's mans overgang tot de Roomſche Kerk, onze toevlucht niet behoeven te nemen tot het zoeken van eenige bykomſtige oorzaak. Wy hebben alleen zijn karakter en zijn aanleg te beſchouwen, om er den ſleutel voor te vinden.

Vondel — dat is ons uit al zijn handel als uit zijn werken gebleken, was gemoedelijk vroom, en bovendien van Bybelkennis doorvoed; maar eigentlijk alles behalve een theoloog. Van de beſtaande kerkgeſchillen had hy niet dan oppervlakkige denkbeelden: en zijn beſchouwingen van het Kalviniſtiſche 2) zoo wel als van het Remonſtrantſche ſtelſel zijn — als de lezer dit meer dan eens heeft kunnen opmerken — alles behalve juist en helder. Dit was daaraan toe te ſchrijven, dat hem van alles wat naar theologiſche hairklovery zweemde de walg ſtak, en hy zich niet opgewekt gevoelde, zich daarin te begeven, en de voornaamſte geſchilpunten met naauwgezetheid te onderzoeken. Daardoor

1) De Heer Thijm ſchijnt weinig in 't oude Westfriesland gereisd te hebben: anders zoû 't hem bekend zijn geweest, dat men, om van Amſterdam naar Hoorn te reizen, nooit „door Alkmaar trekt."

2) Zie o. a. het aangeteekende op het *Decretum Horribile*. D. III. blz. 115.

bevond hy zich op een geheel ander ftandpunt dan de Hervormden van dien tijd in 't algemeen, by wie eigen onderzoek in hun geheel beftaan was ingeweven, en die, geletterd of niet, over 't geheel zeer goed t'huis waren in de theologifche vraagpunten van den dag. En toch gevoelde Vondel behoefte aan pozitief geloof: behoefte om zich by een kerkgenootfchap aan te fluiten. Hem was het onmogelijk, zich, gelijk Hooft dat kon doen, buiten onmiddelijke verbintenis met eenige ftellige leer te blijven, en een half Kristendom, gehuwd aan de Heidenfche wijsbegeerte, waarmede zich de Drosfaart te vrede ftelde, was voor Vondel niet genoegzaam, noch kon voldoening fchenken aan zijn gemoed. Van daar moest van zelve een geneigdheid by hem ontftaan, om tot die belijdenis zijn toevlucht te nemen, welke hem rust en bevrediging fcheen aan te bieden, ook al mocht hy zich in den aanvang niet vereenigd hebben met al hare leerftukken. De Roomfche Kerk bood hem een fchuilplaats aan, waarin hy zich aan de twisten, welke de Hervormden verdeelden, voor altijd kon onttrekken.

Hier kwam nog dit by. Al had hy zijn leven grootendeels in Amfterdam gefleten, hy was van afkomst en herinneringen een Zuid-Nederlander, en het kunstgevoel, dat van ouds de Belgen gekenmerkt heeft, doorftroomde ook hem de borst. Geene natie, by welke de artistifche ftrekking zoo onmiskenbaar op het geloof werkt, als by de Belgen, en ook in Vondel verloochende zich die werking niet. De kerken, aan de Roomfche eerdienst gewijd, met hare cierlijke bouworde, met hare beelden, met hare fchilderftukken, met hare gedenkteekenen, met hare plechtigheden en optochten, met hare pracht en haren luister, moesten het gevoel van den dichter treffen, en op een gemoed, bewerktuigd als het zijne, een indruk maken, welken hy in de naakte bedehuizen der Hervormden, onder 't aanhooren van drooge, langwijlige, duistere, meest in ellendigen ftijl vervatte en niet zelden door gekijf en fcheldwoorden ontcierde predikatiën, hoedanig toen de meeste waren, nimmer ontfangen kon. Een tweede, en voor hem niet minder krachtige aanleiding om van kerkgenootfchap te verwisfelen.

Voegt hierby, in de derde plaats, de aandrang van yverige en bekwame vrienden. Vechters (of Viktorijn) die zoovele jaren — ja men kan zeggen, federt de dagen hunner vroegfte jongelingfchap — Vondels boezemvriend geweest was, beleed de Roomfche godsdienst: met Tesfelfchade, met de Plempen, kundige en ervaren lieden, met vele anderen onder Vondels bekenden was dit insgelijks het geval. Het kan niemand wonder baren, dat zy hem tot een prozeliet zochten te maken van een geloof, 't welk zy zelve oprechtelijk en innig voorftonden: het is evenmin wonder, dat zy hem eerlang aan 't wankelen brachten. Immers, terwijl zy aan de eene zijde ftonden, wie onder Vondels vrienden en bekenden ftond er aan de andere zijde, genoeg bekwaam en aan hem gehecht, om hem voor afval te behoeden? Met de godgeleerden uit de Protestanten leefde hy op een flechten voet: mannen als Hooft en van Baerle bewogen zich meer in de Heidenfche, dan

in de Kristen waereld: de Groot was afwezig en helde zelf tot het Pausdom over: en wat de Remonſtrantsgezinden betrof, het was meer hun politieke dan hun godsdienſtige denkwijze die zijne ſympathiën ſchijnt gewonnen te hebben. Niet vreemd is het alzoo, dat hy langzamerhand onder den invloed zijner Katholijke vrienden geraakte. Door hen waarſchijnlijk kwam hy in kennis met een der bekwaamſte en verdienſtelijkſte Roomsgezinden van zijn tijd. Deze was Leonardus Marius, een Goezenaar van geboorte, zeer ervaren in de oude talen, die eerst Preſident van de Hollandſche kweekſchool te Keulen was geweest, en later te Amſterdam tot Pastoor van de Oude Zijde en Overſte van 't Bagijnhof was aangeſteld. Eens hier wonende, had hy zich de voornaamſte bedieningen, als het Deken- en het Vikarisſchap van Haarlem zien opdragen. Talrijke geſchriften getuigen van zijn kennis en belezenheid; doch daarby ſchijnt hy een groote mate van ſchranderheid en overredingskracht te hebben bezeten. Niet alleen kwamen ook zelfs vele onroomſchen hem in moeilijke gevallen raadplegen, maar ook wist hy, volgends de getuigenis van de la Torre, verſcheidenen, zelfs onder de aanzienlijkſte familiën, tot de Roomſche Kerk te brengen, gelijk mede zekeren Predikant, Jakob Ouzeels genaamd. Het was voor dezen Marius, dat de eer bewaard was, ook een prozeliet als Vondel voor zijn Kerk te winnen. Niet plotſlings had echter die overgang plaats, en wie aandachtig de werken van Vondel, zoo voor als na dien tijd geſchreven, gade ſlaat, zal kunnen bemerken, dat hy daarby volgends overtuiging te werk ging. Immers, van 't jaar 1630 af, worden wy langzamerhand een wijziging gewaar in de door hem uitgedrukte gevoelens, een trapswijze verandering van politieke zoo wel als godsdienſtige meeningen. De krijgsbedrijven tegen Spanje ſtrekken niet langer tot onderwerpen zijner lier: na het bezingen der verovering van den Bosch ſchijnt hy omtrent de rechtvaardigheid onzer zaak tot andere gedachten gekomen te zijn: en offchoon hy niet zoo verre gaat om den vyand den zege toe te wenſchen, van vrede en verzoening met dezen klinkt zijn lied, en 't zijn liever voortaan Zuid-Nederlanders dan Nasſauſche helden die hy bezingt. Zeker mysticisme, vroeger vreemd aan zijn zangen, dooradomt nu zijn poëzy, en vertoont zich al ſterker en ſterker, tot dat eindelijk zijn gedichten reeds blijken dragen, dat hy van godsdienst veranderd is, alvorens hy nog openlijk zijn vroeger geloof heeft afgezworen: en, eenmaal openbaar tot de Roomſche Kerk overgegaan, geeft hy deze ruime ſtof om zich op deze aanwinst te verhoovaardigen; want tot zijn dood toe betoont hy zich haar warmen aanhanger en verdediger. Zelfs de Hervormde levensbeſchrijvers erkennen, „dat hy, eenmaal overgegaan zijnde, niet geveinsdelijk, maar in vollen ernst het Pausdom heeft aangehangen, de regels en ceremoniën daarvan ſtipt onderhouden, en, buiten opſpraak, naar de leer der Roomſche Kerk geleefd heeft." [1]) En nu, 't zij men den ſtap door hem gedaan toejuiche of veroordeele, moet men zich niet

1) *Vondels Leven*, blz. 46.

gedrongen voelen toe te ftemmen, dat een dus langzaam voorbereide overtuiging, die in een langdurigen levensloop nimmer weder aan 't wankelen gebracht wordt, maar in tegendeel fteeds vaster en vaster geworteld blijkt te zijn, eenigen eerbied verdient, en dat hy lichtvaardig handelt, die, zonder ftellig en afdoend bewijs, een befchuldiging van baatzucht, of van welke aardfche en waereldfche bedoeling, dan ook, tegen Vondel durft opwerpen?

De krijg, die federt eenwen tusfchen de Turken en de bewoners der zuidelijke ftreken van Europa gevoerd was, en de overmacht, welke het Ottomanifche Rijk, onder de leiding van kloeke en dappere Sultans, boven de Katholyke Staten begon te verwerven, kon aan Vondel, vooral na de meerdere belangftelling, welke die Staten hem, federt hy zelf Katholyk was, moesten inboezemen, geheel niet onverfchillig zijn: en van daar een gedicht, 't welk hy in 't licht zond, ten einde de Vorften der Kristenheid aan te fporen, hun onderlinge twisten te vergeten, en zich te vereenigen tot een nieuwen kruistocht tegen den gemeenen vyand, die onder Amurath een leger op de been had gebracht, grooter dan een zijner voorzaten ooit onder zijn bevelen had gehad, met welk leger hy een inval in Europa deed, en zich als een tweede Attila door plunderingen en verwoestingen geducht maakte. Dit gedicht, hetwelk hy tevens met de Maeghden uitgaf, en dat felver in alle uitgaven onmiddelijk daarachter te lezen ftaat, luidt als volgt:

OP

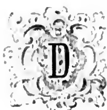
DE TWEEDRAGHT

DER

CHRISTE PRINCEN

AEN

JESUS CHRISTUS.

E Chriſte Princen zitten vaſt
Malkanderen in 't hair.
Ganſch Chriſtenrijck vervalt in laſt,
En 't uiterſte gevaer;
Als 't ſchip, dat met gekerfden maſt
Flus ſchipbreuck lijden zal,
En drijft naer lager wal.

De felle Turck, die Chriſtus kruiſt,
Ziet ons krackeelen aen.
D'erfvyand lacht nu in zijn vuiſt,
En hoopt den klauw te ſlaen,
Van bloed geverft, van ſtof begruiſt,
In 't hart van 't blind gevecht,
Dat hy 't geſchil beſlecht.

Zoo 't hem gelucken magh naer wenſch
Met zijnen woeſten hoop,
Dat hy 's geloofs verzwackte grens
Op 't ongezienſte ſloop',
En vel en vil zoo menigh menſch;
Help God! wat wil 't een dagh
Van rouw zijn en beklagh.

Gelijck een ingeborſten ſtroom
Zal 't ingelaten heir
Verdrencken al den Duitſchen boôm,
En bruizen als een meir,
En ſpoelen den bebloeden toom
Te Keulen in den Rijn,
Die zal zijn wedde zijn.

Zelf d'andre weereld (daer men met
Den hoofde nederwaert
De voeten tegens d'onze zet)
Zal hooren al vervaert,
Hoe wy door 't zwaerd van Machomet
Gevallen zijn, ten ſpot
Der vyanden van God.

Dan voelt men hoe men heeft gefaelt,
En uit den Burgertwiſt
En brand verdoemden roof gehaelt,
En wolven opgehiſt
Naer Chriſtus ſchaepskoy: dan betaelt
Men zelf zijn eige roe,
En ſchreit en zucht zich moe.

O Jesus, keer dit voorſpoock af,
Verdrijf die duiſtre wolck.
Herplant veel eer op 't heiligh Graf
Door uw geloovigh volck,
Den Turcken tot gerechtę ſtraf,
Den ſtanderd van uw' naem,
Op dat zich d'afgrond ſchaem'.

Op dat die bloedhond, yeders vloeck,
Met ingetrocken ſtaert
Gelijck een rekel Mecha zoeck,
En aen zijn' eigen haerd
In eenen onverlichten hoeck
Zich uitſtreck' naer zijn' luſt,
En laet uw Rijck in ruſt.

Wy voegen by dit ook om de kunstige vaersmaat merkwaardige gedicht een daarby behoorende

K L A G H T.

De Turcken, 't is schande,
  Europe bestryen,
Te water te lande.
  Wie zal ons bevryen?
Zy treeken vast heenen
Den stroom op naer Weenen.
  De Keizer sta vast.
O Christe vrijheid, ghy zijt in last.

Meer algemeen genoegen dan „de Maeghden" gaf het Treurspel „de Gebroeders," hetwelk onze dichter nog in den loop van ditzelfde jaar voor de drukpers gereed had, en dat met het jaartal 1640 verscheen.

GEBROEDERS.

TREURSPEL.

1639.

Fuimus Troes.

[Wy Trojanen zijn er geweest.] *Aen.* II. 325.

DEN

WELWIJZE EN HOOGHGELEERDE

HEERE [1]),

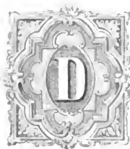
GEERAERD [2]) VOSSIUS.

PROFESSOR DER HISTORIEN,

IN DE DOORLUCHTIGE SCHOLE DER WIJD VERMAERDE KOOPSTAD

AMSTERDAM. [3])

DOORLUCHTIGE MAN,

IT jammerlijcke treurſpel van Sauls nakomelingen blixemt en dondert noch in de oogen en ooren der Grooten, als met eene gedurige ſtemme van den verwaten en ter helle gedoemden Phlegias [4]), brandſtichter in Apolloos kerck te Delphis,

Discite juſtitiam moniti, & non temnere Divos. [5])

1) *Den welwijze en hooghgeleerde Heere.* De uitgave van 1650 heeft: *den zeer eerwaerdigen en voortreflicken Heere;* dit was de tytel, die Vosſius, als Kanunik van Kantelbergh, toekwam.

2) *Geeraerd:* in de latere uitgave *Geeraert*, zoo als doorgaande de eind-*d* in *t* is veranderd.

3) *Profeſſor* enz. In plaats van dezen tytel lezen wy in de latere uitgave *Kanonick der Aertsbiſſchoppelijcke Kercke te Kantelbergh.*

4) *Phlegias:* de latere uitgave heeft *Flegias*, zoo als doorgaande de *ph* in *f* is veranderd. Flegias was een zoon van Mars, en de fabel verhaalt van hem, dat hy, uit wraak jegens Apollo, die zijn dochter Coronis bezwangerd had, diens tempel te Delphi in brand ſtak, ten ſtraffe waarvan hy door dezen God met pijlen gedood werd, en in de onderwaereld hevige folteringen lijden moest.

5) *Diſcite* enz.: *Aen.* VI, 620. Deze en de overige Latijnſche regels, die in 't vervolg van deze opdracht voorkomen, worden in de latere uitgave gemist. Vermoedelijk begreep Vondel, dat Vosſius ze genoeg in het hoofd had, om de herinnering niet te behoeven.

Leert rechtvaerdigheid betrachten,
En geen Godheid te verachten.

Hoe veel waerheids aen deze Heidenfche fabel zij, of niet, ymmers in de heilige bladen des Propheeten Samuëls blijckt het zoo helder [1]), als waer het met zonneftraelen befchreven, hoe Koning Saul en de zijnen, door ongehoorzaemheid, hooghmoed, wrevelmoedigheid, kerckfchennis, meineedigheid en wreedheid van de koningklijcke heirbaene der godvruchtigheid en rechtvaerdigheid afdwaelende, eeuwigh van kroon en fcepter berooft, rampzalighlijck omgekomen, en van den hemel geftraft zijn, zonder dat het verloop der jaeren de mifdaed verfchoonde, of uitwifchte. Het tegendeel openbaert zich in den godvruchtigen nazaet en dapperen krijghsheld David, die, gelijck een zon, onder de verlichte Koningen, geblonckeu heeft, wiens gedachtenis noch heden, over den ganfchen aerdbodem, ja in den hemel blinckt, en altijd blincken zal, en wiens zonderlinge deughden en daeden niemant zonder den geeft, waer mede zijn hoofd van boven gebalfemt en overgoten was, niemant zonder zijne goddelijcke harp en fnaren kan volprijzen. Zeker al waer ons van dien Held niet meer als deze treurftof overgebleven, men hadde ftofs genoegh, om uit dit ftael alleen zijne overige groothartigheid en volmaecktheid te oordeelen [2]): want word d' aertsvader [3]) Abraham, om het offeren zijns eenigen zoons, zoo hoogh gezet; wat plaets van eere verdient hier de Propheet, en Koning David? Abrahams ftrijd viel eerft zonder twijfel fchrickelijck, overmits de natuurlijcke band van vader en zoon, zoo veel ftercker bind, als die van David, en zijn aen-

1) *Helder:* veranderd in *klaer.*

2) *Oordeelen:* wy zouden thands zeggen „*beoordeelen.*" *Oordeelen* als tranfitivum was echter vroeger zeer gebruikelijk. Zoo vinden wy in de H. Schrift: *Joann.* VIII: 50. *Daer is een diefe foeckt ende oordeelt.* 1 *Cor.* IV: 4. *Maer die my oordeelt is de Heere.* *Matth.* VII: 1. *En oordeelt niet, opdat ghy niet geoordeelt en wort.* En honderd plaatfen meer.

3) *D'Aertsvader:* In de uitgave van 1650 ftaat: *den Aertsvader.*

gehuwt maeghfchap: en in dat deel laet het den eerften vry winnen, indien men hier alleen op blijft ftaroogen: maer let men, hoe verdacht dit ftuck David en zijn kroon kon maecken, by zijne doodvyanden, en lafteraers; recht of hy zelf in dit werck zocht, 't geen God, by die gelegentheid van Gabaon, [1]) zocht, en oock belooft hadde, naemelijck, te verdelgen Sauls geflacht, dat Davids Rijck kon beroeren, en Iuda door Davids ftoel te beveftigen; zoo dunckt my, dat deze d'andere zwaerigheid, in de weeghfchael van een doorzichtigh oordeel, ophaelt, of ten minfte betaelt zet: en ick word geperft uit te roepen:

Utcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor Patriae [2]).

't Zij dat nakomeling dit laecken zal of loven,
De liefde tot het volck en vaderland fta boven.

Hoe kort en beknopt d'onfeilbaere pen, in 't befchryven van dit treurftuck zij, noch drucktze klaerlijck [3]) genoegh uit, 't geen Ieffes zoon ontfchuldight, te weten: de uiterfte nood [4]) der driejaerige drooghte, en dierte, hem perffende God [5]) raed te vraegen: Gods naeckte antwoord zelf, tot laft van Saul, en zijnen huize: Sauls meineedigheid, en fchijnheiligheid, in 't ombrengen der bondgenooten en vreemdelingen; en de bloeddorftigheid zijner zoonen in dit ftuck, of in andere ftucken betoont: Davids bekommeringe en arbeid, om dit t' ontgaen, aengeteeckent in twee vraegen, om de Gabaonners op andere wyze te paeien: het begenadigen van Mephibofeth, en zijn zoon-

1) *Van Gabaon zocht:* in de latere uitgave ftaat „*aen* Gabaon," en te recht: *zoeken* heeft hier de beteekenis „van *verhalen* aan of op iemand."

2) *Utcunque* enz. *Aen.* VI. 823.

3) *Klaerlijck:* veranderd in *klaer.*

4) *De uiterfte nood:* veranderd in: *den uiterften noot.* Beiden zijn te verdedigen: in 't eerfte geval is het „*de nood*, die *ontfchuldight*," in 't andere hangt *den noot* van 't voorafgaande *druckt uit* af.

5) *God:* in de latere uitgave wordt te recht de dative vorm *Gode* aangenomen.

tje Micha, om Ionathan den eed ongequetft te houden; en ten lefte 's Konings goede genegenheid, in de uitvaert van Saul, en zijn zoonen en neven. Behalven dit alles zeit de moederlijcke en ongelooflijcke zucht van Rifpe, in 't bewaecken der dooden, al ftilzwygende, hoedanigh eenen ftorm zy den Koning gelevert hebbe, om haere lieve vruchten te verbidden: want men rekent, datze van den aenvang der Lente tot Herbftmaend, ymmers ongetwyfelt eenen langen tijd, dieren en vogels van de lichaemen afkeerde. Overlegh met eenen, hoe Michol, over haere zufter Merobs kinders als moeder ftaende, zich quyten moft: ja overlegh liever eens alle omftandigheden t'effens: Gods antwoord; d'eifch der Gabaonneren; de dierte, en nood der gemeente; het maeghfchap van fchoonvader en voorzaets beddegenoot, dochter, kinderen, kinds kinderen, en noch een lid verder; de verlegenheid der Gebroederen, elck met zich zelven en om anderen, broeder om broeder; ooms om neven, en neven om oomen; vader om kind, het kind om den vader; moeders en moeien om kinders, en neven, en kinders om moeders en moeien; de genote weldaeden, en gezworen eeden; Davids goedaerdige gemaelin, de getrouwe Michol; de gedachtenis des allergetrouwften Ionathans, en d'onnoozelheid van den ongevalligen [1]) Mephibofeth, en zijn noch onnoozeler zoontje Micha; de vervloeckte wijze van fterven [2]); het langwyligh vertrecken [3]) der uitvaert; Rifpes ellendigh zitten nacht en dagh by 't gerecht; de plaets des gerechts, op den bergh, langs de heirbaen, op de grens van Benjamin en Ephraim, in Sauls vaderland, in 't gezicht van zijn hof en

1) *Ongevalligen:* „onbevalligen", namelijk wegens zijn lichaamsgebrek.
2) *De vervloeckte wijze van fterven:* naar de oud-Testament'che leer: „Vervloeckt is een yegelijck, die aan hethout hangt.." 2 *Gal.* III. 13.
3) *Vertrecken:* „uitftellen."

geboorteſtad, een prieſterlijcke en koningklijcke ſtad, in 't aenſchijn der Bondkiſte, en Cherubinnen;

Sunt lacrymae rerum, & mentem mortalia tangunt. [1])

Hier beſchreit men 't ſ weerelds zaecken,
Die den menſch aen 't harte raecken.

Hier word ick beluſt, om door Rubens, de glori der penſeelen onzer eeuwe, een heerlijck en koningklijck tafereel, als een treurtooneel, te ſtoffeeren. Hy valt aen het teeckenen, ordineeren, en ſchilderen, nocht zijn wackere geeſt ruſt eer het werkſtuck voltoit zij. David zit'er zwaermoedigh op den hoogen troon. Men ziet'er, door een poort in't verſchiet, de drooge dorre en dorſtige landouw quijnen. Boven in't gewelf van 't prachtige marmeren en cederen hof zwieren zommige Engelkens, die, naer de gewoone zinrijckheid des allervernuftighſten Schilders, elck om ſtrijd bezigh zijn, om net uit te beelden, 't geen ter zaecke dient. 't Een ſchijnt het vonnis der Gebroederen uit een halfingerolt blad te vellen. Een ander geeft met een geſlote waterſpuit te kennen dat de hemel geſloten zij. Een ander beduid met een dompige fackel, een ander, met eenen waeier in 't aenzicht waeiende, hitte en benaeuwtheid. Twee andere ſchijnen twee ſtammen uit te beelden, te weten: het een, dat, vrolijck van opzicht, met kroon en ſcepter in top vlieght, Iuda; het ander, dat, verbaeſt en treurigh van gelaet, en met den hoofde neerwaert vallende, naer de vallende kroone grijpt, Benjamin. Andere maecken een yzere keten klaer, om der miſdadigen halzen te ſluiten. Een ander druckt met weeghſchael en

1. *Sunt lacrymae*, enz. *Aen.* I. 462

zwaerd de rechtvaerdigheid der ſtraffe uit. Sauls verweze nakomelingen ſtaen voor den rechterſtoel, en zien zeer deerlijck, overmits Benajas den lammen Mephiboſeth en het kleentje Micha, op het wencken van 's Konings oogen, en wijzen des uitgeſtreckten ſcepters, uit den hoop treckt; terwijl de Gabaonners met wraeckgierige en gloeiende aengezichten, aen d' eene zijde, op hun recht dringen, en aen d' andre zijde hem [1]) benaeuwen het miſbaer en de traenen der allerbedrucktſte Michol; waernevens de ſtockoude weduwe, al bevende met de rechte hand op haer ſtoxken, en met de ſlincke op de rechte ſchouder van hare kamenier leunende, met een lachende aenſchijn meld, datze, van rouwe aen 't mijmeren geſlaegen, niet weet watze zeit.

Sed nullis ille movetur [2])
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit;
Fata obſtant, placidasque viri Deus obſtruit aureis.
Ac veluti annosam valido cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipsa heret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit:
Haud secus, aſſiduis hinc atque hinc vocibus, heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas:
Mens immota manet; lacrymae volvuntur inanes.

Maer hy al even ſtijf weet nu van geen erbarmen,
Noch keert zich 't allerminſte aen traenen, noch aen karmen.
't Orakel ſchiet'er voor. God zelf verſtopt althans

1) *Hem:* den Koning.
2) *Sed nullis,* enz. *Aen.* IV. 4[illegible]

Het oor des anderſins gezeggelijcken mans:
En eveneens gelijck op Liban 't winterweder
Beſtormt den dicken ſtam van een' bejaerden ceder
Van overal, zoo dat'er bergh en boſch af kraeckt,
En 't gieren van den boom een bed van bladen maeckt:
Die al te hecht gegroeit in d'aerde, ſchiet te wonder
Zijn tacken juiſt zoo hoogh als taeie wortels onder;
Zoo word de held al ſtaegh door 't roepen hier en daer
Geſolt, en hoe behart een felle ſtrijd gewaer;
Maer 't opzet even vaſt niet eens verzet door ſchreien.

Een zeker Godgeleerde laet zich duncken [1]), dat wy David te lang doende deizen, en hier medoogend uitbeeldende, tegens de voegelijckheid miſdoen. David, zeit hy, was al te bereid Gods bevelen te gehoorzaemen, noch maeckte zoo veel wercks van den verworpen Saul en zijne kinderen niet, om die ſtraf zoo lang te vertrecken. Maer voor ons ſpreecken verſcheide dichters, die Abraham, voor het opofferen van Iſaak, aldus afmaelen. Voor ons ſpreecken Davids eige lijckklaghten en traenen, over Saul en zijn zoonen; de wraeck over hun vervolgers; oock zijn eigen mond: *Is 'er noch yemant van Sauls huis overgebleven, aen wien ick barmhartigheid doe, om Ionathans wil:* voor ons ſpreeckt het begiftigen en begenadigen van Mephiboſeth met al zijn vaders have, en 't onthael aen 's Konings tafel: oock die klare woorden: *Doch de Koning ſpaerde Mephiboſeth* &c. *om des eeds wil:* ja dat meer en onwederſpreeckelijck is, voor ons ſpreeckt het gebed zelf des allervolmaecktſten ende gehoorzaemſten

1) *Laet zich duncken* voor 't eenvoudige „meent," of „oordeelt." Zoo zegt V. in den Inhoud van den „Palamedes": „Agamemnon *liet zich voorſtaen*, dat zijn eer en hoogheit door het gezagh van deze man gequetſt... werd." Volgens HUYDECOPER, *Proeve* II. 310, heeft *zich laten dunken* een nog krachtiger beteekenis, en wordt dan gebezigd, als de inbeelding zoo hoog ſtijgt, dat zy vermetelheid en trotsheid wordt.— Van daar ook *laatdunkendheid*.

Davids, Iefus Chriftus, op den Olijfbergh geftort: *Vader, is het niet mogelijck, dat dees kelck van my ga, 't en zij ick dien drincke, zoo gefchiede uw wil.* Het ftemt eer met de voegelijckheid David met barmhartigheid te bekleeden, als van alle menfchelijcke genegenheid te ontblooten; behoudens dat de gehoorzaemheid, ten lefte d'overhand behoudende, het Orakel getrouwelijck uitvoere.

Ick moet by deze gelegenheid ter loop aenroeren, dat luiden, van geen geringe geleertheid, en wetenfchap, zich luttel met poëzije bemoeiende, by wylen al te naeuwe en ftrenge keurmeefters zijn, over deze kunft, en niet wel begrijpen, hoe die te teer en te edel zij om zulck een harde proef uit te ftaen, zonder een groot deel van haere aertigheid en luifter te verliezen. Men moet haer inwilligen [1]) een voegelijck mifbruick, of liever een noodige vryheid; gelijck die in meer kunften, zonderling in Schilderije en Muzijcke, vereifcht word. De Schilder, hoewel hy niet anders als een nabootfer van de Natuur zij, verziert [2]) nochtans dickwils eenige byvallende fchaduwe, daerze natuur weigert, [3]) om 't ander werck bet te doen voorkomen: of maelt naeckten en andere cieraeden [2]), die de hiftorie eenen welftand byzetten. Zoo leit het penfeel oock zijn oordeel te werck in 't leggen en wel fchicken der verwen, die zich beft onderling verdraegen. Muzikanten huwen heele aen halve toonen, en zoete aen wrange geluiden, om het gehoor met meer zoetigheids en bevalligheids te kittelen. Het gelijcken der dingen tegens malkanderen is van groot vermogen, en geeft de zaeck, die in zich zelve de zelve blijft, terftond een ander aenzicht. Evenwel is ons niet onbewuft, dat in 't herhaelen en vertoonen van gefchiede-

1) *Men moet haer inwilligen:* hier is Vondel aan het *Pictoribus atque poetis* indachtig geweest.
2) *Verziert. . cieraeden:* wederom de verfchillende lette s, by verfchil van beteekenis.
3) *Daerze natuur weigert.* Deze woorden zijn in de latere editie uitgelaten.

niſſen, beſchreven met die zuivere en ſneeuwitte duiveveder [getrocken als uit den vleugel der hemelſche Duive, die, aen den oever der Iordane, op dat van heiligheid ſtraelende en gedoopte hoofd des onbeſmetten nederdaelde] een zonderlinge maetigheid en ſaechachtige eerbiedigheid dient onderhouden; terwijl men in weereldlijcke hiſtorien, noch meer in heidenſche verzieringen, ruim ſchoots [1]) magh zeilen. Wy achten hier mede op gelet te hebben: gelijck ons zulx oock eertijds van eenen grooten Apollo [2]), als van een Delphiſch Orakel, werd in de ooren gebeten.

Toen wy, beluſt op bybelſtof te wercken, de gewijde bladen doorſnuffelden, behaeghde ons, boven alle andere, deze Hiſtorie, ſtof leverende (gelijck wy alree ten deele hebben aengeroert) tot een allervolmaecktſte ſlagh van Treurſpelen, en waer in wy dorven roemen betoont te hebben, hoe het ons niet aen goeden wille, maer aen maght ontbrack, om alles naer den eiſch toe te ſtellen, en te voltoien. Wy volghden de goude regels, die de Heer Profeſſor [3]) in onze gedachten druckte, te weten: *'t Geen Gods boeck zeit* [4]) *noodzaeckelijck, 't geen het niet zeit ſpaerzaem, 't geen hier tegens ſtrijd geenſins te zeggen.* Evenwel nadien dolen menſchelijck, leeren oneindelijck zij, verſtoutten wy ons dit te onderwerpen het doorluchtige oordeel des geenen, die, op den top der geleertheid geſteigert, van boven met arends oogen al wat van redelijck brein begrepen kan worden naeuw doorkeken heeft, en wiens Herkuliſche en onnavolgelijcke arbeid het verlangen aller leergierige geeſten pijnight, en treckt en tockelt met de vierige hope naer die diamante keten aller Hiſtorien,

1) De latere editie voegt hierachter: „*doch altijt binnen de palen der waerſchijnelijkheit.*"

2) *Eenen grooten Apollo:* Huig de Groot, als uit het woord *grooten* en uit het opvolgende *Delphisch* (toefpeling op zijn geboorteplaats Delft) blijkt.

3) *De Heer Profeſſor:* de latere uitgave heeft *de Heer Kanonick:* een blijk hoe, na zijn geloofsverandering, deze geestelijke tytel hooger by Vondel gold dan die van Profesfor.

4) *'Tgeen Gods boeck zeit* enz.: een zeer wijze leer, en welke het ons eenigzins verwonderen mag, dat Vondel, later heeft laten ſtaan.

wiens begin aen den eerſten, en wiens einde aen onzen tijd vaſt is, en waer aen elcke eeuw een kunſtige ſchakel verſtreckt. Uwe rijcke ſchatkamer van boecken en papieren heeft, neffens andere gunſtige vernuften, dezen wercke geen voedſel geweigert, maer heuſſelijck bygezet het eerſte gezicht uwer koſtelijcke aeloudheden en bedenckingen [1]) op tooneelſpelen en andere poëzy, gelijck wy dan in meer dingen, voorhenen by ons uitgegeven, het gemoed niet luttel verbonden houden aen uwe beleefde geleertheid, en geleerde zoonen; en ſchatten deze ſchatrijcke en vermaerde Koopſtad geluckigh, overmits zy hare doorluchtige Schole op uwe en Baerles wijſheid en geleertheid, als op twee pijlaren ſtichtende, een gewenſcht huwelijck van Letter- en Koophandel of Pallas en Merkuur maeckte, tot eere nut en vermaeck dezer loflijcke burgerije, en hare jeughd. Maer, Doorluchtige Man, ick hebbe, om zelf yet te ſcheppen en te leeren, water in zee gedragen, en geſchenen den Profeſſor [2]) te willen leeren. Vergeef toch deze vermetelheid, en dat uwe opgetogenheid zoo lang beneden verlet word, van my, die het zich tot geen geringe eere rekenen zal, altijd te mogen bereid ſtaen voor

uwen E. alderverplichtſte leerling
en dienaer,

JOOST VAN DEN VONDEL.

t' Amſterdam, den 29 *van*
Slaghtmaend, 1639.

1) De latere editie heeft *gedachten*.
2) *Den Profeſſor:* veranderd in: *de wijsheit*. Wat of Vondel — of misſchien wel Vossius — tegen dien tytel van Profesſor had?

INHOUD.

ONING David, na een driejaerige dierte, geboren uit gebreck van regen, God raed vraegende, door d'aertspriefterlijcke geheimenis, Urim, en Thumim; en verftaende, dat de moord van Saul, en zijne afkomft eertijds begaen, onder fchijn van yver, en godsdienftigheid, aen de Gabaonners [1]), oirzaeck der landplaege zij [2]); zoeckt hunne nakomelingen (een overfchot der Amoreen, ten tijde van Jofua met eede in zijne befchuttinge aengenomen) te verzoenen, op dat het land wederom gezegent werde van hunlieden, die, om Sauls gedachtenis, tot weerwraeck van 't ongelijck, geheel te verdelgen, noch goud noch zilver, noch yemant anders eifchen, maer zeven mannen van zijnen bloede, om hen voor Gabaä, Sauls geboorteftad, voor de Bondkift op te hangen. De Koning, Mephibofeth, Jonathans zoon, en Micha, Mephibofeths zoontje, verfchoonende, om den eed, dien hy den Vader gezworen hadde, levert den Amoreen Armoni, en Mephibofeth, by Rifpe, Sauls beddegenoot, geteelt, oock Michols vijf zoonen, of die zy, zoo men gelooft, voor zoonen aennam, en Adriël, Barfillaïs zoon, by Merob, haere oudere zufter, won. De Gabaonners dan hingen deze zeven,

1) *De Gabaonners* — en lager ... *Gabaä*. By hen, die niet volkomen thuis zijn in de Bybelfche Gefchiedenis, mocht hier deze gelijkluidendheid van namen een misbegrip doen ontftaan, en hen in den waan brengen, dat door de Gabaonners inwoners van Gabaä worden verftaan. Dit zoû ondertusfchen geheel verkeerd zijn, en tot voorkoming van een dergelijke opvatting, diene hier de navolgende opheldering. Gabaä, of Geba, was niet verre van Jeruzalem gelegen, en de twaalfde ftad van het eerfte lot des ftams Benjamins. Zie *Jozua* XVIII: 24. Zy werd later den Leviten toegeftaan. — Gabaon of Gibeon, het woonverblijf der Gabaonners, lag op een eenigzins meer verwijderden afftand van Jeruzalem, en was de eerfte der veertien fteden die volgends het tweede lot aan den ftam van Benjamin toevielen. Zie *Jozua* XVIII: 25. Zy werd mede aan de Leviten gefchonken, en wordt herhaaldelijk in de H. Schrift genoemd. Gabaä kan alzoo als een middelpunt tusfchen Jeruzalem en Gabaon befchouwd worden, en de plek, waar de dichter hier David van de eene en de Gabaonners van de andere zijde komende, elkander laat ontmoeten.

2) *Zij:* veranderd in *is*, en, naar ons taaleigen, te recht

of twee en vijf gebroeders, op den bergh, in 't begin des garften oegfts. Rifpe, Ajas dochter, fpreide op de fteenrots, by het gerecht, eenen zack, om, hier zelve 's daeghs de vogels, 's nachts de dieren van de doode lichaemen te keeren, tot dat de regen zoude vallen. De Koning dit hoorende, befloot, dat hy, zoo dra het, tot een teecken dat God verzoent was, regende, het gebeente, van Saul en zijne zoonen, te Jabes in Galaad ruftende, en van Bethfan eertijds ter fluick daer gebroght, te laeten haelen, en te gelijck met den lichaemen der gehangenen te Zela, onder Benjamins ftamme, in 't graf des oudgrootvaders Kis, te begraeven. Dit is getroeken uit Samuels tweede, en Jofephus zevenfte [1]) boeck der Joodfche aeloudheden.

Het tooneel is te Gabaä. [2]) De Rey beftaet uit Priefteren. Het Treurfpel begint effen voor en endight met den dagh.

1) *Zevenfte:* de gewone vorm van het *num. ordin.* in Vondels tijd, en zeker even regelmatig van vorm als *zevende*.

2) De hiftorie wordt verhaald II *Sam.* XXI: 1-14. Daar wordt Gabaä niet als het tooneel genoemd, noch is de aanwezigheid der Bondkist aldaar uit het verhaal op te maken. De dichter heeft zijne voorftelling van de gebeurtenis gevormd en gegeven.

Perſonagien.

ABJATHAR, *Aertsprie*
REY van PRIESTEREN
DAVID, *de Koning.*
LEVYTEN.
GABAONNERS.
BENAJAS, *Overſte der hofb*
RISPE, *Sauls en Abners wedu*
MICHOL, *de Koningin.*
DE GEBROEDERS.
MEPHIBOSETH, *Ionath*
Joab

PERSONAGIEN.

ABJATHAR, Aertspriefter.

REY van PRIESTEREN.

DAVID, de Koning.

LEVYTEN.

GABAONNERS.

*)

BENAJAS, Overfte der hofbenden.

RISPE, Sauls en Abners weduwe.

MICHOL, de Koningin.

DE GEBROEDERS.

MEPHIBOSETH, Ionathans zoon.

*) De *Perfonagie* van Joab is hier tusfchen in de oude editie overgeflagen, door V. in zijn Exemplaar van onderen bygevoegd. Waarfchijnlijk is het, dat, nadat het ftuk gedrukt was, doch vóór de opvoering, een gedeelte van de rol van Benajas door Vondel opzettelijk daarvan afgefcheiden is en aan Joab gegeven, misfchien alleen ten einde daarmede een tooneelfpeler te gerieven, die niet was ingedeeld. — Zie ter plaatfe in het ftuk. — Te meer kracht bekomt dit vermoeden, wanneer men bedenkt, dat de akteurs vroeger, behalve een geringe doorloopende bezoldiging, genoten wat men in 't Fransch noemde *des feux*, d. i. een afzonderlijke betaling voor elke keer dat zy optraden; een gebruik, waarop V. zinfpeelde, toen hy in zijn hierboven blz. 319 aangehaald distichon fchreef:

Elck fpeelt zijn rol en kryght zijn deel.

Het was dan ook uit dien hoofde, dat een fchrijver, om de fpelers te vriend te houden, doorgaands zoo veel perfonen mogelijk in zijn ftuk bracht, zoodat *elck zijn deel* kon bekomen. — Het gebruik hield, meen ik, ftand tot in het laatst der vorige eeuw.

In een exemplaar van „de Gebroeders" (zijnde een eerste druk, 1640), my ten gefchenke verleend door wijlen mijn achtenswaardigen vriend Jan Schouten, welk exemplaar door Vondel zelven gebruikt en met enkele gefchreven aanteekeningen voorzien is, komen, achter de namen der perfonaadjen, die der Tooneelfpelers voor, door wie de rollen zijn vervuld geworden: deze laatften zijn op een ingevoegd blad papier met Vondels eigen hand — blijkens het hier tegenover geplaatst *fac-fimile* — gefchreven.

[Abjathar.] „*Harman van Ilt.*" Van dezen fchrijft tengnagel in zijn meergenoemd werk:

Daer 's van Ilt, die van geen lingel
Maer een man wou zijn genood,
En hy zag gelijk een ingel, [engel].
Als ik fomtijts hem ontbood:
Nu eens buyten, dan eens binnen,
Nu eens daer, en dan weer hier:
Sildermint hy kon zo ninnen [lepperen, drinken]
't Was dan wijn, of 't was dan bier.

[Rey v. priest.] „*Frans Schuylingh.*" Deze fchijnt vervangen te zijn geworden door een ander, wiens naam alleen met enkele letters aangeduid fchijnt, doch die tevens de rol van Rispe heeft vervuld.

[David.] „*Jan Lemmers.*"

[Levyten.] „*Adam Carels.*" Omtrent deze beide tooneelisten heb ik niets kunnen vinden.

[Gabaonners.] „*Thomas de Keyfer.*" Van dezen zegt tengnagel:

'T cieraad onzer eeuw toneelen,
Tomas Keyzer, meen ik, die
Ziel en zinnen pleeg te ftreelen,
Ik, als Keyzer, naad'ren zie
Die de werelt zo verbeelde,
Stem noch uytfpraeks weerga had,
Zelf ook met zijn wefen fpeelde,
Als hy maer 't toneel betrad.

En nog op een andere plaats:

Daer 's de Bray, die 't al verbeelde,
Joffer, Hoer, of Koningin,
Thots als keyzer keyzer speelde
Speelde hy voor Keyzerin.

Uit deze regels blijkt, niet alleen dat Thomas de Keyfer hoofdrollen vervulde, maar tevens, dat hy als de eerfte akteur van 't land werd befchouwd. Uit dit een en ander zouden wy een van beiden moeten opmaken, of dat in 1639 of 1640, toen 't

04 [illegible]

Boÿd...
vol oog...

ott gou...

met [illegible] ...

1. robyn. topas. karb...
2. Smaragd. Saphir. ...
3. Hyacinth. Agaat. ...
4. Turkoÿs. Sardonix. ...
Berÿlle

...דש ליהוה

DE WERKEN VAN

De

moeten an allen eynd...
dli als gedraeyd goud ...
gemaeckt, word onder de...
en door de onderste ringe...
wederzyden met [illegible] ringen
gedeel stucken, met gou...

De

moet den

1. Den fynen linnen witte...
en gordel. Ex. 39.
2. Den gemalen blauwe...
en granaatappelen van ...
onder aan ...
3. De [illegible] geborduurd ...
fyn [illegible] ~~[illegible]~~ ...
4. En [illegible]
5. Den [illegible] van de ...
6. [illegible] gulden gedraeyd ...
7. Twee [illegible] blauwe ...
8. Den [illegible] geborduurd ...
9. Den witte [illegible] ...
10. Den gouden plaet met ...
aan den [illegible] Ex. ...

borstlap.
gouden ring gebogen; na de twee bovensten
vastgehecht, om de boten op de schouderen vande
schouderstukken, daer boven, op elke schouder een ik,
en moet een hemelsblauwe snoer gaen, dat het
, die aen den eysfoor [illegible] boven des kleeds vast
[illegible] word.

[illegible] prister
[illegible] tot syn kleeding [illegible] Exod. 28.
[illegible] tot de [illegible] [illegible], daer [illegible]

[illegible] middelste, daer de vergulde schildekens
hemelsblauwe, purper en scharlaken [illegible]
, om [illegible]. Vs. 31. 32. 33. en 34.
[illegible] goud, hemelsblauwe, purper, scharlaken en
[illegible] 7.
[illegible] schouder en [illegible] in goud [illegible] Vs. 9.
[illegible] met twaelf steenen, daer is Vs. 15. [illegible].
vastgehecht, om op de schouder te [illegible] Vs. 22.
[illegible], om den borstlap aen den [illegible] te [illegible] Vs. 20.
[illegible] den borstlap. Vs. [illegible] en 34.

[illegible] Vs. 39.
[illegible] hemelsblauwe snoer [illegible] gemaekt [illegible]
36.

—twee stoele met geborduurde.
de gewone priesters kledinge volgens
de selve bijgaende beschrijvinge.
twee blanke bassijnen.
2 andere bassijnen
6 witte linnen rockjes voor de priesters
6 witte linnen mutskens met vlengen.
een opene kroon voor david.
een seem.
een ringkraag.
de ~~ark~~ bondkist met de cherubinen
de kandelaar.
de nis
t'soldaetjen op de troon.
een tapijt daer op.
de rots of berg. als de sijde staen t'staen
silvere staken met silvere touwen.
een cedere speelgoedtjen
een groote ketting met silvere leden.
twee bolpessen.
een kruikjen
wit en swart floers voor rijseren.
een kattevel.
trompetten
wierook vat. vekte.

DE WERKEN VAN VONDEL, III Blz. 644a

de schoovenden schreven op hand-
claes Instrumenten dit bijgaende
musijk stuk gespeelt.
ende vande priesteren op
het tonnetje gesongen.
met 4 partijen.

ftuk het eerst gegeven werd, de Keyfer nog eerst federt kort aan het tooneel was; of dat de rei der Gabaonners als een hoofdrol werd befchouwd.

[Benajas.] „*Paulus Pierfon.*" Voor dezen, ons onbekenden fpeler, fchijnt ook een ander, en wel die met zijn onleesbaren naam, te zijn opgetreden.

[Rispe.] „*Ifaak Verbieft.*"

[Michol.] „*Jacobus de Villiers?*)"

[Gebroeders.] „*Jan Meerhuyfen.*" Betreffende deze drie heb ik niets kunnen vinden.

[Mephiboseth.] *Ifaac Vos.*" Deze fchijnt in de plaats te zijn gekomen van dengene wiens naam doorgefchrapt is: de voornaam van dezen laatften is niet zeer leesbaar: zijn andere fchijnt *Parker* te luiden.

[Joab.] „*Jan Babtift.*" Ook dezen ken ik niet: hy fpeelde voor de perfoon van *Joab*.

De vier „*Zangers: Barend van Hoorn, Jacob Willemfe, Jan Noofeman en Jelis Noofeman,*" zijn my niet bekend.

Uit deze lijst blijken intusfchen twee byzonderheden: de eerfte, dat toen nog de vrouwerollen door mans werden vervuld: de andere, dat de reien niet opgezegd, maar gezongen werden.

Na deze lijst der tooneelisten, die in 't ftuk optraden, volgen nog twee blaadtjens, mede van Vondels hand, en waarvan ik mede het *fac-fimile* hiernevens voege, met een afdruk ten behoeve van hen, die 't oorfpronkelijke niet vlug genoeg kunnen lezen.

„DE ARK"

„moet als een vierkante kift fijn, lang twee cubiten en een half, breed ende hoog een „cubit en een half (een cubit is vierentwintig duymen of fes handen breette), over all „verguld, en rondom boven en onder met lijften: ze moet hebben aen elke zyde twee „vergulde ringen, daer twee vergulde handboomen door gaen. Boven op het dekfel „moeten ftaen twee kinderkens, verguld, een meyfken met een knechtken, die in plaetfe „van armen, elk twee vleugels hebben, die tegen malkander flaen in gelykenis van „een geftoelte.

„DE KANDELAER"

„moet verguld fijn met zeven tacken, onder aen de voet als een mans dije, dan een „knoop als een beeker, daer uyt een lely fpruijt, en daer boven een appel, uyt welken „de zeven taeken fpruyten, een recht op en d' andere fes, aen elke zyde drie, vry wat „gebogen, die alle zeven drie knoopen als beekers hebben, en boven een appel met „bloemen, daer een lamp' op ftaat in gedaante van een menfchen oog.

„Zij woeg een centenaer oft 125 pond goud.

„DE PRIESTERS"

„moeten alle in witt' linne rocken gekleed fijn, met een witte tulband op 't hoofd, „en een witte gordel om 't lyf.

„DE HOOGE PRIESTER"

„moet een witte onderrock hebben met witte mouwen beydo vol oogen; daerboven moet „een hemelsblauwe rock fijn, daer de fchellekens en granaetapplen aen hangen, en

„boven die moet de lyfrock fijn, gebordunrd oft gewrocht met goud, hemelsblauw, pur-„per. fcharlaken en witt deur malkander. De riem moet van de zelve ftoffe fijn. De „borftlap mede van de zelve ftoff moet een fpan vierkant fijn, daer in vier rygen „gefteente, elke ryg van drie; d' eerfte, een robyn, een topaes groen, een karbonkel „ofte [chryfolyth, geel als goud. De tweede rijg een fmaragd. zaphier ofte hemels-„blaeuw, een diamant. De derde ryg, een hyacinth, een agaet. eeu amethift. De „vierde ryg had een turkoijs, een fardonix, een jaspis. Onder de fteenen in den „borftlap een vierkant chriftalyne fpiegelken, dat men daer nyt haelen kan.

„Op zijn hoofd moet hy hebben een witte tulbant, daer voor aen met een he-„melsblauw fnoer achter vaft gemaekt moet ftaen een vergulde plaet op zyn voor-„hooft, daer in ftaen moeten in het hebreeufch deeze letteren: קדש ליהוה "

Ter zijde ftaat, tot verduidelijking:

„1 Robyn. Topaes. Karbonkel.
„2 Smaragd. Zaphier. Diamant.
„3 Hyacinth. Agaet. Amethift.
„4 Turkoijs. Sardonix. Jaspis.
„Beryll.
„קדש ליהוה "

Voorts op de keerzijde, als ter nadere aanwijzing:

„DE BORSTLAP"

„moet aen elke eynd een goude ring hebben, in de twee bovenfte elk een gedrayd „goud kettingxken, dat boven op de fchouder vaft gemaekt word onder de fardonix-„fteenen, daer van op elke fchouder een is, en door de onderfte ringen moet een „hemelsblaeuw fnoer gaen, dat ter wederzyden mede aen ringen, die aen den lyfrock „effen boven den riem oft gordel ftaen, vaft gemaekt word.

„DE HOOGE PRIESTER"

„moet aen hebben tot zyn kleeding volg. Exod. 28.

„1 Een fyne linne witte onderrock tot de voeten toe, daer oogjens in fpeelen. vs. 39.

„2. Een hemels-blauwe rock totte middel toe, daer de vergulde fchellekens en gra-„naatapp'len van hemelsblaeuw, purper en fcharlaken onder aen hangen, beurt om „beurt. vs. 31, 32 33 en 34.

„3. De lijfrock geborduerd van goud, hemelsblaeuw, purper, fcharlacken en fyn „getwernde linnen. vs. 6, 3, 7.

Beryl.

„4. Op elke fchouder een Sardonixfteen in goud gevat. vs. 9.

„5. Een borftlap van de zelve ftoff met twaelf fteenen, daer in. vs. 15 enz.

„6. Twee gulde gedrayde kettingxkens, om op de fchouder te hechten. vs. 22.

„7. Twee hemelsblaeuwe fnoeren, om den borftlap aen den riem te hechten. vs. 28.

„8. Een riem geborduerd als den borftlap vs. 8 en 39.

„9. Een witte tulband van fyn linnen. vs. 39.

„10. Een goude plaet met een hemels blaeuw fnoer vaft gemaekt voor aen den „tulbant. vs. 36.

Op het derde blaadtjen ſtaat:

„Toeſtel in de Gebroeders.

„De hoge prieſters kledinge volgens deſe bygaende beſchryvinge.

„twe blicke baſuijnen.

„2 andere baſuijnen.

„8 witte linnen rocken voor de prieſters.

„8 witte linnen mutſkens. met vronghen.

„een op de kroon voor david.

„een helm.

„een ringkraag

„de bondkist met de cherubinnen.

„de kandelaar.

„de nis.

„'t ſoldertjen op de troon.

„een tapijt daer op.

„de rots of berg aen de ſijde van 't ton. [eel]

„ſeven ſtaken met ſeven touwen.

„een cleijn ſpiegeltjen.

„een groote ketting met ſeven leeren.

„twe bolpeſen.

„een krukjen.

„wit en ſwart floers voor riſpe.

„een kitte ſel (?)

„trompetters.

„wierook vat."

„*Verte*"

Op de keerzijde ſtaat:

„De ſpeeluyden ſpeelen [lees: hebben] op haer blaas Inſtrumenten dit bijgaende „muſijkſtuk geſpeelt. ende vande prieſteren op het toneel geſongen. met 4 partijen."

Uit deze kurieuze ſtukken kan men zien, dat reeds toen voor de zoogenaamde *miſe en ſcène* naauwlettende zorg gedragen werd, en dat, zoo er al het een en ander aan de juistheid van 't kostuum mocht falen — een *ringkraag* zal wel in de tijden van David geen deel uitgemaakt hebben van de krijgsmonteering — zulks meer aan de mindere bekendheid met de kleederdracht der ouden dan aan den yver en goeden wil van het toenmalige ſchouwburgsbeſtuur zal gehaperd hebben. Hoe jammer is het, dat het *bijgaende muſijk ſtuk* verloren is geraakt: het zoû nog al aardig zijn, dit in onze dagen, nu de vierſtemmige muzijk zoo in de mode gekomen is, weder eens te doen uitvoeren.

Maar het is niet genoeg, dat ik in ſtaat ben, de namen der akteurs in de „Gebroeders," benevens den tooneeltoeſtel, mede te deelen; ik kan hier, om alles te voltooien, op de volgende bladzijde ook de *affiche* byvoegen, die insgelijks in mijn exemplaar tegen over de ſlotrei van 't vierde Bedrijf is ingevoegd.

I. V. VONDELS

GEBROEDERS.

TREURSPEL.

'T GERECHT des Hemels haet het gruwlijck bloed-vergieten.
Verdelght al Sauls huis en zijn gedachtenis.
Al ſchijnt het aen den tijd hier jaren lang t' ontſchieten,
Hoe lang de wraeck vertreckt, zy komt in 't end gewis.

Ten vier ure preſijs.

GEBROEDERS.

HET EERSTE BEDRIJF.

ABJATHAR. REY VAN PRIESTEREN.

ABJATHAR.

E wackre haen heeft lang den huisman opgekraeit.
De ſtarren aen de lucht zijn bleeck, en dun gezaeit,
En voor de morgenſtarre en haere komſt geweecken.
Het licht genaeckt allengs, en arbeid door te breecken.
Een ongezonde damp benevelt, als het plagh,
Het Ooſten, 't welck ons dreight met eenen bangen dagh,
Die 't landſchap rooſten koomt met gloeiende gareelen.

Ick heb gerucht gehoort van muilen, en kameelen,
En mannen, onder aen den bergh, in 't naeſte dal.
Dat 's my een wiſſe bo, de Koning is 'er al,
Die giſtren ſchreef, dat hy, voor zon, en haer geboorte,
Hier zelf te Gabaä zou wezen aen de poorte.
'tIs tijd en meer dan tijd, dat wy hem tegens gaen,
Om in den dieren tijd yet noodighs voor te ſlaen.
De heirbaen valt te lang. dit voetpad loopt veel nader.

REY VAN PRIESTEREN.

D' Aertspriеſter ſtygh beneên. wy volgen allegader.

DAVID. LEVYTEN.

DAVID.

Daer rijſt de zon, gevlackt met bloed in 't aengezicht,
En koomt met haetelijck en ongezegent licht
Den jammerlijcken ſtaet der omgelege plecken
En haer gelegenheid al wederom ontdecken.
Wy zullen voort te voet gaen klimmen met de zon.
Levyten, die my volght van Sion, Gabaon,
En Nobe, en andre ſteên; koomt, geeft u aen mijn zyen.
Zoo moet ons deze reis, een godsreis, welgedyen.
Zoo geef d'almaghtige ons eene uitkomſt in der nood.
Zoo open God alweêr zijn' vaderlijcken ſchoot,
Gelijck hy is gewoon, voor zijn verlege knechten;
Op datze hem een kroon van danckbre galmen vlechten.
My leit een zwarigheid, my leit wat op de leên.
Mijn hoop ziet licht te moet, maer door een' nevel heên.
Hy, die den hemel veeght, en 't onweêr doet bedaeren,
Wil in mijn miſtigh brein het weder op doen klaeren.

LEVYTEN.

Wie daelt'er van den bergh, gelijck een nieuwe ſtar,
Die ondergaet? dit ſchijnt d'Aertspriеſter Abjathar,
En Arons dubble ry met witte linne rocken.

11 *Voor zon, en haer geboorte:* volgends ons ſpraakgebruik zegt men niet: *voor dag, voor huis, voor wagen;* maar wel: *voor dag en dauw, voor huis en ſtal, voor wagen en kar;* en naar dien regel is dan ook de hier gebesigde, anders eenigzins vreemd luidende ſpreekwijze te verdedigen. Abjathar bedoelt eenvoudig te zeggen: „voor zonsopgang," doch de wending, die aan den volzin gegeven wordt, is niet gelukkig, en verdient geen navolging.

16 *D'Aertspriеſter ſtygh beneên* „afſtijgen, afklimmen, enz." zijn vormen, die, offchoon eigenlijk een tegenſtrijdigheid inſluitende, van oudsher door het ſpraakgebruik gewettigd zijn. Evenzoo zegt men ook „naar *beneden* ſtijgen," enz. De uitdrukking „beneden ſtijgen" is echter ongewoon.

21 *Wy zullen,* enz. Men moet zich hier een tooneelsverandering voorſtellen — die echter by de opvoering in de dagen van Vondel geen plaats had — of liever een ontzettend groot tooneel, 't welk een berg voorſtelt, op welks top Gabaä gelegen is. By den aanvang van het ſtuk worden Abjathar en de priesters verondersteld uit Gabaä te komen en den berg af te dalen, ten einde den Koning te gemoet te gaan. Nu verſchijnen van een geheel anderen kant David en de Levieten uit het dal, en ſtijgen den berg op, zoo dat zy de priesters halverwege te gemoet komen.

24 *Een godsreis:* d. i.: „een reis, voor de dienst van God ondernomen," of wel „een Gode behagelijke reis." Zie vs. 45 en volgg.

Hy koomt, gelijck een God, alleen vooraen getrocken,
Op 't allerſtnetelijckſte, en ſchittert met den gloed
Van borſtgeſteente en riem en tulband ons te moet.
My dunckt ick hoor alreê, terwijl hy aenkoomt praelen,
Den galm van zijn gewaed, gezoomt als met cymbaelen,
En zie, hoe 't voorhooſd ſtraelt van ſchrift, waer uit ick raem
En ſpel Gods Majeſteit, en aengebeden naem.

DAVID.

Hy koom met zegen aen, in dees vervloeckte tijden,
En jaegh roo wangen aen die Sions heil benyden.
Getrouwe God, ghy weet, ick koom in dit geweſt
Alleen ten dienſt uws volx, en om 't gemeene beſt;
Verleenme, dat dit ſtrecke uw majeſteit ter eere,
En ick niet ongetrooſt van dezen heuvel keere.
De blinden zoecken heul aen ydle wichlery,
Uit ſtarren, vogelvlught, of andre raezerny
Van ſpoock, of ingewand, en vezelen van dieren,
En al wat ongeloof met logens kan vercieren.
Wy zoecken trooſt aen u, die 't al zijn voedſel geeſt,
En op de vleugelen der Cherubinnen zweeſt;
Dies laet dit opzet u gevallen, en behaegen,
En begenadigh ons, nu wy u komen vraegen.

ABJATHAR. REY VAN PRIESTEREN. DAVID.

ABJATHAR.

De ſtam van Juda bloeie in David zonder end.

REY.

De ſtam van Jeſſe groeie in David ongeſchent.

ABJATHAR.

Dat hem noch donderſlagh noch hagelbuie treffe.

REY.

Dat hy zijn kruin en kroon tot aen den hemel heffe.

DAVID.

Ghy prieſterlijcke ſchaer, die van Gods yver blaeckt,
En hier voor 't heilighdom, de goude Bondkiſt, waeckt,
De hemel zegene u, voor dezen morgenzegen.
God zegen dees landouw met eenen verſchen regen,

40 *Gezoomt als met cymbaelen:* het opperkleed van den hoogepriester was, van onderen, met ſchelletjens behangen.

44 *En jaegh roo wangen aen:* min gelukkige uitdrukking voor „en doe hen ſchaamrood worden."

49 *De blinden:* t. w. „zy, die *geestelijk* blind zijn:" alzoo „de ongeloovige heidenen." Zie vs. 52.

58 *Ongeſchent:* dezen vorm van 't participium vinden wy ook in de *Herſchepp.* I. vs. 797. Zie ald. HUYDECOPER, *Proeve,* I. blz. 175—181.

60 *Kruin en kroon:* een opzettelijke ſamenvoeging van woorden die met dezelfde letter aanvangen, hoedanige onze taal er veelvuldige aanbiedt, en welke ons ſpraakgebruik gaarne aangrijpt. Zoo „man en muis, bier en brood, huis en hof, kap en keuvel, ruiten en rooven," enz. enz.

En ſpreie een' vruchtbren dauw op dorpen, en op ſteên.
Hoe koomtghe zoo bedruckt geſtegen naer beneên?
En waerom biggelen de traenen langs uw wangen?
Wel Arons zonen, hoe? hoe laetghe 't hoofd dus hangen,
Verzwaerende den laſt, dien ghy alleen niet draeght?
Of druckt u weêr wat nieuws? laet hooren wat ghy klaeght.

ABJATHAR.

De nood, gezalfde Vorſt, beſchermer der gemeente,
De dierte, en hongers nood in 't rammelend gebeente
Van 't magere uitgeteerde en quynende Iſraël,
Een ſchim, een' geeſt gelijck, en enckel been, en vel.
Dit jammer heeft geduurt drie jaeren na malkanderen.
De drooghte duurt, de lucht weet noch van geen veranderen.
De huisman ploeght vergeefs, al d'ackers leggen woeſt.
De zaeitijd, onbeloont van een' ondanckbren oegſt,
Schreit deerlijck, jaer op jaer, den hemel aen; dien 't maenen
Van menſchen en van vee, en 't zuchten, en de traenen
Van den geſpleten grond, en dorſtigh loof en gras
Geleckt, niet meer vermurwt, als of hy koper was.
De rups en ſpringkhaen eet het bloeiſel met de knoppen,
En plondert al 't gewas. van d'allerſteilſte toppen
Der bergen, tot het diepſt der dellingen, al 't land
Leit van den Zuiden wind of gloende zon verbrand.
De korenmaeiers zien verroeſten hunne zeiſſen.
De burger, als hy koomt den landman garven eiſſchen,
Of oly, of olyf, of vijgh, of druif, of wijn,
Of dadel, of granaet, verneemt in welck een' ſchijn
D'onvruchtbre wijnbergh ſtaet: hoe d'acker hem bejegent,
En aenziet zoo bedruckt. dan keert hy ongezegent
Met lege handen t'huis, en kropt, verkropt van rouw,
Zijn hartewee, uit zorgh voor zijn bekrete vrouw,
En arme kinderen, d'een ouder, d'ander jonger,

65 *En ſpreie:* later *Godt ſpreie.*

67 *Laetghe:* later *Laet ghy;* en meermalen dus verwisfeld.

78 *Oegſt* zoſt niet op *woeſt* kunnen rijmen, indien onze voorouders niet, gelijk men het maar niet ſchijnt te willen begrijpen, de *g* in de uitſpraak altijd verzacht, zoo niet geheel weggeſmokkeld, halden. Wilden zy haar doen hooren, dan verſterkten zy haar met de *h*.

81 *Van den geſpleten grond:* van waar, in dit voor 't overige zoo heerlijke, dichtſtuk dit lamme halfvaers, dat men niet lezen kan, zonder onwillekeurig den nadruk op het toonlooze *den* te doen vallen. Vondel had immers kunnen ſchrijven: *Van d' opgeſpleten grond?*

85 *Dellingen: dellen* of *dellingen* zijn eigenlijk duinvaleien. — Dit was, naar 't ſcheen, aan een mijner bloedverwanten onbekend, die een ſtrook lands gekocht hebbende, die van ouds den naam droeg van *duin en del*, zich haastte, op het hek, dat er den toegang toe verſchafte, en waar boven die naam geſchilderd ſtond, de *e* in een *a* te verwisſelen. Hy ſchreef namelijk wat in zijn oog een wanſpelling was, aan de onkunde van den dorpsſchilder toe, en bewees alleen zijn eigen onbekendheid met onze taal en hare eigenaardigheden. *Dalen* heeft men alleen waar men *bergen* heeft, *dellen* liggen tusſchen *duinen*, en daarom is de uitdrukking, door Vondel hier gebezigd, ofſchoon in poëzy verſchoonbaar, niet de juiste.

92 *Ongezegent:* beteekent hier alleen: „zonder te hebben bekomen wat hy verlangde," dus „zonder *zegen* op zijn tocht."

93 *Kropt, verkropt van rouw:* de herhaling van *kropt* is ſtout, maar ongemeen krachtig van uitwerking.

Hem ſchreeuwende te moet, geperſt van bittren honger,
Als jonge zwaluwen, die ſchier verſtickt, helaes!
Aenhygen 't moede paer, dat t'huis koomt zonder aes.
De nood ſtaet op den top en 't uiterſte geſteigert.
Wy ſtorten te gelijck zoo ghy handreiking weigert,
En niet in Kanaän een tweede Joſeph ſtreckt.
Ghy hebt met uwen ſchild zoo menighmael bedeckt
De Vaders, die om trooſt voor 't heilighdom verſchijnen.
Ghy hebt het Rijck beſchut voor wreede Philiſtijnen,
En Gods geſlacht verloſt; 'twelck God hier over roemt,
En David, onder hem, der ſtammen heiland noemt:
Maer al uw dapperheid en eere gaet verloren,
't En zij ghy 't leven ſtut met water, en met koren:
Want 't is vergeefs beſchermt zijn volck, en onderdaen,
Indien men hen van dorſt en honger laet vergaen,
En ruimt Gods vyanden, rechtvaerdigh uitgedreven,
Dees Rijcken in, die God zijn erven had gegeven.

DAVID.

Aertsprieſter, yveraer voor d' eer van Abrams God,
Die u verheerlijckt heeft met zoo een heerlijck lot;
Wat klaeghtghe my in 't lang der ſtammen nood en ſmarte?
Ick weet dit al te wel. ick treck dit meeſt ter harte.
Dees zwaerigheid raeckt my en mijnen ſcepter meeſt.
'k Heb Moab, Amaleck noch Ammons zwaerd gevreeſt,
Maer wel dit ſcherpe zwaerd des hongers. wie kan 't vlughten?
Wie God ontvliên? ick breng de dagen door met zuchten,
De nachten zonder ſlaep, uit zorgh voor 't algemeen,
En zocht met offerhande en vaſten en gebeên
En traenen menighmael het heil der dorre landen:
Maer d' allerhooghſte ſlaet beloften, offerhanden
En gaven in den wind. ghy zelfs kunt tuigen, hoe
Ick yverde voor 't volck, en wenſchte, dat Gods roe
Den herder ſtrafte, in ſte van deze onnooſle ſchaepen.
Nu 't anders niet magh zijn, is 't beſt, dat elck zich waepen
Met nederigh geduld, gelijck d' Aertsvaders deên,
Die elck, geperſt als wy, met dezen vyand ſtreên.
Ick ben een ſterflijck menſch, geen God, die 't gras laet groeien,
En 't aerdrijck op zijn tijd met regen kan beſproeien.
Die 't ſtomme vee voeragie en raven aes beſtelt,
In 't weezeneſt, heeft weêr en wind in zijn geweld.

106 *Heiland* is hier „helper, heilaanbrenger, beſchermer." doch krachtiger dan die alle.
108 *'t Leven:* verſta „van uw volk," als uit de twee volgende regels blijkt.
114 *Zoo een:* later *zulck een*
133 *Voeragie:* ſamengetrokken van „voederaadje," en een echt Nederduitsch woord, waar de Franſchen hun *fourage* van gemaakt hebben, 't welk men, als 't met meer uitdrukkingen gaat, dom genoeg, weder van hen ontleend heeft.
134 *In 't weezeneſt:* „In 't nest van jonge raven."

Die Vader magh zomwijl zijn kinderen beproeven,
En weigeren een poos, 't geen zy tot noodruft hoeven,
Hem is 't bewuft waerom: doch eer het word te fpa,
Daelt hy van boven neêr met hemelfche gena,
Op dat die met meer fmaecks in 't uiterft werd genoten.
Zoo fnoeit de hovenier zijne al te dartle loten,
Op dat de wijngaerd zelf met eene milder ranck
Hem in de druivefne voor zijnen arbeid danck'.
't Geen nadeel fchijnt, in 't oogh van een benevelt oordeel,
Gedijt tot vruchtbaerheid, en wenfchelijcker voordeel;
Dies laet ons, onder 't juck van luttel tegenfpoed,
Niet morren, om de hoop op een veel grooter goed.

ABJATHAR.

D'ervaeren arts beklaeght alleen niet 't krancke bedde,
Maer zoeckt de bron van 't quaed, op dat hy 't heele, en redde.
Wat hindert ons, dat wy met God te raede gaen?

DAVID.

Dit 's d'oirzaeck van mijn komft. men ving noit beter aen.
Ick volgh u, zy aen zy, daer ghy my heen zult leien.

ABJATHAR.

Ghy Priefters, volght ons fpoor met ftichtelijcke reien.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Toen 't ongehoorzaem zaed van Kis,
Begaen om d'uitkomft van den flagh
  Nu voor de hand te weten,
Door droom noch borftgeheimenis
In Gods geheimeniffen zagh,
  Noch licht kreegh by Propheten,
Zocht hy zijn' trooft aen toverfpel,
En vraeghde t'Endor aen den geeft
  Wat hem zijn hoop beroofde,
In 't end verrees 'er Samuël,
Die hem, nu deizende, en bedeeft,

152 Achter dezen regel ftaat in mijn exemplaar met Vondels hand gefchreven:
„Ingaende wort de toefang vande priefteren gefongen en van de fpeelnijden gefpeelt."
En onder aan de bladzijde:
„de vertooning. van de bondkift en kandelaer. en de toefang. word aldus van de priefters ge-„fprooken.''

In het eerfte zal waarfchijnlijk met *toefang* het eerfte en tweede gedeelte, de Zang en Tegenzang, van den Rei zijn bedoeld. Daarop volgde de „vertooning" der bondkist en kandelaar, waarby de „*Toezang*" gefproken werd. *Die* „vertooning" echter getuigt ook niet van de juistheid der *mife en scène*, dewijl de vertoonde voorwerpen fteeds in het allerheiligfte moesten blijven, buiten 't oog van 't ongewijde publiek, zelfs van de gewone geestelijken, alleen zichtbaar voor den opperpriester in functie, terwijl ze by vervoer met kleeden dicht omhuld werden.

155 *Voor de hand:* „voor 's hands, vooraf."

156 *Borftgeheimenis:* het raadplegen van God door des Hoogepriesters borstlap, de Urim en Thummim („Lichten" en „volmaaktheden", naar de eigenaardigheid der oude Hebr. taal beteekenende: „het „volmaakte licht.")

163 *Deizende, en bedeeft:* dit ftaat op *hem* (Saul).

Een' dageraed beloofde.
't Was Samuël, of 't werd gelooft,
Om 't zyden kleed, en 't grijze hoofd.

TEGENZANG.

Wat ſteurtghe mijn' geruſten ſlaep,
En roept my uit het naere graf,
O Vorſt van God geſlaegen?
Ghy ſpaerde koe, en ram, en ſchaep,
En Agags hoofd, gedoemt ter ſtraf,
En zult 'er ſtraf om draegen.
Ick zie den purpren rock geſcheurt,
En David op den troon geſtelt.
Ghy zelf met uwe zoonen
Gevelt, geſtroopt, beſchimpt, geſleurt,
Daer 't heir bedeckt het roockend veld,
Zult morgen by ons woonen.
Zoo ſprack de geeſt, en nam de wijck.
De Vorſt was 's andren daeghs een lijck.

TOEZANG.

Doch Jeſſes uitgeleze ſpruit,
Begaen om d'uitkomſt van zijn lot,
Na drie verlege jaeren,
Ziet naer geſpoock noch wichlaer uit,
Maer zoeckt godvruchtigh raed by God,
Die d'oirzaeck kan verklaeren,
Waerom dees dierte Jakob praemt.
Wie God betrouwt zit niet beſchaemt.

167 *Steurtghe*: later *ſteurt ghy*.
187 *Praemt*: 't zelfde als *prangt*, 't Lat. *premit*.

HET TWEEDE BEDRIJF.

REY VAN PRIESTEREN. GABAONNERS.

REY.

Ghy Gabaonners quaemt noit zoo van pas als nu,
Op 't Koningklijck ontbod. de Koning wacht naer u.

GABAONNERS.

Wat antwoord heeft de Vorst op zijn verzoeck gekregen?

REY.

't Waer kunst dit juist te raen, deze antwoord word verzwegen.

GABAONNERS.

Is 't een geheimenis, die niemant riecken magh?

REY.

Het zij dan wat het wil, 't is anders als het plagh.

GABAONNERS.

D'omstandigheid heeft dick 't verborgen aengewezen.

192 *Deze antwoord:* vr. genomen, als meermalen. Verg. HUYDECOPER, *Proeve*, I. blz. 122 en volgg.

REY.

Der heeren boecken zijn te doncker om te lezen.

GABAONNERS.

Zoo vraegen wy vergeefs naer uitkomſte, en beſcheed?

REY.

Met recht vergeefs. waerom? ghy vraeght meer als men weet.

GABAONNERS.

Zoo kan men uit uw' mond geen wiſſe tijding krijgen?

REY.

Al wat verborgen is, dat moet men wel verzwijgen.

GABAONNERS.

Zoo meld ons nu alleen het geen u zij bekent.

REY.

Zoo 't ſpreecken veiligh zij.

GABAONNERS.

Hier is geen menſch ontrent.

REY.

D' Aertsprieſter met den Vorſt trad met verſaeghde zinnen,
Daer in 't Levijtſch gewelf ons goude Cherubinnen
Met heldre vleugelen de Bondkiſt met haer' ſchat,
Als ſteene tafelen, het manne in 't gulden vat,
Ärons mandelſtaf en Moſes wetboeck deckten,
Of den genadetroon, waer over zy zich ſtreckten.
D'Aertsprieſter ſtond en bad. de Koning volghde hem.
De wedergalm verried des bidders ſchelle ſtem.
Onzichtbre zon, die ſtraelt van aller heemlen hemelen
In d' aerdſche duiſternis, waer in d' aerdwormen wemelen,
En kruipen in het ſtof, waer van zy zijn gemaeckt
Zoo bros, dat alles ſmelt wat al te ſtout genaeckt
Uw onbegrypelijck onendigh eeuwigh wezen,
En Godheid, waer voor zelfs de zeven Englen vreezen,
En tſidderen, daer zy, gebogen en bereit,
Gehoorzaemen den laſt der oppermajeſteit:
Uw huisvriend Moſes dorſt zich nauwelix vertrouwen
Uw Godheid met een' blick van achter eens t' aenſchouwen;
En wy vermetelen, zoo menighmael beſmet,
Door 't overtreên van 't perck der donderende wet,
Beſtaen uw voetſchabel en zetel noch te naderen,
Daer ghy u zetten woud, tot trooſt en heil der Vaderen,
En ſtrecken hun in nood een vaſte toeverlaet:

198 *Men*: later: *ick*.
206 *Steene tafelen*: de latere editie heeft, fautief: „ſteenen, Tafelen."
207 *Ärons mandelſtaf*: zie *Numeri* XVII: 8, 10.
219 *Uw huisvriend Moſes* luidt wat al te familiaar; beter ware geweest het echt Bybelſche „uw dienstknecht Mozes."
222 *Donderende wet*: hier laat V. David ſpreken als een Nederlandsch Gereformeerde der 17e eeuw: de „donder" der Wet, tegenover de „genade" van 't Evangelie.

Wy raedeloozen gaen, o God, by u om raed,
En smeecken, nu bykans uit onzen aêm gekreeten,
Door 't smarten uwer roede, op Israels rugh gesleeten:
Erbarm u over 't volck. gedenck aen 't oud verbond,
Be-eedight, hoogh en dier, met onvervalschten mond,
En ley ons tot die Wel, waer uit dees drooghten vloeien;
Op dat men d'aders stoppe, en d' ackers weer aen 't bloeien,
Wy u, al zingende, gaen offren d'eerste vrucht,
En met een' danckbren reuck beroocken al de lucht.

GABAONNERS.

Zoo worstelt men met God. dat bidden doet my hopen.
De kopren hemel dreunt. zijn sloten springen open.

REY.

'k Verzeker 't u. my docht ick hoorde een groot gedruis,
Gelijck een storremwind, waer van het gansche huis
En d'aerde en wat'er was beweeghde, en loeide, en brulde.
Na'et onweer daelde een wolck, die al het huiskoor vulde,
En zwanger van een' gloed in 't ende aen 't baeren quam.
Dat zette zich, gelijck drie kringen, eene vlam,
Op bey de vleugelen der Cherubinnen neder,
Die kaetsten vast dien glans en weêrglans heen en weder.
D'Aertspriester tsidderende, ontfing in 't aengezicht
En schittrend borstjuweel het weerlicht van Gods licht.
Hy zagh'er 't schoon gesteente en zijne letters zwellen
Van helderheid, en kon hier uit 't Orakel spellen.
Dit's al wat hy ons melde, in 't uitgaen van het koor,
Maer hiel Gods raed by zich. de Koning ging vast voor.
Wy letten op 't gebaer, om yet hier uit te raemen.

GABAONNERS.

Hoe droegen zich die beide, als zy te voorschijn quamen?

REY.

De Vorst der Priestren scheen nu ruim zoo wel gemoed,
De Koning heel verbaest. het zij dan dat het doet
Gods antwoord, of 't ontzagh der Godheid, daer verscheenen:
Hoe 't zij of niet, men heeft hem deerlijck hooren steenen.
Zy gingen beide, schuw van ons, aen d'eene zy,
Bewandlen, heen en weer, de lange galery,
En hielden somtijds stand, in 't midden van hun rede,
Een yeder om het drockst. my docht d'Aertspriester dede
Zijn uiterste, om den Vorst t'ontvouwen 's hemels zin,
En stampt'et hem al vast met duim en vingren in.

228 *Door 't smarten uwer roede* voor „door het smartelijk voelen uwer roede." 't Woord *smarten* heeft hier de beteekenis die *to smart* nog in 't Eng. heeft

230 *Onvervalschten:* later: *ongevalschten.*

247 *'t Schoon gesteente:* later: *'t borstgesteente.*

262 Vertaa: „En bekrachtigde zijn woorden met handgebaar."

De Koning fchudde 't hoofd, als oneens met malkanderen.
Hoe dickwils wenfchte ick wel in marmor te veranderen,
Of ftom, als een pylaer, by dit gefpreck te ftaen:
Want hoe het zij, daer is wat wightighs omgegaen.
D' Aertspriefter wenckte in 't end. de Koning fcheen te fchroomen.
Gaet, fprack hy, ziet eens of ons Gabaonners komen.
Daer is de Koning zelf. daer koomt hy. ick ga heen.
Hy ziet naer u. ick ga. nu fpreeckt hem zelf alleen.

DAVID. GABAONNERS.

DAVID.

Gods gramfchap houd tot noch den hemel dicht gefloten,
Om Sauls moordgeflacht. en 't bloed van hem vergoten,
Te Gabaon. zoo luid 't Orakel in Gods fpraeck.
Dat lang vergoten bloed klaeght noch, en fchreit om wraeck.
Nu wenfchte ick, datwe die, waer 't mogelijck, verzoetten,
En vraegh u, wat ghy eifcht, om 't gruwelftuck te boeten,
't Welck Saul heeft begaen aen 't Gabaonfch geflacht.
Wat eifchtghe tot een' zoen? op dat, uw hart verzacht.
Ghy 's hemels erfdeel gunt een' ongeveinfden zegen,
En God al 't land verquick met een' gewenfchten regen.

GABAONNERS.

O Rechter van de Goôn, die niemants Recht verkort,
Maer Recht fpreeckt daer om hoogh, als t' hier geweigert word;
Die niet verblind door haet, noch omgekocht door giften,
Als aerdfche rechters hier, eenzydigh gaet in 't fchiften;
Noch, na vier eeuwen tijds, het fchenden van den eed
En 't fchendigh ongelijck des vreemdelings vergeet;
Wy dancken u, ô God, ghy geeft ons ftof te zingen,
Dat ghy de vierfchaer fpant, tot trooft der vreemdelingen.

DAVID.

Laet hooren wat ghy eifcht, tot boete van die fchuld.

GABAONNERS.

De Koning hoore ons klaght, en neem zoo lang geduld.

DAVID.

Ick zal u, klaeght vry uit, niet weigeren te hooren.

GABAONNERS.

Zoo ras te Gabaon onze oudren quam ter ooren,
Hoe Jofua Gods heir voerde over ons Jordaen,
Die als een glazen muur bleef voor de Bondkift ftaen;

263 *Als oneens met malkanderen:* onduidelijk; men verfta: „als waren zy het oneens met elkander."
275 *Datwe:* later: *dat wy.* En aldus meermalen verwisfeld.
285 *Na vier eeuwen tijds:* men weet uit de H. Schrift (*Jozua* IX), dat Jozua aan de Gabaonners eeuwige befcherming had toegezegd, welke belofte door Saul te hunnen opzichte gefchonden was. Vergelijk hier den Inhoud, en de volgende vaerzen 292—355.
294 *Als een glazen muur:* „als een doorfchijnende muur." Zie *Jozua* III: 16.

Hoe 't fiere Jericho, met zijne onwinbre wallen,
Verschrickt van 't veldgeschrey, zoo plotseling gevallen,
De stad van Ai in d'asch, de Koning met de koord
Geworght, in 't gloeiend puin der omgeplofte poort
Gestopt lagh, en al 't land en d'aengegrensde heeren
Zich wapenden om strijd, om dit geweld te keeren:
Toen vonden in der yl onze ouders dezen vond,
Tot noodweer voor den slagh, die hun te vreezen stond:
Zy laedden ezelen met halfgescheurde packen,
Verschimmelt meel, en wijn, in oude leere zacken:
De boden achter hen, met teenen door den schoen,
En kleedren dicht gelapt, om arghwaen te verhoên,
Ontmoetten zoo Gods Held, en zochten hem te zoenen,
Daer hy te Gilgal lagh, met al zijn paveljoenen.
Doorluchtste, spraecken zy, die Moses ampt bewaert,
Wy vallen u te voet, wy kussen 't grimmigh zwaerd,
Van d' allersterckste hand u in de vuist gegeven,
Tot schrick der koningen, die voor uw' aentoght beven.
Wy weten van den Nyl, en van het roode meer,
En Sihon, lang gestort in 't zegenrijck geweer,
En komen u van verre ontmoeten, als uw slaeven.
Wy bidden u, versma toch niet dees slechte gaeven,
Verzuurden dranck, en kost, beschimmelt, en gesleurt.
De langkheid van de reis heeft zack en pack gescheurt.
Aenvaerd ons in 't verbond, en wil ons niet verstooten.
Men zwoer hier op, men nam hen aen voor bondgenooten.
En of dit stuck terstond wel klaer quam aen den dagh,
Noch dorst Gods Held dien eed niet breecken, uit ontzagh
En vreeze, dat dit leed en ongeval moght baeren;
Maer doemde hen alleen ten dienst van Gods autaeren.
't Gerucht noch nauwelix geloopen, en verspreit,
Ons koningsstad, van vijf gekroonden hard beleit,
Zocht hulp by Josua, die hun op 't lijf gekomen
Verjoegh, en ving dees vijf, en hingze aen zoo veel boomen,
Na eenen zwaeren slagh, toen God dien hagel zond,
En 't licht van zon en maen een daghreis stille stond.
Zy pooghden zedert zich gewillighlijck te quyten,
Gehoorzaem volck, en Vorst, gedienstigh den Levyten,
En droegen water aen, en kloofden offerhout;

301 *Toen vonden.... dezen vond:* min gelukkige herhaling.
304 *Oude leere zacken:* later: *afgeslete zacken.*
306 *En kleedren dicht gelapt:* later: *en oude kleederen.*
308 *Paveljoenen:* „tenten;" 't woord wordt echter gewoonlijk meer bepaald gebruikt voor die van vorsten en legerhoofden. 't Is van 't Ital. overgenomen, dat weder van 't Lat. *papilio* afkomt. 't Fr *papillon* (kapel) en *pavillon* (vlag) zijn in den grond hetzelfde woord en zinspelen beide op *kleur.*
305-308 *Schoen, verhoên, zoenen, paveljoenen:* een bezigen van gelijke eindklanken, gelijk somtijds onwillekeurig geschiedt, doch dat zooveel mogelijk vermeden behoort te worden in op elkander volgende regels.

Tot dat de ſcepter werd, ter quader uur, vertrouwt
Den dollen zoon van Kis, die godloos en verwaten
Hen overgaf ten buit zijn' woedende ſoldaeten,
En Doëg, wiens geweer noch roockte van dien moord
Der Prieſtren, en van Nobe, erbarmelijck verſtoort,
Alleen om luttel ſpijze, en 't Reuzezwaerd, gegeven
Zijn eige dochters trooſt, tot redding van zijn leven.
Dit had noch ſchijn, maer laes! wat ley men ons te laſt?
De Gabaonners zijn aen Levys kindren vaſt.
Zoo heer, zoo knecht, een aerd, alle eenerley gezellen,
Die 'sKonings vyand ſpijze en wapenen beſtellen.
Wie draeght het overſchot der Heidenen ontzagh?
O dagh, dien Gabaon met recht vervloecken magh!
Als 't moordgety verjaert, zoo menigh jaer verſtreecken,
Dan zoudghe, o Vorſt, ons hart van hartewee zien breecken:
Hoe elck zijn kleeders ſcheurt, en God ter vierſchaer daeght,
Op der vooroudren graf; zoo dat al 't landſchap waeght,
En alle vier ons ſteên, en heuvels klippen kuilen
Met naeren wedergalm nabaeuwen op dit huilen,
En kermen, en miſbaer, dat ziel en lichaem krenckt.
Gelooſt zij 't hemelſch Recht, 't welck 't onrecht dus gedenckt.
Och och! dit hartewee zal 't hart noch overſtulpen.

DAVID.

Mijn kinders, zijtghe dan met 's lands bederf behulpen,
Dat ghy den hemel dus met bittre traenen terght,
En haelt dit ſlechte volck, dat noodigh dient gebergt,
Meer plaegen op den hals, en ſpant Gods boogh noch ſtyver.

GABAONNERS.

Dat ſchelmſtuck dorſt hy noch verbloemen met Gods yver,
Voor Juda, Iſraël, en wat men wyders zoeckt.
Het waren Amoreen, in Moſes wet vervloeckt.
Zy hadden Joſua met ſchalckheid onderkropen.
Men moght niet ſlechs, men moſt dien band des eeds ontknoopen,
Of houwen door en door met Gods gerechte kling.
Het was een zaeck, daer Gods en 's vorſten kroon aen hing.
Zoo ſtorte men ons bloed, zoo viel men in ons have.
Zoo trappeldenze op 't hart den onderdruckten ſlave.
Kariathiarim, Kaphira, Beëroth,
En Gabaon, ſchept moed, uw moordklaght klimt voor God.

DAVID.

Waerdeert het ongelijck, en uw gelede ſchade,
Doch zulx, dat ghy die ſtraf noch mengelt met genade.

349 *En God ter vierſchaer daeght:* dit wil niet zeggen, dat God gedaagd (of gedagvaard) wordt om voor de vierſchaar te verſchijnen, maar dat Hy aangeroepen wordt om vierſchaar te komen ſpannen, om recht te ſpreken.

Befpreeckt u onderling, gaet ginder aen een zy.
Och Saul Saul, hoe veel qnaeds berockent ghy!
Hoe heeft dit bloed zoo lang op uwen kop gedropen!
Al koomt de wraeck ter flnick en flnipende aengekropen,
Zy koomt in 't end gewis, om hoofdfom, en verloop
Al t'effens. wat tyran had oit aen moordkoft koop?
Hoe wrockt dit op uw graf, na'et rotten van 't gebeente!
Al wat de Vorft verbeurt, betaelt de goe gemeente.

GABAONNERS.

Wy hebben ons beraên.

DAVID.

Wat eifchtghe tot een' zoen?

GABAONNERS.

't En is, o Vorft, om gond noch zilver niet te doen.
Dits bloed-en halskrackeel. fta vaft, het koft hier koppen.
Dees bloedwel is met gond noch zilver niet te ftoppen.

DAVID.

Ick zal van mijnen troon afftijgen tot gebeên,
Voor 't uitgemergelt volck. wat heeft dit niet geleên,
Drie jaeren achter een? wat hebt ghy 't niet zien knaegen?
Wat onfpijs heeft het niet al raeuw in 't lijf geflaegen?
De kaecken vallen in. 't geraemte fteeckt door 't vel.
Erbarmt u over 't flaeuwe en quynende Ifraël,
Noch tapt, ay tapt niet af van hun, die naulix leven,
Dit luttel bloed, dat noch in d'adren is gebleven.

GABAONNERS.

Het volck beklaegh zich niet, 't was met dien moord verkuift,
En loegh, om ons bederf en fchennis, in zijn vuift:
Noch willen wy dees ftraf befnoeien, en befnyden.
Geen menfch in Ifraël zal om dees bloedfchuld lyden,
Maer Sauls godloos huis, en zijn vervloeckt geflacht.

DAVID.

Ick hoopte of u zijn val een weinigh had verzacht,
Die zulx is, datze wel dees ftrafheid hoort te minderen.
Verhaeltghe 's vaders fchuld aen kindren, en kinds kinderen?

GABAONNERS.

Aen kinderen en krooft den vader heel gelijck,
Handhavers van dit ftuck, aen peften in uw Rijck.

376-377 Vergelijk deze regels met die der aankondiging van het ftuk op blz. 648.
377 *Verloop:* „interesfen."
378 *Wat tyran had oit aen moordkoft koop?* met andere woorden: „welke dwingeland heeft zijn moordlust niet duur betaald?"
382 *'t En is:* later: *Het is;* en dus meermalen.
388 *Onfpijs:* „fpijzen, ftoffen, die niet tot menfchenvoedfel beftemd zijn."
393 *'t Was met dien moord verkuift:* „het fchepte er genoegen in." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.* De ware beteekenis van *verkuifcht* is „opgehelderd van voorkomen, want *kuisch* is in den grond „rein, zuiver, helder, fraai." Zie TEN KATE. D. II.
399 *Die zulx is:* „die van zoodanigen aart is."

DAVID.

Hoe wafch ick dan beſt af dees ſchandelijcke ſmette?

GABAONNERS.

Wy willen 't hoofd, 't welck ons vermorſelde, en verplette,
Al t'onrechtvaerdighlijck, zoo kneuzen, dat'er niet
Van dezen boom, ja tack noch wortel, overſchiet,
En 't Rijck van Saul vraegh (indienze noch gelooven,
Dat hy'er eertijds was) waer Saul zij geſtoven.
Wy willen Sauls aſch gaen ziften 't fijn, en 't grof,
En lachen, als de wind noch guichelt met zijn ſtof.
De Koning levere ons nu daetlijck zeven gaſten,
Zijn zoonen, datwe hen, geworght aen zoo veel baſten,
In Sauls vaderland, voor Gabaä, eer 't licht
Noch dael, voor 't heilighdom, en in Gods aengezicht,
De Bondkiſt, in de lucht, ten toon voor yeder hangen.
Zoo paeit men God en ons, zoo gaet het Recht zijn gangen.

DAVID.

Vertreckt een poos, en denckt uw' eiſch een luttel na,
Terwijl ick my hier op met Abjathar bera.
Hy koomt van pas. ziet toe.weeſt niet te ſtraf in 't wreecken,
Noch wet geen mes, waer meê ghy namaels word doorſteken.
De luſt van wraeck is kort, al is die zooze zou.
Een heete wraeck gaet ſtaegh verzelt met naberouw.

ABJATHAR. DAVID. BENAJAS. 1)

ABJATHAR.

Mijn Vorſt, hoe luid den eiſch?

DAVID.

Alleens gelijck ghy 't ſpelde.

ABJATHAR.

Ick wiſt wel, dat dit bloed hun by den krop opwelde,

404 De voorſteiling van „een *hoofd*, dat een volksſtam vermorſelde en verplette," is alles behalve natuurlijk, en geſteld dat zy er Saul mede bedoelden, dan wilden zy het door hem misdrevene toch op hem niet verhalen. Over het geheel is deze periode een ongelukkige navolging van een van Davids krijgskreten in zijn Pſalmen.

405 *Niet* voor „niets"

410 *Guichelt:* „ſpeelt, dartelt, zich vermaakt", als de wind met de afgevallen bladeren, of de kat met de muis.

412 *Datwe* later: *dat wy*.
Baſten: „ſtroppen." Zie de aant. blz. 247

417 *Een luttel:* later: *zoolang eens.*

418 *Terwijl ick my hierop met Abjathar bera*: later *Als ick met Abjathar en Joab my bera.*

419 *Hy koomt van pas. ziet toe:* later: *Zy komen hier van pas.*

421 *Al is die zooze zou:* de alliteratie is niet fraai en de zin niet duidelijk: de meening ſchijnt te wezen: „al is die rechtmatig."

1) In dit tooneel is in de latere editie de rol, die Benajas hier vervult, aan Joab overgedragen; ſchoon het bevel vs. 529, 30 toch aan Benajas gegeven wordt. Men zoû kunnen denken, dat Benajas hier by zetfout voor Joab gekomen was. Denkelijk echter dat V., na den druk en by de opvoering, om de eene of andere reden 't dus veranderd hebbe, en daarom ook Joab, die op de lijst der Perſonagiën niet voorkwam, daar in zijn Exemplaar hebbe bygeſchreven. Joab komt buiten hier nog maar eens voor, in het laatſte tooneel van het 3e Bedrijf, waar dezelfde overdracht heeft plaats gehad.

423 *Hoe luid den eiſch:* in de latere uitgaven ſtaat, meer korrekt: *haer eiſch*.

En zy een ope wonde in hunnen boezem voên.
Ghy moet al 't overſchot van Sauls huis verdoen.

DAVID.

Die ſtam is lang verdort, nu quynen luttel telgen.

ABJATHAR.

Die moetghe met een' ſlagh voort knotten en verdelgen.

DAVID.

Verdelgen met een' ſlagh? dat vonnis luit te ſtraf.
O edel bloed, hoe waſch ick hier mijn handen af?

ABJATHAR.

D' uitvoerder van het Recht magh 't Recht niet wederſpreecken,
Maer voer het vonnis uit, zoo vlack als 't leid geſtreecken.

DAVID.

Zoo blindeling, of hy dit vatten kan of niet?

ABJATHAR.

Ja blindeling, daer God zelf oordeelt, en gebied.

DAVID.

God heeft dit niet geboôn, noch zulck een' eiſch geprezen.

ABJATHAR.

God zelf heeft u de bron der landplaege aengewezen,
Om 't eeuwigh klaegend bloed te paeien met dit bloed.
Zy eiſchen redelijck. 't is Saul die 't ons doet.

DAVID.

Toen ick eens Saul zelf, mijn' vyand, die, in klippen,
Woeſtyne, en wildernis, my najoegh, by de ſlippen
Hadde in een hol gevat, en werd geperſt zoo ſtijf;
Begon my 't hart van ſchrick te kloppen in mijn lijf.
Ick deiſde een poos, en ſprack in 't end, tot 's mans verſchooning:
't Zij verre, dat ick my aen Gods gezalfden Koning
Vergrype, uit bittre wraecke, en zoo mijn handen ſchen.
Ick ſtiet mijn volck te rugh, en broght hem tot beken.
Oock in den wagenburgh, van 's vyands leven zeker,
Verſchoonde ick hem, vernoeght met 's Konings ſpiets, en beker.
'k Beweende zelf zijn dood, gelijck mijn eige ziel,
Toen hy op Gilboa, op zijn drie zonen, viel.
Ick yverde van wraeck, na Sauls nederlaegen,
Verſloegh hem, die de hand hadde aen den vorſt geſlaegen.

432 *Hy:* namel. *de uitvoerder van het Recht*, „de koning."
439 volgg. 1 *Sam.* XXIV.
446 *Beken* voor *bekentenis.*
447 volgg. 1 *Sam.* XXVI.
Wagenburgh: de ouden plachten hunne legerplaats met de heir- en vrachtwagens te verſchanſen; van hier de uitdrukking *wagenburg* voor „verſterkt kamp."
449 *Gelijck mijn eige ziel:* David kon natuurlijk zijn eigen ziel niet beweenen: de uitdrukking beteekent eenvoudig: „als gold het my zelven." Zie *Davids lijkklaght op Saul en zijne zonen*, D. II. blz. 131. Verg. 2 *Sam.* 1: 19—27.
452 Namelijk dengene die valſchelijk voorgaf dat gedaan te hebben. 2 *Sam.* 1 : 2-16.

En ſtrafte twee verraêrs, tot wraeck van Iſboſeth.
Zoo luttel heeft mijn hand zich door dit bloed beſmet.
Zal ick nu 't overſchot met koelen bloede ſmooren?

BENAJAS.

't Is beter zes of acht dan duizenden verloren.

DAVID.

Rampzaligh huis, wat leed ghy niet al ongevals?

BENAJAS.

Zie toe, zie toe, eer ghy al 't volck krijght aen den hals.

DAVID.

Het volck is niet zoo dom, of 't zal naer reden hooren.

BENAJAS.

Wanneer 't van honger raeſt? de buick en heeft geen ooren.

DAVID.

Dit ſtuck luid haetelijck, en maeckt mijn kroon verdacht.

BENAJAS.

Om een verworpen huis?

DAVID.

Een koningklijck geſlacht.

ABJATHAR.

Weerſpannigh tegens God?

DAVID.

Die maght heeft zelf te ſtraffen.

ABJATHAR.

God vordert dit van u. God heeft met u te ſchaffen.

DAVID.

Zal ick beſtaen een ſtuck, daer Benjamin om treur?

ABJATHAR.

Heel Iſraël om juiche, en Juda 't hoofd opbeur.

DAVID.

O Benjamin, hoe noo zou ick uw' ſtam verneeren.

ABJATHAR.

De ſtaf koomt Juda toe, die zal en moet regeeren.

DAVID.

Regeeren op een' troon, geſticht op 's anders graf?

ABJATHAR.

God zet den eenen op, en ruckt den andren af.

DAVID.

Die opkoomt denck, hoe licht hy met het rad kan daelen.

ABJATHAR.

Geen tijd kan Judaes Rijck en heerſchappy bepaelen.

DAVID.

Genade en zedigheid beveſtigh 't nieuwe Rijck.

453 Zie 2 *Sam.* IV.
460 *En*: later: *noch*.
473 *Zedigheid* heeft hier den zin van *moderatie*.

BENAJAS.

Een onderdruckte ftam vergeet geen ongelijck.

DAVID.

Wie zich vergrijpt zal dan met recht zijn mifdaed boeten.

BENAJAS.

Dat altijd wroekend huis zal heimlijck leggen wroeten.

DAVID.

Zoo heimlijck niet, het berft of hier of ginder uit.

BENAJAS.

Een ingeborfte zee word nimmermeer geftuit.

DAVID.

Men heeft dat bloed geftuit, toen 't maghtigh aen quam bruizen.

ABJATHAR.

Na zoo veel jaeren krijghs, gevoert van bey dees huizen.

DAVID.

Dat huis leid nu te vlack om weder op te ftaen.
Zy zien, hoe Abfolon het muiten is vergaen,
Met al die van mijn heir ter zijden uit durf fpatten.

BENAJAS.

Noch vreefde Seba niet het oproer te hervatten,
Niet fteelwijs, noch met lift, maer fteeckende trompet.
Had ghy op Simei, als 't billijck was, gelet,
't En waer met Seba noit op oproer uitgekomen.
Die Benjaminner voelde uw flapheid, in 't betoomen
Van wederfpannigheid. Hy daelde van dien ftam,
Waer uit dit koningklijck geflacht zijn' oirfprong nam.
Hy zagh hoe veel gemoên vaft bitterheden broedden,
Om tegens Davids hof en Judaes ftam te woeden;
Wat voncken onder d' afch noch fmeulden meer en meer,
Uit zucht, die 't volleck droegh tot zijnen eerften heer.
's Mans ftoutheid quam' er by, die zoo met ftijve kaecken
In doove koolen blies, dat ftrax, uit alle daecken,
De lichte vlamme floegh van d' eene in d' andre ftad;
Een brand, waer aen uw kroon genoegh te leffchen had.

DAVID.

Ick hoorde 't wrevligh hoofd van Abels muuren ploffen.

BENAJAS.

Zoo wacht uw hoofd, en kroon. ghy mooght 'er niet op floffen.
De hemel kaetft u toe: dies neem dien flagh nu waer.
God geeft gelegenheid, men grijp haer voort by 't hair.
God, om een' vaften ftoel te ftichten voor uwe erven,

487 *'t En:* later: *Het.*
495 *Met ftijve kaecken:* „met bolle wangen," als van iemand, die uit al zijn macht vuur aanblaast.
500 *Ghy mooght er niet op floffen:* d. i.: „gy moogt er niet op inflapen, gy moogt niets verzuimen."
501 *De hemel kaetft u toe* voor „de Hemel biedt u een gefchikte gelegenheid aan." De uitdrukking heeft dezelfde kracht als het gezegde in vs. 502.

Zwoer zelf den val van 't hof, het welck hen moght bederven.
Hy voert zijn opzet nu door Gabaonners uit,
En wreeckt zich door hun wraeck: en fchut ghy Gods befluit?
God kent den aerd des volx, dees wifpeltuure zielen,
Die, als een eb, en vloed, van 't een op 't ander viele
God roept: men dreight u op te komen onverhoeds.
Men blufcht een' grooten brand met eenen emmer bloeds.

DAVID.

Ick treck met wil geen eere uit fchoonvaers fmaed, en fchande.

BENAJAS.

Der Goddeloozen ftraf verftreckt een offerhande
Voor God. of deze u fchoon door huwelijck beftaen,
Maeck van de nood een deughd. men ziet geen maeghfchap aen,
Daer 't koningkrijcken koft. God zelf heeft u verheven
Tot een verdaediger van veeler menfchen leven.

DAVID.

De band van maeghfchap breeckt met fchrickelijcke pijn.

ABJATHAR.

Zult ghy medoogender dan d'eigen vader zijn,
Die Jonathan, de braefte uit zijnen ftruick geboren,
Om 's vaders zotten eed, lichtvaerdighlijck gezworen,
Hem onbewuft, en om wat honighs opgeflickt,
Toen hy met fchildknaeps hulpe een heir hadde opgefchickt,
En na dien dappren flagh, zoo triomfant geflaegen,
Veroordeelde ter dood? wat recht heeft hy te klaegen,
Die zelf zijn' lieven zoon, dien held, om 't leven braght,
't En waer hem 't krijghsvolck dien ontweldighde met kracht?

DAVID.

O God, 't en werde ons niet tot bloedfchuld aengefchreven,
Zoo wy, op uw gebod, hen moften overgeven.
Ga heenen, Benajas, nu langer niet gewacht,
Verzeker my terftond al 't koningklijck geflacht.

504 *'t Hof* voor „het hofgezin."

510 *Men blufcht een' grooten brand met eenen emmer bloeds:* krachtige en kernige regel, juist omdat de naaktheid der uitdrukking de grenzen der platheid nadert. In den mond des Priesters ware zy min voegzaam geweest; doch in dien des ruwen krijgsmans treft zy door haar juistheid.
Emmer: de latere uitgave heeft het thands wederom min gebruikelijke *eemer*. Een en ander beteekent, als men weet, „Waterhaler." Zie BILD. *Gefl.* in v.

511 *Ick treck met wil geen eere* voor „ik begeer geen eer te trekken."

512-516 In de latere editie worden deze vaerzen aan den Hoogepriester Abjathar in den mond gelegd, terwijl, omgekeerd,

518-526 door Joab (hier Benajas) worden gezegd.

519 Zie het verhaal van 't hier bedoelde 1 *Sam* XIV.

522 *Opgefchickt:* „uit den weg geruimd, aan kant *gefchikt*," volgends de grondbeteekenis van 't woord *fchikken*.

525 *Braght* zoû hier, naar de eifchen der fpraakkunst, moeten zijn: „gebracht had," gelijk in den volgenden regel: *ontweldighde:* „ontweldigd had."

527 *'t En:* later: *het*.

529 In dezen regel is Benajas, even als in het laatfte tooneel van 't 3e Bedrijf, ook in de latere editie gebleven, hoewel anders diens fprekende rol op Joab is overgelegd, en men moet onderftellen dat Benajas dus hier niettemin als ftomme perfonaadje tegenwoordig bleef.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Jordaen, die door een dubbele ader
Vloeit uit den voet van Liban, vader
Van bronnen, beecken, vyvers, zeen,
En ſtroomen; wat maeckt u zoo kleen?
Die d'oevers lieflijck plaght te lecken,
Voor Paleſtyne een graft te ſtrecken,
Te weigeren den overtoght
Gods heir, dat nergens over moght,
Als door de Bondkiſt der verkoornen:
Hoe duicktghe met gekrompen hoornen
In uw verzande en dunne kil?
Hoe vloeit uw vloed zoo traegh, en ſtil?
Hoe hoort ghy onmedoogend 't morren
Van kruid en bloemen, aen 't verdorren,
Op bey de zoomen, eertijds jong
En blozende, van uwe tong
En altijd evenverſche lippen
Gekuſt, gekoeſtert, om de tippen
Van wortelen, en ſtruick, en ſteel?
Hoe hyghtghe met een ſchorre keel?
Hoe is uw koelte, om 't land te plaegen,
Tot zulck een' brand en koorts geſlaegen?

TEGENZANG.

Helaes! mijn kriſtalijnen vat
Telt zelf by druppelen het nat,
't Welck luy van Liban komt gekropen.
Mijn emmer, eerſt aen 't overloopen,
Verſchonck met blanck en bruizend ſchuim
Het klaere water weêr zoo ruim,
Als 't van den bergh hem werd geſchoncken,
Ju maeckte d'ackerlanden droncken.
En ſmeeck ick Liban met geklagh;
Hy antwoord: 'k geef wat ick vermagh.
De hemel weigert my zijn' zegen,
Drie winters ſneeuw, drie zomers regen.
Ick kan mijn burgers naulix voên.
De wildzang, die, in 't weeligh groen
Der rechte en hemelhooge cederen
Quam quinckeleeren, op zijn vederen,
Verlaet, als 't wild, het dorre woud.
Het vee zich in geen' beemd vertrouwt.
Al vlught het, by gebreck van weide
En water. ick verzucht, en beide,
En zie met ſmart om regen uit,
En ſchreeuw, dat God den hemel ſluit.

537 *Te weigeren:* later: *En weige.de.*
540,545,550 *Hoe:* later: *Wat.*
542 *En ſtil:* later: *zoo ſtil.*
553 *Helaes mijn kriſtalijnen vat:* hier wordt de Jordaan voorgeſteld, als antwoordende op de vorige ſtrofe.
556 *Emmer:* later veranderd in *eemer.*

TOEZANG.

O levende oirfprong aller gaeven,
Die 't al kunt koefteren, en laeven,
En in woeftynen droogh en naer
Ons noodruft fchatte veertigh jaer;
Hier water uit de hardfte fteenen;
Daer Manne, om hut en tenten heuen,
In 't kriecken van den dageraed,
Gefpreit, als korianderzaed;
Als dauw, en rijp, verzaemt in kruicken,
Tot trooft der hongerige buicken:
O grondelooze waterwel,
Ontfluit uw wateraders fnel,
Verquick ons met een zee van boven,
Op dat u vee en menfchen loven.

582 *Als koriandérzaed*. Zie *Exod*. XVI: 31. *Num*. XI: 7.

HET DERDE BEDRIJF.

RISPE. MICHOL. BENAJAS.

RISPE.

Nu Dochters, koomt, leid Rifpe voort.
Koomt leid haer buiten deze poort.
Verftreckt een ftut voor 't zwacke lijf,
En ftuurt dit traegh dit laftigh wijf
(Weleertijds Sauls bedgenoot,
Nu yeders fpot) noch voor haer dood.
Hoe buight mijn ftock? hoe beeft mijn hand?

589 *Nu Dochters* enz.: Vondel gevoelde hier, als op andere plaatfen, dat de klachten, welke Rispe hier uitftort, een verandering van maat vereischten. Jammer, dat zijn voorbeeld door onze latere treurfpeldichters zoo zelden is gevolgd, die meenden, dat als zy, op 't fpoor van Corneille, een of hoogftens twee lierzangen in een treurfpel vlochten, zulks al fraai genoeg was.

595 *Mijn ftock:* d. i.: „mijn oud, vervallen lichaam." *Stock* ftaat hier, en overal, waar van een afgeleefd mensch fprake is, in de beteekenis van „romp," *truncus*, namel. *truncus corporis*. Een mensch, dat tot niets behoorlijks in ftaat is, werd door de Lat. fchrijvers dikwerf met den naam van *truncus* beftempeld

Ick trede, als tot den hals, in 't zand.
Hoe laſtigh valt my tred voor tred.
Wat droom heeft my in 't koude bed
Zoo hard, zoo onzacht opgeweckt?
O droom, die my een voorſpoock ſtreckt
Van 't leed, dat ick voorhanden zie;
Wie zal ick 't klaegen? ay, zeght, wie?
Een valck vervolghde een doffersvlught,
Een zevental, dat uit de lucht
Quam plotſling ſtorten, om, uit nood,
Het lijf te bergen in mijn' ſchoot.
Ick deê mijn beſt, toen ick 't vernam.
Maer al vergeefs. d'erfvyand quam
En pickte my mijn handen door,
En roofde vaſt, den eenen voor,
Den andren na, met beck en klaeuw,
Verbeetze, en zoogh hun bloed al laeuw.
De veeren vlogen om mijn hoofd.
Daer koomt de valck, die ons berooft
Van onze doffers: dat is hy,
Die zoet is op dees leckerny,
En toeleid op een' verſchen moord.
Nu Michol, 't paſt u; doe het woord,
O koningklijcke vrouw en ſpruit.
Ick zal u volgen. ſtap vooruit.

MICHOL.

De hemel ſchijnt beluſt zich tegens ons te kanten.
Och Benajas, ghy hoofd van 's Konings lijftrawanten,
Wat wanckt 'er wederom? wie geeft u dit verlof,
Dat ghy ons erfpaleis, en Vaders oude hof
Met wacht bezetten durft, en dus in alle hoecken
De Prinſſen vangt en ſpant, en overal loopt zoecken?
Ghy jaeght ons kinders na, zoo bitter, zoo verwoed,
Gelijck de jaeger 't wild en ſchuwe harten doet,
Die haegh, noch hol, noch ſtruck, noch boſch t'afgrijſlijk vinden,

597 *Valt my:* later: *valtme*

608 *d'Erfvyand:* de „valk, erfvyand der duiven," overgebragt op „David" als, volgens Rispe, „erfvyand van Sauls huis," schoon de vergelijking niet in allen deele doorgaat, daar Saul wel geen *duifjen* was.

623 *Wat wanckt' er: wanken* is eigenlijk „dreigen te vallen," in welken zin ook het frequentativum *wankelen* gebezigd wordt. Hiervan wordt het ook voor „dreigen" alleen genomen. Zie L. BAKE, *Bybelsche Gesangen*, bl. 133.

De plaage dreigt alom het wederspannig land,
De scherpe roede wankt *in de opgeheven hand.*
HOOFT, *Baeto*, IV. Bedr. 4e toon.
O groote goden, ghy ziet alles uit den hoogen,
En neemt op alles acht, en kunt ghy dit gedoogen?
En wankt *uw bliksem niet?*

Ned. Hist. XIX. bl. 835. *Terwijl de schrik des oorlogs* wankte. VONDEL, *Joseph in Egypte*, V. Bedr. *Wat* wanckt *er voorster?* — Zie verder HUYDECOPER, *Proeve*, II. 59, volgg.

Om 't fnufflen, en gebit van brack en haezewinden
t' Ontglippen, en 't gevaer des jaghtfpriets, dick bemorft
Van 't al t' onnozel bloed der ademlooze borft.
Magh dan een vreedzaem hart, 't welck niemant zoeckt te ftenren,
Noch quetfen, nimmermeer een weinigh ruft gebeuren?
En dompelt men al weêr, tot d' ooren toe, in rouw
Mijn vaders grijze weeuw, en my, verfchove vrouw?
Dat werde God geklaeght. maer och! hy heeft geene ooren,
Noch hart tot Michol. och! ick ben tot ramp geboren.

BENAJAS.

Mevrouwen, ghy hebt reên te klaegen van verdriet,
En ick te volgen 't geen de Koning my gebied:
Hoewel dit laftigh valt. 'k had liever 't hoofd te kneuzen
Van Moabs felfte leeuw, of 't brein van Memphis reuzen,
Dan uit te voeren yet, 't geen tegens d' eere ftrijd
Van wylen onzen Vorft, van wien ghy weefkind zijt,
En zy verlaete weeuw, en dees gevangens zoonen,
En Neven; alle waerd te draegen koningskroonen,
En fcepters van een Rijck, niet min vermaert als dit:
Maer God, een eigenaer van 't weereldlijck bezit,
Begeeft de ftaeten flechs te leen, en zet elck paelen.
De zon weet op haer tijd te ryzen en te daelen,
En koomt en gaet by beurt; zoo doet oock d' aerdfche maght,
Die 't altemet eens luft te wiflen van geflacht,
Om reden, voor den menfch en zijn vernuft verholen;
Dies buight u onder hem, dien 't heerfchen is bevolen.

RISPE.

Wat 's d' oirzaeck, dat men dus ons zoonen vangt, en fpant?
Is 't oproer? of verraed? of hebben zy de hand
Geflaegen aen den Vorft, of yemant van den zijnen,
Of willen flaen? of is 't om d' ackers, die nu quynen
Aen zulck een heete koorts, te koelen met hun bloed?
Dit mompelt men in ftad. en zoeckt ghy zoo den voet
Te zetten op den neck van Sauls overbleven,
By dees gelegenheid, om 't ftuck een' glimp te geven?

BENAJAS.

Het nypen van de fmart, het tegenwoordigh leed
Veroirzaeckt, datghe my dus fcheld met onbefcheed.
Uit moederlijcke zucht tot henlien, dienghe baerde;
Maer 'k wenfchte, dat ghy niet zoo renckeloos bezwaerde
De banden van uw zoons, en hun gevangenis,
Door ongeduld, en 't geen ter zaecke ondienftigh is.
Vertrouwt mijn' heer dit ftuck. hy zal met vonnisftrijcken

660 *Zoeckt ghy*: later: *zoecktghe*.
663 *Dat ghy*: later: *datghe*.

Geen fchoonvaers weeuw, veel min zijn bed, verongelijcken.
Vertrouwt vry, dat hy 't minft hier in niet handlen dar,
't En zij met rijpen raed van God, en Abjathar.

MICHOL.

Ja Abjathar, helaes! hoe fmoor ick mijn gedachten?
Wat goed ftond Sauls huis van Abjathar te wachten,
Van dat Ahimelech, zijn vader, hem den troon
Van Arons priefterdom had ingernimt? de zoon
Kreegh toen het zwaerd, om zich en zijn geflacht te wreecken
Aen Saul, die hen had met Edoms zwaerd doorfteecken.
Och Vader, toen ghy u aen Prieftren had mifgaen,
Aen dien gewyden rock, kon 't Rijck niet langer ftaen.
Een dolle vaders bui kan, op een' fprong, verbeuren,
Het geen, daer, jaeren lang, zijn kinders omme treuren.

BENAJAS.

Wie Gods gezalfden raeckt, raeckt Gods ooghappel aen.

MICHOL.

Zoo Abjathar dit ftemt, zoo is 't met ons gedaen.

RISPE.

't En paft niet yemants wraeck in Godes zaeck te mengen.

BENAJAS.

Als David dit gehengt zal God dit eerft gehengen.

MICHOL.

Ja wat gehengt God niet? wat was hem vader waerd,
Nadat hy 't vee voor God, en Agag had gefpaert,
Uit mededoogentheid? kan deughd de kroon berooven?

BENAJAS.

Een deughd, gehoorzaemheid, gaet offer veer te boven.
't Vernuft buigh zijnen hals gewilligh voor Gods laft.

RISPE.

Zoo hebtghe op Gods bevel dees Broeders aengetaft?

BENAJAS.

Die zijn uit 's Konings laft verzekert.

MICHOL.

Zegh gevangen.

BENAJAS.

De Koning heeft dien laft van Abjathar ontfangen,
En Abjathar van God, of 't goddelijck befluit.

678 *Edoms zwaerd:* 't zwaard van Doëg den Edomieter. 1 *Sam.* XXII: 6-23.
679,680 Wederom de toefpeling op Oldenbarneveld. De *Prieftren* zijn hier weder de Kontra-Remonftranten.
685 *'t En:* later: *Het.*
690 Omzetting van het gezegde: „Gehoorzaamheid is meer dan offerande."
691 *'t Vernuft:* „'t verftand," als nog in 't H. D. Tegenwoordig hoet dit een germanisme. De regel geeft zooveel te kennen als: „de rede moet zich gevangen geven onder 't geloof."
693 *Verzekert* voor „in verzekerde bewaring genomen."
694,695 *Gevangen, ontfangen.* Vondel moge hier het rijmwoord met een *f* fpellen, het rijm blijft altijd *vangen* op *vangen*, en alzoo af te keuren.

MICHOL.

Of 't goddelijck beſluit, of zoo 't de gunſt beduid.

BENAJAS.

Dit ſtaet ons hier niet vry te ſtraffen, of bedillen.
Dit duid men naer Gods wil.

RISPE.

Zoo 't onze haeters willen.

MICHOL.

En zoo 't de wraeckzucht luſt.

BENAJAS.

Ick bidde u, ô Vorſtin,
Ick bidde u, toom uw' moed en gramſchap toch wat in.
Men oordeelt allerbeſt na uitſpraeck van de zaecken.
Die hen verzekert houd vermagh hen weêr te ſlaecken.

RISPE.

Men vangt geen Prinſen om weêr los te laeten gaen.
Aen 't vangen van dit bloed is ree te veel miſdaen.

BENAJAS.

Indien men reuckeloos hen aentaſt zonder reden.

MICHOL.

Men kan een quade zaeck met ſchijn van Recht bekleeden.

BENAJAS.

Men maeckte een quade zaeck met ſchijn van Recht noit goed.

RISPE.

Dat acht men niet, wanneer 't ons haeters voordeel doet.

BENAJAS.

Rechtvaerdigheid troek noit uit anders ſchade voordeel.

MICHOL.

Noit daer Rechtvaerdigheid ten troon ging, en ten oordeel.

BENAJAS.

Zy gaet 'er nu, indien oit Recht op aerde was.

RISPE.

Op dat zy ons verdruck?

BENAJAS.

Wie maeckt het elck te pas?

MICHOL.

Die, yeder even na, niet krom gaet, noch eenzydigh.

BENAJAS.

Princes, ick zey noch ſtrax, ghy oordeelt veel t' ontijdigh.

RISPE.

De zon ziet niemant aen: zy ſchijnt voor yegelijck.

696 *Beduid* ſtaat hier in den zin van „wil uitleggen."
697 *Te ſtraffen, of bedillen* zoû behooren te zijn *te ſtraffen of te bedillen*. Zoo zegt VONDEL, *Herſchepp.* V. B. vs. 28. *Opborlende om mijn kint* te zwelgen en verſlinden. Zie al.l. HUYDECOPER, *Pr.* II. 62.
698 *Dit duid men*: later: *Men duidt dit.*

BENAJAS.
Een zon verſmelt het was, verhard de klay, en 't ſlijck.
MICHOL.
Een zon verblijd elx hart, alle oogen gaen haer tegen.
BENAJAS.
Behalven nu ter tijd, nu yeder roept om regen.
RISPE.
Behalven wy alleen, het regent ons genoegh.
BENAJAS.
Ghy Koninginnen ſchreit, maer zeker wat te vroegh.
MICHOL.
Ghy noemt ons met dien naem, wy zijn geen Koninginnen.
BENAJAS.
Hoe zijtghe Sauls noch oock Davids gemaelinnen?
RISPE.
Geweeſt, maer nu een weeuw, en een verlaete vrouw.
BENAJAS.
Zegh niet verlaeten, maer verknocht aen Davids trouw.
MICHOL.
O averechtſe trouw, waer is die trouw gebleven?
BENAJAS.
De naem van Michol ſtaet in's Konings hart geſchreven.
MICHOL.
Dat Merob, in haer krooſt, een vangenis bereit?
RISPE.
Dees Merob Jeſſes krooſt belooſt en weêr ontzeit.
BENAJAS.
Ghy werd hem noit ontzeit, zult ghy 't dan meê betaelen?
RISPE.
Zoo ghy op Sauls weeuw wilt Sauls ſchuld verhaelen.
BENAJAS.
Wat Saul heeft miſdaen, dat heeft hy zelf geboet.
MICHOL.
Waeromme ſchend ghy dan uw handen aen zijn bloed?
BENAJAS.
Verſteur u niet te vroegh, de zaeck leit noch te duiſter.
RISPE.
Benijdghe noch mijn zoons den overigen luiſter?
BENAJAS.
Die luiſter doet het niet, wat kan een ydle naem?
MICHOL.
De naem maeckt zonder daed den lompſte wel bequaem.

119 *Het regent ons genoegh* voor „wy ſtorten tranen genoeg," als uit den volgenden regel blijkt.
128 Zie *Sam.* XVIII: 17, 19.
132 *Waeromme ſchend ghy*: de latere uitgave: *Wel waerom ſchentghe.*

BENAJAS.

De heerschappy vereischt geen kinderen, maer mannen.

RISPE.

Zy draeght de wyze, en zotte, en vromen, en tyrannen.

BENAJAS.

Maer d' eerste wel het langst, de leste een korte tijd.

MICHOL.

Zy schold het zaed van Kis met luttel jaeren quyt.

BENAJAS.

Zoo gaet het, die 't gebod des opperften verachten.

RISPE.

Och kan men 't steenen hart met traenen niet verzachten.

BENAJAS.

Daer koomt de Koning zelf. treed toe, en spreeckt hem aen.

MICHOL.

Koom Rispe, ick hoop hy zal ons klaghten niet versmaên.

DAVID. RISPE. MICHOL.

DAVID.

Daer koomt mijn gemaelin, en Rispe, met de traenen
In d' oogen, om my 't hoofd te breecken met vermaenen.
Een uitgelaeten rouw van moedren houd geen spoor.
Wat doe ick best? wat raed? best geef ik haer gehoor.
Best niet: maer neen, dat zou al 't onbarmhartigh luien.
Best sta ick haer te woorde, en laet deze eerste bruien
Des drucks wat overgaen, en zet haer dan wat neêr.
Het vrouwelijck geslacht is byster weeck, en teer:
En d'allerstoutste man moet zwichten, als zy schreien.
't Zal kunst zijn, kan ick haer met goede woorden paeien.

RISPE.

Lang leef zijn Majesteit.

MICHOL.

Lang leef zijn Majesteit.

DAVID.

En die hem 't leven gunt.

RISPE.

Dat in der eeuwigheid
Zijn heerschappye duure, en elck zijn kroon bedancke.

MICHOL.

Dat in der eeuwigheid zijn zetel zijgh, noch wancke.
En niemant onder hem met reden klagen magh.

723,724 *Schreien, paeien:* dit schijnt met den eersten opslag niet te rijmen; doch men leze niet *paaien*, maar *payen*, en spreke de *ay* uit als in 't Fr. *payer*, wat hetzelfde woord is.

726 *En die hem 't leven gunt:* versta: „En dat Rispe en Michol leven, die hem een lang leven gunnen of wenschen."

DAVID.

God weet, dat waer my lief, ja liever dan de dagh.

RISPE.

Zou 't oock geoorlooft zijn ons klaghten uit te ſtorten?

DAVID.

Wie meer, als u? zou 't niet? ick zou mijn kroon verkorten,
Indien ick 't u ontzey. ſtort vry uw klaghten uit.

RISPE.

Genadighſte, men denck, of ons het harte ſluit,
Om 't vangen van ons bloed, en overbleve zoonen,
Altzaemen hoogh en dier verbonden aen uw kroonen,
Op hoop, dat zy voortaen, in onderdaenigheid
Volhardende, onder uw voorzichtighſte beleid,
Deelachtigh moghten zijn aen d'eer, voortaen bevochten
Tot Gods en 's Konings eere, op zegenrijcke toghten,
In aenſlagh, of belegh, en allerley gevaer.
Maer dat heeft ons gemiſt. helaes, wat valt dit zwaer!
Die hoop bezwijckt, nu wy, van 's Konings gunſt verlaeten,
Zien hof en kinderen bezetten met ſoldaeten;
Als of 'er oproer ſchool, of yet wat diergelijx,
Gebrouwen tot bederf en ondergang des Rijcks.
Wy vraegen vaſt vergeefs. men zeit ons ſlechs in 't honderd,
Dat Gods Orakel zelf op Sauls afkomſt dondert,
En zulck een offer eiſcht. wat hier nu ſchuile, of niet,
Dat weet de Vorſt, en hy, wien dit ten dienſt geſchied:
Derhalven bidden wy, gebogen voor uw voeten,
Ontdeck ons wat'er ſchuile, of wat'er ſta te boeten.
Verhoor, gelijckghe plaght, ons vriendelijcke be.
't Geen Riſpe hier verzoeckt, verzoeckt uw Michol meê.

DAVID.

De ſchennis en 't geweld, begaen, in Ammons kamer,
Aen d' allerkniſchte ziel, mijn eige dochter, Thamer,
En Ammons bloedigh einde, en dat van Abſolon.
Een jongeling, zoo ſchoon gelijck de morgenzon,
Bedroefden my noit meer, dan dat ick laſt moet geven
Tot het verzekeren van zwageren, en neven,
En al wat manlijck zij van 't koningklijck geſlacht.
Wy zijn niet reuckeloos tot zulck een ſtuck gebraght.
De hemel wijt de plaegh van deze diere tijden,
(Waer by al 't land en vee en menſchen kommer lijden)
Het leed, dat Gabaon weleer geleden heeft.
De wraeck, die eeuwigh klaeght, en nergens omme geeft.
Eiſcht uit verbittering tot boete 't puick der mannen,

769 *Voortaen*: later, om het in vs. 767 voorkomende zelfde woord, veranderd in: *met kracht.*
777 *In 't honderd*: „onbepaald, los weg."
791 *Zij* later: *zy*; doorgaande zoo veranderd

Om Sauls zaed, als kaf, uit Iſraël te wannen.
'k Heb vaſt beleefdelijck gearbeid om den zoen;
En zoo het hun om goud of zilver waer te doen,
Ick zou 'er al mijn' ſchat ja ſchier mijn kroon aen hangen,
Veel liever dan mijn' ſtaf bezoedelen met vangen
Van ſchoonvaers overſchot, tot onruſt van zijn graf:
Dan 't Gabaonſch geſlacht, niet zonder reden ſtraf,
Om dat meineedigh ſtuck, laet met geen' ſchat zich ſuſſen,
Maer dringt op 's hemels eiſch; en ick ſta ondertuſſchen
Vaſt tuſſchen twee, geperſt van hunliên, en de zucht,
Die ick uw' kindren draegh, doch meeſt voor God beducht.
Weet ghy by God en hen verzoening te verwerven;
Gaet heen. 'k verzeker u ghy zult mijn gunſt niet derven.

MICHOL.

Mijn uitverkoren heer, of ſchoon Bathſeba nu
Onze echte plaets verwarmt, en meer vermagh by u
Dan Michol; laet nochtans u niet zoo veer verrucken,
Dat heilooze Amoreen, door uw gezagh, verdrucken
Dit bloed, waer over ick zelf moey ja moeder ſta,
In Zuſter Merobs plaets; dit gaetme veel te na.
'k Heb Zuſter, toen de dood haer bed begon te dreigen,
Gezworen, deze vijf te koeſtren, als mijn eigen,
En houze oock voor de mijne, indien dit baeten kan;
En zoo ick moeder ben, weeſt ghy 'er vader van.
Gedenck wat Michol heeft om uwent wil geleden;
Gedraegen vaders toorne: u menighmael verbeden:
Geborgen in haer' ſchoot, met eigen lijfsgevaer:
Haer lief, in ballingſchap, gemiſt, zoo menigh jaer,
In 't bloeienſt van haer jeughd. Wat ſmaed moſt zy niet draegen,
Zy die noit kinders droegh? geperſt werd te behaegen
Een' andren man, dien zy op uw bevel verſtiet,
En ſmelten zagh van rouw, om datze hem verliet?
'k Heb Vaders val beleeſt, en 't ſneuvlen van mijn broeders;
Oock tuſſchen man en broêrs (wie hoorde oit yet verwoeders?)
Dien kryglen krijgh bezuurt: en had nu al mijn' trooſt
Geſtelt in dees vijf zoons, mijn ouder zuſters krooſt,
Twee broêrs, en eenen neef; en hier geruſt gezeten,
Docht al 't verleden leed en hartzeer te vergeten;
Tot dat mijn tijd vol ramp verdweenen, als een roock,
Noch een van al, voor 't leſt, mijn duiſtere oogen loock.
Nu krabt men vinnigh dus al d'oude wonden open,
En neemtme al 't overſchot van 't geen my ſtond te hopen.

499 *Beleefdelijck*: „met zacht, welwillend, verzoekend woord."
505 *Laet met geen' ſchat zich*: later: *zich met geen' ſchat laet.*
521 volgg. Zie 1 *Sam.* XIX: 11 volgg.
526-528 1 *Sam.* XXV: 44; 2 *Sam.* III: 14-16.
531 *Dien kryglen krijgh*: woordherhaling, hoedanige by Vondel zeer geliefd zijn.

Magh David dit van 't hart? vergeld hy zoo mijn trouw?
Doch of zijn treck, als blijckt, tot d'eene of d'andre vrouw,
Veel meer by hem vermoght, dan al het goed, genoten
Door Michols ommegang, en 't hart waer toegesloten
Voor bed- en halsvriendin; noch zou ten minste dan
De liefde van mijn' Broêr, zijn' halsvriend, Jonathan,
Wiens liefde (magh men zelf zijn eigen woord gelooven)
Alle andre vrouweliefde en vriendschap ging te boven,
Hem roeren, en die eed, en 't heilige verbond,
Tot driemael toe, zoo dier bezegelt met zijn' mond.
Ick rep niet van my zelve, een ander leit u nader.
Heeft Jonathan u niet, veel meer als zijnen Vader,
Ja als zich zelf bemint, en met zijn hart omarmt?
Hoe dickwils u in nood gewaerschuwt, en beschermt,
En vaders haet geschut, oock met gevaer van 't leven,
Ontwijckende dien schicht, hem fel naer 't lijf gedreven?
Is zijn gedachtenis met zijn gebeent verrot?
Zoo klaegen wy vergeefs ons lyden u, en God:
En past men op verbond, noch diergezworene eeden;
Zoo klaegenwe met recht, en met die zelve reden
Daer dit gebroed om klaeght; en ghy, die slaeven paeit,
Word in meineedigheid gewickelt, en bedraeit;
Ja zult gehouden zijn, tot weêrwraeck dezer zielen,
't Moordaedigh zaed van Cham te trapplen met ons hielen.
't En is geen heelzaem arts, noch die zijn kunst verstaet,
Die eene wonde heelt, en zeven andre slaet.

DAVID.

Die u dees wonden slaet moet bloed en wonden stelpen.
Klaeght God, klaeght Gabaon. men kan u hier niet helpen.

RISPE.

De Gabaonners staen alleen tot uw gebod.

DAVID.

Zy staen wel onder ons, maer wy staen onder God.

845,846 Zie 2 *Sam.* I: 26*b*. — De latere editie sluit vs. 845, 846 geheel in ( ).
850 volgg. Zie 1 *Sam.* XIX, XX, XXI.
859 *Slaeven:* Michol noemt de Gabaonners met dien naam, omdat zy — zie boven — tot slavendiensten veroordeeld waren. Zie vs. 875.
860 *Bedraeit* voor „vastgedraald, ingewikkeld."
861-864 vinden verklaring in de onder Israël bestaande bloedwraak, recht en plicht, en de Mozaïsche wetten deswege. Zie vs. 1061 volgg.
863 *Heelzaem:* „die macht heeft om te *heelen.*" Zoo in de *Herschepp.* II. vs. 355.

Om haer door artseny te redden in dien staet
En neemt vergeefs zijn kunst een heelzaem *kruit te baet.*

en *Joannes de Boetgezant*, III, bl. 47.

Gy als een heelzaem *Arts, weet elx natuur te handelen.*

en HUYGENS *Sneldicht* XI. 693.

*'t Aller*heelsaemst *in den mond*
Maekt de bors wel ongesond.

Het woord is even goed van vorm als „voedzaam, leerzaam." Zie voorts HUYDECOPER, *Proeve.* I. 355 volgg.

MICHOL.

Men ſtel dit vonnis uit, de tijd zal d' onruſt ſmooren.

DAVID.

Terwyle gaet het Rijck met mijn gemeent verloren.

RISPE.

Het weêr kan lichtelijck verandren, zoo God wil.

DAVID.

God ſtemt hun toe, en eiſcht een ſlot van 't moordgeſchil.

MICHOL.

Verdruckt God Iſax zaed, om ſchuim van vreemdelingen?

DAVID.

Die ons voorvaders zelfs in hun verbond ontfingen.

RISPE.

Als ſlaeven, om het juck te dragen by gebreck.

DAVID.

God wil niet, dat men vreemde een' voet zet op den neck.

MICHOL.

Is Cham dan waerdiger als 's hemels bondgenooten?

DAVID.

Van 't zelve klay gemaeckt, van eenen ſtruick geſproten.

RISPE.

Wat voordeel hebben dan de ſtammen in het Recht?

DAVID.

Geen voordeel boven hen. Gods Recht kent heer noch knecht.

MICHOL.

Spreeck zoo, en leer hen zoo de ſtammen zelfs verbaſſen.

DAVID.

Zy moeten op hun' dienſt en Levys dienſten paſſen.

RISPE.

Wat marrenze dan hier? men laet hen liever gaen.

DAVID.

Zy ſtaen gereed, zoo ras hun zaeck zij afgedaen.

MICHOL.

Het is des Konings zaeck, hy kan dit voort beſchicken.

DAVID.

Hy kan met zijn gebeên onze ackers niet verquicken.

RISPE.

Zoo wachten d'ackers dan alleen naar hun gebeên?

DAVID.

Was God en zy gepaeit de regen viel beneên.

MICHOL.

Zoo is aen hun gebed al Iſrels heil gelegen?

DAVID.

De hemel wacht alleen op der verſteurden zegen.

RISPE.

Zoo hangt 's lands zegen nu aen Sauls vloeck en ſmaed?

DAVID.

Aen 't ftoppen van die bron, en oirfprong van dit quaed.

MICHOL.

Heeft dit rampzaligh huis niet ftraf genoegh gedragen?

DAVID.

Genoegh voor u en my, die 't liever anders zagen.

RISPE.

Die 't liever anders zagh gaet andre wegen in.

DAVID.

Indien hy volgen magh zijn' eigen wil, en zin.

MICHOL.

Die 't wil en wenfcht kan 't werck naer zijnen wil beleien.

DAVID.

Hoe paey ick God? hoe 't volck, dat ree begint te fchreien?

RISPE.

Beloften maecken 't volck tot alle dingen graegh.

DAVID.

Aen graegheid fchort het minft hun hongerige maegh.

MICHOL.

Men breng het voorbeeld by van andre dorre tijden.

DAVID.

Dit deckt geen' difch. men kan van dit gerecht niet fnijden.

RISPE.

Zoo berght men 't leven dan in der Gebroedren dood?

DAVID.

Uit goddelijck bevel, uit dierte, uit hongers nood.

MICHOL.

Het wilde woud verflond noch at noit zijns gelijken.

DAVID.

Wanneer de hemel fpreeckt moet alle reden wijcken.

RISPE.

Men zende om graen by d'een of d'andren nagebuur.

DAVID.

Die heeft geen overfchot, noch opent nu geen fchuur.

MICHOL.

D'Aertsvader heeft zijn zoons wel naer den Nijl gezonden.

DAVID.

Voor een geflacht alleen, en daerze Jofeph vonden.

RISPE.

Ontzeit ons yemant graen, men vergh het hem met kracht.

DAVID.

Wat raed, zoo op dien toght het volck van dorft verfmacht?

898 *Schreien* voor „fchreeuwen, krijten, misbaar maken." (vergel. vs. 1041), als nog in 't H. D. Thands wordt het woord alleen voor *weenen* gebezigd; doch de oude beteekenis is nog overig in *veldgefchrei*, *vreugdgefchrei*, *moordgefchrei*, enz. Vergel HUYDEC *Proeve*, I 147.

905 *Noch*: later: *die*.

RISPE.

O mijn gevange zoons, o neven, o Gebroeders.

DAVID.

'k Beken wel, dit valt hard voor moeien, en voor moeders.

MICHOL.

Omhelſtghe Jonathan met dees barmhartigheid?

DAVID.

Mijn hart is noch als 't plagh. ick draegh geen onderſcheid.

MICHOL.

Ick vind hier heul noch trooſt, en klaegh mijn' rouw mijne oogen.

DAVID.

Ghy waert gered, ſtond dit alleen in mijn vermogen.

RISPE.

Een ander hebtghe wel op haer verzoeck gered.

DAVID.

Ick zie geen middelen, zoo God dit niet belet.

MICHOL.

God geve, dat ick u vermurwe met een' ſpiegel
Van lijfsgenade en gunſt bewezen uwe Abigel.
Die rijcke Karmelijt, haer man, hadde uwen knecht,
Op zijn beleeft verzoeck, ondanckbaer afgerecht;
Ghy Nabal en zijn huis hierop den dood gezworen;
En trockt gewapent heen, en brullende van toren.
Die ſchrandre vrouw, die ree dat onweêr zagh te moet,
Bejegende u by tijds voorzichtigh, aen den voet
Van Karmel, daer de bergh, het naenwſte om op te rijden,
Beſchaduwt word met ruighte en boſch van wederzyden.
Zy ſtuurt haer ezelen met vygekorven voor,
Rozynen, meel, en wijn; en krygende gehoor,
Verzacht zoo 't grimmigh hart, door bidden, en door ſmeecken,
Dat ghy alleen niet ſtrax uw' eed beſtaet te breecken,
Maer legert haer in 't hart, en kuſtze in Michols ſte.
Ick eiſch het tegendeel, en poogh door mijne be,
Niet dat ghy ſchend, maer houd geheel en ongeſchonden
Dien halsvriend Jonathan uwe eeden, en verbonden;
Gelijck een' Vorſt betaemt, dat meer is Gods Propheet:
Dat ghy, met boeten van dien overtreden eed,
Vier honderd jaeren oud, niet ſchend uw hooge woorden,
Een ſtercker band, om 't hart, dan diamante koorden.
Zijn anderen door 't bloed der ſlaeven meê beſmet;
Wat raeckt dit Jonathans geſlacht, Mephiboſeth?
Een wees, een teeder kind, in 's voeſters arm gedraegen,

919 Dit vs. vindt zijn verklaring in vs. 922 volgg. Zie 1 *Sam.* XXV.
924 *Afgerecht:* „met norsch weigerend beſcheid heengezonden."
927 *Die ſchrandre:* later: *de.*
940 *Dien overtreden eed:* den eed, door Jozua aan de Gabaonners gezworen, en door Saul geſchonden.

En door de vlught verleemt, toen Grootvaer lagh verflaegen,
En d'eigen Vader meê, van zijn onmondigh kind,
Van Micha rep ick niet. Hoe oordeelt men zoo blind
Van Gods orakel? neen, dit eifcht meer licht en klaerheid,
Of laet de logentael meer gelden dan de waerheid.

RISPE.

Ghy zwoert dien hoogen eed alleen niet Sauls zoon,
Maer oock den vader zelf, voor 't vallen van zijn kroon,
Ja zwoert voor God zijn zaed, na hem, niet uit te roien.
Verdelgh nu dit, en breng die eeden in haer ploien.
Heeft Davids eed min kracht als d' eed van Jofua?
Neen zeker, dat gerucht waer Davids kroon te na.

DAVID.

Van Saul, zal mijn kroon wel blyven onbefproken.
Hy zelf heeft dit verbond lichtvaerdigh eerft gebroken,
En, ftaende naer mijn' hals, my als voorheen beloont;
En noch heeft deze hand zijn leven ftaegh verfchoond.

MICHOL.

De Grootvaer van mijn zoons, Barfillai, die ftockoude,
Bezorghde u op de vlught, toen ghy den dolck miftrouwde
Des ftonten Abfolons, die naer uw' fcepter ftond.
Barfillai broght van zelf u voorraed in den mond,
En fpijfde vorft, en volck, gemat van moeilijck trecken,
Door woefte wildernis, en onbewoonde plecken.
Hy fchonck, na d'overhand, den Koning zelf 't geley,
Aan dees zy der Jordaen. Zal dees nu 't moordgefchrey
Der vijf Gebroederen, uit Adriël geboren,
Verneemen, daer hy zit, en nauwelix kan hooren,
Noch zien van ouderdom? zal dees, met ftom mifbaer,
Dien grijzen kaelen kop van 't overige hair
Berooven, zonder traen te laeten, of te weenen?
Zoo dit uw hart niet raeckt, het raeckt de hardfte fteenen.

RISPE.

Ghy ftopte uwe ooren noit voor vreemde wees, of weeuw,
Veel min voor uw geflacht. Kunt ghy nu dit gefchreeuw
Van uwe gemaelinne, een weeuw, doch onbeftorven;
Van Rifpe, die tweemael ellendigh zat bedorven,
En tweemael ftack in rouw, verfmaden zonder pijn?
En deze kinderen, die alle weezen zijn,
Of moer of vaderloos? waer word ick heen gedreven?
Mijn Abner werd vermoort, mijn Saul is gebleven,
Ontharnaft, en onthoofd, mijn fchoone ftrijdbre man.

946 *Verleemt* voor „verlamd."
954 *Haer* later: *hun.*
961 *De Grootvaer van mijn zoons:* later veranderd in: *Barfillai fmeeckt voor ons.* Zie 2 *Sam.* XVII: 27 volgg. en XIX: 31 volgg.
983 2 *Sam.* III: 7, 27. 1 *Sam.* XXXI.

De romp, tot een triomf, gehangen te Bethſan,
't Geweer voor Aſtaroth: om welck een' buit te deelen,
De Philiſtijn eerſt moſt in alle ſteên krackeelen:
En of 't rampzaligh graf 't beſchimpte lijck bedeckt,
Noch ſchijnt het, dat deze aſch ons ramp op ramp verweckt,
En, na zijn droeve dood, ons lot volhard in 't wroeken,
En niet verzaed kan zijn, dan met de leſte brocken,
Ja d' allerjongſte krum. o endeloos verdriet!
Maer denck om Abner toch, verdient het Saul niet.
Mijn Abner viel u toe, en maeckte een end van ſtryen;
Toen Sauls heir met hem in Davids ſchoot quam glyen,
En ley de wapens vlack voor deze voeten neêr.
Zoo veel vermoght mijn gunſt, by mijnen tweeden heer;
Van wien uw Joab my zoo goddeloos beroofde,
Toen onze oprechtigheid dien ſchelm te licht geloofde.
Berooftghe my nu bey mijn zoonen, al mijn ſteun,
Twee krucken, daer ick, oud, en koud, en loom, op leun,
Zoo ſtort ick voort ter neêr. ja ſtort, ſtockoude vrouwe,
Op uwe mans, en zoons. 't is uit met liefde, en trouwe.

DAVID.

Hoe zal ick my 't gekarm der vrouwen beſt ontſlaen?
Zy zullen zonder hoop noch trooſt niet willen gaen.
Belooft men haer, het geen onmooglijck zij te houden;
Dat 's noch een erger ſchuld, die minſt word quytgeſchonden.
Hier waer verſtand van doen. wie geeftme wyzen raed?
Hoe kies ick beſt van twee het allerminſte quaed?
Zal ick my onbeſchaemt, met zuchten en met traenen,
Om veel genote deughd, om eeden laeten maenen?
Of ſtellen met gevaer van 't Rijck dees halsſtraf uit,
Tot wederwil van Gods orakel, en beſluit?
Hoe redde ick my hier door? ghy Moeders, ſtaeckt dit ſmeecken,
Tot dat wy op dit ſtuck malkandren nader ſpreecken.
Dit hof ſtaet altijd op voor uw verzoeck, en klaght.
De tijd verloopt. wy gaen, daer Abjathar ons wacht.

MICHOL.

'k Ontſla u niet, 't en zij ghy Michol ſtelt te vrede.

RISPE.

Noch ick benaeuwde weeuw, 't en zij ghy hoort mijn bede.

MICHOL.

Verhoor de Zuſter toch van uwen Jonathan.

RISPE.

Verhoor dees dubble weeuw, nu tweemael zonder man.

991-994 2 *Sam.* III: 17-21.
1006 *Quytgeſchonden* voor *kwijtgeſcholden*, als meermalen.
1007 *Geeftme:* later: *geeft ons.*
1012 *Tot wederwil:* heden ten dage is „*in* weêrwil" meer in gebruik.
1015 *Dit hof ſtaet altijd op* voor „ſtaat altijd *open.*" Zie HUYDEC. *Pr.* III. 258 en volgg.

DAVID.

Laet los, laet los. hoe dus? ghy houd ons by de kleeren.

MICHOL.

Om Jonathan, uw' vriend, uw' eed, om zijn begeeren.

RISPE.

Om Abner, die om u onfchuldigh 't leven liet.

DAVID.

Mijn geeft is nu ter dood bedroeft, om uw verdriet.
Ghy ziet de traenen vaft langs bey mijn wangen leecken.
'k Beloof u, dat 's mijn hand, ick zal mijn' eed niet breecken.

ABJATHAR. DAVID. BENAJAS. 1)

ABJATHAR.

Hoe maeckte zich de Vorft 't gehuil der vrouwen quyt?

DAVID.

Met hafpelings genoegh, met geenen kleinen ftrijd.

BENAJAS.

't Zal noodigh zijn, eer zy u t'elckens 't hart bezwaeren,
Met dees gevangenen zoo daetlijck voort te vaeren.
De Gabaonners ftaen en vlammen op dien buit.
Men lever hun 't getal. men zie niet langer uit.

DAVID.

'k Beloofde haer mijn' eed te houden ongefchonden.
Ick fta aen Jonathan, mijn' halsvriend, noch verbonden.
Mijn halsvriend Jonathan bedroeft my boven al.

ABJATHAR.

Met recht: maer 't overfchot begrijpt een negental,
En d'eifch een zevental: zoo kuntghe, met te fpaeren
Mephibofeth, den lamme, en 't zoontje, uw' eed bewaeren.
Dat 's God en Gabaon en Jonathan voldaen.

DAVID.

Och ftond het vry, om my wat ryper te beraên.

BENAJAS.

Zie toe, zie toe, het volck begint alree te kryten.
De Gabaonners ftaen in 't hart van ons Levyten,
Dat priefterlijck geflacht. ghy weet wat dit vermagh.
Dees hebben over volck en Vaders groot gezagh.
En meer dan feftigh fteên, verfpreit door alle uw landen.
Dees diere tijd befnoeit hun tienden, offerhanden,
En eerftelingen meeft; en fcha baert ongeduld.
Koom Levi niet te na, ten minfte by uw fchuld:

1) Ook in dit tooneel is later de rol van Benajas op Joab overgelegd, even als in 't laatfte tooneel van 't 2e Bedrijf, terwijl vs. 1063 zijn naam mede bleef, even als vs. 529

1028 *Hafpelings*: later: *zwarichcit.*

Dat bloedhond maet noch ftreeck, en kent noch vriend, noch mage,
Als 't op een woeden gaet. waer trof oit feller plaege?
De hemel vecht met hem. zijn yver brand, gelijck
Een loopend vier, en vlieght terftond door 't ganfche Rijck,
Van Dan tot Berfeba. ghy hoeft geen wyder kennis
Van Levijs aerd, indienghe 't oogh flaet op de fchennis
En wraeck der lichte vrouwe, om wie men, flagh op flagh,
Zoo menigh duizend man in 't harnas fterven zagh,
En Benjamin zijn' ftam befchreide op al de dooden;
Toen deze ftad in d'afch, zoo luttel 't zwaerd ontvloden.
Dit zij den Vorft een les. hy treck niet aen die koord.
De Gabaonner roept, God roept: vaer voort, vaer voort.

DAVID.

O God, 't en werde ons niet tot bloedfchuld aengefchreven,
Nu wy op uw bevel hen moeten overgeven.
Ga heenen, Benajas, als 't ymmers wezen zal,
Ga lever Gabaon terftond dit zevental.

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Hier ftaen wy op die zelve gronden,
Daer d'uitgedreve Vorften ftonden,
Eer 't zwaerd Gods Veldheer werd vertrouwt:
En och! wat maeckt ons trots, en ftout,
Om, tegens 's hemels zuivre wetten,
Zoo eigenzinnigh te befmetten
Door tegenftreven ons gemoed,
Eer 't nieuwe Rijck een' vaften voet
Genomen, en wel dicht gefloten,
Zijn wortels heb zoo diep gefchoten,
Gelijck een cederboom, die, vaft
Aen Liban, op geen winters paft:
Noch komen cedren te bezwijcken;
Noch eer, dan cedren, groote Rijcken:
En fpieglen zich de Grooten niet
Aen 't geen men meer dan daeghlix ziet?
O blinde en dolle reuckeloosheid!
O al t' ondanckbre en trotfe boosheid!
Wat is 't, dat u den breidel flaeckt,
Zoo ras als niet tot yet geraeckt?

1052 volgg. *Ghy hoeft — ontvloden.* Benajas (of Joab) doelt hier op het verhaalde in *Richteren* XIX en XX, van welke gruwelijkheden en geduchte wraakoefening Gabaä of Gibea Benjamins ook het tooneel was geweest.

1061 Zie vs. 861—886.

1076 *Op geen winters paft: op pasten* ftaat hier niet in den zin van: „zorg dragen, niet verzuimen," maar van „letten, opletten." V. wil zeggen, dat de cederboom „op geen winters let, er niet om geeft."

TEGENZANG.

Verwaentheid, weelde en ledige uren
Verweldigen de ſteilſte muuren.
De hooghmoed en de leckre tand
In 't lachende beloofde land

Terſtond het eerſte hof bedorven.
De roozegeur der honighkorven,
De verſche room der dertle geit,
Die in de beſte kruiden weit,
De muſcadel, die d'ouders zaegen
Twee mans op eenen handboom draegen,
De hartverquickende granaet,
De boom, die puick van dadels laed,
De vygh, als vuiſten uitgedegen,
De vette olyf, al 't veld vol zegen,
Verzelt met dat gezegent zwaerd,
Zijn oirzaeck, dat de ſpruit veraerd
Van God, haer' ſtam, te mild in 't geven.
Men valt aen 't woên, van 't wederſtreven.
Men houd met alle maght den ſtaf,
Dien d'eigenaer met recht vergaf.

TOEZANG.

Een ſchip op zand verſtreckt een baecken.
De Voorzaet leert den Nazaet waecken,
Die let op roer, en ſtar, en peil,
En houd geſtadigh oogh in 't zeil,
Om recht de haven in te vaeren:
Terwijl d'alziende ooghappels ſtaeren
Op 't hooft, gekroont met diamant,
't Welck in Gods hart de kroone ſpant,
En, in 't paleis van louter marmer
En cedren, klaeght dat zijn beſchermer,
De Bondkiſt, met onzekren voet
Zich aen een hut vernoegen moet:
Doch God belooft zijn oir te weeken;
Dat zal de Cherubinnen decken
Met bogen hemelhoogh gebouwt,
En overkleed met klinckklaer goud.
Daer zal hem Aron wieroock branden,
En zien de heilige offerhanden,
(Zijn aenzicht naer de zon gekeert)
Van hemelſch vier tot aſch verteert.

1093,1094 *Numeri* XIII: 23.

HET VIERDE BEDRIJF.

REY VAN PRIESTEREN. RISPE. MICHOL.

REY.

Mevrouwen, die, voor 't hof, met jammerlijck miſbaer,
Geſcheurde kleederen, en uitgetrocken hair,
Gezeten, kermt, om 't lot uw zoons te beurt gevallen;
Ick wenſchte, kon 't geſchiên, dat yemant van ons allen,
Naer tijds gelegenheid, dees bittre ontſteltenis,
En rouw, die zekerlijck niet onnatuurlijck is,
Zoo maetighde, dat hier d'ellende ſtand moght houden,
En wyder ongeval het Rijck werd quytgeſchouden.
Doch trooſten valt hem licht, die liever raed dan geld:
Noch levend voelt, hoe 't hart der moedren zij geſtelt:
Het welck geen ſcherper vlim van weedom kan doorſnijden,
Dan 't geen zy in haer vrucht, en bloed, en afkomſt lijden.

1133 *Die liever raed dan geld* beteekent: „die liever raad geeft dan zelf in de zaak betrokken is."

Dit lijden word geterght, indien men 't plotſling ſtuit,
En ſchreien ſtilt de pijn; dies ſchrey uw' krop vry uit.
Indien ghy ſchreien kunt. laet vry de traenen zypen,
Eer 't hart verdrenck. maeckt los dees banden, die u nypen,
En geeft den lijckrouw nu den vryen toom. ach ach!
Wy klaegen neffens u, zoo klaegen helpen magh.

RISPE.

Is dit dan al de trooſt, dien wy van u verwerven?

REY.

Wy wenſchten, moght het zijn, voor uwe zoons te ſterven.

RISPE.

Zoo ſpreeckt ghy, en drijft zelfs met maght het wraeckrecht voort.

REY.

Wat eiſchtghe?

RISPE.

Straft den Vorſt, en maent hem om zijn woord.

REY.

De Vorſt heeft noit zijn woord, veel min zijn' eed gebroken.

MICHOL.

Wat heeft noch ſtrax zijn mond dan tegens ons geſproken,
En op een nieuw belooft van zijn' gezwooren eed?
O Vader, o mijn Broêrs. ick klaegh uw graf mijn leed.
Och was'er ruſt voor ons, gelijck voor u, geſchapen.

REY.

Weck Vaders geeſt niet op. laet vry uw Broeders ſlaepen.
Uw goedertieren heer heeft zijn gena betoont,
Van twee Mephiboſeths den jongſte 't lijf verſchoont,
Oock Micha zijnen zoon; en in hun beider leven
Dien hoogen eed geberght. getrooſt u d'andre zeven.

MICHOL.

Wee my verſtoote vrouw, is dat zijn rechte hand,
Die hy my noch terſtond gaf tot een zeker pand
Van 't koninghlijcke woord? o reuckeloos betrouwen!

RISPE.

Och deiſt de zon noch niet? hoe kanze dit aenſchouwen?

MICHOL.

Och heb ick my gehoed voor dezen harden ſlagh?

REY.

Die koomt van God. de Vorſt houd al wat hy vermagh.
En ziet geen' andren raed om Gabaon te ſtillen.

RISPE.

Och zal men zoo verwoed die bloem der mannen ſpillen?

REY.

Niet ſpillen, maer beſteên ten oorbaer van het Rijck,

1146 *Straft den Vorst:* ſtaat hier voor „*bestraft* den Vorst." De Priesters waren wel tot dit laatſte, niet tot het eerſte gerechtigd of gemachtigd.

Tot flechting van 't gefchil, en 't wroekende ongelijk.

MICHOL.

De neefs om grootvaers fchuld mifhandlen ongenaedigh?

REY.

De neefs aen 't zelve ftuck me fchuldigh, en handdaedigh.
De vader gaf den laft. de zoonen voerden 't uit.
Getrooft u toch in Gods rechtvaerdighfte befluit.
Gedenckt, hoe heerlijck 't zij, dat zy den ganfchen lande
Verftrecken tot een' zoen, en heilige offerhande,
En zoo veel duizenden, op d' oevers van de dood,
Befchutten met hun' hals voor 't zwaerd van hongers nood.
Zy moften toch vergaen in 't algemeen bederven.
Nu zullenze, tot heil des volx, als helden fterven,
En 't hongrigh Kanaän gedyen tot een fpijs.
Wy fterven altemael; het fcheelt flechs in de wijs.
Wie heen fterft, naer 't beloop, word zonder naem begraeven.
Men drijft, behouden of met fchipbreuck, in dees haven,
Daer 't al te zaemen vloeit. de tijd loopt fnel en kort.
De bloem moet af, 't zij die gemaeit werde, of verdort
Na eene poos van zelf. 't gaet al der ondren gangen.
Indien 't niet fchorte aen brein, men zou naer 't end verlangen,
Om liefft by tijds t'ontgaen al's weerelds moeilijckheên.
Geen fteenrots word in zee van baeren meer beftreên,
Als lijf, en ziel, aen een, voor luttel tijds, verbonden.
Wie hier op ftaeten bouwt, die bouwt op weecke gronden,
En zackende, eer 't gevaert ten halve raeckt om hoogh.
Hoe hooger opgehaelt, hoe meer in 't nydigh oogh,
Hoe min van windvang vry. wie 't jaerboeck van het leven
Des Konings op wil flaen, dat zal hem reden geven,
En 't zekerfte befcheid. De Vorft quam tot zijn wit
(Gods werck) met moeite, en houd zich naulix in 't bezit.
Wat in en uitheemfch ley niet toe, om hem te hinderen?
Wat rampen moft hy niet beleven aen zijn kinderen,
Stofferende een tooneel? en wat beleeft hy nu?
Of waentghe wel, dat hem dit lichter valt dan u?
Neen zekerlijck, dat blijckt noch niet aen 't minfte teecken.
Noch meer, het tegendeel is klaer genoegh gebleecken.
'k Heb zijn verbaeftheid en verlegenheid gefpoort,
De traenen zelfs gezien, de droeve ftem gehoort.
Dees ftorrem waeit te fterck. hem helpt geen tegenftreven.
Zijns ondanx word hy dus aen laeger wal gedreven:

1179 *Wie heen fterft, naer 't beloop, word zonder naem begraeven:* d. i. „wie volgends den gewonen loop der natuur fterft, van diens dood fpreekt niemand."
1180 *In dees haven:* „van de dood" namelijk.
1197 *Stofferende een tooneel:* d. i. „bekwaam, of gefchikt om ftof te leveren tot een tooneelfpel."

Dies bidden wy, omhelst dit lijden met geduld,
En geeft dien vromen heer, 't godvruchtigh hoofd, geen schuld,
Wiens deughd veel zwaerder weeght dan 't goud van 'sweerelds kroonen.

RISPE.

Een deughd, barmhartigheid verciert der vorsten troonen,
En scepters meer dan goud, ja maeckt het hoofd van 't Rijck,
Terwyl het sterflijck is, een Godheid zelf gelijck.
Een Vorst magh met zijn kroon vol diamanten praelen,
En glinstren in de zon; maer alle zichtbre straelen
Verdooven, by den glans der koningklijcke deughd,
Barmhartigheid, die 't al gelijck de zon verheughd.
Indien ghy moed hud dit den Koning in te scherpen,
Hy zou zoo veel gebeên noch klaghten niet verwerpen,
Maer wercken op de stof, die nu voorhanden is,
En reed, en rijp, slechs wacht, om een gelijckenis,
Die naer yet hemelsch zweemt, van hooger hand t' ontfangen.
Hy zalft dees slaeven wel met dooden, en met vangen,
Maer quetst zijn bedgenoot, en edelste vriendin,
Al 't aengehuwde bloed, ja 't gansche Benjamin,
Terwyl hy Juda streelt. Het volck, dat hy verdaedight
Voor dierte, zoo men 't noemt, zal nauwelix verzaedight
Met andere oogen 't stuck van achter eens bezien;
En zoo 't op hollen raeckt, al lagh hy op de knien,
En bad al scepterloos, en met gevouwe handen,
Dat zou zijn nieuw gebied niet bergen voor het stranden,
In 't onweêr der gemeente, ontstelt om 't gruwlijck stuck,
Dat dus een Heidensch schuim het wettigh zaed verdruck,
Ja aller stammen Recht, in 't sterven onzer zoonen.
Wat reden kan dit stuck verbloemen, of verschoonen,
Zoo 't volck dit koomt te zien door eenen andren bril?
Gaet paeit het dan hier meê: 't was Amors wraeck, Gods wil:
Dies let, eer ghy verzeilt in zorgelijcker baeren,
Waer meê men minst misdoet, met dooden, of met spaeren.

REY.

Een matelooze druck zeer avrechts redeneert;
En met haer onklaer oogh geen zaecken recht waerdeert.
De spinnekop zuight gift, de bie heur honighraten
Uit eene zelve bloem. Betoont u toch gelaeten,
Nu menschelijck vernuft Gods vonnis, ree gevelt,
Niet krachtloos maecken kan. al dee men hun geweld,

1219,1220 *'t Ontfangen Vangen.* Zie de aant. op vs. 693, 694.
1220 Dit vs. is by de eerste lezing verre van duidelijk; men versta: „hy zalft (stilt) deze slaven wel met (het) dooden en vangen (van Sauls zonen)." De redekunstige opvolging is hier ook g ens zins in acht genomen, naardien het vangen toch het hangen voorafgaat.
1234 *Amors*: „der Amoreën, Gabaonners."

Dat verre zij, noch waer 't voorzichtigheid te wijcken,
En leeren 't zeil by tijds, voor zulck een onweer, ſtrijcken.

RISPE.

Helaes! zy pleit vergeefs, die voor een' doove pleit.
Zoo bidde ick noch, om uwe en 's Helds godvruchtigheid,
En mijnen ouderdom, gaet heen uit mededoogen,
Nadien de prieſters veel by koningen vermogen,
Gaet perſt hem, zoo ghy kunt, noch t' onzen voordeele af,
Genade, of uitſtel, of vermindering van ſtraf.
Zoo moet uw wieroockvat veel aengenaemer branden.
Zoo zegen God het land door uw geheve handen.
Zoo ſtrecke uw over ons medoogende gemoed
Een betere offerhande, als koe, of kalverbloed.

REY.

Wy gaen zoo daedelijck verwerven watwe kunnen.

MICHOL.

Hy zal, zy gaen vergeefs, hun geen gehoor vergunnen.
Helaes, wat gaet ons aen? wat hoor ick voor dees poort?
Och ſtortenwe een gebed. zy vaeren'er meê voort.

O bron der hemelſche genade,
Sla uw genadige oogen neêr
Op weenwen, zonder hoofd, en heer,
Bedompelt in den rouwgewade:
Om zeven kinderen begaen,
Die al om's vaders miſdaed lyden,
In deze onvruchtbre en dorre tijden.
Och help, verwoede wolven ſlaen
De klaeuwen aen d'onnooſle ſchapen,
En dreigen hen met muil, en tand.
De herder bied geen wederſtand.
Dees grimmige Heviten gaepen,
En ſnicken naer onſchuldigh bloed:
En wy ter dood bedruckte moeders,
Ontbloot van helpers, en behoeders,
U vallen met gebeên te voet.
Verlos het land van hongers plaegen.
Verlos hen, die, in droeven ſchijn,
Alree ter dood verwezen zijn;
Of ſterck ons, om dit kruis te draegen.
Verlicht dit al te laſtigh pack.
Dit valt te zwaer, of wy te zwack.

1262 *Bedompelt*: later: *gedompelt.*
1271 *Snicken*: later: *ſnacken.*
1278 *Om dit kruis te draegen*: een anakronisme in den mond dezer koningin.

RISPE.

Zy komen, dochters, koomt, en vat my onder d'armen.
Koomt recht dit oude wijf, gemat van vruchtloos karmen,
Een luttel overend. ick hoor van veer 't gerucht.
Ick hygh naer mijnen aêm, en fchep een bange lucht,
Het veurfpoock van hun dood. och dochters, och zy komen.

MICHOL.

Waer laet ick mijn verdriet? hoe kan ick my betoomen?
Hen ziende tam en mack in zulcker voglen klem.
Ick hoor het rammelen der keten, en hun ftem.

GABAONNERS. GEBROEDERS. MICHOL. RISPE.

GABAONNERS.

Voort, voort. dit vonnis lijd geen fammelen, noch marren.
De dood byt fel genoegh, men hoeftze niet te farren
Met uitftel, uur op uur. voort, voort. wy gaen u voor.
Wel wat gebalck koomt hier? men geef haer geen gehoor.

GEBROEDERS.

Ghy Amoreen, daer is noch tijd om u te wreecken.
Wy willen, voor het left, noch eens ons moeders fpreecken.

GABAONNERS.

Voort, voort. de tijd verloopt. dit willen koomt te fpa.
Al quam de Koning zelf, hier is geen lijfsgena.

GEBROEDERS.

Wy achten ons te vroom van flaeven 't lijf t' ontfangen.
Wy zijn 'er t' eerlijck toe.

GABAONNERS.

Zoo zult ghy eerlijck hangen.

GEBROEDERS.

Ja eerelijck voor ons, maer fchandelijck voor u.

GABAONNERS.

Wat zeit dit bafterdbloed? hoe zal 't hier lucken? nu
Gaet voort. wy keeren ons aen geen gejanck van wyven.
Wy weten raed, om u die traegheid uit te dryven.
Zoo mannen, touwt 'er op, die moedwil moet 'er uit.
De bolpees maeck hen vlugh. men touw hun vry de huid.

MICHOL.

Is 't moederlijck, dat wy hen noch niet aen en randen?

GABAONNERS.

Ghy moeders van dit aes, ziet toe, dat ghy geen handen
Aen 't heilige gerecht en Gods bedienaers fchend,
Noch 't vonnis meer verzwaert door eenigh dreigement.

1301 *Wy keeren ons*: „wy ftoren ons"

Wat dreightge met de vuiſt? wat ziet ghy om naer ſteenen?
Dit dreigen ſchut geen ſtraf.

RISPE.

Och laet ons ſlechs beweenen
Der kindren ongeval. hoe ſteecktghe zoo vol nijds?
Och gunt, och gunt den rouw der moedren zoo veel tijds.
Verzacht met zoo veel trooſts heur ſmart geleên in 't baeren.
Om deze rimpelen, om deze grijze hairen,
Dit mergeloos gebeente, en al wat helpen kan.
Hoe brultghe zoo verwoed?

GABAONNERS.

Hoe brulde die tyran,
Dien, laeuw en vuil van 't bloed der omgebroghte ſlaeven,
Ghy in uw' ſchoot ontfingt? hy heeft dien kuil gegraeven,
Waer in zijn eige zoons nu ſtorten over 't hoofd.

MICHOL.

Och heeft de tijd noch niet dat ſmeulend vier gedooſt.
Gedooght, dat wy dien brand met onze hartaêr bluſſen.
De moeder ly voor 't kind, wy zullen 't wraeckrecht kuſſen.

GABAONNERS.

Geen moeder lyd voor 't kind. waer is men zulx gewoon?

RISPE.

En lyd om Grootvaers wil nakomeling, en zoon?

GABAONNERS.

Zy lyden min om hem als hunne ſchelmeryen.

MICHOL.

Een ander wette 't mes.

GABAONNERS.

Zy proefden hoe 't kon ſnyen.

RISPE.

't Was roeckeloosheid eer dan booſheid in hun jeughd.

GABAONNERS.

Verbloem het, zoo ghy wilt, het was een booze deughd.

MICHOL.

't Was vaders dolligheid, waer van hy was bezeten.

GABAONNERS.

Zoo temt men beſt zijn zoons by tijds met deze keten.

RISPE.

Hy viel door dolligheid in zijn bebloede zwaerd.

GABAONNERS.

Waerom heeft 't naeſte bloed den dolle niet bewaert?

MICHOL.

Indien een ſtier u ſtiet, wie zou die ſmart betaelen?

GABAONNERS.

Men zou hĕt op den ſtier en eigenaer verhaelen.

RISPE.

Wat eiſchtghe, op dat die ſcha geboet werd zevenvond?

GABAONNERS.

Men weeght, neen neen, men weeght geen bloed op tegens goud.

MICHOL.

De wraeck blies 't leven noit in dooden lang begraeven.

GABAONNERS.

De wraeck betoomt den ſtonte, en leert hem zachter draeven.

RISPE.

't Gebeent der onderen is menigh jaer vergaen.

GABAONNERS.

Vergaen? my dunckt ick zie hun geeſten om ons ſtaen.

MICHOL.

Wie noch voor dooden ſchrickt moet levendigen ſpaeren.

GABAONNERS.

Geen levenden, om wien de geeſten blyven waeren.

RISPE.

't Is ydle en enkle wraeck die zulcke droomen dicht.

GABAONNERS.

't Magh wezen wat het wil, wanneer 't ons hart verlicht.

MICHOL.

Verlicht men het gemoed met helden te vernielen.

GABAONNERS.

Zegh ſchelmen, dick verdaeght van onzer oudren zielen.

RISPE.

De rekening van wraeck ſtaet nimmermeer gelijck.

GABAONNERS

Z'is effen, als dees peſt gevaeght zij uit het Rijck.

MICHOL.

Bereidghe ſlechs geen plaets voor tienmael ſlimmer plaegen.

GABAONNERS.

Het ga, zoo 't kan, zoo 't moet, wy zullen 't u niet klaegen.

RISPE.

Men ſchelde om Benjamin hun deze halsſtraf quijt.

GABAONNERS.

Om alle ſtammen niet. dees ſtraf koomt op haer tijd.

MICHOL.

Wat bitterheden heeft die ſtam niet moeten ſmaecken?

GABAONNERS

Kon dan die bitterheid hen niet wat zoeter maecken?

RISPE.

't Is menſchelijck, indien men ſneuvelt dus of zoo.

GABAONNERS.

't Is Godlijck, zoo men 't boet, al boet men 't byſter noo.

1346 *Dick verdaeght:* „menigmaal gedagvaard."

MICHOL.

Wat kan uw' kindren zelfs miſſchien noch overkomen?

GABAONNERS.

Zoo moet men hen by tijds met zulck een voorbeeld toomen.

RISPE.

Dat werckt wel averechts. het ſtraffen terght het quaed.

GABAONNERS.

't Leert omzien, niets beſtaen, 't en zij met rijpen raed.

MICHOL.

Neemt d'overtreders wegh, het zal aen menſchen ſchorten.

GABAONNERS.

Neemt wegh de ſtraf, het land zal met zijn muuren ſtorten.

RISPE.

Hebt mededoogen met een trooſtelooze weeuw.

GABAONNERS.

Van dien tyran, die loegh om 't Gabaonſch geſchreeuw?

MICHOL.

Erbarm u over dees van elck verſmaede vrouwe.

GABAONNERS.

Een dochter des tyrans, vermaeckt met onzen rouwe?

RISPE.

Verſchoont de kinders toch hun moedren te geval.

GABAONNERS.

Onze eige moeders eerſt, dit raeckt ons boven al.

GEBROEDERS.

Nu Moeders, luiſtert toch naer onze leſte rede.

RISPE.

O bey mijn zoons!

MICHOL.

Mijn vijf!

GEBROEDERS.

Wy bidden eene bede.
Is 't mogelijck, ontzeght dees jongſte bede niet.
En gunt ons noch dien trooſt.

RISPE.

Ja bid niet maer gebied,
Indien uw eiſch beſtaet in 't moederlijck vermogen.

GEBROEDERS.

Bedaert dan eene poos, bedaert, en wiſcht uw oogen.
De Moeders zien, waer toe het nu gekomen is
Met d'afkomſt van 't weleer verheven huis van Kis,
Het welck des morgens rees met zulcke ſchoone ſtraelen,
Als 't voor zijn' middagh weêr quam ſchandelijck te daelen.
't Ging Grootvaer eerſt voorwind. hy meeſterde 't geluck.
't Ontzet van Jabes was zijn eerſte heldenſtuck,
En intre van het Rijck, zijn vroomheid opgedraegen,

Te Gilgal van al 't volck, na Nahas nederlaegen.
Hy trad de koningen van Zobal op den neck,
Oock Edom, Ammons maght, het heir van Amaleck,
En Moab, en 't geweld der trotſe Philiſtijnen.
De zon quam, dagh op dagh, in Vaders zege ſchijnen;
Tot datze, voor zijn' troon, ter aerde leggen zagh
Al wat op Iſrel roem en roof te haelen plagh.
Zoo ras als Samuël den Herder had gegoten
Den balſſem over 't hoofd, dat voor zich vond ontſloten
De poorten van ons hof; vervloeide Sauls eer,
En vorige geluck allengſkens, min noch meer
Gelijck een beeck, die van een' laegen heuvel ſteigert,
Verdrooght, zoo ras de lucht het aerdrijck regen weigert.
Een damp holp 's Konings brein aen 't woên, en uit zijn ſtel,
Zoo dat men 't ſmeecken moſt met 's herders ſnaerelpel.
Indien de wapens yet, dat loflijck klonck, bedreven,
't Werd al de dapperheid des herders toegeſchreven.
Al 't volck begon terſtond naer David om te zien.
't Was: Saul ſloegh 'er een, maer David ſloegh 'er tien.
Ghy zelf ontzaeght u niet dien ouden heer te tergen
Met 's ballings leven, tot ons harteleed, te bergen.
De ſtapel van zijn ramp werd met zijn hand voltoit,
Toen hy 't geberght met doôn en wapens zagh beſtroit.
De ſchoonzoon werd daer op voor Koning uitgeroepen
Van Juda; Iſboſeth van Abner, en zijn troepen:
Dees zwaeide te vergeefs den zegenloozen ſtaf,
Want Davids maght nam toe, en Sauls afkomſt af.
Wy vonden ons alom geſlagen, of verraeden.
Wat wil men, uwen druck opwroetende, u beladen?
Wy raeckten van den ſtoel, de herder ſteegh'er op.
Een yeder bad hem aen, en gaf ons huis de ſchop.
Wy, yegelijck ten ſpot, dus uit den troon gebeten,
Die ſchier een halleve eeuw van d'onzen werd bezeten,
Verlaeten vrolijck 't licht; om langer niet verſmaed
Te duicken, onder hem, wiens ſtarre boven ſtaet;
En die ons nimmer deel aen Vaders erf zou gunnen,
Om niet door 's anders eer zijn eere te verdunnen.
Oock ſtaet een edel hart, gedreven uit het ſpoor
Van 's weerelds heerſchappy, de dood veel ſchooner voor
Dan 't leven, zonder hoop van ymmer te regeeren,
En eenen ſchildknaep dus zijn huis te zien braveeren.

1392 *En vorige geluck*: later: *En vorigh rijk geluck.*
1396 *Zoo dat men 't ſmeecken moſt*: *ſmeecken* is hier „verzooten, verzachten, weder op zijn ſtreek brengen."
1401,1402 Dit is tegen Michol gericht. Zie 1 *Sam.* XIX.
1404 *Beſtroit*: later: *verſtroit*

Dies bidden wy, magh 't zijn, en is uw gunſt zoo groot,
Verbid uw zoonen niet, noch quelt u in hun dood.

MICHOL.

Och waertghe in 't harrenas als helden omgekomen,
Daer grootvaer 't leven liet, en ſneuvelde op uw oomen,
't Waer eerelijck en met een lijckklaght doorgegaen.
Mijn druck, aen 't ſluimeren geraeckt, vangt weder aen,
En ſchiet als uit den droom, ontſtelder dan te voren,
Om dees vervloeckte dood en ſtraf, uw hoofd beſchoren.

RISPE.

Mijn kinders, heb ick u tot zulck een' ſmaed gebuert,
En zoo zorghvuldighlijck gekoeſtert, en bewaert
Tot d'allerhardſte ſtraf, die yemants hoofd kan treffen?
Ick ſtort, ick ſtort. oud wijf, wie zal u weder heffen?
Wie ſtutten met zijn hand? ick zwijm. ick ſterf van rouw.
Ick ben een levend lijck. waer leeft bedruckter vrouw?

GABAONNERS.

Zy tergen ons geduld met al dit ydel treuren.

MICHOL.

Ghy zult een moeder eer van haere kindren ſcheuren,
Dan ſcheiden. 't veil omhelſt den olm niet zoo hecht,
Als zy zich om hun' hals en armen wind, en vlecht.

RISPE.

Mijn zoonen, 'k laet my niet van uwen boezem rucken.
Zoo zal ick mond aen mond, en borſt aen boezem drucken.

GABAONNERS.

Ghy worſtelt te vergeefs, o weereloos geſlacht!
Wijckt af, uw hof heeft uit. hier koomt een ſtercker maght:
Dies duickt voor haer van zelf, eer zy u ſtrax leer duicken.

GEBROEDERS.

Ghy mooght d'ontfange maght gebruicken, niet miſbruicken,
En tegens vrouwen minſt. noch minder tegens haer,
Die u wel eer geboôn.

GABAONNERS.

Wat vordert dit miſbaer?

MICHOL.

Och zuſter Merob, zie, hoe handelt men uw kinderen.

RISPE.

Och koning Saul, help my dit geweld verhinderen.

GEBROEDERS.

Nu moeders, weeſt getrooſt, en zet uw hart wat neêr.
Nu kuſt ons noch voor 't leſt, noch eens, en dan niet meer.
Verreuckelooſt u niet vergeefs. Laet Cham betyen,
En gunt de wraeck haer wil. hier baet geen tegenſtryen.
Dit onweer ſleept ons wegh, dies ſtaeckt uw droef geklagh.
Geen ancker hecht zoo vaſt dat tegenhouden magh.

MICHOL.

O mijn verweze zoonen,
Zijn dit de goude kroonen
En fcepters, aen uw hoofd
En rechte hand belooft?
Zijn dit d' yvoire trappen,
Om op den troon te ftappen.
En wyd en zyd ontzien
De ftammen te gebiên?
Heeft my mijn hoop bedrogen?
En zijt ghy opgetogen
In mijnen zachten fchoot
Tot zulck een harde dood?
En moet och moet ick lyden,
Dat flaeven zich verblyden
In hunner heeren leed?
Hoe valt u 't lot zoo wreed?

RISPE.

Och och! dit's balfem in mijn wonden.
Ick heb mijn' Saul weergevonden,
En Abner. 'k zie met vreughd althans
Hier voor my ftaen mijn beide mans.
Daer ftaen die helden voor mijn oogen.
Ick heb, ick hou hen, 'k hou hen vaft.
Nu vrees ick langer leed, noch laft,
Noch zwaerden, noch gefpanne bogen.
Mijn eerfte en lefte bruidegom,
Ick kus, ick heet u wellekom.
Waer waertghe toch zoo lang gebleven?
Hoe lietghe my zoo lang alleen?
Ick zat en treurde op dezen fteen,
En fchiep niet langer luft in 't leven.
Och blijft my nu getrouwer by.
In deze dicke duifterniffen.
Ick magh de zon, maer u niet miffen.
Of is dit fpoock, of raezerny?

GABAONNERS.

Ja wel is 't raezerny. men ley haer ftrax naer binnen.
Zy raeft van rouw, ghy ziet het gaet haer aen de zinnen.
Voort voort, de dagh verloopt. al lang genoegh gefchreit.

GEBROEDERS.

Nu moeders, weeft getrooft tot in der eeuwigheid.

1466 *Opgetogen:* „opgevoed."
1494 Achter dezen regel ftaat in mijn exemplaar, van Vondels hand gefchreven: „de vertooning daer de gebroeders hangen. en wort vande Gabaoners gefprooken *'t Gerecht des* enz."

REY VAN PRIESTEREN.

ZANG.

Wat was dat een vervloeckte dagh,
Toen, midden onder vier en tachtigh,
Ahimelech doorfteecken lagh.
Die dagh is Levi noch indachtigh,
Toen dit Aertspriefterlijcke licht,
Met zesmael veertien bleecke ftraelen
Gedoodverft om zijn aengezicht,
In eene zee van bloed ging daelen.
Van bloed, 't welck uit hun boezems liep,
En, verwende het fneeuwit linnen,
Vaft wraeck, als 't bloed van Abel, riep
Tot God, en alle Seraphinnen.
O bloed, wat hebtghe God geklaeght?
'k Heb wetende niet quaeds bedreven,
Alleen 't orakel raed gevraeght,
Den held geweer en fpijs gegeven.
'k Heb Sauls fcepter noit mifdaen;
En ziet God koel dien gruwel aen?

TEGENZANG.

't En bleef niet by dit bloedigh bad:
Die dolle kon zich niet verzaeden,
Hy moft in Nobe, Aärons ftad,
Tot d'enklen toe in bloed gaen waeden.
Daer werd noch arm noch rijck gefpaert,
Noch man noch vrouw, noch zuigelingen,
Noch maeghden; toen dat droncken zwaerd,
Gevolght van zoo veel bloote klingen,
Het al vernielde, oock 't ftomme vee:
Ja zelf de ftad, die d'eere ftutte
Des hemels, als een kind van vreê,
Haer fchool, oock d'Ephod, en Gods hutte,
Wat heiligh en onheiligh was,
Moft voort, in 't algemeen verdelgen.
De moord ftoegh voort, deur dezen plas.

... vier regels, die op het aanplakbiljet ftonden. Zie blz. 648. „En daerna door een van de ftaat Juffers dit andere: (wat hier volgt, en waarvan het fac-fimile hier tegen over ftaat).

Hef op, hef op, met naar gefchreeuw,
Aanfchouwers treurt met Sauwels weeuw,
Die hier al 't koninglijk geflacht
Soo deerlijk ffet om hals gebraght,
Maar denkt hoe 't moederlijke hart
Ontftelt fij midden in dees fmart,
Die fij om hare vruchten lijt
Geen mes noch vlim dat fcharper fnijt,
Als dit dat haar gemoet doorvlimt,
De fon daalt neer, den avond klimt
En valt met drup'len en met douw,
Maer niet een traan ontflijgt dees vrouw,
De moeder lijd de grootfte ftraf
Nu mach' er niet een traantjen af.

J. v. V.

1499 *Dit*: later: *dat*.

geef op. geef op. mijn naar geschreeuw.
aanschouwers treurt mijn hardewederouw
die hier al 't Koningrijk geslacht
soo deerlijk sien ons hals gebracht,
maar denkt hoe 't moederlijke hart.
ontsteet sij midden in deze smart,
die sij ons hare vruchten lijt
geen mes noch vlijm dat scharper snijt,
als dit dat haar gemoet doorvlijmt,
de son daalt neer, den avond klimt,
en valt met druppelen en met douwe.
maar niet de traan ontsijgt deze vrouwe,
de moeder lijd de grootste straf:
nu mag 'er niet de traantjen af,

J. v. V.

En trof (zy moſten 't meê verzwelgen)
  Ons Gabaonners op den kop:
Dees dronken meê van 't zelve ſop.

TOEZANG.

  Eerwaerdſte Vader, Abjathar,
Ter goeder uur zijt ghy 't ontdoken,
  Gelijck een ondergaende ſtar,
Om ryzende, eens te zien gewroken
  Rechtvaerdigh, buiten uwe ſchuld,
Uw Vaders onrecht, en uw magen.
  Toen waren 't tijden van geduld:
Maer ſedert druppelden Gods plaegen
  Op 't moordhof van dien ſchelmſchen Vorſt,
En alle zijn nakomelingen,
  Van 't prieſterlijcke bloed bemorſt.
Aldus verkeert de beurt der dingen.
  Gods tulband lyd noch ſchimp, noch hoon.
Wie God ontwyd, ontwyd zijn kroon.

1535 *Buiten uwe ſchuld:* voor „buiten uw toedoen."

HET VIJFDE BEDRIJF.

LEVYTEN. DAVID.

LEVYTEN.

Zoo moet het allen gaen, die Davids ſcepter haeten.

DAVID.

In welck een' ſchijn hebt ghy d'ellendigen gelaeten?
Hoe koelde Gabaon zijn wreeckluſt met dit bloed?

LEVYTEN.

Zy ſtapten onverſaeght de wiſſe dood te moet,
Ter poorte uit, door een ſtraet van menſchen dichtgedrongen,
Een mengſel van Hebreen, en allerhande tongen,
En, al den wegh in 't lang, bewonden met een' ring
En drommel volx, 't welck voor, ter zyde, en achter ging.
De Gabaonners, die, van heilge wraeck bezeten,
De zeven halzen, hecht geſloten aen een keten,

1546 *Schijn*: hier in de beteekenis van „ſtaat, geſteldheid."

Vaſt ſleepten, toonden hun het wraeckautaer van veer,
Uit woeſte dartelheid, en woedden min noch meer
Als 't boſchzwijn, tegens moede en afgejaeghde honden,
Wanneer 't ſchuimbeckende, om het ſmarten van zijn wonden,
Ten einde van geduld, kranckzinnigh gild en balckt,
Een' muil vol kiezen en twee blicken openſpalckt,
En zijn vervolgers vat; die, uit den aêm geloopen,
Hun heete zwynejaght nu met den hals bekoopen.
Wy hebben nu, riep d'een, gelicht het wolveneſt,
Het leger rood van moord, en deze lamrepeſt,
Die toeley met den tand op byten, ryten, ſtroopen;
't Gebroed van 't welck niet goeds voor herders ſtond te hopen,
Zoo vet een' buit, als oit een jaeger opdoen kon.
Hoe willenze te pronck, gebraeden in de zon,
De luiperds noôn te gaſt, en arenden, en kraeien,
En hen met ſpieren, mergh, en brein, en oogen paeien?
Een ander riep: hoe paſt die keten, om den hals
Van 't koningklijck geſlacht? maer dit metael is valſch,
Of ſlechter als het gond. dat Saul plagh te kroonen.
Hoe word de vader nu verheerlijckt in zijn zoonen?
Een ander: vaert niet voort. ziet toe, en wacht u, dat,
Ghy met doorluchtigh bloed uw handen niet beklad,
En u Mephiboſeth flus opkoom al verbolgen,
Die naer zijn' ezel toeſt, om 't onrecht te vervolgen.
Een ander: neen 't is beſt dit koſtlijk bloed geſpaert.
Men maecke een' zack van 't lijf, en knoop het toe, zoo vaert
De damp der ſtaetzucht niet in 't brein, gelijk voorhenen.
Hoe weeligh treênze nu op huppelende beenen?
Dus endlijck af en opgeſtegen met veel ſpots,
Geſchopt, geſleurt, vervloeckt, genaeckenze de rots,
Waer op de ziel, door ſtorm vervallen, dreight te ſtranden.
Het hangen van 't geberght met allerleie ſtanden
Van menſchen, zoo wel oud als jong, en arm en rijck,
Behangen, en gepropt, een' ſchouwburgh was gelijck,
Recht over Gabaä, daer d' eerſte der drie bergen
(Wier platte kruinen elck de lucht en hooghte tergen)
Allengſkens afloopt aen de grens van Ephraim,
Die van den ſtroom naer zee zoo ſlangwijs kruipt, en ſlim,

1560 *Blicken*: „oogen."

1575—1578 De woorden, hier aan een der Gabaonners in den mond gelegd, zijn ironisch geſproken: hy veinst de anderen bang te willen maken voor den zwakken Meñboſeth, die maar op zijn ezel wacht, om dien te beſtijgen en hen te komen aanvallen.

1586—1588 *Het hangen* — *behangen*. De woordſpeling is wel wat gezocht. *Het hangen* ſtaat hier voor „de helling."

1592 *Slim*: 't zelfde als „ſchuinsch," van waar het ook in de beteekenis van „ſcheel" genomen wordt, als by HUYGENS, *Spaenſche wijsheit* 899.

Trooſt u met uw kind
Beter Slimm *als blind.*

Van dit *ſlim*, ſcheel, tot *ſlim*, listig, is de overgang begrijpelijk.

En hier dees heirbaen kruift, die, als een lijn gefchoren,
Schiet van Jerufalem recht toe op Sichems toren.
Hier valt de reis en toght van overal voorby.
De ftaecken ftonden reed, en zeven op een ry.
Gods wraeck glom Gabaon en Levi uit zijne oogen.
De Benjaminner hiel zich ftil, en ingetogen,
Ontveinzende met kracht den rouw, die 't hart beving,
Vermits zijn Zevenftar zoo druckigh onderging,
Voor d' aengebede zon van Juda, hoogh aen 't ryzen.
Het was 'er drock te doen met roepen, wencken, wyzen.
De Broeders ftelden zich met 't aenzicht herwaert aen.
Armoni zagh men daer getrooft in 't midden ftaen,
En wencken met der hand, om tegens 't volck te fpreecken.
De hoofden werden ftrax met ftilte als overftreecken.
De monden zwegen kort. 't gerucht had uitgeraeft:
Gelijck, wanneer de wind met ftijve kaecken blaeft
By buien in 't gewas, de wufte korenairen
Na 'et ruifchen eene poos geraecken te bedaeren.

DAVID.

Wat fprack die braeve borft? wat lagh hem toch op 't hart?
Mijn geeft bezwijckt. ick ben beladen met zijn fmart.

LEVYTEN.

Aenfchouwers, fprack hy, nu dit lot ons fchijnt befchoren,
Wy neemen 't willigh aen, als fterfelijck geboren.
Zoo dit u uit den muil van dieren hongers nood
Kan rucken; offert ons, en leeft door Sauls dood:
Maer leert u midlerwyl aen niemants lot vergaepen.
Ghy ziet wien vader eer verlofte van de fchaepen,
En ophief uit het ftof en voetzand, als een' zoon,
Zoo hoogh, en die nu trots gezegent met zijn kroon,
En 't maghtige bezit van dertigh koningkrijcken,
Schoon 't wettige geflacht de vlagh voor hem ging ftrijcken,
Dien helfchen wrock van Cham in flaep wil wiegen, met
Den voet op 't overfchot van vaders kift gezet;
Al is 't geen nood, dat wy, och wemelende wormen
Van 't lang verrotte lijck, hem uit den zetel ftormen.
Maer d' opperfte, wien alle ons rampen zijn bewuft,
Zij wreecker, en vergun zijne afkomft vre, noch ruft.
Dat zich de broeder met des broeders bloed verzade,
En Abjathar vervalle in 's nazaets ongenade.
Dat Levi en de kracht der ftammen het gebit
Verwerpe, eer 's Herders ftaf bereick het derde lid,
En, onder eenen vorft, den vorft van Juda dage

1611 *Borft:* later: *helt.*
1616 *Wien:* hy bedoelt David.

Te velde, daer het roockt van moord, en nederlage;
In 't bloedigh worftelen van Rijcken tegens een,
Van heirkracht tegens heir, van fteden tegens fteên,
Antaeren tegens koor, en tempel, en autaeren,
En Aron met den ftaf in Arons fchild gevaeren.
Dat 's Herders eigen krooft, of 't grootfte deel hier na,
Geweldigh aengerand, om hals raecke, of verga
En quyne in vangenis, en vreemde flavernye;
En Ifai aflterf van den ftaf en heerfchappye.
Dat zich d' Aertspriefter zette in 's rechters hoogen troon,
Oock zelf met Ieffes kroon Aärons tulband kroon',
Ja blindling wroet naer roeft van rijckdommen en gaven,
Uit holle gierigheid, in 's Herders affche, en graeven.
Zoo dit ons waerende afch en geeft noch niet vernoegh;
Dat Juda fcepterloos en Levi, wien dit wroegh,
Voorvlughtigh, zonder kerck, en onter ommezwerve,
En, onder 't Heidendom, verftroit en heiloos fterve:
Op dat, al d' aerdboôm deur, geen zoo verfchoven hoeck
Te vinden zij. die niet getnigh van Sauls vloeck.

DAVID.

'k Verdroegh dien laft des vloex van Simei geduldigh,
'k Verdraegh dit oock van hun. God oordeelt my onfchuldigh,
Die zijn gerecht voldoe. Des volx behoudenis
Waermeê, 't en zij men 't bergh, het omgekomen is,
Beweeghtme meer dan 't leed van zulcke lieve magen;
God geef wat opfpraeck oock mijn faem hierom zal dragen
By den nakomeling. mijn glori valle in 't flijck.
Ick fchel hun 't fchelden quyt, ten dienft van God, en 't Rijck.
Wat zegen heeftme 't volck voor zulck een' vloeck gegeven?

LEVYTEN.

Het volck ftack driemael op: God fpaer den Koning 't leven.
God demp d' erfvyanden, die naer zijn' fcepter ftaen.
Toen greepen hen terftond onze onterknechten aen,
En wringende om den hals de taeie en gladde koorden,
Verboôn de keel de lucht, den mond die lafterwoorden.
Zy ftortten op het gras, als zeven pylers, neêr,
Als hun de grond ontzackt. men troock de lijcken weêr
Met touwen op, en hingze aen ftaecken, elck byzonder,
De handen boven vaft. en bey de voeten onder.

1637 *Autaeren:* later gefpeld *altaren.*

1655,1656 *Des volx behoudenis* enz. Verfta: „het behoud van 't volk, waarmeê het gedaan is, wanneer men het niet behoedt."

1657 *Zulcke lieve magen:* na de voorgaande vloekprofecy. waarin 't latere lot van Israëls Rijk en Davids Huis wordt voorzegd, klinkt dit *lieve magen* in Davids mond toch al te zoetfappig, zoo niet ironisch.

1658 *God geef* heeft hier zeker geen anderen zin dan: „Ik laat het aan God over."

1666 *Ontzackt:* om 't metrum voor *ontzakte,* doch niet goed te keuren.

Niet een van al, dien 't hoofd niet ſlap voor over hing
Op 't hart, gelijck of hun de zachte ſlaep beving.
Dat raeckte menigh hart met avrechts medelyden:
Terwyl een rouwkarros door al den drang quam ryden
Den berregh op. elck weeck met groote eerbiedigheid
Men twyfelde eerſt wie 't was, en twiſte om klaer beſcheid,
Tot dat, voor 't nieuw gerecht, de paerden ſtaende bleven,
En Riſpe hallef dood, en van dit lot gedreven,
Met handen in het hair uit heuren wagen zeegh,
En, onder d'oxels voortgeleit, de ſtaecken kreegh,
En vatte 't heiloos hout, waer aen de zoons gebonden,
Hun ſtomme moeder vaſt met ſpraeckelooze monden
Noch antwoordden, zy zelve een marmerbeeld geleeck,
Behalven alsze zweem, zoo dickwils 't hart bezweeck;
En, zonder datwe een traen langs 't aenſchijn rollen zagen,
Van 't zuchten aen 't geſteen, van ſtenen quam aen 't klaegen.

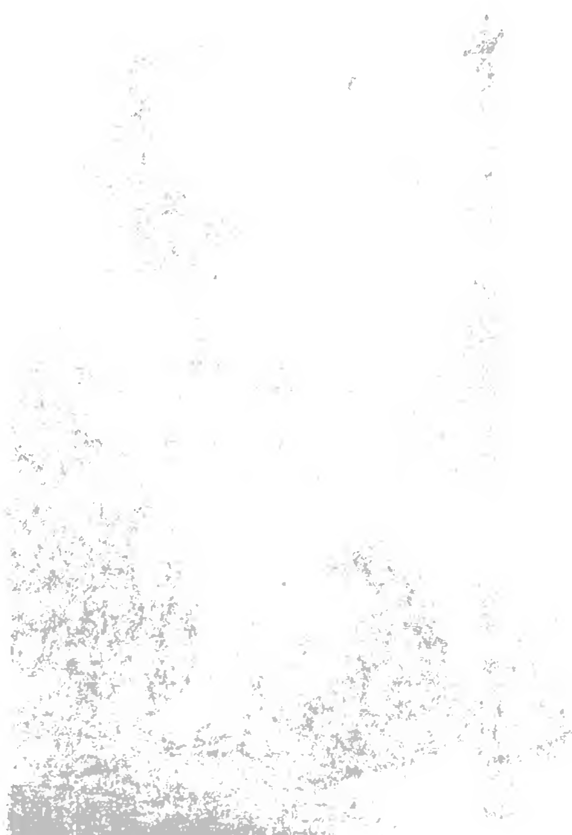
DAVID.

De jammerklaght verlicht den moederlijcken druck,
Gevat door 't naer gezicht van 't deerlijck ongeluck
Der zoonen, op wier hoofd zy al haer hope bouwde.
Hoe klaeghde d'arme weeuw, toen zy 't gerecht aenſchouwde?

LEVYTEN.

Helaes! wat zie ick hier met drooge wangen aen?
Kan dit een moeder zien, en op haer beenen ſtaen?
Och kinders, kuſtghe my met neergeſlage troni?
Zijt ghy 't, Mephiboſeth? zijt ghy 't, mijn trooſt, Armoni?
Wien van dit lieve paer omhelze ick allereerſt?
Zijt ghy dat edel krooſt, waer door uw vader heerſcht,
Gelijck zijn mond belooſde? als hy my kuſte, en ſtreelde;
En, ſmeltende in mijn' ſchoot, genoot volop van weelde,
Daer ick dit eertijds ſchoone en welgeſchapen lijf
(Doch nu een grijns, een beſt, een oud verſchoven wijf)
Hem opdroegh met de roos, die opging voor zijn ſtraelen,
Gewoon den morgendauw uit haere jeughd te haelen.
Heb ick u, waerde zoons, tot zulck een end gebaert,
Op dat ghy een grijphoen, een' tiger, wreed van aerd,
Zond vallen in den beck, en gruwelijcke kaecken?
Maer neen, ick wil om u mijn leger ſlaen, en waecken,
En, nacht en dagh, geen weer ontziende, op ſchildwacht ſtaen,
Noch ruſten, eer men u ter aerde heb gedaen.
Zoo klagend, raecktze in 't end van klaegen aen het ſchreien,
En doet haer jofferen een' zack op d' aerde ſpreien.
Daer zetze zich, en huilt, en balckt, en hond geen maet.
Het licht valt haer te ſterck, hoewel het onder gaet.

1704 *Grijphoen*: een kluchtige wijze van 't woord *griffoen* te ſpellen en er hierdoor een etymologie en beteekenis aan te geven, waarvan de ouden nooit gedroomd hadden.

Nu zal u Sauls aſch noch wroetende afkomſt hinderen.
Hy heeft geprophetéert, maer niet van zijne kinderen.

DAVID.

Och Ajas dochter, hoe betoontghe met der daed,
Dat geene moeder 't kind in 't uiterſte verlaet,
Oock niet wanneer de ziel van 't lichaem zij geſcheien.
Daer koomt Mephiboſeth: my dunckt ick zie hem ſchreien
Van blyſchap; overmits de geeſten [door de ſmart
Van dees gedreighde ſtraf, getrocken eerſt in 't hart,
En daer beſloten, en beklemt van alle zyden]
Uit hun gevangkenis geſlaeckt van 't naeckend lyden,
Opvliegen naer het brein, en dryven naer beneên
Door d' oogen de verdunde en zilte vochtigheên.
O heftige ommezwaey van heftige gedachten,
In wederlevenden, die ſtrax de dood verwachtten!

MEPHIBOSETH. DAVID.

MEPHIBOSETH.

Gezalfde Koning, ick val met mijn zoontje neêr,
Voor uwe knien, en kan uw weldaên nimmermeer
Verdienen, nademael ghy my, nu nieuws herboren,
Verloſte van het lot, dit kind en my beſchoren,
Gelijck mijn ooms, en neefs, en al mijn grootvaers huis,
Vermorſelt voor uw' troon tot pulver, en tot gruis.
Ick zit aen 's Konings diſch, als andre diſchgenooten.
Ghy hebtme met genade en zegen overgoten,
Uit liefde, die ghy draeght mijn' vader Jonathan.
Een weldaed ſchort 'er noch, indien 't geſchieden kan,
En wy, vergeef het ons, u wijder vergen dorven.
Dit ſchuldigh zevental, vervloeckter dood geſtorven,
Blijft hangen, ſchoon de zon alree in 't water duickt.
Het klaeght, dat Moſes wet uit afgunſt word miſbruickt,
't Gezegent land beſmet, en bid om eene gave,
Magh 't wezen, dat men hen, eer d' avond val, begraeve,
Naer 't oud gebruick. Ghy preeſt wel eer de burgery,
En Jeughd van Jabes door gezanten; om dat zy
Mijn grootvaers dooden romp, waermeê de poorten praelden
En veſten van Bethſan, by nacht, gewapent haelden,
Met ſtaci brandden, en met vaſten en geſteen
Den vader en drie zoons in 't woud ter aerde deên.
Ghy ſtaet, vertrouwen wy, niet min als toen, in reden.
Dees hebben ſtrafs genoegh, hoewel met Recht, geleden.
Zy hangen op de grens, heel Benjamin te ſpijt,
In 't oogh van al, wat langs 't geberghte reiſt, en ryd;
In 't oogh van Sauls hof, en ſtad, op zijn geboorte

Eer trots, en riecken al ten neus in van dees poorte,
Waer door de beſtevaer al triomfeerend toogh,
Ten roem zijns vaderlands. zy hangen in het oogh
Der Cherubinnen zelfs, die hier de Bondkiſt decken,
En draeien 't aenſchijn, ſchuw van zulcke doodſe vlecken.
Ghy hoort wel aen 't miſbaer, hoe Riſpe ſmeeckt, en bid,
Gelijck een ſtockbeeld zit, en mymert, daerze zit,
En zomtijds opſchiet, op gerniſch van klaeuw, en vlogel;
Op datze 't wild by daegh, te nacht den naeren vogel
Van 't ſtinckende aes verjaegh. Dat zitten valt te bang,
In zulck een eenzaemheid; d' aenſtaende nacht te lang,
Een oud en koud geraemt, alreede heeſch van kryten.
Dat vaſten, dat gekerm, dat waecken moet haer ſlyten,
't En zij men 't hart verquick. Beweeght u 's moeders trouw
Tot haere vruchten niet; zoo laet u 's Konings vrouw,
Een uitgeleefde weeuw, het hair om 't hoofd beweegen,
En 't lichaem, in wiens arm uw voorzaet heeft gelegen.
Bezwalck toch niet in haer den glans der majeſteit,
Die noch in d' oogen ſpeelt, waer in d' aenminnigheid
Des Konings, eer haer vel noch was geploeght vol voren,
Zich ſpiegelde, noit zat van kuſſen, en bekoren.
Zoo zegen d' oppervorſt van boven uwen ſtaf.
Zoo ruſte uw afgeheerſcht gebeente in 't eerlijck graf.
Zoo roeme uw nazaet ſtaegh op uw gedachteniſſe,
Als 't nimmer Davids kroon aen wettige afkomſt miſſe.

DAVID.

Sta op, mijn Neef, ſta op: al haeſt genoegh gezeid.
't Is meer dan billijck, dat, na 's Rechts geſtrengigheid
Gena heur beurt bewaer. nu droogh en wiſch uwe oogen.
Wy gunnen u al 't geen God ſtelde in ons vermogen.
Het waer nu tijd de zein te ſlaen in 't garſtenveld,
Maer 't ziet'er veel te dor en mager toe geſtelt.
Zoo ras de wolcken 't land bevochtigen met regen.
Tot teecken van Gods zoen, door 't zevental verkregen,
Zal ick dees lijcken ſtrax doen ſlaecken van het hout,
En hen in 't graf van Kis, te Sela trots herbouwt,
Met uw grootvaderlijck en vaderlijck gebeente,
Van Jabes hier gevoert, met ſtaci van gemeente
En Grooten, koningklijck begraeven, naer hun' ſtaet.
Nu volgh my na in 't hof. ick blijf uw toeverlaet.

Aan het ſlot van het Treurſpel ſtaat het volgende door Vondels hand geſchreven:
„Voor de E magiſtraat is dit volgende geſproken tot een dankfegging,"
en daar tegen over ingevoegd het „Danckoffer aen de E. Magiſtraat;" terwijl twee van de drie blanco overblijvende bladzijden zijn gevuld met „Davids Lijkklaght over Saul en zijn zoonen," die in deze Uitgave reeds voorkomt, Deel II. blz. 131, en achter het exemplaar is bygebonden: „de Koningklijcke Harp, aen Kornelis van Kampen."

DANCKOFFER[1]

AEN

DEN MAGISTRAET VAN AMSTERDAM,

NA HET SPELEN

VAN

DE GEBROEDERS

IN

DEN SCHOUWBURGH.

EGEERDERS van de goude toomen
Der Stad, gebouwt op bey de ſtroomen,
  Geſcheiden door den Dam en ſluis;
  O glori van ons oud ſtadhuis;
Wat voelden hier de treurtooneelen
Al gunſt van Goden, onder 't ſpelen,
  Op 't luiſtren van den Magiſtraet;
  Op d'aendacht van dien wijzen Raed.
De Schouwburgh, galmende op zijn vaerzen,
En trotzer tredende in de laerzen,

1) Dit „Danckoffer" is niet in de oude uitgave zelve gedrukt, maar op een los klein folio blad (waarnaar 't hier gevolgd is) afzonderlijk uitgegeven.

Heeft nu al 't Koningklijck geflacht
Met betren zwier ten val gebraght.
Volhardt ghy zoo in kunft te queecken;
Zoo hopen wy allengs te fteecken
Het grijze Athenen naer de kroon:
En fneuvlen wy, noch ftaet het fchoon
Te fneuvelen voor uwe voeten,
Waer voor vier winden knielen moeten.

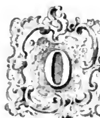
18 *Knielen*: in de latere editie: *zwichten*.

YVER.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

DE GEBROEDERS.

Ofschoon in vele opzichten de „Gebroeders" aanmerkende als een van Vondels treffelijkfte tooneelgewrochten, kan ik echter niet befluiten het, als treurfpel, op eene lijn te ftellen met den „Lucifer," den „Gysbrecht," den „Adam in Ballingfchap" of den „Jozef in Dothan." De fchuld hiervan ligt echter minder aan den dichter, dan aan het onderwerp, dat hy gekozen heeft. Sedert het Evangelie van Jezus Kristus God als een lankmoedigen, liefderijken en vergevenden Vader heeft leeren kennen, eeren en liefhebben, kunnen wy er ons niet dan moeilijk toe laten vinden, in Hem uitfluitend den Jehova van het oude Israël te zien, den „fterken en yverzuchtigen God, die de misdaden der vaderen aan de kinderen bezoekt." En mogen wy ook in de fchrikkelijke verdelging van zoo vele volkftammen, in de uitroeiing van Sauls geflacht, daden van vergelding en van noodzakelijkheid zien, en moeten wy met het Schriftverhaal aannemen, dat zy op Gods uitdrukkelijken last zijn gepleegd, toch willen wy liever, wanneer zy ter fprake gebracht worden, eerbiedig zwijgen, en God danken, dat wy niet leven onder de Wet, maar onder het Evangelie, dan lang by zulke onderwerpen ftil ftaan, veel min ons in de aanfchouwelijke voorftelling daarvan verlustigen. En hoezeer Vondels denkbeelden en die van zijnen tijd omtrent dat punt anders mogen geweest zijn, toch laten de „Gebroeders" op den aandachtigen lezer den indruk na, als hadde in Vondels gemoed de overtuiging van de hardheid van het geflagen vonnis kamp gevoerd tegen zijn eerbied voor Gods geöpenbaarden wil. Vergeefs ziet hy in het voltrokken doodvonnis een billijke daad der Goddelijke rechtvaardigheid: vergeefs in Davids gehoorzaamheid een grootheid van karakter, alleen geëvenaard door die van Abraham in het offer zijns zoons: Vondels zedelijk gevoel komt telkens op tegen die befchouwingswijze, en onwillekeurig kiest hy zelf en dwingt den lezer met hem party te kiezen voor de ter dood verwezen Vorften en de beklagenswaarde vrouwen, tegen den uitvoerder van het Godsbefluit.

Kan de keuze van het onderwerp ons niet geheel bevredigen, hetgeen daaraan falen mocht, wordt in groote mate opgewogen door de byzondere fchoonheden, welke het dichtftuk oplevert, en waarop ik thands de aandacht des lezers ga vestigen.

Onder die fchoonheden noem ik in de eerfte plaats den levendigen gang, die in dit treurfpel meer dan in vele andere van Vondel wordt befpeurd. Reeds in de

expozitie doet zich die voor: het is hier niet, als in „Palamedes", of in „Gysbrecht," een lange voorrede, waarmede het ftuk geöpend wordt, maar een tooneel vol gloed en leven. De Hoogepriester vertoont zich met zijn gewijde broederen op den berg, en in de weinige woorden, welke hy zegt, is er niet een, dat niet ter zake dienende is. In fraaie vaerzen worden wy bekend gemaakt met: 1) den tijd van den dag — den vroegen morgen: 2) de plaats, waar de handeling voorvalt — voor de poorten van Gabaä, en 3) de reden waarom zich Abjathar daarheen begeeft — om een famenkomst met den Koning te hebben; terwijl 4) reeds dadelijk in 't voorbygaan melding wordt gemaakt van de droogte, die Israël teistert. Uit het volgende korte en fchilderachtige tooneel, waarin David en de Levieten optreden, wordt terftond by den toefchouwer het vermoeden opgewekt, dat die droogte de oorzaak is van 's Konings reis, en den knoop van het ftuk zal vormen. Dit vermoeden ontfangt ftraks bevestiging uit het onderhoud tusfchen Abjathar en David, waarin de eerstgemelde den bitteren nood van het uitgehongerde volk befchrijft. Die fchildering, door Abjathar gegeven, is een der fchoonfte en verhevenfte brokken van Nederduitfche poëzy, en daarmede overeenkomftig in waardigheid van toon en vorm is het antwoord van David. De Rei der Priesters, die het Eerfte Bedrijf fluit, bereidt ons, door op Sauls ongehoorzaamheid te zinfpelen, al aanftonds voor op hetgeen volgen zal. Nu verfchijnen de Gabaonners, en wel, als blijkt uit de eerfte woorden, welke de Priesters hun toevoegen, op 't koninklijk ontbod. Te recht mag men vragen, waarom dat ontbod had plaats gehad, daar de Koning toch eerst na zijn komst te Gabaä vernomen had, dat de droogte alleen zoû ophouden door hen te verzoenen. Men zoû hierop kunnen antwoorden, dat David dit wellicht reeds vermoedde, en daarom juist den Hoogepriester te Gabaä befcheiden had — voor zoo verre zich deze daar niet reeds bevond —; dat er verder ook niets vreemds in gelegen was, dat de Hoofden van een naburige ftad hem, daar hy zich in de buurt bevond, kwamen begroeten: doch de hoofdreden is eenvoudig, dat Vondel, flaafs aan den regel van eenheid van plaats en tijd gebonden, al zijn perfonaadjen hier ter zelfder gelegenheid te famen wilde brengen. Keurig is de fchildering, door de Priesteren gegeven van hetgeen in het gewelf der Levieten ter gelegenheid van het raadplegen des Goddelijken Orakels heeft plaats gehad: en met oordeel wordt hier de nieuwsgierigheid der Gabaonners, en by gevolg der lezers, geprikkeld, offchoon nog niet bevredigd. Dit laatfte gefchiedt eerst in het volgende tooneel. David treedt op en meldt onmiddelijk aan de Gabaonners, hoe Gods toorn zich alleen verzoenen laat. Juist dat onmiddelijk mededeelen, hetwelk aan den onnadenkende eenigzins overijld zoû fchijnen, is overeenkomftig met de menfchelijke natuur. David is verheugd, dat er een weg geöpend is tot verzoening van den Goddelijken toorn: hy weet nog niet, welken eisch de Gabaonners zullen doen: hy vleit zich nog fteeds, dat die zich zullen laten paaien met goud of gefchenken, die hy willig tot 's Lands welzijn zal ten beste geven, en nu, by het uitkomen van 't heiligdom, terftond de Gabaonners ontmoetende, kan hy wat hem op 't hart ligt niet verzwijgen, en haast zich, hun te zeggen, wat de Godfpraak eifcht, en hun naar hun eisch te vragen. Dat hy niet onmiddelijk antwoord op die vraag bekomt, dat de Gabaonners eerst, door hun langgerekt, doch hier volftrekt noodig ophalen van de geheele gefchiedenis des verbonds, door Jozua met hun voorouders aangegaan, en door Saul verbroken, zijn ongeduld tergen, ongerustheid, angstvalligheid en vrees voor het gewicht van hun eisch by hem verwekken, om eindelijk, wanneer zy dien noemen, diepe neêrflachtigheid by hem te doen ont-

ſtaan, is echt dramatisch; en niet minder lof verdient de wijze, waarop de Koning dien eisch opneemt. Zonder zich nog uit te laten, of hy daaraan al dan niet zal voldoen, vergenoegt hy zich, hen tot menschlievende gedachten aan te ſporen, en hun te beloven, dat hy zich op de zaak beraden zal; een handelwijs, volkomen overeenkomſtig met de koninklijke waardigheid. In zijn vertrouwelijk geſprek met Abjathar en Benajas geeft David echter aan zijn boezem lucht, en aandoenlijk is de wijze, waarop hy naar redenen en uitvluchten zoekt, om zich te ontſlaan van de harde taak, die hem is opgelegd. Op treffende wijze komen, tegen het karakter van den diepgevoeligen Koning, de karakters van den geſtrengen Priester en van den ruwen Krijgsman Benajas uit. Uit de wijze, waarop Vondel Abjathar geſchilderd heeft, herkennen wy wederom den man, die den innigſten eerbied had voor het Opperwezen, en voor de van Hem geſtelde geestelijke en waereldlijke machten. „Ware deze ſtof in handen van Coster gevallen," zegt ergends een ſchrander beöordeelaar van Vondel 1). „Abjathar en zijn rei waren voorzeker als listige, heerschzuchtige priesters afgebeeld, die den zwakken David als ſpeelbal misbruikten, om hunnen eigenen bloeddorst over hunne vijanden te koelen. Geheel anders Vondel." By hem dringt zeker Abjathar aan op het geven der gevraagde voldoening aan de Gabaonners; doch het is niet zoo zeer uit haat tegen Saul en zijn Huis, uit onmenschlievendheid, als om dat hy, de verkondiger van Gods wil, krachtens zijn ambt moet yveren en waken voor de uitvoering van Gods beſluit. De gronden, welke hy dan ook aanvoert, zijn by uitſluiting getrokken uit de verplichting om God onder alle omſtandigheden, en tegen eigen belang en genegenheid aan, volſtrekt gehoorzaam te zijn. De Krijgsman, daar en tegen, voert louter gronden van ſtaatkunde aan, en hy zoekt den Koning te overreden, dat de eisch der Gabaonners, verre van hem verdriet te moeten veroorzaken, hem de ſchoonst mogelijke gelegenheid aanbiedt, om, door het verdelgen van alle Pretendenten, de heerſchappy voor goed in zijn Huis te vestigen, en voor 't minst laat het een aangenamen indruk na, dat niet deze gronden, maar alleen die, welke de Hoogepriester aanvoert, indruk maken op 's Konings gemoed. Deze geeft nu last, om al de leden van Sauls geſlacht te vangen, een last, die terſtond wordt uitgevoerd, te lichter daar het hof van Saul, waar zy woonden, zich binnen Gabaä bevond.

Na een liefelijk gebed om regen. door de Priesters gezongen, treden Rispe en Michol op, om zich tegen Benajas te beklagen over het gevangen nemen der Prinſen. De Overſte der trawanten., die tegenover David de noodzakelijkheid van het overleveren der Gebroeders op 't krachtigst betoogd heeft, toont zich hier vol eerbied jegends de bedrukte vrouwen, en vol medelijden met de gevangen jongelingen, en bewijst alzoo dat hy naar gelang der omſtandigheden volſlagen hoveling weet te zijn. Wellicht heeft de bedenking, dat hy Benajas in een eenigzins dubbelzinnig, zoo al niet valsch licht voorſtelde, Vondel, buiten de reden op blz. 643 opgegeven, er toe geleid, om het eerſte gedeelte van diens rol later op Joab over te brengen. Het onderhoud, dat vervolgends de beide Vorstinnen met David hebben, is meesterlijk bewerkt; doch ongelukkig zijn het hier alleen de vrouwen die belang inboezemen, en wordt zelfs David in een vrij valſche ſtelling gebracht, waaruit hy zich niet kan redden, dan door een ſoort van woordſpeling, hoedanig men wel eens „jezuïetisch" of ook „mennist" heeft genoemd. Een ondeugende ſpotter zoû er al ligt byvoegen, dat Vondel het laatſte geweest was en het eerſte worden moest. Zeker is 't, dat hy niet inzag, hoe de belofte, waarmede David de

1) De Heer BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, in het Tijdſchrift *de Gids*, 1837, blz. 207

vrouwen paait, niet ſtrekt om zijn karakter te verheffen: immers, hy laat door Abjathar aan David het middel aan de hand doen, om, ook met voldoening aan den eisch der Gabaonners, de belofte, en zoo doende tevens den eed, vroeger aan Jonathan gedaan, te houden. Op een fraaien reizang volgt nu een tooneel, waarin de Priesters aan de Vorſtinnen mededeelen, hoe zeven der Prinſen aan de Gabaonners opgeöfferd, Mefibozet en Micha geſpaard zullen worden. Aandoenlijk waar zijn hierop de klachten der vrouwen; flaauw daar tegenover de redeneringen der Priesters, die eigenlijk hierop nederkomen, „dat de koning niet wel anders kon." Nog droeviger rijst de treurgalm van Rispe en Michol bij het opkomen der Gebroeders, die door de Gabaonners naar de ſtrafplaats worden uitgedreven: in het driftig en levendig onderhoud tusſchen deze laatſten en Rispe, toont zich Vondel weder den onovertreffbaren meester in den dialoog: en deftig ſteekt daar tegen wederom de waardige toeſpraak af, welke een der Gebroeders tot zijn moeder houdt. De rei, waarin de moord te Nobe begaan, wordt herinnerd, ſluit zich op gepaste wijze aan het verhaal, dat de Levieten aan David doen over den dood der zeven Vorſten, en 't welk in diktie en vorm even voortreffelijk is als de rest, hoewel het voor 't tooneel-effekt te betreuren is, dat de vloek, over David en zijn Huis uitgeſproken, niet uit den mond van Armoni zelven, maar uit dien van een verſlaggever vernomen wordt. Het laatſte tooneel, waarin Mefibozet David danken komt voor de hem en zijn kind bewezen verſchooning, is waarſchijnlijk door Vondel aan het treurſpel toegevoegd, om te toonen, dat, gelijk in vs. 1780 en 1781 gezegd wordt, na de „rechtsgeſtrengigheid" ook „genu haar beurt verkrijgt," en om zoo doende den geſchokten geest der toeſchouwers in een meer kalme ſtemming te brengen; toch is het niet geſchikt om de belangſtelling gaande te houden: men weet eenmaal, dat Mefibozet niet in het lot der overigen deelt: en zelfs hinderen ons die vleiende betuigingen van dankbaarheid jegends den Koning, die zoo even zeven leden van zijn geſlacht heeft ter dood laten brengen. Te meer is het jammer dat het ſtuk met dit min beduidend tooneel uitſcheidt, omdat men reden kon hebben zich op een ander ſlot te verwachten. Immers, wat is eigentlijk het onderwerp van het treurſpel, wat de aanleiding tot het ombrengen der Gebroeders? Is het niet, gelijk ik er in den aanvang reeds op wees, de driejarige droogte? En wat was dan natuurlijker, dan dat, ten blijke, dat de Goddelijke gerechtigheid wezenlijk voldaan was, de ontknooping van het ſtuk daarin beſtond, dat de droogte ophield. Nu integendeel maakt vs. 1784

Maer 't ziet er veel te dor en mager toe geſtelt —

een pijnlijken indruk, als den lezer in de onzekerheid latende, of er nu eindelijk al of niet regen komen zal, met andere woorden, of de Gebroeders al of niet vruchteloos zijn ter dood gegaan. Gewis ware niemand anders dan Vondel in ſtaat geweest het treurſpel op een den overigen tooneelen waardige wijze te beſluiten, door er een treffende beſchrijving aan toe te voegen van het langzaam opkomen der eerſte wolk, die zich, na drie jaren, aan den gezichteinder vertoont, en met gejuich door de ſmachtende volksſcharen, van overal toegevloeid, wordt begroet: die voorts, in omvang toenemende, door andere wolken gevolgd, allengs den hemel bedekt, terwijl het ratelen van den donder eindelijk de bui voorſpelt, die zich in zware regenplasſen ontlast.

Toen de Groot het voorſtaande Treurſpel had ontfangen, zond hy den maker dezen brief:

„Mijn Heer!

„Ik heb met verwonderinge [1]) gelezen uwer E. Treurſpel van Sauls kinderen, waar in ik niet wel en kan zeggen wat my meer heeft behaegt, de koninklijke invallen en leeringe, of de levendige uitdrukking van de beweging, of de rechtmaatigheit in yder perſoon het zijne te geven, of de Hebreeuſche manier tot een ſtip nagevolgt, of yder welgeordende vervolg van het werk. My dunkt ook niet dat het beginſel van dit Treurſpel behoeft te wijken aan een gelijk beginſel van Oedipus den Konink by Sophokles, of den vloek van Armoni aan die van Dido by Virgilius, van Hypſipile by Ovidius, of van Oedipus by Papinius. Ik bidde UE. dikmaal ſulke ſtukken by de handt te nemen, zonder dat groote ſtuk van den grooten Konſtantijn [2]) te vergeten. Ik blijve borge dat het zelve hoog aangenaam zal zijn aan alle die des verſtaan: en bidde UE. de afwezende vrienden te willen gedenken. Tot Parys den 10 November 1640.

„UE. gantſch dienſtbereide
„H. DE GROOT."

Korter nog drukte Voſſius zijn tevredenheid uit en voegde na de lezing Vondel toe: *ſcribis aeternitati.*

Achter mijn exemplaar van de „Gebroeders" ſtaan twee gedichten van Vondel, beiden op Koning David betrekking hebbende: het eene is zijn „Lijckklaght op Saul," die reeds vroeger door my gegeven is: [3]) het andere een keurig lierdicht ter eere van den Koninklijken Zanger, opgedragen aan den reeds door my genoemden Kornelis van Kampen [4]), een bloedverwant, om dit in 't voorbygaan te melden, van den bouwmeester van den ſchouwburg en van dien van 't ſtadhuis. Deze, tot wien zich Hooft — gelijk dit blijkt uit een brief van hem in d°. 20 Mei 1635 [5]) — zich wilde wenden om narichten over „'t geus worden van Amſterdam," 't geen Van Kampen had bygewoond, was dus reeds een man op hooge jaren. Hy ſchijnt zich met een proeve van Pſalmberijming onledig te hebben gehouden en van daar de toewijding aan hem van Vondels meesterlijken lierzang.

1) Men herinnere zich, dat men toen nog *verwondering, zich verwonderen* ſchreef, waar wy thands „bewondering, bewonderen" ſchrijven.

2) Zie blz. 212.

3) Deel II. blz. 131.

4) Deel II. blz. 145, 196.

5) HOOFT, Br. 451.

DE

KONINGKLIJCKE HARP.

AEN

KORNELIS VAN KAMPEN.

IE Davids Harp wil fteecken naer de kroon,
Die terght, als Lucifer, den hooghften troon,
En word gefchopt uit dat oneindigh fchoon
Des grooten Vaders.
Gods gonde tong, van hemelfch mann' bedont,
Gaet weiden, als een pen gedoopt in goud,
Die treckend haer geleert vernuft ontvouwt,
Op zuivre bladers.
Ghy, Kampen, mocht dit t' elkemael bevroên,
Wanneer uw geeft in Nederduitfchen fchoen
Naftapte dien Hebreenfchen kampioen,
En dappren zinger,
Die levende uitdruckt al wat hy befeft,
En zoo verzinckt, en zoo de maet verheft,
Dat zy op 't allerhardfte voorhoofd treft
Gelijck zijn flinger.
't Zij hy zijn ftem verfijnt, of die vergrooft,
De wrongkroon voeght dat vet gebalfemt hoofd

1,2 Vergelijk den aanvang van *de Roomfche Lier*, blz. 198.

3 *Gefchopt:* meermalen bezigt Vondel het woord *fchoppen* in den zin van „met geweld uitftooten." Zie *Lijckoffer*, blz. 126, vs. 12. *Jaergetyde van Oldenb.* blz. 117, vs. 13.

7 *Treckend:* „trekken vormende;" het is de *pen*, van welke gefproken wordt.

10,11 Met andere woorden: „wanneer gy Davids pfalmen in 't Neerduitsch vertaaldet." — Dat het woord *fchoen* hier niets onedels heeft, maar in klasfieke tael veelvuldig gebezigd wordt als zinnebeeld van hoogen dichterlijken vorm, is ieder bekend en reeds meer gezegd.

12 *Zinger:* dat *zinger* even goed is als *fpringer* en *dwinger*, voelt een iegelijk; en toch is 't woord geheel verdrongen door dat van *zanger*. Te vreemder, en te meer te betreuren, omdat wy nu maar één woord hebben om 't Fr. *chantre* en *chanteur* uit te drukken.

14 *En zoo verzinckt:* verfta: „*de maat*." „De maat verzinken" is 't zelfde als „haar doen zinken, doen dalen." 't Woord *zinken* wordt by V. meer active gebezigd.

17 *Vergrooft:* volkomen juist; want *grof* heeft niet *groffer*, maar *grover*, en 't w. w. luidt niet *vergroffen*, maar *vergroven*.

18 *De wrongkroon:* de „tulband of tulerkroon," gelijk de Oosterlingen die uit in een gedraaide ftof dragen.

Vet gebalfemt hoofd: in onze kieskeurige ooren klinkt de uitdrukking min aangenaam; het beeld zal echter voor Kornelis van Kampen wel niets aanftootelijks gehad hebben, en is bovendien Bybeltaal.

Des mans, naer 't hart des hemels, en gelooft
In 't eeuwigh leven.
Zijn rijck gedicht, geen droom, geen ydle vond,
Begrijpt den fchat van 't oud en nieuw Verbond,
Vertelt, en leert, en bid, en heelt en wond,
Met kunft doorweven.
De zangerige mond is altijd vol
Van Jakobs harder, geen verzierde Apol,
Die d' uitgeleze fchaer, gedoft met wol,
Aen verfche beecken,
Zorghvuldigh drenckt, en in het groene weid,
En onverdwaelt op 't rechte fpoor geleid,
En haer befchermt door zijn getrouwigheid
Voor wolventreecken.
Hier duickt voor 't licht des Scheppers d' eerfte nacht,
En 't werreckftuck der weereld toont met pracht
Des werckers wijfheid goedigheid en maght
In alle deelen:
't Gewelf des hemels ftraelen van zich geeft,
De lucht doorluchtigh vol gevogelt zweeft,
De woefte zee die bruifcht, en 't aerdrijck leeft
Door ftadigh teelen.
Wie beeft niet als de hemel Abrams zaeck
Rechtvaerdigh handhaeft, toegerult met wraeck,
En fchept in bloedvergieten zijn vermaeck,
En groeit in 't fmoocken?
Verbolgen onweêr voert hem grimmigh heen.
Om hoogh is vier, en duifternis beneên.
De donder morfelt, blixem brand de fteên,
De bergen roocken.
De ftroom verdrooght, 't geberghte fmelt als was.
't Getroffen vee befpreid 't gezengde gras.
De glans der hoven leid gedooft in afch,
En gloende voncken.
't Afgodifch volck, een handvol overfchots,
Noch onlangs al te wreveligh en trots,
Gedoodverft kruipt in d' allernaerfte rots,
Vol moordfpeloncken.
't Geloovigh hart fchiet vleugels aen, en ftelt

19,20 *Gelooft In 't eeuwigh leven:* deze zin fluit niet, tenzij men *gelooft* als partic. van *loven* neme, en dan leze: „geprezen in eeuwigheid."
26 *Jakobs harder:* zinfpeling op Pfalm XXIII.
31 *Getrouwigheid* voor *getrouwheid*, als meermalen.
33 *Hier duickt*, enz.: toefpeling op Psalm CIV.
38 *Doorluchtigh:* voor „doorfchijnend."
41-48 Zie Pf. XVIII en LXXVII.
55 *Gedoodverft* voor „met de doodverw op 't gelaat." Vergel. *Lijckoffer*, vs. 9.
57-64 Toefpeling op Pfalm LXXXIX.

Zich toe ter vlught naer 't licht bestarnde veld,
Op 't zingen, 't welck genote deughd vergeld
Met lof te strengelen
Door schelle cymbel, trommel en schalmey,
In 't midden van den Maeghdelijcken rey,
En na te volgen met een lief gevley
Het koor der Engelen.
Het vrolijck hof ten dans gaet op 't geluid,
Het welck begroet de vorstelijcke bruid,
Die met borduursel haren boezem sluit,
En teere lenden:
Die Schoone ziet naer bloed noch maeghschap om:
Zy volght den liefelijcken bruidegom,
Der allerschoonste jongelingen blom,
En 't hoofd der benden.
O grijze Amphion! eer van Bethlehem,
Uw welgestelde harp, en helle stem
Die bouwen 't onvermaert Hieruzalem
Tot aen de wolcken.
Te Salem blinckt de tempel, en't pallais.
Hier zeid men oorlogh aen; hier sluit men pais;
En herwaert streckt, van oost en west, de reis
Zoo veeler volcken.
Hier kittelt hy den kerckelijcken galm,
En rotsen weêrklanck met een' nieuwen psalm,
In schaduw van een' ceder of een' palm
Of vette olijven.
De berregh Sion is zijn Helikon:
De klaere cederbeeck zijn hengstebron:
Gods wijsheid en zijn wet de kuische Non,
Die hem leert schrijven.
Op 't draven van dien Goddelijcken stijl
Gevoelt de ceder Babels scherpe bijl;
Treckt Moses op van den geplaeghden Nijl;
Ontspringen aders
Uit steile rotsen; stremmen zee en vliet;
Verrijst de stad uit puin, na lang verdriet;
Bekent de zoon al wat 'er is geschied
By d'oude vaders.

65-72 Toespeling op Psalm XLV. De hier bedoelde *Vorstelijke bruid* is de „Kerk."
73 *Amphion:* Amfion staat hier voor „voortreffelijk zanger," gelijk lager *Orfeus*.
77-80 Toespeling op Psalm XLVIII, LXVIII, LXXII, LXXXVII en soortgelijke.
81 *Kittelt: kittelen* heeft hier den zin van „streelen, opwekken.
87 *De kuische Non: non* staat hier, als meermalen, voor „muze of zanggodin."
89-94 Vondel geeft hier te kennen, dat David, in verheven stijl, van Babel, van den uittocht der Kinderen Israëls uit Egypte, van hun tocht door de Roode Zee, van Mozes' wonderen in de woestijn enz. gezongen heeft. Vergel. Psalm LXXVIII, CV, CVI, CXXXVII en andere.
95,96 Met andere woorden: „leert het nageslacht de geschiedenis zijner vaderen kennen."

Mijn Zanger zit in Gods verholen raed,
En ſpelt Meſſias, dat beloofde zaed,
Zijn Koningklijcke en Prieſterlijcken ſtaet,
En wonderwercken.
Wie blaeckt niet wanneer David David kuſt?
En 't voorbeeld 't nabeeld tegentreed met luſt,
Den dieren hoeckſteen, daer 't gebouw op ruſt
Van bey de kercken?
Hy ſtreckt een ſpiegel van oprechte boet,
En valt zijn God voor 't hoogh autaer te voet,
En waſcht vermagert het bevleckt gemoed
In droevigh zuchten.
Gods pijlen, een onlijdelijcke ſmart,
Die zitten diep in zijn doorſchoten hart,
Van miſdaên en van vyanden benart:
Waer zal het vlughten?
Barmhartigheid neight derrewaert het oor,
En breeckt gelijck een heldre zonne door
Dien damp, en wiſcht van het genadekoor
Des ſchreiers oogen:
Dees vind zich dan gezalft van alle wee,
En ſpringt en huppelt, als een dartel ree,
En offert danck, en ſlaght 't gewijde vee,
Tot vreughd bewogen.
Dees Zanggoddin ontſluit Gods heerlijckheid,
En toont u d' onbepaelde Majeſteit,
In 't weeldigh leven, 't welck geen tranen ſchreit,
Noch weet van treuren:
Hier praelt dat onverdraeghlijck aengezicht,
In 't driemael heiligh ongenaeckbre licht:
Ontelbare Englen paſſen op hun' plicht
Aen 's hemels deuren.
Hoe zuiver klimt hy op des heeren bergh,

98 *Spelt Meſſias:* dit ziet op Pſalm II en meer andere.
101 *David David kuſt:* deze uitdrukking wordt verklaard in den volgenden regel. David, koning van Israël is, volgends de typiſche opvatting der Schriftuur, een voorbeeld of afſchaduwing van den waren David, den Koning der Eeuwigheid:— het woord *kuſſen* heeft dan ook hier alleen de beteekenis van „begroeten."
105-120 Toeſpeling op Pſalm LI en de overige Boetpſalmen. Vergelijk hier ook Pſalm XXXVIII, LIX, XCV, CXVI, CXVIII en dergelijke, 't zij Rouw-, 't zij Vreugdepſalmen.
121-124 Zie Pſalm XCV en eenige volgende Lof- en Jubelpſalmen.
123 *Weeldigh:* Zie Deel II. vs. 121.
125 *Dat onverdraeghlijck aengezicht* voor „dat aangezicht, welks glans niemand kan verdragen." Beter had hier echter gevoegd: *onverdraagbaar*. *Onverdragelijk* is: „wat iemand noode, met ergernis verdraagt;" *onverdraagbaar:* „wat iemand niet in ſtaat is te verdragen." 't Eerſte ziet op den moreelen, 't laatſte op den fyzieken indruk, dien men ondervindt. Zoo was b. v. van den aanvang de Spaanſche heerſchappy den Nederlanders *onverdragelijk*, doch werd hun later *onverdraagbaar*. Men vergelijke hier voor 't overige Pſalm CIV en XCIX.

Met beenen zwanger van godſdienſtigh mergh,
Onnozel, zonder gal, en zonder ergh.
Geene offerhanden,
Geen bockenbloed, geen ram op 't offerfeeſt
Behagen hem, och neen! maer allermeeſt
Rechtvaerdigheid, en een verſlegen geeſt,
De waerdſte panden.
Ghy reuckelooze, roept hy van om hoogh,
Hoe miekt ghe dus met uw' geſpannen boogh,
En queſt den appel van het alziende oogh,
d' Oprechte ſchare,
Wiens uitgeſtorte bloed, een koſtlijck nat,
En tranen God verzamelt in een vat,
Op dat zijn zorge dien verquiſten ſchat
Tot wraeck beware?
Het vier des yvers ſchier de ziel verſlind,
Wanneer ze veel te vierighlijck bemint
Gods wijze wet, in tafelen geprint,
En Arons zede:
Geen goud zoo koſtlijck is als Gods bevel:
Geen honigh zoeter in bedruckt gequel:
Dit ſterckt de hoop: dit 's daeglijcks ſnareſpel
En 's nachts haer rede.
Dees deftigheid houd d' ydelheid in toom,
Die heenedrijft gelijck een ſnelle ſtroom,
Verſtuift als ſtof, verdwijnt gelijck een droom,
Verwelckt als bloemen,
En als een vlugge wieck door 't ydel ſchiet.
De menſch weeght lighter in dees ſchael als niet.
O dwazen, roeptze, wat 's uw leven? ziet
Wat is uw roemen?
Der Goden God ontwaeckt hier, als een leeuw,
En gaet, als Rechter, door het luid geſchreeuw
Der arme weeze en onderdruckte weeuw
De vierſchaer ſpannen:
Hy ſpreeckt de Goddelooze Rechters aen,

130 *Met beenen zwanger van godſdienſtigh mergh: beenen* wordt hier genomen voor de perſoon zelve; doch om in het beeld te blijven, bezigt Vondel het woord *merg* en noemt dat *godſdienſtig*. Te recht maakt LULOFS te dezer plaatſe zijn lezers opmerkzaam op Vondels „ongemeene koenheid van ſtijl." · Men vergelijke hier voorts Pſalm XV en XXIV.

133 *Geen bockenbloed:* vergelijk Pſalm L en LI.

135 *Verſlegen* voor *verſlagen*, „nedergeſlagen" maar in den zin van „ootmoedig."

137-144 Vergelijk Pſalm X, XI, XXXVII en dergelijke.

145-148 Vergelijk Pſalm CXIX.

148 *Arons zede: zede* is hier: „prieſterlijke inſtellingen, kerkgebruik."

151 *Daeglijcks* voor „by dag, 's daags," in tegenſtelling van het volgende: *'s nachts*.

152 *Rede* voor „taal."

153-160 Toeſpelingen op Pſalm XXXIX, LXII, XC, CIII, CXLIV enz.

161-164 Vergelijk Pſalm LXVIII, LXXII, XCIV.

Die minst naer Recht en meest naer giften staen:
Al zijtghe Goden, denckt ghy zult vergaen,
Als wreê tyrannen.
Met vijf paer snaren sleept hy onvermoeit
De Koningen geketent, en geboeit,
Wier troonen in den grond zijn uitgeroeit,
Naer Sions muren.
De stammen juichen in die zegeprael:
Zy zien verwondert, hoe 't gesloopt metael
Der Reuzepoorten Isrels blixemstrael
Niet kon verduren.
Hier rieckt de broederlijcke vreê, zoo waerd
Als balssemgeuren in 's Aertspriesters baerd,
En dauw op Hermons heuvelen vergaerd.
Hier word de zegen
Gezongen over d' onbevleckte bruid,
Die breid zich als een vruchtbre wijnstock uit.
Elck vruchtje bloeit rondom haer, als een spruit,
Besprengt van regen.
Hy want de boosheid, als het lighte kaf,
Of morselt haer met 's Heilands ysren staf:
Z' is muurgras, niemants schuur gedyt 'er af:
Maer 's Hooghsten veder
En dichte schaduw deckt het vroom gemoed;
Dat groent, gelijck een palm op Liban doet,
Die 't steecken van de zon verdragen moet,
En winterweder.
Mijn Orpheus draeit 't onmeetbaer starrendack.
Zijn hand die vlijt de holle golven vlack.
De leeuw zit tandeloos, 't gevogelt mack:
Het wond krijght ooren.
Geen addertonge braeckt vergiftigh spogh:
't Vrypostigh hart vreest lagen noch bedrogh:
De woeste Tiger zuight onnozel zogh,
En word herboren.
't Gespeende wichtje vlught naer moeders schoot
Zoo niet om hulp, als dees in bittren nood,

169-172 Zie Psalm CXXXV, CXXXVI, CXLIX enz. Stout, en gelijk ze by Vondel schier alleen te vinden zijn, is wederom de speling met het woord *snaren*, die hem strekken tot *speeltuig* en tevens tot *banden*, waarmede hy de geketende koningen naar Sion sleept.
177-184 Zie Psalm CXXXIII, CXXVIII, enz.
185-187 Vergelijk Psalm II.
188-192 Zie Psalm I, XCII, CXII.
193-200 Toespelingen op den vredetijd, in 't O. T. door de Profeten voorspeld. Zie Psalm XCI.
198 *'t Vrypostigh hart:* als meermalen, staat *vrypostigh* hier niet in de thands daaraan toegekende, min gunstige beteekenis van „onbescheiden;" maar in die van „oprecht;" 't is alzoo: „een hart dat vrij voor zijn gevoelen uitkomt."
201-204 Men leze ter toelichting Psalm CXXXI.
202 Leg, ter verduidelijking van den zin, den klemtoon op *Zoo*.

Tot 's levens burgh, voor 't brullen van de Dood,
En hare tanden.
De vierige Englen, wacker op de wacht,
Zich legren om 't rechtvaerdige geslacht;
Of dragen het op hun bedauwde schacht,
En 't sneeuw der handen.
Mijn Harpe draeght de goude Bondkist om,
Die zwanger is van Arons heilighdom,
Vereert met zilvere bazuin en bom.
De nieuwe manen
Verlichten met meer luisters 's Dichters geest.
Met lachend loof besteeckt hy 't loverfeest,
't Welck 't overleefde hartewee geneest,
En stelpt de tranen.
Dit 's Kanaan, daer melck en honigh vloeit,
Het Paradijs, daer 't hout des levens bloeit,
De Bron des heils, die 't dorstigh hart besproeit,
De stille haven,
Het licht der blinden, 's kranken artzeny,
Der armen schat, de bergh der Poëzy.
Hier zuight 't Geloof op Tabor, als een by,
Haer zoetste gaven.
Mijn kracht bezwijckt, en hijght voor yder deel,
Terwijl ick smede een keten, een juweel
Van tienmael tien en effen half zoo veel
Vergulde schakelen,
En hangze op feesten om 's Gezalfden hals.
Hier is 't al louter; niets en klinckt hier valsch,

205-208 Vergelijk by dit keurig koeplet Psalm XCI.

209 *Mijn harpe draeght de goude Bondkist om:* echt dichterlijk, voor „mijn harpgeluid vergezelschapt den optocht der Bondkist." Voorzeker bedoelt de dichter de Psalmen, welke gezongen werden by het *overbrengen* der Bondkist van de eene plaats naar de andere, gelijk zulks b. v. plaats had by de verlossing van Israël uit de Babylonische gevangenschap, toen door twee honderd zangers en zangeressen „het Babylonische Hallel" gezongen werd. Zie EZRA II, 65.

211 *Bom* voor „rinkelbom," welk echt Neêrduitsch woord in de gesproken taal voor het uitheemsche „tamboerijn" heeft plaats gemaakt.

211 In een latere editie (1657):

Vereert met zang, en snaer *bazuin en bom.*

212 *De nieuwe manen:* het door David bezongen feest der Nieuwe Maan, en het Loofhuttenfeest, waarby Israël de rampen herdacht, in de woestijn geleden. Zie Psalm LXXXI.

224 *Haer:* later: *zijn.*

215-228 Vondel wil zeggen: „terwijl ik, de 150 Psalmen van David te samen nemende, daaruit als 't ware een keten poog te vormen tot diens konings eer." Duidelijk straalt ook hierin het voornemen door, waaraan hy later gevolg gaf, om een geheele navolging der Psalmen te leveren. In vs. 225 doet de dichter de onoverkomelijke zwarigheid gevoelen, welke hy ondervindt by het teruggeven van de onnavolgbare schoonheid en kracht van uitdrukking in de Psalmen.

225 Het woordtjen *effen* schijnt aan te duiden, dat Vondel ook van oordeel was dat het strikt genomen slechts 147 Psalmen geeft.

229 Hiermede schijnt de dichter te kennen te geven, dat zijn Psalmberijming bestemd was om op feesten in de kerken gezongen te worden.

230 *Niets en klinckt hier valsch:* welk een lieflijke uitwerking maakt hier dat tusschengevoegde *en*, en waarom is en blijft het uit de poëzy verbannen?

Hier hoort het oor geen andre klancken, als
    Verbaeſde Orakelen.
O onnavolgelijcke Harpenaer,
Die 't lierſpel dooſt van Flaccus en Pindaer,
En alle Vorſten prickelt met uw ſnaer;
    Uw koud gebeente
En aſch is lang verſtoven en verrot,
Uw purper lang verſlonden van de mot,
Maer uw muzijck, vol ziels, leeft noch by God,
    En zijn gemeente.

Niet minder dan de „Gebroeders" voldeed de „Jozef in Dothan," die kort daarna in 't licht verſcheen. Waarſchijnlijk had zich Vondel, na het vertalen van den „Soſompaneas" van de Groot [1]), opgewekt gevoeld, om ook de overige hoofdtijdperken in Jozefs geſchiedenis, voor zoo verre die althands daarvoor vatbaar waren, dramatisch te behandelen, en alzoo uit de op elkander ſtaande deelen een geheel ſamen te ſtellen. Hy droeg dit Treurſpel op aan Joachim van Wickevort of Wicquefort, Ridder, Raad en Rezident hier ter ſtede van de Landgravinne van Heſſen. Deze ſtaatsdienaar ſchijnt zich te Amſterdam veelal te hebben opgehouden, en zoo wel hy als zijn gade waren zeer bevriend met den Droſaart en met van Baerle, aan welke beiden Mevrouw van Wickevort in maagſchap beſtond. Onder de brieven van Hooft is er een aantal aan den Rezident gericht, waarin hy dezen altijd als „mijn Heer en Neve" aanſpreekt, en zich met hem onderhoudt, niet alleen over de politick van Europa, maar ook nu en dan over letterkunde, en hem by zoodanige gelegenheden meer dan eens uitnoodigt, met Barlaeus, de gedichten van dezen of genen eens te komen napluizen. Het was op raad van den Rezident, dat hy op den 17 Maart van 't jaar 1639, door tusſchenkomst van Abraham van Wickevort, des Rezidents broeder, die te Parijs een dergelijke betrekking bekleedde, een drietal exemplaren van zijn „Henrik de Groote" had opgezonden ten geſchenke, aan de Boekery des Konings, aan den Kanſelier van Frankrijk en aan den Opper-rentmeester (*Surintendant*). Reeds den 26 dierzelfde maand waren hem, tot erkentenis daarvan, van 's Konings wege brieven van adeldom verſtrekt, benevens de ridderorde van St. Michiel [2]). Ook Vondel had Wickevort ten huize van Hooft leeren kennen en hem, zoo wel als zijn vrouw en dochter, by meer dan eene gelegenheid met dichten vereerd. Het eerſte onder degene, welke ons daarvan zijn overgebleven, is een geboorte-dicht voor de dochter van den Rezident.

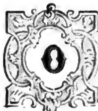
1) Zie D. III. blz. 215.
2) Hooft. *Br.* 600, 601.

GEBOORTEKRANS

VOOR

JONGKVROUWE

CATRINE VAN WICKEVORT.

KRANSKEN, uw geluck weeght over:
Geenſins om dat de goude lover
En zijde bloem u cieraed ſtreckt;
Maer om dat ghy het hair bedeckt
Van d'eelſte bloem der lentebloemen,
Om wie van haer geluck zou roemen
Dees hand, zoo 't Venus daer toe broght,
Dat zy dees bloem eens plucken moght,
Waer op een drom van vryers loncken.
Wat baet de bloem, dat zy blijf proncken
Vergeefs op haren groenen ſtruick?
Men looft de dingen om 't gebruick.
Geplückte roos kan 't hart verquicken,
Dat in zijn flaeuwte ſcheen te ſticken.
Wat 's aengenamer dan de lent?
Doch eer men 't merckt loopt zy ten end.
Wat baet de bloem den dauw te ſlorpen?
Zy is 't verwelcken onderworpen.
Bedocht dit ſchoone Catharijn,
Die, boven zon en zonneſchijn,
Verblijd alle oogen, die haer minnen;
Zy zou haer al te ſchuwe zinnen,
Als een gezeggelijcke Maeghd,
Op hem, die trouwe liefde draeght,
Eens zetten, en met gunſtige ooren
Naer zijn gebeên en klaghten hooren;
Eer haer de lentetijd ontſchoot.
Wat eenzaem leeft is levend dood.

6,7,8 Uit deze regels, in verband met vs. 24, zoû men opmaken, dat V. dit gedicht voor een aanbidder van Catrine maakte en dezen ſprekend invoerde.

Het tweede is een toeſpeling op een vriendelijken ſtrijd tusſchen den Drost en Mevrouw van Wickevort, uit het oorſpronkelijke Latijn van Barlaeus vertaald [1]).

1) Barlaei *Poëm.* II.

OP

HET KRACKEEL

DES

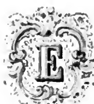
DROSSAERTS VAN MUIDEN

MET

MEVROUWE VAN WICKEVORT,

WIE VAN BEIDE DE KAERS ZOU DRAEGEN.

UIT C. VAN BAERLES LATIJN VERTAELT.

EN vriendelijcke twiſt begoſt
Zich tuſſchen Anna en den Droſt
Te mengen: of het Hooft van Muiden,
Dat, voor al Neêrlands Dichters, huiden
De fackel draeght, vooruit zou treên,
En draegen 't licht, daer 't licht af ſcheen:
Of dat de ſchoone huiswaerdinne,
De torts van kuiſche en eerbre minne,
Beleeftheid, trouwe, en goede zeên,
En 't licht der Joffren, 't licht voorheen
Zou voeren, en den nacht verdrijven.
Apollo ſcheen om 't Recht te kijven,
En met zijn zuſter in de war;
Of d' avond- met de morgenſtar;
Heleen met Caſtor; Mars met Veſte.
Hy wil, zy niet. elck doet zijn beſte,
En geen van beide als d' ander wil.
Elck heeft zijn zin in dit geſchil.

10,11 *Voorheen Zou voeren:* „*vooruit* zoû dragen."

Twee, die elckanderen gelijcken
In denghden, weigeren te wijcken,
Door ongelijckheid van verstand.
De Drost drijft, dat Apolloos brand
De zee en 't aerdrijk toe- en aenlicht,
En dat de maen hem naer zijn aenzicht
(Waer uit zy leven schept) moet zien.
Maer Anna wil, dat zy hem dien',
En dat die groote gast gehouwen
Is 't licht zijn dischvrouw te vertrouwen.
Terwijl men dus om 't licht krackeelt,
En elck zijn end houd, en verscheelt;
Slaet Hooft zijn armen om haer leden,
En beurt zijn dischvrouw van beneden
Om hoogh, en maeckt een nieuw gestarnt,
En vrouwebaeck, die heerlijck barnt.
Vrouw Wickevort, om 't scheel te flechten,
Gewint de kaersstrijd, na al 't vechten,
De Drost, die haer op d' armen draeght,
Wiens dienstbre heusheid hum mishaeght,
Vermaeckt zich, dat hy triomfeere.
Hier blijckt geen onderscheid van eere;
Want slae men gast en dischvrouw gaê,
Hier is geen orde, voor nocht nae.
Hy, die om Goeiland te beschermen
De rechtsroê draeght, draeght op zijn armen
Dees vrouw, die menigh licht verdooft;
En torts en vrouw gehoorzaemt Hooft.
Wy zien met lust en onverbolgen
Hier niemant voorgaen, niemant volgen,
Daer niemant heer noch paedje kent,
En elck zijn kroon houd ongeschent;
Terwijl zy elck den kaersprijs strijcken,
Daer geen den andren komt te wijcken;
Elck deel aen dezen zege heeft,
In 't veld, daer 't Hooft nocht Anna geeft.

21 *Verstand:* „begrip, meening."
22 *Drijft:* in den zin van: „tracht door te drijven."
35 't scheel: „'t geschil."

Een ander, aan den Rezident zelven toegezongen, gedicht zal later volgen. Wy moeten na deze uitweiding terug keeren tot „Jozef in Dothan."

JOSEPH

IN

DOTHAN.

TREURSPEL.

1640.

Infidos agitans Difcordia Fratres.

[De Tweedracht hitst de ontrouwe broeders aan.]

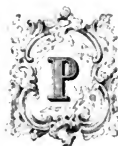
Zie VIRG. *Georgic.* II. 496.

DEN HEERE

Joachim van Wickevort,

RIDDER,

RAEDT VAN HAERE HOOGHEIT VAN HESSEN.

PLUTARCHUS, handelende van de broederlijcke vrientschap, zeit, datze in zijnen tijdt zoo dun gezaeit was, als in den voorleden tijdt de haet der gebroederen; welcker weinige voorbeelden, van outs her, met een algemeene bestemminge der wijzen, als ongeloofwaerdige en verzierde dingen, verzonden werden naer de treurspelen en schouwburgen. Hier van zijn ons, uit dien geweldigen brant, en beklaeghlijcke neerlage van der aelouden tooneelwijsheit, alleen overgebleven die bloedige en onmenschelijcke stucken van Oedipus en Pelops rampzalige kinderen, Polynices en Eteokles, en Atreus en Thyestes; malkanderen met geheele heiren, en lijf om lijf, om de heerschappye, uitdaegende; of het gebraden zoontje, voor leckernye, den broeder, tot wraeck van zijn geschoffeerde

gemaelinne, opdiſſchende. Het eerſte heeft de heer Huigh de Groot, zoo geluckigh als kunſtigh, uit het Griex in Latijn overgegoten; Henrick Laurens Spiegel het andere, van 't Roomſche ontblootende, begonnen in een Nederduitſch kleet te ſteecken, 't welck, naer dien tijts gelegenheit, bevalligh ſtaet. Wy, om, in de ſchaduwe der aeloude Tooneeldichteren, van verre te volgen, kozen uit de zwaerigheit, gevallen onder de zonen van den Aertsvader Iakob, de gebroeders in Dothan; en wonden liever ſtof uit Moſes onfeilbare, als uit Weereltſche hiſtorie, of eenige Heidenſche verzieringe, nemen: overmits de heilige, boven andere geſchiedeniſſen, altijt voor zich brengen een zekere goddelijcke majeſteit en aenbiddelijcke eerwaerdigheit, die nergens zoo zeer dan in treurſpelen vereiſcht worden. Ioſephs verkoopinge ſchoot ons in den zin, door het tafereel van Ian Pinas [2]), hangende, neffens meer kunſtige ſtucken van Peter Laſtman [3]), ten huiſe van den hooghgeleerden en ervaren Dokter Robbert Verhoeven [4]); daer de bloedige rock den Vader vertoont wort: gelijck wy in 't ſluiten van dit werck, ten naeſten by, met woorden des ſchilders verwen, teickeningen, en hartstoghten, pooghden na te volgen. Indien dit treurſpel, onder 't ſpelen of lezen, yemants gemoedt raeckt; wy willen gaerne bekennen, dat deze bewegelijcke hiſtorie zelf den tooneeldichter geholpen, en menighmael aen 't harte geraeckt heeft: want wat valt maghtiger, om yemants gemoedt, al waer het een ſteenrots, te vermurwen, en te verzetten, als het on-

2) *Jan Pinas:* deze was een Haarlemſche beeld- en landſchapſchilder, die in den aanvang der 17e eeuw verſcheiden jaren met Lastman in Italiën had doorgebracht, en mede in het voortbrengen van treffende licht-effekten, een der voorgangers was van Rembrandt.

3) *Peter Laſtman,* leerling van Cornelis van Haarlem en leermeester van Rembrandt. Hy was de getrouwe kunstbroeder van Pinas, en werd, als wy later zien zullen, by zijn overlijden door Vondel herdacht.

4) De latere editie noemt dezen VAN DER HOEVEN: hy was geneesheer te Leyden en wy zullen hem later wel terug vinden.

gelijck en gewelt, dat 't eene bloet het andere doet; en de misverstanden en huisgebreken, gevoedt door nayver van kinderen en gebroederen, aen d' eene, en d' onvoorzichtigheit en eenzijdigheit der ouderen aen d' andere zijde; waer uit dickwils groote ongelucken geboren worden. Wy zien hier oock, als in eenen klaeren spiegel, hoe Godts voorzienigheit zich hier van wel weet te dienen, tot uitvoeringe van zijn verborgen besluit, ten beste van 't menschelijck, inzonderheit van Abrahams geslacht; 't welck hy belooft hadde te zegenen, en te vermenighvuldigen, als de starren aen den hemel, en waer uit de Messias zou geboren worden. Iosephs historie is t' allen tijden, zoo in 't kleen als in 't groot, herspeelt onder allerhande geslachten en volcken: gelijck noch hedensdaeghs onder de Christenen, die, gebroeders en leden eens lichaems zijnde, en zich luttel aen Iosephs verdriet keerende, den onnoozelen dagelix vangen verkoopen en leveren aen hunne allerbitterste en gezwore erfvyanden; wanneerze, d' een den anderen verradende en vernielende, liever de poorten van Christenrijck [5]) voor den Ismaëlleren open zetten, dan malkanderen toegeven en ondergaen. Zoo haeft de hemel yemant schijnt te willen verheffen op den troon van eere, en men de genaeckende heerschappye te gemoet ziet; arbeit elck [recht als of sterfelijcke en zwacke menschen het raetslot des alleropperften konden breecken] met alle maght dien t' onderdrucken; 't welck of het Iosephs broederen ten beste verging, oock dickwils met eigen bederf en schade geboet wort. Zoo hebben eertijts de Gotten Alanen Wandalen Hunnen, en andere norsse Noormannen gedient

5) *De poorten van Christenrijck* enz. Deze geheele zinsnede ziet op de oorlogen, te dier tijd door het Keizerrijk tegen de Turken gevoerd, toen machtiger dan thands: - een onderwerp, waarop Vondel, ook later, herhaaldelijk is teruggekomen.

tot roeden en zweepen, om der genaemde Chriſtenen baldadigheit overdaet hooghmoedt tweedraght wrevelmoedigheit en baet- en ſtaetzucht te ſtraffen. Zoo hebben d' eige ſchepen der meineedige Chriſtenen Mahomet [6]), uit Aſien en Africa, in Europe overgevoert; na dat de Griecken, van haere gebreken overweldight, niet langer maghtigh waren overendt te ſtaen. Zoo beginnen nu de Hercyniſche wilderniſſen [7]) wouden en boſſchagien het verwoeſte Germanje weder boven 't hooft te waſſen; en de wreede Thrax, maghtiger door onze onmaght, hoopt met de horens van zijn halve maene te ſtooten tegens de zon der gerechtigheit, en den ſtandert van 't kruis: en leggende op zijn luimen, loert als een hongerige tiger, om met den eerſten zijn gruwelijcke klaeuwen in dien vetten roof en Godts erfdeel te ſlaen. O helſche razerny van burgerlijcke tweedraght, wat al quaets hebt ghy gebrouwen!

Tu potes unanimos armare in prœlia fratres. [8])

Ghy kunt het eensgezinde en broederlijcke bloet
In 't harnas tegens een ophitzen als verwoet.

Liet Ioſeph ſich wat luider hooren, in ſtede dat men onverzoenelijck met ſtijve kaecken de moorttrompetten blaeſt, wat zoud'er menighmael al onheils verhoedt worden. Hoe haeſt zouden de broeders, die nu aen alle kanten, te water en te lande, in 't blancke harnas, tegens een gekant ſtaen, dien vervloeckten degen afleggen, en malkanderen omhelzende, liever,

6) *Mahomet* ſtaat hier voor „de Mahometanen" of „Turken." Immers Mahomet II, die Konſtantinopel veroverde, was reeds te Adrianopel gevestigd, en behoefde dus niet uit Aziën en Afrika te komen om het Griekſche Rijk ten onder te brengen.

7) *De Hercyniſche wilderniſſen* ſtaan hier, even als de *wreede Thrax*, voor „de Turken," die het Duitſche Rijk bedreigden. Zie het deswegens reeds vermelde blz. 625.

8) *Tu potes*, enz. Zie VIRG. *Aeneid.* VII. vs. 335.

als Godts eere onze wapens vorderde, dien algemeenen erfvyant zijnen onrechtvaerdigen roof doen flaecken, dan hem, en hunne plaegen noch verder inroepende, Godts rechtvaerdige zaeck in 't uiterfte gevaer ftellen. Maer deze beternis magh men eer wenfchen dan hopen, in een uitgeteert en uitgemergelt lichaem, 't welck, ademloos op zijn verfcheiden leggende, alle oogenblicken fchijnt den geeft te geven; ten zij d' almaghtige wonderlijcker wijze zijn genadige hant daer aen fla. Ondertuffchen zullen wy hier d' oirzaeck van het groote jammer in 't kleen ontwerpende, ons gemackelijck leeren fpiegelen aen deze gebroeders en Aertsvaders, welcker fchande Mofes niet heeft willen bedecken, om ons t' ontdecken, wat fchelmeryen zoo vroegh onder Godts bontgenooten neftelden; en hoe deught en onnozelheit van outs her van haet en nijt verpickt en verbeten werden; op dat vrome nakomelingen, zich aen geene fchandaelen nocht ergerniffen keerende, even mannelijck zouden houden de rechte en koningklijcke heirbaen, die tot den hemel de godtvruchtigheit en de deught leit: waer toe ons wijft het uitnemende voorbeelt des onbefproken, eerst verdruckten, en namaels verheerlijckten Aertsvaders, Iofeph; naeft Mofes mede een van de treffelijckfte Heiligen des ouden Verbonts, en derhalven van koning David gezongen en gefpeelt; van den fchryver tot den Hebreen, onder de geloovige helden, op den triomfwagen des geloofs, als een' profeet, omgevoert. Wy voeren vrypoftigh dezen Iongelingk, zoodanigh hy is, t' huis uwe beleeftheit, gewoon zijnde t' onthaelen al wat eerlijck en loflijck geacht wort: en die de poëzy gaerne plaets gunt, onder andere fchatten van uitgeleze boecken, brieven, beelden, fchilderyen, penningen, printen, teeckeningen, en diergelijc-

ken zinnelijcken [9]) huisraet [10]); waer mede uw huis zoo rijckelijck gestoffeert is, als het lieftalligh open staet, voor alle braeve zielen. De heer Professor Kasper van Baerle, die uwe E., als een rappier van Philosophie, dagelix voegelijck op de zijde hangt, zal helpen oordeelen (zijn wy des waerdigh) wat hier wel, wat qualijck gestelt zij, en de missagen beterende, oirzaeck geven, die in den naesten druck te verbeteren. Ondertusschen wenschen wy, alreede in uwe beleeftheit gehouden, te blijven,

Mijn Heer,

Uwe E. ootmoedighste dienaer,

JOOST VAN DEN VONDEL.

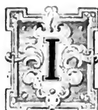
t' Amsterdam, CIƆ IƆ C XL.

den 11 *van Wijnmaent.*

9) *Zinnelijcken:* d. i.: „zoodanigen (huisraad), die aan de behoeften van den geest, van het hart, van den smaak voldoet," in tegenstelling van: „*stoffelijken* huisraad," die alleen strekt ter voldoening aan stoffelijke behoeften.

10) *Huisraet:* hier, niet als tegenwoordig, onz., maar mannelijk genomen, even als „voorraad."

I N H O U D T.

OSEPH, des aertsvaders Jakobs en Rachels zoon, van zijnen vader gezonden, uit den daele Hebron, naer Sichem, om te zien hoe het al ftont met zijnen broederen, en het vee; ontmoete op wegh, daer hy vaft omdwaelde, eenen man, miffchien een' Engel, die hem te recht holp, en wees naer Dothan: van waer de gebroeders, den uitgeftuurden ziende genaecken, raetfloegen [uit haet en vyantfchap, om zijn aenbrengen, en nayver, over zijn droomen, oock om de groote liefde, die de vader dezen, boven andere zoonen, toedroegh] om hem te dooden, en 't lijck in eenen kuil te worpen; waer tegens zich Ruben, d' outfte broeder, zettende, by hen aenhielt de handen met zijn bloet niet te befmetten, om alzoo den gehaeten uit doots gevaer te redden. Jofeph, ondertuffchen aenkomende [1]), wert den veelverwigen rock uitgetrocken, en [2]) in eenen droogen put gelaten. Dit befchickt zijnde, zagen zy, onder het eeten, de Ifmaëllers en Madianners, van Galaad komende, met hunne kameelen, geladen met balfem, myrrhe en kruiden voorby trecken naer Egypten: by welcke gelegenheit Judas riedt Jofephs leven te verfchoonen, en hem aen deze vreemdelingen te verkoopen, gelijck gefchiede. Ruben, hier niet tegenwoordigh zijnde, quam daer na by den put, en, den broeder miffende, fcheurde van weemoedigheit zijn kleet, en beklaeghde zich hier over by d' andere broeders: die, om dit ftuck te bedecken, eenen bock flaghtende, en den rock met bloet beftrijckende, hunnen ouden vader gingen vroet maecken, dat een wildt gedierte Jofeph verflonden had.

Het treurfpel begint met den dagh, en eindight na den middagh. De Rey van Engelen fpreeckt de voorrede. Het tooneel is in Dothan, een zeker lantfchap in Kanaan.

1) *Jofeph ondertuffchen aenkomende: Jofeph* ftaat hier in den 3en n. v. De vorm van deze zinfnede is geheel Latijnsch: wel zondigt zy niet tegen de regelen onzer fpraakkunst, doch over 't geheel is zy min verkieslijk; omdat onze fubftantiven niet, gelijk in 't Latijn, by den 3en n. v. verbogen worden, en de zin alzoo fomwijlen onduidelijk wordt.

2) *En in:* hier had noodzakelijk moeten worden tusfchengevoegd*: hy.*

SPREECKENDE PERSONAGIEN.

REY VAN ENGELEN.

JOSEPH.

SIMEON.

LEVI.

IUDAS

RUBEN.

VRACHTMEESTER.

ZWIJGENDE.

D' ANDERE ZES BROEDERS.

JOSEPH IN DOTHAN.

HET EERSTE BEDRYF.

REY VAN ENGELEN. JOSEPH.

REY VAN ENGELEN.

ZIET Joſeph, Rachels zoon, en Jakobs ſtaf en ſtut,
Hier ſlaepen in de hey, by dien bemoſchten put;
Waer langs de heirbaen loopt naar Dothan, en die weien,
Daer hy zijn broeders zoeckt: terwijl wy hemelreien,
Door laſt des hemelvooghts, hem naerſtigh gade ſlaen,
Die zich, te nacht heel ſpa, toen d' ondergaende maen
In 't gras viel, hier, vermoeit van reizen, neêr ging leggen,
In 't woeſt en eenzaem veldt, begroeit met ruighte en heggen;

Als of hy d' Engelen en Godt, die overal
Met zoo veel ſtarren waeckt, alleen de wacht beval,
En onbekommert was voor onraet, en voor dieren,
Die, in dees wildernis, van dorſt of honger tieren.
O hemelkint, ô zorgh der Englen, ſlaep vry heen,
En wandel dan geruſt: wy tellen alle uw treên.
Wy baenen u den wegh, door ſteenrots, ruighte en doren,
Naer 's werelts heerſchappy, en hoogheit, u beſchoren
Tot waſdom van 't geſlacht, het welck zijn' oirſprong nam
Uit uw' ſtantvaſtigen outgrootvaêr Abraham;
Wiens hoop een keten ſmeedt van endelooze ſchakelen,
Der neven, hem belooft door onverzierde Orakelen;
Waer van ghy, eedle ſpruit, het wercktuigh ſtrecken moet,
En leggen d'eerſten ſteen en grontſteen, aen den voet
Van 't ſtamhuis, 't welck, eerſt laegh van top en naeuw beſloten,
Ten leſte met zijn hooft, de ſtarren komt te ſtooten,
En reickende voorby den op-en ondergangk,
Het aerdrijck en den doot en afgront houdt in dwangk:
Dies of u in den ſlaep yet naers zij voorgekomen
Van 't naeckende ongeval, dat doe uw' geeſt niet ſchroomen.
Maer ziet, hy reckt zijn leên, en geeuwt, om met het licht
Te heffen in de lucht dat jeughdigh aengezicht.
Hy rijſt, de zon met hem. Daer ſtaet hy op zijn voeten.
Laet hooren, hoe hy Godt en 't morgenlicht zal groeten.

JOSEPH.

De zon verlaet de kim, veel ſchooner danze plagh.
Zy weckt my uit den droom met een' gewenſchten dagh,
En ſchittert in den dauw en bloemen, nat van droppen.
Daer doet zich 't lantſchap op, en Dothans ſteile toppen,
Met bey zijn heuvelen, van klaver dicht begroeit,
Beplant met vijgh, olijf en wijngaert, en beſproeit
Van bronnen om end' om, waer uit de beecken ſpruiten.
De harders, op voor zon, gaen koy en ſtal ontſluiten,
En treeken beemdewaert. my dunckt, ick hoor alree
Het loeien en 't geblaet van 't broederlijcke vee.
Hoe ſtrijckt my dat geloey van 't hart dees zwaerigheden,
Waer van mijn geeſt te nacht benart ſcheen, en beſtreden.
Wat droomt men zomtijts niet, dat luttel nadruck heeft;
En 't moet een bloohart zijn, die veel om droomen geeft.
My docht ick wert omringt van negen wreede ſlangen,
Zich ſtellende in 't gelit en ſchrap, om my te vangen.
Zy geeſſelden in 't eerſt malkandren met den ſtart,
En ſarden haeren wrock door ſtramen, en door ſmert.

29 Later: *Maer ziet eens, hy ontwaeckt, om vrolijck met het licht.*
41 *'t Broederlijcke vee:* dit zou eigenlijk zijn, niet „het *vee* der *broeders;*" maar: „het *vee* dat *broederlijk* te ſamen omgaat" — wat hier echter de bedoeling niet is.

De gramſchap ſteegh allengs in 't hooft, en quam gevlogen
En ſloegh, gelijck een brant en lichte vlam, ten oogen,
Als door twee venſters, uit in 't ende, en dreef en drong
De groene gal en 't blaeuw vergift tot op de tong;
Geſlepen als een pijl, toeleggende om te micken,
En drillende in de keel, verhit om bloet te ſlicken.
Dat gaf een naer gezicht. de duiſternis verdween,
En wert geklooft, waer 't vier door d' ope blicken ſcheen.
'k Zagh blaeuw en ſcheemrend gout den rugh vol ſchubben ſpickelen,
En 't lange lijf zich uit en in met krullen wickelen.
Ick hoorde 't ſiſſen van haer becken, geel van zucht;
Als moeders geeſt (zoo 't ſcheen) het hooft in onze lucht
Opſteeckende uit den put, met nagelen en handen
Heur ſlordigh hair de borſt en 't aenzicht aen quam randen,
En ſtooren mijnen ſlaep met heeſch en droef miſbaer:
Op zoon, op op, vlie wegh, uw leven loopt gevaer.
'k Vloogh op verbaeſt. ick zagh verbaeſt rontom my heenen,
Maer zagh noch hoorde niets, als driemael deerlijck ſteenen
Uit dezen put, toen ick my weer te ruſte ley.
Daer na ſcheen 't of'er een al fluiſterende zey:
Schep moedt, ô jongelingk, Godt zal uw reize zegenen.
'k Wil dan, getrooſt in Godt, mijn' broedren gaen bejegenen,
En groeten hen van verre, ootmoedigh en beleeſt,
Uit vaders naem, die my tot hen gezonden heeſt.
Een heuſche groetenis kan onluſt en krackeelen
En huistwiſt, tuſſchen bloet en broeders zomtijts heelen,
En harten ſtrengelen door onderlingen vreê
En vrientſchap; en miſſchien waer in ick hun misdeê
Door onbedachtzaemheit, waer uit yet quaets moght waſſen.
Zulck een bejegening wil my den jongſte paſſen.
Mijn Vader maeckte my wel eer dat vredeſpoor,
Won zoo zijn broeders hart, en ging zijn zonen voor.
Doch 'k wil mijn trouwe broêrs niet by mijn' oom gelijcken,
Die, wildt van aert, zijn' broer veel jaren dwong te wijcken
Naer Laban onzen oom; wiens vee hy dreef te wedt
En wey, tot dat de tijt dien wrock had neergezet.
Indien 't mijn lippen aen bevalligheit moght faelen;
Zoo wil die milde Godt, wien zoo veel nachtegaelen
Nu, met hun nuchtre keel vol orgelen, om ſtrijt
Vaſt groeten, mijnen mont, zijne eere toegewijt,
Met paradijsdaeuw toch beſprengen, om te ſpreecken
't Geen d' ooren lecker ſmaecke, en eendraght op kan queecken:
Godts Engel, die weleer mijn' Vader heeft geleit,
Geley my eerſt naer ſtat, om 't zekerſte beſcheit.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

O Bronaer der alziende zorgen,
Wat leit uw oirſprong diep verborgen
En duiſter, niet alleen voor 't oogh
Der menſchen, maer oock zelf voor Engelen,
Eer zy zich onder menſchen mengelen;
En nederdaelen, van om hoogh;
Daer d' allerhooghſte zit geſtegen,
Om, naer zijn wijſheit, t' overwegen,
Wat na ter werelt zal geſchiên;
Het welck hy zomtijts ſpelt door droomen,
Opdat zijn wit, in 't licht gekomen,
Hem tot een grooter glori dien.
Laet haeters flincke hant vry zaeien,
Godts rechte weet de vrucht te maeien,
't Gaet boven menſchelijck vermoên,
Dat wy met Joſeph herwaert reizen
Naer Dothan, en van Memphis deizen,
Om derwaert grooter ſprong te doen.

TEGENZANG.

Ja Vader, laet de menſchen ruicken,
Hoe ghy de quaden kunt gebruicken,
Ten goede van het aertſch geſlacht;
Als ghy violen onder doornen
Gaet plucken, en uwe uitverkoornen
Door uw beleit zet in hun kracht.
De deughden en de huisgebreken
Dus by malkanderen geleken
Vertoonen klaerder elck heur aert.
Niet ruwe, maer geſlepe ſteenen
Een' koſtelijcker glans verleenen.
Een puickſteen is wel ſlypens waert.
De puickſteen heldert op door 't ſchuuren,
En kan de proef en 't oogh verduuren.
Zoo zal oock Joſephs braeve jeught
Dan d' allerdomſten op doen mercken,
Als zy verſtrecke, om op te wercken,
De puick-en proefſtof van de deught.

TOEZANG.

Zoo verre en uitheemſch van zijne ouders,
Verwacht het dienſtbre juck dees ſchouders,
Die, onvolwaſſen en noch zwack,
Geſchapen zijn een Rijck te ſchraegen;
Een' Koning zelf te helpen draegen
Dat onverdraegelijcke pack,
En weelige ooghſten op te laden,
Om magre jaeren te verzaden.

103 Na voor „namaals, hierna, naderhand."

127-130 By de eerſte lezing is de zin dezer regels niet goed te vatten; men verſta: „zoo zal dan ook Jozefs brave jeugd de allerdomſten opmerkzaam doen worden, wanneer zy ſtrekt om de puik- en proefſtof van de deugd ſchitterend te doen uitkomen."

HET TWEEDE BEDRYF.

SIMEON. LEVI. IUDAS.

SIMEON.

Ter goeder nure wy, om 't vee volop te geven
Van gras en klaver, dat van Sichem herwaert dreven.
Hier lacht de groene beemt de graege kudden aen,
Die, om den heuvel, tot den buick in klaver gaen.
Maer broeders, 'k bid u, ziet. wie ylt daer ftewaert heenen?
'k Zie 't hooft, nu 't halve lijf, nu knien, nu bey de beenen.
Daer ftijght een op den top des heuvels, langs dien kant.

LEVI.

Zoo doet hy, Simeon, en heeft in d' eene hant
Den ftaf. wie magh dat zijn?

IUDAS.

Hy fpoet met luchte fprongen.
Ay Levi, zie eens toe, wien lijckt dat, man of jongen?

139-140 De konftruktie is eenigzins gewrongen: de zin is echter duidelijk: „ter goeder ure dreven wy het vee van Sichem herwaarts, opdat het volop gras en klaver zoû hebben."

LEVI.

Het hupplen, Judas, paſt een' wuſten jongen eer,
Als een' volwaſſen man. hy draeit zich heen en weêr,
Recht of hy yemant zocht van harders en van hoeders.

IUDAS.

Bedrieght het oogh my niet, 't is een van onze broeders.

LEVI.

Zou 't wel de droomer zijn, die naer ons ommeziet?

SIMEON.

't Gelijckt den droomer wel.

LEVI.

ô Peſt, ô huisverdriet!
Gewis de droomer komt. wat jaeght hem naer dees hoecken?

SIMEON.

Ick gis, hy wort geſtuurt, om ons en 't vee te zoecken,
Om te doorſnuffelen, hoe 't hier ontrent al ſta.

LEVI.

Op dat hy ons verklick? dat hem de hagel ſla.
De donder ſla dat hooft, 't welck altijt maelt van droomen.

SIMEON.

Verſteur u niet te vroegh. hy is van pas gekomen,
Om loon naer zijn verdienſt t' ontfangen. zet u wat,
Of ſlaet een' ronden ringk. hy neemt den weg naer ſtat.
Wy hebben tijts genoegh, om van zijn ſtraf te ſpreecken.
Hier valt gelegenheit om al ons leet te wreecken.

IUDAS.

En als 't gewroken zij, verantwoort dan die wraeck.

SIMEON.

Wie kennis draeght van 't ſtuck, geef reden van zijn zaeck.
Ontkennen is ons 't reetſte, en wiſſer dan 't verweeren.

IUDAS.

't Is beter zonder ſcha dan met zijn ſcha te leeren,
Wie gelden moet in 't ſtuck, moet oock ter zaecke raên.
Men ſtel de miſdaet voor. wat heeft dat kint miſdaen?

SIMEON.

Wat heeft dat kint miſdaen? ay, ſchaem u zoo te vraegen.
Hoe dickwils heeft hy ons gehekelt, en bedraegen,
En liſtigh aengebraght, om plaſdanck te begaen,
En als een troetelkint in vaders hart te ſtaen.
Dan zagh men d' oude man zich over ons verſteuren,
En Joſeph kreegh een' rock van veelerhande kleuren,
Als een' verdienden loon, voor zulck een' kinderplicht.
Wy hadden al 't geknor, het graeuwen, 't zuur gezicht.
O onruſt van 't geſlacht, zoo lang hy, als een doren,

162 *Slaet een' ronden ringk*: „formeert den kring", als thands het kommando luidt.

Ons in de teenen fteeckt, zie ick geen ruft geboren.

IUDAS.

De jongen is noch dom en wulpfch, en vader fuft.

LEVI.

Neen domheit is het niet, dat blijckt aen zijn vernuft.

IUDAS.

De jaeren zullen hem noch leeren en betoomen.

SIMEON.

Als hy zich meefter maecke, en waer maecke al dees droomen,
Waermeê zijn tong al 't huis ja zelfs zijne ouders fart?

IUDAS.

Hy raefkalt.

LEVI.

Of ontdeckt al 't geen hy broet in 't hart,
Arghliftigh poogende zijn broeders te verpletten.

IUDAS.

Waer 't zoo, men zou er zich eendraghtigh tegen zetten.

LEVI.

Zoo is het meer dan tijt.

IUDAS.

Dat opzet blijckt niet klaer.

SIMEON.

Zoo klaer, gelijck de dagh. hoe, is 't niet openbaer?
Let op die droomen eens, die hy noch left vertelde.
Hem docht, wy bonden vaft de fchooven in den velde:
Zijn fchoof rees overendt. was Judas oor toen doof?
Ons fchooven neighden 't hooft eerbiedigh voor zijn fchoof.
Wy fchudden vaft den kop en d' ooren, die 't zich belghden,
En zulck een' bittren dranck des booswichts noo verzwelghden.
Wy riepen: ghy alleen zoudt onzer aller hooft
En koningk zijn?

IUDAS.

Ghy zijt te zot, die dat gelooft.

LEVI.

En hy loegh in zijn vuift, en terreghde ons noch echter,
Zijn ouders, en al 't huis, en maeckte 't zoo veel flechter.
Ick droomde, fprack hy, 'k zagh te nacht de zon en maen,
En elef ftarren, met geboge hoofden, ftaen
Om my, en voor mijn' glans haer heldre ftraelen ftrijcken.
Wat dunckt u, Broeder? zegh, zijn dat noch donkre blijcken
Van heerfchzucht, die hem drijft? wy hoorden euvel toe,
En klaeghden 't Vader zelf: die keef quanfuis: wel hoe,
Wat droom is dat? zult ghy, gelijck een vorft in 't midden,

195 *Den kop:* later; *het hooft.*
198 *Te zot:* later: *te dwaes.*
199 *Echter* voor „*achter*, daarna, later."

Uw moeder, broêrs, en my uw' hoogheit aen zien bidden?
Zwijgh ſtil van zulck een kout. berocken my geen' ſtrijt.
't Is kinderwerck. gaet heen. meer volghde 'r niet. ô ſpijt!
O ſpijt! hy heult met hem, die noch zijn ſchult verdaedight.

IUDAS.

Ick wenſch alleen, dat ghy uw zinnen wat bezaedight,
En reden plaets vergunt. Dit is het jongſte kint,
Naeſt Benjamin. wanneer ſteeckt jongkheit naer bewint?
Wat broêr verkloeckt zijn broêr?

SIMEON.

Ay broeder, loop niet verre,
Dees aerdt naer vader, die hem voorlicht, als een ſtarre.
De looſte en gaeuwſte maeckt den domſten tot zijn knecht,
Gaet met den zegen deur, en het geboorterecht;
En Eſau boet te ſpa dat groot verlies met traenen.

LEVI.

Ick had dat op mijn tong, en docht u op te maenen
Met vader, uitgeleert in dees doortrapte kunſt;
Die wiſt zijn moeders, dees weet nu zijn vaders gunſt,
Tot ſmaet der broederen, behendigh te miſbruicken:
En ſchut men 't niet, 't gaet vaſt, wy zullen moeten duicken,
En buigen onder hem. wie dat niet ziet, is blint.
Wie anders ſlaef wil zijn; ick ben zoo niet gezint.
Ick laet my langer met geen droomen ringelooren.
Wy zijn zoo goet als hy, en van een' ſtam geboren.

SIMEON.

Met reden. trapt hem, eer hy ons op 't harte trap.
Lacht al die droomen uit: beſchimpt zijn wetenſchap.

IUDAS.

Dit ſtuck wil over 't lant uit alle torens kraeien.

LEVI.

Hier is geen haen ontrent.

IUDAS.

Hoe zal men vader paeien?

LEVI.

Met logens en bedrogh. zijt hier voor onbevreeſt.
Wie niet ſtoffeeren kan, ontbreeckt of brein of geeſt.
Men ſtroy dat eenigh wildt hem levend heb verſlonden.

IUDAS.

En komt dit aen den dagh; en wort dit valſch bevonden?

SIMEON.

Dan wyder raet geleeft. nu nergens in gedut.

213 *Plaets vergunt:* later: *plaetſe gunt.*
231-232 *Kraeien, haen:* men zoû uit deze regels kunnen afleiden, dat Vondel zich een dorp in Jozefs tijd voorſtelde, even als in den zijnen, met een *kerktoren* en een *haan* op de ſpits.
232 *Hier is geen haen ontrent:* hy wil zeggen: „hier is niemand, die 't uit kan kraaien."

Men breeck hem ſtrax den neck, en offer 't lijf een' put,
Veel jaeren noit gebruickt, daer niemant koome, of zelden.
Wie melt dat ſtuck, indien wy zelfs het ſlechs niet melden?
Al lang genoegh beraên. een yeder geef zijn ſtem.

IUDAS.

Zoo 't Ruben niet beſtemt, heeft al dit werck geen klem.
Het moeſt eenpaerigh gaen, of deze koort zou breecken.
Men vraegh den outſten raet. hy komt, ick ga hem ſpreecken.

SIMEON.

Ga heen, maer zie wel toe, noch maeck het niet te lang:
Want wie ons tegenſtemt, gaet licht den zelven gang.

IUDAS. RUBEN.

IUDAS.

Ghy komt nu recht van pas, om meê uw ſtem te geven.

RUBEN.

Waer toe toch?

IUDAS.

Joſeph komt. men raetſlaeght om hem 't leven
Te nemen, en een' poel te dempen met zijn lijf.

RUBEN.

Mijn hairen ſtaen te berge, en al mijn leden ſtijf.
O gruwelijcke daet! ſta van my. tre niet nader.
Wy broeders voortgeteelt van eenen zelven vader,
Wy tacken van een' ſtam, de klaeuwen zoo verwoet
Aen onzen broeder ſlaen; te plaſſen in dat bloet;
Het vaderlijcke hart in broeders borſt doorſtooten;
Dien ouden kouden man van 't waertſte pant ontblooten.
My gruwelt dat ick 't hoor. om Godts wil, zwijgh toch ſtil.

IUDAS.

En of ick zwijgh of ſpreeck, 't is aller broedren wil.
Het vonnis wort gevelt. men zal 'er recht meê doorgaen.

RUBEN.

Meê doorgaen? laet eens zien. ick zal dien jongen voorſtaen,
En eerſt verdaedigen, zoo lang ick adem ſchep;
Zoo lang ick hart in 't lijf, en bloet in d' adren heb.
Vervloeckter ſtuck wert noit van menſchen voorgenomen.

IUDAS.

Zy roepen vaſt: ſlaet acht op zijn verwaende droomen.
Hy arbeit elck den voet te zetten op den ſtrot.
Die blinde vader eert, gelijck een aerdſchen Godt,
Dat troetelkint, 't welck ons zoo eerlijck af kan maelen,
En luſt ſchept, om 't gezin en yeder te behaelen.

257 *My gruwelt:* min gebruikelijke, doch zeer gewettigde vorm, van *gruwen.*

Wat Joseph doet, dat's wel. wy hebben 't ſtrax verkerft.

RUBEN.

Wat ſchelmſtuck recht men aen, dat niet en wort geverft,
En met een' glimp verciert? maer of men 't eier met woorden,
Hoe ſchoon men dit vergult; men leit met broedermoorden
Geen eere in, alzoo lang men ergens menſchen vint,
Die noch in reden ſtaen. De droomen van een kint
Beſtellen die nu ſtof, om dus, als woeſte dieren,
Als wolven op een lam, te huilen en te tieren?
Miſgunt men 't gryze hooft, dat het met Rachels krooſt
Wat ſpelende, voor 't endt zijn' ouderdom vertrooſt.
Met zulck een wintervrucht? wat hindert dat ons allen?
't Is vaders zinlijckheit, die is op 't kint gevallen.
Natuur heeft dezen knaep wat meer dan ons gegunt.
't Gewas valt niet aleens: en acht men dit een punt
Wel waerdigh, om zoo zwaer te wegen en te wicken?
Om 't hart tot woên, de vuiſt tot moorden aen te pricken?
Heeft hy den vader yet gulhartigh aengebraght;
Zijn meening was noit quaet, of niet, gelijck men 't acht,
En opneemt, om terſtont zoo grimmigh op te ſtuiven.
Dat kint is zonder gal, gelijck de ſimple duiven.
Een bloem, van zeſtien jaer, of naulix zeventien,
Te trappen op het veldt, daer 't Godt en d'Englen zien?
Ay broeder, hoor naer my. laet die gedachten vaeren.
Al had hy ſchult, verſchoon den jongen, om zijn jaeren,
Om zijn onnozelheit, om vaders halven, of
Om Godt, die 't leven gaf, en adem blies in 't ſtof.
En (heb ick yet verdient) verſchoon hem mijnent halven,
En help my, naer uw maght, dien wrock die wonden zalven.

IUDAS.

Zal ick, om Josephs wil, my ſteecken in gevaer
Van 't leven? neen, dat pack valt mijnen hals te zwaer.
Luſt u een proef te doen, tot redding van zijn leven:
Begin vry. ick zal u daer in niet tegenſtreven,
Noch 't vonnis hinderen; maer aenzien met gedult
Het algemeen beſluit, zoo draegh ick ſcha noch ſchult.

RUBEN.

Biet ghy my niet de hant, die vlack zal op u kleven.

IUDAS.

Laet kleven, eer men my met Joseph helpe om 't leven.

269 *Verkerft:* zoo ook in de *Herſcheppingen* VIII vs. 452.
Een dicht gewuſſen boſch, noch noit met byl gekerft.
't Woord wordt echter meer gewoonlijk ongelijkvloeiend genomen; zie voorbeelden van beide vormen in HUYDECOPERS *Proeve* II, blz. 394.

274 *In reden ſtaen* is „rede verſtaan, naar rede luisteren." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT op *Reeden*.

277 *Het met* klinkt niet gelukkig.

280 *Zinlijckheit:* „genegenheid," *affectio*. Zie over de onderſcheidene beteekenissen, waarin dit woord by HOOFT voorkomt, het *Uitl. Woordenb.* in v.

RUBEN.

Zult ghy dien broedermoort met drooge wangen zien?

IUDAS.

'k Moet zien, al 't geen ick niet kan hindren noch verbiên.

RUBEN.

Ghy hebt u zelven niet, gelijck 't betaemt, gequeten.

IUDAS.

Ghy weet wel, hoeze zijn van onts op hem gebeten.

RUBEN.

Maer niet tot moordens toe. wat grover onbefcheit!

IUDAS.

'k Heb al zijn feilen in de befte ploy geleit.

RUBEN.

Kunt ghy de harten niet tot mededogen neigen?

IUDAS.

Zy borften echter uit met u en my te dreigen.

RUBEN.

Het kofte oock wat het kofte, ick zal 'er tegens woên.

IUDAS.

Ghy zult u zelven leet, den knaep geen voordeel doen.
Daer komenze. zie toe. bedenck uw onvermogen.
Zy dreigen u den doot, en moorden met hun oogen.

RUBEN. SIMEON. LEVI.

RUBEN.

Wat hoor ick, broeders, hoe? 'k geloof 't is fchimp en fpot.

SIMEON.

Geen fchimp, maer louter ernft.

RUBEN.

Dat keer die goede Godt.

LEVI.

Het vonnis leit gevelt. hier helpt geen tegenftreven.

RUBEN.

Ick heb tot dat beflnit mijn ftem noch niet gegeven.

SIMEON.

't En hangt niet aen uw ftem.

RUBEN.

Zoudt ghy u zulck een daet
Vermeten, buiten mijn', uw outften broeders, raet?

LEVI.

Is 't u om d' eer te doen, zoo fluit het geen wy fluiten.

312 Verfta hier, *per ellipfin:* „ik heb wel mijn best daartoe gedaan; maar *zy* enz."
321 *'t En:* later *het.*
322 *Uw outften broeders, raet:* thands zou men fchrijven en verkeerd fchrijven: „*uws* oudften broeders"
323 *Sluiten* voor *befluiten*, als meermalen.

RUBEN.

De ftem is dwangeloos.

SIMEON.

Een ftem kan dit niet ftuiten.
De meeften draegen 't wech. wy ftemmen 't, hooft voor hooft.

RUBEN.

Indien ick, in dit recht, zoo veel magh zijn gelooft,
Laet redens fchael zijn fchult, met zinnen overwegen.
Noit rechter rouwde 't raet en overlegh te plegen
In halsrecht. vint ghy dit dan evenwel geraên,
Zoo neemt zijn bloet op u: ick wil 'er niet voor ftaen.

LEVI.

Vertrouw het vonnis ons: 't is buiten u geftreecken.

RUBEN.

Laet ick in vaders naem dan eerft mijn hart uitfpreecken.

SIMEON.

Wel fpreeck uw hart vry uit, en zwijgh dan lang genoegh.

RUBEN.

Wat liefde vader ftaegh dien loozen jongen droegh,
Tot fmaet van ons, die eer en ouder zijn geboren,
Verdroot my meer, dan u. oock fpelde ick lang te voren,
Eer 't noch dus verre quam, dat liefde zonder maet,
En ongelijcke gunft tot zulck een' bittren haet
In 't endt gedyen moeft, en enkel jammer baeren.
Ick badt hem menighmael, by zijne gryze hairen,
Hy zou zich maetigen. 'k vermaende menighwerf
Hem tot onzydigheit en vre; het zekerfte erf,
En d' allerbefte fchat in zoo een huis vol kinderen.
Ick riedt, hy zou 't een kint om 't ander niet verminderen:
Dat dit genegentheit en liefde blufchte en brack,
En allen broederen vaft tegens 't harte ftack:
Maer 'k ging ten achteren, met vader aen te porren.
Hy floegh my t' elckens af met graeuwen en met knorren;
En, toonende openbaer, waer hart en zin naer trock,
Beftont, ô blintheit, noch met dien fchakeerden rock
Te tergen ons gedult, in plaets van zich te toomen.
Toen quam de kleinfte noch braveeren met zijn droomen,
Wel tweemael achter een, zijn dick verklickte broêrs,
Ja zelfs zijn ouderen: al 't huis was vol rumoers.

SIMEON.

Zoo Ruben, vaer zoo voort, gelijck ghy hebt begonnen.

324 *De ftem is dwangeloos*: met andere woorden: „men kan niemand dwingen zijn ftem te geven."

328 *Noit rechter rouwde 't raet* enz. Uit dezen regel moet men opmaken, dat Vondel de R met zeer veel gemak en zwier hebbe uitgefproken: 't ware anders onverklaarbaar, dat hy die letter hier op deze wijze zoû verdriedubbeld hebben, zonder dat 't hem zelven hinderde.

350 *Schakeerden rock* voor „gefchakeerden," een uitlating, die meer by Vondel plaats heeft.

353 *De kleinfte* voor „de jongfte." 't Is 't Lat. *minor*, en wordt in gelijken zin herhaaldelijk gebezigd door onze Bybelvertalers.

LEVI.

Dat is hem recht op 't hooft. nu zie ick 't ſpel gewonnen.

SIMEON.

Wel twyfelt Ruben noch te ſtemmen in zijn doot?

LEVI.

Hy brengt zijn vonnis meê. de nucken leggen bloot.

RUBEN.

'k Zagh vaders miſgreep wel: het moght mijn harte moeien:
Wat zou ick doen? 'k en kon zijn vryheit niet beſnoeien,
Waer door, vaſt d' een wat meer en d' ander miǹ bezint,
Hy meer verdienſten zagh in 't een dan 't ander kint.
Ick kon den kleinſte, die de grootſten ſcheen te grieven,
Niet afraên, dat hy zocht zijn' vader te believen;
Die ongelijck meer hoops uit hem te ſcheppen ſcheen,
Aen wien natuur beſtede al haer bevalligheên
En gaven, nut voor een, die 't al gebruickt met oordeel,
En vordert 's anders nut, gelijck zijn eigen voordeel;
Dies wert ick ziende blint, en hiel my ſtil en ſtom;
En weet dit Joſephs jenght, en vaders onderdom.
D' een ſchort wat tijts, om van zijn wulpsheit te bedaeren,
En d' ander neemt vaſt af, door aenwas van de jaeren.
Laet loopen, docht ick: maeck het huis geen ongemack.
De kreuple hoeft een' ſtock: zijn beenen worden zwack.
Wat ſchaet ons, dat hy zich wat houde aen Joſephs ſchouders.
Men vont noit huis, of 't ſchorte aen kinders, of aen ouders.

SIMEON.

My dunckt ghy ſlacht den kreeft, en kruipt al achterwaert.

LEVI.

Hy ſlacht het ſcorpioen: 't vergift leit in den ſtaert.

RUBEN.

Ay, broeders, geeft gehoor, en elck twee lijdzaeme ooren:
Mijn ſpraeck luit niet zoo vreemt, of ze is noch waert te hooren.
'k Sloegh dickwils d' oirzaeck ga, waerom der oudren zin
Meer op den jongſten valt, en op den outſten min.
Zou 't wezen, dat de ſpade en leſte vrucht van allen
Gemeenelijck wat teer en zwacker wil bevallen;
Als ſpruitende uit een raeuw en ongekoockter bloet;
En dat dees teerheit treckt der onderen gemoedt
Tot d' onvermogenſte en onnozelſte der erven;
In wien zylieden, nu op d' oevers van hun ſterven,
Verryzen uit den grave? of zou 't wel zijn uit vrees,
Dat moeder Lea niet die moederlooze wees,
Na vaders doot, wat ruw moght op zijn ſtiefmoers handelen?

360 *'k En*: later *Ick*.
372 *Van de*: later *zijner*.
384 *Bevallen*: „uitvallen," zouden wy zeggen.

Of Billha al te haets, of Zilpa hem deê wandelen,
En Agar Saraes zoon eens wees zijn broeders baen?
Hoe 't zij, eenzydigheit broght altijd onluſt aen
In huisgezinnen; en 'ten ging 'er noit zoo even,
Of Eſaus liefde ſtont in Iſax hart geſchreven,
En Jakob had de gunſt der moeder op zijn hant.
De weeghſchael helt aen dien of aen den andren kant.

SIMEON.

Indien u 't preecken luſt, zoo preeck voor deze boomen.

LEVI.

Komt mannen, ziet eens uit: de Droomer zal ſtrax komen.

RUBEN.

Hoort broeders, ick beken 't, zijn droomen zien wat veer:
Maer droomen in der daet zijn droomen, en niet meer.
De droomen grenzen dicht aen d' ydelheit en logen.
Wie 's nachts van ſchatten droomt, vint 's morgens zich bedrogen.
Al wat op zulck een' gront gebouwt wort, zackt terſtont.
Bedenckt oock, hoe wy ſtaen op een' uitheemſchen gront,
Die naeuw, om Sichems moort, verdraeght de vreemdelingen.
Spliſt tweedraght 't huis, 't gaet vaſt, dit volck zal 't huis beſpringen.
't Vergoten bloet roept wraeck, en roockt noch over 't landt.

SIMEON.

Verwijt ghy ons dat ſtuck? ô aller ſchanden ſchandt!

LEVI.

O bloetſchandt van 't geſlacht, wat bedt durſt ghy beklimmen!

SIMEON.

Die moederſchender! ziet zijn aenzicht nu eens glimmen.

LEVI.

Wijt ghy ons, dat wy zien van Hemors bloet bekladt.

SIMEON.

Hy zelf heeft van dien buit het beſte deel gehadt.

LEVI.

Wy hebben Dienaes ſmaet en ſchennis recht gewroken.

RUBEN.

Och, broeders, 'k heb u niet een woort te na geſproken.

SIMEON.

Hy draeght vergif in 't hart, den honigh op zijn tong.

LEVI.

Het heught ons noch, hoe kleen hy leſt by vader zong.

392 *Al te haets* voor „te hatelijk, door te grooten haat geperst." *Haets* is hier een adj. en zoû thands *haatſch* worden geſchreven.
Hem deê wandelen voor „hem wegzond, wegdreef," als Abraham, op Saraas aanſporing, Ismaël gedaan had.

407 *Sichems moort:* verſta: „de uitmoording van Sichem," door Simeon en Levi gepleegd. Zie *Genesis* XXXIV: 25, volgg.

411,412 Zie *Genesis* XXXV: 22. en XLIX: 4.

413 *Dat wy zien van Hemors bloet bekladt:* „dat het bloed van Hemor (Sichems vader, hier voor zijn geheelen ſtam genomen) nog aan onze handen zichtbaar is."

SIMEON.

Wat wroet ghy op de wraeck van ons verkrachte zuster?

LEVI.

Wy leefden na die straf veel vryer en geruster.

RUBEN.

Dit loopt recht averechts. Toen strafte ghy gewelt,
Tot voorstant van uw bloet: nu raest ghy al t' onstelt
Op dezen armen hals, die uitziet zoo verlegen,
Naer u en 't vee, en brengt zijn vaders groet en zegen.

SIMEON.

Hy hou dien zegen zelf, en schut hier meê den vloeck.

LEVI.

Wy zullen hem terstont gaen helpen om een' hoeck.

RUBEN.

Zal dan dit heiligh huis vermoorden zijnen broeder?

SIMEON.

Zal dan dit heiligh huis onteeren zijne moeder?

RUBEN.

Ay broeders, waerom toch zoo bitter gekrackeelt,
En wonden opgekrabt, die naulix zijn geheelt?
Ick waerschuw u. ziet toe, 't plagh hier ontrent te schuilen.
Hebt ghy dat wreet gedroght, dat dier, niet hooren huilen?

LEVI.

Loop heen met uw gedroght.

SIMEON.

Wy weten van geen dier.

RUBEN.

Een schrickelijck gedroght, het broet, niet veer van hier,
In 's grondelooze hol een heiloos slagh van jongen:
Het knaeght zijn eigen hart, van spijt schier toegewrongen.
Het aengezicht ziet dootsch: het keert de blicken dwars
Van yeder af, van 't licht van lach en blyschap wars.
Het blaeuwe schuim begroeit de scherpe en holle kiezen.
De tong hangt zwart van gift, de beck doet niet dan biezen.
De kaecken vallen in, begruist met eene korst
Van schimmel, groene gal verstopt de raeuwe borst.
Het slorrept menschenbloet, en plast 'er in tot d'enckelen.
Het lijf schijnt een geraemt, gestut van magre schenckelen,
Gansch dor en mergeloos. het schept alleen vermaeck
In 's anders ongenoeght. het oogh krijght nimmer vaeck.
Een scherrerechter, in zijn ingewant gewickelt,
Met staele prickelen zijn borst en nieren prickelt.

126 *Helpen om een' hoeck* voor „van kant maken, ombrengen." Zoo in „Gysbrecht" vs. 44.
Veel min het hooft des lants te helpen aan een kant.
Men zegt nog in gemeenzame spreekwijze: „hy is '*t hoekjen* om,' voor: „hy is dood."
140 *Biezen* is de eigenaardige uitdrukking voor het geluid, dat de slang maakt, wanneer zy blaast.

Dan balckt het overluidt, tot razens toe verftoort.
Een gruwelijck gedroght: heeft niemant dat gehoort?

SIMEON.

'k Geloof ghy fchimpt, en waent de broeders in te luien.

LEVI.

Hoe heet dit dier? zegh op, wat wil dit dier beduien?

RUBEN.

Dat dier heet Haet en Nijt, het welck niet zonder finart
Vervloeckte jongen worpt in 't hol van 's menfchen hart.
Ay mannen, geeft gehoor. ay laet dat dier niet binnen
Ons huis: want waer het komt, daer floopt het huisgezinnen
En huizen in den gront, en fcheit met fchande en ftanck.
Dat keer die goede Godt. ghy weet my luttel danck,
Nu ick de waerheit fpreeck, die dickwils wort verfchoven:
Maer 'k weet men zal mijn' raedt ten hooghfte namaels loven,
Het ga zoo 't wil. mijn broêrs, ziet toe. waer loopt dit heen?
Verantwoort eens 't gewelt van negen broêrs op een'.

SIMEON.

Verantwoort ghy 't, die dus den droomer komt befchutten.

LEVI.

Wy zien den val van 't huis, en zoecken 't huis te ftutten.

RUBEN.

Zoo wrickt niet aen de ftut van vaders ouderdom.
Verwrickt ghy die, zoo valt de vader met haer om,
En ftort op Jofephs borft. zoo ftorten wy met vader,
In 't algemeen bederf. ziet toe, 't en dient niet nader.

SIMEON.

Daer komt hy van de ftadt, naer dezen heuvel toe.

LEVI.

Nu Ruben, hou uw ruft. wy zijn dit tergen moe.

RUBEN.

Verbeelt u, dat dit kind, het welck zijn broêrs komt groeten,
Met traenen op de wang, voor uwer aller voeten
Vergiffenis verzocht; zoudt ghy, gelijck ontzint,
De handen durven flaen aen dat onmondigh kint?
Wie hitfte oit tigers aen, om weerelooze zielen,
Een onderbraghte fchaer, met klaeuwen te vernielen?

451 *In te luien* voor „iets wijs maken." Zoo zegt men ook: „hy liet zich verluien, dat" enz. voor „hy liet het zich wijs maken." „Hy heeft de klok hooren *luien*" voor „hy heeft wat gehoord, maar 't rechte niet."

453 *Haet en Nijt:* hoewel *haat* en *nijd* twee verfcheidene gemoedsbewegingen zijn, worden zy, als gemeenlijk gepaard gaande, hier als eene en dezelfde hartstocht en onder de gedaante van een enkel monfter voorgefteld. Deze wijze van voorftelling plach by de fchrijvers van voor Vondels tijd zeer gewoon te wezen: ten gevolge waarvan de drie woorden aan elkander, en als een woord *Haetenijt* plachten gefchreven te worden: waarvan ik talrijke voorbeelden zoû kunnen aanhalen.

457 *Scheit:* dat de *ei* en *y*, althands in Vondels tijd, duidelijk in de uitfpraak onderfcheiden werden, blijkt uit dezen regel, die anders vrij dubbelzinnig zoû geklonken hebben.

462 *Negen broêrs op een':* vergelijk vs. 47.

476 *Onderbraghte* voor „ondergebragte."

Zoudt ghy beſtaen een ſtuck, dat leeuwen zich ontzien?
Geen leeuw verſlint een' man, die neerleit op de knien,
Noch min de kinderen, die ouder zijn, of jonger
Dan dit, 't en waer uit noodt, en ſchrickelijcken honger.
Och, Joſeph is geen ſtraf maer eer erbarmens waert.
Ick wil hem tegen gaen, eer yemant verder vaert.

SIMEON.

Hou ſtant, en ga niet voort.

LEVI.

Sta vaſt, of 't gelt u 't leven.

RUBEN.

Laet los, of 'k zal een kreet op dezen heuvel geven,
Daer Syrien van waegh, en dat het Mambre hoor.
Laet los. help Judas, help. wat hebt ghy met my voor?

SIMEON.

Zwijgh kort, of 'tgeldt dien hals.

LEVI.

Wil ick hem 't hart afſteecken?

RUBEN.

Hoort broeders. houdt gemack: vergunt my tijt te ſpreecken.

LEVI.

Nu Judas, laet my los. ick zal hem niet miſdoen.

RUBEN.

Nadien 't onmooghlijck ſchijnt, dat ick den knaep verzoen
Met u, zijn broedren, al t' onmenſchelijck gebeten,
Zoo gunt my dan een beê.

SIMEON.

Dat is maer tijdt verſleten.

LEVI.

Laet hooren, wat ghy bidt, nu ſpreeck, en rep u, dra.

RUBEN.

Ick bid u, dat de zon noch eerſt eens onder ga,
Eer yemant zich vergrype aen dien verwezen jongen.

SIMEON.

Ja ſtraf hem morgen, pas wanneer hy is ontſprongen.

RUBEN.

'k Beloof u niet een woort te reppen van dien raet.
De harſſens zijn te heet, om nu, op heeter daet,
Te ſtraffen, zoo 't betaemt. ghy moet met billijcke oogen
Dit inzien. blinde wraeck heeft menigh man bedrogen,
Die met haer ging te ra. wat ſchaet een luttel tijdt?
Uw recht blijft even ſchoon. men ſcheldt hem 't ſterven quijt,

487 *Zwijgh kort* voor „zwijg terſtond."
489 *Nu Judas, laet my los:* men moet zich hier voorſtellen, dat Judas, toegeſchoten op 't hulpgeſchrei van Ruben, die door Simeon werd vastgebonden en door Levi met den dood gedreigd, dezen laatſte op zijn beurt heeft vastgegrepen.

Niet meer dan eenen dagh, en gaet dan vry uw gangen.
Daer ſtaet een drooge put. men zet den knecht gevangen;
Of hy verga daer in, van honger en van dorſt,
Eer ghy u met zijn bloet zoo laſterlijck bemorſt.
't Luidt ſchandelijck een wees aen 't leven te verkorten;
Noch allerſchandelijckſt zijn broeders bloet te ſtorten.
Verſchoont uw' naem en faem, en zet hem in dien poel,
Op dat hy ſtervende zijn ſtraf te langer voel.

SIMEON.

Had ghy dit eerſt geraên, wy waren lang verdraegen.

LEVI.

Hy heeft den beſten raet van allen voorgeſlaegen.

SIMEON.

Wie 't ſtemt, die knickt my toe.

LEVI.

De broeders zijn te vreên.

SIMEON.

Daer komt de Droomer aen.

RUBEN.

Wel broeders, ick ga heen.
't Zal noodigh zijn mijn vee al weder te verweien:
'k Vertrouw uw woort.

LEVI.

Ga voort.

RUBEN.

Wy zullen zoo niet ſcheien.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Hy komt, hy komt, die jonge borſt,
Als 't hygent hart, 't welck zijnen dorſt
Wil leſſen aen de verſche ſprongen
Der zilver zuivre koele bron;
Terwijl de jaegers, ſchuw van zon,
(Op hoop, of zy het wildt eens vongen)
In donkre en naere ſchaduw vaſt,
Daer looze brack noch winthont baſt,
Met zwijnſpriet en geſpanne boogen
Beloeren het onnozel bloet;
't Welck niemant leedt noch letſel doet,
En, al te jammerlijck bedrogen,
Zich vint op 't onverzienſt bezet
Van jaeger jaghtſpriet hont en net.

515 *Te verweien:* „van weide te doen veranderen."
516 *Wy zullen zoo niet ſcheien:* deze woorden zegt Ruben waarſchijnlijk tot zich zelven, als wilde hy daarmede te kennen geven: „dat zal zoo niet afloopen."

TEGENZANG.

Hy komt, getrooſt op 's hemels hulp.
Gelijck de perlen in haer ſchulp,
Der perlen moeder, zullen hangen
De laeuwe traenen, zilt van ſmaeck,
Van wederzyden op de kaeck,
Op 't perlemoer der lieve wangen.
Och ſtremdenze op dit perlemoer:
Dat wy die reegen aen een ſnoer
Van gout om onzen hals te cieren;
Wanneer wy, tot de keel vervult
Van blyſchap, 's jongelings gedult
En onverbloemde deughden vieren!
Zijn eer wil bloeien op zijn graf.
Het lof der deught valt nimmer af.

TOEZANG.

't Moet ſchoon zijn, 'tgeen een ſchets moet ſtrecken
Van yet volmaeckts, en zonder vlecken.
Wie of de zon uitdaegen dar?
Dat hooftlicht, bron van alle klaerheit,
Een zichtbre Godtheit, 't oogh der waerheit?
Wie anders, als de morgenſtar?

544 *Het lof:* „het loof, het lover," meteen een ſpeling met het woord *lof*, „prijs."
547 *Dar:* van *darren*, „durven." Zie HUYDECOPERS *Proeve* I. 503. Aant. (m.)

HET DERDE BEDRYF.

IOSEPH. SIMEON. LEVI.

IOSEPH.

Mijn Broeders, zijt gegroet, van mijn heer Vaders wegen,
Die, hartelijck begaen, my, onder zijnen zegen,
Naer Sichem heenen ſtuurde, op dat hy weeten moght,
Hoe 't u en 't vee al ging. wat hoeck bleef onbezocht?
Wat herder ongevraeght, om Sichem, en zijn weide
En lantſtreeck? 'k hou gewis mijn Vaders Engel leide
My herwaert aen: want toen ick, moede en afgezucht,
Ging dwalen, hopeloos en jammerlijck beducht,
Wat raetzaemſt was van beide: of langer daer te toeven,
Op eenigh klaer beſcheit; of Vader te bedroeven,
Met evenwijs naer huis, naer Hebron, en ons dal,
Van waer ick quam, te ſpoên; ontmoete by geval

(Of liever zoo 't Godt gaf) my yemant, die juist vraeghde:
Wien zoeckt ghy dus met smert? toen ick mijn hart uitklaeghde,
En badt om naeckt bericht, wees hy my herwaert aen?
En hadt uit u gehoort: laet ons naer Dothan gaen.
Spil, sprack hy, hier geen tijt. zy zijn al voortgetogen.
Zoo spreeckende, geleeck de vrientschap in zijn oogen
Aen 't flonckeren een' geest, zoodanigh als voorheen
(Na dat men hen beschrijft) onze ondren wel verscheen.
Zijn oogen stemden met d'aenminnigheit der lippen,
Geverst, als met een' geur van roozen, op de tippen.
In 't scheiden danckte ick hem, en roock een frisser lucht,
Een lange streeck langs 't padt, en schepte mijn genught
Veel reizen stil te staen, en t'elckens om te kijcken;
Verbaest om zijnen gangk, en hoe hy heen ging strijcken,
Niet als een sterflijck mensch, maer een van 't hemelsch koor,
Ons tot een licht gestiert, op 't onbekende spoor.
Het zij wie 't wil, Godt lof, hy heeft my recht gewezen.
Ick vinde u hier gezont. nu is mijn hart genezen
Van die quetsuur. ô hoe verquickt uw aengezicht,
Zoo welgedaen, my meer, dan 't alverquickend licht!
Mijn broeders, och ick weet, de Vader zal verlangen
Om tyding, uit mijn' mond, van u, zijn zoons t'ontfangen,
De Grootvaêr desgelijx, en onze Moeders meê.
Hoe gaet het toch, mijn Broêrs? hoe staet het met ons vee?
Helaes, wat magh dit zijn? wat magh de helden deeren,
Dat zy dus overdwars het aenzicht elders keeren?
My aenzien met den neck, en stom als beelden staen?
Och Broeders, heb ick u met mijne komst misdaen,
Of niet gegroet als 't hoort? ontschuldight mijn gebreecken.
Verschoont mijn dommigheit. hoe krijgh ick hen aen 't spreecken?
Ick ben geen antwoort waert. helaes, het is mijn schult.

SIMEON.

Ay ziet dien huichelaer. hoe terght hy uw gedult,
En spreeckt ghy niet een woort?

LEVI.

Wel heerschap over moeders
En vader, en al 't huis.

SIMEON.

Bezoeckt ghy weêr de Broeders?
Komt ghy ons weer bespiên? verklicker, wellekoom.

LEVI.

Wat of de Droomer nu weêr voorquam in den droom?
Vertel ons uw gezicht, uw' droom. zing op, laet hooren.

587 *De helden:* 't woord *helden* wordt hier gebezigd, niet in den zin, dien wy thands er aan zouden hechten, maar in zijne oorspronkelijke beteekenis van „*heroës*, doorluchtige, voorname personaadjen," 't Is een tytel van eerbied, dien Jozef zijn broederen geeft.

SIMEON.

Wat of hem ſchort? hy zwijgt, en heeft zijn tong verlooren.

IOSEPH.

Mijn Broeders, och ick val voor uwe voeten neêr.
Vergeeftme mijn vergrijp, noch eens, en dan niet meer.

LEVI.

Rijs op, het is geen wijs, dat Koningklijcke zielen,
Zich buigende in het ſtof, voor onderdaenen knielen.

SIMEON.

Was vader niet de zon? was moeder niet de maen?
Wy ſtarren, ſchooven? he!

IOSEPH.

Och broeders, laet my gaen.
Och broeders, laet my gaen: 'k wil gaerne voor u bucken,
Gelijck den jongſte paſt.

SIMEON.

Rijs op. hoe zal 't hier lucken?

LEVI.

Nu Koningk Joſeph, zegh, wie zal uw ſtalknecht zijn?
Wie ſchryver? wie poortier? wie ſchencker, om met wijn
Te kroonen 's koningks diſch? wie kamerlingk verſtrecken?
Wie muilpaert? wie kameel? wie uw karoſſen trecken?
Kom herwaert Napthali. kom herwaert Zabulon.
Komt Aſſer, Iſaſchar, Gad, Judas, Simeon,
En Dan: dit is de ſchoof: vernedert uwe ſchooven.
Duickt ſtarren, zon en maen, dit licht zal 't al verdooven.

SIMEON.

Ontweldight hem dien ſtaf, en drijft hem naer den put.

IOSEPH.

Och broeders.

LEVI.

Voort, ga voort: dit jancken is onnut.

RUBEN.

Dit 's d' oude en drooge put. 'k wil hier ontrent vertoeven.
Maer 't zou wel noodigh zijn met eenen ſteen te proeven,
Of oock de duiſtre gront met water ſta bedeckt,
't Welck van dees heuvelen by wylen herwaert leckt.
Hier leit een kay, zoo zwaer als eenigh man kan heffen,
Nu mannekracht, hef op: die ſteen wil lydigh treffen.
Laet vallen, dat het kraeck. laet rollen zonder ſchrick.
Hy plompt niet eens, maer ploft. droogh is 't er: klaer ben ick.

624 *Lijdigh:* dit woord beteekent, volgens KILIAEN, *tolerabilis.* 't Zal hier gelijk van beteekenis moeten zijn met „vrij wel."
626 Schilderachtige regel, van hoedanige Vondel meer dan iemand het geheim bezat.

Weeſt wellekoom, ô put. weeſt wellekoom behoeder
Van Jakobs waertſten zoon, van mijn' verlegen broeder.
Verdien een naem, wanneer ghy, voor een wiſſe doot,
Dien heldren jongen berght, in uwen naeren ſchoot;
Zoo veel barmhartiger dan negen broêrs te gader,
Al broederſlaghtigen. ô put, 'k zal u by Vader,
Dien afgeleefden ſtock, haeſt loven voor dees deught:
Terwijl hy Joſeph kuſt al bevende, en van vreught
De traenen biggelen langs 't aengezicht vol rimpelen.
Hoe komtghe my te pas! hoe helptghe my bewimpelen
Mijn' heimelijcken raet, tot redding van die ſpruit,
Waer in de dorre boom en ſchorre ſchors beſluit
Zoo luttel ſaps, als die noch hoeft om wat te leven.
Hoe zal de verſche mont aen ſchraele lippen kleven!
Met welck een hartlijckheit de vader welgezint
Zijn ſiddrende armen ſlaen om zijn herboren kint,
Om dien beſchutten hals! met welcke danckbre klancken
Met hoe veel zegens wil hy Ruben dan bedancken,
Voor broer- en vaderplicht, voor zijn godtvruchtigheit!
Dan zweef ick op zijn tong zoo hoogh, als 't onbeſcheit
Der Broedren, root van ſchaemt, het hooft moet onder haelen,
Noch dieper dan de put, daer Joſeph in moet daelen.
Maer zwijgh, och zwijgh, my dunck zy komen ginder aen,
't Verwezen kint voor uit. och broeders, laet hem gaen.
O d'arme jongen wiſcht zijn uitgekreten oogen.
O tigers, hebt ghy nu de menſcheit uitgetogen,
En voert ghy van den menſch ſlechs uiterlijcken ſchijn,
Zoo veel gevaerlijcker als woeſte dieren zijn?
Die kent men aen gebit, aen gruwelijcke klaeuwen.
Helaes, wat gaet mij aen? de jongen zal verflaeuwen.
Waer beſt mijn lijf geberght, hier ergens in een hegh?
Zy naecken. och 't is tijt, dat ick my nederlegh:
Want hoorenze mijn ſtem of 't ritſlen van de doren,
Zoo is 't met ons gedaen, zoo gaenwe bey verloren.

629 *Verdien een naem:* echt bybelsch gedacht. Men herinnere zich dat de aartsvaders de plaatſen, alwaar hun iets merkwaardigs gebeurde, met een byzonderen naam onderſcheidden.

630 *Dien heldren jongen* voor „dien *reinen*, dien *ſchuldeloozen* jongen." In tegenſtelling van *naeren* in het tweede hemiſtiſche.

631 *Zoo veel barmhartiger*: „de put" namelijk.

637 *Mijn heimelijcken raet:* verſta: „de heimelijke bedoeling van mijn raad."

657 *Geberght:* thands zoû men zeggen *geborgen*. Vondel gebruikt de beide vormen in zijn *Herſcheppingen*, vs. 67, 68.

En weete ik niet wat gaſt door me geborgen *wort*
En door mijn hulp geberght.

Zie hierop vooral HUYDECOPER. *Proeve* II. 301 en volgg. Vreemd is 't intusſchen, dat de ſchrandere taalvorſcher niet heeft opgemerkt, dat in de beide hier aangehaalde en in meest al de overige vaerzen, welke hy van Vondel en van anderen bybrengt, *borg, geborgen* de beteekenis heeft van „verſchuilen," *bergde, gebergd* van „behouden, redden."

SIMEON. LEVI. IOSEPH.

SIMEON.

Nu grijn hier na. treck uit dien kakelbonten rock.
Treck uit, eer ick 't u leer.

LEVI.

Ja leer hem met dien ftock.

IOSEPH.

Och broeders, kan ick u vermurwen met mijn karmen?
Och heb ick 't zoo gemaeckt? och is 'er geen ontfarmen?

SIMEON.

Schud uit de py, fchud uit.

IOSEPH.

Hoe heb ick 't zoo gemaeckt?

LEVI.

Hy fammelt noch.

IOSEPH.

Helaes! waer ben ick nu geraeckt?

LEVI.

Daer ghy zult d' uitkomft zien van uwe nefke droomen,
In eenen donkren put.

IOSEPH.

Waer ben ick nu gekomen,
Daer Godt woont noch goedt menfch, die my voor 't leſt befchut!
Helaes, wat hebt ghy voor?

SIMEON.

Ghy moet in dezen put.

IOSEPH.

Verdrincken in dien put?

LEVI.

Om van geen dranck te fterven,
Zult ghy van dorft vergaen, en wijn en water derven.

IOSEPH.

Van honger en van dorft in dezen put vergaen?
O put, ick zie geen' gront: hier fchijnt noch zon noch maen.

SIMEON.

Die zult ghy in uw' droom zien fchijnen, oock die ftarren.

IOSEPH.

't Was mijn gulhartigheit: noit docht ick u te farren.

LEVI.

't Was uw gulhartigheit, nu 't zoo te paffe koomt.

661 *Grijn:* van *grynen:* men fchrijft nu *grienen:* een bewijs ook in dit woord, 't welk altijd tot de gemeenzame volkstaal is blijven behooren, dat de *y* als *ie* werd uitgefproken.

667 *Nefke droomen: nesk* is „dwaas, onverftandig." Zie *Uitl. Woordenb.* op HOOFT *in. v.* Zoo zegt onze dichter elders:

Een nefke koeckkoeck broedt een anders eiers uit.

IOSEPH.

Wie kan gebeteren, dat hy van ſtarren droomt?

LEVI.

Hoe ghy het betren kunt, dat zal die put u leeren,
Een rechte ſchool van tucht, men moet zijne oudere eeren,
De broeders allermeeſt, en d' ouders boven al.
Wie zich te plomp verheft, raeckt plotſeling ten val.

IOSEPH.

'k Roep zelfs de hemelen en Englen tot getuigen,
Hoe mijn gehoorzaem hart genegen was te buigen
Voor vader, moedren, u en al het huisgezin.
Miſduit mijn droomen niet: daer ſteeckt niet arreghs in.
Och zaeght ghy in mijn hart. Och lagh mijn boezem open:
Daer is noit liſt bedrogh noch arghwaen ingeſlopen.

SIMEON.

Hoe zingt hy nu zoo kleen? wat was dat voor een nuck,
Toen ghy by Vader ons betighte met dat ſtuck?
Wat was dat, ſimpelheit? of waren 't groene padden?
Moſt ghy de broeders noch zoo ſchendigh gaen bekladden,
Tot ſchande van 't geſlacht, en rockenen dien twiſt?

IOSEPH.

Wat menſch leeft zoo volmaeckt, die zich niet eens vergiſt?

LEVI.

't En komt op eens niet aen.

IOSEPH.

Och ziet dit door de vingeren.

SIMEON.

Ja zoo. hoe zou hy ons hier meê om d' ooren ſlingeren.

LEVI.

Het ſlimſt quam achteraen. het grontſop drinckt men leſt.

SIMEON.

Neen, beter 't huis geveeght van deze lucht en peſt.

LEVI.

Treck uit die rock, treck uit.

IOSEPH.

Magh ick mijn' rock niet houden?

SIMEON.

Die rock is u niet nut.

LEVI.

Hy moght te nacht verkouden.

IOSEPH.

Och moght ick Benjamin eens kuſſen voor mijn endt.

691 *Waren 't groene padden* voor „was het nijd, en lasterzucht." De *pad* heeft ſteeds tot zinnebeeld voor beiden geſtrekt.

SIMEON.

Een jaerigh kint? het heeft zijn' broeder noit gekent.

IOSEPH.

Ick moft, voor mijn vertreck, hem noch een' kus affprachen.

LEVI.

Wel kende u 't kint?

IOSEPH

Mijn broêr, ghy hebt my aengelachen.
Maer och voor 't allerleft. Hoe luttel docht ick toen.
Daer is mijn rock. helaes.

SIMEON.

Wy dienen werck te fpoên.
Eer yemant onvoorziens ons koom op 't ftuck betrappen.

IOSEPH.

Ay broeders, laet my gaen. 'k en zal u niet beklappen.

LEVI.

Wy hebben in dat ftuck met zinnen al verzien.

SIMEON.

Kom, lang het laddertouw.

IOSEPH.

Nu kan ick niet ontvliên.

LEVI

Twee vleugels fchorten u: ghy zyt een lichte vengel.

SIMEON.

Sta vaft, ick zal het touw gaen knoopen aen den bengel,
Of 't halfgebroken radt.

LEVI.

Zie voor u, eer ghy ftort,
Of uitglijt. valt het touw een vaêm of drie te kort,
Zoo blijft hy in den put licht hangen, als een bengel.

SIMEON.

Zoo fpring hy voort om laegh.

LEVI.

Maer neen, hy heeft den Engel
Van vader op zijn hant, die draegh hem in den dreck.

SIMEON.

En feilt en mift hem dat?

LEVI.

Zoo breeck hy voort den neck.
Hoe harder fmack, hoe nutft: 't fatfoen is maer verloren.
Nu wacker, ftijgh te paert: de lijn is al gefchoren.

SIMEON.

Zoo doet het. op, klim op, en ftijgh gewilligh neêr.

702 *Een jaerigh kint* voor „een kind dat een jaar oud is." Thands bezigt men *jarig* voor „verjaard," kwalijk; doch 't gebruik wil het zoo.
715 *Een bengel:* een „klok of bel."

IOSEPH.

O God, vergeef hun dit.

SIMEON.

Voort voort, geen woorden meer.

IOSEPH.

Verveelt het u, dat wy voor 't leſt ons hart uitſpreecken?

LEVI.

Ghy mooght in dezen put vry zeven dagen preecken.

IOSEPH.

Och ſchenckt my eens voor 'tleſt: mijn hart verſtickt van dorſt.

LEVI.

Schep water met uw hant, al ziet het wat bemorſt,
Het kan den dorſt verſlaen: de ſlijm is meeſt gezoncken.

IOSEPH.

O Godt, dat laeſt mijn hart: noch eens voor 't leſt gedroncken.

SIMEON.

Nu klim, daer is mijn knie. nu zet den voet in 't touw.

LEVI.

Stijgh af.

IOSEPH.

Leeſt lang mijn broërs. trooſt vader in zijn rouw.

SIMEON.

Die rouw is al gemaeckt.

LEVI.

Hy daelt met ſlaeuwe treden.

SIMEON.

Zijt ghy om laegh?

IOSEPH.

Noch niet.

LEVI.

Hael op, hy is beneden.
Maeck los het laddertouw: 't wil tijt zijn dat wy gaen.

SIMEON.

Ons werck is nu beſchickt. hier moet een dronck op ſtaen,
Met een ontbijt: de zon begint alree te ſteecken.

LEVI.

Komt gaenwe, daer ons loof noch ſchaduwen ontbreecken.
Hy heft een klaeghliedt aen: hoe galmt die naere klanck.

SIMEON.

Ay, luiſtert wat hy zingt.

LEVI.

De tijt valt my te langk.

SIMEON.

Hoort yemant dat geluidt, zijn ſtem magh ons verraeden.

LEVI.

't Geluidt reickt niet zoo wijdt: ook loopen hier geen paden.

De heirbaen leit te veer: het kreupelbosch zwijght stil:
En wie genaeckt dien put, als die 'er wezen wil?

IOSEPH.

Mijn Godt, mijn Godt, magh mijn geklagh niet baeten,
En gaet uw glans en aenschijn voor my schuil,
Voor my, helaes, van u en elck verlaeten,
In dees spelonck, en onverlichten kuil?
Ick zie 't gewelf des blaeuwen hemels blincken,
Door eenen bril van damp en dicke lucht;
Al schijnt de zon, zy schroomt zoo diep te zincken.
Ick hoor den windt, maer wie hoort mijn gezucht?
De putgalm baeuwt mijn kermen na, mijn smeecken,
En kaetst terugh den allerlesten tarm.
De steenen zelfs uit medelyden spreecken.
Ick roep ocharm: de putgalm roept ocharm.
Bedanck ick hem, die noch uit mededoogen
Mijn ziel vertrooft, hy danckt my wederom.
En schrey ick: wee mijn oogen; hy schreit, oogen.
Zit Joseph stom, de putgalm zit oock stom.
Och haetooft, och, hoe bitter zijn uw korlen,
In mijne keel, schier stickende van smart:
Maer nu ontbey, daer komt wat zoets op borlen.
Wat magh dit zijn? wat troost verfrischt mijn hart?

RUBEN. IOSEPH.

RUBEN.

Zijn dat gebroeders? och, zy hebben 't lam gedolven.
Daer gaenze heen, in schijn van harders, ô die wolven.
Zy lieten allerlest hun wreede stappen hier.
't Was goet dat ick my kon verbyten. 'k hadme schier
(Mijn krop wert vol) ontdeckt met bulderen en kryten.
Ja hadt ghy 't maer gedaen: zy moghten u vry smyten
In eenen zelven poel; zoo waert ghy door dien raet
Niet schuldiger als zy, aen zoo vervloeckt een daet;
Om wie de vader nu misschien al leit te bedde.
Maer neen, 't was beter dus. 'k wil zien of ick hem redde.

IOSEPH.

Och, help my, wie ghy zijt. och, help my uit den noot.

RUBEN.

Hy roept, Godt lof, dat 's noch geen teecken van zijn doot.

753 *Tarm* of *term*, 't Fr. *terme*: van 't Lat. *terminus*, dat eigenlijk „eind- of grenspaal" beteekent; maar daarvan ook „fluitrede", en in dezen zin staat het hier. — 't Woord wordt thands zelden anders meer gebruikt, dan in de stelkunst, waar „*termen* van vergelijking" een gelijkte uitdrukking is gebleven.

761 *Ontbey*: *ontbeiden* is „toeven, wachten," en van daar „geduld hebben," in welke beteekenis het hier genomen wordt.

Hoe is het, Joſephbroêr? ick kom uw wonden ſtelpen.

IOSEPH.

Och Ruben, help my uit.

RUBEN.

Ick kom, om u te helpen.
Mijn kint, mijn hart, mijn zoon, bedaer wat, ſchrey niet meer.

IOSEPH.

Och, help my uit.

RUBEN.

Mijn broêr, hier is geen touw, noch leer:
Noch wiſt ick raet om touw; ick zou mijn kleeren ſcheuren,
En ſtrengelen een koort: maer maetigh u in 't treuren:
't Is om een korte wijl, een korte ſtoot, gedaen.
'k Beloof u, eer de zon op 't hoofdpunt koom te ſtaen,
Te redden met dees hant: de tijt kan 't nu niet draegen.
Zy zien noch t' elckens om, uit achterdocht voor laegen.
'k Ontſchuil hun vaſt, mijn trouw heeft Joſeph niet verzaeckt.
Ghy zijt door mijn beſtel in dit verdriet geraeckt.
'k Beſtemde 't quaet, op dat 'er goet uit wert geboren.
Vergeef my toch dien treck, die anders waert verloren.
't Gevaer jaeght my van hier, leer harden, ick moet voort.

IOSEPH.

Och, Ruben Ruben, hoor, ay, broeder, noch een woort.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Het luſt ons om dees duiſterniſſen
Des puts al 't hemelſch licht te miſſen:
Want zulcke duiſterniſſen zijn
Ons ſchooner dan de zonneſchijn.
Wy willen hier een' hemel ſtichten,
Verzien met aengenamer lichten
Dan aen dat blaeuw gewelffel ſtaen.
Zijn mont verſtreecke een nieuwe maen:
Zijn oogen, op den gront gezoncken,
Twee ſtarren, die den nacht ontvoncken:
Het voorhooft, daer de lock om zweit,
Een zon, gekrult met majeſteit
Van zyzacht hair en blonde ſtraelen.
Wat ſchemering kan 't hier by haelen,
Des morgens vroegh, of 's avonts laet?
Wat avontſtont, wat dageraet
Beſchaemt die winckbraeuw, en die wangen,
Nu met een' dunnen miſt behangen?

779 *Noch wiſt ik raet om touw:* verſta: „nog zou ik wel raad weten om my aan touw te helpen."
781 *Een korte ſtoot:* oneigenlijk voor „een korte inſpanning."
783 *De tijt kan 't nu niet draegen: draegen* voor *lijden:* „het is nu een ongeſchikte tijd daarvoor."

Als met een' ſluier, fijn van draet,
En bruin van verf, daer vier door ſlaet.
En ſpeelt, en ſchijnt op 't zwart te zweven,
Te zoet gedommelt en verdreven.
Laet d' oogen weiden in die kunſt:
Dees ſchaduw geeft dit licht een gunſt.

TEGENZANG.

Het zal ſtrax ryzen, om te reizen,
Om koningklijcke en aertspalleizen,
Daer aller wyzen wijſheit zuſt,
Met zijn van Godt verlicht vernuft
Te proppen: maer in 't eerſt zijn banden
En noch een droeven dagh voorhanden;
Eer 't, begenadight van een kroon,
In 't wit beſchijn den gouden troon,
Tot heil en trooſt van veele volcken.
Het moet, vermomt met donckre wolcken
Van ballingſchap, veel jaeren langk,
Na een' bedruckten ondergangk,
In arbeit gaende, aen 't baeren raecken.
Dees langkzaemheit paſt groote zaecken.
Een eick, die met zijn hooft vol blaen
En bladige armen zal beſlaen
Veel gronts, veel luchts en winterbuien
Van ooſten weſten noorden zuien,
En blixemſtrael en donderkloot
Verduuren, wert allengſkens groot;
Om tegens dat gewelt te ſportelen,
Verzekert hy zijn voet met wortelen;
Zijn rugh met pit, en hout, en baſt:
Gelijck zoo ſtout een' boſchreus paſt.

TOEZANG.

'k Zie Jakobs kinderen en knaepen
Te weide gaen, en koey en ſchaepen
In ſchaduw van dien hoogen boom,
By eenen wijdt vermaerden ſtroom,
Vaſt bloemen gras en klaver ſcheeren.
'k Hoor beemden harderlieden leeren,
De fluit, aen 'sharders dartlen mont.
'k Zie huppelen den vetten gront,
Op het getrippel dezer vingeren,
Die toonen door malkandren ſlingeren,
Tot roem van Abrams Godt, wiens hant
Hen voerde in zulck een gaſtvry lant.

814 *Dees ſchaduw geeft dit licht een gunſt:* verſta: „Deze ſchaduw doet dit licht gunſtiger, voordeeliger uitkomen."

844 *Harderlieden:* „herderliederen."

HET VIERDE BEDRYF.

LEVI. IUDAS. SIMEON.

LEVI.

Nu op den heuveltop eendraghtigh neergezeten,
En al 't geleden leedt met eenen dronck vergeten.
Komt broeders, zet u aen. hier ſtaet de diſch gereet,
Langs dit vervallen ſlot, met klimop groen bekleet,
En met een veldtapijt natuurelijck behangen.
De breede lindeboom (de zon ga vry haer gangen,
In 't Ooſten) noodight u in 't grazige geſtoelt,
Met bruine ſchaduwen, en aengenaeme koelt,
En koelt den leckren wijn, om 't hart eens te verquicken.

IUDAS.

Verquick uw hart met wijn, en laet uw' broeder ſticken.

SIMEON.

Wat zeght ghy, Judas?

IUDAS.

Niet: ick ſpreeck geen enckel woort.

LEVI.

Ghy zit niet zacht?

IUDAS.

My dunckt ick zit niet zoo 't behoort.

SIMEON.

Kom, zet u hier: gemack is nimmer te verſmaden.

LEVI.

't Is meer dan 't halve mael.

IUDAS.

Dat hebt ghy net geraden.

SIMEON.

Nu, zit ghy wel?

IUDAS.

Ja ja, ick zit nu wel, of ſchaers.

LEVI.

Neen, zegh vry wat u deert. wat wringt uw' voet?

IUDAS.

De laers.

LEVI.

Waer is 't?

IUDAS.

Aen 't ſlincke been: of 't zijn miſſchien mijn weſpen.

LEVI.

Wel ken u zelf.

IUDAS.

Ick moet mijn boezem wat ontgeſpen,
't Benaeuwt my wat om 't hart. Nu ſchep ick weder lucht.

SIMEON.

Taſt toe: elck toef zich zelf.

IUDAS.

Wat 's dat? ick hoor gerucht.

LEVI.

Ick niet.

IUDAS.

Is 't Joſeph oock? my dunckt ick hoor hem klagen.

SIMEON.

Die windt kan dat geluidt zoo veer niet overdragen.

866 *Schaers* voor „omtrent." Judas wil zeggen: „Ik zit zeer goed, of 't ſcheelt niet veel."
867 *Mijn weſpen*: *wesp* is 't zelfde als „gesp" eigenl. „ſtekel" en de wesp, het inſekt zoowel als de *gesp* de riembeugel, hebben beide hun naam tropisch verkregen van den „ſtekel", waarmede zy voorzien zijn.
870 *Elck toef zich zelf*: d. i.: „elk bediene zich zelf."

LEVI.

En of hy klaeght en kermt, het blijft toch na als veur.

SIMEON.

Wat kan het schaên, dat hy zijn misdaet wat betreur?

LEVI.

't Was hem geen ernst, dat hy op het touw most ryen.

IUDAS.

Ick wert weemoedigh.

SIMEON.

Zoo, hadt ghy noch medelyen?

IUDAS.

Hy sloegh zijn aenschijn zoo barmhartigh west en oost.

SIMEON.

Hy zagh naer Hebron toe, naer vaders huis, om troost.

LEVI.

Hy riep zijn' Engel aen, den trooster aller vromen.

SIMEON.

Die hem naer Dothan wees, om zoo te maet te komen?

LEVI.

Hy dronck noch hartelijck, en laefde zijne borst.

IUDAS.

Een hart ter doot bedroeft is altijt droogh van dorst.

SIMEON.

Wel Judas zat strax stom, nu kan hy weder spreecken.

LEVI.

Wel wat of Judas schort? zijn oogh begint te leecken.

IUDAS.

Ay, broeders, houdt uw rust, het lust my niet te wel.

SIMEON.

Leit Joseph u om 't hart?

LEVI.

Hoe nu, is 't kinderspel?
Verbly u: want wy zijn nu t'ende van ons lyden.

IUDAS.

't En past den broeder niet zich zelven te verblyden
In 's broeders doot of straf. ô schrickelijck bestaen!

LEVI.

Wat spreeckt ghy binnens monts.

IUDAS.

Ick zorgh wy zijn verraên.

SIMEON.

Ick heb den put in 't oogh, geen mensch kan dit verraden.

IUDAS.

En Godt heeft ons in 't oogh, die ziet door lindebladen,

550 *Te maet te komen*: wy zeggen nu meer: „te *pas* te komen;" doch de uitdrukkingen zijn van eenerlei beteekenis, gelijk *passen* en *meten* ook door elkander gebruikt worden.

Door mergh en nieren heen. wat ſchuilt 'er voor Godts oogh?

SIMEON.

Laet vaeren alle zorgh: uw zorgen zien te hoogh.

LEVI.

Ay, ziet eens om dien hoeck.

IUDAS.

Wie of hier aen komt trecken?

SIMEON.

Zy kruipen langzaem voort. hoe langh of dit magh ſtrecken?

IUDAS.

Wat ryſt 'er in de lucht een ſtofwolck. ziet dat volck.

SIMEON.

Ick zie geen klaer beſcheit: zy treeken in een wolck.

LEVI.

Voor wien ziet ghy hen aen?

SIMEON.

't Waer kunſt dit juiſt te raeden.

IUDAS.

Ick zie kameelen.

LEVI.

En ick ezels, zwaer gelaeden.

SIMEON.

Ick zie gewapenden. zy naecken meer en meer.

IUDAS.

Hoe ſchittert daer de zon in 't blinckende geweer.

LEVI.

My dunckt 'k zou met der tijt wel giſſing kunnen maecken.

SIMEON.

Wie zijn 't dan?

LEVI.

Arabiers.

IUDAS.

'k Wil noch mijn giſſing ſtaecken,
Tot datze ons naderen.

LEVI.

't Zijn Arabiers, 't gaet vaſt.
't Is nu de tijt van 't jaer.

SIMEON.

Hoe gaet het vee vermaſt.
Zy zijn alree voorby de willige boſſchagie.
De ruggen buigen in, door 't wight van hun packagie.
Hoe plaeght de menſch het dier.

907 *Willige boſſchagie* voor „bosſchaadje van wilgen". *Wilg* is 't zelfde als *willig*, of daaruit ſamengetrokken.

IUDAS.

Hoe plaeght het bloet zijn bloet?

LEVI.

Wat zeght ghy, Judas? wat ontftelt u het gemoedt?

IUDAS.

Och Jofeph.

SIMEON.

Leit die noch zoo diep in 't hart begraven?

IUDAS.

Ick zie hoe 't hygent vee tot 's menfchen dienft moet flaven,
En Iofeph fteent nu vaft ellendiger dan 't vee,
Dat noch zijn voedfel krijght; maer Jofeph magh alree
Van honger en van dorft verteeren en verfmachten.

LEVI.

Hy heeft zijn vonnis wegh: laet vaeren die gedachten.
Ghy quelt u te vergeefs.

IUDAS.

Vergun my eene gaef.

SIMEON.

Wat 's dat?

IUDAS.

Maer dat ick hem nu opveil, om voor flaef
Den vrecken Arabier te dienen al zijn leven;
Nadien een mager lijck toch niemant nut kan geven,
Al bleef het fchoon bedeckt. beraet u in 't gemeen.
Waer fpanden oit om ftrijt de leden tegens leên.
Godts diepe wijfheit fchiep, tot onderlinge hoeders,
De nutfte leên aen 't lijf, als tweelingen en broeders.
Men zet alleen, uit noodt geperft, een lit van 't lijf.
Verfchoont men dit, bedenckt, wat laft wat ongerijf
Ghy hier door kunt ontgaen: 't zal eerft uw' geeft vernoegen,
En vryen het gemoedt van 't eenwigh knaegend wroegen.
't Zij verre dat ick u of my by Kain zet,
Die zich met Abels bloet zoo gruwelijck betmet.
Hoe dootfch zagh hy 'er uit. hoe wert zijn hart gegeten
Van binnen: och zijn hair (zoo pynight het geweten
Den broederflaghtigen) hing altijt nat van zweet.
Hy vloodt, en waer hy vloodt, hem docht dat Abel kreet,
En Godts gerechte wraeck den moort zat op de hielen.
Dan zagh hy geeften, dan een neft vol flangen krielen.
De dampen ftegen dan van angft naer 't beckeneel.
Zijn zaet draeght noch dien vloeck. nu oordeel het verfcheel

918 *Maer* heeft hier de beteekenis van: „niets meer dan, slechts."
921 *Al bleef het fchoon bedeckt*: d. i.: „ offchoon 't ook bedekt bleef."
929 *'t Zij verre dat ick u of my by Kain zet*: de zin is niet: „ik vergelijk u of my niet by Kain;" maar: „laat ik niet genoodzaakt zijn, u of my by Kain te vergelijken."

Van broedermoorden, of van ſpaeren en verkoopen.
De miſdaet en de ſtraf moet altijt t' zaemen loopen,
En blyven in beſteck van billickheit. de haet
Op zijnen hals gelaen hou dan in 't ſtraffen maet,
En loope eer wat te laegh. ghy doet die deught uw' broeder.
Een wees verdient gena: de jongen heeft geen moeder.
En Rachel was ons moey en moeder. treckt uw hant
Dit ſnoer te ſtijf; hoe 't zij, ghy breeckt een' dubblen bant;
En breeckt dit uit, hoe 't ga, uw onſchult wort gevonden.
Een redelijcke ſtraf ſtopt alle laſtermonden.

SIMEON.

Waerachtigh nunnen, dat 's niet qualijck overleit.

LEVI.

Het ſchijnt dat Godt ons raet op dees gelegenheit
Te letten. zoo ghy 't ſtemt, ick heb 'er gantſch niet tegen.

SIMEON.

Ick merck ghy zijt 'er al eendraghtigh toe genegen.
Wie neemt den laſt op zich?

IUDAS.

Vertrouwt ghy my dien laſt?

LEVI.

Wel Judas, ga voort heen, want zy genaecken vaſt.

IUDAS.

Zoo zet hem eerſt op prijs.

SIMEON.

Dat volck valt ſcharp in 't dingen.

LEVI.

Het eerſte bodt is 't beſt.

SIMEON.

Ja laet den Droomer ſpringen.

IOSEPH.

Och, Ruben, gaet uw aenſchijn voor my ſchuil?
Magh mijn gekerm tot Godt en u niet baeten?
En worde ick dus, in dezen naeren kuil,
Van Godt en u en yeder een verlaeten?
Ick ſtick in ſlijm, en hijgh vaſt naer de lucht,
En zie van veer den heldren hemel blincken,

947 *En breeckt dit uit:* leg ter verduidelijking den klemtoon op *dit.*

957-976 Men merke op, dat in dezen klaagzang van Jozef al dezelfde eindrijmen voorkomen als in den vorigen vs. 743—762; alleen met dit verſchil, dat zy omgezet zijn, door dat de eene zang met een ſlependen, de andere met een ſtaanden regel begint. Waarſchijnlijk heeft Vondel hiermede zijn gemakkelijkheid in 't dichten willen bewijzen; doch, daar niet alleen de rijmen dezelfde zijn, maar ook dezelfde denkbeelden in beide zangen voorkomen, is er zekere eentoonigheid door ontſtaan, welke wy liever vermeden hadden gezien.

Die ſpeelt moy weêr, en hoort naer geen gezucht:
Hy drijft om hoogh, maer Joſeph magh verzincken.
De putgalm volght op rijm mijn leſten tarm,
En ſchijnt beweeght mijn klaghten naer te ſmeecken:
Dat 's al mijn trooſt en tijtverdrijf, ocharm.
Mijn keel wort heeſch, en naulix kan ick ſpreecken.
'k Bedanck den galm, de galm my wederom.
Ick klaegh' mijn' noodt: hy antwoort vol medoogen.
Maer Ruben zwijght, als ſpraeckeloos en ſtom,
Hy blijft vaſt uit, ick klaegh mijn' rouw mijne oogen.
Och, Ruben, koom, en zalf mijn diepe ſmart.
Ick kaeuw een vrucht vol doodelijcke korlen.
Och, Ruben, koom, verlicht mijn angſtigh hart.
Ick hoor gerucht: wat of hier op komt borlen?

VRACHTMEESTER.

Hier ruſt ick uit het ſtof, van zon en lutte vry,
In deze hegh, tot dat de voortoght raeck voorby.
Gaet knaepen, zeght dat zy een weinigh harder dryven.
Men zal een mijl van hier te middagh leggen blyven,
Tot dat de dagh verkoele, en dan tot middernacht
Weêr ſpoeden onze reis, met d'aengenome vracht.
Dees wilde woeſte hey kent dieren nochte menſchen.
Men zou, om ſchaduw, zelf 't gewenſchte licht verwenſchen:
Maer wie genaeckt dien put? dit ſchijnt een ander man:
't Gelijckt een' vreemdeling, en geen' uit Kanaän.
Indien hy water put, om zich of 't vee te drencken,
My luſt een verſche dronck: ick wil den harder wencken.

IUDAS. VRACHTMEESTER.

IUDAS.

Geluck mijn heer, geluck, op uwen verren toght.

VRACHTMEESTER.

Wy jaegen 't vaſt: gaf Godt of 't ons gebeuren moght.
Maer 't beurde meer dan eens, dat my die haes ontglipte.

IUDAS.

Waer leit de reis, mijn heer?

VRACHTMEESTER.

Wy treecken naer Egypte
Van Galaad recht door, met ezel en kameel,

990 *Wy jaegen 't vaſt:* „'t geluk" namelijk: *jagen* wordt hier actief gebruikt, hoedanig anders 't woord niet genomen wordt, ten zij in de beteekenis van „drijven, haasten," b. v. „hoe jaagt gy my zoo!" — De vrachtmeester vergelijkt hier het geluk met een *haas* (zie vs. 991); doch men zegt wel: „*op* een haas *jagen*; een haas *najagen*; een haas *in* een ſtrik *jagen*," maar niet zonder byvoeging: „een haas *jagen*."

Gelaên met balſſem, myrrhe en kruiden en kaneel,
Wat zoeckt ghy by dien put? wy zijn wat moe geronnen.
My luſte wel een dronck.

IUDAS.

Aen geen zy ſpringen bronnen,
Indien de dorſt u quelt: dees groene put is droogh.

VRACHTMEESTER.

Ick ruſt een poos, en heb van hier mijn volck in 't oogh.
Mijn dorſt lijdt nog geen' laſt. men zal den laſt haeſt breecken,
Eer noch de middaghzon op 't hooft begint te ſteecken.
Maer luiſter naer dien put. wat wil dat droef gezucht?

IUDAS.

Daer leit een jonge ſlaef, die huilt, en maeckt gerucht.
Hy heeft het wat verkerft, en zich wat wulpſch verloopen.

VRACHTMEESTER.

Is hy u veil?

IUDAS.

O ja

VRACHTMEESTER.

Laet zien, ick wil hem koopen.

IUDAS.

Ick zal hem by dit touw doen ſtygen uit den put.
Een ander heerſchap waer den jongen wel zoo nut.
Daer hangt de koort. nu ſtijgh, nu jongen, ſtijgh naar boven.
Hy klimt, hy klimt, men magh het paſſelijck gelooven:
De pols is niet als 't hart: zijn grout wort niet getaſt.

VRACHTMEESTER.

Aen veinzen is zomwijl gewin en voordeel vaſt.

IUDAS.

Daer komt de knaep. ſpring af. hy dient wat onderwezen.
Ick zal hem eerſt alleen een luttel gaen belezen.

IOSEPH. IUDAS. VRACHTMEESTER.

IOSEPH.

Och Judas, zijt ghy daer? erbarm u over my.

IUDAS.

Kom herwaert, ga met my een luttel aen d'een zy.
Wat billijcke oirzaeck ghy uw' broed'ren hebt gegeven,
Valt nu te lang: in 't kort, danck my, die u het leven
Verbiddende, dat ſchencke en aenbie tot een gaef,
Mits dat men u terſtont verkoope en veil voor ſlaef,
Aen dezen Arabier; dies draegh uw ſtraf geduldigh.

995 *Geronnen:* van „runnen:" 't ſtaat hier voor „gereden."
1003 *Verkerft:* zie vs. 269.

IOSEPH.

Mijn broeder, ick ben u, naeſt Godt, mijn leven ſchuldigh:
Maer dienſtbaerheit valt hardt. wat gaet my leider aen!

IUDAS.

Noch harder valt de doot, die kunt ghy dus ontgaen.
Dit 's 't eenigh middel. zie de broeders ons beſpieden
Van dezen heuveltop: ghy kunt het niet ontvlieden;
Dies hou u ſtil en vroom. noch melt de broeders niet.

IOSEPH.

Och Ruben, Ruben, och. ô Godt, die alles ziet.

IUDAS.

Ick veil u dezen ſlaef, maer wil dit eerſt beſpreecken;
Ick ſtoot hem met den voet.

VRACHTMEESTER.

Zoo dient hy naeuw doorkeecken.

IUDAS.

Kom herwaert.

VRACHTMEESTER.

Wilt ghy wel veranderen van heer?

IOSEPH.

Mijn heer, ick heb geen' wil.

VRACHTMEESTER.

Bedaer wat. ſchrey niet meer.
Steeck uit den rechten arm. nu buigh dien aen de ſchouder.
Nu met den ſlincken arm. hoe out zijt ghy?

IOSEPH.

Niet ouder
Dan zeſtien jaer.

VRACHTMEESTER.

Nu gaep. ick zie noch jongk gebit.
De tanden ſtaen zeer net, en melck is niet zoo wit.
Ga loop eens eens heen en weêr.

IUDAS.

Nu wacker zonder weigeren.

VRACHTMEESTER.

Nu ſpring eens in de lucht. hy kan noch luchtigh ſteigeren.
Al ſpels genoegh. kom hier, lang my uw rechte hant

IUDAS.

Ghy Arabiers hebt meeſt van hantbezien verſtant,
En ziet al 's menſchen heil en ramp van verre komen.

VRACHTMEESTER.

Wat kunſten kan hy toch?

1028 *Ick ſtoot hem met den voet* voor „ik zie er van af." Men weet, dat „een zaak, b. v. een boedel of erfenis met den voet ſtooten" de gebruikelijke formule plach te zijn, uit een aloude gewoonte ontſtaan.

1038 *Meeſt* voor „meer dan andere menſchen."

IUDAS.

Die knaep kan geeftigh droomen.

VRACHTMEESTER.

Dat kan niet yeder een: dit komt al meê te fta.

IUDAS.

De vrachtheer zie te deegh, dat doet den koop geen fcha.

VRACHTMEESTER.

Nu zet den knaep op prijs, my luft niet lang te dingen.

IUDAS.

Waervoor gevalt hy u?

VRACHTMEESTER.

Voor tien paer zilverlingen.

IUDAS.

't Is koop.

VRACHTMEESTER.

Zoo dra? ghy vreeft of ick my weêr bedocht.

IUDAS.

Hy dient u meer dan ons.

IOSEPH.

Helaes! ick ben verkocht.

IUDAS.

Loop ginder aen een zy. wat dunckt u van dien jongen?

VRACHTMEESTER.

Recht uit, hy ftaet my aen. hadt ghy wat hardt gedrongen,
En hem vry dier gelooft, die knaep waer echter mijn.
Indien ick fpreecken zou, naer uiterlijcken fchijn,
Dat zwinxel heeft niet flaefs, maer meldt een' welgeboren.
Zoo ick de hant geloof, hem fchijnt wat groots befchoren.
Die winckbraeuw voeght geen' flaef, maer eer een' man van ftaet.
'k Verzwijgh al 't overigh: 't is miflijck hoe 't beflaet.
De Godtheit ziet het hart, de menfch den fchijn van buiten.
Men kan uit giffingen niet vaft noch zeker fluiten.

IUDAS.

Ick zal 't bekennen. nu het zoo te paffe koomt.
't Is al van heerfchappy dat deze jongen droomt:
Dit baert afkeerigheit. hy magh noch beter leeren,
En beter onder vreemde, als binnelantfche heeren.
Al had ick fchoon berouw, ik wenfch u veel geluck.

VRACHTMEESTER.

Koom herwaert.

1049 *Vry dier gelooft:* „op vrij hoogen prijs gefteld." *Loven* is „prijzen." van waar nog de fpreekwijze *loven en bieden*.

1051 *Zwinxel heeft:* later *Zweemfel melt*. *Zwinxel* en *zweemfel* is 't zelfde, als beiden, oorfpronkelijk, „valling, drajing" beteekenende, en met *zwaaien, zwenken, zwieren, zwijmen, zwak*, enz. verwant. KILIAEN heeft noch 't een noch 't ander woord, maar (in dezelfde overdrachtelijke beteekenis van *phantasma*) *zwymelinghe*.

1054 *'t Is miflijck hoe 't beflaet* voor „'t is onzeker, hoe 't uitvalt." Zie vs. 1409. Zoo zegt men: „daar *sla* geluk toe," voor „dat valle gelukkig uit."

E. Taurel aq fort

JOSEPH IN DOTHAN.

4e Bedrijf

IUDAS.

Nu gedult, en buigh u onder 't juck.
Gehoorzaem dezen heer, en hitter vry wat fneller.

VRACHTMEESTER.

Ja reken dat ghy dient een' rechten Ifmaëller.

IOSEPH.

Och Ifmaëller, nu mijn lot
My onder 't laftigh juck leert zuchten
Om trooft en hulp tot Abrams Godt;
Gedenck hoe Ifmaël moft vlughten
Met Agar, dwars door 't gloeient zant,
Zoo wijdt uit aller menfchen oogen,
Daar kint en moeder waer door brant
Verfmacht, indien het mededoogen
Des Engels, in die zwoele zon
Haer bey niet had te recht gewezen,
En met een koele en verfche bron
Het moeders hart en 't kint genezen
Van dorft, veel feller dan de doot:
Weeft zoo een Engel en behoeder
Van my, die, op mijn moeders fchoot,
En aen de borft der lieve moeder,
Verftreckte een lieve waerde vrucht:
Niet min als Ifmaël de zijne,
Toen zy, vermoeit en afgezucht,
In dorre dorftige woeftyne,
Hem leide in fchaduw van de blaên,
En riep, een booghfcheut afgeweecken,
Godt zelf al heefch om byftant aen,
En kreet: wie kan dat hart zien breecken?
Waer op een troofter neergedaelt
Beloofde hare fpruit te zegenen,
Die nu zoo breet den adem haelt.
Zoo moet u heil op wegh bejegenen.
Zoo zegen Godt uw' langen toght,
Als ghy voortaen een' vrygeboren,
Onfchuldighlijck voor flaef verkocht,
Zult handlen, zonder wraeck of toren.
Och Ifmaëller, druck my zacht,
Gelijck een telgh van uw geflacht.

VRACHTMEESTER

Naer uw geboorte ftaet my wyders niet te vraegen,
Ghy zijt dan vry of flaef: voortaen moet ghy u draegen,
Gelijck een' eigen flaef en een verkochten paft.
Komt knaepen, vleugelt hem, en bint zijn armen vaft.
Ghy kunt uw lyden veel vermindren of vermeeren:

Waer goede ſlaeven zijn, daer vint men goede heeren:
Zoo knecht zoo meeſter, dies ſtel u gewilligh in.

IUDAS.

Leef lang, en hou u vroom.

IOSEPH.

Och, vader, Benjamin.
Och, Ruben, Ruben, och.

IUDAS.

Nu leer u wat bedwingen.
Geluck met dezen knaep.

VRACHTMEESTER.

Ghy met dees zilverlingen.

IUDAS.

Geluck op uwen toght.

VRACHTMEESTER.

Dat neem ick altijt an.

IUDAS.

Helaes, hoe kruipt mijn bloet, daer het niet gaen en kan.
Hoe deerlijck ziet hy om, zoo nat en root bekreten.
Ick doe 't om beters wil, 't en wert my niet geweten.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Arabië, ghy ſtoft zoo hoogh
Op uw geluck, gelijck uw boogh
Van onder, dat het ſnort en kraeckt,
Den arent in de veeren raeckt,
Op 't allerveiligh'ſt van zijn vlught,
In uw met geur doortrocke lucht;
Waer door uw fiere Phenix zweeft;
Om wien ghy in feſtoenen weeſt:
Mijn Vogel zagh noit wederga.
Ghy roemt: God ſchonck u dees gena,
Om dat uw volck zijn oirſprong nam
Uit dien beſaemden Abraham,
Die ooſtwaert ſtuurde naer de zon
Zijn zonen die hy teelde en won
By Agar, en by Kethura;
Wier bloet noch groeit in Iſax ſcha,
En lachende in 's Hebreeuws verdriet,
Heeft gading in al 't geen het ziet.
Zwijgh, Iſmaël, zwijgh, Madian,
Van roem, die luttel baten kan.
Zwijgh, Arabier, dit 's 't oude liedt.
Den rechten Phenix kent ghy niet.
Hy is het niet, die neſten bouwt
In uw gezegent myrtewout,

1112 *'t En wert my niet*: „het worde my niet."

Daer ghy kanneele vieren ftoockt,
En alle leckernyen koockt.

TEGENZANG.

Ick hael mijn Vogels roem in top.
Hy voert op zijn gekruifden kop
(Om wien een glans zijn ftraelen fpreit)
Een heldre ftar: de majefteit
Ziet hem ten klaren oogen uit.
De goude halfbant haught en fluit
Om zijnen gefchakeerden hals;
Een rechten zonnefpiegel, als
De zon zich blint ziet in dien gloet.
Natuur heeft met haer eigen bloet
Zijn wiecken koftelijck bekladt:
Trots purper, trots fchaerlaken, dat
Den Koning of Aertsprießter kleet.
De blaeuwe ftaert, zoo lang, zoo breet,
Hangt geborduurt met roos by roos.
Robynen fchittren op turkois.
Aldus, gevoedt van hemelfch vier,
En zon en daeuw, bereickt mijn dier
Zoo menige eeuw van hondert jaer,
Tot dat het fmelt op 't zonaltaer,
En uit zijn afch een jonge zwelt,
Die 't vaderlijcke lijck beftelt
Ten grave, met een ftaet van
Meer voglen, als ick fchildren kan.
Waer vint men vogel in een Rijck,
Die mijnen Vogel zij gelijck?

TOEZANG.

O blinde Arabers, waert ghy wijs,
Ghy hebt, voor een' geringen prijs,
Den Phenix, 't puick van uw geflacht,
Terftont gekregen in uw maght;
Den rechten Phenix, die gewis
Veel fchooner dan uw vogel is,
Een Phenix, dien de Haet en Nijdt
Met fporen ftoot, verpickt en bijt.
Ghy voert dien onbekenden fchat
Naer Memphis, en naer Zonneftat,
Door eene wolck van zant en ftof:
Daer zal men, in dat prachtigh hof,
Wiens naeldepunt Godts hof befchiet,
Zien, hoe de Nijl, de groote vliet,
(Die leven uit zijn pennen zuight)
De kroon met zeven tacken buight
Voor zijne Godtheit, voor zijn hooft,
't Welck aller wijzen glans verdooft.

1139 *Ick.* Hier wordt kwanswijs Arabiën fprekende ingevoerd.
1172 *Verpickt* voor „wegpikt." Zie Deel I. blz. 649.

Daer zal hy fterven, droef beweent;
Zijn dubbele afkomft, 't vroom gebeent
(Met myrrhe en ftercken balfemgeur
Gebalfemt deur en weder deur),
Geleit met een ontelbaer heir
Vervoeren droogh door ftroom en meir;
Op dat het rufte in 't eerlijck graf,
Op 't lant, dat hem zijn vader gaf.

1184 *Zijn dubbele afkomft:* namel. „Manasfe en Efraïm."
1187 *Geleit:* „begeleid."
1190 *Op 't lant* en niet „in 't lant;" want *land* ftaat hier voor „erf." Jozef werd begraven te Sichem, dat den afftammelingen van Jozef ten erfdeel was toegelegd. Zie JOZUA XXIV, 32.

HET VIJFDE BEDRYF.

RUBEN.

De Madianners ſlaen, in d' omgelege vlecken,
Hun leger. och, hoe lang viel my dat langſaem trecken.
De middaghzon, die uit het toppunt nu recht neêr
Op 't hooft ſteeckt, gloeit als vier en lijdt geen ſchaduw meer.
Nu hoop ick ruſt, dees heg beſchut voor alle kommer.
Elck wijckt de hitte, of ſlaept, gedeckt van koele lommer.
'k Verneem de broeders niet, noch menſch, noch menſchgelijck,
Waer ick mijn oogen draey. ô Godt, der vromen wijck,
Sterck Ruben, zegen hem, laet dezen toght gelucken;
Dat hy zijn' broeder magh den muil des doots ontrucken,
Met deze koorde. ô Godt, neem Joſeph in uw ſchut.
Van blyſchap ſpringt mijn hart, in Godts naem, naer den put.
Maer Ruben, zie wel toe, en ſpreeck bedeeſt, en zachter.
Doorſnuffel dit geweſt: miſſchien ſchuilt yemant achter
Dit kreupelboſch: zie toe. hoe vrees ick voor gevaer.

'k Verneem 'er niets, Godt lof. 'tgaet wel, de baen is klaer.
Daer hangt het touw wel vaſt. laet ſchieten naer beneden.
Op Joſeph, klim, 't is tijt. hoe ſiddren al mijn leden.
'k En hoor geen ſtem. wat raet? of ick wat luider riep?
Hy viel miſſchien in ſlaep van 't ſchreien, en 't is diep.
Nu broeder, klim, 't wort tijt. zy moghten ons betrapen.
Op broeder, op 't wort tijt. Godt hoede ons voor zulck ſlaepen.
Mijn broeder, broeder, hoor. hy ſlaept zoo zwaer als loot.
Mijn lieſſte broeder hoor. och, Joſeph is al doot:
Hy ſlaept den langen ſlaep: ick geef den moedt verloren:
Want niemant ſlaept zoo vaſt, of moſt dat roepen hooren;
En ſchreeuw ick hemelhoogh, mijn ſtem magh my verraên.
Helaes, waer bergh ick my? och wat gaet Ruben aen?
Ick heb dat kint verzuimt: het zat te lang gevangen.
Wie weet, of niet vergif van padden of van ſlangen
Den jongen heb verſtickt, in ſlijm en boozen ſtanck.
Och, wroeght u 't hart niet? ja het moet mijn leven langk
My wroegen. zal ick gaen dien ouden man bedroeven,
Met zulck een leide mare? ick wil van alles proeven,
En daelen in dien kuil, en gruwelijcken ſchoot;
Op dat ick Joſeph viſch, 't zij levendigh of doot.
Mijn Godt, waer leit mijn broêr? mijn Godt, ick ſcheur mijn kleeren.
Mijn Godt, waer dwaelt mijn broêr? komt wolven leeuwen beeren.
Spalckt op, ſpalckt op uw keel, en vreeſſelijcken mont.
Verſlint den broeder vry, die eerſt zijn' broêr verſlont.
Verzaet u met dit lijf, in holen en ſpelonken.
Drinckt Rubens bloet: hy heeft zijns broeders bloet gedroncken.
Maer och, ghy dieren, och, ghy hoort niet eens naer my.
De wilderniſſen zijn medoogener als wy:
Zy ſparen menſchen: zy verſchoonen zelf het leven
Der menſchen, die 't gediert den naem van dieren geven,
En die zelfs dieren zijn, en tigers in den aert.
Komt broeders, dempt den put: ick ben de zon niet waert.
De zon magh zulck een' vloeck noch ondier niet beſchynen.
Het gras en loof verdort, de blyde bloemen quynen,
Waer ick mijn' adem hael: of legh ick in den kuil?
Of heeft een luipert my gegrepen in zijn' muil?
O tiger, bijt niet toe: ick ben niet waert te ſterven,
Noch tot een graf uw' buick uw ingewanden t' erven.
Waer ben ick? ſchijnt de zon? of ſchijnt de bleecke maen?
Nu ſterf. neen. ſterf noch niet: ghy moet noch dwaelen gaen,
Gaen zien, waer Joſeph dwael, waer Joſeph zij gebleven:
Of zyliên hem of Cham en Amor broght om 't leven.

1224 *Een leide mare: leide of leede* is van *leed*, „ſmart," en beteekent 't zelfde als „bedroefd."
1239 *Vloeck* voor „vloekwaardig mensch," als dikwijls.
1248 *Of zyliên hem of Cham en Amor broght om 't leven:* d. i.: „of zy dan wel de Kanaäniet of Amoriet hem om het leven bracht."

't Hebreeuwsch geslacht heeft toch hun' haet met recht verdient,
En nanlix, in al 't lant, een eenigh mensch te vrient.
Wat toef ick hier? 't is tijt. ick moet naer boven steigeren.
O zon, ghy deist met recht, en schijnt my 't licht te weigeren:
Ja weiger my uw' glans: keer van my 't heiligh licht,
Eer ick uw' zuiverheit bevleck met mijn gezicht.
Mijn oogen schemeren: ick tast gelijck de blinden.
Nu Ruben, sla dat op, of ghy den wegh kost vinden.
Och broeders, hebtghe u oock, na mijn vertreck, bedocht,
Hem uit den put gehaelt, en stil om hals gebroght?

SIMEON. IUDAS.

SIMEON.

Al dier genoegh verkocht. hier zal geen haen na kraeien.

IUDAS.

Indien 't gelucken wil, dat wy den huisvooght paeien.

SIMEON.

Vertrouw dat Levi toe: hy is doortrapt en kloeck.

IUDAS.

De logen hoeft veel schijns: hy lydt geen onderzoeck.

SIMEON.

Men spreecke uit eenen mont, zoo zal het elck gelooven.

IUDAS.

Behalven een, die 't ziet, het alziende oogh, daer boven.

SIMEON.

Die zeit het niemant voort: Godt zwijght, indien ghy zwijght.

IUDAS.

Van binnen zit'er een, die het gemoedt betijght.

SIMEON.

Hier is geen bloet gestort, hoe zou 't gemoedt ons wroegen?

IUDAS.

't Verkoopen van zijn bloet baert smart, en ongenoegen.

SIMEON.

Hy wert voor slaef verkocht, die ons voor slaven scheldt.

IUDAS.

Wy stonden onder hem, noch onder zijn gewelt.

SIMEON.

Te grooter dwaesheit was 't, van heerschappy te droomen.

IUDAS.

't Is bloode suffers werck, voor yemants droom te schroomen.

SIMEON.

Zijn 't suffers, die den slagh van verre komen zien?

1260 *Den huisvooght*: hier: „vader Jakob."
1264 *Betijght*: van *betijgen*, waarvan het nu meer gebruikelijke *betichten* de freq. vorm is.

IUDAS.

't Is hachelijck te raên, wat namaels zal geschien.

SIMEON.

Het allerzekerste is 't gevreesde quaet te keeren.

IUDAS.

Ervarentheit en tijt den mensch veel dingen leeren.

SIMEON.

't Is wel geleert, wanneer men 't juck hebbe aen den hals.

IUDAS.

Zegh wat van droomen na: nu ziet ghy 't, zy zijn valsch.

SIMEON.

Danck hebbe ons wackerheit, die 't schut daer voor kon schieten.

IUDAS.

Leedt vader slechs geen last, het zou my min verdrieten.

SIMEON.

Dat 's voor een dagh of tien: het slimste is in 't begin.

IUDAS.

Die jongen stont te diep geprent in vaders zin.

SIMEON.

Dat bleeck maer al te klaer, dat heeft den knecht bedurven.

IUDAS.

Hy heeft het tegens ons, wy tegens Godt verkurven.

SIMEON.

Wat scheelt het, hoe men leef, het zij als knecht of heer?

IUDAS.

Treck Josephs schoenen aen, en roep den jongen weêr.

SIMEON.

De jongsten allerlichtst tot dat gebit gewennen.

IUDAS.

Men leert met ongemack aldus den breidel kennen.

SIMEON.

En oock zijn eige kracht: zoo gaet men aen de hant.

IUDAS.

Zoo wijdt van vaders huis, en in een ander lant?

SIMEON.

Hy kon met rust en vrede in vaders huis niet duuren.

IUDAS.

Men had hem best bestelt by yemant van ons buuren.

SIMEON.

Het maeghschap buurt van veer veel beter dan naby.

IUDAS.

Een yeder had zijn huis en zijn verkeering vry.

1279 *Wackerheit:* later: *dapperheit.*
1286 Versta: „is dat uwe meening, waarom ruilt gy dan niet met hem?"
1289 *Zoo gaet men aen de hant:* d. i.: „zoo leert men zich voegen naar de omstandigheden."

SIMEON.
Die dartle droomer reet zijn' vader op de fchouders.
IUDAS.
Is 't vreemt? het hart van 't kint heeft treck tot huis en ouders.
SIMEON.
Hy hou dien treck, en blijf veel mylen van den haert.
IUDAS.
Zoo dit verkoopen niet veel mylen onruft baert.
SIMEON.
D' onnoofle Benjamin magh nu den ouden ftreelen.
IUDAS.
Dees wonde in d'oude borft wil traegh of nimmer heelen.
SIMEON.
Of hy met Jofeph fpeele, of Benjamin, dat 's een.
IUDAS.
Zijn' broêr gelijck, als uit zijn aengezicht gefneên.
SIMEON.
Hy zij hem ongelijck in aert natuur en zeden.
IUDAS.
Onwetend heeft dat wicht een groot verlies geleden.
SIMEON.
Het groeie in deughden op, en vrees geen ongelijck.
IUDAS.
Zijn volle broeder was hem d'allerwifte wijck.
SIMEON.
Hy vint noch heuls genoegh aen zoo veel trouwe broeders.
IUDAS.
Uit eenen vader wel, maer uit verfcheide moeders.
SIMEON.
Wel Judas, wie komt hier? ick hoor een droeve ftem.
IUDAS.
Dat 's Ruben. och, hy komt, en drie paer broêrs met hem.
Wat raet? nu vrees ick 't al, oock zelfs ons ftomme kudden.
SIMEON.
Het fchijnt hy heeft berouw, en komt zijn' krop uitfchudden.

RUBEN. SIMEON. IUDAS.

RUBEN.
Och, Broeders, fpreeckt toch: leeft het kint, of is het heen?
Ten minfte toont my 't lijck, op dat ick 't noch beween,
En weenende verzacht het fnerpen van den rouwe.
Gunt Ruben dezen trooft, dat hy het kint aenfchouwe,
't Zij levendigh of doot. de doot verfmoor den haet:

Het lijck blyve onbenijt. of heeft die ſpruit den ſmaet
Des doots noch niet bezuurt, waer is zy dan gevaeren?
Ontziet men my dit ſtuck, zoo 't leit, noch t' openbaeren?
Och, Broeders, ſpreeckt recht uit, en helpt my uit den dut.
Och, zeght, waer Joſeph bleef.

SIMEON.

Hy droomt vaſt in den put.

RUBEN.

'k Heb overal gezocht, maer nergens hem gevonden.

SIMEON.

Hebt ghy uw handen zelf dan aen den knecht geſchonden?

RUBEN.

'k Vernam den jongen niet, in dien vervloeckten kuil.

SIMEON.

Zijt ghy daer in gedaelt?

RUBEN.

Ghy ziet, ick ben noch vuil.

SIMEON.

Zoo leght ghy toe, om al den handel te bederven.

RUBEN.

'k Verhoopte 't kint noch eens te trooſten voor zijn ſterven.

SIMEON.

Zegh liever heimelijck te redden in den noot.

RUBEN.

Och toont my Joſeph toch, 't zij levendigh of doot.

SIMEON.

Verraeder van uw broêrs, dat zou u 't leven gelden.

RUBEN.

Het gelde ook wat het wil, men moet my Joſeph melden.

SIMEON.

Al wie van Joſeph rept, zal Joſephs gangen gaen.

RUBEN.

Het ga zoo 't wil. dit komt op d' eerſtgeboren aen.

SIMEON.

Ghy hebt zijn doot beſtemt. waar toe dit ydel kermen?

RUBEN.

Ick ſtemde tot den put, om 't leven te beſchermen.

SIMEON.

Beſchermer van uw broêr, nu ſchijnt ghy bijſter vroom.

RUBEN.

Och, Broeders, ſpreeckt recht uit, en helpt my uit den droom.

IUDAS.

Nu, Ruben, zijt gernſt: ick zweer, hy is in 't leven.

1318,1319 *Of heeft die ſpruit den ſmaet Des doots noch niet bezuurt:* verſta „of is dat kind nog op geen ſchendige, bittere wijze om het leven gekomen?”

RUBEN.

Leeft Joſeph? Godt zij lof. waer is dan 't kint gebleven?

IUDAS.

Getrooſt u, dat hy leef, met eens genoegh gezeit.

RUBEN.

Zal ick my trooſten, geef my kort en klaer beſcheit.

IUDAS.

'k Verkocht hem Iſmaël, om twintigh zilverlingen.

RUBEN.

O bloetgelt, zoo vervloeckt als handen oit ontfingen.
Rampzalige, wat vloeck heeft u zoo veer gebroght?
Uw' vromen broêr voor ſlaef erfvyanden verkocht,
En wilden, die, om roof, een roovers oorlogh voeren?
Maer 'k zey beſt tammen: want zy vangen en beloeren
Uitheemſchen; wy ons bloet en huisgenoot en maegh:
Op dat heel Syrien, en yeder een, gewaegh
Van zulck een koopmanſchap, indien 't kome uit te breecken.
De wyde werelt, die zoo loflijck weet te ſpreecken
Van onzer vaderen godvruchtigheit, wil haeſt
Dit gruwlijck ſchellemſtuck der zonen al verbaeſt
Vervloecken; als de druck des jongens hart doorſnyde:
Wanneer hy Hebron laet aen zijne ſlincke zyde,
In 't reizen, langs die droeve en harde en ſlaefſche baen,
En koom zijn aengezicht naer vaders huis te ſlaen.
Och Ruben, vlie, en koom niet onder vaders oogen,
Dat ghy zijn tranen ziet: maer niemant zalze droogen,
Als d' afgeleefde dorre en aengevochten man
Die tyding hoorende, van druck niet ſchreien kan.
Och, vaders vloeck wil my eerſt ſpringen voor de ſchenen.
Zal hy ons wreetheit of zijn ſlaverny beſtenen,
Of alle beide, en welck van bey dan allereerſt?
Wie naeckt hem allerdichtſt? wie houdt zich allerveerſt?
Och, Judas, kon ick u een' broedermoort betrouwen?
Waer zal ick heên? ô wrock, wat quaet hebt ghy gebrouwen!

SIMEON.

Heeft Judas in uw oogh zoo grootelix miſdaen?
Ghy zelf hebt tot dien put om beters wil geraên,
En hy tot dezen koop. het wulpſche bloet moſt leeren.
Die t'huis niet harden kan, gehoorzaem vreemde heeren.

RUBEN.

Och Rachels zoon, ô vrucht van dat godvruchtigh bedt,
Eens in den put gedaelt, en eens op prijs gezet,
Op eenen zelven dagh, van zoo veel broedren t' zamen;
Waer bergh ick 't hooft van ſchaemte? ick moet my eenwigh ſchamen.

SIMEON.

Ja ſchaem u, om uw moêr, als 't uitvalt zoo bekaeit;

Als ghy zoo schaemteloos op vaders acker zaeit,
En ploeght, en eerloos menght het krooft van zoon en vader.

IUDAS.

Ick bid u, houdt gemack; dit dient vooral niet nader.

SIMEON.

Een eerelijck gezel, hy wort van schaemte root,
Met zijn godtvruchtigh bedde, en in zijn Billhaes schoot.

RUBEN.

Kan Dan en Napthali dat lasteren verdraegen?

IUDAS.

Mijn broeders, houdt gemack: hier wil al 't lant af waegen.
Hoe stil ick dit gevecht? om Godts wil, zwijght toch stil.

SIMEON.

Die 't al wil zeggen, hoor dat hy niet hooren wil.

IUDAS.

Dit veldtkrackeel zou licht 't verborgen stuck ontdecken.

RUBEN.

Ick ty naer d' Arabiers, die in de naeste vlecken
Zich neerslaen: mogelijck verlos ick Joseph weêr.

SIMEON.

Bloetschender, hou uw rust, of andersins ick zweer.

RUBEN.

Waer ben ick, onder broêrs, of broedermoordenaeren?

IUDAS.

Ick bidde u, Ruben, rust, en laet dit schelden vaeren.

RUBEN.

Ick heb mijn broêr belooft te trooften: laet my gaen.

IUDAS.

Hy riep u by uw' naem, en zagh vast stewaert aen.

RUBEN.

O Joseph, zaeght ghy noch naer Ruben, om t' ontvlieden?

IUDAS.

Ick kon niet dencken, wat dat roepen wou bedieden.

RUBEN.

Hy bouwde te vergeefs op Rubens looze trouw.

IUDAS.

Mijn waerde broeder, rust, en maetigh uwen rouw,
En schick u naer den tijt: ghy ziet hoe 't staet geschoren.
Ick geef den moedt, zoo lang hy leeft, noch niet verloren.
De jonge slyte een wijl zijn jeught in slaverny.
Een slaef raeckt licht, door 't een of 't ander middel, vry:
Indien hy 't juck ontloope, en eens te lande uit raecke:
Of treffe een goede luim, dat hem de meester slaecke:
En menigh slaef, gezet in heerelijck bewint,

1397 *Looze*. *loos* is „ijdel." Zoo: „een *looze* deur, een *loos* touw," enz. Zie mijn *Zeemans Woordenb.* in v.

Verdoofde zelf 't geluck van 't welgeboren kint.
Wie weet waer Jofephs heil en welvaert zij gelegen.
Het hangt veel aen 't geluck: dies zet u hier niet tegen,
Noch wick het niet te zwaer, dat beter kan beflaen.
Het radt draeit wonderlijck. maer Levi komt hier aen.

LEVI. RUBEN. IUDAS.

LEVI.

Ick heb een' Bock geflacht, om 't ftuck een verf te geven.
Nu met dit laeuwe bloet dien rock met kunft bewreven,
En hier en daer befprengt, en dan door 't ftof gefleurt,
En met de hant en tant gereten en gefcheurt;
Gelijck of eenigh wildt den jongen had verbeten.

RUBEN.

Wat zie ick, Jofephs rock?

LEVI.

Nu, niet te luidt gekreten.

RUBEN.

Och Levi, gun my, dat ick mijn verlangen blufch,
Dien lieven rock omhelze, en noch voor 't lefte een kus;
Nadien my Jofephs mont noch aenfchijn magh gebeuren.

IUDAS.

Nu broeder, geef hem 't kleet, en vry zijn hart van treuren.

RUBEN.

O pluim, waer in het duifken ftack,
't Welck wreede havicken vervoerden,
Terwijl het my aen hart ontbrack,
En Haet en Nijt hun aes beloerden.
O rock, ô vaderlijck gefchenck,
U zal ick nacht en dagh omarmen,
Als 't hart in droeve traenen drenck.
U zal ick in mijn bed verwarmen.
'k Zal afgezucht, door al 't geklagh,
Met u al mymerende fpreecken,
Gelijck of Iofeph by my lagh:
En t' elckens, als mijn oogen leecken,
Zal ick haer wiffchen met uw wol.
O wol, ô vacht, die 't lam bedeckte,
Het welck ick blaeten hoorde in 't hol,
Dat zijne onnoofle traenen leckte:
Dat op zijn blaeten antwoort gaf,

1409 *Beflaen:* in den zin van „uitvallen", als vroeger vs. 1045.
1427 *Als 't hart in droeve traenen drenck:* de konftruktie van dezen zin is niet zuiver: er moest staan, of: „als mijn hart zich drenkt in droeve tranen," of: „als ik mijn hart in droeve tranen drenk."

Toen Godt en alle harders zwegen.
Och Ruben, ghy verdient een ſtraf,
Die 't grootſte ſchelmſtuck op kan wegen.
'T Onſchuldigh kint hebt ghy verdaen,
En in dien jammerpoel geſtooten:
Dien ouden man gingt ghy verraên,
En van zijn beſte pant ontblooten.
O heiligh, ô onſchuldigh kleet!
Men reeke en pynige al mijn leden.
Geen ſlagh van ſterven zij te wreet,
Voor my, een ondier zonder reden.
Och Vader, Ruben is dat wildt,
Van 't welck uw Joſeph wert verſlonden.
Hy heeft uw hartebloet geſpilt.
Uw eige zonen zijn de honden,
Die 't hart, in 't wilde woeſte veldt,
Vervolghden, met hun bitſe beeken.
Geloof niet wat men u vertelt;
Hoe wy 't verbloemen, of bedecken.
Onnoozel kleet, onnooſle rock,
Och wat al jammers broet een wrock.

LEVI.

Geef hier dat kleet: ick zal 't bekladden, ſtuckswijs boorden,
Beſprengkelen met kunſt.

IUDAS.

Nu geef het zonder woorden.

LEVI.

Dit bloet verſtreck ſchoon root, mijn vinger een penſeel.
Zoo tart ick zelf Natuur, en 't geeſtighſte panneel.
Hier moet ick 't ſprengkelen, daer dick, daer dunner ſmetten;
Hier ſcheuren, ſleepen; daer mijn ſcherpe tanden zetten;
Zoo ſlingeren door 't ſlijck, en trappen met den voet;
Zoo 't zant vermengelen en ſlijck door een, en 't bloet.
Wien zou men met dien rock aldus in ſlaep niet wiegen?

RUBEN.

Eerſt broedermoorden, dan den vader noch bedriegen.
Welck een afgrijſlijckheit! ontzien wy ſchant noch ſtraf?
Och, eerſt onſchuldigh kleet, nu lijckkleet, over graf
En lijck des ouden mans, ghy wort nu mede ſchuldigh,
Ja ſchuldiger dan wy.

IUDAS.

Nu broeder, zijt geduldigh.

LEVI.

Indien ghy zwijght, als wy, men kan niet quaets vermoên.

RUBEN.

Wat al blancketſel heeft een ſchellemſtuck van doen?

Men hoeft veel logens, om een logen te bewimpelen.
Bedriegers, gaet bedrieght de harſſelooze ſimpelen,
En kleene kinders, maer geen' man, die harſſens heeft.
't Verraet ons al wat leeft, en al wat niet en leeft.
De putgalm baeuwt ons na. de heggen krygen tongen,
De neſten ooren. hoort, hoe piepen oude en jongen.
Het veldt heeft oogen. het geboomte ſla dit ga.

LEVI.

Ghy zorght en vreeſt te vroegh.

RUBEN.

Te vroegh niet, maer te ſpa.
Men paeit zoo licht geen' man, die pit heeft achter d'ooren.
Dat mooght ghy zien, wanneer men 't ſchelmſtuck naer zal ſporen;
De broeders, hooft voor hooft, byzonder ondervraegh;
Op uw gebaeren let; hoe zich een yeder draegh;
Doorſnuffle plaets en tijt; beſpiede, of wy verſchelen.
Het moorden is geen kunſt, maer kunſt een' moort te heelen;
Uit eenen mont gelijck te ſtemmen overeen.
Oock kan men bockenbloet van 's menſchen onderſcheên,
Door reuck, of kleur, of ſmaeck, en wat wy nu niet droomen;
Of oock het kint de rock van yemant zij ontnomen;
Of eenigh wildt ontrent die wilderniſſen waert.
Ick raes van ongedult

LEVI.

Het kleet is nu geklaert.
Kom Judas, lang my 't geldt.

RUBEN.

O ſchrickelijcke dingen!

LEVI.

Ick tel 'er twintigh, dat 's voor elck twee zilverlingen.
Daer broeders, elck een paer.

RUBEN.

Wat zie ick met gedult?

LEVI.

Nu Ruben, neem uw deel: het zilver heeft geen ſchult.

JUDAS.

Nu Ruben, neem het geldt?

RUBEN.

Zou ick mijn handen ſchenden
Aen dat vervloeckte geldt?

LEVI.

Hoe zal dit ſpel noch enden?

1483 *Die pit heeft achter d'ooren:* een in dien tijd zeer gebruikelijke ſpreekwijze voor „die een verſtandigen kop heeft."
1497 *Wat zie ick met gedult:* „wat moet ik nu geduldig toezien"

Hou vaſt: aenvaert uw deel. wy deelen in 't gelijck.

RUBEN.

O bloetgeldt, het zij veer, dat ick noch winning ſtrijck
Uit broederlijck verlies: geen geldt zal my bevlecken.

LEVI.

Zie toe, en wacht u wel 't verborgen ſtuck t' ontdecken,
Met dees beteutertheit: ghy zijt 'er mede aen vaſt:
Dies draegh, als billijck is, met ons gelijcke laſt.

RUBEN.

Hy draege alleen dien laſt, die raet gaf tot verkoopen.

LEVI.

Ghy doemde hem ten put: hebt ghy u niet verloopen?

RUBEN.

Helaes, om beters wil.

LEVI.

't Zij put, 't zij koop, taſt aen.
Wy zijn al even ſchoon: elck heeft zijn beſt gedaen.

RUBEN.

Mijn handen ſidderen. waer toe worde ick gedrongen?
Och, moortgeldt, och, ghy maeckt my ſchuldigh aen dien jongen,
Mijn' broêr.

LEVI.

Een' halven broêr, en ſlechs van vaders zy.
Gebroeders, zet u hier op eene lange ry,
En reick my elck uw hant, dat niemants mont zal roeren
Noch reppen van dit werck, maer helpen 't voort volvoeren,
Op halsſtraf, wie zich hier een ſtip te buiten ga.
Zoo onderworp ick my der broedren ongena.
Nu lang my elck de hant.

IUDAS.

Nu, Ruben, zonder ſuffen.
Taſt toe.

LEVI.

Lang hier de hant.

RUBEN.

Hoe laet ick my verbluffen.

LEVI.

Zoo krijght de handel klem. voor 't uiterſte beſluit,
Met maght naer Mambre toe, een knaep en 't kleet vooruit,
Wy achter aen. De knaep mag tegens vader zeggen:
Wy vonden dezen rock, geſlingert in de heggen,
Op 't wilde woeſte veldt, zoo bloedigh en beſlijckt.
Is 't Joſephs rock, of niet? bezie, wat dit gelijckt.
Dat zien zal hem terſtont van hart en zin berooven,

1504 *Winning:* deze vorm is nog behouden in „broodwinning" en dergelijke koppelingen.

En 's droomers liefde doen het ongeluck gelooven.
Houdt ghy u in 't begin zoo koel zoo droogh als ick,
Dan fteent en trapt den vloer, tot dat men hem verquick.
Ick weet den ouden knecht, van d' eerfte vrees verrezen,
Oock grootvaêr en 't gezin zoo geeftigh te belezen,
Dat elck haeft roepen zal, verwondert in zijn' geeft:
Hoe ftil is 't huis, als was'er Jofeph noit geweeft!
Nu, Ruben, zijt geruft: ick wil vrypoftigh voorgaen.
Was 't anders, Jofeph zou met uw geboortrecht doorgaen.
Komt volght my algelijck, en fpreeckt uit eenen mont.
Dat gelt naer Hebron toe.

RUBEN.

Gaet voor: ick volgh terftont.

RUBEN.

Mijn Godt, ick fchrick. och wat een huis wil ginder leggen,
Wanneer die logenbo den vader aen koom zeggen,
Hoe 't kleet gevonden zij op 't veldt, en toon hem dat,
Gefcheurt, gefleurt, gefleept, van ftof en bloet bekladt.
Met wat voor ooren zal hy 't hooren? hoe zich houwen?
Met wat voor oogen 's kints bebloeden rock aenfchouwen?
My dunck ick zie met wat een jammerlijck geftalt
Hy d' armen fmijt van een, en achterover valt,
Met zijnen blooten kop: al 't aengezicht gefchapen
Natuurlijck als een lijck: de maeghden, kinders, knaepen,
Ons vrouwen, moeders, en 't geheele huisgezin
Toefchieten op 't mifbaer: den kleenen Benjamin,
Aen zijne voeten ftaende, op 't fchreien van de moeders,
Befchreien onbewuft 't verlies zijns trouwen broeders.
Ia, fchrey vry, arrem kint, want ghy verlieft wel 't meeft.
Hy riep op 't left om u, met een' beangften geeft.
Zijn blinde grootvaêr komt al bevende, op dat fchreien,
De huisdeure uit, en laet zich onder d' oxels leien,
Met kommerlijcken gang: ô ftyve ftramme ftock,
O blindeman, bedanck uw blintheit: want de rock
Dees allerzoetften neefs kan u geen droefheit baeren;
Maer hou de hant van 't kleet. ô fchors van houdert jaeren
En zeventigh min drie, waert ghy zoo doof, als blint,

1538 *Dat gelt naer Hebron toe* voor „dat gaat er op los naar Hebron." Dezelfde beteekenis van *gelden* ligt opgefloten in de uitdrukking „dat *geldt* u."

1557 *O ftyve ftramme ftock:* Zie blz. 670, vs. 595.

1561 *En zeventigh min drie:* van dergelijke gewoonte om de getallen niet te noemen, maar zo den lezer door middel van een der vier regels der cyferkunst te doen vinden, beftaan by onze dichters tallooze voorbeelden. Zie b. v. in V. „Jaergetijde van Agnes Blok":

Nu een toon van zang en fnaeren
Op 't gezegende verjaeren
Dat dry twaelf jaren *telt*
En noch dry.

Of flecht van onderdom, als 't jongftgeboren kint,
Zoo zoudt ghy tandeloos dat leedt niet moeten kaeuwen.
Mijn broêrs, niet meer mijn broêrs, hoe zie ick zonder flaeuwen
Den vader zwymen? hoe kan Ruben 's harten gront
Bedecken, dat 'er niet een woort berfte uit zijn' mont?
Wy moorders ftaen beducht, waer vader zij gebleven,
En Levi druckt mijn hant: zwijgh ftil, of 't geldt u 't leven.
Zoo blaeft hy my in 't oor. was ick een zontpylaer,
Zoo ftom. gelijck moey Lots, zoo liep ghy geen gevaer,
Dat Ruben 't melden zou, met wencken of met woorden.
Ghy broederflagers dwingt my meê tot broedermoorden.
Zoo morre ick binnens monts, half doot van fchrick en fchroomt,
En wort terwijl gewaer, hoe vader weêr bekoomt,
Als uit een naeren droom: hoe op de dorre wangen
Van wederzyde een traen blijft aen de rimpels hangen.
Hy fcheurt in 't endt zijn kleet, zijn borft, zijn baert, zijn hair,
Als een kranckzinnigh menfch, en huilt met groot mifbaer:
Dit 's Jofephs eigen rock: het wildt heeft hem verbeten;
Een ongenadigh dier mijn' trooft mijn hart gegeten.
Och, vrouwen, laet my gaen. och, kinders, laet my los.
Gaet roept een winterbeer en tiger uit het bofch,
Dat zy den vader oock, gelijck den zoon, verflinden.
Wegh trooft van kinderen, van vrouwen, maegen, vrinden.
Mijn zoon, wat tiger draeght u in zijn ingewant?
Op, Vader, zoeck uw kint: begraef het met uw hant.
Ghy vint miffchien in 't wout, in woefte wilderniffen,
Een lit, zoo zult ghy niet den heelen Jofeph miffen.
Ja vondt ick voet of hant, of hooft of been, of yet,
Tot trooft in mijnen rouw: nu heb ick anders niet

Zoo, in een ander op het „Jaergetijde van Anna van Hoorn:"

Nu, na twee paer dertien jaren
Van haer leven.

in een op dat van Jacoba Bicker:

Elf paer jaeren *is 't geleden.*

in een op dat van Michiel le Blon:

de ring
Van uw viermael feftien jaeren

Dergelijke omfchrijving is echter niet of althands niet dan met de grootfte omzichtigheid na te volgen. Uitdrukkingen als „twee dozijn, drie kruisjens, vijf paar, drie mael zeven" enz. hoort men ook in 't gewone gefprek, en zy zijn alzoo ook den dichter geöorloofd; doch zoo de omfchrijving het getal niet terftond duidelijk voorftelt, maar een meer omflachtige verrichting van het brein vereifcht, is zy afkeurenswaard, omdat zy dan niet duidelijk is, en dat het den dichter nimmer geöorloofd is, onduidelijk te zijn. Vooral te dezer plaatfe is de uitdrukking afkeurenswaard; want het laat zich van Ruben, by de gemoedsgefteldheid, waarin hy verkeert, niet onderftellen, dat hy liefhebbery kon hebben om het getal jaren zijns grootvaders door middel eener fubftractie te noemen. 't Is waar, 't getal honderd-zeven-en-zestig kon in geen vaers worden uitgedrukt, en Vondel was te naauwgezet om hier een ander dan het juiste cijfer te geven; doch hy was tevens dichter genoeg om zich uit die zwarigheid te redden, door b. v. te fpreken *hondert jaren en byna zeventig*, of iets dergelijks.

1562 *Slecht:* „eenvoudig, onnoozel."

1567 *Waar vader zij gebleven* voor „waar de adem, de levensgeesten van vader gebleven zijn;" met andere woorden: „of hy wel weêr uit zijn flaauwte zal opkomen."

Dan 't kleet, met bloet beſprengt. ick kus die roode ſmette.
Dees reten van den rock, daer 't wildt den tant in zette.
Och hadt een heete koorts dat jeugdigh vier gebluſt
In d' oogen, ick die zelf geloken en gekuſt,
En 't ſtervende aengezicht met traenen overgoten,
En na den dootſnick noch dien bleecken mont geſloten;
't Hadt my aen trooſt, noch u aen uitvaert niet gefaelt.
'k Zou dencken: 't kint heeft zijn natuurſchult vroegh betaelt.
Of zoo ghy ſneuvlen moſt, noch liefſt door menſchenhanden,
Dan op het eenzaem veldt, door leeuws of luiperts tanden:
Want 's menſchen hart altijt tot zijns gelijcken treckt.
Uw vyant had noch 't lijck met aerde wat bedeckt,
Of yemant, langs den wegh, den doode noch begraven,
En 't lecker aes miſgunt de kraeien en de raven.
O ramp, voltoit ghy zoo in 't endt 't rampzaligh jaer,
Het welck mijn Rachel ley van 't kraembedde op de baer;
Mijn bedt ſchofferen zagh, van mijnen ouđſtgeboren;
Mijn dochterken verkracht; mijn zoonen, dol van toren
En wraeck, dien moort begaen, aen Hemor en zijn ſtadt;
En al 't Hebreeuwſch geſlacht verlaſtert en bekladt,
Met merckelijck gevaer van goet, en bloet, en leven.
Waer laet ick my van rouw? waer wort mijn geeſt gedreven?
O hondert zeven jaer, wat ſtapelt ghy op een?
'k Heb in mijn jeught verdriet en dienſtbaerheit geleên:
Mijn broeders wrock bezuurt, veel jaeren moeten zwerven;
Maer 't leſte valt my 't zwaerſte. ick ga met Joſeph ſterven.
Gaet kinders, graeft een graf: mijn beenen worden ſtijf.
Zoo dunckt my dat hy kermt, en gordt een' zack om 't lijf,
En jammert nacht en dagh; het zij de zon in 't ooſten
Verryze, of daele in 't weſt; geen menſch kan Vader trooſten.
Och d' ouders teelen 't kint, en maecken 't groot met ſmart:
Het kleene treedt op 't kleet; de groote treên op 't hart.

KRITISCH OVERZICHT

VAN

JOSEPH IN DOTHAN.

In 't afgetrokkene befchouwd, fchijnt het voor flaaf verkoopen van den onfchuldigen Jozef geene gefchikte ftof voor een Treurfpel. De onnoozelheid wordt verdrukt, geweld en boosheid zegevieren, en zonder dat de ftraf op 't misdrijf volgt. Doch men moet in de eerfte plaats in aanmerking nemen, dat de gefchiedenis van Jozef eene van die weinige is, welke ook aan de onkundigften bekend zijn, en dat dus de toefchouwer, die Jozef in flaverny vertrekken ziet, by zich zelven bewust is, dat hy een glansrijke toekomst te gemoet gaat; ten anderen mag men dat kunstgewrocht befchouwen als het eerfte deel eener zoogenaamde Trilogie, waarvan „Jozef in Egypte" het tweede en „Jozef aan 't Hof" het derde deel uitmaken, en tot welker vervaardiging de Dichter gekomen is ten gevolge van de overzetting, welke hy van 't laatstgenoemde ftuk vervaardigd had. Doch eindelijk, in de derde plaats, al beftond er geen van de drie ftukken dan „Jozef in Dothan" alleen, dan nog zouden wy des te meer onze verwondering moeten aan den dag leggen, hoe Vondel van een fchijnbaar ondankbaar onderwerp op zulk een meesterlijke wijze had weten party te trekken, en het zoodanig te behandelen, dat aan de eifchen der Tooneelwetten, ook zelfs waar dit een onmogelijkheid fcheen, is voldaan geworden.

Het hulpmiddel, door hem te dien einde te baat genomen, was even eenvoudig als gepast. Dit ftuk, even als alle andere, welke hy vervaardigde, moest met reien doorvlochten zijn, en in ftede van nu — als een gewoon poëet wellicht gedaan had — die reien te doen vervullen door herdersknapen of Sichemitifche maagden, die de genoegens van 't landleven bezongen, heeft hy aan de perfonaadjen, welke de ftoffe hem aan de hand deed, er andere toegevoegd uit een hooger ffeer, de Wachtengelen namelijk, die Jozef ook in zijn druk befchermen, en, door het uitzicht op een gelukkiger verfchiet te openen, den lezer de troostrijke verzekering fchenken, dat 's jongelings lijden maar voorbygaand wezen zal. Het zijn dan ook die Engelen en hunne reien, die een glans van majesteit en verhevenheid werpen over een ftuk, dat voor 't overige in den toon der idylle gefchreven is, ja waarvan de ftijl veelal tot dien van 't blijfpel afdaalt. Men befchouwe dit laatfte gezegde niet als een berisping: integendeel ftrekt het tot hoogen lof van Vondel, dat hy herders als zoodanig fpreken laat, en hun geen hoogdravende gezwollen tiraden in den mond legt, maar de na-

tuurlijke, ongedwongen, vrije taal, die landlieden, en nog wel broeders, tegen elkander voeren. Hierdoor heerscht, 't gandsche stuk door, een frischheid, een bevalligheid, een waarheid vooral, die in weinige werken van deze soort geëvenaard, in geene overtroffen is. — Een nadere ontleding der schoonheden, welke het dichtstuk biedt, zal dan ook voor my een aangename taak, en mijnen lezers, vlei ik my, niet ongevallig zijn.

Reeds de wijze, waarop het stuk een aanvang neemt, is gelukkig te noemen. In een landschap, „woest en eenzaam, begroeid met ruigte en heggen," maar waardoor toch „de heirbaan naar Dothan" kronkelt en zich „een bemosehte put" bevindt, en van waar men het uitzicht heeft op „Dothans steile toppen en begroeide heuvelen," ligt de jeugdige reiziger te slapen, terwijl de Engelen, „aan wie hy de wacht bevolen heeft," om hem waken. Die juiste en naauwkeurige aanwijzing van dat landschap, door de Engelen gegeven, en hun verwijzen op de grootsche toekomst, die den jongeling, door hen bewaakt, te wachten staat, vormen de inleiding. Verkwikt door den slaap, rijst Jozef op en verheugt zich, nu de rijzende morgenzon hem reeds het doeleinde van zijn reis doet bespeuren. Wel heeft een bange droom hem gekweld — en wat was natuurlijker dan dat Jozef droomde? — maar hy schudt de gedachte aan dien droom, welken hy toch niet na kan laten te beschrijven, en die een voorspelling geeft van het hem naderend gevaar — met jeugdige luchthartigheid van zich af, en houdt zich alleen aan het slot daarvan, dat meer opbeurend was. Op gelijke wijze drijft hy ook van zich zekere licht verklaarbare kleinmoedigheid, die hem overvalt, by den twijfel, of het onthaal zijner broederen wel zoo heusch zal wezen als hy 't wenscht: hy gevoelt, dat zy misschien eenige reden hebben om op hem verstoord te zijn; maar de gedachte troost en sterkt hem, dat hy voor hen niets dan liefde gevoelt, en dat God hem woorden in den mond zal leggen, geschikt om hun ooren en harten tot hem te neigen: — en nu, bemoedigd en te vrede, vervolgt hy zijn weg; terwijl de Engelen, in een statigen beurtzang, herinneren, hoe Gods wegen niet des menschen wegen zijn, hoe hetgeen deze ten kwade denken, ten goede gewend kan worden, en hoe de deugd niet dan door beproevingen den zege behalen kan.

Het tweede Bedrijf verplaatst ons op een heuvel in Dothan, waar de Broeders hun vee doen weiden. Ook nu weêr is er geen afzonderlijke aanwijzing noodig van den dekorateur: de eerste woorden, die Simeon spreekt, schilderen de plek reeds af: — een wijze voorzorg, en welke Vondel zelden verzuimt te nemen, zoo vaak een tooneelverandering plaats heeft. Van de hoogte af zien de Broeders Jozef komen, en nu stellen Simeon en Levi, mannen „wier handelingen werktuigen van geweld zijn", gelijk hun stervende vader getuigde, aan de overigen voor, hem te dooden. Juda verdedigt den onschuldigen knaap; doch zorg voor eigen veiligheid is oorzaak, dat zijn verzet maar zwak is, en dat hy spoedig toegeeft niet alleen, maar zelfs aan Ruben, die inmiddels is opgekomen, poogt te beduiden, zich te schikken naar het algemeen verlangen. Ruben echter is niet zoo licht om te zetten: hy waagt alles, tot zelfs zijn leven, om Jozef te redden; doch ziende dat hem zulks toch niet gelukken zal, neemt hy zijn toevlucht tot list en stelt voor, dat men hem niet doode, maar in een put werpe. Deze tooneelen zijn vol geest en leven, en het karakter der vier broeders, zoo hier als door het geheele stuk, meesterlijk volgehouden. Simeon en Levi zijn beiden ruw en wreed; doch Simeon is meer woest en heerschzuchtig; Levi toont zich meer fijn en listig: Simeon bruischt en vliegt op by elke tegenspraak; Levi blijft altijd koud en sarkastisch; Juda is de man van transaktie en halve maatregelen, tot het

goede gezind, zoo lang anderen met hem den zelfden weg opgaan; niet moedig genoeg om zijn plicht ten koste van zijn leven te volbrengen en wanende, zich al wonder wel gekweten te hebben, wanneer hy te weeg brengt, dat de misdaad maar ten deele gepleegd wordt. Ruben fteekt door de wakkere wijze, waarop hy voor Jozef in de bres fpringt, gunftig by de overigen af; en toch oefent hy op hen dien invloed niet uit, welken zijn eerstgeboorterecht en de deugdzaamheid zijner zaak hem anders zouden hebben moeten fchenken: — en dit is juist daaraan toe te fchrijven, dat hy zelf alles behalve onbefproken van gedrag is, en dus niet met het gezach kan fpreken, dat een onbevlekte wandel geeft. Vooral kan hy dit niet tegenover zijn broeders; want even zeldzaam als voor zijn kamerdienaar, is iemand een held voor zijn naafte betrekkingen, en zeer van pas vindt zich Ruben dan ook juist, nu hy het goede wil en voorftaat, daarin belemmerd door de herinnering van eigen wandaden.

De aanmerking zoû kunnen gemaakt worden, dat reeds met den aanvang van het Tweede Bedrijf Jozef door de Broeders gezien is, en dat dit geheele, vrij lange Bedrijf afloopt zonder dat hy nog by hen is gekomen. Die aanmerking moet echter vervallen by de gedachte, dat hier een bergachtig landfchap wordt voorgefteld, waar men zeer gemakkelijk, van de hoogte ftaende, iemand, die zich, al is 't op een uur afftands, in het dal bevindt, aan zijn gang en houding onderkennen kan: en dat een weg of pad tegen de bergen niet in een rechte lijn, maar met kronkelingen loopende, den afftand nog vergroot. Jozef kon alzoo, fchoon op den afftand van een uur gaans reeds gezien, nog twee uren noodig hebben eer hy boven kwam by zijn Broeders.

Hy komt nu, aangekondigd door een bevalligen, aandoenlijken Engelenzang, en begroet zijn Broeders. Treffend is de tegenftelling tusfchen de hartelijkheid, die in zijn toefpraak ligt, en de wreedheid, waarmede zy hem ontfangen: eerst een ftrak en ftug zwijgen bewarende, vervolgends in fchimp en fpotterny uitbarftende en hem daarna, zonder hem te melden wat zy met hem voorhebben, aangrijpende en medevoerende — Het tooneel wordt nu onderfteld te veranderen, en men ziet den put, waarin Ruben geraden heeft dat men den jongeling zoû inwerpen, met het geheime doel om hem naderhand te verlosfen. Ruben treedt op, zich reeds in dat voornitgezicht verheugende; doch het is niet voor hem, dat de eer is weggelegd, zijn broeder te befchermen. Weldra komen de anderen met den knaap aan, en onder verwijtingen en fmaadredenen, waarby zich de affchuwelijke Levi wederom door echt fatanifche kwinkflagen onderfcheidt, wordt Jozef van zijn rok ontdaan en in den put neêrgelaten, waar hy nu zijn hartverfcheurend klaaglied zingt. In een kort en haastig tooneel zegt nu Ruben, die na 't vertrek zijner Broeders is terug gekomen, aan Jozef hulp toe, waardoor de in een drama onmisbare afwisfeling tusfchen hoop en vrees wordt gaande gehouden.

De opvolgende zang der Engelen is eene van Vondels fraaifte reien: de eerfte ftrofe, waarin Jozefs uiterlijke gedaante wordt gefchilderd, is een toonbeeld van bevalligheid: de tweede, waarin aangewezen wordt, wat hy nog te verduren zal hebben eer hy tot hoogen ftaat geraakt, en het noodzakelijke van die langzame ontwikkeling wordt aangetoond met het voorbeeld van een boscheik, die zich tegen onweer en luchtgefteldheid harden en verfterken moet, eer hy zijn breede kruin kan uitbreiden, munt uit door verhevenheid van voorftelling en diktie; en de Toezang, het genoegelijke herdersleven voorfpellende, dat Jakobs kroost in Gozen verbeidt, is wederom lieflijk en welluidend, en vormt als 't ware een overgang tot het volgende tooneel.

Dat volgende tooneel ftelt de Broeders voor, op een heuveltop gezeten, waarvan Levi de befchrijving geeft, en de ftem van hun geweten fmoorende in den wijn. Met

Juda echter wil dit niet gelukken, en de wroeging, die hem kwelt, het denkbeeld, dat hy mede heeft gewerkt tot den broedermoord, geven een natuurlijken overgang tot het voorſtel, dat hy aan de overigen doet, om Jozef voor ſlaaf te verkoopen, en alzoo hun wrok te voldoen zonder zich met een moord te bezwaren.

Wy worden nu wederom in de nabyheid van den put geplaatst, waarin Jozef zijn klaagtoonen doet hooren en angſtig naar Ruben uitziet. De Vrachtmeester verſchijnt: ook deze is uitmuntend geteekend, als koopman en reiziger: kortaf, koel beleefd, pasſend op zijn gewin, en toegerust met die ſcherpzinnigheid en menſchenkennis, welke lieden, die een gezond oordeel bezitten, door reizen en trekken verkrijgen. Het tooneel, waarin Jozef geveild, bekeken en verkocht wordt, is een ware ſchildery.

Heerlijk wederom is de Engelenzang, waarin Jozef by den Fenix vergeleken, en het Vierde Bedrijf geſloten wordt.

De handeling van 't ſtuk ſchijnt nu met den verkoop van Jozef afgeloopen; en toch zoû de toeſchouwer onvoldaan vertrekken, indien hy niet vooraf wist, hoe Ruben dien verkoop opnemen, en hoe zijn broeders hem te vrede zouden ſtellen. Hy verſchijnt nu, met het doel om Jozef te verlosſen, 't geen hy niet heeft durven beproeven, zoo lang de kuil nog door de reizende kooplieden omzet was. De kust is thands vrij en het middaguur gekomen: de tijd, te recht door hem bepaald, omdat zich in de warme landen de lieden dan niet in 't open veld wagen, maar zich liever tot ſlapen leggen. Hartverſcheurend is het tooneel, waarin hy, na Jozef vergeefs te hebben geroepen, zelf in den kuil daalt en hem niet vindt. De wanhoopskreten, die hy ſlaakt, de verwenſchingen, die hy uit, zijn uit de natuur zelve genomen, en maken de alleenſpraak een der ſchoonſte brokken van Nederduitſche poëzy.

In het volgende tooneel, tusſchen Simeon en Juda, begint de wroeging al krachtiger in het gemoed van dezen te werken, en bereidt hem zoo doende voor tot de rol, welke hy later, aan Faroos Hof, als beſchermer van zijn broeder Benjamin en de voorſpraak voor de overigen, by Sofompanens zal vervullen. Des niet te min blijft hem zijn vrees voor de ontdekking van 't gepleegde ſchelmſtuk by en wendt hy, in den daarop volgenden twist tusſchen Simeon en Ruben, al het mogelijke aan om dezen laatſte te bevredigen en een uitbarsting te voorkomen. Echt menschkundig is het ook, dat dezelfde Ruben, ſterk tegen de bedreigingen van Simeon, gelijk tegen de vertoogen van Juda, eindigt met zich te laten overbluffen door de drogredenen en ſcherts van Levi, en zich, door het aanvaarden van zijn aandeel in 't bloedgeld, aan den verkoop medeplichtig maakt. Het bedrog, dat zy nu aan hun ouden vader plegen, en diens rouw over Jozefs vermeenden dood, kon niet zonder een nieuwe tooneelverplaatſing en de invoering van nieuwe perſonadjen worden voorgeſteld, en het is daarom een welgevonden denkbeeld, dit door Ruben te laten afſchilderen in zijn laatſte uitboezeming. De twee ſlotregels, eindelijk, zijn zoo waar, zoo aandoenlijk, zoo uit het hart gegrepen, dat zy met hun beiden een geheel treurſpel gelden. Een vader alleen kon ze ſchrijven; — een ongelukkige vader alleen — gelijk Vondel was met opzicht tot zijn zoon — ze recht gevoelen.

Op „Jozef in Dothan" liet Vondel in 't zelfde jaar „Jozef in Egypte" volgen, waarmede hy, op de wijze der oude Griekſche treurſpeldichters, zijn trilogie voltooide, en welk treurſpel hy opdroeg aan zijn geleerden vriend en raadgever Vechters.

Meer dan een dichter van die dagen vereerde Vondels treurſpel met een lofdicht: het beste is dat van Reinier Anſlo, 't welk aldus luidt:

o Kuyſche jongelingh, ey wyck niet van de deugd
Om 't vleyen van een vrou, om 't vleyen van uw jeugd.
Blijft Potiphar getrou, heeft zy haar trou vergeten.
Wat baat verboden luſt? Een onluſt in 't geweten.

JOSEPH

IN

EGYPTEN.

TREURSPEL.

1640.

Nuſquam tuta Fides.

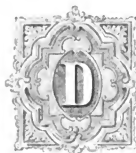
[Nergends Trouw, waarop men ſtaat kan maken.]

Zie VIRG. *Aen.* IV. 373.

DEN HEERE

Joan Vechters of Victorijn,

RECHTSGELEERDE.

E Schouburgen, t' Athenen en Rome[1]), zaten van outs als voor 't hooft geslagen, en opgetogen van verwonderinge, over Hippolytus, die de vleieryen en aenlockingen van Phædre, Theseus gemalin, zijn stiefmoeder, rustigh en onbeteutert afkaetste; en lieten tranen, langs hunne kaecken, biggelen, over den rampzaligen val des onschuldigen jongelings, sneuvelende [2]) van den wagen, langs het strant, daer 't zeegedroght, opgeweckt door 's vaders vloeck en bede, opborrelende, en opbruizende, de paerden aen 't hollen broght: zeker een deerlijck onnozel erbarmenswaerdigh ongeluck [3]), indien men 't gelooven magh: maer wie dit stuck wat naeder inziet, zal lichtelijck bevinden, dat, in 't afslaen der onkuische, d'

1) *De Schouburgen t' Athenen en Rome:* voor welke de „Hippolytus' van Euripides en die van Seneka waren vertoond geworden.

2) *Sneuvelende* voor, „vallende", gelijk meermalen; doch hier met de intensieve kracht van „deerlijk vallende."

3) *Onnozel . . . ongeluck: onnozel* staat hier niet in de beteekenis van „onschuldig," gelijk het thands doorgaands gebruikt wordt; maar in dien van „onverwacht en onvoorspoedig;" 't is wat de Engelschen noemen *an untoward leven.*

Amazoner niet zonderlinghs nocht lofwaerdighs uitrechte, waerom hy den titel van GEKROONDEN HIPPOLYTUS verdiende: eensdeels, overmits de ftiefzoon, niet zonder bloetfchande, zijn ftiefmoeder kon mifbruicken; anderdeels, om dat hy uit den aert Μισογάμος en Μισογύνης, een huwelixhater ja vrouwenhater was [4]); gelijck Venus by den poeët [5]) zeit:

Hy fchelt my d'allerfnootfte fmet
Van alle de Godinnen,
En fchuwt, vervaert voor 't minnen,
Het huwelijck, en 't bruiloftsbedt:

en hy zelf:

'k Vervloeck verwenfch en vluchtze altzamen,
't Zy reên, natuur, of razerny;
Ick haet met luft haer vleiery.

Anders is 't met mijn' godtvruchtigen en allerkuifchten Iofeph gelegen, die, van Godt en de natuur niet mifdeelt, nae 't uitharden van dien fchrickelijcken ftorm der bekooringen [6]), in de bloem en hitte zijner jaeren, na zijn onverdiende tweejarige gevangenis, op den troon van eere geraeckt, in huwelijck trat met Afnath, des Aertspriefters dochter; waer by hy Manaffe en Ephraim winnende, wel dede blijcken, dat hy ftock nochte block was [7]), gelijck Xenokraet, de philozooph, van

4) *Om dat hy . . . een vrouwenhater was:* dit heeft Racine ook gevoeld, en daarom Hippolytus verliefd gemaakt: intusfchen had hy er by moeten bedenken, hoe juist de omftandigheid, dat Hippolytus op een andere verliefd was, het minder verdienftelijk in hem maakte, dat hy Fedraas aanzoek afsloeg. Wie door eene bepaalde hartstocht gedreven wordt, is altijd doof voor andere, althands zoo lang hy by nuchtere zinnen is.

5) *Den poëet:* Euripides, en Seneka beiden: immers de vier eerfte der hier volgende dichtregelen zijn naar Euripides, de drie andere naar Seneka vertaald.

6) *Dien fchrickelijcken ftorm der bekooringen:* waaruit blijkt, of er werkelijk *bekooring* (verzoeking) geweest zij?

7) *Wel dede blijcken, dat hy ftock nochte block was:* waaruit bleek dat? en wat heeft hier die gefchiedenis van Fryne en Xenokrates te doen? Dat Jozef kinderen by zijn vrouw verwekte, zoû hoogftens

wien d' overgoelijcke en dartele Phryne [die Venus kerck be-ſchonck uit heur lijfrent met een autaerbeelt en Venus van loutergout] gingk uitroepen, datze, al den nacht, by een kout en zieloos ſtockbeelt gelegen hadde: na datze by hem onder-gekropen, 'ſ morgens, ongekuſt en ongerept, van zijn bevroze zyde opſtont: want zy beſloot, het moeſt een Godt of ſteen wezen, die geenen treck tot Ioffers gevoelde, daer zoo ſchoon een gelegentheit hem terghde om zijne menſchelijckheit te be-toonen. Het beliefde de heilige Geeſt onzen degelijcken Ioſeph, als een' zuiveren ſpiegel van onverzettelijcke kuiſcheit, op te hangen, in de ſlaepkamer der jongelingen, die, van moeders lichaem aen, met ſchoonheit en bevalligheit overgoten, menigh-mael, in de lente van hun leven, door den toverzang dezer meerminnen, ſchipbreuck lyden, naer gelegentheit van landen en plaetſen, maer meeſt in der Koningen hoven, daer godt-vruchtigheit [8]), kuiſcheit, temluſt, zedigheit en matigheit wilt-braet, en dickwils qualijck te vinden, d' ongebondenheit volgh-luſt en reuckeloosheit [9]) wellekom zijn.

Wat al gevaer en zorgh is aen de ſchoonheit vaſt!
Een lichaem, overlaên van ſchoonheit, ſtreckt een laſt
Ondraeghlijck voor de ziel, die onder 't pack gaet ſtenen,
En hoeft een ſtercken ſtaf van deught, om op te lenen,
Indien zy 't ongeſchent, en zonder ongeval,

kunnen bewijzen, dat hy ſtamhouders verlangde; zie bovendien vs. 610. Het is met argumenten als deze: „wie te veel bewijst, bewijst niets." De vraag is niet en mag niet zijn, of Jozef koud of warm van natuur was; maar alleen: uit welk beginſel hy de vrouw van Potifar afſloeg: en dat beginſel was „dat hy geen zonde tegen den Heere wilde doen." Daarin, en daarin alleen ligt de verdienſte der onthouding.

8) *Daer godtvruchtigheit, enz. . . . . Wiltbraet . . . zijn:* d. i.: „daar men jacht op maakt, er op uit is, om hen, die godvruchtig, enz. zijn, te verleiden en te doen vallen."

9) *Reuckelooſheit:* 't zelfde als *roekeloosheid*, met een dialekt-verſchil, als *genoegte* en *geneuchte*, *proeve* en *preuve*.

Langs 't glibberige pat des levens, torſſen zal:
Want ſchoonheit ſtreckt een wit van elx bekoorlijckheden:
Een yeder vlamt' er op: men vleit haer met gebeden,
Bezit van eere en ſtaet, genot van weelde en vreught:
De ſchoonheit, die dan treet in 't bloeienſt van haer jeught,
Is reuckeloos en teer, en laet zich licht verleien
Van 't lockaes, daer bedrogh haer loos meê weet te vleien;
Verkieſt het ſchijnbre goet, met eenen dommen zin,
En ſlaet, al wulpſch en blint, den ruimen doolwegh in;
Wiens ingang lieflijck ſchijnt in 't eerſt, maer in het ende
Hoe langer enger wort, met doornen van ellende
En zwarigheên begroeit, wanneer men, met beklagh
En tranen voortgeſleurt, niet weêr te rugge magh. [10])

De bybelſche en weereltſche hiſtorien waerſchuwen de jongkheit, als met vierbakens, door d' ongelucken en rampen, waer in zy vervielen, die de wulpſche luſten den vollen toon gaven: en of men van Herkules verziert [11]), dat Deught en Welluſt hem tot ongelijcke wegen noodighden, nochtans ſtreckte hy zelf, dickwils in welluſten verzopen, en endelijck daer door deerlijck om hals geraeckt, een onſtichtelijck voorbeelt voor anderen, die dien verliefden vrouwenheldt, als een Heiligh, op 't altaer zagen ſtaen. Oock kunnen min tot ſtichtinge dienen de ſtuure en zuure Melanion [12]), die, in wilderniſſen en woeſtynen, het ſchuwe wildt op de hielen zittende, van alle vrouwenaen-

10) Dit gedicht is in de 4e uitgaaf van Vondels werken, Poëzy II. 581, afzonderlijk gedrukt, met het opſchrift OP DE SCHOONHEIT.

11) *En of men van Herkules verziert . . . . . nochtans* enz. *Qui bene distinguit bene docet.* De Herkules der oude mythologie was op 't ſtuk der vrouwen geen hair beter dan alle andere Goden of halve Goden der fabel, of liever zy moesten alleen op dat punt de vlag voor hem ſtrijken: en de vertelling der ontmoeting, welke hy aan een tweeſprong zoû gehad hebben met Deugd en Ondeugd, is een verziering van lateren tijd, toen men in zijn overwinningen allegoriſche beteekenissen is gaan zoeken, en in de door hem gedoode monſters typen van zoovele ondeugden.

12) *De ſtuure en zuure Melanion;* deze is my onbekend. Ik heb nog nooit van een anderen Melanion gehoord dan van Atalantes minnaar, ſomtijds ook Hippomenes genoemd.

zichten, als van gruwelijcke grijnzen en ondieren, al bevende en doots van ſchrick, voortliep; oock zommige Heidenen, die, de weelde van hun natuur met vergiftige dräncken uitbluſſende, of met ſteene meſſen beſnoeiende, al ſchaemroot moeten aenzien, dat dees Hebreeuwſche propheet en heldt, in 't worſtelperck en de loopbaen der kuiſcheit, met den prijs ſtrijcken ga; nadien zylieden door uiterlijcke middelen, dees alleen uit kracht van zijn geloof en godtvruchtigheit, vrywilligh, midden in een koninglijck hof, midden onder een ledigh lecker en jofferachtigh volck (dat in de roozen en violetten der vleiende welluſten tuimelde) de zoetprickelende luſten temde; niet gelijck een opgevoede by Pittheus, [13]) of in Pythagoriſche, maer in de volmaeckte leeringen en ſchole des allerheilighſten Meeſters, van wien hy, zo veele eeuwen te voren, door zijnen onbeſproken wandel vernederinge en verheffinge, een ſchets en ſchaduwe verſtreckte. Stichtelijcker zal dan mijn onverzierde Hippolytus, op 't gewyde toneel tredende, uwe E. en anderen laten oordeelen, of mijn tooneelyver hem naer 't leven uitbeelt; en of zijn ſchoone ziel ten ſchoonen lichaem oogen en aenſchijn uitſtraelende, en mijne tooneelbeelden eenen luiſter byzettende, zoo de gunſt der aenſchouweren verdient, dat men dan van hem magh zeggen:

Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratio & pulchro veniens e corpore virtus. [14])

De lieve tranen op de wangen,
De deught, aenvalliger en kuiſch,

13) PITHEUS: een zoon van Pelops, en koning van Troezen, die 't eerst leſſen van redekunſt zou gegeven hebben.
14) *Tutatur favor* enz. AENEID *Lib.* V. vs, 343.

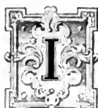
In 't overfchoone lichaem t'huis,
Aen Jofeph hier den loopprijs langen.

Mijn Iofeph verblijt zich en lacht alreê, om dat hy valt uwe handen, die hem zo groot eene gunft toedroeght, gelijck bleeck in 't vertalen van Sophompaneas; toen uwe boeckkamer, gelijck voorhenen en federt menighmael, ons voor een' Parnas diende: want uwe bezigheit, t'elckens het heur beroep toelaet, gaerne met de Zanggodinnen uitfpannende, zelf Apollo vaerzen offert, of gedienftigh een flaghveêr ftreckt, aen de wiecken der zwanen, die, gryze en afgezonge vogels van verre naftrevende, den hemel ter eere zingen; waer van eeuwigh getuigenis zal geven hy, die eeuwigh wenfcht te blyven

Uwe E. dienftwillige dienaer,
JOOST VAN DEN VONDEL.

't Amfterdam, 1640. *den* 23^{en}
van Wijnmaent.

INHOUDT.

Joseph, van Madianners en Ismaëllers in Egypte gevoert, en verkocht aen Potiphar, Koningk Pharoos kamerlingk en hofmeester, wort door zijns heeren gunst vry gemaeckt, in kunsten en wetenschappen opgetrocken, en ten leste gezet in 't opperste bewint van 't huis, door Godt merckelijck gezegent. onder 't opzicht dezes jongelings, wiens wijsheit en deught in een schoon en welgeschapen lichaem uitmuntende, de Hofmeestres 1) zoo verleckerden, datze menighmael die godtvruchtige en allerkuischte ziel tot onkuischeit zocht te bekooren; maer t'elckens, zoo stantvastelijck als godtvruchtelijck, afgeslagen zijnde, en gelegentheit bespiedende, op zekeren feestdagh, op hare schandelijcke begeerte drong en aenhiel, jae hem by zijn kleet greep: waer over hy ten huize uitvliedende. het kleet ten beste gaf aen haer, die, al 't huisgezin te zamen roepende, den Hebreeuw gewelt en schennis te last ley, 't welck by haren gemael zulx gelooft wert 2), dat hy den beschuldighden in 't Koningks gevangenisse smeet.

Het Treurspel begint en endight met den dagh. Potiphars huis is het Tooneel. De Rey van Engelen spreeckt de voorrede.

1) *De Hofmeestres:* het was toen, gelijk nog in Duitschland, de gewoonte, de vrouwen naar de betrekking of 't beroep van haar mans te noemen. Tegenwoordig heeft dit hier alleen nog maar plaats, behalve waar 't vorstelijke of adelijke tytels (als „Koningin, Princes, Barones" geldt, in de woorden *Pastoorsche* (voor Predikantsvrouw) en dat nog maar zeldzaam, en *bakkerin*. Niemand zegt: *slagerin*, *timmervrouw* of *metster*. Wel spreekt men van *molenaarster*, *kapster*, *modemaakster*, enz., maar alleen, wanneer de bedoelde vrouwen die beroepen op haar eigen hand drijven.

2) *Zulx gelooft wert* voor „zoodanig geloof vond."

PERSONAGIEN.

REY VAN ENGELEN.

JOSEPH.

VOESTER.

STAETJOFFERS

JEMPSAR.

POTIPHAR.

JOSEPH IN EGYPTEN.

HET EERSTE BEDRYF.

REY VAN ENGELEN.

DAER ſchijnt de zon op 't hof, en zijn vergulde tinnen,
En weckt heel Memphis op, en ſchiet heur ſtralen binnen
Dit hoffelijcke huis, en alle zalen van
Den grooten Potiphar, dien koningklijcken man;
Wien Joſeph, Jakobs zoon, als een gewenſchte zegen,

3 *Dit hoffelijcke huis* voor „dit huis, dat tot de hofgebouwen —" even als in den volgenden regel: *dien koningklijcken man*, voor „dien man, die tot de hofhouding des konings — behoort."
5 *Als een gewenſchte zegen:* dit ſlaat op Potifar, en de dichter wil zeggen: „dat Potifar lang gewenſcht, lang er naar uitgezien had, iemand van Jozefs bekwaamheden ter beſtiering van zijn zaken te bezitten."

Weleer lijfeigen wert; toen hy van verre wegen
(In Kanaän van zijn gebroederen verkocht,
Aen Arabiers, en over Nijl te merckt gebroght,
En weder opgeveilt) te hoof in dienſt geraeckte,
By Pharoos amptenaer, die hem goetwilligh ſlaeckte,
En zette dien Hebreeuw, geleert, van elck bezint,
En zijnen meeſter trouw, in top van 't huisbewint.
De heer, door 's dienaers trouw, ontlaſt van alle zorgen,
Hecht, nacht en dagh geruſt, den avont aen den morgen;
Maer niet zijn gemaelin, vrouw Jempſar, die, ontroert
In haren geilen geeſt, zoo ſchendigh wort vervoert,
Om, buiten ſpoor van eere en van betaemlijckheden,
Het vier van deze peſt (die ziel en lijf en leden
Zoo dootelijck beſmet) te koelen met een' kus
Van Joſephs ſchoonen mont, en kuiſche lippen: dus
Verſlingert op zijn jeught en deught, en zuivre zeden,
Heeft zy nu, dagh op dagh, den jongelingk beſtreden;
Die noit op haer geboôn noch lockaes acht wou ſlaen,
En nu den jongſten ſtorm groothartigh uit moet ſtaen.
Het huis van Potiphar wil een tooneel verſtrecken
Van 's helts godtvruchtigheit, die wy om ſtrijt bedecken,
Met deze vleugelen, waer meê wy zijn gedaelt
Op d' aerde, uit 't eeuwigh licht, dat van Godts aenſchijn ſtraelt,
In Joſephs aengezicht, en elck ontvonckende oogen,
Waer uit dees Hofmeeſtres haer koortſen heeft gezogen.
Heel Memphis recht van daegh een afgodts ſtaetſi aen,
En al de ſtat reedt toe op 't prachtighſte uit te gaen;
Maer Joſeph (binnen 'ſhuis gezint Godts troon te naderen,
En zich vaſt kleedende) reedt toe den trooſt der vaderen,
Den eenen waeren Godt te groeten met gebeên,
En biddende met hem als in geſpreck te treên;
Uit goddelijcke zorgh, voor geen onnutte droomen,
En 't geen hem in den ſlaep te nacht is voorgekomen:

8 *En over Nijl:* hier deelt de snede van 't os. het woord *over* in twee deelen, en toch zonder hinder, omdat men lezen kan: *Aen Arabiers (en over Nijl) ter merckt gebrocht.*

10 *Slaeckte:* dit wil hier niet zeggen: „vrij liet;" maar: „van *ſlaafſche*, ondergeſchikte dienſten vrij ſtelde."

11 *Bezint:* 't mag vreemd ſchijnen, dat „*bezinnen*," 't welk een graad lager ſtaat dan *beminnen*, en volkomen 't Fr. *agréer* uitdrukt, waarvoor wy anders geen vertaling hebben, zoo uit de mode is geraakt. 't Woord is toch volkomen Neêrduitsch, en ſomtijds onmisbaar.

21 *Verſlingert op zijn jeught en deught, en zuivre zeden.* „*Verſlingerd* op zijn *deugd* en *zuivre zeden*," de uitdrukking klinkt vreemd; en toch al wie een weinig menſchenkennis en ondervinding van 't vrouwelijke hart bezit, zal moeten erkennen, dat zy waarheid behelst. Ook de meest wulpſche vrouw zal voor een man, die enkel op lichaamsſchoonheid bogen mag, niet meer dan een voorbygaande neiging hebben, een *caprice*, gelijk men 't noemt. Doch vat zy een wezenlijke hartstocht op, dan zal 't wezen voor iemand, die uitmunt door voortreffelijkheid van geest, van verſtand of van karakter: of wel, bezit hy die gaven niet in hooge mate, dan nog zal zy hem die toeſchrijven, en in elk geval de verſchoning voor haar liefde in zyne volmaaktheid vinden.

31 *Van daegh:* een uitdrukking, die elk onzer misſchien nog *van daag* gebruikt heeft of nog gebruiken zal, die volkomen wettig is, en toch — ik weet niet waarom — uit den deftigen ſtijl gebannen ſchijnt.

33 *Reedt toe* voor „bereidt zich, maakt reêſchap." Zie HUYDECOPER, *Proeve* II, 267, 268.

Op dat hy het gemoedt met zulck een voetſel ſtijf,
't Welck aen het lichaem niet, maer aen den geeſt beklijf:
Want eene ziel tot Godt en 't goddelijck gedreven,
Behoeft, als 't lichaem, ſpijs en voedſel om te leven;
Om, onder 't juck van 't vleeſch, het welck den geeſt vermaſt,
Niet eens te ſtruickelen, maer boven haren laſt
Te ſtreven naer om hoogh, naer 't eenigh wit der vromen,
Van waer alleen de ziel beginſel heeft genomen;
Dies zy, in 't ſlijck geſpat van 's levens oirſprongk af,
Vaſt woelt, en hijght naer hem, die 't al zijn wezen gaf.
Maer ziet die Jongelingk daer uit zijn kamer ſtappen.
Hoe zweemt hy naer de deught en al haer eigenſchappen!
Nu luiſtert wat die wyze en heldre mont ons zeit,
En hoe voorzichtigh 't hart zich tot den ſtrijt bereit.

IOSEPH.

Zijt wellekom, herbore ſtraelen,
Die ſchemering en duiſternis
Het hooft beſchaemt doet onderhaelen;
Vertoont ons al wat zichtbaer is,
Palaizen, naelden, lanen, ſtroomen;
En weckt het al wat adem ſchept.
O zon, die, met uw goude toomen,
Den hemel tot een renbaen hebt;
Van waer ghy al des weerelts oogen
Bekoort, met dat bekoorlijck licht,
Welx ondergang wy noo gedoogen:
O alverquickende aengezicht,
Wanneer zal uwe fackel baeren
Den dagh, dien langgewenſchten dagh,
Dien ick geheele twaelf jaeren,
Verdaghvaert heb met mijn geklagh;
Den dagh, die mijn verdriet koom ſlaecken,
En vaders vrolijck aenſchijn toon;
My kuſſen doe der broedren kaecken,
Oock Benjamins onnooſle koon,
En och den gront van mijn geboorte;
En zet my op mijn grootvaêrs erf,
Vernoeght voor Mambre en Hebrons poorte,
Eer d'oude man van hartzeer ſterf:
Terwijl ick hier worde aengevochten
Van Jempſar, 't heete en dartle dier;

50 *Hoe zweemt hy* voor „hoe gelijkt hy." Anders bezigt V. ook zwijmt b. v. *Herſchepp.* XIV Boek vs. 42. *Dit kerkbeelt* zwijmt *naar hem.*
57 *Naelden:* „Pyramiden of obelisken,"
78 *Dier* voor „vrouw," en meer bepaald voor „verliefde vrouw"; als meermalen.

't Welck, raezende van minnetoghten,
Niet bluffen kan dat heiloos vier,
't En zij in mijn bederf en fchennis.
O blinde ô breidelooze vrouw!
Hoe breng ick uw gemoedt tot kennis,
Voor dat vergrijp, vol naberouw?
Wat zwarigheden of er naecken?
Wat of die nare droom beduit?
't En zij Godts Englen my bewaecken,
'k Raeck zonder fchipbreuck hier niet uit.
'k Was, docht my, in een fchip getreden,
En ftack van lant: een ftorm ftack op,
Een kille fchrick beving mijn leden,
En gaf de vrolijckheit de fchop:
Dan fcheen my d'afgront te verflinden:
Dan zwichten wolcken voor den maft,
Gefolt geflingert van de winden:
De kiel raeckte op een zantplaet vaft:
Daer zat ick eenzaem en verlaten,
En klaeghde vaft mijn' noodt de zee:
Maer klaght noch kermen moght hier baten:
De zee voelt niemants hartewee.
O hemel, zoo die norffe buien,
Waermede ick droomende overvoer,
Al weder ftrijt en ramp beduien;
'k Beveel, ô ftuurman, u het roer
Van mijn gemoedt: ghy kunt my ftuuren
Behouden aen een ftille kuft;
En of ghy 't onweêr lang liet duuren,
Noch flaep ick in uw' fchoot geruft.
Mijn Godt, mijn toevlught, uw geboden
Gaen my ter harte in dit gefchil:
U eere ick, maer geen valfche Goden,
Noch os, noch hont, noch krokodil,
Gelijck dees domme Egyptenaren:
Behoe mijn ziel in deze baren.

VOESTER. STAETJOFFERS.

VOESTER.

Wie klopt hier aen de kamerdeur?

STAETJOFFERS.

Doe op, de joffers ftaen' er veur.

94 *Dan zwichten wolcken voor den maft:* hoog dichterlijk voor: „dan werd het fchip zoo hoog opgenomen door de golven; dat de mast de wolken doorboorde."

VOESTER.

Och raeckt aen grendels noch aen floten,
Ick koom u by.

STAETJOFFERS.

Hoe, flaept mevrouw?

VOESTER.

Haer oogen, effen wat befchoten
Van vaeck, my, vol van angft en rouw,
Vaft houden waeckende, en verlegen.
Zy heeft te nacht een koorts gekregen,
En niet een oogenblick geruft.
De brant in 't beckeneel geftegen,
Neemt af, maer is noch niet gebluficht.

STAETJOFFERS.

Wy quamen om het hair te poeren,
Te krullen, en met goudt te fnoeren,
En haer op 't cierelijckft te kleên.

VOESTER.

Vercier u zelfs, en gaet vry heen:
Z' is niet geftelt om uit te komen.

STAETJOFFERS.

En of dit qualijck wiert genomen,
Dat wy, haer latende in dien ftaet,
Ons durven geven op de ftraet.

VOESTER.

'k Blijf borgh, laet my alleen betyen:
'k Weet u van opfpraeck te bevryen,
En ken haer luimen al te wel.

STAETJOFFERS.

Zoo durven wy, op uw bevel,
't Gezicht van deze feeft genieten?

VOESTER.

Gaet heen, het zal haer niet verdrieten.

STAETJOFFERS.

Och, Ifis loone u deze deught,
O oude voefter, die ons jeught
Vergunt met andren te vergaeren.

VOESTER.

'k Bedanck als noch mijn jonge jaeren,
Met luft en weelde doorgebroght,
En gun u gaerne dezen toght.
De roozen blozen om te plucken.

126 *Te poeren* voor „poederen, poeieren." Hairpoeder was ook in Vondels dagen in gebruik; doch ze was niet wit, gelijk in 't laat t der vorige en in 't begin van deze eeuw; — maar van een ftof, geëigend aan de kleur van 't hair. Zoo poederden zich de lichtblonde met zilverftof, de rosachtige met goudftof, de zwarthairige met fpiesglas of andere vonkelende ftof

Wie tijdt heeft moet haer tijdt gebruicken.
Ick draegh de joffren haet noch nijt.
Gaet hene, bezight uwen tijdt;
Daer tranen lijckzang en gebeden
Zich mengelen met vrolijckheden.

REY VAN ENGELEN.

ZANGK.

Sluit voor Begeerte uw graegh gezicht;
Zy loert, zy loert om in te vaeren.
Sluit d'oogen, venfters van het licht,
Indien ghy wilt uw hart bewaren:
Want zoo Begeerte eens binnen fluipt,
Zy zal bederf en jammer baren,
Dat eeuwigh fmert, en eeuwigh druipt.
De dingen zijn niet als zy fchynen:
De worm zit binnen lecker ooft,
En levent kleur bedeckt venynen.
Hy doolt zeer licht, die licht gelooft:
In paradyzen neftlen flangen:
De flangen hangen boven 't hooft,
Daer goude en blozende appels hangen:
Dies wacht uw vingers, wacht uw hant,
Noch vat de Doot niet met uw' tant.

TEGENZANGK.

't Godtvruchtige geflacht van Seth
Lijt fchipbreuck op korale klippen,
Op een albafte een ftreelend bedt;
En ftrant op 't zachte ftrant der lippen,
Die vleien kunnen, als weleer
Haer moeder, die met Adams flippen
Den ganfchen aertkloot ruckte om veêr.
De voorgangk in 't wellnftigh Eden
Wort nagevolght van tijdt tot tijdt:
Men fchept vermaeck in 't overtreden
D'oprechtigheit verfmelt en flijt.
De hemel, opgeweckt door 't farren
Van zulck een' opgehoopten fpijt,
Verheft tot boven aen de ftarren
Een zee, van geen geberght geftuit:
Een zee wifcht alle vlecken uit.

TOEZANGK.

Wat ziet men fchoone naeckten zwemmen,
En dryven op den weereltvloet.

153 *Zy loert, zy loert:* fraaie herhaling.
159-161 Vergel. *Adonias* vs. 1197.
De goude kelck fchenckt moortvenijnen.
De dinghen zijn niet als zy fchijnen,
168-171 Dit ziet op het gebeurde voor den zondvloed.

Al 't water bluft en temt dien gloet,
Niet maghtigh om zich zelf te temmen.
Of vrouweluften veel beloven,
Men ziet hoe dier die luften ftaen:
Men ziet de weerelt onder gaen;
En komt verbode luft noch boven?

HET TWEEDE BEDRYF.

VOESTER. IEMPSAR.

VOESTER.

Zy ſlaept, doch ongerust: 'k wil zachtjes nader treên.
Hier leit het hooft: zy ſmijt haer armen ſtaegh van een,
En naulix halfgedeckt kan 't bedt de leden houden.
Beſt deck ick 't naeckte lijf, dat anders moght verkouden.
My dunckt zy droomt: 'k wil ſtil by 't hoofdeint blyven ſtaen.
Hoe raeſkalt ze in den ſlaep: nu laet haer eens begaen.

IEMPSAR.

Al gaf my het geluck te dragen
   Den ſcepter met den tullebandt,
   En d' eige kroon, die Pharo ſpant;
Al zat ick op des konings wagen,
   Ge-eert als koningin van 't lant;
'k Had tienmael liever te behagen
   Uwe oogen, bruin als diamant,

Dan 's konings oogen, en de zielen,
Die voor deze aertsche Goden knielen,
En hen verheffen hoogh in top.
Ick nam de kroon van mijnen kop,
En kroonde uw hooft met puick van stralen.
Een kus zou 't altemael betalen.
't Genot van eenen kus is meer
Dan al 't genot van staet en eer.

VOESTER.

Helaes! voor 't minnent hart is rust noch vre geschapen;
Want Min houdt scherpe wacht, als al de zinnen slapen.

IEMPSAR.

Duur lang, ô liefelijcke pijn
Van minneschichten, diep geschoten.
Smelt Venus vier uw hart in 't mijn?
Heeft zy uw hart in 't mijn gegoten,
En bey de harten, eens geaert,
Ononderscheidelijck gepaert?

VOESTER.

Genoegelijcke droom, kunt ghy dees vlammen blussen:
Ick wil, in Josephs plaets, haer mont en wangen kussen.

IEMPSAR.

Dat 's artseny van yemants mont.
Wie kust mijn quynent hart gezont?
Verzoet ghy zoo dit bitter lyen?
Och Joseph, duick mijn morgenstar:
Och vlught: daer dreight u Potiphar.
Hy komt ons deze vreught benyen.
Daer moort hy u in mijnen schoot.
Waer heen gevloden voor de doot?
Och voester, help, hy moort, hy woet, om my te krygen.

VOESTER.

Wat razerny is dit? dus uit den bedt te stygen?
En langs de kamer naeckt te vliegen in het hemt,
De vlechten om het hooft, als dol en ongetemt?
Wat razerny is dit?

IEMPSAR.

Helaes, waer zijn mijn zinnen?

VOESTER.

Die zijn van huis, mevrouw.

IEMPSAR.

Och hael ze weder binnen.

217 *Smelt* heeft hier wederom de active beteekenis in tegenoverstelling van *smilt*
232 *Uit den bedt:* met de sterke buiging maar om 't metrum voor „uit den bedde." Zie vs. 272.
236 Deze regel is kurieus van naïviteit.

VOESTER.

Hoe hijghtghe dus ontſtelt? bedaer wat, en bekoel.
Nu koom, en zet u hier wat neder in dien ſtoel,
Nadien ghy op de koets niet langer kunt geduuren.
Koom ſchiet dien tabbert aen.

IEMPSAR.

Waer ben ick? in wat muuren?

VOESTER.

Mevrouw, ghy zijt in huis. hoe zietghe zoo beroert?
Hoe hangt dit hair om 't hooft, zoo wildt en ongeſnoert?
Nu koom, laet my begaen: ick zal 't een luttel ſchicken.
Wat quam u over? kan een droom u zoo verſchricken?
Daer is de ſpiegel: zie, en ſpiegel dit gelaet.
Aenſchouw eens, hoe die brant van 't hart in d' oogen ſlaet;
Hoe mager 't aenzicht quijnt, en d' ingevalle kaecken;
Hoe Min het ſchoon miſverft, en hoe zijn boogh kan raecken
Een ongewapend hart. hoe heel ick dees quetſuur?
Blus uit, blus uit by tijdts dit zorghlijck ſmeulend vuur.
Blus uit den brant, eer die in 't dack van 't hof koom ſteigeren.

IEMPSAR.

Zoo lang die Jongeling my zijnen mont zal weigeren,
Ziet Iempſar hulp noch trooſt voor haer bedroefde quael.
Helaes, waer was ick ſtrax? wat vriendelijcke ſtrael
Verſcheen my in den droom? hoe flonckerden die oogen?

VOESTER.

Vertel dan uwen droom.

IEMPSAR.

My docht 'k wert opgetogen
Met Joſeph, mont aen mont, in Venus heilgen troon,
In Venus ledekant, omheint van minnegoôn:
Die ſchutters deden niets dan naer ons harten doelen;
Wy niets dan minnebrant en kus met kus te koelen.
O welck een' lieven gloet gevoelde ick, ſchicht op ſchicht!
Wat luſt is dat, die 't brein als uit zijn leger licht?
Laet andre zinnen vry om weelde en welluſt woelen,
Ick noem den grootſten luſt, verbeelding van gevoelen
Der onderlinge vlam, die door al d' adren rijdt.
Maer zulck een zaligheit gunt niemant onbenijt:
Want midden onder 't ſpel quam mijn gemael gevaren
Met eenen blooten dolck: ſtrax rezen al mijn hairen.
Hy bluſchte in mijnen ſchoot dit leſchvier van mijn' gloet,
Beſpattende mijn borſt en aenzicht met dat bloet,
Om 't welck mijn bloet dus ziedt en ſchuimt, en 't hart moet zuchten.
Dat dreef my uit den bedde, om lijfsgevaer t' ontvlughten,

241 *Beroert:* In den zin van „hevig ontsteld van ontroering."

En dezen tweeden ſteeck, die naer mijn' boezem ging.
Och, Joſeph, Joſeph, och! och, ſchoone Jongeling!

VOESTER.

Zwijgh ſtil, het gelt uw hals. hoe nu dus ongebonden?
Ick heb uw jofferen alree van kant gezonden.
Ay, bindt, om ſlaven en gezin, uw toghten in.
Ick ſchrick voor uwen heer: wat ſchaem u voor 't gezin.

IEMPSAR.

Ick pas op eer noch ſchant, noch op mijn eigen leven.
De Min vervooght het al.

VOESTER.

Waer wort mijn kint gedreven
Van dolle razerny?

IEMPSAR.

Ay, moeder, ſpreeck zoo niet,
Noch ſcheldt geen razerny mijn redelijck verdriet.
Uit rype reden wort mijn hartewee geboren.
Gemeene ſchoonheit magh gemeen vernuft bekoren,
Dat renckeloos ſlechs ziet de dingen over 't hooft,
Of licht beſtemt, 't geen 't oogh al blindeling gelooft:
Maer wie met oordeel mint, zal zich alleen vergapen
Aen eenigh puickſchoon, tot verwondering geſchapen:
Gelijck dit uitheemſch licht, dat leider al te kuiſch
Verguldt gewelf en zael van ons gezegent huis:
En dunckt het u, dat ick noch revel zonder reden?
Bezie den Jongeling, van boven tot beneden,
Hoe vrouw Natuur aen hem te koſt leide al haer' ſchat.
Wat wraeckt uw oordeel hier? wat wenſcht ghy anders, dat
Niet ſtrax tot misſtal ſtreckt? wat rots wort niet bewogen?
Noit zagh een valck in 't hof zoo wacker uit zijn oogen;
Die oogen, daer de Min, gezeten op zijn ſtoel,
Het alles brant en blaeckt, en blijft zelf koudt en koel,
Het hooge voorhooft ſchijnt een' glans van zich te ſpreien.
Men ziet het blonde hair zijn locken aertigh zweien,
En zwieren over neck en over ſchouders heên.
In 't aenzicht gloeit de verf. wie zagh ter weerelt leên
Van maeckſel zoo volmaeckt, zoo net, zoo evenmatigh?
De mont (die 't zeggen dorſt) te ſtemmigh, en te ſtatigh,
Zou yet vrypoſtigers vereiſchen, 't geen een' menſch
Van zulcke jaeren voeght, zoo had ick al mijn' wenſch;
Zoo zwom ick in een zee van allerhande volheit.
Ay, moeder, noemt ghy noch uw dochters liefde dolheit?
Och, Joſeph, Joſeph, och, de reden leert het my,
Dat ick u minnen moet, al ſchijnt het razerny.

300 *Zweien* voor *zwaaien*, als meermalen.

VOESTER.

Dit queeckt uw koorts: is 't vreemt dat ghy zoo lang blijft quynen?

IEMPSAR.

Gelijck langs eene beeck de bloemen schooner schynen,
Daer 't water over drijft; zoo schijnt zijn eedle geest
Zijn ziel wel ruim zoo schoon, door 't lichaem, schoon van leest,
Waer in met overlegh dees kiesche geest quam daelen,
En flickren, eveneens gelijck verdroncke straelen,
In mynen, en gelaet, en voeghlijckheit, en al
Wat yegelijck bekoort en treckt, met zulck een' val,
Dat hy zich meester maeckt van vrouwen en van heeren,
En waert is niet een huis, maer Rijcken te regeeren.
Och, Joseph, Joseph, och, de reden leert het my,
Dat ick u minnen moet, al schijnt het razerny.

VOESTER.

Ghy zijt te krachtigh en hardneckigh in 't verbeelden.

IEMPSAR.

De hemel overgoot met overmaet van weelden
Dit huis, geduurende 't voorzichtige beleit
Van dat lieftalligh kint. het weeligh veldt ontzeit
Ons vruchten noch gewas. de dienaers en de knaepen
En slaven spoên hun werck. mijn heer magh veiligh slaepen.
Op Josephs wackerheit. de Koning en al 't hof
Onthalen Potiphar met ongemeenen lof.
Hier hapert niets, dan dat wy hem vergeefs beminnen,
En hy te krygel valt, en al te stijf van zinnen,
In 't weigren van mijn bede. en dagelix verzoeck.

VOESTER.

Zoo keer uw' slaef den neck met een verdienden vloeck.

IEMPSAR.

Och, Joseph, laet mijn vloeck veel eer my zelve treffen,
Dan uw alwaerdigh hooft, het welck ick wensch te heffen
Tot aen de starren toe; te kranssen met een' krans
Gevlochten van mijn hair, met uitgelezen glans.
Wie haet zijn eigen hart, of wort er op verbolgen?
Wanneer de zonnebloem vergeet de zon te volgen
Met loncken; wanneer haer verdriet 't geliefde licht
T' aenschouwen, met een zoet en minnelijck gezicht;
Dan zal ick dien Hebreeuw, mijn lief, den neck toekeeren.

312,313 Schoone vergelijking. De dichter wil zeggen dat „de schittering der bloemen langs een beek door de weêrkaatsing van de spiegeling van 't water verhoogd wordt."

317 *Mynen:* t Fr. *mine.* „voorkomen."

318 *Yegelijck* voor „iedereen," wy zeggen thands „een iegelijk."
Val: „welstand." Zoo zegt men nog: „dat heeft geen *val*;" voor „dat staat, past niet." Zie ook 't *Uitl. Woordenb.* op HOOFT, *in v.*

320 Vernuftig gedacht van den dichter, om zelfs de van hartstocht vervoerde vrouw Jozefs toekomstige grootheid te doen voorzien. Zie ook vs. 336.

Een aengewende min valt laſtigh te verleeren.

VOESTER.

't Valt licht te haten, die ons gunſt en vrientſchap haet.
Hy blijft toch even ſchuw, en vliedt u, waer ghy gaet.

IEMPSAR.

Te feller wort mijn vier door 't weigren aengeſteecken.

VOESTER.

Gelijcke liefde kan gelijcke liefde queecken.

IEMPSAR.

Geloofme in 't geen ick voel: de liefde in haer bejagh
Is heetſt op 't wildt, 't welck zy niet achterhalen magh,
En heeft min treck tot yet, dat macklijck wort gevangen.
Begeerte groeit te meer, door 't vierige verlangen.
De min is haer geen ernſt, die om het afſlaen luſt.
Rechtſchape dapperheit wort niet zoo licht verbluſt.

VOESTER.

Ghy kocht dien knecht voor ſlaef: wat lief hebt ghy verkoren?

IEMPSAR.

Zwijgh ſtil, verkleen hem niet: ghy moort mijn ziel deur d' ooren.
Wat zwerſt'er menigh heldt, dien 't aen geluck ontbreeckt,
Maer niet aen ſtam noch deught. al wat in Joſeph ſteeckt
Gelijckt niet ſlaefs, maer heers: dat zwinxel en die gaven
Getuigen, hoe hy nam zijn' oirſprong uit de braven:
Doch 't zij zoo 't wil; ick wenſch voor zijn ſlavin te gaen.
Geluckigh waer de vrouw, die onder hem moght ſtaen.

VOESTER.

Het minnende oogh vergroot die dingen zonder oordeel,
Acht alle droomen waer, en rekent ſchade voordeel.
Mevrouw, 't is valſche waen, die uw verſtant miſleit.
Verkies een veiligh padt: geloof niet watze zeit.
Al gaf hy ſchoon gehoor, zoo leert uw ſtaet u duicken.
Ghy mooght dien Jongeling niet openbaer gebruicken,
Maer ſteelwijs, en ter ſluick, en ergens in een' hoeck.
En met een hart vol ſchrix.

IEMPSAR.

Dat is al 't geen ick zoeck.
Geſloke min ſmaeckt zoetſt, in duiſtre en diepe holen:
Daer leeft men by den nacht: daer glimmen Venus kolen
Met levendiger gloet, dan by den lichten dagh.

VOESTER.

Zwijgh ſtil, ick hoor mijn' heer: my dunckt ick hoor gewagh.
Daer klopt hy aen de deur: ick beef voor mijn gepeinzen.

355 *Ghy kocht dien knecht voor ſlaef:* men vergete niet, dat *knecht* hier in den zin van „Jongeling" ſtaat.
367 *Al gaf hy ſchoon gehoor* voor „offchoon hy gehoor gaf."
368 *Openbaer:* „zoo, dat het ieder bekend zij, vrijelijk, op wettige wijze."
374 *Gewagh:* van het oude praet. van *wegen* (*way*) voor, „beweging." Men zie daarvan by TEN KATE, D. II, 1e pr. blz. 503.

Verbijt u toch een poos: wat raedt om dit t' ontveinzen?

POTIPHAR. VOESTER. IEMPSAR.

POTIPHAR.

Doe open, Voeſter. hou: wat onruſt hoor ick hier?
Hoe vaert mevrouw?

VOESTER.

Een vrouw is een rampzaligh dier.
Daer zit zy voor de ſponde, en heeft maer pas geſlapen.

POTIPHAR.

Hoe is het toch, mijn trooſt? hoe is 't met u geſchapen?

IEMPSAR.

Gelijck ghy daeghlix ziet: het luſt my maer van pas.

POTIPHAR.

Zoo leunt een quynend beeld, geboetſt van maeghdewas,
Op eenen ebben ſtoel, en laet het hooft vaſt hangen.
Is dit die lieve mont? zijn dit dees zachte wangen,
Die ghy my eerſtmael boodt, met onverzaden luſt?
Heeft Potiphar zoo vroegh den bloeſem afgekuſt,
En al dat blozent ſchoon van 't aenſchijn afgeſtreecken?
Uw roozen gaen eerſt op, voor 't licht, dat door wil breecken,
En op den drempel ſtaet, den valen nacht te ſpijt.
De Goden hoeden het, dat niet een buy van nijt,
Van norſſe zwarte nijt ons koom zoo vroegh berooven
Van zoo veel helderheên, als uwe jeught beloven
De luſten van uw lief en trouwen bedgenoot,
Die nergens zachter ruſt, dan in dien warmen ſchoot.
'k Moſt, overwonnen door uw zuchten, door uw tranen,
My, zeven nachten lang, van dit ſchoon lichaem ſpanen;
En twyfel waer ick hebbe in mijnen plicht getaelt,
Om dat ghy, als voorheên, niet uw gemael onthaelt,
Ja ſchier afkeerigh ſchijnt van hem, en van het leven.
Zegh op, waer is u ſtof tot ongenoeght gegeven?
Wat maeckt u wars van 't licht, en mijne oprechte min?
Mijn lief, of hapert het aen yemant van 't gezin?
Ghy zucht, en antwoort niet. wie zijnze? ick zal hen ſtraffen.
Ontdeck het uwen Heer: hy kan 'er raedt in ſchaffen.
'k Wil dat een yegelijck u viere, en eere, en dien:
Datze altezaemen u, als my, naer d' oogen zien.
Ghy ſteent, en kropt het in: hoe kan ick dit gedoogen?
Wat hartewee ſchuilt hier? de traenen ſtaen in d' oogen.
Wat ſchreit ghy? ſpreeck vry uit, en melt my, waer het ſchort.
De krancke, die haer leet den arts verberght, verkort
Zich zelve, maer wie 't klaeght en melt, die kan men helpen.
Zegh op: is 't in mijn maght, ick zal dees wonde ſtelpen.

IEMPSAR.

Vertrouwt ghy, dat wy wars van uwe liefde zijn,
Ons liever, dan voorheen de dagh en zonnefchijn,
Die nu verquicken komt al wat begon te flaeuwen?
O fmert! ô hartewee! wat valt dit hardt te kaeuwen!
Maer laes noch harder te verduwen, voor een vrouw,
Die, teder van gemoedt, niet opmagh tegens rouw,
En onmin. Heiligh oogh des hemels, die beneden
Op d' aerde met uw' ftrael de minfte onzuiverheden
Ontdeckt, en altijt zelf zoo rein en zuiver zijt,
Ghy ziet en kent mijn gront. ô Goden, helpt, hoe fnijt
Dat woort ons in het hart.

POTIPHAR.

Nu fus, niet t' ongeduldigh.

VOESTER.

Mevrouw blijft eeuwigh dienft en trouw en liefde fchuldigh
Den genen, die haer trouw aen zijne trouw verknocht,
En zoud er blijck van doen, indienze meer vermoght:
Maer vrouwen zijn gelijck het weêr der zomerdagen,
En onderhevigh meeft aen luimen, en aen vlagen.
Laet deze droeve buy van onluft overgaen.
De zon getrooft zich wel, dat d' afgefchene maen
Verflaeuwt, en niet een lit meer fchijnt te kunnen reppen:
Terftont verrijftze, en lacht en komt weêr luifter fcheppen
Uit hare wederga, dien koefterenden ftrael.
De fluimerende Min is flechs op een verhael
En om meer voorraet uit, en zal eerlang al t' evens
Opborrelen vol faps, doortintelen vol levens
De leden van u beide, en zetten, met meer blijck
Van gunft en gloet dan oit, al 't achterftel gelijck.

POTIPHAR.

Wat oordeelt d' arts van haer, en van dit langfaem quynen?

VOESTER.

Zy heeft te groot een moedt, en fchaemt zich zieck te fchynen,
By artfen of gezin.

POTIPHAR.

'k Had hoop, dat zy haer' geeft
Verquicken zoude, op 't hooge en heerelijcke feeft,
Het welck de joffers zelfs bekleeden, en vereeren.

VOESTER.

Miffchien help ick mevrouw voor middagh in de kleeren.

POTIPHAR.

Bekoort u 't hoogtijt niet? het woelt alree op ftraet.

IEMPSAR.

Dit feeft bekoort my min dan d' eenzaemheit. ay, laet
My heden in de ftilte, en achter af bedaren:

't Wort beter. 't gekrioel der uitgelate fcharen
Moght fteurnis geven aen de zinnen. al mijn luft
(Indien 'er luft is) ftreckt tot afgefcheide ruft.

VOESTER.

Zwaermoedigheit, van haer gedachten overladen,
Zoeckt altijt eenzaemheit, en wandelt dootfe paden.

POTIPHAR.

Zwaermoedigheit wort zoo door eenzaemheit gevoedt.
Gezelfchap baert vermaeck.

IEMPSAR.

De barning van 't gemoedt
Blijft duuren, daer het ruifcht van ftrijdige gezinden.

POTIPHAR.

Vergader zonder ftrijt.

IEMPSAR.

Waer is die plaets te vinden?

VOESTER.

Belieft het u, mijn Heer, beveel den Huisvooght vry,
Dat hy mevrouw in alls van daegh te wille zij,
't Gezin vertrecken doe, en fteurnis zoeck te myden.

IEMPSAR.

O ja, dat waer mijn wenfch: dat zou mijn' geeft verblyden.

POTIPHAR.

Het zal gefchiên, mijn trooft. daer noodt my ons karros
Op 't hooge feeft: grijp moedt.

IEMPSAR.

Mijn hart.

POTIPHAR.

Nu laet my los.
Ick hoop na 't hooghtijt u in betren ftaet t'ontmoeten:
Laet Jofeph midlerwijl mijn fchult gedienftigh boeten.

IEMPSAR.

Och Voefter, vat dit woort: hy zelf geeft ons verlof.

VOESTER.

Zwijgh ftil.

IEMPSAR.

Spreeck Jofeph aen: nu hebt ghy fpreeckens ftof.

VOESTER.

Och zwijgh, mevrouw, zwijgh ftil, eer hy u hoor geluit flaen.
'k Zal luiftren wat mijn heer den Huisvooght zeit in 't uitgaen.
De Ioffers gaen vaft heên: de Ioffers nooden hem:
Hy weigert haer 't geley: daer hoor ick Iofephs ftem.

455 *Gezinden*: hier genomen voor 't m. v. van *gezindte*; doch met verzachten uitgang.
457 *Den Huisvooght*: „Jozef."

POTIPHAR. IOSEPH.

POTIPHAR.

Wel Iofeph, gaet ghy nu de Ioffers niet geleiden
Naer 't vrouwetimmer, om het oogh te laeten weiden
In zulck een' fchoonen rouw, die lijck en uitvaert ciert
Van Apis? fuft ghy t' huis, nu al de weerelt viert?

IOSEPH.

Mijn heer, ick kan de tijdt wel eenzaem overbrengen.
Hoe verder van dat vier, hoe minder zorgh voor zengen.
De Ioffers tieren beft in 't midden van 't gewoel.
Hy blaecke om haer, wie wil; mijn aert is ftil, en koel.

POTIPHAR.

Kan zoo een Iongling zich van zoo veel zonnen fpanen,
Van 't vier 't welck fchooner fpeelt door teere joffretranen,
Dan 't licht door eene wolck; wanneer de regenboogh
Gefpannen, regens fpelt, en verft de lucht om hoogh.
Dit beurt om vier jaer eens. hoe blijft ghy zoo afkeerigh
Van feeften?

IOSEPH.

Ick was noit nieusgierigh nòch begeerigh
Om d' uitvaert te bezien.

POTIPHAR.

De toeftel wijft wel aen
Met wat een heerlijckheit dees ftaci toe zal gaen,
Ja heerlijcker dan oit in menigh jaer te voren.
Wien zouze heden niet, wien morgen niet, bekooren?
Van daegh de Ridderfchap, en fchutterlijcke kracht.
Met fleepende geweêr: een dubble ry en pracht
Van Ifis priefteren, gedoft met hartevellen:
Dan 't aengebeden lijck, en die dat lijck verzellen;
De koning, en al 't hof: de heeren, en de Raet:
De koningin in rouw: haer fleep, en heele ftaet,
Met fluiers om het hooft, met tranen op de wangen:
De borften opgekrabt, de lucht met lijckgezangen,
Met priefterlijck geloey, tamboer, en fifterklanck,
En cymbelgalm gepropt: de fpietfen taey en langk
Bewonden met een' myrt, geflingert heên en weder.

178 *Mijn aert is ftil, en koel:* of de dichter vergeet hier, wat hy tot lof van Jozaf in de opdracht gezegd heeft, of hy legt hem hier een leugen in den mond.

189 *De Ridderfchap, en fchutterlijcke kracht:* een echt Amfterdamfche optocht, die hier den dichter voor de oogen zweefde.

190 *Met fleepende geweêr:* ten teeken van rouw. Men vergelijke de uitflaande prenten der begrafenisfen van Prins Willem I, van de Ruyter enz.

191 *Gedoft met hartevellen:* waar Vondel dit koftuum van daan haalt om Ifis Priesteren mede te tooien, is niet zeer duidelijk; waarfchijnlijk had hy op de eene of andere prent Germaanfche priesters in zoodanig lederen pak gezien.

Aldus geleit men 't lijck, de ftraten op en neder,
Tot daer het eenwigh wort de grafnaelt toebetrout.
Maer morgen, effen als de zon, gehult met gout,
Het hooft heffe uit de kim, om 't aertrijck meê te deelen
Dien goddelijcken glans; fteeckt Memphis zijne keelen
Al t' effens op, van vreught, en juicht uit eenen mont:
Gezegent zij den dagh, die Apis weder vondt.
Men haelt dan 't gouden vat uit het Godtheiligh koffer,
Mengt water aerde en geur door een, en giet den offer
Op 't voorhooft van dien Godt, die gulde horens draeght,
En met een halve maen de maen tart, eer het daeght.
De ftadt komt naer den Nijl met maght hem tegenloopen.
De kopre poorten gaen voor zijn geloey ftrax open.
Zoo wort hy op het koor gezet, voor 't hoogh autaer.
Hy ftont te voren hier vier etmael droef en naer,
Uitbeeldende Ifis druck, behangen met zwart linnen.
Men leit hem 's nachts ftil uit, by daegh met ftaci binnen:
Dan offert elck voor 't koor, 't zij onderdom, of jeught.
Wie heden fmelt van rouw, fpringt morgen op van vreught.

IOSEPH.

Men viere Ofiers geboorte- of fterfdagh, of de granen
Van Ifis, of geftarnte, of zon, of nieuwe manen,
Of 't zevendaeghfche feeft des Nijls, of wat men wil:
Men bidt den Viergodt aen, of koe, of krokodil,
Anubis, Ammon, of wat wyders wort geboden;
Ick volgh 't Hebreeuwfch gebruik, en geene uitheemfche Goden.
Eert Koptus Zonneftadt en Memphis een getal
En menighte van Goôn; wy eeren overal
Een Godtheit met gebeên en zuivere offerhanden.

POTIPHAR.

't Ontbrack Ægypten noit aen hemelfche verftanden:
Dat weet ghy, die, volleert in wijfheit, quaemt zoo knap
Te fteigren op den troon van alle wetenfchap.

IOSEPH.

Ontlaft my van dien lof: want heb ick yet bedreven,
't Welck lof verdient, dat zij den hemel toe gefchreven.
En u, die aen uw' flaef niet luttel leit te koft.
Wanneer men heet volleert, is d' eerfte les begoft.

500 *'t Lijck:* van Apis namelijk. Men weet, dat deze godheid door de Egyptenaren gediend werd onder de gedaante van een zwarten ftier, met een wit kolletjen op 't voorhoofd, de gedaante van een arend op den rug, en op de rechterzijde een maanvormige witte vlek. Het dier mocht maar zekeren bepaalden leeftijd bereiken, na welken het gedood werd en een ander gezocht, dat op die zelfde wijze geteekend was. Zoo lang dit niet gevonden was, heerschte er rouw door geheel Egypte, die by het opfporen van het verlangde in vreugdefeesten verkeerde

512 Later: *de kopre poorte fpringt.*

529 *Knap* voor „fnel, vlug." Zoo is *knaphandig* „vlughandig."

534 *Begoft* voor *begonnen*, als meermalen.

POTIPHAR.

Men wacht van over zee vernuften, met veel fmeeckens
Aenhoudende om te raên, wat onze naeldeteeckens,
Gebeelde wetenfchap en wijfheit zonder ent,
Verbloemde fpraeck, alleen 't fcherpluiftrende oor bekent,
En heilighdommen, al verborgentheên verbloemen.
D' uitheemfche zal dit Rijck der wyzen moeder noemen,
En zuigende haer borft godtvruchtigh voetfel af,
Den Godtsdienft voeren t'huis, dien zy den vreemdling gaf.
De vreemden zullen hier [ten zij d' orakels falen]
Den Godtsdienft niet alleen, maer oock hun wetten halen;
En d' aertboôm omgezet, naer Memphis gouden ftijl,
Wil zijn verandering danck weten onzen Nijl.

IOSEPH.

'k Beken dees fchool vermagh de weerelt te ftofferen
Met koppen, die natuur op 't fpitft hier kennen leeren;
Maer 'k wenfchte, datze eens klaer uit het natuurboeck zagh,
Wat wondere oirzaeck eerft het licht broght aen den dagh:
Zy zou met ons Hebreen ftrax 't eenigh Wezen vieren,
In plaets van hemelfch heir, of voglen, viffchen, dieren,
Of hooftftof, of een' heldt, of een die 's vollex gunft
Verdiende, door een' vondt van volleck-nutte kunft.

POTIPHAR.

Wat oort des lants komt naeft door godtsdienft aen uw zeden?

IOSEPH.

Daer 't Kreeftvier gloeit op 't hooft, en Kneph wort aengebeden;
Die, barende het ey door zijnen zwangren mont,
Wel aenwijft, dat dit groote onmetelijcke ront
Van eenen Godt, die noit begintel heeft genomen,
En nimmer fterven kan, alleen zij voortgekomen.

POTIPHAR.

Ontdeck my op wat gront ghy uwen Godtsdienft plant.

IOSEPH.

Op overlevering, gereickt van hant tot hant,
En openbaringen aen opgetoge vaderen,
Doch meeft aen Abraham; in wiens Godtvruchtige aderen
Die Godtheit zweefde en dreef. wat zal ick zeggen van
Dat hooghverlicht vernuft? waer zagh de zon oit man
Zoo onbefproken vroom, zoo vreedzaem, zoo rechtvaerdigh,
Zoo onderdaen, zoo braef, en zulck een' zegen waerdigh
Als Abraham? was 't vreemt dat 's hemels eigen mont
Zich eenwigh aen dien heldt en aen zijn krooft verbondt?

556 *Kneph* · een godheid, aan welke de Egyptenaren de fchepping der waereld toefchreven. Eufebius verhaalt uit Porfyrus, dat Kneph werd afgebeeld met een ei, dat uit zijn mond voortkwam. Het ei was van ouds het zinnebeeld der aarde.

POTIPHAR.

Dien vader, die zijn' zoon ja eenigh kint won flaghten?

IOSEPH.

En branden op 't autaer.

POTIPHAR.

Hoe vallen die gedachten
In 't redelijcke brein? wijdt 't vaderlijck gemoedt
De Godtheit een autaer, door 't kinderlijcke bloet?

IOSEPH.

Uit dwang, noch lantsgewoont, noch eerzucht, noch yet menfchelijx:
Maer om te toonen, dat hy niet bezat yet wenfchelijx,
't Geen ftont te weigeren den rechten Eigenaer,
Die 's mans gehoorzaemheit beproefde op dat autaer:
Den wil voor 't werck, den ram ontfing in Ifax ftede;
En zwoer hem zulck een gunft met nimmer fchenbren eede.
De Godtsdienft van dien heldt flacht d' ongerijmtheit niet
Van 't geen door Typhons wraeck gefmackt wert in den vliet;
Het welck uw priefterdom, met ongeverfde wangen,
Noch ftatigh voert ten toon, in jaerlyxe ommegangen.

POTIPHAR.

't Geen, onder deze fchors, voor 't volck verborgen leit
Dat 's een natuurgeheim; hoe zich de vruchtbaerheit
Der dingen in 't begin beholp met vochtigheden;
Hoe een het alles teelt. 't Luidt vreemt, dat een befneden
Durf reppen 't geen hy zelf aen Godt te wyden plagh,
Zoo dick 't onnozel bloet befchreit den achtften dagh.

IOSEPH.

Noit joegh, 't geen Godt het oogh der mannen ging vertrouwen,
Roo wangen aen of fchaemt de maeghden noch de vrouwen:
Gelijck uw feeft, quanfuis verciert met ydlen glimp.
Godts wijfheit zweeft te hoogh, en boven alle fchimp.
Zy gaf haer eigendom dit teecken, tot een' zegel
Van 't opgerecht verbont, en fchreef het voor een' regel
Van kuifcheit; leerende befnoeien hart en zin
Van dartlen wellufl, en van wulpfe en woefte min.
Behalven dat dit fchut onheelbre en andre fmetten,
En 't menfchelijck geflacht door teelen voort kan zetten.

POTIPHAR.

Nu rieck ick, waerom ghy de Joffers zent voorheên.

IOSEPH.

Vertrouw, belieft het u, mijn heer, dat wy Hebreen,
Veel meer dan eenigh volck, de bloem der jaeren wyden
De kuifcheit; om wiens wil wy heilighlijck vermyden
Gelegentheit en plaets, die ons verrucken zou,

583 *Met ongeverfde wangen* voor „met fchaamtelooze kaken, zonder te blozen."
601 *Zent voorheên*: d. i.: „vooruit zendt."

Door 't loncken op een maeght, of een gehuwde vrouw.
Ja zonder halsftraf magh by d' onzen nergens duuren,
Een die haer weeligh vleefch aen boelen durf verhuuren.
Wy huwen onbevleckt den maeghdom aen een maeght,
Uit teelluft, niet uit luft, die 't geil gezicht behaeght.

POTIPHAR.

Zoo ftraft ghy overfpel, gewelt, en maeghdefchennis?

IOSEPH.

Wel degelijck, helaes! gaf Godt dat ick geen kennis
Moft dragen van die wraeck, noch zulck een fchendigh ftuck.

POTIPHAR.

Ghy zucht'er om, als raeckte u eenigh ongeluck.
Ick ga, 't wort tijt. mevrou heeft luft, noch 't magh haer beuren
Te feeft te gaen: ick wil dat niemant haer koom fteuren
In d' eenzaemheit, en elck de zwacke viere en dien,
Indien zy yet verzoeckt.

IOSEPH.

Mijn heer, het zal gefchiên.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Ægypten, wont ghy leeren,
Waer in uw zegen leit:
Ghy ftofte op phoenixveeren,
Noch vette vruchtbaerheit
Des Nijlftrooms, die uw landen
Bevochtight, jaer op jaer;
Noch ydele offerhanden,
Noch Viergodts blint autaer;
Maer op des weerelts Vader,
Geroemt van Abraham,
Toen hy dees grenzen nader,
Ja hier ten hove quam
U met die vonck verbazen:
Gelijck zijn naneef oock
Die kool zoeckt aen te blazen:
Op dat uit vonck en roock
Godts vlam het Hof koom blaecken,
En fla in alle daecken.

TEGENZANG.

Door vloecken noch door zegen
Zal d' onverzierde Godt
Dees valfche Goôn uitveegen;
Maer eer zijn eigen rot,
Verzwerende de glanffen
Van 't eeuwigh fchynend licht,

612.613 Hier zinfpeelt Jozef op de wraak, in der tijd door Simeon en Levi, wegens het fchenden van Dina, op die van Sichem genomen. Zie *Genefis* XXXV.
638 *D'onverzierde Godt:* „de Godt die niet verdicht is."

Om koe of kalf zien danſſen,
  Met eenigh laf gedicht;
Daer zy van kroezen zypen,
  Op 't zatte en droncken feeſt:
Terwyle ſnaer en pypen
  Verdartlen lijf en geeſt
Van jongen, en van onwen.
  Godts tolck, op dat gekrijt,
Dien afval zal aenſchouwen,
  En bryzelen van ſpijt
In ſteen geſnede wetten.
  Wie kan dit lant verzetten?

TOEZANG.

  Dat kan ten leſte 't hemelſch wicht,
't Welck, dien onnooſlen moort ontvloden,
  Naer Memphis, met zijn klaer gezicht,
Ter neder ſtort de duiſtre Goden;
  Doet Ammon kloppen op zijn' mont,
  En, ſtaende op een' geſternden gront,
  Laet gloênde tongen nederdaelen
  Op viſſchers kruinen, die zoo knap
  Verſtommen Iſis prieſterſchap,
En eeren in verſcheide talen,
  Recht uit, klaer uit, en onverbloemt,
  Dien Godt, daer Joſeph hier van roemt.

640-649 Voorſtelling van de kalverendienst der Israeliten.

645 *Zypen* voor „zuipen;" anders wordt *zypen* doorgaands gebezigd voor: „droppelswijze vloeien."

655 *'t Hemelſch wicht:* „Kristus."

656 *Dien onnooſlen moort:* dat *dien* ſtaat hier verkeerd: er is nog van geen *moord* geſproken, waar 't op ſlaan kan, en wie de geſchiedenis van den moord te Bethlehem niet kende, zoû ze hier niet uit leeren.

663 *Die:* de *visſchers* namelijk.
Knap: „vlug, handig." Zie vs. 529

HET DERDE BEDRYF.

VOESTER. IOSEPH.

VOESTER.

Daer komt hy: hoe zal ick mijn woorden best beleggen?
Die jongman is te kuisch, en liet zich noit gezeggen,
Hoe minnelijck mevrouw hem ondergingk, en badt:
Zijn voeten staen niet stil: wou 't slechts gelucken, dat
Hy 't een oor boodt, en stont, terwijl ick het doorboorde
Met mijn geslepe tong; 'k zagh hoop geboren voor de
Bedruckte en bleecke schim; die naulix half geciert,
En half gekleet, my smeeckt en bidt, en herwaert stiert,
Of zy door mijn beleit hem aen haer snoer kon krygen.
Hy wort mijn tret gewaer, en leert my dit verzwygen,
En deist op elcken tret. helaes! nu krimpt mijn moedt.
Ick wensch, tot heil van 't huis, u allerhande spoet,

Begaefde Jongeling, te vroegh verwart in zorgen.
Ick wensch u goeden dagh.

IOSEPH.

Ick u een' kuischen morgen.

VOESTER.

Kan nu dat heerelijcke en langgewenschte feest
Niet locken buitens huis uw' staegh gespannen geest,
En doncker voorhooft; om die winckbraeuw wat t' ontwarren,
In zulck een heldre lucht, vol puick van joffrestarren?
Uw aengezochte jeught verdient met recht, dat zy
Door zulck een ope ruimte en hemel spelen ry;
Daer noit godtvruchtigheit zoo stip ging op haer orden,
Of zy quam om te zien, of om gezien te worden.
Verslenst ghy zoo de bloem en 't eelste van uw tijdt?
Al wat men op zijn' tijdt niet pluckt, dat gaet men quijt.

IOSEPH.

Laet die om Joffrenpracht zijn tijdt vry gaen vergissen,
Die zoo veel over heeft, dat hy 'er van kan missen:
Wat my belangt, mijn tijdt valt kort en schaers genoegh;
Indien ick dagelix met ernst mijn meesters ploegh
Zal dryven, zoo 't betaemt, en op mijn huisampt passen,
Aleer daer distelen en doornen over wassen:
Of gunt mijn dienstbaerheit my eenigh overschot
Van tijdt, dat draegh ick op, met al mijn hart, aen Godt,
Den toevlught der Hebreen, mijn hoop, en vast betrouwen.
Ick spreeck met Godt alleen, dies rep my van geen vrouwen.

VOESTER.

Versmaet ghy dat geslacht van zulck een' zoeten aert?
Een vrouw was 't die u droegh, een vrouw heeft u gebaert:
Uw lippen, van geen slang noch tigers opgetogen,
Die hebben melck en bloet een vrouw van 't hart gezogen.
Ay, Joseph, matigh u in 't spreecken: spreeck geen woort,
Het welck uw moeders eer niet ophou, zoo 't behoort.

IOSEPH.

Zoo lang mijn aders slaen, op 't bloet mijn geesten teeren,
Zal ick mijn moeders naem en haer gehenghnis eeren,
En, om mijn moeders wil, wat vrouw ter weerelt leeft.
Het vrouwenaenschijn is de print, daer Godt in zweeft,
En Godts gelijckenis. al wie Godts schepsel lastert,
Verlastert Godt in 't beelt, en is van reên verbastert.

VOESTER.

Wat zoo dat brave woort past zoo een' Jongeling,
Die t' effens zoo veel gunst van 's hemels gunst ontfing.

688 Vertaling van het Ovidiaansche:

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae.

691 *Vergusen* is hier voor *vergieszen*, *vergieten*, „weggooien."

De vrouwen komt die eer, al zwegen al de mannen.
Men zagh noit liever paer in een verbont geſpannen
Dan man en vrouw, miſſchien wie d' uwe wezen zal;
Dies buigh uw zinnen wat de vrouwen te geval.
Gedienſtigheit wint gunſt. wie toeleit eens te huwen,
Leer heur naer d' oogen zien: de min verflaeut door 't ſchouwen.

IOSEPH.

Hy legge op huwen toe, die luſt heeft tot dat juck,
En ſtelle in zulck een' laſt zijn opperſte geluck;
Mijn toelegh is noch wijdt, mijn min noch ongeboren:
Doch zoo my zulck een lot daer boven wert beſchoren,
Dat rolt te zijner tijdt van zelf wel in mijn' ſchoot.
Raeckt Godt mijn hart met min, ick geef den boezem bloot.
'k Heb andre zorgen, die my 't minnen wel beletten.
Wie minnen wil, moet hart en zinnen daer naer zetten.
De min eiſcht niemant half, maer den geheelen menſch.

VOESTER.

Helaes! hoe raeck ick dan eens t' ende van mijn wenſch?

IOSEPH.

Wat wenſcht ghy met dien zucht? wat of de Voeſter mompelt?

VOESTER.

Dus over 't hooft in druck en zwaerigheit gedompelt.

IOSEPH.

Wat zwarigheit is dat? wat ſchort'er? ſpreeck klaer uit.

VOESTER.

Och zaeght ghy, hoe mevrouw het hart van hartzeer ſluit.

IOSEPH.

Wat nu? kan ick haer ſmart en hartewee genezen?

VOESTER.

Dat ſtaet miſſchien aen u: och, liet ghy u belezen.

IOSEPH.

Belees my niet: 'k heb laſt ontfangen van mijn' heer
Mevrouw ten dienſt te ſtaen. wat ick behoudens eer
En ampt vermagh, dat wort haer willigh opgedragen:
Maer komt ghy om mijn kroon mijn kuiſcheit te belagen,
Zoo wijck, en rep my niet, dat naer yet ſchendighs ſmaeckt,
Of 'k zal voor Potiphar ontvouwen al de zaeck,
En zoo gelijckze leit: Ick pas niet op dit kryten.
Wat u dan overkomt, mooght ghy u zelve wyten.

VOESTER.

Hebreeuwſche ſpruit, 't zy veer dat ick u lagen legh.
Betrouw wat beters: jaegh al die gedachten wech.
Verlegen met mevrouw, van hoogen noot gedreven,
Verſtout ick my dus verre om raet met u te leven,
In 't uiterſte gevaer: wort hier in yet miſdaen,
't Geſchiedt om beters wil. och, blijf een luttel ſtaen:

Ghy weigerde noit menſch zijn klaghten aen te hooren.

IOSEPH.

O ſchennis! ô verdriet! ô had ick nu geen ooren!

VOESTER.

Verwenſch uw ooren niet zoo renckeloos en licht,
Noch dreigh dus, met een wars en overdwars gezicht,
Een dienſtbo, die u niet oneerelix komt vergen;
Maer zich van angſt en ſchrick niet langer weet te bergen.
Ghy weet niet wat al leets ick over heb gebraght
Dus lang, maer noit zoo bang als nu den ganſchen nacht.
Dat kermen neemt geen endt, dat zuchten, ſteenen, weenen.
Wat noodt waer 't, borſt mijn hart: nu berſten zelfs de ſteenen
Van mededoogen. in haer oogen komt geen vaeck:
Of ſluimertze een poos, zy raeſkalt, en de ſpraeck
Verraet al watze droomt. een torts verbrant heur aren,
En 't ſlapen ſchijnt de quael en zieckte te verzwaeren:
Zoo 't ſlapen heeten magh, dat 's lichaems krachten mat.
Zy vloogh noch heden op, de kamer langs; zoo dat
Het op kranckhooſdigheit geſchapen uit te komen,
Men haer met ſloten boey en keten dient te toomen.
'k Ontveins vaſt voor mijn heer, en ſtuur vaſt van der hant,
Al wat ick ſtuuren magh, maer al vergeefs: de brant
Stijght hooger. och, wat raedt? wat raedtſman helpt my ſtuuren?
Ick ben mijn raed ten ende.

IOSEPH.

En blijft die koorts noch duuren?
Rampzaligh dier, ghy geeft uw lyden lydigh toe.
Wat maeckt, wat maeckt ghy 't my, maer meeſt u zelve moe!
't Heeft weeck op weeck gedunrt, en endtlijck zoo veel dagen.
Hoe heb ick, dagh op dagh, uw ſtormen afgeſlagen,
Met zulck een eerlijck hart, als zoo een' jongman voeght,
Die als vergift vermijt, al 't geen daer 't hart af wroeght.
Ick wenſch haer eerbaerheit, en onbeſproke zeden.

VOESTER.

'k Vertoon u haren noodt, en koom niet ongebeden.
Ay Voeſter, badtze, ga, en ſpreeck dien heldt toch aen.
Hy weiger niet, voor 't leſt, my eens te woort te ſtaen.
'k Ben wel getrooſt zijn minne, als 't wezen moet, te derven,
Magh my een trooſtlijck woort gebeuren voor mijn ſterven.
Mijn vleeſch verſmelt als ſneeuw, in dezen zoeten brant,
Hy hoor mijn jongſte klaght, en hou een luttel ſtant.
Hy val, die hem bemint, zoo ſtraf niet als te voren.
Zoo badtze, en dreef my voort.

773 *Lydigh*: d. i: „tamelijk, nog al." Zie *Jozef in Dothan*, vs. 624.
774 Eenvoudige taal, en toch door de kunſtige aanbrenging dier herhaalde *m* van treffende uitwerking.

IOSEPH.

Zy dreef u, maer verloren.
Ga heene, Voester: ga vry heen, van waer ghy quaemt.
De dienstmaeght flacht de vrouw: was 't wonder dat de schaemt
U niet belette dus mijn kuisch gehoor te tergen,
En dat oneerlijck stuck zoo schendigh af te vergen?

VOESTER.

Ick vergh u niets, maer koom mevrouwe te geval.

IOSEPH.

O schant! ghy verght my dat ick haer believen zal.

VOESTER.

Ick volgh alleen mijn' last: en maeckt u dit verbolgen?
De voorslagh staet aen haer, aen u de keur van volgen,
Of weigren, zoo zy yet verzoeckt, 't geen qualijck past.

IOSEPH.

Wie om het lockaes zwiert en hangelt raeckt wel vast.
Al wie gevaer bemint vervalt daer door in lyden.
Men moet alleen geen quaet maer d' opspraeck zelf vermyden.
Hoe verder van dien strick, hoe vryer van gevaer.
Hier schuilt een slang in 't gras.

VOESTER.

Waer schuilt die? wijsme, waer?

IOSEPH.

Men boet met zware schade een al te licht betrouwen.

VOESTER.

Men vindt gebreck in Mans: men vint gebreck in Vrouwen.

IOSEPH.

In Vrouw, of Man, hoe 't zij, dat geldt al even veel,
Wanneer ons 't ongeluck gevat heb by de keel.

VOESTER.

'k Vertrou nochtans, ghy zoeckt 't bouwvalligh huis te stutten,
En 't ongeval des zelfs met alle maght te schutten,
Zoo wel als ick, ghy hoort, het onheil dreight naby,
Het onheil van een doot, of snoode razerny:
En zoudt ghy dezen slagh by tijts niet helpen breecken?

IOSEPH.

Waer meê? met dat gebreck te koestren en te queecken?
Haer lieflijck t' ondergaen, met een' gemaeckten schijn,
Als of men waer gezint haer' lust te wil te zijn?
En waer hier meê die slagh, waer voor ghy vreest, gebroken?
Dat lescht geen' brant: dat dient veel eer om 't vier te stoocken.

VOESTER.

Moet ick u leeren, 't geen uw harssens niet ontbreeckt:

798 *Hangelt:* 't zelfde als *hengelt.*
813 *Ondergaen:* in den zin van „voorkomen, *praevenire.*" Zie Deel II, blz. 42.

Hoe een voorzichtigh arts met al zijn wijtheit ſmeeckt
Gebreecken, die geen menſch noch kunſt vermagh te heelen.
Al wat geen heelen kan verdragen, moet men ſtreelen.
Noodtzaeckelijck, men geef dees razerny wat bots:
Zy lijt geen tegenſpraeck, en ſtaet gelijck een rots;
Of loopt, als 't ſchuim der zee, zich op een rots te berſten.
Och, zaeght ghy, hoe haer leſt die blinde buien perſten
Tot wanhoop, waer ick 't hooft eens henen wende of keer;
'k Zie hartzeer aen mevrouw, en ſidder voor mijn heer.
Het brein is driftigh, noch veel driftiger haer leven.
Zy magh haer zelf verdoen, een' wiſſen dootſteeck geven,
Of ſpringen in een put, of van een galery.
Wie 't onheil treft of niet, het treft voorzeker my,
Wiens zorgh zy wert vertrouwt: och, ofze een ander koze.

JOSEPH.

Nu weet ick nauwelix, hoe deze zinnelooze
Dus aengeprickelt my wil rucken buiten ſpoor
Van mijn vertrouden plicht: de hemel ſchiet' er voor.
Is dit de kracht van Min, die [bobbelende in d' aren,
Uit een genegenheit en heete treck tot paeren,
Wanneer zy al te diep haer taeie wortels ſchiet,
Door 't ſtaroogen, op 't geen zy 't allerlieffte ziet]
't Verwonnen hart alzoo vermeeſtert met gedachten
Op 't ingedruckte beelt, dat geenerleie krachten
't Verzetten kunnen, van 't gewenſchte minnewit,
Dan door verbeeldingen noch maghtiger als dit?
Want Min heeft, uit heur' aert, een' naſleep van gebreecken,
En zorgh, en moeilijckheên, die 't miltebloet ontſteecken,
Waer uit een donckre damp allengſkens opwaert zweeft
Naer 't brein, daer het verſtant zijn' ſtoel en woonplaets heeft;
Zoo wort het beckeneel benevelt, en de zinnen:
Het hooft draeit om end om, en ruſt niet van te ſpinnen
't Geen d' overpeinzingen in hare bezigheên
Op 't ingeprente wit vaſt rockenen op een.
Dit malen zonder endt, wat zou het anders kunnen,
Dan al de zwarte gal verbittren en verdunnen,
Tot datze zette in vier en vlam al 't ingewant,
En vliegende in het brein verweldigh het verſtant.
't Waer allerraetzaemſt dan haer uit den huize brengende,
En met een denghdelijck gezelſchap daer vermengende,

818 *Smeeckt:* „lenigt, verzacht," als meermalen.
821 *Men geef dees razerny wat bots.* Zie Deel I, bl. 330.
827 *Het brein is driftigh, noch veel driftiger haer leven:* *driftig* en *driftiger* ſtaan hier niet in den zin, welken men nu aan die woorden geven zoû, van „prikkelbaar, tot toorn geneigd"; maar voor „drijvend, vlot, onbeſtendig." Zie Deel II, bl. 173.
834 *De hemel ſchief' er voor:* d. i.: „de Hemel zette er een ſchut voor, ſchutte het, kome tusſchen beide."

't Gemoedt te voeren veer van dien vervloeckten luft:
Als binnens huis aldus, met opzet, zonder ruft,
By dees gelegenheit die geilheit aes te geven.

VOESTER.

Och, Jofeph, geef my raedt: dit geldt mevrouw haer leven.

IOSEPH.

Ghy hebt mijn' raedt gehoort: ick ben dit tergen moe.
Weet yemant beter raedt, zoo hou my dit te goe.

VOESTER. IEMPSAR.

VOESTER.

Wat antwoort zal ick nu 't verlangend harte brengen?
't Waer groote kunft een' dranck zoo op zijn pas te mengen
Met yet wat liefelijx, en yet wat wrangs en ftuurs,
Dat zy, wiens dorftigh hart een' gloet van zoo veel vuurs
Naer zich getrocken heeft, niet feller quaem t' ontfteecken;
Of voelde, op eenen fprong, den brant van 't lijf geftreecken,
Door 't walgen van zijn min; nu hy haer bede ontzeit,
Daer zy dootkranck en flaeuw, als op doots oever leit
En zieltooght; en geterght, door fpijt op fpijt te laden,
In top ftaet, om te flaen tot reuckelooze raden.
In zware kranckheên is geen zorgelicker ding,
Als fchichtige ommezwaey: want die verandering
Baert menighmael de doot. Hoe raeck ick uit dit lijden:
't Gevaer is voor de hant, en dreight van wederzijden.
Och, Ifis, Ifis, help my raden: maer blijf ftaen,
Daer komt Mevrouw al zelf.

IEMPSAR.

Hoe is die toght vergaen?
Geeft Iofeph u gehoor? zegh op, ick wil dat weten.

VOESTER.

Mevrouw, hoe dus om 't hooft gezwollen, en bekreten?

IEMPSAR.

Geeft Iofeph u gehoor? niet lang gefammelt, nu.

VOESTER.

Die gaft hiel zich, in 't eerft, noch even koel, en fchuw,
Ja borft met dreigen uit, als of hy 't ftuck wou melden,
En my, by zijnen Heer, die ftoutheit doen ontgelden.

IEMPSAR.

Zoo keert ghy zonder trooft en leffing van mijn vlam?

VOESTER.

Ick broght hem, dat hy ftont, en tot bedaren quam,
En luifterde eene poos, getroffen van meedoogen,
Beklagende uwen ftaet, met tranen in zijn oogen.
'k Zagh liefde en fchrick om ftrijt malkandren gaen te keer.

Aen d'een zy ſtont Mevrouw, aen d' ander zy mijn Heer.
De zinnen neighden wel om Jempſar te believen,
Maer deiſden uit ontzagh van Potiphar te grieven.
Mijn geeſt hing midlerwijl vaſt tuſſchen vrees en hoop.
Men had' er mogen zien, hoe 't bloet al heimlijck kroop,
Daer 't niet kon gaen. het ſcheen of overlegh van reden
Zich zonder zyde droegh, in zulcke ſtrydigheden.
Ten leſte bleef de ſchael recht in den evenaer:
Hy danckte u voor die gunſt, gingk heen, en zuchte zwaer.

IEMPSAR.

Hy zuchte, en ging zijns weegs, en laet my deerlijck zuchten,
En vliedt my als een ſlang? zijn dit dan al de vruchten,
Die ick van mijne min zal maeien? neen, ô neen,
Een middel weet ick noch, al was 'er anders geen,
En dat is my genoegh, om eens hier uit te raken.

VOESTER.

Wat raet? Mevrouw beſterſt zoo wit gelijck een laken
In 't aenzicht: durf ick wel geluit ſlaen? o mijn ſchroom!
Zy zyght: beſt zwygh ick ſtil, tot datze wat bekoom.

IEMPSAR.

Och, voeſter.

VOESTER.

Och, Mevrouw.

IEMPSAR.

Ick heb een jongſte bede.

VOESTER.

Bidt vry, en ſpreeck vry uit, en zet uw hart te vrede.

IEMPSAR.

Ga naer den huisman toe, die by ons lanthuis woont,
En zegh hem, die zich ſtaegh gedienſtigh heeft getoont
Aen zijne vrouw, dat hy, niet ſpader als op morgen,
My een paer adders breng, doch ſteelwys, en verborgen,
En in een' korf met blaên en vygen toegedeckt.

VOESTER.

Wat zouden d' adders doen? waer heenen of dit ſtreckt?
Ick hoop niet, dat ghy u wilt dooden met die ſlangen.

IEMPSAR.

O allerſchoonſte doot! wiens hart zou niet verlangen
Te kuſſen uwen mont, in een gewiſſe ruſt,
Wanneer men 't vrolijck licht, en 's levens hooghſten luſt
Verwenſcht van ongenoeght? hoe vrolijck zou ick grypen
In elcke vuiſt een ſlang, en ſarren haer, en knypen,
Op datze, al krullende, rontom dien blooten arm,
My d' aders met den beck afbeten, en al warm

911 *Aen zijne vrouw:* namel. „aan zijn meestres."

Afzogen 't koortzigh bloet met mijne ziel, en zwollen
Van brant om 't hooft, en zoo geraeckten aen het hollen,
Als ick: wat kon dat ſchaên?

VOESTER.

Wat roept ghy om de doot?

IEMPSAR.

Waer blyft de doot, zy koom: daer leit mijn boezem bloot:
Zy byt ſlechs toe, ô doot ghy zult mijn toghten toomen.

VOESTER.

Naerdien ghy zulck een quaet hebt enckel voorgenomen,
Zal ick u van zijn min, door eene zoete wraeck,
Verloſſen. die uw gunſt zoo trots verſmade, ſmaeck
Het geen hy wel verdient, en wat verbitteringen
Verſteurde min al koockt: op dat de jongelingen,
Die onverbiddelijck der vrouwen gunſt verſmaên,
Gewaerſchuwt zijn by tijts haer aen de hant te gaen.
Men zal dien gaſt voor 't leſt het vier wat nader leggen.
Wee hem, indien hy dan uw bede durve ontzeggen.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

O ſchoone Rachels ſchoonſte zoon,
Hoe laſtigh valt u al dit ſchoon,
Uw jongkheit aengeboren.
Wat geeft dit in een weeligh hof,
De dartele oogen niet al ſtof,
Om d' uwe te bekooren,
En af te leiden van de Deught;
In 't allerblakenſt van uw jeught,
In 't luſtighſt van uw leven,
By dees verwijfde Ægyptenaers.
Wat loopt uw ſchoonheit veel gevaers!
Uw ſchaemroot moet 'er kleven
Aen d' onbeſchaemtheit van dit wijf,
't En zij Godts kracht u ſtercke en ſtijf.
Men wenſch dan ſlechs om erven
Gezont van lijf, en vroom van aert:
Want ſchoonheit lijf en ziel bezwaert,
En kanze bey bederven.
Die bloem heeft min genot dan laſt.
Aen ſchoonheit zijn veel zorgen vaſt.

TEGENZANG.

Dit tuight ons Joſeph niet alleen,
Maer oock zijn Zuſter, die voorheen
De maeghdelijcke reien

958 *Zijn Zuſter*: Dina. Zie *Geneſis* XXXIV.

Ging zien, met een verheughde ziel;
Daer 't oogh van Sichem op haer viel,
  Die, zich aen knight noch fchreien
Noch worftlen keerende, de Maeght
Benam den maeghdom ongevraeght.
  Het lichaem bleef gefchonden,
Doch niet het onbevleckt gemoet:
Dat ongebluiftert in dien gloet
  Een zelve wert bevonden,
Ja dubble maeght (het fchijn niet vremt)
Naerdien haer wil niet had geftemt
  In d' onbefchaemde fchennis
Van dien geweldenaer, die na
Door 't overwegen quam te fpa
  Tot naberouw en kennis
Hoe hy 't met Jakobs huis verkurf:
Dat hem en al zijn huis bedurf.

TOEZANG.

Hoe veele rampen u benarren,
  O Vader Jakob, fuf toch niet;
Naerdien ghy twee zoo kuifche ftarren
  Uit uwen bloede blickren ziet
In 't midden van de duifterniffen.
  Getrooft u over Dinaes kreet,
En Jofephs aengezicht te miffen.
  Het lief zal groeien door het leet.
Wy helpen hem de ftormen doorftaen.
De prijs komt na, de ftrijt moet voorgaen.

967 *Ongebluyftert:* „ongeblakerd." *Bluyfteren* omfchrijft BILDERDIJK in zijn *Gefl. en r.* met „verzeeren door branding," en haalt daarby vs. 967-968 aan.

973 *Na:* wederom voor „naderhand."

976 *Bedurf;* naar 't Amfterdamsch dialekt voor *bedorf* of *bedierf.*

HET VIERDE BEDRYF.

IOSEPH. VOESTER.

IOSEPH.

Al is de Voeſter weeh, noch blijft mijn geeſt belaên,
Hoe 't met dit razend wijf ten leſten wil vergaen.
Mijn hart getuight niet goets. Ick zorgh zy zal niet ruſten,
Maer aengeprickelt van haer ongebonde luſten,
My brouwen eenigh leet, tot wraeck van al dit leet,
't Welck zy my leit te laſt. Die geile toght is heet,
Ja ziedt, gelijck een pot, alree aen 't overloopen:
Doch 't ga zoo 't wil: moet ick haer dolligheit bekoopen,
't Gedy tot 's hemels eere, en buiten mijne ſchult.
'k Verhoop de hemel zal my ſtercken met gedult.
Daer komt de Voeſter weêr: hier is wat vreemts beſteecken.

VOESTER.

Koom, Joseph, by mevrouw: zy moet en wil u ſpreecken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

IOSEPH.

Wat eiſcht mevrouw van my?

VOESTER.

Ick zegh u niet een woort.

IOSEPH.

Wel kom wat nader by.

VOESTER.

Mevrouw begeert u zelf yet mondeling t' ontdecken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

IOSEPH.

Zoo durf ick 't niet vertrecken.

VOESTER.

Ick ga.

IOSEPH.

Hier hapert yet, en 't loopt gewis op 't endt.
O hartekenner, die al mijn gedachten kent,
Beſtierze, datze rechts noch ſlinx zich van u neigen,
Noch 't minſt yet wancklen, door beloften noch door dreigen,
Op d' eerelijcke baen, de heirbaen van de deught.
Verhoor nu Josephs beê: hy offert u zijn jeught.

IEMPSAR. IOSEPH.

IEMPSAR.

Ondanckbre Jongelingk, hoe lang zult ghy gaen pratten
Op dat vergangklijck ſchoon, en zoo veel rijcke ſchatten,
Als vrouw Natuur aen u te dartel ley te koſt.
Natuur had beter zulck een werckſtuck noit begoſt,
Of het begonnen beelt verwaerlooſt op te maecken;
Naerdien 't niet anders doet dan pijnigen, en blaecken
De harten, die het vangt door d' oogen. 'k Vloeck dien dagh,
En uur, en oogenblick, dat ick u eerſtmael zagh.

IOSEPH.

O Schepper, is 'er yet behaeghelijx geſchapen

1002 *Vertrecken* voor „uitſtellen."

1009 *Pratten* voor „zich fier te verheffen." Zoo by SIX VAN CHANDELIER, *Poëzy*, bl. 159.

Het meltwit, langs uw wang geſprenght
Met roosjens van de Maai vermenght,
Is al te teer om zoo pruts op te pratten.

In dienzelfden zin wordt ook *prat* gebezigd, zoo by onzen dichter, als by anderen. COSTER bezigt echter *pratten* voor „pruilen," in zijn *Polyxena*, bl. 107.

Neen zo niet Troya, neen, dat ick des Griecken pratten
En pruylen
Nu ſoude om uwent wil met nadeel op my laan.

dus ook BREDERO *Moortje*, bl. 31. HOOFT aan het begin van *Baeto*. Zie voorts over *prat* HUYDEC. Pr. II. blz. 143.

In my, waer aen een vrouw haer glori zou vergapen,
En leef ick eenigh menſch tot weerwil en verdriet,
En tegens 't hart; men wijt het den onnooſlen niet:
Uw ſchepſel draegh geen ſchult: 'k ben van u afgegoten
Op zulck een' vorm, gelijck uw wijſheit had beſloten.

IEMPSAR.

Ghy zorght vaſt voor mijn eere, en weigert my mijn' luſt.
De luſt ga boven d' eer, zoo d' eer oit wert verkuſt.

IOSEPH.

De hitte van de luſt gaet effen voor 't gevoelen,
Hoe korte weelde ſmert; maer eer die luſt aen 't koelen
Geraeckt, waerdeert men, wat verlies van naem en eer
Zou gelden, kreegh men d' eer om gout of traenen weêr.

IEMPSAR.

Ick heb mijn tranen, ja mijn oogen al verkreten,
Verkreten, maer vergeefs.

IOSEPH.

Het werd my niet geweten.

IEMPSAR.

Met reden: ghy alleen zijt oirzaeck van mijn quael.

IOSEPH.

Wat hoor ick dagh op dagh, niet eens, maer hondertmael.

IEMPSAR.

Getrooſt u, 't heeft een endt: 'k berey my om te ſterven,
O onmedoogent gaſt.

IOSEPH.

Hoe kan ick u bederven
Met my, om 't ſnoot genot van.

IEMPSAR.

Hoe, wat noemt ghy ſnoot?
Dat ick u waerdigh acht t' omhelzen in mijn' ſchoot?
Te biên dien verſchen mont? die vriendelijcke wangen?
Deze oogen, die zoo zeer niet naer den dagh verlangen,
Als om uw aengezicht t' aenſchouwen 's morgens vroegh?
Noemt ghy dit ſnoot genot? en heeft hy breins genoegh,
Die aengebode min zoo ſchimpigh gaet verſmaden?

IOSEPH.

De Min, beroit van hooft, laet zich van niemant raden.
Al 't voordeel dat men treckt uit wellnſt is gering,
En meer niet dan een dolle en vuile prickeling
Van 't lijf, terwijl 't gemoedt vaſt wroeght door 't overwegen.
Dat 's al het voordeel: zet hier nu al 't nadeel tegen.
Het overſpel begaet terſtont een dubble ſmet,

1024 De zin is: „de eer kan toch niet verkust (weggekust) worden, maar wel de lust: zoo ga deze boven gene."
1035 Van: hier achter moesten .... ſtaan; doch die gebruikte men in die dagen nog niet.

Beſmet 'er twee: 't ontwijdt en ſcheurt het heiligh bedt,
Vol onruſt, vol krackeel: de weerga haet henr gade,
Behaeght den boel alleen, en gaet met hem te rade:
D' onwettige erfgenaem geraeckt in 't wettigh goet:
De vader miſt zijn krooſt, en twijffelt aen het bloet:
Het achterdencken groeit: de twiſt doorkruipt de leden
Van 't maeghſchap: in het kort, het huwelijck bouwt ſteden,
Gelijck het overſpel ['t welck Godt en menſch zich belght,
Al ſlaet men 't in den windt] die in den gront verdelght,
Door moort en vyandtſchap, al razende en bezeten;
En ſleept de rampen na, gelijck een lange keten
Haer ſchakels: is 't dan vreemt, dat allerhande liên
En tongen, in dit ſtuck, met wetten zich voorzien?

IEMPSAR.

Wat wetten de Syriers, Hebreen, Arabers hebben,
Of wy, ick achtze als ragh, en dunne ſpinnewebben,
Daer ruiſcht de groote door, de kleene kleeft'er vaſt.
Mijn welluſt zij mijn wet. wat niemant anders luſt,
Pas my, die zich van wet noch Recht laet overkraeien:
Men leeft hier op zijn hoofſch

IOSEPH.

Zoud ghy uw' heer zoo paeien?

IEMPSAR.

Men velt geen vonniſſen op ongegront vermoên.
En moſt mijn heer op 't naeuwſte eens rekeninge doen,
Het ſtont dan t' overzien, hoe hy zich had gedragen.
Wat doen de mannen niet, dat zy geen vrouwen vragen?
De rechter zuivre zich van 't zelleve gebreck,
Verdient het zulck een' naem. wie leeft 'er zonder vleck?

IOSEPH.

Ghy waert om hals, quam hy op 't ſtuck u overvallen.

IEMPSAR.

Zoo ſtorf ick om de min, de zoetſte doot van allen.
Mijn zinlijckheit waer my die ſnickre doot wel waert.
En waer heeft oit de doot rechtſchape min vervaert?
Wat vreeſſelijcke doot kan ware lieſde ſcheiden?
Al blijft het lichaem hier, de zielen zelfs geleiden
Malkanderen beneên, in 't onderaerdtſche veldt,
In 't vrolijck myrteboſch: daer kuſt men, daer vertelt
D' een d' ander zijn fortuin, en eerſte ſluickeryen:
Daer wort men weder maeght: daer leert men weder vryen,
Als waer het noit geſchiedt: daer lacht een zaligh dal.
Men treckbeckt onbenijt, als duiven zonder gal.
Men brantmerckt niemant daer met laſterlijcke naemen;
Noch 't heet 'er overſpel, zoo twee uit min verzaemen.
Al wiſſelt men zomtijts uit zinlijckheit van lief,

Dat draeght alleen den naem van vrientschap en gerief.
Het beurt 'er dagh op dagh: men volght daer in de wijze.
't Is een verandering en lust naer versche spijze;
Naerdien een zelve kost de gasten walgen doet:
Ja 't grofste lasterstuck wort met een' kus geboet.
De wetten worden nu de vrouwen voorgeschreven
Van mannen, die toch zelfs om wet noch regel geven.

IOSEPH.

Mevrouw men quetst en schent, door 't schenden van zijn echt,
Alleen geen menschelijck, maer zelf het godlijck Recht;
Dat toome uw' lust, kan 't Recht der menschen u niet toomen.

IEMPSAR.

Van sluickluft? Jupiter is zelf ter sluick gekomen,
By Isis: Isis zelf ontfing ter sluick Osier,
Haer broêr: ons Godtheên gaen ten hemel door dit vier.

IOSEPH.

Het koste Osier zijn' hals, gekapt in zoo veel stucken,
Als 't Rijck hem graven bouwt: 't zou hier niet beter lucken,
Indien uw Typhon my betrapte op zulck een daet.

IEMPSAR.

De slaven van der hant, de Joffers op de straet,
En Potiphar verlet, door 't hooghtijt van dien Heiligh,
Bespiên ons weelde niet: al 't huis is vry en veiligh.

IOSEPH.

Gewelf noch dack noch muur bedeckt die schande niet
Voor 't aldoordringende oogh, 't welck ons gedachten ziet,
En straft het opzet. 'k zwijgh de schandelijcke daden.
De Godtheit ziet het al.

IEMPSAR.

Die zal ons niet verraden.

IOSEPH.

De Godtheit ploeghde en plaeghde, om een Hebreeuwsche vrouw,
Den Nijlvorst, onbewust van haer gegeve trouw.
D' Abimelechen zijn gewaerschuwt, voor de schennis
Noch onbegaen, hoewel onnozel, zonder kennis.
Het hemelsch vier verbrande om schennis heele steên,
Tot pulver en tot asch.

IEMPSAR.

Dat 's jaeren lang geleên.

IOSEPH.

Het overspel wort zelf gestraft van stomme dieren.

IEMPSAR.

Die vryen blindeling: wat durft ghy niet verzieren.

1104 *Typhon*: de broedor en moordenaar van Ozlris: — hier is het „Potifar", wien Jozef bedoelt.
1111-1113 Zie *Genesis* XII: 11—20 en XX.

IOSEPH.

't Zij veer dat ick uw bedt door overſpel ontwy.

IEMPSAR.

Wat 's overſpel? een kus den echten mont voorby.

IOSEPH.

Ick bidt verbeelt u eens, ghy waert op 't ſtuck gegrepen;
Zou Memphis en al 't hof niet zien uw' neus genepen
Van 't aenſchijn, en u naeckt en bloot gevoert ten toon?
En hoe ick, na veel ſmaets, en wel verdienden hoon,
De huit van 't lijf geſtroopt, met duizent wreede ſlagen,
Op eenen ezels rugh de ſtadt werde omgedragen,
En eeuwighlijck voor ſlaef verwezen naer de Myn?
Wat dunckt u? zou dit lief dat leet wel waerdigh zijn?
Indien wy beide niet op heeter daet doorſteecken,
Men 't goddelooze bloet al ſchuimende zagh leecken
Van 't overſpeligh bedt; daer ick, uw boel, al warm
Den geeſt gaf, in den ſtrick van dien vervloeckten arm;
En leerde een ander zich van ſchelmſche luſten ſpaenen,
En hoeden voor bedrogh van krokodilletraenen.

IEMPSAR.

Vertrouwt ghy dan dat ick naer uw bederf zou ſtaen?
Al 't huis is ſtom en zwyght: geen menſch kan ons verraên.

IOSEPH.

Schoon huis en kamer zweegh, en alle pylers zwegen,
't Geweten zwyght niet ſtil: 't hart met zich zelf verlegen,
Beſchuldight nacht en dagh zich zelven, waer men gaet,
Oock daer men d' oogen luickt: die gruwelijcke daet,
Die ſchennis borrelt op, hoe diep zy wort gedompelt.
Men rekent zich verraên, waer yemant ſpreeckt, of mompelt.
Ontmoete ick Potiphar, my viel ſtrax in: dat 's hy,
Die my heeft opgevoedt, gebeurt uit ſlaverny,
In top van 't huisbewint, en duizentmael verbonden:
Maer als een danckbaer knecht heb ick zijn bedt geſchonden.
Vlie, booswicht, vlie: loopt ſtrax ten huize uit al verſaeght,
Zoo veer, daer 't ſchellemſtuck het hart niet langer knaeght,
Gelijck een worm het ooft: maer, och, 't is al verloren,
Al liept ghy, daer de Nyl zijn kil begint te booren;
Of daer de zon haer' glans ter middernacht verſchuilt;
Daer 't oudier, afgevalt in ſneeuw, van honger huilt;
Ghy kunt de donderſtem van Godts gerecht niet ſmooren:
Die vierſchaer doemt alſins: die rechter laet zich hooren.
Mevrouw, wat houdtghe my? 'k ruck zoo noch niet mijn' heer,
En u en my, en al 't gezegent huis om veer:
Dat hoede Godt. hoe klonck die val door volgende eeuwen,
Tot endeloozen ſmaet en ſchande der Hebreeuwen.
Zou Joſeph zulck een ſtuck in Godts gezicht beſtaen?

A. F. Zurcher del. — C. Ed. Taurel sculps.

[illegible]

4e Bedrijf.

'k Heb veel te veel gehoort. wien houdt ghy? laet my gaen.

IEMPSAR.

Ick val voor uwe knien, en offer aen dees voeten
Dit lichaem, en dees ziel bereit haer fchult te boeten,
Door zulck een doot, als een wanhopende betaemt.
Wat draeit ghy 't aengezicht, zoo fchuw, en zoo befchaemt,
Van mijn gezicht? ay, zet de fchaemte een poos ter zyden.
Wat fchaemte niet vermagh, vermoge 't medelyden
Met een die fterven moet en kan, om uwent wil.
Ay, wifch mijn tranen af.

IOSEPH.

Doortrapte krokodil,
Laet los, laet los: ghy moort met dit bedrieghlijck fteenen.

IEMPSAR.

Hardtneckige, o wat hoon! hardtneckige, ga henen,
Ga henen met dien roem van zulck een morgenftar,
Voor wie ghy d' oogen fluit. ga melt nu Potiphar,
Hoe mannelijck, hoe kuifch zich Jofeph heb gequeten;
Op dat het eeuwigh my in aenzicht werd verweten,
Van hem; hoe Jempfar, veronwaerdight van haer' flaef,
Zich hebbe, voor al 't hof, ten toon geftelt zoo braef:
Maer neen, ghy zult noch zoo uw' moedt aen my niet koelen.
Ghy hebt mijn min verfmaet, ghy zult mijn wraeck gevoelen.
Ick weet dit fchantvleck wel te decken met een' fchijn
Van eerbaerheit: ick zelf zal in de voorhael zijn.
Och, voefter, flaven helpt: o wie verhoort mijn klaghten.
Helpt, flaven, voefter, helpt: een flaef wil my verkrachten.
Och, Potiphar, fta by. och, voefter, help uw vrouw.
Waer blijft nu al 't gezin? is niemant my getrouw?
Daer vliedt hy: och hy vliedt. wat moght mijn kermen baten?
Dat is die koele knecht: hy heeft my 't kleet gelaten,
Tot een getuigenis. ghy flaven jaeght hem na.
Och, leit my aen een zy, tot dat dit over ga.

REY VAN ENGELEN.

ZANG.

Als op den top van 't lyden
Ontzeide minne eens over flaet
Met volle kracht, dan brant de haet
Zoo fel aen alle zyden,
Als 't vier dat Sodoms fteên verflont,
En welt met fmoock op, uit den gront
Der grondelooze poelen.
Wat wraeck lefcht een' onlefchbren gloed?

1180 *In de voorhael:* thands zegt men, minder krachtig en juist wellicht: *in de voorbaat.*
1190 *Ontzeide minne:* „geweigerde min."

Wat ſmaeckt haer zoeter dan haer bloet
Al razende te koelen,
In 't bloet, dat nu zoo lang geverght
Door 't weigren zoo veel adders terght,
Als zy laet hairen krullen,
En vlechten onder 't hullen?
Waer ſchuimbeckte oit een tygerin,
Door 't plondren van haer jongen,
Van ſpijt om 't hart gewrongen,
Zoo wreet, als afgekaetſte Min?

TEGENZANG.

Wat weiden kuiſche vrouwen
Geruſter in den echten beemt;
Daer zy, om lief noch leet vervreemt,
Haer egade onderhouwen,
Met kuſſen, zonder valſchen ſchijn:
Daer twee paer lonckende oogen zijn
Getuigen van die loncken,
Waer door het een en eenigh paer
Zijn krooſt ziet lachen jaer op jaer,
Met vriendelijcke voncken;
Die 't ongeveinſde vierſlagh ſlaet.
Hier ſtelt de zedigheit hun maet.
Hier neſtlen geen kraeckeelen.
Hier bloeit, door eerlijck teelen,
De ſpruit, die ſtutten zal hierna,
Met haere ſtercke ſchouderen,
De veege en afgaende ouderen.
'k Wenſch Joſeph zulck een wederga.

TOEZANG.

Zy wort vaſt van de zon
Gebaeckert binnen On,
In des Aertsprieſters huis en hoven,
Die Joſeph, 's Konings rechte hant,
Zal trouwen, en met zuivren brant
In haeren ſchoot en boezem ſtoven,
En koeſtren. wat men aen haer ziet,
Is melck en bloet, en anders niet.
Princeſſen zullen 't bruitsbedt ſpreien:
Wy hen met zang te bedde leien,
En huwen heilighlijck en kuiſch
't Aertsprieſterlijcke aen Abrams huis.

1200-1203 Deze vergelijking is wel fraai, doch eenigzins gekunſteld van vorm. Men verſta: „Door het weigeren zoo veel adders te.gt als zy (dempſar) hairen (op 't hoofd heeft, die *zy*) laat krullen en vlechten wanneer zy haar toilet maakt."

1223 *Afgaende* voor „in kracht ve minderende, afnemende."

HET VIJFDE BEDRYF.

STAETJOFFERS. VOESTER.

STAETJOFFERS.

Wy zagen Apis noit met fchooner rouw begraven.
Wat fchort de Voefter? wel, hoe dus? wat fchort de flaven,
Die in een' ring zoo droef verbaeft en bezigh ftaen?
Wat wanckt'er, Voefter? zegh.

VOESTER.

Het geen ghy niet zoudt raên.

STAETJOFFERS.

Heeft eenigh flaef zich nu op 't hooge feeft verloopen?

VOESTER.

Wie mift ghy hier in huis?

STAETJOFFERS.

Hoe komt de poort wijd open?
Is yemant uitgegaen?

1240 *Wat wanckt'er?* „wat is er overftuur?" zouden wy zeggen

VOESTER.

De Huisvooght is 't ontvlught.

STAETJOFFERS.

Waerom?

VOESTER.

Wy fchoten toe, op 't jammerlijck gerucht,
Naer 't binnenfte vertreck: daer lagh mevrouw verlegen,
En Jofeph liep zijns weegs: maer dit waer beft gezwegen.

STAETJOFFERS.

Behoe ons, Ifis: och, zwijgh ftil: och, rep dit niet.
Wat hooren wy? zwijgh ftil.

VOESTER.

Ghy hoort dat my verdriet
Te melden: maer wat raedt? hoe zal men dit verbloemen?
't Is al 't gezin bekent. ick durf het u niet noemen.

STAETJOFFERS.

Nu zegh ons dan recht uit, hoe is't er meê geftelt?

VOESTER.

De Huisvooght won mevrouw fchofferen met gewelt.
Zy fchreit vaft daerze zit, hoe zal men dit bedecken?
Al 't water van den Nyl kan deze gruwelvlecken
Niet waffchen uit zijn faem, noch flus zoo wit als fneeuw.

STAETJOFFERS.

Nu zegh wat na van dien Godtvruchtigen Hebreeuw.
Hoe koel geliet hy zich, toen wy hem flus zoo trocken,
En noodden op het feeft. hoe fchuw was hy van jocken
En boerten, als een die noit fmaeck in vrouwen vondt.

VOESTER.

Het ftille water heeft gewis een' diepen gront.
Wat raedt? mijn meefter komt. wie kan haer krijten fuffen,
Voor zijn oploopentheit? hy zal zijn gramfchap bluffen
In dat baldaedigh bloet. hy komt, my dunckt ick zie 't.

STAETJOFFERS.

't Zal noodigh zijn, dat elck met maght hier tuffchen fchiet.
En 't ongeluck verhoe, wanneer hy fta in 't midden
Van al het hofgezin. wy willen hem verbidden.
't Vergrijp is menfchlijck en gebeurlijck. men verdoem
Hem tot een zachter ftraf: 't waer fcha, dat zoo een bloem
In 't bloeienft van haer tijdt gemaeit wert, en bedurven.

VOESTER.

Het waer zijn rechte loon: hy heeft het grof verkurven.

1259 Het rythmus van 't eerfte hemiftiche loopt geheel mank: *een* vorderde hier den nadruk, en heeft dien niet.

STAETJOFFERS. POTIPHAR. VOESTER.

STAETJOFFERS.
Mijn heer, is dit een feeſt en hooghtijt van gena,
Zoo koom met uw gena uw hofgezin te ſta.
POTIPHAR.
Wat 's dat gezeit? hoe dus? wat bidt ghy met u allen?
Wat quaet is hier begaen?
STAETJOFFERS.
Wie ſtaen kan, die kan vallen:
't Vergrijp is menſchelijck.
POTIPHAR.
Hoe zal ick dit verſtaen?
Nu Voeſter, ſpreeck, klaer uit: wie heeft hier yet miſdaen?
Nu Voeſter, ſpreeck, zegh op: wat houdt ghy u zoo achter?
VOESTER.
Een Koningk onderhiel in 't hof een' trouwen wachter,
Die voor zijn kamerdeur de wacht hiel nacht en dagh;
Een hont zoo ſchoon en braef als menſchen oogh oit zagh.
Hy liet zich nimmermeer van yemants handen ſtreelen,
Dan van den Koningk zelf, die was gewoon te ſpelen
Met dien Trauwant, in 't hof zorghvuldigh opgevoedt.
Hy at van 's Koningks diſch: men gaf hem overvloet
Van alles. 't licht had luſt zijn' halsbant te beſchijnen,
Beſlagen met fijn gout, en blaeckende robijnen
Geen onhoofſch aengezicht dorſt dencken, min beſtaen,
De kamer, daer zijn heer ging ſlapen, in te gaen,
Als met bekende wacht: ja zelfs de hovelingen
Ontzagen 's wachters oogh, als zy de poort ingingen.
Maer 't ſcheen als of dit Dier zich zelf vergeten had,
Toen eens de Koningin ter kamer innetrat:
Het quam haer ſchrickelijck van achter aengevlogen,
En greep haer by den hals, met gloënde en brandende oogen;
En zonder datze wert geredt van 't hofgezin,
't Welck toeſchoot op haer' kreet, 't was met de Koningin
Gedaen: het Dier had al 't genoten goet vergeten,
En kreegh voor 't halscieraet een' kneppel en een keten.
POTIPHAR.
Wat hoor ick daer? my ſchrickt. wie wanckelt in zijn trouw?
Raeckt Joſeph dit, of niet?
VOESTER.
Helaes! daer komt mevrouw.

POTIPHAR. IEMPSAR.

POTIPHAR.
Mijn lief, wat hoor ick hier? Hoe laet ghy 't hooft zoo hangen?

De tranen biggelen langs d' opgekrabde wangen:
De vlechten hangen los. wat 's d' oirzaeck dat ghy treurt?
Hoe komt uw kleet aldus uit zijne ploy gefleurt?
Dit ftaet my zeltzaem voor.

IEMPSAR.

Och, och, laet my betyen.

POTIPHAR.

Zegh op, verzwygh my niets. wat 's d' oirzaeck van dit lyen?
'k Wil weten wat hier fchuilt: wat flaef u heb mifdaen.
Zegh op, 't zal hem gewis niet ongeftraft vergaen,
Al waer 't de Huisvooght zelf. komt noch uw hart niet boven?
Wie is 't?

IEMPSAR.

't Waer hachelijck of ghy dit zoudt gelooven.

POTIPHAR.

'k Wil weten wat hier fchuilt.

IEMPSAR.

Waer laet ick mijn verdriet?
Och, och, och, och.

POTIPHAR.

Zegh op: dit huilen vordert niet.
'k Wil weten wat hier fchuilt, wat huis hier nu magh leggen.
Ghy weigert het, welaen, dees Voefter zal 't my zeggen,
Dit grijs gerimpelt wijf. zegh op, eer ick 't u leer.

VOESTER.

Gena, mijn heer, gena.

POTIPHAR.

Zegh op, geen woorden meer.

VOESTER.

Naerdien ick 't melden moet, zoo bidde ick dan te voren,
Dat ghy wilt matigen de buy van uwen toren,
Op dat de ftrengheit niet de maet te buiten ga,
Maer lieflijck werd gemengt met goetheit en gena.
Ick had mevrouw alleen in haer vertreck gelaten,
Op hoop of d' eenzaemheit en ftilte wat moght baten,
En fuffen het gemoedt in zijn zwaermoedigheit.
De flaven van der haut, door Jofephs loos beleit,
Onthielen zich geruft op 't voorhof, zonder fpreecken;
Toen fnel en onvoorziens een keel wert opgefteecken,
Als van een menfch ter doodt verlegen, 'k weet niet hoe.
Ick fchoot naer het vertreck: dees flaeven fchoten toe.

1305 *Dit ftaet my zeldzaem voor*: wy zouden thands zeggen: „dit komt my zeldzaam, vreemd voor." *Voorftaan* komt o. a. dikwijls in dezen zin van „dunken, meenen" voor, gelijk by HOOFT:

Niet dat u een ftaf van gouwe
Zoeter voorftaat *dan een bloem.*

Zie 't *Uitl. Woordenb. in v.*

Daer lagh mevrouw benaeut, als een die angftigh baerde,
Zoo lang gelijckze was, en uitgeftreckt ter aerde,
Het lichaem naeckt ten deel, de ganfche boezem bloot.
De flaven vlogen uit: de Huisvooght vluchte en vloodt,
Veel fneller dan een hart voor uit, en ging vaft ftrijcken,
In 't fchenkers huis, en wift van ftaen noch om te kijcken.

POTIPHAR.

Ghy flaven, zaeght ghy zelfs dien booswicht achter na,
Zoo knickt my toe: die vloeck, dat hem de Viergodt fla.
Men fleep hem daetlijck hier. gaet leert hem voor u buigen.
Wy hebben maer te veel bewijs aen zoo veel tuigen.

IEMPSAR.

En of ghy twijfelde, zie daer, bezie dat kleet.

POTIPHAR.

Wat zie ick? Jofephs rock?

IEMPSAR.

Hy greep my aen, ick kreet,
En riep al 't huisgezin: de boofwicht ftrax aen 't rennen,
En liet my 't kleet ten buit, op dat men klaer kon kennen
Den koelen kuifchen aert van dit befneên geflacht.
Ghy hebt my dien Hebreeuw, dien flaef, in huis gebraght,
Op dat uw bedde en huis al t' effens werd gefchonden.
Wie kan dit lochenen? hy is op 't ftuck bevonden
O fchennis, ô mijn eer, mijn zuiverheit leedt laft.
Och, och, och, och, och, och. daer komt die fraie gaft.

POTIPHAR. IOSEPH.

POTIPHAR.

Wat houdt ghy Potiphar. laet my mijn fchande wreecken.
Wech, Joffers, laet my los. ô goddelooze treecken.
Laet los, laet los: wat fchaet dat ick dees handen fmet,
En fchende aen zulck een' vloeck, dien fchenner van mijn bedt.
Wat moght ick, trouwelooze, aen u mijn huis betrouwen?
En ftraft men t' uwent zoo 't gewelt aen echte vrouwen
Bedreven? huichelaer, verft fchaemte uw wangen niet?
Maer 't aengezicht befterft, om dat hy voor zich ziet
Zoo veel getuigen. wie heeft my mijn' dolck ontnomen?
Wat houdtghe my? laet los, dat ick hem op magh komen,
En ruckende uit zijn borft het onbefneden hart,
Dat fmacken, al bebloet en lillende, ô mijn fmart!

1337 Men moet tot goed verftand van de bedoeling des dichters zich voorftellen dat tusfchen: *zoo knickt my toe;* en *die vloeck* enz., de flaven bevestigend geknikt hebben.
Vloeck, als meermalen, voor „vloekwaardig mensch."

1358 *Dat ick hem op magh komen: iemand opkomen* is „iemand op 't lijf komen, aanvallen." In den zin van „tegen den vyand optrekken" komt het voor by HOOFT. Zie 't *Uitl. Woordenb. in v.*

In 't eerloos aengezicht. ô al t' ondanckbre fnoodtheit!
Dees half gefchende vrouw was oirzaeck van uw grootheit.
Hoe dickwils badtze my, zoo minnelijck en kuifch,
Dat ick u vijflen zou in top van hof en huis.
Beloont ghy zoo haer deught? bewaert ghy zoo de Rechten
Der vadren? leeft ghy zoo ten fpiegel van mijn knechten,
En flaven? hebbe ick in mijn' boezem opgequeeckt
Een half vervroze flang, die my het hart afsteeckt.
Zoo ras zy wat bekomt? hoe vinde ick my bedrogen?
Ghy, flaven, vleugelt hem, ras ruckt hem uit mijn oogen.

IOSEPH.

Wat leit men my te laft het geen ick nimmer docht!

POTIPHAR.

Ja lochen vry, 't geen ghy niet kunt ontkennen, nocht
Verlochenen: wy ftaen om geen bewys verlegen.
Al zweegh al 't huisgezin, die mantel fpreeckt u tegen;
Die mantel, die noch ftrax dien huichelaer bedeckt,
Verraet nu 't eerloos hart. wat toeft men langer? treckt
En fleept den boofwicht voort in 's kerckers duifternifle,
Daer hy de klare zon en heldren middagh miffe;
Naerdien zijn mifdaet blijckt, zoo klaer gelijck de dagh.
Mijn liefste, fchrey niet meer: laet varen dit geklagh.
'k Zal hem dat fchellemftuck verleerende, haeft ftellen
Ten fpiegel en ten fchrick van zulcke gezellen.
Ghy, Joffers, leit mevrouw naer binnen. Voefter, fla
Zorghvuldigh dees bedruckte en aengevochte ga.
De Joffers fchorten haer. fchep moed, fchep moed, mijn leven.
Hoe laftigh valt de gangk: ay, ziet de beenen beven.
Zy kan noch nauwelix bedaeren van dien fchrick.
't Is noodigh dat men 't hart door aenfpraeck wat verquick.
Maer wat een grooten ftrijt gevoelt mijn hart van binnen.
'k Moet haten, dien ick niet kan laten te beminnen.
O Jofeph, 'k had mijn hoop en hart op u gezet.
Hoe braef hadt ghy mijn huis en al mijn' ftaet geredt,
Mijn fchriften, fchatten, knechts en flaven, fchuuren, ftallen,
En ackers. wat een ftut is my zoo kort ontvallen,
In 't zekerft van mijn ruft. waer toe verbode ftof
Van wellusten gezocht? de fchoonfte bloem van 't hof,
In 't bloeienft van haer lent, ftont lachende opgeloken

1362 *Dees half gefchende vrouw: gefchende* voor „gefchonden." HUYDECOPER ftaat deze gelijkvloeiende tijdvoeging van 't w. w. *fchenden* voor, en beroept zich op „een werreld van getuigen", welke hy alle in geregelde volgorde laat optreden. LELYVELT is 't echter niet met hem eens en voor de ongelijkvl. tijdvoeging. Men houde zich evenwel, ofschoon HUYDECOPER het wraakt, by al zulke woorden aan 't algemeen gebruik van later tijd. Zie HUYDECOPER, *Proeve*. Uitg. v. v. LELYVELT, D. I. blz. 175, volgg.
1385 *De Joffers fchorten haer:* voor „onderfchoren, onderfchragen haar."

En reet voor u, had ick die lucht flechs eens geroken.
Nu leght ghy levend doot, door 't fterven van uw eer.
Nu finyt een oogenblick veel jaren dienft om veer.
Hoe kan zoo fchoon een lijf, een geeft begaeft met reden,
Vermommen zulck een quaet, en die wanfchapenheden
Verbergen voor het oogh der menfchen, 't welck toch niet
Kan oordeelen, dan naer het geen 't uitwendigh ziet.
Bedeckt een fraey geftalt die leelijcke gebreecken?
Moet ghy op 't hooge feeft my juift naer 't harte fteecken,
Door 't fchenden van het pant, dat in mijn armen leit?
Mijn hoop had my van u wat anders toegezeit:
Maer anders fchickt de menfch, en anders is 't befchoren.
Wanneer men droomt van ruft wert d' onruft eerft geboren.

REY VAN ENGELEN.

Hoe menighmael bedrieght de fchijn.
De trouw kan nergens veiligh zijn.
De nare kercker, yfre keten,
En lafteringe op 't alderhooft
Verwacht te Hoof de Denght; wiens trooft
Beftaet in Godt en 't goet geweten.
Z' omhelft haer lijden met gedult,
Terwylze boet een anders fchult.

1098 *Had ick die lucht flechs eens geroken:* „had ik er maar even erg in gehad, dat gy die verlangdet."

KRITISCH OVERZICHT

VAN

JOSEPH IN EGYPTEN.

Indien het Vondel, by de bewerking van zijn „Jozef in Dothan", gelukte, uit een schijnbaar ondankbare stof een meesterstuk te vervaardigen, zoo heeft hy hierin ten opzichte van den „Jozef in Egypten" ten eenemale gefaald. Wy willen dit niet aan zijn talent wijten, dat ook hier wederom, waar het er gelegenheid toe vond, geschitterd heeft, maar veeleer aan eenig gebrek aan nadenken. Immers, had hy alles overwogen, dan had hy in tijds kunnen begrijpen, dat, zoo het gebeurde te Dothan aanleiding gaf tot schildering van veelzijdige karakters en afwisselende, echt dramatische toestanden, de mislukte minnary van Potifars huisvrouw stof gaf tot niet meer dan een of hoogstens twee tooneelen. De gelijkenis der geschiedenis van Jozef met die van Hippolytus had hem, gelijk uit de opdracht blijkt, misleid; doch de anders zoo helderziende man zag deze reis voorby, dat, zoo beiden Jozef en Hippolytus jongelingen waren, zoo beiden de lust eener overspelige vrouw weigerden te voldoen, en beiden daarvan het onschuldige slachtoffer werden, hiermede ook alle verdere gelijkenis ophoudt: en dat voor 't overige de bykomende omstandigheden in het eene geval de meest geschikte, en in het andere hoegenaamd geene stof tot een treurspel opleveren. Immers wat wekt de belangstelling in den afloop der minnary van Fedra? niet bloot de hartstocht, dien zy heeft opgevat, maar juist wat er bykomt, dat zy zijn stiefmoeder is, en dus zich te meer voor haar liefde schamen moet: dat zy met die liefde kamp voert: dat haar gemaal afwezig is: dat zy op de onderstelling van zijn dood haar hope bouwt: dat zy, na het deerlijk omkomen van haar minnaar, berouw gevoelt en zich zelve voor haar misdaad straft. En voeg daar nu by, dat de echtgenoot, die zich gehoond acht, tevens de vader is van den beleediger: dat ook by hem een strijd heerscht tusschen liefde voor den schuldig gewaanden zoon en gramschap over het gebeurde: en dat ook hy gestraft wordt voor zijn te lichtvaardig geloof slaan aan valsche betichtingen en zijn te roekelooze wraakneming. Van dat alles, dat hoogst treffend en echt tragisch is, vinden wy niets in de geschiedenis van Jozef. De vrouw van Potifar, Jempsar, gelijk zy hier genoemd wordt [1]), is een vrouw, zoo als er . . .

1) Volgends de Joodsche overlevering en de Oostersche verhalen, was de naam van Potifars huisvrouw *Suleika*, welke naam dan ook is gebezigd door den bekenden Franschen schrijver Bitaubé, in zijn dichterlijk tafereel van Jozefs geschiedenis. Hoe V. aan dien van *Jempsar* gekomen is, heb ik vruchteloos zoeken na te sporen. De vorm is, naar 't Oostersch, niet die van een vrouwenaam en de beteekenis zelfs aan kundige Oosterlingen, onbekend.

meer zijn, die trek heeft in verboden vrucht, en volstrekt niet de minste poging aanwendt om dien te weêrstaan: en Potifar insgelijks een man, zoo als er meer zijn, wiens eer deze reis alleen door een gelukkig toeval gespaard wordt, en die, als hy Jozef heenzendt, geen anderen spijt daarby gevoelt, dan dat hy een anders oppassenden bediende mist. De situatie is hier dus zoo alledaagsch, zoo banaal, als er maar iets kan uitgedacht worden. Voeg er nog by, dat, terwijl de onschuld van Hippolytus in 't licht komt, dit niet het geval met Jozef is, zoo dat zelfs de moraal van 't stuk verloren zoû gaan, indien er geen Engelen kwamen om op een betere toekomst te wijzen.

De uitkomst is dan ook geweest wat zy wezen moest: Vondel heeft zich met de aangevangen taak verlegen gevoeld en niet dan met moeite en met het aanbrengen van wel vernuftig uitgedachte, maar toch den toehoorder of lezer niet genoeg boeiende byzaken, zijn vijf bedrijven kunnen vullen. Men is doorgaands by 't lezen van dit stuk als of men door een zwaren zandweg heenkruit: en toch zijn er op dien zandweg *juweelen*, en vooral een *kostelijke steen* te vinden, die de genomen moeite wederom vergoedt. Moedig dus den tocht aangevangen.

Het stuk opent, even als „Jozef in Dothan" met een alleenspraak van de Engelenrei (men vergeve my de vreemde samenvoeging dier woorden: de zaak blijft waar) en met een alleenspraak van Jozef; — doch wy vinden hier noch het plechtige, noch het schilderachtige der inleiding van het straks genoemde stuk terug. Hetgeen de Engelen vertellen is eigentlijk niet veel meer dan aankondiging van hetgeen men zal komen te zien; en Jozef begroet, even als in 't andere stuk, de rijzende zon, en vertelt, even als in 't andere stuk, een droom dien hy gehad heeft, terwijl hy zich beklaagt over den last, dien hy van Potifars huisvrouw lijdt. De wederzijdsche pozitie is dus reeds afgeteekend van den aanvang van 't stuk, en dit strekt niet tot vermeerdering der belangstelling. Met reden mag men vragen, waarom Vondel Jozef niet heeft voorgesteld als in den aanvang nog onkundig van de liefde van Jempsar; hy had dan gelegenheid gehad, hem reeds in een der eerste bedrijven met haar in gezelschap te brengen: hem, niets kwaads vermoedende, zich jegends haar gedragende met dien eerbied en die gehechtheid, welke hy zijner meesteresse schuldig was, en daardoor haar hartstocht nog sterker aanvurende: haar, om het byzijn harer jofferen zich nog geweld aandoende, en enkel door toespelingen en in bedekte termen pogingen aanwendende om hem haar geheime begeerte te doen verstaan. Zoo ware er aanleiding geweest om de hoofdsituatie trapsgewijze voor te bereiden, die nu eigentlijk van 't begin tot het slot dezelfde blijft.

De staatjoffers — echte kamerkatjens, naar 't leven geteekend — komen nu naar de gezondheid van Jempsar vernemen, worden weêr weg gezonden, omdat Mevrouw onpasselijk is, en zijn dol blij, dat zy zich op straat mogen gaan vermaken: dit alles is volkomen naar de natuur; doch geheel in den stijl van 't blijspel, en tot niets dienende dan om 't bedrijf te vullen, 't welk nu door een reizang besloten wordt, die, zoo als schier alle reien van Vondel, weder vol overheerlijke regels is.

In het Tweede Bedrijf ligt Jempsar te slapen en van Jozef te droomen, wat zy in viervoetige vaerzen doet; terwijl de Voedster in gewone Alexandrijnen spreekt: de eentoonigheid is hierdoor een weinig gebroken; doch ongelukkig wordt Jempsar wat spoedig wakker en vertelt nu in de gewone vaersmaat aan de Voedster haar droom en — wat de andere reeds honderdmaal gehoord heeft — hoe zy van liefde kwijnt. Dit tooneel is — als te denken viel — grootendeels gevolgd na dergelijke uit Euri-

pides en Seneka: en wat niet gevolgd is, is er niet te beter om, en vrij onkiesch.

Nog onkiefcher is het volgende tooneel, waarin Potifar zich komt beklagen, dat hy zoo weinig aan zijn vrouw heeft, en zich als een ware Casfander by den neus laat leiden. Ook dit tooneel ware, als de twee vorigen, volkomen op zijn plaats in een vertelling van Boccacio

Men komt Potifar zijn rijtuig aandienen; doch in ftede van daar in te gaan blijft hy als een oude leuteraar met Jozef praten, zoo niet over koetjens en kalfjens, dan toch over den God Apis, wat weinig verfcheelt. Het denkbeeld, om die lijkftaatfie van Apis te doen plaats vinden, en daardoor aanleiding te geven tot de verwijdering van Potifar en de Hofjoffers, was, als ik reeds met een woord gezegd heb, op zich zelf niet kwaad gevonden, en de befchrijving van 't feest is fraai; doch zoowel die befchrijving als de daaruit voortvloeiende redeneeringen tusfchen Potifar en zijn huisvoogd over het verfchil hunner godsdienst, over de befnijdenis, herinneren ons een foortgelijke polemiek tusfchen Attila en Urful in „de Maeghden" en dienen tot niets dan aanvulfels, die hoofd en hart even koud laten.

Aan alles komt een eind en dus ook aan dat lange onderhoud: Potifar begint waarfchijnlijk te begrijpen dat zijn blesfen koud worden, en rijdt weg; terwijl de Engelen een zang zingen, die een der minften is van Vondel.

In het Derde Bedrijf komt de Voedfter, die in alle opzichten gelijkt op eene dier koppelaresfen, hoedanige wy by Boccacio zoo menigvuldig aantreffen, by Jozef beproeven, of zy hem kan overhalen aan de begeerten van hare meesteresfe te voldoen. Dit tooneel, waarin ook de navolgingen naar Euripides niet ontbreken, is met veel zorg behandeld en een van de besten van het ftuk: ja de eenige aanmerking, welke men er met grond op maken kan, is, dat het wat heel lang is, en dat Jozef wel wat al te geduldig de vermaningen der Voedfter, waaraan hy toch niet wil toegeven, blijft aanhooren en wederleggen. Ook het volgende tooneel, waarin de Voedfter aan Jempfar den flechten uitflag van hare zending komt berichten, is meesterlijk gefchreven. Even als Seneka zijn Fedra, ftelt hier Vondel Jempfar voor, als zich zelve om 't leven willende brengen; doch hy vergeet niet, dat het tooneel in Egypten is en laat haar daarom het middel uitkiezen, waarvan Kleopatra zich bediende. De Voedfter brengt haar echter van haar opzet terug en befluit het uiterfte te wagen om haar te voldoen. Een reizang, waarin de nadeelen der fchoonheid worden aangetoond, befluit dit Bedrijf.

Ik heb hierboven gezegd, dat wy op onzen zandweg een fteen van 't eerfte water zouden aantreffen: en dien treffen wy nu aan, in het tooneel, 't welk Jozef met Jempfar heeft, die hem door de Voedfter heeft laten ontbieden. Dit onderhoud, waar het gandfche ftuk eigenlijk voor gefchreven is, ftaat tot de rest gelijk het doier tot het ei, gelijk de kern der noot tot hare omkleedfelen. Diepe menfchenkennis legt de fchrijver aan den dag, waar hy de verleidfter al de drogredenen, welke een verdorven hart en een luchtige filozofie kunnen uitdenken, laat bybrengen, om Jozef te overreden: en even waardig als krachtig is de wijze, waarop hy haar wederftaat en wederfpreekt. Hier ontleent Vondel niets aan Euripides, niets aan Seneka: maar put alles uit zijn eigen gezond oordeel en godvruchtig hart. Daarom, en ook vooral om dat de weêrftand, dien Jozef biedt, uit een hooger beginfel voortfpruit dan by Hippolytus, overtreft dit tooneel dan ook de gelijkfoortige by den Griekfchen, by den Romeinfchen en zelfs by den Franfchen treurfpeldichter. Bevallig fluit zich aan dit tooneel de Rei, waarin de genoegens van de kuifche liefde bezongen worden.

In het Vijfde Bedrijf vervallen wy weder in den Boccacio-ſtijl; doch wy danken daaraan een alleraardigst geſprek tusſchen de Voedſter en de Joffers. Deze laatſten, die zelve wel zin in den Hebreeuwſchen knaap hadden, vernemen van de Voedſter, dat hy, de zoo koel ſchijnende jongeling, een aanſlag heeft gedaan op haar meesteres. Haar eerſte gevoel is verontwaardiging — niet over het gebeurde; maar daarover, dat hy op Jempſar heeft durven verlieven, terwijl hy de *avances*, welke zy hem deden, nimmer heeft willen beantwoorden. Maar toch zegeviert ſterk het vrouwelijk medelijden boven den ſpijt, en zy vinden het vergrijp zoo menſchelijk, en Jozef toch zoo lief, dat zy aanſtonds beſluiten voor hem in de bres te ſpringen, 't geen dan ook geſchiedt. Dit alles is uit de natuur gegrepen, en het verklaart dan ook de geringheid der ſtraf, die Jozef ondergaat. De tooneelen, waarin de Voedſter eerst door een beeldſpraak Potifar voorbereidt op hetgeen hy hooren zal en Jempſar hem vervolgends haar beklag doet, dat waarin hy op waardige wijze aan Jozef zijn ontrouw en ondankbaarheid verwijt, zijn treffelijk geſchreven en het is mede goed gezien, om aan den onſchuldigen jongeling niet meer dan eenen regel in den mond te leggen, die noch een verdediging, noch een beſchuldiging behelst.

Ik heb op bladz. 319 melding gemaakt van de vereeniging tusſchen de zoogenaamde „Oude Kamer" en Coſters „Akademie". Ik had van deze omſtandigheid echter vroeger, en wel op 't jaar zelf, melding moeten maken, omdat zy in verband ſtaat met een gedicht van Vondel, 't welk ik eerst tot een later tijdvak had teruggebracht, doch by meer aandachtige beſchouwing thands beſpeur, dat tot dat jaar 1632 gebracht moet worden. Ik geef eerst het gedicht, en zal daarna mijn gronden voor de tijdsbepaling aan den lezer mededeelen:

INWYING

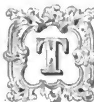
VAN

'T GELAURIERDE

PRINCEBEELT.

OP DEN

SCHOUWBURG.

OONEEL, zoo wijd berucht
Door 't ſchatten der gemeente op boertery en klucht;
Door 't huilend harteſcheuren
Om bloet en tranen, die beſprengklen hooge deuren:
Met wat een fieren moedt
Zult ghy voortaen getrapt zijn met gelaerſden voet,
Van dees vermomde borſten,
Die ſpelen in 't gezicht van 't licht der Kriſte Vorſten!

3 *'t Huilend harteſcheuren*: ſtout figuurlijke uitdrukking: voor „'t gehuil verwekkend ſcheuren der harten", of: „'t hartverſcheurend gehuil"

6 *Getrapt zijn* voor „betreden worden."
Met gelaerſden voet: reeds vroeger is opgemerkt, dat de *laars* het zinnebeeld was van het treurſpel

7 *Vermomde borſten:* of: „verkleede gasten" — de tooneelſpelers.

8 *In 't gezicht van 't licht der Kriſte vorſten:* voor: „in tegenwoordigheid van 's Prinſen beeltenis"

Wat vlecht men hem om 't hooft
Den heiligen laurier, die toch zijn' glans verdooft!
Zijn hair dat draegh' de tranffen,
Den toren van Sint Jan, in fte van eicke kranffen.
Bevlecht hem met den Bofch:
De lauwerhoeden zijn verwelckelijck en bros.
Dees hooge fpeelftellaedje
Zie 't Heldenhooft gehult met 's Hertogen Boffchaedje.
Dat 's Fredericks cieraet,
't Welck aen de ftarren reickt, daer hy op 't aertrijck gaet.
Hy wandelt langs den vijver,
En de Rhodaen die roockt van zijn gerechtige yver.
Daer kneuft hy, als een Godt,
't Weêrfpannigh beckeneel van zijn doorluchtigh flot.
Heel Vranckrijck yft van 't kraecken.
Zoo doet een arentsbeck den valck zijn diefte flaecken.
Jupijn, in 't heilighdom
Te Rome, zagh verbaeft naer zijnen zetel om,
En kriifte met den vinger,
Om vryen Avignon voor Henricks blixemflinger.
De Myterdrager zei:
Ten minfte neemme niet dees Sleutels allebey,
Den trooft van mijn genooten:
Nu ghy de fleutels hebt van fteden en van floten.
Het weerlicht van die ftrael
Doorfne den jaspis van 't gewijde Eskuriael.
Toen wift men eerft in Spanje,
Dat Hollants Herkules was meefter van Oranje.
Leef lang op uwen troon,
En fteiger eenwigh met uw Vorftelijcke kroon
In deze duifternifle.
Weeft leidftar uwes volx, en fchermheer van 't gewiffe.

12 *Den toren van St. Jan:* „de toren der hoofdkerk van 's Hertogenbosch."
16 *'s Hertogen Boffchaedje:* voor „'s Hertogen Bosch."
19 *Hy wandelt langs den vijver:* „hy bevindt zich in den Haag."
20 *De Rhodaen:* of *Rhône*, aan welks oever 's Prinfen ftad Oranje gelegen was.
24 *Diefte:* voor: „dievery."
28 *Om vryen:* voor: „om te bevrijden."
Avignon: deze ftad, niet verre van Oranje gelegen, behoorde toen nog aan den Paus en had vroeger gedurende jaren tot zetel van zijn voorgangers geftrekt.
34 *Den jaspis van 't gewijde Eskuriael:* het hoofdaltaar der St. Laurens kerk op 't Eskuriaal is met vier reien kolommen van jaspis omringd.

Ik herhaal, dat, toen ik by den aanvang van dezen mijnen arbeid. Vondels gedichten naar de tijdorde poogde te fchikken, ik, door den tytel misleid, meende dat hier fprake was van een beeld, in den nieuwen fchouwburg geplaatst, en het vaers alzoo op het jaar 1637 lei. Toen ik echter, tot dat jaar gevorderd, het nogmaals meer aandachtig by de hand nam, vond ik, nu meer dan vroeger door vergelijking zoo van Vondels dichttrant als van de gebeurtenisfen en tijdvakken onderling, dat het van ouder dagteekening wezen moest. De laatfte 15 regels toch, en vooral de flotregel, wijzen op een tijdvak, toen Vondel nog geen de minfte overhelling had tot Rome, gelijk in 1637 reeds het geval begon te zijn. Maar bovendien van vs. 10—24 wijst het gedicht kennelijk op gebeurtenisfen, die kort te voren hadden plaats gehad. Dat hier met zoo veel ophef gewach wordt gemaakt van de vermeestering van den Bosch, is een bewijs, dat het gedicht vervaardigd werd vóór de vermeestering van Maaftricht, waarvan hy anders wel zoû gefproken hebben; — terwijl het andere voorval, waarop gezinfpeeld wordt, vs. 19—24, mede nog versch in 't geheugen lag. In 1623 was namelijk tot Gouverneur van 't Prinsdom Oranje aangefteld geworden de Heer van Valkenburg, die echter, misbruik makende van den verren afftand, waarop zich de wettige Souverein bevond, zich gedroeg als Heer en Meester, den Prins bloot den tytel latende: in welke eigendunkelijke handelwijze hy door Richelieu werd gefterkt. Na vruchtelooze pogingen om hem door overreding tot zijn plicht te brengen, zond Frederik Hendrik zijn Raad, Joan de Knuit, naar 't Prinsdom, met last, om, zoo geen zachtheid hielp, geweld te baat te nemen. De Knuit, te Oranje gekomen, wist eenige hoplieden der bezetting op zijn hand te krijgen, met wier hulp hy Valkenburg, in 't huis van den Griffier La Pize, overviel en, wederftand ontmoetende, liet doodfchieten, waarna 't kafteel by verdrag overging, en de Prins rustig bezitter van zijn erfgoed werd

Uit dit een en ander blijkt, dat het borstbeeld, waarvan hier gewach wordt gemaakt, niet gefteld werd in den fchouwburg, die in 1637 opgericht werd, maar in het zaaltjen, waarin de tooneelisten na de vereeniging van de „Oude Kamer" met de „Akademie" hunne kunst beoefenden.

Op hetzelfde jaar 1632 is verzuimd te brengen zeker *quafi* uit Maagdenburg gefchreven graffchrift op een Graaf, wiens naam niet

is uitgedrukt, doch die blijkbaar niemand anders wezen kan dan Pappenheim, over wiens gruwelen men het Lijckoffer, blz. 116 en volgende, kan herlezen. Hy overleed den 7 November 1632, ten gevolge der wonden, in den ſlag by Lutzen bekomen, in acht-en-dertigjarigen ouderdom. Hy liet den roem na, Duitschlands dapperſte veldoverſte geweest te zijn, een roem, welken hy echter door zijn wreedheden bezoedeld had.

GRAFSCHRIFT

VOOR

DEN GRAEF VAN ....

HIER rot een kreng, het hooft van moordenaers en fielen:
Gedaeght voor 't Vierſchaer Godts, van zoo veel duizent zielen:
Aertsvyant, peſt en vloeck van 't menſchelijck geſlacht:
Die wellust ſchept in moord, gewelt en vrouwekracht:
Die eêl noch oneêl viert; noch heiligh, noch 't onheiligh:
En geeft de boosheit ruimt; en acht het ſchenden veiligh:
Die knevelaer, die ſchelm, die ſtadt en lant verwoeſt,
En die zijn hengſten jaeght in 's lantsmans zuuren oegſt:
Die bloethont en tyran, verbaſtert van meedoogen;
Die bloet uit d'aders drinckt, en tranen parſt uit d'oogen;
Kerckroover, klokkedief, menſchviller, groote beul,
Die Godt verſwooren heeft, en zoekt aan d'afgront heul:
Die zijn geweeten ſchroeit, en aerzelt van berouwen;
Die zuigelingen ſmoort, en trapt op zwangre vrouwen.

2 *'t Vierſchaer:* gewoonlijk wordt dit woord vr. gebezigd, als *ſchaar*, waar 't van afkomt. Zie BILD. *Geſl.* op *ſchaar*. V. neemt het hier echter onzijdig, misſchien als collectivum, offchoon het hier niet als zoodanig genomen kan worden.
5 *Viert* voor „verſchoont, ſpaart."
6 *Veiligh* voor „geoorloofd."

Hoe waeit het hoerenaes, en went zijn rugh naer 't licht?
Vervloeckt hem daer hy ſtinckt, en ſpout hem in 't gezicht.
De krayen vliên de pry, niet eetbaer voor de Raeven;
De hemel hier ontzeit, met bloet het velt te laeven.
Wat ſchimmen waeren hier? men hoort'er een geloy.
De ziel ſpoockt om haer bloet, en 't vee taelt naer zijn hoy.

16 *De hemel hier ontzeit, met bloet het velt te laeven:* d. i.: „de Hemel verbiedt, dat het bloed, 't welk uit de wonden ſtroomt, het veld vruchtbaar make."

19 *Geloy* voor *geloei.*

20 *De ziel ſpoockt om haer bloet:* d. i.: „waart rond ter plaatſe, waar het bloed nederſtroomt."
't Vee taelt na zijn hoy: d. i.: „eet liever *hooi*, omdat het gras, uit 's Graven bloed geſproten, (Zie vs. 18) oneetbaar is."

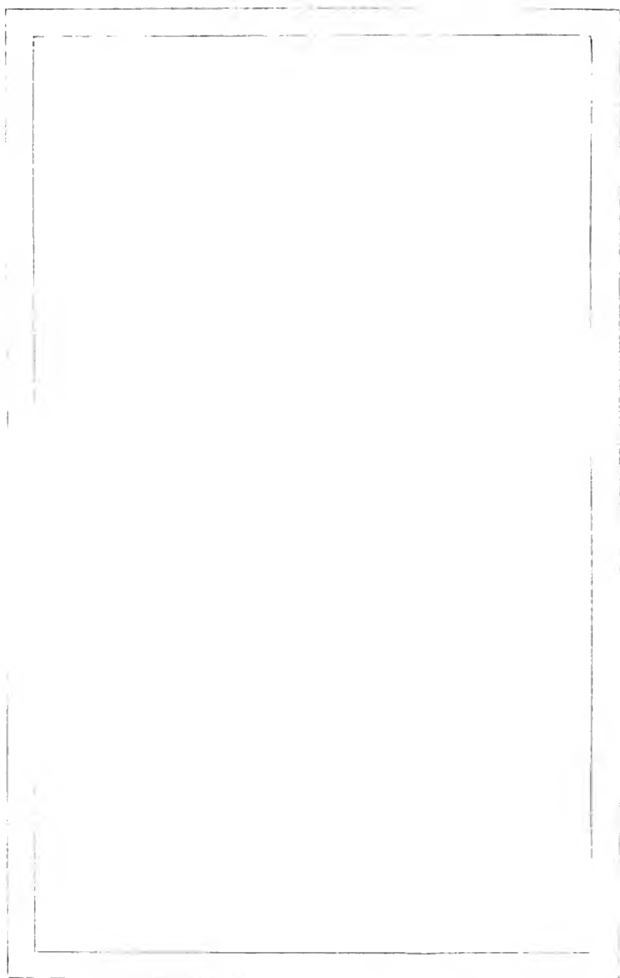
NALEZING

EN

AANTEEKENINGEN

OP HET

DERDE DEEL.

NALEZING EN AANTEEKENINGEN.

Blz. 5. ZEGESANG TER EERE VAN FREDERICK HENRICK, BOSCHDWINGER, WEZELWINNER, enz. — De druk van dit dichtftuk is bezorgd naar de afzonderlijke uitgaaf in kl. fo. by Willem Blaeuw, Amft. 1629. Deze uitgaaf vormt een bundel met de navolgende gedichten van anderen, ter vereeuwiging van dezelfde zegepraal vervaardigd: 1o. *De Hollandfche Groet aen den Prince van Oranien over de zeghe vanden Jaere* 1629. Door P. C Hooft. Amft. Voor Manuel Colijn. Boeck-verkooper woonende op de Beurs, in 't Stede-Boeck — 1630. — 2o. *Send-Brief Ingeftelt op de naem van Me-Vrouwe de Princeffe Amelia, als fchrijvende aen haeren Man Frederick Henrick Prince van Orangien, etc. te dier tijdt als hy hem voor 's Hertogen-Bofch al te feer waeghde. Eerft in 't Latijn Befchreven door den vermaerden Poeet* CASPAR BARLAEUS, *ende nu in 't Nederlantfch uitgegeven (door* P. SCRIVERIUS) — Leyden. By Govert Baffon, 1630. — 3o. W. VAN VELDES *Bazuyne over Heynderick Frederick, Schrickelick en' lieffelick, Prince van Oraingen, etc. Mitsgaders Antwoordt Ingeftelt op den Name van zijne Hooggemelte Doorluchtigheydt over den Send-Brief Wtgegeven op den Name vande Doorluchtige Vrouwe Amelia Princesse van Oraingen, etc.* 's Gravenhaghe. By Anthony Jansz. Tongerlo, Boeckverkooper woonende inde Veen'-ftraet in de Wet Moyfis. 1630.

Blz. 9. ZEGESANG. — De latere drukken hebben flechts weinig verandering ondergaan; men vindt flechts de navolgende varianten:

Ald. vs. 5. — *Keert weer van vyands nederlaegen?* veranderd in: *Nu keert van 's vyants nederlagen?*

Ald. vs. 7. — *Die hupplende het triomflied fingen.* — Ter vermijding van de ftomme *h* en de beklemtooning van *het*, veranderd in: *En hupplende een triomflied zingen.*

Blz. 10, vs. 17. — *Of is 't der weereld wonderding:* ter verbetering van een zoogenaamd Germanisme, veranderd in: *of is het 's weerelts wonderding.*

Ald. vs. 21. — *Soo veel ftofs en puyn:* verbeterd in: *zooveel ftof en puin.*

Ald. vs. 26. — *'t Is Fredrick Henrick, die den nijd:* later: *Maer Fredrick Henrick, die de nijt.*

A l d. vs. 28. — *Door moedigh worstlen heeft verwonnen:* naderhand: *Al worstelende heeft verwonnen.*

A l d. vs. 45. — *Staegh knabbelde heldenbeen:* om de stomme *h* veranderd in: *Staegh knabbelt heldenbeen.*

B l z. 11, vs. 55. — *Gewent:* later en beter: *gewoon.*

A l d. vs. 69. — *'t Was billijck dat weer een Baron:* veranderd in: *Het was dan recht dat een Baron.*

B l z. 12, vs. 91. — *Terwijl hy dacht aen dese dingen,*
Gevoelde hy scharpe prickelingen.

veranderd in:

Terwijl hy denckt aen deze dingen
Gevoelt hy scherpe prickelingen.

A l d. vs. 110. — *Denck of het als een donder klonck*
In d' onverwacktheyd sijner ooren.

wel verbeterd in:

Men magh eens dencken hoe dit klonck
Gelijck een donder in zijn ooren.

A l d. vs. 118. — *Lichte ons' legers wt:* later, misschien om de welluidendheid: *loegh ons legers uit.*

A l d. vs. 123. — *D'eer der heeren Staeten:* later: *'t hooft der Heeren Staten.*

B l z. 13, vs. 132. — *Door 't dereen:* om het stootende veranderd in: *over 't dereen.*

A l d. vs. 147. — *Oeerdroncken:* later: *onverdroncken,* hetgeen ook samenstemt met den zin.

A l d. vs. 149. — *En binnen andren overboord:* gewijzigd in: *En binnen eenen andren boord.*

A l d. vs. 155—158. — *Dat heet voorby treen Cyrus stappen;*
Die, met d' Eufraetstroom af te tappen,
Vermeestert 't pratte Babylon.

aldus veranderd:

Dat heet zoo breet als Cyrus weiden,
Die met d' Eufraetstroom te verleiden
Bedwong het pratte Babilon.

A l d. vs. 168. — *Dat met soo rijcken legergordel.*
later: *Dat met zoo rijck een' legergordel.*

B l z. 14, vs. 191. — *Dies flugtmen:* later: *men fluit dan.*

A l d. vs. 192. — *Met 't rijck van Denemarcken:* later: *En eisch met Denemarcken.*

B l z. 15, vs. 215. — *En dart:* later: *En durf.*

A l d. vs. 247. — *Langs hoe traeger:* veranderd in: *zoo veel trager.*

Ald. vs. 252—254. — *Die 't groot gevaer der gaelderyen*
Waer door mijn held ten hemel gaet,
Aenhooren als een ſotte praet.
veranderd in:
Wien 't groot gevaer der galeryen,
Waer door mijn helt den hemel naeckt,
Gelijck een klucht in d'ooren ſmaeckt.

Ald. vs. 256. — *De Naſſauſche rancken:*
verbeterd in: *Ons Naſſauſche rancken.*

Blz. 16, vs. 266. — *Van ſoo vuylen moord:* later: *van zoo vuil een moort.*

Ald. vs. 267. — *Een ope wond, die lange ſmarten*
Sal Vrankrijcx eedle en ſtrijdbaere harten.
veranderd in:
Een' ope wond, die lang wil ſmarten
Der Vrancken eedle en ſtrijtbre harten.

Ald. vs. 274. — *Hulpe ſchick:* later: *hulp beſchick.*

Blz. 17, vs. 299, 300. — *Ah Aernhem ſijtghe in ſlaep betovert!*
Alreede is d'Yſſelſtroom verovert.
later: *Och Yſſel, zijtge in ſlaep betovert!*
Alreede is uwen ſtroom verovert.

Ald. vs. 304. — *'t Moet billijck onſen Prince ſpijten.*
later: *Het moet met recht den Prince ſpijten.*

Ald. vs. 312. — *Handhaeven Vechts en Yſſels vrydoom.*
later: *Hanthaven vlytigh Yſſels vrydoom.*

Ald. vs. 314. — *De ſteên, en levert wt geſchut.*
later: *Verbaeſde ſteden met geſchut.*

Ald. vs. 323. — *De vyand ſelf die kan getuygen.*
later: *De vyand kan het zelf getuigen.*

Blz. 18, vs. 370. — *'t Ontſteecken d'overwinningvlam.*
later: *Te vieren met de zegevlam.*

Blz. 20, vs. 429, 430. — *Ten dienſt ſtaen 't Naſſauſch geſlacht,*
En 't water loſen wt de gracht.
later: *'t Naſſauſch geſlacht ten dienſte ſtaen,*
De graft uitmalen aen en aen.

Ald. vs. 454. — *Door ſijn' legerzee:* later: *door ons legerzee:*

Blz. 21, vs. 481, 482. — *Dies roepe een yeder, dien dit raeckt:*
Een god heeft ons dees' ruſt gemaeckt.
later: *Dies roepe een yeder nu met luſt:*
Een Godtheit holp ons aen dees ruſt.

Blz. 22, vs. 499. — *Maer dees' verwinning ſtoot de wolcken.*
later: *Dees overwinning raeckt de wolcken.*

Ald. vs. 501. — *Dat ander overst vry braveer.*
later: *Dat ander overste braveer.*

Ald. vs. 515. — *Vind lichter dan Oranjens degen.*
later: *Noch lichter vint dan 's Princen degen.*

Ald. vs. 519. — *God wil Prins Fredrick Henrick spaeren.*
later: *Godt wil den grooten Henrick sparen.*

Ald. vs. 525. — *Op de hacken:* veranderd in: *op de hielen.*

Blz. 23, vs. 554. — *Hadde uytgeplondert en bestreen.*
later: *Geplondert had en afgestreên.*

Ald. vs. 557. — *Die bruysen:* later: *aen 't bruizen.*

Blz. 24, vs. 578. — *En stelenroof:* later: *en snooder roof.*

Ald. vs. 582. — *Uw vader storte hierom sijn bloed.*
later: *Uw vader kocht dit met zijn bloedt.*

Ald. vs. 599. — *Stam die in Vlanderds aernen sweaeyde.*
later: *En Adelaers in Vlanders zwaeide.*

Behalve in verschillende uitgaven *in plano*, verscheen dit gedicht van Vondel ook in een bundel ten tytel voerende: „Lofdichten ter eeren den Doorluchtigsten Vorst Frederic Henric, Prince van Orange &c. over de twee voortreffelijcke victoryen der stercke steden Wesel ende het on-winbaer geachte 's Hertogen-Bosch, vervatende een verhael van 't gepasseerde zedert 't optrecken der Prince van Orange, tottet veroveren van 's Hertogen-Bosch. Tot Amsterdam, voor Jacob Pietersz Wachter, Boeck-Verkooper woonende op den Dam, anno 1629." In de Voorrede geeft de Uitgever te kennen, dat hy, alzoo de onderscheiden gedichten op 's Prinsen overwinningen „eenige boecks-wijs, andere in platte forme," gedrukt zijn en dus niet byeen konden worden gebonden, te rade is geworden, de voornaamste daarvan, en nog eenige andere, die niet gedrukt waren, in één formaat te doen verschijnen. De opgenomen gedichten, die een sprekend bewijs leveren, dat het toen even min als thands ontbrak aan gelegenheidszangers, zijn de navolgende:

1. Aenspraecke aen de steden 's Hertogen-Bosch ende Wesel. *V. Ryckelsma.*
2. Lofdicht op 't veroveren van Wesel ende 's Hertogenbosch. *Coleveld.*
3. Triumph-dicht tot lof des Prince van Orangien, op de heerlijcke overwinning van 's Hertogen-Bosch. *C. Kittensteyn.*
4. Op de belegheringe van 's Hertogenbosch. *Van der Does.*
5. De gelegentheydt, gheirouwen raedt ende vriendelijcke vermaninghe aen de belegherde. *Van der Does.*
6. Lof-dicht over 't belegh der selve. *Stuurt Recht.*
7. Aendachtigh Ghebed tot Godt, om syn ghenadighe bystandt in ons Legher. *Jacobus Plancius.*
8. Victory-Liedt, gerijmt tot triumphe over de heerlijcke ende wonderlijcke veroveringe der Stadt Wesel. *Bemint Rust.*
9. Danck-segginge aen den Alderhooghsten op de selve. Door D. B.
10. *Olipodrigo. I. van Veen, Stuurt Recht.*
11. Gesangh over het veroveren van Wesel.
12. Lof-dicht ofte Danck-segginghe, over de twee heerlijcke victoryen der

ſtadt Weſel ende 's Hertogen-Boſch. *H. v. Kannenburch.*

12. Danck-liedt. *H. v. Kannenburch.*

14. Lof-ſangh op de ſelvighe.

15. Trouw-dicht

16. *Philippus Dolens*, ofte beclagh des Coninghs over 't verlies van 's Hertogen-Boſch ende Weſel.

17. Treur-klachtigh lied, op de ſelve.

18. 't Genſe geſangh, op de ſelve.

19. Z. Heynſii Vreughden-ghefangh, ter eeren den Prince van Orangien, etc.

20. Klingh-dichten, over de veroveringhen van Weſel en 's Hertogen Boſch, met eenighe jaer-tallen op den inhoud deſer klingh-dichten. P. R. B.

21. Spaenſche triumphe over de beginſelen haerder victory. *W. Wynants.*

22. 's Hertogen-boſch overweldigt. *F. Geestdorp, S. S. Theolog Candid.*

23. Orangiens overwinningh van 's Hertogen-Boſch. G. J. Q.

24. Geluck-wenſchinge over Weſel, aen den Prince van Orangien. G. J. Q.

25. Geluck-wenſchinge over Weſel, aen de Princeſſe van Orangien. G. J. Q.

26. Geluck-wenſchinge over Weſel, aen de H. M. Heeren Staten-Generael. G. J. Q

27. Geluck-wenſchinge over Weſel, aen de Edelen ende de Heeren Staten van Hollandt en West-Frieslandt. G. J. Q.

28. Zeghe-ſangh ter eeren den Prince van Oranje, door I. van Vondelen.

29. Triump-liedt op de blijde veroveringhe, der tot nog toe onwinbare ſtadt 's Hertogen-Boſch, *Jacobi Revii.*

30. Trompets-geklangh op het ſelfde. *D. v. Hoorenbeeck.*

31. Paſtorel op het ſelfde. *D. v. Hoorenbeeck.*

32. Mey-krans van verſcheyden kruyden, op het ſelfde. *I van Veen.*

33. *P. Nootmans.* Verthooningen op het ſelfde.

34. *E. Voskuyls* Liefde tottet Vaderlandt op het ſelfde.

35. Klachte der Geeſtelijckheyd van 's Hertogen-Boſch.

36. Lof-ſang over het ſelfde. *L. S. de Vries.*

37. Geſangh op de victory van den Boſch.

38. Miraeuleus huwelijck.

39 Geſangh op 't belegh ende veroveringe van 's Hertogen-Boſch.

40. Gedicht van de Boſſche Non. *I. van Veen.*

41. Rey der Hollandtſche ofte Bataviciſche Maeghden.

42. May plantinghe ende noodinghe tot den rey, van den Doorluchtigſten ende Victorieuſen Prince van Orangien etc. P. R. B.

43. Een doſijn-ghedicht, uytdruckende de heerlijcke Victoryen, die Godt de Heere deſe Landen ſoo genadelijck verleent heeft. P. R. B.

Blz. 30. vs. 75. *Vertuyt* is — gelijk de Hr. Alberdingk Thijm te recht heeft opgemerkt — niet: „bekranst," maar „bindt, vastbindt, ombindt," van *vertuien*; hoewel van dit *tuien*, *tuit* (of *toet*), voor de saamgebonden hairwrong der Romeinsche vrouwen, zij gemaakt, dat samenvalt met *tutulus* (in 't Fr. *touffe*). VAN HASSELT zegt, op KILIAEN, dat hy *vertuyten* uit Vondel zal aanhalen, maar hy komt niet verder dan *vertuyt*, dat van *vertuien* kan zijn. — Vergel. mijn *Zeemans Woordeboek*, op *vertuien*.

Blz. 31, vs. 111. *De heldre en ſtarrelichte vliet.* — Volgens de Ouden was de Eridaan of Po in den hemel als melkweg geplantst

Blz. 32, vs. 134. *Uwe ſilvre horens.* — Hier kan ook aan een perſoonsverbeelding gedacht worden. De Stroomgoden worden veelal met horens afgebeeld.

Blz. 53. ANTWOORT. — Het oorſpronkelijk — zoo *betuttelt* als het is — beſtaat nog

en berust aan de Boekery der Leydsche Akademie. Het is geschreven op den rug van het tytelblad van een „plakkaat, by de Ed. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West Vrieslandt geëmaneert jegens de Bedelaers, Vagabunden ende Bedeleryen" — en een soort van *date certaine* zoû, indien die *in casu* nog noodig kon gerekend worden, worden gegeven op de aanwijzing, die onder den omtuinden leeuw staat: „In 's Graven-haghe, by de Weduwe, ende Erffgenamen van wijlen Hillebrant Jacobsz. van Wouw, ordinaris Druckers van de Ed. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt. Anno 1630. Met Privilegie." —

Gaarne zoude ik ook van dit origineel, even als van zoovele anderen, den belangstellenden lezer een fac-simile hebben aangeboden; — doch juist op de plaatsen waar de meeste doorhalingen en verbeteringen hebben plaats gehad, is het stuk gevouwen en daardoor gescheurd, bovendien erg gevlakt en van de motten doorvreten. De voornaamste verbeteringen, waarvan sommige door de dichteresse zelve, andere door Hooft — als uit het verschil van 't schrift blijkt — zijn aangebracht, laat ik hier volgen:

Ald. vs. 2. — Stond vermoedelijk: Dee *Gode lof.* Welk *Dee* door Hooft in *Zong* is veranderd.

Ald. vs. 3. — Stond: *Die fryyent meest* deughde *betoont*, wat Tesselschade verbeterd heeft in: *Die fryyent meest* haer deught *betoont*.

Ald. vs. 4. — *Was* door Hooft veranderd in: *is*.

Ald. vs. 5. 6 7 — zijn herhaaldelijk doorgehaald en veranderd, en eindelijk de regels, zoo als zy nu gelezen worden, door T. zelve tusschen het doorgehaalde — dat geheel onleesbaar is — ingevoegd.

Ald. vs 15. — Is *geheel het blad*, wat er eerst stond, door de schrijfster verbeterd in: *het smekent blad*.

Ald. vs. 21. — Stond: *Verkraght:* door Hooft veranderd in *Bestormt*.

Ald. vs. 25. — Stond: *De Leeraers die dien bant:* wat Tesseltjen zelve verbeterd heeft met: *Wat leeraers ook dien bant*.

Blz. 63. vs. 52. — *Barelijcke leeren.* — *Barelijk* kan ook, even als in *baarlijke duivel*, voor „geweld makend" staan, van *baren*, „schreeuwen, gebaren maken."

Blz. 77 *Druck-faut.* — *Het kant-schrift bij de h gesteld.* — In de oude uitgave waren de aant. met a b c aangehaald. 't Ziet op de noot op vs. 74 van 't *Papieren Geld*, bladz. 75.

Blz. 90, vs. 166. *Daer Jesus, als een duyf, van boven daelt, in 't midden.* — De Hr Alb. Thijm oordeelt, dat dit niet op de nederdaling des H. Geestes by den Doop van Jezus, maar op die by het Pinxterfeest doelt. In dat geval staat hier *Jezus* voor „de Geest van Jezus." Ik geloof, by nadere overweging, dat hier noch aan de eene noch aan de andere nederdaling te denken valt. By den *doop* daalde Jezus niet neder, en, op het feest, geen *duif*, maar vurige tongen. Er is hier dus waarschijnlijk gedoeld op de aanwezigheid des Heeren, niet „*onder de gedaante* van een duif"; maar „*als* een duif." En dan geldt het hier een uitdrukking, waarvoor geen byzondere schriftuurtext behoeft te worden opgezocht.

Blz. 95. DE WAERDIGHEYD VAN DEN BROECK. — De hier gemaakte gissing is minder juist. Er staat in het rijmpjen niet, dat de zeven vrouwen om *zijn* broek zullen kijven; maar de „zeven wijven, die om een mans broek vech-

ten." behooren t'huis in het voormalig Doolhof op de Rozegracht. Zie de uitvoerige befchrijving der vertooningen in dat Tweede Doolhof, in DOMSELAER, *Befchr. van Amft.*, IV Boek, p. 309 en 310, en M. FOKKENS, p. 302—305. Zy fchijnen tot die aardigheden behoord te hebben, welke 't meest algemeen bevielen. Wanneer dat Tweede Doolhof geftieht werd, heb ik niet kunnen opfporen; doch zeker is dit lang vóór 't midden der zeventiende eeuw, vermoedelijk omtrent 1629 geweest. Nu zoû men kunnen aannemen, dat Vondel met zijn vriend Broekhuyzen een bezoek in dat Doolhof afgelegd, en uit de grappige vertooning dier zeven wijven aanleiding genomen heeft, om tot dezen te zeggen: „hoû nu je broek op geld" enz. Zoo kan door Mopfus de man zijn bedoeld geweest, die de uitlegging in de vertoonzaal gaf.

Blz. 184. reg. 20. — Het gedicht luidt als volgt:

OP DE KOMSTE

VAN DEN HEER

MICHIEL LE BLON

VIT SWEEDEN.

'T Was nu twee jaer en langer noch geleên,
Dat Margareet, by dagh en nacht alleen,
Verlanght had naer d' afwefenden Michiel,
Haer ziel.
Als op het end sy fuchtende afgemat,
Dus klaeghde tot haer uytverkooren fchat:
Hoe langh fal ick nae u verlangen noch?
Och! och!
Ick hoop vergeefs, dat ick met d' eerfte poft
Van Hamborgh, fal van wachten fijn verloft,
En dat ghy felfs fult fijn, ô waerde lief,
De brief.
Ick bid dat ghy haeft hebben mooght verlof
Van vrouw Christine en haer gezegent Hof,
En my, uw vrouw, bedroeft, dan maken blij
Aen 't Y.
Maer och! de zee, die foo verbolgen raeft,
Wanneer de windt daer tusfchen ruyft en blaeft,
Belet dat ghy mijn flaeuwe ftem in 't Noordt
Niet hoort.
Ghy blijft wel by uw Leydtftar, wydt beroemt,
By Oxenftern, die ghy uw grootvaer noemt,
Maer 't valt voor my, als vreefende gevaer,
te fwaer.
Ick fie hier wel uw fchoone fchildery,
Maer vinde u niet, en wat is toch voor my
Te vinden in een fchaduw, die wat meer
Begeer?

Mijn lieve ziel, ick ben niet en vernoeght
Voor d' eene helft tot d' ander wordt gevoeght:
Van 't hier voor my, als ick mijn Ega mis,
Niet is.
Ick neem fomtijdts, ja ben het wel gewoon,
Ons beyder foon Cornelis jonge foon,
En fie oft ick kan vinden in fijn krooft
Mijn trooft.
Maer ghy mijn man (dit fpreeckende benam
De flaep, die haer in 't klagen overquam,
Haer fpraeck, daer fy van vaeck verwonnen lagh
By dagh).
Sy hadt een wijl gefluymert, vrij verbaeft,
Tot dat daer quam dees tydingh in der haeft:
Op Margareet, op, op, uw man is veur
De deur.
Gelijck wanneer een fiercke fonnefchijn
Een Morgeftrael fchiet tusfchen de gordijn,
Men fchiet dan uyt fijn flaep, voor 't flauw gemoet
Soo foet.
Soo was 't met haer, die fchielijck by haer hadt
Haar lieve Blon, waerom fy fuchtte en badt:
S' ontwaeckte van het licht dat haer voorheen
Befcheen.
Maer even als de droefheydt ons verftomt,
Wanneerfe een menfch heel haeftigh overkomt:
Soo oock de vreught vermagh in 't tegendeel
Soo veel.
Sy fweegh een wyl, tot dat fy op het endt
Sprack, met een fpraeck gelieven maer bekent,
Sijt wellekom, mijn hart, mijn ziel, le Blon
Mijn son.
R. ANSLOO.

Blz. 187. *Apollonia van Veen.* — Deze kan ook de by Tesfelfchade en Huygens bekende dochter van den fchilder Pieter van Veen zijn. Zie HUYGENS *Korenbloemen* 1658, blz. 623.

Blz. 208, vs. 6. *Kaecjaer.* — Dit is eigenlijk geen „visch, "maar de fterk traanachtig fmakende en groenachtig ziende kuit van zekeren Rusfifchen visch.

Blz. 210. In de eerfte noot. *Zekere Disman.* — Hy heette *Digman.* De XVIe eeuwfche naamletters, in het glas gebrand, laten daaromtrent geen twijfel over. „Vreemd is het," voegt de Hr. Alb. Thijm, aan wien ik deze opmerking verfchuldigd ben, er by, „dat Dapper, en nu nog weêr de Heer Kramm, die glazen aan Pater Aertfens toefchrijven, van wien het niet blijkt, dat hy ooit glasfchilder is geweest."

Blz. 212, vs. 17 v. o. — Dat de Groot niet ophield Vondel tot het voltooien van zijn „Konftantijn" op te wekken, bewijst zijn brief uit Parijs van 15 Junij 1635, aan Vondel gericht en door dezen gekopieerd, waarvan het fac-fimile tegenover blz. 212 voorkomt. 't Blijkt echter nit dit antwoord van de Groot, dat Vondel niet zoo terftond na den dood van zijn huisvrouw zijn „Konftantijn" heeft geftaakt, of hy moest reeds vóór haar overlijden zijn vriend om de gegevene inlichtingen hebben verzocht. — Eerst vier jaar later

(4 Sept. 1639) schrijft hy aan de Groot, dat hy van zijn Heldendicht af moet zien.

Blz. 215. SOPHOMPANEAS. — De druk van dit Treurspel is bezorgd naar de 4o. uitgaaf, by Abr. de Wees. 1640.

Blz. 260, vs. 1341. *Van uwen onderzaten.* — De *u* behoeft hier, volgends den Heer Alb. Thijm, niet ingeschoven te zijn om de maat, maar kan den zesden naamval te kennen geven, gelijk als in: „het kind *van den* huize", „hy komt *van den* autaar," „dit gewordt hem *van der* stede," „*van goeder* hand enz.", en de eigen namen „*van der* Drift, *van der* Vliet, *van der* Velde, *van der* Hove."

Blz. 268, vs. 2. *Storischrijver.* — 't Woord *stori* wordt reeds vroeg in onze taal gevonden. De Romantische heldendichten, als „de vier Heemskinderen, de Ridder met de zwaan, de zeven wijzen van Rome," enz. worden op de hoekelijsten der 17^e^ eeuw doorgaands *storyboeken* genoemd. Offchoon V. hier met *storischrijver* bepaald „*historie*-schrijver" bedoelt, bestaat er in 't gebruik tusschen *stori* en *historie* echter een wezenlijk onderscheid. *Stori* beteekent meer „een verdichtsel, een verdicht verhaal," *une histoire, a story;* terwijl *historie* „het geschiedverhaal," *l'histoire, the history* is.

Blz. 271. *Musch van Susanna Bartelot.* — Christina Hooft had een parkietjen, 't welk door Jan Vos sprekend wordt ingevoerd, om zich te beklagen, dat zy naar den Haag ging om haar hondtjen Diaan te halen.

Blz. 292, *noot.* — Voeg by het hier geplaatste gedicht van Vos op Mevrouw Schaep het volgende van denzelfden dichter op haar echtgenoot:

Dus ziet men Kartenhoef, een mondt der onderzaaten,
Wie voor zijn burgers spreekt verdient geen andre lof.
Zoo droeg hy zich, toen hy, tot heil der vrije Staaten,
Voor Hooftgezant verscheen in 't Duitsche en Zweedtsche hof.
Wie d' eer van 't Landt bewaart behaalt gewenste zeegen.
Nooit klimt men steiler dan door 't zorgen voor de Staat.
Zijn faam, uit is het loon, is dus ten top gestegen.
Hy wordt vergeefs van verf, die door de nijt vergaat,
Voor 't volk ten toon gestelt: hy leeft op alle tongen.
Een loflijk Burgerhooft wordt eeuwig opgezongen.

Ook vervaardigde Vos een grafschrift op Marie Spiegel.

Blz. 299. — Op de afbeeldingen van Jan van de Poll en zijn vrouw, door van der Helst, vervaardigde Vos de nevensgaande byschriften:

OP J. V. DE POLL.

Dus ziet men Pol, die burg der trouwe burgeryen,
Die raadt geeft op zijn tijdt en staandt houdt in gevaar.
Zoo plag zijn vader voor het burgerrecht te stryen,
Want deugdt ontziet noch nijdt, noch gal van lasteraar.
Hadt Roomen, by August, de Pollen tot een waapen,
Het Y durft op de zorg der Pollen veiligh slaapen.

OP DUIFJE VAN GERWEN.

Dus pronckt Van Gervens glans als 't lichaem zal verdwijnen,
Maar zoo de verf verdwijnt behoudt haar deugdt noch standt.

De deugden blinken als de zon geen meer zal schijnen.
Zoo wist zy 't hart van Pol, schoon hy de houwlijksbandt
Altoos ontworstelt was, tot liefde te verplichten.
De deugdt en schoonheidt zijn twee scherpe minneschichten.

Blz. 301. — Wellicht zal den lezer, die, als ik, Reael heeft leeren hoogschatten, een proeve van 's mans briefstijl hier niet onbelangrijk voorkomen. Een woord echter tot inleiding en opheldering vooraf. Men herinnert zich, dat, in Mei 1611, Reael als kommandeur van de schepen naar de Molukken was vertrokken, waar hy met goed gevolg de Spanjaarts bestookte en aan de betrekkingen der O. I. Maatschappy een belangrijke uitbreiding gaf. Gelijk men weet, werd hy vervolgends, als opvolger van Reynst, in 1616 Gouverneur-Generaal, en keerde twee jaar later naar het vaderland terug. Thands, in den tijd toen hy den onderstaanden brief naar Holland richtte, was hy nog zoo ver niet. Zoo in den oorlog als in de handelszaken yverig werkzaam, beklangt hy het tevens, dat de groote last, hem „op den hals" gelegd, maar „weynich profyten" afwerpt, „den staet" vooral in aanmerking genomen, dien hy zich gedwongen zag te voeren. Maar verleenen wy hem zelven het woord, om ons zijn persoonlijke bevindingen in Indiën te schetsen. Ook als bydrage tot de kennis van zijn ronden en klocken aart is het niet onbelangrijk. Geheel de zin spreekt er uit, dien wy uit de even krachtige als blijmoedige trekken van zijn open gelaat hem zouden toeschrijven, ware ons niet van elders zijn — in den besten zin — echt Hollandsch karakter bekend. Zijn schrijven is gericht aan zijn neef Augustijn Uyt-ten-bogaert te Amsterdam:

„Beminde Cousijn. Alhoewel myne lasten nauwlijcks thoe en laeten, de vrunden naer mijn will met brieven te visiteeren, soo en kan ick nochtans niet laeten, UE met dese jeghenwoordighe te besoecken, wel wetende, dat het UE. aengenaem sal syn van mijne gesontheyt, die alsnogh God lof redelijck is, te moghen verstaen. Voorts sult ghy de dinghen, die de gewone saeck betreffen, uyt anderen genouchsaem verstaen. Ick hebbe alhier een groote last met weynich profyten op den hals, een staet, die soo ickse ter eren wil uytvoeren, veele sal kosten te onderhouden principaelijcken in dese landen, daer alles duyr ende costelijck is, sonderlinghe van weghe de cleedinghe. Ick lache dickmaels in myselven, dat ick soo solemnelijcken mijn testament gingh maecken, als ick op mijn vertreck stond, verhopende nevens het geen my resteerde, iets daer en boven te conquesteren, doch vrese nu, dat het op een Jan Splinters Testament sal uytloopen; zoo dat ick voor dese reyse voor ere sal moeten vaeren. Ick mach hiernae thoesien beter conditie ende voorwaerden te bespreecken ende dan oock meer profijt sien; doch sal daerom niet naelaaten, mijne Mrs. op het aller getrouwste te dienen, daerthoe ick, God weet het, mijn eyghen leven niet en wil ontsien, ende reeckenen voor ghenoechsaem loon, de danckbaerheyt dergenen, voor wie het geschiet, soo ick soo gheluckich ben, dat my die sleehts gebeuren mach. Wy staen alhier mette Spanjaerts in hete oorloch. God geve met eene goede uytkomst tot welstant des Vaderlants.

„Waermede, beminde Cousyn, zyt met uw geheel gezin in des Almogendes bescherminghe bevolen, ende groet nog alle de vrunden Uyt 't schip *de Maen* voor Lune dezen 29 July 1613.

UE. dienstw. neve
LAURENS REAEL."

„Laat uwe Cousijn Joh. Uyt ten bogaert nevens andere vrunden oock myne groetenisse genieten."

Jan Splinter, waarop Reael in dezen brief zinspeelt, is die losse kwant,

die, ziende dat men hem in zijn armoê niet onthalen wilde, zich een „Coffer met drie floten" aanfchafte, waar hy eenige „legpenningen" in borg. Twee kloosters, die op zijn nalatenfchap aasden, onthaalden hem om ftrijd; doch vonden zich niet weinig te-leur-gefteld, toen hun na zijn dood flechts eenige legpenningen, tot loon van hunne niet zeer belanglooze dienften, uit zijn nalatenfchap werden ter hand gefteld.

Blz. 313. Uytvaert van Jacob Baeck. — Alvorens wy voor goed affcheid nemen van den geleerden en vroeg geftorven vriend van Vondel, voeg ik hier zijne vertaling in van een lofdicht, door Barlaeus in 't Latijn op *Scheybeeck* vervaardigd:

AEN DE HOFSTEÊ

VAN DEN VOORTREFLIJCKEN EN BELEEFDEN

LAURENS JOOSTEN BAECK

gelegen in Kennemerlandt, by de Beverwijck.

Hof in Hollanfe lucht, luftfaelyhe Baecken *hoff,*
Roemmenerdich fult ghy voor mijn veirfen ftrekken ftoff,
Des ik uw Huysgoôn groet en Goôn, lijftochts beforgers,
Die woont op 't landt en die natuur, als liefste borgers,
Haer rijcke gaeven fchenckt met overvloêende hand.
Deez' plaets is heyligh, 't is der Gooden huys: dit land
Napeen en Faunus, met zijn dartle Phillis, minnen,
En hier vrijt Coridon; en Galate van binnen
Gevoelt de brant en is de laft des maegdoms moe;
De moeder Ceres hier rontom brengt gaeven toe,
Blinkt met gezwollen ajr, onheynt met groene randen,
Triptolemus vol weeld' vult de beboude landen,
En Pales zelf, die fchaft den lamren milk en kruyt.
De ram, als leytsman van de kudde, treet vooruyt
En leyd 't groot heyr te veld aen voedt van hooge duynen
De fwang're Ooftgodin groent in de weelge tuynen.
En bloeyend ciert' haer hooft als met fneewitte veêr.
Flora, die blinckt bebloemt en op haar blaân noch teêr
Schrijft zy de liefd' en weet van anders niet te feggen.
En Venus heil'gen bloet men op de roos fiet leggen,
Als tuyghe van haer min en heugnis van haer fmart,
Die om Adonis zy als noch gevoelt in 't hart.
Een gladde vloet comt uyt de duynen fachies daelen
En ruyfchend ftroomt de Beeck *met klare waterftraelen,*
De Beeck, Naiadenwerck en voedfter van de vaeck
Daerin Diana zelf, verlieft op 't hof van Baeck,
Zou wefchen naeckt te fijn haer fuyvre en kuyfe leeden.
Niet ver de Noortfe Thetys bruyst, met fachte zeeden,
Kuft Nereus en omhelft en ftooft hem in haer fchoot.
Het Ty gaet uyt een mejr, dat met fijn golven ftoot
De ftadt, die van de Bayren heeft haer naem gekreegen.
Eerwaerde, oude man! terwijl ghy, vol van feegen,
By deefe Goôn ter ruft uw oude daegen geeft;

Terwyl ghy huys en hof den Kynaren soo beleeft
Meedeelt; leef lang, en dat, soolang u Beeck sal vloyen
En, toegewyt den Sanggodinnen zeewaert spoyen;
Want seecker, 't is geen reên, dat iemant 't leeve laet,
Wiens hof de gunst van sooveel Gooden heeft te baet.

Aen mijn Heer C. BARLAEUS.

Soo veel van 't leeven scheelt het geen is afgegooten;
Soo ver als overtreft een boom sijn minste looten;
Soo veel de Son, mijn Heer! heeft als een star meer licht,
Soo veel is beeter uw, als dit vertaelde dicht.

J. BAACK.

Op de hofsteê by de Beverwyk
den XIIII May MDCXXXVI.

Blz. 324. — By het hier vermelde aangaande den opgang, dien Vondels „Gysbreght" maakte, mag nog gevoegd worden, dat reeds dadelijk by de opvoering onderscheidene drukken daarvan verschenen, waarvan er drie in mijn bezit zijn. De eene, die de oudste en oorspronkelijke schijnt, voert tot tytel:

I. V. VONDELS

GYSBREGHT

VAN

AEMSTEL,

D'ONDERGANG VAN ZIJN STAD EN ZIJN BALLINGSCHAP

TREVRSPEL.

Vrbs antiqua ruit.

Gespeelt op de Amsterdamsche Kamer den 4 Januarij 1638.

(Volgt het stads-wapen).

T'AMSTERDAM

voor *Joost Hartgertsen*, Boeckverkoper,

woonende in de Gasthuys-steech by 't Stadthuys 1638.

Het stuk is met Romeinsche, vrij kleine, doch nette letters gedrukt.

De tweede uitgave heeft denzelfden tytel; doch, in plaats van de woorden: *gespeelt* enz., lezen wy daarop: *Door hem zelf verbetert en vermeert.* Voorts, onder het devys van Blaeu:

T'AMSTERDAM

BY WILHELM BLAEU

CIↃ IↃ CXXXVIII.

Het treurſpel is met een fraaie, groote en duidelijke letter gedrukt, de pers van Blaeu en het ſtuk zelf waardig. De *verbetering* is van luttel gewicht: de *vermeerdering* beſtaat, voor zoo verre ik heb kunnen ontdekken, voornamelijk in het plaatſen achter den tytel van de vaerzen *Tooneelſpel quam in 't licht* enz. — op blz. 320 — *De byen ſtorten* enz. *Het ſpel heeft oock zijn tijd* enz. op blz. 322, en *De weereld is* enz., op blz., 319 vermeld.

De derde der bedoelde uitgaven heeft een gelijkluidenden tytel met die van Blaeu, doch in plaats van diens devys vinden wy wederom het ſtadswapen, en daaronder:

T' AMSTERDAM

Gedrnekt by *Otto Barentsz. Smient*, Boeck-drucker en Boeckverkoper op de Reguliers Bree-ſtraet, in de nieuwe Druckery.

Deze uitgave is met oud-Duitſche letters zeer kompres gedrukt, en waarſchijnlijk beſtemd om door haar minderen prijs ook minvermogenden in ſtaat te ſtellen Vondels meesterſtuk te genieten.

Van de latere, mede onder my berustende uitgaven is die van 1650, by Tymen Houthaeck gedrukt, uitgegeven door Dirck Cornelisz. Houthaeck, *Boeckverkoper op de Nieuwe-Zijds Kolck in 't Boergoens Kruys*, en met het bekende *putjen* tot devys voorzien, gelijk mede die, welke in 1655 gedrukt werd en 't licht zag by Jan Jacobsz. Bouman, *op 't Water in de Lelye onder de Doornen*, en met zijn blazoen voorzien, — volkomen gelijk aan de uitgave van Blaeu. Eerst die van de Weduwe van Abraham de Wees, op den Middeldam, mede een *putjen* voerende tot devys, en welke het jaartal 1659 benevens de woorden: *de leſte druck, vermeert, en verbetert*, op den tytel voert, draagt de bewijzen, door den dichter zelven met zorg te zijn nagezien, en bevat de talrijke varianten, door my onder den text aangewezen. De ſchouwburgvaerzen achter den tytel zijn wederom by dien druk weg gelaten: 't zelfde is het geval met een uitgave, die, zonder jaartal by Pieter van der Veer te Utrecht verſcheen.

Blz. 325. GYSBRECHT VAN AEMSTEL. — In eene Editie waarvan de tytel luidt als volgt: „J. v Vondels Gysbrecht van Aemſtel. Gelyk het op den Amſterdamſchen Schouwburg vertoond word. — Amſterdam by Jan Helden, in de Nes 1781. Met Privilegie". 63 pag. kl 8o. vindt men het navolgende „*Bericht Aan den Lezer:*

„Dit voortreffelyk Treurſpel, waarmede in den jaare 1638 de Nieuwe Schouwburg allereerst zyne Gordynen ontſloot, dat nu byna een eeuw zyn ſtand heeft gehouden, ſchoon het in dien tusſchentyd eenige honderd reizen ten tooneele gevoerd en herhaald is; verſchynt nu voor het oog der Leezeren in eene gedaante, overeenkomende met die, waarin het zich zo voor het oog als voor 't oor der Aanſchouwers vertoont. 't Is allen bekend, dat dit ſtuk nu niet kan geſpeeld worden, zo gelijk de dichter 't geſchreeven heeft. Sedert veele jaaren heeft men er, onder 't vertoonen, hier en daar vaarzen, en geheele brokken, uitgelaaten; en als 't op 't veranderen van een woord aankwam, zoo deedt yder Speeler zulks naar zyn eigen verkiezing: doch de een met meer oordeel dan de ander. Om dan eenemaal alles, hetwelk noodzaakelyk diende veranderd te worden, op een' vasten voet te brengen, om te beletten, dat de Aanſchouwende Leezer niet zie, het geen men hem niet wil laaten hooren; in 't kort om overal het geſprokene en het gedrukte te doen overeenkomen, zo heeft men goedgevonden de meergemelde veranderingen in een nieuwen druk aan allen gemeen te maken; zynde deezen nieuwen druk niet aangeleid, om gevoegd te worden by de andere Werken

van Vondel, maar alleen om te ftrekken ten dienfte des Schouwburgs en dergenen die denzelven bezoeken. Men zal hier ook de verdeeling der Bedryven anders gemaakt vinden dan in de voorige uitgaaven, daar het Derde en Vierde, als ook het Vierde en Vyfde Bedryf in een loopen, en men niet onderftellen kan hetwelk tusfchen beide zoude gebeurd zyn. In tegendeel kunnen noch het Vierde noch het Vyfde Bedryf achtereen affpeelen, met een open gordyn. Daarom is het eerfte Tooneel van 't Vierde Bedryf getrokken aan het Derde; en aldus de verwoesting van 't Klarisfen klooster, voor een groot gedeelte, geplaatst tusfchen deeze twee Bedryven. Van gelyken is het Eerfte Tooneel van 't Vyfde Bedryf aan het Vierde getrokken: waardoor men een' genoegfaamen tyd uitwint tot het beginnen en volbrengen van dien uitval, waarin Gysbrecht van Aemftel met een kei even aan zyn borst getroffen, en deszelfs broeder Arent doodelyk gekwetst wordt: 't welck nu tusfchen de twee laatfte Bedryven gefteld wordt. Deeze verdeeling is al voor veele jaaren gemaakt in het vertoonen, zo dat de verandering niet nieuw is, dan alleen in de uitgaave.

Vaarwel.'

Blz. 325. — Het hier voorkomende wapen van Aemftel is gevolgd naar dat op de tytelplaat van 't *Verhaal van 't leven en dappere krijgsdaden der Oude en Doorluchtige Heeren van Aemftel en Aemftellandt, door* T. VAN DOMSELAER, doch volgends anderen geheel fantief. 1o. Beftaat het fchild uit *negen* ftukken, terwijl er maar *acht* moesten zijn, gelijk uit de zegels blijkt: 2o. is de kroon te veel, en niet naar behooren. De oudfte zegels vertoonen het wapen van Aemftel op een eenvoudig driehoekig fchild, zonder kroon of helm: in de latere is het fchild met een helm gedekt, op de gewone wijze versierd met helmdekken en een helmteeken; maar een kroon komt niet te pas en zoû in geen geval een andere dan die eens Barons kunnen zijn. — Men zie voorts VAN DOMSELAER, blz. 262, volgg.

Blz. 334, vs. 62. *In d' yszee drijft en dwaelt.* — Vondel heeft later dezen regel aldus veranderd:

Door 't ys naer Indus dwaelt,

waardoor duidelijker uitkomt, welke zeetochten hy op 't oog had. En 't is opmerkenswaardig, dat, terwijl WAGENAAR (*Vad. Hift.*, IX. blz. 142) verzekert dat de gevaren, verknocht aan het beproeven van een doortocht over 't Noorden naar Sina en Indiën, onze landslieden federt 1597 fterk daarvan hadden afgefchrikt, men hier het bewijs vindt, dat in het midden der zeventiende eeuw het zoeken van zoodanigen doortocht nog niet geheel was opgegeven. Men vergelijke hierby de *Warande*, XXI. vs. 13. (Deel 1. blz. 441.)

„*Gelijck dat zotte volck dat met een ydel hoop*
„*Een vaert langs 't* Noorden *zoeckt, fpijt der natueren loop:*
„*Dat met een eycken planck, o ftoute zee-gezellen!*
„*Drijft door 't berghachtigh ijs gelijck als nae der hellen,*
„*En blijfter al een fchip in 't* Noorden *voor den tol*
„*Gelijck een toren ftaen, zy varen even dol.*

Blz. 337, reg. 3, 4. — *Sijn fufters dochter.* — Uit deze woorden blijkt, dat Vondel de Huizen van Aemftel en Woerden door een dubbel huwelijk verbindt, niet alleen: Gysbrecht, gehuwd met Badeloch van Woerden; maar ook Woerden, gehuwd met Badeloch van Aemftel.

Blz. 340, reg. 13 v. o. — *Amftelredam:* lees: *Aemftelredam*, of liever, *Amftelledamme*, zooals de Handvesten van Floris V, van 1275 en 1291, luiden.

Ald. reg. 5 v. o. — *Die van de geschiedenis onkundig is:* lees: *zelfs hem, die van de geschiedenis niet geheel onkundig is.* De triomf van 's dichters kunstvermogen ware anders vrij onbeduidend.

Blz. 342. *Aant.* op WILLEBORD — Het klooster is gesticht in 1393 (zie WAGENAAR), en dus toen Aelbrecht Graaf was.

Ald. *Aant.* op AREND VAN AEMSTEL. — Deze aanteekening is my later gebleken eenige onjuistheden te bevatten.

1o. Niet Arent, maar zijn zoon, was met de Jonkvrouw van Heuckelom getrouwd.

2o. Hy voerde niet het wapen eener Heerlijkheid, en de Heerlijkheid (of liever de *Heerschap*) had hy niet by huwelijk beërfd. Vóór hem is er noch Heerlijkheid noch wapen van Ysselstein bekend; zijn goederen aan den Yssel waren deels vaderlijk erfgoed, deels verworven leengoederen, en Ysselstein was een nieuwe naam, zekerlijk ontleend aan het slot, door hem te Eyteren aan den Yssel gebouwd. Zijn wapen was het gewone kruis van Aemstel; maar hy voerde daaronder, als brisure, slechts eene fasce in plaats van vier. (Vergel. VAN SPAEN, *Historie der Heeren van Aemstel*, § 13, en *Ysselstein*, § 1.)

3o. De Heeren van Mijnden stamden niet af van Arent. GOUTHOEVEN schrijft dit wel; maar reeds zijn tijdgenoot BUCHELIUS had hem daaromtrent beter kunnen onderrichten. De Mijndens stamden af van Aegidius. Zy voerden ook bestendig vier fasces van sabel; terwijl de liniën, die uit Arent gesproten zijn, er maar eene voerden. (Vergelijk V. SPAEN, *Hist. der Heeren van Mynden*, § 1.)

Blz. 345 *Aant. Mijn benaeuwde vesten.* — By het hier opgeteekende aangaande de plaats waar het slot kan gestaan hebben, diene nog het volgende:

Men kan de meeningen aangaande de plaats, aan dat slot toe te kennen, tot vijfderlei brengen, t. w. 1o. aan den Schreiershoek, 2o. aan de Munt, 3o. aan het Vredenburgsteegjen, 4o. aan den Nieuwendijk, 5o. te Ouderkerk.

1o. De Schreiershoek werd in de zeventiende eeuw door velen gehouden voor de plaats van 't oude slot. Waarschijnlijk was die meening ontstaan uit de herinnering der zware fortifikatiën, waarmede die uithoek der stad in de zestiende en in 't begin der zeventiende eeuw was voorzien geweest, en zelfs liep er een sprookjen rond, dat de Schreiershoek zijn naam had bekomen van 't droevig schreien der Amsterdammers by Gysbrechts vertrek.

Zeker zal op dit punt vóór 1300 wel geen slot hebben kunnen staan, daar het toen nog tot den bodem van 't Y behoorde, welks golven destijds door den „Zeedijk" gekeerd werden.

2o. ROMEIN DE HOOGHE schreef in 1706 (*Spiegel van staet*, 1. blz. 171). „'t Slot werd in een geschreven boekjen van Jan Reekalf, een overgrootvader van mijn moeder zaliger, gezet daar nu de Reguliers-toren staat, met vijf torens." — Jan Reekalf heeft echter dat slot met vijf torens daar nimmer gezien; want toen hy leefde stond er sedert lang de oude Regulierspoort. En daar hy geene bewijzen voor zijn stelling bybrengt, verdient zijn „geschreven boekjen" verder geen aandacht.

3o. De Heer G. van Enst Koning vermoedt, dat het slot van Aemstel geweest is by het Vredenburgsteegjen, aan het einde der Oudezijds Burgwallen, waar nu het huis Vredenburg staat, als gelegen zijnde aan die zijde van Amsterdam, welke het eerst bewoond werd. Het kasteel of versterkte huis van Persijn zoû, naar zijne gissing, opgericht zijn aan het Damrak of Water, toen Amsterdam zich ook aan de overzijde van hetzelve begon uit te breiden, zoo dat de fondamenten, aldaar ontdekt, niet zijn die van het slot van

Gysbrecht van Aemstel, maar van het kasteel van Jan Persijn. Zoo drukt zich mijn geleerde vriend P. SCHELTEMA uit, in zijn *Verh. over de Yzeren Kapel*, 1848, blz. 32, noot 23. — Intusschen wordt hier alleen van *vermoeden* en *gisfen* gesproken, en het bewijs wordt niet geleverd, dat er op de plaats van 't Huis Vredenburg ooit een slot gestaan hebbe; welk laatste echter behoorde uitgemaakt te zijn, eer men de quaestie behandelen kon, of het Gysbrechts slot geweest zij. — Het beweeren, dat Amsterdam daar ter plaatse het eerst zoû bewoond geweest zijn, is bovendien een dwaling, vroeger niet zeldzaam, waarschijnlijk omdat men daar van ouds Wijk I had. En de gissing aangaande Jan Persijn berust alleen op het gevoelen van WAGENAAR, dat Persijn Heer van Amsterdam is geweest, welk gevoelen door hem van vroegere schrijvers is overgenomen (Men vindt in de Bylagen achter A. PARS, *Katwijksche oudheden*, 1745, op blz. 540, Jan Dirkze Persijn reeds in 1203 Heer van Amsterdam genoemd!), doch door VAN SPAEN (*Hist. der Heeren van A.*, § 22) voldoende is wederlegd.

4o. Het schijnt aan geen redelijken twijfel onderhevig, dat het slot van Aemstel gestaan heeft aan den Nieuwendijk by de Dirk-van-Hasselt-steeg. Behalve het vinden van grondslagen, oud muurwerk, trappen, enz. zijn er nog verschillende bykomende omstandigheden, die dit gevoelen zeer aannemelijk maken, als:

a. Het bestaan van een vrij oude kapel daar dicht by — de Lieve-Vrouwe-Kapel, — die wellicht de slotkapel geweest, en by de verwoesting van het kasteel gespaard is.

b. De byzonderheid, dat het vroegst bewoonde gedeelte van Amsterdam is geweest de Warmoesstraat van de Oude Kerk tot den Vijgendam, en de oudste brug de Oude Brug is, die juist gelegen is tegenover de plek, waar wy het slot plaatsen; aan de Noordzijde van de gracht van dat kasteel (toen nader by het Y dan thands) werd dan ook de eerste brug aangelegd, hetgeen aan de Zuidzijde niet te pas kwam, omdat men aldaar niet ver was van den „Damme," of „Middeldam", als die later heette.

c. Een brief van Graaf Willem III, van 1 Mei 1333, nopens de uitgifte van grond terzelfder plaatse, die wy voor het slot stellen. De brief is aangehaald by WAGENAAR, *Amst.* Bovendien is het gevoelen niet nieuw: men vindt het niet alleen by FONTANUS en PLEMP in 't begin der zeventiende, maar reeds by HAEMRODE in de zestiende eeuw.

5o. Verscheidene vroegere en latere schrijvers meenen ook, dat het slot van Aemstel eerst te Ouderkerk heeft gestaan, en later, na de verwoesting van 1204, is gesticht waar nu de Nieuwendijk is En deze meening verdient wel eenige aandacht.

Vooreerst: de Stichter van het *eerste* slot van Aemstel (want zeker zijn er twee geweest, het eene vóór, het andere na 1204), Egbert of Engelbert, vader van Gysbrecht I, leefde, volgends echte stukken, in gestadige onmin met den Bisschop. Het is dus eer geloofbijk, dat hy zijne sterkte zal gebouwd hebben aan den Stichtschen kant, en dus in of by Ouderkerk, dan wel vlak tegen de grens van Holland, met welks Graaf het niet blijkt, dat de Heer van Aemstel destijds iets te doen heeft gehad. Maar toen de gebeurtenissen van 1203 en 1204 den Aemstelaer van de Hollandsche zijde overlast deden lijden, veranderde de zaak, en zoo wordt het zeer begrijpelijk, dat hy, by de herbouwing van zijn slot, een plaats koos, die meer geschikt was, om zijne front eeren tegen de Kennemers te dekken. En zoo kan dan omstreeks 1205 het slot gebouwd zijn, waarvan men de fundamenten op den Nieuwendijk gevonden heeft.

Ten andere: de benamingen van Ouder-Amstel en Nieuwer-Amstel zijn zeer oud, en hebben niets gemeens met de namen van Oude- en Nieuwe Zijde binnen de stad. Ook de Oude Zijde is gebouwd op den grond van

„Nyer Aemſtel." Mag men niet aannemen, dat deze benamingen terugwijzen op twee kasteelen, waarvan het oude te Ouder-Aemſtel, het nieuwe te Amſterdam ſtond?

Eindelijk, er beſtaat ook tweederlei overlevering aangaande den ſtichter van het ſlot van Aemſtel; de eene noemt Egbert, de andere eenen Gysbrecht als bouwheer. Zijn er nu twee ſloten geweest, dan zijn beide overleveringen te gelijk mogelijk, ja waarſchijnlijk.

Blz. 353, vs. 137 *Aant.* — Reg. 8 ſtaat 15e *eeuw:* moet zijn: 13e *eeuw.*

Blz. 363, vs. 435. *En om haer muur ſijn' armen ſlaen.* — Hoe vervaarlijk men zich den Reus ook denke, zoû het toch wat al te hyperbolisch zijn, hem voor te ſtellen als de ſtad willende *omarmen.* En toch wordt die zotte zin doorgaands aan dit vaers gegeven, en dragen de tooneelſpeelſters, aan wie het opzeggen van den Rei wordt toevertrouwd, en die, by het uitſpreken van dezen regel de armen eerst wijd uitſlaan, vervolgends om- en toebuigen, er niet weinig toe by, om dit belachlijk misverſtand voort te planten. Het kan daarom noodig ſchijnen, hierby te voegen, dat *om haer muur* zooveel wil zeggen, als: „boven over den rand van den muur heen, ten einde dien met zijn forſche armen omver te halen."

Blz. 365, vs. 480 *Aant.* — Dat, gelijk hier gezegd wordt, het ſlot te Abkoude aan de Heeren van Aemſtel behoorde, is eene vergisſing. Dit ſlot had zijn eigen Heer. — Dat Vondel hier voorts „Vianen, Abcou en Ryſenborg" by elkander ſtelt, is, ja, een anakronismus, maar voor 't overige zeer juist. Deze drie Heeren behooren tot de geſchiedenis van 1268. Gysbrecht, toen aanvoerder van de Kennemers, Westfriezen en Waterlanders, vernielde uit byzondere veete de ſloten van Gysbrecht van Abkoude, Willem van Ryzenburg en Huybert van Vianen. Vondel mocht hen dus vrij in de reeks van Aemſtels vyanden optellen.

Ald. vs. 481. *Kuylenburg.* — Deze kan zijn Jan van Beuſichem II, Heer van Kuylenburg, die, volgends ſommigen, in 1304 Jan van Renesſe aan de Lek zoû hebben overvallen, waardoor deze met vele anderen verdronk. Hy behoorde dus mede tot de tegenparty van Gysbrecht, en is alzoo hier goed geplaatst.

Borſſlen. — Floris van Borsſelen was de zoon van een anderen Wolfert, (uit de hoofdlinie van dit Huis), niet van den vermoorden Wolfert, die tot de zijlinie Borsſelen van ter Veer behoorde. Zie *Gesl.* by KOK, *Vad. Woordenb.*

Ald. vs. 482. *'s Graven ſoonen* — Haemſtede kon in 1304 niet meer een van 's Graven zonen genoemd worden. De beide zonen van den toen regeerenden Graaf (Jan II.) waren Jonker Willem en Jan van Beaumont.

Blz. 381, vs. 877 *Aant.* — De hier genoemde *binnen-grafte* moet zijn *beghine-graft,* — nu de *bagijnenſloot* genoemd.

Blz. 382, vs. 887 *Aant.* — *Heemskerck* ſtaat hier ter eere van Hugo de Groot. Zie de Opdraght.

Ald. vs. 888, 889. — Dat Oudshooren en Swieten hier genoemd worden, is waarſchijnlijk ter eere van de Heeren de Vlaming en Bicker, die de namen dezer Heerlijkheden droegen.

Ald. vs. 889 *Aant.* — By *Waermond* ſtaat verkeerdelijk 1269 voor 1296.

Ald. vs. 890. — *Gerard van Kraayenhorst* heb ik gevonden by AREND, *Alg. Gesch. des Vaderl* II. D. V. st. blz. 396 en 384. Ook in DOMSELAER, *Leven en Daden der Heeren van Aemstel*, 6e hoofdst. Maar hy kon in 1304 niet te Amsterdam zijn; overmits hy reeds in 1296 door Voorne gedood was.

Blz. 387, vs. 992. *Set my den mijter op.* — De tooneelspeler, die de rol van Gozewijn vervulde, was zekere Willem Ruyter. By gelegenheid, dat hy op de repetitie of, zoo als het sakramenteele woord in tooneelstijl luidt, de „probeering" aan den hierboven aangehaalden regel kwam, veroorloofde hy zich een weinig kiesche variant, 't welk TENGNAGEL in zijn meermalen aangehaald werkjen aldus vermeldt:

Willem Ruyter, die Presbyter 1),
Die in Amstels proef 2) in top
Van zijn outheit, zei, voor myter,
Zet my nu de strontpot op,
Want hy zal niet qualyck voegen,
Volgd' hy, op 't gezalfde hooft.
Dat dit Vondel kon genoegen,
Die het hoord', is nooit geloofd.

Blz. 391, vs. 1098 *Aant.* — Reg. 6 staat *tweebrugge*; lees: *inre-brugge*.

Blz. 402, vs. 1367 *Aant.* reg. 9. — Lees, in plaats van 1454, 1414.

Blz. 413, vs. 1670 *Aant.* — Het hier vermelde is niet volkomen naauwkeurig. 1o. Persijn heeft Waterland enz. aan Floris V. in 1282 *verkocht* voor een som gelds. Men vindt den Latijnschen brief van dien verkoop, met een oude gebrekkige vertaling er by, in VAN MIERIS *Charterb.* 1. p. 423. 2o. Dat de Bisschop hem niet met Amsterdam, maar met eigendommen *te* Amsterdam begiftigde, toont VAN SPAEN aan op blz. 50 3o. Hy stierf niet in 1291, maar in 1283, volgends de doodenlijst der Egmondsche Abdy, aangehaald by WAGENAAR, *Amst.* 4o. Persijn heeft de Heerlijkheid van Amstelland niet kunnen *derven*, omdat hy die nooit heeft *bezeten*. Zelfs zy die Persijn tot Heer van Amsterdam verheffen, maken hem toch geen Heer van Amstelland. Vergel. WAGENAAR, *Amst.* I D. AREND, *Alg. Gesch. des Vad.*, II. D. II. St. blz. 42.

Blz. 418, vs. 1727 *Aant.* — Het is een zeggen van oude schrijvers (SIMON VAN LEEUWEN en GOUTHOEVEN) dat Gysbrechts moeder Bertrande van Ysselstein was; — maar een zeggen zonder bewijs. Meer waarschijnlijk is het, dat zy een jonkvrouw uit den Huize van Oestgeest zij geweest Vergl. VAN SPAEN, blz. 29 en 30.

Blz. 422, vs. 1843 *Aant.* — *Anhalt* moet zijn *Anholt*. Beide plaatsen worden op de kaart van Duitschland gevonden; doch het hier bedoelde is de Heerlijkheid *Anholt*, die uit het Huis van Bronkhorst in dat van Salm overging.

Blz. 422, vs. 1850. *Geseten op uw' schild, van kruyssen overlaeden.* — Vondel schijnt hier van gevoelen te zijn, dat het wapen van Amsterdam is ontstaan uit het oude wapen van Aemstel door vermeerdering van het aantal kruisen. De oorsprong van dat driekruisig wapenschild ligt geheel in het duister, en geen wonder, dat daarover sedert lang verschillende meeningen zijn te berde gebracht. Sommigen hebben zelfs de kruisen tot molenwieken willen maken; waarvan

1) *Ouderling:* toespeling op de rol, welke hy vervulde.
2) *In Amstels proef* staat voor: „by de probeering van Gysbrecht van Aemstel."

het verkeerde reeds door TOBIAS VAN DOMSELAER is aangetoond. — Terwijl de een verhaalde, dat de Amsterdammers van de boeren van Amstelveen drie molenwieken met hun wapen voor een som gelds gekocht zouden hebben (PHIL. VAN ZETEN, *in duod.*, pag. 55, 56), meende een ander, dat de kruisen den Amsterdammeren om hun Godsdienstigheid zouden geschonken zijn (PONTANUS, p. 34; DOMSELAER, III, B. p. 208); een derde, dat de Amsterdammers de kruisen hadden verworven door hun yver voor kruistochten en bedevaarten naar het Heilige Land (LE LONG, p. 148). Gissingen, die slechts kunnen gelden als bewijzen van volslagen onkunde aangaande de herkomst van het wapen.

Meer aandacht verdienen drie andere meeningen.

1o. Dat het Amsterdamsche wapen afkomstig is van het oude Huis van Aemstel. — Dit gevoelen schijnt wel het oudste te zijn, doch door geen stellige bewijzen gestaafd te kunnen worden.

2o. Dat Graaf Willem IV in 1342 het wapen aan Amsterdam zoû geschonken hebben. — Deze meening is waarschijnlijk daaruit ontstaan, dat men in de zegels van Amsterdam steeds het Henegouwsche wapen nevens de drie kruisen zag, en er in gemeld jaar door dezen Graaf privilegiën aan Amsterdam geschonken zijn; maar geen wapen wordt daarin genoemd. Er is voor deze meening geen ander bewijs by te brengen. Dat men in het midden der zeventiende eeuw de vermeende schenkaadje op een glas in de Nieuwe Kerk heeft doen schilderen, dat P. van Mule wat later deswege een gedenkpenning, en P. Dubbels eenige vaerzen heeft vervaardigd, moge vroeger menigeen misleid hebben, het zal wel by niemand meer voor bewijs kunnen gelden.

3o. Dat het wapen van Amsterdam zoû ontleend zijn uit het wapen van Jan Persijn, Heer van Waterland.

Deze gissing werd in het midden der achttiende eeuw voorgesteld door VAN DER WILP in een aanteekening op VAN WINTERS *Amstelstroom*, en door WAGENAAR overgenomen, die haar door een zestal aanmerkingen poogde te bevestigen (*Amst.*, V. D. 1 B.). Daar evenwel de geheele redeneering uitgaat van de veronderstelling, dat Jan Persijn voor 1282 Heer van Amsterdam is geweest, en de onjuistheid hiervan door VAN SPAEN (*Hist. der H. v. A.*, § 22), is bewezen, zoo moet dit gevoelen van zelf vervallen.

Er blijft alzoo niets anders over, dan terug te keeren tot het eerste en wellicht het oudste gevoelen, dat het Amsterdamsche wapen afkomstig is van het oude Huis van Aemstel: ten ware er nog een andere meening kon aangevoerd worden, die hoogeren graad van waarschijnlijkheid had; want in de daad heeft die paal van sabel met drie zilveren kruisen geen byzonder in 't oog vallende gelijkenis met het wapen van Gysbrecht.

De oudste afbeelding van het driekruisig wapenschild, die tot ons gekomen is, is van het jaar 1423. Terwijl de zegels van 1357, 1371, 1389 en 1406 een koggeschip met het Hollandsche wapen vertoonen, ziet men, in de zegels van 1423 en later, het Amsterdamsche wapen en het Henegouwsche. Die plaatsing van het Henegouwsche wapen in het zegel is bestendig en opmerkelijk: zy kan niet toegeschreven worden aan het heerschende Stamhuis; immers het Huis van Henegouwen was reeds zeventig jaren door het Beyersche opgevolgd, en de wapens der opgevolgde Stamhuizen zijn nimmer in de Amsterdamsche zegels opgenomen; dit Henegouwsche wapen moet hier dus een historische beteekenis hebben, en die is ook niet moeilijk te raden, vermits het Gwy van Henegouwen is geweest, die, als Heer van Aemstel en Aemstelredamme, in 1300 of 1301, de plaats het eerst met stads-rechten beschonken heeft, als blijkt uit het handvest, 't welk WAGENAAR niet gekend heeft, dat ons het eerst is bekend gemaakt in 1782 door Mr. DANIËL DEUTS, en waarover Mr. H. VAN WIJN een verhande-

ling geleverd heeft in de Werken der Tweede Kl. van het Kon. Ned. Inftituut. En nu zoû het mogelijk geene onaanneemlijke gisfing zijn, dat het driekruifig wapen, 't welk, volgends de zegels, een naauwe betrekking fchijnt te hebben tot Henegouwen, ook door gemelden Gwy aan Amfterdam zij gefchonken; terwijl de geestelijke ftaat van dien Heer tevens ter verklaring kan ftrekken, waarom hy den paal op het wapen — welke *paal* niet anders is dan de voorftelling van een vaart, rak, kanaal of ftroom, gelijk zulks uit honderd ftedewapens blijkt — juist met *kruifen* belaadde. Dit gevoelen zoû my zeer toelachen, deed zich niet al aanftonds een bedenking daartegen op, welke ik niet uit den weg weet te ruimen. Waarom, indien het driekruifig fchild afkomftig was van Gwy van Henegouwen, heeft de Stad het wapen gedurende de veertiende eeuw verdonkerd, en alleen den Hollandfchen leeuw in hare zegels geplaatst? Inderdaad is daarvoor geen geldende raden te vinden: terwijl, indien men aanneemt, dat het wapen van Aemftelfchen oorfprong is, de reden voor de hand ligt: de gebeurtenisfen van 1296 tot 1304 geven dan een voldoende verklaring van het niet gebruiken van dat wapen gedurende een geruimen tijd.

En dit voert ons andermaal terug tot het gevoelen van onzen dichter, dat wy hebben Gysbrechts *fchild, van kruyffen overlaeden.*

Men vindt het niet flechts by hem, maar ook by anderen (DOMSELAER, III l. p. 208. LE LONG, p. 212), en zelfs WAGENAAR (t. a. p.) erkent, dat het aannemelijker is dan de fchenkaadje van Willem IV. En moge nu al het Stadswapen geene treffende gelijkenis met dat van Gysbrecht hebben, indien men ook de andere Amftellandfche wapens in de vergelijking opneemt, wordt er wellicht een weinig meer overeenkomst opgemerkt. Immers deze voeren geene palen, maar fasces van fabel, gelijk het wapen van Aemftel, en wanneer men het gouden veld van Aemftel uitzondert, komen de kleuren volkomen overeen, keel, fabel en zilver; maar zy hebben een verplaatfing ondergaan, en het eene kruis van Aemftel is tot 2, 3, 4, 5, vermeerderd. Zeker geene redenen om daarom dit gevoelen geheel te verwerpen, te minder daar de kruifen van dezelfde foort zijn; en zich hetzelfde verfchijnfel — de verandering namelijk der kleuren — beftendig voordoet, waar een geflachtswapen door een zijtak wordt overgenomen.

Doch er is meer. De Amftellandfche wapens vertoonen onderling eene opmerkelijke overeenkomst. Wavervoen voert een fasce van fabel met twee zilveren kruifen, Amfterdam een paal van fabel met drie zilveren kruifen, Nieuwer-Amftel en Ouder-Amftel ieder twee fasces van fabel met vier en vijf zilveren kruifen, en allen op een veld van keel. Deze overeenkomst fchijnt duidelijk op een gemeenfchappelijken oorfprong te wijzen, die het natuurlijkst in het oude Huis van Aemftel gevonden wordt.

In die ftreken, waar de andere takken van het Huis van Aemftel, Mijnden en Ysfelftein, weleer heerfchappy hebben gevoerd, worden ook in de wapens van Stad en Dorpen nog tegenwoordig de wapens dier oude Heeren geheel of gedeeltelijk terug gevonden.

De Loosdrechten, Mijnden en Loenrefloot hebben vroeger onder den tak van Mijnden geftaan. En nu is het wapen van Loosdrecht nog het volle wapen van Aemftel (zie V. D. AA, *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.*); Mijnden: een goud veld met vier fasces van fabel en een St. Andrieskruis van keel daarover (V. OLLEFEN, *Ned. Stad- en Dorpbefchrijver*); Loenrefloot: een gouden veld met een St. Andries-kruis van keel (V. D. AA, t. a. p.)

In het land van Ysfelftein vindt men: Ysfelftein, het volle wapen van Arent van Ysfelftein (V. D. AA); Benfchop: het gouden veld met de fasce van fabel, doch alleen het halve kruis van Aemftel (V. D. AA); Noord-Polsbroek: het gouden veld met het halve kruis, zonder de fasce (V. D. AA.)

Het is dus te eerder te gelooven, dat ook hier, waar de hoofdſtam gezeteld was, de wapens van het zijne zijn afgeleid.

Eindelijk, wat WAGENAAR aanvoert in zijn aanmerkingen ter bevestiging van den Perſijnſchen oorſprong, kan, met kleine wijziging, ook vrij wel dienen om het gevoelen aangaande den Aemſtelſchen oorſprong tot hooger waarſchijnlijkheid te brengen.

En nu, eer wy van Gysbrecht en zijn wapen afſtappen, tot toegift, een Schets der Genealogie van zijn Huis, welke ik, zoo wel als de meeste historiſche en oudheidkundige onderzoekingen, die betreffende Vondels treurſpel in het lichaam van het werk of in deze Nalezing voorkomen, verſchuldigd ben aan de welwillende mededeeling van den Heer J. TER GOUW alhier, die met ſtalen vlijt en welwikkend oordeel de geſchiedenis van de wording en opkomst van de Stad en van hare Heeren nageſpoord, en my vergund heeft party te trekken van de vruchten zijner ſtudie, voor zoo verre zy by de beſchouwing van Vondels meesterſtuk te pas kwamen. —

SCHETS DER GENEALOGIE

VAN HET

HUIS VAN AEMSTEL.

De Stamboom van Aemſtel verdeelde zich in de 13e eeuw in *vijf* takken, waarvan eenige verſcheidene zijtakken gevormd hebben.

I. *AEMSTEL*, de hoofdſtam. — Van 1105 tot 1296 zes Heeren van Aemſtel: *Wolfger*, *Egbert*, *Gysbreght* I, II, III, IV. Daarna *Jan* (in Gelre), *Willem* (in Cleve) De laatſte van den naam van AEMSTEL, in Cleve, is *Aleid*, Willems dochter, † 1446.

II. *YSSELSTEIN*. — Uit *Arent*, broeder van Gysbrecht IV. — Uitgeſtorven vóór 1377, en de bezittingen op Egmond overgegaan.

Twee zijtakken:

1. BOSSCHE. Uit *Herbaren*, broeder van Arent II. Uitgeſtorven in 't begin der zestiende eeuw, en de bezittingen op Duvenvoorde overgegaan.

Weder met twee zijliniën:

a. BOMMENEDE. Uitgeſtorven 1436.

b. WERDENSTEIN. Uitgeſtorven 1602.

2. BENSKOOP, jonger zoon van Arent, den broeder van Gysbrecht IV. — Hy verbeurde zijn goed, en verdronk in 1304, maar het geſlacht *Snellenburg* wordt gezegd uit hem geſproten te zijn, en het wapen, dat die Heeren voerden, maakt dit zeer waarſchijnlijk. De gemeente Benſchop voert nog heden hetzelfde wapen.

III. *MIJNDEN*. Uit *Egidius*, broeder van Gysbrecht II. — Uitgeſtorven in 1584.

Drie zijtakken:

1. LOENRESLOOT. Uit *Jacob*, broeder van Ameles V. — Uitgeſtorven in het laatst der zeventiende eeuw, en de bezittingen overgegaan op Stepraed tot Doddendael.

Eene zijlinie.

a. DOORNENBURG. Uitgeftorven in de zeventiende eeuw.

2. RUWIEL. Uit *Wouter*, broeder van Anton I — Uitgeftorven in 't begin der zeventiende eeuw

3. PLOOS VAN AMSTEL. By brieven van Prins Frederik Hendrik, van 1634 en 1641 (uitgegeven door COMMELIN achter het *Geflachtregifter* van GOUTHOEVEN). verklaard te zijn gefproten uit den Huize van Mijnden; maar de wijze van afftamming is onzeker.

IV. Een tak van AEMSTEL in *Holland* en *'t Sticht*, bloeiende tot in het midden der vijftiende eeuw, waarfchijnlijk afftammende van *Egbert*, broeder van Gysbrecht II.

V. Een tak van AEMSTEL in *Brabant*, bloeiende tot in de zeventiende eeuw. Uit *Otto*, kleinzoon van laatstgenoemden Egbert, en gebannen in 1296.

Blz. 423, vs. 1857 *Aant.* — Reg. 4 *ander* moet zijn: *ouder*.

Blz. 430, reg. 11. 12. Vul achter de woorden: *wie zoû die keurige alleenfpraak*, de weggebleven woorden in: *willen missen.*

Blz. 458, vs. 5. *aant. Vergeef het dan Sandrart, dat hy haer maelt van fteen* — Ik heb, federt het fchrijven van deze aant., de fchildery zelve op de Rariteitskamer alhier gezien, en toen de beteekenis van den regel begrepen. Op die fchildery ftaat namelijk het marmeren borstbeeld der koningin in het midden van kapitein van Swietens fchuttersvendel, op een tafel, waarvan de papieren rol afhangt, die met Vondels dichtregels befchreven is.

Blz. 458. W. BLAEU — Door de welwillendheid van den boekhandelaar Frederik Muller, kwam ik de zeer fraaie afbeelding van Blaeu te zien, waarop het hier voorkomende gedicht betrekking heeft. De plaat is een proefdruk, groot folio formaat, en meesterlijk van uitvoering. Het portret is in een ovaal medaljon vervat, en Blaeu doet er zich op voor als een kloeke grijsaart, met fchrale hairen en bakkebaarden, doch een welgevulden knevel *à la henri-quatre*, half grijs, half blond. Hy draagt een geplooiden kraag, wat de Franfchen een *fraife* noemden, en een buis, op de borst met een dichte ry knoopen voorzien, en met pasfement over den fchouder; een kostuum, dat, toen de afbeelding vervaardigd werd, reeds uit de mode moet zijn geweest. Om 't medaljon heen is de grond muurswijze bewerkt, en van onderen ligt daarop een verfrommelde ftrook papier, waarop Vondels gedicht gefchreven ftaat, wel met zijne onderteekening voorzien, doch kennelijk niet van zijne hand, als blijkt 1o. uit de fpelling, die geheel van de zijne afwijkt, en 2o. uit de handteekening zelve, daar hy wel I. v. V., maar nooit voluit *I. van Vondel* teekende. Onder aan de plaat is een fmalle ftrook wit papier gelaten, waarop *gefchreven ftaat* met dezelfde hand als die 't gedicht fchreef: *Willem Janfen Blaeu, drucker van de Atlas.* Op den rechtfchen benedenhoek der plaat leest men: *J. Falck*, welken graveur ik in NAGLER *Neues allgem. Künftler-lexicon* aldus vermeld vind: „JEREMIAS FALCK, teekenaar en plaatfnijder, geboren te Dantzich in 1629 en aldaar geftorven in 1709. Hy werkte te Parijs by Chauveau, tot hy naar Holland ging en aldaar voor het kabinet van Reinst verfcheidene kunstwerken vervaardigde. Ook aan de Hoven van Denemarken en Zweden onthield hy zich, doch bracht zijn leste levensdagen in zijn vaderftad door." Een talrijke lijst van door hem vervaardigde portretten (welke echter zeer zeldzaam voorkomen) volgt.

Blz. 474, reg. 17, 18. *Meer eenvoudig dan voorzichtig* — Zoo heb ik de zaak voorgefteld, op 't voetfpoor van Brandt. Intusfchen is later, by het meer en meer binnendringen in de geheime toefpelingen op politieke of godsdienftige zaken, welke vele van Vondels treurfpelen bevatten, de vraag by my opgekomen, of onze dichter wel zoo in zijn eenvoud gefproken hebbe: met andere woorden, of hy, by het fchrijven zijner „Mesfalina", wel zoo geheel vrij geweest zij van een bykomftige gedachte aan doorluchte perfonen uit zijn eeuw. Het gebeurde tusfchen Anna van Saxen en den vader van P. P. Rubbens, en de ontbinding dien ten gevolge van haren echt met Prins Willem I, lag nog by menigeen als een verfche gebeurtenis in 't geheugen. — Intusfchen, ik waag hier zelfs geen gisfing, en de zaak laat zich by geen mogelijkheid uitmaken.

Blz. 482. — Men merke op, dat het hier voorkomende motto tot Tesfelfchade gericht is.

Blz. 491, vs. 72. — *Heiland* is, als reeds meer is aangemerkt, „de *heelende*," d. i. „gezond makende." In het *Ryenboeck* leest men, D. II, kap. XIVIII in het 6e exempel, van „*Christus Ihefus dye* gefontmaker *der werlt ende die gebenedyde here*."

